

Eerste deel

De eindeloze diepte

Miljoenen en miljoenen jaren geleden, toen de continenten gevormd waren en het aanzicht van de aarde in grote trekken vaststond, vertoonde de wereld net als nu reeds één aspect waarbij alle andere in het niet zonken. Dat was een machtige oceaan ten oosten van het grootste continent gelegen, een in eeuwige onrust verkerende, steeds wisselende gigantische watermassa, die later de Stille Oceaan zou worden genoemd. Enorme winden geselden het duistere oppervlak en joegen de wateren op tot torenhoge golven die neerbeukten op de zee-kusten, rotsen verbrijzelden en het land afknaagden. In haar donkere schoot begon zich vreemd leven te vormen, dat aanvankelijk uiterst nietig was en toen allengs een structuur kreeg waaraan elke herinnering is verloren gegaan. Vogels met enorme vleugels streken er tot in de verste uithoeken neer om te rusten en dan weer verder te vliegen. Veroorzaakt door maankrachten die toen sterker waren dan nu, hielden geweldige getijden die reusachtige oceaan in eeuwigdurende beweging. Omdat er nog geen grote hoeveelheden zand waren ontstaan, waren de wateren als ze de kust bereikten onveranderlijk donker, zwart als de nacht en angstaanjagend. Miljoenen en miljoenen jaren voordat de eerste mensen de kusten van de oceaan bevolkten, zijn weidsheid zagen en zich op de onstuimige golven waagden, bestond deze eindeloze zee al, groter dan enig ander aards fenomeen en dan alle andere oceanen samen, wild, schrikwekkend door haar afmetingen en van universeel belang in het geheel van de schepping. Wat was zij immens uitgestrekt! Hoe hielden haar hoge golven de aarde in balans! Hoe volstrekt eenzaam was hij, verborgen in het nachtelijk duister of blikkerend in het verblindende licht van

een zon, jonger dan de onze. Af en toe koelde de oceaan af. Ijs kruide op langs de oevers en onttrok massa's water aan de zee, zodat de steeds wisselende kustlijn van de continenten soms mijlen verder in zee stak dan eerst. Daarna knaagde de rusteloze oceaan dan honderdduizenden jaren aan die onbeschermd stukken land, vermaalde rotsen tot zand en schiep nieuw leven. Later smolten die fantastische opeenhopingen van ijs, zodat koud water terugvloeyde in de zwellende oceaan en de kusten van de continenten onderliepen. Nu liet de rusteloze energie van de zee lagen slib, geraamten en zout op de bodem van de oceaan neerdalen. Een miljoen jaar lang zou de oceaan aan de schepping van een bodem bouwen en daarna keerde het ijs weer terug. De wateren weken en het land viel droog. Winden uit het noorden en winden uit het zuiden huilden over de lege zeeën en lieten geweldige golven op de kusten beuken. Zo bleef de oceaan afwisselend opbouwen en afbreken. Zo was de grote oceaan meester over het leven, hoeder van de kustlijn, regelaar van de temperatuur en onstuimige beeldhouwer der bergen.

Miljoenen en miljoenen jaren voordat de mens op de aarde was opgestaan, waren de centrale gedeelten van deze reusachtige oceaan leeg en waar nu prachtige eilanden liggen, stak niets uit boven de golven. Natuurlijk, ruwe vormen van leven bewogen zich soms in de diepte maar voor het grootste gedeelte werd die centrale oceaan slechts gekenmerkt door de enorme golven die door de maan en de wind werden bepaald. Duister en donker jaagden zij over het oppervlak van de ledige zee en vielen machtig en dreigend en eenzaam slechts op zichzelf terug. Maar op een dag ontstond er diep op de bodem van de oceaan, langs een lijn van tweeduizend mijlen van het noordwesten naar het zuidoosten, een barst in het basalt dat zijn bedding vormde. Er was een grote breuk ontstaan in de

korst van de aarde en er begon een withete, vloeibare steenmassa uit te sijpelen. Toen die stroom uit zijn inwendige aardgevangenis ontsnapte en in aanraking kwam met het natte zware lichaam van de oceaan, barstte de steenmassa onmiddellijk uit elkaar en schoot omhoog door de duizenden meters diepe oceaan die haar met kolommen ontsnapte stoom omhoogstuwde. Hoger, steeds hoger, bijna vier mijl stegen die wilde luchtballen, totdat zij uiteindelijk aan de oppervlakte van de oceaan uiteenbarstten en een wolk vormden. Op dat ogenblik gaf de oceaan te kennen dat er een nieuw eiland werd gebouwd. Mettertijd groeide het tot het kleine stipje land dat in de grote centrale leegte een teken zou worden. Er waren toen nog geen menselijke wezens om dat heugelijke feit te vieren. Er was wellicht een vreemd en nu verdwenen vliegend wezen dat nieuwsgierig neerdook op de ontsnappende stoom. Maar waarschijnlijker is dat de wortels van dit eiland in wording opgroeiden in duisternis, te midden van grote golven en in een broedend niets. Bijna veertig miljoen jaren, een tijdsspanne zo groot dat zij alle betekenis mist, wist alleen de oceaan dat er zich een eiland vormde in zijn boezem want er was nog geen land boven het oppervlak van de zee naar boven gekomen. Bijna veertig miljoen jaar lang borrelden door de grote barst in de bodem van de oceaan kleine hoeveelheden vloeibaar gesteente omhoog die zich een weg baanden door wat voordien uit de diepte was ontsnapt, stukje bij beetje vergrotend wat zich op de bodem van de zee had opgehoopt. Soms gingen duizend of tienduizend jaar voorbij voordat er een nieuwe eruptie plaatsvond. Op andere momenten bouwde zich onder de barst een enorme druk op die met onvoorstelbare kracht door de bestaande openingen drong en wolken stoom boven de oppervlakte van de oceaan omhoog joeg. Er ontstonden golven die de aardbol omstuwden en die zichzelf verpletterden wanneer zij twaalfduizend mijl ver weg op elkaar botsten. Een dergelijke explosie, onbeschrijfelijk in haar

razernij, maakte het eiland onder de zee uiteindelijk enkele tientallen centimeters hoger. Maar meestal was het constant doorsijpelen van het gesmolten gesteente niet zo dramatisch gewelddadig. Laag na laag kroop uit de levende kern van de aarde omhoog, siste vreselijk bij de aanraking met het koude water van de zee en legde zich dan rustig neer langs de kleine bergen die ontstonden. De opbouw ging het beste wanneer het vloeibaar gesteente niet in asvlokjes uiteenbarstte, maar wanneer het traag langs de hellingen van de bergen omlaag rolde, want dit versterkte wat tevoren was geschied en vormde de grondslag van wat nog komen ging. Hoe lang geleden vond die opbouw plaats, hoe eindeloos lang geleden! Bijna veertig miljoen jaren lang worstelde het eerste eiland in de boezem van de zee in zijn poging om geboren te worden als zichtbaar land. Bijna veertig miljoen onderzeese jaren siste en hoestte en boerde en spuwde de onderaardse vulkaan gesteente uit, maar hij bleef niettemin verborgen onder de donkere wateren van de rusteloze zee, voor wie hij een onbeduidende prikkeling, een klein eigenwijs groeiend ding was dat in het geheel geen betekenis had. Maar op een dag had er aan de noordwestzijde van de onderzeese breuk een eruptie van vloeibaar gesteente plaats die verschilde van alle andere die eraan waren voorafgegaan. Zij gooide hetzelfde soort gesteente omhoog met dezelfde kracht en door dezelfde openingen in de korst van de aarde. Maar ditmaal bereikte het uitgestotene de oppervlakte van de zee. Het was een geweldige explosie toen het vloeibaar gesteente water en lucht tezamen trof. Mijlen hoog stegen de stoomwolken op. As viel sissend neer op de deinende golven. De lucht beefde een ogenblik van de ontploffingen, maar de trilling ebde weg in de oneindigheid van de leegte. Maar eindelijk was er gesteente boven de zeespiegel uitgekomen. Er was een eiland uit de diepte opgestegen en het was zichtbaar zonder dat er ogen waren die het konden zien of vingers die het konden voelen. De

menselijke geest die terugziet op dit gebeuren—zeker als de drager van die geest eens voet op dat eiland heeft gezet—is licht geneigd hieraan meer betekenis toe te kennen dan het verdient. Inderdaad, het land was uiteindelijk geboren. De inspanning van veertig miljoen jaar was uiteindelijk bekroond door het opduiken van een stapel rotsen niet hoger dan het lichaam van een mens; het is waar! Maar de gebeurtenis was eigenlijk niet van blijvend belang, want in de lange geschiedenis van de oceaan waren er vele van die stapels een ogenblik boven de zeespiegel uitgekomen en weer verdwenen en vergeten. De enige betekenis van het eerste optreden van dit eerste eiland langs die schuine barst was het feit dat het bleef bestaan. Koppig groeide het, centimeter na centimeter. Van belang waren eigenlijk de onzekerheid en de worsteling van zijn groei. Het toeval van het opduiken van het eiland betekende niets. Houd dit goed voor ogen. Het ontstaan was niets. Maar het blijven bestaan en de langzame vorming van zijn gestalte betekenden alles. Alleen door ononderbroken voortgang kon het zijn bestaansrecht verwerven. De eerste tienduizend jaren na zijn aarzelend opduiken zweefde de kleine stapel steen in het grote dode midden van de zee tussen leven en dood als iets dat door de kwade hand is getekend. Soms steeg de gesmolten lava door de inwendige kanalen omhoog en ontsnapte hij door een uitgang die slechts enkele centimeters boven het wateroppervlak uitstak. Tonnen en tonnen materiaal werden omhooggeworpen en vielen met woedend gesis in de oceaan terug. Een weinig daarvan bleef gelukkig kleven aan het pasgeboren eiland en trok het gestadig enkele tientallen centimeters hoger en het zag er toen naar uit dat het eiland inderdaad veilig was. Toen kwam uit het zuiden, de grenzeloze diepe broedplaats der stormen, een machtige golf over de wereld aangestormd. Van verre was zijn aankomst zichtbaar en met gigantisch tuimelend, fluitend, brullend geweld stortte hij zich op het kleine hoopje rotsen en raasde

woedend verder. De eerstvolgende duizend jaren was er geen zichtbaar eiland meer; maar onder de golven, steeds klaar voor de nieuwe sprong tot leven, rustte de machtige bergtop die duizenden meters boven de bodem van de oceaan oprees. Toen een nieuwe reeks vulkanische stoten door de openingen barstte, bouwde de berg zich geduldig in een nieuwe poging op. De grote berg kronkelde zich in de ontploffingen en in het sissend uitspuwen van de gloeiende as. Hij prikte weer door de golven heen. Het eiland werd opnieuw geboren. Dit was het rusteloos opstaan van het universum, het geweld van de geboorte, het koude wegsluipen van de dood. Maar hoe veelbelovend was dit spel der krachten als een eiland worstelde om het bestaan, nu eens verzinkend in zijn doodsstrijd en dan weer triomfantelijk oprijzend. Gij mensen, die later deze eilanden zult bewonen, gedenk de strijd van het ontstaan, van de opkomst en de ondergang, de almacht van de zee wanneer de stormen de rots overspoelen en de triomf van de berg wanneer nieuwe rotsen worden opgetild. Een miljoen jaar zweefde het eiland in dit broos evenwicht, een kind van het geweld. Maar uiteindelijk, na een ongelooflijk geduldig bouwen, stond het daar. Nu had iedere lavastroom voor de opbouw vaste grond onder de voeten en stukje bij beetje werden de klonten aaneengekleefd, totdat het eiland op grote afstand door de vogels kon worden gezien. Het was inderdaad land en het was bewoonbaar geweest als er mensen hadden bestaan; er waren wijkplaatsen voor boten, hadden er boten bestaan; er was steen dat voor de bouw van huizen en van tempels kon worden gebruikt. Het was nu echt een eiland in de ware zin van het woord en het nam de hem toekomende plaats in midden in de grote oceaan. Maar voordat dit eiland kon bloeien, was er aarde nodig en die bestond nog niet. Als de gesmolten lava met de lucht in aanraking kwam, barstte hij gewoonlijk uit elkaar tot stof en as, maar soms ook liep hij als een kleverige vloed langs de berghellingen omlaag en vormde

grote vlakken platte steen. Hoe dan ook, de nieuw gevormde lava begon onder inwerking van wind en regen en koude nachten te verpulveren; hij viel uiteen tot aarde. Als daarvan genoeg bijeen was gegaard, was het eiland klaar. De eerste levensvormen waren onopvallend, ja bijna onzichtbaar, lage soorten mos. Zij werden aangevoerd door de zee en door de wind die heen en weer bleef huilen over de oceaan. Met een vasthoudendheid welke die van het eiland zelf evenaarde, vestigden zich daar die stukjes leven en als zij groeiden, braken zij opnieuw gesteenten af en vormden zij nieuwe grond. Op dat tijdstip bestond op verre continenten die door de oceaan werden bezocht een welgevormde samenleving van planten en dieren die uit bomen, uit rondsluipende dieren en insekten bestond. Sommige van die levensvormen waren geschikt om op het nieuwe eiland te leven, maar zij konden er zich niet vestigen omdat zij er door duizenden mijlen open oceaan van gescheiden waren. Het gevolg was een verbijsterende strijd. Op verre kusten stond lang vóór de komst van de mens het eerste leven klaar om nieuwe verkenningsstochten te ondernemen, nadat het de bestaande aarde reeds met planten en dieren had gevuld. Maar tegenover die opdringende levensvormen stond meer dan tweeduizend mijl woelige, stroombewogen, zilte, ongenadige oceaan. De eerste zintuiglijk begaafde dieren die het eiland bereikten waren natuurlijk vissen, want zij doorkruisten de oceaan en kwamen en gingen als zij wilden. Maar zij konden geen deel van het eiland worden genoemd. Het eerste niet-zeedier dat er kwam, was een vogel. Hij kwam vermoedelijk uit het noorden op een verkenningstocht op zoek naar voedsel. Hij streek neer op de nog warme rots, vond niets eetbaars en vloog verder, misschien in de zuidelijke zeeën de dood tegemoet. Duizend jaar ging voorbij en er kwamen geen andere vogels. Op een dag werd door een hevige storm een kokosnoot op de kust geworpen. Hij was door zijn gesloten schaal op zee blijven

drijven en had een reis van meer dan drieduizend mijl vanuit het zuidwesten gemaakt, een wonder van uithoudingsvermogen. Maar toen hij aan land spoelde, vond hij geen aarde langs de kust, alleen zout water, en daarom verging hij. Maar zijn schaal hielp nieuwe aarde vormen voor de later komende. Jaren gingen voorbij. De zon trok zijn vorstelijke banen. De maan waste en kromp en de getijden stroomden heen en weer over het oppervlak van de wereld. Ijs kwam aangekropen uit het noorden en het overdekte de eilanden tienduizenden jaren, verbrijzelde het gesteente met zijn gewicht en zijn beweging en vormde aarde. Jaren gingen voorbij, lege, eindeloze, veelbetekenende jaren. En toen kwam er een andere vogel op het eiland, op zoek naar voedsel. Ditmaal vond hij enkele dode vissen aan het strand. Bij wijze van dankbaarheid ledigde hij zijn ingewanden op de afwachtende aarde en liet hij een klein zaadje vallen dat hij had opgegeten op een veraf gelegen eiland. Het zaadje ontkiemde en groeide. Zo was er na het voorbijgaan van tijdperken wat groeiend leven op het rotsige eiland gekomen. Nu wordt het voortschrijden van de tijd onvatbaar. Tussen de aankomst van de eerste, onproductieve vogel en de tweede die in zijn ingewanden het levengevend zaadje met zich droeg, lagen meer dan twintigduizend jaar. Nog eens twintigduizend jaar later kwam een tweede stukje leven aan, een vrouwelijk insekt, op een ver eiland bevrucht aan de vooravond van een geweldige storm. Het werd meegesleurd door de uit het zuiden aanstormende winden en opgetild tot een hoogte van drieduizend meter en meer dan tweeduizend mijl noordwaarts gedreven, totdat het neerviel op zijn nieuw, ver eiland en baarde. De insekten waren aangekomen. Jaren vergingen. Er kwamen andere vogels maar zij droegen geer zaden met zich. Er werden andere insekten aan land gedreven maar ditmaal geen vrouwtjes en als zij het waren, bleken zij niet bevrucht. Maar elke twintig- of dertigduizend jaar—een langere periode

dan die van de historisch bekende mens—kwam er bij toeval een nieuw stukje leven op het eiland aan. En bij toeval vestigde het er zich. Op deze lukrake manier bevolkte het leven in een voor de geest nauwelijks vatbare tijdsperiode het eiland. Een van de belangrijkste dagen in de geschiedenis van het eiland brak aan, toen een vogel van een ver in het zuidwesten gelegen land kwam binnengezwakt met in zijn veertooi het zaadje van een boom. De vogel streek neer op een rots, pikte naar het zaadje totdat het viel en na verloop van tijd groeide er een boom. Dertigduizend jaren gingen voorbij en door een even dwaas toeval kwam er een boom bij en na een miljoen jaar van kansen, na vijf miljoen jaar van stormen en vogels en van zeewater doordrenkt drijfhout met slakken en torretjes, had het eiland een bos met bloemen en vogels en insecten. Niets, werkelijk niets dat ooit op dit eiland heeft bestaan, is er gemakkelijk gekomen. Het gesteente zelf werd langs gloeiende kanalen door mijlen oceaan geperst. In een bittere strijd worstelde het zich naar de oppervlakte van de zee omhoog. De mossen die er kwamen, werden gedragen door de stormen. De vogels wankelden neer op doodvermoeide vleugels. De insecten kwamen alleen op de ruggen der orkanen en zelfs de bomen kwamen in de donkere buik van een zwervende vogel of toevallig verdwaald tussen de veren van een poot. Tijdloos, meedogenloos, in storm, honger en orkanen kwam het eiland tot leven en dit leven werd slechts gedragen door steeds nieuwe vulkanische erupties die nieuwe lava uitspuwden. En die lava kon weer uiteenvallen in leven gevende grond. In geweld kwam het eiland tot leven en in geweld werd zijn grote schoonheid geboren. De kusten van het eiland, verweerd door de zee, waren indrukwekkende rotsen die het licht van de dalende zon opvingen en die gloeiden als gekartelde zuilen van goud. De bergen waren rijzig en hoekig, aan de voet in donkergroene bomen gehuld en aan de top met ijs overgoten, terwijl de stille baai waarin de grootsheid der

bergen zich weerspiegelde, diep in het land lag ingesneden. Valleien en geurige vlakten, watervallen en rivieren, open plekken in het bos waar geliefden zouden kunnen vertoeven en samenvloeiingen van rivieren waar steden hadden kunnen ontstaan, het liefelijk eiland beschikte over heel deze uitrusting, over al die aanlokkelikheden voor een beschaving. Maar geen mens zag dit alles. De verleidelijke plekjes in het bos ontvingen geen geliefden want het eiland had zijn schoonheid gemaakt lang, lang vóóordat het tijdperk van de mens was aangebroken. En op het moment dat het zijn grootste schoonheid bereikte, begon het sterven. In geweld was het geboren, in geweld zou het ten onder gaan. Er was een plotselinge beving van de aarde, een schuiven en glijden en toen alles weer tot rust gekomen was, was het eiland een driehonderdvijftig meter dieper in de oceaan weggezonden en er kwam nooit meer ijs op zijn kammen. De vulkanen zwegen en er kwam geen nieuwe lava meer omhoog om andere grond te maken ter vervanging van de aarde die in zee was weggezonden. Een miljoen jaar lang huilden de winden langs de heuvels, de oceaan knaagde aan de omwallingen. Jaar na jaar verschrompelde het eiland en de begroeiing stakte. Het begon weg te kwijnen, af te brokkelen en terug te vallen in de oceaan waaruit het was voortgekomen. Een miljoen jaren vlogen voorbij en toen nog een miljoen en het eiland dat zo geduldig gegroeid was aan de noordwestelijke punt van de grote barst in de oceanbodan, verdween langzamerhand. De vogels die op zijn heuvels hadden gebroed, trokken naar elders en namen in hun ingewanden nieuwe zaden mee. Van zijn kusten werden bevruchte insekten door de stormen naar andere eilanden geblazen en het leven ging door. Elke twintig- tot dertigduizend jaar ontsnapte er een stukje natuur van het eiland en het leven ging voort. Maar toen het eiland wegzakte, begon een andere levensvorm sterker te worden. In de warme, heldere, voedingrijke wateren die de kust omspoelden,

begonnen koraalpoliepen te bloeien en langzaam lieten zij bij hun sterven hun fijne kalkachtige skeletten achter, enkele decimeters onder de oppervlakte van de zee. In duizend jaren bouwden zij een onderwaterring rondom het eiland. Na nog eens duizend jaren maakten zij de ring steeds sterker en met het verlopen der tijdperken bouwden deze kleine koraaldiertjes een rif. Het ijs smolt in het noorden en de koraaldiertjes werden door grote vrachten onverwacht water ondergedompeld. De zeeën veranderden van temperatuur en de diertjes stierven. Stromen regen vloeiden neer van de heuvels, zetten hun slib vast op de kustlijn en wurgden de kleine koraaltjes. Of er vormden zich nieuwe ijskappen ver in het noorden of in het zuiden die het water wegtrokken van het stervende eiland. Dan vielen de koralen droog en stierven terstond. Maar zoals altijd en met alles in heel de geschiedenis van dit eiland, leefde het koraal aarzelend voort, opkomend en verdwijnend bij de opeenvolgende rampen. Maar in de adempauzen tussendoor bouwde dit rampenkind een nieuw eiland op ter vervanging van het oude toen dit geleidelijk aftakelde en wegzonk in de zee. Hoe verschrikkelijk, dit voorbijgaan van leven en van dood! Hoe zinloos dat een eiland dat uit zulk een kracht en geweld geboren was, dat zo fraai gelegen had in de boezem van de grote oceaan, dat geliefd was bij de vogels, zo rijk aan bomen, dat de mens zo graag had willen ontvangen als hij ooit komen zou ... hoe verkwistend was het dat dit eiland in pijn en strijd gegroeid zou zijn en in evenveel pijn en strijd weer zou ten onder gaan zonder dat ooit een mensenoog zijn majesteit had gezien. Een miljoen jaar lang, langer dan tien miljoen jaren leidde het zijn stil bestaan in de onbekende zee en stierf, slechts achterlatend een zoompje koraal waar zeevogels op rusten en waar gigantische robben van de veranderende oceaan dartelen. Een onophoudelijk leven en een onophoudelijke dood, een niet-eindigende verspilling van schoonheid en begaafdheid,

onvermoeibare eb en vloed en het rijzen en dalen van de oceaan. De nacht komt en de verzengende dag; en het eiland wacht; en de mens komt niet. De dagen en de nachten gaan voorbij en de verblindende schoonheid van weelderige dalen en watervallen verdwijnt en geen mensenoog zal ze ooit zien. Al wat er blijft is een koraalrif, een krans van kalk op het oppervlak van de grote zee die het eiland ten leven had gewekt; een gedenkteken dat was opgericht door de skeletten van miljarden, miljarden kleine diertjes.

Toen dit eerste eiland zo hoog gestegen was en terugviel in het niet waren er ook andere opkomende eilanden, zich uitstrekkend in zuidoostelijke richting, die de strijd voor hun korte bestaan voerden, gevolgd door een zekere dood. Sommige begonnen hun cyclus in dezelfde miljoen jaren als de eerste. Andere bleven achter. De laatste zou pas door de zeespiegel heen prikken wanneer de eerste weer in zijn doodsstrijd verkeerde. Zo had de mens, indien hij toen had bestaan, op elk moment vanaf het tijdstip van sterven van het eerste eiland getuige kunnen zijn in deze tweeduizend milj lange schakel van eilanden van elke der opeenvolgende stappen in het proces van leven en dood. Als een deinende golf van de zee zelf, zo rezen en vielen de rotsige eilanden. Doch terwijl de cyclus van het rijzen en dalen van een golf in de oceaan zich in enkele minuten op zijn hoogst voltrekt, was de cyclus van het rijzen en dalen van deze eilanden er een van zestig miljoen jaren. Elk eiland had op ieder tijdstip zijn vaste, veilige plaats in deze cyclus. Het kwam ofwel tot geboorte en kreeg betekenis of het ging ten onder. Ik wil niet zeggen dat de mens, als hij die cyclus had kunnen gadeslaan, had kunnen uitmaken op welk punt in de cyclus een bepaald eiland zich bevond. Er moeten perioden van miljoenen jaren zijn geweest waarin niemand dit vaststaand had kunnen weten. Maar het

onpersoonlijk gesmolten hart van de aarde wist het, want het stuurde het eiland geen nieuwe voorraad lava toe. De wachtende zee wist het, want zij kon voelen dat de rotsen wat gemakkelijker in haar armen vielen. En de koraalpoliep wist het, want hij voelde dat het tijd werd te gaan bouwen aan het gedenkteken voor dit eiland dat spoedig zou gaan sterven ... dit wil zeggen binnen twintig of dertig miljoen jaar. Eindeloze cyclus, eindeloos geboren worden en sterven, eindeloos worden en verdwijnen. Wanneer de schrikaanjagende vulkanische explosies uitblijven, is het eiland reeds ten dode gedoemd. Vrede en rustige zeeën en de komst van vogels met zaden bij zich zijn een prettige belevens maar de zetel der schoonheid staat ongetwijfeld op de afbraaklijst. Een nachtelijk insectengezang, het vriendelijke kabbelen van de golfjes op het zand en er komt een nieuwe ijstijd die al het leven doodvriezen zal. Cyclus zonder begin, zonder einde, eindeloze verandering.

Tegen het einde van de grote cyclus, toen de westelijke eilanden stierven en de oostelijke ontstonden, drukte een nieuwe vulkaan zijn kegel boven de spiegel van de oceaan uit en hij joeg in een reeks van titanische explosies genoeg vloeibaar gesteente de lucht in om met zekerheid een nieuw eiland te vestigen dat na verloop van tijdperken door de mensen het hoofdeiland van de groep zou worden genoemd. Zijn daarop volgende vulkanische geschiedenis wordt daardoor gekenmerkt dat zijn bewoonbaar land ontstaan is uit het huwelijk van twee afzonderlijke vulkaanketens. Nadat de moedervulkaan een eiland had kunnen opbouwen schonken zijn machtige flanken vele bijkomende uitwegen waaruit de lava opborrelde. Toen sprong er een grotere vulkaan op, van de eerste gescheiden door mijlen oceaan, en bouwde zijn eigen vorstelijke gestalte op, ook met een keten van bijkomende

uitgangen. Tijdperken lang stonden de twee zware vulkaansystemen als concurrenten in zee tegenover elkaar. Toen begon onvermijdelijk de eerste af te nemen, zijn vuur doofde uit, terwijl de tweede doorging miljoenen tonnen lava langs zijn steile flanken te gieten. Sissend, barstend, krakend vielen de rotsen in eindeloze hoeveelheden in zee en zij grondvestten de latere vulkaan nog steviger, nog breder aan de basis op de verre bodem van de oceaan. Na verloop van tijd begon de zinkende lava van de tweede torenbouwer over de voet van de eerste te kruipen, daarna zijn flanken op te klimmen en tenslotte zich uit te gieten over de verstarde lavastromen die het vroegere eiland hadden gevormd. Nu werd het gat van de zee dat de twee gescheiden had gehouden, gevuld en zij werden tot één. Daar stonden de twee vulkanen, met vurige armen verstrengeld en met elkaar verenigd in gezamenlijke uitbarstingen van vloeiend gesteente. Hun huwelijk, hun eenheid was één enkel vruchtbaar en groeiend eiland. Zijn grond werd later gemaakt uit dozijnen kleinere vulkanen die een paar honderdduizenden jaren uitbarstten en toen dood en stil werden. Een plofte zegevierend uit elkaar en liet een krater achter die eruitzag als een soepterrine. Een andere, helemaal op het puntje van het eiland, vanwaar hij het aanrollen van de zee kon gadeslaan, liet als herinnering een smalle kaap na in de vorm van een diamant. Toen het eiland welgevormd was—en welk een hemels, lief, verrukkelijk eiland was het—verborg een natuurkracht bijna als een subtiel uitgedacht planetje, een weergaloze rijke schat in zijn binnenste. Diamanten konden het niet zijn, want het eiland was tweeëneenhalf miljoen jaar te jong om de planten van het carboon te bevatten waar diamanten uit ontstaan. Goud was het niet, want het eiland beschikte noch over de tijd noch over de omstandigheden die voor de opbouw van dat materiaal nodig zijn. Het was geen van deze algemeen geachte schatten, maar het was meer. Het vulkanisch basalt waaruit het eiland

was opgebouwd, was poreus en wanneer de verschrikkelijke stormen die over de oceaan joegen, het eiland troffen, vloeide het water dat zij over het eiland uitstortten gedeeltelijk via oppervlakterivieren naar de zee terug, maar gedeeltelijk sijpelde het water het hart van het eiland in. Zo vloeiden miljarden tonnen water de verborgen reservoirs van het eiland binnen. Het water bleef daar natuurlijk niet, want omdat de steen poreus was, waren er wegen om het weer terug te leiden naar de zee en na enige tijd was het water verdwenen. Maar als een of ander levend wezen, bijvoorbeeld een mens, de rots kon doorboren, kon hij het water opvangen en voor zichzelf gebruiken. Want het gehele eiland was een verzamelvat; de gehele kern van het eiland was doordrongen van levengevend water. Maar dit was niet de speciale schat van dit bijzondere eiland, want een mens kon op vrijwel ieder eiland in vrijwel iedere rots boren en water winnen. Hier op dit eiland was een extra schat en de manier waarop die er kwam, grensde aan een wonder. Toen het ijs kwam en ging, waardoor de grote oceaan begon te stijgen terwijl het eiland langzaam wegzonk en daarna met nieuwe lava weer opstond, zodra deze reusachtige bewegingen zich voltrokken, lag de zuidelijke kust van het eiland afwisselend blakerend in de zonneschijn of vaders diep in de oceaan begraven. In het eerste geval werd de drooggevallen kust doorsneden door bergstromen, die de meegevoerde resten over de vlakte verspreidden en er kleiachtige aarde en kleine stukjes lava afzetten. Soms spoelde de zee dierlijke kalkresten naar binnen of een woedende storm rukte een stuk rots los en werkte de resten ervan naar de kust. Stukje bij beetje, in de loop van een honderdduizendjaren, verzamelde de kust zijn afval. Wanneer de oceaan weer steeg, drukte hij zwaar op het glooiend land dat eeuwenlang onder tonnen donkergroen water gedompeld lag. Maar terwijl de grote ruwe oceaan druk uitoefende met zijn watermassa's, werkte hij tegelijkertijd als een brenger van leven, want uit

zijn schuimende golven zetten zich slib en dode lichamen en water doordrenkte stukken boom en aarde af. Al die vormen, geschenken van zowel de zee als het land, zouden het immense gewicht van de oceaan samenpersen tot het gesteente was geworden. In een geweldige beweging rees het eiland uit de zee op om nieuwe deeltjes te vergaren die van de hellingen kwamen neergespoeld. Dan zonk het weer weg onder de golven om de nieuwe afzettingen van levengevend slib te verzamelen. Maar wanneer de monsterlijke oceaan tienduizend jaar lang op de kust beukte, werd er nieuwe rots gevormd, een ondoordringbaar schild dat glooiend afliep van de voet van de heuvels en dat stevig uitstak in de zee. Het was een kaap die in een gigantisch ondergronds reservoir al het onderliggende in zich opsloot. Wat daaronder geboeid lag was natuurlijk water. Diep verborgen onder de zichtbare oppervlakte van het eiland, gevangen in zijn waterdichte kaap van rots, lag het zuiverste, het zoetste, het meest overvloedige water van alle landen die aan de grote oceaan grensden of er in lagen. Het lag daar onder hoge druk zodat het niet bereikbaar was, ook al ontdekte iemand zijn geheime schuilplaats, maar het stond klaar om tientallen meters hoog de lucht in te springen en ieder mens die erin slagen zou zijn gevangenismuren van gesteente te doorboren en het de weg vrij te maken met zijn levengevende zoetheid te overstelpen. Het wachtte, een bijna onuitputtelijke voorraad water dat het leven kon voeden. Het wachtte, een heelal van water verscholen onder de kaap. Het wachtte.

De avontuurlijke planten en insecten die het vroegste noordwest eiland hadden bereikt, hadden tijd genoeg hun weg te vinden naar het latere land toen dat tot leven kwam. Er zijn een miljoen jaren nodig voor een bepaald gras om heel zijn tocht langs de keten der ontwikkeling af te leggen. Maar er was geen haast. Langzaam en met een nauwelijks begrijpelijk

geduld kropen bomen en planten en kruipend goed de eilanden over, terwijl er in andere delen van de wereld een nieuw en machtiger dier in opkomst was en zich opmaakte de eilanden te betreden. Voordat het eiland uit de dubbelvulkaan met zijn opgesloten waterschat tot volle groei gekomen was, had zich in verre verten de mens ontwikkeld. Voordat het laatste eiland zijn vaste vorm gevonden had, hadden mensen in Egypte al machtige monumenten en een bepaalde regeringsstructuur geschapen. De mensen konden al schrijven en hun gedachten vastleggen. Terwijl vulkanen nog hun rol in de keten speelden ontwikkelde China een subtiel denksysteem en legde Japan grondbeginselen van de kunst vast die later de gehele wereld zouden verrijken. Terwijl de eilanden hun definitieve vorm aannamen, sprak Jezus in Jeruzalem en Mohammed kwam uit de gloeiende woestijn getogen met een nieuwe visie op de hemel, maar geen mens kende de hemel die hem op deze eilanden te wachten stond. Want deze eilanden waren het jongste deel van de zichtbare oppervlakte der aarde. Zij waren nieuw. Zij waren ruw. Zij waren leeg. Zij wachtten af. Boeken die wij nu nog lezen, waren geschreven voordat deze eilanden bij iemand bekend waren met uitzondering van de passerende vogels. Lieder die wij ook nu nog zingen waren gecomponeerd en opgeschreven terwijl deze eilanden braak lagen. De bijbel was er al en de koran ook. Ruwe, lege, jonge eilanden, duttend in de zon en geranseld door de regen, lagen te wachten. Want toen zij eindelijk ontdekt waren, werden zij voorbestemd alom als een paradijs te worden verheerlijkt, zij verdienen zorgvuldig te worden bekeken in hun laatste afwachtingsogenblikken, in die droevig-zoete overweldigende dagen voordat de eerste kano's ze bereikten. Zij waren prachtig, het is waar. Hun beboste bergen waren een vreugde. Hun koele watervallen die er bij duizenden waren, leverden een verrassende aanblik op. Waar de rusteloze oceaan de hoeken van grote bergen had afgeslepen, vielen zijn klippen

honderden meters loodrecht in zee en vogels nestelden in het steile gesteente. De rivieren waren vol van beloften. De stranden van de eilanden waren wit en de golven die ze bespoelden waren kristalblauw. 's Nachts stonden de sterren dichtbij, grote schitterende vuurstippen die de plaats van de eilanden voor altijd bepaalden en koninklijke paden vormden voor de maan en de zon. Hoe prachtig waren deze eilanden! Hoe vervuld van harmonie en vrede! Hoe kan de geest verwijlen bij hun vroegere schoonheid, een schoonheid die tot nu toe door geen menselijke hand voor altijd kon worden vernietigd. Als het paradijs uit louter schoonheid bestaat, waren deze eilanden het mooiste paradijs dat ooit een mens betreden heeft, want het land en de zee waren prachtig en het klimaat was liefelijk. Maar als het begrip paradijs ook het vermogen inhoudt om leven in stand te houden, waren die eilanden zo als zij in de tijd van Jezus en Mohammed lagen te wachten, verre van hemels. Zij beschikten vrijwel niet over voedsel. Van alles wat op hun prachtige hellingen groeide, kon niets worden gebruikt om behoorlijk leven mogelijk te maken. Er waren een paar pandanusbomen, wier povere en bittere vruchten te kauwen waren om een bestaansminimum mogelijk te maken. Er waren een paar boomvarens waarvan de kernen net eetbaar waren, een paar wortels. Er was vis als hij gevangen kon worden en vogels als zij konden worden gepakt. Maar iets anders was er niet. Er hebben maar weinig grote eilanden bestaan die ongestuvrijer waren dan deze groep. Want zij bezaten heel veel niet: geen kippen of varkens of vee of eetbare honden; geen bananen, geen taro, geen zoete aardappelen, geen broodvrucht; geen ananas of suiker of guave of pompoenen of meloenen of mango's, geen enkele soort fruit; geen palmen om suiker te maken; geen voedsel. De eilanden bezaten zelfs niet die ene, wezenlijke, wonderbaarlijke levensredder, de kokosnoot. Er waren er een paar komen aanspoelen, maar in de zilte aarde langs de

stranden kon hij niet groeien. Een mens die naar het eiland zou komen, zou alleen in leven kunnen blijven als hij zelf al zijn voedsel meebracht. Als hij verstandig was, zou hij ook de meeste grondstoffen meenemen die nodig zijn om een beschaafde samenleving op te bouwen, want de eilanden bezaten geen bamboe om een huis te tooien, geen candlenuts om lampen van te maken, geen moerbeischors voor de tapa. Er waren ook geen opvallend mooie bloemen: geen rode jasmijn, geen hibiscus, geen mooie croton en geen kleurige orchideeën. In plaats van die vreugde schenkende, leven-bewarende planten was er een verscholen boom die nergens toe diende. Maar als zijn hout werd gedroogd verspreidde het een sterke geur, dat was de boom des doods, de sandelhoutboom. Op zichzelf was hij noch giftig noch gevaarlijk, maar de wijze waarop hij op deze eilanden gebruikt zou worden, zou hem tot een blijvende ramp maken. De bodem van de eilanden was niet bijzonder goed. Hij was niet rijk en donker zoals de aarde die de Russische boeren al bebouwden, en evenmin leemachtig en vruchtbaar als de aarde die de Indianenstammen van Dakota of Iowa kennen. Hij was rood en zanderig, kennelijk rijk aan ijzer omdat hij uit geslepen basalt gemaakt was, maar hij miste andere wezenlijke eigenschappen. Als een boer aan deze grond de ontbrekende mineralen kon toevoegen en hem van goed water kon voorzien, zou hij een geweldige oogst kunnen opbrengen. Maar op zichzelf was hij niet veel waard, want de mineralen ontbraken en het water eveneens. Er vielen verschrikkelijke hoeveelheden regen op het eiland maar hij viel op een onproductieve manier. Voortdurend kwamen uit het noordoosten de passaatwinden aangewaaid en zij sleurden lage wolken beladen met zoet water met zich mee. Maar aan de noordkust van elk eiland stonden hoge klippen en bergen. Zij rekten zich en persten het water uit de wolken zodat het in stromen viel op plaatsen waar het niet kon worden gebruikt en het bereikte nooit de vlakten in het zuidwesten waar de rode

grond zich bevond. Van het vlakke land dat bebouwd kon worden, was meer dan drievierde als een woestijn. Als iemand het verspilde water kon verzamelen, dat nu nutteloos de steile berghellingen afstroomde, terug naar de zee, als hij het over de bergen naar het vlakke land kon brengen, dan zou er kunnen worden geoogst. Of als iemand de verborgen reservoirs kon ontdekken die in de ingewanden van de eilanden lagen te wachten, dan zou hij water in overvloed en meer dan genoeg voedsel hebben. Maar zolang dat niet was gebeurd, zouden de mensen op deze eilanden voedsel noch water genoeg hebben. Zo lagen deze prachtige, ongastvrije eilanden te wachten op enkele mensenkinderen die er met voedsel, moed en vastbeslotenheid zouden landen. Het beste dat van deze wachtende eilanden gezegd kon worden was dat er geen giftige slangen, geen koortsen, geen muskieten, geen afzichtelijke ziekten en plagen waren. Er is nog een bijkomend aspect waarop gewezen moet worden. Van alle vormen die ten tijde van Jezus op die eilanden bestonden, groeiden er vijftien-negentig van de honderd nergens elders op de wereld. Deze eilanden waren uniek, eenzaam, apart, gelegen buiten de hoofdstroom van het leven, een afgesloten uithoek van de natuur ... of, zo ge wilt, een echt natuurlijk paradijs waar elk groeiend wezen de kans kreeg zich op zijn eigen unieke manier te ontwikkelen, volgens de aandrang en de beperking van zijn eigen vermogen. Ik sprak over de avontuurlijke vogel die het eerste zaadje meebracht in zijn ingewanden. Het was een graszaadje, misschien een wiens broeders en zusters, als wij die term voor grassen mogen gebruiken, waren achtergebleven op het eiland waarvan zij afkomstig waren en waar zij zich verder ontwikkelden zoals de familie miljoenen generaties lang had gedaan. Op die oorspronkelijke eilanden handhaafde het gras zijn bestaande kenmerken en bracht het geen avontuurlijke variaties voort. En als er dergelijke mutaties voorkwamen, onderdrukte de sterkere gangbare soort

ze schielijk zodat de dode doorsnee bleef gehandhaafd. Maar op de nieuwe eilanden werd het gras dat in schoonheid en zon en regen aan eigen lot was overgelaten, een ander gras, uniek en aangepast aan deze eilanden. Toen de mensen miljoenen jaren later naar dit gras keken, konden zij zien dat het een grassoort was en dat het afkomstig was van de nog ergens bestaande oorspronkelijke stam. Maar zij konden ook zien dat het toch een nieuw gras was, met nieuwe eigenschappen, nieuwe kracht en nieuwe mogelijkheden. Bereikte ooit een insect van een van de reusachtige continenten deze eilanden? Zo ja, dan werd het hier een ander insect, met langere poten of met een neus die beter voor boren geschikt was. Vogels, bloemen, wormen, bomen en slakken ... zij kregen op deze eilanden alle hun eigen unieke vorm en eigenschappen. Toen en ook nu nog is er geen plaats op aarde bekend die met deze eilanden kan wedijveren in de gave om het natuurlijke leven zich vrij en radicaal naar eigen vermogen te laten ontwikkelen. Niet meer dan negen van de tien vormen die hier groeien, gedijen ergens anders ter wereld. Hoe dit zo gekomen is, blijft een mysterie. Misschien ligt een gelukkige combinatie van neerslag, klimaat, zonlicht en grond aan dit mirakel ten grondslag. Misschien is de verklaring te vinden in de eindeloos lange tijdperken waarin verschillende groeiende wezens aan zichzelf werden overgelaten om het best aan hun doel te beantwoorden. Misschien lag het aan het feit dat als hier een grasje arriveerde, het op eigen benen moest staan en niet door grassen van hetzelfde soort van de moederstam kon worden bevrucht. Maar wat de oorzaak ook moge zijn, het feit blijft: op deze eilanden kwamen nieuwe broedsels tot ontwikkeling en zij gedijden, werden sterk en vermenigvuldigden zich. Want deze eilanden waren een smeltkroes van verkenning en van ontwikkeling. Zo lagen de eilanden met al hun mogelijkheden te wachten. Jezus stierf aan het kruis en zij bleven wachten. Engeland werd door

gemengde, sterke rassen bevolkt en de eilanden wachtten op hun eigen bevolking. Machtige koningen zwaaiden de scepter in Indië en in China en in Japan, maar de eilanden wachtten. Nu ongestuurd maar een paradijs van mogelijkheden, bijna zonder voedsel zij het met enorme rijkdommen die slechts ontginning behoeften, wachtten de eilanden. Vulkanen bleven met nieuwe stromen lava de bestaande wallen ophogen. Zij hingen lantaarns op in de lucht zodat een mens die met zijn kano verdwaald was in de grote, donkere boezem van de zee, zich nu eens hierheen dan weer daarheen bewegend, de vurige gloed aan de onderzijde van een verre wolk kon zien en daarmee een vurige ster kon vinden om op af te koersen. Grote kokmeeuwen en kleinere visdiefjes scheerden over het water landinwaarts en fregatvogels koersten rechtstreeks van de woelige, lege oceaan naar het hart van de eilanden, waar zij hun nesten bouwden. Als een mens in een kano een fregatvogel waarnam, met zijn gespreide staart de lucht doorklievend, kon hij er zeker van zijn dat er in de richting waar de vogel in de schemer verdween, land te vinden was. De prachtige eilanden, wachtend in de zon en in de storm, leken op mooie vrouwen die hun mannen verbeiden die thuiskomen in de schemer, wachtend met open armen en warme lichamen en vertroosting. Al wat er op deze eilanden tot stand zou worden gebracht, zoals in deze vrouwen, zou uitsluitend voortkomen uit de wil en de kracht van een man. Ik denk dat de eilanden dit altijd hebben geweten. Daarom, mannen van Polynesië en Boston en China en Mount Fuji en van de barrios van de Filippijnen, komt niet naar deze eilanden met lege handen. Maar als ge komt met vormen die willen groeien, met goed voedsel en nog betere ideeën, als ge komt met goden die u helpen willen, als ge bereid zijt te werken totdat uw hoofd duizelt en uw armen pijn doen, totdat ge niet meer kunt, dan kunt ge toegang krijgen tot deze wonderlijke smeltkroes waarin de elementen van de natuur zich naar eigen vermogen

en wensen vrij kunnen ontwikkelen. Met deze harde voorwaarden wachtten de eilanden af.

Tweede deel

De zonovergoten lagune

Ik heb gezegd dat de eilanden langs de breuk in de oceaانبodem geen paradijs waren, maar vierentwintighonderd mijl bijna rechtstreeks naar het oosten lag een eiland dat die beschrijving wél verdiende. Het lag ten noordwesten van Tahiti en werd reeds bewoond door een sterk, verstandig volk. Het lag slechts enkele mijlen verwijderd van het eiland Havaiki, het politieke en religieuze centrum van het gebied. Het was Bora Bora en het rees op uit de zee met scherpe klippen en machtige rotspunten. Het bezat diep insnijdende baaien en stranden van glinsterend zand, omzoomd met bomenrijen. Het was zo mooi dat het onmogelijk scheen dat het bij toeval was ontstaan. De goden moesten het hebben geschapen en de baaien precies zo hebben geplaatst. Die illusie werd gevoed door het feit dat het gehele eiland met een beschermend snoer van koraal was omhangen waarop wilde oceaangolven woedend braken, wanneer zij tevergeefs probeerden de stille, groene lagune binnen te dringen waarin vis in overvloed gedijde. Het was een eiland van uitzonderlijke schoonheid—het wilde, onstuimige, liefelijke Bora Bora. Op een vroege ochtend, toen in Parijs de zonen van Karei de Grote ruzie maakten over de vraag hoe het rijk van hun overleden vader moest worden bestuurd, kwam een snelle, uitgeholde en opgetuigde kano, door stoere peddelaars en door een driehoekig zeil voortgedreven over de open oceaan uit de richting van Havaiki aangevaren en hij zocht de eenzame toegang tot de lagune van Bora, waar aan de kust een

uitkijkpost vol schrik de vorderingen van de snelle kano volgde. Hij zag de stuurman een teken geven het zeil te laten zakken en toen dat gebeurd was, stak hij de kano behendig de hoge branding in die hem op het rif te pletter wilde slaan. Maar met benijdenswaardige kundigheid reed de stuurman op de toppen van de golven en richtte hij zijn kano op de gevaarlijke opening in de koralen wal. ‘Nu!’ schreeuwde hij en zijn peddelaars zwoegden koortsachtig, hielden de kano van de rotsen af en joegen hem de ingang in. Er was een plotselinge versnelling in het water, een deining van reusachtige golven, een snelle, hevige stijging van de kano en een flitsend gepeddel door de opening heen. ‘Rust,’ riep de stuurman kalm en hoorbaar opgelucht. Verheugd over zijn kleine triomf zocht hij de goedkeuring van de eenzame passagier in de kano, een grote, magere man met diepliggende ogen, een zwarte baard en lange, smalle handen waarin hij een staf klemde, besneden met de figuren der goden. Maar de passagier gaf geen blijk van lof want hij was verdiept in een beschouwing over bepaalde machtige processen die hij in beweging had helpen brengen. Hij keek dwars door de stuurman heen, langs de peddelaars naar de torenhoge rots die zich te midden van de hoogten van Bora Bora verhief. Van een punt halverwege de helling van de ruige berg rende de uitkijkpost de steile paden naar het verblijf van de koning af, roepende ‘De hogepriester komt terug!’ De instinctieve angst die de uitkijkpost vervulde, klonk door in zijn roep en vrouwen die de melding hoorden, kropen dicht bij hun mannen in de donkere, palmbedekte hutten en keken hen met nieuwe genegenheid aan. Hoewel de opgewonden uitkijkpost zijn schrikverwekkende boodschap aan de hele gemeenschap uitschreeuwde, was zijn haast erop gericht één enkele man te waarschuwen en toen hij zich voortspoedde door de schaduw van de broodbomen en de palmen, fluisterde hij voortdurend in zichzelf: ‘Goden van Bora Bora, geef snelheid aan mijn

voeten! Laat mij niet te laat komen!’ De uitkijkpost snelde naar een bladerhuis dat groter was dan de andere, en wierp zich op de grond, roepende: ‘De hogepriester is in de lagune!’ Vanuit de grasgroene binnenzijde stak een grote, gebruide jongeman, een hoveling van de koning, het slaperig hoofd naar buiten en vroeg met enige schrik: ‘Nu al?’ ‘Hij is het rif al gepasseerd,’ waarschuwde de uitkijkpost. ‘Waarom heb je ...’ In grote opwindning greep de jongeman een staatsiekleed van gestampte rapa en zonder het behoorlijk aan te trekken rende hij naar het paleis, schreeuwende: ‘De hogepriester is op komst!’ Hij snelde andere hovelingen zoals hijzelf voorbij, recht op het verblijf van de koning af, waar hij zich op de zachte pandanusmat die de vloer bedekte op de grond wierp en nadrukkelijk mededeelde: ‘De verhevene staat op het punt aan land te komen.’ Degene tot wie de opgewonden woorden werden gericht, was een aantrekkelijke man met een groot hoofd, drieëndertig jaar oud wiens dichte hardos grijsde aan de slapen en wiens ongewoon grote ogen van wijsheid vervuld waren. Als hij dezelfde schrik ervoer bij de terugkeer van de hogepriester als zijn onderzaten, verborg hij die goed. Maar de jonge, rijzige hoveling bemerkte niettemin dat zijn meester zich met ongebruikelijke snelheid naar de schatkamer spoedde waar hij een tot de enkels reikend kleed van lichtbruin tapaschors aantrok en over zijn linkerschouder en om zijn middel een kostbare band van gele veren, het teken van zijn waardigheid, bevestigde. Daarna zette hij zijn helm van veren en schelpen op en hing zich een snoer van haaiantanden om de hals. Op dit bepaalde ogenblik gaf de grote hoveling een teken en langs de oever begonnen trommels te roffelen in een vorstelijk ritme. ‘Wij gaan de hogepriester eer bewijzen,’ kondigde de koning ernstig aan en hij wachtte tot een indrukwekkende stoet van getaande strijders, naakt tot op het middel en in bruin tapa gehuld, zich achter hem had gevormd. Bijna onwillekeurig zette de koning zijn mannen tot haast aan:

‘Haast u, haast u! Wij mogen niet te laat komen.’ Want hoewel iedereen wist dat hij de hoogste was op Bora Bora, achtte hij het verstandig nooit te kort te schieten in beleefdheid tegenover de geestelijke leidsman van het eiland, vooral omdat de attributen en eisen van de nieuwe god Oro nog niet duidelijk bekend waren. De vader des konings had de macht van de nieuwe godheid onderschat en tijdens een plechtige bijeenkomst in de tempel van Oro had de hogepriester zijn vinger tegen hem opgeheven en hem zijn gebrek aan eerbied verweten. En de hersenen van de koning werden ingeslagen, zijn lichaam werd weggesleept als het volgend mensenoffer voor rode Oro, de almachtige, de eenmaker van de eilanden. Maar ondanks de bekommernis van de koning moest de lange, jonge hoveling de waarschuwing herhalen toen de koninklijke stoet het paleis verliet: ‘De hoogverhevene staat reeds op het punt te landen.’ Daarop begon de koning met zijn hele gevolg te rennen met hun eretekenen, voor zover zij die hadden in hun handen. De koning bemerkte welk een dwaas gezicht hij opleverde, maar omdat hij uit vrees toch niet langzamer wilde lopen, keek hij de grote hoveling wiens mededeling zo laat gekomen was aan en de helper die moeite had zijn tapakleed tijdens het rennen recht te houden, begon te zweten en bad hijgend: ‘Als er een bijeenkomst komt, o goden van Bora Bora, spaar mij dan!’ De koning rende voort in de hete morgenzon, boos, mopperend en in zijn trots gekrenkt. Maar hij bereikte de landingsplaats enkele ogenblikken vóór de kano en hoewel hij het op dat moment niet kon weten, was zijn zweterige opwindning eerder een voordeel dan een nadeel voor hem, want vanuit de opgetuigde kano stelde de hogepriester met voldoening het onbehagen van de koning vast en hij liet een ogenblik een glimlach om zijn lippen krullen. Maar hij onderdrukte die weer gauw en de priester hervatte zijn verre studie van de bergtop. Zachtjes bracht de stuurman de kano tot stilstand, erop bedacht dat geen ongelukkig voorval de

aandacht van de priester zou afleiden, want de peddelaars wisten welke boodschap de gewijde man bracht uit de tempel van Oro en op die dag betaamde het alle mannen behoedzaam te zijn. Toen de kano vastlag, stapte de hogepriester met keizerlijke waardigheid aan land, zijn witte mantel van schors met de franje van hondetanden fel afstekend tegen zijn lange, zwarte haar. Hij was een machtig symbool van Oro toen hij met zijn rijk bewerkte staf op de koning toeschreed, de knie licht buigend om aan te duiden dat hij de hoogste macht van de laatste besepte. Daarna nam hij zijn vroegere houding weer aan en wachtte streng terwijl koning Tamatoa, de man die geacht werd te heersen op het eiland, diep voorover boog en zolang in zijn onderdanige houding volhardde totdat het tot alle aanwezigen was doorgedrongen dat de macht op een of andere geheimzinnige manier was overgegaan van zijn handen in die van de priester. Toen sprak de koning. ‘O godgezegende!’ begon koning Tamatoa. ‘Wat is de wens van Oro?’ De opdringende menigte, knappe mannen en mooie vrouwen, naakt tot op het middel en met donkere ogen, hield de adem in en de hogepriester voelde dat en het deed hem genoegen. Hij wachtte terwijl een zachte bries uit de groene lagune de palmen die de kust omzoomden, deed buigen en de donkergroene bladeren van de broodboom in beweging bracht. Toen sprak hij plechtig: ‘Er zal een bijeenkomst zijn!’ Niemand ademde om geen noodlottige aandacht op zich te vestigen. De hogepriester ging voort: ‘Een nieuwe tempel wordt opgericht in Tahiti en wij zullen bijeenkomen om de god te wijden die in die tempel wonen zal.’ Hij wachtte even en vrees kroop zichtbaar over de gezichten van de luisteraars. Ook koning Tamatoa zelf, die redelijkerwijze kon aannemen dat hij zou worden gespaard, voelde zijn knieën knikken terwijl hij wachtte op de schrikwekkende details die altijd de aankondiging van een algemene bijeenkomst der eilanden in de tempel van Oro afsloten. Maar ook de hogepriester wachtte,

omdat hij wist dat hoe langer zijn dreiging duurde, zij des te doeltreffender zou inwerken op de bewoners van Bora Bora die zich soms te weer stelden tegen de geest en de macht van hun nieuwe god. Op deze dag zou hij ervoor zorgen dat de koning zelfde fatale vraag zou stellen. Vliegen die van de dode vis langs de oever van de lagune hadden gegeten, wijdden zich nu aan de naakte ruggen van de wachtende menigte, maar geen mens verroerde zich teneinde in de volgende verschrikkelijke ogenblikken niet op te vallen. De koning wachtte. De priester wachtte. Tenslotte vroeg Tamatoa met omfloerste stem: ‘Wanneer is de bijeenkomst?’ ‘Morgen!’ zei de priester streng en het nieuws werd onmiddellijk opgevat zoals hij het bedoelde. De koning dacht bij zichzelf: ‘Als de bijeenkomst morgen is moet dat tien dagen geleden zijn beslist. Hoe kon anders het nieuws op tijd Tahiti bereiken om hun kano morgen naar Havaiki te laten terugkeren? Onze hogepriester moet al die tien dagen in geheim overleg met de priesters van Oro hebben gestaan.’ De vliegen beten in de zwetende ruggen, maar geen mens verroerde zich in afwachting van de volgende noodlottige vraag. Tenslotte vroeg Tamatoa: ‘Hoeveel mannen voor Oro?’ ‘Acht,’ antwoordde de priester onaangedaan. Hij zette zijn staf voor zich neer waardoor toeschouwers in de zwijgende menigte terugdeinsden. Daarop ging de magere, donkere man in zijn felle, witte kleren op weg naar zijn tempel. Maar toen hij met de menigte klaar scheen te zijn, draaide hij zich plotseling met een verschrikkelijk keelgeluid om en wierp zijn staf recht naar de stuurman die hem veilig de lagune had binnengebracht. ‘En deze zal de eerste zijn!’ schreeuwde hij. ‘Nee, nee!’ smeekte de stuurman en hij viel op zijn knieën in het zand. Onbarmhartig verhief zich de grote, magere priester boven hem en wees op hem met de staf. ‘Toen de zeeën ons bedreigden,’ mompelde hij toornig, ‘bad deze niet tot Oro om gered te worden maar tot Tane.’ ‘O nee!’ smeekte de stuurman. ‘Ik keek naar zijn lippen,’ zei de priester

en dat bezegelde het lot van de stuurman. Wachters uit de tempel kwamen de schreeuwende stuurman halen en sleurden hem weg, want zijn benen waren van angst verlamd en weigerden dienst. ‘En jij!’ schreeuwde de verschrikkelijke stem opnieuw en hij richtte zijn staf op een nietsvermoedende wachter. ‘In de tempel van Oro, op de heilige dag, knikkebolde jij. Jij zult de tweede zijn.’ Opnieuw sloten de wachters de schuldige in en sleurden hem weg, maar zachtjes om te voorkomen dat een gekneusd of niet geheel gaaf mens aan Oro ten offer zou worden gebracht. Plechtig trok de hogepriester zich terug en koning Tamatoa bleef achter met de ellendige taak de andere zes mensenoffers aan te wijzen. Hij vroeg: ‘Waar is mijn helper?’ en ergens achter uit de menigte waar hij gehoopt had niet te worden opgemerkt, kwam de bevende grote hoveling naar voren. ‘Waarom heb ik de gewijde man zo laat begroet?’ vroeg de koning. ‘De uitkijkpost treuzelde. Hij was te laat,’ verklaarde de hoveling. Achter uit de menigte schreeuwde een vrouwenstem onverwachts: ‘Nee, dat is niet waar!’ Maar de echtgenoot van de vrouw, een kleine niet bijster intelligent uitziende man, werd voor de koning gesleurd. Hij trilde als een afgerukt bananenblad en de koning bekeek hem met afschuw. ‘Hij zal de derde zijn,’ beval de koning. ‘O, nee als jeblieft!’ protesteerde de uitkijkpost. ‘Ik heb hard gerend. Maar toen ik bij het paleis kwam,’ en hij wees op de hoveling, ‘lag hij te slapen.’ De koning herinnerde zich zijn vroegere ongeduld met de jonge hoveling en verklaarde gebiedend: ‘Hij zal de vierde zijn. De rest zal uit de slaven worden gehaald.’ Daarna schreed hij terug naar het paleis, terwijl de uitkijkpost en de hoveling, reeds vastgebonden door de priesters, in stomme ontzetting bleven staan door de ramp waarin zij elkaar zo toevallig hadden meegesleurd.

Terwijl de verbijsterde menigte zich verspreidde en een ieder zich gelukkig prees aan de onverzadigbare honger van Oro te zijn ontsnapt, stond een jonge hoofdman, gekleed in een gouden tapa, ten teken dat hij tot de koninklijke familie behoorde, bitter en zwijgend in de schaduw van een broodboom. Hij had zich niet verborgen uit vrees want hij was groter dan de anderen, meer gespierd dan wie ook en er straalde een stoutmoedige durf van hem uit die geen mens kon miskennen. Hij was terzijde gebleven omdat hij de hogepriester haatte, de nieuwe god Oro verachtte en in opstand kwam tegen het voortdurend eisen van mensenoffers. De hogepriester had natuurlijk onmiddellijk de afwezigheid van de jonge hoofdman in de verwelkomende menigte opgemerkt. En deze inbreuk op de regel maakte hem zo woedend dat hij zijn doordringende ogen tijdens het meest plechtige deel van het gebeuren liet ronddwalen op zoek naar de jongeman. Tenslotte had de priester hem gevonden, onbeschaamd verwijlend onder de broodboom en de twee mannen hadden lange, uitdagende blikken gewisseld die pas werden onderbroken toen een jonge vrouw met een bronzen huid en golvend, met bananenbloesem getooid haar de arm van haar echtgenoot aanraakte en hem dwong zijn ogen neer te slaan. Nu de ceremonie afgelopen was, zei de statige vrouw: ‘Teroro, jij moet niet naar de bijeenkomst gaan.’ ‘Wie moet dan onze kano commanderen?’ vroeg hij ongeduldig. ‘Is een kano zo belangrijk?’ Haar echtgenoot keek haar verwonderd aan. ‘Belangrijk? Wat zou er belangrijker kunnen zijn?’ ‘Je leven,’ antwoordde zij eenvoudig. ‘Verstandige stuurlieden varen niet uit als de wolken onheilspellend zijn.’ Hij zette haar vrees van zich af en slenterde lusteloos naar een omgevallen boom die in de lagune uitstak. Hij liet er zich boos op neervallen en stak zijn bruine voeten in het zilverige water. Hij schopte er kwaad mee alsof hij zelfs de zee haatte. Maar spoedig kwam zijn stille vrouw, liefelijk in de geur van de bananenbloesem, naast

hem zitten en toen zij met haar voeten plaste in het koele groene water, was zij als een spelend kind en haar echtgenoot vergat zijn woede spoedig. Ook toen hij staarde naar de kleine vooruitspringende berg waar de lokale tempel stond en waar de priesters de acht ten dode opgeschreven mannen aan Oro zouden wijden, sprak hij zonder de dierlijke woede die tijdens de plechtigheid bezit van hem had genomen. ‘Ik ben niet bang voor de bijeenkomst, Marama,’ zei hij vastberaden. ‘Ik ben bang voor jou,’ antwoordde zijn vrouw. ‘Kijk, onze kano!’ zei hij ontwijkend en hij wees op een lang afdak bij de tempel waaronder een grote dubbelrompskano lag. ‘Je zou toch niet willen dat iemand anders die commandeerde, is het wel?’ plaagde hij. Marama, wier vader als priester de gewijde houtblokken voor de boot had aangewezen, hoefde aan het belang daarvan niet te worden herinnerd en daarom merkte zij alleen maar op: ‘Mato uit het noorden kan de kano sturen.’ Toen deelde Teroro zijn ware reden mee waarom hij aan de gevaarlijke bijeenkomst wilde deelnemen: ‘Mijn broer zou mijn hulp nodig kunnen hebben.’ ‘Koning Tamatoa zal veel beschermers hebben,’ antwoordde Marama. ‘Zonder mij zou de zaak slecht kunnen aflopen,’ hield Teroro koppig vol en de wijze Marama wier naam de alziende, allesbegrijpende maan betekent, zag in welke stemming hij verkeerde en ging op een ander onderwerp over. Zij zei: ‘Teroro, jij bent de eerste van wie de hogepriester denkt dat hij de rode god Oro ontrouw is.’ ‘Niet meer dan de anderen,’ gromde Teroro. ‘Maar jij bent degene die het laat blijken,’ betoogde zij. ‘Soms kan ik het niet verbergen,’ gaf de jonge hoofdman toe. Marama keek steeds om zich heen om te kijken of er geen spion op hen was afgesloten want de hogepriester had zijn mannen overal, maar vandaag was er niemand te zien en met haar voeten in de lagune hervatte zij haar zorgvuldig betoog. ‘Je moet me beloven,’ drong zij aan, ‘dat als je naar Oro’s tempel gaat, je alleen tot Oro zult bidden, alleen aan Oro zult denken. Denk

eraan hoe zij het aflazen van de lippen van de stuurman.’ ‘Ik ben op drie bijeenkomsten op Havaiki geweest,’ verzekerde Teroro haar. ‘Ik ken de gevaren.’ ‘Maar niet dit speciale gevaar,’ pleitte zijn vrouw. ‘Wat is het verschil?’ vroeg hij. Weer keek Marama om zich heen en opnieuw zag zij niets. Toen sprak zij: ‘Heb je je niet afgevraagd waarom de hogepriester tien extra dagen op Havaiki heeft doorgebracht?’ ‘Ik denk om de bespreking voor te bereiden.’ ‘Nee. Die moet al vele dagen eerder beslist zijn. Om kano’s van Tahiti en Moorea de gelegenheid te geven morgen in Havaiki terug te zijn. Verleden jaar heeft een vrouw uit Havaiki mij toevertrouwd dat de priesters daar onze hogepriester als de bekwaamste van allen beschouwen en dat zij van plan zijn hem een hogere positie te verlenen.’ ‘Deden zij dat maar,’ gromde Teroro. ‘Dan zou hij van het eiland weggaan.’ ‘Maar zij zouden hem geen opperpriester durven maken zolang zijn eigen eiland niet volledig gewonnen is.’ Terwijl Marama praatte, begon de betekenis van haar woorden tot haar echtgenoot door te dringen, wat dikwijls gebeurde wanneer de wijze vrouw met het gezicht van de maan sprak. Hij leunde op de boom voorover om te luisteren. Zij ging voort: ‘Ik heb de indruk dat de hogepriester al het mogelijke zal doen om de priesters van Havaiki te bewijzen dat hij Oro meer is toegedaan dan zij.’ ‘Om eerder voor promotie in aanmerking te komen?’ vroeg Teroro. ‘Dat moet hij wel.’ ‘Wat denk je dat hij zal doen?’ vroeg Teroro. Marama aarzelde de woorden uit te spreken en op dat moment kwam een onverwachte windstoot over de lagune aangeblazen en hij wierp een paar golfjes over haar voeten. Zij trok haar tenen uit de lagune terug en droogde ze zonder iets te zeggen af en daarom zette Teroro haar gedachten voort: ‘Je denkt dat de hogepriester de koning zal opofferen om indruk te maken op de anderen?’ ‘Nee,’ verbeterde Marama, ‘hij zal jouw voeten op de regenboog willen zetten.’ Teroro rekte zich uit en raakte de

punt van een broodboomblad en vroeg nadenkend: ‘Zal het moorden dan afgelopen zijn?’ ‘Nee,’ antwoordde zijn vrouw ernstig, ‘het zal doorgaan totdat al jouw vrienden de lagune verlaten zullen hebben. Pas dan zal Bora Bora veilig voor Oro zijn.’ ‘Mannen als Mato en Pa?’ ‘Zij zijn ten dode opgeschreven,’ zei Marama. ‘Maar de koning niet, denk je?’ ‘Nee,’ redeneerde de koninklijke jonge vrouw. ‘Je broer is zeer geliefd bij de koningen van Tahiti en Moorea en zo’n onvoorzichtige stap zou niet alleen die vorsten maar het gehele volk tegen de nieuwe god kunnen innemen.’ ‘Maar zouden zij dan dulden dat ik aan Oro word geofferd?’ ging Teroro door. ‘Ja. Koningen zijn altijd geneigd het ergste te geloven van jongere broers.’ Teroro draaide zich om op de stam om zijn mooie vrouw aan te kijken en hij dacht bij zichzelf: ‘Ik waardeer haar gezond verstand niet genoeg. Zij lijkt precies op haar vader.’ Hardop zei hij: ‘Ik redeneerde zoals jij, Marama. Het enige dat ik wist is dat het deze keer extra gevaarlijk was.’ ‘Dat komt omdat jij, als broer van de koning, nog altijd Tane vereert.’ ‘Dat doe ik alleen in mijn hart.’ ‘Maar als ik in je hart kan lezen,’ zei Marama, ‘dan kunnen de priesters dat ook.’ Verder commentaar van Teroro werd verhinderd door een haastige boodschapper die om zijn arm een krans van gele veren droeg ten teken dat hij bij de koning hoorde. ‘Wij hebben je gezocht,’ zei hij tegen Teroro. ‘Ik heb de kano bekeken,’ gromde de jonge hoofdman. ‘De koning vraagt naar je.’ Teroro stond op van de stronk, stampte met zijn voeten op het gras om het water af te schudden en knikte zijn vrouw afwezig ten afscheid toe. Hij volgde de boodschapper en begaf zich naar het paleis, een groot laag bouwwerk steunend op drie zuilen van kokospalmen, die elk besneden waren met gestalten van goden en zorgvuldig waren gepolijst, zodat witte vlekken in het hout glommen. Het dak bestond uit gevlochten palmbladeren en er waren geen verdiepingen, vensters of muren, alleen lange matten die neergelaten konden worden om

iets af te sluiten of bescherming te bieden tegen de regen. Het hoofdvertrek bevatte vele tekenen van koninklijke waardigheid: goden van veren, besneden haaiantanden en reusachtige Tridacna-schelpen uit het zuiden. Het gebouw had twee bijzonder fraaie kenmerken: het zag uit over de lagune waar langs het buitenste rif voortdurend hoge wolken schuim opstoven; en alle delen van de constructie werden door dunne, sterke strengen van het prachtige goudbruine touw dat op de eilanden uit de vezels van de kokosnoot geweven wordt, verbonden. Er waren bij de bouw bijna twee mijl van nodig geweest. Overal waar de planken elkaar kruisten, werden de delen door soepel gouden vlechtwerk bijeengehouden.

Wanneer iemand in een vertrek zat dat met die strengen was opgebonden, kon hij van de ingewikkelde patronen genieten zoals een navigator in de nacht naar de sterren staart en een kind eindeloos kan kijken naar de golven op het strand.

Koning Tamatoa zat onder het met vlechten vastgebonden dak, zijn groot breed gezicht stond verontrust. ‘Waarom is er een bijeenkomst uitgeroepen?’ vroeg hij streng. En alsof hij het antwoord vreesde, stuurde hij iedereen weg die een spion zou kunnen zijn. Ineengehurkt op de strak geweven mat die de vloer vormde, legde hij zijn handen op zijn knieën en vroeg: ‘Wat heeft dat te betekenen?’ Teroro die de dingen over het algemeen niet zo snel door had, deed net of hij de verklaring van zijn vrouw zelf had bedacht en zei: ‘Ik heb de indruk dat onze hogepriester naar een hogere positie streeft en naar de tempel van Havaiki wil. Om daarvoor in aanmerking te komen, wil hij iets indrukwekkends doen.’ Hij zweeg veelbetekenend. ‘Wat dan?’ vroeg de koning. ‘Bijvoorbeeld het uitroeien van de laatste resten van verering van Tane op Bora Bora. Jou opofferen bijvoorbeeld ... op het hoogtepunt van de bijeenkomst.’ ‘Ik ben bang voor zo’n complot,’ erkende Tamatoa. ‘Als hij wacht totdat we op de bijeenkomst zijn, kan hij plotseling naar mij wijzen zoals zij op vader

wezen en ...’ De gekwelde koning maakte een striemende beweging naar het hoofd van zijn broer en voegde er smartelijk aan toe, ‘en moord op mij zou geheiligd zijn omdat Oro hem had bevolen.’ ‘Liever gezegd, de hogepriester,’ corrigeerde Teroro. Tamatoa aarzelde alsof hij de gedachten van zijn jongere broer op de proef stelde en daarna voegde hij er klagend aan toe: ‘Mijn dood zou niet gewroken worden.’ Zelfbeklag was Tamatoa wiens krijgskunde en verstandige leiding het kleine Bora Bora van invasie door zijn grotere burenen gevrijwaard hadden, zó vreemd dat Teroro dacht dat zijn broeder een valstrik voor hem spande. De jonge man onderdrukte daarom zijn neiging om te vertellen wat hij zelf op de bijeenkomst van plan was en merkte losjes op: ‘De kano zal tegen het middaguur te water gelaten worden.’ ‘Zal hij klaar zijn tegen de avond?’ vroeg de koning. ‘Ja, maar ik hoop dat jij er niet op in zult gaan.’ ‘Ik heb besloten naar die bijeenkomst te gaan,’ antwoordde Tamatoa. ‘Het kan alleen maar slecht voor je aflopen,’ drong Teroro aan. De koning stond op van zijn mat en liep verstrooid naar de ingang van het paleis vanwaar hij de vorstelijke klippen van Bora Bora en de zonovertogen lagune kon zien. ‘Op dit eiland,’ zei hij diep geroerd, ‘ben ik in vreugde opgegroeid. Ik heb altijd gewandeld in de schaduw van deze klippen, en de golven speelden om mijn enkels. Ik heb de andere eilanden gezien en de baaien van Moorea zijn liefelijk. De toppen op Tahiti zijn mooi om te zien en de lange stranden van Havaiki ook. Maar ons eiland is voor de mens een hemel op aarde. Als ik geofferd moet worden om dit eiland met de nieuwe goden te verzoenen, dan zal ik worden geofferd.’ De beelden die door Tamatoa’s herinneringen aan het Bora Bora van hun jeugd werden opgeroepen, veroorzaakten wat hij met zijn sluwheid niet had kunnen bereiken en Teroro riep uit: ‘Broeder, ga niet naar Havaiki!’ ‘Waarom niet?’ vroeg Tamatoa en hij draaide zich snel om en keerde naar de mat terug. ‘Omdat jouw vertrek

naar de goden Bora Bora niet zal redden.’ ‘Waarom niet?’ vroeg Tamatoa en hij stak zijn gezicht vooruit tot vlak bij dat van Teroro. ‘Omdat als de knuppel valt, ik de hogepriester zal doden. Ik zal woeden over heel Havaiki en het vernietigen. Daarna zullen de andere eilanden ons vernietigen.’ ‘Dat had ik wel gedacht!’ riep de koning scherp uit. ‘Jij loopt met het plan rond in opstand te komen. O Teroro, je zult daarmee niets bereiken. Jij kunt niet naar de bijeenkomst gaan.’ ‘Toch zal ik er zijn,’ mompelde Teroro koppig. De koning stond ernstig in de schaduw van de morgen en wees met zijn rechter vinger naar Teroro. ‘Ik verbied je Bora Bora te verlaten.’ Op dit moment was de krijger-koning Tamatoa, groot en ernstig, voor zijn jongere broer het symbool van overweldigend gezag en Teroro moest bijna beven voor de vooruitgestoken vinger. Hij had zijn broer wel bij die vinger willen grijpen en dan bij zijn hand en tenslotte aan zijn sterke arm en hem omlaag willen trekken op de mat voor een eerlijk gesprek, maar de jonge hoofdman kon er nooit toe komen de koning aan te raken want hij wist dat de koning het instrument was door middel waarvan de goden aan Bora Bora het mana leveren, de geestelijke heiliging des hemels. Het aanraken van de koning of zelfs maar het lopen over zijn schaduw betekende iets van dat mana wegnemen en zo werd dus niet alleen de koning maar de gehele samenleving in gevaar gebracht. Maar het verlangen van Teroro om met zijn broer te praten was zo groot dat hij zich op de mat ter aarde wierp, op zijn buik naar hem toe kroop en met zijn gezicht dicht bij de voeten van zijn broer fluisterde: ‘Kom bij mij zitten, broeder, en laten we praten.’ En terwijl de vliegen zoemden in de warme morgen, spraken de twee mannen met elkaar. Zij waren aantrekkelijke mannen, in leeftijd zes jaar van elkaar verschillend, omdat er een zuster tussen hen was. Zij waren zich beiden bewust van de speciale band die er tussen hen bestond, want toen zij nog jongens waren, hadden ze op een plechtige dag hun polsen

opengesneden en eikaars bloed gedronken. Hun vader, geofferd voor Oro, had zijn eerste zoon Tamatoa, de Krijger, genoemd; en toen er een jongere broer werd geboren, had de familie geredeneerd: ‘Wat een geluk! Als Tamatoa koning wordt, heeft hij zijn broer om hem als hogepriester te dienen.’ En het jongste kind werd Teroro genoemd, het Brein—de verstandige, de man die ingewikkelde zaken snel kan doorzien. Maar tot nog toe had hij zijn naam geen eer aan gedaan. Natuurlijk had Tamatoa zich tot de klassieke eilandkrijger ontwikkeld, ruig, met sterke botten en ernstig. Net als zijn toegewijde voorouders had hij Bora Bora tegen alle intriges en samenzweringen verdedigd. Tijdens de negen jaren van zijn regering had hij zich zesmaal gedwongen gezien de indringers van het machtige Havaiki terug te slaan, zodat de plotselinge overheersing van de nieuwe god van dat eiland, Oro, wel bijzonder grievend was. De oude vijand scheen met list te willen veroveren wat hij met kracht nooit had kunnen nemen. Maar Teroro was niet overeenkomstig zijn naam opgegroeid en hij vertoonde geen neiging priester te worden. Hij was groot en gespierd en had een knap, smal gezicht. Hij hield van vechten, had een heftige aard en was traag in het begrijpen van abstracte ideeën. Maar zijn grootste tekortkoming was dat hij geen stambomen en heilige liederen kon onthouden. De scheepvaart en de uitdaging van onbekende zeeën waren zijn liefhebberij. Hij had zijn kano al naar het verre Nuku Hiva gestuurd en een tochtje naar Tahiti was voor hem maar kinderspel. ‘Ik ben bang dat de goden de regenboog voor jou zullen zenden,’ fluisterde Tamatoa. ‘Wij hebben in het verleden tegenover hen gestaan. We kunnen het dus weer doen.’ ‘In het verleden hadden zij kano’s en speren. Nu hebben zij plannen en complotten.’ ‘Ben je bang?’ vroeg Teroro ronduit. ‘Ja,’ erkende de koning. ‘Er zijn nieuwe ideeën in opkomst en ik kan ze niet vatten. Hoe komt het dat de hogepriester erin geslaagd is ons volk zo achter zich te

krijgen?’ ‘Nieuwe goden zijn populair, denk ik,’ gokte Teroro. ‘Wanneer ons volk veel offers ziet, weet het dat de goden luisteren. Zij denken dat het eiland dan veiliger is.’ De koning keek zijn broer een ogenblik aan en vroeg toen voorzichtig: ‘Zou jij hun nieuwe god kunnen aanvaarden?’ ‘Onmogelijk,’ zei Teroro beslist, ‘ik ben geboren met de zegen van Tane. Mijn vader stierf ter verdediging van Tane en zijn vader vóór hem ook. Ik zal er nooit over denken een andere god te dienen.’ De koning haalde diep adem en zei: ‘Zo zijn ook mijn gedachten. Maar ik ben bang dat de hogepriester ons zal laten doden, Teroro.’ ‘Hoe zou hij dat kunnen?’ vroeg de onstuimige jonge krijger. ‘Met trucs, met plannetjes, met slimme ideeën.’ ‘Ik zal een trucje met hem uithalen!’ riep Teroro in zijn machteloosheid uit. Hij sloeg zijn handen om zijn knie en mompelde: ‘Ik maak van zijn hoofd een kokosnootpudding.’ ‘Daarom moet jij niet aan die bijeenkomst deelnemen,’ zei Tamatoa. Teroro gedroeg zich nederig tegenover de koning maar zijn woorden klonken stug: ‘Geliefde broeder, dat is juist de reden waarom ik moet gaan.’ Toen stond hij op, liep over de matten van het paleis heen en weer en zei profetisch: ‘De hogepriester zal ons niet laten doden. Als wij gedood worden, gaat hij mee. Het gehele eiland gaat mee. Broeder, ik heb onze vader gezworen dat ik je zou beschermen. Ik ga naar de bijeenkomst om je te beschermen. Maar ik geef je mijn woord niet in opstand te komen tenzij zij je aanpakken.’ ‘Ze zullen mij niet aanpakken, Teroro. Ze zullen jou aanpakken.’ ‘Dan moeten ze wel toeslaan met de snelheid van een hongerige haai,’ lachte Teroro en hij wandelde naar buiten in de stralende middag van Bora Bora, waar de zon hoog te gloeien stond en haar stralen door de palmblederen en het groen van de broodboom viel en wazige patronen tekenden in het zand. Naakte kinderen joelden in hun spel en vissers trokken hun kano’s op het strand. Het slaapverwekkend waas van de middag, een mengsel van zon

en stof, lag over het eiland en alles was mooi. Hoe rustgevend was dit ogenblik wanneer de zon een tijdje op zijn hoogst stond en geen schaduw gaf. Vliegen zoemden en oude vrouwen sliepen. Teroro bewoog zich langzaam door de stoffige hitte naar de plaats waar de grote staatsiekano van Bora Bora lag en onder het lopen riep hij: ‘Te water! Te water!’ Uit verscheidene grasgroene hutten langs de lagune kwamen mannen te voorschijn, wikkelden zich slaperig in hun tapa en kauwden op de laatste resten kokosnoot. ‘Haal de priesters om de kano te zegenen,’ riep Teroro en spoedig kwamen er vier heilige mannen aan en vreugde straalde van hun gezicht want van alle functies was er op het eiland geen vreugdevoller dan het terugsturen van de staatsiekano in zijn natuurlijk element. Palmbladeren die het lange afdak aan de zeezijde afdekten, werden weggehaald en de dubbele romp van de kano werd behoedzaam naar het water gewend. Toen splitste een vreemde oude priester, Tupuna genaamd, die zijn lange witte haar met pennen had doorstoken en had opgebonden op zijn hoofd, zijn baard en met het oog gericht op de lagune en op de open zee riep hij:

‘Ta’aroa, god van de duistere, uitgestrekte zee,
Ta’aroa, meester van storm en windstille rust,
Ta’aroa, beschermer der mensen die uitkijken op het rif,
Ta’aroa, neem *Wacht-op-de-Westenwind* op in uw boezem.
Breng hem naar Havaiki en Moorea en Nuku Hiva,
Naar de zwart glinsterende weg van Ta’aroa,
Naar de zwart glinsterende weg van Tane,
Naar de weg van Spin,
Naar de veelbereisde weg van Ta’aroa.

God van de duistere, zwiepende zee,
Aanvaard als geschenk deze kano'.

Onder grote stilte en in geestelijke vervoering trok Teroro de laatste knoop die de roemrijke kano aan het land vasthield los en langzaam begon deze de lagune te betasten, zijn hoge achterstevan in de zachte golving te dompelen en tenslotte te deinen op de boezem van Ta'aroa die zijn tehuis was. De jonge hoofdliden die deze avond de kano zouden peddelen, sprongen nu de dubbele romp in en legden de uitneembare zittingen die in de kano heen en weer geschoven konden worden op hun plaats. Teroro greep zijn eigen, met afbeeldingen van goden besneden peddel en met een machtige slag liet hij de kano ver vooruit de lagune in schieten, zijn voeten liet hij in het groene water slepen. 'Hijs het zeil!' riep hij, 'wij zullen de wind eens uitproberen.' En toen een middagbries neertuimelde van de klip, greep hij het zeil en dreef de grote dubbelrompskano voort. De mannen peddelden heftig en spoedig gleeed *Wacht-op-de-Westenwind* snel als de bliksem over de vertrouwde lagune. Hij vloog als een albatros, de golven nauwelijks beroerend. Hij ging als het blad van de broodboom dat wordt opgenomen door de wind en over de wateren scheert. Hij ging als een jonge vrouw die zich haast naar haar minnaar, als de geest van de god Ta'aroa die als een vorst de wallen van zijn oceaan in ogeschouw neemt. Hij spoedde zich voort als de geest van een krijger die in de slag is gedood, op zijn snelle tocht naar de eeuwigdurende zalen van Tane. En hij flitste over de lagune zoals hij was: een wonderlijk, slank, dubbelrompig schip van Bora Bora, het snelste schip dat de wereld van die tijd kende, in staat om een topsnelheid van dertig knopen te halen en tien knopen op de lange duur, urenlang, dagenlang. Een stoer, sterk schip van zesentwintig meter lengte, met een oplopende achterstevan

van zeven meter hoogte en een stevig vlak over de rompen waarop veertig man of de beelden van veertig goden konden varen, met varkens en pandanus en water veilig in de uitgeholde ruimten verstouwd. ‘Wacht op de westenwind,’ hadden de mannen die de kano bouwden, aangeraden, ‘want hij blaast sterk en hard uit het hart van de orkaan.’ De noordenwind is niet te vertrouwen en de oostenwind is geen verrijking, want hij waait altijd en de zuidenwind brengt niets dan lastige kleine stormen, nooit zulke die de aarde doen beven, geen stormen die weken achtereen duren en waarop kan worden gerekend om een kano naar het andere eind van de aarde te sturen. Wacht op de westenwind! Want hij komt uit het hart van de orkaan geblazen. Dat is een wind die deze grote kano waardig is. Vandaag was het een gewone oostenwind. Sommige zeelieden zouden het een behoorlijke bries gevonden hebben, maar voor de mannen van Bora Bora die uitzagen naar de westelijke storm die hen zelfs naar het verre Nuku Hiva kon brengen, was de wind van die dag werkelijk niets. Maar hij had iets uitnodigends in zich en op een ingeving van het moment riep Teroro: ‘Door het rif!’ *Wacht-op-de-Westenwind* ging al sneller dan vijftien knopen en een voorzichtig navigator bracht zijn boot gewoonlijk met de laagst mogelijke snelheid door dit gevaarlijk rif, maar op deze zonovergoten dag dreef Teroro zijn kostbaar schip direct op de smalle doorgang af die de scheidslijn vormde tussen het stille groene water van de lagune en de donderende blauwe oceaan die daarbuiten beukte. De kano scheen zich gereed te maken voor de dreunende slag van reusachtige golven, want hij rekte zich in de wind, sneed wat dieper de lagune in en sprong op de doorgang door het rif af. Eén ogenblik kon de bemanning de grijpende vingers van het grijze koraal zich zien uitstrekken naar het overmoedige schip, maar dat gevaar was spoedig vergeten want de torenhoge golven rezen reeds voor hen op. Met een lied in zijn zeil, met een kracht als die van de

jonge hoofdlieden die hem bemanden, schoot de snelle kano de krullende golven in, stak zijn voorstevan in een grote, grijsblauwe roller en verhief zich toen zegevierend op zijn kam. Hij spoedde zich voort naar het hart van de wind en de deinende golven en de grote zee van Ta'aroa. 'Wat een kano!' juichte Teroro en het schuim zwiepte zijn zwarte haar over zijn gezicht. Met bijzondere opgewektheid proefden de dertig peddelaars de laatste ogenblikken van vrijheid die Teroro hun verschaften, want elk van de mannen wist dat hij bij het invallen van de duisternis een heel andere reis zou aanvaarden: plechtig, vreugdeloos, met de constante dreiging van de dood voor ogen. Zij konden zich de vreselijke offerknuppels levendig voorstellen. Erger was dat iedere man duidelijk wist dat wanneer *Wacht-op-de-Westenwind* morgen in de vroege aanlegde op Havaiki's kust één van de bemanningsleden voor altijd zou worden neergeslagen. Zo beleefden zij in het heldere zonlicht, met het schuim dat om hun oren sloeg en de roep van de zeevogels, dit vreugdevol ogenblik toen zij hun snelle kano, de kampioen van de eilanden, voortjoegen met de zelfverzekerdheid die alleen bekwame mannen kennen. De kano beantwoordde aan hun wensen. Hij sprong voorwaarts door hun kracht. En nu zij hem wendden naar de vrije, vrolijke oceaan, gehoorzaamde hij aan hun wil, precies op de centimeter zoals zij wensten. Opnieuw vond hij zijn weg door de opening van het rif en kwam terug aan de oever. Hoe vaardig hadden deze eilandbewoners hun kano gebouwd en ingericht. Hoe zeker gehoorzaamde hij aan hun wil.

Tegen het vallen van de avond had *Wacht-op-de-Westenwind* een geheel ander aanzien gekregen. De hoge achterstevens waren met bloemen en met wimpels van gele tapa versierd. Het vaste vlak dat de beide rompen bijeenhield, was met geschuurde planken bedekt. Op het voorste gedeelte stond een

hoogheilig tempeltje met een dakje van gras waarheen zich nu een plechtige processie van priesters bewoog, priesterlijk uitgedost en in beklemmende stilte. De hogepriester, in het wit gekleed en met een franje van haaiantanden tot op zijn enkels, een kapje van rode veren op zijn zwarte haar, ging op het grastempeltje af en wachtte even. Daarop vielen alle bewoners van Bora Bora, zowel de koning als de slaven, neer op de grond en bedekten hun gezicht, want wat er nu stond te gebeuren was zelfs voor de ogen van een koning te heilig. De van veren gemaakte figuur van Oro, uit vlechten geweven en met schelpen als ogen, zou vóór zijn reis naar Havaiki in het tempeltje worden neergezet. Uit zijn witte mantel haalde de hogepriester een bundel tibladeren te voorschijn waarin de god gewikkeld was en hij hield het bundeltje hoog boven zich en bad met schrikanjagende stem. Toen knielde hij en zette de god in het tempeltje neer. Hij liep terug, stootte de kano aan met zijn staf en riep: *‘Wacht-op-de-Westenwind, breng de god veilig naar Havaiki!’* De op de grond liggende menigte stond op, niemand zei een woord. De peddelaars namen de plaatsen in die zij ook eerder die dag hadden ingenomen. Naast de zieners van het eiland kwamen ook oude wijze mannen het vlak opgelopen. Zij droegen plechtige bruine tapa en kapjes die met hondentanden waren afgezet. Sommigen droegen pompoenen waarin zij voortekenen zagen en anderen bestudeerden de ondergaande zon vanwege voorspellingen waarvan zij het geheim met niemand deelden. Teroro, in het geel gekleed en met een krijgshelm van veren en haaiantanden op, nam zijn plaats in de prauw in, terwijl de koning in kostbare gele kleren die tot zijn enkels afhingen, midscheeps stond. De stilte keerde terug en de hogepriester deelde mede dat hij gereed was de offers in ontvangst te nemen. Dienaren van Oro kwamen naar voren met palmbladeren die zij in keurige patronen van het tempeltje naar het achterschip uitspreidden en er werden vreemde gaven op gelegd: een grote

vis uit de lagune, een haai die op zee gevangen was, een tortelduif van een speciaal eiland en een big die van de geboorte af aan Oro was gewijd. Deze vier dode offergaven werden niet naast elkaar gelegd maar op veertig centimeter afstand van elkaar en zij werden aanstonds met nieuwe palmbladeren bedekt. Nu, op het laatste moment leidde de priester de acht mannen die geofferd zouden worden naar voren en het volk van Bora Bora zag in een akelige stilte zijn hurlieden voor de laatste keer vertrekken. Zij zagen de stuurman die erop betrapt was toen hij bad tot de god Tane. En de man die gedoezeld had in de tempel. En de trage uitkijkpost en de slaperige jonge hoveling. Verdrietig zag de bevolking hen vertrekken. Zij werden gevolgd door vier slaven, van die onzegbare, onaandoenlijke wezens die zelfs tijdens hun leven niets anders dan onreine lichamen waren. Toen de aangewezen offers aan boord waren gebracht, slaakte de echtgenote van een der slaven - als een slavenvrouw die naam verdiende - een doordringende schreeuw. 'Auwe! Auwe!' weeklaagde zij en gebruikte het hartverscheurend woord dat altijd op de eilanden voor momenten van de grootste angst was voorbehouden. Haar kreet was zo'n verbijsterende inbreuk op de discipline, vooral van de kant van een slaaf, dat allen in de kano huiverden van schrik bij zulk een boos voorteken. Teroro dacht: 'Nu is ons eiland zeker uit de gratie. De koning zal zeker geofferd worden.' Koning Tamatoa dacht: 'De hogepriester zal met recht woedend zijn. Mijn broer is ten dode opgeschreven.' De dertig peddelaars dachten: 'Zij zullen morgen twee van ons moeten opofferen.' De hogepriester dacht niets. Hij was te verbaasd over deze inbreuk op het taboe om iets anders te doen dan met zijn staf te wijzen op de misdadige vrouw. Daarop werd zij door vier priesters gegrepen. Zij sleurden haar naar de lagune en duwden haar hoofd onder water. Maar met duivelse kracht rukte de slavin zich uit hun greep los, maakte haar hoofd vrij en jammerde profetisch: 'Auwe! Auwe! Bora

Bora!’ Een priester sloeg haar met een steen in het gezicht en toen zij achterover waggelde, sprongen twee andere priesters op haar af en hielden haar onder water tot zij dood was. Maar dit was niet voldoende om het gebroken taboe te herstellen en de hogepriester riep: ‘Wiens vrouw was zij?’ Iemand wees naar een van de slaven in de kano en de priester knikte slechts. Van achter van het vlak kwam vlug een zwaargebouwde priester, die al vele jaren met die taak belast was, naar voren lopen en met een machtige slag van een geknobbelde krijgsknuppel verpletterde hij de schedel van de nietsvermoedende slaaf. Het lichaam kromp in elkaar, maar voordat het bloed de kano kon bevleken, ging het halsoverkop de lagune in waar de zwemmende priesters het opvisten als offer voor hun plaatselijk altaar. Automatisch werd er van de oever af een nieuwe slaaf aan boord geslagen en te midden van deze rampen en kwalijke voortekenen ging *Wacht-op-de-Westenwind* op weg naar zee. Ditmaal scheen de kano te delen in de schuld die op de opvarenden rustte, want hij sprong niet dartel op het rif af, maar bewoog er zich moeizaam heen zodat tegen de tijd dat de sterren verschenen om Teroro als gids te dienen, *Wacht-op-de-Westenwind* nog slechts een klein deel van zijn droevige reis naar de tempel van Oro op het eiland Havaiki had afgelegd. Tegen het aanbreken van de dag, toen het sterrenbeeld dat astronomen in andere delen van de wereld reeds lang de Leeuw hadden genoemd, in het oosten daagde, kwamen de zieners wier verantwoordelijkheid het was dergelijke zaken te bepalen, wijselijk overeen dat de tijd gekomen was. De hogepriester werd geraadpleegd en hij bevestigde het feit dat de roodvingerige dageraad, aan Oro gewijd, was aangebroken. Hij knikte en een grote trommel met een slap vel werd in een traag ritme geslagen en droeg zijn roep ver over de zee. De rest van de wereld was stil. Zelfs de kabbelende golven en de wiekende vogels wier roep gewoonlijk weerklonk bij het

aanbreken van de dageraad, werden geacht hun gemurmel te doen verstommen bij de nadering van de verschrikkelijke Oro. Alleen de trommel klonk totdat de nacht verbleekte en rode slierten oprezen aan de oostelijke hemel en Teroro in de verre verte het geluid van een andere trommel en van een derde hoorde. De kano's, nog onzichtbaar voor elkaar, begonnen zich bij de toegang tot Havaiki te verzamelen voor de plechtige processie. Nu werd het geroffel van de trommels sterker, totdat er een weids gedreun hoorbaar was—hamerend dreunen—en de rode dageraad groeide en over de stille zee werden grote zeilen en trieste wimpels zichtbaar, die slap neerhingen in de windstille lucht. De hogepriester bewoog zijn handen sneller, de trommelaars voerden hun snelheid van hun roffel op en de peddelaars stuurden hun kano's, nog altijd in diepe stilte, naar de verzamelplaats en toen de roze zon uit de diepte achter de horizon openbarstte, lagen elf kano's, schitterend van kleur en offergaven, bijeen en vormden zij twee majestueuze rijen die koers zetten naar de tempel van Oro. Maar terwijl zij daarheen voeren en Teroro ze zorgvuldig bekeek, kwam hij tevreden tot de conclusie: 'Niemand heeft een kano als de onze.' Abrupt stopten de trommels en de hogepriester hief een bewogen lied aan, plotseling doorbroken door een schrikanjagend, onmenselijk geluid. Het was de dolle slag van een heel lage trommel met een klein vel die een angstige kreet sloeg en toen dit een hoogtepunt bereikte, gaf de hogepriester een schreeuw en de zware beul zwaaide met zijn knoestige knuppel en kraakte het hoofd van de jonge hoveling, die had geslapen toen hij had moeten waken. Eerbiedig namen de priesters het lichaam terwijl anderen de palmbladeren wegnamen die de vroegere offers hadden bedekt: de vis, de haai, de tortel en de big. Het werd nu duidelijk waarom er ruimten van veertig centimeter breed tussen die offergaven was gelaten, want het lichaam van de dode hoveling werd zorgvuldig in de open gleuf ingepast. Het gezang werd hervat

en de vreselijke trommel begon een nieuwe weeklacht voor de nalatige uitkijkpost. De knuppel viel met groot geweld en het lichaam werd behoedzaam tussen de haai en de tortel gelegd. Nog driemaal weerklonk de dolle kleine trom en in het rode licht van de opkomende dag bonkte de verschrikkelijke knuppel nog driemaal op een hoofd, zodat toen de dag begon het voorste deel van het vlak gevuld was met Bora Bora's eigen beeld van Oro, in de tibladeren gehuld en met een krans van gouden veren, neerziende op de vijf verse mensenoffers die gerangschikt lagen tussen de vis, de haai, de tortel en de big. Elk van de andere tien kano's had bij het klagen van hun wilde trommels dergelijke offers gebracht en zij alle bewogen zich nu de laatste halve mijl op weg naar de tempel.

De opvarenden van *Wacht-op-de-Westenwind* waren bij het naderen van de gewijde landingsplaats door verschillende gedachten vervuld. Maar één gedachte hadden allen gemeen: het was redelijk dat een god bijzondere offers vroeg op speciaal plechtige dagen en wat de gebruikelijke vier slaven betrof, niemand trok zich iets aan van hun dood, zeker niet nu een van hun groep zulk een schaamteloze inbreuk op een taboe had gemaakt. Slaven waren ervoor om geofferd te worden. Gezien Bora Bora's koppig vasthouden aan het verbond met Tane vond de hogepriester deze laatste minuten, dat hoe meer offers er voor Oro gebracht werden des te beter het was, vooral nu een van hen de stuurman van gisteren was, een man die erom bekend stond dat hij Tane was toegedaan. 'Roei hen uit, met wortel en tak,' mompelde hij bij zichzelf. Hij achtte de vijf tot nu toe geofferde mannen geen overdreven aantal, net zomin als de vier mannen die ten dode waren opgeschreven, noch de slaaf en zijn vrouw, noch degenen die er op de bijeenkomst zelf zouden bijkomen. Oro was een machtige god. Wat géén andere godheid vóór hem had klaargespeeld had hij

bereikt: de eenwording van alle eilanden. Het was niet meer dan gepast dat hij geëerd zou worden. Gebeden, eerbetoon en de inachtneming van taboes zijn altijd bij alle goden in ere gehouden, maar een groot god als Oro verdiende hogere offers zoals haaien en mensen. Het getal van negen vond hij bepaald niet overdreven en hij droomde al van de tijd dat Bora Bora een inval zou doen op een afgelegen eiland en zou terugkeren met dertig tot veertig gevangenen die in één grote plechtigheid zouden kunnen worden geofferd. ‘Wij moeten indruk maken op de eilanden,’ piekerde hij. Koning Tamatoa had heel andere gedachten. Eerlijk gezegd voelde hij geen spijt of verantwoordelijkheid voor de dood van zijn trage uitkijkpost en zijn gewezen hoveling. Zij hadden gefaald en de dood was gewoonlijk de straf voor falen. En hij kon ook niet rouwen om de vier smerige lichamen; slaven werden geboren om geofferd te worden. Maar hij schaamde zich dat een van zijn slaven zo zwak was geweest door te schreeuwen omdat haar man naar Oro gebracht werd. Tamatoa beschouwde een redelijk aantal offers als de eenvoudigste manier om een gestage toevloed van mana te verkrijgen, maar hij voelde zich bijzonder onbehagelijk dat het totaal van de offers voor elke bijeenkomst nu op negen was vastgesteld, plus misschien nog wat de dag met zich zou brengen. Bora Bora was geen groot eiland. Zijn aantal mannen was beperkt en het eiland had in het verleden alleen dank zij grote moed zijn vrijheid kunnen handhaven. De koning vroeg zich af: ‘Is die plotselinge bekering tot Oro een uitvinding van de wijze mannen van Havaiki waardoor zij mijn eiland kunnen ontvolken en daarmee door list bereiken wat zij in de strijd nooit hebben klaargespeeld?’ En hij werd diep bezorgd vanwege een andere angstige vraag: ‘Zullen de priesters van Havaiki onze hogepriester met beloften van promotie paaien tot het moment waarop hij Teroro en mij uit de weg zal hebben geruimd?’ Toen sprak hij voor het eerst zijn bezorgdheid uit door te zeggen: ‘Het is heel moeilijk koning te

zijn als de goden veranderen.’ Teroro zag de dingen eenvoudiger. Hij was woedend. Zijn gedachten waren overduidelijk. De dood van slaven kon hij billijken want dat was de gewone gang van zaken op elk eiland. Maar om onbeduidende redenen de beste krijgers van Bora Bora doden, alleen om een nieuwe god ter wille te zijn, was duidelijk verkeerd en rampzalig. ‘Kijk naar het lichaam van Terupe, dat ligt tussen de haai en de tortel! Hij was de beste stuurman die ik ooit heb gehad. En de hogepriester wist dat. En Tapoa, die daar nutteloos naast de haai ligt. Hij was verstandig en zou een goede raadgever geworden zijn.’ Teroro was zo kwaad dat hij het niet waagde zijn broer of de hogepriester aan te zien uit vrees zijn gedachten te verraden. Daarom vergenoegde hij er zich mee voor zich uit te staren naar de prachtige kano’s en te luisteren naar het droevig trommelen, de taal van de dood. Hij dacht: ‘Als wij nu niet met de hogepriester afrekenen, betekenen deze trommels het begrafenislied voor Bora Bora.’ Hij zag duidelijk in dat de dood van nog acht of tien van de beste krijgers het eiland aan een inval zou overleveren. ‘Ik zal er iets op vinden,’ zwoer hij bij zichzelf. De lagere priesters keken met welbehagen naar de reeds gebrachte offers en naar die welke nog komen gingen. Met de komst van Oro had iedere priester een innerlijke strijd te leveren gehad: ‘Zal ik overgaan naar de nieuwe god of zal ik trouw blijven aan Tane?’ Het stemde tot dankbaarheid te weten dat men de winnaar had gekozen. De priesters wisten dat er enig meningsverschil op het eiland was blijven bestaan, maar zij hadden gemerkt dat na iedere bijeenkomst de aanhankelijkheid aan Tane was verzwakt. ‘Offers helpen ons de aandacht van Oro te trekken,’ zo redeneerden zij, ‘en dan zendt hij ons mana.’ Hun conclusies werden wellicht beïnvloed door het feit dat ze er als priesters redelijk zeker van konden zijn dat ze ter verkrijging van mana niet zouden worden opgeofferd. Hun rol in de komende plechtigheden was eenvoudig en bekend: het

gereed zetten van de offers, het geofferde biggenvlees te eten en ook de gekookte bananen, de gebakken taro en de gezouten vis. Wanneer de bijeenkomst was afgelopen, moesten zij de lijken van de gedode mensen in de heilige put werpen. Er was vrolijkheid rond Oro, een vrolijkheid die de andere goden niet bezaten. En het stemde hun tot dankbaarheid dat zij tot de eersten hadden mogen behoren die zijn zijde gekozen hadden. De dertig roeiers kenden maar één gedachte: ‘Zal ik het zijn?’ En de drie overgebleven slaven hadden in het geheel geen gedachten ... geen gedachte die door de niet-slaven in de kano in de verste verte werd of kon worden begrepen. Want merkwaardigerwijze hadden deze drie mannen, ook al wist elk van hen van zijn geboorte af dat hij ten dode gedoemd was, precies dezelfde vrees, hetzelfde nare gevoel onder hun hart en hetzelfde ongewone zweet in hun oksels als de mannen die geen slaven waren. Maar dit zou nooit worden geloofd. De hartkloppingen van de slaven waren niet van lange duur want op het moment waarop Teroro zijn kano liet landen op het strand van Havaiki liet de zware priester zijn brute knuppel zwaaien en doodde eerst een van hen, toen de tweede, daarna de derde. Hun lichaam werd uitgestald op de baan waarop de kano moest worden opgetrokken en spoedig moesten alle opvarenden, zelfs de koning en de hogepriester, hun rug buigen om het grote schip de oever op te trekken naar een klein plateau waar het voor het komende jaar zou worden gezegend. Precies op het ogenblik waarop de kano tot stilstand kwam, zwaaide de hogepriester zijn staf in de morgenzon en wees op een van Teroro's meest trouwe metgezellen en voordat de man een beweging kon maken, daalde de knuppel des doods neer en kliefde zijn schedel. Zijn lichaam werd aan de achtersteven gebonden om de wacht te houden gedurende de dagen van de plechtigheden. De overgebleven bemanning, onthutst over de hoge rang van de gedode man, probeerde in

diepe schaamte de gedachte te onderdrukken die opkwam in hun hart: 'Ik was het niet.'

Het plan was dat de bijeenkomst drie dagen zou duren en gedurende die dagen zou er over niets anders dan de problemen der priesters gesproken worden. Er vonden vergaderingen plaats in een grote onoverdekte rotstempel die op een prachtig plateau stond met een uitzicht over de oceaan vanwaar de deelnemende kano's gekomen waren. Het was een laag, breed bouwwerk met een vloer van blokken zwarte lava waartussen grassprietjes omhoog staken. Aan het ene uiteinde was een met palmladeren bedekte binnentempel opgetrokken en daarin rustte de ark die het heilige der heiligen herbergde, het beeld van Oro. Het tentoonstellen van deze oppergod, het wezen van Oro zelf, was een zo verheven bezigheid dat zelfs koningen en hun broers de plechtigheid niet mochten bijwonen. Wanneer Oro uit zijn ark te voorschijn werd gehaald tijdens de eerste plechtige bijeenkomst, waren zij van deelname uitgesloten. Maar toch waren er getuigen. Uit iedere kano waren de vijf mensenoffers naar de tempel gebracht, plus vijf uit Havaiki zelf en zij waren ter goedkeuring door Oro op een stapel gelegd. En toen Oro bij monde van de hoogste priester zijn instemming te kennen had gegeven—de priester als-mens dacht: 'Indrukwekkend, zoveel lichamen bij elkaar. Daaruit blijkt dat de eilanden hun liefde voor Oro beginnen te tonen'—kwamen lagere priesters naar voren en begonnen een van de meest plechtige rituelen van de gehele bijeenkomst. Met lange benen naalden met gouden draden erdoor doorboorden zij het linker trommelvlies van ieder lichaam, stootten de naald door de dode hersenen en haalden de draad er door het rechteroor weer uit. Toen maakten zij een lange lus en hingen al de zestig lichamen rondom de tempel aan de bomen. De komende uren konden die geofferde mannen met

hun dode ogen staren naar wat zelfs koningen niet mochten aanschouwen. Tamatoa werd verzocht met zijn broederkoningen apart te gaan zitten en zeven uur lang volstrekt te zwijgen. Spionnen bewaakten de koningen om te zien wie in eerbetoon voor Oro te kort schoot. Maar dit was eigenlijk niet nodig want de twaalf koningen waren blij dat hun godheid uit een of andere verheven bron stamde die hen zelf te boven ging en hun voorraad mana vroeg voortdurend aanvulling door middel van offers en gebed. De wereld zelf betoonde nu in angstig zwijgen haar eerbied als de mana binnenvloede, zowel in de beelden als in de koningen van de eilanden. In de omgeving van de tempel was het niet geheel stil en wanneer de spionnen dit geconstateerd zouden hebben, zouden de schenders van het taboe onmiddellijk geofferd zijn. Maar Teroro wist dit en daarom had hij een ver afgelegen, door palmen omringde plek uitgekozen voor zijn gefluisterde gesprekken met zijn negenentwintig overgebleven bemanningsleden. ‘Zijn we bereid eerlijk te praten?’ vroeg hij. ‘Wat lopen wij voor risico?’ vroeg een vurige jonge hoofdman, Mato genaamd. ‘Als wij praten, zullen zij ons doden. Als wij stil blijven ...’ Hij sloeg met zijn vuist in zijn hand. ‘Laten wij praten.’ ‘Waarom moeten zoveel van onze mannen aan Oro gegeven worden?’ vroeg een ander. Teroro luisterde naar de klachten en zei toen: ‘Ik heb het risico willen lopen jullie hier bijeen te halen, omdat het er helemaal niet toe doet of er onder ons een spion is of niet.’ Hij keek zijn mannen een voor een aan en ging voort: ‘Als een van jullie een spion is, ga naar de hogepriester, want dat zal hem bang maken uit te voeren wat hij volgens mij van plan is te doen. Indien niemand ons verradt, des te beter.’ ‘Wat is je plan?’ vroeg Mato van de noordkant van Bora Bora. Teroro had een klein stuk koord dat hij ineenrafelde en weer ontrafelde en zei langzaam: ‘Ik denk dat de hogepriester van plan is onze koning als het hoogste offer aan Oro aan te bieden. Hij wil indruk maken op de

andere priesters met zijn macht over Bora Bora. Maar hij zal het teken zelf moeten geven, want als hij onverwachts doodt, zou hij er politiek geen voordeel van hebben. Daarom moeten wij de hogepriester voortdurend in de gaten houden.’ De jonge hoofdliden zwegen want wat Teroro als zijn plan ontvouwde, hield het grootste gevaar in. Toen merkte een man van lagere adel op: ‘Voor vandaag behoeven wij ons geen zorgen te maken.’ ‘Dat is waar,’ erkende Teroro. ‘Vandaag was het hun beurt.’ En hij wees op de gruwelijke kring dode mannen die aan de bomen dansten. ‘Maar wat zal er in de algemene vergadering van morgen gebeuren?’ Teroro ontrafelde het koord en knikte bedachtzaam. ‘Als ik de hogepriester met zijn plannen was,’ zo zei hij, ‘dan zou ik morgen toeslaan.’ Mato was in een roekeloze bui want een verschrikkelijk ogenblik die morgen was hij er zeker van geweest dat de hogepriester hem zou aanwijzen als wachtpost van de kano met het verbrijzelde hoofd. Hij zei ernstig: ‘Als de priester aanstalten maakt op Tamatoa te wijzen, moeten wij ons rond de koning scharen en ons vechtend een weg naar de kano banen.’ ‘Ik denk er net zo over,’ zei Teroro kortaf. Er heerste een lange stilte toen de andere achtentwintig mannen overdachten wat zulk een gewaagde stap inhield. Maar voordat iemand zich laf kon gedragen, smet Teroro het koord op de grond en sprak snel: ‘Om succes te hebben moeten wij voor drie dingen zorgen. In de eerste plaats moeten wij onze kano naar de top van de heuvel verplaatsen, zodat wij hem in het water kunnen duwen zonder snelheid te verliezen.’ ‘Daar zal ik voor zorgen,’ beloofde Hiro de stuurman. ‘Hoe?’ ‘Dat weet ik niet.’ Teroro stelde dat eerlijke antwoord op prijs maar hij bracht toch zijn gezicht tot op enkele centimeters van dat van de stuurman. ‘Je weet dat als de kano niet in de goede stand staat, wij er allemaal aan gaan?’ ‘Dat weet ik,’ zei de jonge hoofdman grimmig. ‘Verder,’ zei Teroro, ‘moeten er twee zeer doortastende mannen op de rotsen bij de tempeluitgang zitten.’

De onverschrokken Mato riep: ‘Ik ben de ene en ik wil Pa als tweede.’ Een gespierde man met een haaiengezicht en zonder kin, Pa, de Vesting, stapte naar voren en zei: ‘Ik ben de tweede.’ ‘Het is mogelijk dat je niet wekomt,’ waarschuwde Teroro hen. ‘Wij komen wel weg,’ bezwoer Mato. ‘Mannen van Havaiki hebben nooit ...’ ‘En verder,’ zei Teroro ongeduldig, ‘moeten alle anderen bereid zijn onmiddellijk iedereen te doden die een beweging in de richting van Tamatoa maakt.’ ‘Wij kennen de beulen,’ gromde Pa. ‘En als wij eenmaal in beweging komen, moeten we Tamatoa meesleuren en hem in één ruk naar de kano brengen.’ Hij zweeg even, maar voegde er toen zacht aan toe: ‘Het klinkt gevaarlijk, maar als wij eenmaal op zee zijn, zal *Wacht-op-de-Westenwind* onze redder wezen.’ ‘Zij zullen ons nooit te pakken krijgen,’ beloofde de stuurman. ‘En als zij het wel doen, wat dan nog?’ blufte Mato. Het was duidelijk dat alle mannen al wensten in de veilige kano te zitten en niet in de omgeving van de tempel van Oro die hun vreemd en onbekend was. ‘Dit zal het teken zijn,’ zei Teroro, ‘let op mij en op het moment waarop ik ter verdediging van de koning in beweging kom, moet de stuurman naar de kano stormen en jullie beiden moeten ervoor zorgen dat hij de uitgang kan passeren.’ ‘Wie zal de beul ontwapenen?’ vroeg Mato. ‘Dat zal ik doen,’ zei Teroro koeltjes. Om zijn mannen moed in te spreken voegde hij er trots aan toe: ‘Morgen zal er geen knuppel vallen die sneller is dan mijn arm.’ De mannen waardeerden zijn zelfverzekerdheid maar Mato boorde hun enthousiasme de grond in door te zeggen: ‘Er zit één grote fout in dit plan.’ ‘Wat dan?’ vroeg Teroro. ‘Voordat wij gisteren wegvoeren nam Marama mij terzijde en zei: ‘Mijn man is er zeker van dat de hogepriester van plan is de koning te doden. Maar ik ben er zeker van dat Teroro zelf het doel is. Ik denk dat je vrouw gelijk heeft. Wat doen wij als dat waar is?’ Teroro kon geen antwoord geven. Hij zag alleen zijn geduldige, bezorgde

vrouw voor zich, tussen de mannen die zij te hulp riep om hem te beschermen. Hij keek naar de grond, nam het koord op dat hij uiteen gerafeld had en stak het tussen zijn gordel. Nu nam Pa met het haaiengezicht het woord. ‘Marama heeft ook met mij gesproken,’ zei hij, ‘en het is duidelijk wat onze plicht is. Als zij de koning grijpen, handelen wij zoals afgesproken is. Maar als zij Teroro willen grijpen moet jij, Mato met je mannen, de koning redden en ik zal met de mijne Teroro beschermen.’ ‘Op mij komt het niet aan,’ zei Teroro eerlijk. ‘Voor ons wel,’ zeiden zijn mannen en zij werkten hun plannen uit.

Maar die avond werkte er een geest die veel slimmer was dan die van Mato of Pa en die behoorde toe aan de hogepriester. Tijdens het meest plechtige deel van de bijeenkomst had hij nagedacht en toen de grote Oro weer in de ark terug was, riep de hogepriester zijn helpers bij zich die met gekruiste benen in een schaduwrijke hoek van de grote tempel zaten, de lichamen van de mannen boven hen uit dansend in de avondlucht. ‘Hebben jullie vandaag iets bijzonders gemerkt?’ begon hij. ‘Alleen dat u gelijk hebt,’ berichtte een jonge priester, ‘Teroro is onze doodsvijand.’ ‘Op grond waarvan zegje dat?’ ‘Zoals u mij hebt bevolen, heb ik hem voortdurend gadeslagen. Vier afzonderlijke keren heb ik hem tegen de wil van Oro, verschrikkelijk zij zijn naam, in opstand zien komen.’ ‘Wanneer?’ ‘Vooral toen de hoveling van de koning werd neergeslagen. Hij deinsde duidelijk zichtbaar terug.’ ‘Die indruk had ik ook,’ stemde de hogepriester in. ‘Ook toen een lid van zijn bemanning werd opgeofferd om de kano te bewaken.’ ‘Is dat zo?’ ‘En ik had de indruk dat toen het tijd was voor Teroro om de koning uit de tempel weg te leiden, hij eerder blij dan bedroefd was op het moment dat wij binnenkwamen.’ ‘Die indruk hadden wij ook,’ zeiden

verscheidene priesters in koor. ‘En dit wordt bevestigd door het feit dat Teroro vanmiddag een soort bijeenkomst met zijn mannen heeft gehouden.’ ‘Is dat juist?’ snauwde de hogepriester. ‘Ik ben er niet helemaal zeker van, want zoals u weet moest ik hem verlaten toen wij de tempel binnengingen, maar zodra Oro terug in de ark was, ging ik weg om onze mannen in de gaten te houden.’ ‘Er. at heb je gezien?’ ‘Niets. Zij waren weg.’ ‘Hoe kon dat?’ vroeg de hogepriester. ‘Ik weet het niet maar zij waren weg.’ ‘Was de koning bij hen?’ ‘Nee,’ meldde de spion, ‘hij zat bij de andere koningen zoals het hoorde.’ ‘Zijn wij er zeker van dat Teroro een bijeenkomst hield? Als dat zo is ...’ ‘Ik heb overal gezocht en nagevraagd,’ hield de jonge spion vol, ‘en in mijn hart ben ik er zeker van.’ De hogepriester dacht over dit onwelkome nieuws lange tijd na. Hij speelde met zijn staf en prikte die in de grond. Tenslotte peinsde hij: ‘Als wij er zeker van kunnen zijn dat er een bijeenkomst is gehouden, kunnen wij de gehele kano uitschakelen . . .’ Maar toen hij alle consequenties afwoog, kwam hij duidelijk tot een tegengestelde conclusie, want hij wendde zich plotseling tot zijn zwaargebouwde beul en zei zachtjes: ‘Morgen behoef je niet voortdurend in de buurt van de koning of van Teroro te staan. Blijf helemaal weg. Jij, Rere-ao,’ en hij richtte zich tot zijn spion, ‘ben jij nog even vlot met de knuppel als vroeger?’ ‘Zeker!’ ‘Jij moet jezelf onopvallend opstellen, zodat je op een teken onmiddellijk Teroro kunt doden. Je moet hem voortdurend in de gaten houden. Als hij maar de geringste beweging maakt. Wat dan ook ...’ ‘Wacht ik op uw teken?’ vroeg Rere-ao. ‘Nee, maar als jij slaat, zal ik naar hem wijzen en zijn dode lichaam zal een offer voor Oro zijn.’ De hogepriester ging voort met de anderen hun aandeel te bespreken maar spoedig wendde hij zich weer tot Rere-ao en vroeg: ‘Heb je het begrepen? Je wacht niet op een teken. Je doodt hem als hij zich maar beweegt.’ ‘Ik heb het begrepen.’ De hogepriester besloot zijn bijeenkomst met een lang gebed

tot Oro en na beëindiging daarvan zei hij tot zijn mannen: ‘Op een of andere manier zal Bora Bora morgen uiteindelijk aan Oro worden uitgeleverd. De oude goden zijn dood. Oro leeft.’ Zijn priesterhelpers haalden opgewonden en diep adem, want hun strijd om de nieuwe god over de ruggen van Tane en Ta’aroa heen ingang te doen vinden was niet gemakkelijk geweest en vele maanden hadden zij naar een belangrijke positieve gebeurtenis uitgezien om zichzelf ervan te overtuigen dat zij het gewonnen hadden. Hun leider die hun verlangen naar iets opvallends aanvoelde, waarschuwde hen: ‘Er zijn vele wegen die tot de uiteindelijke overwinning leiden, mijn broeders. Oro heeft vele wegen waarlangs hij kan triomferen. Morgen zal een daarvan de uiteindelijke overgave van Bora Bora bewerkstelligen, maar je moet er niet op vooruitlopen. Dat is de zaak van Oro.’ Toen vouwde de hogepriester zijn handen, nam zijn mutsje af en boog het hoofd in de richting van het heiligdom van Oro. Zijn medepriesters deden hetzelfde en in de diepe stilte van de nacht, vaag verlicht door verre vuren en de glinstering van de sterren, baden de gewijde mannen tot hun almachtige god. Het was een plechtig moment op het einde van een gespannen dag, een ogenblik van zoetheid en betekenis, met een waas van onsterfelijkheid dat over de vergadering zweefde, met de slachtoffers op hun plaatsen en de grote Oro peinzend uitziend over zijn gelovigen, terwijl iedereen zich in stille eerbied voor hem neerboog. Op zulke momenten, wanneer de grootheid van Oro klopte in de nacht en sterker in de aderen bonkte dan het geroffel van de trommel, was het voor de priesters onbegrijpelijk dat iemand zou vasthouden aan oude goden wanneer de nieuwe godheid zo machtig, zo redelijk en zo welwillend was.

De volgende morgen was stuurman Hiro vroeg op en met een scherpe in tapa gehulde steen sloeg hij een aantal van de koorden die *Wacht-op-de-Westenwind* samen hielden stuk. Hij beefde van spijt toen hij dat deed. Daarna spoedde hij zich naar de priester die met de zorg voor de kano belast was en zei: 'Wij hebben schrapkoraal nodig.' De priester haastte zich naar de kano die onder toezicht lag van het dode bemanningslid die aan de achtersteven was vastgebonden en bekeek het gebroken koord. 'Het kan met nieuw koord worden gerepareerd,' zei hij in de hoop de breuk te kunnen herstellen voordat de hogepriester het hem verwijten zou. 'Inderdaad,' beaamde de roeier, 'en wij moeten dat doen terwijl wij onder de bescherming van Oro staan.' Een dergelijke reactie behaagde de priester en hij was daarom ontvankelijk voor Hiro's suggestie: 'Zou het niet beter zijn de kano hier uit het water te slepen zodat de zon het nieuwe koord strak kan trekken?' En zij draaiden de kano precies in de ligging die Teroro wenste. 'Zal het herstel lang duren?' vroeg de priester. 'Nee,' verzekerde Hiro hem. 'Ik wil de bijeenkomst van Oro niet missen.' 'Zeker niet,' stemde de priester in en hij dacht aan de vorige avond toen de hogepriester hen verzekerde dat Oro op die dag zijn overwinning over Bora Bora zou bezegelen en het leek een goed voorteken dat Hiro, een van Teroro's meest vooraanstaande volgelingen, op deze wijze van zijn genegenheid voor Oro blijk had gegeven.

De bijeenkomst begon met een ontstellend tafereel zodat later allen die op die dag terugzagen, het erover eens waren dat hij van het begin af tot mislukking was gedoemd. Maar op het moment zelf was dat niet duidelijk, want de priesters hadden de fout spoedig ten goede gekeerd. De aanwezigen hadden plaats genomen op stenen die voor het hoofdaltaar waren opgesteld en de eerste twee biggen waren opengesneden toen

een jongen van zeven jaar de tempel kwam binnengerend en om zijn vader riep die bij het altaar zat. ‘Vader!’ riep het kleine kind ontdaan. De man, een lagere hoofdman van Havaiki, keek onthutst naar zijn naderend kind want de jongen had zulk een zware zonde begaan dat die niet kon worden vergeven. Nooit was een vrouw, een kind of een dier zo de tempel binnengelopen en de armen van de vader beefden toen hij de aardige kleine jongen aan zijn hart klemde. ‘Ik zocht je, vader,’ schreide het verschrikte kind. In donker stilzwijgen keken de priesters op het altaar, hun offers aan Oro onderbrekend, naar het schuldige kind. Zijn vader stond daar met het kind nog in zijn armen, beseffend dat zijn gezin inbreuk had gemaakt op het taboe. Plotseling stootte hij in een opwelling van volledige overgave zijn zoon naar het altaar en het haar van het kind viel over de sterke linkerarm van zijn vader. Met angstige maar onwankelbare aandrang sprak de man: ‘Neem dit kind en offer het aan Oro! Want de wijding van de tempel is door hem gestoord, de band van onze eenheid met Oro is in de war gebracht. Hij is mijn zoon. Ik verwekte hem. Maar ik zal niet wenen om zijn verlies want hij heeft Oro vertoornd.’ Eerst deden de priesters of zij hem niet zagen en lieten hem staan met de jongen in zijn armen en zij voltooiden in hooghartige onaangedaanheid het slachten van de biggen. Toen pakten twee priesters met het verse bloed voor Oro nog aan hun handen een paar sterke bamboestokken. Aan één eind klemden zij ze stevig opeen en zij spreidden het andere open zodat er een grote tang ontstond, die zij behendig over het hoofd van het kind lieten vallen zodat de ene bamboe hem vastklemde aan de nek en de andere aan de keel. Met meedogenloze kracht sloten zij de tang en hielden zo de kleine jongen omhoog totdat hij stikte. Toen sneed de hogepriester met een snelle beweging de maag van de jongen open, rukte de ingewanden eruit en plaatste het lichaam eerbiedig tussen de biggen op het hoogste altaar. ‘De vader heeft welgedaan,’

zei de priester met dreunende stem. ‘Allen die Oro eren, doen wel. Grote Oro, bringer des vredes.’ Het gebeuren greep Teroro aan want hij beschouwde het als een voorteken voor deze heilige dag, maar hij was niet bij machte het te duiden en voor een ogenblik vergat hij in zijn verbijstering zijn broer voor wiens bescherming hij gekomen was. ‘Wat zou dit teken kunnen beduiden?’ vroeg hij zich voortdurend af maar er kwam geen antwoord en hij ademde diep en wijdde zich aan zijn taak. Maar toen hij over het tempelplein keek naar stuurman Hiro om te zien waar die zich bevond, zag hij een tweede teken dat hij als ongunstig kon beschouwen. De stuurman zat precies onder het zwaaiende lichaam van de vroegere stuurman die gedood was op de gil van de hogepriester en de opengesneden buik van het lijk dat in de tropische hitte al tot ontbinding overging, hing zwaar boven het hoofd van Teroro’s makker. In verwarring liet Teroro alle tekenen buiten beschouwing en keek eerst naar de hogepriester en toen naar de koning want hij was vastbesloten Oro te trotseren, ook al moest dat gebeuren in de zetel van de almacht van de rode god. Maar hij was op de strategie van de hogepriester niet voorbereid, want terwijl Teroro rekening hield met een heel andere tactiek, zwaaide de priester plotseling zijn staf en wees op een van de minst schuldige leden van de bemanning van Teroro en een van de beste krijgslieden. ‘Hij heeft van de heilige big van Oro gegeten!’ schreeuwde de aanklager maar de jonge hoofdman wist niet waarom hij stierf want de zware beul had van de aanklacht geweten en de schedel van de man reeds verbrijzeld. Priesters van de andere eilanden, dankbaar dat Oro voor afvalligheid was behoed, zongen: ‘Almachtig is Oro, de schenker des vredes, Oro van de verenigde eilanden.’ Terwijl zij hun dreunend gebed voortzetten, zat Teroro verslagen te kijken. De jonge hoofdman was zijn bijzondere vriend geweest, een bescheiden krijger die zeker niet van het heilige varken kon

hebben gegeten. Waarom was hij geofferd? Teroro kon het probleem niet vatten. Hij had een prachtig plan om koning Tamatoa te beschermen en hij wist dat als hij zelf gevaar liep, Mato hem zou redden. Maar hij had de slimme aanval van de priester op lager geplaatste leden van de gemeenschap van Bora Bora niet voorzien. Met afschuw keek Teroro naar de stuurman en die keek met even grote walging naar hem. Van hem geen antwoord en daarom trachtte Teroro de ogen van Mato en Pa aan de uitgang te zoeken maar zij staarden geboeid naar het altaar waar nu het lichaam van hun metgezel lag. De andere deelnemers aan Teroro's complot stonden evenzeer verbijsterd en in toenemende verwarring staarde hun leider naar de gepolijste stenen die het plateau vormden waarop zij bijeengekomen waren. Er was maar één man in de afvaardiging van Bora Bora die in deze bittere ogenblikken een helder inzicht bewaarde. Tamatoa was zoals vele succesrijke koningen niet met een opvallend intellect maar wel met een sterk en gezond inzicht begiftigd. Hij begon te beseffen dat de hogepriester besloten had niet Tamatoa en zijn broer te vermoorden, maar hen door onweerstaanbare en niet-aflatende druk van de eilanden te verdrijven. 'Hij zal een directe confrontatie vermijden,' overdacht de koning. 'Er zal geen gevecht komen. Geduldig en sluw zal hij mijn volk van mij vervreemden en het schrik inboezemen en dan zullen wij moeten vertrekken.' Tamatoa werd in zijn opvatting gestijfd toen de hogepriester zijn staf des doods zwaaide naar weer een ander lid van Teroro's bemanning en de vreselijke knuppel viel opnieuw. Koning Tamatoa keek ziek van ellende naar zijn jongere broer en zag dat Teroro verbijsterd en radeloos was. De koning dacht: 'Hij heeft waarschijnlijk een prachtig plan in elkaar gezet om vandaag mijn leven te redden en wellicht heeft de hogepriester spionnen die hem het gehele complot verklikt hebben. Arme jongen.' De koning had met hem te doen en hield zijn ogen op zijn broer gevestigd totdat deze

verdwaasd opkeek. Bijna onzichtbaar schudde de oudere man het hoofd waarmee hij zijn broer wilde waarschuwen niets te ondernemen, helemaal niets te doen. Teroro begreep de boodschap en zat stokstijf van woede. Op dit moment, in de heilige tempel van Oro met de lichamen van zijn beste mensen bungelend voor zijn ogen en uitgestrekt op het altaar fluisterde koning Tamatoa bij zichzelf: ‘Oro je hebt gewonnen. Jij bent de hoogste god en ik ben niet bij machte je te weerstaan.’ Toen hij deze berouwvolle woorden gesproken had, kwam er een grote vrede over hem en hij zag als in een verhelderend visioen hoe dwaas hij was geweest zich tegen het onvermijdelijke te verzetten. Er waren nieuwe goden geboren en nieuwe goden overwinnen. Maar wat Tamatoa niet beseftte was dat de zielenrust die uit zijn bekentenis voortvloeide niet meer was dan de eerste vereiste voor een beslissing waarmee hij al enkele maanden had geworsteld en die hij tot nu toe altijd ontweken had. Maar nu hij het feit had aanvaard—dat Oro de overwinning had behaald—was de volgende voor de hand liggende conclusie gemakkelijk te trekken en in de stilte van de morgen sprak Tamatoa voor de eerste maal de fatale woorden uit, waarbij er een grote last van hem afviel: ‘Wij zullen Bora Bora verlaten en het aan jou, Oro, overlaten. Wij zullen de zee opgaan en andere eilanden vinden waar wij onze eigen goden kunnen vereren.’ Koning Tamatoa vertrouwde de rest van de bijeenkomst zijn beslissing aan niemand toe, zelfs niet aan Teroro. Integendeel, hij ging zijn heetgebakerde jonge broer uit de weg, maar hij liet Mato komen en hij zei bars tegen hem: ‘Ik stel je verantwoordelijk voor het leven van mijn broeder, Mato. Als hij iets in het schild voert, ben jij er zeker van op de hoogte. Hij mag niet sterven, ook al zul je hem aan de kano moeten vastbinden. Hij mag niet sterven. Ik heb hem nu meer nodig dan ooit.’ En toen Teroro zijn verbijsterde gezellen opnieuw verzamelde om een of ander wild plan te bedenken, nam Mato eerst het woord: ‘Wij

moeten teruggaan naar Bora Bora en daar overleg plegen over onze wraak.’ ‘Wij zullen teruggaan en iets bedenken,’ viel Pa met het haaiengezicht hem bij. De beslissing was Teroro nu uit handen genomen en hij kon alleen nog mompelen: ‘Wij zullen ons wreken! Dat staat vast!’ En slechts denkend aan uiterlijke vernietiging en rampen wachtte hij zijn tijd af.

Wanneer een bijeenkomst was afgelopen, trokken de priesters zich wijselijk terug en moedigden zij de bevolking aan hun spanning in een wild, spontaan feest dat soms drie dagen duurde te ontladen. De vrouwen mochten zich nu weer bij hun mannen voegen en muzikanten vervulden de nacht met klanken. Mooie meisjes, heerlijke wezentjes met een glanzend bruine huid in rokjes van geurige bladeren, begonnen de razende hula van Havaiki en dansten uitdagend voor de ogen van de bezoekers der andere eilanden alsof zij vragen wilden: ‘Hebben de vrouwen van Tahiti zulke zachte borsten als wij? Kunnen zij hun knieën bewegen op de muziek zoals wij dat kunnen?’ Eén man sloeg de dansen gade en mompelde bij zichzelf: ‘Laat de vrouwen van Havaiki naar de bliksem lopen.’ Teroro nam aan het feest geen deel. Noch het magisch gedreun van de opgewonden trommels, noch de welluidende stemmen van rijpe vrouwen die liefdesliederen zongen, noch de schoonheid van de meisjes verlokten hem tot deelname aan de dans. Wanneer heel mooie meisjes met lichamen die verlicht werden door de toortsen van palmblad en gebronsd door de rook van het vuur waarin de biggen waren geroosterd, lokkend achter hem aan dansten, keek hij naar de grond en mompelde bij zichzelf: ‘Ik zal dit land verwoesten. Ik zal elke priester van Oro doden. Ik zal ze uitroeien ...’ Zijn mannen konden een dergelijk wilskrachtig besluit niet volhouden. Van de jonge hoofdlieden wierp de een na de ander zijn speer terzijde, ze veegden hun handen af aan hun blote borst en

sprongen de dansende kring in, roepend en zich overgevend aan de wilde wervelingen van de hula van Havaiki. Toen zij zich in extase hadden gebracht, sprongen zij hoog in de lucht, sloegen zich op de dijnen en stelden zich een ogenblik trots tegenover hun evenzeer opgewonden partners op. Dan stopten zij even, keken elkaar aan en begonnen te lachen. En daarna liep het meisje onbekommerd in de richting van de schaduwen en haar partner volgde haar even onbekommerd totdat zij tenslotte een kreet slaakten en samen wegrenden om zich op een beschutte plek af te zonderen. Als zij verdwenen kregen de oudere vrouwen in de zingende kring een kans om de mannen aan te vuren en zij deden dat gewoonlijk op de grofste manier en hun gehoor brulde van instemming. ‘Hij zal eerder moe zijn dan zij!’ voorspelde een oude vrouw. ‘Laat hem maar zien waar Havaiki om bekend staat, Rere,’ schreeuwde een ander. ‘Laat hem niet ophouden voordat hij om genade smeekt,’ voegde de eerste eraan toe. ‘Auwe!’ riep een ander. ‘Laat de maan uit schaamte zijn gezicht bedekken.’ ‘Onthoud wat ik je heb geleerd, Rere!’ schreeuwde de eerste. ‘Laat hem niet al het werk doen.’ Toen de adviezen tenslotte ondragelijk realistisch werden, barstte de gehele groep uit in een explosie van vrolijkheid, de muziek stopte en iedereen rolde in dierlijk plezier over de grond. Welk een vreugde schonk die wilde seks. Dan begon de kleinste trommel—een uitgeholde tak met een breedte van niet meer dan twintig centimeter waar met een stok op geroffeld werd—een hoog wild ritme die een man bijna tot dansen dwong en grotere trommels namen het over en spoedig begon weer een ander van Teroro’s mannen met een donker Havaiki-meisje te dansen. En ook zij stapten het duister in vergezeld van schunnige adviezen van wellustige oude wijven, want een hula op de eilanden heeft geen zin als niet op het hoogtepunt een man en een vrouw zo naar elkaar verlangen dat zij er onstuitbaar toe worden gedreven hun verlangen te bevredigen. Alleen Teroro werd niet door de

vreugde en het mysterie van die nacht gegrepen. Hij keek zelfs niet op toen de grootste stookster uitriep: ‘Ik heb altijd wel gedacht dat er met de mannen van Bora Bora iets aan de hand was. Tetua, dans daar eens heen en zeg mij eens of hij wat kan!’ Een knap meisje van vijftien jaar danste tot bijna op Teroro’s tenen en bewoog haar lichaam heel dicht bij hem. Maar hij deed of hij haar niet zag en zij rende lachend naar het midden van de vurige cirkel en riep: ‘Hij kan het niet!’ De oude vrouwen kakelden boven de trommels: ‘Ik vraag me af hoe ze baby’s op Bora Bora krijgen. De mannen van Havaiki moeten er ‘s nachts maar heen zwemmen.’ Bij dit grapje moest Teroro wel opkijken en tegen zijn wil glimlachte hij tegen de schorre, oude vrouw, want eilanders houden van grappes en houden ervan erop in te gaan ook al zijn ze rechtstreeks tegen hen gericht. De oude zag dat zij door Teroro’s onverschilligheid had heengeprikt en riep hartstochtelijk: ‘Auwe! Was ik maar twintig jaar jonger, dan zou ik je vertellen waar mannen voor’ gemaakt zijn!’ En toen de menigte brulde, schreeuwde zij: ‘Ik kan het nu ook nog!’ En zij begon een razende hula en bewoog zich in de richting van Teroro, haar witte haar dansend in de nacht en met de herinnering aan grote erotische daden in haar heupen. Zij stond op het punt Teroro belachelijk te maken, maar op dat moment verscheen een befaamde hoofdman van Havaiki, dikke Tatai die de tempel bewaakte, ten tonele en hij zei rustig: ‘Zou je met ons willen eten, Teroro?’ En hij leidde de jonge hoofdman weg van de vuren, maar niet weg van de bijtende tong van de oude vrouw. Want toen de twee mannen verdwenen, riep zij hen achterna: ‘O, nou begrijp ik het. Hij wil mannen hebben.’ Dikke Tatai lachte en zei: ‘Alleen de dood zal haar tong tot zwijgen brengen.’ Hij bracht Teroro naar de rand van het dorp waar zijn groot familiebezit al eeuwenlang aan drie zijden door een manshoge stenen wal was afgesloten, terwijl het aan de vierde zijde open lag naar de

ocean. Toen zij de omheining binnentraden zag Teroro wazig acht of negen met gras beklede huizen en hij kon elk daarvan onderscheiden: het hoofdslaapvertrek, het vrouwenverblijf, het kookhuis voor de vrouwen en de aparte huizen voor elk van de lievelingsvrouwen van Tatai. Deze nam zijn gast mee naar het mannenverblijf en daar werd in het maanlicht en bij het gezang van de golven het feestmaal opgedist. Teroro had nauwelijks het verbrande biggenvet van zijn vingers gelikt, toen aan de westzijde van het terrein een kleine trommel waarop met een stuk hout snel geroffeld werd, zijn uitnodigende klank liet horen, gevolgd door het gestadig bonzen van zware trommels toen de muzikanten binnenkwamen. ‘Ik vraag me af waarom Tatai zich de moeite geeft zo’n feest voor mij te organiseren?’ vroeg Teroro zich af en hij schoof het eten terzijde. Hij liep op een groepje af dat rondom een vuur zat en keek naar de gestalten die zich uit de zachte schaduwen van de nacht begonnen los te maken. Het waren de vrouwen van Havaiki’s hoofdlieden en op een heel wat minder schorre wijze dan hij het zojuist op het dorpsplein gehoord had, begonnen zij de betoverende klanken van oude liefdesliederen van het eiland te zingen en de bitterheid week uit zijn hart:

‘Wanneer de rollende branding

En de rijzende maan

De zwaaiende palmen

En de hoge witte vogel

En de trage vis

Spreken van liefde,

Roep ik in de nacht

Waar ben je, mijn liefste?’

Op de klanken van dit weemoedig eilandlied zag Teroro in het liefelijk ritme van een hula der hoofdlieden, een slank meisje van veertien met stevige heupen en gitzwart haar tot op de knieën, op hem afkomen. Zij wiegde zachtjes heen en weer, haar donkere ogen op de grond gericht, maar toen het klagende oude lied ten einde was, hief zij met haar rechtervinger haar afhangend kleed van tibladeren op en in het flakkerend licht van de toortsen beduidde zij dat zij een snellere roffel wilde, die door de troms werd ingezet. Nu danste zij op haar tenen, haar knieën en ellebogen in een opwindende moeilijke houding terwijl de tibladeren van haar kleed om haar mooie benen golfd. In deze dans liet zij haar gezicht zien, het was opmerkelijk mooi en zij bracht het dicht voor Teroro, haar stevige jonge borstjes bijna tegen zijn handen drukkend. Ongewild staarde Teroro terug in haar donkere ogen en even kreeg hij de neiging op te springen en zich in de dans bij haar te voegen. Maar hij vond dat hij de vrouwen van Havaiki links moest laten liggen, omdat hij dit slechte oord eens zou verwoesten. Hij voelde geen brandend liefdesverlangen, want op Bora Bora kon hij vrijwel elk meisje krijgen dat hij wilde. Zoals alle jonge hoofdlieden was hij in de puberteit aan een oudere vrouw toevertrouwd, die hem lang en uitvoerig had geleerd wat mannen moeten doen en wat vrouwen graag willen en deze meesteres had de eerste vier partners voor hem uitgezocht. Later had ze na langdurig overleg met een genealoog beslist dat Marama met het gezicht als de maan het meisje was met wie hij moest trouwen. ‘Zij zal in alle opzichten bij je passen,’ had de oudere vrouw beslist en zij had gelijk. De daaropvolgende meisjes had Teroro zelf opgepikt en seks was voor hem even natuurlijk als zwemmen. Daarom kon hij nu zijn ogen van het dansende meisje

afhouden. Maar toen hij op haar gezicht de diepe teleurstelling zag, schaamde hij zich en tegen beter weten in keek hij haar aan en glimlachte. Op dat moment zag hij haar afgetekend staan tegen de palmen, haar lange zwarte tressen glinsterend in het vuur. In een plotselinge impuls sprong hij op, zweefde de dansvloer op en stelde zich op tegenover haar, zijn lichaam kronkelend in de wilde houdingen van de nog zinnelijker hula van Bora Bora. Het mooie jonge meisje deed nu alsof zij haar nieuwe partner nog nooit tevoren had gezien. Zij danste onpersoonlijk, haar ogen gericht naar de verte en zij zette de trommel tot een sneller ritme aan, totdat in het oplaaiend vuur haar lichaam trilde en een zacht waas van zweet uit alle hoeken van haar goudbruine huid schemerde. Zij boog haar knieën en danste dicht bij de grond. Toen in de meest karakteristieke fase van de hula van Havaiki spreidde zij haar knieën uiteen alsof zij een man in liefde ontving. En de trommels vertraagden hun ritme om haar bewegingen trageren razend uitdagend te doen worden. Zij sloot haar donkere ogen en hield haar hoofd achterover. Met één hand pakte zij het uiteinde van haar haren en klemde het tussen haar tanden. Boven haar danste een wild opgejaagde Teroro totdat hij met een vurige sprong zich hoog in de lucht verhief en op zijn tenen neerkwam vlak voor de hare. Nu boog hij zijn lichaam, spreidde zijn knieën uiteen en minstens een minuut lang bewogen zich de twee bronzen lichamen in een langzaam zwaaiende beweging, totdat een vrouw ‘Auwe!’ riep en de trommels opjoegen tot nieuw geweld en de dansers aan de laatste wilde wervelingen begonnen. Toen stopte alles als bij toverslag. Er heerste doodse stilte en het jonge meisje, traag lopend als een zeegodin die uit de golven stapt, bewoog zich ingetogen naar het duister dat de slaapkwartieren van het verblijf omhulde. Toen zij verdwenen was, bukte Teroro zich zo onverschillig mogelijk om een stuk drijfhout in het vuur te gooien. Daarna begon hij langzaam, als een jongen die

opgeroepen wordt naar de tempel, in de richting van de schaduwen te lopen. Dit was te veel voor een van de vrouwen van de hoofdman en zij riep met wilde, doordringende stem: 'Trek je kleed uit, Tehani, ik kan geen ander voor je maken.' Hij vond haar op hem wachten in een verre hoek van het verblijf, voor een klein huisje dat haar familie voor haar op haar dertiende verjaardag had gereserveerd. Want de ouders op de eilanden moedigden hun dochters aan te experimenteren met de vele manieren van minnen met vele jonge mannen. Want een toekomstige echtgenoot zou nooit met een meisje willen trouwen dat niet bewezen had kinderen te kunnen baren. 'Dit is mijn huis,' zei ze eenvoudig. 'Hoe heet je?' 'Ik ben Tehani, de dochter van hoofdman Tatai.' 'Tehani,' vertaalde Teroro. 'De kleine lieveling.' Het meisje glimlachte gespannen en antwoordde: 'Mijn moeder was mooi.' Met een snelle armbeweging om het onder golvend haar verborgen middel, wierp Teroro het meisje omhoog en droeg haar het huis binnen. Gelukkig legde zij haar lange vlechten rond zijn gezicht en drukte haar lippen op de zijne. Toen hij haar op zachte pandanusmatten had neergelegd trok zij haar kleed van tibladeren uit en zei: 'De vrouw die mij waarschuwde mijn kleed niet te scheuren was mijn moeder.' Ze trok Teroro naar zich toe, sloeg haar armen om hem heen, drong zich kronkelend tegen hem aan en drukte hem steeds vaster. Maar later toen hij stil lag in het sterrenlicht dat door de deuringang binnenviel, zwoer hij bij zichzelf: 'Ik zal dit oord verdelgen ... dit hele eiland.' Maar in de morgen nadat zij gegeten hadden in het huis van de gastheer, waar over zijn avontuur met Tehani met geen woord werd gerept, keerde Teroro terug naar het aparte huisje van het meisje en na enige tijd begonnen de twee geliefden dertel het bekende klapspelletje van Havaiki te spelen. Bij de tonen van een oud lied tikten zij zachtjes op eikaars vingertoppen, daarna op hun schouders, hun zijden, hun dijen. En naarmate het spel voortduurde, werden de

klappen harder totdat zij in de tederste strelingen overgingen, zodat wat begon als een snelle tik, eindigde in een lange omhelzing. Tenslotte draalde Tehani zo lang met een tik dat Teroro haar kleed vastgreep en het van haar aftrok. Zij zette nu het spelletje volkomen naakt voort, zong een paar willekeurige regels en probeerde hem nog enkele plagerige tikken te geven, maar nu ademloos en hartstochtelijk totdat zij met een kreet van zachte triomf het spelletje opgaf, in Teroro's armen rolde en hem neerdrukte op de mat. Later fluisterde zij: 'Dit is de manier waarop wij vechten in Havaiki!' Toen Teroro lachte vroeg zij: 'Kunnen de meisjes van Bora Bora ook zo met hun mannen vechten?' Teroro was met die vraag niet erg ingenomen en hoewel Tehani zag dat hij geprikkeld was, ging zij voort: 'Is het waar dat jullie op het kleine Bora Bora nog altijd tot Tane bidt?' De toon waarop zij *kleine* en *Tane* uitsprak getuigde van de laatdunkendheid waarmee de bevolking van haar eiland altijd op Bora Bora had neergekeken. Teroro ging niet op de belediging in. Met gemaakte hoffelijkheid zei hij: 'Wij bidden tot Oro en dat is de reden waarom wij in de oorlog steeds Havaiki verslaan, ook al_zijn wij nog zo klein.' Tehani bloosde bij de herinnering aan de vernedering van haar eiland en zij vroeg: 'Heb je je afgevraagd waarom mijn vader je gisteravond kwam halen? En waarom ik voor je danste?' 'Ik heb er wel over nagedacht. Het leek opzet.' 'En waarom ik je hierheen heb gebracht?' 'Wanneer een man voor de eerste keer bij een meisje is, stelt hij zich soms vragen. Maar de tweede keer niet meer.' 'En de derde keer,' fluisterde Tehani, 'besluit hij bij zijn meisje te blijven ... zijn tenten hier op te slaan ... een man van Havaiki te worden.' Teroro trok zich terug en zei: 'Voor een krijger is er maar één tehuis en dat is Bora Bora.' Het was een oude eilandgewoonte dat welgeboren vrouwen hun echtgenoot zelf uitkozen en dat deed Tehani nu. 'Ik smeeek je, Teroro. Blijf hier bij mij.' 'Als je mijn vrouw wilt zijn,' zei hij, 'zul je naar mijn

eiland moeten komen.’ ‘Je hebt daar al een eerste vrouw, Teroro. Blijf hier en ik zal je eerste vrouw zijn.’ De jonge hoofdman hield het meisje van zich af en bekeek haar prachtig gelaat. ‘Waarom vraagje dit, Tehani? Elke man op Havaiki zou je kunnen krijgen.’ Het meisje aarzelde, maar besloot toen hem de waarheid te zeggen. ‘Jouw eiland is tot de ondergang gedoemd, Teroro. Jij moet ontsnappen. Kom hier naar toe. Wees Oro trouw. Wij zullen het goed hebben.’ ‘Heeft je vader je dit ingeblazen?’ ‘Ja.’ ‘Wat voert hij in zijn schild?’ ‘Dat kan ik je niet zeggen,’ antwoordde zij. Zij nam de handen van Teroro in de hare, knielde voor hem neer en smeekte zachtjes: ‘Ik heb je laten zien hoe heerlijk Havaiki kan zijn, want ik wil je leven redden. Hier kun je een machtig hoofdman worden. Mijn vader heeft veel land en Oro is edelmoedig tegenover krijgers zoals jij.’ ‘Ik hoor bij Bora Bora,’ zei Teroro met hartstochtelijke overtuiging. ‘Ik zal dat eiland nooit verlaten,’ en hij wilde weggaan naar de kano, maar de smekende Tehani hield hem vast bij zijn benen en hij bleef ook een tweede nacht bij haar zodat de volgende morgen, toen de grote schelpen het teken voor de terugkeer gaven, hij moeite had om te vertrekken. ‘Er zijn geen vrouwen zoals jij op Bora Bora,’ erkende hij. ‘Blijf hier bij mij,’ smeekte zij. Op dit moment kwam hij bijna in de verleiding haar te vertellen van de wraakgedachten die in hem leefden, maar hij onderdrukte het en zei: ‘Als ik ooit op Havaiki zal terugkeren, zul jij mijn vrouw zijn. Een man heeft het heerlijk bij jou.’ ‘Kom spoedig, Teroro, want Bora Bora is ten dode opgeschreven.’

Toen de elf vreemde kano's van de tempel vertrokken op weg naar de zee en elk op zijn beurt de rij verliet op weg naar zijn eigen bestemming, zag het er stellig naar uit dat de dagen van Bora Bora's grootheid voorbij waren. Want het was een ontmoedigd groepje dat *Wacht-op-de-Westenwind* bemande.

Koning Tamatoa erkende dat hij in de tempel het spel om de macht voor altijd verloren had. Alle macht lag nu in de handen van de hogepriester en de enige zinnige koers was nu het eiland aan Oro over te laten. Teroro overzag zijn uitgedunde gelederen en zon op wraak, maar hij moest erkennen dat de hogepriester hem te slim af was geweest en genoeg van zijn mannen had neergeknuppeld om de rest alle moed te ontnemen. De bemanning voelde dat hun hoofdlieden ontredderd waren en dat de hogepriester het nu voor het zeggen had, maar zij wisten niet welke politieke verwickelingen erachter zaten. De jongere priesters waren zo tevreden over de duidelijke overwinning van Oro dat zij op Havaiki nog met genoeg Tamatoa en Teroro hadden willen vermoorden om eens en voor al de problemen van het eiland op te lossen. Tot hun verbazing had de hogepriester daarmee niet ingestemd. Hij had zijn overijverige helpers zelfs berispt en hij had geredeneerd: ‘Als wij op die manier met de koning en zijn broer omspringen, zal het volk over hun dood klagen en misschien zelfs tegen ons in opstand komen. Maar als we doorgaan zoals nu, zal het volk zelf ontdekken dat zijn koning machteloos staat tegenover de wensen van Oro en het zal hem dwingen zich naar Oro te voegen of hem in de steek laten.’ ‘Maar als de koning zich verzet?’ vroeg een oude priester en hij herinnerde aan de vader van Tamatoa tegen wie Havaiki, Tahiti en Moorea gezamenlijk maar tevergeefs ten strijde getrokken waren. De hogepriester had omhoog gekeken naar de offers die bungelden in het maanlicht en had opgemerkt: ‘Tamatoa kan zich verzetten, maar het volk niet. Heb je gezien hoe zijn mannen nu al verbitterd en in de war waren? Waar is Teroro, hun leider, nu? Hij stoeit in de hut van Tehani!’ De oude priester was er niet zeker van dat Tamatoa afstand zou doen en vroeg: ‘Wie moeten wij kiezen om Bora Bora te besturen als wij de koning afzetten?’ De hogepriester had gehoopt dat die vraag niet gesteld zou worden, want hij wenste

onder zijn volgelingen niet bekend te staan als de bedenker van een plan dat inderdaad door de raad der priesters was opgezet. Daarom had hij de vraag ontweken en gezegd: ‘Oro heeft een opvolger gekozen.’ ‘Wie?’ drong de oude man aan. ‘Oro heeft de vader van Tehani, de grote hoofdman Tatai gekozen.’ Er was een langdurige stilte gevallen toen het afschuwelijke van deze beslissing tot de priesters doordrong. Zij waren geboren en getogen op Bora Bora en wat hier werd voorgesteld was niets meer of minder dan de onderwerping van hun eiland aan het heersende huis van Havaiki. Dat was in het verleden nog nooit voorgekomen, noch door belegering, noch door oorlog of politiek gewroet. De hogepriester wist dat die mededeling aanvankelijk weerstand zou wekken en voordat iemand iets zeggen kon, voegde hij er daarom aan toe: ‘Het was Oro die Tatai gekozen heeft.’ Het noemen van Oro’s naam bracht inderdaad deze mannen, die nog maar kort hun leven aan die god hadden gewijd, tot zwijgen. De hogepriester vervolgde: ‘Dat is de reden dat Tatai er bij zijn dochter Tehani op heeft aangedrongen de vrouw van Teroro te worden. Hij zal naar Havaiki verhuizen en zijn beste mannen meenemen en zij zullen spoedig in de bevolking van Havaiki opgaan. Wanneer Tatai koning van Bora Bora wordt, is hij bereid zijn vrouwen achter te laten en met onze vrouwen te trouwen. Op deze manier zal Oro de hoogste god zijn.’ Hij zei er niet bij dat, als dit alles was geschied, hij zijn intrek hoopte te nemen in de grote tempel van Havaiki en dat hij dan zijn naaste medewerkers van Bora Bora die zijn meesterlijk plan het best hadden gesteund, mee wilde nemen. Maar geen van zijn toehoorders vroeg daarnaar en met deze opwindende gedachten in hun hoofd keerden de gewijde mannen naar Bora Bora terug. De zevenentwintig overgebleven bemanningsleden hadden weinig samenhangende gedachten. Zij hadden machteloos toegezien hoe hun oorspronkelijk aantal door de macht van Oro was gedecimeerd en zij waren evenzeer in

verwarring als hun leiders. In tegenstelling tot hetgeen de hogepriester geloofde waren zij eerder dankbaar dan teleurgesteld over het feit dat Teroro zijn tijd bij Tehani had doorgebracht, want Mato had rondverteld dat Teroro levend naar Bora Bora moest terugkeren. Zij vermoedden dat koning Tamatoa een goed wraakplan in zijn hoofd had en zij hoopten eraan te kunnen meedoen. Maar verder dan fysieke wraak reikten hun gedachten niet. Er was één gevoel dat allen in de boot gemeenschappelijk bezielde, want op het einde van de dag, juist voor het binnenvaren van de lagune thuis, zagen de reizigers de zon in het westen wegzinken en rijke gouden stralen over hun sprookjesachtig eiland uitgieten. En iedere man, wat hij verder ook dacht, voelde instinctief: ‘Dit is het prachtige eiland. Dit is het land waaraan de goden speciale zorg hebben besteed.’ Want Bora Bora zien op het eind van een reis, met de zonsondergang op de toppen van de bergen en de donkere nacht die neerviel over de dalen en met de zeevogels wiekend op weg naar huis; de rode streep zien van de dalende zon die wegkruipt tegen de bergen totdat hij de top bereikt; roepen in het duister: ‘Wacht even! Wacht even! Laat de dag blijven totdat ik de oever betreed!’; het spel der kinderen in de lagune horen en de geluiden van thuis, terwijl buiten het rif der oceaan gromt; Bora Bora op zo’n moment zien wil zeggen dat men weet wat schoonheid is.

Met des te meer spijt leidde koning Tamatoa daarom zijn broer naar het paleis en verzocht hij hem op de pandanusmat te gaan liggen. Behoedzaam liet de koning de matten muren zakken en toen hij aldus beschermd was tegen spionnen strekte hij zich uit tegenover Teroro. In vertrouwen en met zachte stem sprak hij de verbijsterende woorden: ‘Ik heb besloten dat wij Bora Bora moeten verlaten.’ Teroro was verstomd. Een dergelijke aftocht had hij zelfs nooit overwogen, hoe ongelukkig hij ook

was over de positie waarin zijn broer en hij gemanoeuvreerd waren. ‘Waarom zouden wij weggaan?’ bracht hij uit. ‘Er is voor ons hier geen plaats meer.’ ‘Wij kunnen vechten! Wij kunnen hen doden ...’ ‘Tegen wie moeten wij vechten? Tegen de bevolking? Tegen de andere eilanden?’ ‘We zouden ...’ ‘We kunnen niets, Teroro.’ ‘Maar waar moeten we heen?’ ‘Naar het noorden.’ Deze simpele woorden riepen beelden op die voor Teroro moeilijk te verwerken waren en terwijl de gedachte van het ene niveau van zijn bewustzijn overging in het andere, kon hij niet anders doen dan de verbazingwekkende woorden van zijn broer herhalen. ‘Naar het noorden?’ Hij herinnerde zich te hebben gehoord dat eeuwen geleden andere kano’s naar het noorden waren gevaren, legendarische kano’s die nooit waren teruggekeerd. Maar er bestond een geheimzinnig oud lied waarin aanwijzingen voorkwamen over een tocht naar een ver land dat onder de Zeven Kleine Ogen lag, het heilige sterrenbeeld dat opkwam bij het begin van het nieuwe jaar; en sommigen zeiden dat dit lied betekende dat minstens één van die legendarische kano’s was teruggekeerd. De woorden van dat lied kwamen hem in gedachte:

Vaar naar de Zeven Kleine Ogen

Naar het land dat de Kleine Ogen bewaken

Maar toen hij de woorden uitsprak, werd hij kwaad want zij riepen voor hem het beeld op van de vlucht van Bora Bora. ‘Waarom moeten wij weg?’ raasde hij. ‘Vlucht niet in ijdele woorden, Teroro,’ snauwde de koning ongeduldig. ‘Toen je naar Nuku Hiva voer, vond je toen betrouwbare inlichtingen over een van de kano’s die naar het noorden gevaren zijn?’ ‘Nee.’ ‘Ik dacht dat er een oud zeemanslied bestond?’

‘Niemand weet precies waar het vandaan komt.’ ‘Wat houdt het in?’ ‘Als ik mij goed herinner, staat erin dat je moet varen naar het land dat onder de Zeven Kleine Ogen ligt.’ ‘Hoeveel dagen?’ ‘Sommigen zeggen dertig, anderen vijftig.’ ‘Teroro, als we zouden besluiten weg te varen bij de eerste grote storm die ons een westenwind bezorgt, hoeveel man kunnen wij meenemen in onze kano?’ ‘Denk je dat ze ons *Wacht-op-de-Westenwind* zullen laten nemen?’ ‘Zo niet, dan zullen wij ervoor vechten.’ ‘Goed,’ gromde Teroro, want nu kon hij tenminste aan een concrete actie denken. ‘Hoeveel man?’ drong Tamatoa aan. ‘Ongeveer zestig.’ ‘Met voorraden en al?’ ‘Alles.’ ‘En een huis voor onze goden?’ ‘Ja-‘ De broers lagen op de matten met hun gezicht op armslengte van elkaar te fluisteren en tenslotte vroeg Tamatoa: ‘Wie zouden er mee willen?’ Teroro raffelde snel de namen af van een aantal krijgers: ‘Hiro, Mato, Pa ...’ ‘Wij gaan niet om te vechten,’ verbeterde Tamatoa. ‘We gaan naar het noorden ... voor altijd.’ In de doodstille ruimte was dit woord voor Teroro te veel. ‘Bora Bora verlaten voor altijd?’ Hij sprong op en schreeuwde: ‘We maken vannacht de hogepriester van kant.’ Tamatoa greep hem bij een been en trok hem op de mat terug. ‘We hebben het over een grote reis, niet over wraak.’ Maar Teroro riep: ‘Op de bijeenkomst stonden mijn mannen en ik klaar om tegen alle eilanden te vechten als iemand jou zou aanraken, Tamatoa. We zouden de tempel met lijken bezaaid hebben. We denken er nu nog net zo over.’ Tamatoa glimlachte en zei: ‘Maar de hogepriester wasje te slim af, is het niet?’ Teroro kneep zijn vingers in elkaar en mompelde: ‘Hoe was het mogelijk? Ons plan was zo goed.’ ‘Oro heeft gewonnen,’ zei de koning triest. ‘Wij kunnen beter onze goden oppakken en vertrekken.’ Teroro gromde: ‘Ik wou dat ik één nacht voor het vertrek op Havaiki vrij spel had. Zij zouden het vuur niet meer geblust krijgen.’ ‘Is er iemand op Bora Bora die de weg naar het noorden kent?’ ‘Onze oom. Van Tupuna heb ik die

geleerd.’ ‘Is hij Oro trouw?’ vroeg Tamatoa. ‘Ja, maar ik denk dat hij ook trouw is aan jou.’ ‘Onmogelijk,’ wierp Tamatoa tegen. ‘Voor wijze oude mannen als Tupuna is veel mogelijk,’ lachte Teroro. ‘Zal ik hem erbij halen?’ ‘Wacht. Zou hij niet bij de anderen zitten?’ ‘Zij letten niet erg op hem,’ legde Teroro uit. ‘Zij denken dat hij aan jouw kant staat.’ ‘Wij kunnen toch zo’n lange reis niet zonder een priester maken,’ zei Tamatoa ernstig. ‘Vijftig dagen lang alleen op de oceaan ...’ ‘Ik zou er ook een priester bij willen hebben,’ stemde Teroro in. ‘Wie moet anders de voortekenen uitleggen?’ En hij stuurde iemand weg om de oude Tupuna te halen. Ondertussen bespraken de gebroeders de situatie en hun plannen nog eens. ‘Kunnen we alles krijgen wat we nodig hebben?’ vroeg de koning. ‘We hebben speren en helmen ...’ ‘Broeder!’ riep Tamatoa ongeduldig uit. ‘Voor de laatste keer, we gaan niet op avontuur uit. Wat ik bedoel is, kun je scheuten van de broodboom krijgen zodat we in leven kunnen blijven? Kokosnoot-zaad? Gemeste zeugen? En een paar goed eetbare honden? We hebben duizend vishaken nodig en tweeduizend lengten koord. Kun je daar aankomen?’ ‘Ik zal ervoor zorgen,’ zei Teroro. ‘Denk erover na wie wij zullen meenemen.’ Weer raffelde Teroro de bekende namen af en opnieuw onderbrak de koning hem: ‘Zoek een man die messen kan maken, een die pandanus kan schillen, een goede vishaakman.’ ‘Nu, als we zestig man meenemen moet het gemakkelijk zijn ...’ ‘Ik zit de beschikbare plaatsen te tellen,’ antwoordde Tamatoa. ‘We kunnen maar zevenendertig man meenemen, zes slaven en vijftien vrouwen.’ ‘Vrouwen?’ vroeg Teroro verbaasd. ‘Stel je voor dat het land in het noorden onbewoond is,’ peinsde Tamatoa. ‘Denk je eens in dat daar geen vrouwen zijn. We zouden onze vrienden een voor een de regenboog zien opgaan en elke man die verdween zou voor altijd onvervangbaar zijn. Er zouden geen kinderen komen.’ ‘Zul jij een vrouw meenemen?’ vroeg Teroro. ‘Geen van mijn huidige vrouwen,’

antwoordde de koning. ‘Ik zal Natabu meenemen, zodat wij koninklijke kinderen krijgen.’ ‘Ik neem Marama mee.’ De koning aarzelde en nam toen zijn broer bij de hand. ‘Marama kan niet mee,’ zei hij ernstig. ‘We kunnen alleen vrouwen meenemen die kinderen kunnen krijgen.’ ‘Ik wil niet weg zonder Marama,’ zei de jonge man. ‘Zij is mijn wijsheid.’ ‘Het spijt mij, broeder,’ zei de koning en hij kapte daarmee verdere discussie af. ‘Alleen vrouwen die kinderen kunnen baren.’ ‘Dan ga ik niet,’ zei Teroro botweg. ‘Ik heb je nodig,’ zei de koning. ‘Ken je geen jong meisje om mee te nemen?’ Voordat Teroro kon antwoorden, werden de matten opzij geschoven en kwam zijn oom, de oude Tupuna met de witte haardos en de golvende baard het paleis binnen. Hij was bijna zeventig, een opmerkelijke leeftijd op de eilanden waar een man van drieëndertig zoals de koning al van gevorderde leeftijd was en dus met gezag kon spreken. ‘Ik kom tot de zonen van mijn broer,’ zei hij ernstig en hij ging bij hen op de mat zitten. ‘Ik kom naar mijn eigen kinderen.’ De koning keek de oude man aandachtig aan en zei toen met zachte stem: ‘Oom, wij leggen ons lot in uw handen.’ Met zijn imponerende stem die door de jaren en door wijsheid zachter was geworden zei Tupuna: ‘Jullie hebt het plan Bora Bora te verlaten en jullie wilt dat ik meega.’ De broers stonden verbaasd en keken rond of er geen spionnen in de buurt waren, maar de oude man stelde hen gerust. ‘Alle priesters weten dat jullie van plan zijn weg te gaan,’ zei hij mild. ‘We hebben er juist over gesproken.’ ‘Maar wij wisten het zelf nog niet voordat wij een uur geleden deze kamer binnenkwamen,’ protesteerde Teroro. ‘Het is het enige verstandige dat je kunt doen,’ merkte Tupuna op. ‘Bent u bereid met ons mee te gaan?’ vroeg Tamatoa meteen. ‘Ja. Ik heb tegen de priesters gezegd dat ik trouw ben aan Oro, maar dat ik mijn familieleden niet kon laten gaan zonder een bemiddelaar met de goden.’ ‘Zonder u zouden we niet kunnen vertrekken,’ zei Teroro. ‘Zullen ze ons met *Wacht-op-de-*

Westenwind laten gaan?’ vroeg de koning. ‘Ja,’ antwoordde de oude man. ‘Ik heb daar sterk voor gepleit, omdat ik toen ik jong was geholpen heb de bomen te zegenen waaruit die kano gemaakt is. Ik zal blij zijn die als mijn graf te hebben.’ ‘Uw graf?’ vroeg Teroro. ‘Ik verwacht toch ergens land te vinden.’ ‘Alle mannen die met kano’s uitvaren, denken land te vinden,’ lachte de oude man vriendelijk. ‘Maar van allen die vertrokken zijn, is er nog nooit een teruggekomen.’ ‘Teroro heeft mij juist verteld dat u iets van de vaarroute af weet,’ protesteerde de koning. ‘Er moet dus iemand zijn teruggekomen.’ ‘Er zijn vaarroutes bekend,’ gaf de oude priester toe. ‘Maar waarvan zijn zij afkomstig? Zijn zij een droom? Zij houden slechts in dat wij naar een land moeten varen dat door de Zeven Kleine Ogen bewaakt wordt. Misschien heeft dat lied alleen betrekking op de droom van alle mensen dat er ergens een beter land moet zijn.’ ‘Dan weten wij dus niets van die tocht,’ onderbrak Tamatoa. ‘Niets,’ antwoordde Tupuna. Maar daarna verbeterde hij zichzelf: ‘Wij weten één ding. Het is beter dan hier blijven.’ Er viel een stilte en toen vroeg Teroro tot verrassing van de koning: ‘Gaan zij ermee akkoord dat wij onze goden Tane en Ta’aroa meenemen?’ ‘Ja,’ zei de oude man. ‘Daar ben ik blij om,’ zei Teroro. ‘Wanneer een man naar het andere einde van de oceaan vaart ... wanneer hij werkelijk een reis als deze begint ...’ Hij maakte de zin niet af, maar Tupuna sprak in zijn plaats. Hij zei met een waarlijk profetische stem: ‘Zijn er mensen in het land waarheen wij gaan? Niemand weet het. Zullen wij kokosnoten vinden en taro en broodvruchten en vette biggen? Zullen wij ook maar land vinden? Alles wat wij weten, zonen van mijn broeder, is dat wij in de hand der goden zijn. Ook als wij omkomen op de grote oceaan, zullen wij niet onopgemerkt ten onder gaan.’ ‘En we weten nóg een ding,’ voegde de koning er aan toe. ‘Als we hier blijven, zullen we langzamerhand, de een na de ander, worden opgeofferd met heel onze familie en al onze vrienden.

Oro heeft dat zo beschikt. Hij heeft overwonnen.’ ‘Mag ik dat de hogepriester mededelen? Het zal ons vertrek vergemakkelijken.’ In volle nederigheid des harten antwoordde koning Tamatoa: ‘U moogt het hem vertellen.’

Op dit moment kwam er van de kant van het strand een geluid dat de drie mannen met enthousiasme vervulde en dat hen meteen van volwassen mannen tot de kinderen maakte die zij in wezen waren. Toen ieder van hen de opgewekte boodschap hoorde, spalkte elk de ogen wijd open van vreugde, liet al zijn waardigheid varen, rende naar deur van het paleis en keek naar buiten in het met sterren bezaaide duister met dezelfde gespannen opwinding als in zijn jongensjaren. Want daar langs het water waren in het middernachtelijk uur de burgers van Bora Bora, zonder koning of priester, met trommels en neusfluiten bijeengekomen voor een nacht van vrolijkheid. De angst van de bijeenkomst was geweken en de kinderlijke feestvreugde overheerste weer. Daarom begaven Tamatoa, Tupuna en Teroro na alle tekenen van hun rang te hebben afgelegd zich vol vreugde naar het strand. Toen zij daar aankwamen, schreeuwde een schorre oude vrouw: ‘Ik zal je laten zien hoe onze grote stuurman Hiro een kano bestuurt!’ En in een prachtige imitatie veranderde zij van een oude vrouw met een paar tanden in een spottende karikatuur van de jonge Hiro aan het roer van zijn kano. Op allerlei manieren deed zij zijn bewegingen na. De wijze waarop hij uitkeek over de zee en zijn branie. Maar wat zij bestuurde was niet de helmstok van de kano maar de gefantaseerde mannelijke geslachtsdelen van een andere oude vrouw die voor kano speelde. Toen zij dat gedaan had, schreeuwde de eerste vrouw: ‘Hiro is een hele goeie!’ De menigte brulde, vooral toen zij zag dat ook Teroro klapte voor de boosaardige imitatie van zijn stuurman. ‘Ik wil wedden dat zij nog een kano kan

besturen ook!’ riep hij uit. ‘Je zou verbaasd staan over wat ik kan,’ antwoordde de geile, oude vrouw. Maar de menigte wendde zich van haar bokkensprongen af en begon dikke Malo van de andere kant van het eiland toe te juichen, toen hij plotseling een stuk gele tapa om zijn schouders wierp en net deed of hij dikke Tatai van Havaiki was. Hij maakte gekke stappen op de muziek en deed de plechtstatige manieren van de hoofdman na. Tot groot plezier van de verzamelde menigte sprong koning Tamatoa vlot de rokerige kring binnen en ging naast Malo staan. Ze deden allebei Tatai na, de een nog gekker dan de ander, en het was op den duur moeilijk uit te maken wie Malo en wie de koning was. Het dwaze dansje eindigde toen Tamatoa uitgeput in het zand ging zitten en dwaas lachte alsof hij geen zorgen aan zijn hoofd had. Het gezelschap keek alweer naar een andere clown, want Pa met het haaiengezicht had een jurk uit bladeren gepakt en schreeuwde met een schel hoog stemmetje: ‘Ik ben Tehani.’ En hij draaide dwaas maar met ongelofelijke vaardigheid in die rondte en hij deed zozeer aan het meisje van Havaiki denken dat Teroro zich afvroeg waar hij haar zo had zien dansen. Maar zijn aandacht werd van Pa afgeleid toen hij zijn eigen vrouw Marama in de kring zag springen in een vrolijke spotternij op haar man. ‘Dat is Teroro!’ riepen de mensen in de handen klappend uit, toen de behendige vrouw haar man vriendelijk en liefderijk maar verbazend raak nabootste. Toen zij daar aan het dansen was, vroeg Teroro zich af: ‘Wie heeft haar over Tehani verteld?’ Marama en de man met het haaiengezicht waren de sterren van de avond. Pa was zo lelijk en zijn gelaatstrekken waren zo gek, dat hij bijna iedereen kon nadoen. Hij kon heel aardig zijn zoals in de imitatie van Tehani, maar ook heel gemeen zoals in de volgende spotternij met de hogepriester. Met een stuk zwarte tapa als pruik en een tak van de broodboom als staf begon Pa als een razende in de rondte te draaien, stoof heen en weer en wees met zijn stok dan de ene eilander en dan de

andere aan. Terwijl hij dat deed, danste Marama achter hem aan met een plukje veren en imiteerde de zware beul door het ene slachtoffer na het andere neer te knuppelen. Als toppunt van gekheid danste razende Pa recht op koning Tamatoa af en stak zijn stok naar hem uit, waarop Marama kwam aangestoven, met haar bundel veren zwaaide en die vlak voor het gezicht van de koning bracht. Het slachtoffer viel alsof zijn schedel gekraakt was en lag schaterlachend in het zand. Met het voortduren van de lange wilde nacht werd ieder aspect van het eilandleven op de korrel genomen met kinloze Pa als gangmaker. Hij bezat datgene waar de eilanders zo van houden: een kinderlijk gevoel voor het sprookjesachtige en het was een eindeloos plezier zijn puntig gezicht te zien veranderen van de ene imitatie in de andere. Tegen het aanbreken van de dag, toen de angst en de spanningen van de voorbije weken waren geweken, ging een groep oude vrouwen naar koning Tamatoa toe en begon met hem te praten. Zij wilden kennelijk iets speciaals voor het volk vragen. Hij gaf tenslotte toestemming en de leidster van de delegatie sprong op haar magere benen midden in de menigte en schreeuwde het goede nieuws uit: ‘Onze grote koning zegt dat wij vannacht het spel van de kalebas gaan spelen!’ In een opgewonden stilte verdeelden de mannen en de vrouwen zich in twee groepen tegenover elkaar en koning Tamatoa wierp plechtig in de richting van de mannen een gevederde kalebas, die glinsterde in het schijnsel van de vuren. Een hoofdman kwam naar voren en pakte hem, danste een paar rituele passen en wierp hem toen in een hoge, glinsterende boog naar de gereedstaande vrouwen. Een jong meisje dat al lang naar die man had gehaakt, sprong hoog op, greep de kalebas en vloog ermee naar de man die hem gegooid had. Zij greep hem om zijn middel en sleurde hem hartstochtelijk het donker in terwijl de gevederde kalebas heen en weer vloog. Zo werd bepaald wie in die wilde nacht met elkaar zouden slapen. Hoewel

Teroro uit het hele eiland de keuze had, nam hij zijn eigen vrouw Marama, de voortreffelijke clown, en toen zij in de zilvergrijze dageraad naast elkaar lagen en de tijdloze golven van de lagune het weer van het luidruchtige nachtfeest gewonnen hadden, vertrouwde Teroro haar toe: ‘Tamatoa heeft besloten de eilanden te verlaten.’ ‘Ik dacht al dat hij een ernstig besluit had genomen,’ zei Marama. ‘Hij was zo goedlachs.’ ‘Wat ik niet begrijp is dat de hogepriester heeft goedgevonden dat Tupuna met ons meegaat. En dat hij *Wacht-op-de-Westenwind* aan ons laat.’ Marama legde uit: ‘Hij is verstandig. Hij weet dat de eilanders ervan houden openlijke conflicten waardoor anderen vernederd worden te vermijden. Dat is een goede werkwijze.’ Haar woorden waren zo in strijd met zijn wraakplannen dat hij vroeg: ‘En hoe is het dan met de vernedering die wij op Havaiki ondergingen? Wil je die ook vergeten?’ ‘Dat wil ik wel,’ zei zij ferm. ‘Als wij veilig op een ander eiland zijn, kunnen wij het ons ook veroorloven Havaiki te vergeten.’ Hij begon haar uit te leggen dat zij niet mee op reis kon, maar hij vond geen woorden om dit tactisch te doen; hij viel laf in slaap maar na een tijdje mompelde hij in zijn halfslaap: ‘Je was bijzonder grappig vannacht, Marama. Je was fantastisch.’

Toen de beslissing het eiland te verlaten van mond tot mond ging van het ene dorp naar het andere, werd het eiland een merkwaardig oord. Want niemand erkende officieel dat de koning wegging. De hogepriester bleef in het openbaar eerbiedig tegenover Tamatoa en de oude Tupuna bleef de dagelijkse gebeden tot Oro doen. Jonge hoofdlieden die besloten hadden aan de expeditie deel te nemen, omhelsden hun vrouwen van wie duidelijk was dat zij zouden achterblijven. Maar onder de oppervlakte van deze onverschilligheid, waren zij allen met één zorg vervuld: de

uitrusting van een kano voor een reis met een onbekende bestemming. Er werd bijzondere aandacht besteed aan de leeftocht. Het was tamelijk eenvoudig levensmiddelen klaar te maken die gedurende de reis genuttigd konden worden. Zij werden in de zon gedroogd en met ti-bladeren in kleine pakjes verpakt. Bijzonder veel zorg vroeg de keuze van wortels en jonge loten voor het nieuwe land. Deskundigen zochten taro-wortels die de grijs-blauwe knollen gaven waaruit de beste poi te bereiden was. Kokosnoten werden genomen van de sterkste bomen en broodfruit dat niet te hoog opschoot maar grote vruchten gaf vol zetmeel en kleverig sap. De witharige Tupuna besteedde drie dagen aan het uitzoeken van kippen die vlees konden geven en van honden die goed te bakken waren, want hij herinnerde er zijn pupillen voortdurend aan dat zij naar een land zouden vertrekken dat mogelijk heel kaal zou zijn. Toen kwam de dag dat het vertrek niet langer met goed fatsoen verborgen kon worden gehouden, want met een zaag die gemaakt was uit een zeeschelp zaagde Teroro onverschrokken drieëneenhalve meter van de hoge achtersteven van de kano af. ‘Bij zo’n lange reis kunnen we zo’n hoge versiering niet wagen,’ verklaarde hij. ‘Auwe,’ riepen mannen en vrouwen langs de kust. ‘De grote kano van Bora Bora is ontwijd.’ Voorzichtig nam Teroro de met goden besneden achtersteven eraf en priesters droegen hem naar de tempel. De menigte stond te kijken toen hij gedroogde haaienhuiden gebruikte om de uiteinden van de afgeknotte achtersteven glad te maken. Maar hij draaide de toeschouwers de rug toe als hij werkte, want hij bad: *‘Wacht-op-de-Westenwind, vergeef mij deze verminking,’* en uit de vernedering zijn eigen kano te moeten afzagen, kwam een blinde woede voort die op de eilanden zijn vertrek van Bora Bora voor altijd onvergetelijk zou maken. Hij werd nog woedender toen hij zijn misvormde kano verliet en naar zijn eigen hut ging. Hij wierp zich op de grond en sloeg met zijn vuisten op de pandanusmatten. Marama kwam bij

hem zitten en troostte hem: ‘Wanneer wij een nieuw tehuis hebben gevonden, zullen we dikke bomen vinden en wij kunnen nieuwe zuilen voor onze kano maken.’ ‘Nee! Ze zullen blijven zoals ze zijn. Ten teken van onze schande.’ ‘Je praat als een kleine jongen,’ berispte hem de vrouw met het lieve gezicht. ‘Toen ik een jongen was,’ verbeterde hij haar, ‘sloeg ik iedereen die mij griefde op zijn gezicht. Maar nu ben ik een man en Havaiki beledigt mij zonder zelf risico te lopen.’

‘Teroro,’ bepleitte zijn vrouw. ‘Bekijk het eens nuchter. Wat heeft Havaiki je eigenlijk gedaan? Zij hebben een nieuwe god uitgevonden en iedereen schijnt aan hem de voorkeur te geven. Zij hebben niet ...’ Teroro greep zijn vrouw bij haar arm. ‘Heb je de geruchten niet gehoord,’ zei hij bitter. ‘Wanneer Tamatoa vertrekt, wie zal dan de nieuwe koning zijn? Dikke Tatai van Havaiki.’ Marama stond verstomd. ‘Zijn zij zover gegaan?’ vroeg zij. ‘Ja,’ snauwde Teroro. ‘En weet je welke onbeschaamdheid zij hebben gehad? Zij stelden voor dat ik mijn broeder in de steek zou laten en Bora Bora verlaten. Ik moest dan met de dochter van Tatai trouwen ... van plaats verwisselen met hem.’ ‘Waarom heb je mij dit niet verteld?’ ‘Ik ben er nu pas achter gekomen,’ antwoordde hij verlegen. En zoals altijd als hij zich vernederd voelde, wilde hij vlug iets doen. ‘Marama,’ zei hij haastig, ‘loop de berg over en haal allen bij elkaar die zich bereid hebben verklaard de kano te peddelen.’ ‘Wat ben je van plan?’ vroeg zij achterdochtig. ‘Een proefvaart maken met *Wacht-op-de-Westenwind* op de oceaan. Om te kijken of de nieuwe achterstevan het goed doet. Zeg tegen iedereen die ernaar vraagt dat dit het doel is. Maar fluister wel iedereen in dat hij zijn beste oorlogsknuppel moet meenemen.’ ‘Nee, Teroro.’ ‘Wil jij dat wij zonder wraak wegsluipen?’ ‘Ja. Dat is niet oneervol.’ ‘Voor een vrouw misschien niet,’ zei Teroro. Marama dacht erover na, over de gevolgen en over de mogelijkheid dat het hem zijn leven zou kosten, over de kans dat Havaiki kano’s zou sturen om zich te

wreken waardoor de ontsnapping naar het noorden niet zou doorgaan. Maar na een hele tijd te hebben nagedacht, zei zij: ‘Omdat mannen nu eenmaal zo zijn, Teroro, mag je niet ongewroken gaan. Mogen de goden je beschermen.’

Zo voeren twee dagen voor het geplande vertrek naar Nuku Hiva, in de namiddag toen er een goede wind uit het westen woei die later een behoorlijke storm beloofde te worden, dertig vastberaden peddelaars plus de stuurman Hiro en de navigator Teroro van Bora Bora weg om hun kano te testen. Hij bewoog zich bedaard door het lichtgroene water van de lagune en krachtig door het donkere water van de open oceaan waar door de wind al flinke golven opgestuwd werden. Zij testten de kano bij lage en hoge snelheid, daarna hesen zij het zeil en voeren een eind met de wind in de rug. Toen de kano de luwte van het eiland verlaten had, vroeg Teroro: ‘Zijn wij het eens?’ ‘Dat zijn wij,’ zei Mato en hij legde zijn oorlogsknuppel klaar. ‘Naar Havaiki!’ schreeuwde Teroro tegen de stuurman en *Westenwind* sneed de golven in en de peddelaars roeiden uit alle macht toen de duisternis viel over de onpartijdige zee. Sinds mensenheugenis stond Bora Bora onder de eilanden bekend als het oord van de geruisloze peddels, want omdat het het kleinste van de grotere eilanden was, hadden hun mannen altijd voorzichtiger en slimmer moeten zijn. En nu de afnemende maan nog niet was opgekomen, hielden zij halt om hun peddels in tapa-bladeren te wikkelen zodat zij geruisloos door konden varen en nauwelijks een rimpel veroorzaakten op het oppervlak van de zee, totdat zij aankwamen op de heilige landingsplaats van Oro waar zij nog maar een paar weken geleden zo diep vernederd waren. Zachtjes, zachtjes voer de kano het strand op, voordat een uitkijkpost hem kon waarnemen. En dertig vastberaden mannen—twee bleven er op wacht bij de kano—slopen door de nacht naar het dorp

waar dikke Tatai, de man die koning van Bora Bora moest worden, lag te slapen. De wrekers hadden al bijna het dorp bereikt, toen er een hond begon te blaffen. Daardoor gewekt riep een vrouw: ‘Wie steelt daar broodfruit?’ Zij sloeg alarm, maar voordat er iets ondernomen kon worden, vielen Teroro en zijn mannen het dorp binnen en zochten al degenen op die hen beledigd hadden en in het bijzonder dikke Tatai, die tot koning benoemd was. Teroro leidde de wrekers naar het terrein van Tatai. Hij en Pa met het haaiengezicht stormden de hoofdhut binnen en sloegen allen neer die zij daar aantroffen. Er klonk een zachte, smekende meisjesstem: ‘Hij is hier niet, Teroro!’ Toen schreeuwde zij van pijn, want de knuppel van Pa trof haar en op de grond liggend fluisterde zij: ‘Hij is er niet.’ Pa stond op het punt haar de schedel te verbrijzelen, maar Teroro trok hem weg en sleurde haar met zijn linkerhand in veiligheid. In het schijnsel van een vuur dat door de zuinige vrouw die haar broodfruit wilde beschermen was aangestoken, zag Teroro dat Tehani vrijwel naakt was afgezien van een haastig meegenomen kleed dat zij voor zich hield en hij zag weer hoe mooi zij was. Uit de verte hoorde hij de stem van zijn broer: ‘Weet je niet een of ander jong meisje?’ en onder de aandrang van het moment bracht hij zijn gezicht dicht bij dat van Tehani en hij vroeg met rauwe stem: ‘Wil je met me mee naar het noorden gaan?’ ‘Ja.’ ‘Ben je gewond?’ ‘Mijn schouder.’ ‘Gebroken?’ ‘Nee.’ ‘Wacht op me bij de kano.’ Hij duwde haar in de richting van het strand, maar pakte haar toen opnieuw en mompelde: ‘We zijn gekomen om je vader te doden. Wil je nu nog mee?’ ‘Ik zal bij de kano wachten,’ zei zij. Nu hoorde hij Mato roepen: ‘Wij hebben hem gevonden!’ ‘Spaar hem voor mij,’ riep Teroro en hij zwaaide zijn knuppel, maar toen hij de uitgestrekte figuur van Tatai bereikte, zag hij dat Pa hem al gedood had. Hij pakte van een dak een handvol stro en spreidde het uit over het hoofd van de dode man. ‘De nieuwe koning van Bora Bora!’ lachte hij spottend. ‘Naar de

kano!’ schreeuwde de stuurman. ‘Niet voordat we dit huis verwoest hebben!’ schreeuwde Teroro en hij graaide de toorts waarmee zij altijd haar broodfruit inspecteerde uit de handen van de vrouw en hij slingerde die op het dak van een aangrenzend huis. De opstekende wind wakkerde de vlammen aan en spoedig stond het heilige oord van Oro en de omgeving van de tempel in vlammen. In dit licht trokken de mannen van Bora Bora zich terug. Bij de kano woedde een gevecht en de bewakers werden uitsluitend gered door versterking die arriveerde. Een van de wachters was al dood en de andere was zwaar gewond. Toen de bewoners van Bora Bora de aanvallers terugdreven en in de afgeknotte kano sprongen, kwam Tehani uit een bosje palmbomen gerend, en riep: ‘Teroro, Teroro!’ ‘Verraadster,’ riepen de verslagen Havaiki-krijgers en zij zochten al een verklaring om hun nederlaag te verontschuldigen. Zij richtten hun speren op haar en zouden haar in hun machteloze woede gedood hebben als Teroro niet uit de kano gesprongen was en door de branding heen terugliep om haar te redden. ‘Dat is gevaarlijk,’ waarschuwde de stuurman terwijl hij de kano het haventje in stuurde. Maar Teroro rende verder, totdat hij het meisje had gegrepen en haar in zijn armen nam. Hij ontweek de speren en rende naar het strand de branding in. Maar hij zou de kano niet bereikt hebben als Mato niet in het haventje gesprongen was en het meisje had overgenomen, dat aan haar schouder zo gewond was dat zij niet zwemmen kon. Samen tilden zij haar in de kano en koersten naar Bora Bora, maar voordat zij uit de schaduw van Havaiki waren uitgevaren, zei Teroro tot het meisje: ‘We hebben je vader gevonden.’ Zij antwoordde: ‘Ik weet het.’

Op de terugreis was iedereen bijzonder opgewonden. Ze voelden zich opgelucht dat zij Havaiki overvallen hadden en

dat zij een vreemdeling die Bora Bora had willen regeren een verdiende afstraffing hadden gegeven. Bovendien deed het hun een ironisch genoegen te weten dat voordat Havaiki kon terugslaan alle betrokkenen ver van Bora Bora in open zee zouden zitten. Vooral echter was er een grote primitieve vreugde dat de beloofde storm gedurende de overval op Havaiki inderdaad gekomen was en dat hij nu echt met volle kracht blies. De onverwachte kracht van die westenwind maakte de terugtocht naar Bora Bora wel extra moeilijk, maar zij betekende ook dat aan de noodzakelijke voorwaarde voor een lange reis naar het noorden was voldaan. ‘Deze storm blijft dagen waaien!’ verzekerde Teroro zijn mannen. Bij het aanbreeken van de dag werd het mogelijk de steven te wenden en met de wind in de rug veilig de lagune binnen te lopen. Toen zij in haar beschutting terug waren, drukte Teroro zijn mannen op het hart welk verhaal zij moesten vertellen: ‘Wij maakten een proefvaart met *Westenwind*. De storm stak op en we zagen dat wij niet meer terug konden. Daarom legden we in het haventje van Havaiki aan.’ Hij herhaalde het verhaal nog eens en voegde eraan toe: ‘Bij deze storm komt geen mens van Havaiki vertellen wat er echt gebeurd is.’ ‘En het meisje dan?’ vroeg Pa. Iedereen keek naar Tehani die doornat in de romp gedoken zat. Het was iedereen en Tehani in de eerste plaats onmiddellijk duidelijk dat de eenvoudigste oplossing voor de moeilijkheden die zij veroorzaakte was haar een klap op het hoofd te geven en haar in het stormachtige water te gooien. Pa stond al klaar om dat te doen, maar Teroro hield hem tegen. ‘Zij is mijn meisje,’ zei hij kortaf. ‘We zullen haar meenemen naar mijn huis.’ ‘Zij zal ons verraden.’ ‘Dat zal ze niet. We zullen zeggen dat ik aan land ben gegaan toen wij in het haventje waren om haar mee naar het noorden te nemen.’ ‘Wil je haar meenemen?’ vroeg Mato. ‘Ja. Zij is mijn meisje.’ ‘En je vrouw Marama dan?’ ‘Zij kan geen kinderen baren. Zij kan niet mee.’ ‘Zij zal ons verraden!’ waarschuwde Pa. Teroro

stak zijn hand in de romp en trok Tehani op de been. Hij duwde zijn gezicht onder het hare en zei: ‘Je mag met niemand over deze nacht praten voordat wij Bora Bora verlaten hebben. Met niemand.’ ‘Dat begrijp ik,’ zei zij en zij verdween weer in de romp. ‘Ik zal jou meenemen naar het noorden,’ beloofde Teroro haar. Toen de kano de oever naderde, riep Mato uit: ‘Wat een storm! We zijn helemaal naar Havaiki geweest.’ Van alle luisteraars wist alleen Marama de volle betekenis van die woorden: er was een grootse wraak genomen. Vlug telde zij de manschappen in de kano en zij zag dat de jonge hoofdman Tami ontbrak. ‘Waar is Tami?’ riep zij. ‘Hij sloeg over boord bij het reven van het zeil in de storm,’ loog Pa. Een man riep: ‘Waarom voeren jullie helemaal naar Havaiki?’ Pa antwoordde: ‘Teroro ging er een meisje halen dat hij wil meenemen naar het noorden.’ Van onder uit de romp waar zij verborgen had gelegen, kwam Tehani langzaam omhoog. Op die manier hoorde Marama, terwijl de westerstorm haar in het gezicht sloeg, dat zij Teroro niet naar het noorden zou vergezellen. Geen klacht kwam over haar lippen. Zij stond in de wind met haar beide handen in haar zijde gedrukt, haar haren golfd en over haar schouders en met haar grote, stille gezicht, zo mooi als een maan in de dertiende nacht, staarde zij de vreemdelinge in de kano aan. Zij dacht: ‘Eén man is er dood. Er is iets vreselijks gebeurd dat voor jaren een smet zal werpen op het eiland. Moedige domme mannen zoals mijn echtgenoot hebben hun wraak gehad, maar wat doet het ertoe. En een jonge vreemdelinge neemt mijn plaats in de kano in.’ Een poosje stond zij de nieuw aangekomene te bekijken en dacht: ‘Zij is mooi en zij heeft een welgevormd lichaam. Misschien kan zij kinderen krijgen. Misschien is het beter zo.’ Maar toen keek zij naar Teroro en haar hart brak. Zij verborg haar tranen en draaide zich om teneinde naar huis te gaan. Maar haar vernedering was nog niet groot genoeg, want haar man riep: ‘Marama!’ Zij kwam terug naar de kano en hij zei:

‘Breng Tehani naar huis.’ En Marama stak het meisje haar hand toe en leidde haar naar huis.

De tweede nacht was de storm zo hevig geworden dat het vertrek op de voorgenomen dag uitgesloten was. Terwijl de winden huilden, konden zij die met de reis belast waren nog een paar uur dromen. Teroro had opgewonden visioenen en tegen het aanbreken van de dag zag hij twee vrouwen bij *Westenwind* staan en de kano had geen mast om het zeil aan op te hangen. Van schrik werd hij wakker, hij schudde heftig zijn hoofd en hij begreep dat de twee vrouwen natuurlijk Marama en Tehani waren. Dat zij beiden bij de kano stonden betekende alleen dat zij allebei met hem naar het noorden wilden. Hij maakte daarom Marama wakker en zei tegen haar: ‘De koning wil dat ik maar één vrouw meeneem, Marama, en hij drong erop aan dat ik de jongste kies.’ ‘Ik begrijp het,’ zei zij dof. ‘Dat wil niet zeggen dat ik genoeg van je heb,’ fluisterde Teroro. ‘Tupuna heeft het mij uitgelegd,’ antwoordde zij. ‘Begrijp je waarom het is?’ vroeg hij. ‘Ik heb begrepen omdat ik je geen kinderen heb gegeven.’ ‘Je bent een goede vrouw geweest, Marama, maar de koning ...’ Hij viel in slaap, maar voordat de vogels ontwaakten, droomde hij opnieuw en hij zag zijn kano zonder mast en deze keer spraken de twee vrouwen. Marama riep met een diepe stem: ‘Ik ben Tane!’ en Tehani zong met schelle stem: ‘Ik ben Ta’aroa!’ Teroro ontwaakte rillend en riep uit: ‘Waarom zouden de goden in zo’n nacht tot mij spreken?’ Heel lang probeerde hij de droom te verklaren, want hij wist dat iedere droom vóór een reis iets te betekenen had, maar hij kon de oplossing niet vinden. Hij stond op in het grijze licht van de dageraad terwijl de winden huilden en de regen over het eiland joeg en rende halfnaakt naar de hut van de oude Tupuna. ‘Wat betekent een dergelijke droom?’ vroeg hij. ‘Klonken de stemmen als die van goden?’ informeerde de

gebaarde oude man. ‘Nee. Het waren vrouwenstemmen en toch was die van Tane zo diep als het behoorde en die van Ta’aroa was zo hoog en doordringend zoals zijn stem in een storm. De oude priester ging bij zichzelf te rade en hij luisterde naar de brullende wind die hen op hun reis zou begeleiden. Tenslotte gaf hij als zijn mening: ‘Het is heel duidelijk, Teroro. Tane en Ta’aroa spreken heel nadrukkelijk wanneer zij zich kenbaar maken in de wind. Je moet hun gehoorzamen.’ ‘Wat willen zij dat ik doe?’ ‘Er waren in je droom geen mast en geen zeil op je droomkano?’ ‘Nee.’ ‘Dan is het duidelijk. De goden willen dat je je enkele mast eraf haalt en in plaats daarvan twee masten plaatst, één in elke romp.’ Het was zo’n duidelijke verklaring dat Teroro begon te lachen. ‘Ik heb dergelijke kano’s gezien. Er kwam er een uit het zuiden uit Nuku Hiva ...’ ‘Het is heel logisch,’ verklaarde Tupuna. ‘Wanneer Tane die het land bestuurt en Ta’aroa die over de zee heerst, samen spreken tegen een navigator, moeten zij een element bedoelen dat zij samen besturen, de wind. Zij willen dat je twee zeilen monteert zodat je de wind beter kunt pakken.’ ‘Dat zal ik doen,’ zei Teroro en hij riep meteen zijn mannen bij elkaar en hoewel het vertrek voor de deur stond, haalde hij de mast neer, vond een bijpassende boom en zette er een in de rechterromp die hij Tane noemde en de ander in de linkerromp en noemde hem Ta’aroa. Toen sjarde hij ze met een want van koord vast zodat een man bij het vallen van de nacht in de top van elke mast kon klimmen en zij niet los konden gaan. Het zou voor een navigator ondenkbaar zijn niet te gehoorzamen aan de goden. In de derde nacht van de storm was het de beurt van de koning om te dromen. Hij kreeg iets vreselijks te zien; twee planeten vochten bij zonsondergang aan de westelijke hemel met de zon en duwden hem de hemel uit. Daarna bewoog de een haastig oost-west heen en weer en de ander zwierf zuid-noord. Deze droom was zo onheilspellend dat de koning onmiddellijk zijn oom liet komen

en hem in het holst van de nacht om raad vroeg, terwijl zij bij elkaar op de mat lagen. ‘Betekent dit dat wij ten dode opgeschreven zijn?’ vroeg Tamatoa bedroefd. ‘Welke van de zwerfsterren ging in oostelijke en westelijke richting?’ vorste Tupuna na. ‘De avondster.’ ‘En zij dwaalden beide rond?’ ‘Als een hond die het strand afsnuffelt of een vrouw die een verloren tapa zoekt.’ ‘Dat is geen goed voorteken,’ zei Tupuna ernstig. ‘Zou het kunnen betekenen ...’ begon de koning, maar de gedachte was zo onheilspellend dat hij haar niet onder woorden kon brengen. ‘Een mislukking?’ vroeg Tupuna ronduit. ‘Je denkt dat onze kano naar zuid en noord, naar oost en west zal zwalken totdat we ten onder gaan?’ ‘Ja,’ antwoordde Tamatoa zwakjes. ‘Dat kan het niet betekenen,’ troostte Tupuna, ‘want Tane en Ta’aroa spraken gisternacht tot Teroro en hij leidt de kano.’ De koning was niet gerustgesteld want hij bekende: ‘Mijn andere gedachte is even erg.’ ‘Wat is die?’ vroeg de oude man. ‘Ik vraag me af of de twee sterren niet Tane en Ta’aroa voorstellen en datgene wat zij zoeken Oro is. Ik vraag me af of zij Oro niet als hun meerdere beschouwen en niet in onze kano wensen te gaan als hij niet meegaat?’ Hij liet het hoofd zakken en mompelde: ‘Oom, ik ben ziek van angst dat wij iets verkeerd doen.’ ‘Nee,’ verzekerde Tupuna hem, ‘ik heb ieder voorteken bestudeerd. Er is geen aanwijzing dat het misloopt. Vergeet niet dat Tane en Ta’aroa ons een belangrijk advies gaven: dat van de twee masten. Zouden die met ons spelen?’ ‘En die zoekende sterren dan?’ ‘Ik geef toe dat dit geen goed voorteken is. Maar ik ben er zeker van dat de enige betekenis die je eraan kunt toekennen is, dat er aan de voorbereiding van de reis nog iets ontbreekt. Je hebt een of andere belangrijke zaak vergeten.’ ‘Wat moet ik doen?’ ‘Je moet alles uitpakken en het dan weer inpakken en als je dat gedaan hebt, zul je weten wat je tot ongenoegen der goden over het hoofd hebt gezien.’ En zo deed koning Tamatoa op de derde dag van de storm wat hij nog nooit gedaan had: hij

stelde zijn paleis, dat taboe was, voor de bemanningsleden van de boot open en zij spreidden op de matten die zij de vorige dag slechts op straffe des doods hadden kunnen betreden, elk voorwerp uit dat mee naar het noorden moest en onder de nauwkeurig toeziende ogen van de koning pakten zij hun schatten daarna weer in. ‘Hebben wij onze gereedschappen?’ vroeg Tamatoa en de mannen brachten de basaltstenen voor het koken en het zand. Zij haalden bundels stokken te voorschijn, sommige hard en andere met merg om vuur te maken. Vislijnen van gevlochten koord, vishaken van paarlemoer, netten en speren voor haaien, alles was in orde. Er waren hakken van blauwachtig-groene steen, stenen beitels, vijzels om taro te pletten en andere om stof te maken. Sommige hoofdlieden lieten graafstokken zien die harder waren dan steen en bedekt waren met mana van het lange gebruik voor de taroteelt. Er waren kalebassen en pompoenen en schalen om in te koken. Mannen sleurden bogen en pijlen aan en katapulten met zakjes speciale stenen. Er was een lange stok met kleverig gom om vogels te vangen, een grote schelp om op te roepen tot het gebed, en vier zware stenen die als zeeankers moesten dienen. De vrouwen die waren aangewezen om mee te gaan, kwamen trots met mooie matten aandragen, strak geweven en tegen water bestand. Er waren hoosbakken om de kano droog te houden, peddels om hem voort te bewegen en extra matten die als zeilen konden worden gebruikt. In de loop van een duizend jaar had deze zwervende eilandbevolking zonder het gebruik van metaal of klei, een heel ingewikkelde beschaving met de daarbij behorende werktuigen geschapen. In één dubbele kano waren zij nu in staat mee te nemen wat voor de opbouw van die cultuur op een ver eiland nodig was. ‘Hebben wij gezorgd voor planten en dieren?’ vroeg hij toen. Behoedzaam pakten de boeren in de groep de zaden uit die te zijner tijd in nieuwe landen het leven in stand zouden houden. Taroknollen werden droog gehouden

en in pandanusbladeren verpakt totdat zij voor een nieuwe oogst in zachte, vochtige aarde zouden worden gestopt. Banaanscheuten waar de reizigers voor een snelle oogst van afhankelijk waren, waren in vochtige bladeren gewikkeld en werden koel bewaard, terwijl uitgelezen kokosnoten, met de ogen nog dicht, droog bewaard moesten worden omdat zij anders uitschoten. Suikerriet waar ze allemaal van hielden, was in moten gesneden en werd in donkere pakken van bladeren fris bewaard. ‘Waar is het broodfruit?’ vroeg Tamatoa en vier man sleepten grote pakken in bladeren en in aarde gehuld aan. Deze pakken bevatten de broodfruitscheuten, het belangrijkste van de gehele lading, want de vruchten ervan waren bij de eilanders zeer geliefd. Toen de scheuten voor hen lagen, liet de koning zijn oom komen om ze opnieuw te zegenen en de groep bad voor hun goede overkomst. De mannen sleurden nu twee gillende varkens het paleis in. ‘Zijn ze gedekt?’ vroeg de koning. ‘Door onze beste beer,’ antwoordden de mannen, terwijl zij in het illustere gezelschap een lelijk, weerspanning beest binnensleurden, gevolgd door twee gedekte teven en een reu, twee kippen en een haan. ‘Hebben wij voedsel voor deze dieren?’ vroeg de koning en men toonde hem zakken gedroogde kokosnoot, puree van zoete aardappels en gedroogde vis. ‘Zet deze levende have en hun voedsel vóór mij,’ beval Tamatoa en toen alles bij elkaar was, riep hij met verschrikkelijke stem: ‘Deze zijn taboe! Deze zijn taboe! Deze zijn taboe!’ In een plechtig gezang herhaalden alle aanwezigen: ‘Deze zijn taboe!’ Daarna zegende Tupuna ze met lange vruchtbaarheidsgebeden en hij eindigde met zijn eigen waarschuwing: ‘Deze zijn taboe!’ Dit was niet slechts een woord dat werd uitgesproken, het was een goddelijk verbod en het betekende dat een man op deze reis zijn vrouw van honger kon zien sterven, maar dat hij haar geen kruimel van het voedsel dat onder de taboebepalingen viel mocht

geven of er zelf van eten. Want zonder deze zaden zouden ook zij die het land bereikten, omkomen. Teroro bracht nu de rantsoenen binnen: gedeeltelijk gedroogd broodfruit dat ter gisting in pakjes was opgerold; pandanusbloem die door bakken en roosteren van dit onsmakelijke fruit was gemaakt en die nauwelijks eetbaar maar voor lange reizen bruikbaar was; gedroogde zoete aardappels, schaaldieren, vlees van de kokosnoot, bonito zo hard als steen; ruim tachtig kokosnoten met melk erin; drie dozijn staven waterdicht bamboe met helder water gevuld. Toen het voedsel bij elkaar lag, konden allen zien dat het zeker niet te veel was en Tamatoa bekeek het met zorg. ‘Hebben wij daar genoeg aan?’ vroeg hij. ‘Onze mensen hebben wekenlang gevestigd,’ antwoordde Teroro. ‘Wij kunnen van vrijwel niets in leven blijven.’ ‘En hebben ze ook weinig gedronken?’ ‘Nauwelijks een nap per dag.’ ‘Zijn onze vissers in staat gedurende de tocht extra voedsel voor ons te vangen?’ ‘Zij hebben tot Ta’aroa gebeden. Zij zullen vissen.’ ‘Laten we dan dit voedsel zegenen,’ zei Tamatoa en Tupuna zegde het lange lied op dat die rantsoenen aan de goden toewijdde. Hij hoopte dat de goden zijn lotgenoten, op zoek naar het nieuwe land, zouden toestaan dit voedsel op te eten; als dat land gevonden werd, zouden de goden beloond worden met een eindeloos aantal offervarkens. ‘Laten we de kano inspecteren,’ zei de koning en hij ging zijn onderdanen voor de storm in en zij keken *Wacht-op-de-Westenwind* aan alle kanten na. De twee rompen waren niet uit twee op de gewone manier uitgeholde boomstammen gemaakt, maar zij waren opgebouwd door drie afzonderlijke secties aan elkaar vast te maken, elk ongeveer acht meter lang. Dit betekende dat de kano aan de voegen gehecht moest worden en hier kwam de vaardigheid van de bewoners van Bora Bora met het door hen gemaakte koord bijzonder tot haar recht, want de reusachtige kano was zo stijf alsof hij uit één stuk gemaakt was. Maar hij bestond uit een groot aantal delen die op een ingewikkelde

manier aan elkaar vastgemaakt waren en deze voegen werden nu door de koning geïnspecteerd. Zij lieten natuurlijk water door en zonder voortdurend hozen zou de kano zinken, maar zij lekten niet erg. De planken die de zijkanten van de twee rompen vormden, waren ook aan elkaar vastgemaakt en waren bijna waterdicht. De twee helften van de kano werden op een afstand van iets meer dan een meter met elkaar verbonden met elf stevige balken die door de zijkant van elke romp staken en daar weer met sterk koord waren vastgebonden. Daar bovenop was het lange stevige plankier bevestigd waarop de passagiers en de goden zouden zitten. Daardoor bleef in iedere romphelft een smalle plaats over tussen het plankier en de buitenkant van de romp en daar zaten de peddelaars op kleine verplaatsbare zittingen die zij net zo lang heen en weer schoven totdat zij te midden van de lading een plaats vonden om hun voeten op de bodem van de romp te zetten. ‘De kano is in orde,’ verzekerde Teroro zijn broer en de menigte wachtte in stilte terwijl de twee broers en hun oom de storm bestudeerden. Tenslotte zei Tamatoa: ‘Als de voortekenen gunstig zijn, zullen we morgen tegen de schemer vertrekken. Wij moeten op zee zijn als de sterren opkomen.’ Toen de anderen weg waren, leidde Tamatoa Tupuna terug het paleis in en hij ging bedrukt op de mat zitten. ‘Wat hebben wij over het hoofd gezien?’ piekerde hij. ‘Ik heb niet gezien dat er iets ontbrak,’ zei de oude man. ‘Hebben wij iets belangrijks vergeten, Tupuna?’ ‘Er blijkt niets van.’ ‘Wat betekent het?’ riep de koning vertwijfeld uit. ‘Ik heb wanhopig geprobeerd het goed te regelen. Waar heb ik gefaald?’ Zijn oom zei rustig: ‘Ik heb opgemerkt dat toen wij de inspectie beëindigd hadden iedere man zijn pakken wat strakker toebond. Aan de kano werden de koorden ook wat strakker aangetrokken. Misschien wilden de goden dat wij dat niet zouden vergeten. De puntjes op de i voor het welslagen.’ ‘Denk je dat het dat zou kunnen zijn?’ vroeg Tamatoa gretig. ‘Het is een lange dag geweest,’ ontweek Tupuna, ‘laten we

allen nog een nacht dromen en als de voortekenen dan gunstig zijn, moet dit de betekenis zijn geweest.’

Zo kwamen in de vierde nacht van de storm alle mannen die aan de tocht zouden deelnemen volgens de oude gewoonte in de tempel bijeen om de laatste stroom mana te ontvangen en angstig in te slapen in afwachting van de tekenen die de toekomst zouden openbaren. Opnieuw droomde Teroro van zijn kano en opnieuw riep Marama dat zij Tane was en opnieuw was Tehani Ta’aroa en net voordat hij ontwaakte, veranderden beide vrouwen elk in een mast zodat het teken kennelijk hoopvol was. Teroro was zo blij dat hij een sterk taboe trotseerde en de tempel uitsloep. Hij liep naar het bed van Marama en lag voor de laatste keer bij haar. Hij verzekerde haar dat hij haar alleen niet meenam omdat het een bevel van de koning was en in de laatste stormachtige nacht schreide zij. Hij troostte haar door uit zijn plunjezak het stukje koord te halen dat hij in de tempel van Havaiki had opgeraapt. Hij ging met Marama naar buiten in de storm, wentelde een grote steen weg en legde het koordje er zorgvuldig onder. ‘Wanneer ik een jaar weg ben, draai dan die steen om en je zult weten of ik nog leef. Want als het koordje nog keurig recht ligt, heeft de kano land gevonden. Maar als het in kronkels ligt ...’ Koning Tamatoa ontwaakte uit zijn droom en sloeg van vreugde met zijn vuisten op de mat. Want hoe ongelofelijk het mocht lijken, hij had de Zeven Kleine Ogen gezien. Hij had ze gezien! Ze hingen vlak boven Bora Bora en zij verplaatsten zich met de kano. ‘O gezegende Tane,’ riep de koning verrukt uit. En voor de rest van de nacht deed hij geen oog meer dicht, maar hij stond in de ingang van de tempel naar de storm te kijken en hij voelde zich gelukkig en tevreden: ‘Onze boot is goed geladen. Wij hebben goede mannen. Mijn broeder kent de zee en mijn oom kent de gezangen. Op deze

dag zullen wij vertrekken.’ Maar de droom die voor het vertrek de doorslag gaf, kwam uit de hut van Tupuna, want hij zag in de droomhemel een regenboog die precies stond op de baan die de kano moest volgen. Een slechter teken dan dit was niet mogelijk, maar toen hij beter toezag tilden Tane en Ta’aroa de regenboog op en plaatsten hem terzijde van de kano waar hij schitterend boven de wateren stond. Dit voorteken was zo gunstig, het kwade dat door de goden ten goede gekeerd werd, dat de oude man niet eens wakker werd om zich zijn droom te realiseren, ‘s Morgens was hij van vreugde vervuld en hij vertelde de koning: ‘Vannacht is er iets wonderlijk goeds gebeurd. Ik ben vergeten wat het was, maar wij zullen vanavond uitvaren.’ Hij ging direct naar het altaar en nam de laatste kostbare en belangrijke benodigdheden voor de reis mee: een ronde rood-witte steen met gele vlekken, ter grootte van een vuist—het was Tane; de andere steen was lang en smal en groenachtig—het was Ta’aroa, de god van de oceaan van wie zij nu afhankelijk waren. Tupuna wikkelde beide in een doekje, gemaakt van gele veren, en met zijn godheden in de handen ging hij naar de kano. In een kleine grashut op het plankier, juist terzijde van de mast, zette hij Tane bij de rechtermast en Ta’aroa bij de linker. Nu kon de kano geladen worden. Op het achterschip bij het godenhuis was een open plek op het plankier, waar Tupuna zich de gehele reis zou ophouden om voor de goden te zorgen. Achter hem was een slaapruijnte voor de bemanningsleden die niet roeiden en daarachter weer een grote grashut voor de twaalf vrouwen die als gezelschap voor de bemanning waren uitgekozen. Achter hen zat stil en waardig Natabu, de vrouw van Tamatoa, in gezelschap van de rood-ogige Teura, de vrouw van Tupuna en de zieneres van de tocht. Het was haar taak de tekenen uit te leggen. Achter dat huis zat geheel alleen Tamatoa naast een smalle doorgang naar de achterstevan waar hij de sterren kon waarnemen en de stuurman gadeslaan. Het commando over

het schip was in handen van Teroro die helemaal vooraan stond met Tehani aan zijn zijde. Maar het ja of nee in dit stoute avontuur berustte bij de koning. Alleen hij kon zeggen: doorgaan of terugkeren. Toen de stormachtige dag vorderde, leek het onbegrijpelijk dat een zinnig mens zich buiten het rif zou wagen, maar iedereen wist dat een kano alleen bij zo'n westelijke storm kans had weg te komen. En als de wind dus sterk bleef, bleven de harten van de reizigers het ook. Zij brachten de dag door met bidden en met de kano te laden. De slaven, de dieren en de zware pakken gingen in de linkerromp waar Mato de leiding over het peddelen zou hebben. Slag en ritme zouden van hem afhangen. In de rechterromp gingen het voedsel, de planten en de extra matten. Die zou onder commando van Pa staan. Aan de achterkant van die romp, schuin achter Mato, zou de plaats van stuurman Hiro zijn. De middag verstreek en de bemanningsleden namen afscheid van de vrouwen die zij niet konden meenemen en van hun kinderen. Teroro ging voor de laatste keer naar de ernstige Marama in het kleine huisje waar zij zo gelukkig waren geweest. Zij was gekleed in haar mooiste tapa, meters en meters ervan had ze om haar mooie lichaam gewonden en in haar haren staken bloemen. 'Leid de kano goed,' zei ze zachtjes. 'Ik zal voor je bidden.' 'Je zult altijd in mijn gedachten zijn,' beloofde hij. 'Nee,' verbeterde zij. 'Wanneer je weg bent moet je mij vergeten. Dat zou niet eerlijk zijn tegenover Tehani.' 'Je bent mijn wijsheid, Marama,' zei hij verdrietig. 'Wanneer ik de dingen duidelijk zie, komt dat altijd doordat jij mij de weg aangeeft. Ik heb je zo nodig.' 'Rustig, Teroro,' zei zij en terwijl zij voor de laatste maal op de mat zaten, probeerde zij hem alles te zeggen wat zij vergeten had. 'Ga nooit tegen de raad van Mato in. Hij lijkt soms dom omdat hij van de noordkant van het eiland komt, maar stel vertrouwen in hem. Als je in een conflict komt, steun dan op Pa. Ik houd van Pa. De man aan wie jij de voorkeur geeft is

Hiro. Hij is aardig, maar kun je in de nood op hem aan?
Luister naar oom Tupuna. Zijn tanden zijn geel van wijsheid.
En, Teroro, onderneem nooit meer een tocht uitsluitend om
wraak te nemen.’ ‘Had je gewild dat wij in schande zouden
vertrekken?’ reageerde hij. ‘Nee,’ gaf zij toe, ‘je kunt Havaiki
nooit genoeg verslaan.’ Zij haalde diep adem en zei: ‘Het zou
ondragelijk zijn geweest een man van Havaiki als koning te
hebben.’ Maar zij voegde er haastig aan toe: ‘Doch pure
wraak, zeker zonder toestemming van de koning. Dat moet
voorbij zijn.’ Voor de laatste maal sprak zij met haar man en
toen de tijd gekomen was waarop hij moest gaan, dacht zij: ‘Er
is nog veel meer dat hij weten moet.’ Toen hij naar de deur
liep, viel zij neer op de mat en kuste zijn enkels. Zij hoorde
hem stamelend zeggen: ‘Marama, wil je niet naar het strand
komen als wij wegvaren? Ik zou het niet kunnen verdragen.’
Maar zij richtte zich hoog op en riep scherp: ‘Ik?
Binnenblijven wanneer mijn kano vertrekt? Het is mijn kano.
Ik ben de geest van de zielen en de kracht van de peddels. Ik
zal je aan land brengen, Teroro, want ik ben de kano.’ En toen
de mannen aan boord van *Wacht-op-de-Westenwind* gingen,
begeleidde Marama hen met haar geest en haar zegen, haar
prachtig haar wapperend in de storm, en zij zei tot de jonge
Tehani: ‘Zorg goed voor onze man. Vervul hem van liefde.’
Maar op het laatste moment werd zij door een zeer
onverwachte gebeurtenis terzijde geschoven. De hogepriester
naderde met een lange rij helpers en hij liep naar de kano en
riep: ‘De Grote Oro wenst u een veilige reis.’ Hij pakte de
boegspriet vast, stapte aan boord en greep zich vast aan de
mast Tane. Hij knielde voor het huis van de god, duwde de
grasdeur open en legde er een heiligbeeldje van Oro in,
gemaakt van door hem zelf gevlochten heilig koord en met
veren bekleed. Met bezwerende stem riep hij in de storm:
‘Grote Oro, zegen deze kano!’ En toen hij weer aan land
stapte, zag Teroro dat er een glimlach van grote opluchting

over het gezicht van zijn nieuwe vrouw Tehani gleed. Zij was bereid geweest met vreemde goden de zee op te gaan, maar nu was Oro met haar en zij wist dat de reis zou lukken. En zo zette de dubbele kano *Wacht-op-de-Westenwind*, belast en beladen met koning en slaaf, met tegenstrijdige goden en varkens, met hoop en vrees, koers naar het onbekende. Op de voorplecht stond Teroro, ten onrechte “de wijze” genoemd, maar op dit noodlottige moment toch wijs genoeg om niet om te zien naar Bora Bora, want dat zou niet alleen een slecht voorteken zijn geweest maar ook dwaas, want dan zou hij Marama gezien hebben en dat zou hij niet hebben kunnen verdragen. Toen *Westenwind* het rif bereikte en een ogenblikje in het laatste stukje gemakkelijk bevaarbaar water verwijsde, voelden allen in de boot een ogenblik van verschrikkelijke spanning, want buiten de ko-raalrand brulde de storm met striemende golven en ijzingwekkende dalen. Even fluisterde Mato, de peddelleider links: ‘Grote Tane, wat een golven!’ Maar met wonderbaarlijke kracht bracht hij de peddelaars in een snel ritme dat hen direct in het hart van de storm bracht. De kano verhief zich hoog op de zee, aarzelde een ogenblik met fluitende touwen en dook toen omlaag, neer in het dal van de golven. Het schuim vloog allen om de oren en het leek wel of de twee helften uit elkaar zouden scheuren. De biggen schreeuwden van angst en de honden blaften, terwijl de vrouwen in het ondergespoelde grashuis dachten: ‘Dit is het einde.’ Maar aanstonds dook de sterke kano weer in de golven, hervond zijn positie en reed hoog op de kam van de oceaan, weg van Bora Bora-met-de-omwikkelde-peddels, weg van de rustige lagune en op de grote baan die leidde naar het niets.

In zulk een weer leidde koning Tamatoa zijn volk in ballingschap. Zij gingen niet in triomf of met vliegende vaandels. Zij vluchtten in de nacht zonder geroffel van

trommels. Zij vertrokken niet met rijkdom en in volle wapenrusting. Zij werden ruwweg van hun eiland verdreven met nauwelijks voedsel genoeg om in leven te blijven. Als zij verstandiger geweest waren, zouden zij in hun vaderland gebleven zijn. Maar dat waren zij niet en zij waren gedwongen om te gaan. Als zij de diepere aard der goden beter hadden begrepen, zouden zij nooit aan een wilde, kwellende godheid ten offer zijn gevallen. Maar zij waren niet wijzer en de valse god verjoeg hen. In latere tijden werden deze mensen als alwijs en heldhaftig afgeschilderd, dappere waaghalzen op zoek naar mooi nieuw land. Maar dergelijke verhaaltjes zijn er naast, want geen man gaat weg van de plaats waar hij zich bevindt om te zoeken in de verte, tenzij hij in een of ander opzicht mislukt is. Maar wanneer hij op één plaats mislukt is en vandaar verjaagd wordt, bestaat de kans dat hij op de volgende wat wijzer wordt. Er was echter één overheersend kenmerk dat deze verjaagde mensen toen zij zich in de storm waagden, karakteriseerde. Zij hadden moed. Alleen als zij laf geweest waren, zouden zij hun vernedering op Bora Bora geslikt hebben en er gebleven zijn. Maar dat deden zij niet. Het is waar dat zij ervandoor gingen in het duister, maar elke man nam zijn eigen persoonlijke god van de moed als zijn kostbaarste bezit met zich mee. Voor Teroro was het de machtige albatros die zijn weg zocht over verre zeeën. Voor koning Tamatoa was het de wind die tot hem sprak in de storm. Voor Tupuna was het de geest van de lagune die vis voortbracht. En voor zijn oude leepogige vrouw, Teura, de behoedster van de voortekenen, was het een zo machtige god dat zij nauwelijks zijn naam durfde noemen. Maar hij volgde haar de oceaan op, haar grote, zoete, machtige godheid, haar moed in het onbekende. Toen zij sneller dan ooit tevoren een punt aan de noordkust van Havaiki hadden bereikt, kroop Teroro naar de plaats waar Mato peddelde en zei: 'Ik ga met de koning praten over wat ons ontstemt. Beloof me dat je me zult

steunen.’ ‘Dat beloof ik,’ zei Mato. ‘Ook als het de dood betekent?’ ‘Ook dan.’ Voorzichtig zocht Teroro een weg naar het achterschip om met zijn broer te overleggen en hij legde de koning een wens voor die deze ontstelde: ‘Ik kan niet varen met Oro in deze kano. Laten wij hem in de oceaan gooien.’ ‘Een god!’ ‘Ik kan niet met hem varen.’ Tamatoa riep oude Tupuna die met moeite naar achteren kwam geworsteld en bij de beide broers ging zitten. ‘Teroro wil Oro de oceaan in gooien,’ verklaarde Tamatoa. Die gedachte schrikte de oude man nog meer af dan de koning en hij waarschuwde met ernstige stem dat zoiets nog nooit gebeurd was. Maar Teroro hield voet bij stuk: ‘We hebben genoeg van Oro te lijden gehad. Mijn mannen kunnen met deze kano niet varen met zo’n last.’ ‘Als wij nu aan land waren ...,’ protesteerde Tupuna. ‘Nee,’ zei de koning krachtig. ‘Het is onmogelijk.’ Maar Teroro wilde niet wijken. Hij riep naar voren naar Mato en die kwam meteen. Tamatoa was ernstig en zei: ‘Teroro wil de god Oro de oceaan in gooien.’ ‘Dat moeten we niet doen!’ waarschuwde Tupuna. ‘Laat Mato spreken,’ vroeg Teroro. ‘Teroro heeft gelijk,’ zei de stugge krijger. ‘We hebben van deze rode god alleen terreur, diep vernederende terreur meegemaakt.’ ‘Maar hij is een god,’ protesteerde Tupuna. ‘Wij mogen een dergelijk gif niet meenemen naar een nieuw land,’ hield Mato vol. Tupuna waarschuwde: ‘Als je zoiets doet, zullen de winden deze kano uit elkaar scheuren. De oceaan zal zijn diepte openspalken en ons verzwelgen. Zeewier zal groeien in ons haar.’ ‘Ik ga liever dood dan Oro in een nieuw land te brengen,’ riep Mato terug. Op dit ogenblik trad Teroro voor Tupuna en riep: ‘U zegt dat Oro ons zal straffen? Ik zal Oro eens wat zeggen.’ En hij wierp zijn hoofd achterover en brulde in de wind: ‘Oro, bij je heilige big, bij de lengte van je bananenscheut, bij de lichamen van alle mannen die aan jou zijn geofferd, ik vervloek je en ik zegje, dat je waardeloos bent. Ik spuug je in het gelaat. Sla me nu maar neer. Als jij de

storm beheerst, hef je bloedbevleekte handen dan op en sla me neer!’ Hij stond doodstil en de anderen luisterden vol afgrijzen. Toen er niets gebeurde, viel hij op zijn knieën en fluisterde, zo dat de anderen het konden horen: ‘Maar, goede Tane, als jij deze kano bestuurt, en machtige Ta’arua, als jij de storm beheerst, vergeef mij wat ik zojuist heb gezegd. Vergeef mij vooral wat ik van plan ben te doen. Maar ik kan niet verder gaan met Oro als passagier in deze kano.’ Hij stond op als een man in een droom, boog zich over zijn broer heen en maakte een eerbiedig gebaar tegen de priester. ‘Vergeef mij,’ zei hij met gesmoorde stem. ‘Als wij het volgende ogenblik de dood in geslingerd worden, vergeef mij dan.’ Hij strompelde naar voren in de storm, maar toen hij bij het godenhuis kwam was hij niet bij machte de regendoorweekte deur te openen. Een ingeboren vrees voor de goden, naast wat hij zich herinnerde uit zijn vroegere opleiding toen men hoopte dat hij priester zou worden, maakten het hem onmogelijk iets te doen en hij keerde terug naar de achtersteven. ‘Ik kan niet handelen zonder jouw toestemming, broeder,’ erkende hij. ‘Jij bent mijn koning.’ Tamatoa riep uit: ‘Wij zullen verloren zijn als wij een god vernietigen.’ Teroro viel op het dek neer en omklemde de voeten van zijn broer. ‘Beveel mij dat kwade ding te vernietigen.’ ‘Doe dat niet, Tamatoa,’ waarschuwde zijn oom. Op dat moment van besluiteloosheid, toen de hoogste waarden van de kano op het stormachtige dek op het spel stonden, was het de ruwe Mato die handelde. Hij riep: ‘Koning Tamatoa, als wij ergens landen en Oro meenemen, zult u weer mensen offeren om hem dankbaarheid te tonen, alsof hij degene is die ons daarheen heeft gebracht. En als wij daarmee eenmaal beginnen zullen wij er steeds meer doden. Gij, Tupuna, ge hebt de goden lief maar wij moeten u redden van de verleiding om van deze ene god steeds meer te gaan houden.’ Hij snelde naar het godenhuis, haalde de uit veren en koorden bestaande vorm van de wrekende god eruit en hief hem hoog op in de

storm. ‘Ga terug naar Havaiki vanwaar je gekomen bent!’ schreeuwde hij. ‘Wij hebben je niet nodig. Je hebt onze mannen verslonden. Je hebt ons verdreven uit het huis van onze vaders. Ga weg!’ En met een brede zwaai van zijn arm wierp Mato de god ver de zee in. Maar de wind greep de veren en één vreselijk moment bleef de god zweven zodat hij meedreef met de kano. ‘Auwe!’ gilte de priester. ‘Auwe! Zie, Oro volgt ons!’ Toen koning Tamatoa dit wonder zag, viel hij op het plankier op zijn knieën, maar Teroro ontwaakte uit zijn besluiteloosheid, greep een speer en wierp die met kracht naar de god. Hij miste, maar de schacht raakte de veren en deed de godheid in de kolkende diepte duiken. Rustig wendde hij zich tot de voorover gebogen koning en zei: ‘Ik heb de god gedood. Je kunt met me doen wat je wilt.’ ‘Ga naar je plaats,’ mompelde de koning, verbijsterd van schrik. Toen Teroro in de kano naar voren liep, nadat hij de last van de angst had helpen verlichten, voelde hij zijn kracht opnieuw groeien in de storm. De stagen zongen een beter lied. Uit de glimlach der mannen zag hij dat zij gerustgesteld waren. Maar toen hij voorbij het godenhuis kwam en zich herinnerde hoe krachteloos hij op het beslissende moment was geweest, keerde hij zich terzijde naar de plaats waar Mato zat, die stug peddelde om de kano recht in de storm te houden en hij wilde de man in broederschap omhelzen. Maar alleen Mato’s schouders waren vrij en een man mocht nooit de schouders van een ander aanraken, want die waren voorbehouden aan de persoonlijke god om een man moed in te blazen. Daarom fluisterde Teroro hem in de storm alleen toe: ‘Jij bent de moedigste geweest, Mato,’ en de stugge peddelaar antwoordde: ‘Het is net of de kano lichter gaat.’ Toen Teroro weer op zijn plaats kwam, vond hij daar Tehani, de dochter van Oro, wenend. Hij knielde naast haar neer en zei: ‘Je moet proberen mij te vergeven, Tehani. Ik heb je vader gedood en nu je god.’ Hij nam haar bij de hand en zwoer: ‘Nooit zal ik je meer kwetsen.’ Het verbijsterde meisje, met de

storm op haar gezicht, keek naar hem op. Zij was tot in het diepst van haar wezen geschokt en hoewel zij probeerde te spreken, kon zij niets zeggen. Maar van toen af behandelde Teroro haar extra teder. Op het ogenblik waarop de bevelvoerders van de kano het meest in opwindning verkeerden, spanden Tane en Ta'aroa samen om hun een voorteken te geven dat uit alle harten de herinnering aan het zo juist gebeurde verdreef. De regen stroomde ongeveer vijftien minuten lang neer. Toen stak er een hevige wind op die de wolken in duisternis voor zich uitjoeg, totdat ze openscheurden en een ogenblik de prachtige sterrenhemel te zien was. Toen bleek duidelijk hoe wijs het was geweest van Tupuna om bij de nieuwe dag van de maan in het duister te vertrekken, want daar aan de oostelijke hemel rees stralend en zonder door de opkomende maan te worden verbleekt het sterrenbeeld van de Zeven Kleine Ogen op. Het was zijn eerste opkomst in de schemer van het jaar, zijn geruststellende terugkeer die bewees dat de wereld in elk geval nog tenminste twaalf maanden zou voortduren. Met welk een buitengewone vreugde begroetten de reizigers de Zeven Kleine Ogen. Vrouwen kwamen uit het grashuis gelopen en vulden hun hart met troost. De bemanningsleden die de kano in de wind moesten houden, kregen nieuwe veerkracht in hun vermoeide spieren. En Teroro wist dat hij op de goede koers zat. Nadat Tane dit wonderteken had gegeven, joeg hij de wolken opnieuw door de lucht en de storm bleef aanhouden. Maar de mensen in de kano waren onnoemelijk opgelucht, want nu was het duidelijk dat het gezelschap overeenkomstig de goddelijke wetten voer. Hoe heerlijk was de bulderende wind die hen voortdroeg, hoe troostend het deinen der golven die hen naar het onbekende bracht, hoe goed en geordend was de wereld en hoe veilig de hemel! In de kano, die moedige en onbeduidende stapel hout die met koorden en door de wil van mannen aaneengebonden was, waren alle harten van diepe vrede

vervuld en de voorspoed van hun reis klonk als een tevreden lied overal in de boot, zodat de oude Tupuna, toen hij terugkeerde naar zijn waarnemingspunt achter het godenhuis, zacht naar Teroro vooraan riep: ‘De koning is tevreden. Uit het teken blijkt dat Oro door Ta’aroa is opgenomen en veilig naar Havaiki is teruggebracht. Alles is in orde.’ En de kano voer voort.

De meest kritieke tijd in elke vierentwintig uur kwam in het halve uur vóór het aanbreken van de dageraad, want als de navigator niet het schijnsel van een of andere bekende ster kon waarnemen en met behulp daarvan de koers kon controleren, moest hij een hele dag lang uitsluitend op de onbetrouwbare zon varen. Weliswaar konden knappe astronomen als Teroro en Tupuna elke beweging van de zon volgen en met behulp daarvan de richting bepalen, maar voor de bepaling van de breedte konden zij haar niet gebruiken. Daarvoor hingen zij af van de sterren. Zij bepaalden hun positie door te kijken welke sterren opkwamen boven welke eilanden en als zij de laatste ogenblikken van de nacht in het geheel geen sterrenbeelden zagen, was dit niet alleen een slecht voorteken, maar het was ook een bewijs dat er iets mis was. En als dat enkele dagen zo doorging, zou dat op een ramp kunnen uitlopen. Teroro en zijn oom hadden bijvoorbeeld na een eerste, vluchtige glimp van de Zeven Kleine Ogen te hebben opgevangen, in spanning zitten uitkijken naar Drie-op-een-Rij die door andere astronomen in verafgelegen streken al *De Gordel van Orion* was genoemd, want de zeilinstructies luidden dat die sterren boven Nuku Hiva hingen, het punt waar zij volledig zichtbaar waren. Maar Drie-op-een-Rij was tijdens de nachtwacht niet verschenen en Teroro was er niet in geslaagd haar breedte te meten. Nu waren de zichtbare sterren ondergegaan zonder dat zij het sterrenbeeld hadden gezien en de navigator was

daarover bezorgd. Hij had echter bij vroegere tochten opgemerkt dat het een eigenaardigheid van zijn oceaan was, dat er zich in de laatste paar minuten van de morgenschemer een ster voordeed die als het ware de zeelieden wilde helpen en de wolken opzij schoof om zich te laten zien. Hij bedacht dat dit nog altijd kon gebeuren. ‘Drie-op-een-Rij zal daar verschijnen,’ deelde Tupuna vol vertrouwen mede, maar Teroro vroeg zich af of de sterke wind die nacht de kano niet verder noordwaarts gedreven had dan zijn oom vermoedde. ‘Misschien zitten ze dichterbij die wolk,’ meende Teroro. Het meningsverschil was niet op te lossen want er bleven uit het westen wolken aandrijven tot de zon aan de andere kant van de oceaan opkwam. Deze dageraad gaf geen soelaas want de zon kwam moeizaam op achter dikke lagen wolken, overgoot de oceaan met een zwak, grauw schijnsel en deed de reizigers beseffen dat zij niet wisten waar zij waren. Teroro en Tupuna hadden gedaan wat zij konden en vielen in de stormachtige dageraad onmiddellijk in slaap. Toen leverde de vrouw van de laatste, de verschrompelde, roodogige, oude Teura het bewijs dat men haar terecht had meegenomen. Zij kwam uit het grashuis gelopen, sprenkelde zeewater over haar gerimpeld gezicht, wreef in haar waterige ogen, wierp haar hoofd in de nek en begon de tekenen te bestuderen. In haar bijna twee derde van een eeuw durende omgang met de goden had zij heel wat van hun duistere wegen doorvorst. Nu keek zij hoe Ta’aroa de golven opdreef, hoe het schuim opspatte, hoe de toppen wegvielen en in de diepe dalen van de golven doken. Zij lette op de kleur van de zee en op de geaardheid van de onder de oppervlakte gelegen diepere golven. Halverwege de morgen zag zij een landvogel, misschien wel van Bora Bora zelf, en uit zijn vlucht kon zij afleiden hoe lang de storm volgens de vogel nog zou duren en dat klopte met haar eigen schatting. Een stuk schors dat dagen tevoren van Havaiki in zee was gespoeld, was bijzonder belangrijk voor de vrouw,

want daaruit bleek dat de oceaan een noordelijke stroming had, hetgeen niet te zien was aan de wind die meer in noordoostelijke richting blies. Maar vooral bestudeerde de oude zieneres met haar tranende ogen de zon. Hij was wel achter een wolkendek verborgen, maar haar geoefend oog kon zijn beweging volgen. ‘Sterrenmensen als Tupuna en Teroro hebben niet veel met de zon op,’ bromde zij, en toen zij haar waarnemingen van zijn koers legde naast de gevolgtrekkingen die zij uit vroegere tekenen had afgeleid, kwam zij tot de conclusie: ‘Die mannen weten niet waar wij zijn! Wij zitten ver ten noorden van onze koers!’ Maar wat Teura bijzonder belangrijk vond waren de onverwachte meldingen van de goden die voor verstandige mensen zoveel te betekenen hebben. Een albatros bijvoorbeeld, geen grote en voor de voedselvoorziening niet belangrijk, vloog achter de kano aan en zij zag dankbaar dat hij de linkerkant aanhield, de kant van Ta’aroa. Aangezien de albatros een schepsel van die god werd geacht, was dit een bemoedigend teken. Maar toen de vogel steeds opnieuw naar de kano terugkeerde, ook aan de linkerkant en tenslotte op de mast van Ta’aroa neerstreek, kon het toeval niet langer als een teken worden beschouwd. Het was nu een bepaalde boodschap, die de god van de oceaan persoonlijk zond aan een oude vrouw die hem zolang had geëerd. Teura keek met nieuwe genegenheid naar de zee en zong:

‘O Ta’aroa, god van de eindeloze diepte,
Ta’aroa van de machtige golven
En van de dalen die naar de zwarte diepte leiden,
Wij leggen onze kano in uw handen,
En in uw handen ook ons leven.’

De vrouw verzamelde tevreden haar vele tekenen en zij waren alle gunstig. De mannen in haar kano waren de weg kwijt en de sterren waren verborgen en de storm hield aan, maar Ta'aroa was met hen en alles was goed. Later in de middag kwamen Tupuna en Teroro voordat zij hun waarnemingen hernamen, naar het achterschip om van Teura te horen waar zij zaten en zij gaf hun als haar mening dat zij veel verder noordelijk voeren dan zelfs Teroro had gedacht. 'Nee,' redeneerden de mannen. 'Wij zijn naar Nuku Hiva geweest. Volgens aanwijzingen moeten we nog niet van koers veranderen.' 'Vaar af op het gat waar Drie-op-een-Rij komt uitgeklimmen,' gaf zij koppig haar laatste woord, 'want anders zullen jullie Nuku Hiva voorbijvaren.' 'Wacht maar tot de sterren opkomen,' wierp Teroro tegen. 'Je zult dan zien dat we op de juiste koers zitten.' Teura wilde niet discussiëren. Voor haar was ieder probleem eenvoudig: de goden spraken of zij spraken niet. En als zij spraken, was het onbegonnen werk een ander uit te leggen hoe de boodschap werd overgebracht. 'We zitten veel te ver noordelijk,' snauwde zij. 'Verander van koers.' 'Maar hoe weten we dat?' vroeg Teroro. 'De goden zeggen het,' mompelde zij en zij ging slapen. Toen zij weg was, bekeken de twee mannen haar verschillende tekenen opnieuw maar het enige waaraan zij waarde wilden hechten was de albatros. 'Je kunt geen beter teken krijgen dan een albatros,' meende Tupuna. 'Als Ta'aroa met ons is,' concludeerde Teroro, 'moeten we op de goede koers zitten.' Teura stak haar hoofd uit het grashuis naar buiten en snauwde: 'Ik heb opgemerkt dat Ta'aroa alleen bij een kano blijft zolang zijn mannen hem op de juiste koers houden. Wend de steven!' Die nacht was het niet uit te maken of Teura gelijk had of niet, want er verschenen geen sterren noch in de duisternis van de middernacht, noch in de aarzeling van de morgen. Teroro stuurde uitsluitend recht voor de wind, met alleen een geringe

afwijking, uitgaande van de veronderstelling dat de storm gestadig was en niet in cirkels woei.

Tijdens de derde sterrenloze nacht, toen de kano werkelijk gevaar kon lopen, kwam Teroro tot een belangrijke beslissing. Na overleg met Tupuna zei hij: ‘Wij moeten wel geloven dat de storm in de goede richting blaast.’ ‘De komst van de albatros is daarvan het beste bewijs,’ gaf Tupuna te kennen. ‘Dan denk ik dat wij er beter ten volle gebruik van kunnen maken.’ ‘Je bedoelt de zeilen bij te zetten.’ ‘Ja. Als de goden ons ergens heen zenden, behoren wij zo snel voorwaarts te gaan als wij kunnen.’ Toen zij hun voorstel aan koning Tamatoa voorlegden, gaf deze zijn ongerustheid te kennen over het ontbreken van de sterren en hij wees erop dat de positiebepaling van de nachtploeg niet met die van de oude vrouw overeenstemde, maar hij waardeerde het gezond verstand van het voorstel van zijn broer. ‘Ik ben diep onder de indruk van die albatros,’ overwoog Tamatoa. ‘Teura heeft mij iets verteld dat zij jullie niet heeft gezegd. Toen de vogel voor de tweede keer terugkwam om neer te strijken op de mast van Ta’aroa, landde hij met zijn linker poot uitgestrekt.’ De sterrenkijkers floten tussen hun tanden, want dit was een bijzonder gunstig voorteken. Het bevestigde dat de linkerkant in de bedoeling van de vogel lag en zijn speciale voorkeur voor de mast van Ta’aroa. ‘Ik kan er alleen uit concluderen,’ zo redeneerde de koning, ‘dat Ta’aroa om een reden die hij alleen kent, ons deze ongewone storm heeft gezonden. Ik ben het met Teroro eens. Hijs de zeilen.’ Teroro stuurde Mato en Pa het want in en in diepe duisternis, terwijl de kano zich voortspoedde door de hoge golven, sjorden de twee jonge hoofdlieden de sterke mattenzeilen vast, lieten zich met kreten van tevredenheid omlaaggliden en begonnen de zeilen zo uit te zetten dat zij de wind pakten en de kano voorwaarts joegen.

De rest van de nacht en tot aan de derde teleurstellende dageraad stormde de kano vooruit op een koers die niemand kende, want koning Tamatoa vond dat er op iedere reis een moment aanbreekt waarop een man en zijn kano zich aan de goden hebben toe te vertrouwen en vooruit moeten snellen, tevreden dat de zeilen goed staan en de koers zoveel mogelijk wordt gevolgd. Wanneer alle maatregelen om bekende tekenen te ontdekken mislukten, was men wel gedwongen met de storm mee te varen. Tegen het aanbreken van de dag gingen de mannen, gekweld door onzekerheid, slapen en de oude Teura kwam weer te voorschijn om tekenen te verzamelen. Een witbuikige stormvogel dartelde door de lucht, maar dat zei niets. Vissers op de voorplecht vingden bonito, dat was gunstig voor de voedselvoorziening maar betekende niets voor de positiebepaling. Enkele krachtige regenvlagen leverden kalebassen vol zoet water op dat van de zeilen drupte. Toen Teura omstreeks het middaguur de koning mededeelde dat alles goed ging, vroeg hij meteen: 'Zijn er tekenen ten aanzien van de positie?' 'Geen enkel,' antwoordde zij. 'En de toestand van de oceaan?' 'Geen tekenen van land, geen eilanden voor ons, de storm zal nog vijf dagen woeden.' In dit korte bericht vatte zij tweeduizend jaar studie van haar voorouders samen en als men haar gevraagd had te verklaren waarom er geen land voor hen lag, zou zij het niet hebben gekund. Maar het was er niet; daar was zij absoluut zeker van. 'Is de albatros teruggekomen?' vroeg de koning bezorgd. 'Er waren geen tekenen,' herhaalde zij. Er waren nu zeven dagen verlopen sinds in de nacht van de wraak van Bora Bora op Havaiki de storm was opgestoken. De kano was nu drie volle dagen op zee, maar trouw aan Teura's voorspelling en tot verbazing van allen, duurde de storm voort. Toen de nachtwacht opkwam, vroegen Teura en de koning zich af of de zeilen niet moesten worden neergehaald, want ook die nacht zouden er in het geheel geen sterren te zien zijn. Maar tijdens het overleg zei

Teroro: ‘Ik ben ervan overtuigd dat we in de goede richting gaan,’ en aangezien er niemand was die hem met meer kennis van zaken kon tegenspreken, vroeg Tamatoa: ‘Jij vindt dat de zeilen vannacht omhoog moeten blijven?’ ‘Beslist,’ zei Teroro. En door die sterrenloze nacht en tot de sterrenloze dageraad voer hij met de storm in de rug, omdat dit in overeenstemming was met de naam van zijn kano. Meer dan een eeuw geleden had een wijs man, de voorganger van de voorganger van deze kano, de boot *Wacht-op-de-Westenwind* gedoopt, omdat hij had waargenomen dat het de bewoners van Bora Bora goed ging als zij door de westerstorm werden voortgedreven. Zolang de sterren het tegendeel niet aantoonde, was Teroro geneigd zich aan die oude wijsheid te houden. Maar hij was enigszins geschokt, toen Tupuna in de vijfde nacht naar de voorsteven kwam en fluisterde: ‘Ik heb nog nooit gehoord van een westerstorm die zo lang duurde. Wij gaan de negende nacht in. Hij moet zeker wat omgelopen zijn.’ Er heerste in het duister een lange stilte en Teroro keek neer op het slanke lichaam van zijn vrouw, ineengedoken tegen de mast. Hij vroeg zich af wat zij van dit probleem zou zeggen, maar zij was niet zoals Marama; zij had geen ideeën. Hij worstelde daarom alleen met zijn vragen en hij werd geprikkeld toen Tupuna aanhield: ‘Herinner jij je ooit een constante wind die zolang duurde?’ ‘Nee,’ zei Teroro kortaf en de twee mannen gingen uiteen. Maar tegen de dageraad van de vijfde dag, toen het ernaar uitzag dat er weer geen sterren zouden komen, werd Tupuna bang: ‘Wij moeten de zeilen strijken. We weten niet waar we zijn.’ Hij drong aan op een bespreking met de koning en Teura, hetgeen betekende drie stemmen tegen die van Teroro, want het was duidelijk dat de kano de koers kwijt was. Blindelings doorgaan zonder enige bevestiging van de sterren zou een dwaasheid zijn. Maar Teroro wilde die redenering niet aanvaarden. ‘Natuurlijk zijn we de koers kwijt,’ erkende hij. ‘Maar Ta’aroa heeft ons toch zijn vogel gezonden in de storm,

is het niet?’ ‘Inderdaad,’ moesten zij erkennen. ‘Dit is geen gewone storm,’ betoogde hij. ‘Dit is een ongehoorde wind die hij op de kano van Bora Bora heeft afgestuurd. Wat is van oudsher de naam van onze kano geweest?’ ‘Maar we weten de weg niet meer!’ betoogde de koning. ‘Vanaf het moment waarop wij vertrokken zijn, hebben wij de weg niet meer geweten,’ riep Teroro uit. ‘Niet waar!’ riep Tamatoa en hij liet zich door de retoriek van zijn broer niet op sleeptouw nemen. ‘Wij waren op weg naar Nuku Hiva. Om vers water en nieuwe voorraden in te slaan.’ ‘En om nog eens te luisteren naar de oude zeemansliederen,’ voegde Tupuna er behoedzaam aan toe. ‘Wij moeten bijdraaien,’ zei de koning ferm. ‘En als we dan een glimp van Drie-op-een-Rij te zien krijgen, weten wij waar Nuku Hiva is.’ Onder druk hiervan sneed Teroro zijn oude plan aan. Hij sprak rustig en zonder te gebaren en zei: ‘Ik ben de weg niet kwijt, broeder, want ik vaar volgens de wens van Ta’aroa. Ik heb een zware storm in de rug en ik ben gelukkig mij door hem te laten meevoeren.’ ‘Weet jij hoe we naar Nuku Hiva moeten komen?’ Teroro keek zijn makers een voor een aan en antwoordde: ‘Als het ons alleen om Nuku Hiva te doen is, dan ben ik de weg kwijt. Als wij alleen naar Nuku Hiva willen om nieuw water en voedsel te halen, ben ik de weg kwijt. Maar in allen gemoede, broeder, moeten wij zo nodig naar Nuku Hiva?’ Hij wachtte tot deze krachtige taal tot zijn scheepsmakers was doorgedrongen en hij zag dat hij woorden had gesproken die zij verstonden. Voordat iemand iets kon zeggen, voegde hij eraan toe: ‘Wat hebben wij in Nuku Hiva te zoeken? Om water te krijgen moeten we met de bewoners ervan vechten en dat kan ons mannen kosten. Hebben we water nodig? Om voedsel te krijgen lopen we grote risico’s en als we gevangen genomen worden, worden we levend gekookt en opgegeten. Hebben we voedsel nodig? Heeft Ta’aroa ons geen verse vis in overvloed gezonden? Hebben wij ons niet gehard zoals nooit mensen vóór ons

hebben gedaan, zodat iedereen per dag slechts een brokje eet? Broeder Tamatoa, als de storm met ons is, wat hebben we dan nog meer nodig?' Tamatoa verzette zich tegen de welsprekendheid van zijn broeder en vroeg: 'Dat wil dus zeggen dat je de koers kwijt bent. Kun je ons niet naar Nuku Hiva brengen?' 'Ik kan jullie niet naar Nuku Hiva brengen, maar wel naar het noorden.' Als het ware ter ondersteuning van zijn moedig plan streek een plotselinge windvlaag over de golven die de zeilen pakte en de kano met grote snelheid voortjoeg. Het schuim spatte in het rond en de dageraad die nog altijd de sterren en elke zekerheid verborgen hield, rees boven de mannen van Bora Bora uit. 'Wij zijn helemaal alleen op zee,' zei Teroro plechtig. 'Wij hebben een speciale reis ondernomen en als wij Nuku Hiva voorbijvaren, dan zeg ik: het is goed want het lijdt geen twijfel dat de goden ons op een grote zending hebben uitgestuurd. Broeder, ik smeed je, laat de zeilen gehesen blijven.' De koning wilde deze gevaarlijke vraag niet aan de mening van de groep voorleggen, want hij wist dat de ouderen, Tupuna en Teura, op voorzichtigheid zouden aandringen. Hij dacht dat het nu misschien tijd was om niet zo voorzichtig te zijn. Hij woog alle mogelijkheden tegen elkaar af, schaarde zich aan de zijde van zijn broer en zei: 'We moeten maar wat gaan slapen.'

Zo voer de kano nog twee nachten, de zesde en de zevende van de reis, in de machtige armen van Ta'arua voort en in die sombere, kritieke dagen waren aller ogen op de linkermast gericht, want het was duidelijk dat niet de man Teroro, maar de god Ta'arua bevel over deze kano voerde. En toen in de late namiddag van de zevende dag, zag Teura een teken. Ter linkerzijde van de kano doken vijf dolfinnen op, op zichzelf een veelbelovend aantal, gevolgd door een albatros van behoorlijke afmetingen. De schepselen van Ta'arua waren

gekomen om de bevrijding van deze kano uit de storm te vieren. Maar voordat Teura haar lotgenoten van dit heerlijk nieuws op de hoogte kon stellen, gebeurde er iets nog veel belangrijkers. Niet ver van de kano verscheen een haai die de boot een tijdje traag volgde om de aandacht van Teura te trekken. Toen zij de haai zag, sprong haar hart op van vreugde, want dit grote blauwe zeedier was lang haar persoonlijke god geweest. Terwijl de anderen in hun werk verdiept waren, zwom hij links langs de kano met zijn blauwe kop boven de golven. ‘Ben je de weg kwijt, Teura?’ vroeg hij zacht. ‘Ja, Mano,’ antwoordde zij, ‘we zijn verdwaald.’ ‘Zoek je Nuku Hiva?’ vroeg de haai. ‘Ja. Ik heb gezegd dat het ...’ ‘Je zult Nuku Hiva niet zien,’ zei de grote blauwe haai. ‘Het ligt veel zuidelijker.’ ‘Wat moeten we doen, Mano?’ ‘Vannacht zullen er sterren zijn, Teura,’ fluisterde de haai. ‘Alle sterren die je nodig hebt.’ Volmaakt tevreden sloot de oude vrouw haar vermoeide rode ogen. ‘Ik heb vele dagen op je gewacht,’ fluisterde zij zachtjes. ‘Maar ik voelde mij niet geheel verloren, Mano, want ik wist dat je ons gadesloeg.’ ‘Ik heb jullie gevolgd,’ zei de haai. ‘Het is dapper van jullie mannen, Teura, dat zij de zeilen gehesen hebben gehouden.’ Teura opende haar ogen en glimlachte naar de haai. ‘Ik moet je tot mijn schande bekennen dat ik ertegen was.’ ‘We begaan allen vergissingen,’ zei het blauwe dier, ‘maar jullie zitten op de goede koers. Je zult het zien als de sterren te voorschijn komen.’ En na deze troostende verzekering te hebben gegeven, wendde hij zich van de kano af. ‘Ginder is een haai,’ riep een zeeman uit. ‘Is dat een goed teken, Teura?’ ‘Tamatoa,’ zei de oude vrouw rustig, ‘er zullen vannacht sterren te zien zijn.’ Terwijl zij sprak, vlogen twee landvogels met bruine vleugeltippen doelbewust in zuidelijke richting. Tamatoa zag ze en vroeg: ‘Betekent dit dat ons land ver in het zuiden ligt?’ ‘Wij zullen het nooit te zien krijgen, Tamatoa, want wij zijn op

de goede weg.’ ‘Ben je er zeker van?’ ‘Je zult het zien als de sterren komen.’

Tupuna en Teroro wachtten met spanning op de schemering. Zij wisten dat de koers van de kano goed was als de Zeven Kleine Ogen boven de oostelijke horizon zou oprijzen. En wanneer Drie-op-een-Rij kwam, konden zij bepalen waar Nuku Hiva lag. Wat wachtten zij gespannen! Precies zoals Teura had voorspeld, verdwenen de wolken tegen de schemering en de late zon werd zichtbaar. Toen hij wegzonk, was de kano van een geweldige vreugde vervuld, want achter de zon kwam meteen de heldere avondster die zelfs in de schemer al goed zichtbaar was en spoedig vergezeld ging van een tweede schitterende ster. Als de twee goden van wie de kano afhing, bewogen de twee sterren zich statig naar de rand van de oceaan en verdwenen in de hun aangewezen diepte van de hemel. Op het plankier vroeg de oude Tupuna stilte van alle medereizigers toen hij zijn witte hoofd ten hemel hief en een gebed begon: ‘O Tane, in onze bezorgdheid om de storm van uw broeder Ta’aroa hebben we niet zo dikwijls aan u gedacht als wij hadden moeten doen. Vergeef ons dit, goede Tane, want we vochten voor ons leven. Nu de hemel is opgeklaard om ons te herinneren aan uw alziende goedheid, bidden wij u gunstig op ons neer te zien. Grote Tane, verlicht de hemel zodat wij kunnen zien. Grote Tane, wijs ons de weg.’ En allen baden tot Tane en zij voelden zijn goedgunstigheid uit de meer vertrouwde hemel op hen neerdalen. Toen de duisternis over de nog zwaar deinende oceaan neerzeeg en de wind een ogenblik uit de statig gespannen zeilen viel, begonnen de sterren te verschijnen. Eerst de machtige gouden sterren van het zuiden, die warm vertrouwde bakens die de weg naar Tahiti wijzen. Daarna de koele blauwe sterren van het noorden die fonkelen op hun vaste plaatsen en wedijveren met de

wassende maan. En terwijl iedere ster zijn plaats innam, werd hij door zijn vrienden in de kano met kreten van herkenning begroet. Een zekerheid die vele dagen had ontbroken, keerde terug. Maar de sterren waar het op aan kwam, waren nog niet gerezen, zodat niettegenstaande hun vreugde de mannen de vragen die reizigers dikwijls bestormen niet konden onderdrukken: ‘Wat te doen als we naar een hemel varen die wij niet kennen? Wat te doen als de Zeven Kleine Ogen hier niet opkomt?’ Maar toen rees langzaam en onzeker, want het zijn geen schitterende sterren, de heilige groep omhoog; precies waar hij zich moest bevinden klom hij op uit zijn hemelse diepte. ‘De Zeven Kleine Ogen vergezelt ons nog!’ riep Tupuna uit en de koning richtte de ogen naar de hemel om een gebed uit te spreken voor de wachters der wereld, de kern waaromheen de hemelen zijn opgebouwd. De kenners van de sterren vergaderden daarop om de tekenen te verklaren en zij kwamen tot de conclusie dat de storm vrij gestadig uit het westen had geblazen, maar zoals Teura had vermoed was er klaarblijkelijk een noordwaartse stroming van de zee geweest, want de Zeven Kleine Ogen klom veel hoger de hemel in dan zij had moeten doen als de kano op koers naar Nuku Hiva gelegen had. Om uit te maken hoe sterk de drift was geweest, moesten de navigators wachten totdat Drie-op-een-Rij verscheen en dat zou nog een uur of twee duren. Daarom wachtten de drie navigators en toen Drie-op-een-Rij goed en wel op was, werd het duidelijk dat de kano heel ver ten noorden van de koers naar Nuku Hiva voer en dus op weg was naar een onbekende oceaan zonder mogelijkheid tot aanvulling van de voorraden. Een ernstig gestemde groep begaf zich daarom naar achteren naar de koning en meldde hem: ‘De storm heeft ons nog sneller vooruit gebracht dan Teroro vermoedde.’ Op het gezicht van de koning stond droefheid te lezen. ‘Zijn we de koers kwijt?’ Oom Tupuna antwoordde: ‘We zijn ver van Nuku Hiva en we zullen geen land te zien

krijgen dat wij kennen.’ ‘Dan zijn we dus verdwaald?’ hield de koning aan. ‘Nee, neef, dat zijn we niet,’ zei Tupuna bedachtzaam. ‘Het is waar dat we erg ver afgedreven zijn, maar dat wil niet zeggen buiten de koers. Wij zoeken een land dat onder de Zeven Kleine Ogen ligt en we zijn er vanavond dichterbij dan wij hadden mogen verwachten. Als we niet te veel eten ...’ Ook al had Tamatoa toestemming gegeven de zeilen gehesen te laten en ook al had hij geweten dat de kano het risico liep Nuku Hiva te missen, toch had hij gehoopt dat zij dat bekende eiland zouden aandoen. Misschien zouden zij het behagelijk vinden en er huizen bouwen. Nu was hij tot een grotere reis gedwongen en hij was daar bang voor. ‘We zouden van koers kunnen veranderen en naar Nuku Hiva varen,’ suggereerde hij. Teroro bleef zwijgen en hij liet oude Tupuna het woord doen: ‘Nee, we zijn op de goede weg.’ ‘Maar waarheen?’ Tupuna herhaalde de enige zang over varen naar het noorden die hij zich herinnerde. Die luidde inderdaad: ‘Houd de kano recht met de storm mee totdat de winden volkomen stilvallen. Draai de dode zee in waar het gebeente rot in de hitte en waar geen zuchtje wind blaast. Peddel dan naar de nieuwe ster en wanneer de wind uit het oosten komt gedreven, vaar dan westwaarts met hem, totdat het land onder de Zeven Kleine Ogen is gevonden.’ De koning, die zelf een ervaren sterrenkenner was, wees naar het noorden en vroeg: ‘Liggen daar dan de landen die wij zoeken?’ ‘Ja,’ erkende Tupuna. ‘Maar wij varen daarheen?’ en hij wees naar het oosten waarheen de wind van de stervende storm hen dreef. ‘Ja.’ Die koers leek zo vreemd, naar het beloofde land te varen door het te ontvluchten, dat de koning uitriep: ‘Weten we zeker dat dit de goede weg is?’ ‘Nee,’ erkende de oude man, ‘zeker zijn wij er niet van.’ ‘Maar waarom dan ...’ ‘Omdat dit de weg is om er te komen volgens de enige kennis die wij bezitten.’ De koning, die steeds beseftte dat er zevenenvijftig mensen aan zijn zorgen waren toevertrouwd, greep Tupuna bij

zijn schouder en vroeg hem ronduit: ‘Wat denk je eigenlijk zelf van het land dat onder de Zeven Kleine Ogen zou liggen?’ De oude man antwoordde: ‘Ik denk dat vele kano’s deze wateren verlaten hebben, hetzij gejaagd door de storm hetzij in ballingschap zoals wij. En nooit is er iemand teruggekeerd. Of die kano’s land bereikten of niet, dat weten wij niet. Maar de een of ander die een visioen had van wat er zou kunnen zijn, heeft dit lied gemaakt.’ ‘Dan varen we dus met een droom als gids?’ vroeg de koning. ‘Ja,’ antwoordde de priester.

Somberheid had geen greep meer op de kano, want de terugkeer van de sterren had de peddelaars en de vrouwen zo verkwikt dat zelfs tijdens het overleg van de sterrenkenners Pa met het haaiengezicht zijn peddel aan een ander had overgegeven en een stuk tapa had gepakt dat hij om zijn schouders had gewonden zodat zijn hoofd niet meer zichtbaar was. Hij bootste nu een heel dikke man na, stapte heen en weer op het plankier en riep: ‘Wie ben ik?’ ‘Hij is de koning van Bora Bora zonder hoofd!’ riep Mato. ‘Hier komt dikke Tatai om jullie koning te worden zonder hoofd!’ In een wilde spotternij deed Pa de kroning van de zogenaamde koning na zonder een hoofd. De peddelaars staakten hun werk en begonnen ritmisch op de kano te trommelen. Een vrouw haalde een kleine trommel te voorschijn met een hoge, bijna metaalachtige klank en het nachtelijk feest nam een aanvang. ‘Wat is dat voor een nieuwe dans?’ vroeg Tamatoa. ‘Ik heb die nooit eerder gezien,’ antwoordde Tupuna. ‘Weet jij wat hij aan het doen is?’ vroeg de koning aan Teroro. ‘Ja,’ zei de jongeman aarzelend. ‘Pa is... Kijk, Tamatoa, enkelen van ons hoorden dat de dikke Tatai koning zou worden na ons vertrek ... en ...’ Tamatoa keek naar de danser zonder hoofd en zei: ‘Daarom voeren jullie heimelijk over naar Havaiki ... enkelen van jullie ...’ ‘Ja.’ ‘En nu heeft Tatai geen hoofd meer.’ ‘Eh ...

ja. Kijk, wij vonden ...' 'Je had de hele reis kunnen doen mislukken, weet je dat?' 'Dat had gekund, maar we dachten dat het dorp van Tatai niet zo gauw naar Bora Bora zou komen.' 'Waarom niet?' 'Omdat er geen dorp meer was toen we weggingen.' In het licht van de wassende maan keek koning Tamatoa zijn dierste jonge broer aan en hij had veel willen zeggen, maar het geluid van vroeger tromgeroffel schakelde zijn logisch denken uit en met een grote sprong snelde hij naar Pa toe en nam deel aan de rituele dans van de koningen van Bora Bora. Hij bewoog zich als een jongeman, gebaarde en beeldde vergeten verhalen uit. En tenslotte pakte hij de tapa van Pa, wierp deze over zijn hoofd en voerde de nu populaire dans uit van de koning van Havaiki zonder hoofd. Toen het tromgeroffel zijn hoogtepunt bereikte, gooide hij de tapa af, stond rechtop in de nachtelijke wind en riep uit: 'We zijn niet als lafaards weggegaan. Ik, de koning, schrok ervoor terug die ellendige wormen, dat smerige uitbraaksel, die vuile dode vis uit de stinkende lagune neer te slaan. Maar Pa hier was niet bang. En Mato was niet bang. En mijn broeder ...' Dankbaar keek Tamatoa naar achteren waar Teroro in het duister stond. De koning maakte zijn zin niet af. Met een demonische energie zette hij de overwinningsdans in en riep: 'Ik dans ter ere van dappere mannen! Laten wij het vieren; je hebt het verdiend!' En hij liet extra voedselrantsoenen aanrukken en meer trommels en zoveel water als iedereen wilde. Als kinderen die niet aan de morgen denken, feestten zij de nacht door, waren dronken van het lachen en smulden van het voedsel dat bewaard had moeten worden. Het was een wilde, wonderlijke overwinningsnacht en elk halfuur riep iemand uit: 'Pa, dans nog eens van de koning zonder hoofd!' Toen sprongen zij een voor een in wilde triomf op en schreeuwden de bekende eilandbeledigingen naar de overwonnenen. 'Havaiki stinkt als bedorven vlees!' 'Die waardeloze bende van Havaiki schept genoeg in haar

schande.’ ‘Dikke Tatai beeft van angst. Zijn haar rijst ten berge. Hij kruipt weg en verbergt zich als een kip in een hoekje.’ ‘De krijgers van Havaiki zijn als schuim, jongens die met modder-ballen spelen.’ Teroro stierf van het lachen en riep: ‘Dikke Tatai gaat er met zijn staart tussen zijn benen vandoor, het smerige uitbraaksel.’ Maar toen hij dit uitgilde in de wind viel zijn oog op de mooie Tehani die gehurkt tegen de mast zat. Zij schreide omdat haar vader werd vernederd. Toen zag hij ook Mato die aan de linkerkant van de boot zat en die zijn hand naar het meisje uitstreekte. Mato zei: ‘Dit is onze manier om de overwinning te vieren. Vergeef het ons.’ Aan de achterzijde klonken nieuwe stemmen met beledigende kreten en de trommels roffelden voort. In de sombere dageraad maakte koning Tamatoa natuurlijk inventaris op van wat het feest had gekost en even dacht hij: ‘Wij zijn net kleine kinderen. Wij ontdekken dat wij verdwaald zijn en het volgende halve uur eten wij de voorraad van een week op.’ Berouwvol vaardigde hij orders uit dat door strenge rantsoenering het verspilde moest worden ingehaald. ‘Ook al hebben we genoeg water,’ waarschuwde hij, ‘niemand mag meer dan één nap per dag drinken.’

Zo voeren de reizigers met de resten van de storm in hun rug en met de overwinning in hun hart voor de negende nacht oostwaarts en ook de tiende en de vijftiende nacht. Hun snelle kano, het snelste grote schip dat tot dan toe de oceanen had doorkliefd, legde tweehonderd mijl per dag af, meer dan acht mijl per uur, de ene dag na de andere. Zij voeren meer dan halverwege naar het land waar de Azteken machtige tempels bouwden en tot in de buurt van het noordelijke land waar Cheyennes en Apachen in het geheel niets bouwden. In de richting waarin zij nu voeren konden zij geen land vinden, alleen het vasteland zelf. Maar voordat zij dat hadden kunnen

bereiken zouden zij in de windstille gebieden van honger en dorst zijn omgekomen. Toch voeren zij volgens het plan van Teroro door. Elke morgen wanneer de zon opkwam heerste er vrees; elke nacht wanneer de sterren rezen om hun vooruitgang te melden was er vreugde. Want de dag was de vijand, boordevol onzekerheid en van uur tot uur leefden ze met de wetenschap van hun onbekende positie. Maar de nacht bracht troost en de geruststelling van bekende sterren en het wassen van de vette maan in zijn verschillende standen en de zachte kreten van vogels in het duister. Wat was het een geweldige ervaring om aan het einde van een lange dag, met alleen de onbetrouwbare zon, de terugkeer van de nacht gade te slaan en in het westen waar de zon onderging de avondster en zijn gezelschap te zien oprijzen en uit de eindeloze hemel de Zeven Kleine Ogen te voorschijn te zien komen met haar boodschap: 'Jullie komen dicht bij het land dat wij voor jullie bewaken.' Hoe heerlijk, hoe heerlijk is de nacht!

Naarmate de kano oostwaarts voer en de storm afnam, ontstond er een vaste regelmaat aan boord. Elke morgen onderbraken zes slaven het hozen om de kano schoon te maken en de boeren gingen de beesten voederen. Zij gaven de biggen en de honden 's morgens vroeg gevangen vis met wat gestampte zoete aardappelen en in de zeilen opgevangen regenwater. De kippen kregen gedroogde kokosnoot en een vis om aan te pikken. Als zij wat traag waren met eten kwam er uit de lading een slank donker dier te voorschijn springen en ritste het voedsel weg, zonder dat de slaven het zagen. Want er waren zoals altijd bij dergelijke ondernemingen ook een paar ratten aan boord gekomen en als de reis slecht afliep, waren zij de laatste die stierven. Zij konden zich zelfs heel wat dagen drijvende houden op hen die omgekomen waren. Als de vrouwen in de grashut wakker geworden waren, gingen de

vrouwelijke slaven naar binnen om het beddengoed weg te halen en de nodige schoonmaakarbeid te verrichten. Zij hielden vooral die hoek van de hut schoon die met stroken tapa was afgescheiden en die bestemd was voor de vrouwen, die hun maandelijks ongesteldheid hadden, want het was op straffe des doods taboe voor mannen en vrouwen in die tijd gemeenschap met elkaar te hebben. Over het algemeen echter werden de taboes die te land streng gehandhaafd werden, op een overvolle kano opgeschort. Wanneer bijvoorbeeld een van de roeiers aan land zo dicht bij de koning gekomen zou zijn als zij zich nu allen bevonden, of wanneer zij op zijn schaduw of zelfs op de schaduw van zijn mantel gestapt waren, zouden zij onmiddellijk zijn gedood. Maar in de kano was dat taboe opgeschort en soms zelfs werd de koning aangeraakt als hij ergens heen ging. Zij deinsden terug alsof ze gestoken waren, maar de koning deed alsof hij de belediging niet merkte. De taboes die op het eten betrekking hadden werden ook buiten werking gesteld, want er was niemand aan boord van voldoende rang om het eten van de koning naar gewoonte klaar te maken. Ook de verzorger van de nachtspiegel van de koning was niet mee op reis gegaan en daarom moest een slaaf met schrik in het hart de inhoud van de koninklijke ingewanden in zee gooien. De gewoonte eiste dat die in het geheim in een gewijde kuil begraven werden, want anders zouden zijn vijanden ze kunnen vinden en door boze toverkunst de koning kunnen doden. Vrouwen hadden het op zo'n reis niet al te best. Het voedsel moest natuurlijk gereserveerd worden voor de mannen die het zware peddelwerk deden. De biggen en de honden moesten in leven worden gehouden om het nieuwe land te bevolken, er bleef dus weinig voor de vrouwen over. Daarom wierpen zij bij elke gelegenheid een vislijn uit en hielden die zorgvuldig in de gaten. De eerste vis die zij vingen ging naar de koning en Teroro, de volgende naar Tupuna en zijn oude vrouw, de

volgende vier naar de peddelaars, de zevende en achtste naar de biggen, de negende naar de honden, de tiende naar de kippen en naar de ratten. En als er dan nog over waren, konden de vrouwen eten. Heel karig werd het geprepareerde voedsel uitgedeeld, stukje bij beetje. Maar wat smaakte het goed! Een man kreeg zijn stuk hard en zuur broodfruit en als hij het opkauwde, dacht hij aan de verkwistende feesten die hij eens gehouden had toen er heel wat broodfruit, vers en zoet van smaak, aan de beesten gegeven werd. Maar het eten was het heerlijkste wanneer het hoofdvoedsel van het eiland aan bod kwam, wanneer de koning opdracht gaf een van de bamboestaven van gedroogde poi open te maken. Wanneer de weelderige purperachtige bamboekernen werden uitgedeeld en het kleverig werd in de mond, glimlachten de mannen van genoeg. Maar de poi was spoedig op en de pakken gedroogd broodfruit verminderden. Zelfs de overvloedige regen hield op en koning Tamatoa moest de twee rantsoenen nog meer verminderen. Tenslotte kreeg de bemanning nog maar twee mondenvol vast voedsel en twee kleine porties water. Vrouwen en slaven kregen slechts de helft, zodat als de vissers geen bonito meer konden verschalken of water in de zeilen konden opvangen, iedereen honger en dorst leed. In het begin van de droge periode deden de koning en Teroro een ontdekking, de kwellende en machteloze ontdekking die reizigers op een grote tocht altijd doen. Als de tong kurkdroog was en het lichaam verschroeid van de hitte, als iemands hele wezen snakte naar niets dan water, trok er dikwijls een onverwachte regenbui een mijl links of rechts langs, waardoor er grote hoeveelheden water op de zee neerklaterden. Het was juist buiten bereik maar het had geen zin er verwoed heen te peddelen om de buit binnen te halen, want tegen de tijd dat de kano de plek bereikt had waar de regen gevallen was, bleek de bui weer verder getrokken en waren alle mensen warmer en dorstiger dan ooit. Zelfs een ervaren navigator als Teroro kon de bewegingen van

zo'n bui niet voorzien en eropaf gaan. Het enige dat je kon doen was geduldig doorroeien, met lippen die brandden van verlangen en met brandende ogen, en proberen net te doen of de buiten bereik neerstromende regen er niet was. Maar je kon ook bidden dat als je stug op de zeemansmanier zou doorzwoegen er vroeg of laat ook zo'n bui op de kano zou neerkomen. Op een reis als deze was seksuele omgang uitdrukkelijk taboe, maar dit weerhield de koning er niet van nu en dan een blik op zijn statige vrouw Natabu te werpen. En oude Tupuna zorgde ervoor dat Teura wat van zijn eten kreeg. In de hitte van de dag doopte Tehani een stuk tapa in zee om het af te koelen en het dan over de slapende gestalte van haar man te leggen, 's Nachts als de sterren verkend waren en de koers bepaald was, zat de navigator menigmaal stil naast het levendige meisje dat hij meegenomen had. Hij praatte met haar over Havaiki of over zijn jeugd op Bora Bora en hoewel zij nauwelijks iets zinnigs wist te antwoorden, groeiden de twee in respect en achting naar elkaar toe. Maar de meest merkwaardige gedachten tussen mannen en vrouwen leefden bij de twaalf ongebonden vrouwen en de vierendertig alleenstaande mannen. Het woord *ongebonden* is misschien niet helemaal juist met betrekking tot de vrouwen, want sommigen van hen hadden op Bora Bora wel degelijk bij een bepaalde man gehoord, maar op zo'n expeditie ging men uit van de veronderstelling dat ieder van die vrouwen na de landing twee of drie van de vrouwloze mannen als bijkomende echtgenoot zou beschouwen en niemand vond dat vreemd. Daarom begonnen gedurende de lange reis de vrouwloze mannen zorgvuldig twee dingen te doen: dikke vriendschap sluiten met de mannen die wel vrouwen hadden, waardoor een samenhangende groep ontstond van drie of vier mannen die later een vrouw als hun gemeenschappelijke echtgenote zouden delen; of de ongebonden vrouwen te bestuderen om uit te maken welke het beste bij zijn groep zou passen. Eer de reis

veertien dagen geduurd had, begonnen er groepjes te ontstaan en zonder dat er iets uitdrukkelijk besproken werd, begreep men heel goed dat deze vrouw en deze drie mannen gezamenlijk een huis zouden bouwen en gemeenschappelijke kinderen zouden opvoeden; of dat die man en die vrouw die twee vrienden van de man in volledige en intieme harmonie zouden aanvaarden, zodat het nieuwe land kon worden bevolkt. Verder was het ook volkomen logisch dat elke vrouw zolang haar leeftijd het kinderen krijgen toeliet, constant zwanger zou zijn. Hetzelfde gold natuurlijk voor de zeugen en voor de teven, want hun aller hoofdtaak was een leeg en nieuw land te bevolken.

In de elfde nacht had een gebeurtenis plaats die op deze mensen die met de sterren leefden een indruk maakte zoals op deze reis niet meer zou voorkomen. Zelfs de verwijdering van Oro had niet zoveel opschudding verwekt als dit verschijnsel. Terwijl de *Westenwind* gestadig noordwaarts kroop, werd het de sterrenkenners aan boord duidelijk dat zij vele oude vertrouwde sterren, die wat latere astronomen het zuiderkruis zouden noemen, voor altijd zouden verliezen. Verdrietig en soms zelfs in tranen zag Tupuna een bepaalde ster die hij als jongen al graag had gezien, in de eeuwige diepte van de hemel waaruit sterren nooit meer naar boven komen verdwijnen. Hele sterrenbeelden doken in zee en kwamen nooit meer terug. Dit was wel spijtig, maar het wekte geen ontsteltenis, want de mensen van Bora Bora waren buitengewone sterrenkenners. Zij hadden door zorgvuldige waarneming een jaar van 365 dagen vastgesteld en zij hadden ook ontdekt dat er zo nu en dan een extra dag nodig was om de seizoenen gelijkmatig te houden. Hun ritueel leven was gebaseerd op een maanmaand van negenentwintig en een halve dag, hetgeen de gemakkelijkste manier is om een kalender op te stellen. Maar hun jaar van twaalf maanden was gebaseerd op de zon en dat is de juiste manier. Zij konden zeer zorgvuldig het opkomen en de baan van de sterren voorspellen en uit het geringste verschijnsel van de maan konden zij opmaken in welke fase hij verkeerde, want elke nacht van de maanmaand had zijn eigen naam die afgeleid was van de voortgang van de maan in zijn cyclus. Mannen als Tupuna en Teroro konden zelfs door zes maanden vooruit te tellen weten in welk sterrenbeeld de zon stond. Toen zij naar het noorden voeren waren zij er dus op voorbereid dat zij enkele vertrouwde sterren zouden verliezen. Omgekeerd wisten zij dat zij op nieuwe sterren zouden stoten en het was een blijde ontdekking toen zij de tot

nog toe onbekende sterren in het noorden waarnamen. Maar niettegenstaande al hun kennis waren zij op de ontdekking in de elfde nacht niet voorbereid. Nadat zij hun koers bepaald hadden, sloegen zij de noordelijke hemel gade en de oude man zag een nieuwe ster boven de golven uit springen, niet zo'n bijzonder heldere zoals de vaste bakens in het zuiden—want de reizigers vonden de sterren in het noorden nogal teleurstellend van helderheid vergeleken met de hunne—maar toch een interessante nieuweling. 'Kijk, hij ligt in een rechte lijn met de twee sterren van *Vogel-met-de-lange-nek*,' liet Tupuna zien en hij bedoelde de sterren die anderen de *Grote Beer* noemen. Eerst kon Teroro de heldere ster niet te pakken krijgen, want hij danste op en neer op de horizon en stak nu en dan boven de golven uit of lag er weer achter verborgen. Toen zag hij hem, een heldere koude ster die heel apart in een leeg hemelvlak stond. Als navigator zei hij: 'Dat is een mooie ster om koers op te houden ... als hij een beetje hoger komt.' Tupuna merkte op: 'We moeten hem de eerstvolgende nachten zorgvuldig gadeslaan om te zien waar hij de hemeldiepte in duikt.' Zo bestudeerden de twee mannen de nieuwe gids in de twaalfde nacht, maar toen de dageraad aanbrak waren zij beiden bevreesd elkaar te vertellen wat zij hadden waargenomen, want zij begrepen beiden dat zij op een voorteken van een dergelijke draagwijdte gestuit waren dat ze er niet over durfden te praten. Ieder dacht er het zijne van en keek in de laatste minuten van de duisternis naar de nieuwe ster met een bezorgdheid die aan paniek grensde. En toen hun waarneming door het daglicht beëindigd werd, likten zij hun droge lippen af en begaven zich ter ruste, wel wetende dat zij niet zouden kunnen slapen. Pas de volgende dag, halverwege de namiddag, namen de twee mannen hun plaats om de hemel te observeren weer in. 'De eerste uren zullen er nog geen sterren zichtbaar zijn,' zei Tupuna voorzichtig. 'Ik observeer de zon,' loog Teroro en toen Tehani hem zijn water bracht en

glimlachend bij de mast van Tane bleef staan, glimlachte haar bezorgde echtgenoot niet eens terug. Daarom liep zij naar achteren naar de vrouwen. Om zes uur 's avonds verdween de zon snel van de hemel, niet aarzelend zoals op Bora Bora, en verschenen de sterren. Eerst de Zeven Kleine Ogen die de kano haar zegen gaf en daarna Drie-op-een-Rij, nu keurig in het zuiden, en de heldere sterren van Tahiti. Maar het enige waar de mannen naar keken was de vreemde nieuwe ster. Hij was er en negen uur lang bestudeerden de twee sterrenkenners hem, onwillig om tot de onvermijdelijke conclusie te komen. Maar toen zij de hemel op elke denkbare manier hadden opgemeten en vaststond dat hun schrikwekkende stelling waar was, waren zij ieder voor zich tot dezelfde verbijsterende conclusie genoodzaakt. Tupuna bracht die het eerst onder woorden: 'Die nieuwe ster beweegt zich niet.' 'Hij staat stil,' gaf Teroro toe. De twee mannen gebruikten deze woorden in een nieuwe betekenis. Zij hadden het altijd gehad over de heldere bewegende sterren die in en uit de sterrenbeelden sprongen als mooie meisjes in een dans. En ze hadden deze tegenover de sterren met een vaste positie gesteld. Maar zij begrepen wel dat de laatstgenoemde zich eigenlijk ook bewogen, omdat zij in het oosten uit de hemeldiepte opdoken en in het westen weer verdwenen. Sommige die rondom het zuiderkruis draaiden, kwamen uit de diepte op en zakten er iets verder vlug weer in. Er waren er zelfs een paar die nooit achter de golven verdwenen. Maar allemaal bewogen zij zich in de sterrenhemel. De nieuwe ster echter niet. 'We moeten maar eens met de koning praten,' vond Tupuna, maar toen zij naar achter gingen, vonden zij Tamatoa slapende en niemand durfde een ander zo maar te wekken, omdat de rondzwervende geest van de slapende dan niet de tijd zou krijgen door de ooghoek weer naar binnen te glippen. Een man zonder geest zou gek worden, maar Tamatoa sliep gezond en zijn oom werd zenuwachtig nu hij het nieuws van de bedenkelijke vaste ster

met zich meedroeg. ‘Kun je niet eens kuchen?’ vroeg hij Teroro. De navigator deed dat, maar zonder resultaat. ‘Hoe kunnen we hem laten weten dat wij op hem wachten?’ vroeg Tupuna terneergeslagen. Hij ging de grashut uit, nam een peddel en sloeg die tegen de zijkant van de kano. De koning bewoog zich ongemakkelijk zoals iedere kapitein die aan boord van zijn schip een ongewoon geluid hoort, schraapte zijn keel en gaf zijn dolende geest voldoende tijd om door zijn oog naar binnen te klimmen. ‘Wat is er aan de hand?’ ‘Een teken van groot belang,’ fluisterde Tupuna. Zij toonden Tamatoa de nieuwe ster en zeiden: ‘Hij beweegt zich niet.’ Angstig zaten zij gedrieën een uur lang te kijken en lieten toen de oude Teura komen om haar mening te vragen: ‘Tane heeft een ster in de hemel geplaatst die zich niet beweegt. Wat heeft dat te betekenen?’ De oude vrouw vroeg haar een uur de tijd te geven om het verschijnsel zelf te bestuderen en zij kwam uiteindelijk tot de conclusie dat de mannen gelijk hadden. De ster bewoog zich niet, maar hoe zou zo’n teken uitgelegd moeten worden? Weifelend zei zij: ‘Tane is de hoeder van de sterren. Hij laat ons dit wonder zien omdat hij tot ons wil spreken.’ ‘En hoe luidt zijn boodschap?’ vroeg de koning bezorgd. ‘Ik heb zo’n teken nog nooit gezien,’ ontweek Teura. ‘Zou het kunnen betekenen dat Tane een vaste en onbeweeglijke barrière voor ons heeft opgeworpen?’ vroeg Tamatoa, want het was zijn verantwoordelijkheid de reis overeenkomstig de wil der goden te doen verlopen. Anderen konden het zich veroorloven tekenen verkeerd uit te leggen, maar hij niet. ‘Het lijkt wel zo,’ zei Teura. ‘Waarom zou die ster daar anders als een rots zijn neergezet?’ Zij werden allen door schrik bevangen, want als Tane tegen deze reis gekant was, zouden zij allen ten onder gaan. Zij konden nu niet meer terug. ‘En toch,’ herinnerde Tupuna zich, ‘luidt het lied dat als de westenwind sterft, wij over de zee zonder wind moeten peddelen in de richting van de nieuwe ster. Is dit niet de

nieuwe ster die daar voor ons is geplaatst?’ De groep discussieerde minutenlang over deze hoopvolle verklaring en kwam tot de conclusie dat er iets in kon zitten. Zij besloten daarom het volgende te doen: zij zouden de komende dag doorvaren met de koers die door de westenwind werd bepaald en tegen de schemer opnieuw bijeenkomen en alle tekenen onderzoeken. De vier begaven zich naar hun eigen plaats en voerden hun verschillende taken uit, maar in de nog resterende momenten van de nacht stond Teroro alleen op de voorplecht de nieuwe ster te bekijken en langzamerhand begon er in zijn hoofd een nieuwe gedachte te rijpen, eerst aarzelend als een trom die heel in de verte roffelt en toen steeds sterker en duidelijker. Hij begon zachtjes: ‘Als deze nieuwe ster stilstaat ... Neem eens aan dat hij daar inderdaad nacht op nacht en alle uren van de nacht hangt ... Dan zou iedere ster aan de nieuwe hemel zich in een vast patroon ten opzichte van hem bevinden ...’ Hij verloor de draad van zijn eigen redenering en begon opnieuw. ‘Als deze ster onbeweeglijk is, moet hij op een vaste afstand boven de horizon hangen ... Nee, dat is niet waar. Wat ik bedoel is dat voor elk eiland deze ster op een vaste afstand moet hangen ... Laten we beginnen met Tahiti. We weten precies welke sterren elk uur van de nacht en elke nacht van het jaar boven Tahiti hangen. Als nu deze vaste ster ...’ Weer was hij niet in staat de draad van zijn gedachten vast te houden, maar hij begon te voelen dat er een of ander groot plan van de goden zichtbaar werd. Hij sloeg daarom zijn ene arm om de mast van Tane en concentreerde zijn gehele wezen op de nieuwe ster. ‘Als hij daar voor altijd staat, moet elk eiland in een bepaalde verhouding tot hem staan. Als je dus eenmaal weet hoe hoog die ster staat, weet je precies hoe ver noord- of zuidwaarts je moet varen om je eiland terug te vinden. Als je de ster kunt zien, weet je het precies. Je weet het!’ Plotseling zag Teroro met verbazingwekkende helderheid een heel nieuw navigatiesysteem voor ogen op grond van de

gave van Tane, de vaste ster, en hij dacht: ‘Het moet heerlijk zijn voor zeelieden in deze wateren!’ Want hij wist dat de zeelieden in het noorden iets hadden dat die in het zuiden misten: een ster die hun bij de eerste oogopslag hun breedte meedeelde. ‘Dan staat de hemel stil!’ riep hij bij zichzelf uit. ‘En ik kan me daaronder vrij bewegen.’ Hij keek verheugd naar het westen waar de Zeven Kleine Ogen hem vlak voor de dageraad aanpinkte en hij fluisterde ze toe: ‘Het nieuwe land waar je ons heen brengt moet inderdaad heerlijk zijn als het in zo’n geordende oceaan onder zo’n geordende hemel ligt.’ Voor de rest van de reis kende Teroro, ook in de vreselijke dagen die vóór hen lagen, als enige in de kano geen vrees meer. Hij was zeker van zijn zaak. Hij was er absoluut van overtuigd dat Tane die vaste ster op die plaats met een of ander heel belangrijk doel had opgehangen en hij, Teroro, had dit doel geraden. Tot nu toe had hij er nooit aanleiding toe gegeven te denken dat hij zijn naam “Brein” verdiende. Hij kon natuurlijk nooit een wijs priester worden zoals zijn oom Tupuna en dat was jammer want priesters waren nodig. En hij bezat evenmin zoveel inzicht in de politieke beraadslagingen als zijn broer. Maar in deze nacht bewees hij iets te kunnen dat geen van zijn makkers kon: hij kon de wijsheid van het heelal doorzien en daaraan een nieuwe zienswijze ontleen. Geen geest kon iets groters presteren dan dit. Op datgene wat Teroro die nacht begreep zou de navigatie van de voor hen liggende eilanden steunen en zou hun plaats in de oceaan worden bepaald. Bij deze verheugende ontdekking had Teroro willen zingen, maar hij was geen dichter. Toch voelde hij juist op dit moment van triomf een grote leegte die hem al dagenlang had vergezeld en die maar niet wilde wijken. Toen hij tenslotte de betekenis van de vaste ster had begrepen, wilde hij zijn zienswijze met Marama bespreken, maar zij was er niet en het had niet veel zin iets als dit met Tehani te bepraten. Marama zou de idee onmiddellijk hebben begrepen, maar de mooie kleine Tehani

zou naar de hemel gekeken hebben en gevraagd: ‘Welke ster?’ Merkwaardig hoe Marama’s laatste uitroep in de oren van Teroro bleef weerklinken: ‘Ik ben de kano!’ Zij was dat op een heel merkwaardige wijze, want zij was de geest van voortgang van de kano. Teroro zag dikwijls haar ernstige gezicht vóór zich boven de golven en toen *Wacht-op-de-Westenwind* in zijn snelle vlucht het visioen inhaalde, glimlachte Marama als de kano voorbijschoot en Teroro voelde dat alles goed was. Zij plonsden de gloeiende hitte van de windstilte binnen. De zon brandde overdag boven hun hoofd en de regenloze sterren spotten met hen in de nacht. Er trokken zelfs geen verre buien over met de kwellende hoop dat er regen zou komen. Zij wisten dat het niet waar was. Teroro deelde het zo in dat Mato en Pa, de twee stoerste peddelaars, niet tegelijkertijd werkten. Ook wisselden de peddelaars na een uur dienst in de rechterromp, waar de spieren van de linkerschouder moesten werken, van plaats, waardoor de rechterschouder aan de beurt kwam. Bij elke ploegwisseling gingen er zes man af om te rusten. Maar de kano voer voort, zonder ophouden. Zo nu en dan gingen de wat sterkere vrouwen aan de peddels en de ploegtijd werd dan tot een half uur verkort. Binnen in elke romp waren de ambachtslieden en de slaven voortdurend met hozen bezig, want het water sijpelde door de dichtgestopte naden waar de blokken hout van de romp aan elkaar bevestigd waren, naar binnen. Het was een ironie van het lot die iedereen opviel dat tijdens de storm, toen er vers water genoeg was, de zeilen vrijwel al het werk deden, terwijl er, nu de mannen bij de peddels eindeloos zweetten en zwoegden, geen water was. De koning gaf bevel het in steeds kleinere porties uit te delen zodat de mannen minder te drinken kregen naarmate zij harder werkten. De vrouwen die vrijwel geen water kregen hadden het hard te verduren en de slaven waren op sterven na dood. De boeren hadden een heel zware taak. Zij hielden de bek van een big heel voorzichtig open en lieten er water in druppelen

om het beest in leven te houden, hoewel zij het vocht harder nodig hadden dan het dier. De dood van een boer was echter toelaatbaar, maar de dood van een big was een ramp. Maar de kano voer voort, 's Nachts zette Teroro met brandende lippen op het plankier bij de voorplecht een halve kokosnoot neer en hij zag daarin de weerkaatsing van de vaste ster. Als hij de weerkaatsing in de kom constant hield, zat hij op koers. Bij het aanbreeken van de dag zat de roodogige Teura in de verzengende hitte, met haar oude lichaam dat bijna door de zon was uitgedroogd, de tekenen te bekijken. Uur na uur mompelde zij: 'Wat zal ons regen brengen?' Als er vogels vlogen, zou dat aangeven waar er eilanden en water waren, maar er vlogen geen vogels. 'Stukjes rode wolken aan de oostelijke hemel brengen vast en zeker regen,' herinnerde zij zich, maar er waren geen wolken. In de nacht stond de maan vol aan de hemel als een fonkelende schijf gepolijste tridacna, maar wanneer zij de maan bestudeerde vond zij er geen ring omheen, geen teken van regen. 'Als er wind was, zouden we regen kunnen krijgen,' mompelde zij, maar er was geen wind. Herhaaldelijk zong zij: 'Sta op, sta op, grote golf uit Tahiti. Steek op, steek op, grote wind uit Moorea.' Maar op deze nieuwe zeeën hadden haar aanroepen geen kracht. Dagen van meedogenloze hitte volgden elkaar op, erger dan een van hen in de kano ooit had meegemaakt. Op de zeventiende dag stierf een van de vrouwen en toen haar lichaam aan de eeuwige zorg van Ta'aroa, de god van de geheimzinnige diepte, werd toevertrouwd, weenden de mannen die haar echtgenoot hadden moeten worden en heel de kano werd gegrepen door het verlangen naar regen en naar de koele dalen van Bora Bora. Het was niet te verwonderen dat menigeen het begon te betreuren mee op deze reis te zijn gegaan. Hete nachten werden gevolgd door verzengende dagen en het enige dat in de kano scheen te leven was de dansende nieuwe ster die rondsprong in de schaal van de kokosnoot als Teroro hem

observeerde. En toen de navigator op een goede nacht zijn ster bekeek, zag hij aan de horizon bij het licht van de maan een stormvlaag. Eerst was hij klein en aarzelend en Mato fluisterde: 'Is dat regen?' Eerst wilde Teroro niet antwoorden en toen brulde hij in de nacht: 'Regen!' De grashut liep leeg. De slapende peddelaars werden wakker en zagen hoe een wolk voor de maan trok. De wind stak op en er trok bij het licht van de sterren een lichte rimpeling over de zee. Het leek echte regen, niet een voorbijgaand buitje. Het was de moeite waard eropaf te gaan en iedereen begon woedend te peddelen. Zij die geen peddels hadden, deden het met hun handen en zelfs de koning greep in zijn radeloze hoop een hoosbak van een slaaf en peddelde ermee. Als wanhopigen werkten zij en de regen ontweek hen martelend. Heel de nacht door snelde de kano voort achter de regen aan en de mannen bezweken van dorst en uitputting. Zij kregen hem niet te pakken en toen de zengende dag weer over hen kwam en de wolken naar de horizon verdreef en ze tenslotte deed verdwijnen, maakte zich een bittere ellende van de kano meester. De peddelaars, uitgeput van de vruchteloze achtervolging, lagen lusteloos ter neer en lieten de zon op hen branden. Teroro kon niets meer doen. De oude Tupuna was meer dood dan levend en de biggen schreeuwden wanhopig in de droge hitte. Alleen de koning was actief. Hij zat met zijn benen over elkaar gevouwen op zijn mat en bad zonder ophouden. 'Grote Tane, u bent in het verleden altijd zo edelmoedig tegenover ons geweest,' vleide hij. 'U hebt ons taro en broodfruit in overvloed gegeven. U maakte onze biggen vet en bracht vogels in onze netten. Ik ben u dankbaar, Tane. Ik geloof in u. Ik geef aan u de voorkeur boven alle andere goden.' Hij ging vele minuten op deze manier door, met een verhit, bezweet gezicht en hield niet op de godheid aan hun nauwe en vruchtbare betrekkingen in het verleden te herinneren. Dan, uit de diepste diepte van zijn wanhoop, bad hij: 'Tane, geef ons

regen.’ Iets meer aar voren in de boot hoorde roodogige Teura de koning bidden en zij kroop van achteren op hem toe, maar zij bracht hem in plaats van troost schrik, want zij fluisterde: ‘Het is mijn schuld, neef.’ ‘Wat heb je dan gedaan?’ vroeg de koning met droge mond. ‘Twee nachten voordat wij Bora Bora verlieten had ik een droom en ik veronachtzaamde die. Ik hoorde een stem roepen: “Teura, je hebt mij vergeten.” ‘ ‘Wat?’ zei de koning met schorre stem en hij greep de verschrompelde arm van zijn tante. ‘Dat was mijn droom.’ ‘Een stem die riep: “Je hebt mij vergeten!” Was dat ook jouw droom?’ ‘Nee,’ zei de koning met toonloze stem. ‘Twee sterren die door de hemel dwaalden en die iets zochten dat ik vergeten had in de kano mee te nemen.’ ‘Was dat de reden dat je op het laatste moment alles liet uitpakken?’ vroeg Teura. ‘Ja.’ ‘En je vond niets dat ontbrak?’ ‘Niets.’ De twee wijze mensen van wie het succes van de reis nu afhing, zaten sprakeloos. ‘Wat hebben we vergeten?’ Zij konden geen antwoord vinden, maar zij wisten en werden door de ander in hun mening gesterkt dat de reis onder een slecht voorteken plaatsvond. ‘Wat hebben wij vergeten?’ smeekten zij. In doffe wanhoop keken zij elkaar aan en zij vonden geen antwoord. Daarom ging Teura met ogen die ontstoken waren door het staren naar de zon het levenloze plankier op en bad om tekenen. En toen zij heel haar ziel daarin legde, kwam de grote blauwe haai weer naast de kano en fluisterde: ‘Ben je bang te sterven, Teura?’ ‘Niet voor mij zelf,’ antwoordde zij rustig. ‘Ik ben een oude vrouw. Maar mijn twee neven ... Kun je niet iets voor hen doen. Mano?’ ‘Je hebt niet naar de horizon gekeken,’ vermaande de haai haar. ‘Waar?’ ‘Links.’ Toen zij keek, zag zij een wolk en vervolgens een trilling over de asgrouwe zee en daarop de beweging van wind en wolken en regen. ‘O, Mano,’ fluisterde zij en ze was bang om het te geloven. ‘Komt er regen aan?’ ‘Kijk, Teura,’ lachte de grote blauwe haai. ‘De vorige keer zag het er ook zo uit,’ fluisterde zij. ‘Volg mij deze

keer,' riep het blauwe dier en met een flitsende beweging dook hij onder in de zee, haar persoonlijke god, haar redder. Met een wilde schreeuw riep zij: 'Regen! Regen!' Allen kwamen de hut uitgelopen en dode slapers werden wakker toen zij hoorden dat er wind en wolken op hen afkwamen. 'Regen!' mompelden zij, toen hij over de oceaan dichter en dichter nabij kwam. 'Het komt!' riep Tamatoa. 'Onze gebeden zijn verhoord.' Maar oude Teura zag, dwaas lachend toen het heilbrengend water over haar gezicht stroomde, in het hart van het noodweer haar eigen god Mano, zijn blauwe vin snijdend als een mes door de golven. Als op bevel begonnen de halfdode reizigers hun kleren, hun tapa en hun schelpen af te werpen totdat zij allen naakt in de goddelijke regen stonden. Zij dronken hem met hun ogen, hun verschroeide oksels en hun verdroogde mond. De wind stak op en de regen werd heviger, maar de naakte mannen en vrouwen van Bora Bora vervolgden hun feest in de zwiepende golven. De zeilen kwamen naar beneden en de mast van Ta'aroa ging bijna om en de honden jankten, maar de mannen en vrouwen in de kano slokten het water op en omhelsden elkaar. Heel de nacht duurde de bui voort en het leek wel of de secties van de kano van elkaar losgerukt zouden worden, maar geen mens vroeg de wind te gaan liggen. Zij vochten met de wind en dronken de regen en wasten hun hunkerend lichaam ermee. Zij voeren recht het slechte weer in en tegen de morgen zagen zij in hun uitputting van vreugde dat de wolken uiteenscheurden en dat zij vrijwel onder de baan van de Zeven Kleine Ogen voeren. En zij wisten dat zij met de oostelijke wind in de rug moesten varen zoals het weer die hun had gebracht. Hun bestemming lag ergens in het westen.

Het was een lange tocht met de wind mee. Zij voeren bijna tweeduizend mijl gedreven door de oostenwind, meestal meer

dan honderdvijftig mijl per dag. De vaste ster stond vrijwel op dezelfde hoogte boven de horizon aan hun rechterhand. En zij volgden de baan van de Kleine Ogen. Bij de ondergang van de zon zette Teroro zijn kokosnootschaal op de achtersteven om de heldere ster te vangen die dicht bij de Zeven Kleine Ogen stond als deze in het oosten opkwam. Later, als het sterrenbeeld dat mannen in de verte *de Adelaar* hadden genoemd, in het westen verdween, bepaalde hij zijn koers met de heldere ster en hij stuurde steeds bij met die ster vóór zich en de Zeven Kleine Ogen in de rug, zodat zijn koers constant bleef. Op deze lange tocht westwaarts bleek dat het feit dat koning Tamatoa vroeger zo op discipline had aangedrongen de reis nu redde, want de voedselvoorraad was bedenkelijk geslonken en om een of andere geheimzinnige reden wilde de overvloedige vis in deze vreemde wateren niet bijten. Tupuna gaf de verklaring dat zij onder invloed van de vaste ster stonden en dat de vishaken van Bora Bora aan deze nieuwe situatie niet waren aangepast. Elke man en elke vrouw die niet moesten peddelen, gooiden een korte of een lange lijn in de zee, maar het hielp niets. Er was nog een beetje kokosnoot over en een kleine hoeveelheid broodfruit. Zelfs de biggen die voor het welslagen van de reis volstrekt noodzakelijk waren leden honger. Maar in deze benarde omstandigheden hielden de dertig roeiers die zonder ophouden werkten zich verbazend goed. Hun maag was al lang tot een kleine harde vuist verschrompeld en hij was helemaal verdwenen onder hun sterke buikspieren. Het leek wel of hun sterke schouders, waarvan na bijna een maand onophoudelijk werken elk vleugje vet af was, energie uit niets konden putten. De mannen kregen weinig te eten en te drinken en zweetten dus weinig. Door hun zonverschroeide ogen speurden zij voortdurend de horizon af op zoek naar tekenen. Het was echter de oude Teura die het eerst iets zag dat van belang was. Op de zeventwintigste morgen zag zij een klein stuk drijfhout dat

van een verre boom was afgebroken en Teroro stuurde begerig de kano eropaf. Toen het aan boord gehaald was, bleek het vier landwormen te bevatten die aan de verbaasde kippen te vreten werden gegeven. ‘Het heeft minder dan tien dagen in de oceaan gelegen,’ deelde Teura mede. Aangezien de kano vijf- tot zesmaal sneller kon varen dan een drijvende tak, zag het ernaar uit dat er ergens dichtbij land was. Oude Teura begon aan een periode van intense concentratie, speurend naar tekenen die ze door middel van oude gebeden hoopvol uitlegde. Maar door tovenarij zou *Westenwind* niet gered worden. Mato, de ervaren zeeman, ontwaarde laat op een middag in de verte een zwerm vogels die vastbesloten in westwaartse richting vlogen. ‘Daar ligt land. Zij vliegen erheen,’ riep hij uit. Tupuna en Teroro waren het ermee eens en toen een paar uur later de sterren opkwamen, stelden zij tot hun geruststelling vast dat de Zeven Kleine Ogen de bevestiging gaf dat het einde van hun reis nabij was. ‘Nog maar een paar dagen,’ deelde Teroro hoopvol mee. En twee dagen later zag Mato, die verging van de honger, wéér een vogel en deze keer was die bijzonder belangrijk. Het was een jan-van-gent, meer dan twintig meter hoog zwevend in de lucht. Plotseling trok hij zijn vleugels op, boog zijn kop naar de golven en plonsde als een steen diep de oceaan in. Het leek of hij zijn kop zou verpletteren door de slag, maar door een bijzonder geheimzinnige beweging gebeurde dat niet en een fractie van een seconde later vloog hij weer op met een vis in zijn bek. Behendig slokte hij zijn prooi op en plonsde toen opnieuw met angstaanjagend geweld het water in. ‘We zijn beslist dicht bij land!’ riep Mato uit. Maar velen op het plankier zagen de jan-van-gent niet als een voorbode van land maar als een gelukkige vogel die wist hoe je een vis moest vangen. In de vroege morgen van de negenentwintigste dag vloog een vlucht van elf lange zwarte vogels met mooie uitgespreide staarten voorbij, afkomstig van hun thuseiland op

zoek naar voedsel. Dat eiland moest ergens achter de horizon liggen en Teroro zag tot zijn genoegen dat hun vliegrichting precies tegengesteld was aan de zijne. Terwijl hij toekeek, zag hij die vastbesloten vogels op een groep duikende jantvangents afgaan. En terwijl die ervaren vissers met hun prooi opstegen, doken de vogels met de vorkvormige staarten op ze af, vielen ze aan en dwongen ze hun vis te laten vallen. Zij ving hun hapjes op in de val en gingen ervandoor. Uit hun aanwezigheid was af te leiden dat het land niet meer dan zestig mijl ver was, dit werd bevestigd door Teura en Tupuna die samen ontdekten dat er een bepaald patroon in de golven van de zee zat, dat er op duidde dat in de nabije omgeving de diepe westelijke stroming in de oceaan op een rif stootte, waardoor echogolven werden teruggekaatst die de normale beweging van de zee doorkruisten. Maar ongelukkigerwijze lag er een zware wolkenbank aan de westelijke horizon, die tot op de zee reikte, zodat niemand precies kon zien waar het eiland lag. ‘Maak je geen zorgen,’ stelde Teura een ieder gerust. ‘Wanneer de wolken optrekken, moet je eens goed naar de onderkant kijken. Bij het ondergaan van de zon zul je ze boven het eiland groen zien worden. Een weerspiegeling van de lagune.’ Teura was er zo van overtuigd dat ze een klein eiland als Bora Bora met een lagune naderden dat zij de plek opzocht vanwaar de echogolven schenen te komen en daar star naar tuurde. Zoals zij gehoopt had begonnen tegen de schemer de wolken uiteen te drijven en Teura was de eerste die het nieuwe eiland voor zich zag opdoemen. Schor riep ze uit: ‘O, grote Tane! Wat is het?’ ‘Kijk! Kijk!’ riep Teroro. En daar rees voor hun ogen als een onbekend monster uit de zee, een reusachtige berg omhoog. Groter en massiever dan zij ooit hadden gezien, met een vreemde witte kroon als een vorst en vervagend in de avondlijke zonsondergang. ‘Wat een land hebben we gevonden!’ fluisterde Teroro. ‘Het is het land van Tane!’ zei koning Tamatoa met gesmoorde stem. ‘Het reikt tot

de hemel zelf.’ Toen zij allen in de kano die heldere, wonderlijke berg zagen, werden zij stil en eerbiedig, totdat Pa uitriep: ‘Kijk eens, hij rookt!’ Toen de nacht neerdaalde, was het laatste dat de mensen van Bora Bora zagen een reusachtige berg die tot in de hemel hing en rookte uit zijn top.

Het visioen boeide de reizigers en hield hen bezig want zij wisten dat het een belangrijk teken moest zijn. In de stille uren van de nacht droomde de oude Teura en zij werd wakker met een schreeuw. De koning spoedde zich naar haar toe en zij fluisterde: ‘Nu weet ik wat wij vergeten hebben.’ Zij ging met haar neef naar het achterschip waar niemand hen kon horen en zij vertelde hem: ‘Ik had dezelfde droom. Ik hoorde die stem weer roepen: “Je hebt mij vergeten.” Maar ditmaal herkende ik de stem. We hebben een godin vergeten die we hadden moeten meenemen.’ Koning Tamatoa voelde zijn hart angstig kloppen en vroeg: ‘Welke godin?’ Want hij wist dat als een godin beledigd was, zij mateloos zou zijn in haar wraak. Haar vermogen was onuitputtelijk. ‘Het was de stem van Pere, de oude godin van Bora Bora,’ antwoordde de oude vrouw. ‘Zeg mij eens, neef, toen jouw dolende sterren de hemel afzochten, waren er toen geen vuurvonken bij?’ De koning probeerde zich die beklemmende voorspellingsdroom te herinneren en hij kon hem zich met buitengewone helderheid weer voor de geest roepen en hij bevestigde: ‘Er waren vonken van vuur. Bij de sterren in het noorden.’ Zij riepen Tupuna en vertelden hem de ernstige droom van zijn vrouw. Hij gaf toe dat het de godin Pere moest zijn geweest die mee op reis had gewild. Zijn neef vroeg hem: ‘Maar wie is Pere?’ ‘In de oude tijden van Bora Bora,’ verklaarde de bejaarde man, terwijl de scherpe sikkel van de afnemende maan in het oosten rees, ‘had ons eiland rokende bergen en Pere was de godin van de vlam die ons leven begeleidde. Maar de vlam doofde en wij dachten dat

Pere ons verlaten had en wij vereerden de roodgekleurde steen die in de tempel stond niet langer.’ ‘Ik had Pere vergeten,’ erkende Teura. ‘Anders zou ik haar stem hebben herkend. Maar vannacht, nu ik de rokende berg zie, weet ik het weer.’ ‘Is zij nu kwaad op ons?’ vroeg de koning. ‘Ja,’ antwoordde Teura. ‘Maar Tane en Ta’aroa zijn met ons en zij zullen ons beschermen.’ De oude zieners gingen terug naar hun plaats en de koning werd alleen gelaten in de schaduw van zijn nieuwe land, dat nu in het mistige maanlicht vaag zichtbaar was. Hij piekerde erover dat een mens zich zoveel moeite geeft de goden tevreden te stellen en dat hij dan toch nog te kort schiet. Hij kan de voortekenen bestuderen, zich ernaar voegen en uitsluitend leven naar de voorschriften der goden. Maar er komt altijd iets tussen. Een oude vrouw herkent de stem van een godin niet en een hele onderneming dreigt te mislukken. Hij kende de steen van Pere. Hij werd in de tempel bewaard, maar niemand wist waarom en zowel zijn naam als zijn hoedanigheden waren vergeten. Hij was zelfs niet meer in veren gehuld. Het zou zo eenvoudig zijn geweest die steen mee te nemen, maar hij had de feiten niet gekend en nu voelde hij zich overgeleverd aan de wraak van een godin die zich diep beledigd voelde, te meer omdat zij de moeite genomen had hem te waarschuwen. Hij sloeg met zijn handen tegen de palen van zijn grashut en riep uit: ‘Waarom doen wij nooit iets goed?’ De koning was in de war bij het bereiken van het nieuwe land, maar er waren andere passagiers die bang waren. Achter in de linkerromp hurkten de slaven fluisterend bijeen. De vier mannen vertelden de twee vrouwen dat zij hen bemind hadden en dat zij hoopten dat zij zwanger zouden zijn en dat zij kinderen zouden baren, ook al zouden ze slavenkinderen zijn. Zij dachten terug aan de weinige goede dagen die zij op Bora Bora beleefd hadden, de gedenkwaardige dagen toen zij op een van de zwerfbiggen van de koning gestuit waren en zij het stiekem hadden opgegeten. Als zij dat openlijk hadden

gedaan zou dat een onmiddellijke dood hebben betekend. En zij dachten aan de dagen waarop de hoge edelen van het eiland afwezig waren geweest en zij vrij hadden kunnen ademen. In de wijkende duisternis van de nacht fluisterden zij over liefde, over menselijke genegenheid en over verloren verwachtingen, want een dag van grote angst lag voor hen. De vier mannen wisten dat er een tempel zou worden gebouwd wanneer de kano geland was. Wanneer de gaten voor de vier hoekpalen diep en stevig gegraven waren, zouden zij daarin levend worden begraven, zodat hun geest de tempel veilig overeind zou houden. De ten dode opgeschreven mannen voelden de lucht van de aarde al in hun neusgaten; zij voelden de druk van de heilige paal al tegen hun geslachtsdelen. En zij wisten dat dit hun dood betekende. Hun beide vrouwen zouden spoedig alleen zijn en hun stond een nog zwaardere straf te wachten. Want zij hadden die vier mannen liefgehad. Zij wisten hoe aardig zij waren, hoe vriendelijk tegenover kinderen en hoe ontvankelijk voor het schone der aarde. Spoedig zouden de mannen om een onnaspeurbare reden worden opgeofferd en dan zouden de vrouwen aan de zelfkant van de gemeenschap leven. Als zij reeds zwanger waren en hun kinderen waren zonen, zouden zij onder de boeg van de kano's worden geworpen om het hout te wijden en dan door die boeg in stukken worden gescheurd. En als zij niet zwanger waren, zouden leden van de bemanning in vreemde nachten met gemaskerde gezichten ruw de slavenafdeling binnendringen, bij de vrouwen gaan liggen en weer weggaan, want als het bekend werd dat een hoofdman gemeenschap had gehad met een slavine, zou hij gestraft worden. Maar zij deden het allemaal. Wanneer de kinderen van die nachten geboren werden, zouden zij slaven zijn. Als zij tot mannen waren opgegroeid zouden zij onder kano's aan stukken worden gesneden of bij de altaren der goden worden opgehangen. Als zij knappe vrouwen werden, zouden zij 's nachts verkracht

worden door mannen die zij nooit zouden kennen. Zo zou de kringloop eeuwig doorgaan want zij waren slaven. Bij het vroege ochtendlicht werd het duidelijk dat de rokende berg en het eiland waarop hij was gelegen veel verder weg waren dan zij eerst hadden vermoed en de peddelaars stond nog een laatste dag van honger en werk te wachten. Maar nu hun bestemming zichtbaar was, werden de uitgehongerde mannen zozeer aangespoord dat het tegen het invallen van de avond vaststond dat de lange reis de volgende morgen afgelopen zou zijn. In de laatste zachte tropische nacht vervolgde de bemanning van *Westenwind* haar ritmische, gestadige slag.

Nu zij het einde van hun bijna vijfduizend mijl lange tocht naderden, ligt het voor de hand hun prestatie te vergelijken met wat reizigers in andere delen van de wereld aan het doen waren. In de Middellandse Zee landden nakomelingen van de eens zo trotse Feniciërs die zich zelfs op hun meest roemrijke momenten nauwelijks buiten gezichtsafstand van de kust hadden gewaagd, nu op bekende kusten. Een enkele maal, en men beschouwde dit als een sterk staaltje, staken zij de alledaagse zee over in een afstand van misschien tweehonderd mijl. In Portugal begonnen de mensen belangrijke gegevens over de oceaan te verzamelen, maar zij waren nog niet zover dat zij er zich op waagden. Het zou nog zeshonderd jaar duren voordat dichtbij gelegen eilanden zoals de Azoren en Madeira gevonden zouden worden. Schepen waren langs de kust van Afrika gevaren, maar men wist dat het passeren van de evenaar en dus het uit het oog verliezen van de poolster de dood in de kokende zee of het vallen van de rand van de wereld of beide betekende. Aan de andere zijde van de aardbol hadden Chinese jonken de kust van Azië afgevaren en zij waren in de zuidelijke oceaan van het ene eiland binnen gezichtsafstand naar het andere gevaren en de Chinezen

vonden zichzelf heel heldhaftig. Van Arabië en Indië uit hadden kooplieden vrij grote reizen ondernomen maar nooit erg ver van de bekende kusten, terwijl op het niet-ontdekte vasteland van West-Europa geen mens de vaste bodem verliet. Alleen in het noorden van Europa ondernamen de Vikingen iets dat met de onderneming van de mannen van Bora Bora enigszins vergeleken kon worden. Maar ook zij hadden zich nog niet op grote reizen gewaagd, hoewel zij over metaal, grote schepen, geweven zeilen, boeken en kaarten beschikten. Het was aan de mensen van de Stille Oceaan, aan mannen als Tamatoa en de energieke Teroro voorbehouden een oceaan met zijn eigen middelen te lijf te gaan en te overwinnen. Metalen en kaarten hadden zij niet; zij voeren alleen op de sterren en met een paar einden koord, wat gedroogde taro en een sterk geloof in hun goden, maar zij verrichtten wonderen. Er zouden nog zeven eeuwen voorbijgaan voordat een Italiaanse navigator onder Spaanse vlag en met alle middelen van een ontwikkelde samenleving het wagen zou, met drie grote, goed gebouwde en welvoorzien schepen, een reis te ondernemen die minder ver en maar half zo gevaarlijk was. Tegen de dageraad stuurde Teroro zijn kano dicht naar de kust aan de zuidoostkant van het grote vulkanische eiland, dat aan het zuidoostelijke einde van de breuk in de oceaانبodem lag. Toen de kustlijn zichtbaar werd, werden de reizigers door allerlei gedachten bestormd. Teroro dacht wat teleurgesteld: 'Allemaal rotsen. Waar zijn de kokosnoten? Waar is het water?' Mato die in de naar het land toegekeerde romphelft peddelde, dacht: 'Geen broodvruchten.' Maar koning Tamatoa peinsde: 'Het is het land dat Tane ons gegeven heeft en het moet dus goed zijn.' Alleen Tupuna voelde de ernstige problemen aan die de eerstkomende uren met zich mee zouden brengen. Bevend van bezorgdheid dacht hij: 'De kinderen van mijn broeders staan op het punt een nieuw land te betreden. Alles hangt van de volgende minuten af, want dit eiland zit

natuurlijk vol vreemde goden en wij mogen niets doen om hen te kwetsen. Maar zal ik in staat zijn hen allen gunstig te stemmen?’ Hij liep opgewonden door de kano heen en weer en probeerde alles zo te regelen dat de onbekende goden zo weinig mogelijk gegriefd zouden worden. ‘Pak geen steen op,’ waarschuwde hij. ‘Breek geen tak af en eet niet één schelpdier.’ Toen ging hij naar de hut van de goden en riep Pa bij zich. Hij overhandigde hem een stuk vlakke steen. ‘Jij moet mij volgen,’ zei hij, ‘want jij bent een bijzonder dappere kerel.’ Hij bracht de veren cape van de koning in orde, gaf Teroro een speer in zijn hand en nam in zijn bevende handen de twee goden Tane en Ta’aroa. ‘Nu!’ riep hij en de kano liep aan de grond. De eerste die uitstapte was Tamatoa en zodra hij een voetstap in het zand had gezet, bleef hij staan, knielde neer, nam aarde in zijn handen, bracht die naar zijn lippen en kuste haar vele malen. ‘Dit is het land,’ zong hij ernstig. ‘Dit is voor de mens een tehuis. Dit is een goed land om zich te vestigen, een goed land om kinderen te krijgen. Hier zullen wij onze voorvaderen heen brengen. Hierheen brengen wij onze goden.’ Achter hem, in de boeg van de kano, stond Tupuna met zijn gezicht naar de hemel gericht. ‘Tane, wij danken u voor de veilige overkomst,’ fluisterde hij. Vervolgens riep hij met indrukwekkende stem: ‘Gij, onbekende goden. Gij, goede en vriendelijke goden die dit eiland bewonen. Gij, edelmoedige goden van de rokende berg! Gij, veertig goden, gij, veertigduizend goden, gij, veertig miljoen goden! Sta ons toe te landen. Sta ons toe te delen in uw schatten en wij zullen u eren.’ Hij stond op het punt met zijn eigen goden aan land te gaan, maar de gedachte een nieuw land te betreden was zo overweldigend dat hij nogmaals uitriep: ‘Verschrikkelijke, alziende goden, mag ik aan land gaan?’ Hij stapte aan land en verwachtte een of ander slecht voorteken, maar er gebeurde niets en hij zei tot Pa: ‘Je mag de steen van Bora Bora zijn nieuw tehuis binnenbrengen,’ en de krijger met het

haaiengezicht sprong aan wal met de enige blijvende herinnering aan thuis: een stuk steen. Toen hij naast de koning stond, riep hij: ‘Nu jij, Teroro, met je speer.’ Toen het moment voor Teroro aangebroken was om de kano te verlaten, bekommerde hij zich niet om de nieuwe goden. Hij legde zijn beide handen op de boeg van de *Westenwind* en fluisterde zo zacht alsof hij tot Marama sprak: ‘Mooi, lief schip. Vergeef mij dat ik je glorie heb afgekapt. Jij bent de koningin van de oceaan.’ En hij sprong aan wal om zijn broer in de volgende allesbeslissende momenten bij te staan. Tupuna liet drie krijgers in de kano achter om hem te bewaken en de anderen begaven zich in een rij in een plechtige processie het eiland op. Aan het hoofd van de zenuwachtige colonne liep Tupuna en steeds wanneer hij bij een grote steen kwam, vroeg hij de god van die steen hem te laten voorbijgaan. Toen hij bij een groepje bomen kwam riep hij: ‘Goden van deze bomen, wij komen in vriendschap.’ Zij waren pas een klein eindje landinwaarts getrokken toen een overdrijvende wolk een druilerig regentje op hen neerliet. Tupuna riep uit: ‘Wij zijn welkom. De goden zegenen ons. Vlug! Kijk waar de regenboog eindigt.’ Pa, die de steen van Bora Bora droeg, zag de boog het eerst de aarde raken en Tupuna riep uit: ‘Daar zal onze tempel zijn!’ En hij spoedde zich naar de plaats en riep uit: ‘Alle kwaad dat zich hier bevindt, wil dat wegwissen, Tane, want hier zal onze tempel zijn.’ De voet van de regenboog bleef rusten op een aantrekkelijk plateau dat uitzag over de oceaan en Tamatoa zei: ‘Dit is inderdaad een goed teken.’ Toen begonnen hij en zijn witgebaarde oom te zoeken naar de hoge mannelijke steen, want zij wisten beiden dat de aarde vrouwelijk is en dus bezoedeld, maar dat sterke rotsen van ondoordringbaar steen mannelijk zijn en daarom onbesmet. Na lang zoeken vond hij een grote mannelijke steen die uit fijne roodachtige aarde omhoogstak. En toen Tupuna die zag zei hij: ‘Een volmaakte plaats voor een altaar.’ Pa

legde zijn stuk steen uit Bora Bora op deze mannelijke steen en met deze symbolische handeling was het nieuwe eiland in bezit genomen, want op de vlakke steen zette Tupuna eerbiedig de goede oude goden Tane en Ta'aroa. Toen klauterde hij terug naar de zee met een kokosnootschaal die hij met water vulde en dat sprenkelde hij over het tempelterrein, over de goden en over elk menselijk wezen dat met de kano was meegekomen. Met de middelvinger van zijn rechterhand spatte hij het hun in het gezicht. 'Laten wij ons nu reinigen,' zei hij en hij leidde ieder levend wezen de oceaan in: koning, krijger, varken, kip en pak broodvruchten. In de koele zee verkwikten de reizigers zich en zodra het gebeurd was, riep een slimme vrouw: 'Weet je waar ik op stond? Honderden schelpdieren!' En al degenen die gereinigd waren sprongen weer de golven in en begonnen sappige schelpdieren te rapen. Zij prikten de zoete slakken los, staken ze in hun mond en grinnikten. Toen zij verzadigd waren, kondigde Tupuna aan: 'Nu moeten we de tempel uitzetten,' en de slaven begonnen te beven. De oude man leidde allen terug naar het plateau en terwijl de anderen toezagen zetten Tamatoa en hij de vier heilige hoeken van de tempel uit; grote blokken steen werden verzameld rond de diepe gaten die door de boeren werden gegraven. De koning gaf zijn krijgers een teken de vier trillende slaven te begraven, maar Teroro verhinderde het offer. Hij ging voor de slaven staan en vroeg: 'Broeder, laten wij ons nieuwe eiland niet met nieuwe moorden inwijden.' Tamatoa stond verbaasd en verklaarde: 'Maar de tempel moet blijven staan!' 'Tane verlangt dit niet!' betoogde Teroro. 'Maar we hebben het altijd zo gedaan.' 'Hebben we daarom niet Havaiki en rode Oro verlaten?' 'Maar dat was Oro,' betoogde de koning. 'Dit is Tane.' 'Broeder, ik smeed je. Begin niet met dat moorden.' Hij dacht eraan terug hoe zijn beste mannen geofferd waren en hij vroeg: 'Vraag het aan de mannen!' Maar dit was geer. kwestie die Tamatoa in stemming

kon brengen. Het ging om zijn relatie met de goden. Misschien hing van de volgende paar minuten het gehele welzijn van de reis af. ‘Je woorden komen op een slecht moment,’ zei hij bokkig. Tupuna sprong hem bij en gromde klagelijk: ‘Van het begin der tijden af zijn tempels door mensen blijven staan.’ ‘Begraaf de slaven!’ beval Tamatoa. Maar opnieuw spreidde Teroro zijn armen voor hen uit en riep: ‘Broeder, doe dat niet!’ Toen kreeg hij een idee en hij zei: ‘Als wij een offer aan Tane moeten brengen, laten wij dan de beer offeren.’ Een ogenblik was het aanbod verleidelijk. Iedereen wist dat Tane meer van geofferde varkens hield dan van elke andere gift. Maar Tupuna torpedeerde het voorstel. ‘Wij hebben de beer nodig om nieuwe varkens te fokken,’ zei hij koel, en iedereen was het daarmee eens. Maar Teroro, die vurig wenste de kolonie op een goede manier te beginnen, riep: ‘Wacht! Lang geleden, toen we geen varkens hadden, gaven we Tane ulua, de man-van-de-zee!’ Toen Tamatoa naar zijn oom keek om instemming, knikte de oude man. ‘De goden zijn in hun schik met de man-van-de-zee,’ gaf hij toe. ‘Geef mij een half uur,’ vroeg Teroro, en hij nam zes van zijn beste vissers mee; zij waadden naar het rif en wierpen hun lijnen uit. Teroro bad: ‘Ta’aroa, god van de zee en van de vissen die erin leven, zend ons ulua om mensenlevens te redden.’ En toen zij er acht gevangen hadden, twee voor elke hoek, keerden zij terug naar het plateau. Tamatoa keek naar de mooie grote vis en zei: ‘Voor drie hoeken zullen wij de man-van-de-zee gebruiken. Maar voor de belangrijkste hoek zullen wij een mens nemen.’ ‘Als jeblieft ...’ begon Teroro, maar de koning riep woedend: ‘Zwijg! Jij voert het bevel over de kano, maar ik voer het bevel over de tempel. Wat zou Tane zeggen als wij hem zouden misgunnen wat hem toekomt?’ Teroro liep verdrietig weg, want hij wilde geen getuige zijn van wat er ging gebeuren; als de priester en de koning hem voor deze belediging wilden doden, deerde het hem niet. Hij ging ver

weg op een rots zitten en dacht: ‘Wij ontvluchten het kwaad, maar wij brengen het zelf mee,’ en hij was bitter gestemd.

Toen hij weg was, zei de koning tegen Mato: ‘Begraaf de vissen,’ en zij werden in drie van de kuilen gelegd. Toen gaf hij opdracht: ‘Mato, breng ons een van de slaven.’ En de krijger ging naar de zes mensen die bij elkaar hurkten en zei kortaf: ‘Ik word door de koning gestuurd om een van jullie als geest voor de tempel uit te kiezen.’ Hoewel de slaven blij waren dat slechts één van hen behoefde te sterven, waren zij bang dat de keuze van die ene hun werd opgedrongen. Zij keken elkaar aan en vroegen: ‘Wie van ons zal voor onze meesters moeten sterven?’ De zes weenden, en een, die min of meer de leiding had, wees tenslotte iemand aan en zei: ‘Jij misschien.’ De aangewezen man schrok maar vermande zich. Eerst ging hij naar de leider die hem had aangewezen en wreef zijn neus tegen de zijne ten teken dat hij zonder haat de dood inging. Daarna wreef hij neuzen met de twee andere mannen en zei tegen elk van hen: ‘Het is beter dat van ons tweeën ik sterven zal. Tussen jou en mij, goede vriend, zal ik het zijn.’ Maar toen hij bij de tweede vrouw kwam die hij liefhad en toen hij voor de laatste droevige maal neuzen met haar wreef, kon hij geen woord uitbrengen; en hij liep van haar naar de kuil waar hij in geworpen werd, waar de stenen boven op hem gesmeten werden, waar aarde op en om hem geschept werd en waar hij in stilte de donkere dood inging. Toen de wijding van de tempel geëindigd was en nadat er weer mana van de goden in koning Tamatoa begon te stromen, zodat hij als koning kon optreden, organiseerde Tupuna zijn tweede expeditie en met allen, uitgezonderd vier mannen die de kano en de dieren moesten bewaken, trok hij dieper het onbekende binnenland in op zoek naar voedsel. De tocht leverde niet veel op, want er was vrijwel geen voedsel te vinden. Zij vonden een varen

waarvan de kern net eetbaar was en Tupuna sprak tot de varen: 'O onbekende god van deze zoete varen, wij hebben honger. Sta ons toe je stronk te nemen; wij zullen de wortels laten zitten, zodat je opnieuw kunt groeien.' Zij vonden een boom die groter was dan de bomen die zij op Bora Bora hadden gekend, en Pa merkte op: 'Van één zo'n boom kun je een huis bouwen.' Tupuna bad eerbiedig: 'Machtige boom, wij hebben je hout nodig om een huis te bouwen. Geef ons als jeblieft je sterke stam. Kijk, ik leg een prachtige ulua aan je wortels om op te eten; en als je klaar bent, mogen we dan terugkomen en je hout gebruiken?' Zij vonden weliswaar geen voedsel, maar wel iets dat bijna even belangrijk was: een bron in een grot, ver genoeg van de zee, en op een droge plek. Bij de ingang van de grot begroef Tupuna zijn laatste ulua en bad: 'God van deze grot, neem als jeblieft de donkere dingen weg die je hier verborgen hebt gehouden. Sta me toe heilig water te sprenkelen zodat deze plek geheiligd wordt.' Toen ging hij naar binnen en riep naar de mensen die achter hem stonden: 'Dit zal onze woonplaats zijn.' Op dit ogenblik ging er een gelach op aan het strand waar de varkens losgeraakt waren. Het was duidelijk dat de oude beer nog zeebenen had, want hij wilde een paar stappen doen, wachtte tot de kano onder hem rees, wilde zijn poten bijtrekken en viel met zijn snuit in het zand. Hij keek verdoemd, knorde luid en wilde zijn waggelende poten regelen naar de volgende golf en viel op zijn snuit. De omstanders brulden van het lachen en vergaten de onzekerheden die hen beklemden, want het woedende varken bracht hen op een gezonde manier aan het lachen. Toen Tupuna riep: 'Breng alles naar de grot!' deden zij dat meteen. Door te handelen vergaten zij het hen allen bedreigende gevaar dat er in hun nieuw tehuis misschien geen voedsel was. Maar toen zij met hun last bij de grot kwamen, vertelden twee boeren: 'Er zijn veel vogels op dit eiland, goede.' Als om dit te bewijzen kwam er een vlucht stern overvliegen die mooie

verse vis aten zodat ze—als ze gebakken werden—smaakten naar kip met bonito. Tamatoa keek naar de sterren en zei: ‘Tane zou ons nooit hierheen hebben gebracht als hier geen voedsel was. Het is misschien niet hetzelfde voedsel als wij gekend hebben, maar het is er wel. Het is onze taak het te vinden.’

Nu de tempel stond en de goden ondergebracht waren, de grote kano netjes op het strand getrokken en alle waardevolle voorwerpen in de grot gestouwd waren, begonnen de hongerige mannen die deze lange reis achter de rug hadden, naar hun vrouwen te kijken en één voor één werden de vermagerde maar mooie meisjes met hun lange zwarte haar meegenomen naar de bosjes en bemind; er begon een vreemde promiscuïteit en het nieuwe leven op het eiland nam een aanvang. Maar de mooiste onder de vrouwen kon haar man niet vinden, want Teroro zat te piekeren aan het strand over het offeren van de slaaf en over de duistere betekenis daarvan voor het nieuwe vaderland. Tehani liep daarom de grot uit naar het strand, tevergeefs ‘Teroro, Teroro!’ roepend totdat Mato, die tot dan toe geen vrouw voor zich alleen had en die heel de tocht naar het noorden dicht bij Tehani had gezeten en haar in vele belichtingen had gezien en was gaan waarderen, haar hoorde. Hij rende door het bos totdat hij haar zogenaamd bij toeval langs het strand kon ontmoeten. ‘Kun je Teroro niet vinden?’ vroeg hij langs zijn neus weg. ‘Nee.’ ‘Misschien heeft hij iets belangrijks te doen,’ opperde Mato. ‘Waar?’ vroeg Tehani. ‘Ik weet het niet. Misschien ...’ Hij pakte Tehani’s hand vast en probeerde haar terug te brengen tussen de bomen waar hij vandaan gekomen was, maar zij trok zich terug. ‘Nee,’ zei zij. ‘Ik ben de dochter van een hoofdman en de vrouw van een hoofdman.’ ‘Ben jij de vrouw van Teroro?’ hoorde Mato. ‘Wat bedoel je?’ vroeg zij. Haar lange haar viel

over haar mooie borstjes toen zij met een ruk het hoofd omdraaide. ‘Ik zat tijdens de reis heel dicht bij je, Tehani,’ legde Mato uit. ‘Ik kreeg niet de indruk dat Teroro jou als zijn vrouw beschouwde.’ ‘Ik was taboe,’ verklaarde ze. ‘Maar aan jou denken was niet taboe,’ zei Mato. ‘Teroro dacht nooit aan jou, Tehani. Ik wel.’ Hij pakte opnieuw haar hand en deze keer liet zij de sterke jonge hoofdman begaan omdat ze wist dat zijn woorden waar waren. ‘Ik voel me erg alleen,’ bekende ze. ‘Zal ik je eens wat zeggen, Tehani? Ik denk dat je nooit Teroro’s vrouw zult worden. Hij snakt nog altijd naar zijn vroegere vrouw Marama.’ Aangezien Tehani hetzelfde dacht, deelde zij een ogenblik zijn gevoelens en voelde zij zich sterk tot Mato aangetrokken. Zij liet zich van het strand meevoeren naar een donkere plek en liet toe dat hij haar bladerkleed uittrok totdat zij naakt naar hem keek en zich realiseerde hoe verschrikkelijk graag zij deze jongeman die haar niet afwees zou willen hebben. En toen hij haar voor het eerst in haar volle schoonheid zag, ook al was die door de reis minder geworden, bedacht hij plotseling vol verdriet dat zo’n meisje zou worden gegeven aan een man die haar niet wenste. Hij nam haar in zijn armen en fluisterde: ‘Jij bent mijn vrouw, Tehani.’ Maar toen zij zijn lichaam werkelijk tegen het hare voelde en zijn woorden hoorde, werd zij bang want zij wist dat zij zijn vrouw niet was. Zij rukte zich los en rende terug naar het strand, haar kleed schikkend tijdens het lopen. Voordat Mato haar kon inhalen, zag zij Teroro en holde naar hem toe; zij riep zenuwachtig: ‘Je moet vrede sluiten met je broeder.’ En zij voerde haar man langs de kust van de oceaan terug, voorbij Mato die haar bitter gadesloeg, naar het plateau waar koning Tamatoa de bouw van de tempel leidde. Aanvankelijk zei niemand iets, maar Teroro, die over zijn broers schouder keek, kon de onheilspellende stenen op de verse aarde zien liggen. Hij was onthutst en zei met tegenzin: ‘Dit is een bruikbare tempel, broeder. Later zullen we een betere bouwen.’ De

koning knikte. Toen nam Tehani met de lange vlechten en de fonkelende ogen haar echtgenoot mee het donker in, maar in haar hart wist ze dat een ander haar zou hebben moeten begeleiden.

Het seksuele leven van de koning was veel te belangrijk om zich in het duister en op afgelegen plekken af te spelen. Daarom deelde Tupuna de volgende dag, nadat de vissers hun eerste belangrijke vangst hadden binnengebracht en de vrouwen hun weinig aantrekkelijke pandanusvruchten hadden gekookt, mee dat zijn vrouw Teura had verzekerd dat de tijd van de maand gunstig was en dat hun koning Tamatoa die namiddag met zijn vrouw Natabu gemeenschap zou hebben. De ernstige, statige vrouw werd toen van de voet van een boom vandaan gehaald waar zij afgezonderd was geweest; er werd een tijdelijk afdak van jonge twijgen gemaakt die naar oud gebruik in de grond werden gestoken en met de gewijde tapa bedekt werden. Toen de tent klaar was, werd de rustige Natabu, die zelden iets zei en die door een bijzondere combinatie van goede voortekenen en omstandigheden de heiligste van alle reizigers was, door Tupuna gezegend, de huwelijksplek binnengevoerd en naar oud gebruik op de gewezen matten gelegd. Daarna werd de koning gezegend en de gehele bevolking, de vijf slaven zelfs inbegrepen, ging rond de tapahut staan zingen. Onder de gebeden en zegeningen van heel de gemeenschap werd de koning toen naar de gewijde hut gebracht, door de priester naar binnen geleid en door de neergelaten tapa aan het oog onttrokken. Op dat moment begonnen allen vurig te bidden. De vrouw met wie de koning sliiep was zijn zuster Natabu. Oudtijds had men op de eilanden ontdekt dat een koning, om een goede troonopvolger te verwekken, een die de beste afstamming zou paren aan de hoogste heiligheid, alleen seksuele omgang mocht hebben met

zijn volle zuster; en hoewel zowel Tamatoa als zijn zuster Natabu later andere echtgenoten mocht nemen, was hun eerste plicht—onder zeer bijzondere omstandigheden en onder het oog van de gehele gemeenschap—te zorgen voor koninklijke afstammelingen. ‘Moge de gemeenschap vrucht dragen,’ zong oude Teura toen haar nicht en haar neef in de tapatent lagen. ‘Mogen er sterke koningen en prinsessen van goddelijken bloede uit voortkomen.’ De menigte bad: ‘Moge deze gemeenschap ons een koning schenken,’ en hoewel zij dezelfde gebeden gezegd hadden bij gelegenheden in het verleden, wanneer de huwelijktent boven Tamatoa was opgebouwd in de hoop op nakomelingen, hadden zij nooit zo vurig gebeden, want het was duidelijk dat een erfgenaam van de puurste afstamming in een vreemd land een eerste vereiste was—want wie kon hen anders bij de goden vertegenwoordigen als Tamatoa stierf? Toen de koning en zijn zuster laat in de middag de primitieve tent verlieten, werden zij door iedereen nagekeken; allen gingen door met zingen en baden dat er iets goeds verricht zou zijn op die zegenrijke dag. Nadat de huwelijktent was afgebroken en alle tekenen die er betrekking op hadden, geduid waren, stond koning Tamatoa voor een nieuwe belangrijke taak, want hij werd door Tupuna naar een veld gebracht waar de boeren een kleine beek naar toe hadden geleid. Dit zou de taro-akker worden waarvan de gemeenschap wat hun hoofdvoedsel betreft afhankelijk zou zijn. Binnen de aarden wallen eromheen stond al een paar decimeter water, daardoor was de bodem van het veld zacht en week geworden. Tamatoa ging bij de hoek staan waar het water binnenstroomde en riep: ‘Moge de mana van mijn lichaam door mijn voeten dit veld in gaan en het zegenen!’ Hij stapte toen tot zijn knieën het modderige water in en begon de akker aan te stampen. Tupuna, Teroro, Mato en Pa, de mannen met de meeste mana, kwamen bij hem en urenlang stapten zij over elke centimeter van het taroveld heen en weer totdat het

slik een waterdicht bassin vormde dat met hun mana bezegeld was. Toen zij klaar waren, riep Tamatoa: ‘Moge deze akker voor altijd gezegend zijn. Plant nu de taro!’ En naar de meer dan tweeduizend jaar oude gewoonte plantten de mensen niet alleen de taro, maar ook de broodvruchten en de bananen en de pandanus. Maar zij waren nergens méér beducht voor dan voor het mislukken van de kokosnootoogst, want hun hele levenswijze hing voor een goed deel samen met deze buitengewone boom. Wanneer de noten jong waren, gaven zij een lekker vocht; als ze oud waren een kostbare olie of een zoete melk. Bladeren van de kokospalm dekten menig huis; de harde schalen dienden als kommen en werktuigen, de vezels van de bast leverden koord. Het hout van de stam werd gebruikt om te bouwen of om godenbeelden te snijden; de sterke vezels van de kruin werden tot stoffen geweven; nerven van het loof werden gedroogd om vuur te maken en puntiger nerven van de bladeren werden gebruikt om er pijlen van te vervaardigen. Maar in de eerste plaats was de kokosnoot voedsel en in de woordenschat van deze mensen kwamen achtentwintig verschillende namen voor die de verschillende stadia van rijping van deze wonderlijke noot aangaven; vanaf het tijdstip dat hij een net ontstane geleïachtige substantie bevatte die met een lepeltje gegeten werd door oude of zieke mensen, tot de dag dat hij een sterke, zoete noot geworden was. Wanneer er dan ook een kokosnoot werd geplant, legden de mensen een baby-inktvís om de noot heen om de boom die eruit groeide rechtop te houden en zij baden: ‘Moge de koning vandaag een goed werk hebben gedaan.’ Toen de gewassen geplant waren, rees de vraag hoe het eiland zou worden genoemd; en de krijgers, die weinig van voortekenen wisten, vonden dat het Bora Bora genoemd moest worden. Maar er wachtte hun een grote verrassing, want toen Tupuna van de oude maan die opvatting vernam, was hij buiten zichzelf. ‘Er is maar één naam voor ons eiland,’ zei hij stug. ‘En welke is

dat dan?’ vroegen de krijgers. ‘Havaiki,’ antwoordde hij. De kolonisten waren ontzet over dit voorstel en zij begonnen te zweren dat de gehate naam Havaiki in hun nieuw gevonden toevluchtsoord nooit zou worden gebruikt. Koning Tamatoa en Teroro waren het daarmee eens, maar de oude priester met zijn lange witte baard die wapperde in de wind, begon het oudste lied van zijn volk te zingen, en geen interruptie van de koning kon hem tot zwijgen brengen totdat hij had uitgelegd in woorden die kostbaarder waren dan kokosnoten—want zij brachten de oerervaring van zijn volk tot uitdrukking—wie de kolonisten waren: ‘In oude tijden, toen de grote Tane sliep met een godin, werd het volk van de snelle kano’s geboren. Zij leefden toen in Havaiki, maar het was niet het Havaiki dat wij kennen. Het was Havaiki-op-het-Grote-Land en van daaruit leidde de vader van de vader van de vader van koning Tamatoa, veertig generaties geleden, zijn volk in een kano naar Havaiki-waar-het-dier-is-als-een-mens, en daar leefden zij vele generaties totdat de vader van de vader van de vader van koning Tamatoa, dertig generaties geleden, zijn volk in kano’s naar Havaiki-van-de-Groene-Lagune voerde ...’ En met een stem die trilde van opwinding herdacht hij de speurtocht van zijn volk, dat van het ene land naar het andere zwierf, steeds op zoek naar een eiland waar zij vrede en kokosnoten en vis zouden vinden. Altijd wanneer zij vurig hopen landden, noemden zij hun nieuw tehuis Havaiki; en als het nieuwe Havaiki hen slecht behandelde, gingen zij weer op zoek naar een beter, zoals hun ouders sinds onheuglijke tijden hadden gedaan. Zo sprak hij in parabels over de migratie van zijn voorouders uit de binnenlanden van Azië naar de noordkust van Nieuw-Guinea, via de Samoa-eilanden tot het verre Tahiti toe. Later, toen men die reizen reconstrueerde, zou men meer dan een dozijn Havaiki’s ontdekken, maar geen dat dichter bij de oude droom was dan het eiland dat nu werd ingewijd. ‘Voor ons bestaat maar één naam,’ hield de oude man in een

plotselinge vlaag van welsprekendheid vol. ‘Havaiki van de vele rijken, Havaiki van de moedige kano’s, Havaiki van de sterke goden, de moedige mannen en de mooie vrouwen, Havaiki van de dromen die ons over de eindeloze oceaan voerden, Havaiki dat veertig en vijftig en zestig generaties lang in onze harten leefde. Dit is het eiland Havaiki!’ Toen hij was uitgesproken, sprak koning Tamatoa die zijn eigen geschiedenis helemaal vergeten was, plechtig: ‘Dit zal het eiland Havaiki zijn; als jullie aan het oude Havaiki slechte herinneringen hebt, laten wij dat voortaan dan Havaiki-van-Rode-Oro noemen, maar ons land is Havaiki-van-het-Noorden.’ Zo werd het eiland Havaiki genoemd, de laatste opvolger in een machtige rij. Pas toen Teroro in gezelschap van Mato, Pa en drie anderen helemaal om Havaiki was heen gezeild—ze hadden voor die verkenningstocht vier dagen nodig gehad—begonnen de kolonisten te beseffen wat voor een prachtig eiland zij gevonden hadden. ‘Er zijn twee bergen, niet één,’ vertelde Teroro, ‘en veel klippen en eindeloos veel vogels. Rivieren lopen naar zee en sommige baaien zijn even mooi als de lagune van Bora Bora.’ Maar de rondborstige Pa vatte alles wat zij gezien hadden kort samen: ‘Wij kregen de indruk dat wij onze grot op het slechtste stukje van Havaiki hebben uitgezocht.’ Mato stemde daar bedrukt mee in. Maar koning Tamatoa en zijn tante en oom keken naar de pas geplante gewassen en naar de tempel en hij zei stug: ‘Op deze plek hebben wij ons thuis gevonden,’ maar Mato en Pa dachten: ‘Als er ooit wat gebeurt, weten wij waar het goede land is.’

En toen verscheen degene die vergeten was. Het was een warme, stoffige middag toen Teroro het bos was ingegaan op zoek naar vogels. Hij liep om een boom heen en stond plotseling voor een vreemd uitzierende vrouw. Ze was mooi en

had een kleed aan van een stof die hij nog nooit had gezien. Haar haar was van vreemd materiaal dat glinsterde in de zon en het stond omhoog als wild gras. Zij behoorde tot zijn ras maar toch ook weer niet. Somber en verwijtend kijkend staaarde zij Teroro aan totdat hij er duizelig van werd, maar zij zei geen woord. Toen hij, ongebruikelijk verschrikt, weg begon te lopen, liep zij achter hem aan; en als hij bleef staan, deed zij het ook. Maar steeds wanneer hij wachtte, keek zij hem verwijtend aan. Tenslotte liep zij zwijgend weg waarop Teroro zich weer vermande en achter haar aan ging, maar zij was verdwenen. Toen hij in de nederzetting terugkwam, huiverde hij, maar om de een of andere onverklaarbare reden vertrouwde hij aan niemand toe wat hij beleefd had. Die nacht kon hij echter niet in slaap komen, want hij zag steeds de diepliggende, fanatieke ogen van de vrouw in de duisternis op zich gericht. Daarom nam hij de volgende morgen Mato apart en zei: 'Ik weet vogels. Laten we het bos in gaan.' De twee jonge hoofdlieden liepen tussen de bomen en Mato vroeg: 'Waar zijn die vogels nu?' En plotseling stond de magere, vreemde vrouw voor hen. 'Wie is dat?' vroeg Mato verbaasd. 'Zij kwam gisteren naar mij toe. Ik denk dat zij iets wil zeggen.' Maar de vrouw zei niets en keek de jongemannen slechts met haar wilde blik vermanend aan. Teroro zei tenslotte tegen zijn kameraad: 'Als wij gaan lopen, loopt zij mee.' En inderdaad; toen de krijgers onder de bomen door begonnen te lopen, liep zij met hen mee, met slordige kleren en haar haar glinsterend in de zon. En plotseling, toen ze naar haar keken, verdween ze. 'Waar is ze heen?' riep Mato. 'Vrouw! Vrouw!' riep Teroro tevergeefs. De twee jongemannen overlegden met elkaar of zij het de anderen zouden vertellen, tenslotte besloten zij het te zeggen. Zij gingen dus eerst naar de oude, roodogige Teura en zeiden: 'In het bos hebben wij een vreemde vrouw ontmoet met ander haar ...' Voordat zij hun zin konden afmaken, barstte de oude

vrouw uit in een lange jammerklacht: ‘Auwe, auwe! Dat is Pere! Zij is gekomen om ons te gronde te richten.’ De man van de oude vrouw kwam naar binnen lopen en zij vertelde hem: ‘Zij hebben Pere gezien, van het brandende vuur!’ En toen de koning op de opwinding kwam aanlopen, waarschuwde zij hem: ‘De vergetene is gekomen om ons te straffen.’ ‘Auwe!’ klaagde de koning, want hij begreep misschien het best van allen de onvergeeflijke fout die zij hadden begaan door een godin achter te laten die hen tevoren gewaarschuwd had dat zij hen wenste te vergezellen; hij besloot dat de gehele gemeenschap in de tempel bijeen moest komen om de godin uitstel te vragen van haar wraak. Maar tot bidden kwam het niet want op dat moment begon de aarde hevig te beven. Op een voor de vreemdelingen onbekende manier begon de rode aarde van Havaiki te rijzen en te dalen, te kronkelen en te deinen en er kwamen barsten in de grond, dwars door de nederzetting. De varkens schreeuwden. ‘O, Pere,’ riep de koning verbijsterd uit. ‘Spaar ons!’ En zijn gebed moet kracht hebben gehad, want het beven hield op en de verschrikte reizigers kropen bij elkaar om dit indrukwekkend teken te duiden. Zij slaagden er niet in, want er stond nog een veel groter teken te gebeuren. De berg hoog boven hen begon vurige ballen uit te braken, stenen werden hoog de lucht in geslingerd. As daalde op de aarde neer en viel op het hoofd van de koning en op de pas geplante bananenscheuten. Het vuur duurde de gehele dag tot in de nacht, zodat de over het eiland hangende wolken rood gekleurd werden alsof zij in brand stonden. Het was een angstige nacht, vol schrik om het onbekende en overdonderend door zijn geweld. De kolonisten stonden aan het strand bij elkaar en hingen rond in de buurt van de *Westenwind*. Ze dachten dat, als het eiland vlam zou vatten, zij met de kano zouden kunnen ontsnappen. Toen de erupties zwaarder werden, drong Tupuna erop aan dat althans de koning en Natabu de veilige zee op zouden varen. Door

deze voorzorgsmaatregel werd de vestiging gered, want Teroro stuurde Hiro en Pa met de kano uit; en toen die een mijl de zee op was in het licht van de brandende berg, kwam er een grote vloedgolf uit de oceaan aanrollen. En als de kano nog niet op zee, in zijn vertrouwde element was geweest, zou de golf de boot hebben vernield. Nu zwiepte het water ver landinwaarts, spoelde de tempel weg en ontwortelde veel van de gewassen. In zijn kolkende terugkeer naar de zee sleurde het een van de varkens, de meeste bananen en de oude, roodogige Teura mee. De godin had haar gewaarschuwd, maar zij had de droom niet juist uitgelegd zodat zij, toen de woedende zee ver landinwaarts reikte om haar te grijpen en haar heen en weer sleurde, niet bang was. Zij gaf zich geheel aan de goden over en fluisterde tot de haar omspoelende golven: 'Grote Ta'aroa, behoeder der zee, u bent gekomen om mij te halen en ik ben bereid.' Toen zij over het rif heen werd gesleurd en het groene water over haar heen spoelde, lachte zij ontspannen, want zij was er zeker van dat zij ergens buiten het koraal haar persoonlijke god Mano zou ontmoeten, de wilde blauwe haai. 'Mano,' riep zij tenslotte. 'Ik kom met je praten!' En zij werd ver van het land weggedreven.

Toen de dag aanbrak en vergezeld ging van nieuwe explosies van as en vuur, keek koning Tamatoa naar zijn geteisterde nederzetting. Hij kon de verwoesting, in het bijzonder de ingestorte tempel alleen verklaren door het feit dat er geen slaven op drie van de hoeken levend waren begraven, maar Teroro dulde een dergelijke redenering niet. 'Wij worden gestraft, omdat wij onze alleroudste godin vergeten hebben en omdat wij op de verkeerde plaats gebouwd hebben,' hield hij vol. Hoe verkeerd die plaats was zou spoedig blijken, want Mato kwam aanrennen met het nieuws dat er van de helling van de berg een vuurwal aan kwam kruipen die langzaam in de

richting van de nederzetting afdaalde. Twaalf mannen trokken het bos in en klommen omhoog naar waar Mato geweest was; en zij zagen iets verschrikkelijks: boven hen zocht een nietsontziende muur van gloeiende steen en vloeibare lava over alle hindernissen heen zich een weg naar zee, bomen en rotsen en dalen verzwelgend. Zijn smerige snuit, tien meter hoog, gloeide niet en leek dood, maar wanneer hij een droge boom raakte, sprongen de vlammen geheimzinnig op in de lucht. Nu en dan flitsten er lange tongen gloeiend gesteente uit het dreigend voortkruipend front en verspreidden zich als water. Het was duidelijk dat het kruipende monster spoedig de gehele nederzetting zou verzwelgen. ‘Het zal ons morgen bereiken,’ berekenden de mannen. Toen koning Tamatoa het nieuws had aangehoord, reageerde hij zonder vrees, want de stoutmoedige woorden van zijn broer hadden hem gesterkt. Hij beval: ‘Eerst zullen wij bidden voor de oude vrouw Teura,’ en hij smeekte voor haar de zegen van de goden af. En toen dat voorbij was, zei hij kalm: ‘Alles wat geplant is moet onmiddellijk worden opgegraven en zorgvuldig worden ingepakt, ook al moet je daarvoor je eigen kleren gebruiken.’ Toen liet hij de slaven zien hoe zij de kano moesten laden. Zodra de vloeibare lava op nog geen drie mijl afstand als een vlamme waterval over een lage rotspunt begon te stromen, keek hij daar een hele tijd naar. Toen zei hij: ‘Wij blijven vannacht op het strand en maken alles gereed. In de morgen zullen wij deze plek verlaten. Pa zegt dat hij in het westen veelbelovende grond heeft gevonden.’ De kolonisten werkten de hele nacht door; zij konden elkaar in het schijnsel van de vulkaan zien. En toen de dag aanbrak, waren zij klaar om te vertrekken. Zij hadden veel van het zaad weer opgegraven en zij hadden hun goden, hun varkens en hun kano gereed. Met dit alles ontkwamen zij, maar toen zij veilig op zee waren, zagen zij de brede, vurige stroom lava naar hun plateau doorbreken en zich nietsontziend een weg door alles heen vreten. Het

terrein van de tempel was in een hoog oplaaiend vuur verdwenen; de velden waar de gewassen hadden gestaan werden verbrand; de taro-akker stond vol vlammen; de grot verdween achter een muur van vuur. Van het plateau af vond de vurige waterval een kloof naar beneden naar de zee; en na een hemelhoog oprijzen plonsde hij naar beneden en stroomde de oceaan in. Toen hij het wateroppervlak raakte, siste en gromde het. Hij wierp zuilen van stoom de lucht in, vierde luidop zijn triomf en vulde de hemel met as. Toen werd hij overwonnen door de geduldige, gastvrije oceaan en kwam tot rust in donkere holen, zoals daar al dertig miljoen jaar gebeurd was. De mannen van Havaiki zagen voor de eerste keer tot wat voor ongelooflijke woede hun nieuwe land in staat was. Zij zaten ademloos in hun kano en keken lange tijd naar de ramp die hun thuis had verwoest. Maar een windstoot, sterker dan de andere, voerde van de top van de vulkaan een sliert haar aan dal zich om de sintels van de gesmolten lava bevond. Teroro ving het haar op, hield het omhoog waar de zon erin spelen kon en hij zag dat dit het haar was van de vreemde vrouw in het woud. Hij zei: ‘Het was de godin Pere. Zij kwam niet om ons schrik aan te jagen, maar om ons te waarschuwen. Wij begrepen haar niet.’ Zijn woorden gaven de mensen in de kano veel hoop, want als de godin eraan had gedacht haar dolend volk te waarschuwen, moest zij hen toch nog wel liefhebben; dan was niet alles verloren. Het haar van Pere werd aan de koning gegeven als een teken; hij legde het op de nek van de enig overgebleven zeug, want als dat dier niet in leven bleef en geen jongen zou werpen, was dat een even slecht teken als de vulkaan. Zo gingen de reizigers met slechts de helft van de lading waarmee zij gekomen waren en met een zeug met Peres haar, op zoek naar een nieuw thuis. Pa en Mato hadden een verstandige keus gedaan want ze brachten hun gezellen rond de zuidelijke punt van het eiland naar de westkust, totdat zij prachtig land vonden met grond die

bebouwd kon worden en waar water was. En hier begon de vestiging van Havaiki pas echt, met nieuwe akkers en een nieuwe tempel die zonder mensenoffers werd opgebouwd. Toen de zeug haar jongen wierp, waakte de koning zelf over de jonge varkens. En toen de grootste en sterkste groot genoeg geworden was om te worden gegeten—en het water kwam hen in de mond bij het idee aan geroosterd varkensvlees—droegen de koning en de oude Tupuna het varken plechtig naar de nieuwe tempel en offerden het aan Tane. Van toen af ging het de bevolking goed.

Toen de vestiging geregeld was, nam Tupuna de maatregelen die haar blijvend karakteristiek zouden maken. Hij zei op een dag tegen de koning: ‘Ik zal Teura spoedig volgen, maar voordat ik de regenboog opga, moeten wij het leven van ons volk beschermen. Het is niet goed dat de mens vrijelijk overal rondzwerft en zonder beperkingen leeft.’ Teroro hoorde dat en zei: ‘Wij hadden op Havaiki-van-Rode-Oro te veel beperkingen. Hier behoren wij vrij te zijn. Ik vind ons leven best zoals het is.’ ‘Misschien voor een paar maanden,’ zei de priester. ‘Maar als de jaren verstrijken, gaat het leven niet goed als een gemeenschap geen vaste wetten heeft en geen levenspatroon dat het volk bindt aan de plek waar het over beschikt.’ ‘Maar dit is een nieuw land,’ betoogde Teroro. ‘Juist in een nieuw land zijn gewoonten het hardst nodig,’ waarschuwde de priester. De koning viel hem bij, en in hun besprekingen werden de taboes opgesteld. ‘Elk mens leeft tussen een hogere macht die mana schenkt en een lagere die mana van hem krijgt,’ legde Tupuna uit in woorden die nooit meer vergeten zouden worden. ‘Daarom moet een mens de hogere smeken hem mana te zenden en zich tegen de lagere beschermen die hem mana onttelt. Daarom mag een mens nooit dulden dat een slaaf hem aanraakt of op zijn schaduw

trapt of zijn voedsel te zien krijgt. Want een slaaf kan iemands gehele mana in één ogenblik uitputten, want een slaaf heeft geen mana.’ ‘De manier waarop een man mana verkrijgt is gehoorzaamheid aan zijn koning, want alleen de koning kan ons mana rechtstreeks van de goden schenken. Daarom mag niemand de koning of het kleed van de koning of de schaduw van de koning aanraken of hoe dan ook hem zijn mana ontstelen. Inbreuk op dit taboe betekent de dood.’ Tupuna somde toen meer dan vijf dozijn andere taboes op die de koning in zijn bemiddeling tussen de oppergoden en de lagere mensen moesten beschutten. ‘Zijn speeksel mag niet worden aangeraakt; zijn uitwerpselen moeten ‘s nachts op een geheime plek worden begraven; zijn voedsel mag alleen door zijn hoofdliden worden klaargemaakt en zijn voorraad mana moet beschermd worden; hij is taboe, hij is taboe.’ Mannen met mana moesten beschermd worden tegen onttering door vrouwen, die gewoonlijk geen mana hadden. Omdat mannen tot het licht behoorden en vrouwen tot de duisternis; omdat mannen gevend en sterk waren en vrouwen ontvangend en zwak; omdat mannen rein waren en vrouwen onrein. Omdat het in de nacht was bewezen dat zelfs de sterkste man door een slimme vrouw op sluwe wijze van zijn kracht kon worden beroofd, werden de vrouwen door verschrikkelijke taboes omringd. Nooit mochten zij eten met mannen, noch mannen zien eten, noch het voor mannen bestemde voedsel aanraken, op straffe des doods. Elke maand moesten zij de dagen van de maandstonden in een hokje doorbrengen, op straffe des doods. Zij mochten niets eten van het goede voedsel dat mannen krachtig moest houden: geen varken, geen zoete vis, geen kokosnoten, op straffe des doods. ‘En omdat de banaan kennelijk door de goden geschapen is om de mannelijke vruchtbaarheid voor te stellen,’ bepaalde Tupuna verder, ‘zal geen vrouw een banaan ook maar aanraken op straffe van onmiddellijke wurging.’ De dagen van de maandstonden, de

wisseling van het seizoen en het planten van de gewassen werden allemaal onder taboe gesteld. Hetzelfde gold voor lachen op de verkeerde ogenblikken, voor het eten van bepaalde vis en het spotten met goden of hoog geplaatsten. Taboe was de tempel, taboe waren de goden van het gesteente, taboe was het haar van Pere, taboe was de groeiende kokospalm. In bepaalde seizoenen was zelfs de oceaan taboe, op straffe des doods. Op deze manier werden de taboes met instemming van de mensen die in een hechte orde wilden leven, afgekondigd. Er werden levenspatronen vastgesteld waardoor iedere man wist waar hij stond en die niemand zou overtreden. Wat een open vulkaaneiland, barstend van kracht was geweest, werd nu een hecht georganiseerd eiland. Alle mensen zagen dat graag, want het onbekende werd daardoor bekend.

Het is niet helemaal waar dat alle mensen tevreden waren. Eén was het niet. Het lag voor de hand dat Teroro als de jongere broer van de koning priester zou worden als de oude Tupuna zou sterven. Hij was heilig door geboorte en hij groeide op tot een bekwaam en zelfs wijs man. Er was geen betere sterrenkundige dan hij en er werd stilzwijgend aangenomen dat hij te zijner tijd de behoeder van de taboes zou worden. Maar hij miste te enen male de toewijding die voor die veeleisende functie noodzakelijk was. In plaats van de gelijkmoedigheid die de koning kenmerkte, werd Teroro door onzekerheden verscheurd, en die draaiden om vrouwen. Dag na dag, als hij door de bossen liep, ontmoette hij Pere met haar verwarde, glinsterende haren en haar diepliggende ogen. Zij zei niets, maar zij liep met hem mee zoals een vrouw loopt met de man van wie zij houdt. Dikwijls kwam na haar verschijning een eruptie van de vulkaan, maar alle lava die naar beneden kwam vloeide langs de andere kant van de berg omlaag en

bedreigde de groeiende nederzetting niet. Daar zwierven veel varkens rond en kippen en aardige, weldoorvoede honden. Wat Tamatoa en Natabu betreft: zij hadden hun werk goed gedaan en een zoon geschapen. Alleen Teroro ging het niet goed. Hij liep dikwijls over een bekend voetpad en om een hoek vond hij dan de stille Pere, gegriefd, verwijtend en toch haar liefde voor haar gekwelde jonge hoofdman betuigend. Nooit was Pere uit zijn gedachten. Maar door wie hij echt gekweld werd was niet een schimmige godin, maar een vrouw van vlees en bloed; en dat was Marama, zijn vrouw, die hij had achtergelaten op Bora Bora. Hij dacht: 'Hoe wijs heeft zij gesproken op die laatste dag!' Want hij kon haar stem even duidelijk horen als een jaar geleden: 'Ik ben de kano.' Het kwam hem bijna als goddelijke wijsheid voor dat Marama die woorden had gebruikt, want zij was de kano. Haar zacht gezicht en haar lieve wijsheid waren de rode draad in zijn leven. Zij was inderdaad op alle golven en in alle stormen de kano geweest. En hier op het verre Havaiki begon Teroro voor het eerst in zijn leven te begrijpen hoe wanhopig een man kan terugdenken aan een sterke, zachte en wijze vrouw, die hij heeft gekend. Zij was het symbool van de aarde, de deining van de golven, het lied in de nacht. Hij kon de beweging van haar kleren zien en de manier waarop zij haar haar droeg. Toen hij eens op Bora Bora ziek was geweest, had zij hem in zijn koorts gewassen en hij kon zich haar koele handen nog herinneren. Verschrikt bedacht hij dat de jonge Tehani op de kano hetzelfde had gedaan; maar dat was iets anders. Hij had bij de oudere Marama nog geen vijfde van het seksuele plezier gehad dat hij bij Tehani had gekend. En toch werd hij gekweld door de gedachte aan zijn vrouw. Hij zag haar 's nachts wanneer hij terugkeerde van zijn zwijgende wandelingen met Pere. In zijn dromen hoorde hij Marama spreken. En steeds wanneer hij *Wacht-op-de-Westenwind* zag, die volmaakte kano, zag hij Marama, want zij had gezegd: 'Ik ben de kano!'

En dat was zij. In een dergelijke stemming stormde hij op een morgen uit zijn overdekte hut waarin Tehani sliep en liep hij naar Mato die zich op de visgronden bevond. Hij pakte de verbaasde hoofdman bij de hand en trok hem mee naar de hut. Daar trok hij Tehani op de been. ‘Mato, zij is jouw vrouw, Mato,’ riep hij onnodig luid. ‘Teroro!’ gilte het jonge meisje. ‘Jij bent mijn vrouw niet meer!’ riep Teroro uit. ‘Ik heb in de kano naar je gekeken. Mato kon zijn ogen niet van je afhouden. Vooruit, Mato, zij is nu van jou.’ En hij beende weg. Die namiddag ging hij, nog in de war, naar zijn broer toe en zei gewoon: ‘Ik ga terug naar Bora Bora.’ De koning was niet verbaasd, want hij had op zijn broer gelet en het nieuws dat hij Tehani had verstoten was al met de oude Tupuna besproken. Deze had gezegd dat het Teroro niet goed ging. ‘Waarom wil je weg?’ vroeg Tamatoa. ‘Ik moet Marama hierheen halen,’ zei de jonge man. ‘We hebben trouwens meer broodvruchten nodig, meer honden, alles. We hebben ook meer mensen nodig.’ Er werd beraadslaagd en allen waren het erover eens dat een reis nuttig kon zijn, zeker als er voedsel zou worden meegebracht. ‘Maar wie kunnen wij voor zo’n lange reis missen?’ vroeg Tupuna en Teroro antwoordde dat hij met slechts zes man met de *Westenwind* naar Bora Bora kon varen als Pa en Hiro daarbij waren. ‘Ik wil mee,’ drong Mato aan maar Teroro gromde: ‘We hebben Tehani slecht behandeld. Jij blijft hier bij haar.’ En hij wilde Mato, zijn beste vriend, niet mee hebben. Daarmee was tot de terugreis besloten en de bevolking begon de karige voorraden beschikbaar voedsel te verzamelen. Deze keer waren er geen gedroogde taro, geen kokosnoten, geen broodvruchten, geen bamboestengels om water in te vervoeren. Er waren gelukkig wat bananen, maar zij wilden niet goed drogen en rijpen. Gedroogde vis was er in overvloed en daarvan zouden de mannen in leven blijven. Toen het voedsel bij elkaar was, ontvouwde Teroro zijn plan. Hij maakte een ruwe schets van de tocht naar het noorden en

liet zien dat de kano eerst ver naar het oosten, daarna naar het noorden, daarna ver naar het westen gevaren had. Met een forse haal in het zand zette hij een streep door zijn schets en zei: ‘Nu varen we meteen naar het zuiden en dan vinden we het eiland.’ ‘Maar je hebt geen wind om je te helpen,’ waarschuwde Tupuna. ‘We varen met de stroom mee,’ antwoordde Teroro, ‘en we kunnen ook nog peddelen.’ Op de laatste dag voor het vertrek zat Teroro alleen, toen een van de dorpsvrouwen naar hem toe kwam en smekend zei: ‘Als er op de terugreis plaats in de kano is, zou je dan als jeblieft één ding voor me willen meebrengen?’ ‘Wat dan?’ vroeg Teroro. ‘Een kind,’ zei de vrouw. ‘Wiens kind?’ vroeg hij. ‘Een willekeurig kind,’ antwoordde de vrouw en zij voegde er zachtjes aan toe: ‘Het is zo erg in een land te leven waar geen kinderen zijn.’ Het was niet praktisch een kind mee te nemen op zo’n lange reis en Teroro zei dat. Hij stuurde de vrouw weg, maar even later kwam een andere vrouw naar hem toe en zei: ‘Waarom zou je broodvruchten en varkens halen, Teroro? Waar we naar hunkeren zijn kinderen.’ En hij stuurde haar weg. Maar de vrouwen kwamen weer; zij huilden weliswaar niet, maar er stonden tranen in hun ogen toen zij zeiden: ‘Wij worden allemaal ouder. Jij en de koning en Tupuna en wij allemaal. Er zijn wel baby’s om de toekomst veilig te stellen, maar wij hebben kinderen nodig.’ ‘Er spelen geen kinderen langs het strand,’ zei een ander. ‘Herinner je je nog hoe zij speelden in onze lagune?’ En plotseling zag Teroro de lagune van Bora Bora met honderden bruine, naakte kinderen in het groene water en hij besepte waarom Havaiki-van-het-Noorden zo dor was. ‘Als jeblieft,’ smeekten de vrouwen, ‘breng een paar kinderen voor ons mee.’ Toen, in de nacht van het vertrek—want Teroro wilde beslist vertrekken als de sterren te zien waren—vertrouwde hij zijn broer toe: ‘Ik ga niet alleen om Marama. Ik ga ook de steen van Pere halen. Ik vind dat een

eiland niet alleen mannelijke goden moet hebben, maar ook vrouwelijke.’

Op de lange reis naar het zuiden, terwijl zijn mannen honger en dorst leden in de windstilte, maakte Teroro het simpele lied dat op de eilanden nog generaties lang na zijn dood zou worden gezongen en dat als gids diende voor latere kano's van Tahiti naar het nieuwe Havaiki:

Wacht op de westenwind, wacht op de westenwind!

Vaar dan naar Nuku Hiva met de donkere baaien

Om de vaste ster te vinden.

Houd daarop aan, houd daarop aan

Hoewel de ogen moe worden door de hitte.

Houd daarop aan, houd daarop aan,

Totdat de wilde Ta'aroa de winden zendt.

Spoed u dan naar de wolken waar Pere wacht.

Let op haar vlammen, de vlammen van Pere,

Totdat grote Tane het land geeft,

Havaiki-van-het-Noorden geeft

Dat slaapt onder de Zeven Kleine Ogen.

Maar toen het lied af was, besepte Teroro met enige ontsteltenis dat het vinden van de moedereilanden niet zo erg gemakkelijk was. Hij voer ze eerst allemaal voorbij en was al een eind op weg naar Tahiti voordat hij merkte waar hij was. Toen wendde hij de steven naar het noorden en vond Havaiki-

van-Rode-Oro en daar hielden de zeven mannen op de vriendelijk rollende golven van de zee krijgsraad. Teroro stelde het probleem eenvoudig: ‘Als wij zonder een plan naar Bora Bora varen, zal de hogepriester die van onze aanval op Oro op de hoogte moet zijn, bevel geven ons te doden.’ ‘Dat moeten we riskeren,’ gromde Pa. ‘We zijn erg verzwakt,’ merkte Teroro op. ‘Maar we kunnen nog vechten,’ hield Pa vol. ‘Er is een betere manier,’ beweerde Teroro, en met een voor hem onbekende listigheid redeneerde hij: ‘Aangezien we niet sterk genoeg zijn om tegen de hogepriester te vechten, moeten we hem te slim af zijn.’ En hij stelde een bepaalde manier voor, maar zijn mannen dachten aan andere dingen toen zij de bergen van Bora Bora weer zagen in de morgenschemering en de wilde klippen die de lagune beschutten. Pa mompelde: ‘We moeten gek geweest zijn om dit plekje voor Havaiki-van-het-Noorden op te geven.’ En elke man in de kano erkende het feit dat hij het aards paradijs had ingewisseld voor een onherbergzaam nieuw land. Zodra *Wacht-op-de-Westenwind* bij de westelijke ingang van de lagune was waargenomen, begonnen de bewoners van de thuishaven zich op het strand te verzamelen en juichten de terugkeer van hun mensen toe. Op deze vreugde had Teroro gerekend, op tien minuten respijt om zijn plan uit te voeren. Want hij dacht dat de spontane ontvangst van de kano door de eilandbewoners het de hogepriester onmogelijk zou maken de bemanning onmiddellijk te laten doden. En in die tussentijd zou Teroro de tijd hebben zijn opdracht te volvoeren. Toen de kano het eiland naderde, waarschuwde hij zijn mannen opnieuw: ‘Ik zal het woord doen maar jullie moeten vroom kijken.’ Nauwelijks had de boeg van de kano de grond geraakt, of hij sprong aan land en riep: ‘Wij zoeken de hogepriester!’ En toen die hoogwaardigheidsbekleeder, wat ouder en plechtstatiger, met witte vlekken in zijn baard, naderbij kwam, maakte Teroro een diepe buiging voor hem en

riep, zodat allen het konden horen: ‘Wij komen als dienaren van Oro. Wij zoeken een andere god voor ons verre land. Zegen ons, verhevene, en zend ons een nieuwe god.’ De hogepriester werd door dit verzoek zo verrast—te meer omdat het zelfs vóór het reisverslag werd gedaan—dat hij zijn vreugde niet kon verbergen; en de staf waarmee hij het offeren van de bemanning had kunnen bevelen, bleef op de grond. Hij luisterde toen Teroro snel vertelde: ‘Onder Oro is het ons goed gegaan, verhevene, en onze gemeenschap groeit. Maar het leven is moeilijk en wij wonen verspreid. Daarom zoekt uw dienaar, de oude Tupuna, nieuwe goden. Wanneer wij die van u gekregen hebben, vertrekken wij weer.’ De hogepriester luisterde en stapte vervolgens terzijde toen de nieuwe koning van Bora Bora verscheen. Teroro zag tot zijn grote genoegen dat de man niet van Havaiki was zoals het plan geweest was, maar van Bora Bora. ‘Koning,’ riep hij uit, ‘vergeef ons onze middernachtelijke aanval op Havaiki vóór ons vertrek. Wij deden dit niet om grote Oro te beledigen, maar om te voorkomen dat een man van Havaiki koning zou worden over Bora Bora. Vergeef ons.’ En Teroro was zo zwak en had zo dringend hulp en voedsel nodig dat hij in het stof knielde en zich voor de koning op de grond wierp en daarna voor de hogepriester. Tot zijn diepe tevredenheid hoorde hij in de kano Pa vroom zeggen: ‘Laten we nu naar de tempel van Oro gaan en hem bedanken voor onze behouden vaart.’ Maar toen de mannen op weg gingen, viel Teroro’s blik op een vrouw aan de rand van de menigte, een grote, statige, geduldige vrouw met een gezicht als dat van de maan en hij dacht niet meer aan goden of koningen of priesters, want de vrouw was Marama; en alleen door elkaar aan te kijken, doordringend en met de liefde die tweeduizend mijl oceaan overbrugde, wist zij dat hij gekomen was om haar te halen. En terwijl hij bad tot een god die hij verfoeide, liep zij naar haar grashut en begon in te pakken. Toen de gebeden verricht waren, ging hij naar haar toe

en zij zaten stil bij elkaar. Zij voelden een diepe verbondenheid; zij had medelijden met hem en troostte hem toen bleek dat hij zelfs te veel van honger verzwakt was om met haar te slapen. Zij lachte zachtjes en zei: ‘Kijk eens wat er gebeurde in de laatste nacht dat wij met elkaar sliepen.’ En zij pakte uit de armen van een meid een bijna één jaar oude jongen met grote ogen en donker haar zoals zijn vader. Teroro keek naar zijn zoon en naar de vrouw die hij had achtergelaten omdat zij geen kinderen kon krijgen, en in zijn verwarring begon hij te lachen. Marama lachte ook en zij plaagde: ‘Je deed daarnet zo gek, toen je tot Oro bad. En Pa met zijn uitgestreken gezicht! “Laten we nu naar de tempel van Oro gaan!” Het was een goed idee, Teroro, maar het was niet nodig.’ ‘Hoe bedoel je?’ ‘Heb je niet gezien hoeveel ouder de hogepriester eruitziet? Hij is heel erg slecht behandeld.’ ‘Dat is goed nieuws. Hoe komt dat?’ ‘Na al zijn gekonkel om jou en Tamatoa weg te krijgen, zodat hij de voornaamste priester van Havaiki kon worden ...’ ‘Je bedoelt dat zij hem alleen maar hebben gebruikt? Om Bora Bora eronder te krijgen?’ ‘Ja. Zij waren helemaal niet van plan hem opperpriester te maken. Nadat jij de vader van je vrouw gedood had ...’ ‘Zij is mijn vrouw niet. Ik heb haar aan Mato gegeven.’ Marama zweeg een ogenblik en keek naar de grond. Rustig voegde zij eraan toe: ‘De mannen van Havaiki probeerden ons een nieuwe koning te geven, maar wij hebben ertegen gevochten.’ ‘Maar waarom hebben jullie de hogepriester dan gehouden?’ ‘We hebben een priester nodig.’ zei zij eenvoudig. ‘Elk eiland heeft een priester nodig.’ En zij zwegen en luisterden naar de zachte golfslag van de lagune. Na een hele tijd zei Teroro: ‘Je moet een stuk of twaalf vrouwen zoeken die met ons mee willen. Het is een zware reis.’ Daarop voegde hij eraan toe: ‘En deze keer nemen we een paar kinderen mee.’ Hij klonk vrolijk. ‘We nemen de kleine jongen mee.’ ‘Nee,’ zei Marama. ‘Hij is te jong. We zullen hem voor een oudere jongen ruilen,’ en naar

de traditie van het eiland ging zij van huis tot huis totdat zij een acht jaar oude jongen vond die haar beviel; zij gaf haar zoon aan de bereidwillige moeder. Toen Teroro de nieuwe jongen zag, beviel hij ook hem. Toen het kind was weggestuurd in afwachting van het vertrek van de kano, nam hij zijn vrouw in zijn armen en fluisterde: 'Jij bent de kano van mijn leven, Marama. Mijn reis maak ik in jou.' Bij de wijding van het nieuwe beeld van Oro stond de hogepriester erop een slaaf te doden. Teroro bedekte zijn gezicht van schaamte, want hij en zijn mannen wisten dat, zodra zij het rif gepasseerd waren, het beeld in zee zou vallen. Toen dan de hogepriester de god overhandigde aan de priester-in-wording Teroro, nam deze hem bedroefd aan, niet als een godenbeeld maar als een symbool voor de nodeloze dood van een mens. En of zijn bemanning en hij het beeldje nu graag zagen of niet, het was een soort heilig voorwerp geworden en Teroro behandelde het als zodanig, want het was voor hem een bloedgetuigenis. Terzelfder tijd deed het hem denken aan de moeilijkheid waar hij nu voorstond: hij moest het roodstenen beeld van de godin Pere uit de tempel zien te krijgen zonder de argwaan van de hogepriester te wekken dat dit de ware reden voor zijn terugkeer was. Hij overlegde heimelijk met Pa en Hiro over de beste manier waarop Pere kon worden ontvoerd. Pa stelde voor: 'Je hield met je gepraat over Oro de priesters voor de gek. Doe dat nog eens.' 'Nee,' antwoordde Teroro. 'We konden hen over Oro voor de gek houden, omdat ze dat graag wilden geloven. Maar over een vergeten godin als Pere praten zou hen wantrouwig maken.' 'Kunnen we het beeld niet stelen?' stelde Hiro voor. 'Wie weet waar het is?' wierp Teroro tegen. Zij bespraken andere mogelijkheden en waren het over één ding eens: naar Havaiki-van-het-Noorden terugkeren zonder Pere zou dwaasheid zijn, want ze had hen éénmaal met zo'n verschrikkelijke muur van vuur gewaarschuwd, maar de volgende keer zou zij hen allemaal vernietigen. Toen stelde

Teroro voor: ‘Ik zal er met Marama over praten. Zij is een heel wijze vrouw.’ En Marama bedacht het plan. ‘Het eiland weet dat jij om mij bent teruggekomen,’ betoogde zij, ‘en zij weten dat mijn voorvaders priesters waren. Wanneer de vrouwen voor onze reis bijeen zijn, gaan twee van ons naar de hogepriester en zeggen hem dat wij een van de oude goden van Bora Bora mee willen nemen.’ ‘Zal hij dat goed vinden?’ vroeg Teroro achterdochtig. ‘Hij is een priester van Oro,’ betoogde Marama, ‘maar hij is ook een man van Bora Bora en hij zal onze liefde voor dit eiland begrijpen.’ Alles liep precies zoals Marama had bedacht, maar toen de tijd gekomen was om het met veren beklede rode beeld van Pere over te dragen, kon de hogepriester het niet over zijn hart verkrijgen een vrouw een dergelijke schat in handen te geven. Hij stond erop de godin rechtstreeks aan Teroro over te dragen. En toen deze tenslotte de ziel van Pere in zijn bezit had, de wilde hartstochtelijke ziel van de vuurgodin, de moeder der vulkanen, wilde hij schreeuwen in triomf, maar in plaats daarvan legde hij het beeld terzijde alsof het een god van de vrouwen, een gril van zijn eigen vrouw was, en de hogepriester dacht hetzelfde. De mannen sterkten aan en het voedsel werd ingepakt. Er werden twaalf vrouwen uitgekozen en op een hongerdieet gezet om hen voor de reis te harden. De lievelingsvrouw van koning Tamatoa was er ook bij, want iedereen was het erover eens dat, nu hun koning bij zijn zuster een koninklijke erfgenaam van de opperste heiligheid had verwekt, hij er nu toe aangezet moest worden ten minste één vrouw mee te nemen van wie hij hield. Wat het kweekgoed betreft gaven de mannen de voorkeur aan varkens, bananen en broodvruchten. ‘We hebben zo naar zoete broodvruchten gesmacht,’ zeiden zij. Toen alles klaar was, zag Teroro tot zijn verbazing dat Marama een groot, in bladeren gehuld pak naar de kano sleepte. ‘Wat is dat?’ riep hij. ‘Bloemen,’ antwoordde zijn vrouw. ‘Wat moeten we met bloemen,’ protesteerde

Teroro. ‘Ik heb het Pa gevraagd en hij zei dat er geen bloemen waren.’ Teroro keek naar de andere bemanningsleden en zij beseften voor het eerst dat Havaiki-van-het-Noorden zelf geen bloemen had. Maar ook dan nog leek het pak erg groot. ‘Maar je kunt toch niet zoveel meenemen, Marama,’ protesteerde hij. ‘De goden houden van bloemen,’ antwoordde zij. ‘Gooi maar een van de varkens eruit.’ De gedachte daaraan stuitte hun dermate tegen de borst dat de mannen er niet op wilden ingaan, maar zij vonden elkaar in dit compromis: zij zouden een van de kleinere pakken broodvruchten achterlaten. Niettemin vonden zij de vrouw van Teroro allemaal stapelgek. Toen kwam de plezierigste en de meest opwindende taak van alle: de keuze van de kinderen. De mannen wilden alleen meisjes, de vrouwen wilden alleen jongens meenemen zodat het compromis half om half niemand tevreden stelde, maar er was wel wat voor te zeggen. De tien uitgekozen kinderen waren tussen de vier en de twaalf jaar: donker van haar, met diepliggende ogen; grinnikende kinderen met witte tanden. De aanwezigheid van die kinderen alleen al maakte de kano lichter. Maar toen allen aan boord waren gegaan, ging Teroro onverklaarbaar gebukt onder de zwaarte van de taak die hij op zich genomen had. Deze keer ging hij oprecht ernstig naar de hogepriester en vroeg: ‘Zegen onze reis. Stel de taboes vast.’ En de hogepriester smeekte de goden de reizigers bij te staan en hij riep luid terwijl hij het voer voor de dieren aanraakte: ‘Dit is taboe! Dit is taboe!’ Toen hij klaar was, leek de kano wat veiliger en de boot koos zee voor de verre reis naar het noorden. Zij waren nauwelijks de lagune uit of Pa, de man met het haaiengezicht, liep naar het grievende beeld van Oro om het in zee te gooien, maar tot zijn verbazing hield Teroro hem tegen en zei: ‘Het is een god! We zullen het eerbiedig op het strand van Havaiki-van-Rode-Oro neerzetten.’ Toen hij de kano naar dat eens gehate eiland had gestuurd, glipte hij aan land op een plaats waar geen uitkijkposten hem konden zien

en zette hij Oro op een beschutte plek tussen de rotsen neer en bouwde een baldakijn van palmladeren. Plotseling voelde hij dat hij Havaiki waar hij vandaan kwam nooit meer zou terugzien. En terwijl de kano wachtte, stond hij aan de kust van het voorvaderlijk eiland en zong het lied van het moedige verloren volk van Havaiki-in-Azië dat talloze reizen had ondernomen en nooit was teruggekeerd. Dit was zijn land, zijn thuis en hij zou het nooit meer zien. Pa en de andere stoere leden van de bemanning wachtte nog een verrassing toen het tijd werd naar Havaiki-van-het-Noorden koers te zetten. Deze keer wilde Teroro hun niet toestaan de vroegere, gevaarlijke weg dwars over zee te volgen. Hij verzocht hun de veiliger route naar Nuku Hiva te nemen, waar zij heel verstandig hun voorraden aanvulden, zodat zij in de verzengende windstille streken voldoende voedsel en water hadden, vooral voor de kinderen die erg van de hitte te lijden hadden. Want ook al probeerden zij het, zij slaagden er niet in hun maag tot een harde, kleine klomp te maken. Zij waren hongerig en zij zeiden het. Tenslotte stonden de sterren van de Zeven Kleine Ogen boven hun hoofd en de kano wendde zich vrolijk westwaarts vóór de wind. Teroro gaf nu dagelijks lessen aan elke man en elke jongen aan boord: ‘Je weet dat de eilanden vóór ons liggen. Uit wat voor tekenen maak je dat op?’ En ieder mannelijk bemanningslid boven de zes jaar werd een navigator en Marama, die de plaats van de oude, roodogige Teura innam, werd de zieneres die de tekenen duidde. Op een dag zag een jongen een zwarte vogel met een vorkachtige staart een jan-van-gent aanvallen toen die een vis gevangen had. En Teroro liet hun allen zien hoe zij de golfslag moesten duiden die terugkwam van Havaiki dat niet te zien was. Maar het plechtigste moment brak aan toen Marama, die de wolken bestudeerde, er vuur op zag en zij wist dat de godin Pere een baken voor de reizigers had aangestoken; en Teroro stuurde zijn kano aan op die wolk van vuur. Toen de boot de kust

naderde had Teroro nog een laatste vervelende taak, maar hij kweet zich ervan. Hij liep tussen de mannen en de vrouwen door en zei tegen ieder van hen: ‘De kinderen zijn nu niet meer van jullie. Je moet ze delen met hen die daar aan land zijn. Elk kind zal vele moeders hebben.’ Er werd onmiddellijk hevig geprotesteerd, want de mannen en vrouwen in de kano waren tijdens de lange reis gehecht geraakt aan de kinderen, de kleine wildebrassen hadden moeders en vaders gevonden die zij graag mochten. ‘Hij is meer dan mijn zoon!’ riep een vrouw uit en zij klemde een negenjarige jongen met een gebroken tand tegen haar borst. ‘Nee,’ zei Teroro vastbesloten. ‘Als de vrouwen hier aan land het niet gevraagd hadden, zou ik er niet over gedacht hebben kinderen mee te brengen. Zij moeten hun aandeel hebben. Dat is niet meer dan eerlijk.’ Toen de kano landde, was men even heel bang toen de vrouwen aan land, die te lang van kindergeluiden verstoken waren geweest, kwamen aanlopen en de jongens verlegen bij de mast zagen staan en de meisjes aan de hand van de mannen. De vrouwen aan land konden de nieuwe varkens of de broodvruchten of de bananen niet zien. Het enige dat zij konden zien waren de kinderen, en toen het eerste kind aan land stapte, rende een vrouw op hem af met eten, maar het kind week terug. Zo stapte Teroro, met de steen van Pere in zijn handen, aan land en hij werd de toegewijde, wijze priester van Havaiki met zijn lieve vrouw Marama naast zich als zieneres en met de godin van de vulkaan als zijn speciale beschermster. De varkens en de broodvruchten en de kinderen namen in aantal toe. De bloemen van Marama kwamen tot rijke bloei. En het ging het eiland goed.

Derde deel

De boerderij der bitterheid

Ongeveer duizend jaar nadat de mensen van Bora Bora hun lange tocht naar het noorden hadden beëindigd, verliet een magere, bleke jongeman met piekerig blond haar een armzalige boerderij bij het dorp Marlboro in het oostelijk deel van Massachusetts en liet zich inschrijven als eerstejaarsstudent van het Yale College in Connecticut. Om twee redenen was dit een merkwaardige zaak: wie de boerderij bekeek, zou nooit op de gedachte komen dat dit boerengezin het zich kon veroorloven een van zijn tien kinderen naar de universiteit te sturen; en indien dit besluit al gevallen was, dan moesten de ouders wel diepgaande persoonlijke motieven hebben gehad om hun zoon niet te sturen naar Harvard, dat slechts vijftwintig mijl verwijderd lag, maar naar het ruim honderd mijl naar het zuiden gelegen Yale. Gideon Hale, een schrale man van tweeënveertig jaar die eruitzag als zestig, had voor beide feiten een verklaring: ‘Onze predikant is in Harvard geweest en vertelde ons dat die universiteit een toevluchtsoord is geworden voor unitariërs, deïsten en atheïsten. Mijn zoon mag niet bedorven worden in een dergelijke poel van ongerechtigheid.’ Dus werd de zeventienjarige Abner naar Yale gestuurd, waar men trouw bleef vasthouden aan de onvervalste, strenge leer van Johannes Calvijn zoals die wordt beleden door de congregationalisten in New England. En wat het geld betreft verklaarde de magere Gideon: ‘Wij zijn praktizerende christenen, die ons houden aan het woord van Calvijn zoals dat gepredikt werd door Theodore de Bèze in Genève en door Jonathan Edwards in Boston. Wij zijn erop tegen onze schuren op te schilderen in een werelds vertoon van rijkdom; evenmin geloven we dat onze dochters zich moeten beschilderen om te pronken met hun begeerlijkheid. Wij leggen ons geld opzij en gebruiken het om onze geest te verheffen en onze ziel te redden. Wanneer mijn zoon Abner zijn theologische studie in Yale heeft afgesloten, zal hij God

gaan verheerlijken door het preken van diezelfde boodschap en door het stellen van datzelfde voorbeeld. Hoe komt het dat zo'n boerenjongen theologie kan gaan studeren? Doordat het hele gezin zuinig leeft en de wereldse ijdelheden mijdt.'

Tijdens zijn laatste jaar op Yale kreeg de uitgemergelde Abner Hale—zijn ouders beperkten zijn toelage tot het allernoodzakelijkste—een soort geestelijke verlichting die zijn leven veranderde en hem aanzette tot onvermoede daden. Dit was niet wat in het begin van de negentiende eeuw "bekering" werd genoemd, want bekeerd was Abner al als jongen van elf jaar toen hij tegen schemerdonker van de afgelegen akkers naar de melkschuur liep. Het was een winteravond en, terwijl zijn adem bevroor tijdens het lopen door de krakende stoppelvelden, hoorde hij een stem heel duidelijk vragen: 'Abner Hale, ben je gered?' Hij wist dat dit niet het geval was, maar toen hij 'Nee' antwoordde, bleef de stem de vraag herhalen. Tenslotte werd het hele veld in licht gehuld en hij begon over al zijn leden te beven en bleef als aan de grond genageld staan; toen zijn vader hem kwam zoeken, begon hij hevig te snikken en vroeg: 'Vader, wat moet ik doen om gered te worden?' In Marlboro werd die gebeurtenis als een klein wonder beschouwd en vanaf dat moment had de vrome vader van de toen elfjarige geld bijeengeschraapt en geleend en gespaard om de tot hogere zaken voorbestemde zoon theologie te laten studeren. Wat de schrale Abner in Yale beleefde had niets met bekering te maken; op een bepaald punt was sprake van geestelijke verlichting en die kwam tot stand door iemand van wie dat wel het allerminst verwacht kon worden. Een stel wereldse medestudenten, onder wie zijn kamergenoot, de jonge medisch student John Whipple, die toentertijd rookte en dronk, viel bij hem binnen toen hij bezig was aan een lijvige scriptie over "De kerkelijke tucht in de stad Genève zoals deze gepraktiseerd werd door Theodore de Bèze." 'Ga mee luisteren naar Keoki Kanakoa!' riepen zijn luidruchtige

medestudenten. ‘Ik ben aan ‘t werk,’ antwoordde Abner, en om niet voor de verleiding te bezwijken deed hij zijn deur stevig dicht. Hij was bezig met de episode waarin De Bèze begonnen was de leer van Calvijn toe te passen in het gewone dagelijkse leven in Genève, en de manier waarop hij dat gedaan had boeide de jeugdige theologiestudent in hoge mate, want enthousiast schreef hij: ‘De Bèze werd voortdurend geconfronteerd met het probleem waar ieder die leiding geeft mee te maken heeft: “Doe ik het voor het welzijn van de mensen of ter ere van God?” De Bèze had geen moeite met zijn antwoord en ofschoon dit in Genève onvermijdelijk een aantal harde maatregelen die door de wereld veroordeeld werden met zich bracht, Gods Koninkrijk op aarde werd er gevestigd; en voor het eerst in de lange beschavingsperiode leefde een hele stad volgens de voorschriften van onze Goddelijke Vader.’ Er werd op zijn deur gebonkt en de gespierde John Whipple stak zijn hoofd om de hoek van de deur en riep: ‘We hebben een stoel voor je vrijgehouden, Abner. Iedereen schijnt Keoki Kanakoa te willen horen.’ ‘Ik ben aan ‘t werk,’ antwoordde Abner voor de tweede keer. Hij deed zorgvuldig de deur dicht en keerde terug naar zijn bureau met het gele lamplicht, waarbij hij onverdroten voortschreef: ‘Het koninkrijk Gods op aarde vestigen is geen gemakkelijke zaak, want het bestuderen van de bijbel alleen wijst een overheid nog niet de weg hoe tot heiligheid te geraken. Als dit wèl het geval zou zijn, dan zouden duizenden regeringen die nu ten onder zijn gegaan en die in hun dagen vasthielden aan de bijbel, de weg naar God ontdekt hebben. Wij weten dat zij gefaald hebben, en zij hebben gefaald omdat zij een wijs man misten die hun die weg toonde ...’ Hij beet op zijn pen en dacht aan het lange, uitzichtloze gevecht van zijn vader met het gemeentebestuur van Marlboro. Zijn vader wist wat God voorschreef, maar de bestuurders waren koppige lieden en wilde niet luisteren. Noch Abner noch zijn vader verbaasde er

zich dan ook over toen de dochter van een van die verdorven mannen ontdekte dat ze een kind zou krijgen zonder dat ze getrouwd was, ook al begreep Abner niet helemaal wat voor een zonde dat precies was. ‘Abner!’ riep een stentorstem vanuit de gang. ‘Het is je plicht naar Keoki Kanakoa te komen luisteren.’ De deur werd opengesmeten en er verscheen een kleine, gezette professor in een te nauwe toga met een smoezelige bef. ‘In het belang van je ziel moet je de boodschap van deze opmerkelijke jonge christen horen.’ En de man liep naar het bureau, blies de lamp uit en troonde zijn onwillige student mee naar de lezing van de zendeling. Abner ging zitten op de plaats die de knappe John Whipple voor hem had vrijgehouden, en de twee in elk opzicht zo verschillende jongemannen wachtten tot de zetels op het podium zouden worden ingenomen. Om half acht leidde de rector-magnificus, Jeremiah Day, kalm maar gloeiend van geestelijk vuur, een jonge reus naar de verste zetel. Hij had een bruine huid, witte tanden en zwart haar en was gekleed in een nauwsluitend kostuum. ‘Het is mij een eer,’ zei professor Day eenvoudig, ‘aan de studenten van Yale College een der indrukwekkendste sprekers van onze tijd voor te stellen. Want wanneer Keoki Kanakoa, de zoon van een bestuurder van Owhyhee, het woord neemt, richt hij zich tot het geweten van de wereld; voor u, jongemannen die zich reeds verbonden hebt Christus te dienen, betekent de boodschap van Keoki Kanakoa een heel speciale uitdaging.’ Na deze woorden stond de jonge reus, die ongeveer twee meter lang was en ruim honderd kilo woog, op uit zijn stoel en begroette zijn gehoor met een stralende glimlach. Toen hief hij zijn armen op als een predikant en bad: ‘Moge de goede God mijn woorden zegenen. Moge Hij aller harten openen om te luisteren.’ ‘Hij spreekt beter dan ik,’ fluisterde John Whipple, maar Abner werd niet geboeid, want hij zou liever weer over zijn boeken gebogen zitten omdat hij voelde dat hij in zijn scriptie over Theodore de Bèze juist bij

de kern was gekomen toen zijn professor hem zo nodig moest meesleuren naar de lezing van die barbaar uit Owhyhee. Maar toen de donkere reus zijn boodschap begon te verkondigen, zat niet alleen Abner maar iedereen in de zaal geboeid te luisteren. Want de innemende jonge inboorling vertelde hoe hij was weggelopen van zijn huis waar afgoden werden aanbeden, weg van de polygamie en onzedelijke handelingen, weg van de grofheid en bestialiteit om het woord van Jezus Christus te vinden. Hij beschreef hoe hij na zijn aankomst in Boston op een walvisvaarder geprobeerd had op Harvard ti worden toegelaten maar daar was uitgelachen; en hoe hij toen naar Yale College was gekomen en professor Day op straat tegen het lijf was gelopen en tegen hem had gezegd: ‘Ik ben op zoek naar Jezus.’ En de rector van Yale had geantwoord: ‘Als je Hem hier niet kunt vinden, moet deze universiteit worden gesloten.’ Keoki Kanakoa voerde twee uur lang het woord. Soms liet hij zijn stem tot een gefluister dalen als hij sprak over de boze duisternis die over zijn geliefde Owhyheeeilanden lag. Dan weer liet hij zijn stem aanzwellen als de aanrollende branding wanneer hij de Yale-studenten vertelde wat zij voor Christus konden doen als zij naar Owhyhee zouden gaan en er Gods woord verkondigen. Maar datgene waarmee hij al eerder toehoorders overal in New England in zijn ban had gekregen en waar nu de mensen van Yale ademloos naar luisterden, zodat zelfs—toen de twee uur voorbij waren—niemand een vin verroerde, was Keoki’s hartstochtelijke verhaal wat het betekende op Owhyhee te leven zonder Christus. ‘Toen ik een jongen was,’ zo begon hij zachtjes in zijn zorgvuldig Engels dat hij op verschillende zendingsscholen geleerd had, ‘aanbaden wij vreselijke goden zoals Ku, de oorlogsgod. Ku verlangde steeds weer nieuwe mensenoffers; en hoe kwamen de priesters aan die slachtoffers? Vóór het aanbreken van een heilige dag, zei mijn vader, de heerser van Maui, tegen zijn dienaren: “Wij hebben

een man nodig.” Vóór een veldslag kondigde hij aan: “Wij hebben acht mannen nodig,” en dan staken zijn dienaren de hoofden bij elkaar en zeiden: “Laten we Kakai nemen. Ik heb ruzie met hem,” of ook wel: “Dit is een mooie gelegenheid om ons van die of die te ontdoen en zijn land in beslag te nemen.” En als het donker was geworden, slopen twee van de samenzweerdere dan stiekem achter hem aan terwijl een derde openlijk op hem afkwam en zei: “Goeienavond, Kakai, hoe was de visvangst?” en voordat hij antwoord kon geven ...’

Van zijn onderwijzers op de zendingsscholen had de reus Keoki geleerd dat hij, als hij op dit punt was aangeland, een dramatische pauze in moest lassen, moest wachten, en dat hij vervolgens in zijn enorme handen een wurgtouw van kokosvezels omhoog moest steken. ‘Terwijl de dienaar van mijn vader vriendelijk tegen het slachtoffer lachte, sloop een der samenzweerdere naderbij en bond zijn armen vast. De ander liet het touw om zijn nek glijden ... zo.’ En langzaam kwamen zijn twee grote handen naar elkaar toe en maakten een nauwe lus in het touw. Hij maakte een rochelend geluid alsof hij gewurgd werd en hij liet zijn grote hoofd op zijn borst zakken. Na een pauze waarin zijn enorme lichaam uit zijn slecht passende Amerikaanse pak leek te barsten, hief hij langzaam zijn hoofd op; zijn gezicht was één en al medelijden. ‘Wij kennen Jezus niet,’ zei hij met een zachte stem die uit een graf leek te komen. Toen kwam hij tot de slotfase van zijn toespraak. Zijn stem rolde als de donder en tranen stroomden over zijn gezicht als een aanschouwelijk bewijs van de verschrikkingen uit zijn jeugdijaren. ‘Mannen van God!’ zo pleitte hij. ‘Elke nacht gaan op de eilanden van mijn vader onsterfelijke zielen naar de eeuwige hel door jullie schuld! Aan jullie is dat te wijten! Jullie hebben het woord van Jezus Christus niet naar mijn eilanden gebracht. Wij hongeren naar dat woord. Wij dorsten naar dat woord. Wij snakken naar dat woord. Zullen jullie, omdat het je niets kan schelen, ons dat

woord voor eeuwig blijven onthouden? Is er hier vanavond niemand die opstaat en tegen mij zegt: “Keoki Kanakoa, ik ga met jou naar Owhyhee om driehonderdduizend zielen te redden voor Jezus Christus”?’ De reus zweeg. Rector Day schonk een glas water voor hem in, maar hij duwde het weg en riep snikkend: ‘Wil er dan niemand met mij meegaan om de zielen van mijn volk te redden?’ Bevend over zijn hele lichaam ging hij zitten, een man, ten diepste bewogen door de openbaring van Gods woord. Even later bracht professor Day hem weg.

Keoki Kanakoa’s toespraak had de kamergenoten Hale van de theologische en Whipple van de medische faculteit tot in het diepst van hun ziel aangegrepen. Zonder een woord te wisselen verlieten ze verbijsterd de collegezaal, helemaal vervuld van de ellende die de man uit Owhyhee hun zo plastisch geschilderd had. Ze gaven zich niet de moeite in hun kamer de lamp weer aan te steken, maar gingen in het donker naar bed, terneergeslagen door het besef dat het hen niet kon schelen, zoals Keoki beschuldigend had gezegd. Toen Abner zich er ten volle van bewust werd hoe afgrijselijk die onverschilligheid eigenlijk wel was, begon hij te huilen—want dat deed men in die tijd nog—en na een poosje vroeg John: ‘Wat is er, Abner?’ en de boerenjongen antwoordde: ‘Ik kan niet slapen als ik denk aan al die zielen die voor eeuwig naar de hel zullen gaan.’ Uit de toon waarop hij dit zei bleek duidelijk dat hij in gedachten gezien had hoe elk van die zielen stuk voor stuk in het eeuwige vuur terecht kwam, en die trieste gedachte was meer dan hij kon verdragen. Whipple zei: ‘Ik hoor hem nog steeds die laatste woorden zeggen. “Wie gaat er met mij naar Owhyhee?”’ Abner gaf Hale geen antwoord. Toen de jonge dokter lang na middernacht zijn kamergenoot nog steeds kon horen snikken, stond hij op, stak de lamp aan

en begon zich aan te kleden. Eerst deed Hale alsof hij niet begreep wat er gebeurde, maar tenslotte stapte hij zijn bed uit en pakte Whipple bij zijn arm. ‘Wat ga je doen, John?’ ‘Ik ga naar Owhyhee,’ antwoordde de knappe dokter. ‘Ik kan hier niet mijn leven verknoeien zonder me iets aan te trekken van die eilanden.’ ‘Maar waar ga je nu naar toe?’ vroeg Hale. ‘Naar rector Day. Me aanbieden aan Christus.’ Even was er een aarzelende pauze, waarin de helemaal aangeklede dokter en de dominee in nachtgewaad elkaar aankeken. Die werd verbroken toen Abner vroeg: ‘Wil je met mij bidden?’ ‘Ja,’ zei de dokter en hij knielde naast zijn bed neer. Ook Abner lag op zijn knieën en bad: ‘Almachtige Vader, vanavond hebben wij Uw roepstem gehoord. Vanuit de oneindige hemel kwam Uw stem tot ons, vanuit de eindeloze diepten waar zielen in het kwaad verstikken. Hoe onwaardig wij ook zijn om U te dienen, wilt Gij ons toch als Uw dienaren aanvaarden?’ Zo ging hij nog een paar minuten door met zijn gebed tot een verre, levende, wraakzuchtige en toch barmhartige God. Als hem op dat moment gevraagd was een beschrijving te geven van het Wezen tot Wie hij bad, zou hij gezegd hebben: ‘Hij is rijzig, vrij mager; hij heeft zwart haar en doordringende ogen. Hij is heel ernstig, geen overtreding ontgaat hem en hij eist van alle mensen dat zij zijn geboden navolgen. Hij is een strenge maar vergevingsgezinde Vader, een onverbiddelijke maar strikt eerlijke Rechter.’ En met exact dezelfde woorden zou hij Gideon Hale beschreven hebben. Als iemand hem na die opsomming had gevraagd: ‘Glimlacht die Vader nooit?’ zou de jonge Abner erg verbaasd hebben gekeken omdat hij daarover nog nooit had nagedacht; maar na diep nadenken zou hij geantwoord hebben: ‘Hij is barmhartig, maar Hij glimlacht nooit.’ Na het gebed vroeg John Whipple: ‘Ga je met me mee?’ ‘Ja, maar waarom wachten we niet tot morgen om met rector Day te praten?’ ‘Gaat dan uit in de wereld en verkondig het evangelie aan alle schepselen,’ citeerde de jonge dokter; en

Hale, aan wie de prompte aansporing ervan welbesteed was, kleepte zich aan. Het was half vijf toen zij bij rector Day aanklopten en deze toonde zich uiterlijk niet verrast over hun bezoek toen hij hen binnenliet in zijn studeerkamer, waar hij ging zitten, gekleed in een over zijn nachthemd aangetrokken jas en sjaal. ‘Ik vermoed dat de Heer tot jullie gesproken heeft,’ begon hij vriendelijk. ‘Wij bieden ons aan om naar Owhyhee te gaan,’ verklaarde John Whipple. ‘Hebben jullie dat ernstige besluit goed overwogen?’ vroeg Day. ‘We hebben het er dikwijls over gehad hoe wij ons leven in dienst van God zouden stellen,’ stamelde Abner, maar hij begon te huilen; zijn bleke, jonge gelaatstreken werden rood, terwijl zijn neus begon te druppen. Professor Day gaf hem een zakdoek. ‘Een poos geleden al hebben we besloten ons leven aan God te wijden,’ zei Whipple vol vuur. ‘Ik stopte met roken. Abner wilde naar Afrika om er zielen te redden, maar ik dacht erover onder de armen in New York te gaan werken. Vannacht zijn we tot de ontdekking gekomen waar we werkelijk heen willen.’ ‘Het is dus geen beslissing van voorbijgaande aard?’ drong rector Day aan. ‘O nee!’ verzekerde Abner hem snikkend. ‘Mijn besluit dateert al van driejaar geleden toen dominee Thorn over Afrika preekte.’ ‘En jij, Whipple? Ik dacht dat je arts wilde worden en geen zendeling.’ ‘Ik heb lang gearzeld tussen medicijnen en de studie voor dominee, rector Day. Ik heb voor het eerste gekozen omdat ik meende God zo op twee manieren te kunnen dienen.’ De professor keek zijn twee begaafde studenten peinzend aan en vroeg: ‘Hebben jullie gebeden aangaande dit ernstige probleem?’ ‘Dat hebben we,’ antwoordde Abner. ‘En welk antwoord hebben jullie gekregen?’ ‘Dat we naar Owhyhee moeten gaan.’ ‘Goed,’ zei Day tenslotte. ‘Vanavond had ik zelf de neiging te gaan. Maar mijn taak ligt hier.’ ‘Wat moeten we nu verder doen?’ vroeg Whipple, toen de lentemorgen al over de campus daagde. ‘Teruggaan naar je kamer en er tegen niemand iets over

zeggen. Vrijdag kunnen jullie dan verschijnen voor het bestuur van de Amerikaanse Vereniging voor Overzeese Zending.’ ‘Komen die hier al zo gauw?’ vroeg Abner kennelijk opgetogen. ‘Ja. Gebleken is dat na een voordracht van Keoki Kanakoa hun aanwezigheid vaak nodig is.’ Maar toen hij de vreugde op de gezichten van de jongemannen zag, voegde hij er waarschuwend aan toe: ‘De voorzitter van de raad, dominee Thorn, heeft snel door of een jongeman zich alleen door zijn gevoelens laat meeslepen zonder zich werkelijk aan Christus te willen wijden. Als jullie niet de ware roeping bezitten, sterk genoeg om een leven lang mee te gaan, verspil dan niet de tijd van Eliphalet Thorn.’ ‘Wij hebben roeping,’ zei Abner vastbesloten en de twee jongelieden wensten hun rector goedenacht.

Die vrijdag keken John en Abner stiekem om een hoekje van een gordijn toen het bestuur van de Amerikaanse Vereniging voor Overzeese Zending met ernstige gezichten het terrein van de Yale Universiteit betrad om een aantal jongemannen die in de ban van Keoki Kanakoa’s woorden waren geraakt, nader te ondervragen. ‘Dat is dominee Thorn,’ fluisterde Abner toen de voorzitter verscheen. Hij was een lange, magere man in een geklede jas die tot zijn enkels reikte, hij droeg een breedgerande zwarte vilthoed. Hij had borstelige zwarte wenkbrauwen, een haakneus en een vooruitstekende kin. Hij zag eruit als een rechter, en vrees bekreep de twee jonge studenten. Maar John Whipples angst bleek misplaatst, want Eliphalet Thorn maakte het hem erg gemakkelijk. Het magere gelaat met de scherpe blik kwam naar voren, en terwijl de vier minder belangrijke predikanten toeluisterden, hoorde Whipple zich de eerste vriendelijke vraag stellen: ‘Ben jij de zoon van dominee Joshua Whipple uit het westen van Connecticut?’ ‘Inderdaad,’ antwoordde John. ‘Heeft je vader je

grootgebracht in de vreze des Heren?’ ‘Dat heeft hij.’ Het was duidelijk dat de raad Whipple terecht beschouwde als een rondborstige, aantrekkelijke, intelligente jonge arts, afkomstig uit een godvrezend plattelandsgezin. ‘Ben je tot bekering gekomen?’ vroeg dominee Thorn op rustige toon. ‘Toen ik vijftien was,’ zei John, ‘begon ik ernstig over mijn toekomst na te denken en ik aarzelde tussen de studie voor arts en voor predikant. Ik koos de eerste omdat ik er in mijn hart niet zeker van was of ik God wel begreep. Ik beschouwde mij niet als een vrome jongen, ofschoon mijn vader getuigde van wèl. Toen ik op een dag van school naar huis liep zag ik opeens een wervelende stofwolk die groter en groter werd. Ik ben er zeker van dat ik een stem tegen me hoorde zeggen: “Ben je bereid je leven in Mijn dienst te stellen?” en ik zei “ja”. Ik beefde op een wijze zoals ik nog nooit tevoren had meegemaakt en de wolk bleef een poos om mij heen zweven, zonder dat ik stof in mijn neus kreeg. Vanaf dat ogenblik ken ik God.’ De vijf strenge predikanten knikten goedkeurend, want na de grote geestelijke opleving van 1740 was in New England een dergelijke plotselinge Godserving niet ongebruikelijk geworden, en men kon tevoren niet weten hoe iemand tot bekering kwam. Maar dominee Thorn leunde, ijszig kijkend, naar voren en vroeg: ‘Whipple, als je aanvankelijk niet goed wist of je medicijnen of theologie wilde gaan studeren en als die aarzeling voortkwam uit het feit dat je er niet zeker van was God te kennen, waarom ben je dan niet van gedachte veranderd nadat God rechtstreeks tot je gesproken had en ben je niet voor dominee gaan studeren?’ ‘Dit probleem heeft me heel lang beziggehouden,’ bekende Whipple. ‘Maar ik voelde me aangetrokken tot de medische studie en ik kwam tot de slotsom dat ik als arts God op twee manieren kon dienen.’ ‘Dat is een eerlijk antwoord, Whipple. Wijd je verder aan je studie en binnen een week krijg je een brief van ons.’ Toen John Whipple het vertrek uitkwam, was hij zo opgewonden

dat hij niet naar zijn kamergenoot keek en geen woord tegen hem zei. Dit was voor hem het verrukkelijkste moment van zijn leven tot dan toe, hij had zich nog nooit zo dicht bij God gevoeld. Hij had zich volkomen aan Gods werk toegewijd en was ervan overtuigd dat geen macht ter wereld hem daarvan ooit zou kunnen afbrengen. Ook zonder woorden begreep zijn kamergenoot dat hij geaccepteerd was. Abner Hales confrontatie met de zendingsraad had een heel ander verloop. Want toen hij binnenkwam in zijn slecht zittende pak, zijn blonde piekharen tegen zijn hoofd geplakt, een bos op zijn gezicht, zijn magere schouders al te gretig naar voren, vroeg een der meer werelds ingestelde predikanten zich in stilte af: ‘O Heer, waarom kiest Gij voor Uw werk dergelijke scharminkels uit?’ ‘Ben je bekeerd?’ vroeg dominee Thorn ongeduldig. ‘Jazeker,’ antwoordde Abner, maar zijn beschrijving van die gebeurtenis werd langzamerhand langdradig en hoogdravend. Hij besteedde heel wat tijd om precies uit te leggen waar de akker lag en hoe deze was gesitueerd ten opzichte van de melkschuur. Maar er was geen twijfel aan dat hij God persoonlijk had ervaren. ‘Waarom wil je zending worden?’ vroeg dominee Thorn. ‘Omdat ik vanaf mijn bekering vastbesloten ben geweest de Heer te dienen,’ was Abners promptte antwoord, dat veel te haastig kwam om overtuigend te zijn. De andere leden van de raad zagen dat de jongeman een slechte indruk maakte op Thorn, die voorzitter was omdat hij in Afrika had gewerkt en wist welke problemen de zendingen te wachten stonden. Na een vorig onderhoud met kandidaat-zendingen van Williams College had hij tegen zijn medebestuurleden gezegd: ‘Dit soort mensen dat wij per se niet moeten hebben is de onevenwichtige jongeman die zo overtuigd is van zijn persoonlijke relatie tot God dat hij weigert zijn ondergeschikte rol in het geheel van de zendingsgemeenschap te aanvaarden. Als we dergelijke opgewonden lieden nu uitzeven, besparen wij later de zending

heel wat kosten en onaangenaamheden.’ Het was zonneklaar dat hij op dit moment van plan was de daad bij het woord te voegen, want hij onderbrak Abners vrome woordenvloed en zei: ‘Ik vroeg waarom je per se zending wilde worden. Ik heb daar geen antwoord op gekregen.’ ‘Ik heb altijd God willen dienen,’ herhaalde Abner, ‘maar tot de avond van de veertiende augustus 1818 heb ik niet geweten dat mijn roeping in het zendingswerk lag.’ ‘Wat is er toen gebeurd?’ vroeg dominee Thorn ongeduldig. ‘U sprak over Afrika in de Congregational Church van Marlboro in Massachusetts. En vanaf dat ogenblik heb ik geweten wat ik wilde.’ Eliphalet Thorn keek omlaag, kneep zijn grote neus dicht en vroeg zich af wat hij nu verder moest vragen. ‘Wat heeft dominee Thorn gezegd dat in het bijzonder indruk op je maakte?’ vroeg de wereldse predikant bits. ‘Daarop kan ik u heel gemakkelijk antwoorden, dominee, want zijn woorden staan sindsdien als een ideaal onuitwisbaar in mijn hart gegrift. Hij sprak over de zending in Afrika en zei: “Wij waren als één grote familie in Christus, iedereen droeg zijn gaven bij en iedereen wijdde zich aan de gemeenschappelijke taak van het zielen redden.” Sedert die avond ben ik begonnen mij erop toe te leggen ook tot die familie in Christus te gaan behoren. Ik heb recht leren zagen en metselen met het oog op de dag dat ik ergens heen werd gezonden waar geen huizen zijn. Ik heb mezelf leren naaien, koken en boekhouden. Sedert de avond van dominee Thorns toespraak beschouwde ik mezelf niet meer louter als student of aanstaande dominee. Ik heb serieus geprobeerd een nederig lid te kunnen worden van zo’n familie die naar een verre streek wordt gezonden om Christus te dienen.’ De verklaring van de jongeman klonk zo onverwacht bescheiden en was zo doordrenkt van de geest Christus’ boodschap te willen uitdragen dat zelfs de wereldse dominee die Abner daarstraks een scharminkel had gevonden—wat hij zonder twijfel was—toch iets in hem ging zien. ‘Een der hoogleraren van de

faculteit,' zei deze dominee, wijselijk de naam van rector Day verzwijgend, 'heeft ons verteld, Hale, dat je prat gaat op je vroomheid.' 'Dat is zo,' bekende Abner zonder omwegen, 'en ik weet dat ik ertegen vechten moet, maar geen van mijn broers of zusters is erg vroom. En de meeste Yale-studenten evenmin. Door mezelf met hen te vergelijken ben ik hovaardig geworden. Ik zei: "De Heer heeft mij uitverkoren en die anderen niet." Ik schaam me erover dat zelfs mijn leraren die fout in mij ontdekt hebben. Maar als u hen er nog eens naar vraagt, mijnheer, dan zult u merken dat het op mijn gedrag van vroeger slaat. Steeds weer opnieuw heb ik mezelf de tekst voorgehouden., "Iedere hooghartige is de Heer een gruwel," en ik heb dat ter harte genomen.' Dominee Thorn was diep onder de indruk van de veranderingen die in het karakter van deze jonge geestelijke schenen te hebben plaatsgevonden, want toen Abner over veertien augustus 1818 sprak, stond de oudere man die avond weer helder voor de geest. Hij herinnerde zich die samenkomst heel goed want hij had tegen zijn collega's in Boston gezegd: 'Ik sprak die avond tot een groep in Marlboro en werd pijnlijk getroffen door de zelfvoldane onverschilligheid van die welvarende boeren met hun welvarende boerderijen. Ik had net zo goed kunnen preken voor hun vee, zoveel begrip hadden ze voor het zendingswerk.' Toch had onder dat onverschillige gehoor een bleke jongen gezeten en was de vonk overgesprongen, waardoor hij nu voor deze commissie stond. Het toeval was te groot, vond dominee Thorn; en opeens zag hij Abner niet louter als een pukkelige jongeman met piekhaar en een duidelijke neiging zich met God te identificeren, maar als een door de hemel gezonden antwoord op een probleem binnen de familie Thorn dat zo gauw mogelijk om een oplossing vroeg. Daarom leunde de voorzitter van de onderzoekscommissie naar voren en vroeg: 'Hale, ben je getrouwd?' 'O nee!' antwoordde de jongeman met een soort afschuw in zijn stem.

‘Nooit heb ik het gezelschap gezocht van ...’ ‘Wist je niet dat de commissie nooit een predikant uitzendt die niet getrouwd is?’ ‘Nee, dat wist ik niet. Ik zei u al dat ik heb leren naaien en koken ...’ Met nadruk informeerde dominee Thorn: ‘Is er in je kennissen kring niet toevallig een flink meisje dat bekeerd is en erover gedacht heeft om ...’ ‘Nee, dominee. Ik ken geen meisjes.’ Dominee Thorn scheen een zucht van verlichting te slaken en beduidde dat hij geen verdere vragen te stellen had; maar nadat de commissie Abner gezegd had dat hij, tot over zijn zaak beslist zou zijn, nog een week in Yale moest blijven, corrigeerde de voorzitter dit enigszins: ‘Mogelijk hebben we in jouw geval meer dan een week nodig, Hale, om tot een beslissing te komen. Word dus niet ongeduldig.’ En toen de door alle ingewikkelde vragen die hem gesteld waren wat verbijsterde jongeman naar zijn kamer was teruggekeerd, werd hij nog meer in verwarring gebracht, want daar vertelde zijn kamergenoot hoe betrekkelijk eenvoudig diens ondervraging verlopen was. ‘Ze vroegen me iets over mijn geloof,’ zei John Whipple, ‘en rieden me toen aan te gaan trouwen zodra ik volgende week hun brief had ontvangen.’ ‘Met wie ga je trouwen?’ vroeg Abner. ‘Met mijn nichtje natuurlijk.’ ‘Maar heb je haar dan al gevraagd?’ ‘Dat ga ik nog doen. Met wie trouw jij?’ ‘Tegen mij was de commissie heel anders,’ bekende Abner. ‘Ik heb geen idee wat ze eigenlijk van me denken.’ Er werd geklopt en toen Whipple de deur opendeed stond daar de rijzige dominee Thorn en vroeg, terwijl zijn adamsappel op en neer ging: ‘Mag ik even onder vier ogen met Hale spreken, Whipple?’ ‘Gaat u zitten, alstublieft,’ hakkelde Abner. ‘Een ogenblik maar,’ zei de magere dominee. Hij kwam direct ter zake—hij stond erom bekend—en vroeg: ‘Ik wil weten of ik je goed begrepen heb. Mocht het bestuur je als zendeling voor Hawaï benoemen, dan ken je geen meisje dat je kunt vragen ...’ Abner verschoot van kleur bij de gedachte dat zijn zorgvuldig geplande carrière in duigen zou

vallen omdat hij geen meisjes kende; daarom antwoordde hij vlug: ‘Dominee Thorn, wanneer dat het enige is dat er in de weg staat ... Dominee, ik weet zeker dat ik mijn vader ... Hij heeft erg veel mensenkennis, mijnheer, en als hij een meisje uitkiest ...’ ‘Kalm maar, Hale. Ik heb niet gezegd dat je niet mag gaan. Ik heb zelfs niet gezegd dat je zonder meer benoemd zult worden. Ik vroeg alleen maar: “Mochten we je uitkiezen, weet je dan een geschikte vrouw met wie je kunt trouwen en wel ... tamelijk vlug?” En je antwoord was nee, o.k.’ ‘Maar, dominee Thorn, geef me dan twee weken,’ smeekte Abner bijna in tranen. ‘Ik weet dat mijn vader ...’ ‘Ik ben zeer onder de indruk van je vroomheid, Hale,’ begon de oudere man om het gesprek een andere wending te geven. ‘Is er dan toch een kans?’ ‘Waarover ik het met je wilde hebben, Abner,’ zei de lange, strenge man zo vriendelijk als hij kon, ‘is het feit dat mijn zuster in Walpole een dochter heeft ...’ Hij wachtte even omdat hij niet goed wist hoe verder te gaan, en hij hoopte dat Abner zijn bedoeling zou begrijpen en hem het afmaken van zijn zin zou besparen. Maar de brave Abner met zijn tegen zijn slapen geplakte haar had geen idee waarom de strenge zendeling over zijn zuster sprak of over de dochter van zijn zuster, en wachtend op wat er volgen zou bleef hij dominee Thorn met een ontwapenend onschuldige blik aankijken. De lange zendeling slikte een paar keer, veegde zijn voorhoofd af en begon: ‘Als je dus geen meisje kent...’ ‘Ik weet zeker dat mijn vader er wel een voor me kan vinden,’ onderbrak Abner. ‘En als de commissie je uitkiest...’ ging Eliphalet Thorn hardnekkig verder. ‘Dat geve God!’ riep Abner uit. ‘Ik vroeg me af of je het prettig zou vinden als ik bij mijn nicht een goed woordje voor je zou doen.’ De lange dominee slikte moeizaam en staarde de bleke jongeman aan. Abner stond verbijsterd en bracht er toen uit: ‘U bedoelt dat u me wilt helpen een vrouw te vinden? Uw eigen nicht?’ Gretig pakte hij de hand van dominee Thorn en bleef die bijna een

minuut op en neer schudden. ‘Dat is meer dan ik ooit had durven vragen,’ riep hij blij. ‘Echt, dominee Thorn ...’ De magere zendeling trok zijn hand terug, stopte de woordenstroom en voegde eraan toe: ‘Ze heet Jerusha. Jerusha Bromley. Ze is een jaar ouder dan jij, maar het is een zeer godvruchtig meisje.’ Het horen noemen van een bepaalde naam en de gedachte dat die duistere naam behoorde bij een wezen van vlees en bloed dat zo en zo oud was, brachten Abner van streek en hij begon te huilen; maar hij vermande zich snel en zei: ‘Dominee Thorn, er is vandaag te veel gebeurd. Zullen wij samen bidden?’ En in het kamertje op Yale College stonden de ervaren zendeling en de gevoelige jongen met hun ogen ten hemel geslagen terwijl Abner bad: ‘Lieve, goede, allesbestierende Heer, ik ben niet bij machte alles te begrijpen wat vandaag gebeurd is. Ik heb met Uw zendingen gesproken en zij hebben gezegd dat ik misschien in hun gelederen zal worden opgenomen. Een van Uw dienaren heeft aangeboden voor mij ten beste te spreken bij een meisje uit zijn familie. Beminde, machtige God, wanneer al deze dingen door Uw hulp werkelijkheid worden, zal ik tot het einde van mijn leven Uw dienaar blijven en zal ik Uw woord tot op de verste eilanden verkondigen.’ Nederig sloeg hij zijn ogen neer en dominee Thorn fluisterde schor: ‘Amen.’ ‘Over twee weken hoor je nader,’ zei hij toen hij wegging. Tact was iets dat Abner Hale nooit zou leren. ‘John Whipple zei dat hij binnen een week uitsluitel zou hebben,’ bracht hij het commissielid in herinnering. ‘Jouw geval ligt anders,’ antwoordde Thorn. ‘Waarom?’ vroeg Abner. Graag had dominee Thorn hierop naar waarheid geantwoord: ‘Omdat jij een walgelijk, ondervoed, bleek pedanterikje bent, van het soort dat elke zendingspost waaronder hij valt naar de bliksem helpt. Er is geen mens in mijn commissie die werkelijk vindt dat jij uitgezonden moet worden, maar ik heb een nichtje dat zo snel mogelijk moet trouwen. En als ik de kans krijg met

haar te praten voordat ze jou te zien krijgt, kan ik haar misschien ertoe brengen met je te trouwen. Daarom, jongeman, duurt het twee weken.’ Met de zelfbeheersing die hij zich in Afrika had eigen gemaakt, slikte de verstandige dominee die woorden echter in en gaf een—naar hij zelf vond tamelijk handige—verklaring voor het uitstel: ‘Kijk eens, Hale, dr. Whipple gaat als zendeling-arts naar Owhyhee. Als jij wordt uitgekozen en als je een vrouw kunt vinden, dan ga je met een aanstelling als predikant. Daarom moet jouw geval zorgvuldiger onderzocht worden.’ Dit antwoord klonk zo redelijk dat Abner er zich prompt bij neerlegde; en toen John Whipple zijn aanstellingsbrief ontving en onmiddellijk aan het bestuur in Boston liet weten dat hij de benoeming aanvaardde, terwijl hij met dezelfde post zijn nichtje in Hartford ten huwelijk vroeg, moest Abner stilletjes lachen over de opwinding van zijn kamergenoot. Steeds opnieuw verzekerde hij zichzelf: ‘Zendeling-arts kan iedereen worden, maar een aanstelling als predikant moet zorgvuldig onderzocht worden.’ Maar telkens als hij dergelijke ijdele gedachten koesterde, herinnerde hij zich ook meteen het tegengif dat zijn bijbeltekst bood en zei hardop: ‘Iedere hooghartige is de Heer een gruwel.’ En hij voegde daar de indrukwekkende woorden uit Job aan toe: ‘Zie naar ieder die trots is en werp hem terneer; zie naar ieder die trots is en verneder hem.’ Zo voerde hij innerlijk strijd.

Zodra dominee Thorn met zijn gesprekken op Yale College klaar was, repte hij zich weer naar Boston en nam daar de diligence naar Marlboro in Massachusetts om er informatie in te winnen omtrent het karakter en de vooruitzichten van Abner Hale. De koets was Marlboro nauwelijks genaderd of hij voelde zijn oude afkeer van het dorp opnieuw in zich opkomen. De mooie witte schuren in het mooie lentelandschap

getuigden van hele generaties spaarzame, zorgvuldige lieden, trots op hun bezit en doof voor de lessen van de Heer. Zijn indrukken van vroeger werden nog versterkt toen hij constateerde dat de dorpsbewoners al even keurig waren als de schuren in de velden. Het schoolhoofd vertelde luchtig: ‘Abner Hale! O ja! Er zijn zoveel kinderen Hale dat het vrij lastig is ze uit elkaar te houden. Abner, die jongen met piekharen, slecht in gymnastiek en nog slechter in wiskunde, maar goed van de tongriem gesneden waardoor je duidelijk merkte hoe slim hij was. Een ingetogen jongeman die nooit zijn nagels verzorgde. Maar hij had wel een goed gebit.’ ‘Was hij vroom?’ vroeg Thorn verder. ‘Wat al te vroom,’ antwoordde de vlotte schoolmeester. Toen bedacht hij dat dit door zijn bezoeker als een afwijzing van vroomheid kon worden uitgelegd, en hij voegde er haastig aan toe: ‘Ik bedoel daarmee dat hij de neiging had zich erop te laten voorstaan, wat volgens mij niet goed is want houdt de bijbel ons immers niet voor: “Dode vliegen doen de zalf van de zalfbereider stinken: zo heeft ook een weinig onverstand meer invloed dan wijsheid en eer”?’ En met een innemende glimlach hief hij zijn handen op. ‘Zou hij een goede zendeling zijn?’ vroeg Thorn wat ontstemd, want hij had het bijbelcitaat niet kunnen plaatsen. ‘O ja!’ riep de onderwijzer uit. ‘De sprong in het onbekende. De Blijde Boodschap aan de heidenen brengen. Ja, ik denk dat Abner Hale ... Heb ik nou de goeie te pakken? U bedoelt toch de oudste zoon van Gideon Hale? Die met dat pukkelige gezicht, een nogal onaantrekkelijke jongen? Ja, dat is hem. O ja, die zou een uitstekende zendeling zijn. Op een of andere rare plek en in z’n eentje.’ De plaatselijke dominee was al niet veel beter en dominee Thorn, getraind in de harde leerschool van Afrika, had al spoedig door waar Abner het huilen geleerd had. De beverige oude man piepte: ‘Kleine Abner Hale! Ik herinner me nog het jaar dat hij de Heer heeft gevonden. Het gebeurde in het veld van zijn vader en hij stond als aan de

grond genageld ...' 'Zou hij een goede zendeling zijn?' viel Thorn hem in de rede. 'Zendeling!' snauwde de oude man. 'Waarom zou hij uit Marlboro weggaan? Waarom komt hij hier niet terug en neemt mijn plaats over, waar hij wat goeds kan verrichten? Er zouden eens wat zendingen naar Marlboro gestuurd moeten worden. Het zijn hier allemaal atheïsten, deïsten, unitariërs en quakers. Het duurt niet lang meer of er is in heel New England geen behoorlijke volgeling van Calvijn meer te vinden. Als ik jou eens wat mag vertellen, jongeman, en aan je rode kleur kan ik zien dat je daar helemaal niet op gesteld bent, dan moest jij hier niet onze jongemannen komen verleiden om naar Ceylon en Brazilië en dergelijke streken te gaan. Laat ze hier blijven en hier aan zendingswerk doen. Maar ik heb geen antwoord gegeven op je vraag. Abner Hale zou een geweldige zendeling zijn. Hij is zacht van aard maar staat pal voor de goede zaak. Hij is een harde werker en tegelijk een oprechte bewonderaar van de natuur. Hij is vroom en eert zijn ouders. Hij is veel te goed om naar Ceylon te worden gestuurd.' Tijdens zijn stoffige wandeling naar de boerderij van Hale stond dominee Thorn op het punt zijn ingewikkelde plan op te geven om eerst het bestuur over te halen Abner te accepteren en daarna zijn nicht Jerusha ertoe te brengen hetzelfde te doen. Alles wat hij tot nu toe over de jongen gehoord had bevestigde de vermoedens van de commissie dat Abner een moeilijke, eigenzinnige jongeman was die, waar hij ook heen ging, last zou veroorzaken; maar toen kwam de magere zendeling bij het huis waar Abner had gewoond en hij veranderde snel van gedachten. Vanaf de weg leidde een smal, door esdoorns omzoomd pad naar een hoeve in New England stijl met aangebouwde schuur. De gebouwen hadden wel zo'n honderd vijftig jaar geen verf gezien en stonden nu grijsbruin in de zon, die in plaats van op te vrolijken wat een vriendelijk, door groen omgeven geheel had kunnen zijn, de kaalheid van de gebouwen alleen maar

onderstreepte. Dominee Thorn bedacht dat dit het soort christelijke huis was waarin hij zelf was opgegroeid, bij uitstek geschikt om een echt vroom nageslacht voort te brengen. Bij de aanblik alleen al van die povere buitenkant begreep hij Abner beter. De hoekige, harde Gideon Hale completeerde het beeld. Hij legde zijn magere linkerbeen helemaal rond het rechter, zodat zijn ene enkel om de andere geklemd zat. Hij stelde zijn bezoeker op diens gemak met de woorden: ‘Wanneer u Abner aanneemt voor Owhyhee, dominee Thorn, dan moet u niet denken dat dit een onverdeeld genoegen zal zijn. Hij is geen gewone jongen. En hij is ook beslist niet gemakkelijk. Tot zijn bekering was er goed met hem te praten. Daarna was hij ervan overtuigd dat niet ik maar hij wel zou uitmaken wat Gods wil was. Maar het is een doorzetter. Wanneer u zijn schoolcijfers gezien hebt, weet u dat hij slecht in rekenen was. Maar heeft u ook gezien wat hij op Yale College gepresteerd heeft? Hij is een van de besten. In veel opzichten is hij geen opvallende jongen, dominee Thorn, maar wat het rechte pad betreft is hij uit één stuk. Al mijn kinderen trouwens.’ Tijdens het avondeten zag Eliphalet Thorn het soort graniet waaruit Abner Hale was gehouwen. Met schone gezichten en thuis gemaakte kleding van de goedkoopste stof kwamen de negen Hale-kinderen braaf achter elkaar binnen en gingen zitten aan een tafel die vlekkeloos schoon maar karig voorzien was van voedsel. ‘Laat ons bidden,’ zei de gespierde Gideon met zijn haviksneus, en alle hoofden bogen zich. Een voor een zeiden de negen kinderen een toepasselijk vers uit de bijbel waarna mevrouw Hale, die vel over been was, slechts ‘God zegene dit huis’ prevelde, gevolgd door een vijf minuten durend gebed van haar echtgenoot. Na deze inleiding zei Hale: ‘En misschien wil onze gast nu zo goed zijn ons voor te gaan in een woord van gebed?’ En het hele toneel deed dominee Thorn zo sterk aan zijn eigen jeugd denken dat hij een gebed van tien minuten uitsprak, waarin hij herinneringen ophaalde

aan de godsdienstige hoogtepunten van zijn jeugd in een christelijk gezin. Na de karige maaltijd nam Gideon Hale al zijn kroost mee naar de voorkamer, waar het zo vochtig was dat duidelijk bleek dat hier niet te veel gestookt werd; en hij stelde voor een avonddienst te houden. Zijn vrouw en dochters openden met het opgewekte gezang ‘Wij prijzen allen Jezus’ naam’ waarna Gideon en de jongens een indertijd zeer bekend lied zongen: ‘O, laat ons wandelen met God.’ Toen ze aan het roerende vers over afgoden waren gekomen, zong ook dominee Thorn krachtig mee want de woorden konden bijna dienen als de allesbeheersende leidraad van zijn leven:

Waar mijn gemoed aan kleeft,

Aan ijdel, aards bezit,

Ban toch die afgod uit mijn hart,

Maak dat ik U aanbid.

Gideon en zijn oudste spraken vervolgens een gebed uit: toen werd de gast verzocht een paar woorden te spreken. Dominee Thorn sprak lang en vurig over de invloed die een christelijk thuis kan uitoefenen op een jongeman of, terwijl hij eraan dacht hoe zijn zusters zich hadden ontwikkeld tot sterke vrouwen, op een meisje. ‘Uit dergelijke gezinnen,’ zei hij, ‘kiest God degenen die Zijn werk op aarde moeten voortzetten.’ En meegesleept door zijn eigen woorden steunde hij de keuze van Abner Hale want ook al had de jongen nu weinig aantrekkelijks, hij wist dat Abner in de toekomst een belangrijk en degelijk werktuig des Heren zou worden. Toen de dienst geëindigd was en de kinderen waren weggestuurd, vroeg de dominee aan Gideon een stuk papier om het bestuur verslag uit te brengen. ‘Wordt het een lange brief?’ vroeg

Gideon bezorgd. ‘Een korte,’ antwoordde Eliphalet. ‘Ik heb ze een goed bericht te vertellen.’ Omzichtig scheurde Gideon een vel schrijfpapier doormidden en overhandigde de ene helft aan zijn gast. ‘We verspillen hier nooit iets,’ legde hij uit. Toen de lange zendeling zijn brief begon met: ‘Broeders, ik ben bij Abner Hale thuis geweest en ik heb vastgesteld dat hij uit een gezin komt dat met hart en ziel de Heer is toegedaan ...’ keek hij even op en zag toevallig de smalle plank met een aantal boeken die tot zijn vreugde dezelfde bleken als in zijn eigen ouderlijk huis: een versleten exemplaar van Euclides, het *Martelaarsboek* van Foxe, het woordenboek van Noah Webster en een veelgebruikte uitgave van John Bunyans *Christen- en Christinnereis* naast een familiebijbel. ‘Ik zie met genoegen,’ zei dominee Thorn, terwijl hij even ophield met schrijven, ‘dat men zich in dit christelijke gezin niet afgeeft met losbandige poëzie en met de romans die in ons land zo populair worden.’ ‘Mijn gezin streeft ernaar zalig te worden,’ antwoordde Gideon nuchter; en de zendeling met zijn magere gelaat maakte snel een eind aan de brief die de uitzending van Abner Hale naar Owhyhee garandeerde. Eliphalet Thorn stapte de koele voorjaarslucht in en het echtpaar Hale begeleidde hem tot de weg die glansde in het maanlicht. ‘Als het regende of als de maan niet scheen,’ zei Gideon, ‘dan zou ik de paarden inspannen ...’ Nu echter wees hij met zijn gespierde rechterarm de weg naar Marlboro. ‘Ver is het niet,’ verzekerde hij hem. Dominee Thorn nam afscheid van het echtpaar en begon aan de terugtocht in de richting van de lichten van Marlboro. Maar nadat hij een stukje gelopen had, hield hij stil en keek nog eens om naar het kale, onaantrekkelijke huis waar zijn beschermeling vandaan gekomen was. De bomen stonden er in een rechte lijn; de akkers waren goed verzorgd; het vee was weldoorvoed. Maar verder zag de boerderij er armoedig uit, er was niets dat ook maar in de verste verte op schoonheid leek. En het was zo opzettelijk sober dat het werkelijk

weezinwekkend was, afgezien van het feit dat het kennelijk in de bedoeling lag de voorbijganger erop te wijzen dat dit huis en zijn bewoners aan God waren toegewijd. En als om dit feit te onderstrepen was dominee Thorn nog geen twee uur weg of Abner Hales oudste zuster kwam schreiend haar moeders kamer binnenhollen en bleef bevend in het maanlicht staan, terwijl ze riep: ‘Moeder! Moeder! Ik lag in bed te denken aan die arme negers over wie dominee Thorn vanavond gesproken heeft. Ik begon te trillen en ik hoorde God zich rechtstreeks tot mij richten.’ ‘Kreeg je een allesbeheersend gevoel dat je gezondigd hebt?’ vroeg haar moeder en sloeg een lange mantel om die ze als peignoir gebruikte. ‘Ja! Voor het eerst wist ik dat ik volkomen en hopeloos verdoemd was en dat er voor mij geen uitweg was.’ ‘En voelde je je bereid jezelf helemaal aan God over te geven?’ ‘Het was net of een grote hand me krachtig door elkaar schudde en me eindelijk tot bezinning bracht.’ ‘Gideon!’ riep de moeder van het meisje verrukt. ‘Esther is tot het inzicht gekomen dat ze een zondares is!’ Dit was het beste nieuws dat Gideon Hale zich kon wensen en hij riep: ‘Is ze nu in staat van genade?’ ‘Dat is ze!’ riep mevrouw Hale. ‘O, gezegend Sion, opnieuw heeft een zondaar u gevonden!’ En de drie Hales knielden neer in het maanlicht en dankten vol vuur hun sombere, strenge God, omdat Hij weer een lid van hun gezin had duidelijk gemaakt hoe meedogenloos zwaar het gewicht van de zonde is waaronder de mensheid gebukt gaat, hoe dichtbij het onblusbare hellevuur is waartoe negenennegentig van de honderd mensen voor eeuwig veroordeeld zijn en hoe vreugdeloos en bitter de weg naar verlossing is.

Drie dagen later kwam dominee Thorn bij een der mooiste dorpen van Noord-Amerika, namelijk het dorp Walpole met zijn door bomen omzoomde lanen en withouten huizen met

fraaie gevels, dat in de buurt van de rivier de Connecticut ligt in het zuiden van New Hampshire. Het was een dorp dat de mensen blij maakte, want reeds van verre blonk de spits van de kerktoren en de omringende, glooiende heuvels zagen er goed uit. Dominee Thorns oudste zuster Abigail was naar Walpole gekomen toen ze koppig voet bij stuk had gehouden dat ze trouwen ging met de jonge Harvard advocaat Charles Bromley, wiens familie reeds verscheidene generaties in Walpole woonde. Noch op de Bromley's noch op hun dorp had dominee Thorn het ooit erg begrepen gehad, want allebei waren méér uit op het leiden van een prettig leven dan op vroomheid; en zelden naderde hij Walpole zonder de absolute overtuiging dat God op een goede dag die genotzoekende plaats wel zou straffen, een overtuiging die nog vastere vormen aannam als hij bij het huis van de Bromley's aankwam: een fraai, groot huis met drie verdiepingen en vele ramen. Tot zijn ontsteltenis kon hij zijn zuster op het huisorgel Engelse dansen horen spelen. De dans werd abrupt afgebroken en een veertigjarige vrouw met een opgewekt gezicht en ronde wangen haastte zich naar de deur en riep: 'Daar is Eliphalet!' Hij ontweek haar kus, keek onderzoekend om zich heen en constateerde tot zijn opluchting dat zijn nicht Jerusha niet thuis was. 'Ze is wèl thuis!' corrigeerde Abigail. 'Ze zit boven te piekeren. Het gaat helemaal niet goed met haar, maar als je 't mij vraagt wil ze niet anders. Ze vertikt het hem uit haar hoofd te zetten en precies als de tijd haar wonden begint te helen, komt er weer een brief uit Kanton of Californië en dan raakt ze weer in de put.' 'Waarom onderschepje die brieven niet?' vroeg Eliphalet. 'Dat zou Charles nooit goedvinden. Hij staat erop dat iedereen in huis zijn eigen leven kan leiden. Hij vindt dat het ieders onvervreemdbaar recht is in contact te staan met mensen van buitenaf, ook al zijn die mensen niet goed.' Dominee Thorn stond op het punt te zeggen dat hij niet begreep waarom de Heer Charles Bromley

niet op staande voet liet doodvallen, maar omdat hij zich dat de afgelopen tweeëntwintig jaar al voortdurend had afgevraagd en omdat de Heer koppig geweigerd had er iets aan te doen slikte hij die afgezaagde gedachte maar in. Wat hem echter verbitterde was het feit dat de Heer alles wat Bromley ondernam met zegen overlaadde. ‘Nee,’ zei hij stug toen zijn zuster vroeg of hij bij haar bleef logeren. ‘Ik logeer in de herberg.’ ‘Waarom ben je dan helemaal hierheen gekomen?’ vroeg Abigail. ‘Omdat ik er iets op gevonden heb om je dochter te redden.’ ‘Jerusha?’ ‘Ja. Driemaal heb ik haar horen zeggen dat zij haar leven aan Jezus wil wijden. Dat ze wil werken daar waarheen Hij haar ook sturen zal ... als zendelinge.’ ‘Eliphalet!’ viel zijn zuster hem in de rede. ‘Dat waren de woorden van een meisje dat teleurgesteld is in de liefde. Toen ze dat zei had ze een jaar lang niets van hem gehoord.’ ‘Juist in de momenten van teleurstelling zeggen we wat we werkelijk denken,’ hield Thorn vol. ‘Maar Jerusha heeft hier alles wat haar hartje begeert, Eliphalet.’ ‘Zij wenst God in haar leven, Abigail, en dat heeft ze hier niet.’ ‘Maar Eliphalet! Je wilt toch niet beweren ...’ ‘Heb je het ooit met haar gehad over wat ze mij verteld heeft?’ drong dominee Thorn aan. ‘Heb je de moed daartoe gehad?’ ‘Het enige dat we weten is dat ze, wanneer ze net een brief van hem heeft gekregen, in de zevende hemel is en trouwen wil zodra hij de haven van New Bedford is binnengelopen. Maar als ze zes of zeven maanden niets van hem gehoord heeft, zweert ze dat ze naar de zending in Afrika wil gaan ... net als haar oom.’ ‘Laat mij nu met haar praten,’ stelde Eliphalet voor. ‘Nee! Ze zit zo in de put dat ze op alles “ja” zou zeggen.’ ‘Misschien ook op de vraag of ze haar onsterfelijke ziel wil redden?’ ‘Eliphalet! Praat niet zo! Je weet dat Charles en ik als goede christenen trachten te leven ...’ ‘Niemand kan in Walpole, in New Hampshire, als een goede christen leven,’ mompelde hij vol afkeer. ‘Ik zie hier niets dan ijdelheid. Bekijk deze kamer maar

eens! Een orgel dat niet gebruikt wordt voor geestelijke liederen. Romans. Boeken met wulpse gedichten. Geld dat naar de zending zou moeten gaan wordt hier besteed aan pracht en praal. Abigail, een jongeman uit Massachusetts die zich aan God heeft toegewijd, staat op het punt sloop te gaan naar Owhyhee als zendeling. Hij heeft mij verzocht je om de hand van Jerusha te vragen.’ Mevrouw Bromley liet zich in haar stoel vallen, maar hervond haar zelfbeheersing en riep een bediende. ‘Ga onmiddellijk meneer Bromley roepen,’ beval ze. ‘Ik ben hier niet gekomen om met je man te praten,’ protesteerde Eliphalet. ‘Niet God, maar mijn man is Jerusha’s vader,’ antwoordde Abigail. ‘Dat is godslastering!’ ‘Nee, liefde!’ In woedend stilzwijgen zaten broer en zuster te wachten tot de gezette, joviale, succesvolle, welgedane Charles Bromley de kamer binnenkwam. ‘Familieruzie?’ vroeg hij gretig. ‘Mijn broer Eliphalet ...’ ‘Ik weet wie hij is, schat. Noem hem maar Phet.’ Hij voegde er lachend aan toe: ‘Uit ervaring weet ik dat alles veel gemakkelijker gaat wanneer je de strijdende partijen ertoe krijgen kunt wat minder formeel te doen. Als je begint met “Mijn broer Eliphalet”, dan moet je er alleen al uit zelfrespect haast een rechtszaak van maken. Wat heb je op je lever, Phet?’ ‘Een keurige jongeman van de theologische faculteit van Yale College staat op het punt als zendeling naar Owhyhee te vertrekken ...’ ‘Waar ligt Owhyhee?’ ‘Het hoort bij Azië.’ ‘Wonen er Chinezen?’ ‘Nee, Owhyheeërs.’ ‘Nooit van gehoord.’ ‘En hij was zeer onder de indruk van wat ik hem vertelde over mijn nicht Jerusha.’ ‘Hoe kwam zij in het stuk voor?’ vroeg Bromley achterdochtig. ‘Wat een vernedering,’ snikte Abigail. ‘Eliphalet probeert onze dochter aan de man te brengen door met haar te leuren.’ ‘Ik vind het bijzonder edelmoedig van hem, Abby,’ barstte Bromley los. ‘God weet dat ik niet erg veel succes heb gehad om haar onder de pannen te krijgen. De ene week is ze verliefd op een zeeman die ze in geen driejaar gezien heeft. Abby,

heeft die zeeman haar wel eens een zoen gegeven?’ ‘Charles!’ ‘En de volgende week is ze verliefd op God en zelfkastijding op een of ander ver eiland. Eerlijk gezegd, Phet, ik zal je erg dankbaar zijn als je een goede echtgenoot voor haar kunt vinden. Dan kan ik mij gaan concentreren op een man voor haar beide zusters.’ ‘De jongeman over wie ik het had heet Abner Hale,’ zei Thorn stijfjes. ‘En dit is wat zijn hoogleraren over hem denken. Ik ben bij hem thuis geweest ...’ ‘O, Eliphalet!’ protesteerde zijn zuster. ‘Omdat ik mij ervan wilde overtuigen dat hij christelijk was opgevoed.’ ‘En is het een goed christelijk gezin?’ vroeg Bromley. ‘Ja,’ antwoordde Eliphalet. ‘In elk opzicht.’ Minutenlang ijsbeerde Charles Bromley door de smaakvol ingerichte kamer en zei toen opeens: ‘Zeg, Phet, als dat zo’n braaf christelijk gezin is zoals je beweert, dan moet ‘t er wel afschuwelijk ongezellig zijn. Ik kan me die Abner Hale nu precies voorstellen. Vel over been, pukkels, bijziend omdat hij altijd met zijn neus in de boeken heeft gezeten, schijnheilig, met vuile nagels en in maatschappelijk opzicht zes jaar achter. Maar toch, weet je, als ik zie hoe het hier in Walpole toegaat, dan zijn het vaak precies die knapen die op den duur de beste echtgenoten worden.’ Of dominee Thorn wilde of niet, hij had altijd bewondering gehad voor de scherpzinnige geest van zijn zwager; daarom zei hij nu iets wat hij helemaal niet van plan was geweest: ‘Charles en Abigail, deze jongeman is precies zoals Charles hem heeft beschreven. Maar hij is ook een zorgzame jongeman, bijzonder eerlijk tegenover zichzelf, en zijn uiterlijk zal er beslist op vooruitgaan. Zelf zou ik hem nu niet graag als schoonzoon hebben, maar over tien jaar zal hij de beste echtgenoot zijn die een vrouw zich wensen kan.’ ‘Is hij even groot als Jerusha?’ vroeg Abigail. ‘Niet helemaal, en hij is een jaar jonger.’ Mrs. Bromley begon te huilen maar haar man plaagde: ‘Je weet hoe dat gaat, Phet! Die zeeman op wie Jerusha verliefd is geworden ... tijdens een of andere onnozele

danspartij hier in Walpole ... hij is een neef van de Lowells geloof ik ..., ik heb altijd gedacht dat het haar moeder was die op die avond volledig haar hart verloren had. Die lange kerels met van die gebiedende blikken!’ Hij klopte eens op zijn ronde buikje en zijn vrouw moest daardoor lachen. ‘Het komt hierop neer,’ zei Eliphalet zonder verdere omwegen. ‘Jullie hebben een dochter en ik heb een nichtje. Gedrieën houden we veel van haar. Ze is tweeëntwintig en elke dag raakt ze meer in de war. We moeten een echtgenoot voor haar vinden. We moeten haar helpen met het kiezen van een levensweg. Beide kan ik haar bieden.’ ‘En ik ben je dankbaar voor dat aanbod,’ zei Charles warm. ‘God weet dat ik er geen raad op wist.’ ‘Wil je nog steeds met haar praten, Eliphalet?’ vroeg Abigail, die door de reactie van haar echtgenoot van gedachte veranderd was. ‘Nee, Abigail,’ onderbrak haar man. ‘Dat is jouw taak en niet die van Phet.’ ‘Dat vind ik ook wel,’ snikte mevrouw Bromley. ‘Maar wat kan ik haar over die jongen vertellen?’ Eliphalet had die vraag voorzien en overhandigde haar een keurig geschreven rapport over Abner Hale met een gedetailleerde persoonsbeschrijving van de jonge dominee, een lijst van de cijfers die hij op het College behaald had, een scriptie van zijn hand over de kerkelijke tucht in Genève en een stamboom van de Hales uit Marlboro die afstamden van Elisha Hale uit Bucks in Engeland. Op een apart papier stond dat vertrouwelijke brieven gericht konden worden aan John Whipple en rector Day in Yale, aan verscheidene christelijke inwoners van Marlboro en aan Abners zuster Esther op de familieboerderij. Abigail Bromley keek eerst naar de persoonsbeschrijving: “Regelmatig maar bleek gezicht; goed gebit.” Ongunstige berichten had ze kunnen verwerken, maar deze hoopvolle gegevens maakten haar van streek en ze snikte: ‘We weten niet eens waar Owhyhee ligt.’ Toen begon ze haar man te beschuldigen van een gebrek aan vaderliefde: ‘Ben jij van plan je dochter weg te sturen naar ...’ ‘Mijn lieve

Abigail,' zei Charles vastberaden, 'het enige dat ik niet van plan ben is mijn dochter op een kamertje te laten wegwijnen door buien van neerslachtigheid en godsdienstwaanzin. Wanneer ze in Owhyhee liefde en een goed leven kan krijgen, dan is dat een heel wat beter vooruitzicht dan ze nu hier in Walpole heeft. Ga jij nu naar boven om met haar te praten. Ik geloof dat ze op het ogenblik weer op de godvruchtige toer is en dat ze dolgelukkig zal zijn bij het vooruitzicht met een dominee te trouwen en naar Owhyhee te gaan.' Als resultaat van dominee Eliphalet Thorns bemoeiingen in Marlboro en Walpole ontving de jonge Abner Hale, die deze junidagen nerveus op Yale zat te zweten, tenslotte de verwachte brief uit Boston: 'Geachte heer Hale, Als resultaat van de door de eerwaarde heer Eliphalet Thorn te onzen behoefte zorgvuldig ingewonnen informatie prijst het Bestuur van de Amerikaanse Vereniging voor Overzeese Zending zich gelukkig in de Heer u te kunnen mededelen dat u gekozen bent voor het verrichten van zendingswerk op Hawaiï. Met uw echtgenote zult u vanuit Boston op 1 september vertrekken met de schoener *Thetis* onder bevel van kapitein Janders.' Ingesloten was een gedrukte lijst van ongeveer tweehonderd artikelen die de nieuwbenoemde zendelingen geacht werden mee te nemen:

3 scheermessen - 1 parasol - 1 stel kisten

1 kompas - 3 scharen - 1 blaasbalg

21 handdoeken - 4 mokken - 3 aardewerk kruiken

1 wasbekken - 3 po's - 1 haardrooster

1 huid - 1 lantaarn - 1 hevel en haken ...

Ook was er nog een veel kortere brief bij waarin alleen stond: 'U zult er goed aan doen u tegen eind juli te gaan voorstellen

aan Charles en Abigail Bromley in Walpole, New Hampshire, voor een ontmoeting met hun dochter Jerusha, een vroom meisje van tweeëntwintig jaar. Ik heb bedacht dat u zich wellicht nog een paar kleinigheden zult moeten aanschaffen om er voor die belangrijke gelegenheid netjes uit te zien en daarom sluit ik hierbij drie dollar in, die u mij niet hoeft terug te geven.’ Deze brief was ondertekend: ‘Eliphalet Thorn, Afrikaanse Zending.’

Omstreeks 1820 werden vele dominees die naar Hawaï uitgezonden zouden worden zó door hun studie in beslag genomen dat ze zich geen tijd gunden kennis te maken met een jonge vrouw met wie ze zouden kunnen trouwen. Plotseling zagen ze zich geconfronteerd met de absolute noodzakelijkheid binnen enkele weken in het huwelijk te treden, want de AVOZ weigerde pertinent een vrijgezel naar de eilanden te sturen. Iedereen die de wens had geuit daar voor de Heer te gaan werken werd aangeraden bij zijn vrienden te informeren of die geen geschikt meisje voor hem wisten. En dat had altijd succes. Natuurlijk weigerde een kandidate die aan de jonge eerwaarde door zijn vrienden werd voorgesteld wel eens, maar vroeg of laat vonden ze allemaal een vrouw “niet omdat die jonge kerels zo knap waren, maar omdat er in New England zo verdraaid veel oude vrijsters zaten. De bloem van onze jeugd koos zee.” Men was het er niet over eens of de beslissing van de AVOZ geen vrijgezellen uit te sturen nu voortkwam uit het idee dat alleenwonende mannen zich misschien slecht zouden kunnen redden, of omdat men wist hoe het op Hawaï toeging; waarschijnlijk gaf die laatste overweging de doorslag want heel wat walvisvaarders waren in New Bedford en Nantucket teruggekeerd—als ze er al aan dachten naar huis terug te gaan—met wilde verhalen over willige meisjes, kokosnoten zoveel als je lustte en hutten met

rieten daken in lieflijke dalen. In alle havensteden kon men vol heimwee horen zingen:

*'Ik wil terug naar Owhyhee,
Waar de branding zachtjes ruist,
Waar de meisjes lief en mooi zijn,
En beslist niet preuts en kuis!'*

Uit dergelijke liedjes trok het bestuur zijn conclusie en het achtte het in die omstandigheden verstandig, zelfs van jongemannen die in staat van genade waren, te verlangen dat hun eigen bekeerde vrouw meeding. Maar belangrijker was de overtuiging dat vrouwen het beschavende element vormden, dat ze het goede voorbeeld gaven christelijk te leven. De reden waarom de AVOZ erop stond dat de vrouwen meedingen, was dus niet alleen om de jonge zendelingen in het rechte spoor te houden, maar ook omdat zo'n godvruchtige jonge echtgenote op haar eigen, zeer overtuigende manier zendingswerk deed. En zo zwermde de jongemannen uit over New England, maakten op vrijdag voor het eerst kennis met verlegen, godvruchtige meisjes, deden hun op zaterdag een aanzoek en, nadat de huwelijksafkondigingen drie zondagen waren gelezen, trouwden hen en vertrokken onmiddellijk daarna naar Hawaï. Geen van dergelijke amoureuze zoektochten echter had een merkwaardiger verloop dan die van Abner Hale. Toen hij begin juli als erkend voorganger van de congregationalisten Yale vaarwel zegde, mat hij een meter drieënzestig, woog tweeënzestig kilo, en zag erg bleek. Zijn blonde piekharen waren in het midden gescheiden en vastgeplakt met water, vet en pommade. Hij droeg de in die tijd gebruikelijke zwarte domineesjas, waaronder een nauwsluitende, opstaande,

katoenen boord en een nieuwe vijftwintig centimeter hoge kachelpijp, die naar onderen afliep en aan de bovenkant breed en plat was. Zijn weinige bagage was verpakt in een doos. Die bevatte tevens een borsteltje waarmee men hem gezegd had zijn hoed te onderhouden. Dit was wat zijn kleding betrof de enige ijdelheid die hij zichzelf toestond, want—zo redeneerde hij—meer dan aan iets anders was hij aan die hoed als dominee te herkennen. Aan zijn zwarte rundleren schoenen met elastische rand dacht hij niet. Toen de diligence in Marlboro stilhield, stapte hij afgemeten uit, hij zette zijn hoge hoed recht, pakte zijn doos op en begon toen te voet aan de tocht naar huis. Tot zijn teleurstelling nam niemand in Marlboro de moeite hem geluk te wensen met het feit dat hij dominee was geworden, want met die hoge hoed op herkende niemand hem. Zonder met iemand gepraat te hebben bereikte hij het met bomen omzoomde pad dat naar zijn ouderlijke huis leidde. Daar stond hij dan in de stoffige hitte en begroette, naar hij dacht voor de laatste keer, dat sombere, weinig aantrekkelijke huis, waarin hele generaties Hales geboren waren en dat hem zo dierbaar was dat hij zijn hoofd boog en in tranen uitbarstte. Zo stond hij daar toen de jongere kinderen hem in de gaten kregen en het hele gezin naar buiten riepen om hem welkom te heten. Nauwelijks waren ze bijeen in de ongezellige voorkamer of Gideon Hale, die straalde van trots omdat hij een zoon had die dominee was, kwam met het voorstel: ‘Abner, wil jij ons voorgaan in gebed?’ Abner koos als tekst Leviticus 25, vers 10: ‘En gij zult wederkeren een ieder tot zijne bezitting en zult wederkeren een ieder tot zijn geslacht.’ Daarna hield hij een korte preek. De familie was diepgelukkig, maar nadat de samenkomst was afgelopen nam de verlegen Esther haar broer apart en fluisterde: ‘Er is iets heerlijk gebeurd, Abner.’ ‘Vader heeft ‘t me verteld, Esther. Ik ben heel erg blij dat je nu in staat van genade bent.’ ‘Het zou ijdel van me zijn daarover te spreken,’ zei het meisje

haastig en bloosde. ‘Dat bedoel ik niet.’ ‘Wat dan wel?’ ‘Ik heb een brief gekregen!’ ‘Van wie?’ ‘Uit Walpole in New Hampshire.’ Nu was het Abners beurt om een kleur te krijgen, en ofschoon hij niets wilde laten merken van zijn belangstelling, kon hij zich toch niet weerhouden om hakkelend te vragen: ‘Van . . . Maar de naam die hij nog tegen niemand had uitgesproken, kon hij niet over zijn lippen krijgen. Het leek hem zo onwaarschijnlijk dat hij zelfs van het bestaan van Jerusha Bromley afgaf, laat staan dat hij op het punt stond haar ten huwelijk te vragen, dat hij haar naam niet wilde profaneren door die te noemen. Esther Hale nam beide handen van haar. ‘broer in de hare en verzekerde hem: ‘Die brief komt van een der liefste, meest tactvolle, zachtaardige en godvruchtige meisjes in heel New England. Ze noemde mij zuster en vroeg mij voor haar te bidden en haar met raad en daad bij te staan.’ ‘Mag ik die brief lezen?’ vroeg Abner. ‘O, nee! Nee!’ protesteerde Esther heftig. ‘Zij heeft mij die in vertrouwen gestuurd. Jerusha zei . . . Is dat geen lieve naam, Abner? De moeder van Jotham in het boek Koningen heette zo. Ze zei dat alles haar zo overviel dat ze zich moest uitspreken tegenover een betrouwbare vriendin. Je zou verbaasd staan over wat ze me vroeg.’ ‘Waarover?’ vroeg Abner. ‘Over jou.’ ‘Wat heb je geantwoord?’ ‘Ik heb haar een brief van achttien kantjes geschreven, en hoewel het een vertrouwelijke brief was tussen mijn zuster en mij . . .’ ‘Je zuster?’ ‘Ja, Abner. Uit haar brief heb ik kunnen opmaken dat ze van plan is met je te trouwen.’ Esther glimlachte tegen haar broer die haar bedremmeld aankeek en vervolgde: ‘Hoewel het dus een vertrouwelijke brief was, heb ik van een van die achttien kantjes een kopie gemaakt.’ ‘Waarom?’ ‘Omdat ik op dat blad al je fouten stuk voor stuk heb opgesomd, zoals een meisje die ziet en dat belangrijke blad, Abner, wil ik je graag geven met zusterlijke genegenheid.’ ‘Dank je wel,’ mompelde Abner en hij nam het in een vloeiend handschrift beschreven

vel papier mee naar zijn kamer en las: ‘Liefste Jerusha, van wie ik hoop dat ik op een blijde dag het recht zal hebben je mijn zuster te noemen. Tot nu toe heb ik je alleen over de deugden van mijn broer verteld. Het zijn er vele en ik heb ze niet overdreven, want, aangezien wij—zoals je je kunt voorstellen—als kinderen van een groot, harmonisch gezin in een hechte familieband leven, heeft zelfs de grootste domoor kansen te over een juist inzicht te krijgen in de meest geheime hoekjes en gaatjes van ieders karakter en aard. Met het oog dus op de dag dat wij elkaar waarlijk zusters kunnen noemen en omdat ik vurig wens dat je merken zult dat ik volkomen eerlijk tegenover je ben geweest volgens de goed christelijke beginselen zoals de Heer ons die voorschrijft in Efeziërs 4, vers 25: “Daarom legt af de leugen en spreekt de waarheid, een iegelijk met zijnen; want wij zijn elkanders leden,” moet ik je nu op de hoogte brengen van de zwakke kanten van mijn godvruchtige, lieve broer. In de eerste plaats, Jerusha, heeft hij geen bijzonder goede manieren, en mocht dat het zijn wat je vooral in een echtgenoot hoopt aan te treffen, dan zal hij je ongetwijfeld teleurstellen. Maar ik ben er zeker van dat hij wel wat meer manieren kan leren en onder jouw geduldige leiding wordt hij misschien nog wel eens een bijna beschaafd man, maar ik weet het niet zeker. Hij is lomp maar eerlijk. Hij denkt niet na en komt voor zijn mening uit; en als ik zie wat mijn moeder te stellen heeft met zo’n echtgenoot, weet ik hoe moeilijk dat soms kan zijn. Maar zolang ik leef is mijn vader nooit anders geweest en daaruit moet ik wel concluderen dat vrouwen het wel graag anders zouden willen, maar dat het zelden lukt. In de tweede plaats denkt hij niet na waar het vrouwen betreft, want negentien jaar lang zijn wij zeer vertrouwelijk met elkaar omgegaan en heb ik hem mijn geheimen verteld en hij mij de zijne, maar nooit in al die jaren is het in zijn hoofd opgekomen mij eens een cadeautje te geven, behalve dan iets nuttigs als een liniaal of een tijdschrift.

Ik ben ervan overtuigd dat hij niet weet dat er bloemen bestaan, ook al heeft onze Heer ervoor gezorgd dat Zijn tempel in Jerusaleem gebouwd werd van het beste materiaal en van geurend hout. Ook daarin lijkt hij precies op zijn vader. In de derde plaats is hij geen knappe jonge vent en door zijn voorovergebogen houding wordt dit nog geaccentueerd. Hij geeft niets om zijn kleding of om lichamelijke verzorging, al poetst hij wel vaak zijn tanden om niet uit zijn mond te ruiken. Op elke willekeurige dag zie ik in Marlboro jongemannen die knapper zijn dan mijn broer en ik veronderstel dat ik met een van hen wel eens trouwen zal, maar ik koester niet de minste hoop dat die knappere man de reeks goede hoedanigheden die ik zojuist voor je heb opgesomd zal bezitten. Ik weet echter hoe je dikwijls zult wensen dat Abner eens wat rechter ging lopen, zich vaker verschoonde en er eens wat beter uitzag. Zover zal hij het nooit brengen, en wanneer dat het is wat je in de eerste plaats wenst, zul je bitter teleurgesteld worden. Tenslotte, zuster Jerusha—want ik ben zo vrij je zo te noemen in de vurige hoop dat je mijn broer zult accepteren, aangezien de opgewekte geest die uit je brief spreekt precies is wat Abner nodig heeft—moet ik je waarschuwen dat hij zowel zwaartillend als hoogmoedig is; en als hij niet voorbestemd zou zijn voor het domineeschap, dan zouden dit onverdraaglijke eigenschappen zijn, maar zowel het een als het ander heeft dezelfde oorzaak. Hij heeft het gevoel dat God persoonlijk tot hem gesproken heeft, wat inderdaad het geval is, en dat dit hem onderscheidt van alle andere mensen. Het is een bijzonder onplezierig trek je in mijn broer, en dit kan ik nu zeggen omdat God ook tot mij heeft gesproken. Uit je brief maak ik op dat Hij eveneens tot jou is gekomen, en noch in jou noch in mij bespeur ik de ijdelheid die mijn broer ontsiert. In Gods tegenwoordigheid voelde ik een geluk dat ik nooit tevoren gekend had. Daardoor ben ik vriendelijker geworden tegen mijn zusjes, geduldiger jegens mijn broertjes. Met meer

vreugde voer ik de kippen en karn ik de boter. Kon Abner zijn ijdelheid maar afleggen in de tegenwoordigheid van de Heer, dan zou hij een bijna volmaakte echtgenoot voor je zijn, Jerusha. Zoals het er nu voor staat is hij een goed man; en mocht je hem kiezen, dan vraag ik je deze briefte bewaren. Met het verstrijken van de jaren zul je bemerken dat je nu nog onbekende zuster je de waarheid verteld heeft.’ Er lag nog een brief voor Abner in Marlboro. Die was van dominee Eliphalet Thorn en er stond alleen maar in: ‘Werk iedere dag blootshoofds in de zon als je onder je vaders dak vertoeft. Indien Jerusha je aanzoek aanvaardt, zal ik jullie huwelijk inzegenen.’ Twee weken lang werkte Abner dus op de akkers zoals hij als jongen gedaan had, en het duurde niet lang of hij kreeg een bronzen tint en de wallen in de gelige huid onder zijn diepliggende ogen trokken weg zodat, toen voor hem het moment was aangebroken om afscheid te nemen van zijn beminde ouders, broers en zusters hij er niet beter kon uitzien dan hij toen deed. Maar wat minder streng en somber, waarvoor zijn zus Esther zo haar best gedaan had, was hij niet geworden. Ten dele was dit te wijten aan het feit dat de jonge dominee het voorgevoel had dat dit de laatste maal was dat hij deze elf mensen op aarde nog zou zien, evenals de schuur of het veld waar hij bekeerd was, kortom dat warme gevoel van geborgenheid in een christelijk gezin. Hij schudde de hand van zijn moeder, want kussen had hij nooit veel gedaan, en toen die van zijn vader, die voorzichtig zei: ‘Nu je voorgoed weggaat, zou ik je wel met de wagen kunnen wegbrengen.’ Hij was duidelijk opgelucht toen zijn zoon antwoordde: ‘Nee, vader. Het is mooi weer. Ik ga lopen.’ ‘Ik wil je graag wat geven, Abner, zodat je in het begin niet zonder zit,’ zei zijn vader aarzelend. ‘Dat is niet nodig,’ antwoordde Abner. ‘Dominee Thorn was zo vriendelijk me drie dollar te sturen.’ ‘Dat heeft Esther me verteld,’ antwoordde Gideon Hale. Hij stak zijn vereelde werkhand uit en zei vormelijk: ‘Moge de

Here met je zijn, zoon.’ ‘Moge de Heer u blijven zegenen,’ antwoordde Abner. Toen nam hij afscheid van Esther en voor het eerst realiseerde hij zich dat ze een erg fijn meisje werd. Opeens kreeg hij spijt en dacht: ‘Ik had Esther beter moeten leren kennen.’ Daarvoor was het nu echter te laat, en hij raakte helemaal in de war toen ze hem kuste en zo zijn andere zusters de moed gaf om hetzelfde te doen. ‘Vaarwel,’ bracht hij met moeite uit. ‘Als we elkaar op aarde niet meer zien, dan zullen wij zonder twijfel aan Zijn voeten in de hemel weer verenigd worden. Wij zijn immers Gods erfgenamen en mede-erfgenamen van Jezus Christus van een vlekkeloze, onbesmette erfenis die geen einde kent en nooit teloor zal gaan.’ Na deze woorden verwijderde hij zich zonder omkijken van zijn trieste ouders en hun trieste huis met de afgebladderde luiken en de lelijke vensters. Voor de laatste maal liep hij het pad af, naar de stoffige weg, en verder naar Marlboro, waar hij de diligence nam naar New Hampshire, op weg naar een avontuur waar hij erg tegenop zag.

Toen Abner in de Old Colony Inn in Walpole was aangekomen, friste hij zich wat op en haalde daarop uit zijn paperassen een papier te voorschijn dat door zijn zuster geschreven was. Talloze punten stonden er genummerd op, het eerste was: ‘Zodra je bent aangekomen, goed wassen en je kleren zorgvuldig borstelen. Laat daarna bij mevrouw Bromley het volgende briefje bezorgen: “Zeer geachte mevrouw Bromley, schikt het u wanneer ik u vanmiddag om drie uur een bezoek breng?” Dat onderteken je en je zet er de naam van de herberg bij voor het geval een van de gezinsleden je wil komen halen.’ De brief was nauwelijks verzonden of Abner hoorde een joviale mannenstem roepen: ‘Logeert hier een jonge vent uit Massachusetts?’ En voordat Abner tijd had gehad om de zorgvuldige instructies van zijn zuster voor het

eerste bezoek te lezen, werd zijn kamerdeur opengegooid en werd hij begroet door een welgedane heer uit New Hampshire die lachend zei: 'Ik ben Charles Bromley. Je bent zeker zo zenuwachtig als een juffershondje.' 'Inderdaad,' zei Abner. 'Je ziet er heel wat gezonder en steviger uit dan iedereen verteld heeft.' 'Dominee Thorn ried me aan wat op de akkers te werken.' 'Dat zou voor mij ook niet kwaad zijn. Maar waar ik eigenlijk voor gekomen ben is om je te zeggen dat je niet hier in die herberg moet blijven rondhangen tot het drie uur is. Loop maar met me mee door het park en maak kennis met de familie.' 'Is dat niet een beetje brutaal?' vroeg Abner. 'Jongen!' lachte advocaat Bromley, 'wij zijn net zo zenuwachtig als jij!' En hij greep de jonge Hale vast om met hem naar buiten te gaan, maar hij stond meteen weer stil en riep naar de herbergier: 'Wat kost het logies hier?' 'Zestig cent per dag.' 'Stuur mij de rekening maar. Die jonge dominees verdienen niet veel.' Toen nam hij Abner mee naar buiten, waar Walpole in de zomerzon lag. Daar zag hij de dorpskerk, stralend wit in al haar pracht van vóór de Revolutie, de degelijk gebouwde huizen, de enorme iepen, het prachtig groene grasveld van het dorpsplein met in het midden de houten muziektent, waar Charles Bromley dikwijls vaderlandslievende toespraken hield, en daar recht tegenover het huis van de advocaat waar mevrouw Bromley en haar beide jongste dochters achter de glasgordijnen als spionnen op de uitkijk stonden. 'Hij is niet zo erg als ze gezegd hebben!' fluisterde Charity Bromley haar zusje toe. 'Hij is niet erg groot,' zei Mercy smalend. 'Meer jouw lengte, Charity, dan die van Jerusha.' 'Kom, meisjes, gedraag je,' beval mevrouw Bromley, en alle drie gingen ze netjes in een fauteuil zitten. De deur werd opengegooid zoals Charles Bromley gewoon was en een in het zwart geklede jongeman met een hoge kachelpijp kwam de kamer binnen. Vastberaden liep hij op mevrouw Bromley toe, maakte een buiging en zei: 'Het is mij een eer

dat u mij wilt ontvangen.’ Toen keek hij Charity aan, een knappe negentienjarige met krullen tot op haar schouders, en hevig blozend zei hij met een diepe buiging: ‘Ik ben vooral blij met u kennis te maken, juffrouw Bromley.’ ‘Dat is Jerusha niet!’ giechelde de kleine Mercy en kreeg de slappe lach. Bromley lachte mee en zei: ‘Je weet hoe onnozel meisjes kunnen doen, Abner. Je hebt zelf zusters. Je zult Jerusha zo wel zien als ze beneden komt. Zij is de mooiste.’ Abner wist niet waar hij het zoeken moest van verlegenheid. Toen drong het tot hem door dat mevrouw Bromley hem iets gevraagd had. ‘Heb je ook een zusje van Mercy’s leeftijd? Ze is twaalf.’ ‘Ik heb een broer van twaalf,’ zei hij onhandig. ‘Als je een broer van twaalf hebt,’ zei Mercy vrolijk, ‘dan kun je niet ook nog een zusje van twaalf hebben, hè?’ ‘Het zou een tweeling kunnen zijn,’ lachte Charity. ‘We hebben geen tweelingen,’ verklaarde Abner omstandig. ‘Dus dan heeft hij geen zusje van twaalf,’ zei Mercy triomfantelijk. ‘Wat mijn vrouw zeggen wilde, Abner,’ verklaarde Bromley, ‘was dat als je een zusje van twaalf had, je begrijpen zou waarom we soms zin hebben die kleine dondersteen met haar hoofd onder water te houden.’ Abner schrok van die gedachte. Nooit, zelfs niet voor de grap, had hij zijn ouders zoiets horen zeggen. Gedurende die luttele ogenblikken bij de Bromley’s had hij trouwens meer horen schertsen dan thuis in zijn hele bestaan van eenentwintig jaar. ‘Mercy lijkt me een veel te aardig kind om haar het hoofd onder water te houden,’ mompelde hij en dacht daarmee galant te zijn. Toen hield hij zijn adem in, want Jerusha Bromley kwam de trap af en de kamer in, tweeëntwintig jaar, slank, met donkere ogen, donker haar en een volmaakt gezichtje dat omlijst werd door zacht dansende vlechten, drie aan elke kant. Ze zag er beeldschoon uit in een dunne, gesteven jurk van roze en wit gestreepte mousseline met een rij grote parelknopen, geen platte zoals je die in goedkope winkels vindt, maar prachtig rond en glanzend. Ze liepen in een ononderbroken lijn

van de met een camee gesloten halsopening over haar mooie boezem naar haar slanke middel, en dan helemaal naar beneden tot de zoom van haar jurk, waar drie stroken witte kant het fraaie geheel completeerden. Toen Abner haar zo voor het eerst zag, slikte hij een keer. ‘Dat kan het meisje toch niet zijn dat ze voor mij bestemd hebben,’ dacht hij. ‘Ze is zo verschrikkelijk mooi.’ dacht hij. ‘Ze is zo verschrikkelijk mooi.’ Ze liep met vaste tred de kamer door en stak Abner haar hand toe terwijl ze met een vriendelijke, lage stem zei: ‘Het verstandigste dat ik tot nu toe in mijn leven gedaan heb, was om Esther te schrijven. Ik heb het gevoel alsof ik u al ken, dominee Hale.’ ‘Hij heet Abner!’ riep Mercy, maar Jerusha deed alsof ze het niet gehoord had. Het werd een lange, warme, verrukkelijke middag van een tot zes uur. Nog nooit had Abner meegemaakt dat er zoveel plezier gemaakt en ontspannen gelachen werd. Zijn plezier werd alleen getemperd door het feit dat hij bij zijn stoffige aankomst in de herberg enorme hoeveelheden water had gedronken, daarom moest hij vanaf vier uur ontzettend nodig ergens heen. In een dergelijke netelige toestand had hij zich nog nooit bevonden en hij wist niet hoe hij zich eruit moest redden. Tenslotte zei Bromley zonder omwegen: ‘Het schiet me juist te binnen dat we deze jongeman al vijf uur aan de praat houden. Hij zal vast wel even naar het huisje willen.’ En hij wees de blozende jonge dominee de weg naar de plaats waar hij nog nooit zo opgelucht vandaan was gekomen als deze keer. Tijdens het avondeten merkte Abner dat het hele gezin Bromley op zijn tafelmanieren lette. Hij meende echter dat hij zich vrij behoorlijk gedroeg en dat gaf hem een tevreden gevoel, want hoewel hij het onnozel vond iemand naar zijn manieren te beoordelen, realiseerde hij zich plotseling hoe graag hij wilde dat dit aardige gezin een goede indruk van hem kreeg. ‘We zaten allemaal te kijken of je de kersenspitten met je vingers uit je mond zou halen,’ plaagde Mercy. ‘Op Yale hebben ze ons

geleerd dat je dat niet doen moet,' verklaarde Abner. 'Thuis spuugde ik ze gewoon uit.' Daar moesten ze allemaal zo vreselijk om lachen dat Abner merkte dat hij iets grappigs gezegd had zonder dat hij dat bedoeld had. Om acht uur verzocht Bromley of Abner wilde voorgaan in het avondgebed. Dat deed hij. Als tekst nam hij er een die Esther voor die gelegenheid met veel zorg voor hem had gekozen: Genesis 23, vers 4: 'Een vreemdeling en bijwoner ben ik bij u, geef mij een eigen grafstede bij u, opdat ik mijn dode moge uitdragen en begraven.' Charles Bromley vond die passage uitermate somber voor een aankomend predikant van eenentwintig, maar hij had bewondering voor de handige wijze waarop Abner, uitgaande van de dood, een gloeiend betoog hield voor het leven. Abner vond op zijn beurt, zowel de manier waarop mevrouw Bromley de gezangen aan het orgel begeleidde als de manier waarop haar drie dochters ze zongen onnodig gekunsteld. Maar ondanks dat was het avondgebed toch een succes. Toen zei Bromley: 'En nu naar bed! Deze jongelui zullen wel het een en ander te bepraten hebben.' En met een breed armgebaar dreef hij vrouw en kinderen de trap op. Toen ze weg waren, zat Jerusha met haar handen in haar schoot gevouwen de nieuweling in hun huis aan te kijken en zei: 'Dominee Hale, uw zuster heeft me zoveel over u verteld dat ik er geen behoefte aan heb u vragen te stellen, maar u moeten ze wel op de lippen branden.' 'Er is één vraag die ik u vóór alles zou willen stellen, juffrouw Bromley,' antwoordde hij. 'Hebt u een onwrikbaar vertrouwen in de Heer?' 'Ja. Méér dan mijn vader en moeder, méér dan mijn zusjes. Ik weet niet hoe het komt, maar het is zo.' 'Ik ben blij te horen dat onze Heer en Meester u zo vertrouwd is,' verzuchtte Abner tevreden. 'Hebt u geen andere vragen?' zei Jerusha. Abner keek verbaasd alsof hij zeggen wilde: 'Wat zou ik nog meer moeten vragen?' Maar hij vroeg: 'Bent u bereid Hem blindelings te volgen in Zijn grote levensopdracht, zelfs als u

dat achttienduizend mijl van uw vaderland voert?’ ‘Ja, daar ben ik volkomen zeker van. Al een paar jaar voel ik mij geroepen. De laatste tijd sterker dan ooit.’ ‘Weet u dat Owhyhee een heidens land is, barbaars en zondig?’ ‘Keoki heeft een avond in onze kerk gesproken. Hij vertelde ons over de snode praktijken van zijn volk.’ ‘En bent u desondanks bereid naar Owhyhee te gaan?’ Jerusha bleef enkele ogenblikken doodstil zitten in een wanhopige strijd haar natuurlijke gevoelens te onderdrukken, maar ze slaagde daar niet in en tenslotte riep ze uit: ‘Dominee Hale, u werft me toch niet voor Owhyhee! En u ondervraagt me toch niet om te zien of u een dominee van me kunt maken! Het is de bedoeling dat u me vraagt of ik met u trouwen wil!’ In zijn stoel die een eindje van haar verwijderd stond, slikte Abner even heel moeizaam. Jerusha’s uitbarsting verbaasde hem niet, want hij was zich ervan bewust dat hij niets van vrouwen begreep, en misschien was het heel normaal dat zij zo reageerde. Hij raakte dus niet in paniek maar keek naar zijn handen en zei: ‘Juffrouw Bromley, u bent zo mooi. U bent zoveel mooier dan ik ooit had kunnen verwachten; daarom kan ik zelfs nu niet begrijpen dat u met mij zou willen trouwen. Ik ben er stomverbaasd over dat u zich met me zou willen inlaten. Daarom dacht ik dat u een speciale roeping tot de Heer moest hebben. Het leek me veilig en verstandig als we daarover zouden praten.’ Jerusha stond op, liep naar Abner toe en knielde zodat ze hem in de ogen kon kijken. ‘Wilt u daarmee zeggen dat u bang bent mij ten huwelijk te vragen, dominee Hale?’ ‘Ja. U bent zoveel mooier dan ik verwachtte.’ ‘En u denkt nu: “Waarom is ze nog niet getrouwd?”’ ‘Ja.’ ‘Dominee Hale, u moet niet schrikken. Mijn hele familie en al mijn vrienden vragen zich dat af. De simpele waarheid is dat ik drie jaar geleden, voordat ik de Heer leerde kennen, verliefd raakte op iemand uit New Bedford die hier toevallig langs kwam. Hij was alles wat u niet bent, en iedereen in Walpole vond direct

dat hij een ideale echtgenoot voor mij zou zijn. Maar hij ging weg en tijdens zijn afwezigheid ...' 'Gebruikte u God als een soort plaatsvervanger?' 'Volgens veel mensen wel.' 'En nu wilt u mij ook als plaatsvervanger gebruiken?' 'Ik vermoed dat mijn moeder en mijn zuster denken van wel,' antwoordde Jerusha kalm. Zonder dat Abner zelfs maar haar handen had aangeraakt, was het ogenblik van emotie voorbij. Rustig stond ze op en ging terug naar haar stoel. 'Toch dacht mijn zuster Esther dat uw brief oprecht was,' overwoog Abner. 'Dat kan ze wel gedacht hebben,' zei Jerusha bitter, 'en ze heeft er haar best voor gedaan mij over te halen met u te trouwen. Als Esther nu hier was ...' Gereserveerd, alsof nog niet ontdekte werelddelen met oceanen vol onzekerheden tussen hen lagen, zaten de twee vreemde geliefden een stuk bij elkaar vandaan. Maar toen deze unieke dag bijna ten einde liep, had Jerusha begrepen dat hij er werkelijk bang voor was een vrouw tot zijn echtgenote te maken die zich niet totaal aan God had toegewijd; en Abner was tot het inzicht gekomen dat het onbelangrijk was of Jerusha in staat van genade was of niet. Wat werkelijk telde was het feit dat ze liever voor altijd een oude vrijster zou blijven dan met iemand trouwen bij wie ze niet al het geluk kon vinden dat het leven te bieden had. Met die wederzijdse ontdekkingen kwam er een einde aan hun eerste ontmoeting. Alleen vroeg Abner bij de deur nog zachtjes: 'Mag ik zo vrij zijn, voordat ik ga, uw hand teder in de mijne te nemen ... als teken van diepe achting voor u?' En toen hij voor het eerst het lichaam voelde van Jerusha Bromley, het meisje uit Walpole, met een gebaar dat voor hem het meest vrijpostige in heel zijn jonge leven was, voelde hij zo'n elektrische stroom overspringen van haar vingertoppen naar de zijne dat hij een ogenblik aan de grond genageld bleef staan. Toen spoedde hij zich, helemaal in de war, over het slapende dorpsplein naar zijn herberg.

De volgende morgen wisten alle huisvrouwen van Walpole al vóór acht uur—tenminste diegenen die tot de plaatselijke kerk behoorden—hoe het stond met de vrijage tussen Abner en Jerusha, want de kleine Mercy had staan spioneren, en nu liep ze van het ene huis naar het andere en vertelde overal buiten adem: ‘Nou ja, hij heeft haar niet echt gekust, omdat dat bij een eerste bezoek niet netjes zou zijn geweest, maar hij heeft wel haar hand vastgehouden, net als in een Engelse roman.’ Om half negen belden Mercy en haar zusje Charity bij de herberg aan en deelden hun aanstaande zwager mee dat hij met de familie meeding picknicken. En impulsief vroeg hij: ‘Is ... juffrouw Bromley er ook bij?’ Mercy antwoordde: ‘Jerusha? Natuurlijk. Hoe moet ze anders verloofd raken?’ Abner voorzag echter opnieuw een dag zonder een ‘huisje’ in de buurt, zag daarom af van het ontbijt en dronk zelfs geen melk of water. Daarom was hij uitgehongerd tegen de tijd dat op een heuvel in New Hampshire de picknickmanden werden geopend; hij werkte enorme hoeveelheden naar binnen. Daarna gingen Jerusha en hij een eindje langs een riviertje wandelen en hij vroeg: ‘Vindt u het echt niet moeilijk deze heerlijke streek vaarwel te zeggen?’ En zij antwoordde cryptisch: ‘Niet alle volgelingen van Jezus waren landlieden.’ Aan de voet van een overhangende boom blijft hij staan en zei: ‘Ik kon vannacht niet slapen, juffrouw Bromley; ik lag te denken dat ik het er tijdens ons gesprek niet bijster goed had afgebracht. Maar later vond ik dat het misschien toch wel was meegevallen omdat ik u als resultaat van ons onderhoud heb leren kennen en uw goede eigenschappen ben gaan waarderen. Elke dwaas kan zien dat u mooi bent, dus daarover behoeven we niet te praten. Maar onder andere omstandigheden zouden we gisteravond een heleboel hebben kunnen zeggen zonder zoveel te ontdekken als we nu gedaan hebben.’ ‘Wat we ontdekt hebben,’ antwoordde Jerusha terwijl ze zich aan een tak vasthield, ‘is dat we allebei koppig zijn, maar dat we

allebei de Heer vrezen.’ Op bijna twee meter afstand van haar vroeg hij: ‘Bent u bereid mee te gaan naar Owhyhee ... onder deze voorwaarden?’ ‘Ja, dominee Hale.’ Hij slikte, kraste wat over de boomstam en vroeg: ‘Betekent dit dat we verloofd zijn?’ ‘Nee,’ zei ze vastberaden, en terwijl ze zich vasthield aan haar boomtak zwaaide ze uitdagend heen en weer.

‘Waarom wilt u niet met me trouwen?’ vroeg hij volkomen van zijn stuk. ‘Omdat u het me niet gevraagd hebt,’ antwoordde ze onverzettelijk. ‘Maar ik vroeg ...’ ‘U vroeg: “Bent u bereid mee te gaan naar Owhyhee?” en ik zei “Ja”.

Maar dat betekent beslist niet dat ik daarmee bedoel dat ik bereid ben de hele tocht rond Kaap Hoorn naar Owhyhee te maken met een man die niet mijn echtgenoot is.’ ‘O, maar ik heb nooit bedoeld ...’ Abner werd vuurrood van schrik en trachtte zich op allerlei manieren te verontschuldigen maar zonder succes. Tenslotte zweeg hij en keek naar het slanke meisje in haar zijden zomerjurk dat heen en weer schommelde op de dikke tak zodat ze leek te dansen. En zonder dat ze hem verder plaagde wist hij opeens wat hij zeggen moest. Hij liet de boomstam los en knielde naast het kabbelend riviertje voor haar in het stof: ‘Juffrouw Bromley, wilt u met me trouwen?’ vroeg hij. ‘Ja,’ antwoordde ze en nerveus voegde ze er aan toe: ‘Ik was zo bang, dominee Hale, dat u zou zeggen: “Wilt u met me trouwen en met me meegaan naar Owhyhee?” Dat zou het helemaal bedorven hebben.’ Ze reikte hem haar handen en hielp hem overeind in de verwachting dat hij haar kussen zou. Maar hij veegde het stof van zijn knieën en riep echt blij: ‘We moeten het uw ouders gaan vertellen.’ Met een teleurgesteld lachje stemde ze daarmee in, en samen liepen ze terug naar de picknickplaats. Maar meneer en mevrouw Bromley lagen vast te slapen. Mercy en haar zusje echter niet en zij konden wel raden wat er gebeurd was. Dus vroeg Mercy: ‘Zijn jullie verloofd?’ ‘Ja,’ zei Jerusha. ‘Heeft hij je gekust?’ ‘Nog niet.’ ‘Abner! Geef haar een kus!’ riepen de zusjes, en in de hete zon

van een late julidag kuste Abner Hale Jerusha Bromley voor de eerste keer. De kus op zichzelf had beter kunnen zijn en het toezien oog van de meisjes bevorderde het welslagen ervan niet bepaald. Maar toen het achter de rug was, pakte hij tot zijn eigen verbazing eerst Charity om haar een zoen te geven en toen Mercy, en hij riep: ‘Jullie zijn de liefste zusjes van de hele wereld!’ Duizelig ging hij toen zitten en bekende: ‘Ik had nog nooit een meisje gekust en nu zijn het er drie achter elkaar!’ Mercy maakte haar ouders wakker en schreeuwde: ‘Ze hebben het gedaan!’ Opnieuw kwamen er hartelijke gelukwensen. Toen haalde Charity een stuk papier te voorschijn waarop ze verscheidene data had genoteerd: ‘Aanstaande zondag kan het huwelijk al worden afgekondigd; dat is de vijfde. En maandag de twintigste kunnen jullie trouwen.’ Mercy riep: ‘Pappa’s kantoor veranderen we in een naaikamer en van de stof die we gekocht hebben kunnen we dan jurken en lakens maken ...’ ‘Hebben jullie al stof gekocht?’ vroeg Abner. ‘Ja,’ bekende Charity. ‘Drie weken geleden heeft Jerusha besloten met je te trouwen, nadat ze Esthers brief had gelezen. Tegen ons zei ze: “We zullen hem hier laten komen voor het geval dat zijn zuster een kleine leugenaarster is.” Maar wij wisten allemaal wel beter. Pappa had immers zeker vijftien brieven over je gekregen en dus was er geen twijfel mogelijk.’ ‘Hebben jullie die brieven allemaal gelezen?’ vroeg Abner helemaal van zijn stuk. ‘Natuurlijk!’ riep Mercy. ‘Wat ik het leukste vond was het stukje dat je had leren koken en naaien en het huishouden doen ... voor het geval je zendeling zou worden. Ik heb tegen Jerusha gezegd dat ze maar gauw met je trouwen moest, omdat ze dan zelf nooit meer iets hoeft uit te voeren.’ Toen de twee jongste zusjes die avond hun nieuwe zwager in spe terugbrachten naar de herberg, zodat hij zich voor het avondeten wat op kon frissen, wees Mercy naar een groot wit huis en zei: ‘Daar heeft die zeeman toen gelogeed. Het was een heel knappe man; maar ik was toen pas negen, dus het kan

best zijn dat hij groter leek dan hij eigenlijk was.’ ‘Wat is er toen gebeurd?’ vroeg Abner voorzichtig. Hij zag hoe Charity haar zusje in de arm kneep. ‘Au! Charity wil dat ik mijn mond houd, Abner, maar ik vind dat er iemand moet zijn die het je vertelt. Hij was veel knapper dan jij, maar niet zo aardig.’ ‘In ieder geval zou Jerusha nooit met hem getrouwd zijn,’ voegde Charity eraan toe. ‘Waarom niet?’ vroeg Abner. ‘Omdat alleen een bepaald soort meisjes met een zeeman trouwt,’ zei Charity. ‘Wat voor soort?’ ‘Mensen uit Salem of New Bedford. Vrouwen die het niet erg vinden als hun man jaren achtereen wegblijft. Zo’n soort vrouw is Jerusha niet, Abner. Ze heeft veel genegenheid nodig. Wees als jeblieft lief voor haar.’ ‘Dat zal ik,’ zei hij. Toen dominee Thorn op de morgen van de bruiloft per diligence uit Boston arriveerde om het huwelijk van zijn nichtje in te zegenen, trof hij de jonge dominee, zijn vriend uit Yale, in een toestand van lichte hypnose aan. ‘Ik kan niet geloven dat ik met die engel ga trouwen,’ riep Abner, dolblij dat hij met iemand kon praten na drie weken van feestjes, kennis maken met vriendinnen en gepraat over kleren. ‘Haar zusters zijn fantastisch geweest. De hele vorige week zijn hier in huis achttien vrouwen bezig geweest om kleren voor me te maken. Ik heb nooit geweten ...’ Hij liet de lange zending zes kisten zien met kleren, die door de vrouwen van Walpole gemaakt waren, boeken die waren geschonken voor de zending in Owhyhee, en aardewerk. ‘Ik heb in deze plaats een uitstorting des geestes beleefd, die ik nooit voor mogelijk had gehouden,’ bekende Abner. ‘Mijn zus Abigail is iemand die altijd snel vrienden heeft gemaakt,’ beaamde Eliphalet Thorn. ‘Ik ben zo blij dat Jerusha en jij elkaar in God hebben gevonden. Als je het goed vindt, ga ik nu naar het huis van de Bromley’s om met Charles de laatste voorbereidingen te treffen.’ Maar toen hij Abners kamer verliet, riep de herbergier hem en zei: ‘Als u toch naar de Bromley’s gaat, kunt u misschien deze brief meenemen die net met de post is

gekomen.’ En hij overhandigde de zending een paar vellen papier die zo gevouwen waren dat ze een envelop vormden. De brief kwam uit Kanton in China en had een lange reis over zee gemaakt: naar Londen en naar Charleston in South Carolina en naar New Bedford. Hij was geadresseerd aan mejuffrouw Jerusha Bromley, Walpole, New Hampshire, met een fraai, krachtig handschrift. Dominee Thorn bekeek de brief een hele tijd en bedacht: ‘Hoe groot is de kans dat de herbergier het over die brief zal hebben, vóór Jerusha uit Walpole vertrokken is? Niet erg groot, denk ik. Maar de kans blijft bestaan, dus ik moet hem niet verbranden. Bovendien zou ik daarmee een zonde begaan. Maar als ik nu eerlijk tegen mijzelf zeg: “Eliphalet Thorn, je moet deze brief aan je nichtje Jerusha Bromley overhandigen,” dan heb ik een duidelijk voornemen gemaakt. Als ik hem diep wegstop in mijn binnenzak, zo, is het volkomen logisch dat ik hem vergeet. Over drie maanden kan ik hem met mijn verontschuldigen aan mijn zuster sturen. Omdat Jerusha dan al getrouwd is, zal Abigail haar dochter vast niet meer met zo’n brief lastig willen vallen. Abigail is niet dom.’ Dus stopte hij de brief weg en toen hij het dorpsplein overstak, zei hij hardop: ‘Zodra ik Jerusha zie, moet ik haar deze brief geven.’

Die middag trouwde de eenentwintigjarige Abner Hale met de tweeëntwintigjarige Jerusha Bromley, die hij toen twee weken en vier dagen kende. En de volgende morgen vertrok het jonge paar naar Boston met veertien kisten vol goederen voor de zending om er aan boord te gaan van de tweemaster de *Thetis*, een brik van 230 ton met bestemming Owhyhee. Op dertig augustus 1821 kwam de groep zendingen voor het eerst bij elkaar in een kerk in het havenkwartier van Boston. Toen John Whipple Abner en Jerusha zag binnenkomen, stond hij verbaasd over de schoonheid van de jonge vrouw die, gekleed

in een beige mantel met een zachtblauwe kaperhoed op die haar dansende bruine krullen en haar glanzende ogen omlijstte, aarzelend bleef staan. ‘Amanda!’ fluisterde hij tegen zijn vrouw. ‘Kijk Abner eens!’ ‘Is dat Abner?’ vroeg het vrouwtje uit Hartford. ‘Je zei ...’ ‘Hallo Abner!’ riep Whipple. De beide paren liepen op elkaar toe en Whipple zei: ‘Dit is mijn vrouw Amanda.’ ‘Dit is mevrouw Hale,’ antwoordde Abner, en ze liepen verder om kennis te maken met de negen andere zendelingparen. Alle elf jongemannen in de kerk waren nog geen achtentwintig jaar oud, en negen van hen waren onder de vierentwintig. Een van hen was twee jaar getrouwd, een ander een jaar geleden. De overige negen waren op dezelfde manier getrouwd als Abner en Jerusha. Vrienden hadden haastig neergekrabbelde beschrijvingen gestuurd van ongetrouwde meisjes die als vroom bekend stonden, en meestal al bij de eerste ontmoeting tussen de jongelieden waren er trouwplannen gesmeed. Van die negen overhaast getrouwde paren hadden alleen John Whipple en zijn nichtje Amanda elkaar langer dan vier dagen gekend, vóór hun huwelijk werd afgekondigd. Toen het tijd was om sloop te gaan stonden zes van de overige acht paren als man en vrouw nog zo vreemd tegenover elkaar dat ze elkaar nog niet bij de voornaam noemden, en dat gold ook voor dominee Hale en zijn vrouw. Weinig pelgrims zijn aan hun grote avontuur begonnen met zulke duidelijke richtlijnen als die welke in het kerkje verstrekt werden door het bestuur van de Amerikaanse Vereniging voor Overzeese Zending. Denkend aan zijn zware jaren in Afrika zei de rijzige, strenge Eliphalet Thorn zonder omwegen: ‘Broeders, u staat op het punt u te storten in een van de moeilijkste ondernemingen die er bestaan: het verrichten van zendingswerk in een heidens land. U wordt ten strengste gemaand de volgende regels stipt in acht te nemen. Ten eerste, alle bezit is gemeenschappelijk. U bent één grote familie en als zodanig zult u van ons hier in Boston geregeld voorraden

ontvangen die niet aan één man of vrouw toebehoren maar aan de familie als geheel. Als u als boeren fruit kweekt en het overschot verkoopt, komt de opbrengst aan de hele familie ten goede. Als u als handige naaisters kleren naait en die aan de zeelieden in Owhyhee verkoopt, komen de inkomsten ten goede aan de familie. U bent één familie in Christus en in die geest zijn uw huizen, uw land, uw scholen en uw kerken gemeenschappelijk bezit. Ten tweede, u dient u niet te bemoeien met het bestuur over de eilanden want u moet steeds voor ogen houden wat de Heer bevolen heeft en wat opgetekend staat bij Mattheüs: “Zij brachten Hem een penning. En Hij zeide tot hen: Wiens is dit beeld en het opschrift? Zij zeiden tot Hem: Des keizers. Toen zeide Hij tot hen: Geeft dan den Keizer wat des Keizers is en Gode wat Gods is.” In het bijzonder dient u zich verre te houden van iedere bestuurlijke functie. U wordt niet uitgezonden om te heersen maar om te bekeren. Uw taak is twee heilige zendingsoopdrachten te vervullen: de heiden tot de Heer brengen en hem beschaven. Hoe hij zichzelf regeert is zijn zaak. Hem tot Christus brengen en hem het alfabet leren is uw taak, want bedenk wel dat hij geen kennis kan nemen van de bijbel en van Gods verlossend woord, totdat hij kan lezen. Daarom, om het voltooien van die voorname doelstelling te verhaasten, geven wij u drie volledige letterkasten mee. U moet de bijbel en andere vrome geschriften die de mensen van Owhyhee kunnen begrijpen in hun taal overzetten. Geef hun een geschreven taal en zij zullen de Heer prijzen. Ten derde, alle mannen uit New England zijn geboren kooplui. En toen ik uw levensloop naging en ontdekte welke mogelijkheden ieder van u van nature bezat, kwam ik tot de conclusie dat velen van u het in zaken ver zouden kunnen brengen. U bent echter geroepen om de Heer te dienen en daar moet het bij blijven. U ontvangt geen salaris en u wordt geacht niets te verdienen. Uw enige taak is de Heer te dienen en als u dat met inzet van al uw

krachten doet, zult u geen tijd over hebben om handel te drijven. Tenslotte, u moet de heiden stapje voor stapje verheffen totdat hij naast u staat. In de loop der jaren moet hij kunnen les geven op de scholen die u gebouwd hebt en voordat u het toneel verlaat, moet de plaats op de kansels die u hebt opgericht en waarop u het woord Gods hebt gepredikt door hen worden ingenomen. U gaat op weg om onsterfelijke zielen te redden voor Gods oogst.’ Nadat dominee Thorn nog een aantal vragen van medische aard had beantwoord, nam een bejaarde, witharige dominee die in vele delen van Amerika en op Ceylon gewerkt had, kort het woord. ‘Broeders in God,’ zei hij eenvoudig, ‘uw zending is verre van beperkt. U dient te streven naar niets minder dan de complete wedergeboorte en redding van een samenleving. Als er nu kinderen sterven, moeten ze gered worden. Als er nu mensen onwetend zijn, moeten ze verlicht worden. Als er afgoden worden aanbeden, moeten die beden worden vervangen door Jezus’ woord. En als er een weg modderig en onbegaanbaar is, moet hij geplaveid en recht gemaakt worden. Als er onder u een man of een vrouw is die over honderd capaciteiten beschikt, dan kan hij of zij die in Owhyhee allemaal ten volle uitbuiten. Zwoeg zó voor Christus dat later van u gezegd kan worden: “Zij kwamen tot een volk in duisternis; toen zij het verlieten scheen er het licht.” ‘

Op de laatste dag van augustus maakte het gezelschap zendelingen kennis met het schip waarop zij de zes maanden zouden verblijven die nodig waren om hen naar Hawaï te brengen. Van de kerk waarin zij de morgendienst hadden bijgewoond, bracht dominee Thorn hen naar de haven waar een grote driemaster voor anker lag terwijl zijn lading walvistraan gelost werd. ‘Dat is een flink schip,’ merkte Jerusha op tegen enkele andere vrouwen. ‘Daarop word je vast

niet zeeziek,' voegde ze er hoopvol aan toe. 'Dit is het zendingsschip niet,' verbeterde dominee Thorn. 'Uw schip ligt verderop.' 'O nee toch!' riep een van de vrouwen toen ze de *Thetis*, een lelijke, kleine, plompe brik, zag. Het schip leek nauwelijks groot genoeg om een rivier te bevaren. 'Gaan we daarmee?' vroeg Abner bang aan John Whipple. 'Er staat *Thetis* op,' antwoordde Whipple somber. De brik was ongeveer de kleinste tweemaster die met goed gevolg Kaap Hoorn, aan de zuidelijkste punt van Zuid-Amerika, kon ronden. Hij was vierentwintig meter lang, zeveneneenhalve meter breed, en als hij beladen was lag hij maar vier meter boven de waterlijn. Vanaf de kade bekeek Jerusha het schip wat nauwkeuriger en zei toen tegen Amanda Whipple: 'Het ziet eruit of het zinken zal als er tweeëntwintig zendelingen aan boord stappen.' 'U kunt de *Thetis* gerust komen bezichtigen,' riep een ruwe stem, en toen maakten ze voor het eerst kennis met kapitein Retire Janders, een ruige schipper van veertig jaar met een blonde ringbaard die onder zijn gladgeschoren gezicht van zijn ene oor onder de kin door naar het andere oor liep. Daardoor leek hij op een roodwangige kleine jongen die door een heg gluurt. Dominee Thorn loodste het gezelschap aan boord en stelde toen elk paar formeel aan kapitein Janders voor. 'De kapitein heeft orders gekregen tijdens deze lange, saaie reis goed voor u te zorgen,' legde Thorn uit. 'Maar zijn eerste taak is zijn schip te besturen.' 'Dank u wel, dominee,' snauwde kapitein Janders. 'De mensen snappen soms niet dat een brik in volle zee niet hetzelfde is als een boerderij in Massachusetts.' Hij nam de zendelingen mee naar het voorschip waar een luik openstond; diep weggestouwd in het binnenste van het schip konden ze hun kisten en boeken en dozen zien staan. 'Het is uitgesloten, absoluut en ten enen male uitgesloten dat iemand kan komen bij alles wat er beneden ligt voordat we op Hawaï zijn. Vraag daar dus niet om. Jullie zullen genoeg moeten nemen met

wat je in je kajuit kunt bergen.’ ‘Neem me niet kwalijk, kapitein,’ onderbrak de jonge Whipple. ‘U sprak de naam van de eilanden uit als Hawaiï. Wij hebben ze steeds Owhyhee genoemd. Hoe heten ze nu werkelijk?’ Kapitein Janders wachtte even, keek Whipple een ogenblik aan en bromde toen: ‘Ik hou ervan als iemand wil weten hoe de vork precies in de steel zit. De naam is Hawaiï. Hah-wa-i. Accent op de tweede lettergreep.’ ‘Bent u al eens op Hawaiï geweest?’ vroeg Whipple, het accent zorgvuldig op de juiste lettergreep leggend. ‘Je bent vlug van begrip, jongeman,’ gromde kapitein Janders. ‘Wis en waarachtig ben ik op Hawaiï geweest.’ ‘Hoe ziet het er daar uit?’ De kapitein dacht een hele poos na en zei: ‘Een paar zendelingen kunnen ze daar wel gebruiken. Zo, en via dit luik op het achterschip gaan jullie naar jullie onderkomen,’ en hij ging de tweeëntwintig mensen voor langs een donkere, steile, smalle trap naar beneden, waarbij elk van de vrouwen dacht: ‘Als het schip gaat slingeren, krijg ik dat nooit voor elkaar.’ Ze waren niet direct voorbereid op wat kapitein Janders hun nu liet zien: een schemerig, somber tussendek van zeven meter lang—minder dan de lengte van vier volwassen mannen—en viereneenhalve meter breed. Een aanzienlijk deel van de ruimte werd in beslag genomen door een ruwe tafel in een halve cirkel, door het midden daarvan stak de grote mast van de brik. ‘Ons gemeenschappelijk woonvertrek,’ verklaarde kapitein Janders. ‘Het is er nu een beetje donker, maar als er een flinke storm opsteekt die onze zeilen wegrukt, halen we dat extra stel zeilen voor de patrijspoorten weg en wordt het een beetje lichter.’ Stomverbaasd staarden de zendelingen naar hun benauwde onderkomen en Jerusha dacht: ‘Hoe kunnen tweeëntwintig mensen hier zes maanden wonen en eten?’ Maar ze waren pas echt verbijsterd toen kapitein Janders een van de gordijnen van zeildoek opzij schoof dat het gemeenschappelijk woonvertrek scheidde van de slaapaccommodatie. ‘Dit is een van de

hutten,' verklaarde Janders. De zendelingen staken hun hoofd door de ingang en zagen een hokje dat voor dwergen gemaakt leek. Het vloeroppervlak mat precies 1,75 meter bij 1,55 meter. Het hokje had geen vensters en er was geen mogelijkheid om het te ventileren. De wand tegenover het gordijn lag aan de bakboordzijde van de brik en daarin waren twee kooien boven elkaar, elk nog geen zeventig centimeter breed. In een van de zijwanden zaten twee soortgelijke kooien. 'Betekent dit ...' stamelde Amanda Whipple. 'Betekent dit wat, mevrouw?' vroeg kapitein Janders. 'Dat twee echtparen een hut moeten delen?' zei Amanda met een kleur. 'Nee, mevrouw. In elke hut vier echtparen. Per echtbaar één kooi.' Abner was met stomheid geslagen, maar Jerusha, geconfronteerd met dit probleem, zocht onmiddellijk haar toevlucht bij de Whipples om met hen in één hut te worden ingedeeld. Kleine Amanda w.-:3 haar echter al vóór geweest en zei tegen de kapitein: 'De Hales en de Whipples nemen deze hut met twee andere echtparen die u kunt uitkiezen.' 'Jullie en jullie,' zei de kapitein lukraak terwijl hij naar de Hewletts en de Quigley's wees. De anderen liepen door om op hun beurt een slaappleaats toegedeeld te krijgen, terwijl de eerste vier echtparen, vlak naast elkaar in de nauwe ruimte, beslissingen begonnen te nemen die hun bestaan gedurende de komende zes maanden zouden bepalen. 'Ik vind het niet erg om een bovenkooi te nemen,' zei Jerusha dapper. 'U, dominee Hale?' 'Ik vind het best,' zei Abner. Immanuel Quigley, een kleine, plezierige man, zei onmiddellijk: 'Jeptha en ik nemen ook wel een bovenkooi.' De praktische Amanda stelde voor: 'De eerste dag van elke maand wisselen we en gaan degenen die boven slapen naar beneden. Wat belangrijker is: ik geloof dat de kooien aan deze kant langer zijn dan die daar. John, klim er eens in.' En toen Whipple probeerde languit te gaan liggen, merkte hij dat Amanda gelijk had; de kooien aan bakboord waren bijna vijftwintig centimeter langer dan de

andere, maar te kort waren ze allemaal. ‘Degenen die beginnen in de kortste kooien,’ verklaarde Amanda, ‘verhuizen op de eerste van de maand naar de langere. Afsproken?’ Dit was de eerste afspraak die de acht zendelingen maakten. Maar toen die al lang vergeten was, zou wat Abner ging zeggen zijn stempel op de zendelingen drukken. Hij keek naar de zeven bedrukte gezichten in de kleine ruimte en zei: ‘Ons onderkomen is niet ruim en dat zal heel wat ongemakken veroorzaken, vooral voor de vier vrouwen onder ons; maar laten we nooit vergeten dat we in Christus één familie vormen. Laten we elkaar altijd met onze familienaam aanspreken. Ik ben broeder Hale en dit is mijn vrouw, zuster Hale.’ ‘Ik ben zuster Amanda,’ verbeterde het vlotte vrouwtje uit Hartford prompt, ‘en dit is mijn echtgenoot, broeder John.’ ‘Omdat we elkaar nog maar net ontmoet hebben,’ was Abners nuchtere weerwoord, ‘vind ik het juist elkaar wat formeler aan te spreken.’ De Hewletts en de Quigley’s waren het hiermee eens en dus capituleerde Amanda zonder morren. ‘Hoe vinden jullie het?’ riep kapitein Janders en stak zijn hoofd door de opening in het zeildoek. ‘Klein,’ antwoordde Amanda. ‘Laat ik je één goede raad geven, jongeman,’ zei Janders tegen Whipple. ‘Prop zoveel mogelijk van jullie bezittingen hier in die hut. Of je nog ruimte hebt om te staan is niet belangrijk. Stapel de spullen op tot de zoldering omdat het ons zes maanden kost om er te komen, en jullie zullen verdraaid dankbaar zijn je spullen bij de hand te hebben.’ ‘Worden we zeeziek?’ vroeg Jerusha klagelijk. ‘Mevrouw, twee uur na ons vertrek uit Boston komen we in een ruwe zee. Daarna komen we terecht in de Golfstroom die erg ruw is. Daarna komen we in stromingen, afkomstig van de Afrikaanse kust, die nog ruwer zijn. Tenslotte moet onze brik Kaap Hoorn ronden en dat zijn de ruwste wateren ter wereld. Hoeveel weegt u nu, mevrouw?’ ‘Ongeveer tweeënvijftig kilo,’ antwoordde Jerusha zenuwachtig. ‘U zult in uw kleine hut zo verschrikkelijk

zeeziek worden, mevrouw, dat u van geluk mag spreken als u tegen de tijd dat we Kaap Hoorn ronden nog veertig kilo weegt.' Even heerste er een angstige stilte en Abner, die het schip een beetje voelde schommelen, was bang dat hij het eerste slachtoffer zou worden. Maar de kapitein klopte hem op zijn rug en zei geruststellend: 'Maar als we eenmaal om Kaap Hoorn heen zijn, komen we in de Stille Oceaan en die is net een meer in de zomer. Dan eten jullie weer en worden dik.' 'Hoe lang duurt het vóór we op de Stille Oceaan zijn?' vroeg Abner toonloos. 'Ongeveer honderdvijftien dagen,' lachte Janders. Toen vervolgde hij: 'Ik stuur een jongen met een schroevendraaier. Nagel de kisten aan het dek vast. Dan worden ze bij zware zeegang niet heen en weer gekwakt.' Toen de zendelingen de jongen hun nauwe hut zagen binnenkomen, waren ze blij verrast en moesten tegelijk lachen, want hij was zo lang dat hij bukken moest. 'Het is Keoki Kanakoa!' riep John Whipple. Een hartelijke begroeting volgde en toen legde de forsgebouwde Hawaïaan uit: 'Het Amerikaanse zendingscomité stuurt mij naar huis om mee te helpen bij de kerstening van mijn eilanden. Ik werk alleen maar voor kapitein Janders omdat ik van schepen houd.' Toen de kleine hut tenslotte volgestouwd was, was de vloer onzichtbaar geworden; plaats om te zitten was er nergens; de ene laag bagage was bovenop de andere gestapeld. De vier kooien waren zo dicht bij elkaar dat de tenen van het ene zendelingenpaar maar vijfenveertig centimeter verwijderd waren van die van het volgende.

Vroeg in de morgen van zaterdag een september in het jaar 1821 stond het zendelingengezelschap bijeen op de kade. Met een stem die uitklonk boven het rumoer van de haven, leidde de magere, godvruchtige dominee Eliphalet Thorn de dienst. 'Broeders in Christus, ik bid u: vergiet geen tranen op deze

vreugdevolle dag. Laat de wereld zien dat u vervuld van de Heilige Geest uittrekt vol blijdschap, dat u uw grote, triomfantelijke plicht gaat vervullen. Wij die u naar verre landen zenden doen dit met vreugde. U die vertrekt moet blijk geven van dezelfde geestvervoering, want u gaat in de geest van Jezus Christus. Wij zingen nu het zendingslied.’ En met heldere stem hief hij het gezang aan voor hen die scheep gaan naar verre eilanden:

Ga, boodschap van de Heer

En van Zijn reddingswerk

Aan Adams zondig nageslacht

En breng het tot Zijn kerk.

Wij wensen in Zijn naam

Dat zielen zonder tal

Zich door u wenden tot de Heer

En Hij u zeeg 'nen zal.

Daarna sprak dominee Thorn een bemoedigend afscheidswoord: ‘Ik heb persoonlijk meegeholpen elke man in deze groep uit te kiezen en ik ben ervan overtuigd dat u een sieraad zult zijn voor het werk van Jezus Christus. In stormen zult u niet versagen, bij teleurstelling zult u niet wanhopen aan de uiteindelijke overwinning van uw werk. Door uw inspanningen zullen miljoenen nog ongeboeren zielen voor het eeuwige helle vuur gespaard blijven. Ik kan geen beter afscheidslid bedenken dan het lied dat mij werd toegezongen

toen ik een aantal jaren geleden naar een dergelijke
zendingsopdracht vertrok:

*Ga naar verre tropenkusten
Wijd en zijd in zee verspreid,
Waar de hemelen altijd lachen
En de zwarte altijd schreit.*

Aan dit schreien moet u een einde maken.’ Een andere predikant begon een lang gebed dat weinig ter zake deed; en zo zou de dienst geëindigd zijn in een verheven religieuze stemming, waarbij elk van de tweeëntwintig zendelingen zich welbewust was van dominee Thorns vermaning geen tekenen van droefheid te tonen, als de al wat oudere echtgenote van een der dominees van het zendingscomité haar moederlijke emoties de baas had gekund. Ze keek vol medelijden naar de knappe vrouwen die op het punt stonden sloop te gaan en ze wist dat sommigen van hen op Hawaï in het kraambed zouden sterven, dat anderen zouden wegwijnen en dat weer anderen iedere band met de werkelijkheid zouden verliezen als gevolg van het slopende werk en het gebrek aan voedsel. Met een hoge piepstem hief ze een der christelijke gezangen aan. Het bekende lied werd al gauw door iedereen meegezongen en ook dominee Thorn, die niet voorzag wat ging gebeuren, zong uit volle borst mee:

Gezegend zij de liefdeband

Die ons in Christus bindt;

Broeders en zusters naar de geest

En steeds door God bemind.

Alles ging goed bij het eerste en ook bij het tweede couplet. Maar bij de volgende regels begon de een na de ander te snikken, en tijdens het laatste couplet zongen alle vrouwen in tranen:

Wij dragen eikaars kruis;

*Wij delen leed en smarten;
En vaak vloeit onze tranenvloed
Om diepbedroefde harten.*

De stem van dominee Thorn bleef tot het eind toe krachtig en helder; met enige spijt bedacht hij: ‘Vrouwen zouden niet bij een afscheid mogen zijn.’ Want er werd nu door iedereen gesnikt en daarmee viel zijn hele plan voor een waardig vertrek in duigen. In plaats van een triomfantelijke gebeurtenis was de morgen een sentimentele aangelegenheid geworden en had gewone menselijke liefde de overhand gekregen over zwartgerokt fatsoen. Desondanks eindigde de morgen geheel onvoorzien in een sfeer van diepe religieuze bewogenheid. Want plotseling kwam Jerusha Hale naar voren, ging in haar beige mantel en met haar kaperhoed op voor dominee Hale staan en zei duidelijk, zodat iedereen het kon horen: ‘Ik richt mij tot u, niet als mijn oom Eliphalet, noch als dominee Thorn van de Afrikaanse zending, maar als bestuurslid van de Amerikaanse Vereniging voor Overzeese Zending. We leggen onze toekomst in uw handen. De elf mannen hier nemen geen geld mee, maar slechts datgene wat nodig is om op een primitief eiland te leven. Het zou niet gepast zijn als ik wereldlijke rijkdom mee zou nemen en daarom schenk ik aan de Vereniging de kleine erfenis die mijn lieve tante aan mij vermaakt heeft. Het geld was bedoeld als mijn bruidsschat, maar ik ben nu een bruid van de Heer.’ En zij overhandigde dominee Thorn een pakje waar meer dan achthonderd dollar in zat. Zonder een cent op zak, slecht voorgelicht, weinig op hun gemak met hun plotseling verworven echtgenoten, maar sterk in de Heer, klommen de zendelingen aan boord van de *Thetis*. Kapitein Janders riep: ‘Hijs de zeilen!’ De negen nieuwe zeilen vlogen omhoog en het scheepje zette langzaam koers

naar open zee. Toen Abner Hale aan bakboordzijde van het schip stond, kreeg hij een duidelijk voorgevoel dat hij Amerika nooit meer terug zou zien en hij bad kort om zegen voor al degenen die woonden op die onaanzienlijke kleine boerderij in Marlboro in Massachusetts. Als iemand hem op dit plechtige moment gevraagd had met welk doel hij eigenlijk vertrok, zou hij naar eer en geweten geantwoord hebben: ‘Om aan het volk van Hawaï het geluk te brengen dat ik zelf op die boerderij ontvangen heb.’ Het zou toen niet in zijn hoofd zijn opgekomen—ook later kwam het nooit bij hem op—dat het beter was naar Hawaï het geluk te brengen dat zo typerend was voor het degelijke witte huis op het dorpsplein in Walpole in New Hampshire. Want, hoewel hij daarover tegen niemand ooit iets had gezegd, kon hij niet geloven dat de luchtige toon, de wereldlijke muziek, de romans en het gebrek aan ernst die kenmerkend waren voor het gezin Bromley ook maar in de verste verte zegeningen konden zijn. Eigenlijk was hij er min of meer van overtuigd dat hij Jerusha tegen zichzelf beschermd had door haar aan boord van de *Thetis* te brengen. Ze trok hem nu bij zijn arm en zei: ‘Dominee Hale, ik geloof dat ik ziek word.’ Hij nam haar mee naar beneden en stopte haar in een van de korte kooien, waar zij de eerstvolgende vier maanden nauwelijks uit zou komen. Tot ieders verbazing bleek Abner een echte zeeman te zijn, want, hoewel hij er voortdurend uitzag alsof hij op het punt stond over te geven, at hij alsof hij uitgehongerd was en brak zijn eten hem niet op. Hij was daarom degene die voorging in gebed, preekte, van Keoki Kanakoa les kreeg in Hawaïaans, en vaak achttien tot twintig zeezieke zendelingen verzorgde. Heel ondankbaar kregen sommigen van hen een hekel aan het magere mannetje als hij kwiek langs hun bed liep en hun verzekerde dat ze snel weer op de been zouden zijn wanneer ze net als hij spek, scheepsbeschuit, jus, of wat dan ook zouden eten. Maar desondanks moesten ze toch zijn vasthoudendheid

bewonderen, vooral toen kapitein Janders hem begon dwars te zitten. Janders begon met zijn bootsman tegen hem op te stoken: ‘Collins, dat onderkruipsel van een Hale moet je weghouden uit het vooronder.’ ‘Houdt hij de matrozen van hun werk?’ ‘Hij probeert ze te bekeren.’ ‘Die rabauwen?’ ‘Hij heeft Cridland in zijn klauwen gekregen. Gisteravond zag ik dat de jongen lag te huilen, ik vroeg hem wat er aan de hand was en hij vertelde me dat dominee Hale hem ervan overtuigd had dat iedereen aan boord die zich niet bekeerde en niet tot de kerk toetrad, de dood en het eeuwige hellevuur te wachten stond.’ ‘Misschien heeft hij gelijk,’ lachte Collins. ‘Maar intussen moeten we zorgen dat we varen.’ ‘Hebben de mannen geklaagd, kapitein?’ ‘Nee, dat niet. Cridland zegt dat ze het zelfs wel prettig vinden die kleine kletsmajoor in de buurt te hebben. Hij geeft ze het gevoel dat iemand zich voor ze interesseert.’ ‘Ik zal tegen hem zeggen dat hij de matrozen met rust moet laten,’ beloofde Collins. Kapitein Janders wist precies wanneer de boodschap was overgebracht, want twee minuten later verscheen dominee Hale woedend op het tussendek, sloeg met zijn vuist op tafel en zei: ‘Heb ik het goed begrepen, kapitein Janders, dat ik bevel heb gekregen niet meer in het vooronder te komen?’ ‘Dat is geen bevel, maar een verzoek.’ ‘En dat verzoek komt van u?’ ‘Inderdaad.’ ‘Dus u dwarsboomt mijn pogingen om de zielen van die van God verstoken mannen te redden van zonde en ondergang?’ ‘Het zijn gewoon goede matrozen, dominee Hale, en ik wens niet dat ze van streek raken.’ ‘Van streek raken!’ Dominee Hale sloeg nog harder op de tafel, zodat alle zeezieke zendelingen, of ze het wilden of niet, de ruzie konden horen. ‘U noemt de bekering van een onsterfelijke ziel tot de genade Gods: van streek raken! Kapitein Janders, er is aan boord van dit schip een aantal mensen voor wie het goed zou zijn als ze van streek raakten, en daarmee bedoel ik niet uitsluitend de mannen in het vooronder.’ Voortaan bleef hij echter weg uit

het nauwe onderkomen van de matrozen, maar hij lag wel op de loer om hen aan te klampen als ze aan het werk waren, en opnieuw riep kapitein Janders zijn bootsman bij zich.

‘Verdomme, Collins, nou klampt hij de matrozen aan als ze de zeilen moeten wisselen. Zeg hem dat hij zich kalm houdt.’

Daardoor kwam de zendeling opnieuw protesteren en geduldig hoorde Janders hem aan. Maar tenslotte riep Hale: ‘Kapitein Janders, ik geloof dat het u niets kan schelen of het een christelijk schip is waarover u het bevel voert of niet. De matrozen vertellen me dat u na een storm een oorlam uitdeelt en dat u nooit probeert hen van de drank af te houden. Het is duidelijk: u tracht me op alle mogelijke manieren dwars te zitten.’ ‘Dominee Hale,’ zei kapitein Janders om zich te verontschuldigen, ‘ik probeer dit schip naar Hawaï te krijgen. U schijnt naar het Beloofde Land te willen.’ ‘Dat klopt,’ antwoordde Hale. ‘U kunt niet naar beide havens tegelijk.’

‘Volgens God wel, kapitein Janders. U heeft me verboden in het vooronder te komen. Nu verbiedt u mij met de mannen te praten als ze aan het werk zijn. Gaat u me soms ook verbieden op zondag godsdienstoefeningen te leiden?’ ‘Nee, dominee Hale. Ik streef ernaar het bevel te voeren over een godvrezend schip, en wanneer er geen geestelijken aan boord zijn, leid ik zelf godsdienstoefeningen. Korte. Ik ben blij als u dat voor mij wilt blijven doen. Ik ben de kerk, te land of ter zee, goed gezind.’ Toen de kapitein later weer een praatje maakte met zijn bootsman, zei hij: ‘Collins, er zijn een heel stel intelligente jongemannen aan boord en elf verdraaid aantrekkelijke jonge vrouwen. Snap jij dat het altijd Hale moet zijn die zich goed genoeg voelt om met ons te eten? Waarom wordt hij niet ziek en komt zijn vrouw aan tafel?’ ‘De goddelijke voorzienigheid doet soms vreemde dingen, kapitein Janders,’ antwoordde de bootsman. Maar hoe vreemd bleek pas goed toen dominee Hale op het achterdek zijn eerste zondagspreek hield. De *Thetis* rolde zo verschrikkelijk dat

geen van de andere zendelingen in staat was aan dek te komen. Maar daar stond Abner Hale met een zware bijbel in zijn linkerhand tot de winden te preken. ‘Als tekst heb ik gekozen: Jakobus hoofdstuk 4, vers 8: “Nadert tot God en Hij zal tot U naderen. Reinigt uw handen, gij zondaars; en zuiver uw harten, gij die innerlijk verdeeld zijt.” ‘ En toen begon hij een van de heftigste aanvallen op de zedelijke gevaren die zeelieden bedreigen die de bemanning ooit gehoord had. Want hij betoogde dat degenen die voor de mast zeilden in het bijzonder aan verleiding waren blootgesteld, dat degenen die boven hen stonden vaak ongevoelige bruten waren, dat de reders—die veilig thuis bleven in Salem en Boston—er geen probleem in zagen de schepelingen ten verderve te voeren, en dat elke haven die zij aandeden een poel van zonde was waarvan de burgers in het vaderland geen notie hadden. Abner schilderde de mannen vóór hem af als de zwartste, zondigste en diepst gezonken verworpenen van de hele christenheid en de mannen vonden het prachtig. Tijdens de hele vurige preek knikten zij instemmend, en zelfs kapitein Janders en de bootsman vonden dat Abner—met uitzondering van de passage waarin hij hen individueel op de korrel nam—heel dicht bij de waarheid was. Maar het resultaat van zijn preek was ongeveer tegengesteld aan wat Abners bedoeling was geweest, want gedurende de rest van de dag staken de jonge matrozen, die hij in de eerste plaats had willen bereiken—want hij voelde wel dat hij Janders en Collins toch niet kon redden—hun neus extra in de wind alsof zij zich plotseling bewust waren geworden van het feit dat ze ‘tot het meest verdorven mensensoort behoorden.’ Ze hadden dat al wel een poosje gedacht en vonden het gewoon prettig dit door een ter zake kundige bevestigd te krijgen. Alleen Cridland, een zielige, ondervoede jongen met een reusachtig schuldbesef, had iets van Hales boodschap begrepen. En toen Abner op het punt stond naar beneden te gaan, klampte de jongen hem met rode

ogen, verslagen aan en vroeg: ‘Wat moet ik doen om gered te worden?’ Door deze vraag wist Abner dat zijn preek succes had gehad. ‘Je moet bidden. Je moet in de bijbel lezen. En je moet trachten de zielen van je maats in het vooronder te redden,’ verklaarde Abner. Hij gaf de jonge Cridland zijn eigen bijbel en zei: ‘Deze mag je vanavond houden. Ik heb acht matrozenbijbels meegebracht en tijdens de zondagsdienst zal ik je er een geven, maar je krijgt die slechts van God te leen. Pas als je een van de maats in het vooronder zo ver gebracht hebt dat hij om een eigen bijbel vraagt, ben je zelf op weg om werkelijk verlost te worden.’ Tijdens het avondeten snauwde kapitein Janders: ‘De bootsman zegt dat hij uw grote bijbel in het vooronder gezien heeft, dominee Hale. Volgens mij was afgesproken dat u de mannen daar beneden niet meer lastig zou vallen.’ ‘Ik ben mijn belofte strikt nagekomen, kapitein Janders. Maar omdat mij de toegang tot die poel van verdorvenheid ontzegd is, dacht ik dat u er niets op tegen zou hebben wanneer ik er Gods heilig woord heen stuurde, als mijn boodschapper die beter dan ikzelf in staat is mijn plichten na te komen. Als u de bijbel overboord wilt gooien, dan moet u dat doen, kapitein, en uw naam zal voor eeuwig geboekstaafd blijven in de annalen der zeevarenden.’ ‘Doe me een plezier, dominee Hale, en bespaar me uw preken. Ik vroeg alleen of u zich niet gehouden had aan de afspraak weg te blijven uit het vooronder.’ ‘Ik ben nog nooit een afspraak niet nagekomen,’ riep Abner uit. ‘Maak u maar niet ongerust! Ik blijf wel weg! Maar aanstaande zondag, kapitein Janders, zullen daar beneden acht van mijn bijbels liggen.’

Ondanks hun verschil van mening met de lastige zendeling was zowel kapitein Janders als Collins onder de indruk van de vaderlijke manier waarop Abner voor zijn zieke metgezellen zorgde. Elke ochtend deed hij de ronde langs de ziekbedden,

haalde nachtspiegels op, leegde ze en bracht fris water om de zieken hun mond te laten spoelen die stonk door het overgeven. Vóór het ontbijt bezocht hij elke man en elke vrouw en las hen voor uit de bijbel. Mannen die zich wilden scheren bezorgde hij warm water uit de kombuis; en vrouwen die schoon ondergoed wilden hebben konden Abner zeggen welke kisten hij te voorschijn moest halen en openmaken. Als het etenstijd was, bracht hij aan elk van zijn zieke vrienden zoveel van het vette voedsel als naar hij dacht hun onwillige maag verdragen kon. En hij debatteerde net zolang met de kapitein tot deze hem toestond voor de vrouwen havermoutpap te koken. En hoe ziek de zendelingen ook waren, elke avond werden ze uit hun kooi gehaald om deel te nemen aan de dienst die Abner leidde in het kleine, benauwde onderkomen. Wanneer hij zag dat een man of een vrouw slechts met de grootste moeite op de been kon blijven, maakte hij snel een eind aan zijn gebed en zei: ‘De Heer heeft je aanwezigheid opgemerkt, Joshua. Ga nu maar gauw weer naar bed.’ Wanneer de zieke dan opgelucht was weggegaan, begon hij voor de anderen aan lange verhandelingen, preken, gebeden en gezangen. Hij was vooral gesteld op een bepaald gezang waar een vers in stond dat hij van toepassing vond op de *Thetis*,

Met een vurig schild zal Hij u dekken;

Gloeiende ijver in uw harten wekken,

De woeste winden doen bedaren

En u voor storm en schipbreuk sparen.

Maar nadat ze dit optimistische lied voor de achtste keer gezongen hadden, zei John Whipple, die ternauwernood op zijn benen kon staan, met zwakke stem: ‘Abner, je blijft

zingen dat we voor de storm gespaard zullen blijven, maar hij wordt steeds erger.’ ‘Als we bij Kaap Verde zijn, krijgen we zeker mooi weer,’ verzekerde Abner iedereen. En naarmate het krakende scheepje verder ploegde door de huizenhoge golven van de Atlantische Oceaan, werd hij steeds opgewekter en hulpvaardiger. ‘Hij zou een fantastische koksmaat zijn,’ zei kapitein Janders op een avond tegen zijn bootsman. ‘Hebt u er wel eens bij stilgestaan hoe het er in de hutten zou uitzien zonder hem?’ vroeg Collins. ‘Met eenentwintig zeezieke zendelingen?’ Het sprak daarom vanzelf dat, lang vóór de storm was gaan liggen, Abner door iedereen aan boord werd erkend als de onofficiële leider van het zendelingengezelschap. Er waren mannen die ouder en verstandiger waren, maar hij was degene tot wie allen zich wendden om hulp; zijn woord was wet. Toen hij dus op de vierde zaterdag aankondigde dat de storm genoeg geluwd was om de dienst de volgende dag bovendeks te houden en dat iedereen die ook maar enigszins daartoe in staat was, aanwezig diende te zijn, deden allen hun uiterste best hun geradbraakt, vies ruikend lichaam weer wat op te frissen. In zijn eigen hut knielde Abner op de bagage en verzekerde de vier zieke vrouwen dat hij alles in het werk zou stellen om hen te helpen zich morgen aan te kleden en aan dek te komen om de godsdienstoefening bij te wonen. Amanda Whipple en de twee andere vrouwen gingen hiermee akkoord en hij legde hun kleren voor hen klaar. Maar Jerusha, die getracht had overeind te komen, viel weer terug in bed en jammerde: ‘Dominee Hale, ik kan mijn hand niet eens optillen.’ ‘Ik zal u helpen, mevrouw Hale. Ik heb wat vleesbouillon voor u meegebracht; en als u dit nu opdrinkt, zult u morgen sterker zijn.’ Jerusha dronk de vette bouillon op en slechts met moeite slaagde ze erin die in de stinkende hut niet weer onmiddellijk uit te spuwen. ‘Ik voel me zo vreselijk ziek,’ zei ze opnieuw. ‘Morgen zal het wel beter gaan,’ verzekerde Abner haar. En toen ze ingeslapen was, klom hij

aan dek en zag voor het eerst tijdens deze reis de sterrenhemel. Terwijl hij aan stuurboord aan de reling stond, kwamen twee vage figuren naar hem toe en hij hoorde Cridland zeggen: ‘Ik heb de hele week met Mason gepraat, en hij wil een bijbel hebben.’ In het donker draaide Abner zich om en hij ontwaarde de onduidelijke omtrekken van een jonge matroos. ‘Wil je gered worden?’ vroeg hij. ‘Ja,’ antwoordde de jongen. ‘Wat heeft je tot dit besluit gebracht?’ vroeg Abner. ‘Ik heb geluisterd naar wat de oudere matrozen vertelden over wat zeelui in de havens doen en ik ben bang,’ jammerde de jongen. ‘Je bent een verstandige knaap, Mason,’ zei Abner. ‘De Heer heeft tot je gesproken en je hebt geluisterd.’ ‘Nee, meneer, neem me niet kwalijk, Cridland heeft tegen me gesproken. Hij heeft duidelijk gemaakt dat ik een zondaar ben.’ ‘Morgen, na de dienst, krijg je je bijbel, Mason, en Cridland de zijne. Maar je krijgt hem slechts van God te leen. Pas als je erin slaagt een van de andere maats in het vooronder zo ver te krijgen dat hij de Heer aanneemt en om een bijbel vraagt, mag je de jouwe houden.’ ‘Wilt u voor ons bidden, dominee Hale?’ vroeg Cridland. ‘De heer schenkt altijd wijsheid aan wie Hem zoeken,’ antwoordde Abner. En in de duisternis hief hij zijn gezicht naar de sterren en bad: ‘Heer, wij drijven in een scheepje op de grote oceaan. Winden en stormen teisteren ons maar wij vertrouwen op U. Vanavond zijn er maar drie van ons die tot U bidden: een jongen op zijn eerste reis, een matroos die leiding zoekt, en een aankomende dominee die nog nooit een eigen preekstoel heeft gehad. Almachtige hemelse Vader, in Uw ogen zijn wij nietige schepselen, maar geleid ons op Uw goddelijke weg. Want al zijn wij vanavond slechts met drie man, later zullen wij met méér zijn. Uw wijsheid dringt immers door in alles en redt allen.’ Hij stuurde de matrozen weg en bleef nog lang naar de sterren staren, wachtend op het ogenblik dat het middernachtelijk uur de eerste zondag aankondigde waarop de meeste zendelingen voor de eerste

maal behoorlijk de zondag konden vieren. Terwijl de eerste minuten van de heilige dag verstreken, bad Abner dat de Heer aan deze dag een bijzondere betekenis zou verlenen. Toen ging hij naar beneden en fluisterde tegen zijn zwakke vrouw: ‘Mijn lieve gezellin, je kunt het geloven of niet: vanavond zijn uit eigen beweging twee matrozen bij me gekomen met de vraag met hen te bidden. De geest Gods begint op dit zondige schip zijn werk te doen.’ ‘Dat is geweldig, dominee Hale,’ fluisterde zijn vrouw, bang iemand van de andere drie echtparen te wekken, die het grootste deel van de avond doodziek waren geweest. ‘En morgen zal ons gezelschap voor de eerste maal een echte kerkdienst houden,’ zei Abner zachtjes. ‘Maar dat is waar ook: het is al zondag. Ik heb gekeken waar het tentzeil moet worden opgehangen. We krijgen een heel mooie kerk, mevrouw Hale, in volle zee.’ ‘Ik kan de trap niet opkomen, dominee Hale, maar ik zal met u bidden,’ fluisterde ze. ‘Het zal best gaan,’ verzekerde hij haar en kroop naast haar in de korte, smalle kooi. De volgende morgen voelde ze zich echter helemaal niet beter, en toen ze de kleine Amanda bovenop de opgehoopte bagage heen en weer zag zwaaien, werd ze nog misselijker. Zodra Abner terugkwam van zijn ronde om te zien hoe het met de zieken gesteld was, moest hij dan ook constateren dat zijn vrouw niet bezig was zich aan te kleden, maar bleek en uitgeput in bed lag. ‘Het spijt me verschrikkelijk, dominee Hale,’ zuchtte ze, ‘maar ik kan de dienst vanmorgen niet bijwonen.’ ‘Dat kunt u best,’ verzekerde hij opgewekt. ‘Ik zal u helpen.’ ‘Maar ik weet zeker dat ik het niet volhoud,’ protesteerde ze. ‘Kom, mevrouw Hale ...’ Hij liet haar met enige dwang de slanke benen op de kisten zetten en toen ze niet in staat bleek haar evenwicht te bewaren, ving hij haar op in zijn armen. ‘Een licht ontbijt zal u goed doen. Daarna beginnen we de dienst. Als u de zon ziet, voelt u zich weer in orde.’ Bij haar poging om de nauwe, volgepropte hut te verlaten, viel ze bijna flauw,

ze voelde zich doodziek van zwakte en misselijkheid. Maar opnieuw hielp Abner haar en loodste haar door de opening van zeildoek het kleine, bedompte dagverblijf in, waar Keoki Kanakoa een ontbijt klaarzette dat bestond uit koude kaantjes, bonenpuree en waterige rijst, alles overgebleven van de vorige avond. Toen het kleffe voedsel voor haar werd neergezet, deed Jerusha haar ogen dicht en hield ze dicht terwijl Abner een van de oudere dominees vroeg een ochtendgebed uit te spreken. Daarna bad Keoki in het Hawaïaans om de zendelingen met de taal vertrouwd te maken, en het ontbijt nam een aanvang. Jerusha slaagde erin een paar slokjes hete thee naar binnen te krijgen en nam een hapje van de kaantjes, maar het ranzige vet stond haar zo tegen dat ze opstond om weg te gaan. Abner pakte haar echter stevig bij de pols en ze hoorde hem zeggen: ‘Even volhouden, mevrouw Hale, dan is het zo over.’ Dus ging ze doodsbang weer zitten, terwijl een golf van misselijkheid door haar hele lichaam trok. ‘Ik moet overgeven!’ fluisterde ze. ‘Nee,’ hield hij vol. ‘Dit is de eerste keer dat we samen eten. En het is zondag!’ Met de stank van het voedsel en van twee dozijn opeengepakte mensen in haar neus vocht ze tegen haar opkomende misselijkheid. Aan het eind van het ontbijt zag ze bleek en strompelde naar haar hut, maar Abner weigerde haar te laten gaan. Haar stevig bij haar arm houdend hielp hij haar de trap op naar het licht hellende dek, waar een tentzeil gespannen was om zo een primitieve kerk te vormen. ‘Onze eerste dienst als een echte familie,’ begon hij trots. Maar niet alle leden zouden die bijwonen, want voor een van de oudere dominees was één blik op het hellende dek genoeg om hem naar de reling te doen rennen en zijn ontbijt terug te geven aan de golven, waarna hij doodsbleek en naar adem snakkend weer naar zijn kooi strompelde. Abner staarde hem na en interpreteerde de onvrijwillige daad van de arme man als een persoonlijke afwijzing van God. Wat hem vooral irriteerde was dat een aantal matrozen, die de zondagmorgen

doorbrachten met lui aan de touwen te hangen om een eerste glimp van het gezelschap op te vangen, openlijk in lachen uitbarstte toen de radeloze dominee zijn ontbijt uitbraakte. 'D'r zullen er nog wel meer komen,' voorspelde een van de matrozen en zijn maats lachten. De dienst werd door Abner geleid omdat hij de enige was die in staat zou zijn hem tot een goed einde te brengen. Onder de beschutting van het aan de grote mast vastgemaakte zeildoek zongen de zendelingen zo opgewekt als de omstandigheden toelieten, het mooie, oude zondagslied uit New England:

Voorbij zijn weer zes dagen werk.

Weer zijn w'op zondag in Zijn kerk.

Rust nu mijn ziel, zie op naar boven;

Dit is de dag om God te loven.

Daarna preekte Abner min of meer uitvoerig naar aanleiding van verschillende passages uit de brief aan de Efeziërs, hoofdstuk 3: 'Om deze oorzaak buig ik mijne knieën tot den Vader onzes Heren Jezus Christus, uit welken al het geslacht in de hemelen en op de aarde genaamd wordt ... Opdat Christus door het geloof in uwe harten wone ... opdat gij ... vervuld wordt tot al de volheid Gods.' Hij wees erop dat de liefdesgemeenschap waarin zij leefden openstond voor allen die bereid waren hun zonden te belijden en naar bekering te streven. Kennelijk preekte hij tot twee soorten toehoorders: tot zijn medezendingen, om hen te herinneren aan de familieband die het uitgangspunt voor hun werk was; en tot de zeelui die meeluisterden om hen te bewegen toe te treden tot die familie in Christus. Maar zijn boodschap tot de laatsten werd min of meer bedorven toen Jerusha viel, die plotseling

verschrikkelijk misselijk werd. Ze probeerde naar de reling te strompelen, wat haar echter niet gelukte. Ze viel op haar knieën en gaf over op het dek. ‘Pas op, dame!’ riep een der matrozen spottend, maar Cridland en Mason, de twee mannen die op deze zondag hun bijbels zouden krijgen, sprongen vlug naar voren, grepen Jerusha onder de armen en droegen haar naar beneden. Abner, die woedend was dat zijn toespraak tot de matrozen in duigen was gevallen, maakte haastig een einde aan zijn preek en liet het gebed over aan een collega. Hij was in de war en hij was boos omdat hij de hele dienst zo gepland had dat die zijn apotheose zou krijgen in het overhandigen van de bijbels aan Cridland en diens vriend om hen als het ware symbolisch welkom te heten in de familie van de Heer. Maar toen dat ogenblik was aangebroken, bevonden die twee zich benedendeks; en Abner was er zich pijnlijk van bewust dat het hem bij zijn eerste belangrijke optreden vergaan was als zoveel predikanten: zoeken naar een goed punt om op te houden. En tenslotte had hij er gewoon maar een punt aan gedraaid. Na de dienst deden de leden van het gezelschap wat onhandige pogingen Abner met zijn preek te complimenteren, maar zowel degenen die lof toezwaaiden als degene die lof ontving wisten dat hun woorden hol klonken. Onbeheerst, woedend en teleurgesteld wilde Abner naar beneden gaan, maar boven aan de trap stuitte hij op Cridland en Mason die zeiden: ‘Uw vrouw is erg ziek, dominee.’ ‘Bedankt,’ antwoordde hij kortaf. ‘De dominee die het eerst ziek werd is bij haar,’ zei Cridland. Abner wilde naar beneden gaan, maar Mason hield hem tegen met de vraag: ‘Hebt u de bijbels voor ons, dominee?’ ‘Volgende week,’ snauwde Abner en verdween. Maar toen hij zag hoe asgrauw zijn vrouw was, vergat hij zijn eigen problemen en haalde water om haar bezwete gezicht te wassen. ‘Het spijt me, mijn beminde levensgezel,’ zei ze flauwtjes. ‘Ik zal nooit een goede matroos worden.’ ‘We zullen je elke dag een paar minuten aan dek

brenghen,' zei hij om haar gerust te stellen. Maar alleen al de gedachte aan dat hellende dek maakte haar opnieuw onpasselijk en ze zei: 'Ik word nog magerder dan kapitein Janders voorspeld heeft.' Toen om twaalf uur de dagelijkse hoofdmaaltijd op tafel kwam, zag Janders tot zijn genoegen dat zeventien van zijn passagiers eindelijk in staat waren om te eten. 'Op elke reis worden onze zieken beter als we bij Kaap Verde komen,' merkte hij op. 'Doen we de eilanden aan?' vroeg John Whipple. 'Ja, als het weer het toelaat.' Dat was zulk goed nieuws dat Abner opstond van zijn bord balkenbrij en bij alle hutten waar zieke zendelingen lagen naar binnenriep: 'Het duurt niet lang meer of we zijn bij Kaap Verde. Dan kunnen jullie aan land gaan en vers fruit eten.' 'Wat ik zeggen wilde, dominee Hale,' merkte de kapitein op, 'u hebt een goeie preek afgestoken vandaag. Het klopt inderdaad dat de Heer zorgt voor hen die Hem dienen, mogen we allemaal tot dat inzicht komen.' De zendelingen knikten instemmend, waarna Janders een rake opmerking maakte door te zeggen: 'Aan het eind van uw preek leek u me wat in de knoop te raken.' Omdat iedereen wist dat dit waar was, keken ze naar hun bord en dachten: 'Onze kapitein is een slimmerik.' Maar Abner keek hem koel aan en zei: 'Ik beschouw een preek als geslaagd als die één goede christelijke gedachte bevat.' 'Ik ook,' zei Janders gemeend. 'En die van u bevatte er meer dan een.' 'Ik hoop dat we ze allemaal ter harte zullen nemen,' zei Abner godvruchtig, maar in stilte wenste hij dat de dienst volgens plan verlopen was. Dan zou het schip pas een preek hebben gehoord! Na de maaltijd nodigde kapitein Janders de zendelingen uit met hem een rondgang over het schip te maken, en John Whipple vroeg: 'Als onze bestemming, Hawaï, naar het westen ligt, dan begrijp ik niet waarom we dan naar het oosten varen, bijna naar de kust van Afrika.' 'Collins, vouw de zeekaart eens uit!' En Janders legde de verbaasde zendelingen uit waarom schepen die Kaap Hoorn

willen ronden, vanuit Boston een koers varen die niet zuidwaarts naar Kaap Hoorn leidt, maar ver oostwaarts, bijna tot de kust van Afrika. ‘Wanneer we dan tenslotte afzwenken naar het zuiden om Kaap Hoorn te bereiken, kunnen we in een rechte lijn doorvaren langs Brazilië en Argentinië, recht op Vuurland af,’ verklaarde Janders en de zeekaart maakte dit duidelijk. ‘Zijn de Kaap Verdische Eilanden mooi?’ vroeg Whipple. ‘Let maar eens op! Op elke tocht nemen een paar van onze jongens er de benen. We vertrekken van de Kaap Verdische Eilanden met een aantal jongens van het eiland Brava als vervangers.’ Terwijl de kapitein dit alles aan het uitleggen was, was Abner op een ander gedeelte van het dek in een ernstig gesprek gewikkeld met Cridland en Mason. ‘Ik heb jullie vandaag je bijbels niet gegeven omdat jullie ze niet verdiend hebt,’ zei hij berispelend. ‘Maar we moesten mevrouw Hale toch naar beneden brengen,’ protesteerde Cridland. ‘Het werk van de Heer maakte jullie aanwezigheid aan dek noodzakelijk,’ zei Abner koppig. ‘Maar zij ...’ ‘Anderen hadden zich over haar kunnen ontfermen, Cridland. De volgende zondag zal ik jullie je bijbels geven. Ik zal dan preken over psalm 26, vers 5: “Ik haat de vergadering der boosdoeners, en bij de goddelozen zit ik niet.” Aan het einde van mijn preek zal ik aan elk van jullie een eigen bijbel overhandigen.’ Toen herinnerde hij zich wat hij eerder gezegd had; hij keek Mason aan en vroeg: ‘Maar heb jij je bijbel wel verdiend? Hadden we niet afgesproken dat je eerst een andere ziel tot God zou brengen?’ ‘Dat scheelt niet veel meer,’ vertelde Mason blij. ‘De traktaten die u ons hebt gegeven heb ik voorgelezen aan een van de oudere maats. Hij heeft een zondig leven geleid, maar tijdens zijn laatste reis op een walvisvaarder is hij overboord geslagen en hij werd als door een wonder gered. De laatste tijd heeft hij veel gehuild en ik zal met hem blijven praten. Misschien dat hij volgende zondag ... ‘Goed gedaan, Mason,’ antwoordde Abner. Ieder ander zou

het misschien vreemd hebben gevonden dat de religieuze ijver van de beide zeelui niet geleden had onder de teleurstelling van het feit dat ze hun bijbels niet gekregen hadden, vooral nu hun tekortkoming te wijten was aan de menselijke hulp die ze een vrouw, en dan nog wel de vrouw van de dominee zelf, hadden geboden. Maar Abner verbaasde dit niet, want, zoals hij de jongemannen uitlegde: ‘De Heer is een jaloerse God. Je kunt hem niet maar naar eigen goeddunken benaderen. Hij laat je weten wanneer je in Zijn tegenwoordigheid mag verschijnen. En als je—zelfs in kleine dingen—ontrouw bent geweest, wacht de Heer tot je jezelf weer waardig getoond hebt.’ Want Abner wist dat gemakkelijk verkregen heil nooit op prijs werd gesteld; omdat Cridland en Mason hun bijbel niet direct gekregen hadden, zouden ze er straks dubbel gelukkig mee zijn.

Abners eerste zondagspreek mocht dan min of meer mislukt zijn, zijn tweede werd een daverend succes: alleen betreurde Abner het dat zijn vrouw er niet bij aanwezig kon zijn. Hij had haar aan de ontbijttafel gekregen en haar gedwongen wat koud varkensvlees met rijst naar binnen te werken, en hij had zelfs haar krachteloze lichaam aan dek gedragen. Maar één blik op de aanrollende golven was genoeg om haar maag in opstand te brengen en haastig brachten Amanda Whipple en mevrouw Quigley haar weer naar beneden. Het intellectuele hoogtepunt van Abners preek kwam toen hij een kwartier lang uitweidde over de verzameling zondaars die de duivel op een hoop had gegooid aan boord van de “hemfodite” brik *Thetis*. Net als de andere zendelingen sprak hij van een hemfodiet omdat hij niet precies wist hoe hij het Engelse woord “hermaphrodite”, dat in dit verband een bepaald soort tweemaster aanduidde, moest uitspreken en spellen, noch wist wat het eigenlijk betekende omdat het in geen enkel door de zendelingen gebruikt

woordenboek stond. Maar volgens Abner waren maar weinig schepen die de Atlantische Oceaan bevoeren bemand met een dergelijke hoop zondaars, en zijn opsomming van al het kwaad dat de lui op het dek rondhangende zeelieden in hun korte, onopvallende bestaan al hadden begaan, was schrikwekkend. De dramatische climax kwam natuurlijk toen hij aan de verbaasde zendelingen en de verraste bemanning verkondigde dat God zelfs in deze poel van zonde aan het werk was geweest en dat al drie zielen gered waren. En toen liet hij Cridland, Mason en een oude walvisvaarder die slecht ter been was en wiens lange lijst van zonden zelfs Abners bevattingsvermogen te boven ging, naar voren komen. Toen hij de bijbel aanpakte die Abner hem overhandigde, verwachtte een aantal van zijn kameraden die in Valparaiso, Kanton en Honoloeloe met de oude man gepassagierd hadden dat bliksem en donder over de golven zouden losbarsten. Kapitein Janders liepen de rillingen over de rug en hij zei tegen zijn bootsman: ‘Let op mijn woorden, Collins, volgende week sta jij daar ook!’ De stemming tijdens het middagmaal die zondag was opperbest. Kapitein Janders zei dat hij aan boord zelden zo’n goede preek had gehoord, maar was blij dat dominee Hale waarschijnlijk een ander schip op het oog had gehad. En Collins bekende: ‘Het is vreemd maar waar: hoe dichter we in de buurt van Kaap Hoorn komen, hoe vromer iedereen wordt. Het lijkt alsof alle opvarenden opeens hun nietigheid beseffen tegen Gods vreeswekkende almacht. Waarschijnlijk zou ik nauwelijks een doorsnee christen zijn—en volgens mij ben ik dat—als ik nooit Kaap Hoorn gerond had.’ Kapitein Janders voegde eraan toe: ‘Daar ben ik het mee eens. Geen mens kan uit eigen kracht de tocht volbrengen die ons binnenkort te wachten staat.’ Met dit commentaar was Abner bijzonder ingenomen, want net als alle overige zendelingen had hij al vaak met enige angst gedacht aan de vuurproef die hun bij Kaap Hoorn te wachten stond.

Weliswaar zou het nog zeker acht weken duren voor het zover was, maar hij meende er toch goed aan te doen alvast wat voorbereidingen te treffen. Daarom zei hij: ‘Kapitein Janders, ik heb gemerkt dat u zondags boeken leest ...’ Het viel hem moeilijk het woord uit te spreken en hij aarzelde. ‘Romans?’ vroeg Janders. ‘Ja. Wereldse boeken. Kapitein Janders, wat zou u ervan vinden als ik u wat boeken uit onze voorraad bezorgde, boeken die wat stichtelijker en opbouwender zijn?’ ‘De romans van Richardson en Smollett zijn voor mij stichtelijk genoeg,’ lachte Janders. ‘Maar wanneer er zo’n vier dozijn zielen aan uw zorg zijn toevertrouwd ...’ ‘In die omstandigheden vertrouw ik op Bowditch en op de bijbel ... in die volgorde.’ ‘Betekent dit dat u niet in overweging wilt nemen ...’ ‘Inderdaad,’ antwoordde Janders vastberaden. Hoewel Abner niemand omtrent zijn voorstel geraadpleegd had, zei hij plotseling: ‘De zendelingen hebben besloten dat wij met ingang van heden—ijs en weder dienende—zowel ‘s morgens als ‘s middags aan dek een dienst zullen houden.’ ‘Prachtig,’ zei Janders. En, steeds op het vinkentouw om de jonge dominee van zijn stuk te brengen, vroeg hij: ‘Tussen twee haakjes, hoe maakt mevrouw Hale het?’ ‘Slecht,’ antwoordde Abner. ‘Ik zou eens wat meer tijd aan haar besteden,’ suggereerde Janders. ‘Dat doe ik,’ zei Abner bits. ‘Elke ochtend en elke avond bid ik met haar.’ ‘Ja, maar ik bedoelde: doe eens een spelletje met haar of lees haar eens een boeiende roman voor. Wat zou u ervan vinden als ik u uit mijn eigen boekenkast een paar onderhoudende romans leende?’ ‘Wij lezen geen romans,’ kaatste Abner terug. ‘En zeker niet op zondag.’ ‘Nou ja. Maar als u uw vrouw spreekt, kunt u haar vertellen dat we dinsdag op Brava aankomen en dan kan ze aan land wat rondwandelen. Dat zal ons allemaal goed doen.’ Met dat nieuws was Jerusha dolgelukkig; en toen ze ‘s maandags de kalmere wateren aan de lijzijde van Kaap Verde bereikt hadden, waagde ze zich een uurtje aan dek en kreeg ze

in de zon weer wat kleur op haar gezicht. Toen de eilanden op dinsdag duidelijk in zicht kwamen, klampte ze zich aan de reling vast en bad dat ze heel gauw aan land zou kunnen stappen. Maar er wachtte haar een bittere teleurstelling, want er stak een straffe, aflandige bries op, zware, laaghangende wolken kwamen in zicht. En zelfs nog voordat de *Thetis* in woelig water terecht was gekomen, werd het al duidelijk dat aanleggen op Brava te moeilijk zou zijn. Bovendien zou het zonde zijn van alle inspanning want door vóór de opstekende storm uit te varen zou de kleine brik zo snel naar het westen varen dat iedere poging Brava te bereiken tijd verspillen zou zijn. Toch bleef Jerusha in de regen staan wachten en bidden om een wonder waardoor het schip land zou kunnen aandoen. Pas toen kapitein Janders zelf langskwam en zei: ‘We gaan voor de wind, mevrouw. Brava kunt u wel vergeten,’ gaf ze zich gewonnen. Opeens realiseerde ze zich dat ze verschrikkelijk zeeziek was en ze begon hangend over de reling zo te kokhalzen, dat Janders riep: ‘Hé daar jullie! Breng die arme vrouw eens naar beneden!’ In een bedrukte stemming kwam die avond het gezelschap bijeen in het dagverblijf, waar ze nauwelijks op de been konden blijven, voor de maaltijd die bestond uit watergruwel en uitgedroogde kaas. De helft van de zendelingen was niet in staat geweest uit zijn kooi te komen en de overigen keken somber voor zich uit bij de gedachte dat zich voorlopig geen kans meer zou voordoen aan land te gaan. Wat leek het onderkomen armzalig en onbehaaglijk met de geluiden van het krakende want, de heen en weer slingerende lamp die op walvistraan brandde, en de weeë stank van de latrine, terwijl bijna iedereen zat te kokhalzen van opnieuw opkomende zeeziekte. Toen Keoki binnenkwam met het eten, zei hij: ‘Ik zou graag vanavond willen voorbidden,’ en in bloemrijk Hawaïaans prees hij de open zee in vergelijking met het land, want op zee bleef men op God gericht, terwijl het land velerlei verstrooiing bood. Daarom, zo redeneerde Keoki,

was het vanavond beter op de *Thetis* te zijn dan op Brava. Van alle toehoorders kende alleen Abner genoeg Hawaïaans om de bedoeling een beetje te begrijpen en hij achtte de achterliggende gedachte zo'n gelukkige vondst dat hij Keoki's woorden voor de zendelingen vertaalde. Daarna stond hij op en tot ieders verbazing bad hij voor het eerst in het Hawaïaans. Het ging nog met horten en stoten, maar het was de taal van de eilanden en het hielp verband te leggen tussen God en die vreemde taal waarin de zendelingen hun werk moesten gaan verrichten.

Op maandag vijftien oktober, op de vijfenveertigste dag van de reis, passeerde de krakende *Thetis* bij stralende zonneshijns en met spiegelgladde zee de evenaar. Het eerste slachtoffer was dominee Hale. Omdat het zo'n hete dag was, had kapitein Janders omstreeks het middaguur langs zijn neus weg opgemerkt dat zijn passagiers er goed aan zouden doen oude kleren aan te trekken en liefst zo weinig mogelijk. Toen hij zich ervan vergewist had dat niemand in zijn beste kleren liep, wenkte hij Keoki die een seintje naar boven gaf. 'Dominee Hale!' riep een stem naar beneden. 'Cridland zou u even willen spreken!' Abner haastte zich van tafel, greep de leuning en spoedde zich langs de smalle trap naar boven. Hij had nog maar een paar stappen gezet of een emmer zeewater, die vanuit het want naar beneden werd gegooid, had hem helemaal doorweekt. Naar adem snakkend keek hij hulpeloos om zich heen en voelde hoe al zijn spieren zich spanden in machteloze woede. Maar voordat hij iets kon zeggen, wenkte Collins hem en zei: 'We zijn de evenaar gepasseerd! Roep Whipple!' En Abner stond zo perplex door wat hem overkomen was dat hij riep: 'Broeder Whipple! Kunt u even komen?' Er was enige beweging bij het trapgat, en toen kreeg Whipple een volle emmer water over zich heen. 'De evenaar!' grinnikte Abner.

John droogde zich af en keek toen omhoog naar het want waar twee matrozen gilden van plezier en nieuwe emmers water aansleepten. In een opwelling schreeuwde Whipple: ‘Walvissen!’ en ging wat opzij toen verscheidene passagiers de trap op stormden om op hun beurt druipnat gegooid te worden. Spoedig stond het dek vol schaterende zendelingen en kapitein Janders kondigde aan dat de bemanning nu de matrozen ging inwijden die nog niet eerder de evenaar gepasseerd waren. Maar toen een van de jongens die Whipple een nat pak hadden bezorgd voor zijn portie watergruwel met walvistraan, zeep en vet aan de beurt was, schreeuwde John: ‘O nee! Geen sprake van! Die voer ik!’ En tot ieders verbazing stortte hij zich middenin het gewoel, kwam zelf onder het vet te zitten en voerde de lachende matroos zijn portie. Algemeen heerste grote hilariteit en de kapitein gaf bevel aan alle varengasten een oorlam uit te delen. Maar toen trokken de zendelingen zich met ernstige gezichten terug. Een uur later kreeg Abner een duidelijk bewijs van de ellende die sterkedrank teweeg kan brengen. Keoki Kanakoa kwam hem namelijk verzoeken naar het vooronder te komen waar de oude walvisvaarder die de bijbel had gekregen, op een of andere manier zes tot acht extra porties rum had weten te bemachtigen en nu afschuwelijk aan het vloeken was terwijl hij met zijn hoofd tegen een van de schotten bonkte. Met enige moeite kreeg Abner hem in zijn kooi en hij bleef naast hem zitten om hem te kalmeren. Toen de man zover ontnuchterd was dat hij weer normaal kon praten, vroeg Abner: ‘Waar is je bijbel?’ ‘In de kist,’ antwoordde de oude walvisvaarder vol berouw. ‘In deze?’ ‘Ja.’ Vormelijk deed Abner de kist open en zonder op het vuil en de wanorde te letten pakte hij de Heilige Schrift. ‘Er zijn mensen die het bezit van een bijbel niet verdienen,’ zei hij streng en ging weg. ‘Dominee! Dominee!’ schreeuwde de matroos. ‘Niet doen! Alstublieft!’ Maar Abner was al nergens meer te bekennen. De vreemde dag eindigde met een onbeschrijfelijk

mooi gezicht, want—zich aftekenend tegen de ondergaande zon, vanuit het westen naar de Afrikaanse kust koersend—doemde een groot schip met vele zeilen op. De *Thetis* praaide het en liet een sloep zakken om het onbekende schip te begroeten en post mee te geven voor Boston. Toen de sloep klaarlag om weg te varen, riep kapitein Janders vanaf de achtersteven: ‘Whipple! Misschien stellen ze een bidstond op prijs!’ John liet zich in de boot zakken en allen aan boord van de *Thetis* stonden toe te kijken hoe hun mannen bij zonsondergang naar het vreemde, grote schip roeiden dat er in de schemer zo prachtig uitzag. Jerusha werd aan dek gebracht, en ofschoon ze zich poogde te beheersen barstte ze in tranen uit bij het zien van die merkwaardige ontmoeting tussen twee schepen bij het aanbreken van de avondschemer. ‘Lieve man,’ zuchtte ze, ‘dit is het mooiste dat ik ooit gezien heb. Kijk toch eens hoe de ondergaande zon op het water ligt. De zee is als een spiegel.’ Amanda, die op dit stille ogenblik niet alleen wilde blijven, kwam bij de Hales staan en fluisterde: ‘Ik kon het nauwelijks verdragen toen ik broeder Whipple van ons zag wegroeien. Dit is de eerste keer dat we gescheiden zijn. Hij is mijn lieve gezelschap en goede vriend geweest. Wat zijn we toch gelukkig de eerste dagen van ons huwelijk zo te kunnen doorbrengen.’ Maar zodra de sloep naar de *Thetis* was teruggekeerd en het grote schip zijn tocht over de gladde zee bij het vallen van de avond had vervolgd, zag Amanda dat haar man op de voorplecht op zijn lip zat te bijten terwijl kapitein Janders op de achtersteven stikte van ingehouden razernij. Zelfs het scheepsvolk, allemaal mannen uit New England, hield zich stil, hun mond was samengeknepen tot een strakke lijn. Alleen kapitein Janders liet zich horen. ‘Lieve hemel!’ riep hij. ‘Op zo’n moment zou ik willen dat we gewapend waren. Goeie God, ik wou dat we die verdomde smerige schuit naar de bodem van de zee hadden gejaagd.’ Woedend smeed hij de zendelingen een handvol brieven voor

hun voeten. ‘Aan zo’n schip wilde ik jullie brieven niet toevertrouwen. Een slavenschip.’ Later bracht John Whipple aan de zendelingen verslag uit: ‘Het was afschuwelijk. Ze hadden in het ruim de ketenen niet vastgemaakt en je kon ze horen rammelen bij de golfslag. Het was een duister schip. Abner, wil jij voorbidden?’ En in het hete woonverblijf op hun eerste avond na het passeren van de evenaar baden de zendelingen. Abner zei eenvoudig: ‘Waar duisternis is, Heer, laat daar licht schijnen. Laat, waar zonde is, goedheid zijn. Maar laten we niet alleen bekommerd zijn om de zonden van vreemden. Herinner ons er altijd aan dat onze eerste verantwoordelijkheid ligt bij het kwaad dat in onze onmiddellijke omgeving bedreven wordt. Heer, help ons geen huichelaars te zijn. Help ons Uw werk te verrichten, dag na dag.’ Abner was zo in de war door die toevallige ontmoeting met het slavenschip dat hij de slaap niet vatten kon en de nacht aan dek doorbracht, starend in de richting van Afrika, in de hoop dat God hem door middel van een lichtflits te kennen zou geven dat de slavenjager in de lucht was gevlogen. Tegen de morgen kwam Keoki Kanakoa naar hem toe en zei: ‘Dominee Hale, u maakt zich zoveel zorgen over Afrika. Wist u niet dat er op Hawaï ook slaven zijn?’ ‘Werkelijk?’ vroeg Abner verbaasd. ‘Natuurlijk. Op het eiland van mijn vader zijn vele slaven. We noemen ze “smerige lijken”, en ze mogen niets aanraken wat wij aanraken. Ze zijn kapu. Nog niet zo lang geleden werden ze gebruikt als mensenoffers.’ ‘Vertel me daar eens alles over,’ zei de verbijsterde jonge zending. En toen Keoki hem op de hoogte bracht van de verschillende rituelen en kapu’s in verband met de smerige lijken, werd Abner steeds woedender zodat hij nog vóór Keoki uitgesproken was uitriep: ‘Keoki, als ik op Hawaï ben zal de slavernij worden afgeschaft.’ ‘Dat zal moeilijk zijn,’ waarschuwde de grote Hawaïaan. ‘Keoki, jij zult aan tafel zitten met de smerige lijken.’ Aan niemand van de andere zendelingen, zelfs niet aan

Jerusha, vertelde hij van zijn besluit. Maar toen het dag werd was hij ervan overtuigd dat dit vreemde, grote schip, dat wrede Braziliaanse slavenschip met een bepaald doel bij de evenaar zijn pad had gekruist. ‘Op Hawaï zal de slavernij worden afgeschaft,’ zwoer hij toen de zon boven de horizon verscheen.

Tijdens de lange, saaie vaart naar Kaap Hoorn van ruim zesduizend mijl in een vrijwel rechte lijn sloeg de beruchte ‘zendelingenziekte’ pas werkelijk toe, zodat—toen niemand al meer aan zeeziekte dacht—de zendelingen zich nog vol verlegen onbehagen de ziekte herinnerden die hen echt wanhopig had gemaakt. Wat eufemistisch omschreven ze het euvel als ‘galligheid’; elke dag opnieuw informeerde Jerusha omzichtig: ‘Dominee Hale, hebt u nog altijd last van galligheid?’ Hij antwoordde dan steeds: ‘Ja, mijn lieve gezellin, inderdaad.’ Aangezien de andere echtparen elkaar hetzelfde vroegen en hetzelfde antwoord kregen, begonnen de zendelingen met ogen die helemaal geel zagen, te kijken in de richting van hun arts, alsof broeder Whipple als door een wonder in staat moest zijn hen van die martelende galligheid af te helpen. Hij bestudeerde vakliteratuur, vooral het *Medisch Gezinsboek*, en hij schreef allerlei beproefde middeltjes voor. ‘Twee eetlepels ipecac met rabarber,’ luidde zijn advies. ‘Broeder Whipple, ik neem nu al wekenlang ipecac in,’ zei een van de zendelingen bezorgd. ‘En het helpt niet.’ ‘Heb je al twee korrels kalomel geprobeerd, broeder Hewlett?’ ‘Het helpt even ... maar ...’ ‘Dan zal wonderolie wel helpen ... en lopen.’ ‘Ik kan geen wonderolie naar binnen krijgen, broeder Whipple.’ ‘Dan moet je lopen.’ Dus slikten de zendelingen ipecac en rabarber en kalomel en wonderolie tegen hun verschrikkelijke constipatie. Maar voornamelijk liepen ze. Na het ontbijt wandelden allen die daartoe in staat waren hardnekkig heen en weer, heen en weer over het nauwe

achterdek en draaiden aan de ene kant om bij de hokken waar de varkens zaten opgesloten en aan de andere kant bij de fokkenmast. Soms wandelden ze uren aan één stuk in hun poging hun weerspannige darmen tot actie te dwingen, maar niets hielp werkelijk tegen de galligheid. Het passagiersonderkomen telde één latrine die onbeschrijfelijk stonk. En als elke zendeling er een kwartier op doorbracht—wat in hun omstandigheden niet bijzonder lang was—was die automatisch gedurende vijfeneuhalf uur bezet. Daarmee was de dag dan al half voorbij, zonder rekening te houden met de gevallen van hoge nood die voorkwamen bij degenen die in uiterste wanhoop een overdosis ipecac, rabarber, kalomel en wonderolie tegelijk hadden ingenomen. Daarom zag broeder Whipple zich genoodzaakt, na de grinnikend gegeven toestemming van kapitein Janders en met deskundige hulp van Keoki Kanakoa op het achterschip een geïmproviseerd open privaat in elkaar te zetten. Op gezette tijden verdwenen alle vrouwen naar beneden en dan probeerde de ene dominee na de andere zijn geluk op het open toilet, met zijn handen wanhopig geklemd om de houten grepen die Keoki had vastgespijkerd—zijn bleekwitte achterwerk naar de walvissen gekeerd. Dag in dag uit werd er op en neer gelopen. Het luidruchtige scheepsvolk, dat zó hard werken moest dat het van verstopping geen last had, sloot heel oneerbiedig weddenschappen af wie van de broeders de volgende zou zijn die op het wankale geval zijn geluk zou beproeven; het voortdurend heen en weer lopen werd betiteld als “de zendingenwals”. Op een goede dag vroeg de arme Abner vertwijfeld aan broeder Whipple: ‘Wat is toch de reden dat God ons zo kwelt en dat die goddeloze matrozen nergens last van hebben?’ ‘Dat is heel simpel, broeder Hale,’ lachte de dokter. ‘Wij zijn allemaal zeeziek geworden en bij ons is alles eruit gekomen. Daarna hebben we een beetje gegeten en in onze lege darmen pakte de ontlasting zich samen. Door gebrek

aan fruit en groenten werd dat steeds erger. Maar de voornaamste oorzaak is dat we niet werken. Zeelui werken, dus zorgt God voor hun darmen.’ Abner was er niet zeker van, maar hij dacht dat broeder Whipple zich aan godslastering schuldig maakte; hij voelde zich echter te ziek om hem daarop attent te maken, dus zei hij alleen maar: ‘Ik voel me ellendig.’ ‘Laat me je ogen eens bekijken,’ beval Whipple, en toen hij de wazige, gele vlekken zag, zei hij :‘Je bent er ellendig aan toe.’ ‘Wat kan ik eraan doen?’ smeekte Abner. ‘Lopen,’ verordonneerde Whipple. En opnieuw begon Abner aan de zendelingenwals. Broeder Whipple wandelde meestal ‘s avonds, als de sterren aan de hemel stonden en hij zich kon overgeven aan zijn belangstelling voor de natuurwetenschappen. Zijn lange gesprekken met de matrozen over sterrenkunde vond hij zo interessant dat hij bij het avondgebed dikwijls niet aanwezig was, een plichtverzuim dat Abner ertoe bracht twee broeders te belasten met een onderzoek naar de oorzaak ervan. ‘Zoals u weet, broeder Whipple,’ zeiden zij, ‘zijn wij één grote familie. En bij het avondgebed moeten alle gezinsleden aanwezig zijn.’ ‘Het spijt me dat ik dat vergeten was,’ zei Whipple berouwvol. ‘Ik zal het avondgebed niet meer overslaan.’ Maar de voorganger had nauwelijks ‘Amen!’ gezegd of de jonge dokter repte zich alweer naar boven om over de sterren te praten. ‘Wat voelt een zeeman als hij de evenaar passeert en ziet dat de poolster verdwenen is?’ vroeg hij. ‘Tja,’ peinsde Collins, ‘je kunt de zuidelijke sterrenhemel nog zo goed kennen, het is vervelend die oude vertrouwde ster te moeten missen.’ In zijn gesprekken met de matrozen leerde Whipple hoe hij de lengte- en breedtegraden moest bepalen, en vaak klopten zijn berekeningen met die van kapitein Janders zodat deze hem voorspelde: ‘Als navigator zou u een beter figuur slaan dan u ooit als zending zult doen.’ ‘Uw ziel krijgen we nog wel,’ kaatste Whipple terug. ‘Als ik broeder Hale eens op de brug

laat komen ...’ ‘Laat die maar waar hij is!’ verzocht Janders. Maar toch moest kapitein Janders tot zijn verbazing toegeven dat Abner succes oogstte bij zijn pogingen om de bemanning te bekeren. Hij had vijf bijbels uitgedeeld en binnenkort zou hij er misschien nog twee kunnen uitdelen. Zes man had hij ertoe bewogen geheelonthouder te worden, waarop Janders bromde: ‘Kunststuk—ze op zee geheelonthouder te laten worden. Probeer ze in de haven maar eens zo ver te krijgen.’ De matrozen waren gevoelig voor Abners merkwaardige |?ave precies die vragen te stellen waarmee ze zelf zo dikwijls hadden geworsteld zodat zelfs mannen die niet gelovig waren toelisterden wanneer hij betoogde: ‘Stel je voor dat deze reis vier jaar in beslag neemt. In de eerste week na je vertrek sterft je moeder. Daarvan weet je niets. Hoe is nu de verhouding tot je moeder gedurende de volgende tweehonderd weken? Ze is dood, toch denk je aan haar als aan een levende. Ze is dood, toch is ze in staat je te helpen. Is het niet mogelijk dat ze werkelijk leeft? In Jezus Christus?’ ‘Zo heb ik er nog nooit over gedacht, dominee,’ zei een ongelovige. ‘Maar op een andere manier toch ook weer wèl. Stelt u zich eens voor dat ik getrouwd zou zijn en als ik uit Boston wegvaar is mijn vrouw ... nou ja ... neemt u mij niet kwalijk ... in verwachting. Dan zal het vier jaar duren voordat ik die baby te zien krijg, maar als ik thuiskom lijkt hij op mij, heeft hij veel van mij weg en op de een of andere manier houdt hij van me.’ ‘Soms lijkt hij alleen niet op je,’ sprak de oude walvisvaarder uit eigen ondervinding. ‘Wat doe je dan?’ ‘Hebt u kapitein Janders al bekeerd?’ vroeg Cridland. ‘Nee,’ antwoordde Abner spijtig. ‘De dwaze zegt in zijn hart: er is geen God.’ ‘ ‘Wacht even, dominee!’ protesteerde een oudgediende. ‘De kap’tein is een gelovig man. Wanneer er van uw soort geen aan boord is, leidt hij de diensten.’ ‘Een ware gelovige onderwerpt zich volkomen aan Gods wil,’ legde Abner uit. ‘Kapitein Janders wil niet toegeven dat hij in staat van verwerpelijke zonde

leeft.’ ‘Ik zou hem geen zondaar willen noemen,’ zei de oude walvisvaarder peinzend. ‘Dat wil zeggen: geen echte, doorgewinterde zondaar. Neem iemand als kap’tein Hoxworth van de walvisvaarder *Carthaginian* ... Ik heb gezien dat kap’tein Hoxworth vier naakte Honoloeloe meisjes tegelijk mee naar zijn hut nam ... Onze kap’tein zou dat niet in zijn hoofd halen.’ Niettemin bleef Abner tegen kapitein Janders een meedogenloze campagne voeren, vooral inzake de romans, die de kapitein onmiddellijk na elke zondagsdienst ostentatief gingen lezen. ‘Zulke boeken zult u verderfelijker leren noemen,’ voorspelde Abner treurig. Janders riposteerde ironisch: ‘Hebt u nog meer ouwe walvisvaarders bekeerd, broeder Hale?’ De vraag maakte Abner woedend, omdat die de kwaadaardige gewoonte van de wereld symboliseerde zich te verheugen over de terugval van schijnheilige lieden. In feite had hij—wat de oude walvisvaarder betreft—de kapitein niet op stuk kunnen geven, want de man deed zijn uiterste best zijn bijbel terug te verdienen vóór ze Kaap Hoorn bereikten. ‘Heel wat zeelui zijn bij de Hoorn verloren gegaan, dominee,’ pleitte hij steeds opnieuw. ‘Laat me niet zonder bijbel rond de Hoorn varen!’ Op deze reis had Abner echter één voorname les geleerd: de erkende kerk moest zich niet in een gevaarlijke positie laten manoeuvreren door de afvalligheid van dwazen die eigenlijk nooit werkelijk bekeerd waren. Deze mensen kunnen de kerk het meeste schaden en zij moeten daartoe niet de gelegenheid krijgen. Tijdens de lange etappe naar het zuiden zat Abner vaak op een koffer in zijn hut dit probleem met zijn zeven hutgenoten te bespreken: ‘Ik aanvaardde die man te snel ... ik wilde te graag nog een ziel winnen en vroeg me niet af of zijn bekering wel beproefd was. Op Hawaï moeten we die domme fout niet meer maken.’

En toen, op de avond van de vierentwintigste november, net toen Keoki de zaterdagse balkenbrij op de halfronde tafel zette, werd de *Thetis* aan bakboord getroffen door een onverwachte stormvlaag uit het zuidwesten en kapseisde bijna. Omdat de storm onverhoeds was komen opzetten, was het dekluike niet dicht en stromen ijskoud, grauw water golfd en het dagverblijf binnen. De lamp zwaaide heen en weer. Voedsel, stoelen en zendelingen lagen door elkaar terwijl nieuwe golven water naar beneden plensden. Er klonk gegil, en vanuit de hut waar Jerusha doodziek in haar kooi lag, hoorde Abner haar klagelijk roepen: ‘Zinken we?’ Hij strompelde naar haar toe en zag dat haar kooi droop van het water en dat de bagage door elkaar gesmeten was. ‘We redden het wel,’ zei hij vastberaden. ‘God is met dit schip.’ Ze hoorden hoe het luid werd vastgespijkerd en merkten het gebrek aan frisse lucht. Toen schreeuwde de kok: ‘Kaap Hoorn komt ons tegemoet.’ ‘Gaat de storm lang duren?’ informeerde broeder Whipple. ‘Misschien vier weken,’ antwoordde de kok en veegde de resten van zijn maaltijd bij elkaar. Op zondag vijftwintig november waagde Abner zich aan dek om de schade op te nemen en buiten adem vertelde hij: ‘Al het vee is overboord geslagen. Die eerste golf heeft ons bijna laten kapseizen.’ Stuk voor stuk gingen de zendelingen die niet in hun kooi hoefden te blijven, naar de storm kijken en toen begrepen ze wat de kok bedoeld had toen hij zei dat Kaap Hoorn hen tegemoet was gekomen. Een koude, akelige mist hing om het schip heen waar het warme water van de Atlantische Oceaan overvloedde in het ijskoude smeltwater van de Zuidelijke IJszee; huizenhoog verhieven de golven zich in het duister om weer terug te vallen in de ijzige diepte. ‘Ik heb het zo vreselijk koud,’ verzuchtte Jerusha tegen haar man. Maar hij wist er geen remedie tegen. De kleine *Thetis* zwoegde verder naar het zuiden in de richting van de Kaap; en elke dag bracht de mannen in koudere wateren. De thermometer wees drie

graden; aan boord mocht geen vuur gemaakt worden. Het beddengoed was doornat en alle spullen lagen te beschimmelen in bedompte kisten. Meestal bleef het dekluis dicht zodat er geen frisse lucht in het vochtige, bedompte verblijf kon doordringen; en nu ze niet meer heen en weer konden lopen, kregen de zendelingen meer dan ooit last van galligheid. Op dinsdag zeventwintig november haastte John Whipple zich naar beneden met verheugend nieuws. ‘Aan bakboord kunnen we Staten Eiland zien liggen, dus we moeten al dicht bij de Kaap zijn. De golven zijn niet zo hoog als we gevreesd hadden.’ Hij bracht zijn makkers aan dek waar ze een van de kaalste, eenzaamste eilanden ter wereld zagen liggen, ver van de zuidpunt van het vasteland. Tussen de mistflarden door waren de lage, boomloze heuvels zichtbaar en Whipple zei: ‘We zien het nu in de zomer. Stel je eens voor hoe het er in de winter zal zijn.’ Maar de zendelingen bekeken niet zozeer Staten Eiland als wel de angstaanjagende zee die vóór hen lag. Daar, aan de zuidpunt van de bewoonbare wereld, op een breedte van vijfentwintig graden, golfdde de om de aarde stromende zuidelijke stromen die met donderend geweld van het zuidelijk deel van de Stille Oceaan kwamen, tegen de onstuimige baren van de Atlantische Oceaan; en de zendelingen konden zien dat de golven die daardoor ontstonden huizenhoog waren en gehuld in een angstaanjagende nevel. Wanneer een schipper zo fortuinlijk was Staten Eiland te passeren met oostenwind in de rug, bestond er een gerede kans dat hij erin slagen zou die monsterachtige golven de baas te worden. Maar wanneer zowel de golfslag van de Stille Oceaan als de windrichting westelijk was—en dit was eind november 1821 het geval—dan bestond er weinig kans de Kaap te ronden. Kapitein Janders keek grimmig maar was vastbesloten iedere kans te benutten. ‘Ik zal geen kapitein zijn die in zijn logboek moet schrijven: “Vandaag de hoop opgegeven Kaap Hoorn te

ronden en rechtsomkeert gemaakt naar de Atlantische Oceaan om het bij Kaap de Goede Hoop te proberen.” Als je dat in je logboek schrijft, blijven ze je daar eeuwig mee achterna lopen. Dan blijf je de Yankee die de Kaap niet kon ronden.’ Daarom mikte hij erop dat óf de wind naar het oosten zou draaien en hem om de Kaap blazen óf dat de storm op de Atlantische Oceaan wat zou gaan liggen en hij de kop in de wind kon leggen, uit welke richting die ook mocht komen. ‘Ik weet zeker dat óf het een óf het ander gebeuren zal,’ herhaalde Janders koppig. Maar op de avond van *Thanksgiving Day* wankelde hij het dagverblijf binnen en zei somber: ‘Als jullie zendelingen bij God in een bijzonder goed blaadje staan, dan zal ik jullie gebed bijzonder op prijs stellen.’ ‘Blijven de winden ongunstig?’ vroeg Abner. ‘Ik heb ze nog nooit zo bar meegemaakt,’ gromde Janders. ‘Moeten we terug?’ vroeg een van de vrouwen. ‘Nee, mevrouw, geen sprake van!’ zei Janders vastbesloten. ‘Niemand zal van mij kunnen zeggen dat ik heb geprobeerd de Kaap te ronden en er niet in ben geslaagd.’ Toen hij weer aan dek was gegaan, zei John Whipple: ‘Het kan geen kwaad hem met ons gebed te ondersteunen.’ ‘Gelijk hebt u, broeder Whipple,’ zei Jerusha en dokter Whipple bad: ‘Laten we denken aan de geruststellende woorden uit het boek der Spreuken: “Ook heb ik geen wijsheid geleerd, dat ik de Hoogheilige zou kennen. Wie klom op ten hemel en daalde weer neder? Wie heeft de wind in zijn vuist verzameld? Wie heeft de wateren saamgebonden in zijn kleet? Wie heeft al de einden der aarde vastgesteld? Hoe is zijn naam?” Broeders, wij die ons bevinden aan de einden der aarde, waar de tegenwinden in Gods vuist zijn verzameld, laten wij niet vergeten dat God de rechtvaardige beproeft. De zondaar rondt steeds opnieuw deze kaap zonder zich ergens van aan te trekken, want hij is al op de proef gesteld. U en ik zijn nog niet op de proef gesteld. Laten we bidden dat deze winden tot ons voordeel zullen luwen.

Maar mocht dat niet gebeuren, laten wij dan dubbel op de Heer vertrouwen.’ Tegen zaterdag een december had de *Thetis* zeven hele dagen nodig gehad om een afstand van honderdtien mijl af te leggen. Toen de storm even was gaan liggen, hadden de ontmoedigde zendelingen in het noorden het verlaten, onherbergzame Vuurland zien liggen en waren teruggekeerd naar hun ijsskoude kooien waar ze bang en zeeziek bij elkaar kropen. De storm uit het westen ging niet liggen. Op zondag twee december koerste de *Thetis* in westelijke richting om een doorvaart te vinden ten noorden van de eigenlijke Kaap Hoorn, die op een onbelangrijk eilandje verder naar het zuiden lag. Maar die dag waren de golven van de Stille Oceaan zelfs voor kapitein Janders angstaanjagend. Toen de *Thetis* op een gegeven moment zwaar slagzij maakte, keek hij vol wanhoop naar Collins, die dapper zei: ‘Zo’n zeegang heb ik nog nooit meegemaakt, kapitein. We kunnen beter met de stroom meevaren.’ In een oogwenk liet kapitein Janders zijn kleine brik rechtsomkeert maken en koerste met hevige storm mee oostwaarts langs gevaarlijke klippen. Met de ontstellende snelheid van bijna dertig knopen verspeelde de kleine *Thetis* binnen drie uur de hele afstand die ze in westelijke richting in acht dagen had afgelegd. Op drie december stelde Collins de onontkoombare vraag: ‘Zullen we de Atlantische Oceaan oversteken, kapitein, naar Kaap de Goede Hoop?’ En kapitein Janders antwoordde: ‘Geen sprake van!’ En nogmaals zette hij zijn zeilen naar de westenwinden die de golven van de Stille Oceaan beukten. Die dag vertelde John Whipple aan het begin van de middag tegen de bange, van kou rillende zendelingen het alarmerende nieuws: ‘Ik geloof dat we precies op hetzelfde punt zijn als acht dagen geleden! Ik weet zeker dat Staten Eiland weer zuidelijk van ons ligt en de punt van Vuurland in het noorden.’ Zwakjes vroeg zijn vrouw: ‘Bedoel je daarmee dat we teruggedreven worden?’ Toen haar echtgenoot knikte, zei ze zachtjes: ‘John, ik moet zo vechten om in mijn kooi te

blijven liggen dat mijn ellebogen bloeden. Kijk eens hoe het met die arme zuster Hale is.' En toen John keek, zag hij dat ook haar ellebogen en knieën bloedden. Er zat echter voor niemand iets anders op dan in zijn koude, natte kooi te blijven liggen en bij het hevig stampen van het schip ervoor te zorgen dat hij er niet uit viel. Op vier december was de *Thetis* zo ver naar het zuiden gevaren dat de zon nauwelijks meer onderging en de nacht niet méér was dan een geheimzinnig grauwwaas dat laag over de woeste golven lag. Toen het ernaar uitzag alsof er een betere wind in de richting van het zuidpoolgebied blies, speelde kapitein Janders zijn volgende troef uit.

Brutaalweg zette hij een koers uit, van de bescherming van het eiland waaromheen de zeelieden gewoonlijk de Kaap rondden en stuurde zijn kleine brik naar de wateren van Straat Drake, de ruwste ter wereld. Het was een dapper besluit, maar tegen de morgen sloeg vanuit de Stille Oceaan een stormvlaag, gemengd met hagel en sneeuw, tegen de *Thetis*, tilde die hoog in de lucht en kwakte het schip op zijn zij. Water golfde daarop het dagverblijf binnen, waar panische angst ontstond, en zette de onderste kooien blank. 'Abner! Abner!' gilte de gekneusde Jerusha die op de vloer lag; ze had er niet aan gedacht hoe ze hem behoorde aan te spreken. 'We verdrinken!' Haar voorzichtig opbeurend, legde hij haar in de bovenkooi van John Whipple en hij antwoordde bedaard: 'Nee, mijn dierbare gezellin, God is met dit schip. Hij zal ons niet in de steek laten.' Het schrikwekkende rollen van het schip bleef voortduren, en opnieuw golfde het water door een of andere breuk in het voordek naar beneden. 'Ik houd het niet meer uit!' gilte een der vrouwen hysterisch. 'God is met dit schip,' suste Abner haar. En in het griezelige duister, tot zijn enkels in het water staand te midden van het snikken van degenen die meenden dat hun laatste uur was geslagen, begon hij hardop te bidden. Hij herinnerde de zendelingen eraan dat zij deze reis ondernomen hadden om Gods werk te gaan doen en dat zoals

iedereen wist God Zijn uitverkorenen op de proef stelt en dat hun pad nooit over rozen zou gaan. ‘Wij zullen deze storm te boven komen en de lieflijke valleien van Hawaï zien,’ beloofde hij. Toen maakte hij een ronde langs alle ijsskoude hutten en hielp de bagage weer uit de kooien te tillen waarin die was neergesmaakt. Er werd geen poging gedaan om een maaltijd op tafel te brengen, maar toen kapitein Janders beneden een kijkje ging nemen en zag wat Abner deed, riep hij naar de kok: ‘Breng die arme stakkers hier wat kaas.’ Abner vroeg: ‘Ronden we de Kaap?’ En Janders antwoordde: ‘Nog niet, maar het duurt niet lang meer.’ Tegen zes uur ‘s avonds werd het echter duidelijk dat de zeegang ‘s nachts nog erger zou worden zodat hij tenslotte tegen Collins zei: ‘We gaan terug.’ En opnieuw verloren ze in minder dan een uur alles wat ze in twee dagen gewonnen hadden. Op vijf december lag de gehavende, met ijs bedekte *Thetis* weer in de Atlantische Oceaan op het punt dat de toegang vormt tot de wateren rond Kaap Hoorn. Niets wees erop dat de wind naar het oosten zou draaien of dat de storm zou gaan liggen; dus liet kapitein Janders zijn schip heen en weer laveren en wachtte af. Om een uur of tien ‘s avonds zag het ernaar uit dat hun kans gekomen was want de wind leek te draaien. De kapitein zette alle zeilen bij, draaide zijn schip met de kop in de golven en gedurende de laatste twee uur van die grauwe dag ploegde de *Thetis* moeizaam door de zware zeegang en maakte ogenschijnlijk enige vordering. Op zes december legde de brik in een sneeuwstorm een afstand van achtenveertig mijl af, terwijl de zendelingen misselijker waren dan ooit omdat de zee tegen het schip beukte. Onmiddellijk gevaar voor kapseizen bestond er niet, maar door het onophoudelijk rijzen en dalen van het schip kraakten zelfs zielloze voorwerpen als kisten en koffers van ellende. De kou, nog verergerd door de hagel- en sneeuwbuien, werd steeds grimmiger; de vrouwen lagen huiverend weggedoken onder natte dekens, overtuigd van het

feit dat de dood te verkiezen was boven nog twee weken in de buurt van Kaap Hoorn. Maar broeder Whipple verkondigde vol goede moed aan iedereen dat de brik nu eindelijk voortgang maakte. Op vrijdag zeven december draaide de wind verraderlijk weer naar de verkeerde richting en opnieuw bestond er gevaar voor kapseizen. Ditmaal scheelde het weinig of de *Thetis* verging. Zwarte kisten die met klampen vastzaten werden losgerukt en in de kooien gesmeten. De spanten van het schip kraakten onheilspellend alsof ze het niet meer hielden, en de kleine brik dook in een golfdal waaruit ze nooit meer te voorschijn leek te komen. ‘O, God! Laat me sterven!’ bad Jerusha, want ze lag beklemd tussen een hutkoffer en het schot van haar kooi. Andere vrouwen schreeuwden: ‘Broeder Hale! Kunt u deze kist weg krijgen?’ want zij wisten dat hij de enige zendeling was die op dit ogenblik daartoe in staat was. Daarom duurde het even voordat hij Jerusha te hulp kwam en hij merkte dat ze wartaal begon uit te slaan. ‘Laat me sterven, God. Het was Abners schuld niet. Hij is goed voor me geweest, maar laat me sterven!’ jammerde ze. Hij trok de hutkoffer weg en voelde of ze niets gebroken had, maar terwijl hij daarmee bezig was, hoorde hij haar smeken om te mogen sterven. ‘Wat zei je?’ vroeg hij ontzet. ‘God, laat me sterven!’ bad ze zonder te weten wat ze zei. Hard sloeg hij haar op haar wangen en riep: ‘Mevrouw Hale! U mag niet vloeken!’ Hij ging door haar te slaan totdat ze weer bij zinnen was. Toen ging hij naast haar zitten en zei: ‘Ik ben ook bang, mijn dierbare gezellin. Ik ben bang dat we verdrinken!’ En hij zette zich schrap toen het schip opnieuw de diepte in dook. Even was het angstwekkend stil, toen kwam het schip, krakend in al zijn voegen weer omhoog. ‘Zelfs u denkt dat we verloren zijn?’ vroeg Jerusha zacht. ‘Ik ben bang,’ zei hij nederig, ‘maar we mogen niet vloeken, zelfs al geloven we niet.’ Ze vroeg: ‘Wat heb ik dan gezegd, lieve man?’ Hij antwoordde: ‘Dat kunnen we maar beter vergeten. Mevrouw Hale, wilt u

bidden?’ En op het koude, donkere tussendek ging hij voor in wat naar hij dacht hun laatste gebed zou worden. Op dat moment stond kapitein Janders aan dek woedend te brullen: ‘Godverdomme, Collins, we halen het niet!’ ‘Zullen we omkeren naar Kaap de Goede Hoop, kapitein?’ ‘Beslist niet.’ ‘We gaan naar de haaien, kapitein,’ waarschuwde Collins. ‘Wend de steven en dan gaan we op de Falkland Eilanden onze wonden likken,’ antwoordde Janders. ‘En daarna?’ ‘Dan gaan we door de Straat van Magallanes.’ ‘Goed, kapitein.’

Zo voer de *Thetis*, een tweemaster-brik uit Boston van vierentwintig meter lang en met een laadvermogen van tweehonderdtien ton, tenslotte weg van Kaap Hoorn. Profiterend van de sterke wind zette het schip koers in noordelijke richting naar de Falkland Eilanden in het zuiden van de Atlantische Oceaan voor de kust van Patagonië. De Falkland Eilanden zijn een groep door stormen geteisterde, boomloze eilanden die door walvisvaarders en door degenen die Kaap Hoorn niet konden ronden, gebruikt werden om weer op verhaal te komen. Toen de onherbergzame eilandengroep op tien december in zicht kwam, leek het de geradbraakte zendelingen net of ze een stuk van het Beloofde Land zagen. Zodra de *Thetis* in een rotsachtige kreek voor anker was gegaan, beijverde iedereen zich om als een van de eersten aan land te stappen. Gedurende de heel korte, grauwe, sterrenloze nacht inspecteerde John Whipple de koude omgeving en bij het aanbreeken van de dag keerde hij met een goed bericht terug op de brik: ‘Er zijn hier ganzen en eenden en wat kleine aalscholvers. Haal alle geweren die er zijn te voorschijn!’ Hij organiseerde een jachtpartij die de *Thetis* voor weken van vers voedsel zou voorzien. Collins leidde een andere groep die zoet water vond om de vaten te vullen en stapels drijfhout aantrof dat van de Argentijnse kust op de eilanden was aangespoeld.

‘Tien dagen lang houden we een vuur aan,’ beloofde hij de zendelingen. ‘We maken jullie weer kurkdroog.’ Overal op de *Thetis* hing de schone was te drogen, want al ruim honderd dagen was er niet gewassen. De energieke Abner Hale was echter degene die de belangrijkste ontdekking deed: bij zijn beklimming van het hoogste punt van het eiland had hij gezien dat een ander schip in een van de noordelijke krekken zijn toevlucht had gezocht, en met nog twee matrozen was hij erheen gerend. Het was een walvisvaarder die net was teruggekeerd uit de Stille Oceaan. Binnen de kortst mogelijke tijd zat de schipper ervan met kapitein Janders gebogen over alle zeekaarten die zij bezaten waar de Straat van Magallanes op stond. ‘Het is een afschuwelijke doorvaart,’ zei de schipper van de walvisvaarder en hij liet kapitein Janders en Abner zien hoe het eiland ten zuiden van Vuurland, dat zij via de zuidelijke route getracht hadden te passeren, heel dicht bij het vasteland van Zuid-Amerika ligt. Daarom was de Straat van Magallanes ten noorden van Vuurland de beste alternatieve route. Geen van de opvarenden aan boord van de twee schepen was ooit die straat doorgezeild, maar veel mensen konden zich verhalen erover herinneren. ‘In 1578 is Francis Drake in zeventien dagen de Straat doorgezeild,’ vertelde iemand die goed was in geschiedenis. ‘Maar de Fransman Bougainville had er in 1764 tweeënvijftig dagen voor nodig. Het record is in handen van twee Spanjaarden die er honderdvijftig dagen over gedaan hebben om zich door de Straat van Magallanes te worstelen. Maar uiteindelijk is het hun toch gelukt.’ ‘Waarom is het zo moeilijk?’ vroeg Abner. ‘Het is niet zo moeilijk,’ legde de walvisvaarder uit. ‘De ellende begint als je er bijna doorheen bent.’ ‘Wat gebeurt er dan?’ drong Abner aan. ‘Ziet u die rotsen? Dat zijn de Vier Evangelisten, daar vergaan de schepen.’ ‘Waarom? Door mist?’ ‘Nee, westenwinden vanuit de Stille Oceaan zwepen gedurende je hele doorvaart de golven bij het uitkomen van de Straat huizenhoog op. Als je er

dan doorheen tracht te breken, loop je te pletter op de Evangelisten.’ ‘Vindt u het erger dan waar we net vandaan komen?’ ‘Het verschil ligt hierin,’ verklaarde de walvisvaarder, ‘dat als je onder ongunstige omstandigheden Kaap Hoorn tracht te rondend, het kan gebeuren dat je vijftig dagen lang tegen huizenhoge golven optornt. Dan lukt het gewoon niet. Bij de Vier Evangelisten zijn de golven hoger dan je ooit hebt meegemaakt, maar in een middag kun je er doorheen komen ... als je geluk hebt.’ ‘Waar precies lopen zoveel schepen op de rotsen?’ vroeg Janders nog eens. ‘Hier op Desolacion. Het eiland op zichzelf is niet gevaarlijk, maar als ze op een schip denken dat de Vier Evangelisten vóór hen liggen, bemerken ze dat ze geen koers kunnen houden. In paniek zwalken ze heen en weer en dan worden ze door Desolacion gepakt. Vijftig ... Honderd schepen.’ ‘Kans op overlevenden?’ vroeg Collins. ‘Op de rotsen van Desolacion?’ vroeg de walvisvaarder op zijn beurt. ‘Maar hoe doe je het dan?’ drong Collins aan. ‘Tracht op het westelijke deel van Desolacion een veilige haven te vinden. Vaar zo nodig een maand lang elke dag uit om te trachten voorbij de Evangelisten te komen. Maar houd steeds koers zodat je, voordat de nacht valt, altijd terug kunt naar de veilige haven zonder een speelbal van de golven te worden.’ ‘Dat lijkt me een wijze raad,’ zei kapitein Janders instemmend. ‘Heb ik het mis of krijgen we oostenwind?’ vroeg Collins hoopvol. ‘Als we een straffe oostenwind krijgen hebben we volgens mij geluk. Die blaast ons dan regelrecht de Straat door.’ ‘Had je gedacht!’ snoof de walvisvaarder. ‘Natuurlijk is een oostenwind tijdens het eerste stuk van de doorvaart gunstig. Maar als die door de oostenwind opgestuwde golven dan moeten optornen tegen de stroming bij de westelijke monding, wordt het bij de Vier Evangelisten alleen maar erger. Dan breekt de hel los.’ ‘En toch kunnen we erdoor komen?’ vroeg Janders. ‘Ja. Hollanders is het gelukt. De Spanjaarden ook.

Maar denk eraan: vaar elke dag opnieuw van Desolacion uit en kom elke avond terug totdat het lukt. En ü moet het roer houden, niet de storm.’ De walvisvaarder, die vermoedde dat Abner wel eens een dominee kon zijn, vroeg hem of hij als gast een bidstond wilde leiden. Abner was daar bijzonder mee ingenomen, want hij keek kapitein Janders aan alsof hij zeggen wilde: ‘Hier hebben we nu eens een kapitein die God is toegedaan.’ Maar Janders gunde Abner nooit van ganser harte een complete overwinning en dus, toen de walvisvaarder benedendeks was gegaan om zijn bemanning te verzamelen bedierf hij Abners gelukzalige stemming met de zuurzoete opmerking: ‘Waarschijnlijk voert hij het bevel over het zondigste schip dat de zeeën bevaart. Waarschijnlijk heeft hij een ontelbare hoeveelheid misdaden op zijn geweten. Vraag hem maar eens wat hij in Honoloeloe heeft gedaan. Als die walvisvaarders de Kaap voorbij zijn en in de buurt van Boston komen, smeken ze allemaal om een krachtdadig gebed om al hun zonden weg te wassen.’ Toch was het een nors, weinig spraakzaam groepje scheepsvolk met zijn meerderen dat voor de dienst bijeenkwam en met de tekst Leviticus 25, vers 41: ‘Dan zal hij tot zijn geslacht wederkeren’ hekelde Abner alle zonden die ze begaan mochten hebben. Wat het wederkeren betreft: zouden ze met een zuiver geweten terugkeren? In scherpe bewoordingen, nog versterkt door de opmerking van kapitein Janders, schilderde hij de toestand van een man die vier jaar lang weg was geweest van thuis en van het huis des Heren; de veranderingen die zowel in hemzelf als thuis hadden plaatsgevonden en waarvan hij zich vaak niet bewust was; de maatregelen die genomen moesten worden om die veranderingen—als ze slecht waren—ongedaan te maken en—als ze goed waren—er zijn voordeel mee te doen. Verbaasd stonden de walvisvaarders te luisteren toen hij de gedachten waar zij mee speelden duidelijk verkondigde, en aan het eind van de dienst vroegen drie man of hij met hen wilde bidden.

Toen de bidstond ten einde was, zei de kapitein: ‘Dat was een geweldige preek, jongeman. Ik wil je graag iets geven, als een bewijs dat ons schip het op prijs heeft gesteld.’ En tot Abners verrassing liet hij naar de sloep van de *Thetis* een enorme tros mooie groene bananen brengen. ‘Als ze rijp zijn, kunnen jullie er heel wat dagen plezier van hebben,’ zei hij, ‘en de zieken zal het goed doen.’ ‘Wat zijn dat?’ vroeg Abner. ‘Bananen, vriend. Goed tegen verstopping. Zorg maar dat jullie ze lekker gaan vinden, want het is het hoofdvoedsel van Hawaï.’ De walvisvaarder liet Abner zien hoe de schil eraf gehaald moest worden, nam een flinke hap en gaf de rest aan Abner. ‘Als je eraan gewend bent, smaken ze heerlijk.’ Maar Abner vond dat de schil onaangenaam rook, waarop de walvisvaarder brulde: ‘Je kunt ze verdomme maar beter wel lekker vinden, vriend, wantje zult vanaf nu niet veel anders te eten krijgen.’ ‘Bent u op Hawaï geweest?’ vroeg Abner. ‘Ik kom toch net uit Honoloeloe!’ riep de walvisvaarder. Toen dacht hij weer aan de zojuist gehouden preek en zonder veel overtuiging zei hij: ‘Ten zuiden van Hawaï hebben we twaalf walvissen gevangen.’ Op dinsdag achttien december, nadat kapitein Janders alle zeekaarten die zijn collega hem over de Straat van Magallanes kon verschaffen gekopieerd had en ze vergeleken had met die welke hij zelf bezat (waarbij hij bemerkte dat op geen enkele kaart ook maar één eiland op dezelfde plaats was ingetekend) lichtte de *Thetis* het anker en zette opnieuw koers naar Vuurland. Dit keer echter naar het noordelijk deel van het eiland waar het grensde aan Zuid-Amerika en waar de moeilijke doorvaart die door Magallanes ontdekt was, onheilspellend lag te wachten. Toen in de morgen van de eenentwintigste december het troosteloze voorgebergte in zicht kwam, zei kapitein Janders tegen Collins: ‘Bekijk het maar eens goed. We gaan langs een andere weg terug.’ En met koppige vastberadenheid voer hij de nauwe Straat binnen die zoveel schepen noodlottig was geworden. De eerste dagen van

de doorvaart waren de zendelingen niet van de reling weg te slaan. Nu eens keken ze naar Vuurland, dan weer naar Zuid-Amerika. De zomer brak aan, een keer zagen ze een troep inboorlingen die slechts in huiden gekleed waren, 's Avonds zag Abner de vuren waaraan het grote eiland zijn naam te danken had toen Magallanes er voor het eerst langsvoer; want al zag het er nog zo troosteloos uit, interessant was het ook. Dank zij de oostenwind legde de *Thetis* soms wel dertig mijl per dag af, maar meestal haalde het langzaam en geduldig voortploeterende schip er niet meer dan twintig. Toen het eerste stuk in westelijke richting achter de rug was, wendde de brik de steven naar het zuiden en volgde de kustlijn van Vuurland; de dagen werden slaapverwekkend en donker werd het nauwelijks meer. Soms sliepen de zendelingen aan dek en genoten dan van wat de nacht aan ongewone verschijnselen te bieden had. Als de wind ongunstig was, hetgeen dikwijls voorkwam, legde de *Thetis* aan. Er werden jachtpartijen georganiseerd zodat met Kerstmis iedereen eend kreeg en eraan denken moest hoe vreemd het was dat ze zich op deze grijze breedtegraad bevonden in plaats van in het witbesneeuwde New England. Niemand was nu nog zeeziek, maar een der passagiers ging de Straat van Magallanes haten zoals ze nog geen ander stuk zee gehaat had. Het betrof Jerusha Hale. Want hoewel ze geen last meer had van de veelvuldig optredende zeeziekte, kreeg ze nu iedere keer als haar man haar een banaan wilde laten eten, hevige braakneigingen. 'Ik houd niet van die olielucht,' protesteerde ze. 'Ik vind die lucht evenmin prettig, lieve,' zei hij geduldig, 'maar als dit het voedsel van de eilanden is ...' 'Laten we dan wachten tot we op de eilanden zijn,' smeekte ze. 'Nee. Wanneer de Heer ons in Zijn voorzienigheid die bananen bezorgt zoals Hij gedaan heeft ...' 'De andere vrouwen hoeven ze ook niet te eten,' pleitte ze. 'De andere vrouwen kregen ze niet door de rechtstreekse wil van God,' redeneerde

hij. ‘Dominee Hale,’ betoogde ze langzaam, ‘ik weet zeker dat, wanneer ik dit schip verlaat waarop ik zo vaak misselijk ben geweest, ik in staat zal zijn bananen te eten. Maar de olie in de schil doet me denken aan ... Lieve man, ik word weer ziek.’ ‘Nee, mevrouw Hale!’ beval hij. En tweemaal per dag haalde hij zorgvuldig de schil van een banaan af, stak een helft in zijn mond en zei tegen beter weten in: ‘Het smaakt heerlijk.’ Met geweld stopte hij de andere helft in Jerusha’s mond en keek nauwlettend toe tot ze die naar binnen had gewerkt. Dit alles was zo verschrikkelijk dat Amanda Whipple niet in haar kooi kon blijven om er getuige van te zijn. Maar wat het dubbel walgelijk maakte was dat Abner de tros rijpe bananen aan de zoldering van hun hut had opgehangen en daar slingerden ze gedurende de hele doorvaart heen en weer; toen de vruchten rijpten, gingen ze stinken. Eerst dacht Jerusha: ‘Ik zal kijken hoe de tros kleiner wordt.’ Maar ondanks haar inspanningen die kleiner te maken, zag ze er niets van. Integendeel, hij werd groter, rook steeds sterker en bungelde ‘s nachts nog lager boven haar hoofd. ‘Lieve man,’ smeekte ze, ‘ik word echt ziek!’ Maar dan legde hij zijn hand stevig op haar buik totdat ze de dagelijkse portie naar binnen had gewerkt; hij verhinderde haar te gaan overgeven, en ze gehoorzaamde. Na een dergelijk toneel vroeg John Whipple op een keer: ‘Waarom ben je zo dol op bananen, broeder Hale?’ ‘Dat ben ik niet,’ zei Abner. ‘Mij staan ze ook tegen.’ ‘Waarom eet je ze dan?’ ‘Omdat het kennelijk in de bedoeling van de Heer ligt dat ik ze eet. Hoe heb ik ze gekregen? Omdat ik een preek heb gehouden. Ik zou ondankbaar zijn als ik ze niet at!’ ‘Geloof jij in voortekens?’ vroeg de jongen wetenschapsman. ‘Wat bedoel je?’ vroeg Abner. ‘In bijgeloof. Voortekens.’ ‘Waarom vraagje dat?’ ‘Ik moest denken aan wat Keoki Kanakoa me verteld heeft over alle voortekens die zijn leven bepaalden. Als een van hun kano’s zee koos, was er een oude vrouw bij die niets anders deed dan de voortekens

bestuderen. En als er een albatros kwam of een haai, dan betekende dat iets ... een god had ze gestuurd ... je kon dan weten wat de godheid van plan was ... als je het voorteken kon uitleggen.' 'Wat heeft dat met mij te maken?' vroeg Abner. 'Volgens mij, broeder Hale, doe jij met die bananen precies zo. Je hebt ze gekregen, dus moeten ze door God gezonden zijn. Dus als ze door God gezonden zijn, moeten ze ook worden opgegeten.' 'John, dat is blasfemie!' 'Blasfemie of niet, ik zou die bananen overboord gooien. Iedereen wordt er ziek van.' 'Overboord?' 'Ja, dominee Hale,' onderbrak Jerusha. 'Gooi ze overboord.' 'Dat is ontoelaatbaar!' riep Abner, rende het dek op en keerde toen haastig naar het dagverblijf terug. 'Als ook maar iemand aan die bananen durft te komen! Ze zijn door God gezonden om ons te laten wennen aan ons nieuwe bestaan. U, mevrouw Hale, en ik zullen die bananen tot de allerlaatste toe opeten. Het is Gods wil.' En zo bleven in de hut de bananen bungelen en stinken, terwijl de *Thetis* angstwekkend langzaam voortzwoegde.

De brik had Vuurland nu achter zich gelaten en voer tussen honderden naamloze eilandjes door die in de westelijke helft van de doorvaart liggen. De wind draaide en de sombere dagen werden sombere weken. Herhaaldelijk schreef kapitein Janders in zijn logboek: 'Dinsdag vijftien januari. Zesentwintig dagen in de doorvaart. Land dichtbij aan weerszijden. Hele dag opgetornd tegen ongunstige wind. Vier mijl gevorderd, maar tegen zonsondergang geen notie waar we ons bevinden. Kon bij de steile oevers geen plek vinden om het anker uit te gooien. Teruggevaren en voor anker gegaan op dezelfde plek als gisteravond. Hoop echter dat deze westenwind aanhoudt, want die zal de wateren bij de Vier Evangelisten kalmer maken. Aan land vette ganzen geschoten en twee emmers vol eetbare mosselen geraapt.' De ene dag volgde op de andere

zonder dat ze méér vorderden dan vier tot zes mijl of helemaal niet. De mannen haalden het anker van de *Thetis* in, stuurden die met de boeg in de wind en sloten weddenschappen af dat ze ‘s avonds weer op dezelfde plek zouden overnachten. Twee punten hielden hen steeds bezig. Het land om hen heen was zo onherbergzaam dat het hen beslist niet lang in leven kon houden, vooral niet als de zomer ten einde liep—en dat was het geval. Iedereen dacht: ‘Als het hier al zo moeilijk is, wat moet het bij Desolacion dan wel niet worden? En wanneer we daar eenmaal zijn, hoe zal het er dan bij de Vier Evangelisten uitzien?’ Het leek of ze moeizaam stukje bij beetje op weg waren naar een enorme climax. En zo was het ook. Op de tweeëndertigste dag van die trieste doorvaart stak er een oostenwind op die de kleine brik voortzweept langs de noordkust van Desolacion, een gebied dat een des te schrikwekkender aanblik bood doordat de zeelieden de achtersteven zagen van schepen die op de rotsen waren gelopen. De zee werd ruwer, en achttien zendelingen achtten het beter beneden te blijven, waar de lucht van de bananen hun misselijkheid nog erger maakte. Die avond verklaarde Jerusha dat ze liever vermoord werd dan nog één banaan te eten. Maar Abner had dat soort verhaaltjes meer gehoord, at eerst plechtig zijn eigen helft op en stopte met geweld de rest in Jerusha’s mond. ‘Je mag niet overgeven,’ beval hij terwijl hij haar maag masseerde. Maar toen de eerste golven van de Stille Oceaan de doorvaart binnenstroomden, ging het schip overstag en Jerusha noch Abner kon haar misselijkheid de baas blijven en ze begon over te geven. ‘Mevrouw Hale!’ riep hij terwijl hij zijn hand op haar mond drukte, maar ze bleef overgeven totdat de hele kooi bevuild was. ‘Dat heb je expres gedaan!’ zei hij binnensmonds. ‘Lieve man, ik voel me zo ellendig,’ jammerde ze. Door de toon waarop ze dat zei kreeg hij medelijden; zorgzaam ruimde hij de viezigheid op en legde haar zo gemakkelijk mogelijk neer. ‘Ik doe dat niet om u te kwellen,

mijn lieve gezellin,' betoogde hij. 'God heeft ons die bananen gezonden. Kijk!' En hij pakte een van de gele vruchten die hem tegen waren gaan staan, en at hem helemaal op. 'Ik moet weer overgeven!' riep ze, en weer ruimde hij de smeerboel op. De volgende ochtend bleek dat de *Thetis* Desolacion helemaal was gepasseerd en dat ze de Straat van Magallanes voor negenennegentig procent achter de rug hadden. Alles wat nog restte was het korte stuk langs de Vier Evangelisten, vier vijandige, onbewoonde rotsen die de westelijke monding van de doorvaart bewaakten. Op dinsdag tweeëntwintig januari 1822 voer de kleine brik weg van het beschermende Desolacion om te kijken waar de stormen, de oostwaarts stromende Stille Oceaan en de westwaarts stromende Atlantische Oceaan op elkaar slaan. Zoals de kapitein van de walvisvaarder voorspeld had, zorgde de gunstige wind waarvan de *Thetis* de afgelopen dagen geprofiteerd had, nu voor een onstuimige zee die niemand aan boord tot dan toe nog had meegemaakt. Met angstaanjagende kracht zwiepten reusachtige golven vanuit de Stille Oceaan de Straat binnen, ogenschijnlijk in staat om alles wat ze in de weg kwam weg te vagen. Maar de kortere golfslag van de Atlantische Oceaan stortte zich als een terriër in de donderende branding en dwong die uiteen in duizend verschillende zeeën, elk met een eigen stroming en richting. Toen zijn kleine schip die kolkende maalstroom naderde, commandeerde kapitein Janders: 'Alle hens aan dek en je aan het schip vastbinden.' De mannen snoerden zich met touwen om hun middel en borst vast en improviseerden snel iets waaraan ze zich konden vastklampen. En zo waagde de *Thetis* zich met alle luiken gesloten in de huizenhoog kolkende zeeën. Gedurende de eerste vijftien minuten werd de kleine brik heen en weer geworpen alsof de zeeterriërs het niet meer op elkaar, maar op haar voorzien hadden. Ze werd omhoog gegooid en omlaag gesmakt, maakte slagzij naar bakboord, zwaaide om naar stuurboord en werd

naar achteren gesmeten. Het schip rolde en stampte, en niemand aan dek zou het overleefd hebben, als hij niet vastgebonden was geweest. ‘Hou je de Evangelisten in de gaten, Collins?’ brulde kapitein Janders boven het geweld uit. ‘Ja, kapitein.’ ‘Kunnen we nog verder, Collins?’ ‘Nee, kapitein.’ ‘Dan maken we rechtsomkeert.’ ‘Pas op de klippen, kapitein.’ En de *Thetis* wendde de steven en wierp zich in de woeste golven die aanrolden van de Atlantische Oceaan. Als een gewond zeedier haastte het schip zich terug naar Desolacion. Benedendeks baden de zendelingen. Zelfs de zieken konden niet in hun kooi blijven, zo rolde en stampte het schip. Plotseling was het kalm, en kapitein Janders liet zijn sloopje schuilen in een veilige kreek waarvan de kustlijn de vorm had van een vishaak. Een week lang roeiden Abner Hale, John Whipple, nog twee zendelingen en vier sterke matrozen elke ochtend naar het eiland. Ze hadden lange lijnen aan boord die aan de voorsteven van de *Thetis* bevestigd waren. Ze voeren naar de punt van de vishaak, zetten zich schrap in het zand en trokken totdat er beweging in de brik begon te komen. Langzaam, heel langzaam sleepten ze het schip naar de monding van de belangrijkste doorvaart, renden dan terug naar de roeiboort en gingen de *Thetis* achterna. Een week lang testte de *Thetis* elke dag voorzichtig het gebied uit waar de oceanen in elkaar overstromen, zocht het af, deed steeds opnieuw dappere pogingen de zee de baas te worden en zette haar bestaan op het spel. De zee was zo wild dat het uitgesloten leek er doorheen te komen. De matrozen klampten zich vast aan de mast en vroegen zich af wanneer de schipper rechtsomkeert zou maken en door de Straat terugvaren om het via Kaap de Goede Hoop te gaan proberen. Maar elke avond zwoer kapitein Janders: ‘Morgen zullen we het halen. Morgen zijn we vrij.’ In zijn logboek schreef hij: ‘Dinsdag negenentwintig januari. Weer geprobeerd. Gigantische golven vanuit de Stille Oceaan slaan tegen de korte golfslag van de

Atlantische en veroorzaken de meest woeste zeeën. Golven van zo hoog dat geen schip ze de baas kan. Teruggekeerd naar dezelfde haven.’

Op de dertiende januari draaide de wind naar het westen, wat op de lange duur gezien gunstig was omdat daardoor de korte golfslag van de Atlantische Oceaan werd afgezwakt en de golven van de Stille Oceaan wat minder weerstand ondervonden. Maar het onmiddellijke effect ervan was dat het nu helemaal onmogelijk was geworden de Straat uit te varen. Dus bleef de *Thetis* veilig voor anker liggen in haar knusse vishaak kreek terwijl kapitein Janders, Collins, Abner en John Whipple een heuveltje beklommen om te kijken naar het wild samenvloeien van de oceanen. De Vier Evangelisten konden ze niet zien, maar ze wisten waar die lagen, en terwijl ze het gedrag van de reusachtige golven bestudeerden, zei Abner: ‘Hebt u wel eens bedacht, kapitein, dat Gods wil u wellicht tegenhoudt?’ Kapitein Janders snauwde de jongeman nu niet af. ‘Ik ben bereid van alles te bedenken als we dat verdomde stukje oceaan maar de baas worden.’ ‘Vannacht kwam het bij me op,’ zei Abner, ‘dat uw onverstandige weigering afstand te willen doen van uw wereldse romans dit schip met een vloek beladen heeft.’ Collins keek de jonge dominee stomverbaasd aan; hij stond op het punt een schunnige opmerking te maken toen Janders hem beduidde zijn mond te houden. ‘Wat wilde u daarmee zeggen, dominee Hale?’ ‘Als wij, de zendelingen, bidden en als wij er door ons gebed in slagen dat het schip hier doorheen komt, wilt u dan afstand doen van uw wereldse boeken en als kapitein van een schip dat God nodig heeft, lectuur van mij aanvaarden?’ ‘Dat zal ik,’ zei Janders plechtig. Staande op een heuvel aan het uiteinde van de wereld maakten de vier mannen een afspraak; toen de zendelingen zich verwijderd hadden, rechtvaardigde Janders zich tegenover zijn

bootsman met de woorden: 'Ik ben vastbesloten dit punt te passeren. Ik heb nog nooit zulke zeeën gezien als hier bij Kaap Hoorn. Luister goed. Je mag me voor mijn part bijgelovig noemen, maar een dominee aan boord brengt ongeluk. En wij hebben er elf. Als ze ongeluk brengen, kunnen ze ook geluk brengen. Ik wil alles proberen.' Die avond liet Abner de zendelingen bijeenkomen en bracht hen van de afspraak op de hoogte. 'God heeft dit schip tegengehouden om ons een les te leren,' verzekerde hij hun, 'maar ons gebed zal de vloek opheffen.' John Whipple en anderen kwam dit middeleeuws voor en zij wilden niet deelnemen aan het gebed. Maar anderen deden het wel en toen het gebed ten einde was, vroeg Whipple of hij ook mocht bidden; Abner vond dat goed. 'Heer, schenk kracht aan de handen en de ogen van onze zeelui,' bad Whipple. 'Laat de winden afnemen, laat de golven bedaren en laat ons door.' 'Amen!' zei kapitein Janders. Na de bidstond ging Abner naar Jerusha, die nog steeds in haar kooi lag, en deelde een banaan met haar. Toen ze tegenwierp dat die bananen er de oorzaak van waren dat ze in haar kooi moest blijven, zei hij overredend: 'Vanavond leggen wij ons lot in Gods handen. Als jeblieft, mijn lieve gezellin, val me niet af. Als we morgen de Straat uit zijn, hoefje geen bananen meer te eten.' 'Beloofst u dat plechtig?' vroeg ze. 'Echt waar,' verzekerde hij haar. Dus beheerste ze zich, ze voelde de stevige hand van haar echtgenoot op haar maag, en at de banaan op. Om vier uur 's morgens kwamen alle opvarenden bijeen voor het morgengebed. Nadat de zendelingen lang gesproken hadden, bad kapitein Janders: 'Heer, help ons erdoor te komen.' Het was nog geen vijf uur toen Abner en John met de zes anderen die altijd hielpen trekken naar het eiland roeiden en het groepje zwoegde naar de belangrijkste doorvaart. Maar toen de mannen weer aan boord waren gehaald, kondigde Abner aan: 'Vandaag wil ik aan dek de bidstond houden.' 'Bind je maar vast aan de mast,' gromde

Janders. Tegen Collins zei hij: ‘De golven zijn even hoog als tevoren, maar de zee is gladder en met deze wind kunnen we het redden.’ ‘Een betere dag krijgen we vast niet,’ meende de bootsman. ‘Vooruit maar!’ riep Janders. En de *Thetis* waagde zich ver de zee in, een heel stuk ten zuiden van de Vier Evangelisten en het meest woeste gedeelte van de oceaan in. Dit waren de beslissende uren. Twee dagen daarvóór was het probleem geweest vóór de wind te zeilen en genoeg snelheid op te bouwen om over de geweldige golven heen te komen. Nu had de *Thetis* de wind pal tegen en moest eerst naar het noorden koersen, dan naar het zuiden, dan opnieuw naar het noorden, telkens weer pogend een paar honderd meter te vorderen om tenslotte in één grote ruk naar het noorden de Evangelisten te passeren. Het grote gevaar hierbij was dat de *Thetis* tijdens die essentiële doorstoot naar het noorden aan vaart zou verliezen, door de golven opzij zou worden gesmeten en tegen de rotsen gekwakt; dat zou onvermijdelijk haar ondergang betekenen. De vroege ochtenduren verstreken en de *Thetis* deed de ene vruchteloze poging na de andere. Vaak maakte het schip slagzij en trachtte tevergeefs tegen de zeeën op te tornen, maar Abner kon voelen hoe de brik weggleed, terug naar Desolacion en weg van de veilige koers om voorbij de Vier Evangelisten te komen. Het werd middag en de kleine brik bleef doorvechten. Het schip was nu een mijl gevorderd en in een nog woeliger deel van de wateren terechtgekomen waar de machtige Stille Oceaan het met alle kracht aanviel. De spanten kraakten, de masten zwaaiden heen en weer en Abner keek naar kapitein Janders’ gezicht; die tuurde voor zich uit en berekende de wind. Om drie uur in de middag kon men zich aan dek nauwelijks meer staande houden, en wie niet was vastgebonden zou door de reusachtige golven jammerlijk meegesleurd zijn, zodat Abner bad: ‘Goede God, zorg voor hen die beneden zijn. Laat de lucht die zij inademen zoet zijn.’ Maar hij kon ruiken hoe het stonk in de

hutten en hij kreeg medelijden met de zendelingen. Om vier uur was de toestand van de *Thetis* precair; bang dat het donker zou worden was men niet want de zomerzon zou niet vóór omstreeks tien uur ondergaan. Want kapitein Janders moest zich óf nog verder de zee op wagen en iedere hoop laten varen veilig naar Desolacion te kunnen terugkeren, óf hij moest het voor vandaag opgeven. Voor het laatste voelde hij weinig, omdat hij nog nooit zo goed op koers had gelegen, dus weifelde hij even terwijl de storm op zijn ergst was. ‘Nog maar een halve mijl deze woeste zee,’ brulde hij tegen Collins. ‘Nog minder, kapitein.’ ‘Hou jij de Vier Evangelisten in de gaten?’ riep Janders. ‘Ja, kapitein.’ ‘Hoeveel streken moeten we bijdraaien om de klippen te passeren, Collins?’ ‘Drie, kapitein.’ ‘Kunnen we die koers houden?’ Dat was een gemene vraag en zowel Janders als Collins wist dat. De kapitein probeerde namelijk de uiteindelijke beslissing over leven of dood op zijn bootsman af te schuiven. Collins keek stug voor zich uit en zei niets. ‘Kun je haar drie streken meer in de wind draaien, Collins?’ ‘Zeker, kapitein,’ en de kreunende *Thetis* kwam nog meer met de kop in de storm te liggen. ‘Als we deze koers houden, komen we dan voorbij de klippen, Collins?’ ‘Ja, kapitein. Als we deze koers houden.’ Gespannen stonden de beide mannen op de brug en trachtten te voelen of de brik enige neiging vertoonde naar een van de grote troggen af te glijden, maar ze hield zich goed. Een minuut verstreek, toen twee, toen drie, en tenslotte brulde kapitein Janders tegen iedereen aan dek: ‘We proberen langs de klippen te komen. Hou je gereed om je los te snijden en de zeilen te bedienen.’ Zelden had een groep mannen die een zeilschip bestuurden zich geconfronteerd gezien met een probleem dat scherper omlind was. Als de wind aanhield en als het schip met de kop op de golven bleef liggen, zou de *Thetis* tenslotte precies de Vier Evangelisten voorbijvaren. Dan zouden ze er doorheen zijn want over het laatste stuk van

de doorvaart in zuidelijke richting kon het scheepje zo nodig de hele nacht doen totdat het de laatste woeste golven achter zich had gelaten. ‘Dit is het moment om te bidden, dominee Hale,’ schreeuwde Janders boven de wind uit en Abner, zowel onder zijn oksels als om zijn middel vastgebonden aan de grote mast, bad alleen om bestending van de huidige combinatie van schip, golven en wind. Toen klonk Collins’ kalme waarschuwing: ‘Het schip glijdt weg, kapitein.’ ‘Ik voel het, Collins,’ antwoordde kapitein Janders, strak kijkend om zijn vrees te verbergen. ‘Zullen we het marszeil wat verder hijsen?’ ‘Hijs het helemaal, Collins.’ ‘Met deze wind, kapitein, kan het worden weggeslagen.’ Kapitein Janders aarzelde, zag dat de brik niet goed meer koers kon houden en riep: ‘Dat zeil helemaal bijzetten! Als het houdt, redden we het. Als we het verspelen, geeft het niet. Het is toch erop of eronder.’ En hij rende naar de plek waar zijn mannen waren vastgebonden; naar zijn gebrulde aanwijzingen haalden ze de touwen van het achterste marszeil strakker aan om het op te hijsen, zodat het tegenwicht bieden zou tegen de zijwaartse druk van de oceaan. Maar toen de mannen het hesen raakten hun touwen verward in het bovenste takelblok, het driehoekige marszeil wapperde gevaarlijk in de wind en de *Thetis* scheen verloren. ‘Jij en jij, de takel ontwarren!’ schreeuwde Janders. En op het stormachtige dek waar ze zich vastgebonden hadden om veilig te zijn sneden Cridland en de oude walvisvaarder zich los en grepen de touwen die uitkwamen in de top van de grote mast. Als apen klommen ze in het want: vier zekere handen, vier zekere voeten klemden zich vast aan de touwen terwijl de mast heen en weer slingerde in de koude storm. Hoger en hoger klommen ze, terwijl het schip afdreef in de richting van de klippen. ‘Moge God hen beschermen,’ bad Abner toen zij hoog boven zijn hoofd bungelden. De *Thetis* kwam nu in een stuk zee terecht waar de golven heel machtig waren, want zij sloegen van de Evangelisten terug tegen de stuurboordzijde

van het schip. En terwijl de kleine brik van bakboord naar stuurboord rolde en heen en weer werd geslingerd, zwiepte de top van de grote mast waar de twee matrozen aan het werk waren heen en weer in grote bogen van meer dan honderd graden. Op het dode punt van elke zwaaibeweging zwiepte de hoge mast vervaarlijk en floot in de wind alsof hij vastbesloten was de mannen van zich af te schudden die aan zijn touwen prutsten. Bij een van die onverwachte bewegingen verloor Cridland zijn pet en toen hij er met zijn rechterhand naar greep, leek het de mensen aan dek alsof hij werd weggeslagen en Abner schreeuwde: 'God hebbe zijn ziel!' Maar alleen zijn muts was weg. 'Probeer de touwen nog eens!' brulde kapitein Janders. 'Ze zitten nog steeds in de war,' schreeuwde de bootsmansmaat boven de storm uit. 'Drijven we af naar de klippen, Collins?' 'Ja, kapitein.' 'Zullen we nog een paar man omhoog sturen?' 'Dat helpt niet,' antwoordde Collins. Dus bleven de twee zeelieden in de late middagstorm voor zich uit staren, voelend hoe het schip weggeduwd werd en deden een schietgebed. 'Probeer de touwen nog eens!' schreeuwde Janders, maar weer hadden ze geen resultaat. Zijn handen op zijn rug stijf in elkaar knijpend haalde Janders een paar maal diep adem en zei gelaten: 'We hebben nog zo'n acht minuten, Collins. We hebben ons uiterste best gedaan.' Op dat ogenblik vergat Abner de twee navigators die naast hem stonden en concentreerde zich uitsluitend op de beide zeelieden die in grote bogen door de lucht bleven zwaaien. Ijskoude regen en huilende wind beukten hun lichaam; de wilde bewegingen van het stampende schip leken het ergst op het punt waar zij zwoegden en Abner herinnerde zich dat de oude walvisvaarder gesmeekt had: 'Laat me niet zonder een bijbel Kaap Hoorn ronden.' Hij begon te bidden voor de redding van die twee dappere mannen van wie het behoud van de brik nu afhing. En terwijl zij in de zware storm hoog door de grauwe hemel zwierden begeleidden zijn hartstochtelijke gebeden hen.

‘Probeer de touwen opnieuw!’ riep Janders, toen twee van de acht minuten, die zouden beslissen over leven en dood, verstreken waren. En dit keer ging er onder het scheepsvolk een wild gejuich op: er kwam beweging in de touwen en langzaam kroop het grootzeil langs de zwiepende mast omhoog. Het ving op geheimzinnige wijze de wind op in de opbollende driehoek en het schip dreef niet meer af naar de kust. ‘We liggen weer goed op koers,’ riep Janders. ‘Precies goed,’ beaamde Collins. ‘Halen we het langs de Evangelisten?’ vroeg Janders nog eens. ‘Vast en zeker,’ antwoordde Collins op neutrale toon; hij liet niet blijken hoe hij inwendig jubelde. Terwijl de laatste angstige ogenblikken verstreken, bleef de kleine *Thetis* in de storm haar noordelijke koers houden totdat ze tenslotte bij de gevaarlijke klippen was gekomen. Allen die aan dek waren zagen dat zij er precies langs zouden varen. ‘De Heer der heerscharen is met ons!’ brulde Abner met een uitbundigheid die niet bij een dominee paste. Maar kapitein Janders hoorde het niet want hij bleef strak vooruit kijken, hij wilde de Evangelisten niet zien. Hij zocht de oceaan af naar een plek waar hij veilig een nieuwe koers kon uitzetten voor het laatste stuk van de tocht van de *Thetis*. Minuten verstreken, toen een kwartier, toen een half uur en nog steeds keken zijn ogen onveranderlijk naar de grote, golvende oceaan. Maar eindelijk nam hij een kloek besluit, wendde de steven en stuurde de brik weer in zuidelijke richting, een koers die haar via de laatste huizenhoge golven en de laatste afschuwelijke diepten in open zee zou brengen. Toen riep hij: ‘Laat de mannen naar beneden komen.’ Cridland en de oude walvisvaarder kwamen van hun duizelingwekkende hoogte naar beneden en zetten voet aan dek. ‘God zij geloofd,’ mompelde Abner. Niettemin was Abner precies op dit ogenblik, terwijl hij volledig mocht delen in de algemene vreugde, in een ernstige stemming; en als in trance dacht hij: ‘Twee dagen geleden waren we met een

gunstige wind nergens toe in staat. Maar vandaag, met de storm helemaal tegen, hebben we het gehaald.’ Hij bestudeerde de kleine brik om te zien of hij het geheim kon achterhalen waardoor een schip uit New England in staat was zich in zo’n zware storm te begeven, de elementen centimeter voor centimeter te bevechten. En hoewel hij van kapitein Janders’ techniek niets begreep, begreep hij de man en de hele bemanning en zichzelf. ‘Wat vreemd,’ dacht hij in de huilende wind, ‘als je de storm pal tegen hebt, kun je hem de baas.’ Toen Janders even later Abner bevrijdde van de touwen waarmee hij was vastgebonden, zei de zeeman, nog min of meer aangeslagen: ‘Ik wilde niet de schipper zijn over wie in Boston verteld werd: “Hij wilde Kaap Hoorn ronden, maar in plaats daarvan nam hij Kaap de Goede Hoop.” ‘ ‘Dat zal niemand over u zeggen, kapitein,’ zei Abner trots. De luiken werden opengebrouwen en Collins riep het goede nieuws naar de zendelingen: ‘We zijn veilig!’ Iedereen die op zijn benen kon staan haastte zich aan dek en in de koude wind zei kapitein Janders: ‘Dominee Hale, door Gods genade zijn we erdoor gekomen. Wilt u voorgaan in gebed?’ Maar voor het eerst en voor het laatst tijdens de reis kon Abner geen woord uitbrengen. Zijn ogen stonden vol tranen; hij kon er alleen maar aan denken hoe Cridland en de walvisvaarder hoog in de lucht heen en weer zwiepten bij hun zwoegen om het schip te behouden, en hoe kapitein Janders de storm had bevochten. Daarom las John Whipple de mooie, krachtige gedeelten uit de Psalmen voor waar zeelui van houden: ‘God is ons een toevlucht en sterkte, Hij is krachtiglijk bevonden een hulp in benauwdheden. Daarom zullen wij niet vrezen, al veranderde de aarde hare plaats, en al werden de bergen verzet in het hart van de zeeën. Laat hare water bruisen, laat ze beroerd worden, laat de bergen daveren door derzelve verheffing ... De Heer der heerscharen is met ons, de God Jakobs is ons een burcht ... Er waren er die met schepen de zee bevoeren, die handel

dreven op de grote wateren; zij zagen de werken des Heren en Zijn wonderen in de diepte. Hij sprak en deed een stormwind opsteken, die haar golven omhoog hief; zij rezen ten hemel, zonken neer in de waterdiepten, hun ziel verging van ellende; zij tuimelden en wankelden als een beschonkene, al hun wijsheid werd verslonden. Toen riepen zij tot de Heer in hun benauwdheid en Hij voerde hen uit hun angsten; Hij maakte de storm tot een zacht suizen, zodat de golven stil werden. Zij verheugden zich, omdat die tot rust kwamen, en Hij leidde hen naar de haven van hun begeerte. Dat zij de Here loven om Zijn goedertierenheid.’ Toen merkte men dat kapitein Janders tijdens de lezing verdwenen was; hij klom nu met een armvol boeken naar boven. ‘Gisteren heb ik dominee Hale beloofd dat ik, als we door zijn bidden erdoor zouden komen, mijn boeken zou opgeven voor de zijne. Richardson ... Sterne ... Smollett ... Walpole.’ Een voor een gooide hij ze in de Stille Oceaan die zijn naam al eer begon aan te doen. Toen vervolgde hij: ‘Tweeënveertig dagen, van eenentwintig december tot eenendertig januari, hebben we in deze Straat doorgebracht. Zo’n doorvaart heb ik nog nooit meegemaakt, maar we zijn er veilig doorgekomen. God zij geloofd.’ Een nederlaag zette een domper op Abners triomf, want terwijl de zendelingen toekeken hoe de wereldse boeken in de diepte verdwenen, werd hun aandacht getrokken door Jerusha Hale die aan dek klom, gevolgd door Keoki die met de rest van de bananen sleepte. Onvast liep ze langs haar echtgenoot naar de reling en een voor een gooide ze de bananen ver de zee in. Die avond zei ze tegen haar man toen ze in haar al heel wat rustiger kooi lagen: ‘Je hebt me getiranniseerd, Abner ... Nee, van nu af noem ik je bij je naam, want voor mij ben je Abner. Door zo zondig fanatiek te zijn heb je me getiranniseerd. Nooit van ons leven zal ik me weer door jou laten tiranniseren, Abner, want ik kan Gods wil even goed interpreteren als jij en het heeft nooit in Gods bedoeling gelegen een zieke vrouw zo te

kwellen met eten.’ Toen Abner zijn verbazing over deze duidelijke uitspraak toonde, zwakte ze haar woorden wat af door er naar waarheid aan toe te voegen: ‘Toen jij vanavond met de mannen stond de praten, zei kapitein Janders dat hij tijdens het ergste gedeelte van de doorvaart zich gesterkt voelde doordat een man met jouw moed naast hem stond. Maar wat nog belangrijker is, Abner, is dat ik mij gesterkt voel doordat een man van jouw moed en jouw vroomheid naast mij staat.’ En ze kuste hem. Voordat ze hem opnieuw kon kussen, kwam Keoki hun hut binnen en zei: ‘Dominee Hale, de oude walvisvaarder heeft u nodig. In het vooronder.’ ‘Is hij weer dronken?’ vroeg Abner wantrouwend. ‘Hij heeft u nodig,’ herhaalde de Hawaïaan en hij bracht Abner naar de ruwe oude man die in zijn smerige kooi in zichzelf lag te mompelen. ‘Wat is er?’ vroeg Abner rustig. ‘Krijg ik nu mijn bijbel terug?’ vroeg de walvisvaarder. ‘Nee. De kerk heeft je één keer een bijbel gegeven en die heb je ontwijfd. Daarmee heb je ons allemaal gehoond en belachelijk gemaakt.’ ‘Dominee Hale, u hebt mij vandaag in het want gezien. U weet hoe bang ik was bij Kaap Hoorn naar de haaien te gaan ... zonder bijbel bedoel ik.’ ‘Nee, de Heer is streng tegenover afvalligen,’ zei Abner onverbiddelijk. Toen mengde Cridland, die de gevaren met de oude man had gedeeld, zich in het gesprek en stelde voor: ‘Dominee Hale, als u hem nou eens die bijbel niet hoefde te geven. Als ik hem nu eens de mijne gaf. Zou u dan ...’ ‘Jou een andere geven! Nooit! Cridland, de Heer heeft gezegd: “De afvallige zal er de wrange vruchten van plukken.” Meer dan de zondaars is het juist dat soort mensen dat de kerk schaadt.’ ‘Maar dominee Hale, tijdens de storm was hij de man die ons allemaal gered heeft. Ik probeerde het zeil los te krijgen maar mij lukte het niet. Hij heeft het allemaal gedaan.’ ‘Dat is waar, dominee,’ bevestigde de oude walvisvaarder. ‘Ik heb het schip gered en ik wil mijn bijbel terug.’ ‘Nee,’ zei Abner. ‘Toen je in de mast zat, heb ik voor je gebeden. En ook nu bid ik voor je.’

Als jij het schip gered hebt, zijn we je daar allemaal erg dankbaar voor. Maar moeten we daarom het risico lopen dat de kerk opnieuw door het hele schip wordt uitgelachen? Nee. Daar kan ik niet aan beginnen.’ En hij beende weg. Pas op zaterdagavond merkte Abner dat Jerusha geen bijbel had. Hij leidde de bidstond en zag dat zijn vrouw meelas in de bijbel van zuster Whipple. Dus toen ze weer in hun hut terug waren, vroeg hij kalm: ‘Waar is je bijbel, lieve vrouw?’ Ze antwoordde: ‘Die heb ik aan de oude walvisvaarder gegeven.’ ‘Aan de oude ... Hoe kom je daarbij?’ ‘Keoki kwam in tranen bij me en heeft me verteld over die zondige oude man.’ ‘En jij hebt met Keoki samengespannen tegen je eigen echtgenoot ... tegen de kerk?’ ‘Nee, Abner. Ik heb alleen maar een dappere oude man een bijbel gegeven.’ ‘Maar, mevrouw Hale ...’ ‘Ik heet Jerusha.’ ‘We hebben er hier in de hut toch over gesproken. Dat afvalligen degenen zijn die de kerk de meeste schade berokkenen.’ ‘Ik heb mijn bijbel niet aan een afvallige gegeven, Abner. Ik gaf hem aan een man die bang was. En als de bijbel niet in staat is vrees te verdrijven, dan is het niet het boek waarin ons geleerd is te geloven.’ ‘Maar de positie van de zending dan? De stichting van onze kerk?’ ‘Abner,’ zei ze overredend, ‘ik ben ervan overtuigd dat die oude man opnieuw afvallig zal zijn en het kan best zijn dat hij ons schade berokkent. Maar toen hij donderdagavond uit die mast naar beneden klom, was hij dicht bij God. Hij heeft mijn leven gered en dat van jou. En alleen op zulke ogenblikken heeft het idee “God” betekenis voor mij. Hij is bereid zelfs een zondige oude man met liefde tegemoet te treden.’ ‘Wat bedoel je daarmee: het idee “God”?’ ‘Abner, denk jij dat God een man is die daar boven de wolken woont?’ ‘Ik denk dat elk woord dat je zegt door God wordt gehoord en ik denk dat Hij net zo perplex staat als ik.’ Maar voordat hij met zijn verwijten verder kon gaan, kuste Jerusha met haar glanzende, op en neer

dansende bruine krullen, hem nog een keer en ze vielen in hun smalle kooi.

Lang na middernacht stond Abner Hale, verontrust zoals hij nog nooit geweest was, op uit zijn kooi en ging aan dek waar een paar heldere sterren genoeg licht verspreidden om de donkere, grauwe zuidpoolnacht te verlichten. In de eerste plaats was hij verontrust omdat Jerusha als het ware tegen zijn orders in de oude man haar bijbel had gegeven, maar wat hem nog meer dwars zat was het diepe en steeds groter wordende verlangen dat hij voelde naar het zachte lichaam van zijn vrouw. Al driemaal tijdens deze reis was een twistgesprek met Jerusha geëindigd doordat ze hem lachend in de smalle kooi had getrokken en de gordijnen voor de opening had dichtgedaan; en elke keer had hij tijdens het duizelingwekkende halfuur dat dan volgde God en de problemen van God vergeten. Alles wat hij wist was dat Jerusha Hale, geboren Bromley, opwindender was dan de storm en vrediger dan de oceaan. Hij was ervan overtuigd dat een dergelijke overgave van zijn kant zondig moest zijn. In de nauwe hut had hij dikwijls gehoord hoe John en Amanda Whipple de tijd verdreven en hij had gemerkt hoe hun gefluister plotseling ophield, vreemde geluiden volgden en merkwaardige, ongecontroleerde kreten van Amanda. En hij had bedacht dat dit was wat de kerk bedoelde met “geheiligde vreugde”. Hij was van plan geweest hier met Jerusha over te praten, maar schaamtegevoel had hem ervan weerhouden want zijn eigen opwellingen van “geheiligde vreugde” hadden hem nu en dan zedelijk volkomen van slag gebracht. Iets zo geheimzinnigs en overweldigends moest zondig zijn, en het leed geen twijfel dat de bijbel vaak sprak van vrouwen die mannen verleidden—met rampzalige gevolgen. Enerzijds was Abner met zijn gebrekkige levenservaring dus geneigd te

denken dat het voor hem als dominee heel wat beter zou zijn Jerusha niet zo dicht in zijn buurt te hebben. Ze was te bedwelmend, te veel vervuld van “geheiligde vreugde”. Zodra hij echter tot die verwarde maar begrijpelijke conclusie gekomen was, zag hij zich geconfronteerd met het onloochenbare feit—zelfs voor de grootste domoor duidelijk—dat het voor een dominee paaps was zonder vrouw te leven, en als er iets was dat hij met hart en ziel wenste te vermijden was het wel zich paaps te gedragen. ‘De grote mannen uit het Oude Testament hadden vrouwen,’ redeneerde hij, ‘en pas bij Paulus kom je vermaningen tegen als: “Doch ik zeg de ongetrouwden ... Het is hun goed indien zij blijven gelijk als ik. Indien zij zich echter niet kunnen beheersen, laten zij dan trouwen: want het is beter te trouwen dan te branden.” Wat betekent zo’n passage?’ vroeg hij zich af in het vreemde halfduister. Urenlang liep hij te ijsberen en de matroos die op wacht stond schertste: ‘Hij moet zeker de zendelingenwals dansen!’ Want omdat scheepsvolk heel wat simpeler dacht en het lastige man-vrouw probleem voor hen allang geen punt meer was—“De reden waarom Honoloeloe de beste haven ter wereld is, is dat in Honoloeloe de vrouwen al zonder kleren en klaar om aan het werk te gaan aan boord van het schip klimmen”—zou het niets begrepen hebben van de problemen waarmee Abner tobde. ‘Houd ik te veel van Jerusha?’ vroeg hij aan de grijze nacht. Maar steeds als hij bijna tot de conclusie kwam dat hij minder van haar zou moeten houden, dacht hij aan haar onweerstaanbare liefalligheid en riep: ‘Nee! Zo redeneren roomsen!’ en in zijn verwarring was hij dan opnieuw op een dood punt aangeland. Zo worstelde hij in de nachtelijke uren met zijn heerlijke, verwarrende begeerte. Het werd zondag, fris en helder, en voor het eerst tijdens de reis was het gezelschap zendelingen in staat voltallig aan dek de zondagsdienst bij te wonen in de koude, frisse lucht die uit het zuidpoolgebied kwam. Omdat dit een speciale viering zou

worden, verzochten de vier vrouwen van Abners hut hun echtgenoten een poosje het veld te ruimen terwijl zij elkaar hielpen met aankleden. Zedig verwisselde Jerusha op deze *Thanksgiving Day* haar tweedelige, roodflanellen onderkleding die ze al weken aan had, voor schoon ondergoed; en daarover heen reeg ze een stevig korset dat op zijn plaats werd gehouden door vijf centimeter brede baleinen vervaardigd van gladde berkentakjes. Lange, zelfgebreide zwarte kousen werden aan de onderkant van het korset vastgezet, ze strikte een lang geleden in Walpole gesteven korsetlijfje vast, waarna ze een eveneens gesteven broek aantrok. Aldus fatsoenlijk ingepakt, werkte Jerusha zich nu in een wollen onderrok, een gesteven linnen rok en tenslotte in een batisten rok die allemaal stevig om haar middel werden vastgebonden. Daarenboven deed ze een kort lijfje aan en over dit alles trok ze een lakense japon aan met hoepelrok voorzien van een ingetogen patroontje van zwart met paars. Om haar schouders drapeerde Jerusha vervolgens een wollen sjaal; de linten van een charmant kaperhoedje bond ze vast onder haar bleke gezicht, hing een gehaakt tasje aan haar arm, stopte een zakdoek in een van de mouwen van haar jurk, wrong haar vingers eerst in zijden en daarna in wollen lange handschoenen, en liet zich door Amanda Whipple in haar mantel helpen. Toen was ze gereed voor de zondagsdienst; en nadat ze de andere vrouwen in hun mantel had geholpen, klommen de vier zendelingsvrouwen de trap op en verschenen aan dek.

Nu braken de gulden dagen aan, de gedenkwaardige dagen waarin de *Thetis* rustig voortvoer in de zon, alle zeilen bijgezet; de dolfijnen joegen op vliegende vissen die glinsterden als ze sprongen. De kleine brik was nu ruim zeventuizend mijl aan één stuk onderweg van Kaap Hoorn

naar Hawaï en allengs maakte de gruwelijke kou van het zuiden plaats voor de steeds hogere temperaturen van het noorden. De nieuwe sterren van Vuurland verdwenen langzamerhand en de oude vertrouwde sterrenbeelden van New England verschenen weer aan het firmament. Maar het belangrijkste was dat het gezelschap zendelingen samensmolt tot één goed georganiseerde, toegewijde groep. Sommigen, die vergeten waren hoe ziek ze waren geweest en hoe Abner in zijn eentje de groep bij elkaar had gehouden, protesteerden ertegen dat Abner zich als leider opwierp en één zendelingenvrouw met een scherpe tong kon men horen zeggen: ‘Je zou bijna denken dat hij Onze-Lieve-Heer zelf is,’ maar haar man legde haar het zwijgen op door haar erop te wijzen: ‘Iemand moet de uiteindelijke beslissingen nemen ... zelfs in een familie.’ Toen ze in de buurt van de evenaar kwamen, werden de dagelijks door Abner georganiseerde lessen belangrijker van inhoud; en nadat de zendelingenwals volbracht was, werd menige ochtend doorgebracht met groepsdiscussies naar aanleiding van Waylands *Moraal filosofie* of Alexanders *Bewijzen voor de waarheid van het Christendom*. Ook Keoki Kanakoa hield voordrachten over de toestanden op de eilanden, maar toen hij riep: ‘Op Hawaï is het vrouwen op straffe van wurging verboden bananen te eten!’ werd deze opmerking enigszins bedorven door Jerusha die duidelijk hoorbaar opmerkte: ‘Dat kan ik niet bepaald een gemis noemen.’ Het plechtigste moment van elke bijeenkomst brak echter aan wanneer een der aanwezigen—meestal een vrouw—de eerste regel aanhief van hun meest geliefde gezang: ‘Gezegend de band die bindt,’ want op zulke momenten voelde de groep zendelingen zich inderdaad verbonden met de familieband in Christus, een gevoel dat voor weinigen op deze wereld is weggelegd. Nu de Stille Oceaan kalmer was en het dagelijks heen en weer wandelen een plezier werd, verdween de zeeziekte en verminderde de

constipatie, maar in plaats ervan deed zich een vreemde nieuwe ziekte voor. 's Morgens vroeg werden de vrouwelijke passagiers vaak plotseling vreselijk misselijk en moesten dan overgeven, net alsof het schip rolde en stampte zoals vroeger. Al spoedig kreeg dokter Whipple in de gaten dat van de elf vrouwen aan boord van de *Thetis* er in ieder geval zeven en misschien wel negen zwanger waren, en hij was er trots op toen zijn eigen vrouw als eerste openlijk verkondigde dat zij, zoals ze het uitdrukte, 'een boodschappertje uit de hemel verwachtte.' Haar knappe echtgenoot bracht de zendelingen van hun stuk met de cryptische opmerking: 'Hoe kan het anders. Ik ken haar al vanaf de tijd dat ze zeven was.' Jerusha was een van de laatsten van wie bleek dat ze in verwachting was, maar ze was ook degene die zich het meest op het moederschap verheugde en die vreugde uitte ze op een voor een zendeling bijna ongepaste wijze. 'Het is voor mij een geweldige troost, Abner,' zei ze, 'te bedenken dat ik moeder ga worden in een nieuw land. Daar zit een prachtige symboliek in ... alsof we voorbestemd zijn op Hawaï grote dingen te gaan verrichten.' Net als de andere echtgenoten was Abner helemaal in de war want hij wist net zo min als zij vrijwel niets van kinderen krijgen. Bovendien kwam men tot de ontstellende ontdekking dat niemand van de elf vrouwen aan boord van de *Thetis* ooit eerder een baby had gehad of bij een geboorte aanwezig was geweest. De mannen al evenmin, met uitzondering van dokter Whipple; plotseling werd hij een zeer gewichtig man. Hij haalde zijn *Praktisch handboek van de verloskunde* voor de dag en iedereen bestudeerde het zorgvuldig. Maar toen viel de eerste werkelijke schaduw over het geluk van de groep zendelingen want de vrouwen begonnen zich te realiseren dat dokter Whipple na hun aankomst op Hawaï naar een ander eiland zou worden gestuurd dan zij. Wanneer hun tijd gekomen was, zou de enige zendingsarts onbereikbaar zijn en de geboorten zouden onder

primitieve omstandigheden moeten plaatsvinden met als enige hulp de onervaren echtgenoot van de aanstaande moeder. Vanaf toen keken de vrouwen met meer genegenheid naar hun man omdat ze beseften dat van hem het gezinsbehoud afhing. Zo werd het dagverblijf van de *Thetis* een soort collegezaal voor verloskunde met broeder Whipple als docent en zijn medische boeken als leer materiaal.

Op een zondagmorgen, heel vroeg, hoorden de zendelingen de bootsman roepen: ‘Walvisvaarder aan stuurboord!’ Jerusha en Amanda hadden last van hun ochtendmisselijkheid en kwamen niet aan dek, maar de andere vrouwen wèl. Uit de morgennevels zagen zij een prachtige driemaster opdoemen die alle zeilen had bijgezet en majestueus als een koningin over de golven voer. Rook uit de traanvaten had haar zeilen donker gekleurd—daaruit bleek dat het een walvisvaarder was—en nu was een van haar sloepen op weg naar de *Thetis*. ‘Hoe heet jullie schip?’ praaide Collins het. ‘De bark *Carthaginian* met kapitein Hoxworth uit New Bedford. En wie zijn jullie?’ ‘De brik *Thetis* met kapitein Janders uit Boston.’ ‘Wij geven jullie post mee voor Hawaï,’ zei de bootsman van de walvisvaarder toen hij behendig aan boord klom. ‘En jullie brieven nemen we mee naar New Bedford.’ Toen zag hij de zendelingen met hun hoge hoed en vroeg: ‘Zijn dat zendelingen?’ ‘Zendelingen met bestemming Hawaï,’ antwoordde kapitein Janders. Even aarzelde de walvisvaarder, toen knikte hij eerbiedig en vroeg: ‘Zouden een of twee van u bij ons aan boord willen voorgaan in een zondagsdienst? Al maanden hebben we geen godsdiensttoefening gehad ... eigenlijk al in geen jaren. Het duurt niet lang meer of we zijn thuis en we zouden graag weer herinnerd worden ...’ Abner, die eraan dacht welk een goed werk hij vroeger aan boord van die walvisvaarder bij de Falkland Eilanden had verricht,

toonde zich onmiddellijk bereid, evenals John Whipple; maar de laatste was het er voornamelijk om te doen een van New Englands grootste walvisvaarders eens van dichtbij te bekijken. De sloep werd neergelaten en ze voeren weg terwijl Abner riep: ‘Zeg tegen onze vrouwen dat we direct na de dienst terugkomen.’ Op de *Carthaginian* werden de zendelingen hartelijk verwelkomd. Een rijzige, stoere, krachtige man met een walvisvaardersmuts achter op zijn hoofd stak een grote hand uit en riep met een bevelende basstem: ‘Ik ben Rafer Hoxworth uit New Bedford en het doet me machtig veel plezier oppassende mannen zoals jullie aan boord te krijgen. We kunnen op onze bark wel wat gebeden gebruiken.’ ‘Hebt u een goede vangst gehad?’ vroeg Whipple. ‘Walvissen zijn schaars,’ antwoordde Hoxworth en slingerde een van zijn lange benen over de reling. ‘Onze capaciteit is tweeëndertighonderd vaten maar we hebben er nu slechts zesentwintighonderd. Wel een teleurstelling.’ Toen voegde hij eraan toe: ‘Maar natuurlijk hebben we al tweeëntwintighonderd vaten vooruitgestuurd, dus ik denk dat de reders niet ontevreden zullen zijn.’ ‘Bent u lang uit New Bedford weggeweest?’ ‘Al bijna vier jaar,’ antwoordde Hoxworth en wreef over zijn krachtige kin. ‘Dat is een lange tijd ... een heel lange tijd.’ ‘Maar met de traan die u bij u hebt, plus wat u al naar huis gestuurd hebt ... is de reis dan toch de moeite waard geweest?’ informeerde Whipple verder. ‘O ja! Zo goed zelfs dat met ons aandeel in de winst verscheidenen van ons in staat zullen zijn te gaan trouwen.’ ‘Uzelf inbegrepen?’ vroeg Whipple. ‘Ja.’ ‘Gefeliciteerd, kapitein Hoxworth. Abner!’ riep hij naar zijn bleke collega die al met een paar leden van de bemanning over hun zielenheil en geheelonthouding praatte. ‘Abner! Kapitein Hoxworth gaat trouwen als hij weer thuis is.’ De schriële kleine zending met zijn blonde piekharen keek op naar de stoere walvisvaarder en zei: ‘En na vier jaar in Honoloeloe gedaan te hebben waar hij

zin in had, hoopt hij nu weer een goed christen te worden en vraagt ons om hem daarbij te helpen.’ De forse kapitein balde zijn rechterhand tot een vuist en plantte zijn voet met kracht tegen de reling, maar hij wist zich te behéersen. In zichzelf mompelde hij: ‘Verdomme! Die zendelingen zijn allemaal hetzelfde. Over de hele wereld. Als je ze een vinger geeft ...’ En John Whipple dacht: ‘Waarom kan Abner de dingen toch niet nemen zoals ze zijn? Als een walvisvaarder op weg naar huis graag een zondagsdienst heeft, waarom kunnen we die dan niet simpelweg houden?’ Toen hoorde Whipple kapitein Hoxworth met zijn diepe stem in een daverend gelach uitbarsten. ‘Ja, dominee ... Hoe heette u ook weer? Hale, ja. Dominee Hale, u hebt gelijk. Wanneer wij walvisvaarders naar het westen varen, hangen we ons geweten aan Kaap Hoorn en pikken het driejaar later weer op als we naar huis varen. We vinden het gewoon prettig als u ons wat klaarstoomt voor het karwei dat geweten weer op te pikken wanneer we langs de kaap glijden.’ ‘Glijdt u langs Kaap Hoorn?’ vroeg Abner enigszins verbijsterd. ‘Natuurlijk.’ ‘Hoe lang hebt u er op de heenweg over gedaan om Kaap Hoorn te ronden?’ vroeg Abner verder. ‘Hoe lang was dat ook weer?’ vroeg Hoxworth aan een van de maats, een ruwe gast met een boeventronie en een lang litteken over zijn wang. ‘O nee, jij was er toen niet bij. Deze vent hebben we opgepikt in Honoloeloe, toen onze kuiper gedeserteerd was. Zeg, Anderson! Hoe lang hebben we er op de heenweg over gedaan om de Kaap te ronden?’ ‘Drie dagen.’ Abner stond stomverbaasd. ‘Bent u echt in drie dagen rond Kaap Hoorn gevaren?’ ‘De zee was als een spiegel,’ baste kapitein Hoxworth. ‘En op de terugweg zal die weer spiegelglad zijn. We hebben een fortuinlijk schip.’ ‘Dat klopt!’ lachte Anderson. ‘Als er walvissen zijn, krijgen wij ze altijd te pakken.’ Perplex stond Abner in het zonlicht en trachtte te beredeneren hoe het kwam dat een zondige walvisvaarder—want hij was ervan overtuigd dat dit een duivelsschip was—de

Kaap in drie dagen kon ronden terwijl een groep zendelingen er bijna acht weken over gedaan had, en hij concludeerde bij zichzelf: ‘De geheimzinnige wegen van de Heer met Zijn dienaren gaan ons begrip te boven.’ ‘De dienst wordt gehouden op het achterschip,’ kondigde kapitein Hoxworth aan en hij ging zijn bemanning en de zendelingen voor naar een achterdek dat, vergeleken met het kleine dek van de *Thetis*, zo ruim was als een dorpsplein. Abner fluisterde Whipple toe: ‘Jij gaat vóór in het gezang en het gebed en ik houd dezelfde preek als op die andere walvisvaarder.’ Maar net toen de bemanning ‘Voorbij zijn weer zes dagen werk’ aanhief, brulde de uitkijk: ‘Walvis in zicht!’ en de vergaderde gemeente verspreidde zich: sommigen holden naar de sloepen, anderen renden weg om een verrekijker te halen en weer anderen klauterden het want in. Kapitein Hoxworths diepliggende ogen glansden toen hij voorbij de *Thetis* walvissen water omhoog zag spuiten en hij beende langs de zendelingen heen. ‘Vlug die sloepen te water!’ brulde hij. ‘Kapitein! Kapitein!’ protesteerde Abner. ‘We zijn aan het zingen!’ ‘Wat kan mij dat gezang verdommen!’ schreeuwde Hoxworth. ‘Daar zijn walvissen!’ Hij greep een scheepsroeper, brulde bevelen tegen de maats die de sloepen ver de zee op roeiden en zag door zijn kijker hoe zij de enorme potvissen die zich in een kolonie van gigantische afmetingen voortbewogen, insloten. Op dit moment nam John Whipple een kloek besluit. Net als Abner was hij een zending en dus wist hij dat hij de zondag niet hoorde te ontwijden door mee te doen aan de jacht op walvissen; maar als wetenschapsman realiseerde hij zich ook dat hij wellicht nooit meer de kans kreeg om te zien hoe een bemanning een grote potvis bevocht. En dus gaf hij Abner zijn hoge hoed en zei: ‘Ik klim in het want.’ Abner protesteerde, maar tevergeefs, en gedurende de volgende zeven opwindende uren stond hij nors op het achterdek en weigerde halsstarrig naar de jacht op de walvissen te kijken.

Vanuit zijn voordelige positie in het tuig zag broeder Whipple hoe de drie boten die de *Carthaginian* had uitgezet, elk met gehesen zeil en bemand met een harpoenier, een roerganger en vier roeiers, de enorme walvissen achternagingen. ‘Het zijn potvissen!’ jubelde kapitein Hoxworth. ‘Kijk maar!’ en hij gaf Whipple een verrekijker. Door de kijker zag John de enorme dieren door de zee buitelen en water en samengeperste lucht ruim vier meter de lucht in spuiten. ‘Hoeveel walvissen zijn dat daar?’ vroeg Whipple. ‘Dertig misschien,’ schatte Hoxworth voorzichtig. ‘Hoeveel proberen jullie er te vangen?’ ‘Als we er één krijgen hebben we geluk. Potvissen zijn slimme dieren.’ Whipple keek toe hoe de voorste boot ongemerkt een bijzonder groot beest trachtte te naderen, maar het zwom geërgerd weg zodat een matroos zijn boot in de richting van een ander stuurde: een geweldige, grijsblauwe potvis die lui in de zon lag te deinen. Het beest voorzichtig van rechtsachter naderend, manoeuvreerde de matroos zijn boot handig langs de lange flank van de walvis. En de harpoenier, zijn linkerbeen stevig op de bodem van de boot, zijn rechter balancerend tegen de dolboorden, liet zijn linkerhand met de harpoen erin ver naar achter uithalen en boorde die toen met ongelofelijke kracht diep in het weerstand biedende lichaam van de walvis.

Op dit eerste angstige moment vloog het grote dier op uit het water en trok de harpoenlijn mee. Whipple riep: 'Hij is groter dan de *Thetis*.' Want de mannen van de *Carthaginian* hadden een mammoetwalvis aan de haak. 'Dat worden tachtig vaten!' schreeuwde een matroos. 'Als we hem krijgen,' waarschuwde Hoxworth. Hij nam de kijker van Whipple over en bestudeerde de manier waarop de walvis onderdook in een eerste poging zijn kwelgeesten van zich af te schudden. 'Hij is onder water,' zei de kapitein somber terwijl hij bleef kijken hoe de bemanning op die eerste woeste beweging van het monster zou reageren. Whipple kon zien hoe het koord zich razend snel afrolde uit het vaatje bij de harpoenier; een matroos stond naast hem met een bijl klaar om, mocht er gevaar dreigen, de lijn door te kappen en dus de walvis te verspelen. Het leek wel of het gevaarte op weg was naar de oceaانبodem, zoveel lijn rolde af. Minuten verstreken, en de walvis gaf geen teken van leven. De twee andere boten voeren een eindje uit de buurt, maar hielden zich klaar om hulp te bieden voor het geval de walvis vlak bij hen weer opdook. Toen, op een onverwachte plek en niet ver van de *Carthaginian*, kwam walvis boven water. Brullend kwam het beest boven de golven; het wentelde en keerde zich, sloeg met zijn enorme staart en spoot. Een toren van bloed werd hoog de lucht in gespoten, een monument van borrelend sterven, bleef even in het zonlicht hangen als een rood marmeren zuil, viel tenslotte in zee terug en kleurde de golven donkerrood. Nog viermaal spoot het enorme dier al het bloed uit zijn longen. Hoxworth zag de kleur en brulde: 'Hij is goed geraakt!' Nu brak het spannendste moment van het gevecht aan, want de gefolterde walvis aarzelde; iedereen wist dat hij, als hij na deze pauze in de verkeerde richting zwom, de boten lek kon stoten of ze vermorzelen in zijn machtige bek of zelfs zich bovenop de *Carthaginian* kon werpen die dan binnen een paar minuten zou zinken zoals reeds heel wat walvisvaarders vóór haar.

Ditmaal ging de walvis er vandoor. Met een snelheid van dertig mijl per uur joeg ze de zee op en trok de sloep met zich mee. Het zeil werd opgerold en de vier roeiers zaten met hun roeispanten omhoog terwijl hun maats aan boord van de *Carthaginian* schreeuwden: ‘Ze gaan sleetje rijden!’ Op die wijze bevochten zes mannen in een kleine roeiboort een enorme walvis op leven en dood. Het dier dook en wachtte, spoot bloed en dook opnieuw. Het zwom met een vaart naar de open zee en draaide plotseling weer om, maar de harpoen boorde zich dieper in zijn flank en de lijn bleef strak staan. Als de walvis in de buurt van de boot kwam, werkten de roeiers koortsachtig om de lijn in te halen; maar als het dier er vandoor ging, lieten zij die weer vieren; en tijdens dit woeste, bloederige spel van geven en nemen begon de walvis te beseffen dat hij het verliezen ging. Nu naderde langzaam een tweede sloep en de harpoenier ervan slingerde nog een wrede ijzeren spies diep in het voorstuk van de walvis en de wedloop begon opnieuw, dit keer met twee sloepen die sleetje reden. Snel werden zij door de roodgekleurde zee getrokken en ijlings werden de lijnen ingehaald wanneer de walvis rustte. Heen en terug, op- en onderduikend vocht de reusachtige walvis terwijl bloed zijn longen verstopte en zijn staartbewegingen allengs langzamer werden. ‘Dat is een kanjer!’ zei kapitein Hoxworth goedkeurend. ‘God geve dat hij niet een van de boten te pakken krijgt.’ De minuten verstreken en toen de kwartieren en de walvis vocht door, hevig bloedend en trachtend de veiliger diepten te bereiken; maar steeds moest hij weer boven komen, een enorme mannetjespotvis in doodsnoed, totdat hij eindelijk, na een laatste machtige tocht door de rode golven, op zijn zij rolde en dood was. ‘We hebben ‘m!’ schreeuwde kapitein Hoxworth terwijl de derde sloep naderbij kwam om zijn lijn aan de tweede vast te maken. En toen begon de bemanningen van de drie boten langzaam de walvis naar het moederschip te trekken. Intussen

manoeuvreeerde de *Carthaginian* zo met haar zeilen dat zij met veel omzichtigheid de naderende walvis tegemoet kon varen. Aan boord ontwikkelde zich een levendige activiteit. Aan stuurboord werd een gedeelte van de reling weggehaald en een klein plankier werd tot twee a drie meter boven het zeeoppervlak neergelaten. Vlijmscherpe spekmessen met zes meter lange heften werden klaargelegd. Andere matrozen sleepten moeizaam enorme ijzeren haken aan die elk bijna evenveel wogen als een mens, ze legden ze klaar om ze in het spek vast te haken en dat binnen boord te trekken. Op de plek waar Abner had zullen preken, stapelden de kok en zijn helper brandhout op om het vuur te stoken onder de kookpotten waarin de walvistraan werd gesmolten terwijl op het voordek de kuiper met het litteken op de wang toezicht hield op het wegnemen van het dekluk en het luchten van de vaten waarin de brij die niet onmiddellijk kon worden gekookt, zou worden opgeslagen. Net toen al die voorbereidingen waarvan John Whipple elk onderdeel met de grootste aandacht had gevolgd en Abner Hale getracht had dat niet te doen omdat het allemaal op zondag gebeurde, achter de rug waren, werd de walvis langszij gesleept en Whipple riep: ‘Hij is langer dan de *Thetis*.’ Maar kapitein Hoxworth, die zoals alle walvisvaarders nooit over de lengte van een walvis praatte, bromde: ‘Zeker tachtig, negentig vaten. Een kanjer.’ Toen de grote potvis aan stuurboord van de *Carthaginian* was vastgemaakt en het kleine plankier op zijn plaats gebracht, sprong een zwarte matroos van Brava, behorend tot de Kaap Verdische Eilanden, behendig op de walvis en met een hakmes trachtte hij de enorme haken in het spek vast te maken die naar hem werden neergelaten. Hoe handig hij ook was, hij slaagde er niet in de enorme haken te bevestigen. En toen de *Carthaginian* een plotselinge beweging naar de loefzijde maakte, werd de man van Brava door een van de zwaaiende haken tegen de borst geraakt en van de walvis af in zee gesmeten. Een dozijn sluwe

haaien die op het bloed af waren gekomen, stortte zich op hem, maar de matrozen op het plankier sloegen en hakten op de aanvallers in en verjoegen ze zodat de matroos weer op de walvis kon klimmen. Vloekend in het Portugees en druipend van bloed, zowel van de walvis als van de haaien, slaagde hij erin de wrede haken in het spek vast te maken; nu konden ze beginnen hem in stukken te snijden. Maar eerst moest nog de grote walviskop—bijna acht meter lang en een paar ton wegend—worden afgesneden en aan de achterspiegel van het schip worden vastgemaakt. ‘Hé daar, Brava!’ schreeuwde kapitein Hoxworth. ‘Zet die haak in zijn kop vast!’ En de pezige neger sprong behendig op de walviskop en bevestigde de haak, waarna zijn maats met extra scherpe messen aan lange stokken de kop van het reuzendier afsneden. Toen deze losgesneden was, zetten de mannen hun messen in het lichaam van de walvis en sneden de dikke speklaag in schuine spiralen af, van het gedeelte waar de kop had gezeten tot aan de enorme staart die slap in het water hing. Bij wijze van sport onderbraken de vaardige zeelui herhaaldelijk hun werk om hun dodelijke messen diep in een haai te steken die van het karkas kwam vreten. Als het mes dan werd teruggetrokken, spartelde de haai wat, alsof hij door een bij werd gestoken, en vrat door. Nu begonnen de mannen aan de lijnen te trekken die aan de zware haken vast zaten, en langzaam wentelde de walvis om zijn eigen as terwijl de speklaag in enorme spiralen werd afgepeld en binnenboord gehesen. Nadat bijna vier meter ervan over het dek lag, werd één ijzeren haak van de bovenkant losgesneden en lager opnieuw vastgezet. Toen werd de andere losgesneden en naast de eerste bevestigd zodat het eind van het blubberige spek op het dek viel; daar werd het gesneden, in stukken gehakt en eerst in de smeltpotten geworpen, en toen die vol waren in de vaten voor tijdelijke opslag. Vervolgens werden de lijnen opnieuw strak getrokken en de dikke laag spek gleed weer in lange spiralen het dek op

terwijl de mannen op het slingerende plankier het vlees lossneden van het lichaam van de langzaam rondwentelende walvis. Tenslotte kwam men bij de staart en in de laatste ogenblikken vóór het karkas aan de haaien werd gelaten, sprong de bewoner van Brava er weer op en sneed wat lappen vers walvisvlees af. ‘Neem ook wat van de lever mee!’ riep een matroos, maar de Brava voelde zich wegglijden in de richting van de haaien, hij greep dus een lijn en sprong terug op het plankier. Met een laatste houw van hun op Turkse sabels lijkende messen sneden de mannen de walvis los zodat hij wegdreef naar de wachtende haaien. Nu werd de enorme kop in drie stukken gesneden en aan boord gehesen; daar haalden vrijwel naakte mannen uit de grote schedelholte ruim twee dozijn kostbare vaten vol spermaceti of walschot, dat gebruikt zou worden voor de vervaardiging van kaarsen en cosmetische artikelen. Toen de schemering viel en de stukken kop, nu ontdaan van hun kostbare inhoud, teruggeworpen waren in de zee waar ze twaalf uur geleden een klein stel hersens hadden bevat die de goliath door de golven hadden geloodst, schreeuwde kapitein Hoxworth: ‘Door de edelmoedigheid van de Heer moest onze dienst worden uitgesteld. Laat de kookpotten nu maar voor zichzelf zorgen. Wij gaan bidden.’ En hij verzamelde alle hens op het spekgladde dek, maar Abner Hale wilde niet deelnemen aan de dienst, dus leidde John Whipple zowel het bidden als het zingen en hield een geïnspireerde preek naar aanleiding van een passage uit psalm 104: ‘O Heer, hoe groot zijn Uwe werken! ... het aardrijk is vol van Uwe goederen. Deze zee, die groot en wijd van ruimte is, daarin is het wriemelende gedierte, en dat zonder getal, kleine gedierten met grote. Daar wandelen de schepen, en de leviathan die Gij geformeerd hebt om daarin te spelen ... De heerlijkheid des Heren zij tot in eeuwigheid.’ In zijn preek hield hij hun voor: ‘Uit de onstuimige diepten heeft God de leviathan omhoog gevoerd.

Uit de eindeloze oceaan heeft Hij ons Zijn rijkdommen gegeven. Maar uit de eindeloze mensenocceaan schenkt Hij ons nog groter rijkdommen want het dier van de menselijke geest is onmetelijk en de rijkdom ervan wordt niet in vaten of walschot berekend. Die wordt gemeten in liefde, betamelijk gedrag en geloof. Mogen wij die de grote walvis gevangen hebben, in ons leven het veel grotere dier van het wederzijds begrip vangen.’ Kapitein Hoxworth was duidelijk onder de indruk van Whipples preek en riep: ‘Kok! Zet wat lekkers op tafel. Dit moeten we vieren!’ ‘We moeten terug naar de *Thetis*,” waarschuwde Abner. ‘Laat de *Thetis* maar wachten!’ baste Hoxworth. ‘Vannacht blijven jullie hier slapen.’ Hij ging de zendelingen voor naar zijn eigen verblijf benedendeks, en daar stonden ze met stomheid geslagen. Het woonvertrek was ruim en op de tafel lag een schoon, groen kleed. Het privévertrek van de kapitein was betimmerd met prachtig mahonie en versierd met talloze bewerkte walvisbaleinen. In zijn slaapvertrek stond een gerieflijk bed, voorzien van schone lakens en opgehangen in beugels, zodat zelfs als de *Carthaginian* rolde in een storm, de kapitein er tijdens zijn slaap geen last van had. Aan de wand hing een boekenkast, gevuld met werken over geografie, geschiedenis en zeevaart en een aantal gedichtenbundels. Vergeleken met de kleine, haveloze *Thetis* was dit schip luxueus ingericht. En het eten was lekker. Met zijn diepe stentorstem zei kapitein Hoxworth: ‘Wij moeten hard voor onze walvissen vechten. We eindigen nooit op de tweede plaats en we eten er goed van. Dit is een fortuinlijk schip en aan het eind van deze reis, dominee Whipple, zal dit schip voor twee derde van mij zijn en na de volgende is het helemaal van mij.’ ‘Uw verblijf ziet er schitterend uit,’ antwoordde Whipple. ‘Die mahoniebetimmering heb ik er in Manila in laten aanbrengen. Ik ben namelijk van plan mijn vrouw op de volgende reis mee te nemen.’ Hij lachte wat verontschuldigend en legde uit:

‘Wanneer een kapitein dat doet, noemt de bemanning het schip een “duiventil”. Sommige walvisvaarders willen niet aanmonsteren op een “duiventil”. Anderen juist graag. Die zeggen dat het eten en de medische verzorging beter zijn.’

‘Worden kapiteinsvrouwen wel eens zeeziek?’ vroeg Whipple.

‘In het begin, een beetje,’ bromde Hoxworth. ‘Maar op een groot schip als dit, komen ze er gauw overheen.’ ‘Ik zou Amanda en Jerusha wel eens willen zien als kapiteinsvrouwen,’ lachte Whipple. ‘Zei u Jerusha?’ vroeg de kapitein. ‘Ja. Jerusha Hale, de vrouw van Abner.’ ‘Wat leuk!’ brulde de reus. ‘Ik ga ook met een Jerusha trouwen.’ En hij boog zich voorover om Abners kleine hand te grijpen. ‘Waar komt uw Jerusha vandaan, dominee Hale?’ ‘Uit Walpole, New Hampshire,’ antwoordde Abner, weinig gelukkig met het feit dat de naam van zijn vrouw ter sprake kwam in de hut van een walvisvaarder. ‘Zei u Walpole?’ vroeg Hoxworth. ‘Ja.’ De forse Hoxworth schopte zijn stoel naar achteren en greep Abner bij zijn jas. ‘Is Jerusha Bromley aan boord van die brik daar?’ vroeg hij dreigend. ‘Ja,’ antwoordde Abner bedaard. ‘Godallemachtig!’ riep Hoxworth en duwde Abner terug in zijn stoel. ‘Anderson! Strijk een sloep voor me!’ Met een gezicht als een donderwolk greep hij zijn pet, plantte hem achterop zijn hoofd en stormde naar boven. Toen Abner en John hem achterna wilden gaan, duwde hij hen terug de hut in. ‘Jullie wachten hier!’ donderde hij. ‘Wilson!’ brulde hij naar zijn bootsman. ‘Als die kerels hier uit deze hut proberen te komen, schiet je ze neer.’ Een ogenblik later zat hij al in de sloep op zee en voer in de richting van de *Thetis*, terwijl hij zijn roeiers tot spoed aanzette.

Toen Hoxworth—omdat hij niet op een touwladder wilde wachten—zich aan boord gewerkt had, vroeg kapitein Janders: ‘Waar zijn de zendelingen?’ Maar met een gezicht dat niet veel

goeds voorspelde brulde Hoxworth: ‘Die zendelingen kunnen me niets verdommen. Waar is Jerusha Bromley?’ en hij stormde naar beneden, het bedompte dagverblijf in en schreeuwde: ‘Jerusha! Jerusha!’ Toen hij haar aan tafel zag zitten, maaide hij met zijn machtige armen alle andere zendelingen weg en tierde: ‘Opdonderen!’ En toen ze weg waren, pakte hij Jerusha’s handen en vroeg: ‘Is het waar wat ze me verteld hebben?’ Jerusha, die er extra stralend uitzag nu ze én geen last meer had van zeeziekte én zo blij was in verwachting te zijn, deinsde terug voor de krachtige man die haar vier jaar geleden het hof had gemaakt. Hoxworth merkte het, sloeg met zijn machtige vuist op tafel en riep: ‘Godallemachtig, wat heb je uitgehaald?’ ‘Ik ben getrouwd,’ zei Jerusha met vaste stem en zonder in paniek te raken. ‘Met die wurm? Met dat kleine misbaksel van een ...’ ‘Met een fantastisch verstandige man,’ zei ze terwijl ze tegen een smal stukje wand ging staan tussen twee deuren die elk naar een hut leidden. ‘Dat godvergeten onderkruipsel ...’ ‘Rafer, je moet niet vloeken.’ ‘Ik vloek die hele godverdommese kleine stinkschuit naar de hel voordat ik jou laat ...’ ‘Rafer, je bent weggebleven. Je hebt nooit gezegd dat je met me wilde trouwen ...’ ‘Heb ik dat nooit gezegd?’ brulde hij en sprong over een omgevallen stoel om haar naar zich toe te trekken. ‘Ik heb je geschreven uit Kanton. Ik heb je geschreven uit Oregon. Ik heb je geschreven uit Honoloeloe. Ik heb je verteld dat we trouwen gingen zodra ik in New Bedford afgemeerd zou hebben en dat ik je mee zou nemen op mijn schip. Het zal heel spoedig mijn schip zijn, Jerusha, en jij gaat met me mee.’ ‘Rafer, ik ben getrouwd. Met een dominee. Je brieven zijn nooit aangekomen.’ ‘Je kunt niet getrouwd zijn!’ raasde hij. ‘Ik ben de man van wie je houdt en dat weet je.’ Hij drukte haar stijf tegen zich aan en kuste haar steeds opnieuw. ‘Ik kan je niet laten gaan!’ ‘Rafer,’ zei ze kalm terwijl ze hem van zich af duwde, ‘je moet mijn toestand respecteren.’ De forse

kapitein deinsde achteruit en keek naar het meisje van wie hij bijna vier jaar gedroomd had. Het was waar dat hij haar bij die eerste wilde kennismaking niet ten huwelijk had gevraagd, maar toen er goede vangsten waren en zijn toekomst veilig gesteld was, had hij haar geschreven, drie afzonderlijke brieven voor het geval een niet aan zou komen. Nu zei ze dat ze getrouwd was ... misschien zelfs zwanger. Getrouwd met een misselijk scharminkel met piekhaar. 'Ik vermoord je liever!' schreeuwde hij. 'Heregod, Jerusha, jij blijft niet getrouwd ...' En met een stoel deed hij een uitval naar haar. 'Abner!' gilte ze vertwijfeld, niet wetend dat hij er niet was en overtuigd dat hij haar op de een of de andere manier zou ontzetten als hij aan boord van de *Thetis* was. 'Abner!' De stoel scheerde langs haar hoofd en de woeste zee kapitein stortte zich op haar, maar voordat flauwviel zag ze Keoki en de oude walvisvaarder met haken en knuppels de hut binnenstormen. Later troostten de zendelingen haar door te zeggen: 'We hebben het allemaal gehoord, zuster Hale, en we hoopten niet tussenbeide te hoeven komen, want hij was door het dolle heen en we dachten dat hij wel tot bezinning zou komen.' 'Ik moest hem neerslaan, mevrouw Hale,' zei Keoki verontschuldigend. 'Waar is hij nu?' 'Kapitein Janders brengt hem terug naar zijn schip,' zei een van de vrouwen. 'Maar waar is dominee Hale?' riep Jerusha, vervuld van liefde en vrees. 'Hij is op het andere schip,' verklaarde Keoki. 'Kapitein Hoxworth gaat hem vermoorden!' jammerde Jerusha en trachtte naar boven te strompelen. 'Daarom is kapitein Janders juist meegegaan,' stelde Keoki haar gerust. 'Met pistolen.' Maar zelfs kapitein Janders was die avond niet in staat Abner te beschermen; want ofschoon Rafer Hoxworth onderweg naar de *Carthaginian* wat afkoelde en ofschoon hij tegenover John Whipple een toonbeeld van hoffelijkheid was, zodra hij Abner in het vizier kreeg en zag hoe klein hij was en hoe onaanzienlijk, verloor hij zijn zelfbeheersing en sprong

brullend op de kleine zending af. Hij tilde hem op en rende met hem naar de reling waar het spek aan boord was gehaald. Misschien doordat hij onverwachts uitgleed op het spekgladde dek of misschien wel met opzet tilde hij Abner hoog op en smeed hem woedend in de donkere golven. ‘Je houdt haar niet!’ gilte hij als een waanzinnige. ‘Ik kom terug naar Honoloeloe en dan zal ik haar uit je armen losrukken. Ik zal je godverdomme vermoorden, rottig scharminkel.’ Terwijl Hoxworth tekeerging, manoeuvreerde kapitein Janders wanhopig met zijn roeiboort en waarschuwde zijn mannen: ‘Na het in stukken snijden van een walvis zijn er altijd haaien.’ En de roeiers zagen donkere schaduwen door het water schieten waarvan er een Abner raakte, zodat hij doodsbang ‘Haaien!’ gilte. Vanaf het duistere dek van de *Carthaginian* brulde kapitein Hoxworth: ‘Pak hem, haaien! Pak hem! Hij zit aan deze kant. Hier is-ie, haaien!’ Zo stond hij nog steeds te razen, terwijl John Whipple een arm in de grote Stille Oceaan stak en zijn broeder binnenboord trok. ‘Hebben de haaien je te pakken gehad, Abner?’ fluisterde hij. ‘Mijn voet ...’ ‘Nee! Daar is niets mee aan de hand, Abner. Een beetje bloed, dat is alles.’ ‘Bedoel je dat mijn voet niet is ...’ ‘Er is niets mee aan de hand, Abner,’ herhaalde Whipple. ‘Maar ik voelde een haai ...’ ‘Ja, een heeft je geraakt,’ zei Whipple geruststellend, ‘maar die heeft alleen de huid geschaafd. Kijk maar, hier zijn je tenen.’ Het laatste dat Abner zich kon herinneren vóór hij het bewustzijn verloor was dat John Whipple in zijn tenen kneep en dat Rafer Hoxworth in de donkere verte nog steeds doelloos stond te brullen: ‘Pak ‘m, haaien! Daar is-ie. Pak dat rottige stuk ongeluk en vreet hem op. Want als jullie het niet doen, moet ik het zelf doen.’ Dit was er de oorzaak van dat Abner Hale, tweeëntwintig jaar oud en plechtig in het zwart gekleed, met een vilthoed op die bijna zo lang was als hijzelf, hinkend aan land kwam in de haven van Lahaina op het Hawaï-eiland Maui. De haai had niet zijn voet en zelfs niet

zijn tenen afgebeten, maar wel de pees blootgelegd en beschadigd; en zelfs de goede zorgen van John Whipple zouden dit niet meer geheel kunnen herstellen.

De eigenlijke aankomst van de zendelingen werd een verwarde aangelegenheid, want toen de *Thetis* de befaamde overwinteringshaven van Lahaina binnenvoer, ontstond er aan wal grote beroering. Tot hun ontzetting zagen de zendelingen hoe vele knappe jonge vrouwen hun kleren uitgooiden en geestdriftig in de richting van de kleine brik begonnen te zwemmen waaraan zij uit het verleden kennelijk goede herinneringen bewaarden. De aandacht van de zendelingen verplaatste zich echter snel van de zwemmende vrouwen naar een fraaie kano die, hoewel later van wal gestoken, spoedig de zwemmende naakte vrouwen inhaalde en langs zij de *Thetis* verscheen. Er zaten een man in, een spiernaakte vrouw en vier aantrekkelijke, eveneens naakte meisjes. ‘Daar zijn we weer!’ riep de man vrolijk en duwde zijn vrouwen aan boord van het kleine schip. ‘Nee! Nee!’ riep Keoki Kanakoa, verlegen met de situatie. ‘Dit zijn zendelingen!’ ‘Mijn meisjes goeie meisjes!’ schreeuwde de vader geruststellend en hij duwde zijn knappe vrouwen het dek op zoals hij in het verleden zo vaak gedaan had. ‘Zwemmende meisjes niet goed. Heleboel ziek.’ ‘Vader in de hemel!’ fluisterde Abner tegen broeder Whipple. ‘Zijn dat zijn eigen dochters?’ Op dat moment kregen twee van de meisjes de oude walvisvaarder in de gaten die de *Thetis* gered had voor de Vier Evangelisten. Kennelijk hadden zij goede herinneringen aan hem want ze renden het dek over, riepen hem bij zijn naam en sloegen hun armen om hem heen. Maar toen hij Jerusha’s ontzetting zag, trachtte hij hen van zich af te slaan zoals een man vliegen van zijn gezicht wegmept als hij aan het eten is. ‘Ga terug! Ga terug!’ smeekte Keoki in het Hawaïaans en langzamerhand begonnen de vier

lachende dochters en hun mooie, naakte moeder zich te realiseren dat zij op dit schip, in tegenstelling tot alle andere, niet gewenst waren. En min of meer verbijsterd lieten ze zich weer in de kano zakken die hun gezin zich had kunnen aanschaffen dank zij de diensten die zij aan passerende schepen verleend hadden. Treurig omdat deze dag hem geen geld in het laatje zou brengen, peddelde het gezinshoofd vrouw en kinderen terug naar Lahaina; en steeds als hij bij een groep meisjes kwam die naar de *Thetis* zwom, riep hij verbijsterd: ‘Teruggaan! Willen geen meisjes!’ En treurig maakte het konvooi eilandschonen rechtsomkeert naar de kust en kleepte zich weer aan. Aan boord van de *Thetis* zei Abner Hale, die nog nooit eerder een naakte vrouw had gezien, wat duizelig tegen zijn broeders: ‘Er zal voor ons op Lahaina heel wat werk aan de winkel zijn.’ Toen kwamen er van de kust af twee andere Hawaïanen aanvaren, totaal verschillend van de vorige bewoners. Abner zag hen het eerst, omdat een grote kano met dienaren op de achter- en op de voorsteven die een met gele veren getooide staf in hun hand hielden, het middelpunt werd van grote opwinding. Geagiteerd liepen de eilanders heen en weer toen te midden van hen twee van de reusachtigste menselijke wezens verschenen die Abner tot dan toe gezien had. ‘Daar is mijn vader!’ riep Keoki Kanakoa tegen de zendelingen; hij ging bij de Hales staan en herhaalde tegen Abner: ‘Die lange man is mijn vader, opzichter over de domeinen van de koning.’ ‘Ik dacht dat hij de koning van Maui was,’ merkte Abner teleurgesteld op. ‘Dat heb ik nooit beweerd,’ antwoordde Keoki. ‘De mensen in Boston hebben dat ervan gemaakt. Zij dachten dat de Amerikanen daarvan onder de indruk zouden komen.’ ‘Wie is die vrouw?’ informeerde Jerusha. ‘Mijn moeder. Zij is het opperhoofd van de eilanden. Wanneer mijn vader haar iets vragen wil over staatszaken, is hij verplicht op handen en voeten het vertrek binnen te kruipen. En ik ook.’ Vanaf de reling bekeken de

zendelingen de enorme vrouw, die geheel ontspannen nauwelijks meehielp toen haar onderdanen haar omvangrijke lichaam de kano in tilden. Keoki's moeder was een twee meter lange, statige vrouw met lang haar, indrukwekkend in ieder opzicht, rond honderdvijftig kilo wegend. Haar massieve onderarmen waren forser dan heel wat mannenlichamen terwijl haar gigantische middel, omhuld door vele lagen tapa vol fraaie patronen, meer leek op de stam van een woudreus dan op dat van een menselijk wezen. Alleen al aan haar omvang kon men zien dat ze een opperhoofd was; maar wat het meest in het oog viel waren haar beide prachtige borsten die in al hun massieve, bruine grootsheid boven de zachtrode en gele tapa hingen. De mannen onder de zendelingen staarden verwonderd naar haar, de vrouwen vol ontzag. 'Wij noemen haar Alii Nui,' fluisterde Keoki eerbiedig. 'Vanuit haar stroomt de mana in ons over.' Verbaasd keek Abner zijn jonge christenvriend aan alsof een onreine dwaling hem bezoedeld had. 'Uit God stroomt je geestelijk heil en niet uit een alii nui,' verbeterde hij. De jonge Hawaïaan kreeg een kleur, en met een innemende onbevangenheid legde hij uit: 'Wanneer je lange tijd met een bepaalde opvatting hebt geleefd, druk je soms betere opvattingen op dezelfde ondoordachte wijze uit.' Opnieuw fronste Abner zijn wenkbrauwen alsof alle moeite die hij aan Keoki besteed had tevergeefs was geweest. 'God is niet wat je noemt een *betere opvatting*, Keoki,' zei hij ernstig. 'God is de overtreffende trap. Hij staat alleen en duldt geen vergelijkingen. Je aanbidt God niet alleen omdat Hij een betere opvatting vertegenwoordigt.' Abners toon was verwijtend maar Keoki, met vreugdetranen in zijn ogen, merkte dat niet en hoorde diens woorden in liefde aan. 'Het spijt me, broeder Hale,' zei hij berouwvol. 'Ik zei het zonder na te denken.' 'Ik geloof dat het beter is, Keoki,' zei Abner nadenkend, 'als je me voortaan weer net als vroeger aanspreekt als dominee Hale. Het kan zijn dat jouw volk de betiteling broeder niet

begrijpt.’ Hier mengde Jerusha zich in het gesprek en vroeg: ‘We hadden toch afgesproken dat we elkaar broeder en zuster zouden noemen?’ ‘Onder elkaar wel, mevrouw Hale,’ legde Abner geduldig uit. ‘Is Keoki dan niet ook een van ons?’ drong Jerusha aan. ‘Ik vind dat de term *een van ons* vooral verwijst naar de predikanten en hun echtgenoten,’ oordeelde Abner. ‘Wanneer jij ook dominee bent geworden, Keoki, mag je broeder Abner zeggen,’ verzekerde Jerusha de jonge Hawaïaan. ‘Maar ook al ben je nu nog geen dominee, Keoki, ik ben je zuster Jerusha.’ Ze ging naast hem staan en zei: ‘Je vader en moeder zijn knappe mensen.’ Met grote waardigheid, de gele veren aan de stokken wapperend in de wind, naderde de lange kano de *Thetis*; en nu kregen de Hales voor het eerst de vader van Keoki in zijn volle majesteit te zien. Hij was iets minder omvangrijk dan de Alii Nui, maar nog groter—twee meter tien—en hij zag er buitengewoon indrukwekkend uit. Zijn haar was zwart met hier en daar wat grijs ertussen. Zijn bruine gezicht werd door diepe denkrimpels doorsneden en onder zijn zware wenkbrauwen straalden een paar expressieve ogen. Hij was gekleed in een korte mantel van gele veren en een rok van rode tapa. Het meest opvallende aan hem was echter een gevederde helm die nauw om zijn hoofd sloot, vanaf zijn nek liep een smalle kuif van veren die over zijn achterhoofd tot over zijn voorhoofd reikte. Door een of andere geheimzinnige speling van ofwel de geschiedenis ofwel de menselijke geest droeg Kelolo, opzichter van de domeinen van de koning, precies dezelfde soort helm als Achilles, Ajax en Agamemnon, maar doordat zijn volk nooit metaal had gevonden, was zijn helm niet van ijzer doch van veren. Toen hij zijn zoon op het dek van de *Thetis* zag staan, greep de reus Kelolo behendig het touw dat naar hem werd neergelaten, en met een paar vlugge beweging en sprong hij uit de kano via een voetsteun aan stuurboordzijde van de *Thetis* en vervolgens wipte hij vlug het dek op. Abner keek zijn ogen uit.

‘Hij moet wel tegen de honderdvijftig kilo wegen!’ fluisterde hij tegen Jerusha; maar net als Keoki huilde ze nu, want de hartelijke wijze waarop de reus Kelolo en zijn na lange afwezigheid teruggekeerde zoon elkaar omhelsden, de neuzen tegen elkaar wreven en huilden, herinnerde Jerusha aan haar eigen ouders en ze drukte haar kanten zakdoekje tegen haar ogen. Tenslotte maakte Keoki zich los uit de omhelzing en zei: ‘Kapitein Janders. Mijn vader zou u graag zijn respect betuigen.’ De stoere zee kapitein uit New England kwam naar voren om begroet te worden. Kelolo, die er trots op was dat hij bij andere schepen geleerd had hoe je een westerling naar behoren moest begroeten, stak zijn machtige rechterhand uit; en toen kapitein Janders die schudde, las hij de van de pols tot de schouder lopende onhandig getatoeëerde letters: ‘Tamehameha King’. ‘Kan je vader Engels schrijven?’ vroeg Janders. Keoki schudde van nee en zei snel iets in het Hawaïaans. Toen Kelolo antwoord had gegeven, zei zijn zoon: ‘Een van de Russen heeft dat voor mijn vader gedaan. In 1819, toen onze grote koning Kamehameha stierf.’ ‘Waarom spelde hij de naam als Tamehameha?’ vroeg Janders. ‘Onze taal wordt nu pas voor het eerst op schrift vastgelegd,’ legde Keoki uit. ‘De wijze waarop jullie Amerikanen besloten hebben die naam te spellen is noch goed noch fout. De naam van mijn vader spellen jullie als Kelolo. Die zou even goed als Teroro gespeld kunnen worden.’ ‘Bedoel je dat de waarheid ergens in het midden ligt?’ vroeg Janders. Gretig pakte Keoki de hand van de kapitein en schudde die langdurig alsof de laatste iets gezegd had dat plotseling een nieuw licht op een moeilijk probleem had geworpen. ‘Ja, kapitein,’ zei de jongeman blij. ‘In deze zaken ligt de waarheid vast en zeker ergens in het midden.’ Die gedachte vond Abner weerzinwekkend, vooral omdat hij zich steeds meer zorgen maakte over Keoki’s duidelijke terugval tot het heidendom toen Hawaï dichterbij kwam. ‘Er is altijd maar één waarheid,’ verbeterde de jonge

zendeling. Keoki stemde hier graag mee in en verklaarde: ‘In de dingen van God is er vanzelfsprekend maar één waarheid, dominee Hale. Maar wat de spelling van mijn vaders naam aangaat, is er geen absolute waarheid. Die ligt tussen Kelolo en Teroro en is geen van beide.’ ‘Keoki,’ zei Abner geduldig, ‘een zendelingencommissie, uitstekend op de hoogte met Grieks, Hebreeuws en Latijn, heeft gedurende meer dan een jaar in Honoroeroe de taal bestudeerd om vast te stellen hoe Hawaïaanse namen gespeld moeten worden. Zij is niet overhaast of zonder kennis van zaken te werk gegaan en zij heeft beslist dat de naam van je vader gespeld moet worden als Kelolo.’ Zonder verder nadenken verklaarde Keoki: ‘Ze hebben ook besloten dat de stad voortaan Honoloeloe moet worden genoemd, maar de echte naam klinkt meer als Honoroeroe, zoals u het uitsprak.’ Abner bloosde en stond op het punt hem scherp van repliek te dienen toen kapitein Janders de situatie redde door Kelolo vol bewondering bij de getatoeëerde arm te grijpen en te zeggen: ‘Tamehameha! Een erg grote koning. Alii Nui Nui!’ Kelolo, die verbaasd had gestaan over de voorafgaande woordenwisseling, produceerde een brede glimlach en beantwoordde het compliment. Op de reling van de *Thetis* kloppend zei hij in het Hawaïaans: ‘Dit is een erg mooi schip. Ik zal dit schip kopen voor Malama, de Alii Nui, en u, kapitein Janders, zult onze kapitein zijn.’ Toen Keoki dit vertaald had, lachte kapitein Janders niet maar keek Kelolo strak aan en knikte nadenkend. ‘Vraag hem hoeveel sandelhout hij mij voor het schip kan leveren.’ ‘Ik ben zuinig geweest op mijn sandelhout,’ zei Kelolo voorzichtig. ‘Er is in de bergen van Maui nog veel meer. Ik kan het sandelhout halen.’ ‘Zeg hem dat als ik het sandelhout krijg, hij het schip mag hebben.’ Toen Kelolo dat goede nieuws hoorde, begon hij op de Amerikaanse manier handen te schudden, maar kapitein Janders hield voorzichtigheidshalve nog een slag om de arm. ‘Zeg hem dat hij de *Thetis* niet krijgt voordat ik het sandelhout

naar Kanton heb gebracht en terug ben gekomen met een lading Chinese goederen die ik zelf mag verkopen.’ ‘Dat is redelijk,’ stemde Kelolo toe, en opnieuw stak hij fier zijn hand uit om de koop te bezegelen. Kapitein Janders greep die maar hij voegde er voorzichtig aan toe: ‘Collins, stel een contract op in drievoud. Verklaar dat wij de *Thetis* zullen verkopen voor een nu direct te leveren complete lading sandelhout, plus eenzelfde hoeveelheid wanneer wij uit China zijn teruggekeerd.’ Toen de condities vertaald waren, knikte Kelolo plechtig. Collins fluisterde: ‘Dat is een verdomde hoop sandelhout.’ En het antwoord van Janders: ‘Dit is een verdomd fijn schip. Het is een eerlijke zaak.’ Terwijl de reusachtige hoofdman aan het onderhandelen was, had Abner gelegenheid hem goed te bestuderen en zijn aandacht werd getrokken door het machtssymbool dat Kelolo om zijn bruine hals droeg. Aan een heel dikke donkere ketting, op het eerste gezicht gemaakt uit een soort boomvezel, hing een wonderlijk gevormd stuk ivoor, ongeveer vijftien centimeter lang en vier centimeter breed; wat echter het meest opviel was de manier waarop aan de onderkant een rand omhoog stak, zodat het geheel veel weg had van een ouderwets pikmes om bomen mee te snoeien. ‘Wat is dat?’ vroeg Abner fluisterend aan Keoki. ‘Het teken van een alii,’ antwoordde Keoki. ‘Waar is het van gemaakt?’ ‘Het is een walvistan.’ ‘Dat moet zwaar zijn in het dragen,’ vond Abner, en Keoki nam de hand van de zendeling en legde die onder de tand zodat Abner zelf het verbazende gewicht ervan kon beoordelen. ‘Vroeger,’ zei Keoki lachend, ‘zou u worden gedood omdat u een alii aanraakte.’ Toen voegde hij eraan toe: ‘Hij heeft geen last van het gewicht doordat hij aan een ketting van mensenhaar hangt.’ ‘Is dat mensenhaar?’ riep Abner verbaasd uit en Keoki liet zijn vriend de halsketting voelen die, zoals Keoki uitlegde, vervaardigd was uit ongeveer tweeduizend verschillende strengen gevlochten haar; iedere streng was geweven uit het haar van tachtig verschillende

mensen. ‘De totale lengte van dat haar,’ begon Abner. ‘Nou ja ... het lijkt niet mogelijk!’ ‘En allemaal van het hoofd van vrienden,’ zei Keoki trots. Voordat Abner op die barbaarsheid commentaar kon leveren, ontstond er naast de *Thetis* een grote drukte en de zendelingen haastten zich die kant uit om een uitzonderlijk schouwspel gade te slaan. Twee dikke touwen waren van de grote mast neergelaten boven de kano waarin Malama, de Alii Nui, nog steeds zat. De uiteinden van de touwen werden vastgesjord aan een brede band van grove stof die gewoonlijk gebruikt werd om onder de buik van paarden en koeien door te halen om ze zo aan dek te kunnen hijsen. Nu werd de draagband gebruikt als een enorme hangmat, waarin de mannen van de kano voorzichtig hun geëerbiedigde opperhoofd in de breedte neerlegden, zodat haar voeten en armen over de rand van de band bengelden en ze in evenwicht bleef, terwijl haar geweldige kin op het harde touw rustte dat ervoor zorgde dat de draagband niet zou scheuren. ‘Zit ze goed?’ vroeg kapitein Janders bezorgd. ‘Zo veilig als maar kan,’ riep een matroos. ‘Laat haar niet vallen!’ waarschuwde Janders, ‘anders gaan we eraan.’ ‘Zachtjes! Zachtjes!’ riepen de mannen aan de touwen, en langzaam werd de reusachtige Alii Nui aan boord van de *Thetis* gehesen. Toen haar grote donkere ogen kinderlijk nieuwsgierig over de reling konden kijken, terwijl haar kin op de rand van de draagband rustte en haar lichaam behaaglijk uitgestrekt lag, wuifde ze met haar rechterhand in een grootse welkomstgroet en ontspanden haar knappe gelaatstreken zich tot een tevreden glimlach. ‘Aloha! Aloha! Aloha!’ zei ze een paar maal met een lage, zachte stem, haar expressieve ogen gleden langs de rij in het zwart geklede zendelingen met hun lange domineesjassen. Maar haar warmste begroeting gold de magere maar niettemin aantrekkelijke jonge vrouwen die ingetogen achteraan stonden. Er zouden bijna vier Amanda Whipples voor nodig zijn geweest om de omvang te evenaren van deze reusachtige

vrouw die met haar muzikale stem steeds weer ‘Aloha! Aloha!’ riep terwijl ze in de draagband boven de hoofden van de vrouwen hing. ‘In ‘s hemelsnaam!’ riep Janders. ‘Voorzichtig nu. Rustig! Rustig!’ Terwijl de touwen over de kaapstanders werden gevierd, zakte de draagband zachtjes naar het dek. Onmiddellijk haastten kapitein Janders, Kelolo en Keoki zich naar voren om de draagband op te vangen om te voorkomen dat de Alii Nui zich bij de landing zou bezeren. Ze was echter zo zwaar dat de mannen, ondanks hun inspanning om de draagband, die door haar gewicht bleef zakken, niet het dek te laten raken, eerst door hun knieën gingen en uiteindelijk in spreidzit op het dek terechtwamen. Niet in het minst van haar stuk gebracht wentelde de indrukwekkende vrouw zich op haar zij, stond op en kwam overeind in al haar majesteitelijke lengte; haar lagen tapa deden haar nog groter lijken dan ze al was. Kalm liep ze langs de rij zendelingen en begroette elk afzonderlijk met haar welluidende ‘Aloha! Aloha!’ Toen ze echter bij de door de storm geplaagde vrouwen was aangekomen, wier ontberingen zij zich levendig kon voorstellen en van wie ze onmiddellijk zag dat ze veel te mager waren, kon ze zich niet beheersen en ze brak in tranen uit. Ze drukte kleine Amanda Whipple aan haar omvangrijke boezem en huilde even; toen wreef ze haar neus tegen die van Amanda alsof die haar dochter was. Daarop wendde ze zich om beurten tot elk van de vrouwen, en terwijl ze bleef huilen drukte ze in haar overstelpende liefde allen aan haar hart. ‘Aloha! Aloha!’ zei ze steeds weer. Toen wendde ze zich uitsluitend tot de vrouwen. Hun echtgenoten—evenals haar eigen man—negerend, zei ze zachtjes terwijl haar zoon haar betoog vertaalde: ‘Mijn lieve, kleine kinderen, jullie moet mij altijd als jullie moeder beschouwen. In het verleden hebben de blanke mannen ons alleen maar zeelieden en handelslui en onruststokers gestuurd. Nooit vrouwen. Maar nu zijn jullie gekomen, dus weten we dat de bedoelingen van de

Amerikanen uiteindelijk toch goed moeten zijn.’ Malama, de Alii Nui, het heiligste, van mana vervulde menselijke wezen op Maui, wachtte voornaam tot deze begroeting was overgekomen. En toen de vrouwen van de zendelingen er dankbaar voor bleken, liep ze de rij opnieuw langs en wreef neuzen met elk van de vrouwen, steeds weer zeggend: ‘Je bent mijn dochter.’ Overmand door zowel de emotie als door de inspanning die het haar had gekost om aan boord van de *Thetis* te komen, maakte Malama, terwijl haar vollemaansgezicht trekken van opluchting vertoonde, langzaam de tapa’s los waarin haar enorme lichaam gehuld was. De uiteinden overhandigde ze aan haar dienaren, ze gaf bevel van haar weg te lopen waardoor ze als een tol ronddraaide totdat ze helemaal naakt voor hen stond afgezien van een halsketting uit mensenhaar waaraan één enkele walvistanid bengelde. Ze zuchtte van opluchting, krabde zich en gaf te kennen dat ze rusten wilde. De draagband leek haar daar geschikt toe, maar toen ze op haar buik ging liggen, zagen de zendelingen tot hun verbijstering dat over de hele lengte van haar linkerbil de paarse woorden getatoeëerd stonden: ‘Tamehameha King Died 1819’. ‘Hebben de Russen dat ook gedaan?’ vroeg kapitein Janders. ‘Dat moet haast wel,’ antwoordde Keoki. Hij vroeg zijn moeder naar dit herinneringsteken en zij draaide haar hoofd ernaar toe om het beter te bekijken. Er kwamen tranen in haar ogen en Keoki legde uit: ‘Zij was de negentiende vrouw van Kamehameha de Grote.’ Ontsteld riep Jerusha uit: ‘Dan was ze dus niets anders dan een concubine!’ ‘In veel opzichten wel,’ vervolgde Keoki. ‘Malama was op het laatst de favoriete vrouw van de koning. Maar aangezien ze de Alii Nui was, had ze natuurlijk ook recht op andere echtgenoten.’ ‘Bedoel je dat ze tegelijkertijd ... met je vader getrouwd was?’ vroeg Abner argwanend. ‘Natuurlijk!’ verklaarde Keoki. ‘Kamehameha zelf vond het goed want mijn vader was haar jongere broer.’ ‘Gooi wat water over die vrouw heen!’ riep

kapitein Janders, want een der zendelingsvrouwen was flauwgevallen, helemaal overstuurd door Malama's naaktheid en haar ingewikkelde huwelijksleven. Keoki begreep de oorzaak ervan, ging naar zijn moeder toe en fluisterde haar in dat zij haar lichaam bedekken moest, want dat Amerikanen er een afschuw van hadden iemand naakt te zien. De grote vrouw die naakt op het dek lag, toonde zich inschikkelijk. 'Vertel hun maar,' zei ze geestdriftig, 'dat ik me voortaan net zo zal kleden als zij.' Voordat Keoki dit echter kon vertalen, vroeg ze bedaard aan kapitein Janders of hij haar aan wat vuur kon helpen. En toen er een komfoor was gebracht, wierp ze de tapa's die ze gedragen had in de vlammen. Toen alles verbrand was, kondigde ze plechtig aan: 'Nu ga ik dezelfde kleren dragen als de nieuwe vrouwen.' 'Wie gaat er kleren voor u maken?' vroeg Abner. Gebiedend wees Malama naar Jerusha en Amanda en zei: 'Jij en jij.' 'Zeg haar dat je het met plezier wilt doen,' fluisterde Abner haastig. De beide zendelingsvrouwen bogen en zeiden: 'Wij zullen een japon voor u maken, Malama, maar we hebben geen stof genoeg omdat u een heel grote vrouw bent.' 'Maak haar niet boos,' waarschuwde Abner, maar met haar vlugge verstand had Malama direct begrepen wat Jerusha's probleem was en ze moest lachen. Met een zwaai van haar machtige arm alle zendelingsvrouwen tegelijk aanduidend riep ze: 'In al jullie jurkjes samen zit nog niet genoeg stof voor één jurk voor mij.' Ze beduidde haar dienaren een aantal pakken uit de kano te halen, en voor de verbaasde ogen van de zendelingsvrouwen werd meter na meter van de allerbeste Chinese stof afgerold. Tenslotte viel blijkbaar haar keus op een patroon in stralend rood en prachtig blauw, en wijzend op Amanda Whipples daagse japonnetje kondigde ze kalm aan: 'Als ik naar het eiland terugga, wil ik zo gekleed zijn.' Na dit bevel gegeven te hebben ging ze slapen; haar enorme naakte lichaam werd vrij van vliegen gehouden door dienaren die haar onafgebroken

met stokken met veren eraan bewaaierden. Toen ze wakker werd, vroeg kapitein Janders of ze iets wilde nuttigen van het eten aan boord, maar uit de hoogte bedankte ze daarvoor en ze gaf haar dienaren opdracht grote kalebassen met voedsel uit de kano te halen. Terwijl de zendelingenvrouwen dus zwetend en zuchtend naaiden aan de tentjurk, lag Malama in een gemakkelijke houding gigantische porties gebraden varkensvlees, broodvruchten, gebakken hond, vis en een hele massa purperkleurige poi te verzwelgen. Midden onder de maaltijd bewerkten haar dienaren haar maag met oude massagetechnieken zodat ze nog meer naar binnen kon werken. Tijdens die onderbrekingen liet ze tevreden knorgeluiden horen terwijl het voedsel binnen haar ingewanden in een wat gemakkelijker positie werd gemasseerd. Trots legde Keoki uit: ‘De Alii Nui is verplicht vijf of zes maal per dag een geweldige maaltijd tot zich te nemen opdat het gewone volk al van verre kan zien dat ze een grote vrouw is.’ De zendelingenvrouwen bleven doornaaien tot de avond al gevallen was terwijl hun echtgenoten baden dat Malama hen goed zou opnemen en hun zou toestaan in Lahaina een zendingspost te vestigen. De bemanning van de *Thetis* bad echter niet minder opdat zowel de dikke vrouw als de zendingen hun schip zo spoedig mogelijk zouden verlaten, zodat de meisjes die verlangend aan de kust stonden te wachten, naar de brik konden zwemmen en aan hun gewone werk gaan.

De volgende morgen om tien uur was de enorme rood met blauwe japon af. Malama nam die in ontvangst zonder zich de moeite te geven de zendelingenvrouwen te bedanken want zij leefde in een wereld waarin iedereen, behalve zij, dienaar was. Als een zonnescherm dat een etalage in New England tegen de zon beschermt werd de geweldige japon over haar donkere

hoofd neergelaten, haar lange zwarte haren werden weer tevoorschijn gehaald en vielen over haar rug. De knoopjes werden vastgemaakt en bij haar middel werd nog iets geschikt. Toen sprong de enorme Alii Nui verschillende keren op en neer om wat te wennen aan het vreemde, nieuwe kledingstuk. Daarop lachte ze breeduit en zei tegen haar zoon: ‘Nu ben ik een christenvrouw!’ Tegen de zendelingen zei ze: ‘Wij hebben er lang op gewacht tot u ons kwam helpen. Wij weten dat er een betere manier van leven bestaat en wij willen door u onderwezen worden. In Honoloeloe zijn de eerste zendelingen al bezig ons volk te leren lezen en schrijven. Op Maui zal ik uw eerste leerling zijn.’ Ze telde af op haar vingers en kondigde vastbesloten aan: ‘Let op, Keoki, over één maan zal ik mijn naam schrijven en een boodschap ... ondertekend ... naar Honoloeloe sturen.’ Het was een betekenisvol besluit, en allen aan boord van de *Thetis* waren onder de indruk van de ernst waarmee die belangrijke vrouw haar voornemen had kenbaar gemaakt. Maar Abner Hale concludeerde dat Malama’s beslissing—hoe opmerkelijk het mocht zijn dat een ongeletterde heidin uit eigen vrije wil naar onderricht streefde—toch een stap in de verkeerde richting betekende. Dus ging hij voor haar staan en zei bedaard: ‘Malama, wij brengen u niet slechts het alfabet. Wij zijn niet alleen hierheen gekomen om u te leren uw naam te schrijven. Wij brengen u het woord Gods en tenzij u dat aanvaardt, zal niets wat u schrijft ooit van enig belang zijn.’ Toen zijn woorden voor Malama vertaald waren, verried haar enorme, ronde gezicht geen emotie. Vastberaden zei ze: ‘Wij hebben onze eigen goden. Woorden, het schrift hebben we nodig.’ ‘Schrijven zonder God is zinloos,’ herhaalde Abner koppig, zijn kleine blonde hoofd reikte ternauwernood tot Malama’s hals. ‘Men heeft ons verteld,’ antwoordde Malama even hardnekkig, ‘dat schrijven de hele wereld helpt, maar de God van de blanken helpt alleen de blanken.’ ‘Dan heeft men het u verkeerd verteld,’ hield

Abner vol terwijl hij zijn onverzettelijke kleine gezicht naar haar ophief. Tot ieders verrassing gaf Malama hierop geen antwoord, maar ze richtte zich tot de vrouwen en vroeg: ‘Wie van jullie is de vrouw van die kleine man?’ ‘Ik, zei Jerusha fier. Dat beviel Malama want ze had gemerkt hoe handig Jerusha te werk was gegaan bij het naaien van de grote japon en ze kondigde aan: ‘Voor de eerste maan zal zij mij leren lezen en schrijven en voor de volgende moet hij hier,’ en daarbij wees ze op Abner, ‘mij de nieuwe godsdienst leren. Als ik tot de slotsom kom dat deze nieuwe lessen allebei even belangrijk zijn, zal ik jullie na twee manen nader berichten.’ Ze knikte de verzamelde menigte toe, begaf zich statig naar de draagband en gaf haar bedienden bevel haar japon los te knopen en hem uit te trekken. Daarop gaf ze Jerusha opdracht te laten zien hoe de jurk moest worden opgevouwen; en in al haar massieve naaktheid ging ze op het zeil liggen, haar voeten over de rand bengelend, haar armen voor zich uit, haar kin op de rand van het touw rustend. De kaapstanders kraakten. De matrozen pakten de touwen op en gooiden ze over de takel terwijl kapitein Janders riep: ‘Zo gaat het goed, maar laat haar in godsnaam niet vallen!’ Centimeter voor centimeter werd de kostbare last in de kano neergelaten totdat de Alii Nui zich tenslotte van het zeil liet rollen en overeind werd geholpen. De nieuwe japon tegen haar wang drukkend riep ze luid: ‘Nu mogen jullie aan land komen!’ De sloepen van de *Thetis* werden gestreken om de zendelingen naar hun nieuwe thuis te brengen en zij voeren in een rij achter Malama’s kano aan waar vóór en achter een drager met een standaard stond terwijl de plichtsgetrouwe dienaren de vliegen verjoegen en de grote, naakte Malama haar japon tegen zich aan drukte. Voordat Malama min of meer willekeurig de Hales als haar mentors had aangewezen, was het nog niet duidelijk geweest welke zendelingen op Maui zouden blijven en wie naar de andere eilanden zouden gaan. Maar de eerste keus was nu tenminste

gedaan, en terwijl de sloepen de kust naderden, bestudeerde Abner de boeiende nederzetting waar hij zijn taak zou gaan verrichten. Hij zag een van de mooiste dorpen in de Stille Oceaan, het oude Lahaina, de hoofdplaats van Hawaï. Langs de kust lag prachtig koraalzand waarop de golven onophoudelijk met veel geraas te pletter sloegen, de schuimkoppen sloegen kapot op het verblindend witte zand. Waar de branding eindelijk tot stilstand kwam, speelden naakte kinderen—hun tanden blonken in het zonlicht. Abner zag nu voor het eerst een kokospalm, het wonder van de tropen; hij boog op een slanke, veerkrachtige stam mee met de wind en—niemand begreep hoe—bleef toch altijd stevig in de grond staan. Achter de palmen lagen goed onderhouden velden die tot de heuvels doorliepen, zodat heel Lahaina één grote, rijke, bloeiende tuin leek. ‘Die donkerder bomen dragen broodvruchten,’ legde Keoki uit. ‘Zij vormen ons hoofdvoedsel, maar het zijn vooral die stronkerige bomen met hun grote kruin, die ik in Boston zo heb gemist ... de koubomen die in ons warme klimaat zo’n heerlijke schaduw geven.’ Jerusha ging bij die bomen staan en zei: ‘Nu ik de tuinen en de bloemen zie, weet ik dat ik in Hawaï ben.’ En trots antwoordde Keoki: ‘De tuin die u daar ziet hoort bij mijn huis. Daar, waar het riviertje in zee stroomt.’ Abner en Jerusha trachtten onder de takken door te kijken van de koubomen die het terrein omzoomden dat Keoki bedoelde, maar zij konden weinig onderscheiden. ‘Zijn dat grashutten?’ informeerde Abner. ‘Ja,’ verklaarde Keoki. ‘Op ons terrein staan negen a tien kleine huisjes. Wat prachtig ziet dat er uit vanuit zee.’ ‘Wat is dat voor stenen plateau?’ vroeg Abner. ‘Daar rusten de goden,’ zei Keoki eenvoudig. Vol afgrijzen staarde Abner naar de indrukwekkende stapel stenen. Hij zag in gedachten hoe het bloed eraf droop en er heidense riten gevierd werden. In zichzelf mompelde hij een kort gebed: ‘God, bescherm ons tegen de zondige wegen der heidenen.’ Daarna vroeg hij

fluisterend: ‘Is dat de plek waar de offers ...’ ‘Daar?’ Keoki lachte. ‘Welnee, dat is alleen voor de familiegoden.’ Het lachen van de jongeman maakte Abner woedend. Hij vond het vreemd dat Keoki tijdens zijn verblijf in New England, waar hij in de kerken over de gruwelen van Hawaï had verteld, er zulke gezonde godsdienstige ideeën op na had gehouden, maar dat hij nog niet in zijn vaderland was teruggekeerd of zijn overtuiging had al een knauw gekregen. ‘Keoki,’ zei Abner plechtig, ‘alle heidense beelden zijn de Heer een gruwel.’ Keoki wilde uitroepen: ‘Maar dat zijn geen beelden ... geen goden zoals Kane en Kanaloa,’ maar als welopgevoede Hawaïaan wist hij dat hij een leraar niet behoorde tegen te spreken; dus zei hij alleen rustig: ‘Dit zijn de vriendelijke kleine huisgoden van mijn familie. De godin Pele bijvoorbeeld komt soms met mijn vader praten ...’ Wat verlegen beseftte hij opeens hoe vreemd dit moest klinken. Dus legde hij maar niet verder uit dat er soms haaien naar het strand zwommen om met Malama te praten. ‘Ik denk niet dat dominee Hale dit begrijpen zal,’ dacht hij bedroefd. Een jongeman die de hoop koesterde eens dominee te worden heidense praktijken te horen verdedigen was voor Abner onverdraaglijk, en zwijgend wendde hij zich af. Maar dit leek hem een laffe manier van doen, daarom wendde hij zich opnieuw tot de jonge Hawaïaan en zei botweg: ‘Dat stenen plateau zullen we moeten verwijderen. In deze wereld is slechts plaats óf voor God, óf voor heidense afgoden. Er kan geen plaats zijn voor allebei.’ ‘U hebt gelijk,’ beaamde Keoki uit de grond van zijn hart. ‘Wij zijn gekomen om dat oude kwaad uit te roeien. Maar ik denk niet dat Kelolo ons zal toestaan het plateau weg te halen.’ ‘Waarom niet?’ vroeg Abner koel. ‘Omdat hij het gebouwd heeft.’ ‘Maar waarom dan?’ hield Abner vol. ‘Vroeger woonde mijn familie op het grote eiland Hawaï. Generaties lang hebben wij daar de scepter gezwaaid. Mijn vader—een van Kamehameha’s trouwste generaals—kwam hier naar Maui.

Kamehameha schonk hem het grootste deel van Maui, en het eerste dat Kelolo deed was dit plateau bouwen. Hij zegt altijd dat Pele, de godin van de vulkaan, hem daar komt waarschuwen.’ ‘Het plateau moet verdwijnen. Pele bestaat niet meer.’ ‘Dat grote stenen gebouw daar,’ onderbrak Keoki hem en wees naar een lelijk bouwwerk op het uiteinde van het stukje pier dat een stukje de zee in stak, ‘is Kamehameha’s oude paleis. Daarachter ligt de koninklijke taro-akker. En ziet u die weg daar? Daar wonen de buitenlandse zeelui. Waarschijnlijk zal uw huis daar ook worden gebouwd.’ ‘Zijn er Europeanen in het dorp?’ ‘Ja. Schipbreukelingen, dronkaards. Voor mij zijn die een veel groter probleem dan het stenen plateau van mijn vader.’ Abner negeerde die steek onder water want zijn oog werd nu getroffen door het meest opvallende van Lahaina. Achter de hoofdplaats, dicht bij zee, rezen aan geleidelijke, maar steeds hoger wordende hellingen, doorsneden door schitterende valleien en uitmondend in vorstelijke hoge toppen, de bergen van Maui op in al hun majesteit. Afgezien van de onaantrekkelijke heuvels op Vuurland had Abner nog nooit van zijn leven bergen gezien; hun ligging vlak aan zee maakte ze echt indrukwekkend zodat hij uitriep: ‘Dit is de schepping van de Heer! Ik hef mijn ogen op naar de bergen!’ En hij voelde zich gedwongen de Heer, die zoveel schoonheid geschapen had, dank te zeggen. Toen het groepje zendelingen voor het eerst voet aan land zette op het strand van Lahaina, riep hij dus op tot een bidstond. Hij trok zijn pandjesjas recht, zette zijn hoge hoed af, hief zijn bleke gezicht naar de bergen en bad: ‘Gij hebt ons door de stormen geleid en onze voeten gezet op heidense bodem. Gij hebt in ons de wil doen rijzen deze verloren zielen tot Uw graanschuren te brengen. Wij zijn tegen die taak niet opgewassen, maar wij smeken U ons altijd met Uw hulp bij te staan.’ Daarna hieven de zendelingen het lied aan dat onlangs geschreven was en dat al het moeilijke zendingswerk over de

gehele wereld kort samenvatte: ‘Van Groenlands ijs’ge bergen’. En toen ze aan het tweede, meeslepende couplet waren gekomen, zong iedereen alsof het alleen op Hawaï sloeg:

*Al strelen zoete geuren
De kusten van Ceylon;
Al is ‘t er lieflijk toeven,
Maar zonde overwon;
Dan heeft God in Zijn goedheid
Vergeefs Zijn werk gedaan.
De heiden in zijn blindheid
Bidt hout en stenen aan.*

Ongelukkigerwijze werd dit lied als eerste op Lahaina gezongen want daardoor maakte Abner een fundamentele denkfout. Zolang hij leefde zou hij Lahaina beschouwen als een plek ‘waar het lieflijk toeven was, maar zonde overwon’. Hij zou de Hawaïaan blijven beschouwen als een blinde heiden. En nu zag Abner, toen het lied ten einde was, dat hij en zijn groepje zendelingen omringd waren door een grote menigte naakte inboorlingen; instinctief werd hij bang zodat hij en zijn vrienden als om elkaar te beschermen dicht bijeen gingen staan. Eigenlijk was tot dusverre in de geschiedenis geen zending een vriendelijker of hoogstaander bevolkingsgroep tegengekomen dan deze Hawaïanen. Zij waren schoon, vrij van afzichtelijke tropische ziektes, ze hadden mooie tanden, goede manieren en een geweldig plezier in hun leven; bovendien hadden zij een goed georganiseerde

samenleving opgebouwd. In Abners ogen waren zij echter verdorven. ‘Almachtige God!’ bad hij. ‘Help ons licht te brengen in deze wrede harten. Schenk ons de kracht elk heidens beeld neer te slaan in dit land waar de zonde overheerst.’ Jerusha dacht echter: ‘Binnenkort zal dit volk kunnen lezen. Wij zullen het leren om te gaan met naald en draad en hoe het zich moet kleden tegen de storm. Heer, maak ons sterk, want er is zoveel werk te doen.’

De bidstond werd onderbroken door het rumoer van mannen die met een kano kwamen aandragen, een kano die nooit in zee kwam, want hij werd door tien grote mannen aan stokken op hun schouders gedragen. Met veel plichtplegingen zetten zij de kano voor Malama neer en zij klom erin, want omdat de Hawaïanen het wiel niet kenden, hadden zij geen rijtuigen. Malama stond rechtop en vouwde haar nieuwe japon uit, zij gaf haar dienaren opdracht de omvangrijke jurk over haar hoofd te trekken. Terwijl de stof over haar geweldige borsten en haar getatoeëerde achterste met de herinnering aan Kamehameha golfde, wiebelde de Alii Nui een paar keer heen en weer totdat het blauw met rode meesterstuk goed op zijn plaats was gegleden. ‘Makai! Makai!’ gilden de vrouwen in de menigte waarmee ze hun bewondering voor hun Alii Nui in haar nieuwe kledingstuk uitten. ‘Voortaan zal ik altijd zo gekleed gaan!’ kondigde ze plechtig aan. ‘Over één maan ga ik een brief naar Honoloeloe schrijven want ik heb goede leraren.’ Ze bukte zich, raakte Abner en Jerusha aan en beduidde hen dat ze bij haar in de kano moesten komen zitten. ‘Deze man is mijn godsdienstleraar, Makua Hale,’ verkondigde ze; op z’n Hawaïaans sprak ze zijn naam uit als Halley, zó zou hij voortaan genoemd worden. ‘En zij gaat mij woorden leren, Hale Wahine. Nu gaan wij voor mijn leraren een huis bouwen.’ De dragers tilden de kano omhoog, legden

de stokken over hun schouders en aan het hoofd van de indrukwekkende processie, bestaande uit gevederde staven, trommen, hovelingen en meer dan vijfduizend naakte Hawaïanen, begonnen de Hales aan hun eerste sprookjesachtige tocht door Lahaina. Keoki liep naast de kano en vertaalde de woorden van zijn moeder die uitleg gaf over alle subtiele pracht die haar eiland rijk was. ‘We komen nu langs de koninklijke taro-akker,’ verklaarde Keoki. ‘Deze kleine beek voorziet ons van water. Dit veld is een uitgelezen plek omdat er zoveel prachtige bomen staan; Malama zegt dat we hier uw huis moeten bouwen.’ De dragers brachten de Alii Nui naar de vier hoeken van de toekomstige woning; bij elke hoek liet ze een steen vallen, waarna bedienden onmiddellijk een grashut begonnen uit te zetten. Maar voordat ze er erg ver mee gevorderd waren, beduidde Malama met een voornaam gebaar dat de stoet zich nu naar haar paleis moest begeven. ‘Dit is de hoofdweg,’ wees Malama. ‘In de richting van de zee bevindt zich het mooie terrein waar de alii wonen. Meer naar de bergen toe is de grond voor het volk. In dit grote park woont de koning wanneer hij hier vertoeft.’ ‘Wat zijn al die grasgebouwtjes ... precies hondenhokken?’ vroeg Abner. Toen zijn vraag vertaald was, lachte Malama luidkeels en ze zei: ‘Dat zijn de huizen van het volk!’ ‘Maar die zijn toch veel te klein om in te wonen,’ wierp Abner tegen. ‘Het gewone volk woont er niet in ... niet zoals de alii in hun grote huis,’ legde Malama uit. ‘Ze bewaren er hun tapa in ... als het regent, slapen ze er.’ ‘Waar wonen ze dan de rest van de tijd?’ vroeg Abner. Malama spreidde haar enorme armen veelzeggend als om het hele land te omvatten en antwoordde: ‘Ze wonen onder de bomen, aan de oever van de rivieren, in de dalen.’ En voordat Abner tijd had hierover na te denken, kwam de kano bij een prachtig, ruim park dat afgebakend was door een muur van koraalblokken van een meter hoog. Binnen de omheining lag een uitgestrekte tuin vol bloemen en vruchtbomen met hier

en daar een twaalfstal grashutten en één groot paviljoen met uitzicht op zee. Naar dit gebouw werden Malama en de Hales gedragen; en toen de geweldige vrouw uit de kano klom, kondigde ze aan: ‘Dit is mijn paleis. U bent hier altijd welkom.’ Ze ging hen voor naar een koel, ruim vertrek met fraaie houten zuilen en een smalle deuropening die uitzicht op zee gaf. De vloer bestond uit mooie witte kiezelsteentjes bedekt met pandanusmatten waarop Malama zich met een zucht van verlichting uitstreckte. Toen, haar omvangrijke kin in haar handen steunend, verkondigde ze op een toon die geen tegenspraak duldde: ‘Nu ga je me leren schrijven!’ Jerusha die zich niet eens herinneren kon hoe haar dat zelf zestien lange jaren geleden was bijgebracht, stamelde: ‘Het spijt me, Malama, maar daarvoor hebben we pen en papier nodig ...’ Haar protesten werden in de kiem gesmoord door een stem die zo zacht was als gepolijst brons. ‘Jij gaat mij leren schrijven,’ commandeerde Malama met schrikwekkende majesteit. ‘Ja, Malama,’ zei Jerusha bevend. Toen ze de kamer rondkeek, viel haar oog op een paar lange stokken waarmee Malama’s vrouwen ingewikkelde patronen op tapa hadden gedrukt, en daarnaast lagen verschillende kleine kalebassen met donkere verf. Ze pakte een van de stokken en een stuk tapa en met de verf kladde ze het woord MALAMA neer. Terwijl de reusachtige vrouw dit bekeek, legde Jerusha uit: ‘Dat is uw naam.’ Toen Keoki dat vertaald had, stond Malama op, bekeek het woord van alle kanten en trots zei ze het steeds weer opnieuw bij zichzelf. Ze pakte de stok onbeholpen beet, plonsde die in de verf en begon de geheimzinnige symbolen na te tekenen, zich volkomen bewust van de magische kracht die erin besloten lag. Opmerkelijk handig schreef ze het woord precies na. ‘Malama!’ herhaalde ze wel een keer of tien. En steeds opnieuw schreef ze het woord. Plotseling hield ze ermee op en vroeg Keoki: ‘Als ik dit woord naar Boston stuur, weten de mensen daar dan dat dit mijn woord is, Malama?’ ‘U

kunt het overal in de hele wereld heen sturen en dan weten de mensen dat het uw woord is,' verzekerde haar zoon haar. 'Ik leer schrijven!' jubelde de volumineuze vrouw. 'Binnenkort ga ik brieven over de hele wereld sturen. Het enige verschil tussen blanken, die alles regeren, en ons Hawaïanen is dat blanke mensen kunnen schrijven. Nu zal ik ook schrijven en dan zal ik alles begrijpen.' Dit was zo'n ernstige vergissing dat Abner die niet kon laten passeren en tussenbeide kwam: 'Ik heb u al gewaarschuwd, Malama, dat een vrouw woorden kan leren schrijven maar dat dat niets te betekenen heeft. Malama, ik waarschuw u opnieuw! Tenzij u de geboden van de Heer leert, hebt u niets geleerd.' De muren van de grashut waren dik en er viel niet veel licht op de plek waar Malama met de lange stok in haar hand stond. In de schaduwen leek zij het gigantische symbool van alle Hawaïanen te zamen: indrukwekkend, resoluut, moedig. Vroeger had ze op Hawaï eens, toen haar echtgenoot Kamehameha oorlog voerde, een man gewurgd die veel groter was dan dit nietige, bleke individu dat vóór haar stond en ze voelde er veel voor Abner opzij te slaan zoals haar dienaren de vliegen wegsloegen. Maar zijn koppige vasthoudendheid en de kracht die in zijn stem lag hadden toch indruk op haar gemaakt. Maar wat belangrijker was: ze vermoedde dat hij gelijk had. Alleen maar schrijven leek een te gemakkelijk trucje: er moest meer aan verborgen magie achter schuilen. En ze stond op het punt te luisteren naar het manke mannetje toen hij zijn vinger naar haar ophief en riep: 'Malama, leer niet slechts hoe woorden geschreven worden. Leer ook wat ze betekenen!' Zijn optreden was zo onverdraaglijk dat ze hem met een zwaai van haar enorme rechterarm, dikker dan zijn hele lichaam, tegen de grond sloeg. Ze liep terug naar de tapa en met woedende halen schreef ze er haar naam op. 'Ik kan mijn naam schrijven!' juichte ze, maar zelfs als ze dat deed bleven Abners overredende woorden haar achtervolgen. Plotseling smeed ze de stok weg en liep naar de

plek waar Abner op de tapa lag. Ze knielde naast hem neer en bestudeerde een hele tijd zijn gezicht. Toen zei ze zachtjes: ‘Ik geloof dat je de waarheid spreekt, Makua Hale. Heb wat geduld, Makua Hale. Als ik heb leren schrijven, kom ik bij jou.’ Toen liet ze hem verder aan zijn lot over en met haar fluwelen stem commandeerde ze Jerusha: ‘Leer me nu schrijven.’ De les duurde al drie uur toen Jerusha duizelig werd en op wilde houden. ‘Nee,’ zei Malama bevelend. ‘Ik heb niet veel tijd te verliezen. Leer me schrijven!’ ‘Ik word zo duizelig van de warmte,’ protesteerde Jerusha. ‘Wuif haar koelte toe!’ beval Malama. En toen de jonge vrouw gebaarde dat ze even pauzeren moest, pleitte Malama: ‘Hale Wahine, terwijl wij tijd verknoeien, stelen mannen die kunnen lezen en schrijven onze eilanden. Ik kan niet wachten. Laten we doorgaan.’ ‘Malama,’ zei Jerusha met een zwak stemmetje. ‘Ik krijg een baby.’ Toen Keoki de betekenis van die woorden voor Malama vertaald had, veranderde de grote Alii Nui als een blad aan een boom. Ze werkte Abner het vertrek uit en beval haar dienaren Jerusha naar een gedeelte te dragen waar meer dan vijftig van de mooiste tapa’s opeengestapeld waren bij wijze van rustbed. Toen het tengere vrouwtje op de stapel neergevlijd was, voelde Malama met vlugge bewegingen haar buik en concludeerde: ‘Dat duurt nog wel een paar maanden.’ Nu Keoki echter niet in de buurt was kon ze dit de blanke vrouw niet duidelijk maken. Ze kon wel zien dat Jerusha uitgeput was en verweet zichzelf haar gebrek aan aandacht voor haar medemens. Ze riep om water en liet Jerusha’s witte gezichtje nat maken; toen nam ze Jerusha in haar armen, tegen haar enorme lichaam leek Jerusha nog maar een kind. Door haar heen en weer te wiegen suste ze het vermoeide zendelingvrouwtje in slaap; toen vlijde ze Jerusha weer heel voorzichtig neer op de tapa’s. Ze stond zachtjes op, liep op haar tenen naar de plek waar Abner stond te wachten en vroeg fluisterend: ‘Kun jij me ook leren schrijven?’ ‘Jawel,’ zei

Abner. ‘Vooruit dan!’ beval ze. En ze knielde naast de kleine zendeling uit New England, die begon uit te leggen: ‘Voor het schrijven van mijn taal zijn zesentwintig verschillende letters nodig, maar u hebt geluk omdat er voor het schrijven van uw taal maar dertien nodig zijn.’ ‘Zeg hem dat hij mij de zesentwintig letters leert,’ beval ze Keoki. ‘Maar voor het Hawaïaans hebt u er maar dertien nodig,’ verklaarde Abner. ‘Leer me die zesentwintig!’ zei ze zacht. ‘Ik wil aan jouw landgenoten schrijven.’ ‘A, B, C,’ begon Abner, en hij ging door met de les tot ook hij duizelig werd.

Toen voor de *Thetis* de dag van vertrek was aangebroken, kwam bijna de hele bevolking van Lahaina het schip vaarwel zeggen; de waterkant zag zwart van de naakte, bronskleurige lichamen die elke beweging van de vertrekkende zendingen nauwlettend gadesloegen. Tenslotte verzamelden de twintig mannen en vrouwen die naar andere zendingsposten zouden gaan zich op de kleine stenen pier om hun geliefde lied te zingen, vol hoop en weemoed: ‘Gezegend zij de liefdeband’. En toen hun vrome stemmen eendrachtig klonken, konden de toelisterende Hawaïanen niet alleen een welluidende melodie horen maar ook iets bemerken van de geest van de nieuwe godheid over wie Abner Hale en hun eigen Keoki Kanakoa al begonnen waren te preken. Toen in het lied sprake was van tranen, kwamen die in aller ogen; en het duurde niet lang of de hele menigte, de zendingen voorop, hilde. In één opzicht was de droefheid niet voor de vorm maar oprecht. Toen Abner en Jerusha John Whipple voorbereidingen zagen treffen voor zijn vertrek, konden zij hun bange gevoelens niet verhelen, want hij was de enige arts op de eilanden. Jerusha wist dat, wanneer John er niet was tegen de tijd dat haar kind geboren moest worden, het welslagen van de bevalling zou afhangen van het feit of haar jeugdige echtgenoot genoeg had

opgestoken uit zijn boeken. Whipple, die deze bezorgdheid wel voelde, beloofde daarom: ‘Zuster Jerusha, ik zal alles doen wat in mijn vermogen ligt om terug te keren naar Maui om je bij te staan. Maar bedenk ook dat broeder Abraham en zuster Urania aan de andere kant van het eiland gaan wonen. En omdat zij niet op dezelfde tijd als jij moeder zal worden, kun je haar misschien per kano gaan bezoeken en dan kunnen jullie elkaar bijstaan.’ ‘Maar je probeert toch terug te komen?’ smeekte Jerusha. ‘Ik zal echt mijn best doen,’ beloofde Whipple plechtig. Toen gingen Jerusha Hale en Urania Hewlett naar elkaar toe en met een plechtige handdruk beloofden ze elkaar: ‘Als het zo ver is, zullen wij elkaar helpen.’ Maar ze wisten dat ze door vele hoge bergen en verraderlijke zeeën van elkaar gescheiden zouden zijn. Op dit moment werden de weeklachten luider want langs de schaduwrijke weg die zuidwaarts naar de huizen van de alii leidde, naderde op de schouders van haar dienaren, Malama’s kano, en zij—gekleed in haar blauw met rode japon—hilde heviger dan wie ook. Ze stapte uit haar merkwaardige draagstoel, ging van de ene zendeling naar de andere en zei: ‘Als jullie op een van de andere eilanden geen echt thuis vindt, kom dan terug naar Lahaina want jullie zijn mijn kinderen.’ Toen kuste ze hen stuk voor stuk en begon opnieuw te huilen. De ernstige stemming rond het vertrek werd echter wat getemperd door het feit dat de zendelingen, toen ze naar de *Thetis* geroeid werden, meer dan een dozijn naakte meisjes passeerden die van het schip terugzwommen naar de wal, hun lange zwarte haren achter hen aan op het blauwe water. En toen ze aan land gestapt waren, elk met een handspiegel—hier kostbaarder dan zilver in Amsterdam—of met een paar el lint of een hamer die ze gestolen hadden, verwelkomde Malama hen even hartelijk als ze de vertrekkende christenen uitgeleide had gedaan. En toen zagen de zendelingen, in het oosten waar hoge golven tegen het koraalrif stuksloegen en met donderend

geweld hun tocht kustwaarts voortzetten in lange golven met witte schuimkoppen, voor de eerste maal een van de wonderen van de eilanden. Rijzige mannen en vrouwen, sierlijk als goden, stonden op smalle planken. Door behendig hun voeten te bewegen en het zwaartepunt van hun lichaam te veranderen, stuurden ze de planken naar de toppen van de branding totdat ze tenslotte met een duizelingwekkende vaart over het water vlogen. En wanneer de golf uitliep op het koraalstrand, slaagde de zwemmer er in op zijn plank naar het water terug te drijven, alsof ze elk een onderdeel van de zee rond Hawaï waren. ‘Het is ongelooflijk!’ riep dr. Whipple. ‘Het evenwicht wordt door het moment bepaald,’ legde hij uit. ‘Zou een blanke dat ook kunnen?’ vroeg Amanda. ‘Natuurlijk!’ antwoordde haar echtgenoot, opgewonden door het aanstekelijke gevoel voor snelheid en beheersing van de vaardige atleten. ‘Jij ook?’ hield Amanda aan. ‘Ik ga het leren,’ antwoordde John, ‘zodra we in Honoloeloe zijn.’ Een der oudere zendelingen fronste zijn wenkbrauwen bij het horen van dit gesprek en beschouwde het als een bewijs te meer voor de overwegend oppervlakkige instelling van hun dokter tegenover het leven. Hij kreeg echter niet de gelegenheid zijn afkeurende mening aan zijn collega’s mede te delen omdat ergens vóór de *Thetis* een andere plank in zicht kwam; en hier stond geen gewone zwemmer op maar een nimf, een naakt symbool van alle heidense eilanden in de zeven wereldzeeën. Het was een lang meisje met in de zon glanzend zwart haar dat in de wind achter haar aan woei. Ze was niet dik en breed zoals haar zusters, maar slank en sierlijk. En toen ze naakt op de plank stond, leken haar fraaie borsten en haar lange, sterke benen uit bruin marmer gehouwen. Toch was ze ook heel vlug en lenig want met een enorme behendigheid bewoog ze haar knieën en draaide haar schouders zó dat haar plank sneller vooruitging dan die van de anderen die ze met zekerheid en gratie stuurde. In de ogen van de zendelingen was ze een afschrikwekkend visioen, de

personificatie van alles waartegen ze wilden gaan strijden. Haar naaktheid was een uitdaging, haar schoonheid een gevaar, haar levenswijze een gruwel en haar bestaan een verderfelijk kwaad. ‘Wie is dat?’ fluisterde dr. Whipple in stille verbazing over haar bedrevenheid. ‘Haar naam Noelani,’ verklaarde een Hawaïaan trots. Hij had dienst gedaan op een walvisvaarder en had het afschuwelijke Engels van de havenkwartieren geleerd. ‘Wahine van Malama. Zal erna Alii Nui zijn.’ En terwijl hij sprak liep de golf uit op de kust; het meisje verdween uit het gezicht, terug in zee. Maar zelfs toen de zendelingen niet naar haar keken, bleven zij zich zó bewust van haar uitdagende aanwezigheid, de geest van het heidense eiland die op de golven reed, dat John Whipple een godslasterlijke gedachte kreeg. Hij kwam in de verleiding die uit te spreken, maar wist zich te beheersen omdat hij beseftte dat niemand zou begrijpen wat hij bedoelde. Tenslotte kon hij het toch niet voor zich houden en hij fluisterde zijn kleine vrouw toe: ‘Blijkbaar zijn er een heleboel mensen die op de wateren kunnen wandelen.’ Amanda Whipple, een echt godvruchtige vrouw, hoorde die vreemde woorden en had direct door waar ze op sloegen. Aanvankelijk durfde ze haar wetenschappelijk ingestelde echtgenoot niet goed aan te kijken want zijn gedachten waren soms moeilijk te volgen. De inhoud van deze godslasterlijke opmerking kon echter niemand ontgaan en uiteindelijk draaide ze haar hoofd om en keek John Whipple aan; ze dacht: ‘De ene mens kan de andere nooit helemaal begrijpen.’ Maar in plaats van de jonge dokter wegens zijn onorthodoxe denkwijze de les te lezen, bekeek ze hem voor het eerst kritisch. Koel, onpartijdig, onderzoekend bestudeerde ze die merkwaardige neef van haar die in de hete zon van Hawaï naast haar stond. En toen ze hem voldoende bekeken had, hield ze meer van hem dan ooit. ‘Zulke woorden hoor ik niet graag, John,’ zei ze vermanend. ‘Ik moest het zeggen,’ antwoordde hij. ‘Dan moet je dat altijd doen,’

fluisterde zij, ‘maar alleen tegen mij.’ ‘Het zal erg moeilijk zijn deze eilanden te begrijpen,’ zei John nadenkend. En terwijl hij en zijn vrouw naar de zee bleven kijken, zagen ze hoe de nimf Noelani—de Nevelen des Hemels—haar plank weer terugbracht in dieper water, waar de hoge golven gevormd werden. Neerknielend op haar gladde plank, boog ze zich zo ver voorover dat haar borsten de plank bijna raakten. Toen, met een paar krachtige bewegingen van haar lange armen, maaiden haar handen door het water en haar plank schoot sneller door de golven dan de sloep met de zendelingen werd voortgeroeid. In haar vaart kwam ze vlak bij de *Thetis* en in het voorbijgaan glimlachte ze. Toen zocht ze een geschikte golf uit, wendde vliegensvlug haar plank, en zodra deze goed in de richting lag, richtte ze zich knielend op één knie op. In de sloep met de zendelingen fluisterde John Whipple tegen zijn vrouw: ‘Nu gaat ze op de wateren wandelen.’ En dat deed ze. Toen de *Thetis* was uitgevaren, voelden Abner en Jerusha zich neerslachtig en alleen, maar ze hadden nu de gelegenheid het huis te gaan bekijken van waaruit zij de eerstkomende jaren hun inspannende taak zouden verrichten. De hoekpalen waren dikke boomstammen uit de bergen maar de muren en het dak waren van samengebonden gras. De vloer was van kiezelsteentjes waar pandanus op lag die geveegd moest worden met een bezem van biezen; maar de vensters waren slechts openingen waar stoffen uit China voor waren gehangen. Het was een lage, vormeloze grashut die slechts uit één vertrek bestond. Er waren geen bedden, geen stoelen; er was geen tafel, er waren geen kasten, maar het had twee grote voordelen: aan de achterkant had het huis een ruime lanai—een afzonderlijke veranda—waar het leven van de zendingspost zich zou afspelen. Bovendien was er een voordeur zoals die in Nederland niet ongebruikelijk is: het onderste gedeelte kon dicht blijven om de mensen buiten te houden, terwijl de bovenhelft kon worden geopend voor een

vriendelijk gesprek. In dit huis zette Abner het meubilair neer dat hij meegebracht had uit New England: een gammel bed, bespannen met koorden bij wijze van matras; geroeste hutkoffers die dienst moesten doen als kasten; een keukentafeltje, twee stoelen en een schommelstoel. Alle kleding die ze in de komende jaren nodig zouden kunnen hebben, zouden ze alleen maar krijgen via de liefdadigheid van de christenen in New England die kisten met afgedankte kleren zouden sturen naar het zendingscentrum in Honoloeloe. En wanneer Jerusha ter vervanging van haar oude een nieuwe jurk nodig had, zou een vriendin in Honoloeloe nog eens kijken wat er over was en zeggen: ‘Dat zal zuster Jerusha vast wel passen,’ maar dat was nooit het geval. Wanneer Abner een nieuwe zaag nodig had om ook maar de geringste eisen die aan een behoorlijk bestaan gesteld mogen worden te realiseren, moest hij maar hopen dat er ergens ter wereld een christen was die hem die sturen zou. Wanneer Jerusha een wieg voor haar baby’s nodig had, kon ze die alleen maar van de liefdadigheid krijgen. De Hales hadden geen geld, geen inkomen en geen andere ondersteuning dan wat het depot in Honoloeloe eventueel kon afstaan. Zelfs als ze hoge koorts hadden, waren ze niet in staat medicijnen te kopen. Ze moesten maar hopen dat de christenen ervoor zouden zorgen dat hun kleine voorraadje zuiveringszout, ipecac en wonderolie niet uitgeput raakte. Als Jerusha soms dacht aan haar ouderlijk huis in Walpole, zo heerlijk koel en proper, met kasten vol jurken die door dienstboden gewassen en gestreken waren, of aan de twee huisjes die kapitein Rafer Hoxworth haar had beloofd: één onderkomen in New Bedford en één aan boord van zijn schip, dan was het geen wonder dat ze zich wel eens ongelukkig voelde in de grashut waarin ze moest sloven. Voor haar man wist ze die gevoelens echter steeds te verbergen en haar brieven naar huis waren allemaal opgewekt van toon. Wanneer de dagen heel erg warm en haar werkzaamheden

bijzonder uitputtend waren, wachtte ze tot het avond was om aan haar moeder, Charity of Mercy te schrijven en hun te vertellen van haar spannende belevenissen; maar ook al hoorden zij tot haar eigen familie, alleen zeer oppervlakkige zaken kregen zij te horen. Aan Abners zuster Esther daarentegen, die zij nooit ontmoet had, schreef ze steeds vaker over wat haar innerlijk werkelijk bezig hield. En een van haar eerste brieven luidde aldus: ‘Mijn dierbaarste zuster in God, lieve Esther. De laatste dagen voel ik mij merkwaardig neerslachtig want soms is de hitte in Lahaina nauwelijks te dragen. Die naam betekent Onbarmhartige Zon en een betere naam is nauwelijks denkbaar. Wellicht waren dit ook wel extra moeilijke weken, want Malama heeft me voortdurend geprest dat ik haar les zou geven hoewel ze haar aandacht niet langer dan een uur achtereen bij de les kan houden. Zodra haar belangstelling verflauwt, roept ze haar bedienden om haar te masseren en tijdens de massage moet ik haar verhalen vertellen. En dus vertel ik haar over Maria en Esther en Ruth, maar toen ik de eerste keer over Ruth vertelde die huis en haard verliet om in een vreemd land te gaan wonen, moest ik huilen; Malama zag het en kon het begrijpen. Ze stuurde de vrouwen die haar masseerden weg, kwam naar me toe, wreef neuzen met me en zei: “Ik ben erg blij dat je naar ons toe bent gekomen om in een vreemd land te wonen.” Elke keer als ze nu een verhaal wil horen, staat ze er op—het is net een kind—dat ik haar weer over Ruth vertel. En als ik bij het gedeelte ben gekomen over het vreemde land, huilen we allebei. Ze heeft me nog nooit bedankt voor iets dat ik voor haar gedaan heb want ze beschouwt me gewoon als een extra dienstbode, maar ik ben van haar gaan houden en ik heb nooit een vrouw ontmoet die zo vlug van begrip is. Het is heel eigenaardig, maar in de afgelopen dagen voelde ik een intense behoefte om met je te praten. Ik geloof namelijk dat van alle mensen die ik me in Amerika herinner jij het meest dezelfde opvattingen

hebt als ik. Ik wilde twee dingen tegen je zeggen, mijn dierbare zuster in God. In de eerste plaats ben ik je dagelijks dankbaar voor wat je me over je broer Abner hebt geschreven. Elke dag die verstrijkt vind ik hem een sterker man, een waardiger dienaar van God. Hij is vriendelijk, geduldig, moedig en bijzonder wijs. Zijn lasten met hem delen in dit nieuwe land dat hij heilig van plan is nieuw leven te schenken, is een vreugde die ik in Amerika in de verste verte niet heb voorzien. Elke dag is een nieuwe uitdaging. Elke avond is een zegen op het goede werk dat begonnen of voltooid werd. In mijn brieven aan je heb ik nooit over liefde gerept, maar ik denk dat ik nu weet wat liefde is, en mijn liefste wens voor jou is dat je op een goede dag een christelijk man mag ontmoeten die even achtenswaardig is als je lieve broer. Hij loopt steeds minder kreupel, maar ik masseer dan ook elke avond zijn spieren. Of liever gezegd: dat *deed* ik, sinds kort is er echter een heel dikke Hawaïaanse vrouw die bekend staat als bijzonder bekwaam in de lomilomi, de geneeskrachtige massage van de eilanden, en zij staat er op het in mijn plaats te doen. Ik kan haar, die enorme, moederlijke vrouw, haar komst horen aankondigen: “Ik komen lomilomi, kleine man.” Ik heb al herhaaldelijk tegen haar gezegd dat ze over mijn levensgezel en leidsman moet spreken als “Makua”, wat Vader betekent, maar ze denkt er niet over. Het tweede punt waarover ik met je van gedachten wil wisselen is mijn steeds groeiend besef regelrecht te werken zoals God dat van mij verlangt. Er was een periode waarin ik niet wist of ik voor het zendingswerk nu echt roeping had of niet, maar naarmate de weken verstrijken en ik de veranderingen zie die wij op deze eilanden teweegbrengen, ben ik er dubbel van overtuigd dat ik de enige taak die mij op aarde voldoening kan schenken heb gevonden. Ik verheug mij over elke nieuwe dageraad want er is zoveel werk te doen. Als ik om vijf uur ‘s ochtends naar buiten op ons erf kijk, zie ik daar allemaal geduldige, knappe,

bruine gezichten. Die mensen zijn bereid daar de hele dag te blijven wachten in de hoop dat ik hun wil leren naaien of met ze praat over de bijbel. Malama heeft me beloofd dat als *zij* heeft leren lezen en schrijven, ik haar volk hetzelfde mag gaan leren, maar ze wil niet dat iemand anders die kunst machtig is voordat zij die beheerst. Maar hoe dan ook, die toestemming heeft ze gegeven. Tijdens het middagonderricht mogen haar kinderen en die van de andere alii komen luisteren en ik heb gemerkt dat haar knappe dochter Noelani bijna even vlug van begrip is als Malama zelf. Mijn lieve echtgenoot koestert hoge verwachtingen van Noelani en hij is ervan overtuigd dat zij op het eiland onze tweede bekeerlinge zal worden omdat Malama vanzelfsprekend de eerste zal zijn. Lieve Esther, kun jij je voorstellen wat een wonder het zal zijn als over een heidens gelaat de sluiers van heidense verdorvenheid en onwetendheid worden weggetrokken, zodat het zuivere licht van God de zoekende ogen kan binnendringen? Wat ik je tracht duidelijk te maken, liefste zuster, is dat ik me in mijn werk heel erg gelukkig voel. En hoewel wat ik nu ga zeggen godslasterlijk lijkt—en tegen niemand anders dan aan mijn eigen lieve zuster kan ik zoiets zeggen—wanneer ik in deze opwindende, vruchtbare dagen in het Nieuwe Testament lees, heb ik het gevoel dat ik niet lees over Philemon en de inwoners van Korinthe, maar over Jerusha en de bewoners van Hawaï. Ik voel mij een met hen die zwoegden voor onze Meester, en zelfs aan mijn lieve echtgenoot kan ik niet de overvloedige vreugde duidelijk maken die ik voel in mijn grashut en in de bruine gezichten hier dagelijks in de buurt. Je zuster in God, Jerusha.’

Terwijl Jerusha Malama les gaf, kon Abner op zijn gemak het dorp verkennen. Op een dag merkte hij dat alle mannen en een groot aantal van de sterkste vrouwen niet in Lahaina was, en

hij kon niet ontdekken wat daarvan de reden was. De alii waren er wel: hij kon ze zien in hun grote grashutten ten zuiden van de koninklijke taro-akker onder de koubomen of op weg naar het strand om met hun planken op de schuimkoppen van de branding te gaan varen. Het was plezierig een alii te zijn, want als alii hoefde je alleen maar enorme kalebassen met voedsel naar binnen te werken om steeds dikker te worden, en aan sport te doen om in vorm te zijn als er oorlog uitbrak. Jaar na jaar werden de alii dikker en beter getraind—in afwachting van een oorlog die nooit meer uitbrak. Toch was er een van de alii afwezig want al een paar dagen was Kelolo niet bij de zendelingen op bezoek gekomen. Hij had voedsel laten brengen en drie planken. Daarvan had Abner ruwe kasten getimmerd maar Kelolo zelf had zich niet laten zien en dat was lastig voor Abner want alleen Kelolo kon zeggen waar de kerk moest worden gebouwd. Maar toen Abners geduld bijna uitgeput was, ontdekte hij dat Kelolo aan de rand van het dorp een diepe, brede kuil aan het graven was. Toen Abner de plek van het graafwerk ontdekte, was Keoki er niet om als tolk te fungeren, en alles wat Kelolo wilde zeggen was *'Thetis'*. Met brede armzwaaien gaf hij de lengte van het uitgegraven terrein aan. Abner wist nog steeds niet wat hij ervan denken moest toen hij vanaf het strand een stoet van meer dan tweeduizend mannen en vrouwen moeizaam in grote stofwolken naderbij zag komen. Ze werden aangevuurd door dienaren van de koning en ze droegen blokken hout van twee meter lengte die met plantenvezels op hun rug waren vastgebonden. Het gelige hout was kennelijk kostbaar, want als er ook maar een klein stukje viel, sloegen de scherp toezieende opzichters de nonchalante drager. De vrouwen die er achter liepen moesten het gevallen stuk hout oprapen want dit was sandelhout: aromatisch als geen andere houtsoort, hét hout van de Aziatische markt, het levenssap van de Hawaïaanse handel en felbegeerd in heel Amerika. Het was de schat en de

vloek van Hawaï. Diep in de wouden groeiden die bomen, ze werden iets minder dan tien meter hoog en hadden lichtgroene bladeren. Jaren geleden, voordat de mensen de waarde van die bomen bekend was, kwamen ze ook in de lager gelegen gebieden voor. Op de plaatsen waar men er gemakkelijk bij kon, waren ze nu echter verdwenen, omgehakt door de alii voor wie ze kapu waren. Als Kelolo de twee scheepsladingen sandelhout bij elkaar wilde krijgen om de *Thetis* van kapitein Janders te kopen, zat er niets anders voor hem op dan zijn onderdanen hoog de bergen in te sturen naar de verste uithoeken van het eiland. En nu Abner de zwaar beladen mannen en vrouwen in de richting van het uitgegraven terrein zag zwoegen, werd hem alles duidelijk. Terwijl hij zelf op die eerste dag bezig was geweest Malama les te geven, had kapitein Janders precies de maten van het ruim van de *Thetis* uitgezet. En wanneer de kuil twee maal met sandelhout gevuld was, zou het schip van Kelolo zijn. Toen de kostbare blokken hout in de kuil vielen, sprongen Kelolo's mensen er achteraan en legden ze dicht tegen elkaar, want Janders had vaak met nadruk gezegd: 'Geen lucht! Geen lucht!' Abner realiseerde zich dat die mannen al dagen achtereen in de bergen geweest waren. Daarom hoorde hij met bezorgdheid dat Kelolo hun beval onmiddellijk terug te gaan naar de wouden. Abner gebaarde Keoki bij hem te komen en betoogde: 'Je vader moet zijn mannen niet meteen weer terugsturen. Wat gebeurt er intussen met de taro-aanplanting? En wie gaat nu op de visvangst?' 'Het betreft zijn mannen,' verklaarde Keoki. 'Natuurlijk,' stemde Abner in. 'Maar het is in Kelolo's eigen belang dat hun wat rust wordt gegund.' 'Wanneer een alii sandelhout ruikt, slaat zijn geest op hol en is zijn verstand verdwenen,' antwoordde Keoki. 'Ik wil met je vader praten,' drong Abner aan. 'Hij wil nu niet met u praten,' waarschuwde Keoki. 'Het enige waar hij aan denkt is sandelhout.' Niettemin kleepte Abner zich in zijn zwarte pandjesjas en zette zijn hoge

hoed op—zijn onveranderlijke kledij wanneer hij het woord des Heren verkondigde. In de hitte van de dag stapte hij in zuidelijke richting langs de koninklijke residentie naar de schaduwgevende koubomen en de grote grashutten van Malama en haar broer-gemaal. Hij hoorde zijn vrouw Jerusha aan de volumineuze Malama schrijfonderricht op z'n Amerikaans geven, maar hij liet hen verder met rust want de enige die hij zien wilde was Kelolo, en die voer op een plank op de golven. De hoofdman zag dat Abner zijn officiële domineeskleren droeg; en aangezien hij er op dat moment niets voor voelde beprekt te worden, weigerde hij het water uit te komen. Er zat voor Abner dus niets anders op dan omzichtig zijn weg te zoeken op de zandige kust en boven het rumoer van de branding uit te schreeuwen. 'Kelolo!' riep hij als een profeet uit het Oude Testament. 'Elke belofte die je mij gedaan hebt heb je geschonden.' Keoki herhaalde de woorden waarbij hij de stem van zijn meester nadeed. 'Zeg hem dat hij weg moet gaan!' bitste Kelolo terwijl hij water in zijn grote gezicht gooide en met intens welbehagen voort deinde op de golven. 'Kelolo! Je hebt nog geen land voor de kerk gereserveerd.' 'O, dat komt heus wel ... een dezer dagen!' schreeuwde de genot zoekende hoofdman terug. 'Vandaag!' eiste Abner. 'Als ik klaar ben met het sandelhout,' beloofde Kelolo. 'Kelolo, het is niet verstandig je mannen direct weer de bossen in te sturen.' De grote man wreef zijn rug langs een koraalpunt en gromde: 'Sandelhout moet je halen als je het krijgen kunt.' 'Het is verkeerd zoveel van je mannen te vergen!' 'Het zijn mijn mannen!' zei de hoofdman met nadruk. 'Ze gaan waar ik ze beveel te gaan.' 'Het is verkeerd, Kelolo, sandelhout te verzamelen terwijl de taro-akkers blijven liggen en er niet gevist wordt.' 'De taro zorgt wel voor zichzelf,' zei Kelolo boos en dook diep om van die irriterende stem verlost te zijn. 'Waar komt hij weer boven?' vroeg Abner. 'Daar,' antwoordde Keoki, en de zendeling rende het strand langs met

zijn hand aan zijn hoge hoed zodat de hoofdman, toen hij boven water kwam, Abner in de ogen keek. ‘Kelolo, God zegt dat we zorg moeten hebben voor alle mensen die werken.’ ‘Het zijn mijn mannen,’ bromde de grote hoofdman. ‘En dat plateau,’ vervolgde Abner, ‘is nog niet weggehaald.’ ‘Blijf van het plateau af!’ waarschuwde Kelolo, maar de zending walgde van het gedrag van de hoofdman. Hij rende door het zand naar het aanstootgevende plateau van de oude goden en bukte zich om de stukken rots waaruit het was opgebouwd, opzij te gooien. ‘Niet doen!’ waarschuwde Keoki, maar Abner wilde niet luisteren en begon de oude stenen in zee te gooien. Een ervan kwam vlakbij Kelolo terecht; toen hij zag hoe het werk van zijn handen zo vernield werd, slaakte hij een wilde kreet. Hij werkte zich de branding uit en sprong aan land, greep de manke, kleine zending bij zijn pandjesjas en smeed hem ruw opzij. ‘Raak de rotsen niet aan!’ brulde hij. Versuft door die onverwachte aanval krabbelde Abner onzeker weer op de been en keek naar de naakte reus die het plateau bewaakte. Hij raapte zijn hoed op, plantte hem stevig op zijn hoofd en begaf zich resoluut in de richting van de stapel rotsblokken. ‘Kelolo,’ zei hij plechtig, ‘dit is een zondige plaats. Je wilt mij geen kerk laten bouwen, maar je houdt vast aan je verderfelijke oude goden. Dat is verkeerd.’ En met zijn rechter wijsvinger zo ver mogelijk naar de hoofdman toe wees hij naar hem. ‘Het is hewa.’ De naakte krijger, held van vele veldslagen, had zin dat lastige mannetje beet te pakken en hem te verpletteren, maar Abners plechtige manier van doen hield hem ervan terug. En beiden stonden daar onder de koubomen elkaar aan te staren totdat Kelolo tenslotte voorstelde: ‘Makua Hale. Ik heb u land voor een kerk beloofd maar ik moet wachten tot ik van mijn koning uit Honoloeloe heb gehoord.’ ‘Zullen we deze zondige plek neerhalen?’ vroeg Abner kalm. ‘Nee, Makua Hale,’ zei Kelolo vastbesloten. ‘Dit is mijn kerk op de oude manier. Ik zal u helpen met het bouwen van uw

kerk op de nieuwe manier.’ Bedaard zei Abner: ‘Wanneer ik hier bij deze rotsen sta, Kelolo, kan ik de stemmen horen van alle slachtoffers die hier geofferd zijn. Het is een slechte herinnering.’ ‘Zo’n soort tempel was het niet, Makua Hale,’ zei Kelolo fel. ‘Dit was een tempel van liefde en bescherming. Ik kan daar geen afstand van doen.’ Abner was zo verstandig voor dit besluit te capituleren maar hij deed het op een manier die Kelolo nooit zou vergeten. De kleine zendeling nam een van de stenen eerbiedig in zijn hand, bekeek die en zei: ‘Als je dit als een steen beschouwt van een tempel van barmhartigheid, kan ik begrijpen dat je die wilt bewaren. Maar ik zal een kerk bouwen die werkelijk een tempel van barmhartigheid zal zijn, en u zult het verschil zien. Naar jouw tempel konden alleen de sterke alii komen, Kelolo. In mijn tempel zullen de zwakken en de armen barmhartigheid vinden. En wanneer je de barmhartigheid ziet die van mijn tempel uitgaat, Kelolo, heus, dan zul je hier naar dit stuk strand gaan en elke steen van deze stapel ver de zee in gooien.’ En zo indrukwekkend als zijn kreupele gang hem veroorloofde schreed Abner naar de waterlijn, haalde ver uit en smet het ene stuk rots zo ver mogelijk de golven in. Toen kwam hij, met zijn hand aan zijn hoed, terug naar Kelolo en zei: ‘Wij gaan mijn kerk bouwen.’ De lange hoofdman hield zijn belofte. Hij deed zijn tapa om en in de hete zon liep hij naar een mooi stuk land ten noorden van de zendingspost, daar bakende hij met grote stappen een flink stuk terrein af en zei: ‘Hier kun je je kerk bouwen.’ ‘Dit is niet voldoende grond,’ protesteerde Abner. ‘Genoeg voor één God,’ antwoordde Kelolo. ‘Uw eigen tempels liggen op veel grotere stukken grond,’ betoogde Abner. ‘Maar die hebben ook meer goden,’ verklaarde Kelolo. ‘Mijn God is groter dan alle goden van Hawaï.’ ‘Hoeveel land heeft hij nodig?’ ‘Hij wenst een kerk van deze grootte,’ wees Abner aan en Kelolo was verbaasd. Toen de afmetingen echter waren uitgezet, zei hij: ‘Zo. Ik zal

de kahuna's laten komen om te bepalen hoe de kerk moet worden ingedeeld.' Abner begreep Keoki's vertaling niet en vroeg: 'Wat gaat hij doen?' 'De kahuna's roepen,' verklaarde Keoki. 'Waarvoor?' vroeg Abner verbaasd. 'De kahuna's moeten vaststellen waar de deur moet komen en waar de mensen zullen zitten,' legde Keoki uit. Kelolo voelde Abners afkeer en haastte zich te verduidelijken: 'U moet geen kerk bouwen zonder toestemming van de kahuna's.' Het duizelde Abner. Al menigmaal sinds zijn komst op Maui was hij duidelijk aan een grote verwarring ten prooi geweest. Malama en Kelolo wilden allebei graag dat het christendom op hun eiland werd ingevoerd en ieder had blijk gegeven ter wille van de nieuwe godsdienst een heleboel water in hun wijn te willen doen. Steeds maakten ze echter duidelijk dat zij het christendom niet als een nieuwe godsdienst beschouwden, niet als een waarheid die de oude gebruiken zou ondermijnen en redding brengen, maar alleen als een betere godsdienst dan de hunne. Kelolo had een keer verkondigd: 'Als Jezus Christus je grote schepen met veel zeilen kan geven en Kane geeft ons alleen kano's, dan moet Jezus Christus veel beter zijn. Hij is welkom.' Malama, die altijd onder de indruk van de macht van het schrift was, had haar echtgenoot verbeterd: 'Het zijn geen schepen die Jezus Christus brengt. Het is de mana daar in de zwarte doos,' zei ze en ze wees op de bijbel. 'Als we leren lezen wat in de doos zit, zullen we het geheim van mana kennen en dan zullen ook wij sterk zijn.' 'Jezus brengt schepen noch boeken,' had Abner geduldig uitgelegd. 'Hij brengt licht dat de ziel verlicht.' 'Dat licht nemen we ook,' had Kelolo verklaard, want hij had genoeg van de walmende kaarsen uit notenolie, terwijl de lampen met walvistraan van de blanke man zo duidelijk veel beter waren. 'Dat soort licht bedoel ik niet,' was Abner weer begonnen, maar soms waren de Hawaïanen hem te lastig. Nu echter bleef hij onverbiddelijk. 'Geen kahuna, geen verdorven heidenpriester

zal vertellen hoe wij de kerk van God gaan bouwen.’ ‘Maar kahuna’s ...’ begon Kelolo. ‘Nee!’ schreeuwde Abner. ‘Hier komt de deur. Daar komt de toren.’ En op de belangrijkste oriëntatiepunten plaatste hij grote stenen. Toen hij ermee klaar was, bestudeerde Kelolo de opzet voor het gebouw een hele tijd. Hij keek naar de heuvels en toen naar de bergen erachter. Hij bestudeerde de weg langs het riviertje en de afstand tot de zee, maar het langst bestudeerde hij hoe de grond rees en daalde alsof hij uit mensenhanden bestond die wachtten om het gebouw te ontvangen dat spoedig in hun handpalmen zou rusten. Tenslotte schudde hij treurig zijn hoofd en zei: ‘De kahuna’s zal het niet aanstaan.’ ‘De kahuna’s zullen er nooit een voet in zetten,’ zei Abner stroef. ‘U wilt de kahuna’s niet toelaten!’ riep Kelolo ontzet. ‘Natuurlijk niet. Dit wordt een kerk voor hen die Jahweh gehoorzamen en zich aan Zijn geboden houden.’ ‘Maar de kahuna’s willen erg graag meedoen,’ protesteerde Kelolo. ‘Ze willen weten door welke macht uw god zijn volk boten kan laten bouwen en nieuwe lichten laten maken die beter zijn dan de onze. O, u zult in uw kerk geen betere mensen krijgen dan de kahuna’s!’ Opnieuw duizelde het Abner, hij wist niet wat hij met die waanzinnig irrationele Hawaïanen moest aanvangen en langzaam legde hij uit: ‘Ik ben gekomen met de bijbel om de kahuna’s, hun goden en hun zondige praktijken weg te vagen.’ ‘Maar de kahuna’s houden van Jezus Christus,’ riep Kelolo. ‘Hij is zo machtig. Ik houd van Jezus Christus!’ ‘Maar jij bent geen kahuna,’ riposteerde Abner. Langzaam richtte Kelolo zich op in heel zijn indrukwekkende lengte. ‘Makua Hale, ik ben de Kahuna Nui. Mijn vader was de Kahuna Nui, en zijn vader, en zijn vader en zo terug tot Bora Bora.’ Abner stond versteld van zijn intelligentie maar hij voelde dat dit een kritiek ogenblik was en dat hij niet mocht toegeven. ‘Het kan mij niet schelen of uw over-overgrootvader Bora Bora een kahuna was ...’ ‘Bora Bora is een eiland,’ zei Kelolo fier. ‘Ik heb er nooit van

gehoord.’ Nu stond Kelolo paf. ‘In Boston hebben ze u nooit geleerd over ...’ Hij ging niet verder, dacht even na en zette toen zijn rechtersoet op de steen op de plaats waar de deur voor Abners kerk moest komen. ‘Makua Hale, wij leven in een tijd waarin we van goden veranderen. Dat zijn altijd moeilijke tijden. Wanneer ik spreek als een kahuna, wil dat niet zeggen dat ik de oude goden van Hawaï verdedig. Die zijn door uw god al verslagen. Dat weten we allemaal. Maar ik spreek als een kahuna die deze grond kent. Ik heb dikwijls met de geesten van Lahaina gesproken en ik begrijp de heuvels. Makua Hale, geloof me als ik u vertel dat deze deur voor deze grond verkeerd is.’ ‘We bouwen de deur hier,’ zei Abner vastbesloten. Bedroefd bekeek Kelolo de koppige man die zo weinig van kerken begreep, maar hij protesteerde niet verder. ‘Nu ga ik met mijn mannen terug naar de sandelhoutbomen. Als we drie keer zijn teruggekomen, zal ik ze sturen om uw kerk te bouwen.’ ‘Drie keer! Maar Kelolo, dan zal de oogst mislukt zijn.’ ‘Het zijn mijn mannen,’ zei de grote hoofdman hardnekkig, en diezelfde avond trok hij met tweeduizend man de heuvels weer in.

Op de dertigste dag na de aankomst van de zendelingen in Lahaina liet Malama, de Alii Nui, zich door haar vrouwen in de nieuwe japon van Chinese zijde helpen die Jerusha voor haar genaaid had. Ze trok voor het eerst van haar leven schoenen aan—zwarte matrozenschoenen waarvan ze de veters niet vastknoopte—en ze bedekte haar weelderig, lang, zwart haar met een strohoed uit Ceylon met een brede rand. Toen beval ze haar bedienden met extra veel zorg nieuwe tapa uit te spreiden. Nadat dit gebeurd was, ging ze op haar buik op de vloer liggen, beduidde dat men haar koelte moest toewuiven en vouwde een blad wit papier uit, zette een inktpot en legde een Chinese ganzenveer voor zich neer. ‘Nu ga ik schrijven!’

kondigde ze aan, en met een duidelijke, vaste hand stelde ze in het Hawaïaans de volgende brief op voor haar neef in Honolulu: ‘Liholiho Koning. Mijn man Kelolo werkt hard. Hij gaat een schip voor mij kopen. Aloha, Malama.’ Zodra deze veeleisende taak achter de rug was, slaakte de grote vrouw een diepe zucht en schoof de brief naar Jerusha en Abner. Toen kwamen er vrouwen binnen om haar te lomilomi. Ze glimlachte trots toen Jerusha zei: ‘Ik heb nog nooit iemand ontmoet die zo snel leren kan als Malama.’ Toen Keoki dit vertaald had, lachte zijn moeder niet meer. Ze duwde de lomilomi vrouwen weg en zei: ‘Binnenkort ga ik aan de koning van Amerika schrijven ... in jullie taal ... en ik zal alle zesentwintig letters gebruiken.’ ‘Dat zal ze beslist doen!’ zei Jerusha trots. ‘Zo, dochtertje,’ zei Malama, ‘je hebt me les gegeven. Jij moet naar huis gaan en rust nemen. Nu moet Makua Hale me les geven.’ Ze stuurde Jerusha weg, draaide zich weer op haar buik, steunde haar kin in haar handen, staarde Abner strak aan en commandeerde: ‘Vertel me over jullie god.’ Met dit heilige moment had Abner al lang tevoren rekening gehouden en hij had een methode ontworpen waarmee hij haar langzaam, stapje voor stapje zijn godsdienst kon uitleggen. En toen hij met Keoki’s hulp begon te spreken, merkte hij dat de reusachtige vrouw op de grond dolgraag alles wilde weten wat hij wist. Dus ging hij extra zorgvuldig te werk, koos ieder woord met zorg en raadpleegde Keoki dikwijls voor de vertaling in het Hawaïaans want hij wist dat, als hij er Malama toe brengen kon Gods zijde te kiezen, hij automatisch heel Maui meekreeg. ‘God is een geest,’ zei hij, zijn woorden wikkend en wegend. ‘Kan ik hem ooit zien?’ ‘Nee, Malama.’ Ze overdacht dit even en zei: ‘Nou ja, Kane heb ik evenmin ooit kunnen zien.’ Toen voegde ze er achterdochtig aan toe: ‘Maar Kelolo heeft zijn godin Pele van de vulkanen dikwijls gezien.’ Abner had zichzelf gezworen dat hij zich niet op zijpaden zou laten voeren. Hij was hier niet om

Kelolo's ellendige verzameling bijgelovigheden te bestrijden; hij was hier om het ware geloof uiteen te zetten. En hij wist uit ondervinding dat hij, als hij over Kelolo's goden zou beginnen, naar alle waarschijnlijkheid in allerlei loze prietpraat verstrikt zou raken. 'God is een geest, Malama,' herhaalde hij, 'maar Hij heeft alles geschapen.' 'Heeft hij de hemel geschapen?' Met dit probleem had Abner zich nooit bezig gehouden, maar zonder aarzeling antwoordde hij: 'Ja.' 'Waar is de hemel?' Abner stond op het punt te zeggen dat die in Gods gedachten was, maar hij koos de gemakkelijkere weg en antwoordde: 'Daar boven.' 'Bent u er in uw hart zeker van, Makua Hale, dat uw god machtiger is dan Kane?' 'Ik kan die twee niet vergelijken, Malama. En ik kan God niet aan u verklaren wanneer u hen steeds weer met elkaar wilt vergelijken. En u moet Hem niet mijn God noemen. Hij is absoluut.' Dit begreep Malama want ze had de superieure macht van de blanken gezien en wist instinctief dat hun god dan ook superieur moest zijn; daarom schonk het haar voldoening Abner dit feit te horen verkondigen. Hiervan uitgaande was ze bereid zijn lessen volkomen te aanvaarden. 'God is almachtig,' zei ze rustig. 'Maar waarom bracht hij hier dan de zeeliedenpokken die onze meisjes ziek maken? Waarom laat hij tegenwoordig zoveel Hawaïanen sterven?' 'God laat de zonde toe, ook al is Hij almachtig, want de zonde beproeft de mensen en stelt hen op de proef in Gods ogen.' Hij zweeg en Malama beduidde een van haar vele bedienden dat zij ook bij de zending de vliegen moest verjagen; en zachte veren veegden langs zijn nek en voorhoofd. Ofschoon hij haar attente gebaar waardeerde, voelde hij dat Malama's bevel bedoeld was als een weloverwogen onderbreking om haar tijd tot nadenken te geven. Dus vervolgde hij ernstig, en keek daarbij de voorname vrouw recht in het gezicht: 'Wie volhardt in de zonde kan God niet kennen.' Hij laste een dramatische pauze in; toen bracht hij zijn gezicht dicht bij het hare en, als

voorbereiding op de grote beslissing die later onvermijdelijk komen moest, zei hij met veel overtuigingskracht: ‘Malama, om te bewijzen dat u God kent, moet u afrekenen met de zonde.’ ‘Is het mogelijk dat de Alii Nui zelf zondig is?’ vroeg Malama, want haar religie loste dit probleem op door te stellen dat daden van alii daden van goden waren. Nu zou haar echter blijken dat in Abner Hales nieuwe godsdienst het antwoord totaal anders luidde. Hij stak zijn wijsvinger naar de voorover liggende vrouw uit en zei vastberaden: ‘Alle mensen op aarde zijn in hart en nieren verdorven. Wij leven in zonde. Onze natuur is ervan doortrokken en in ieder onderdeel van ons wezen zijn we slecht.’ Hij zweeg even, viel toen op zijn knieën zodat hij dichterbij de Alii Nui was en stelde: ‘En omdat koningen grotere macht hebben, is hun zonde ook groter. De Alii Nui is de machtigste vrouw op Maui. Daarom is haar zonde groter. Malama,’ riep hij met de van smart vervulde, vertwijfelde stem van Calvijn: ‘In de zonde zijn wij allen verloren.’ In een van de omliggende hutten hilde een kind en Malama vroeg: ‘Is die baby ook van zonde vervuld?’ ‘Vanaf het moment waarop dat kind geboren werd ... Nee, Malama, vanaf het moment waarop het ontvangen werd, was het beladen met zonde. Het werd ondergedompeld in doodzonde —gruwelijk, eeuwig, onontkoombaar. Dat kind is totaal slecht.’ Malama dacht hierover na en vroeg weifelend: ‘Maar als jullie god almachtig is ...’ Toen zweeg ze want ze was bereid Abners eerder gegeven antwoord te accepteren. Hardop dacht ze: ‘God heeft de zonden toegelaten om ons op de proef te stellen.’ Voor het eerst glimlachte Abner. ‘Ja. U begrijpt het.’ ‘Maar wat gebeurt er, Makua Hale, als die baby niet van de zonde gered wordt?’ ‘Dan zal die in het eeuwige vuur worden geworpen.’ ‘Wat gebeurt er met mij, Makua Hale, als ik niet van de zonde verlost word?’ ‘Dan zult u in het eeuwige vuur worden geworpen.’ Even was het stil in de grashut toen Malama op de tapa’s ging verliggen. Ze draaide zich op haar

rechterzij, steunde haar wang in haar rechterhand en wees Abner dat hij naast haar op de tapa moest komen zitten. ‘Wat is dat voor een vuur?’ vroeg ze rustig. ‘Het lekt aan je voeten. Het vreet aan je ogen. Het vult je neus. Het brandt zonder ophouden, maar je wordt steeds herschapen zodat het je opnieuw kan branden. De pijn ervan is onvoorstelbaar erg. De ...’ Malama viel hem in de rede en zei zachtjes: ‘Ik ben met Kamehameha eens naar de rand van een brandende lavastroom geweest en ik stond naast hem toen hij zijn haar offerde om Pele te verzoenen. Zijn die vuren erger dan dat vuur?’ ‘Malama, ze zijn veel erger.’ ‘En al de goede Hawaïanen die gestorven zijn voordat u hierheen kwam, Makua Hale? Leven zij in dat eeuwige vuur?’ ‘Ze zijn in zonde gestorven, Malama. Nu leven ze in dat vuur.’ De grote vrouw hield haar adem in. Ze trok haar rechter elleboog weg en liet haar hoofd op de tapa vallen. Even later vroeg ze: ‘Mijn goede oom Keawemauhili? Is hij ook in het vuur?’ ‘Ja, Malama, hij ook.’ ‘Voor altijd?’ ‘Voor altijd.’ ‘En mijn echtgenoot Kamehameha?’ ‘Hij is voor eeuwig in het vuur.’ ‘En die baby, als die vannacht doodgaat?’ ‘Dan zal die voor altijd in het vuur leven.’ ‘En mijn man Kelolo, die zweert dat hij uw godsdienst nooit zal aanvaarden?’ ‘Hij zal voor eeuwig in het vuur leven.’ ‘En dan zie ik hem nooit meer terug?’ ‘Nooit meer.’ De meedogenloosheid van deze leer overweldigde Malama. Voor het eerst besepte ze de werkelijk vreselijke macht van de nieuwe god en begreep ze waarom degenen die hem volgden zegevierden in oorlogen en een kanon konden uitvinden dat de dorpen van inboorlingen van de kaart kon vegen. Ze begon te snikken: ‘Auwe. Auwe!’ en ze dacht aan haar brave oom en haar grote koning die brandden in eeuwige vuren. Haar bedienden brachten koele doeken om haar wat verlichting te bezorgen, maar ze weerde hen af en bleef huilen en zich op haar enorme borsten slaan. Tenslotte vroeg ze: ‘Kunnen degenen van ons die nog leven gered worden?’ Dit was de

vraag waarmee Abner vroeger de meeste moeite gehad had: ‘Kunnen allen gered worden?’, en het verbijsterde hem die vraag letterlijk op dezelfde wijze te vernemen uit de mond van een heidense vrouw. Dit was de toetssteen van zijn godsdienst. Hij antwoordde: ‘Nee, Malama, er zijn vele mensen die God heeft voorbestemd voor het eeuwige hellevuur.’ ‘U bedoelt dat ze zelfs vóór hun geboorte al veroemd zijn?’ ‘Ja.’ ‘En voor hen is er geen hoop?’ ‘Zij zijn voorbestemd om in zonde te leven en te sterven en naar de hel te gaan.’ ‘O!’ huilde Malama. ‘U wilt zeggen dat die kleine baby ...’ ‘Misschien.’ ‘Zelfs ik, de Alii Nui?’ ‘Misschien.’ Die afschuwelijke gedachte bracht Malama volkomen van haar stuk. Het leek op een loterij waarin om leven of dood werd gespeeld ... een god wierp gladde kiezelsteentjes naar een holte in een rots ... en miste soms. Maar de god gooide mis, niet de kiezelsteen. Want, tenzij de god het wilde, had hij niet mis behoeven te gooien. Hij bezat immers ook almacht over kiezelsteentjes. Toen zei Abner: ‘Ik moet bekennen, Malama, dat iedereen die zondigt dit doet door de goddelijke wil van God en dat sommige mensen vanaf hun geboorte zeer bepaald bestemd zijn in het vuur te branden opdat Zijn naam verheerlijkt wordt in de hemel wegens hun ondergang. Het is een verschrikkelijk vonnis, dat geef ik toe, maar niemand kan ontkennen dat God alles voor alle mensen heeft voorzien voordat hij hen schiep. Wij moeten leven onder Zijn goddelijke ordonnantie.’ ‘Maar hoe kan ik gered worden?’ vroeg Malama hem met zwakke stem. Nu begon Abners gezicht te stralen, de huilende vrouw werd door Abners enthousiasme meegesleept; de troost die zij in de grashut begon te voelen zou haar nooit meer verlaten. ‘Toen God alle mensen van tevoren veroemd had,’ zei Abner met nadruk, ‘heeft Hij ons in Zijn grote mededogen Zijn eniggeboren zoon gezonden. Jezus Christus kan ons redden, Malama. Jezus Christus kan dit huis betreden en u bij de hand nemen en u naar koele wateren leiden. Jezus Christus kan ons

verlossen.’ ‘Zal Jezus mij verlossen?’ vroeg Malama hoopvol. ‘Jazeker!’ riep Abner blij, terwijl hij haar grote handen in de zijne nam. ‘Malama, Jezus Christus zal dit huis betreden en u redden.’ ‘Wat moet ik doen om gered te worden?’ ‘Daarvoor zijn twee dingen vereist, Malama. Het eerste is gemakkelijk, het tweede is moeilijk.’ ‘Wat is het gemakkelijke?’ ‘U moet voor de Heer neerknielen en erkennen dat u totaal verdorven bent, dat u in zonde leeft en dat er voor u geen hoop is.’ ‘Moet ik dat bekennen?’ ‘Als u dat niet doet, kunt u ook nooit gered worden.’ Nu werd de kleine zendeling opnieuw de strenge leraar want hij trok zijn handen terug, ging een stukje van de neerliggende Alii Nui af zitten en strekte zijn vinger naar haar uit: ‘En u moet die woorden niet alleen zeggen. U moet er ook in geloven. U bent verdorven, Malama. Zondig, zondig, zondig.’ ‘En wat is de tweede opgave?’ ‘U moet ernaar streven een staat van genade te bereiken.’ ‘Ik weet niet wat genade is, Makua Hale.’ ‘Wanneer u oprecht uw verdorvenheid hebt beleden en wanneer u God smeekt om Zijn licht, dan zal eens de genade over u komen.’ ‘Hoe kan ik die herkennen?’ ‘U weet het gewoon.’ ‘En wanneer ik die ... Hoe heette dat ook weer, Keoki?’ Haar zoon legde het haar opnieuw uit en ze vroeg hem: ‘Heb jij genade gevonden?’ ‘Ja, moeder.’ ‘Waar?’ ‘Op straat, voor Yale College.’ ‘En was het een licht zoals Makua Hale zegt?’ ‘Het was alsof de hemel openging,’ verzekerde Keoki haar. ‘Zal ik genade krijgen?’ ‘Niemand kan dat precies weten, moeder, maar ik denk dat u genade zult ontvangen want u bent een goede vrouw.’ Malama dacht hier een poosje over na en vroeg toen aan Abner: ‘Wat heb ik eigenlijk voor zondige dingen gedaan?’ Een ogenblik kwam Abner in de verleiding te denken dat dit het moment was waarop hij de zondige levenswandel van de Alii Nui aan de kaak moest stellen, maar een nuchterder kijk op de situatie behield de overhand, zodat hij zich beheerste en zei: ‘Malama, in slechts dertig dagen hebt u leren schrijven. Dat was een

wonder. Daarom denk ik dat u het grotere wonder dat te wachten staat, ook kunt verrichten.’ Malama, die graag geprezen werd en die sinds zij Alii Nui was altijd lof was toegezwaard, trok een vastberaden gezicht en vroeg: ‘Wat is daarvoor nodig?’ ‘Wilt u een stukje met mij gaan wandelen?’ ‘Waarheen?’ ‘Door uw land ... door het land dat u regeert.’ Opgetogen over haar vorderingen als leerlinge stemde Malama toe en ze gaf bevel haar landkano te laten voorkomen; maar nu alle sterke mannen in de bergen naar sandelhout zochten was er niemand om de stokken te dragen en Abner stelde zijn eerste vervelende vraag: ‘Waarom laat u uw mensen in de heuvels zwoegen als slaven?’ ‘Ze verzamelen sandelhout,’ legde Malama uit. ‘Waarvoor?’ ‘Voor Kelolo’s schip.’ ‘Weegt het bezit van een schip op tegen de ondergang van een prachtig eiland?’ vroeg Abner. ‘Hoe bedoelt u dat, Makua Hale?’ ‘Ik wil dat u met me mee gaat, Malama, om te zien wat een vreselijke prijs Lahaina betaalt voor het sandelhout dat Kelolo in de bergen zoekt.’ Dus liet Malama haar dienaressen komen; er werd een stoet gevormd die te zijner tijd de geschiedenis van Hawaï een andere wending zou geven. Voorop hinkte de kleine zendeling met de hoog boven hem uitstekende Keoki. Achter hen liep de enorme Malama in een blauw met rode jurk. Rechts van haar liep haar dienaar Kalani-kapu-ai-kala-ninui, een meter vijftig lang en bijna honderd kilo wegend, terwijl links van haar Manono-kaua-kapu-kulani, een meter zeventig lang en bijna tweehonderdvijftig kilo wegend liep te hijgen. Naast elkaar namen de drie alii vrouwen de hele breedte van de weg in beslag. Intussen begon Abner onder het lopen zijn preek af te steken. ‘In deze tijd aan een schip denken, Malama, is louter ijdelheid. Kijk eens naar de muren van de visvijver. Die brokkelen af.’ ‘Wat hindert dat?’ vroeg Malama. ‘Als de vissen ontsnappen, sterven de mensen van de honger,’ zei Abner. ‘Als de mannen terugkomen ... van het sandelhout ...’

‘Dan zal de vis weg zijn,’ verklaarde Abner somber. ‘Malama, u en ik gaan de visvijver weer in orde brengen.’ En hij stapte in de modder en riep dat ze ook moest komen. Snel begreep ze wat zijn bedoeling was. Ze beval haar dienaressen mee te helpen en de drie grote vrouwen plonsden in de visvijver, terwijl ze de onderkant van hun nieuwe jurk tussen hun benen door naar voren trokken en die vastspelden als enorme luiers. Giechelend en obscene moppen vertellend die Abner niet begrijpen kon—onder elkaar noemden zij hem ‘de kleine witte kakkerlak’—maakten de alii de naden dicht. En toen ze daar mee klaar waren, verkondigde Abner met veel nadruk: ‘De wijze Alii Nui geeft opdracht dat de visvijvers steeds gecontroleerd worden.’ Een eindje verder wees hij naar een grashut die tot de grond toe was afgebrand. ‘Daar zijn vier mensen gestorven, Malama. Een wijze Alii Nui zou het gebruik van tabak verbieden.’ ‘Maar de mensen roken graag,’ protesteerde Malama. ‘En daarom laat u ze in vlammen opgaan. Sinds ik in Lahaina ben, zijn zes van uw onderdanen levend verbrand. Een verstandige Alii Nui...’ ‘Waar brengt u me naar toe?’ viel Malama hem in de rede. ‘Naar een plek, even verderop onder de koubomen,’ verklaarde Abner. Even later stonden Malama en de vrouwen naast een kleine rechthoek van pas omgespitte aarde en zij begreep onmiddellijk wat het was. Ze wilde liever niet praten over dit stukje grond maar Abner zei: ‘Hieronder ligt een pasgeboren meisje, Malama.’ ‘Dat weet ik,’ zei de Alii Nui zachtjes. ‘Het kindje werd hier door haar eigen moeder neergelegd.’ ‘Ja.’ ‘Levend.’ ‘Ik begrijp het, Makua Hale.’ ‘En omdat het kind nog leefde, bedekte de moeder het met aarde en stampte die aan totdat het kleine meisje ...’ ‘Alstublieft, Makua Hale, alstublieft.’ ‘Een wijze Alii Nui, een die genade zoekt, zou zorgen dat een dergelijk kwaad werd uitgeroeid.’ Malama zei niets en de stoet ging verder tot hij bij een plaats kwam waar drie zeelieden whisky kochten van een Engelsman. Aan de

armen van de zeelui hingen de vier knappe meisjes wier vader hen bij de aankomst van de *Thetis* naar het schip geroeid had. ‘Deze meisjes zullen spoedig sterven aan de zeeliedenpokken,’ zei Abner somber. ‘Een wijze Alii Nui zou de whisky uitbannen en geen meisjes meer naar de schepen laten gaan.’ Zij kwamen langs de taro-akkers die overwoekerd waren door onkruid, en langs de kleine pier waar balen met goederen uit China in zon en regen te wachten lagen. In de vissersboten zat niemand. Toen de stoet tenslotte terug was op het vertrekpunt, wees de kleine zendeling naar het stenen plateau op Malama’s eigen terrein en zei: ‘Zelfs voor uw deur eert u de slechte goden.’ ‘Dat is Kelolo’s tempel,’ zei Malama. ‘Die tempel is niet slecht.’ Toen de afwezige hoofdman genoemd werd, wist Abner dat nu het gewichtige ogenblik was aangebroken, het ogenblik waar hij naar toe had gewerkt. Hij verzocht Malama haar gevolg weg te sturen, en toen dat weg was, leidde hij de grote Alii Nui en Keoki naar een mooi plekje onder de koubomen. En toen ze alle drie gemakkelijk zaten, zei hij met nadruk: ‘Malama, ik heb deze wandeling met u gemaakt om u te laten zien dat God er een bedoeling mee heeft een vrouw aan te stellen als Zijn Alii Nui. Hij geeft u grote macht zodat u veel goed kunt doen. Van u wordt meer verwacht dan van gewone mensen.’ Dat leek Malama volkomen juist, want de leerstellingen van haar oude religie waren niet veel anders ... alleen de interpretatie verschilde. Als een man een alii was, werd er van hem verwacht dat hij in de slag zou sterven. Een vrouwelijke alii moest er statig uit zien en enorm veel eten zodat ze groter leek dan ze was. Alle religies hadden hun verplichtingen, maar ze was niet voorbereid op de plicht die de kleine zendeling haar nu wilde opleggen. ‘U zult nooit in staat van genade komen, Malama,’ zei Abner langzaam, ‘zolang u een van de ergste zonden in de geschiedenis van de mensheid blijft bedrijven.’ ‘Welke is dat dan?’ vroeg ze. Abner aarzelde; het onderwerp waar hij nu over moest spreken vond hij zo

weezinwekkend dat hij opstond, een paar passen achteruit liep en toen naar de Alii Nui wees: ‘U hebt uw eigen broer tot echtgenoot. U moet Kelolo wegsturen.’ Malama was verbijsterd toen ze dat hoorde. ‘Kelolo ... maar hij ...’ ‘Hij moet weg, Malama.’ ‘Maar hij is mijn favoriete echtgenoot,’ protesteerde ze. ‘Die verhouding is zondig ... de bijbel verbiedt het.’ Bij die mededeling stond er enig begrip op Malama’s gezicht te lezen. ‘U bedoelt dat het kapu is!’ zei ze opgewekt. ‘Het is niet kapu,’ zei Abner met nadruk. ‘Het is verboden door Gods wet.’ ‘Dat betekent kapu,’ legde Malama geduldig uit. ‘Nu begrijp ik het. Alle goden hebben kapu’s. Je mag die vis niet eten, dat is kapu. Je mag niet met een vrouw slapen die haar maandstonen heeft, dat is kapu. Je mag niet ...’ ‘Malama!’ zei Abner met donderende stem. ‘Getrouwd zijn met je broer is niet kapu! Het is niet een of ander bijgeloof! Het is een wet van God.’ ‘Dat weet ik wel. Natuurlijk. Het is niet een klein kapu zoals een bepaalde vis, maar een groot kapu zoals een tempel niet betreden als je onrein bent. Alle goden hebben kleine en grote kapu’s. Kelolo is dus een groot kapu en hij moet weg. Ik begrijp het.’ ‘U begrijpt het niet,’ begon Abner, maar Malama was zo blij dat ze tenminste dit aspect van de nieuwe god begrepen had dat ze onmiddellijk in actie kwam en met luide stem haar dienaressen riep. ‘Kelolo zal voortaan niet meer in dit huis wonen! Hij zal in dat huis wonen!’ En ze wees naar een van de andere grashutten op het terrein die een meter of zeven van zijn vorige residentie lag. Toen ze deze verordening had uitgevaardigd, keek ze Abner stralend aan. ‘Dat is niet voldoende, Malama. Hij moet helemaal van het terrein verdwijnen.’ Hierop zei Malama iets tegen Keoki waarvoor de jongeman te verlegen was om het te vertalen, maar Abner drong aan en met een kleur verklaarde Keoki: ‘Mijn moeder zegt dat ze al in geen jaren meer met haar vier andere echtgenoten heeft geslapen en dat u niet bang hoeft te zijn dat zij zich misdragen zal ...’ Toen zweeg Keoki

want hij wist niet hoe hij het zeggen moest. ‘Hoe dan ook, ze zegt dat Kelolo een vriendelijk man is en dat ze hoopt dat hij op het terrein mag blijven wonen.’ Woedend stampte Abner op de grond en schreeuwde: ‘Nee! Dit is een grote zonde. Zeg haar dat dit het grootste kapu van allemaal is ... Wacht even, dat woord moet je niet gebruiken! Vertel haar alleen dat de Heer beslist wil dat Kelolo buiten het terrein gaat wonen.’ Malama begon te huilen en zei dat Kelolo meer voor haar betekende dan alleen haar echtgenoot of haar broer en dat ... Abner viel haar in de rede en zei alleen maar: ‘Als hij niet weg gaat, Malama, kunt u nooit tot de kerk toetreden.’ Dat begreep ze niet en ze vroeg: ‘Mag ik die grote nieuwe kerk die Kelolo gaat bouwen niet binnengaan?’ ‘U mag er binnenkomen,’ zei Abner vriendelijk. ‘Zelfs de grootste zondaar mag komen luisteren. En u mag ook zingen. Maar u mag nooit tot de kerk toetreden ... zoals Keoki gedaan heeft.’ Hierover dacht Malama lang na en kwam toen opgewekt tot de conclusie: ‘Heel goed. Dan zing ik en houd Kelolo.’ ‘En wanneer u sterft,’ zei Abner, ‘zult u in alle eeuwigheid in de hel branden.’ Malama wist dat ze in een hoek gedreven werd, dus zei ze met tranen in haar ogen tegen Keoki—haar woorden zo kiezend dat Abner haar niet zou kunnen volgen: ‘Ik wil niet in de hel branden en dus moet je voor Kelolo een huisje buiten het terrein bouwen, maar het pad moet goed geveegd zijn zodat er geen bladeren liggen: ‘s avonds kan hij dan op zijn tenen naar mij toe sluipen en God zal hem dan niet horen.’ Daarna verkondigde ze duidelijk hoorbaar: ‘Makua Hale, ik ga een nieuwe brief schrijven.’ Toen ze weer languit op de vloer van haar grashut lag, verscheurde ze de vorige boodschap, beet op haar pen en schreef: ‘Liholiho Koning. Ik heb Kelolo gezegd dat hij voortaan buiten het terrein moet slapen. Hij koopt een schip. Ik vind dat dit dom is. Je tante Malama.’ Ze overhandigde Abner de brieven toen hij hem gelezen had zei ze: ‘ ‘Morgen en morgen en de dag daarna wens ik dat u hier

met mij komt praten over de plichten van een Alii Nui. Over één maan zal ik een staat van genade vinden.’ ‘Zo gaat dat niet, Malama.’ ‘Wanneer kan ik die dan vinden?’ ‘Misschien wel nooit.’ ‘Ik zal die vinden!’ brulde de grote vrouw. ‘Morgen komt u hier en u leert me hoe ik die vinden moet.’ ‘Dat kan ik niet, Malama,’ zei Abner resoluut. ‘U ... zult ... het ... doen!’ zei ze dreigend. ‘Niemand kan voor een ander genade vinden,’ bleef Abner koppig volhouden. Met opmerkelijke lenigheid kwam Malama overeind en greep haar kleine mentor bij zijn schouders. ‘Hoe vind ik dan genade?’ vroeg ze. ‘Wilt u dat werkelijk weten, Malama?’ ‘Ja,’ antwoordde ze terwijl ze hem door elkaar schudde alsof hij een kind was. ‘Zeg het me!’ ‘Kniel neer,’ beval hij, en zelf knielde hij ook om te laten zien hoe men behoorde te bidden. ‘Wat moet ik nu doen?’ fluisterde ze en staarde hem met haar grote ogen aan. ‘Doe uw ogen dicht. Maak een tempel van uw handen en zeg: Jezus Christus, mijn meester, leer mij nederig te zijn en U lief te hebben.’ ‘Wat is nederig?’ vroeg Malama nog zachter. ‘Nederig betekent dat zelfs de grootste Alii Nui op Maui niet meer is dan een man die vis vangt in de vijver,’ verklaarde Abner. ‘U bedoelt dat zelfs de slaaf...’ ‘Malama,’ zei Abner effen, onder de indruk van zijn eigen opvatting van Gods wet, ‘ik denk dat zelfs de geringste slaaf die nu sandelhout uit het bos aansleept, meer kans heeft genade te vinden dan u.’ ‘Waarom?’ smeekte de knielende vrouw. ‘Omdat het elk moment mogelijk is dat hij God vindt want hij is nederig van geest. Maar u bent trots en stribbelt tegen: u voelt er niets voor uzelf voor de Heer te vernederen.’ ‘U bent ook trots, Makua Hale,’ zei de grote vrouw beschuldigend. ‘Vernedert u zich voor de Heer?’ ‘Als Hij mij morgen zei de golven in te lopen totdat ze me overspoelden, zou ik het doen. Ik leef voor de Heer. Ik dien de Heer. De Heer is mijn licht en mijn heil.’ ‘Ik begrijp het,’ zei de Alii Nui. ‘Ik zal bidden om nederigheid.’ En toen Abner vertrok, lag ze nog steeds

geknield terwijl haar handen de spits van een kerktoren vormden.

Een paar dagen gingen voorbij. Abner zocht Malama niet op want Lahaina werd geteisterd door ernstige onlusten; en nu Kelolo en zijn mannen er niet waren, was Abner de enige die er iets tegen kon ondernemen. De problemen begonnen toen drie walvisvaarders, die terugkeerden van de walvisvangst in de buurt van Japan, meer dan tachtig man met achterstallig verlov aan wal zetten. De eerste plek die ze aandeden was Murphy's kroeg en vandaar zwermde ze uit over Lahaina, vechtend, zich misdragend en tenslotte moordend.

Overmoedig geworden omdat er nauwelijks politie was om hen in bedwang te houden, vormden ze benden en begonnen de huizen van de Hawaïanen te plunderen op zoek naar meisjes; en als ze die vonden, sleurden ze hen naar de schepen zonder eerst uit te zoeken of het gewone meisjes van plezier waren of niet. En zo werden heel wat trouwe vrouwen van mannen die op sandelhoutexpeditie waren verkracht. Tenslotte trok Abner Hale zijn zwarte domineesjas aan, deed zijn beste vadermoeder om, zette zijn hoge hoed op en begaf zich naar de pier. 'Roei me naar de walvisvaarders!' beval hij de voor het zware werk onbruikbare oude mannen die over het strand slenterden. Toen hij bij het eerste schip was aangekomen, bemerkte hij dat de kapitein afwezig was; op het tweede schip had de kapitein zich met een meisje in zijn hut opgesloten, hij zei dat hij voor de zendeling niet te spreken was en vloekte hem uit door de gesloten deur; maar op het derde schip trof Abner een kapitein aan die benedende whisky zat te drinken en tegen hem zei dominee Abner: 'Uw mannen zetten Lahaina op stelten.' 'Daarvoor heb ik ze d'r heen gebracht,' zei de kapitein. 'Ze verkrachten onze vrouwen, kapitein.' 'Dat doen ze altijd in Lahaina. De meiden vinden 't lekker.' 'Gisteravond

hebben ze iemand vermoord,' ging Abner verder. 'Jullie pakken de moordenaar en wij hangen 'm op.' 'Maar het kan wel een van uw mensen zijn.' 'Dat zit er wel in. Acht van mijn mannen verdienen opgeknoopt te worden. Ik zal 't een machtig gezicht vinden ze te zien bengelen.' 'Kapitein, voelt u dan helemaal geen verantwoordelijkheid voor wat aan de wal gebeurt?' 'Luister eens, dominee,' zei de kapitein verveeld, 'de twee afgelopen nachten ben ik zelve aan wal geweest. De enige reden dat ik er nou ook niet ben is dat ik verdomme te oud ben ... om drie nachten achter elkaar te ... daarom!' Aan de kust klonk gegil en geschreeuw: een van de grashutten ging in vlammen op. Vanuit de kapiteinshut kon Abner de vuurgloed zien die in de buurt van zijn eigen huis leek te zijn; hij werd doodsbang dat Jerusha in gevaar verkeerde. Dreigend naar de kapitein wijzend zei hij: 'Kapitein Jackson van de *Bugle* uit Salem, ik zal naar uw kerk schrijven, kapitein, en uw dominee op de hoogte brengen van het schandelijk gedrag in Lahaina van een van zijn lidmaten.' 'Wel godverdomme!' brulde de schipper en schoof zijn borrel opzij. 'Als jij in je brieven mijn naam noemt ...' Hij vloog op Abner af, maar hij was te dronken en greep mis zodat hij met zijn grote lijf tegen de muur smakte. 'U kunt geen twee mensen tegelijk zijn, kapitein,' zei Abner ernstig. 'Een beest in Lahaina en een heilige in Salem. U moet ervoor zorgen dat aan die losbandigheid een einde komt.' 'Ik zal je smerige kleine kippenek omdraaien!' schreeuwde kapitein Jackson en graaide in het wilde weg naar de zendeling voor wie het niet moeilijk was hem te ontwijken. 'Donder op van deze schuit! Lahaina was een beste haven tot jij op de proppen kwam.' Aan land ging weer een huis in vlammen op; en toen Abner aan dek was geklommen, zag hij hoe vier matrozen een meisje achterna zaten dat ze op die manier voor hun pretjes uit haar schuilplaats hadden gejaagd. 'Moge God hen vergeven,' bad Abner. 'Maar met zulke kapiteins ...' Hij liet zich in zijn kano

zakken en keerde naar de wal terug met de bedoeling dan tenminste Jerusha te beschermen omdat hij bang was dat zij, nu ze zwanger was, van dat geweld schade zou kunnen ondervinden. Maar voordat hij haar bereiken kon, ontstond er nieuwe beroering. Nu raakten zelfs de slenteraars langs het strand opgewonden. Aan de achterzijde van Malama's terrein waren namelijk drie grote matrozen aan het rondzwerven geweest en hadden haar dochter Noelani in de gaten gekregen. Haar sleurden ze nu door de stoffige straten tot ze een geschikte plek zouden vinden om haar te verkrachten; ze gilde in het Hawaïaans terwijl de zeelieden in het Engels vloekten. Een paar oude mannen, te zwak om sandelhout aan te slepen, toonden zich trouw aan hun alii en probeerden de verkrachters tegen te houden. Ze werden echter lachend opzij geduwd, want de zeelui konden eerlijk gezegd het onderscheid niet weten tussen een gewoon meisje met wie een dergelijk gedrag niets bijzonders was en een alii met wie dit heiligschennis betekende. Andere grijsaards probeerden tussenbeide te komen, maar ook zij werden met een paar stevige klappen tegen de grond geslagen en de dronken matrozen liepen met hun gevangene verder. Op dit moment verscheen de hinkende Abner ten tonele. Hij hield zijn hoed vast, wees met zijn rechterhand naar de matrozen en riep: 'Laat dat meisje los.' 'Uit de weg, kereltje!' waarschuwden de matrozen. 'Ik ben een dienaar van God!' waarschuwde Abner hen. Hierop stonden twee van de matrozen stil, maar de derde waggelde naar de zending en schreeuwde: 'In Lahaina is geen God.' Abner woog ongeveer half zo zwaar als de matroos, maar in een opwelling gaf hij de man een klap in het gezicht. 'God let op je!' zei hij ernstig. De man die de klap had gekregen nam snel de vechthouding aan om Abner mores te leren; de andere twee lieten daarop het meisje los en grepen hun maat vast. Maar toen ze de knappe Noelani zagen weglopen, het mooiste meisje dat ze tot dan toe te pakken hadden gekregen, werden

ze razend en begonnen Abner te slaan, te stompen en te schoppen. Hij werd door Malama in eigen persoon ontzet, want de grote Alii Nui had gezien hoe haar dochter was meegesleurd en was haastig komen toelopen met alle mannen en vrouwen die ze bij elkaar kon krijgen. ‘Daar is de koningin!’ riep een van de matrozen; en toen de grote Malama zich midden in het strijdgewoel begaf, hielden de mannen op Abner te slaan en renden vloekend weg om hun maats bij elkaar te halen. Al snel dromden meer dan veertig matrozen, van wie de meesten dronken waren, samen in de stoffige straat en schreeuwden beledigingen naar de zendeling en naar de vrouwen die hem beschermden. ‘Kom eens hier, lafbek!’ tartten ze; maar iedere keer als een erg brutale vent zijn mond opendeed, ging Malama dapper op hem af en vervloekte hem in het Hawaïaans zodat de matrozen zich na een poosje verspreidden. Abner zag echter met afgrijzen dat twee scheepskapiteins vanuit het donker de hele scène goedkeurend hadden gadeslagen. ‘Wat zijn dat toch voor mannen?’ vroeg hij zich af. Toen de bende terug was gegaan naar Murphy’s kroeg en Malama zijn kwetsuren verzorgde, zei hij in gebroken Hawaïaans: ‘Ziet u nu wat er van komt als de mannen weg zijn om sandelhout te verzamelen?’ ‘Ja,’ zei Malama. ‘Ik zal de vrouwen naar de heuvels sturen.’ De nacht werd een ware verschrikking want de zeelui die opgestoot waren door hun kapiteins, konden geen meisjes vinden; dus groepten ze samen rond Abners huis. Tot middernacht scholden ze en vloekten ze hem uit. Toen staken ze weer een huis in brand en vonden tenslotte drie meisjes die ze mee naar hun schip sleurden. Toen om twee uur in de morgen de rellen op hun ergst waren, zei Abner tegen Jerusha: ‘Ik laat Keoki en de vrouwen hier bij jou. Ik ga met Pupali praten.’ Langs een achterweggetje haastte hij zich naar het huis van Pupali, de vlijtige kanovaarder die er zijn beroep van maakte zijn eigen vrouw en vier dochters naar binnenvarende walvisvaarders te

peddelen. Hij ging naast Pupali op de vloer zitten in het huis waar geen licht brandde en vroeg hem in gebroken Hawaïaans: ‘Waarom breng jij je dochters naar die slechte mannen?’ ‘Ik krijg stof voor kleren en soms zelfs tabak,’ verklaarde Pupali. ‘Begrijp je dan niet dat je dochters wel eens zouden kunnen sterven aan de zeeliedenziekte?’ bracht Abner weer naar voren. ‘Eens sterven we allemaal,’ antwoordde Pupali nuchter. ‘Maar is het kleine beetje geld je dat waard?’ vroeg Abner. ‘Mannen zijn gek op meisjes,’ zei Pupali naar waarheid. ‘Schaam je je nietje eigen vrouw aan de zeelui te verkwanselen?’ ‘Haar zuster zorgt voor mij,’ zei Pupali vergenoegd. ‘Vind je het mooi als de matrozen de huizen in brand steken?’ drong Abner aan. ‘Mijn huis steken ze niet in brand,’ antwoordde Pupali. ‘Hoe oud is je mooiste dochter, Pupali?’ Abner hoorde hoe Pupali trots zijn adem inhield. ‘Iliki? Ze is geboren in het jaar van Keopuolani’s ziekte.’ ‘Veertien dus en waarschijnlijk heeft ze de dodelijke ziekte al!’ ‘Wat dacht u dan? Ze is een vrouw.’ In een opwelling zei Abner: ‘Ik wil dat je haar aan mij geeft, Pupali.’ Dit was eindelijk iets wat de ruwe oude man kon begrijpen. Met een wellustig glimlachje om zijn lippen fluisterde hij: ‘U zult Iliki lekker vinden. Alle mannen vinden dat. Hoeveel geeft u me voor haar?’ ‘Ik wil haar hebben voor God,’ verbeterde Abner. ‘Dat weet ik, maar hoeveel geeft u me?’ drong Pupali aan. ‘Ik zal haar kleden en haar te eten geven en haar als mijn dochter behandelen,’ legde Abner uit. ‘U bedoelt dat u haar niet wilt ...’ Pupali schudde zijn hoofd. ‘Tja, Makua Hale, u moet een goede man zijn.’ En toen het dag werd in het door opstootjes geteisterde Lahaina, begon Abner zijn school voor Hawaïaanse meisjes. Zijn eerste leerling was Pupali’s mooiste dochter Iliki; toen ze zich vertoonde, droeg ze alleen een dunne lendendoek en een zilveren ketting, waaraan een walvistan bengelde met daarin vaardig uitgesneden de volgende woorden:

Dit is de waarheid en geen mens kan zonder:

De enige deugd is het plezier hieronder.

Toen de overige eilandgezinnen ontdekten hoe bevoorrecht Pupali was nu hij een dochter had die precies kon bekijken hoe het in het zendelingenhuishouden toging—want zij kon over de vreemdste gebeurtenissen vertellen—boden ook zij hun meisjes aan. Maar dat deed weer afbreuk aan Pupali's voorrangspositie zodat hij als tegenzet zijn andere drie dochters ook naar school liet gaan. Toen de volgende walvisvaarder de haven binnenliep, stonden de zaken in het dorp er heel anders voor. Vroeger hadden de matrozen in het hete vooronder de meisjes uit Lahaina in goddeloze zaken ingewijd; nu leerde Jerusha hun koken en psalmen zingen in de tuin van de zendingspost. Haar beste leerlinge was Iliki, Ee-Lee-Kee, Het Spattend Schuim van de Zee.

Abner was niet aanwezig om Iliki geluk te wensen op die augustus- 268 middag toen ze voor het eerst haar naam had geschreven en het blad papier trots naar haar vader bracht. Die morgen was er namelijk een uitgeputte boodschapper in Lahaina aangekomen. Hij had van de andere kant van het eiland af dwars over de bergen de hele weg hard gelopen en kwam nu met zo'n onwaarschijnlijk verhaal voor den dag dat Abner Keoki liet komen om het woord voor woord te vertalen. De jongeman zei: 'Het is waar! Abraham en Urania Hewlett helemaal van Hana af, aan de andere zijde van Maui, waren komen lopen.' 'Waarom hebben ze geen kano genomen?' vroeg Abner die er niets van begreep. Snel stelde Keoki de hijgende boodschapper enkele vragen en keek verbijsterd toen

de man hem uitlegde wat er gebeurd was. ‘Het is nauwelijks te geloven,’ mompelde Keoki. ‘Abraham en Urania zijn gistermorgen om vier uur in een dubbele kano vertrokken, maar om zes uur waren de golven zo hoog dat de kano is gebroken. Abraham heeft toen zijn vrouw door de branding aan land gedragen. Toen hebben ze veertig mijl gelopen, naar Wailuku, waar ze nu zijn.’ ‘Ik dacht dat dat pad voor een vrouw niet te belopen was,’ wierp Abner tegen. ‘Dat klopt. Het slechtst begaanbare pad van Maui. Maar Urania moest wel, omdat volgende maand haar baby komt en dan willen zij bij u zijn.’ ‘Maar wat kan ik ...’ begon Abner verbijsterd. ‘Zij zijn bang dat ze sterft,’ zei de boodschapper. ‘Als ze stervende is ...’ Abner werd zenuwachtig en begon te transpireren. ‘Maar hoe kwam ze dan in Wailuku?’ Met gebaren legde de boodschapper uit: ‘De roeiers van de kapotte kano hebben twijgen onder haar armen gebonden en haar zo de hellingen op geholpen. En toen ze er aan de andere kant weer af moesten, pakte ze de twijgen ...’ Voordat de uitgeputte boodschapper zijn verhaal kon afmaken, knielde Abner in het stof en hief zijn handen omhoog. Hij kon Urania voor zich zien, een wat domme, bange vrouw die heel deze vreselijke tocht had gemaakt; hij bad: ‘Goede Vader in de hemel, red Uw dienaar, zuster Urania. In haar uren van benauwenis—red haar.’ De boodschapper onderbrak hem met de woorden: ‘Abraham Hewlett zegt dat u uw boek moet meebrengen en hem helpen.’ ‘Het boek?’ riep Abner. ‘Ik dacht ...’ ‘Ze hebben u nu nodig,’ drong de boodschapper aan. ‘Want toen ik vertrok, leek het of de baby al onderweg was.’ De gedachte dat hij bij een geboorte zou moeten assisteren maakte Abner helemaal van streek. Haastig liep hij naar de tuin waar Jerusha bezig was haar meisjes les te geven. Omdat hij er bang uit zag, begreep ze dat er op het eiland weer een nieuwe crisis had plaatsgevonden. Ze was echter niet voorbereid op wat hij haar vertelde: ‘Zuster Urania heeft getracht ons te bereiken zodat

we haar konden helpen, maar ze is niet verder kunnen komen dan Wailuku.’ Nooit hadden de Hales het samen gehad over Urania’s zwangerschap, zomin ze ooit praatten over die van Jerusha. Zij achtten dat een te delicaat onderwerp en vertrouwden erop dat door een of ander wonder de baby ofwel zonder moeilijkheden geboren zou worden ofwel wachten zou totdat dr. Whipple er zou zijn. Nu moesten zij, onder de kokospalmen, de op handen zijnde feiten onder ogen zien. ‘Ik neem Delands *Verloeskunde* mee, ik doe wat ik kan,’ zei Abner terneergeslagen; maar wat hij wilde roepen, was: ‘Ik zal bij je zijn, Jerusha! En met Gods wil zal ik ervoor zorgen dat je kind veilig ter wereld komt.’ En zij antwoordde: ‘Je moet zuster Urania gaan helpen,’ maar wat ze werkelijk wilde zeggen, was: ‘Ik ben bang. Ik wilde dat mijn moeder hier was.’ En zo keken de twee jeugdige zendelingen elkaar aan in het zonlicht van het middaguur; ze hielden verschrikkelijk veel van elkaar, maar geen van de twee kon het de ander zeggen omdat ze meenden dat het strenge geloof van hun kerk dit niet goedkeurde; en dus keken ze elkaar niet aan. Maar Abner verloor zijn zelfbeheersing, want toen hij naar binnen was gegaan om het boek over verloeskunde te pakken, beefden zijn handen en het belangrijke boek viel op de stoffige vloer. Toen hij knielde om het op te rapen, snikte hij met zijn gezicht in zijn handen: ‘Zuster Urania, moge God je bewaren!’ Maar hij bedoelde een andere naam. De voettocht van Lahaina naar Wailuku, aan de andere kant van Maui, voerde Abner en de boodschapper hoog de bergen in. Toen zij over onvruchtbaar, rotsachtig terrein liepen waarbij het zweet langs hun lichaam gutste, kwamen zij terecht in een wolk van stof: Kelolo en zijn opzichters dreven hun mannen voor zich uit naar de vlakte met een enorme lading sandelhout. Even werd Abner woedend en hij waarschuwde de hoofdman: ‘Terwijl jullie sandelhout kappen, gaat jullie dorp eraan.’ Maar voordat hij hoorde hoe Kelolo zich rechtvaardigde—‘Dit zijn mijn mannen. Ik kan

met hen doen wat ik wil.’—zag hij dat veel mannen geen van volgroeide bomen afgezaagde stammen droegen, maar jonge aanplant en wortels die zo uit de grond waren gerukt. ‘Hebben jullie zelfs jonge bomen genomen?’ vroeg Abner met afkeer. ‘Het is mijn sandelhout,’ verklaarde Kelolo. ‘Jij trouweloze dienstknecht,’ riep Abner en hinkte verder. Toen ze de hoogste bergkam bereikt hadden en onder zich de huizen van Wailuku konden zien liggen, bleef Abner staan om het zweet van zijn voorhoofd te wissen en hij dacht: ‘Als het voor ons al zo’n toer is dit heuveltje te beklimmen, hoe kan Urania die tocht dan gemaakt hebben?’ In het dorp Wailuku aangekomen begrepen ze hoe dat kon. Toen de kano waarmee ze reisden het begeven had, had Abraham zijn vrouw meer dan veertig mijl geduwd, getrokken en gedragen in een poging de Hales in Lahaina te bereiken. Die barre tocht had het opkomen van de barensweeën verhaast. Nu wachtten zij hulpeloos in een opslagkeet, radeloos en in paniek. Het was een wonder dat Urania na een dergelijke tocht nog leefde, maar het was nog verwonderlijker dat het niet bij Abraham was opgekomen de hulp in te roepen van de Hawaïaanse vroedvrouwen uit het dorp waar zijn zendingspost lag. Zij behoorden namelijk tot de kundigste in het gebied van de Stille Oceaan en binnen tien minuten zouden ze hebben vastgesteld dat hier sprake was van een voortijdige bevalling die een gevolg was van het feit dat Urania uitgeput was. Als de Hewletts in die vrouwen vertrouwen hadden gehad, was de geboorte gemakkelijk gegaan en had een gezonde baby het levenslicht aanschouwd. Maar hun hulp aanvaarden zou voor de Hewletts betekend hebben dat ze toegaven dat een bruine heidin van Hawaï wist hoe ze een christelijke, blanke baby ter wereld moest helpen; en zoiets was ondenkbaar. ‘Ik werd erg in de verleiding gebracht de plaatselijke vroedvrouwen te halen,’ bekende broeder Abraham aan Abner toen hij de hinkende reiziger tegemoet rende, ‘maar ik heb steeds de woorden in Jeremia 10,

vers 2 voor ogen gehouden: “Zo zegt de Heer, gewent u niet aan de weg der heidenen.” Daarom heb ik mijn vrouw naar haar eigen mensen gebracht.’ Abner vond ook dat hij juist had gehandeld en een ogenblik prezen de beide jongemannen zich gelukkig met hun rechtzinnige rechtschapenheid, maar toen vroeg Abner: ‘Hoe gaat het met zuster Urania?’ Bij die vraag steeg broeder Abraham het schaamrood van het fatsoen naar de kaken en kon hij bijna niets zeggen, maar tenslotte bracht hij uit: ‘Ze schijnt veel vruchtwater verloren te hebben.’ In de vallende schemering keek Abner zijn collega bang aan en begon toen koortsachtig zijn handboek uit te pakken.

Onhandig bladerend vond hij een hoofdstuk dat ‘De Droge Bevalling’ heette. Toen hij het haastig doorlas kreeg hij een wee gevoel in zijn maag want de inhoud voorspelde niet veel goeds. Maar toen hij opkeek en zag hoe wanhopig broeder Abraham was, vermande hij zich en zei dapper: ‘Ik zou zuster Urania graag zien.’ Hewlett bracht hem naar een lage grashut waarin de Engelsman woonde die zaken deed in Wailuku. De man en zijn vrouw waren allebei in Honoloeloe. Op de grond om het huis zaten vijftig a zestig inlanders die naar die merkwaardige blanke mensen keken. Abner baande zich een weg door de menigte en met zijn medische boek onder de arm ging hij de armzalige woning binnen om het tere vrouwtje te begroeten met wie hij op de *Thetis* de kleine hut had gedeeld. ‘Goedenavond, zuster Urania,’ zei hij plechtstatig en zij antwoordde dapper: ‘Het is zo troostrijk weer iemand te zien met wie wij op dat kleine schip de tocht hebben gemaakt.’ En even spraken zij over gelukkiger dagen. Toen vroeg Abner: ‘Zuster Urania, wanneer zijn uw ...’ Plotseling verlegen wachtte hij even, maar toen kwam het er ineens uit: ‘Uw weeën, hoe lang heeft u die al?’ ‘Om zes uur vanmorgen zijn ze begonnen,’ zei Urania. Uitdrukkingloos staarde Abner haar aan, maar zijn hersens werkten koortsachtig en hij dacht: ‘O God! Dat was dus toen ze over die laatste heuvels klom!’ Hij

veegde zijn voorhoofd af en zei langzaam: ‘Dat is twaalf uur geleden. Waarschijnlijk zal het kind dan rond middernacht geboren worden, zuster Urania.’ Hij keek op zijn horloge: nog zes uur. Volkomen uit het veld geslagen vroeg hij: ‘En uw weeën. Komen ze snel achter elkaar?’ ‘Ik geloof het niet,’ antwoordde ze. ‘Een ogenblikje,’ zei hij en hij bladerde in zijn handboek, maar het licht was zo slecht dat hij er niet bij kon lezen. Hij droeg broeder Abraham op een kukuinutlamp te halen; bij dat onzekere, flakkerende licht zocht en vond hij de woorden die hij nodig had: ‘Hebben we hier een stuk tapa?’ vroeg hij. En toen er een was gevonden, sneed hij het in twee helften, draaide die tot koorden, maakte aan het uiteinde een knoop en bond de andere kant vast aan de voet van het bed. ‘Aan die knopen moet u trekken, zuster Urania,’ instrueerde hij haar. ‘Bij een droge bevalling moet u extra meehelpen.’ Hij had onmiddellijk spijt dat hij dat gezegd had, want Urania keek hem verschrikt aan en vroeg: ‘Heb ik iets verkeerd gedaan?’ ‘Nee, zuster Urania,’ verzekerde hij haar. ‘Met Gods hulp zal alles goed gaan.’ Instinctief pakte ze zijn hand en fluisterde: ‘Mijn lieve man en ik zijn zo blij dat u gekomen bent.’ Maar toen Abner, blozend als een kind, haar buik wilde onderzoeken zoals het handboek voorschreef, vonden zowel hij als de Hewletts het behoorlijker dat ze eerst al haar kleren aantrok en nog een flink stuk tapa over haar buik legde. Nadat hij door die verschillende lagen heen had gevoeld, verkondigde Abner ernstig: ‘Ik geloof niet dat er iets mis is.’ Maar met een ruk ging zijn hoofd omhoog toen er opeens vanuit het bed een gil klonk en automatisch aan de koorden werd getrokken. Hij holde naar de sputterende lamp en raadpleegde zijn horloge. Na vier minuten weer een gil en weer een ruk aan de koorden. Zwetend bladerde hij zijn boek door en ontdekte geruststellend nieuws. Hij haastte zich terug naar het bed en verkondigde blij: ‘Zuster Urania, alles gaat goed. Het is nu alleen nog een kwestie van tijd.’ Bij dit bericht

werd broeder Abraham lijkwit en alles wees erop dat hij hevig moest overgeven. Daarom liet Abner de zwoegende vrouw even alleen, rende naar de deur van de verloskamer en riep in het Hawaïaans: ‘Laat iemand binnenkomen om voor dominee Hewlett te zorgen!’ Twee ervaren vroedvrouwen die verstand van kraamheren hadden, moesten verschrikkelijk lachen en namen de zendeling onder hun hoede die, zoals zij met obscene grapjes al aan de verzamelde menigte voorspeld hadden, vreselijk misselijk was. Maar terwijl de vroedvrouwen hem op zijn gemak stelden, fluisterden andere Hawaïanen: ‘Wat een rare manier van doen is dat! Onze beste vroedvrouwen zorgen buiten voor de echtgenoot, terwijl in de hut een man die van toeten noch blazen weet de aanstaande moeder helpt.’ ‘Zo doen ze het in Amerika,’ verklaarde een omstander. Plotseling lieten de vroedvrouwen Hewlett aan zijn lot over en luisterden scherp naar Urania’s kreten. De ironie wilde dat deze vrouwen ‘s nachts alleen door te luisteren beter wisten wat zich in de hut afspeelde dan Abner die er met zijn boek bij stond. Hewlett, die door het overgeven opgeknapt was, veegde zijn waterig blauwe ogen droog en ging de hut weer binnen met de vraag: ‘Wanneer komt het kind?’ ‘Broeder Hewlett!’ riep Abner vertwijfeld, ‘tenzij je je nuttig kunt maken, doe je er beter aan buiten te blijven.’ ‘Wanneer komt het kind?’ vroeg de radeloze man. Opnieuw liep Abner naar de deur en riep de vroedvrouwen die Abraham opvingen en zorgden dat hij bij hen bleef. De weeën kwamen nu met geregelde tussenpozen, en Abner die steeds zijn boek raadpleegde, meende te moeten zeggen: ‘Zuster Urania, het schijnt dat God vannacht met ons is.’ ‘Ik ben nu in uw handen, broeder Abner,’ antwoordde de vrouw zwakjes. ‘Doet u maar met me zoals u denkt dat nodig is.’ Later herinnerde Abner zich dat ze die woorden opvallend traag had uitgesproken. Kort daarna keek hij angstig naar haar want hij realiseerde zich dat de weeën al een poos waren weggebleven en dat ze

geen geluid meer gaf. Hij raakte in paniek en voelde haar polsen maar die leken wel koud, en schreeuwend rende hij naar de deur: ‘Broeder Abraham! Kom gauw!’ En toen de echtgenoot het vertrek binnen wankelde, zei Abner toonloos: ‘Ik denk dat ze gaat sterven.’ Abraham Hewlett snikte droog, knielde naast het bed en nam de hand van zijn vrouw in de zijne. Maar bij dit onverwachte gebaar bewoog Urania haar schouders en verbaasd riep Abner: ‘Slaapt ze soms?’ Buiten luisterden de vroedvrouwen aandachtig: zij hadden al tot de menigte gezegd: ‘Ze slaapt. Waarschijnlijk zal ze een uur of nog langer blijven slapen. Als ze dan wakker wordt, begint alles opnieuw.’ ‘Is het een goed teken als een vrouw die al aan het baren is in slaap valt?’ vroeg iemand. ‘Nee,’ zeiden de vroedvrouwen. ‘Waarom niet?’ vroeg een man. ‘Het is een teken dat ze zwak is,’ zei een van de vrouwen. ‘Wat zouden ze moeten doen ... die daarbinnen?’ vroeg de man. ‘Ze zouden kruiden moeten gaan zoeken,’ verklaarden de vroedvrouwen. ‘Waarom kruiden?’ ‘Om later het bloeden te stoppen ... ze is immers te zwak.’ Binnen, in het schemerige huis, bladerden Abner en Abraham zenuwachtig in de handboeken, maar ze konden niets vinden dat sloeg op in slaap vallen, achttien uur na het begin van de weeën, en Abner begon over zijn hele lichaam te beven en werd bang. ‘Ergens in dat boek moet er toch een verklaring staan,’ mompelde hij, maar zijn bevende vingers konden die niet vinden. ‘Broeder Abraham, zie jij ergens iets?’ Toen begonnen op mysterieuze wijze de weeën opnieuw, ritmisch en hevig. Abner had er echter niet veel aan, want niet Urania voelde ze maar haar echtgenoot Abraham. Het was zielig om aan te zien hoe de ondervoede zendeling naar zijn buik greep waar hij net zulke krampen kreeg als een vrouw in barensoed. En voor de derde keer moest Abner naar de deur snellen en de Hawaïanen verzoeken zijn assistent mee naar buiten te nemen. ‘En houd hem buiten!’ snauwde Abner. Om twee uur in de morgen werd Urania Hewlett wakker, en

tegen vijven kwamen de weeën met tussenpozen van anderhalve minuut. De buiten toeluisterende vrouwen voorspelden daarop: ‘De baby komt nu gauw.’ Abner, die met doffe ogen nog steeds met zijn boek zat te hannesen, kwam tot dezelfde conclusie. Gedurende het nu volgende half uur had hij het echter dubbel te kwaad; want omdat hij niet wist dat Urania’s pijnen tot de normale gang van zaken behoorden, had hij de tekeningen achter in het boek doorgebladerd waar abnormale geboorten werden behandeld in dikzwarte bijschriften; van een ervan was hij diep onder de indruk: ‘Abnormale Geboorte: Stuitligging’. Vlug bladerde hij terug naar het bijbehorende tekstgedeelte. Daar ontdekte hij wat voor een moeilijke taak hem binnen enkele ogenblikken te wachten stond als het inderdaad een stuitligging zou zijn. Het was dus absoluut noodzakelijk om te constateren of het inderdaad zo’n abnormale geboorte betrof. Maar hij kon dat niet vaststellen omdat Urania nog steeds door lagen beddengoed, kleren en tapa bedekt was, en de welvoegelijkheid verbood hem die zelf te verwijderen of haar te verzoeken het te doen. Dus liep hij naar de deur waar stralen ochtendlicht al door de palmbomen drongen en hij vroeg of broeder Abraham kon komen die lag te slapen. Een van de vroedvrouwen snelde behulpzaam naar de deur, maar in oprechte afschuw maakte Abner een afwerend gebaar, dus werd Abraham gewekt en Abner zei tegen hem: ‘Broeder Abraham, je moet je vrouw uitkleden. Het uur is gekomen.’ Zwijgend keek Abraham zijn medebroeder aan en liep in de richting van het bed, maar toen kwamen zijn eigen barensweeën in volle hevigheid opzetten en ijlings moest hij uit de kraamkamer wegvluchten. Abners probleem loste echter zichzelf op, want in het bed ontstond een hevige beroering. Zuster Urania schokte zo hevig in het begin van de bevalling dat ze alles van zich af smeed en gilte dat Abner haar helpen moest. Slikkend als een schooljongen en trillend van

verlegenheid naderde Abner het bed. Maar toen viel merkwaardigerwijze elke onzekerheid van hem af, want God grenzeloos dankbaar zag hij: ‘Daar komt het hoofdje. Het is een normale ligging.’ Toen de eerste kreet van de baby buiten werd opgevangen, zeiden de twee vroedvrouwen zorgelijk tegen elkaar: ‘Het zou goed zijn als hij de kruiden bij de hand had.’ Abner, die helemaal in beslag genomen werd door het jongetje dat hij in zijn handen hield en door het zenuwslopende karwei de navelstreng door te knippen en af te binden, deed zijn uiterste best zich te herinneren wat er in zijn verloskundeboek stond en hij bracht het er niet slecht af. In verwarring stond hij toen even met de boreling in zijn handen in het halfduister zonder te weten wat hij nu moest doen. Maar tenslotte stapte hij naar buiten waar het nu dag werd, en overhandigde het kind aan een inheemse vrouw die de Hawaïanen vierentwintig uur geleden al hadden opgetrommeld in de zekerheid dat zij nodig zou zijn, en deze vrouw legde de baby aan haar borst. De eerste vroedvrouw zei: ‘Hij moet zich met de moeder bezighouden.’ De tweede antwoordde: ‘Ik vraag me af of hij haar buik wel masseert om te zorgen dat de nageboorte naar buiten komt.’ En de eerste vroeg: ‘Denk je dat hij deze kruiden zal willen gebruiken?’ En ze wees op een brouwsel dat haar volk al tweeduizend jaar gebruikte om het bloed te stoppen. Maar de tweede antwoordde: ‘Hij wil ze vast niet.’ In de hut binnen zat Abner inmiddels weer koortsachtig zijn boek door te bladeren om zich te binnen te brengen wat hij nu moest doen. Hij verschoonde het bed, waste de moeder, luisterde naar haar ademhaling en zag toen tot zijn ontsteltenis dat er iets gebeurde wat niet in het boek stond. ‘Broeder Abraham!’ riep hij angstig. ‘Wat is er?’ vroeg de zieke man. ‘Ik ben bang dat ze meer bloed verliest dan normaal is.’ Broeder Abraham kon er geen zinnig woord over zeggen maar keek snel zijn boek door; en terwijl de beide zendelingen die het-allesmaal-zo-goed-bedoelden vruchteloos trachtten de

flarden kennis bijeen te rapen die een leven hadden kunnen redden, werd zuster Urania op het primitieve bed zwakker en zwakker. De inspanningen van de lange dag en de uitputting van de lange nacht eisten onverbiddelijk hun tol, en haar gezicht kreeg een grauwe tint. ‘Ze zou niet zo diep moeten slapen,’ riep Abner in paniek. ‘Wat moeten we doen?’ steunde Hewlett. ‘O, God! Laat haar nu niet sterven!’ De vroedvrouwen buiten zeiden: ‘Ze moeten haar buik masseren, maar in plaats daarvan schijnen ze te praten.’ En geleidelijk drong het tot de grote menigte inheemsen die daar de nacht wakend had doorgebracht, door dat de tengere blanke vrouw sterven ging. De gedachte overviel hen zoals de stralen van de morgenzon die door de bladeren van de kokospalm over hen vielen. De Hawaïanen, voor wie een geboorte een mystieke zaak was, huilden daarom al vóór de zendelingen wisten dat Urania was doodgebloed. Later, toen hij uitgeput onder een kouboom zat, zei Abner dof: ‘Broeder Abraham, ik heb alles gedaan was ik kon om je lieve vrouw te redden.’ ‘Het was Gods wil,’ mompelde Hewlett. ‘En toch,’ riep Abner terwijl hij met zijn vuist op het medische boek sloeg, ‘moet hier iets in staan wat we niet gelezen hebben.’ ‘Het was Gods wil,’ herhaalde Hewlett. De toekijkende Hawaïanen zeiden: ‘Wat doen de blanke mannen de dingen toch vreemd.’ ‘Ze zijn zo uitgekookt met hun boeken en hun geweren en hun nieuwe god,’ merkte een oude vrouw op, ‘dat je toch zou verwachten dat ze handiger te werk zouden gaan bij de geboorte van een baby.’ ‘Het gekste is,’ merkte een ander op, ‘dat in Amerika de mannen vrouwenwerk doen.’ Maar de oude vrouw die de meeste kritiek op hun verloskunde had geuit, was de eerste om te erkennen: ‘Toch maken ze mooie kinderen.’ Na de begrafenis van Urania—de eerste van de vele zendelingenvrouwen die in het kraambed of van lichamelijke uitputting door overmatig veel werk gestorven was—maakte Abner met een aantal inheemsen de afspraak dat ze gedurende

de eerstvolgende twee maanden zouden zorgen voor Abraham Hewlett, diens pasgeboren zoon en voor de min van het kind; daarna pas zou de moeilijke terugtocht naar Hana aan de punt van Maui mogelijk zijn. Toen deze details geregeld waren, klommen Abner en de boodschapper weer omhoog over het steile pad dat hen naar huis zou brengen. Maar ze waren nog slechts een klein stuk gevorderd toen ze iemand hoorden roepen; het was broeder Abraham die hen smeekte zijn kind met hen mee te nemen. ‘In Lahaina zijn zeker mensen die voor de jongen kunnen zorgen,’ pleitte hij wanhopig. ‘Nee,’ weigerde Abner. ‘Dat zou onnatuurlijk zijn.’ ‘Wat moet ik met het kind beginnen?’ vroeg broeder Abraham hulpeloos. Abner gruwde van die vraag en antwoordde: ‘Je moet voor hem zorgen, broeder Abraham, en hem opvoeden tot een sterke man.’ ‘Ik weet niets van die dingen,’ mompelde broeder Abraham. ‘Stil,’ riep Abner streng. ‘Dan is het je plicht ze te leren,’ en hij liet de radeloze zendeling rechtsomkeert maken en stuurde hem terug naar Wailuku en naar de verantwoording voor zijn kind. Toen het miezerige mannetje uit het gezicht verdwenen was, zei Abner driftig tegen de boodschapper die er niets van begreep: ‘Ik denk dat als hij wat meer pit had gehad, zijn vrouw niet had hoeven sterven. Als hij haar in Hana had gehouden en gedaan had wat in zijn vermogen lag, zou alles goed zijn afgelopen. Maar die lange klim naar Wailuku is haar dood geworden, arme zuster Urania, acht maanden zwanger.’ Door die gedachten schoot hem de toestand van zijn eigen vrouw weer te binnen en hij werd bang dat het nieuws dat Urania in het kraambed was gestorven haar geen goed zou doen. Daarom verzong hij een onlogisch plan om dit feit voor haar te verzwijgen. Zijn redenatie werd meer door hoop dan door gezond verstand ingegeven: ‘Het duurt even voordat de mensen in Lahaina iets over die ellendige geschiedenis ter ore komt. Ik vertel mijn lieve vrouw niets.’ Die plechtige afspraak maakte hij met zichzelf en hij riep

daarbij zelfs God als getuige aan. Maar toen hij thuis kwam en Jerusha's zes krulletjes naast haar gezichtje zag dansen en merkte hoe gretig ze hem tegemoetkwam om hem te begroeten na die eerste dagen van hun scheiding sinds hun trouwen, toen sprak hij zoals hij bij zichzelf gezworen had, maar wat hij zei werd door zijn houding gelogenstraft. Want hij keek haar met zoveel liefde en bezorgdheid aan dat ze onmiddellijk wist wat er gebeurd was. 'Zuster Urania is gestorven,' riep ze. 'Ja,' bekende Abner. 'Maar jij zult niet sterven, Jerusha!' En voor het eerst noemde hij haar bij haar naam. Ze begon hem met vragen te bestormen, maar hardhandig pakte hij haar beide polsen vast en keek haar diep in haar bruine ogen. 'Jij zult niet sterven, Jerusha. Ik beloof je bij het woord van God dat jij niet zult sterven.' Hij liet haar los, ging op een kist zitten, steunde zijn moede hoofd in zijn handen en half beschaamd over wat hij nu zeggen ging bekende hij: 'God beschermt ons op de meest geheimzinnige manieren, Jerusha; en ook al lijkt wat ik denk in sommige opzichten afschuwelijk, toch is het waar. Ik geloof dat God mij bij de dood van zuster Urania aanwezig liet zijn opdat ik beter voorbereid zou zijn als jouw tijd gekomen is. Nu weet ik wat ik doen moet. Ik weet wat broeder Abraham had moeten doen. Jerusha, nu ben ik erop voorbereid en jij zult niet sterven.' Hij sprong overeind en schreeuwde: 'Jij ... zult ... niet ... sterven!' Op dat moment verlangde hij er vurig naar zijn vrouw in zijn armen te nemen en haar onder kussen te begraven, wilde, klinkende kussen zoals het geluid van het vee in de weide thuis—maar hij wist niet hoe hij dat moest doen en dus legde hij al zijn liefde in dat ene vaste besluit. 'Jij zult niet sterven,' verzekerde hij zijn vrouw. En vanaf dat moment was er geen vrouw, in welke afgelegen post dan ook of hoe ver verwijderd van medische hulp, die in de laatste dagen van haar zwangerschap door zulke hartverwarmende woorden gesterkt werd.

In zijn zendelingenhuis boekte Abner zo een geestelijke overwinning, maar in Malama's graspaleis stond hem een onmiskenbare nederlaag te wachten; want toen hij de Alii Nui haar dagelijks onderricht kwam geven, constateerde hij dat Kelolo niet in het nieuwe huis was getrokken dat voor hem gebouwd was, maar gewoon bij zijn vrouw woonde. 'Dit is gruwelijk!' donderde Abner. De twee forse gelieven, beiden ver over de veertig, luisterden vol verbazing toe terwijl hij opnieuw uitlegde waarom God een afschuw had van bloedschande, maar toen hij uitgesproken was, verklaarde de grote Malama bedaard: 'Ik heb het huis voor Kelolo buiten de omheining laten bouwen en het is een goed huis, maar hij wil daar niet alleen blijven.' Ze begon te huilen en vervolgde: 'Toen u weg was heeft hij het twee nachten geprobeerd, maar toen ik bedacht hoe hij daar helemaal alleen moest slapen, vond ik het ook naar. Dus ben ik op de derde nacht naar de poort gelopen en ik heb geroepen: "Kelolo, kom binnen waar je thuis hoort." En hij kwam; het is allemaal mijn schuld. Ik heb schuld, Makua Hale.' 'U zult nooit een lidmaat van de kerk worden, Malama,' waarschuwde Abner. 'En als u sterft, zult u voor eeuwig in het hellevuur branden.' 'Vertel me nog een keer over het hellevuur, Makua Hale,' smeekte Malama, want ze wilde precies weten hoeveel risico ze liep. Toen Abner nogmaals een griezelige beschrijving gaf van zielen in een foltering die geen einde nam, huiverde Malama. En terwijl er tranen in haar grote ogen sprongen, begon ze nadere bijzonderheden te vragen. 'Weet u zeker dat koning Kamehameha in zo'n vuur zit?' 'Absoluut zeker.' 'Makua Hale, er is eens een katholieke scheepskapena in Lahaina gekomen en hij heeft met mij over God gepraat. Zijn katholieken ook in dat vuur?' 'Die zijn voor eeuwig in het vuur,' zei Abner diep overtuigd. 'En dezelfde scheepskapena vertelde me over de mensen in India die nooit van uw god gehoord hebben.' 'Malama, spreek toch niet steeds over Hem

als mijn God. Hij is God. Hij is de enige God.’ ‘Maar als de mensen in India doodgaan, gaan zij dan ook in het vuur?’ ‘Ja.’ ‘Dus de enige mensen die eraan ontkomen zijn degenen die tot uw kerk behoren?’ ‘Ja.’ Triomfantelijk wendde ze zich tot Kelolo en zei: ‘Je ziet hoe vreselijk dat vuur is. Als je dat plateau daarbuiten laat staan en zoals nu trouw blijft aan de oude goden, zul je in het eeuwige vuur terechtkomen.’

‘Welnee,’ beweerde Kelolo koppig. ‘Mijn goden zullen voor me zorgen. Ze zullen mij nooit laten branden, want ze brengen me naar hun hemel waar ik zal leven naast Kanes levenbrengend water.’ ‘Hij is een domme man!’ bedacht Malama bedroefd. ‘Hij gaat branden en hij weet het niet.’

‘Maar Malama,’ zei Abner, ‘als u doorgaat met Kelolo in een dergelijke afschuwelijke zonde te leven, komt u zelf ook in het eeuwige vuur.’ ‘Nee, hoor!’ verbeterde de grote vrouw hem. ‘Ik geloof in God. Ik houd van Jezus Christus. Ik ga in geen geval het vuur in. Ik houd Kelolo bij me totdat ik me ziek ga voelen. We hebben afgesproken dat ik hem ver weg zal sturen voordat ik sterf, en dan word ik gered.’ Toen speelde Abner zijn troefkaart uit. Naar haar wijzend keek hij haar recht in de ogen en waarschuwde: ‘Maar alleen uw dominee kan u in de kerk opnemen. Hebt u daar wel aan gedacht?’ Malama overdacht dit onverwacht nieuwe aspect en bestudeerde haar kwelgeest. Hij was dertig centimeter kleiner dan zij, was de helft jonger en woog een derde minder. Omzichtig informeerde ze: ‘En moet u dan beoordelen of ik een goede vrouw ben geweest of niet?’ ‘Dat zal ik beoordelen,’ verzekerde Abner haar. ‘En als ik geen goede vrouw ben ...’

‘Dan zult u niet in de kerk worden opgenomen.’ Malama dacht een poosje over dit probleem na. Eerst keek ze naar Abner en toen naar Kelolo en tenslotte zei ze opgewekt: ‘Maar tegen die tijd bent u hier misschien niet meer, Makua Hale. Misschien is er dan een andere dominee.’ ‘Ik zal wèl hier zijn,’ zei Abner onverzettelijk. Malama overdacht dit droevige vooruitzicht,

zuchtte gelaten en veranderde toen abrupt van onderwerp. ‘Vertel me eens, Makua Hale, wat moet ik doen om voor mijn volk een goede Alii Nui te zijn?’ En toen stortte Abner zich in een werk dat op Hawaï belangrijke politieke consequenties zou hebben. Aanvankelijk woonden alleen Malama en Kelolo zijn dagelijkse lessen bij, maar langzamerhand kwamen ook de mindere alii. En wanneer koning Liholiho of de moederregentes Kaahumanu in hun residentie verbleven, kwamen zij ook met hun vragen, tegenwerpingen en overpeinzingen. Voortdurend benadrukte Abner een aantal simpele punten. ‘Er mogen geen slaven zijn,’ zei hij. ‘In Amerika zijn ook slaven,’ riposteerden de alii. ‘Het is in Amerika verkeerd en het is hier verkeerd. Er mogen geen slaven zijn.’ ‘In Engeland zijn ook slaven,’ bleven zijn toehoorders aandringen. ‘En zowel in Amerika als in Engeland bestrijden de goede mensen de slavernij. De goede mensen hier moeten hetzelfde doen.’ Toen zijn zedelijke argumenten geen vruchten afwierpen, probeerde hij het door op hun gemoed te gaan werken: ‘Toen ik op de oceaan op weg was naar Hawaï ontmoetten wij tegen zonsondergang een schip. Het was een slavenschip en we konden de ketenen horen rammelen in het naargeestige ruim. Hoe zou u het vinden, koning Liholiho, wanneer uw handen waren vastgeketend aan een stang, uw rug met gesels gestriemd werd, het zweet over uw gezicht liep en uw ogen verblindde? Hoe zou u dat vinden, koning Liholiho?’ ‘Ik zou het niet prettig vinden,’ antwoordde de koning. ‘En de alii moeten ervoor zorgen dat er geen baby’s meer vermoord worden,’ donderde Abner. Malama viel hem in de rede: ‘Hoe moeten wij de kapiteins van buitenlandse oorlogsschepen begroeten als ze in Lahaina aan wal gaan?’ ‘Alle beschaafde landen,’ verklaarde Abner, een uitdrukking gebruikend die de zendelingen bijzonder graag in de mond namen, ‘onderhouden vriendschappelijke betrekkingen met andere beschaafde landen. De kapitein van een oorlogsschip is de persoonlijke

vertegenwoordiger van de koning van het land onder welks vlag hij vaart. Wanneer hij voet aan wal zet, moeten jullie een schot met een klein kanon lossen en moeten vier alii in mooie kleren, met een broek en schoenen aan, zich aan de kapitein komen voorstellen en zeggen ...' Er was geen probleem of Abner was in staat er zijn licht over te laten schijnen. De miezerige jongen uit de sombere boerderij in Marlboro in Massachusetts had in zijn jeugd niet voorzien dat elk boek dat hij las hem eens van pas zou komen. Hele passages over de medische zorg in Londen of het bankwezen in Antwerpen kon hij zich nog herinneren. Maar het meest wist hij nog van zijn lectuur over de manier waarop Calvijn en De Bèze Genève bestuurd hadden. En dikwijls kwam het hem profetisch voor dat elk probleem waarmee Johannes Calvijn in Zwitserland geworsteld had, nu door Abner Hale in Lahaina moest worden opgelost. Met betrekking tot geld: 'Jullie zouden op de eilanden een eigen munt moeten slaan en die tegen namaak moeten beschermen.' Met betrekking tot rijkdom: 'Geld is geen rijkdom, maar wèl de dingen die jullie vervaardigen en kweken. Het is pure waanzin dat jullie je hoofdmannen het kostbare sandelhout laten verkwanselen. En dat jullie iedereen dan ook nog de wortels van jonge bomen laten opgraven, is krankzinnig. Jullie belangrijkste bron van inkomsten moet zijn: het bevoorraden van de walvisvaarders die in Lahaina en Honoloeloe aanleggen. Als de alii verstandig waren, zouden ze die schepen havengeld laten betalen en ook elke handelaar die de walvisvaarders bevoorraadt belasting te laten betalen.' Met betrekking tot het onderwijs: 'De zekerste weg om een volk vooruit te helpen is het te leren lezen.' Met betrekking tot een leger: 'Elke regering heeft in een of andere vorm een politiemacht nodig. Ik verzeker jullie dat als jullie in Lahaina over een behoorlijk leger beschikt hadden, de matrozen van de walvisvaarders het wel uit hun hoofd gelaten zouden hebben rellen te ontketenen. Maar een groot leger zoals jullie je dat

voorstellen is belachelijk. Jullie kunnen Frankrijk of Rusland of Amerika niet gaan bevechten. Jullie zijn te klein. Verspil je geld niet aan een leger maar bouw een goede politiemacht op. Richt een gevangenis in.' Met betrekking tot een goede alii: 'Hij is moedig. Hij beschermt de zwakken. Hij springt eerlijk om met overheidsgelden. Hij luistert naar advies. Hij kleedt zich fatsoenlijk en draagt een broek. Hij heeft slechts één vrouw. Hij bedrinkt zich niet. Hij zorgt voor zijn volk even goed als voor zichzelf. Hij gelooft in God.' Met betrekking tot waaraan Hawaï het meest behoefte heeft: 'Leer de mensen lezen.' Vaak echter, wanneer hij naar de zendingspost terugkeerde, riep hij mismoedig uit: 'Jerusha, ik geloof werkelijk dat ze geen woord begrepen hebben van wat ik gezegd heb. Wij zwoegen en zwoegen maar en er komt geen verbetering.' Jerusha was het niet met hem eens want het was duidelijk dat zij met haar school wonderen verrichtte. Zij leerde de vrouwen naaien, beter koken en hun eigen baby's grootbrengen. 'Jullie moeten je kinderen niet weggeven!' drong ze steeds weer aan. 'Dat is tegen Gods wet.' Ze was blij als zij instemmend knikten, maar het meeste plezier beleefde ze aan de jeugdige Iliki die er vroeger vandoor ging naar de walvisvaarders maar die nu de psalmen kon opzeggen. In het onderrichten van jongens en mannen was Keoki onvermoeibaar. Hij was zowel een godvruchtig christen als een begaafd onderwijzer zodat zijn school een van de beste was van de eilandengroep. Maar waarin hij werkelijk uitblonk waren zijn dagelijkse preken, want hij beschikte over de natuurlijke welsprekendheid van de Hawaïaan en hij maakte gebruik van krachtige beeldspraak. Zijn beschrijving van de zondvloed was zo realistisch dat de toehoorders vanuit hun ooghoeken naar de zee keken omdat ze verwachtten dat vloedgolven elk ogenblik Lahaina konden overspoelen. Maar op de lange duur wierp Abners onderricht toch de meeste vruchten af. Van hem kregen de alii les; zijn beste leerlinge

was Malama's dochter Noelani die hij uit de handen van de zeelui gered had. Door haar geboorte was het meisje voorbestemd de volgende Alii Nui te worden, want op haar afkomst was niets aan te merken. Haar ouders waren volle broer en zuster en beiden alii in rechte lijn, zodat zij de glorie van talloze generaties van Hawaïaanse groten geërfd had. Ze was slim en leergierig. In een rapport naar Honoloeloe schreef Abner over haar: 'Ze is een bijna even goede leerlinge als haar moeder. Ze kan lezen en schrijven, Engels spreken en niet te ingewikkelde sommen maken. Ik ben ervan overtuigd dat ze God is toegedaan en dat ze tot de eersten zal behoren die volledig lidmaat van de kerk zullen worden.' Toen hij dit aan het meisje vertelde, straalde ze van genoegen.

Malama les geven was moeilijker. De grote alii was koppig, om niet te zeggen: obstinaat. Ze eiste dat alles bewezen werd en ze bezat die irriterende eigenschap die onderwijzers tot wanhoop brengt: ze herinnerde zich namelijk exact wat haar leermeester de dag tevoren gezegd had, want na elke les ging ze stap voor stap zijn redenering na zodat ze, als hij de volgende dag weer kwam, in staat was hem met zijn eigen tegenstrijdige uitspraken te confronteren. In de geschiedenis van het onderwijs zullen weinig lesuren steeds zo lachwekkend zijn verlopen als die waarin Abner Malama alleen onderrichtte. Ze lag dan languit op haar enorme buik, het vollemaansgezicht in de handen en vroeg: 'Leer me hoe ik tot de genade kan komen.' 'Dat kan ik niet,' was Abners onveranderlijke antwoord. 'Dat moet u zelfleren.' Wat de lessen moeilijk maakte was niet Malama's zeer uitgesproken onverzettelijkheid van denken, maar het feit dat ze erop stond alle vragen te beantwoorden in gebroken Engels, dat ze al snel beschouwde als Gods uitverkoren taal omdat de bijbel in het Engels was geschreven en omdat zij die door God bemind

werden hun gedachten in die taal uitdrukten. Ze was vastbesloten Engels te leren. Abner daarentegen stond er evenzeer op dat tijdens de lessen Hawaïaans werd gesproken, want hij begreep dat hij de inheemse taal zou moeten spreken, wilde hij vooruitkomen met het kerstenen van de eilanden. Weliswaar spraken velen van de Honoloeloe-alii Engels, maar hij was niet alleen van plan tot de alii te spreken. Wanneer Malama hem dus in gebroken Engels een vraag stelde, gaf hij haar antwoord in gebrekkig Hawaïaans, en zo verliep de les met horten en stoten. Als hij bijvoorbeeld te keer ging tegen het consumeren van honden, verliep de conversatie als volgt: ‘Hond goed kau kau. U daarvoor niet voelen?’ vroeg Malama. ‘Poki pilau, pilau,’ zei Abner verachtelijk. ‘Varken altijd slapen modder. U denk hond dat willen?’ ‘Kela mea, kela mea eet pua’a. Pua’a goed. Poki slecht.’ Als ieder zijn moedertaal had gebruikt, zou het converseren gemakkelijk zijn geweest, want beiden verstonden eikaars spreektaal. Maar Malama hield voet bij stuk dat zij de eerste op Maui zou zijn die Engels sprak en Abner was even vastbesloten zijn eerste preek in de nieuwe kerk in vloeiend Hawaïaans te houden. Het meest irriterend vond hij dat de grote Malama iedere keer als hij erin geslaagd was haar door logisch redeneren schaakmat te zetten zodat ze alleen haar verlies kon toegeven; haar diensters riep om haar te lomilomi. En terwijl haar maag gemasseerd werd om haar enorme maaltijden de mogelijkheid te geven te verteren, glimlachte ze vriendelijk en zei: ‘Ga door! Ga door!’ ‘Als beschaafde volken dus geen honden eten, moeten Hawaïanen dat ook niet doen!’ betoogde Abner, en vriendelijk gaf Malama haar bedienden opdracht zijn gezicht met veren te bewaieren: ‘Kokua dit mans gezicht. Vliegen te veel erop, arm stakker.’ En terwijl Abner tegen de kriebelende veren vocht, ging zijn hele betoog op in het niets. Maar de twee tegenstanders hadden respect voor elkaar. Malama wist dat de kleine zendeling vocht om niets meer of minder dan haar hele

ziel. Hij zou niet met minder tevreden zijn. Hij was een eerlijk man die ze vertrouwen kon. Ze wist ook dat hij een moedig man was, bereid iedere tegenstander tegemoet te treden. Ze voelde dat hij van plan was door haar heel Maui op zijn hand te krijgen. ‘Dat zou niet eens zo slecht zijn,’ dacht ze bij zichzelf. ‘Van alle blanke mannen die naar Lahaina zijn gekomen’—en ze dacht daarbij aan de walvisvaarders, de handelaren, de soldaten—‘is hij de enige die méér heeft gebracht dan hij ons afneemt. Wat wil hij me uiteindelijk laten doen?’ peinsde ze. ‘Hij wil mij ervoor laten zorgen dat er geen mannen meer naar de bossen worden gestuurd om sandelhout. Hij wil dat ik betere visvijvers laat maken en meer taro verbouw. Hij wil dat ik de meisjes bescherm tegen de zeelui en geen pasgeboren meisjes meer levend laat begraven. Alles wat Makua Hale mij zegt is juist.’ Maar toen dacht ze aan haar kapu echtgenoot Kelolo. ‘Maar Kelolo geef ik pas op vlak voor dat ik sterf.’ En zo bleef de koude oorlog tussen Abner en Malama voortduren. Wanneer er echter een morgen voorbijging waarin Abner door verplichtingen elders niet naar het graspaleis kon komen, voelde Malama zich niet op haar gemak want haar twistgesprekken met Abner vormden het beste stuk van haar dag. Ze voelde dat hij haar de waarheid vertelde en hij was de eerste man die dat ooit had gedaan.

Toen de tijd gekomen was dat Jerusha haar baby moest krijgen, bereikte haar slecht nieuws van dr. Whipple: ‘Ik ben op Hawaï opgehouden waar drie zendelingsvrouwen moeten bevallen, en het zal voor mij te enen male onmogelijk zijn naar Lahaina te komen. Ik ben ervan overtuigd dat broeder Abner in staat zal zijn de geboorte goed te begeleiden, maar niettemin vraag ik je om vergeving. Het spijt me heel erg.’ Zij werd bang. Op een gegeven moment waagde ze zelfs voor te stellen: ‘Als we nu eens een van de vrouwen hier vragen ons te

helpen?’ Maar Abner bleef onverbiddelijk en citeerde Jeremia:’ “Zo spreekt de Heer, volg niet de weg van de heidenen,” ‘ en hij wees erop hoe onwaarschijnlijk het was dat een heidense vrouw die afgoden en zonde aankleefde, zou weten hoe ze een christelijke baby ter wereld moest brengen; Jerusha was het met hem eens. Ditmaal echter had de vasthoudende kleine Abner zich de tekst van Delands *Verloskunde* zo in het geheugen geprent en Jerusha was uiteindelijk zo gelukkig dat ze helemaal op Abner kon vertrouwen dat haar zontje zonder moeilijkheden werd geboren. Toen Abner het kind voor het eerst in zijn armen hield, feliciteerde hij zichzelf vrij laconiek dat hij het er zo goed had afgebracht. Maar toen het moment kwam om het kereltje in Jerusha’s linkerarm te vlijen en het babymondje aan de borst van zijn vrouw te leggen, barstten de sluizen van emotie die hij zo lang gesloten had gehouden, open. Hij viel op de grond naast het bed en bekende: ‘Mijn liefste gezellin, ik houd méér van je dan ik ooit zal kunnen uitleggen. Ik houd van je, Jerusha.’ Zij hoorde die troostrijke woorden in een vreemd land, woorden waarnaar ze zo verlangd had, zij voedde haar kind en voelde zich gelukkig. ‘We zullen de jongen Micah noemen,’ kondigde hij tenslotte aan. ‘Ik had aan een wat welluidender naam gedacht, David bijvoorbeeld,’ stelde ze voor. ‘We noemen hem Micah,’ antwoordde Abner. ‘Is hij sterk?’ vroeg ze zwakjes. ‘Sterk in de kracht van de Heer,’ verzekerde Abner haar. Binnen twee weken stond ze weer voor de klas, een slanke, stralende zendelingsvrouw, zwetend in haar dikke wollen jurk. Een van de merkwaardigheden van de zendingen was namelijk dat ze op het tropische Hawaï per se precies zo wilden leven als thuis in het sombere New England. Zij droegen dezelfde dikke kleren, verrichtten dezelfde hoeveelheid vermoeiend werk en, als ze er kans toe zagen, aten ze dezelfde zware maaltijden. Hun grootste vreugde in een land dat zo rijk was aan tropische

vruchten was van een of ander passerend schip een zak gedroogde appels te krijgen, zodat ze nog eens konden genieten van een vette zoete appelkoek. In de heuvels was wild genoeg, maar de zendelingen prefereerden gezouten varkensvlees. In de krekten krioelde het van de vis, maar zij hielden zich krampachtig aan gedroogd rundvlees dat vanuit Boston verscheept werd. Broodvruchten raakten ze nauwelijks aan en kokosnoten waren heidens. Tijdens al zijn jaren op Maui zou Abner Hale nooit ook maar één maal officieel als bedienaar van Gods woord optreden zonder dat hij gekleed was in ondergoed, een dikke wollen broek met een lang hemd, een vest, een plastron en zijn zware domineesjas; en, als de samenkomst in de openlucht plaatsvond: zijn hoge hoed. En Jerusha kleepte zich even gedegen aan. Wat echter onbegrijpelijk was, was het feit dat elk jaar op 1 oktober—als de Hawaïaanse zomer op zijn heetst was—de zendelingenfamilies hun zware wollen ondergoed aantrokken! Dat was in Boston de gewoonte geweest; daar deden ze ook hier geen afstand van. Nooit zouden zij een verkoelend bad nemen door in de lagune te gaan zwemmen want in Bartholomew Parrs *Londense Medische Encyclopedie* stond een duidelijke waarschuwing: ‘*Natatio*. Zwemmen is een uitputtende bezigheid en verzwakt iemands krachten. Anders dan voor de viervoeters is het voor de mens een onnatuurlijke beweging want viervoeters maken bij het zwemmen dezelfde bewegingen als bij het lopen.’ Al dergelijke conventies waren een bron van zeer ernstig misverstand tussen de Hawaïanen en de zendelingen. De inheemse bevolking, die dol was op zwemmen en die zelden twintig minuten achtereen werkte zonder zich daarna grondig te wassen, beschouwde de zendelingen niet alleen als viezerikken maar vond ook dat ze stonken. Geïrriteerd door hun zweetlucht bood Malama Abner en Jerusha soms aan te gaan zwemmen langs het verrukkelijke kapu strand van de alii, maar Abner wees die uitnodiging af

alsof die van de duivel kwam. Zo werd alle langzamerhand verzamelde wijsheid van de eilanders door de zendelingenfamilies genegeerd. Ze bleven transpireren in hun ongelooflijk zware kleren, ze schuwden het gezonde voedsel dat voor het grijpen lag, ze zwoegden koppig, ze verzwakten, hun goede gezondheid werd minder en ze stierven. Maar intussen bekeerden ze een heel volk.

Toen in 1823 de bouw van de kerk voor tweederde voltooid was, kwam Kelolo op een avond bij Abner. ‘We kunnen de ingang nog ergens anders maken,’ zei hij. ‘Dan zullen de boze geesten zeker wegblijven.’ ‘God houdt het kwade van Zijn kerken verwijderd,’ antwoordde Abner koel. ‘Komt u met me mee naar het terrein?’ vroeg Kelolo. ‘Alles is al afgesproken,’ grauwde Abner. ‘Ik wilde u een eenvoudige manier laten zien ...’ begon Kelolo. ‘Nee!’ riep Abner uit. ‘Alstublieft,’ drong het grote opperhoofd aan. ‘Er is iets dat u weten moet.’ Tegen wil en dank gooide Abner zijn pen neer en liep brommend de avondlucht in naar het bewuste terrein, waar een groep oudere mannen op hun hurken de kerk zat te bekijken. ‘Wat doen ze daar?’ vroeg Abner. ‘Dat zijn mijn biddende kahuna’s,’ legde Kelolo uit. ‘Nee!’ protesteerde Abner en hij wilde omkeren. ‘Ik wil niet met de kahuna’s discussiëren over de bouw van Gods kerk.’ ‘Deze mannen houden van de Heer,’ hield Kelolo vol. ‘Vraag het hun maar. Zij kennen de catechismus. Zij willen een stevig gebouwde kerk.’ ‘Kelolo,’ legde Abner geduldig uit, terwijl hij op de kahuna’s toeliep, ‘ik begrijp heel goed dat die kahuna’s in het verleden heel wat gedaan hebben dat goed was. Maar God heeft geen kahuna’s nodig.’ ‘Makua Hale,’ zei Kelolo, ‘wij zijn naar u toe gekomen als vrienden die van deze kerk houden. Laat alstublieft de deur niet waar hij nu is. Iedere kahuna weet dat dit voor de geesten van deze plek verkeerd is.’ ‘God is de hoogste geest!’ betoogde Abner, maar

omdat het een mooie nacht was met een bleke, wassende maan in het westen en er zo nu en dan wolken aandreven van de rede, ging hij bij de kahuna's zitten en sprak hij met hen over de godsdienst. Hij was er verbaasd over hoeveel zij van de bijbel wisten en over de handigheid waarmee zij die wetenschap aan hun oude geloof konden aanpassen. Een oude man legde uit: 'Wij geloven dat u gelijk hebt, Makua Hale, als u zegt dat er maar één God is en wij noemden hem altijd Kane. Er is een Heilige Geest en wij noemden hem Ku. Er is Jezus Christus en hij is Lono. En er is de koning van de onderwereld en hij heet Kanaloa.' 'God is Kane niet,' zei Abner, maar de kahuna's luisterden nauwelijks. Toen het hun beurt was om iets te zeggen, zeiden zij: 'Dus als Kane, dat wil zeggen God, een kerk wil bouwen, houdt hij er toezicht op. Hij deed dat altijd als wij onze tempels bouwden.' 'God houdt niet persoonlijk toezicht op de bouw van Zijn kerk,' legde Abner uit. 'Kane wel.' 'Maar God is Kane niet,' herhaalde Abner geduldig. De mannen knikten begrijpend en vervolgden: 'Aangezien Kane dus met deze kerk te maken heeft en aangezien wij altijd van Kane hebben gehouden, dachten wij dat het verstandig was u de raad te geven deze deur ...' 'De deur blijft waar hij nu zit,' verklaarde Abner, 'want de deur van een kerk zit altijd op die plaats. De deur zou daar zitten in Boston en de deur zou daar zitten in Londen.' 'Maar op Lahaina ziet Kane de deur niet graag op die plaats,' betoogden de kahuna's. 'Kane is God niet,' herhaalde Abner koppig. 'Dat begrijpen wij, Makua Hale,' gaven de kahuna's hoffelijk toe, 'maar aangezien God en Kane hetzelfde idee zijn ...' 'Nee,' benadrukte Abner, 'God en Kane zijn niet dezelfde.' 'Natuurlijk,' erkenden de Kahuna's vriendelijk, 'zij hebben verschillende namen, maar wij weten dat Kane die deur niet graag op die plaats ziet.' 'De deur moet hier zitten,' beweerde Abner. 'Als hij hier komt, zal Kane de kerk verwoesten,' zeiden de kahuna's bedroefd. 'God gaat niet rond om zijn

eigen kerken te verwoesten,’ verzekerde Abner de mannen. ‘Maar wij weten dat Kane het wèl doet als zij niet goed gebouwd zijn en aangezien Kane en God hetzelfde betekenen ...’ De kahuna’s verloren nooit hun geduld met de koppige kleine vreemdeling die—voor zover zij konden beoordelen—niet veel van godsdienst begreep. En Abner had geleerd niet toe te geven zodat de discussie over de deur uren duurde totdat de maan in het westen verdwenen was en alleen lage, donkere wolken langs de geheimzinnige, stille hemel dreven. Zonder tot overeenstemming te komen werd de bijeenkomst opgebroken; de kahuna’s hadden diep medelijden met hun misleide vriend die erop stond voor Kane een kerk te bouwen die tot de ondergang gedoemd was. En Kelolo zei: ‘Als ik de kahuna’s goede nacht heb gewenst, loop ik samen met u naar huis terug.’ ‘Ik kan mijn weg wel alleen vinden,’ verzekerde Abner. ‘In een nacht als deze ...’ zei Kelolo peinzend, en hij keek naar de wolken laag boven de kokospalmen, ‘zou het misschien beter zijn ...’ En hij nam haastig afscheid van de kahuna’s zodat hij snel over de stoffige weg de zendeling kon inhalen. Maar zij hadden pas een paar honderd meter gelopen toen Abner de kahuna’s achter hen aan hoorde komen en hij zei: ‘Ik wil niet meer met hen praten.’ Maar toen Kelolo zich omdraaide om dat tegen de kahuna’s te zeggen, zag hij niets. Er waren geen kahuna’s. Er liepen geen mensen. Er was alleen een onheilspellende echo onder de wolken te horen. Plotseling greep Kelolo Abner in doodsangst vast en stamelde verbijsterd: ‘Dat zijn de nachtwandelaars! O, God! We zijn verloren!’ En voordat Abner iets kon tegenwerpen, had Kelolo hem al bij zijn middel gegrepen en hem hals over kop in een greppel gesmeten waar hij doornat werd van het smerige water dat daarin stond. Toen hij probeerde op te staan, duwde Kelolo hem met zijn machtige arm tegen de vochtige aarde en hij kon voelen dat de grote alii beefde van angst. ‘Wat betekent dat?’ protesteerde Abner, maar de grote hand van Kelolo lag op zijn

mond en drukte gras en modder tegen zijn lippen. ‘Het zijn de nachtwandelaars!’ fluisterde Kelolo, zijn lippen trilden van angst. ‘Wie zijn dat?’ fluisterde Abner terug terwijl hij Kelolo’s hand van zijn mond wegtrok. ‘De grote alii van het verleden,’ Kelolo beefde. ‘Ik ben bang dat zij voor mij komen.’ ‘Belachelijk,’ gromde Abner en hij probeerde los te komen. Maar zijn bewaker hield hem in de greppel gedrukt en hij kon de geweldige spanning van de spieren van de man voelen. Kelolo was bang. ‘Waarom komen zij voor jou?’ fluisterde Abner. ‘Dat weet je niet,’ antwoordde Kelolo klappertandend. ‘Misschien omdat ik land van Kane gegeven heb voor uw kerk.’ Met de grootste behoedzaamheid tilde hij zijn grote hoofd op tot het op gelijke hoogte was gekomen met de rand van de heg; hij keek een ogenblik het donkere pad af en huiverde. ‘Ze komen op ons af!’ steunde hij. ‘O Makua Hale, bid voor mij tot uw God. Bid! Bid!’ ‘Kelolo!’ bromde Abner die bijna gesmoord werd door de druk op zijn borst, ‘er is niets te zien. Wanneer alii dood zijn, blijven zij dood.’ ‘Zij lopen,’ fluisterde Kelolo. En in de stilte van de nacht, slechts verbroken door een zuchtje wind door dode palmbladeren, was inderdaad het geluid van voetstappen te horen. ‘Ik kan ze langs de kerk zien komen,’ meldde Kelolo. ‘Zij dragen toortsen en stokken met veren eraan. Zij hebben hun gouden kleding aan en dragen helmen met veren. Makua Hale, zij komen voor mij.’ De reusachtige alii drong zich in de greppel en hield Abner achter zijn grote lichaam verborgen. De zendeling kon de man horen bidden: ‘O Pele, red mij nu. Ik ben uw kind, Kelolo, en ik wil vannacht niet sterven.’ Het geluid werd sterker en Kelolo maakte heftige bewegingen waardoor hij Abner bijna smoorde. Die mompelde: ‘Wat doe je toch?’ ‘Uitkleden!’ bromde Kelolo. ‘Je kunt met de goden niet spreken met je kleren aan.’ Toen hij helemaal naakt was, begon hij met een opgewonden stem weer te bidden; maar plotseling werd hij kalm en Abner hoorde hem zeggen: ‘De

kleine man die ik verberg is Makua Hale. Hij is een goed mens en hij leert mijn volk iets. Hij weet niet dat je je kleren uit moet trekken, reken hem dat dus niet aan.' Het was lang stil, toen zei Kelolo: 'Ik weet dat de kleine man tegen u preekt, Witte Vrouw, maar hij is toch een goed mens.' Opnieuw was het lang stil; toen was het geluid van voetstappen te horen. Kelolo beefde alsof hij tegen een zware storm optornde. Toen zei hij: 'Dank u, Pele, dat u de wandelaars hebt verteld dat ik uw kind ben.' De wind ging liggen. Af en toe waren er alleen geluiden te horen van wat wind in de toppen van de kokospalmen; het geluid van de voetstappen was verdwenen. Abner dacht dat het misschien de kahuna's op weg naar huis waren geweest. Misschien ook een stel honden of de wind over het stoffige pad. Nu was er niets te horen, de laag hangende wolken waren weg en de sterren straalden. 'Wat was dat?' vroeg Abner terwijl hij de aarde van zijn mond veegde. 'Zij kwamen aanlopen om mij mee te nemen,' legde Kelolo uit. 'Tegen wie praatte je?' vroeg Abner en hij spuwde het zand uit zijn mond. 'Tegen Pele. Hebt u haar niet tegen de wandelaars horen zeggen dat wij haar kinderen waren?' Abner antwoordde niet. Hij veegde het zand van zijn kleren en vroeg zich af hoe hij de moddervlekken eraf moest krijgen. Hij veegde zijn knieën schoon toen Kelolo hem beet greep, hem rond draaide en vroeg: 'U hoorde Pele toch, is het niet? Toen zij u in bescherming nam?' 'Noemde zij mijn naam?' vroeg Abner rustig. 'U hoorde haar toch!' riep Kelolo uit. 'Makua Hale, het is een heel goed teken als Pele iemand in bescherming neemt. Het betekent ...' Maar zijn vreugde over zijn ontsnapping aan de wraakzuchtige nachtwandelaars was zo groot dat hij zijn dankbaarheid niet onder woorden kon brengen, noch voor haar hulp om hem te redden, noch voor haar ongekende welwillendheid om de kleine zendeling in bescherming te nemen. 'U bent mijn broeder,' zei Kelolo hartelijk. 'Nu ziet u dat het dwaas van mij zou zijn geweest om

mijn plateau voor de goden af te breken. Stel u voor dat Pele ons vannacht niet was komen helpen!’ ‘Heb je die nachtwandelaars gezien?’ drong Abner aan. ‘Ik heb ze gezien,’ antwoordde Kelolo. ‘Heb je Pele gezien?’ ging de zendeling door. ‘Ik zie haar dikwijls,’ verzekerde Kelolo hem. Toen pakte hij in een opwelling Abners beide handen en zei: ‘Juist om die redenen, Makua Hale, smeed ik u de deur niet te laten waar hij zit.’ ‘Die deur ...’ begon Abner. Maar hij maakte zijn zin niet af, en toen hij thuiskwam en Jerusha uitriep: ‘Abner, wat is er met jou gebeurd?’ antwoordde hij eenvoudig: ‘Het was donker en ik ben in een greppel gevallen.’ En de deur werd aangebracht waar hij hem wilde.

Toen het ernaar uitzag dat de zendingen Lahaina onder controle kregen, liep de *John Goodpasture*, een walvisvaarder uit New Bedford, binnen met een record lading traan van de pas ontdekte walvisgronden bij Japan, en de meisjesschool van Jerusha werd plotseling gestoord door een opgewonden kreet: ‘Kelamoku! Een hele hoop matrozen in een boot. Kom meteen hierheen.’ Omdat de *John Goodpasture* van vorige bezoeken in Lahaina heel goed bekend stond, veroorzaakte het bericht heel wat opwinding, vooral bij de vier dochters Pupali die elkaar de volgende paar minuten veelzeggende blikken toewierpen. Tenslotte stonden zij gezamenlijk op en liepen de klas uit. Toen Jerusha probeerde ze tegen te houden, zei het oudste meisje dat hun jongste zuster zich niet goéd voelde: ‘Arme Iliki, helemaal pijn hoofd,’ en onder luid gegiechel verdwenen zij. Eerst begreep Jerusha niet wat er aan de hand was, maar toen later een van haar leerlingen eruit flapte: ‘Kapena aloha Iliki. Zij schip zwemmen, naar kapena,’ werd het haar duidelijk dat de zedenlessen van de zending te schande werden gezet en Jerusha stuurde de klas weg. Zij sloeg een lichte sjaal om, zette haar kaperhoed stevig op haar

bruine lokken en liep naar de waterkant. Zij was nog juist op tijd om de vier meisjes vrijwel naakt aan boord van de *John Goodpasture* te zien klimmen waar de matrozen die hen nog van vroeger kenden hen met gejuich ontvingen. Jerusha holde naar een oudere Amerikaanse matroos die naast het oude bakstenen paleis van Kamehameha in een walvisbeen zat te kerven en zij riep: ‘Wilt u me naar die boot roeien?’ Maar de zeeman ging door met zijn snijwerk en zei lijsig: ‘Mevrouw, het beste is dat u niet tegen de natuur probeert in te gaan.’ ‘Maar Iliki is nog maar een kind!’ protesteerde Jerusha. ‘De eerste wet van de zee, mevrouw. Als ze groot genoeg zijn, zijn ze oud genoeg,’ en hij keek uit over het water waar overal de kreten van plezier van de meisjes klonken. Verbijsterd over zo’n onverschilligheid rende Jerusha naar een oude Hawaïaanse die op een rots zat bij de vier van de zending gekregen jurken die de meisjes hadden uitgeworpen. ‘Tante Mele,’ vroeg Jerusha, ‘hoe kunnen we die meisjes weer hierheen krijgen?’ ‘U even wachten. Dan gaat schip weg,’ verzekerde tante Mele haar. ‘Wahine komen terug, net als altijd.’ Teleurgesteld stak Jerusha haar handen uit naar de besmeurde kleren alsof zij ze mee wilde nemen, weg van de onreine kust, maar tante Mele hield ze stevig vast en zei: ‘Hale Wahine! Wahine gauw terugkomen. Ik kleren voor hen klaarhouden.’ En als een goede vriendin bleef zij op de rots zitten en lette op de kleren van de meisjes totdat zij die weer nodig zouden hebben om hun lessen op de zendingsschool te hervatten. Die avond keek een somber zendelingenhuishouden terug op de mislukkingen van die dag. ‘Ik begrijp die meisjes niet,’ hilde Jerusha. ‘We geven ze alles wat we kunnen. Vooral Iliki weet heel goed het verschil tussen goed en kwaad. En toch rent zij naar de walvisvaarder.’ ‘Ik heb de zaak met Malama besproken,’ berichtte Abner ontdaan, ‘en zij zei alleen: “Het meisje is geen alii. Ze kan dus naar het schip gaan als ze wil.”’ Daarop vroeg ik Malama: “Waarom was u dan zo

boos toen de drie matrozen probeerden Noelani mee naar hun schip te nemen?” En Malama antwoordde: “Noelani is kapu alii.” Alsof dat alles verklaarde.’ ‘Abner, ik huiver als ik denk aan al het kwaad dat hier op Lahaina welig tiert,’ antwoordde Jerusha. ‘Toen ik wegging van de kust waar niemand iets wilde doen, ben ik de stad ingegaan om hulp te halen. In de kroeg van Murphy speelde een harmonika en hoorde ik meisjes lachen. Ik probeerde er binnen te komen om een einde te maken aan wat er gebeurde, maar een man zei tegen me: “Gaat u liever niet naar binnen, mevrouw Hale. De meisjes hebben geen kleren aan. Als de walvisvaarders in de haven zijn, hebben ze die nooit aan.” Abner, wat gebeurt er allemaal in deze stad?’ ‘Een tijd geleden stond het hier bekend als het moderne Sodom en Gomorrha.’ ‘En wat gaan we daaraan doen?’ ‘Ik weet het nog niet,’ zei hij. ‘Nou, ik wel,’ zei Jerusha vastbesloten. En die avond nog liep zij naar het paleis van Malama en zei in haar beste Hawaïaans: ‘Alii Nui, we moeten de meisjes niet meer naar de walvisvaarders laten gaan.’ ‘Waarom?’ vroeg Malama. ‘De meisjes gaan erheen omdat ze dat willen. Het doet ze toch geen kwaad.’ ‘Maar Iliki is een goed meisje,’ hield Jerusha vol. ‘Wat is een goed meisje?’ vroeg Malama. ‘Meisjes die niet naar schepen zwemmen,’ antwoordde Jerusha eenvoudig. ‘Jullie zendelingen willen aan alle plezier een eind maken,’ wierp Malama tegen. ‘Iliki maakt geen plezier,’ betoogde Jerusha. ‘Zij speelt met haar leven.’ En Malama wist dat dit waar was. ‘Maar zij is altijd naar de schepen gegaan,’ zei ze somber. ‘Iliki heeft een onsterfelijke ziel.’ zei Jerusha met nadruk. ‘Net als u en ik.’ ‘U bedoelt dat ... Iliki ... wahinei Pupali ... is als u en ik?’ ‘Precies als u, Malama. Precies als ik.’ ‘Dat kan ik niet geloven,’ zei Malama. ‘Zij is altijd naar de schepen gegaan.’ ‘Het is onze taak haar tegen te houden. Alle meisjes tegen te houden.’ Die avond wilde Malama niets doen, maar de volgende dag riep zij de alii die op dat moment thuis waren

bijeen; de dominee en mevrouw Hale vertelden wat ze wilden. En Jerusha zei: ‘Je kunt zeggen dat een stad goed is als zij haar baby’s en haar jonge meisjes beschermt. Je kunt zeggen dat iemand een goede alii is als hij vrouwen beschermt. U bent geen goede alii als u uw dochters toestaat naar de schepen te gaan. In Londen proberen de goede alii zoiets te verhinderen. En in Boston ook.’ Kelolo sprak die bewering tegen door te zeggen: ‘Kekau-ike-a-ole heeft op een walvisvaarder gevaren, hij ging naar Londen én naar Boston en hij heeft ons dikwijls verteld dat er speciale huizen waren die vol meisjes zaten. Overal waar hij kwam, waren zulke huizen.’ ‘Maar de goede alii in alle steden proberen deze ondeugd in bedwang te houden,’ merkte Jerusha bitter op. Abner deelde echter de beslissende klap uit. ‘Weet u wat er gebeurt als u, alii van Lahaina, uw meisjes op een dergelijke manier in losbandigheid laat leven?’ vroeg hij dreigend. ‘Wat gebeurt er dan, Makua Hale?’ vroeg Malama, want zij had vertrouwen in hem. ‘Wanneer de schepen weer naar huis varen, lachen de mannen om Hawaï.’ Er viel een diepe stilte toen die akelige beschuldiging tot hen doordrong, want de alii van Hawaï waren trotse mensen die wanhopig hun best deden bij anderen in een goed blaadje te staan. Tenslotte vroeg Malama behoedzaam: ‘Zouden de alii van Boston hun meisjes naar een Hawaïaans schip laten zwemmen?’ ‘Natuurlijk niet,’ snauwde Kelolo. ‘Het water is veel te koud.’ Er werd niet gelachen want die opmerking was serieus. Abner zie meteen: ‘Kelolo heeft gelijk. Het water in Boston is niet zo lekker warm als hier, maar ook als het wel zo was, zouden de meisjes niet naar Hawaïaanse schepen mogen zwemmen. De alii van Boston zouden zich schamen als dat gebeurde.’ Malama vroeg: ‘Denkt u dat de matrozen om ons lachen, Makua Hale?’ ‘Ik weet het zeker, Malama. Herinnert u zich nog dat de walvisvaarder *Carthaginian* hier was? Ik was aan boord van de *Carthaginian* op de walvisvaart en de mannen lachten om

Honoloeloe.’ ‘O, maar Honoloeloe staat bekend als een slechte plaats,’ gaf Malama toe. ‘Daarom wil ik er niet wonen. Daarom heeft de koning zijn zetel hier in Lahaina.’ ‘En zij lachten ook om Lahaina,’ hield Abner vol. ‘Dat is erg,’ zei Malama en fronste haar wenkbrauwen. Na een tijdje vroeg ze: ‘Wat moeten we doen?’ Abner antwoordde: ‘Bouw een versterking bij de rede en laat elke avond bij zonsondergang een trommel roffelen. Iedere matroos die dan nog aan wal is, wordt aangehouden en tot de volgende morgen in het fort vastgehouden. En elk meisje dat naar de schepen zwemt wordt ook opgesloten.’ ‘Dat zijn te harde wetten,’ zei Malama en zij sloot de bijeenkomst. Maar toen de andere alii weg waren, nam zij Jerusha terzijde en vroeg haar klagend: ‘Denkt u echt dat de matrozen om ons lachen wegens de meisjes?’ ‘Ik lach om u!’ zei Jerusha ferm, ‘als ik denk aan mensen die hun eigen dochters op het slechte pad brengen!’ ‘Maar het zijn geen alii,’ zei Malama weer. ‘U bent het geweten van het volk,’ antwoordde Jerusha. Die avond discussieerden de Hales een hele tijd of de dochters van Pupali weer op de zendingsschool mochten worden toegelaten. Abner was ervoor ze voor altijd van school te sturen maar Jerusha vond dat ze nog een kans moesten krijgen. En toen de *John Goodpasture* van de rede wegvoer, kwamen de vier boosdoensters, keurig gekleed in nieuwe jurken, vol berouw terug. Hoe meer Jerusha tegen hen preekte over hoe afschuwelijk hun zonde was, des te hartelijker waren zij het met haar eens. Maar toen een kind een paar weken later de komst van de walvisvaarder *Vashti* aankondigde met de opwindende kreet: ‘*Vashti* ijzeren haak nu vallen, heel veel kelamoku,’ renden de vier meisjes er weer vandoor. Die avond drong Abner erop aan dat in elk geval de drie oudsten weggestuurd zouden worden. Dat gebeurde, en nadien kwamen de jaren waarin de walvisvaarders steeds vaker Lahaina aandeden—in 1824 waren het er zeventien—en de drie oudste dochters van Pupali deden goede zaken. Zij

hoefden nu niet meer naar de schepen te zwemmen, want zij werden danseressen in de kroeg van Murphy en hadden achter de dansvloer kleine kamertjes. Wat zij daar verdienden mochten zij voor de helft houden. Iliki, de knapste van de dochters, mocht op de zendingsschool blijven en zij begon onder de zeer zorgvuldige leiding van Jerusha de bijbel te begrijpen en de walvisvaarders af te zweren. Zij was slank voor een Hawaïaans meisje, ze had heel lang haar en fonkelende ogen. Als zij lachte, lichtte haar gezicht op door haar mooie witte tanden en Jerusha kon begrijpen waarom mannen haar graag wilden hebben. ‘Als zij twintig is,’ zei Jerusha, ‘huwelijken wij haar aan een Hawaïaans christen uit en, let op mijn woorden, Abner: zij wordt de beste vrouw van de eilanden.’ Als Jerusha zo praatte, luisterde Abner niet, want hij had uit her en der verzameld ruw hout—want in Lahaina was er niets kostbaarders dan hout—een kleine tafel in elkaar geknutseld waarop in zeven a acht keurige stapels papieren lagen; op elke stapel lag een grote zeeschelp om de papieren niet door elkaar te laten raken. Hij was namelijk in samenwerking met de zendelingen op de andere eilanden begonnen aan het werk dat zijn meest blijvende bijdrage voor Hawaï zou zijn. Hij vertaalde de bijbel in het Hawaïaans en hij stuurde de bladen die hij klaar had naar de drukker in Honolulu waar zij stukje bij beetje werden gepubliceerd. Niets gaf Abner in deze tijd zoveel voldoening als dit. Hij had de Griekse en Hebreeuwse tekst voor zich liggen, het Grieks-Latijns woordenboek van Cornelius Schrevelius, plus die bijbeluitgaven die hij op Yale bij zijn studie had gebruikt. Hij was gelukkig als een ploeger die voren trekt door een akker zonder stenen of als een visser die zijn netten uitzet voor een zekere vangst. Gewoonlijk werkte hij samen met Keoki, zij bekeken elke passage met de grootst mogelijke zorgvuldigheid. En na verloop van een paar jaar kreeg hij de twee boeken van de bijbel af die hem het liefst waren. Het

eerste was het boek der Spreuken dat hij als de samenvatting beschouwde van alle kennis die een mens zich zou kunnen verwerven. Het was bijzonder geschikt voor Hawaï omdat de erin vervatte gedachten in eenvoudige taal, gemakkelijk en begrijpelijk geschreven waren en goed in het geheugen bleven. En toen hij bij de befaamde slotpagina's kwam waarin koning Lemuël de ideale vrouw beschrijft, vloog zijn pen werkelijk over het papier, want het kwam hem voor dat Lemuël over Jerusha Bromley had gesproken: 'Wie zal een degelijke huisvrouw vinden? Want hare waardij is verre boven de robijnen. Het hart haars heren vertrouwt op haar zodat hem geen goed zal ontbreken ... Zij is als de schepen eens koopmans: zij doet haar brood van verre komen ... Zij breidt haar handpalm uit tot den ellendige en zij steekt hare handen uit tot de nooddruftige ... Sterkte en heerlijkheid zijn hare kleding ... Vele dochteren hebben deugdelijk gehandeld maar gij gaat die allen te boven.' Toen hij de vertaling van Spreuken af had, liet hij de laatste pagina's open liggen zodat Jerusha ze zou kunnen lezen. Hij was teleurgesteld dat zij er niet naar keek want zij had geleerd zich niet met zijn bijbelstudie te bemoeien. Tenslotte was hij dus wel gedwongen haar de bladzijden met de slotwoorden van koning Lemuël in handen te geven. Zij las ze rustig door en zei slechts: 'Een vrouw doet er goed aan zich die bladzijden in te prenten.' Hij moest zich inhouden om niet te roepen: 'Dat slaat op jou, Jerusha!' maar hij zei niets, legde ze bij de rest en stuurde ze naar Honolulu.

In de loop van tientallen jaren daarna kregen wel zes commissies de mogelijkheid de eerste bijbelvertaling in het Hawaïaans te verbeteren, en in de delen die van het grote eiland Hawaï of van Kauai of Honolulu kwamen, vonden de deskundigen heel wat begrijpelijke fouten, zowel in de

vertaling als in de klemtoon. Maar in de stukken waarvoor Abner Hale verantwoordelijk was geweest vonden zij nauwelijks een fout. Een deskundige die aan de universiteiten van Yale en Harvard had gestudeerd, zei: ‘Het leek wel of hij een jood, een Griek en een Hawaïaan tegelijkertijd was.’ Abner heeft die lof nooit gehoord want die kwam toen hij al lang dood was, maar hij schepte grote vreugde in zijn belangrijke taak, vooral toen hij aan de vertaling van Ezechiël begon, want er was iets in dit vreemde boek—een contrapuntische melodie van de meest banale opmerkingen en de meest verheven persoonlijke openbaringen—dat hem geweldig aansprak en dat een weerspiegeling was van zijn eigen leven. Hij hield van de steeds terugkerende passages waarin Ezechiël, die een tamelijk vervelende man moet zijn geweest, heel precies opschreef op welke data God tot hem sprak. ‘In het dertigste jaar, in de vierde maand, op de vijfde der maand . . . werd de hemel geopend en zag ik gezichten van Godswegen . . . Het Woord des Heren kwam tot de priester Ezechiël.’ De zekerheid waarmee Ezechiël over alles sprak en zijn vertrouwen dat de Heer persoonlijk hem leidde waren voor Abner een grote troost. Steeds wanneer hij de korte opmerkingen van Ezechiël over zijn gesprekken met God vertaalde, had hij het gevoel dat hij er ook in deelde: ‘In het zesde jaar, in de zesde maand, op de vijfde der maand . . . , toen ik in mijn huis zat en de oudsten van Juda voor mij zaten, . . . viel daar de hand van de Here Here op mij.’ Voor Abner Hale was het volkomen duidelijk dat, wanneer de profeet Ezechiël in vergadering zat met de oudsten van Juda, hij opvallend veel gelijkens vertoonde met de profeet Abner wanneer hij in vergadering zat met de alii van Maui. En als de laatstgenoemde profeet soms eens sprak met een autoritair gezag dat de Hawaïanen moeilijk konden accepteren, voelde Abner dat de oudsten van Juda dezelfde problemen moesten hebben gehad met de prediking van Ezechiël. Toch stond dat

onvergankelijk woord geschreven: ‘Alzo zegt de Here tot mij.’
En groter gezag dan dat had een mens niet nodig.

In 1825 kreeg Jerusha een tweede baby: het mollige meisje Lucy dat later zou trouwen met Abner Hewlett die ook door Abner Hale ter wereld was geholpen. Toen de grote kerk van Kelolo haar voltooiing naderde, stond Abner voor een ernstig probleem, want het stond voor hem vast dat de Hawaïanen, als de kerk in gebruik genomen was, die als behoorlijke christenen gekleed moesten betreden. ‘Ik wil geen naaktheid in deze kerk,’ deed hij mee. ‘De vrouwen moeten jurken dragen en de mannen broeken.’ Hij kon dat voorschrift nu wel afkondigen maar hij vroeg zich af waar hij genoeg stof vandaan moest halen om die heidenen als christenen aan te kleden. De alii die uit China aanvoer kregen hadden voldoende keus; zij hadden van het begin af keurige kleding gedragen. De laatste maanden hadden veel scheepskapiteins die het eiland bezochten verbaasd gestaan over de deftige notabelen die hen aan de kleine stenen pier hadden verwelkomd. ‘Zij zouden in Londen geen slecht figuur slaan, meldde een Engelsman aan zijn meerderen. ‘De mannen hadden zwarte jassen en keurige broeken aan en gele capes om. De vrouwen droegen vreemde doch charmante jurken met een schouderstukje aan de hals en daaronder dure stof vanaf hun boezem tot hun enkels. Wanneer die mannen en vrouwen liepen, leken zij wel goden—zo rechtop en trots liepen ze daar. Ze vertelden me in vertrouwen dat een zendeling uit Boston hun geleerd had hoe zij binnenkomende schepen behoorlijk moesten begroeten, en als hij even goed voor hun ziel heeft gezorgd als voor hun gedrag, verdient hij een compliment. Maar dat laatste betwijfel ik, want ik heb in nog geen enkele belangrijke haven zoveel uitspattingen in het openbaar gezien als in Lahaina.’ Abner maakte zich zorgen over stof voor de armen, maar toen kwam

de redding uit China. De tweemaster-brik *Thetis* keerde terug van zijn sandelhoutreis en zij bracht waren mee voor de lokale markt. Kapitein Retire Janders, die al afgesproken had zijn schip aan Kelolo te verkopen, had besloten zich vol verve op de handel te gaan toeleggen en hij had elke cent uit de verkoop van het sandelhout in Kanton besteed aan het kopen van spullen waarvan hij dacht dat de Hawaïanen ze graag zouden willen hebben. Het was daarom een opwindend moment toen hij naast de kroeg van Murphy een winkel opende en de balen uit China begon uit te laden. Voor mannen waren er stoere regenjassen, glanzende zijden hemden, zwarte broeken tot de knie zoals zij dertig jaar tevoren in Frankrijk in de mode waren geweest, kniekousen met zijden linten en schoenen met fantasiegespen. Er waren sigaren uit Manila, er was cognac uit Parijs en een hele kist vol confectiekleding die kapitein Janders bij Chinese kleermakers had laten maken met de aanwijzing: 'Je maakt ze zo groot dat er drie Chinezen in kunnen. Ze zijn voor Hawaïanen bestemd.' Voor de vrouwen waren de verlokkingen van de kapitein onweerstaanbaar: rollen fijn brokaat, lappen satijn, jurken van fluweel, meters en meters groene en paarse stof en dozen vol kantstroken. Er waren fonkelende kralen, armbanden en ringen, waaiers voor warme avonden en parfums van de Specerij-Eilanden. Wat bij de alii bijzonder in de smaak viel waren de lange spiegels die uit Frankrijk waren aangevoerd, en de massieve mahoniehouten meubels die in Kanton naar Engels model waren vervaardigd. Elke adellijke familie vond dat zij een secretaire moest hebben met twee ronde steunen voor de lampen en talrijke vakjes om papier in te bergen. Ook het fijne Chinese aardewerk vond veel aftrek, vooral dat in blauw en wit; nog veel geestdriftiger dan over het serviesgoed was men echter over de glanzend witte nachtspiegels die met opgelegde rose, groen en blauw geglazuurde roosjes waren versierd. En voor het gewone volk waren er honderden rollen wijnrode stof

met een patroontje in wit en bruin. Deze koopwaar vond dominee Hale aantrekkelijk en die bracht hem op de gedachte die de basis zou leggen voor Janders' fortuin. 'U hebt hier veel rollen goede stof, kapitein,' merkte Abner op. 'Ik heb er lang van gedroomd mijn gemeente behoorlijk gekleed te zien als de kerk in gebruik genomen wordt. Maar de mensen hebben geen geld. Zou u ze krediet willen geven?' Kapitein Janders plukte aan zijn baard die hem nog altijd sierde en zei: 'Dominee Hale, lang geleden hebt u mij geleerd eerbied te hebben voor de bijbel. Ik heb mij te houden aan Spreuken 22, vers 26: "Wees niet onder degenen ... die borg zijn voor schulden." Zo sprak de Heer en dat geldt dus ook voor mij. Contante betaling, dat is de regel van het huis!' 'Ik weet dat contante betaling een gezond beginsel is,' begon Abner. 'Het beginsel van de Heer,' herhaalde Janders. Abner zei: 'Maar het hoeft toch niet per se contant geld te zijn, is het wel, kapitein?' 'Nu ja,' zei Janders, 'als het iets is dat in geld om te zetten is ...' Abner zei: 'Er komen hier nogal wat walvisvaarders op de rede, kapitein. Wat hebben zij nodig dat mijn inboorlingen kunnen leveren?' Janders merkte op: 'Waarom zijn zij uw inboorlingen?' Abner antwoordde: 'Zij behoren tot de kerk. Wat kunnen zij u leveren?' Janders dacht na: 'Nu, de walvisvaarders vragen altijd tapastof om naden dicht te stoppen. En ik zou een hoop olonatouw kunnen gebruiken.' Abner stelde voor: 'Als ik u regelmatig hoeveelheden tapastof en olona lever, wilt u dan deze stof daarvoor geven?' Zo beklonk Janders de zaak die een van de belangrijkste fundamenteën voor zijn fortuin zou worden, want de stormachtige groei van het aantal walvisvaarders naar Lahaina begon—42 in 1825 en 31 in 1826—en als zij binnenvoeren, stond kapitein Retire Janders heel slim klaar om hun de produkten te leveren die de inboorlingen van dominee Hale hem bezorgden: tapa, olona, varkensvlees en wild. Maar tegen één aspect protesteerde Kelolo: 'Makua Hale, u hebt het mij

kwelijk genomen toen ik mijn mensen de bergen in stuurde om sandelhout te halen. Voor mij werkten zij maar drie weken. Maar voor u werken zij elke week.' Maar Abner legde de eenvoudige man uit: 'Zij werken niet voor mij, Kelolo. Zij werken voor God.' Toch hield Kelolo vol: 'Zij werken toch altijd.' In één opzicht voer Abner er wel bij: hij kreeg gedaan dat zijn gemeenteleden bij de opening van de kerk netjes gekleed gingen. Op de zondag waarop het omvangrijke bouwwerk in gebruik werd genomen, kwamen merkwaardige processies mijlenver uit de omtrek door het stof aangelopen in de ongewone kledij uit de winkel van Janders. De alii maakten natuurlijk de meeste indruk: de mannen in pandjesjas en met zwarte hoeden op, de vrouwen in fraai gerende jurken van chique, zware stof uit Kanton. Maar het gewone volk had de charme van de westelijke kledij niet begrepen, ook al had het de alii zien overschakelen van lendendoeken op Londense jassen. De vrouwen leken een eenvoudiger oplossing te hebben gevonden: hoge stijve kragen met nauw aansluitende kraagstukken van stof die de boezem bedekten en die in talloze plooien afhing. Lange mouwen bedekten hun aanstootgevende naakte armen. Deze kleding was het toppunt van wat mogelijk en foeilelijk was; het was onbegrijpelijk dat mooie vrouwen bereid waren dit te dragen. Het geheel werd aangevuld door een hoed met een brede rand van gevlochten suikerrietbladeren, versierd met immitatiebloemen, want echte bloemen mochten niet in de kerk omdat die een teken van ijdelheid waren en de gemeente afleidden. De mannen stonden voor grotere problemen want iedereen voelde zich verplicht iets uit de winkel van Janders te dragen; het gevolg was dat de eerste die na de alii de kerk binnenkwam een paar schoenen aan had, een Bombay hoed op, en verder niets. De tweede droeg een mannenhemd met zijn benen door de mouwen en de kraag om zijn middel; het hemd hield hij op met een stuk olonatouw. Toen Abner deze belachelijke gelovigen zag, dacht

hij er een ogenblik over hen naar huis te sturen, maar zij waren er zo op gebrand de nieuwe kerk binnen te treden dat hij hen maar liet begaan. De volgende twee waren broers aan wie Janders een volledig kostuum had verkocht. De ene droeg de jas en verder niets; zijn broer droeg de broek en witte handschoenen. Toen kwam er een man met een vrouwenjurk aan, compleet met een krans van meliabladeren op zijn hoofd. Maar deze keer was Abner streng. 'Geen bloemen of heidens geurende bladeren in de kerk,' beval hij, hij rukte de krans af en smet hem op de grond. De geur van de krans was door de hele kerk te ruiken. Sommige mannen droegen alleen hemden, de panden daarvan hingen over hun grote bruine heupen. Anderen droegen lendendoeken van gras en zijden dassen, maar uit eerbied voor de God van de blanke man die zijn mysteriën niet met naakte lieden wilde vieren, droegen zij allemaal iets.

Het interieur van de kerk was indrukwekkend: een volmaakte rechthoek met mooi beklede graswanden, een geweldige stenen preekstoel en werkelijk niets méér dan een houten bank voor Jerusha en kapitein Janders. De rest van de mensen, meer dan drieduizend mannen en vrouwen, had eigen pandanusmatten op de vloer van kiezelstenen neergelegd en zat daar elleboog aan elleboog in kleermakerszit. Als Abner ook maar even aan het klimaat gedacht had, zou hij de graswanden slechts een meter hoog gemaakt hebben zodat er wat ruimte overbleef en de lucht kon circuleren. Maar de kerken in New England waren zo, zonder mogelijkheid de lucht te verversen, gebouwd; dus gebeurde dat ook op Hawaï; de gemeente zweette door de natuurlijke hitte plus de warmteuitstraling van drieduizend dicht opeengepakte lichamen. Het zingen was prachtig: spontaan, vrolijk, vol eerbied. De lezing uit de Schrift door Keoki was

indrukwekkend, en toen Abner opstond om zijn twee uren durende preek te houden, was zijn gehoor verrukt over het feit dat hij behoorlijk Hawaïaans sprak. Hij koos als tekst Zefanja 2, vers 11: ‘Vreselijk zal de Here tegen hen wezen want hij zal alle goden der aarde doen uitteren, en een iegelijk zal Hem uit zijn plaats aanbidden, alle de eilanden der heidenen.’ Het was een voor die gelegenheid bijna ideale preek. Zin voor zin ontleedde Abner de woorden van Zefanja. Hij omschreef de Heer en Zijn machten en besteedde vijftien lyrische minuten om het beeld van de nieuwe god van de eilanden te schilderen. Een god van genade en mededogen beschreef hij. Toen weidde hij uit over de geduchtheid van Jahweh wanneer hij vertoornd was en hij beschreef uitgebreid overstromingen, pest, donder en bliksem, hongersnood en de martelingen van de hel. Tot zijn verbazing knikten de Hawaïanen begrijpend, en hij hoorde Kelolo tegen Malama fluisteren: ‘De nieuwe god is net als Kane. Erg lastig als hij kwaad is.’ Daarna sprak Abner over die goden van Lahaina die de nieuwe God wilden vernietigen. Hij noemde Kane en Ku, Lono en Kanaloa, Pele en haar gezellen. ‘Zij zullen ten onder gaan,’ riep Abner in het Hawaïaans uit, ‘zij zullen uit Lahaina en uit jullie harten verdwijnen. Als jullie proberen die kwade goden in jullie harten te bergen, zul je ten onder gaan: je zult voor eeuwig branden in het hellevuur.’ Daarna zette hij uiteen wat het *woordaanbidding* inhield en hier benadrukte hij voor het eerst in het openbaar wat hij onder een goede samenleving verstond. ‘Een mens aanbidt God,’ zei Abner, ‘wanneer hij zijn vrouw in bescherming neemt, wanneer hij pasgeboren meisjes niet doodt, wanneer hij gehoorzaam is aan de wet.’ Op een gegeven ogenblik riep hij uit: ‘Een man die betere taro kweekt om die te delen met zijn burens looft God.’ Even later gaf hij een bijna pure New England-doctrine toen hij zei: ‘Kijk om je heen. Heeft deze man goede grond? God heeft hem lief. Vangt die man met zijn kano meer vis? God heeft die man lief. Werk,

werk, werk, en je zult ontdekken dat God je liefheeft.’

Tenslotte zei hij heel moedig—en hij keek daarbij de alii aan—wat hij onder een goede bestuurder verstond; en de gehele gemeente, op dertig personen na gewone mensen, hoorde een verrassend nieuw begrip van bestuur. Abner besloot zijn preek met een van de dramatische wendingen waar hij, net als Paulus vroeger, zo van hield. Hij zei: ‘In het koninkrijk Gods is geen hoog en laag, er is geen alii of slaaf. Ook de laagstgeplaatste staat voor Gods heerlijk aanschijn.’ En een slaaf bij de deur, die anders nooit het kerkgebouw had durven binnengaan, liet hij naar voren komen. Deze slaaf leidde hij tot bij de preekstoel, legde zijn arm om de man heen en riep uit: ‘Jullie hebben deze man vroeger een smerig lijk, een levende dode, genoemd. God noemt hem een onsterfelijke ziel. Ik noem hem: mijn broeder. Hij is geen slaaf meer. Hij is uw broeder.’ En geïnspireerd door dit verschrikkelijk revolutionaire moment boog Abner zich naar de man toe en kuste hem op de wang en liet hem, niet ver van Malama, de Alii Nui, op de grond zitten. Maar het hoogtepunt van de openingsdienst kwam na een aantal door Keoki gedirigeerde liederen. Abner stond op en kondigde in het derde uur van de dienst aan: ‘Het binnentreden in het koninkrijk Gods is niet gemakkelijk en het binnentreden in zijn kerk op aarde is dat evenmin. Maar vandaag zullen wij twee van jullie de gelegenheid geven een proeftijd van zes maanden in te gaan. Als zij goede christenen blijken te zijn, zullen zij tot de kerk worden toegelaten.’ Er heerste grote opwinding onder zijn toehoorders en er werd over gepraat wie die uitverkoren twee zouden zijn, maar Abner maande met zijn hand tot stilte en op de grote, sterke, knappe Keoki wijzend zei hij: ‘In Massachusetts werd jullie zeer geliefde alii Keoki lid van de kerk. Hij was de eerste Hawaïaan die dat deed. Mijn lieve, goede vrouw die jullie kennen als onderwijzeres, is ook lid. Ik ook. En kapitein Janders ook. Wij zijn met z’n vieren bijeengekomen en hebben besloten twee anderen een

proefperiode te geven. Mevrouw Hale, wilt u opstaan en de eerste naar voren leiden?’ Jerusha stond van haar mat aan de zijkant op, liep naar voren naar de plaats waar de alii zaten, boog zich voorover en greep de hand van de slaaf. In traag, zorgvuldig Hawaïaans zei zij: ‘Deze kanaka Kupa staat in Lahaina bekend als een heilig man. Hij deelt zijn bezittingen met anderen. Hij zorgt voor kinderen die geen ouders hebben.’ Omdat Jerusha de buitengewone deugden van de man die iedereen bekend waren duidelijk opnoemde, maakte zij de uitverkiezing van de slaaf voor de gemeente begrijpelijk. ‘In uw hart, mensen van Lahaina, weet u dat Kupa een christenmens is; en omdat jullie weten dat hij dat is, willen wij hem opnemen in de kerk van God.’ Abner nam Kupa bij de hand en vroeg: ‘Kupa, ben je bereid Jahweh lief te hebben?’ De slaaf was zo bang voor wat de zendingen hem zo plotseling opdrongen dat hij alleen wat kon mompelen. Abner zei: ‘Na zes maanden zul je niet meer Kupa, het smerige lijk, zijn. Je zult Kamekona zijn.’ En hij gaf de slaaf deze kostbare naam: Salomo. De toehoorders waren stomverbaasd, maar voordat zij iets tegen de verrassende zet konden inbrengen, zei Abner met zijn krachtige, overtuigende stem: ‘Keoki Kanakoa, wilt u opstaan en het tweede lid van de kerk naar voren leiden.’ Uiterst opgewonden en erg blij stond Keoki op, liep in de richting van de alii en boog zich naar zijn zuster Noelani, de Nevelen des Hemels. Zij was die morgen gekleed in het wit en had een krans van gele veren op het hoofd en witte handschoenen aan haar vaardige handen. Haar donkere ogen schitterden vol vroomheid en zij rees op alsof God en niet haar broer haar de hand had toegestoken. Uit de verte hoorde zij door het gefluister van de Hawaïanen hoe blij die waren dat zij aanvaard werd. Toen merkte zij dat Abner zich tot haar richtte: ‘U bent trouw geweest aan de wegen des Heren. U hebt geleerd te naaien en u hebt het op uw beurt anderen geleerd want alle vrouwen, alii en andere, kunnen nu naaien. Want

zegt de bijbel niet over de deugdzame vrouw: “Zij verschaft zich wol en vlas en zij werkt gewillig met haar handen.” Maar bovendien, Noelani, bent u een inspirerend voorbeeld voor het eiland. Over zes maanden zult u lid van de kerk zijn.’ En met haar zachte, welluidende stem antwoordde Noelani: ‘Ik zal het onderwijs en de wet van Jahweh tot mijn gids maken.’ Abner verborg zijn ergernis over de wijze waarop deze koppige alii nog altijd voorrang gaven aan het alfabet.

Die avond liet Malama Abner roepen. En toen hij met gekruiste benen op de tapa tegenover haar achterover leunende gestalte zat, zei ze plechtig: ‘Vandaag heb ik voor de eerste keer begrepen, Makua Hale, wat nederigheid is. Ik heb begrepen, zij het niet helemaal, wat “staat van genade” kan zijn. Makua Hale, ik heb Kelolo weggestuurd om in een ander huis te gaan wonen. Morgen wil ik een optocht door de straten leiden en de nieuwe wetten voor Maui afkondigen. Wij moeten hier een betere levenswijze leren. Wilt u de wetten opschrijven, zodat we ze morgen bij het aanbreken van de dag kunnen gaan bestuderen?’ ‘Vandaag is het zondag,’ zei Abner afgemeten. ‘Vandaag kan ik niet werken.’ ‘Een eiland wacht om te worden gered,’ zei Malama gebiedend. ‘Breng mij morgenochtend de wetten.’ ‘Dat zal ik doen,’ gaf Abner toe. En op weg naar huis bleef hij staan bij het nieuwe huis buiten de omheining en hij zei: ‘Kelolo, wil je vanavond met mij aan het werk?’ De verdreven echtgenoot stemde toe. Samen haalden zij ook Keoki en Noelani erbij en gingen naar het huis van de zendeling. ‘De wetten moeten eenvoudig zijn,’ zei Abner met staatsmansallure. ‘Iedereen moet ze kunnen begrijpen en er van harte mee instemmen. Kelolo, jij bent de man die de politie zal moeten organiseren en de wetten handhaven, hoe moeten de wetten er volgens jou uitzien?’ ‘De matrozen mogen ‘s avonds niet door onze straten zwerven,’ zei Kelolo met nadruk, ‘s Avonds doen zij kwaad.’ Dus werd de eerste en de meest betwiste wet van Lahaina ingeschreven in Abners primitieve boek: ‘Er zal een trommel roffelen bij het ondergaan van de zon. Op dit signaal moeten alle matrozen naar hun schepen terugkeren op straffe van onmiddellijke arrestatie en opsluiting in de gevangenis van Lahaina.’ ‘En de volgende wet?’ vroeg Abner. ‘Er mogen geen baby’s meer gedood worden,’ stelde Noelani voor, en dit werd ook wet. ‘De volgende?’ ‘Zullen we de verkoop van alcohol verbieden?’ vroeg Jerusha. ‘Nee,’ betoogde Kelolo. ‘De

winkeliers hebben hun voorraad al ingekocht en dit zou hun ondergang betekenen.’ ‘Het vermoordt de mensen,’ merkte Abner op. ‘Ik ben bang voor relletjes als we de verkoop stoppen,’ waarschuwde Kelolo. ‘Kunnen we de aanvoer van nieuwe voorraad tegenhouden?’ suggereerde Jerusha. ‘Franse oorlogsschepen hebben ons laten beloven elk jaar grote hoeveelheden alcohol van hen te drinken,’ zei Kelolo. ‘Kunnen we de verkoop aan de Hawaïanen verbieden?’ vroeg Jerusha. ‘Franse oorlogsschepen hebben gezegd dat wij de Hawaïanen ook hun alcohol moesten laten drinken,’ verklaarde Kelolo, ‘maar we hoeven dat niet te blijven doen.’ Zonder zijn eigen mening op te dringen wist Abner van zijn groep een korte begrijpelijke verzameling wetten los te krijgen; maar toen zij klaar waren, merkte hij dat zij een van de meest typische Hawaïaanse problemen over het hoofd hadden gezien. ‘Wij hebben nóg een wet nodig,’ zei hij. ‘Wat voor een dan?’ vroeg Kelolo wantrouwig, want hij vreesde een of andere actie tegen de kahuna’s en tegen de oude goden. ‘De Heer zegt,’ begon Abner wat verlegen, ‘en alle beschaafde staten zijn het daarmee eens ...’ Hij zweeg omdat hij zich schaamde verder te gaan. Na een ogenblik aarzelen zei hij snel: ‘Er mag geen overspel gepleegd worden.’ Kelolo dacht daar een hele tijd over na. ‘Die wet zal moeilijk te handhaven zijn,’ overwoog hij. ‘Ik zou die niet graag willen handhaven .. . niet in Lahaina.’ Tot ieders verbazing zei Abner: ‘Dat begrijp ik, Kelolo. Wij kunnen deze wet misschien niet volledig handhaven, maar zouden wij de mensen niet kunnen bijbrengen dat in een goede samenleving overspel niet kan worden geduld?’ ‘Zoiets zouden we kunnen zeggen,’ beaamde Kelolo. Toen betrok zijn gezicht echter plotseling en hij vroeg: ‘Maar over welk overspel hebt v t eigenlijk, Makua Hale?’ ‘Wat bedoel je met: welk overspel?’ Kelolo, Keoki en Noelani zaten stil voor zich uit te kijken. Abner dacht dat zij tegen zijn voorstel waren totdat hij zich realiseerde dat ieder van hen

serieus na zat te denken. Hij zag dat Kelolo zijn vingers bewoog en hij vermoedde dat de grote alii zat te tellen. ‘Ziet u, Makua Hale, op Hawaï hebben wij drieëntwintig soorten overspel.’ ‘Wat hebben jullie?’ vroeg Abner bijna sprakeloos. ‘Dat is ons probleem,’ legde Kelolo omstandig uit. ‘Als we gewoon zouden zeggen: “u mag geen overspel plegen”, zonder aan te geven welk soort, zou iedereen die dat hoort denken: “ons soort overspel bedoelen ze niet. Ze bedoelen de andere tweeëntwintig soorten”. Maar als wij aan de andere kant alle drieëntwintig soorten opsommen, zal er beslist iemand zeggen: “van die soort hebben wij nog nooit gehoord. Laten we dat eens proberen”! En dan is de remedie erger dan de kwaal.’ ‘Wat bedoel je toch met drieëntwintig manieren?’ vroeg Abner. ‘Nou,’ antwoordde Kelolo met kennis van zaken, ‘neem een getrouwde man met een getrouwde vrouw. Dat is één. Dan de getrouwde man met de vrouw van zijn broer. Dat is twee. Dan de getrouwde man met de vrouw van zijn zoon. Dat is drie. Dan hebben wij de getrouwde man met zijn eigen dochter. Dat is vier.’ ‘Dat is genoeg,’ wierp Abner tegen. ‘En zo verder: broers met zusters, jongens met hun moeders, vrijwel alles wat je zou kunnen bedenken,’ legde Kelolo zakelijk uit. ‘Zolang één van de twee getrouwd is, noemen wij het overspel. Hoe kunnen we daar een einde aan maken?’ vroeg hij met een machteloos gebaar. ‘Als we ze alle drieëntwintig op een rijtje zetten, krijgen we meer problemen dan we nu al hebben.’ Het was ver na middernacht en Abner zat op zijn pen te bijten. Zoals ieder godsdienstige voorman in de geschiedenis wist hij dat een gezonde samenleving begint bij een stabiel gezin en dat stabiele gezinnen—hetzij bewust, hetzij onbewust—gewoonlijk berusten op een beheerste seksuele relatie tussen één man en één vrouw die zich met elkaar hadden verbonden, nadat iedereen na rijp beraad daarover er zijn goedkeuring aan had gehecht. Het was niet goed voor een man met zijn zuster te trouwen; het was niet

goed voor een familie steeds weer onder elkaar te trouwen; het was niet goed voor meisjes te vroeg kinderen te krijgen. Maar hoe moest je die wijsheid voor de Hawaïanen samenvatten? Tenslotte kwam hij met een antwoord, zo eenvoudig, zo ontroerend juist dat generaties Hawaïanen elke keer als zij Abner Hales richtlijn hoorden, moesten glimlachen. Zij glimlachten omdat zij precies begrepen wat hij bedoelde. Het was een wet die helemaal in hun ervaring op een tropisch eiland paste. Want van alle dingen die Abner op Maui bewerkstelligde, herinnerden de mensen zich deze paar woorden het liefst. Want uiteindelijk luidde deze wet: ‘Ge zult niet slapen met een slecht geweten.’ Op maandagmorgen bood Abner zijn eenvoudige, duidelijke wetten aan Malama aan, en zij bekeek ze. Twee schrapte zij omdat zij te diep in het leven van haar volk ingrepen, maar de andere bevielen haar. Toen liet zij haar twee dienaressen komen en de drie reusachtige vrouwen in mooie jurken van Chinese zijde en met hoeden op met brede randen vormden een optocht. Aan het hoofd liepen twee trommelaars, twee mannen die op zeeschelpen bliezen, vier man met stokken waar veren aan wapperden, vervolgens Kelolo aan het hoofd van acht politiemannen, Keoki, Noelani en een heraut met een harde stem. Abner en Jerusha waren er niet bij want dit was een zaak van Hawaïanen voor Hawaïanen. De trommels begonnen te roffelen en toen het schrille geluid van de schelpen door de koubomen klonk, liepen Malama en haar twee begeleidsters voorbij de visvijver over de stoffige weg langs de huizen der alii het centrum van de stad binnen. Steeds als er meer dan honderd mensen die van alle kanten kwamen aanlopen bijeen waren, legde Malama de trommelaars het zwijgen op en liet de heraut roepen: ‘Dit zijn de wetten van Maui. Ge zult niet doden! Ge zult niet stelen! Ge zult niet slapen met een slecht geweten!’ De trommels begonnen weer te roffelen; de mensen bleven verbaasd achter in de morgenzon. Vaders die hun poi verdienden door hun

dochters naar de walvisvaarders te roeien, waren ontzet en enkelen probeerden met Kelolo te redeneren, maar hij beduidde hen te zwijgen en liep verder. Bij de kleine pier bleef Malama staan en zij liet de hoorn viermaal blazen om alle matrozen die op dat uur in de stad waren, bijeen te halen. Er stonden twee kapiteins bij, met hun pet in de hand luisterden ze naar het verbluffende nieuws: 'Zeelieden mogen 's avonds niet over de straten zwerven. Meisjes mogen niet naar de walvisvaarders zwemmen.' 'Goeie God,' mompelde een van de kapiteins, 'dat zal me een spul geven!' 'Dat komt natuurlijk van de zendelingen,' zei de eerste en hij liep langs een omweg naar de kroeg van Murphy. Maar nauwelijks had hij daar het nieuws rondgebazuind of Malama en haar twee forse dames kwamen als vorstinnen aanschrijden met het gekreukelde papier waarop de nieuwe wetten stonden. Toen de trommels voor de kroeg van Murphy uitgeroffeld waren, werden dit keer twee speciale wetten afgekondigd: 'Meisjes mogen in Murphy's kroeg niet meer naakt dansen. Van vandaag af mag er aan Hawaïanen geen alcohol meer geschonken worden.' De trommels begonnen weer te roffelen. De hoorns schetterden en Malama en haar twee enorme dienaressen verdwenen. De wetten waren nu afgekondigd. Het zou nu Kelolo's taak zijn ze te handhaven. Die avond waren er relletjes. Zeelieden van verschillende schepen renden door de stad en vochten met Kelolo's niet voor hun taak berekende politiemannen. Meisjes werden van hun bed gesleurd en tegen hun wil meegenomen naar de schepen. Tegen middernacht kwamen een stuk of vijftig matrozen en kooplieden uit Lahaina voor de zendingspost bijeen en zij begonnen Abner Hale uit te schelden. 'Hij heeft die wetten gemaakt!' joelde een matroos. 'Hij heeft ze de dikke dame aangepreft!' riep een ander. 'Laten we die lammeling ophangen!' klonk een stem, daarop kwamen kreten van bijval. Er werd niet meteen iets ondernomen, maar iemand in de menigte begon stenen te

gooien naar het grashuis en af en toe kwam er een in de kamer terecht zonder schade aan te richten. ‘Laten we dat verdomde huis in brand steken!’ schreeuwde iemand. ‘We zullen hem leren zich met onze zaken te bemoeien!’ ‘Kom eens naar buiten, vervloekt kreng!’ riep een barse stem. ‘Kom naar buiten! Kom naar buiten!’ brulde de troep, maar Abner Hale hurkte op de grond en beschermde Jerusha en de twee kleintjes met zijn eigen lichaam om te voorkomen dat zij door de steeds grotere hagel van stenen zouden worden getroffen. De hele nacht duurden de grove beledigingen, maar tegen de morgen ging de menigte uiteen. En zodra de zon op was, haastte Abner zich naar Kelolo om met hem overleg te plegen. ‘Het was een boze nacht,’ zei de grote alii. ‘Ik denk dat het vannacht nog erger zal worden,’ voorspelde Abner. ‘Zullen we de wetten intrekken?’ vroeg Kelolo. ‘Nooit,’ bitste Abner. ‘Ik denk dat het het beste is met Malama te praten,’ stelde de grote hoofdman voor; maar toen zij bij haar kwamen, waren er al mensen uit de stad die haar met hun angstige reacties belaagden. Toen realiseerde Abner zich pas wat een geweldige vrouw zij was. ‘Malama heeft gesproken,’ zei zij streng. ‘Haar woorden zijn wet. Ik wil dat jullie binnen een uur alle scheepskapiteins hier in deze kamer bijeen haalt. Vooruit!’ Toen de Amerikanen verschenen, ruwe, stoere, goed uitziende veteranen van de walvisvaart, verklaarde zij in het Engels: ‘De wet ik u heb gegeven. Veel beter u ook zo denken.’ ‘Mevrouw,’ onderbrak een van de kapiteins haar, ‘wij komen hier in Lahaina nu al meer dan tien jaar. We hebben het hier altijd goed gehad en ons behoorlijk gedragen. Maar wat er nu gebeuren gaat weet ik niet.’ ‘Ik wel,’ riep Malama in het Hawaïaans uit. ‘U zult u aan die wetten houden.’ ‘Onze mannen willen vrouwen hebben,’ protesteerde de kapitein. ‘Schopt u ook herrie in de straten van Boston?’ vroeg Malama. ‘Om vrouwen? Ja,’ antwoordde de kapitein. ‘En de politie houdt u dan in bedwang, is het niet?’ drong Malama aan. De

kapitein waarschuwde dreigend: ‘Mevrouw, op dit armzalige eiland kan de politie beter niet proberen mijn mannen tegen te houden.’ ‘Onze politie zal u tegenhouden!’ waarschuwde Malama. Toen veranderde zij plotseling van toon en zei tegen de kapiteins: ‘Wij zijn een klein land dat zijn best doet volwassen te worden in de moderne wereld. Wij moeten onze levenswijze veranderen. Het is niet goed als onze meisjes naar de schepen zwemmen. U weet dat. U moet ons helpen.’

‘Mevrouw,’ gromde een van de kapiteins nors, ‘daar komt herrie van.’ ‘Dan maar herrie,’ zei Malama zacht, en zij stuurde de kapiteins heen. Kelolo wilde toegeven. Keoki was bang dat er ernstige onlusten zouden komen, Noelani maande tot voorzichtigheid, maar Malama bleef op haar stuk staan. Zij stuurde boodschappers uit om de grootste mannen uit de omgeving bij elkaar te halen. Zij ging persoonlijk naar het nieuwe fort om te kijken of de poorten sterk genoeg waren en zij zei tegen Kelolo: ‘Vanavond zul je moeten vechten. De kapiteins hebben gelijk. Er komt herrie.’ Maar toen haar mensen waren weggestuurd om hun werk te doen en zij haar niet meer konden zien, liet zij Abner roepen en zij vroeg hem op de man af: ‘Handelen wij juist?’ ‘Zeker,’ stelde hij haar gerust. ‘En komt er vanavond herrie?’ ‘Grote herrie, vrees ik,’ beaamde hij. ‘Maar hoe kunnen wij dan juist handelen?’ drong zij aan. Hij vertelde haar van een aantal incidenten uit het Oude Testament waarbij mensen ter verdediging van Gods recht machtige vijanden getrotseerd hadden. Daarna vroeg hij haar met zachte stem: ‘Malama, weet u niet in uw hart dat de wetten die u hebt afgekondigd goed zijn?’ ‘Zij zijn een stuk van mijn hart,’ antwoordde zij raadselachtig. ‘Dan zullen zij het winnen,’ verzekerde Abner haar. Malama wilde het wel geloven maar de lafheid van haar andere raadslieden had haar aangestoken. Dus, boven Abner uittorenend, keek zij op hem neer en vroeg: ‘Kleine mikanele’—zij gebruikte het Hawaïaanse woord voor zendeling—‘zeg mij de waarheid.

Handelen wij juist?' Abner sloot de ogen, sloeg ze daarna op naar het grasdak en riep met een stem als van Ezechiël tot de oudsten van de joden: 'De eilanden van Hawaï zullen leven onder deze wetten want zij zijn de wil van de Heer God Jahweh.' Gerustgesteld vroeg Malama nu: 'Wat gaat er vanavond gebeuren?' 'Zij zullen u niet lastig vallen, Malama, maar ik denk dat zij zullen proberen mijn huis in brand te steken. Kunnen Jerusha en de kinderen vannacht bij u blijven?' 'Natuurlijk en u ook.' 'Ik blijf thuis,' zei hij eenvoudig. En toen hij weg hinkte, keek Malama met liefde naar haar koppige, kleine mikanele.

Die avond werd het in de straten van Lahaina een grote warboel. Vroeg in de avond ging een dronken zeekapitein samen met Murphy en een groep mannen naar het fort en zij daagden de politiemannen daar uit op de schelp te blazen. Toen de waarschuwing voor de matrozen geklonken had, pakte het gepeupel elke politieagent die het te pakken kon krijgen en smeed hem in de baai. Toen renden de mannen naar Murphy's kroeg waar de drie oudste dochters van Pupali naakt dansten, begeleid door wilde kreten van plezier. De flessen kwamen op tafel en de matrozen schreeuwden: 'Drink op. Wanneer het op is, krijgen we niks meer, zegt de zendeling.' Doordat dit telkens weer geroepen werd, raakte het gepeupel zo opgewonden dat iemand riep: 'Laten we voorgoed met die kleine zeikerd afrekenen.' Zij renden de straat op naar het huis van de zendeling, maar onderweg opperde iemand een ander plan: 'Waarom zullen wij ons met hem afgeven? Waarom steken we zijn verdomde kerk niet in de fik? Die is van gras.' En vier man renden met fakkels door het donker en gooiden die hoog op het grasdak. Al snel dreef de lichte bries de vlammen naar de top van het bouwwerk en joeg ze toen langs de zijkant naar beneden. Dit grote vurige teken had

consequenties die de oproerlingen niet hadden voorzien: de mensen die aan de kerk gewerkt hadden, waren ervan gaan houden als van een symbool van hun stad. Nu dat in brand stond, kwamen zij aansnellen om het te redden. Spoedig stonden overal rondom de kerk zwetende, zwijgende, zwoegende mannen en vrouwen die op de wanden sloegen om te voorkomen dat die in vlammen zou opgaan. Door hun ongelooflijke inspanning slaagden zij er die nacht in meer dan de helft van de wanden te behouden door ze met water te doordrenken en er op te slaan met bezems en met hun blote handen. De matrozen trokken zich verbaasd over de moed en doortastendheid waarmee die ongeletterde eilandbewoners werkten, terug en keken met grote ogen toe. Maar toen de bevolking van Lahaina zag hoe weinig er van hun geliefde kerk waar woorden van hoop tot hen waren gesproken, was overgebleven, werden zij woedend, op het hysterische af, en een eilandbewoner schreeuwde: ‘Laten wij de matrozen in de gevangenis gooien!’ De mensen die het vuur geblust hadden gingen gretig op die suggestie in en er ontstond een ware klopjacht. Wanneer zich maar ergens een matroos liet zien, werd hij door drie of vier grote mannen besprongen. Dikwijls lieten zij hem bewusteloos achter terwijl er een grote vrouw boven op hem ging zitten en hem op zijn hoofd sloeg. De mannen gingen ondertussen op zoek naar anderen. Bootslieden, kapiteins en gewone matrozen, allen werden over één kam geschoren. Iedereen die weerstand bood liep een gebroken arm of een gebroken kaak op. Toen de actie voorbij was, stuurde Kelolo politieagenten rond om de bewusteloze mannen op te halen en hij sloot hen op in de nieuwe gevangenis. Maar met de vooruitziende blik van een politicus liep hij persoonlijk langs al de Amerikanen en zocht alle kapiteins eruit. Toen zei hij op zijn meest vaderlijke toon tegen hen: ‘Kapitani, ik mij spijten. Wij niet goed gezien, wij denken u matroos, wij te goed boem boem. Geen pilikia, ik voor u

zorgen.’ En hij nam ze mee naar Murphy en gaf hun wat te drinken, maar toen zij hun kapotte lippen aan hun glas zetten, zag hij met genoegen hoe zij toegetakeld waren. Toen aan het begin van de volgende avond het signaal op de schelpen klonk, stapten heel wat matrozen de boten in en gingen naar de schepen terug. Degenen die dat niet deden werden heel de stad door opgejaagd, niet door de politie maar door woedende groepjes Hawaïanen die er tuk op waren ze een pak slaag te geven. Steeds wanneer er weer een zeeman was gepakt, stond er een politieman klaar om hem te ontzetten, en tegen achten zat de gevangenis vol. De derde avond kwamen de meeste matrozen die na de avondklok nog aan land waren naar de politie toe, zij gaven zich aan haar over liever dan in handen te vallen van de op hen jagende inwoners. Op de vierde avond was de orde in Lahaina hersteld en de politie van Kelolo had het heft in handen. De volgende dag haalde Malama op voorstel van Kelolo de kapiteins van de walvisvaarders naar haar graspaleis, waar ze hen feestelijk ontving. Hartelijk begroette zij elke gehavende schipper persoonlijk en beklagde zich met hem over het ruwe optreden van haar mensen. Zij gaf de kapiteins goed te eten, bood hun uitstekende whisky aan en stelde hun toen voor: ‘Onze mooie kerk is afgebrand. Het was uiteraard een ongeluk. We willen hem natuurlijk herstellen en we zullen dat ook doen. Maar eerst willen we iets voor de aardige Amerikanen doen die naar Lahaina komen. Daarom gaan we een kleine zeemanskapel bouwen. Zij zullen daar een plekje vinden waar zij kunnen lezen, kunnen bidden en brieven naar hun dierbaren kunnen schrijven. Wilt u, vriendelijke mensen, het goede voorbeeld geven en een paar dollar voor de kapel offeren?’ En door haar vrijmoedige charme slaagde zij erin van de verbaasde kapiteins meer dan zestig dollar los te peuteren. Op die manier werd een tweede droom van Abner Hale die hij gekoesterd had sinds de dag waarop de zeelieden bij de Vier Evangelisten

langs het zwerk zwiepten, verwezenlijkt: de Zeemanskapel in Lahaina.

Omstreeks 1828 zag het ernaar uit dat het wereldje van Abner Hale vorm begon te krijgen. Hij had een ruwe tafel en een traanolielamp waarbij hij de bijbel kon vertalen. Zijn drie scholen functioneerden steeds beter, en de dag scheen niet ver meer waarop Iliki, Pupali's jongste en mooiste dochter, in de kerk in het huwelijk zou treden met een van de Hawaïanen die steeds vaker de school van Jerusha probeerden binnen te gluren. De terugkeer van kapitein Janders naar Lahaina, zijn besluit zich als scheepshandelaar te vestigen en zijn vrouw en kinderen uit New Bedford te laten overkomen, had betekend dat er een ontwikkeld man bij was gekomen met wie Abner kwesties kon bespreken. Hij had van de kapitein het goede nieuws vernomen dat de jonge Cridland, de brave matroos van de *Thetis*, werkeloos in Honoloeloe zat waar de scheepvaartmaatschappij opgeheven was. Hij had de stoute schoenen aangetrokken en de jongeman rechtstreeks een brief geschreven waarin hij hem gevraagd had zijn lot met de zeemanskapel te willen verbinden. Het gevolg was geweest dat Cridland nu hier werkte en leiding gaf aan de jonge zeelui die met de snel groeiende walvisvloot—45 walvisvaarders in 1828; 62 in 1829—naar Lahaina kwamen. Malama maakte duidelijk vorderingen in haar pogingen in staat van genade te komen. Het zag er dus naar uit dat zij in de kerk zou worden opgenomen, zodra die na de herbouw in gebruik zou worden genomen. Er waren aan de brede, liefelijke horizon van Lahaina maar twee wolkjes te bespeuren. Het eerste had Abner zien aankomen want toen het tijd werd de kerk te herbouwen, kwam Kelolo zeggen dat de kahuna's weer met Abner wilden praten, maar deze antwoordde: 'De deur blijft waar hij was. Al dit gepraat in de gemeente dat de kahuna's wisten dat de kerk

zou worden verwoest, irriteert me. Een paar dronken matrozen hebben de kerk in brand gestoken en daarmee is de kous af. Jullie lokale bijgeloof heeft daar niets mee te maken.’ ‘Makua Hale,’ protesteerde Kelolo vriendelijk, ‘wij willen helemaal niet over de deur praten. Wij weten dat u daaraan vasthoudt en wij weten dat uw kerk altijd ongelukkig zal zijn. Maar daar kunnen wij niets aan veranderen.’ ‘Waarom willen de kahuna’s dan met mij praten?’ vroeg Abner wantrouwig. ‘Kunt u niet even naar de kerk komen?’ vroeg Kelolo, en toen Abner bij de wijze oude mannen kwam, wezen zij op de nog voor tweederde overeind staande wanden en het ontbreken van het plafond en stelden voor: ‘Makua Hale, het is ons opgevallen dat de vorige kerk erg warm was met meer dan drieduizend mensen gehurkt op de grond en geen wind om hen wat verkoeling te brengen.’ ‘Het was er warm,’ gaf Abner toe. ‘Zou het daarom niet verstandig zijn als we de vernielde wanden niet hoger meer optrokken? Zou het misschien niet beter zijn ze nog lager te maken? Wij zouden dan hoge palen kunnen plaatsen en het dak op dezelfde manier aanbrengen. Als de kerk dan klaar is, kan de wind over onze hoofden waaien en ons verkoelen alsof wij aan het strand zaten.’ Het kostte een paar minuten voordat Abner dit radicale voorstel begreep; hij probeerde de verschillende details daarvan in zijn hoofd in elkaar te passen. ‘Jullie bedoelen: de huidige wanden tot hier toe verlagen?’ ‘Zelfs nog lager, Makua Hale,’ vonden de kahuna’s. ‘Tja ...’ Abner dacht na. ‘En dan de palen neerzetten zoals vroeger?’ ‘Ja, en daar dan het plafond weer aan bevestigen, zoals vroeger.’ ‘Maar dan zou je geen wanden hebben,’ protesteerde Abner. ‘De wind zou over ons heen waaien en dat zou beter zijn,’ verklaarden de wijze mannen. ‘Maar er zouden dan geen wanden zijn. Iemand die hier zit,’ en hij hurkte op de grond, ‘kan dan naar boven, naar de hemel kijken.’ ‘Zou dat erg zijn?’ vroeg Kelolo. ‘Maar een kerk heeft altijd muren,’ antwoordde Abner langzaam. Hij dacht aan alle

kerken die hij ooit in New England had gezien. Het wezen van een kerk was dat die vier stevige wanden en een spits had. Zelfs kerken in vreemde landen die hij op afbeeldingen had gezien bezaten vier wanden. En als ze die niet hadden, waren ze er duidelijk paaps. Daarom zei hij vastbesloten: ‘We bouwen de kerk zoals hij was.’ ‘Het zal er erg warm zijn,’ waarschuwde Kelolo. ‘Een kerk moet wanden hebben,’ zei Abner en hij liet de verbaasde kahuna’s staan. De tweede moeilijkheid was niet te voorzien geweest, althans niet door Abner Hale. Deze betrof Keoki Kanakoa wiens school wonderen verrichtte door Hawaïaanse jongens van het stenen tijdperk om te schakelen naar het heden. Als de *Thetis* wekelijks van Lahaina naar Honoloeloe voer, bestond de helft van de matrozen uit jongemannen die door Keoki waren opgeleid. De jongens die in de zendingsdrukkerij aan de uitgave van de bijbel werkten kwamen ook van hem. In het leven van de gemeente was hij de onwrikbare rots van christelijke kracht en zijn bijbellezing in de wekelijkse dienst was zeer inspirerend. Het had daarom niet zo verbazingwekkend behoeven te zijn—maar was het wel—dat Keoki op een goede dag in Abners grashut verscheen en vroeg: ‘Dominee Hale, wanneer zou ik kunnen hopen volledig dominee te worden?’ Abner legde zijn pen neer en keek de jongeman stomverbaasd aan. ‘Dominee?’ bracht hij uit. ‘Ja, op Yale hebben ze me gezegd dat ik terug moest gaan naar Hawaï en er dominee moest worden bij mijn volk.’ ‘Maar je werkt toch al bij hen, Keoki,’ betoogde Abner. ‘Ik denk dat ik ver genoeg ben om een eigen kerk te hebben,’ zei Keoki, ‘op een ander deel van het eiland waar de mensen God nodig hebben.’ ‘Maar er kan toch geen kerk bestaan zonder een zending, Keoki.’ ‘Waarom niet?’ vroeg de aardige Hawaïaan. ‘Kijk eens ...’ begon Abner. Hij legde zijn pen neer. ‘Het ligt niet in mijn bedoeling Hawaïanen te benoemen,’ zei hij kortaf. ‘Waarom niet?’ vroeg Keoki nog eens. ‘Tja ... er is nog nooit

over nagedacht, Keoki,' verklaarde Abner. 'Je doet voortreffelijk werk op de school... natuurlijk ... maar volwaardig dominee? O nee, dat zou belachelijk zijn. Onmogelijk!' 'Maar ik dacht dat de zendelingen hier gekomen waren om ons ... om ons op te leiden voor ons zelf te zorgen.' 'Dat is ook zo, Keoki,' verzekerde Abner hem. 'Je hebt me met je moeder horen praten. Ik sta erop dat zij ieder aspect van het leven op het eiland beheerst. Ik bemoei me nergens mee.' 'U bent daar heel correct in geweest,' erkende Keoki. 'Maar de kerk is belangrijker dan het burgerlijk bestuur.' 'Precies,' gaf Abner onmiddellijk toe. 'Het bestuur kan falen omdat je moeder fouten maakt en dat zou geen onherstelbare schade zijn, maar als de kerk zou falen wegens jouw fout ... Tja, Keoki, die schade zou onherstelbaar zijn.' 'Maar hoe weet u nu of ik sterk genoeg ben om Gods werk te doen als u mij niet op de proef stelt?' vroeg Keoki. 'Als het welzijn van de kerk op het spel staat, Keoki, kunnen we geen risico nemen.' 'Betekent dat dat ik nooit dominee kan worden, zelfs niet hier in mijn eigen land?' Abner leunde somber achterover in zijn stoel en dacht: 'Ik kan hem maar beter de feiten vertellen.' Daarom zei hij koel: 'Zou jij de kracht hebben, Keoki, je mede Hawaïanen de tucht bij te brengen die God verlangt? Zou jij diegenen uitzoeken die een schandalig leven leiden en hen met naam en toenaam op zondag noemen? En achter dronkenlappen aanzitten? Zou jij de alii die rookt durven uitstoten? Zou ik er op kunnen vertrouwen dat je de bijbel juist uitlegt? Of steekpenningen weigert als de alii tot de kerk willen behoren? Keoki, beste jongen, je zult nooit de moed hebben een echte dominee te zijn. En bovendien: je bent te jong.' 'Ik ben ouder dan u was toen u dominee werd,' merkte de Hawaïaan op. 'Ja, maar ik groeide op in een christelijk gezin. Ik was ...' 'Een blanke?' vroeg Keoki op de man af. 'Ja,' antwoordde Abner even oprecht. 'Ja, Keoki, mijn voorouders hebben honderd jaar voor deze kerk gevochten.

Van de dag van mijn geboorte af heb ik geweten wat een hemelse, wat een geïnspireerde, goddelijke zaak de kerk is. Jij weet dat nog niet en daarom kunnen wij de kerk niet aan jou toevertrouwen.’ ‘U zegt erg bittere dingen, dominee Hale,’ antwoordde Keoki. ‘Herinner je je nog dat ik aan boord van de *Thetis* de oude walvisvaarder in het vooronder de bijbel gaf en dat hij de bijbel, God en mij belachelijk maakte? Dergelijke dingen gebeuren als wij het welzijn van de kerk in verkeerde handen zouden leggen. Je moet wachten, Keoki, totdat je bewezen hebt dat je het aankunt.’ ‘Ik heb bewezen dat ik het aankan,’ zei Keoki koppig. ‘Ik heb het bewezen op Yale toen ik in de sneeuw geld voor mijn opleiding bij elkaar gebedeld heb. Ik heb het bewezen in Cornwall waar ik de beste leerling was van de zendingsschool. En hier in Lahaina heb ik u tegen de matrozen in bescherming genomen. Wat moet ik nog meer doen om het te bewijzen?’ ‘Dat was allemaal je plicht, Keoki. Daardoor ben je lid van de kerk geworden. Maar om dominee te worden? Misschien als je een oud en ervaren man bent. Maar nu niet.’ En hij stuurde de aanmatigende jongeman weg. Hij was nogal ontdaan dat, toen hij deze kwestie met Jerusha besprak, zij de kant van Keoki koos en zei: ‘De commissie van de Amerikaanse Vereniging die jou hierheen heeft gestuurd, heeft je opdracht gegeven de Hawaïanen zo op te leiden dat zij hun eigen kerken konden opbouwen en leiden.’ ‘Ze opbouwen en leiden, ja!’ beaamde Abner aanstonds. ‘Wij zullen binnenkort meer mensen in de kerk opnemen en diakens benoemen. Maar een Hawaïaan dominee maken! Jerusha, dat zou volslagen dwaasheid zijn. Ik kan dat de arme Keoki niet zeggen, maar hij zal nooit dominee worden. Nooit.’ ‘Waarom niet?’ vroeg Jerusha. ‘Hij is een heiden. Hij is niet beschaafder dan de dochters van Pupali. Eén flinke storm en het hele laagje beschaving valt er af.’ ‘Maar als wij weg zijn, Abner, zullen we de kerk toch aan Keoki en zijn landgenoten moeten overlaten.’ ‘Wij gaan hier niet weg,’ zei Abner plechtig. ‘Dit is

ons thuis, onze kerk.’ ‘Wil jij hier dan altijd blijven?’ vroeg Jerusha. ‘Ja. En als wij sterven zal de Vereniging in Boston anderen sturen om onze plaats in te nemen. Keoki een kerk leiden? Onmogelijk!’ Maar Abner had geleerd naar zijn vrouw te luisteren, en nog lang na dit gesprek dacht hij over haar woorden na; en tenslotte vond hij voor het ‘probleem Keoki’ een redelijke oplossing. Hij riep de jonge Hawaïaan bij zich en zei opgewekt: ‘Keoki, ik denk dat ik een manier heb gevonden om je de kerk te laten dienen op een manier zoals jij het wenst.’ ‘Bedoelt u dat ik zou kunnen worden benoemd?’ riep de jongeman blij. ‘Dat niet precies,’ antwoordde Abner; hij was zo ingenomen met zijn bevredigende oplossing voor het ‘probleem Keoki’ dat hij helemaal niet merkte hoe teleurgesteld deze was. ‘Wat ik kan doen, Keoki, is jou de luna van de kerk maken, de aartsdiaken. Jij begeeft je onder de Hawaïanen en je kijkt wie er rookt. Je let erop wie naar alcohol ruikt. Elke week geef je me een lijst van personen die vanaf de kansel moeten worden vermaand en je schrijft op wie er uit de kerk moet worden gestoten, ‘s Nachts sluip je stilletjes door Lahaina en je vertelt me wie er slaapt met de vrouw van iemand anders. Ik zou willen dat je dat voor de kerk deed,’ besloot Abner opgewekt. ‘Wat vind je daarvan?’ Keoki stond de kleine zendeling zwijgend aan te staren en toen deze opnieuw om een antwoord vroeg, zei Keoki bitter: ‘Ik heb een middel gezocht om mijn volk te dienen, niet om het te bespioneren.’ En hij stapte weg van de zendingspost en liet zich een tijdlang niet zien.

Jerusha en Keoki waren tegen Abners argumenten inzake de Hawaïanen niet opgewassen, doch een bezoeker die Lahaina aandeed, verstrekke niet alleen Jerusha’s twijfel maar bracht deze ook nog in duidelijk Engels onder woorden. Bovendien voegde hij er nog een aantal eigen argumenten aan toe. Dokter

Whipple, slank en bruin door jarenlang werk op verre buitenposten, kwam namelijk op een goede dag op Kelolo's schip, de *Thetis*, binnenvaren. Hij haastte zich onmiddellijk naar de zendingspost en riep: 'Zuster Jerusha, neem me niet kwalijk dat ik hier niet was toen je zwanger was. Lieve hemel! Ik was vergeten dat je al twee kinderen hebt. En je bent alweer zwanger.' De jaren hadden Whipple gerijpt en hij drukte zich nu krachtig, rondborstig uit. Hij had te veel oog in oog gestaan met de dood, vrouwen, kinderen, dominees die zich doodgewerkt hadden—om zich nog iets aan te trekken van de zoetsappige manier van praten die op de *Thetis* gebruikelijk was geweest. 'Ik had op deze reis dezelfde hut als vroeger. Ik moest hem alleen met maar vier mensen delen en ik voelde me alleen. Zuster Jerusha, hoe staat het met de medicijnkist?' Hij plofte de zwarte kist neer en controleerde de inhoud aan de hand van de nieuwe voorraad medicijnen die hij pas uit Boston ontvangen had. 'Ik geef je flink wat ipecac,' zei hij, 'het is erg goed als kinderen koorts hebben. En vanavond gaan jij, broeder Abner en ik naar een groot diner bij kapitein Retire Janders in zijn nieuwe winkel. En omdat ik op die verdomde *Thetis* weer zeeziek ben geweest, ga ik een slok whisky halen. Jullie zullen ook wel zeeziek worden als je teruggaat naar Honoloeloe.' 'Moet dat dan?' vroeg Abner, want net als Jerusha gaf hij er de voorkeur aan in Lahaina te blijven. Op de jaarlijkse bijeenkomst van de zendelingen hadden zij Honoloeloe een vuil, stoffig, lelijk stel krotten gevonden. 'Ja,' zei dr. Whipple bedroefd. 'Ik denk dat het deze keer een moeilijke bijeenkomst zal worden.' 'Wat is er aan de hand?' vroeg Abner. 'Gaan ze weer over de betaling van de zendelingen praten? Ik heb de laatste keer mijn standpunt uiteengezet, broeder John. Ik ben nog altijd tegen salariering van zendelingen. Wij zijn hier als dienaren van God en wij vragen geen loon. Ik ben niet van plan van mening te veranderen.' 'Daar gaat het niet om,' onderbrak Whipple hem.

‘Ik ben het niet met je eens wat de salariskwestie betreft. Ik denk dat wij gesalarieerd moeten worden, maar daar gaat het nu niet om. Wij zullen allemaal moeten stemmen over de kwestie Hewlett.’ ‘Broeder Abraham Hewlett!’ zei Abner. ‘Sinds zijn baby geboren is, heb ik niets meer van hem gehoord. En hij zit op hetzelfde eiland als ik. Wat is er aan de hand met broeder Abraham?’ ‘Heb je het niet gehoord?’ vroeg Whipple verbaasd. ‘Hij heeft weer moeilijkheden.’ ‘Wat heeft hij gedaan?’ vroeg Abner. ‘Hij is met een Hawaïaans meisje getrouwd,’ zei Whipple. Er viel een lange stilte in de grashut en de drie zendelingen keken elkaar verwonderd aan. Tenslotte haalde Abner een zakdoek uit zijn zak en veegde zijn voorhoofd af. ‘Bedoel je dat hij werkelijk met een inboorlinge samenleeft? Een heidin?’ ‘Ja.’ ‘En er moet op de bijeenkomst worden beslist wat er met hem moet gebeuren?’ ‘Er valt niets te beslissen,’ zei Abner bot. Hij pakte zijn bijbel, bladerde er even in om de tekst te vinden die op de kwestie betrekking had. ‘Ik denk dat Ezechiël 23, vers 29 en 30 over dergelijk gedrag gaat: “Zij zullen u met haat bejegenen, al uw arbeid wegnemen, en u naakt en bloot laten, dat uw hoerenschaamte ontdekt worde, mitsgaders uw ontucht en hoererijen. Deze dingen zal men u doen dewijl gij de heidenen nagehoereerd hebt en omdat gij u met hun drekgoden verontreinigd hebt.”’ ‘Hij deed de bijbel dicht. ‘Zijn de mensen in Honoloeloe van plan hem uit de kerk te stoten?’ vroeg Jerusha. ‘Ja,’ zei dr. Whipple. ‘Wat zouden ze anders kunnen doen?’ vroeg Abner. ‘Een christendominee die met een heidin trouwt. “Dewijl gij heidenen nagehoereerd hebt.” Ik heb geen zin naar Honoloeloe te gaan, maar ik denk dat het mijn plicht is.’ Dr. Whipple zei: ‘Vind je het erg, zuster Jerusha, als broeder Abner en ik een wandelingetje maken naar de pier?’ En hij liep met Abner over de prachtige paden van Lahaina onder de knoestige haubomen en de palmen door. ‘Je boft toch maar als je hier woont,’ peinsde Whipple. ‘Het is het beste klimaat van Hawaï. Water

in overvloed. En dat grandioze uitzicht.’ ‘Welk uitzicht?’ vroeg Abner. ‘Ga je niet elke avond hierheen om van het mooiste uitzicht van de eilanden te genieten?’ vroeg Whipple verbaasd. ‘Ik had het niet in de gaten . . .’ ‘Kijk!’ riep Whipple uit; hij was uitgekeken op de dorre vlakten van Hawaï en een soort dichterlijk gevoel maakte zich van hem meester. ‘In het westen de mooie ronde heuvels van Lanai na een paar mijl blauw water. Heb je ooit liefelijker heuvels gezien dan die? Hun groen is als fluweel dat daar door God is uitgespreid. En in het noorden de scherpe, ruige bergkammen van Molokai. En in het zuiden de lage heuvels van Kahoolawe. Waar je maar kijkt, zie je bergen en dalen en de blauwe zee. Gelukkige mensen zijn jullie in Lahaina. Jullie huizen in een bron van schoonheid. Zeg, heb je de walvissen hier wel eens met hun jongen bezig gezien?’ ‘Ik heb nooit naar walvissen gekeken,’ antwoordde Abner. ‘Een matroos heeft mij verteld, toen ik hem zijn arm afzette, dat hij op een avond in Lahaina wel een dozijn walvissen met hun jongen had gezien. Zijn hele leven had hij walvissen geharpoeneerd, zei hij, en hij had ze alleen maar gezien als enorme, onpersoonlijke dieren die zo groot waren dat de oceaan nauwelijks groot genoeg voor hen was. Maar toen hij gangreen in zijn arm kreeg en wist dat hij die arm kwijt zou raken, zag hij voor het eerst walvissen als vaders en moeders. Zij speelden met hun kleintjes op de rede van Lahaina en hij vertelde me . . . nou ja, hoe dan ook, hij zou geen harpoen meer werpen.’ Abner luisterde niet. Hij deed iets wat hij nog nooit gedaan had: hij keek naar de natuur waarin zijn walvisstadje lag. Hij had de heuvels achter de stad natuurlijk gezien want hij had ze beklommen, maar hij had de prachtige rede, de juwelen van eilanden overal, het diepblauwe water, de witte stranden en de eindeloze stoet machtige wolken nooit gewaardeerd. Hij begreep nu waarom de walvisvaarders hier graag het anker uitwierpen, want hier had geen storm vat op hen. Van alle kanten waren zij beschut, en Lahaina lag vlak

bij voor water en vers vlees. ‘Het is wel mooi,’ gaf Abner toe. ‘Ik vind het jammer dat je zo over broeder Hewlett denkt,’ begon dr. Whipple, toen hij een gemakkelijke steen had gevonden om op te zitten. ‘Het gaat er niet om hoe ik erover denk,’ antwoordde Abner. ‘Het staat in de bijbel. Hij heeft de heidenen nagehoereerd.’ ‘Laten wij die ouderwetse taal niet gebruiken,’ onderbrak Whipple hem. ‘Wij hebben te maken met een menselijk wezen in 1829. Hij is geen krachtfiguur en ik heb hem nooit erg gemogen ...’ ‘Wat bedoel je, broeder John, met “ouderwetse taal”?’ ‘Hij heeft de heidenen niet nagehoereerd, broeder Abner ... Vind je het erg als ik met dat “broeder” ophoud?’ Abner, deze Abraham Hewlett bleef alleen in Hana achter met een baby, een klein jongetje, en zonder iets wat hem bij de verzorging van dat kind kon helpen.’ ‘Broeder John!’ brieste Abner. ‘Beledig mij als jeblieft niet door dergelijke taal. En bovendien, broeder Abraham had evenveel ...’ ‘En het Hawaïaanse meisje was geen heidin. Zij was een net christenmeisje ... zijn beste leerlinge ... en ik kan het weten want ik was bij de geboorte van haar baby.’ ‘Kreeg zij een baby?’ vroeg Abner fluisterend. ‘Ja, een prachtige baby, een meisje. Zij noemden haar Amanda, naar mijn vrouw.’ ‘Was het ...’ ‘Ik tel de maanden niet meer, Abner. Zij zijn nu getrouwd en zij lijken erg gelukkig, en als er een moraalfilosofie is die voorschrijft dat een eenzame man als Abraham Hewlett ...’ ‘Ik kan je nauwelijks meer volgen, broeder John,’ protesteerde Abner. ‘Ik heb zoveel mensen begraven, zoveel benen afgezet... Over veel dingen waarover wij ons druk plachten te maken op Yale maak ik mij nu niet druk meer, waarde kamergenoot.’ ‘Maar je wilt een man als broeder Hewlett toch zeker niet in de kerk laten blijven? Met een heidenvrouw?’ ‘Ik wilde dat je dat woord niet meer in de mond nam, Abner. Ze is geen heidin. Als Amanda Whipple morgen sterven zou, zou ik meteen met zo’n meisje trouwen, en Amanda zou dat toejuichen. Zij zou tenminste weten dat

haar kinderen een goede moeder hadden.’ ‘De anderen zullen er anders over denken, broeder John.’ Immanuel Quigley niet, en ik ben daar blij mee. Daarom ben ik naar Lahaina gekomen. Wij willen dat jij onze partij kiest. Jaag die arme Hewlett zijn kerk niet uit.’ ‘De Heer zegt: “Gij hebt de heidenen nagehoereerd.”’ ‘Nors maakte Abner een eind aan het gesprek, maar intussen begon hij zich te verbazen over John Whipple. Wat de dokter echter daarna zei nam zijn verbazing weg en bestendigde zijn twijfel. ‘Ik heb de laatste tijd veel nagedacht, Abner,’ begon hij. ‘Denk je dat wij er goed aan gedaan hebben dit eilandkoninkrijk binnen te dringen met onze nieuwe ideeën?’ ‘Het woord van God,’ begon Abner, ‘is geen nieuw idee.’ ‘Daar ben ik het mee eens,’ verdedigde Whipple zich. ‘Maar alle dingen die dat met zich meebrengt? Wist jij dat kapitein Cook, toen hij deze eilanden ontdekte, de bevolking van de eilanden op vierhonderdduizend schatte? Dat was vijftig jaar geleden. Hoeveel Hawaïanen denk je dat er nu zijn? Minder dan honderddertigduizend. Wat is er met hen gebeurd?’ Tot Whipples verbazing was Abner door die cijfers niet bijzonder geschokt, maar hij vroeg terloops: ‘Zijn je cijfers juist?’ ‘Kapitein Cook staat voor het eerste in, ik voor het tweede. Abner, heb jij ooit de mazelen over een Hawaïaans dorp zien gaan? Ga niet kijken! Ppppsssjjjj!’ Hij maakte een geluid als dat van vuur dat langs de graswanden van een huis loeit. ‘Het hele dorp verdwijnt. Laat jij bijvoorbeeld de leden van je kerk kleren als in New England dragen?’ ‘Ik heb maar negen leden,’ verklaarde Abner. ‘Je wilt zeggen dat je in dit hele ...’ Dr. Whipple gooide een steentje in het blauwe water en keek naar een halfnaakte Hawaïaan in de baai. ‘Vraag jij bijvoorbeeld van een man als die daar dat hij op zondag kleren draagt als die in New England?’ ‘Natuurlijk. Zegt de bijbel niet uitdrukkelijk: “En gij zult linnen kleren voor hen maken om hun naaktheid te bedekken.”?’ ‘Luister je wel eens naar dat droge gekuch in de kerk?’ ‘Nee.’ ‘Ik wel en ik maak me er

zorgen over.’ ‘Hoezo?’ ‘Ik ben bang dat er over dertig jaar geen honderddertigduizend Hawaïanen meer zullen zijn maar dertigduizend. Van al degenen die hier leefden toen wij kwamen, zullen er twaalf van de dertien te gronde gaan.’

‘Lahaina is nooit veel groter geweest,’ antwoordde Abner prozaïsch. ‘De stad misschien niet, maar hoe staat het met de dalen?’ Whipple riep een oude man aan het strand—dat deed hij op zijn tochten over de eilanden altijd—en hij vroeg in het Hawaïaans: ‘In dat dal daar, woonden daar vroeger mensen?’

‘Meer duizend daar vroeger leven.’ ‘Hoeveel wonen er nu?’

‘Trie. Ikahu, lua, ikulu. Trie.’ ‘En in dat dal daar, woonden daar vroeger mensen?’ ‘Meer tweeduizend daar vroeger leven.’ ‘En hoeveel wonen er nu?’ ‘Alle mensen daar vroeger leven ... nu doen sterven,’ antwoordde de oude man. Whipple liet hem gaan. ‘Zo is het overal in de dalen,’ zei hij somber. ‘Ik denk dat de enige manier om Hawaï te redden een radicale omwenteling is. Wij zullen op een of andere manier veel werkgelegenheid moeten scheppen. Dan moeten we sterke, gezonde, nieuwe mensen binnenbrengen. Bijvoorbeeld uit Java of misschien uit China. En die moeten dan met de Hawaïanen trouwen. Misschien ...’

‘Je schijnt er erg over in te zitten,’ merkte Abner op. ‘Dat is ook zo,’ erkende Whipple. ‘Ik ben erg bang dat het niet juist is wat we doen. Ik ben er zeker van dat wij de verbreiding van t.b.c. bevorderen en dat dit prachtige volk ten dode is opgeschreven. Tenzij wij tijdig de bakens verzetten.’

‘Wij hoeven ons geen zorgen te maken over veranderingen,’ zei Abner koel. ‘Hawaïanen zijn kinderen van Sem en God heeft bevolen dat die van de aardbodem moeten verdwijnen. Hij heeft beloofd dat hun land door jouw en mijn kinderen in bezit genomen zal worden, Genesis 9, vers 27: “God breide Jafeth uit en hij wone in de tenten van Sem.” De Hawaïanen zijn ten dode opgeschreven en over honderd jaar zullen zij van de aarde zijn weggevaagd.’

Whipple stond verbijsterd en vroeg: ‘Hoe kun jij zo’n theorie

verkondigen, Abner?’ ‘Het is Gods wil. De Hawaïanen zijn een bedriegelijk en losbandig volk. Hoewel ik hen gewaarschuwd heb, gaan ze door met roken, blijven ze hun zonen besnijden en laten ze hun dochters aan hun lot over. Zij gokken en spelen op zondag, en om deze zonden heeft God besloten dat zij van de aardbodem zullen verdwijnen. Als zij weg zijn, zullen onze kinderen, zoals de bijbel zegt, hun tenten erven.’ ‘Maar als je dat gelooft, Abner, waarom blijf je dan als zendeling bij hen?’ ‘Omdat ik van ze hou. Ik wil hun de vertroosting van God brengen, zodat zij naar Zijn liefde zullen gaan en niet naar het eeuwige vuur van de hel.’ ‘Een dergelijke godsdienst wil ik niet,’ zei Whipple toonloos, ‘en ik wens hun tenten niet. Er moet een betere mogelijkheid zijn. Abner, toen wij op Yale studeerden, stond bij onze kerk het beginsel voorop dat iedere individuele kerk een congregatie op zichzelf zou zijn: geen bisschoppen, geen priesters, geen paus. Die opvatting blijkt ook uit onze naam: congregationalisten. Maar wat vinden we hier? Een stel bisdommen. Een plechtige bijeenkomst om een arme, eenzame man uit de bediening te stoten. In al die jaren heb jij maar negen mensen als volwaardig lid in jouw kerk opgenomen. Ergens klopt hier iets niet, Abner.’ ‘Er is tijd voor nodig om de heidenen tot ware ...’ ‘Nee!’ protesteerde Whipple. ‘Dit zijn geen heidenen. Een van de prachtigste vrouwen die ik ooit ontmoet of over wie ik ooit gelezen heb, was Kaahumanu. Ik heb gehoord dat jij er hier op Maui ook een hebt zoals zij: jouw Alii Nui. Heidenen? Dat woord heeft voor mij geen betekenis meer. Heb jij bijvoorbeeld een van je zogenaamde heidenen tot de bediening geroepen? Natuurlijk niet!’ Abner vond de wending van het gesprek bijzonder onaangenaam en stond op om weg te gaan, maar zijn oude kamergenoot pakte hem bij de hand en zei: ‘Je hebt vandaag niets belangrijkers te doen dan met mij te praten, Abner. Mijn ziel is losgeslagen van zijn bolders en ik zoek de goede richting. Ik had gehoopt dat als jij en Jerusha en

kapitein Janders en ik bij elkaar zouden zitten iets van de geest die ons op de *Thetis* bezielde ...’ Zijn stem stierf weg en na een tijdje bekende hij: ‘Ik ben ziek van God.’ ‘Wat bedoel je daarmee?’ vroeg Abner rustig. ‘Ik ben vol van God maar ik ben ontevreden over de manier waarop wij Zijn woord verkondigen.’ ‘Je richt je tegen de kerk, broeder John,’ waarschuwde Abner. ‘Dat doe ik ook, en ik ben blij dat je het gezegd hebt want ik schaam me ervoor.’ ‘De kerk heeft ons hierheen gebracht, broeder John. Alleen door toedoen van de kerk kunnen wij iets presteren. Dacht je soms dat ik zo tot de alii durfde te spreken als ik alleen maar Abner Hale was? Maar als werktuig van de kerk durf ik alles.’ ‘Ook wijs zijn?’ vroeg Whipple. ‘Wat bedoel je daarmee?’ ‘Als jouw geest plotseling van een nieuwe wijsheid vervuld zou worden ... een radicaal nieuw levensbesef... zou jij dan als dienaar van een almachtige kerk de moed hebben die nieuwe wijsheid te aanvaarden?’ ‘Er is geen nieuw of oud, broeder John. Er is alleen het woord van God, en dat wordt geopenbaard in de kerk door het werktuig van de Heilige Schrift. Er bestaat niets groters dan dat.’ ‘Niets groters,’ beaamde Whipple, ‘maar er kan een ander werktuig zijn.’ ‘Ik denk van niet,’ antwoordde Abner; hij wilde er niet meer van horen en ging weg. Maar ‘s avonds, bij het voortreffelijke, gezellige etentje van kapitein Janders, met goede wijn, en met whisky voor de dokter, kwam de oude, ontspannen sfeer onder de vrienden terug. Janders zei: ‘Dank zij de inspanning van Abner Hale wordt Lahaina een eersteklas-stad.’ ‘Wie is dat meisje dat het eten binnen brengt?’ vroeg Abner, want haar gezicht kwam hem bekend voor maar hij herkende haar niet. Kapitein Janders bloosde zo weinig dat Abner het niet zag, maar dr. Whipple had dat al dikwijls op de eilanden gezien. ‘Ik neem aan dat u mevrouw Janders en de kinderen uit Boston laat overkomen?’ zei Whipple als afleidingsmanoeuvre. ‘Natuurlijk,’ zei Janders snel. ‘Alle christenen die wij hier kunnen krijgen, kunnen we

goed gebruiken,' zei Abner hartelijk. 'Bent u van plan hier te blijven?' vroeg Whipple op de man af. 'Dat wil zeggen: in Lahaina?' 'Het is de parel van de Stille Oceaan,' antwoordde Janders. 'Ik heb alle steden gezien en ik vind deze de mooiste.' 'U gaat in de handel, neem ik aan?' 'Ik zie hier goede mogelijkheden als scheepsleverancier, dokter.' 'Denkt u dat er een mogelijkheid bestaat ... het zal niet meevallen, dat geef ik toe ... denkt u dat als een man met goede betrekkingen met de inlanders in Hana een paar kano's zou kunnen krijgen ... als hij daar wat mooi land had en voldoende energie bezat, denkt u dan dat hij wat zou kunnen verbouwen en het aan u verkopen ... voor de walvisvaarders, bedoel ik?' 'Hebt u het over Abraham Hewlett?' vroeg Janders hem op de man af. 'Ja.' 'Als hij varkens zou kunnen fokken ... varkensvlees ... zou ik kunnen kopen. Heeft hij nooit over suikerteelt gedacht? Wij zouden een hoop suiker kunnen gebruiken.' 'Ik zal met hem eens over de suiker praten,' zei Whipple nadenkend. 'Denkt u dat hij de kerk in Hana zal opgeven?' vroeg Janders. 'Ja. Ik ben bang dat de vergadering in Honoloeloe hem zal uitstoten.' Kapitein Janders zat even nadenkend voor zich uit te staren. Hij wilde dominee Hale met wie hij op goede voet moest zien te blijven niet op de tenen trappen. Maar de eerlijke kijk van John Whipple op het leven had hij altijd graag gemogen. 'Ik zal je zeggen wat ik wil doen,' zie hij langzaam. 'Als Hewlett mij zijn spullen in het walvisseizoen kan leveren ... op tijd en in behoorlijke conditie ... denk ik dat ik alles zal kunnen gebruiken wat hij produceert. Maar ik zou één ding willen hebben dat hij misschien niet wil afstaan.' 'Wat is dat?' vroeg Whipple. 'Ik heb gehoord dat zijn vrouw in Hana een mooi stuk land heeft, waarschijnlijk groter dan Abraham kan bebouwen. Is hij niet dat magere mannetje met de grote ogen die in uw hut sliep? Dat dacht ik al. Ik wil wel een contract met hem sluiten dat ik dat stuk beheer. Ik zal hem zeggen wat

hij moet verbouwen. Hij hoeft zich dan nooit meer zorgen te maken over zijn levensonderhoud,’ beloofde Janders.

Toen het tijdstip was aangebroken dat de *Thetis* de zendelingen naar Honoloeloe zou brengen, merkte Abner hoe plezierig het is nare herinneringen op te halen als zij met hun verdriet ver in het verleden liggen; hij sliep namelijk in zijn oude hut met John Whipple als hutgenoot. Maar zijn plezier werd aanmerkelijk verminderd toen er van het andere einde van Maui een kano arriveerde met de zending Abraham Hewlett, zijn aardige zoontje Abner en zijn Hawaïaanse vrouw Malia, de inheemse uitspraak voor Maria. ‘Varen die met ons mee?’ vroeg Abner wantrouwig. ‘Natuurlijk. Zonder hen kun je geen proces voeren.’ ‘Is dat niet vervelend als Hewlett op hetzelfde schip zit als wij?’ ‘Voor mij niet. Ik stem vóór hem.’ ‘Denk je dat hij in onze hut komt?’ ‘Vroeger heeft hij die al met ons gedeeld,’ antwoordde Whipple. De twee zendelingen keken belangstellend toe toen mevrouw Hewlett, als je zo’n donker iemand zo zou kunnen noemen, aan boord van de *Thetis* kwam. Zij was groter dan haar man, had brede schouders en gedroeg zich ingetogen. Zij sprak zacht tegen de kleine jongen en Abner fluisterde vol afkeer: ‘Spreekt zij Hawaïaans met dat kind?’ ‘Waarom niet?’ vroeg dr. Whipple. ‘Mijn kinderen mogen geen woord Hawaïaans spreken,’ antwoordde Abner met nadruk. ‘De bijbel zegt ons: “Leer hun de weg van de heidenen niet.” Spreken jou kinderen Hawaïaans?’ ‘Natuurlijk,’ antwoordde Whipple met enig ongeduld. ‘Dat is erg onverstandig!’ waarschuwde Abner. ‘Wij leven op Hawaï. Wij werken hier. Waarschijnlijk zullen mijn jongens hier naar school gaan.’ ‘De mijne niet,’ zei Abner beslist. ‘Waar wil je ze dan heen sturen?’ vroeg John met enige belangstelling want hij had dat al dikwijls met zijn vrouw besproken. ‘De Vereniging zal ze naar New England sturen.

Daarna naar Yale. Maar het belangrijkste is dat zij nooit met Hawaïanen in aanraking komen.’ Dr. Whipple zag de Hewletts over het dek lopen en via het luik het achterschip ingaan. De manier waarop de Hawaïaanse vrouw over de kleine Abner Hewlett waakte, bewees dat zij—ook al was zij op een of andere handige manier bij zijn vader in bed gekropen—zeker veel van de jongen hield. ‘De jongen heeft geluk,’ zei Whipple. ‘Hij heeft een goede moeder.’ ‘Zij ziet er anders uit dan ik gedacht had,’ bekende Abner. ‘Jij verwachtte een geschilderde snol?’ lachte Whipple. ‘Abner, nu en dan moet je echt met de werkelijkheid van het leven rekening houden.’ ‘Hoe is zij christin geworden?’ peinsde Abner. ‘Abraham Hewlett nam haar in de kerk op,’ verklaarde Whipple. Er viel een stilte; toen vroeg Abner: ‘Maar hoe kunnen ze dan getrouwd zijn? Ik bedoel als Hewlett de enige dominee was—wie heeft hun huwelijk dan gesloten?’ ‘In het eerste jaar niemand.’ ‘Je bedoelt dat zij in zonde leefden?’ ‘En toen kwam ik voorbij ... op een van mijn tochten. Ik zat op een Russisch schip.’ ‘En jij verbond een christelijke dominee in het huwelijk met een heidin?’ vroeg Abner ontzet. ‘Ja. En waarschijnlijk krijg ik daar ook voor op mijn kop,’ zei Whipple droog. ‘Ik heb zo’n vermoeden hierbinnen,’ en hij legde een hand op de hartstreek, ‘dat ik die berisping niet zal nemen. Ik houd mij aan Paulus: “Het is beter te trouwen dan te branden.” Kan iemand Amerika zijn er op uit zendelingen in diskrediet te brengen. En als u hem achterliet in Wailuku?’ De bijeenkomst in Honoloeloe verliep zoals te verwachten was. Eerst sloeg Abraham Hewlett een zielig figuur door te bekennen dat hij door zijn huwelijk met het Hawaïaanse meisje Malia tegen de geboden van God gezondigd had waardoor hij zichzelf en de kerk schade berokkend had. Hij vroeg om vergiffenis en smeekte de broeders te bedenken dat hij alleen achtergebleven was met een pasgeboren kind. En bij de herinnering aan die ellendige eenzame dagen huilde hij.

Toen er later werd gesuggereerd dat de sluwe Hawaïaanse vrouw misschien verantwoordelijk was geweest voor zijn val, herwon hij zijn waardigheid ten dele door te erkennen dat hij van het bevallige, gevoelige meisje hield en dat hij op een huwelijk had aangedrongen, ‘en als de broeders denken dat zij ook Malia kunnen berispen, vergissen zij zich inderdaad.’ De stemming liep, zoals gemakkelijk te voorspellen was, uit op veroordeling en uitstoting. Alleen Whipple en Quigley namen het voor Hewlett op. De vergadering achtte het het beste dat de Hewletts de eilanden zouden verlaten: ‘Want uw aanwezigheid hier zou een voortdurende vernedering voor de kerk zijn. Maar erkend wordt dat het evenzeer schadelijk zou zijn voor een bedienaar van Gods woord—iemand die uit zijn ambt was ontzet, wel te verstaan—naar Amerika terug te keren met een Hawaïaanse vrouw. Want velen in Amerika zijn er op uit zendingen in diskrediet te brengen. En als u onder hen verschijnt zou dat hun verguizing maar in de hand werken. Daarom is besloten dat het het beste is als u en uw gezin zouden ...’ Toen had Abraham zijn tranen gedroogd en hij riep onverschrokken: ‘Het ligt niet binnen uw competentie mij in deze zaken van advies te dienen. Ik zal gaan wonen waar ik dat wil.’ ‘Maar u zult van ons geen steun krijgen,’ hield de vergadering hem voor. ‘Ik heb een contract afgesloten om varkens te fokken en suikerriet te verbouwen voor de walvisvaarders in Lahaina; en verder gaat het u niet aan. Maar voordat ik ga, wil ik erop wijzen dat uw zending op een onmogelijke tegenspraak is gebaseerd. U hebt de Hawaïanen lief als mogelijke christenen, maar als volk veracht u hen. Ik verklaar met trots dat ik precies tot de tegenovergestelde conclusie ben gekomen, juist daarom ben ik uitgestoten uit een zending waarin geen liefde bestaat.’ Dr. Whipple vond dat, toen het magere mannetje met de grote ogen de vergaderzaal verliet, hij waardig vertrok. Toen begon de vergadering de zaak van de dokter te bespreken en zij veroordeelde hem

omdat hij het paar in het huwelijk had verbonden waardoor hij zich, zoals een dominee zei, ‘tot werktuig had gemaakt, zo niet de oorzaak was geworden van het feit dat onze betreuenswaardige broeder uit Hana aan verleiding en zonde ten offer is gevallen.’ Dr. Whipple antwoordde vinnig: ‘Ik zou eerder gedacht hebben dat ik het werktuig was geweest waardoor hij van de zonde werd bevrijd.’ Deze venijnige reactie deed de zaak van de dokter geen goed en alle zendelingen, met uitzondering van Quigley, stemden vóór berisping. Whipple werd berispt en kreeg het advies voortaan wat voorzichtiger te zijn. Tot verbazing van Abner zei zijn kamergenoot niets tégen zijn veroordeling en bleef zonder een spoor van wrok zitten toen de vergadering tot minder gewichtige zaken overging zoals de benoeming van zendelingen op nieuwe posten.

Maar toen de tijd was aangebroken dat de *Thetis* terug moest varen naar Lahaina, merkte Abner tot zijn verrassing dat dr. Whipple, zijn vrouw Amanda en hun twee jongens zich in de hut genesteld hadden. ‘Ik dacht dat je opdracht had naar Kauai te gaan,’ merkte Abner op. ‘Waar ik opdracht heb heen te gaan en waar ik heen ga zijn twee geheel verschillende zaken,’ zei Whipple luchtig. Abner zag tot zijn opluchting dat zij geen bagage bij zich hadden; zij zouden dus kennelijk een kort bezoek brengen aan een van de eilanden onderweg, Molokai of Lanai. Maar toen die havens gepasseerd waren, zat de familie Whipple nog steeds aan boord, en bij de pier van Lahaina greep John Abners hand en zei: ‘Wacht nog even. Ik wil dat je precies ziet wat er gebeurt. Daar is Jerusha. Ik zou graag willen dat zij ook meeding, omdat ik niet wil dat er over wat ik nu ga doen tegenstrijdige berichten gaan circuleren.’ En met vrouw en kinderen achter zich aan liep hij voor de Hales uit naar de winkel van kapitein Janders en zei plompverloren:

‘Kapitein, ik kom mij aan u toevertrouwen.’ ‘Wat bedoelt u?’ vroeg Janders achterdochtig. ‘U drijft hier een flinke zaak, kapitein, en nu er elk jaar meer walvisvaarders komen, zult u een compagnon nodig hebben. Ik zou die compagnon willen worden.’ ‘Gaat u de zending verlaten?’ ‘Ja, kapitein.’ ‘In verband met de affaire Hewlett?’ ‘Ja, kapitein. Onder andere. Ik ben van mening dat mensen die werken een redelijk loon moeten verdienen.’ Hij trok zijn slecht zittende broek op, wees op de jurk van Amanda en zei: ‘Ik ben het zat naar de grabbelton van de zending in Honoloeloe te gaan kijken wat voor lompen die brave mensen uit Boston ons dit jaar weer gestuurd hebben. Ik wil voor mijzelf werken, mijn eigen loon verdienen en mijn eigen spullen kopen.’ ‘Denkt Amanda er ook zo over?’ vroeg kapitein Janders. ‘Precies zo.’ ‘Is dat zo, Amanda?’ ‘Ik heb de Heer lief. Ik dien de Heer graag. Maar ik houd ook van een ordelijk huishouden en in deze zaak ben ik het met mijn man eens.’ ‘Heb je wat geld om in de zaak te steken?’ vroeg Janders op zijn hoede. ‘Ik kom met mijn gezin naar u toe met volstrekt niets,’ zei de knappe, donkerharige dokter—toen negenentwintig jaar oud. ‘Wij hebben deze kleren uit de grabbelton en dat is alles. Ik heb geen geneesmiddelen, geen instrumenten, geen bagage. En ik heb zeker geen geld. Maar ik weet van deze eilanden meer af dan ieder ander ter wereld en dat bied ik u aan.’ ‘Spreekt u de taal van de inlanders?’ ‘Perfect.’ Janders dacht een ogenblik na en stak toen zijn ruige hand uit. ‘Kerel, je bent mijn compagnon. Op de *Thetis* heb je me altijd veel vragen gesteld en je bent mij toen al opgevallen.’ ‘Ik heb maar één verzoek, kapitein,’ zei Whipple. ‘Ik zou wat geld willen lenen ... nu meteen ...’ ‘We zullen zorgen voor kleren voor jullie en jullie onderdak verschaffen.’ ‘Genoeg geld om mijn eigen medische uitrusting te kopen. Iedereen die medische hulp nodig heeft kan die gratis krijgen, want ik ben een dienaar van de Heer en ik ben vastbesloten hem te dienen op mijn manier en niet anders.’

Tegen het einde van de week zaten de Whipples in een kleine grashut die Kelolo hun schonk samen met een flink stuk grond in ruil voor medische verzorging van Malama die zich voor de nieuwe wetten wat te veel had ingespannen. En bij het begin van de nieuwe week verscheen in een van de stoffige straten van Lahaina de eerste van de vele uithangborden die op heel Hawaï zo bekend zouden worden: ‘Janders & Whipple’.

Abners verwarrende belevenissen in Honoloeloe waar zowel Abraham Hewlett als John Whipple de zendelingenvergadering had getrotseerd, bevestigden hem in zijn van nature aanwezig vermoeden dat een te goede relatie met de Hawaïaanse wilden altijd gevaarlijk was. En onder invloed van die vrees bouwde hij een hoge omheining om zijn hele huis heen. Aan de achterzijde maakt hij een extra hek waarlangs Jerusha naar haar meisjesschool onder de koubomen in een open keet kon gaan. Binnen de omheining werd geen woord Hawaïaans gesproken. Er kwam geen Hawaïaans dienstmeisje binnen als ze geen Engels kende. Als er een afvaardiging van de dorpelingen naar Abner toekwam, sloot hij de deur naar de kinderverblijven zorgvuldig af en ontving hij de Hawaïanen in wat hij de ‘inlanderskamer’ noemde. Daar konden de kinderen hen niet horen. ‘Wij moeten de manieren van de heidenen niet overnemen,’ hield Abner zijn gezin voortdurend voor, want wat Abraham Hewlett in Honoloeloe had gezegd over alle zendelingen ging vooral op voor Abner: hij hield van de Hawaïanen, toch verachtte hij hen. Hij had daarom geen bijzonder goed humeur toen Kelolo op een avond naar hem toe kwam. Daardoor was hij gedwongen de kinderkamer dicht te doen uit vrees dat zij Hawaïaans zouden horen. ‘Wat kom je doen?’ vroeg hij geprikkeld. ‘Onlangs hoorde ik in de kerk,’ zei Kelolo in het Hawaïaans, ‘Keoki die prachtige passage uit de bijbel lezen waarin deze man die man won en de andere man weer een andere man won.’ Het gezicht van de grote hoofdman straalde

van plezier bij de herinnering aan het bijbelcitaat waar de Hawaïanen het allermeeft van houden. ‘De Winners,’ noemen zij dat stuk onder elkaar.

Abner had zich allang nieuwsgierig afgevraagd waarom de Hawaïanen voor dit hoofdstuk uit Kronieken zo’n voorkeur aan de dag legden: hij was ervan overtuigd dat de Hawaïanen het niet konden begrijpen. ‘Waarom vindt u die passage zo aardig?’ probeerde hij.

Kelolo voelde zich niet op zijn gemak en keek in het rond om te zien of er iemand meeluisterde. Toen bekende hij enigszins bedeesd: ‘Er staat veel in de bijbel wat wij niet begrijpen. Hoe kan het anders? Wij weten heel veel dingen niet die de blanke man wel weet. Maar wanneer wij “De Winners” horen, klinkt ons dat als muziek in de oren, omdat dat net zo klinkt als onze familieverhalen. Dan hebben wij plotseling het gevoel alsof wij een stuk van de bijbel geworden zijn.’ ‘Wat bedoel je met familieverhalen?’ vroeg Abner. ‘Daarom ben ik naar u toe gekomen. Ik zie u werken aan een vertaling van de bijbel in mijn taal en wij waarderen het buitengewoon dat u zo hard werkt. Malama en ik vroegen ons af of voordat zij sterft ... Nee, Makua Hale, het gaat niet goed met haar. Wij vroegen ons af of u voor ons ons eigen familieverhaal niet in het Engels zou willen opschrijven. Wij zijn broer en zuster zoals u weet.’ ‘Dat weet ik,’ mompelde Abner. ‘Ik ben de laatste die de geschiedenis van de familie kent,’ zei Kelolo. ‘Toen Keoki die had moeten leren, leerde hij over God. Nu is hij te oud.’ Abner zag als ontwikkeld man onmiddellijk de betekenis van het behoud van oude fabels in en hij vroeg: ‘Hoe gaat zo’n familiegeschiedenis, Kelolo?’ ‘Ik zou graag willen dat u het opschreef alsof Keoki haar vertelde. Ik doe dit voor hem zodat hij weet wie hij is.’ ‘Hoe begint het verhaal?’ drong Abner aan. Het was donker in de grashut. Er brandde maar een zwak walvistraanlampje. Kelolo ging met zijn benen over elkaar op

de grond zitten en begon: ‘Ik ben Keoki, de zoon van Kelolo die naar Maui kwam met Kamehameha de Grote; deze was de zoon van Kanakoa, de koning van Kona; die was de zoon van Kanakoa, de koning van Kona die naar Kauai voer; die was de zoon van Kelolo, de koning van Kona die stierf in de vulkaan; die was de zoon van Kelolo, de koning van Kona, die Kekelaalii stal van Oahu; die was de zoon van ...’ Nadat Abner een tijdje had zitten luisteren, won zijn wetenschappelijke nieuwsgierigheid het van zijn aanvankelijke verveling bij deze saaie en vermoedelijk verzonnen opsomming. ‘Hoe heb je die stamboom kunnen onthouden?’ vroeg hij. ‘Een alii die zijn voorouders niet kent, kan nooit een positie in Hawaï bekleden,’ verklaarde Kelolo. ‘Ik heb driejaar nodig gehad om elke tak van mijn familie in mijn geheugen te prenten. De koningen van Kona stammen namelijk af van de ...’ ‘Zijn die stambomen echt of verzonnen?’ vroeg Abner ronduit. Kelolo stond verbaasd over deze vraag. ‘Verzonnen, Makua Hale? Dank zij hen leven wij. Waarom denkt u dat Malama de Alii Nui is? Omdat zij haar “voorouders kan volgen tot de tweede kano die onze familie naar Hawaï gebracht heeft. Haar voorgeslacht gaat terug op de hogepriesteres Malama die met de tweede kano kwam. Mijn naam gaat terug op de eerste kano van Bora Bora want mijn stamvader was Kelolo, de hogepriester van die kano.’ Abner moest een glimlach onderdrukken toen de ongeletterde hoofdman vóór hem een relatie probeerde te leggen met een of andere mythische gebeurtenis die tien eeuwen geleden moest hebben plaatsgehad, als die tenminste ooit had plaatsgevonden. Hij dacht aan zijn eigen familie in Marlboro. Zijn moeder wist wanneer haar voorouders naar Boston gekomen waren, maar niemand kon achterhalen wanneer de Hales er gekomen waren, en hier zat een man die niet eens schrijven kon te beweren ... ‘Je zegt dat je je de kano’s herinneren kunt waarin je volk gekomen is?’ ‘Natuurlijk! Het

was dezelfde kano op beide tochten.’ ‘Hoe kun je je dat herinneren?’ vroeg Abner scherp. ‘Onze familie heeft altijd de naam ervan geweten. Het was de kano *Wacht-op-de-Westenwind*. Kelolo was aan boord als navigator, Kanakoa als koning, Pa als roeier aan de ene kant, Malo aan de andere. Kupuna was de sterrenkundige en Kelolo’s vrouw Kelani was er ook bij. De kano was vierentwintig meter lang in uw maten en de tocht duurde dertig dagen. We hebben die dingen over de kano altijd geweten.’ ‘Je bedoelt zo’n kleine kano als die daar aan de pier? Over hoeveel mensen had je het? Zeven, acht? In zo’n kano?’ Abner keek de man minachtend aan. ‘Het was een dubbele kano, Makua Hale, en er zaten geen acht mensen op maar achtenvijftig.’ Abner stond sprakeloos, maar zijn historisch gevoel was gewekt en hij wilde van de mythen van dit vreemde volk meer weten. ‘Waar kwam de kano vandaan?’ vroeg hij. ‘Van Bora Bora,’ zei Kelolo. ‘O ja, die naam heb je al eens eerder genoemd. Waar ligt dat?’ ‘Bij Tahiti,’ zei Kelolo eenvoudig. ‘Je volk kwam in een kano uit Tahiti ...’ Abner liet de kwestie rusten en zei: ‘Ik veronderstel dat hiermee de familiehistorie eindigt?’ ‘O nee,’ zei Kelolo trots. ‘We zijn nog niet halfweg.’ Dat was te veel voor Abner en hij praatte meteen niet meer over een familiegeschiedenis. Hij beseftte dat hij te maken had met een van de klassieke mythen van de Hawaïaanse eilanden en hij zei direct: ‘Ik zal het voor je opschrijven, Kelolo. Ik wil het verhaal graag horen.’ Hij stelde de slingerende lamp bij, nam nieuwe vellen papier en legde voor een paar avonden zijn bijbelvertaling aan de kant. ‘Vertel het me nu heel langzaam,’ zei hij, ‘en laat niets weg.’ In het duister begon Kelolo zijn lied:

In de tijd van de geboorte van de taboe hoofdman,

De tijd waarin de moedige het eerste licht zag,

Eerst wazig als het wassen van de maan
In het seizoen van de Zeven Kleine Ogen in het ver verleden,
Bezat de grote god Kane de godin Wai'ololi.
En het nageslacht van het licht werd geboren, de dragers der
mensen:
Akiaki die de eilanden aan de zee ontrukte
En de lieve La 'ila 'i die de bloemen en de vogels maakte.
En in de avond van de lange dag bekende Akiaki zijn zuster,
En de mens was geboren, de drager van eer en strijd...

En toen Kelolo de geschiedenis van zijn volk bezong, werd de kleine ruimte vervuld van het gekletter van wapens, de geboorte van goden, de ontvoering van schone vrouwen en de uitbarstingen van oude vulkanen. Mannen in gele capes, met speren in hun hand, liepen van de ene lavastroom naar de andere; koninginnen vochten voor de rechten van hun kinderen en dappere mannen gingen ten onder in de storm. Na enige tijd raakte Abner onder de bekoring van de fantastische gebeurtenissen, van de geschiedenis van een volk. En toen Kelolo en Malama met de kano *Wacht-op-de-Westenwind* hun tweede reis van Bora Bora naar Hawaï maakten, voelde de kleine zendeling een ogenblik de spanning van de grote oceaan en de gevaren daarvan toen Kelolo, zittend in het duister, bezong wat naar men zei het richtinggevend lied was geweest op die ongelooflijke reis:

Wacht op de westenwind, wacht op de westenwind!
Vaar dan naar Nuku Hiva met de donkere baaien
Om de vaste ster te vinden.

Houd daarop aan, houd daarop aan
Hoewel de ogen moe worden door de hitte.

Maar ook al was Abner bereid wel iets van het verhaal als waar te beschouwen, dat werd verdrongen door dwaze legendarische gebeurtenissen zoals naar het verhaal van Kelolo zijn stamvader Bora Bora verliet voor de reis naar het noorden toen een orkaan met golven van twaalf meter hoog op zijn hevigst was. ‘Stel je voor: een Hawaïaanse kano die zich bij hevige wind de haven uit waagt!’ lachte Abner tegen Jerusha toen hij een paar fantastische gedeelten uit het verhaal vertelde. ‘Moet je zien! We hebben hier meer dan veertig generaties zogenaamd historische personen. Als je nu twintig jaar rekent voor elke generatie, en dat is een voorzichtige schatting, wil Kelolo ons laten geloven dat zijn voorouders hier achthonderd jaar geleden aangekomen zijn en toen zijn teruggegaan om een tweede kano vol te halen. Onmogelijk!’ Toen Kelolo zijn stamboom helemaal had gereciteerd, alles bij elkaar 128 generaties, maakte Abner een kopie van wat hij noemde ‘dit primitieve en gefantaseerde gedicht’ en stuurde dat naar Yale College waar het de basis zou vormen voor de meeste studies op het gebied van de Hawaïaanse mythologie. De geleerden waardeerden vooral de gedetailleerde beschrijvingen van het conflict tussen de god van Bora Bora, Kane, en Koro, de god van Havaiki. Abner zelf hechtte weinig waarde aan zijn werk: toen hij Keoki riep om hem het origineel te geven, zie hij laatdunkend: ‘Je vader zegt dat het een familiegeschiedenis is.’ ‘Dat is ook zo,’ stoof Keoki op. ‘Kijk eens, Keoki! Meer dan honderdvijfentwintig generaties’ Geen mens kan zich herinneren ...’ ‘Kahuna’s wel,’ zei Keoki nors. ‘Het lijkt wel alsof jij het voor de kahuna’s opneemt,’ bracht Abner naar voren. ‘In het vertellen van de familieverhalen, ja,’ antwoordde Keoki. ‘Maar dit is

belachelijk ... mythologie ... fantasie,' Abner sloeg verachtelijk op het manuscript. 'Het is óns boek,' zei Keoki en klemde het tegen zijn borst. 'De bijbel is uw boek en deze herinneringen zijn ons boek.' 'Hoe durf je dat te zeggen: iemand die zich de vraag aanmatigt wanneer hij dominee kan worden?' 'Waarom moeten wij, dominee Hale, altijd lachen om óns boek en altijd eerbiedig zijn tegenover dat van u?' 'Omdat mijn boek, zoals je dat ten onrechte noemt, het woord van God is terwijl jouw boek uit een verzameling mythen bestaat.' 'Zijn "De Winners" meer waar dan wat de kahuna's ons in herinnering brengen?' vroeg Keoki uitdagend. 'Waar?' hijgde Abner; zijn woede steeg mét zijn verbazing. 'Het ene is het geopenbaarde Woord des Heren. Het andere ...' Hij zweeg verachtelijk en besloot: 'Lieve hemel, stel je die op één lijn?' 'Ik denk dat er veel in het Oude Testament staat wat louter het werk van kahuna's is, niets meer,' zei Keoki vastberaden. Toen vroeg hij, om Abner zijn arrogantie betaald te zetten, op vertrouwelijke toon: 'Zeg eens, dominee Hale, vindt u in uw hart Ezechiël ook niet eigenlijk een kahuna?' 'Ga nu maar,' snauwde Abner ijzig, maar hij schaamde zich een beetje dat hij de jongen had geïrriteerd en daarom legde hij zijn arm op zijn schouder en wees naar een kano op het strand. 'Keoki,' zei hij rustig, 'jij moet toch wel weten dat een dergelijke kano geen achtenvijftig mensen dertig dagen lang kan vervoeren ... helemaal van Tahiti vandaan.' Keoki ging zo staan dat hij de brede zilveren zeestraat kon zien die tussen het eiland Lanai en Kahoolawe lag. 'Dominee Hale, kent u de naam van die zeestraat?' 'Noemen ze hem niet Keala-i-kahiki?' antwoordde Abner. 'En hebt u ooit de naam van die Kaap op Kahoolawe gehoord?' 'Nee.' 'Ook Kaap Keala-i-kahiki. Wat denkt u dat Keala-i-kahiki betekent?' 'Nu,' peinsde Abner, *Ke* betekent *de*; *da* betekent *weg*; *i* betekent *naar*; maar wat *kahiki* betekent weet ik niet.' 'U weet dat wij een *k* zeggen waar de volken in het zuiden een *t* gebruiken. Wat betekent *kahiki* dan?' Tegen

wil en dank vormde Abner het oude woord waarvan *kahiki* een verbastering was. ‘Tahiti,’ fluisterde hij. ‘De weg naar Tahiti.’ ‘Ja,’ zei Keoki, ‘als je van Lahaina door de Straat Keala-i-kahiki vaart en die koers volgt van Kaap Keala-i-kahiki af, kom je in Tahiti. Mijn voorouders hebben die tocht dikwijls gemaakt. Met kano’s.’ En wég was de trotse jongeman. Maar Abner weigerde dergelijke beweringen te aanvaarden. En toen hij een aantal Hawaïanen naar hun mening hieromtrent vroeg, stelde hij tot zijn tevredenheid vast dat het woord *kahiki* geen Tahiti betekende, maar ‘verre plaats’. Daarom voegde hij aan het voor Yale bestemde manuscript een eigen aantekening toe: ‘Keala-i-kahiki kan vertaald worden als “de weg naar verre plaatsen” of “die daarachter”.’ En als om te bewijzen dat Abner gelijk had, dronk de Hawaïaanse kapitein van Kelolo’s schip *Thetis* zich een stuk in de kraag, stond tijdens een storm beschonken in zijn stuurhut en liet het stoere schip dat vele zeeën had bedwongen op de rotsen van Lahaina lopen. Daar rotte het in de loop van jaren weg ten bewijze van het feit dat de Hawaïanen niet eens in hun eigen wateren konden navigeren, laat staan verre oceanen bevaren.

Toen Abner een brief zat te schrijven naar Honolulu om het zendingscomité mee te delen dat zijn medewerker Keoki Kanakoa zich vreemd gedroeg en dat het misschien beter was dat het comité hem op een minder belangrijke post benoemde, klonk door de stille morgen het nieuws dat het leven in Lahaina voor vele dagen zou ontwrichten. De oudste dochter van Pupali kwam naar Jerusha’s school en riep: ‘Iliki, Iliki! Hij is er! De *Carthaginian!*’ En voordat de verschrikte Jerusha tussenbeide kon komen, sprong de schoonogige beauty over de bank en rende als een gek met haar zus mee. Samen zwommen zij naar de walvisvaarder die met zijn donkere romp en de witte streep overlans glom in het zonlicht; naakt vielen zij in

de armen van de grote kapitein van de bark en werden naar beneden naar zijn hut gebracht. Van daaruit riep de kapitein: ‘Wilson, ik wil tot morgenvroeg niet gestoord worden. Ook niet om te eten.’ Maar hij werd wél gestoord. Kelolo stuurde drie politiemannen naar de *Carthaginian* met het bevel de dochters van Pupali van het schip te halen en in de gevangenis te stoppen, maar toen zij bij de walvisvaarder aan boord klommen, liep Wilson op hen toe en riep: ‘Ga weg! Ik waarschuw jullie!’ ‘Wij wahines komen halen,’ legden de politiemannen uit. ‘Dat kost je je kaken!’ dreigde Wilson. Daarop liet een van de politiemannen zijn arm uitschieten, sloeg de bootsman opzij en rende naar het luik van het achterschip. Wilson was een ogenblik van zijn stuk gebracht, probeerde de indringer te grijpen maar een andere politiemann pakte hem beet. Dit werd het teken voor een algeheel handgemeen, waarin het er naar uitzag dat de drie ruwe politiemannen de overwinning zouden behalen omdat de bemanning grotendeels aan de wal zat. ‘Wat is hier verdomme aan de hand?’ werd er uit het achteronder gebruld en een lenige gestalte, groot en gespierd, kwam de ladder op snellen. Kapitein Hoxworth had alleen een nauwe matrozenbroek aan. Toen hij zag wat er op zijn schip gebeurde, kwam hij met gebogen hoofd naar voren, schoot op de eerste politiemann af en schreeuwde: ‘In de oceaan met ze!’ De beweeglijke politiemann zag Hoxworth aankomen, stapte behendig opzij en gaf hem met zijn rechteronderarm een harde slag in zijn nek, zodat hij languit op het dek tuimelde waar de Newenglander zijn onderlip stuk beet. Hoxworth veegde het bloed met de rug van zijn hand weg, keek naar de rode vlek en op zijn knieën zittend riep hij dreigend: ‘Juist! Zoals je wilt!’ Hoxworth kwam langzaam overeind, zette zich schrap met zijn blote voeten op het dek en ging behoedzaam af op de politiemann die hem neergeslagen had. Met een misleidende rechtse, gevolgd door een bliksemsnelle linkse plantte Hoxworth zijn machtige

vuist recht in het gezicht van de politieman. Toen het hoofd van de Hawaïaan even achterover sloeg, dook Hoxworth met kop en schouders naar voren en dreunde als een stormram ‘s mans maag in. De verraste politieman deed een paar stappen achteruit en viel op het dek. Hoxworth begon hem gemeen in zijn gezicht te schoppen. Maar omdat zijn blote voeten hem pijn deden toen hij de man tegen het hoofd trapte, pakte hij een klamp die daar lag en begon op de gevallen eilandbewoner in te slaan. Hij gaf de politieman zulke daverende klappen op zijn hoofd en in zijn kruis dat de man bewusteloos raakte. Maar Hoxworth bleef doorslaan totdat lawaai van een andere kant van het dek hem tot activiteit op die plek dreef. Zwaaiend met zijn gemene klamp schoot hij toe om Wilson te helpen die het met een grote politieman aan de stok had totdat kapitein Hoxworth met alle kracht van zijn blote armen de klamp hard op het hoofd van de man liet neerdalen. De grote eilandbewoner viel als een blok neer en Hoxworth schopte hem instinctief in zijn gezicht, daarna ging hij op de derde politieman af maar die had de woeste aanvallen van Hoxworth op zijn collega’s gezien en verliet wijselijk het slagveld door de baai in te duiken. Met een welgemikte worp smeed Hoxworth de klamp door de lucht en trof de man midden in het gezicht waardoor hij een grote snee in zijn voorhoofd kreeg. De man zonk meteen weg in de diepte; op de plek waar hij in de golven was verdwenen lag een purperen vlek. Een van Hoxworths matrozen riep: ‘Hij verzuipt.’ ‘Laat de hufter verzuipen!’ riep Hoxworth woedend. ‘En gooi die zwijnen er ook maar bij.’ Hij pakte het eerste bewusteloze slachtoffer op, rekte zich toen de voeten van de man langzaam over de railing schoven zo hoog mogelijk uit en smeed de politieman met een machtige zwaai in de richting van de eerste. Die kwam, nog versuft, net op tijd boven om zijn gehavende kameraad te helpen. Nu pakte Hoxworth de derde politieman bij zijn voeten, Wilson greep hem bij zijn handen en zij wilden hem

met een 'een-twee-drie' overboord smijten. Een van de handen van de man bloedde echter en bij 'drie' gleed hij Wilson uit handen zodat Hoxworth het slachtoffer bij de benen overboord zwaaide maar de bootsman er niet in slaagde datzelfde met de handen te doen. Het gevolg was dat de politieman met zijn gezicht tegen de reling smakte en met een gebroken kaak en gebroken jukbeenderen de baai in dook. Hij bleef even drijven en zakte toen langzaam naar de bodem waarvandaan hij de volgende dag werd opgevist. 'Ik denk dat hij verzopen is,' zei Wilson geschrokken. 'Laat hem verzuipen,' gromde Hoxworth en hij likte aan zijn geschramde lip. Toen pakte hij een scheepstoeter en schreeuwde naar de wal: 'Voor eens en altijd: laat niemand proberen aan boord van dit schip te komen.' Hij wierp de hoorn naar zijn bootsman, veegde zijn zwetende borst af, stampte met zijn blote voeten om de pijn te verdrijven en gromde tegen Wilson: 'Dat was niet best van je.' 'Ik heb ze allemaal van me afgehouden, de een na de ander,' protesteerde de bootsman. 'Je vechten was niet slecht,' gaf Hoxworth grommend toe, 'maar jij had zware schoenen aan en toen ik die hufters had gevloerd, schopte jij ze niet in hun gezicht.' 'Het is niet bij me opgekomen ...' begon Wilson zich te verdedigen. Razend greep kapitein Hoxworth vlug zijn bootsman bij de kraag. 'Als je aan boord van een schip met een man vecht en hij weet dat hij het verloren heeft, schop hem dan altijd in zijn gezicht. Want altijd als hij later in een spiegel kijkt, zal hij er wel aan moeten denken. Als je hem laat lopen zonder hem een paar littekens te bezorgen, zal hij vroeg of laat weer gaan denken: "Die Hoxworth was zo gevaarlijk niet. Volgende keer neem ik hem te grazen."' Maar als hij voortdurend de herinnering aan stevig leer op zijn kaken ziet, kan hij zichzelf niet voor de gek houden.' Hij zag dat zijn bootsman geschokt was door dit advies en daarom duwde hij hem opzij en zei onverschillig: 'Bevel voeren over een schip is moeilijk, Wilson, en als je jezelf niet onder controle hebt,

word je nooit kapitein.’ Meteen sprong hij de ladder naar het achteronder weer af en schreeuwde: ‘Deze keer wil ik echt niet gestoord worden.’ En hij ging weer naar de dochters van Pupali. Aan de wal heerste consternatie. Enerzijds was Kelolo ontzet dat de Amerikanen het gewaagd hadden een van zijn mannen te vermoorden waar de gehele gemeenschap bij was. Hij haastte zich naar Malama om haar te vragen wat er gebeuren moest. Zij was erg ziek en lag op de grond in de hitte te hijgen. Maar toen zij Kelolo’s verslag van de afschuwelijke gebeurtenissen hoorde, riep zij haar vrouwen, stond met grote inspanning op en kleepte zich aan. Toen liep zij met haar beide gezelschapsdames naar de stad, haalde alle beschikbare politiemannen bij elkaar en ging naar de pier. Anderzijds zagen de kapiteins van de verschillende schepen die tevergeefs tegen de nieuwe wetten geprotesteerd hadden in Hoxworths stoutmoedige actie een mogelijkheid het in Lahaina weer voor het zeggen te krijgen en de goede oude tijd in ere te herstellen. Zij kwamen daarom bij de pier bijeen en gaven hun mannen de instructie: ‘Als ze proberen kapitein Hoxworth te arresteren, slaan we er met z’n allen op los.’ En toen de matrozen bij elkaar kwamen, wapenden zij zich met stenen en zo mogelijk met zware knotsen. Malama wees naar de *Carthaginian* en zei rustig: ‘Kelolo, arresteer die kapitein.’ Gehoorzaam maar enigszins beducht zette Kelolo zijn politiepet recht, koos drie onwillige helpers uit, probeerde zijn twee musketten en zette koers naar de walvisvaarder. Hij was echter nog niet halverwege of kapitein Hoxworth kwam, door Wilson gewaarschuwd, het dek op rennen met een paar pistolen en hij begon als een razende op de roeiboort te schieten. ‘Kom geen meter dichterbij!’ riep hij; hij laadde zijn pistolen opnieuw en begon weer te schieten. Deze keer sloegen de kogels gevaarlijk dicht bij de boot in en Kelolo hoefde zijn mannen geen opdracht te geven met roeien op te houden. Zij deden dat uit zichzelf, wierpen een blik op de woedende kapitein en

gingen toen haastig weer terug. Tot verbazing van alle toeschouwers en toegejuicht door de matrozen sprong kapitein Hoxworth onverwacht, misschien zelfs voor hemzelf, blootsvoets over de railing van de *Carthaginian*, één revolver in zijn linkerhand en één tussen de gordel van zijn broek, en begon woedend naar de wal te roeien. De andere kapiteins vormden een comité van ontvangst, zowel om hem te verwelkomen als om hem te beschermen. Maar voordat hij een voet aan wal had gezet, riep hij: ‘Kapitein Henderson! Zie ik daar een kanon op de *Bay Tree*?’ ‘Ja. Ik ben op weg naar China.’ ‘Heb je kogels?’ ‘Jazeker.’ Tevreden sprong Hoxworth aan wal en liep op Kelolo af. Toen hij Malama achteraan zag staan, duwde hij de politiechef opzij en liep naar de Alii Nui toe. ‘Mevrouw,’ gromde hij, ‘laat niemand zich meer bemoeien met de walvisvaarders in deze haven.’ ‘Er zijn nieuwe wetten afgekondigd,’ zei Malama dapper. ‘Loop naar de bliksem met die nieuwe wetten,’ raasde Hoxworth. De matrozen juichten. Hij liet Malama meteen staan en zei tegen hen: ‘Je doet verdomme gewoon waar je zin in hebt.’ De kapiteins klaptten in hun handen en een van hen riep: ‘Kunnen we whisky aan land brengen?’ ‘Whisky, meiden, en alles wat je wilt,’ brulde Hoxworth. Toen zag hij de helpers van Kelolo met hun twee musketten, liep op hen toe, rukte hun de wapens uit de handen en vuurde tweemaal in de lucht.

Op dat ogenblik week de menigte uiteen en Abner Hale kwam de pier opstappen, keurig gekleed in zijn pandjesjas en met zijn hoge hoed op, maar nog altijd een beetje hinkend door de oude wond die hij had opgelopen door een klap van de branieschopper die nu de vrede in Lahaina bedreigde, Kelolo deed een paar stappen achteruit, de onthutste politieagenten wier wapens waren afgenomen ook. ‘Goedemorgen, kapitein Hoxworth,’ zei Abner Hale. De felle walvisvaarder deed een

stap achteruit, keek naar de kleine zendeling en begon te lachen. ‘Ik heb dit ellendige huftertje al eens voor de haaien gegooid. En ik zal het weer doen,’ brulde hij. De kapiteins, die heel goed wisten dat Abner de maker van die anti-plezierwetten was, begonnen hun collega aan te moedigen. ‘U stuurt het meisje Iliki naar school terug,’ zei Abner vastberaden. De twee mannen keken elkaar enige tijd aan en toen kwam bijna onbewust de werkelijke bedoeling van kapitein Hoxworths komst naar Lahaina boven: hij wilde Jerusha Bromley zien. Wanhopig, gedreven door onweerstaanbare herinneringen en door dromen van wraak, wilde hij dat bruinharige meisje terugzien. Hij liet zijn pistolen zakken, duwde ze weer tussen zijn gordel en zei: ‘We kunnen beter bij je thuis praten.’ ‘Zullen we de whisky maar vast halen?’ riep een van de kapiteins. ‘Natuurlijk!’ snauwde Hoxworth. ‘Er zijn geen wetten.’ ‘We zien elkaar bij Murphy!’ schreeuwden de kapiteins. ‘Waar is je huis?’ vroeg Hoxworth. ‘Daar,’ zei Abner en hij wees voorbij de taro-akker. Een ogenblik stond kapitein Hoxworth verbaasd te kijken; en door zijn ongeloofig gezicht beseftte Abner voor de eerste maal in wat voor een ellendige hut Jerusha en hij woonden. ‘Woont Jerusha daar?’ bracht Hoxworth met moeite uit en hij staaarde naar het lage grasdak, de door het regenwater aangevreten wanden en de in twee horizontale helften verdeelde deur. ‘Ja,’ antwoordde Abner. ‘Jezus Christus! Allemachtig, man!’ schreeuwde Hoxworth. ‘Wat mankeert je?’ Met grote stappen liep de kapitein barvoets en met blote borst de stoffige weg op, gooide het houten hek in de hoge omheining open en stormde de grashut binnen. Toen hij daar op de aarden vloer stond, moesten zijn ogen wennen aan het halfdonker; tenslotte zag hij in de deuropening die het kinderverblijf van Abners werkkamer scheidde, het meisje staan dat hij had willen trouwen. Hij keek een hele tijd naar het vermoeide gezicht, het niet erg goed verzorgde haar, de rode handen. Hij zag haar

afgedragen japon die niet goed paste, de grove schoenen, ook van de bedeling, een maat te groot, en door jarenlang gebruik versleten. En misschien vanwege de duisternis, misschien vanwege het feit dat hij dergelijke dingen niet wilde zien, zag hij niet het bezielende licht dat uit Jerusha's vermoeide ogen straalde en evenmin voelde hij de vrede die haar vervulde. 'Mijn God, Jerusha! Wat heeft hij met jou uitgespookt?' Een van de kinderen begon te huilen bij het horen van de barse stem; Jerusha verdween een ogenblik uit de deuropening, maar kwam meteen terug en zei: 'Gaat u zitten, kapitein Hoxworth.' 'Waar verdomme?' raasde Hoxworth buiten zichzelf van woede en bittere teleurstelling. 'Op een kist? Aan zo'n tafel?' Met een enorme klap sloeg hij Abners gammele tafel om en de bladen van de bijbelvertaling stoven in het rond. 'Waar moet ik gaan zitten, als ik dat al wou? Jerusha, noem jij dit een huis?' 'Nee,' antwoordde de vrouw beheerst, 'ik noem dit mijn tempel.' Het antwoord was zó afdoende en zó veelomvattend dat Hoxworths eerste opwelling van medelijden verdween; in plaats daarvan voelde hij een overweldigend verlangen in zich opkomen Jerusha en haar echtgenoot te kwetsen. Hij schopte naar de omgevallen tafel en lachte. 'Zo, dit is dus de senaat waar die wetten van uitgaan?' 'Nee,' zei Abner bedachtzaam terwijl hij de gevallen bijbel opraapte, 'dit boek is het.' 'Dus jullie gaan Lahaina besturen met de Tien Geboden?' vroeg Hoxworth hysterisch lachend. 'Net zoals wij onszelf besturen,' antwoordde Abner. Hoxworth schopte weer tegen de tafel en bezeerde zijn voet. 'Schrijft de bijbel je voor te leven als varkens? Zegt die dat je je vrouw als een slavin moet laten werken?' Impulsief greep hij Jerusha's hand en stak die omhoog alsof hij haar aan het verkopen was. Maar rustig trok zij die terug en streek haar jurk glad. Hoxworth werd er nog woedender door, deed een stap achteruit en slingerde de zendingen alle beledigingen, vloeken en bedreigingen in het gezicht die hij verzinnen kon. 'Best, hoor, verdomde

huilebalken. Jullie kunnen wetten uitvaardigen, maar je kunt de vloot niet dwingen zich eraan te houden. Dominee Hale, tegen de middag komen er vrouwen aan boord van de walvisvaarders.’ ‘De vrouwen zullen daar geen toestemming voor krijgen,’ zei Abner stug. ‘Mijn mannen hebben negen maanden op zee gezeten,’ zei Hoxworth. ‘Als zij aan wal komen, zullen ze vrouwen hebben. Alle verdomde Hawaïaanse wijven die ze willen. Ik heb er altijd twee. Een dikke en een dunne.’ ‘Wil je naar de kerk gaan, Jerusha?’ vroeg Abner. ‘Ze blijft hier!’ schreeuwde Hoxworth en hij greep haar opnieuw bij de hand. ‘Ze moet maar eens horen hoe een echte man leeft.’ Hij voelde een onbedaarlijk verlangen haar met smerige verhalen in de war te brengen, haar te vernederen. ‘En wanneer ik dan een dikke en een dunne heb, mevrouw, dan sluit ik de deur voor twee dagen af en kleeft mij helemaal uit—daarom loop ik nu alleen in mijn broek; ik werd gestoord en zag me gedwongen iemand om zeep te helpen—en wanneer ik dan uitgekleeft ben, ga ik op mijn rug op mijn bed liggen en zeg tegen die grieten: “Nou voorruit, de eerste van jullie die me ...” ‘ Zijn uiteenzetting werd onderbroken door een daverende klap van Abners vlakke hand tegen zijn reeds beschadigde lip. Hij zweeg verbaasd. Toen schoot zijn grote rechterarm uit en hij greep Abner bij zijn pols. Hij draaide die om totdat de zendeling in zijn eigen huis in het stof moest knielen. Hoxworth hield Jerusha vast en hij maakte zijn zin af: ‘Ik zeg die twee meiden dat de eerste die me stijf kan krijgen, erop mag klimmen en dan moet de andere me opjuttten.’ Jerusha knielde op de grond naast haar man en Rafer Hoxworth keek verachtelijk op beide beklagenswaardige schepsels neer. ‘Wat doe je, Jerusha?’ sarde hij. ‘Zorg je voor je mannetje?’ ‘Ik bid voor u,’ zei Jerusha op de grond. In een opwelling smeed Hoxworth de twee door de kamer en bleef toen dreigend boven hen staan. ‘Er is een kanon aan boord van de *Bay Tree* en als jullie je met de walvisvloot bemoeien,

schiet ik dit huis aan flarden.’ Hij liep naar de open deur, maar hij kwam nog een keer terug om de zendelingen uit te lachen. ‘Het zal jullie interesseren te weten dat van alle dochters van Pupali de jongste, Iliki, de beste is. Iliki ... Het Spattend Schuim van de Zee. begon met de vrouw van Pupali en ik werkte al zijn meiden af, maar Iliki is mijn lievelingsgriet. En weet je waarom? Omdat jullie haar zulke fijne manieren geleerd hebben. Hier op de zending. Als ze boven op me klimt, zegt ze: “Mag ik?” ‘ Toen hij weg was, bleven de beide zendelingen een paar minuten in gebed op hun knieën liggen. Toen hielp Jerusha haar man de gammele tafel weer overeind te zetten en zijn manuscript bij elkaar te zoeken. Hoxworths dreigement met het kanon indachtig, bracht zij haar twee kinderen naar Amanda Whipple. Zij vertelde echter niet wat zich op de zending had afgespeeld. Toen ging zij naar Abner terug omdat zij bij hem wilde zijn als er nog meer moeilijkheden kwamen. En die kwamen. De hele walvisvloot zag in het stoute stukje van kapitein Hoxworth een kans om de beperkende wetten voor altijd af te schaffen. De matrozen zwierven rond door Lahaina: tierend, verkrachtend en vernielend. Zij joegen de politieagenten op de vlucht en verzamelden zich toen bij het nieuwe fort waar Kelolo met een laatste groepje getrouwen vastbesloten was zich te verweren. ‘Breek dat fort af!’ riepen de matrozen die er opgesloten hadden gezeten. ‘Kom niet dichterbij!’ waarschuwde Kelolo. Maar voordat hij iets ondernam, klom hij de zwakke borstwering af om Malama te vragen wat zij moesten doen. ‘Wat denk je dat het verstandigste is?’ vroeg de moeilijk ademende Malama op haar beurt. ‘Ik vind dat wij ons moeten verdedigen,’ zei Kelolo ernstig. ‘Wij hebben goede wetten uitgevaardigd en we moeten er nu geen afstand van doen.’ ‘Dat vind ik ook,’ zei Malama. ‘Maar ik wil niet dat je gewond raakt, mijn lieve echtgenoot.’ Kelolo glimlachte gelukkig bij het gebruik van die onverwachte aanspreking, want hij wist

dat de zendelingen het haar verboden hadden hem zo te noemen. ‘Voel je je nu beter?’ vroeg hij bezorgd alsof hij een hoveling was en geen echtgenoot. ‘Ik voel mij erg ellendig, Kelolo. Denk je dat zij het kanon zullen gebruiken? Ik zou het geluid van zo’n groot wapen niet graag willen horen.’ ‘Ik denk dat zij zullen schieten,’ zei Kelolo. ‘Maar zij zullen zich dan voor zichzelf schamen en er na een tijdje mee ophouden.’ ‘Denk je dat ze iemand zullen doden?’ vroeg Malama bang. ‘Kelolo, ik hoop vóór alles dat zij jou niet zullen doden. Er bestaat geen betere echtgenoot dan jij voor mij bent geweest.’ De omvangrijke vrouw probeerde een gemakkelijker houding te vinden en vroeg toen: ‘Hebben ze de zendelingen mishandeld?’ ‘Dat weet ik niet,’ zei Kelolo. ‘Is het niet vreemd?’ vroeg Malama. ‘De kleine man besteedt er zo’n tijd aan ons te vertellen hoe de Hawaïanen zich behoren te gedragen, maar het zijn altijd zijn eigen mensen die zich misdragen.’ Bij het hek werd gevochten, en Kelolo werd weggeroepen om beslissingen te nemen. Hij zei tegen zijn mannen die paar geweren die ze hadden niet te gebruiken omdat er dan een hopeloos gevecht zou ontstaan. Hij moedigde hen aan palen te gebruiken om de rabauwen af te weren, zodat kapitein Hoxworth vanaf de *Bay Tree* door zijn kijker kon zien dat een paar van zijn eigen mannen van de *Carthaginian* van de muren afgeslagen werden. Daardoor werd hij zo razend dat hij persoonlijk het kanon in stelling bracht en liet vuren. Een kogel van achttien kilo suisde hoog door de palmbomen bij het fort en hij schreeuwde: ‘Zeven meter over!’ De volgende kogel sloeg in het fort in en slingerde stukken steen hoog de lucht in. De derde kogel trof de poort en vernielde die zodat honderden matrozen het fort binnen konden stormen waar zij Kelolo opzij duwden en Malama bedreigden. ‘Zie je die zendingspost daar?’ riep Hoxworth verrukt over zijn succes met het kanon. ‘Daar, meer naar links. Schiet die kapot.’ De eerste kogel ging weer over

en Hoxworth danste van opwinding op zijn blote voeten toen hij lager liet richten. Het vijfde schot van de dag ging dwars door de zendingspost heen, net als het zesde en het zevende. ‘God,’ schreeuwde de kapitein, ‘dat maakt een einde aan de wetten.’ En toen, alsof hij door een verschrikkelijke, onzichtbare hand geslagen werd, greep hij naar zijn borst, vloekte de kanonniers uit en tikte ze in het rond als kinderen bij het knikkeren. ‘Verdomme,’ schreeuwde hij, ‘wat doen jullie?’ Hij sprong de baai in en zwom als een razende naar het land. Druipnat rende hij langs het kapotgeschoten fort waar matrozen het hoofd van de politie en de dikke vrouw stonden uit te schelden, naar het terrein van de zendingspost waar hij verbijsterd keek naar het versplinterde hout van de verwoeste grashut. Hij rende de kamer in waar hij kort te voren was geweest en riep angstig: ‘Jerusha, ben je gewond?’ Hij vond haar niet en begon onder de omlaag gevallen balken te zoeken, dunne stukken hout die met moeite uit de bergen waren gehaald, en toen hoorde hij binnen een geluid. Hij stootte de armzalig gevlochten deur open en zag Jerusha en haar man die op de grond van hun verwoeste huis op hun knieën lagen te bidden. ‘O, goddank,’ riep hij blij en hij drukte Jerusha tegen zijn blote, ziltige lichaam. Zij verzette zich niet, maar keek naar hem met een afschuw die nog erger werd toen zij haar man met een gebroken mes op Hoxworth af zag komen. ‘Nee,’ kon ze nog schreeuwen. ‘Laat het aan God over, Abner.’ En met een opluchting zoals zij nooit in haar leven had gekend, zelfs niet toen Abner op zijn eentje zwetend haar eerste baby ter wereld had helpen brengen, zag zij hoe haar man zijn arm liet zakken. Kapitein Hoxworth draaide zich bliksemsnel om, zag het mes en beukte met zijn vuist op Abners bleek gezicht. De kleine man sloeg dubbel, vloog met zijn rug tegen de graswand en ging er op de zwakste plek dwars doorheen. Hij kon horen hoe zijn vrouw binnen worstelde met de kapitein. Voordat hij weer op de been kon komen, hoorde hij haar

schreeuwen en daarna een woedende kreet van de kapitein toen zij hem in zijn grote hand had gebeten. Intussen kon hij de kamer weer binnenkomen. Hij zwaaide met een knuppel toen hij Hoxworth bij de voordeur zag staan of wat daarvan over was, likkend aan zijn hand. En dan, alsof er niets was gebeurd, zei de grote zee kapitein bedroefd: ‘Je man heeft je naar een afschuwelijk oord gebracht, Jerusha. Wanneer heb je voor het laatst een nieuwe jurk gekregen?’ Hij wilde weggaan maar zei toen nog, bijna huilend: ‘Waarom komen we elkaar altijd tegen als je zwanger bent ... van die verdomde idioot?’

De opstootjes duurden nog drie dagen en meisjes die al een hele poos op Jerusha’s school gezeten hadden—en tussen het wilde en het beschaafde in stonden—vielen terug in het onwijze plezier waarbij ze met z’n zessen, achten en tienenvijftien tegelijk in het hete vooronder van de walvisvaarders sliepen. Murphy’s kroeg galmde van de liedjes. Oude mannen die de matrozen buiten hun huis trachtten te houden werden in elkaar geslagen en hun dochters werden gegrepen. In het paleis gaf een vermoeide, verbijsterde Malama alle vrouwen de opdracht de heuvels in te vluchten. Zij kon steeds moeilijker ademen. Op de derde dag van de relletjes liet zij Abner roepen en zij vroeg met moeite: ‘Hoe kon dit alles gebeuren, waarde leermeester?’ ‘Wij zijn allemaal beesten, Malama,’ verklaarde hij. ‘Alleen de wetten van God houden ons binnen de perken.’ ‘Waarom hebben uw mensen die wetten niet geleerd?’ vroeg Malama. ‘Omdat Lahaina zelf zolang zonder wet is geweest. Overal waar geen wet is denken de mensen dat zij kunnen doen wat zij willen.’ ‘Als uw koning zou weten wat hier de laatste dagen gebeurd is ... het kanon en het in brand steken van de huizen ... zou hij dan zijn verontschuldiging aanbieden?’ ‘Hij zou zich vernederd voelen,’ bevestigde Abner. ‘Waarom willen de Amerikanen, de Engelsen en de

Fransen per se dat we in onze winkels whisky verkopen ... en dat we onze meisjes naar hun schepen laten gaan?' 'Omdat Hawaï nog geen beschaafd land is geworden,' legde Abner uit. 'En jullie mensen brengen ons de beschaving?' vroeg Malama vermoeid. 'Door kanonnen op ons af te schieten?' 'Ik schaam mij voor onze mensen,' zei Abner wanhopig. Dit was het moment waarop Malama had gewacht, en na een lange stilte zei zij zacht: 'Nu staan we quitte, Makua Hale.' 'Hoezo?' vroeg Abner argwanend. 'U hebt mij altijd gezegd dat ik zonder nederigheid niet tot de staat van genade kon komen als ik tegenover God niet erkende dat ik verloren en door en door slecht ben. U wilde mij niet in uw kerk opnemen omdat u zei dat ik niet nederig was. Makua Hale, ik zal u eens wat zeggen. Ik was inderdaad niet nederig. U heeft mij terecht buiten uw kerk gehouden. Maar weet u waarom ik niet nederig kon zijn?' 'Waarom dan niet?' vroeg Abner behoedzaam. 'Omdat u niet nederig was. Uw wegen waren altijd goed. De mijne altijd slecht. Uw woorden waren altijd wit. De mijne zwart. U trachtte mij Hawaïaans te laten spreken omdat u Hawaïaans wilde leren; en ik vroeg u tot uw kerk te worden toegelaten omdat u sprak over nederigheid maar die zelf niet kende. Vandaag, Makua Hale, nu het fort is verwoest en uw huis door uw eigen mensen in elkaar geslagen, staan we gelijk. Nu ben ik eindelijk nederig. Zonder Gods hulp kan ik niets doen. En voor de eerste maal zie ik een nederig man vóór mij staan.' De grote, omvangrijke vrouw begon te huilen en na enige tijd ging zij met moeite op haar knieën zitten, duwde haar verdrietige dienaressen weg en vouwde haar handen. In die houding zei zij met diepe wroeging: 'Ik ben verloren, Makua Hale, en ik vraag u mij op te nemen in uw kerk. Ik ga sterven en ik wil met God spreken voordat dit gebeurt.' Vanaf de *Bay Tree* schoten een paar gekken op het huis van een man en een vrouw die hun dochter niet wilden afstaan; en aan de westkant van de stad stond een huis in brand. Bij Murphy werd gedanst

en de drie dochters van Pupali zaten in de hut van kapitein Hoxworth. Toen de zaken er zo voorstonden, zei Abner: ‘Wij zullen u dopen om u in Gods kerk op te nemen, Malama. We doen dat zondag.’ ‘We kunnen het beter nu doen,’ opperde Malama en een van de dienaressen knikte. Daarom liet Abner Jerusha, Keoki, Noelani, Kelolo, kapitein Janders en de Whipples roepen. Zij liepen tussen de herrieschoppers door die Janders uitjouwden dat hij geen echte zeekapitein was en de Whipples dat zij zendelingen waren, maar toen dr. Whipple Malama zag, maakte hij zich erg bezorgd en zei: ‘Die vrouw is erg ziek’; de grote Kelolo begon te snikken. Het was een droevig gezelschap dat in een halve cirkel om Malama heen stond die plat op de grond lag en zwaar hijgde. Het kanon bulderde in de verte; en een aantal herrieschoppers die achter de Whipples waren aangekomen, stond buiten het hek van het paleis te joelen. Zonder bijbel citeerde Abner uit het hoofd het slot van Spreuken, de woorden hadden speciaal betrekking op Malama, de Alii Nui: ‘Sterkte en heerlijkheid zijn hare kleding, en zij lacht over de toekomstige dag. Zij doet haren mond open met wijsheid, en op hare tong is de leer der goeddadigheid. Zij beschouwt de gangen van haar huis, en het brood der luiheid eet zij niet.’ Toen sprak hij het gezelschap toe: ‘Malama Kanakoa, dochter van de koning van Kona, die in staat van genade is gekomen, vraagt om het doopsel in Gods heilige kerk. Is het uw wens dat zij wordt aangenomen?’ Keoki antwoordde het eerst, toen Janders en de Whipples, maar toen het de beurt van Jerusha was die de laatste dagen voor het eerst de moed was gaan waarden die Malama in het bestuur van Maui aan de dag had gelegd, zei zij geen woord, maar boog zich voorover en kustte de zieke vrouw. ‘Je bent mijn dochter,’ sprak Malama zwakjes. Abner onderbrak haar en zei: ‘Malama, u doet nu afstand van uw heidense naam en neemt een christelijke naam aan. Hoe wilt u genoemd worden?’ Over het grote gezicht van de zieke vrouw gleed een

trek van opperste vreugde. ‘Ik zou de naam willen hebben van die lieve vriendin over wie Jerusha mij zo dikwijls heeft verteld. Mijn naam zal Luka zijn. Jerusha, wil je mij voor de laatste keer het verhaal vertellen?’ En alsof zij het in de schemer aan haar eigen kinderen vertelde, begon Jerusha nogmaals het verhaal van Ruth—Luka voor de Hawaïanen—en toen zij kwam aan het gedeelte over het vreemde land, barstte ze in tranen uit en kon niet verder spreken. Daarom maakte Malama het verhaal af en voegde eraan toe: ‘Moge ik als Luka geluk vinden in het nieuwe land waarheen ik spoedig gaan zal.’ Na de doop stelde Whipple voor: ‘Jullie kunnen nu beter weggaan. Ik wil Malama onderzoeken.’ ‘Ik zal met de oude medicijnen sterven, dokter,’ zei Malama eenvoudig en zij gaf Kelolo een teken dat hij de kahuna’s moest gaan halen. ‘Is het juist de kahuna’s te halen, nu wij net ...’ begon Abner, maar Jerusha trok hem weg en de kleine processie keerde terug naar het midden van de stad waar Amanda Whipple voorstelde: ‘Jullie, Jerusha en Abner, kunnen beter bij ons blijven.’ ‘Wij blijven in ons eigen huis,’ zei Jerusha vastbesloten. En toen zij daar waren—de rellen waren afgelopen en de scheepskapiteins begonnen zich te schamen, want de inlanders fluisterden dat matrozen in het fort Malama hadden gedood of althans haar toestand verergerd hadden—kwam kapitein Rafer Hoxworth in vol ornaat, met zijn pet open en met gepoetste knopen, het pad naar de zendingspost oplopen, gevolgd door vijf matrozen met armen vol geschenken. Hij stopte zijn pet onder zijn arm, zoals hij dat lang geleden geleerd had te doen als hij tegen een dame sprak, en zei bars: ‘Ik bied mijn verontschuldiging aan, mevrouw. Als ik iets kapot heb gemaakt, wil ik het vervangen. De andere kapiteins hebben deze stoelen en deze tafel ter beschikking gesteld ...’ Hij zweeg even, enigszins in de war, en zei toen: ‘Ik ben de schepen langs gegaan en vond deze stof. Ik hoop dat u daar wat behoorlijke ... ik bedoel wat nieuwe jurken van

maken kunt, mevrouw.’ Hij boog, zette zijn pet weer op en verliet de zendingspost. Aanvankelijk wilde Abner het meubilair stukslaan. ‘Wij steken het op de pier in brand,’ dreigde hij, maar Jerusha vond dat niet goed. ‘Het is ons gebracht als een daad van vergoeding,’ zei zij rustig. ‘We hebben altijd stoelen en een tafel nodig gehad.’ ‘Denk jij dat ik de bijbel kan vertalen ... aan die tafel?’ vroeg Abner. ‘Het komt niet van kapitein Hoxworth,’ antwoordde Jerusha; en terwijl haar man toekeek begon zij de stoelen een plaats te geven in de gehavende kamer. ‘God heeft deze dingen aan de zending gestuurd,’ zei zij, ‘en niet aan Abner en Jerusha Hale.’ ‘Ik geef de stof aan de dienaressen van Malama,’ zei Abner, en daar stemde Jerusha in toe. Maar toen hij weg was en de stad weer tot rust was gekomen, ging zij in een van de nieuwe stoelen aan haar nieuwe keukentafel zitten en schreef zij de volgende brief: ‘Mijn dierbare zuster in God, Esther. Ik weet dat van alle mensen die ik ken alleen jij zo lief bent om me datgene te vergeven wat ik nu ga doen. Het is iets ijdel, iets wat in mijn huidige levensomstandigheden echt onvergeeflijk is. Maar als het zondig is, is het uitsluitend mijn schuld, ik kan er geen weerstand aan bieden. Lieve zuster, lach me niet uit, en vooral: vertel over mijn ijdel gedrag aan niemand. Je hebt mij vaak gevraagd of er niet een kleinigheid was die je mij zou kunnen sturen en ik heb altijd geantwoord dat God voor mijn lieve man en voor mij zorgde en dat is ook waar. De zendingscommissie heeft ons alles gestuurd wat wij nodig hebben; maar nu ik wat ouder word, merk ik onthutst dat het jaren geleden is dat ik een jurk heb gedragen die speciaal voor mij is gemaakt. Ik moet er direct aan toevoegen dat de kleren die ze ons van de liefdadigheid gestuurd hebben heel goed en keurig zijn, maar ik zou zo graag weer eens een jurk van mezelf willen hebben. Ik zou graag een roestbruine willen hebben, met blauw of rood erin; en ik zou het helemaal fijn vinden als er de wijde ronde pofmouwen in zouden zitten die

tegenwoordig in de mode zijn. Ik zag een paar jaar geleden dat een vrouw die naar Honoloeloe ging zo'n jurk droeg en ik vond hem erg goed staan. Maar als de mode aanmerkelijk veranderd is en er nu iets in de mode is waarvan ik niets weet, zou ik graag willen dat je de nieuwe mode volgt. Hoeden heb ik niet nodig, maar als je het over je hart zou kunnen verkrijgen mij een paar handschoenen te sturen (met kant zoals vroeger), zou ik je erg dankbaar zijn. Ik hoef je niet te vertellen, lieve Esther, dat ik geen geld heb om je voor dit uitzonderlijk verzoek te betalen, want ik heb in geen zeven jaar een dollar gezien en behoef er ook geen te zien. Ik besef heel goed dat dit een ijdele en kostbare last is die ik een vriendin opleg. Maar ik hoop vurig dat je daar begrip voor hebt. Ik ben niet zo stevig meer als vroeger en blijkbaar minder lang. Maak de jurk dus niet te groot. Te oordelen naar wat je lieve broer mij vertelt, heb ik nu ongeveer jouw maat, maar ik wil geen jurken van jou of van iemand anders. De stof moet helemaal nieuw en van mij zijn. Ik hoop dat je zo goed wilt zijn mij deze bedelbrief te vergeven. Je zuster Jerusha.' Toen zij naar de winkel van Janders & Whipple ging om de brief te posten, hoorde zij dat de *Carthaginian* reeds vertrokken was en dat de knappe Iliki, de jongste dochter van Pupali, met de kapitein mee was gegaan. Zij vond dit erger dan alles wat er in de laatste dagen was gebeurd en zij moest huilen. 'Zij was zo'n lief kind,' zei Jerusha bedroefd. 'Wij zullen nooit meer iemand vinden zoals zij. Ik voel haar vertrek als een groot verlies, want ik beschouwde haar als mijn eigen dochter. Ik hoop dat de wereld een beetje goed voor Iliki is.' En zij probeerde haar tranen te drogen, maar het lukte niet.

Een van Malama's laatste openbare handelingen was dat zij in haar draagkano stapte en zich onder veel pijn op stapels tapa neervlijde. Zij gaf haar dragers opdracht haar door de

gehavende straten te dragen. Overal waar zij kwam, zei zij eenvoudig: ‘De wetten die wij uitgevaardigd hebben zijn goed. Zij moeten nageleefd worden.’ Zij liet stilhouden om politiemannen moed in te spreken en deelde bij de kroeg van Murphy in moeizaam uitgebrachte, korte zinnen mede: ‘Geen alcohol meer verkopen aan Hawaïanen. Meisjes niet meer ongekleed dansen.’ De kracht die van haar woorden zo kort na de rellen uitging was vier keer zo groot als vroeger, en geleidelijk kregen de politiemannen van Kelolo het verloren gezag weer terug en zelfs méér zeggenschap. In haar dwaze kano, met daarachter haar twee reusachtige dienaressen en de mannen met de stokken met veren was Malama een zeer waardig uitziende figuur. Zowel Abner als Jerusha bemerkte dat de kinderen van Malama, Keoki en Noelani, haar op die vreemde kanotocht begeleidden. Bij het fort, waar het grootste aantal mensen bijeen was, deelde Malama mede: ‘Ik ga sterven. Mijn dochter Noelani zal de nieuwe Alii Nui zijn.’ Er werd niet geklapt maar de burgers bekeken het knappe jonge meisje met grotere eerbied. Abner merkte nu dat de belangrijke kahuna’s van het eiland bij Malama bijeenkwamen en fel met haar discussieerden. Hij dacht dat zij hun afvallige leidsvrouw probeerden te bepraten haar nieuwe godsdienst te laten varen, maar dat was niet het geval. De kahuna’s accepteerden het christendom en waren bereid te erkennen dat zijn god blijkbaar machtiger was dan de hunne. Daarom eerbiedigden zij alleen al uit voorzichtigheid de machtige nieuwkomer. Maar zij waren er ook op uit niets na te laten dat hun rustige, grote alii in haar laatste dagen zou kunnen steunen; daarom baden zij in stilte tot Kane zoals Abner bad tot Jahweh. Zij masseerden Malama extra behoedzaam, zochten de traditionele kruiden om haar rust te geven en maakten haar lievelingsgerechten klaar. Daar at zij voortdurend van omdat zij het gevoel had dat zij alleen op die manier een mogelijkheid had weer op krachten te komen. Zij

at vier keer per dag en soms vijf keer; en bij een normale maaltijd at zij bijna een kilo geroosterd varkensvlees, een stuk hondenvlees, wat gebakken vis, een behoorlijke portie broodvruchten en tenminste een liter poi en soms twee of drie liter. Daarna masseerden de lomilomi vrouwen haar maag om haar zwakke spijsvertering te bevorderen. Dr. Whipple raasde: ‘Zij eet zich dood, maar ze is daar al mee begonnen toen ze twintig was. Wat een maaltijden.’ Toen het bericht tot de andere eilanden doordrong dat Malama, de dochter van de koning van Kona stervende was, kwamen de alii naar haar toe zoals zij talloze generaties lang naar een sterfbed waren toegekomen. En wanneer men later een Amerikaan die toentertijd in Lahaina was geweest, vroeg wat op het eiland de meeste indruk op hem had gemaakt, noemde hij nooit de kanonnade maar de laatste treurbijeenkomst van de alii: ‘Zij kwamen uit het verre Kauai met schepen, en uit Lanai met kano’s. Zij kwamen alleen en in groepen. Sommigen kwamen in westerse kleren, herinner ik me, en sommigen in gele capes. Maar zij landden allemaal bij onze kleine pier, wandelden gewichtig langs het oude paleis van Kamehameha in oostelijke richting over de stoffige weg onder de koubomen. Ik zie ze nog. Wat een reuzen waren dat!’ Koningin Kaahumanu, regentes van de eilanden, kwam in het gezelschap van de koninginnen Liliha en Kinau, beiden uiterst omvangrijk. Uit Hawaï kwam prinses Kalani-o-mai-heu-ila, twintig kilo zwaarder dan Malama, en uit Honoloeloe kwam de heel jonge koning Kauikeaouli. De grote mannen van de eilanden waren er: Paki en Boki en Hoapili, en de grote leider die door de westerlingen Barry Pitt werd genoemd. Toen dr. Whipple die verzameling mensen zag, dacht hij: ‘In de tijd van één mensenleven brachten zij hun eilanden van het heidendom tot God, van het stenen tijdperk naar de moderne tijd. En om dat mogelijk te maken moesten zij zich de Russen, de Engelsen, de Fransen, de Duitsers en de Amerikanen van het lijf houden.’

Telkens als er een oorlogsschip van een beschaafd land naar hun eilanden kwam, was het om meisjes te halen voor de matrozen in ruil voor rum voor de inlanders.’ Het was een verbluffend volk, die oude alii van Hawaï; en nu zij in volle staatsie voor de dood van Luka Malama Kanakoa bijeenkwamen, schenen zij te rouwen om zichzelf. Dr. Whipple zei tegen Abner: ‘Zij lijken op de grote dieren die eens over de aarde ronddwaalden en langzaam de dood ingingen toen de wereld veranderde.’ ‘Welke dieren?’ vroeg Abner wantrouwig. ‘De monsters van vóór de ijstijd,’ verklaarde Whipple. ‘Sommige geleerden denken dat zij verdwenen zijn omdat zij te groot werden voor de veranderende wereld om ze heen.’ ‘Ik interesseer me niet voor dergelijke theorieën,’ antwoordde Abner. Malama begroette elk van haar grote, oude vrienden in haar graspaleis. ‘Aloha nui nui,’ zei zij voortdurend. ‘Auwe, auwe!’ weenden zij. ‘Wij zijn gekomen om met onze geliefde zuster te wenen.’ Als ademen haar erg pijn deed, beet zij op haar onderlip en bracht zij moeizaam enkele woorden uit. Zodra de pijn minder werd glimlachte zij weer terwijl rondom de alii in een grote halve cirkel hurkten, elkaar toefluisterend en biddend. Kelolo besloot dat nu het tijdstip was aangebroken om de vrouw die hij zo innig had bemind op het bed te leggen waarop zij sterven zou. Hij stuurde daarom zijn mannen de heuvels in om bundels geurige bladeren te halen: api om haar te beschermen tegen boze geesten, ti om te genezen, en de geheimzinnige melia—erg geliefd om zijn doordringende geur. Toen zijn mensen aankwamen met die bladeren, welriekend en herinnerend aan de dagen van jonge liefde op Hawaï, brak Kelolo elk blad voorzichtig doormidden om ze nog meer te laten geuren en legde ze in een bepaald patroon over de deken van tapa. Over dit geurige bed legde hij een pandanusmat, dan weer een zachte tapa en over dit alles een lap zijde uit Kanton waarop gouden draken waren geborduurd. Toen de grote

Malama op dit bed ging liggen, rook zij de melia. Vervolgens ging Kelolo naar het strand en liet zijn vissers verse aholehole vangen die hij naar oud eilandengebruik zelf kookte. Hij roosterde kokosnoten en liet broodvruchten bakken; in haar laatste dagen at zij niets dan uit zijn hand. In de lange nachtelijke uren wuifde hij met de zacht gevederde stokken om de vliegen weg te houden van het grote, slapende lichaam dat hij zo had liefgehad. Hij naderde haar uitsluitend op zijn knieën want hij wilde dat zij beseftte dat zij de Alii Nui was, degene van wie zijn mana kwam. Maar wat zij het fijnste vond was als Kelolo haar 's morgens een ogenblik alleen liet en dan op zijn ellebogen naar haar terug kwam kruipen met zijn armen vol rode lehuabloesems en gember en gele hau. Hij bracht ze haar met de dauw er nog op, zoals hij jaren geleden had gedaan, voordat de luidruchtige gevechten van Kamehameha hun leven hadden verstoord. Zij stierf met haar ogen gericht op Kelolo; zij zag hem zoals hij was geweest in hun jeugd, voordat vreemde goden en zendelingen tussen hen gekomen waren, maar haar laatste woorden golden nog de nieuwe samenleving die zij op gang had helpen brengen: 'Wanneer ik sterf, moet niemand zich zijn tanden uitslaan. Niemand moet zich zijn oog verblinden. Er mag geen luid geweeklaag zijn. Ik wil begraven worden als een christin.' Toen riep zij Kelolo, fluisterde hem voor de laatste maal iets in; zij richtte zich daartoe op haar elleboog op zodat zij, toen zij stierf, achterover viel: een doffe klap levenloos vlees dat de melia-bladeren kraakte.

Aan Malama's wens werd voldaan: zij kreeg een christelijke begrafenis in een cederhouten kist op een eiland midden in een moerasgebied waarheen de alii menigmaal een uitstapje had gemaakt. Abner hield een ontroerende grafrede en de reusachtig grote alii die aan het eerste christelijk graf van hun

leven stonden, dachten: ‘Dit is een betere manier om een vrouw te begraven dan de oude,’ maar het gewone volk, dat niet op het kapu eiland mocht komen, stond op de oevers van de rivier op de oude manier bitter tranen te storten. Maar niemand sloeg zich de tanden uit of stak door zijn oogbol heen zoals zij in het verleden hadden gedaan als een alii nu stierf. In plaats daarvan stonden zij in diep ontzag toe te zien toen de begrafenisstoet zich vormde: Makua Hale en zijn vrouw voorop, voorgaand in gebed voor hun geliefde vriendin, daarna kapitein Janders en dr. Whipple met hun vrouwen. Toen kwamen de kahuna’s met kransen van melia om, in stilte oude heidense liederen prevelend, daarachter de lange alii, meehuilend in de grote droefheid. Acht mannen, met gele capes aan, droegen palen waarop de cederhouten kist was geplaatst. Die was overdekt met melia en lehuabloesem en met een heel groot zijden dek waar purperen draken op geborduurd waren. Toen de stille treurstoet bij het graf kwam, begonnen de alii te roepen: ‘Auwe, auwe voor onze oudste zuster.’ En het klonk zo droevig dat Abner, die voor de christelijke begrafenis zorgde om daarmee het heidense ritueel uit te bannen, niet opmerkte dat Kelolo, Keoki en Noelani niet naar het graf toe kwamen maar terzijde bleven staan en met de belangrijkste kahuna’s fluisterden. Kelolo zei hun het volgende: ‘Toen Malama mij stervende iets influisterde, zei zij: “Laat hem mij begraven op de nieuwe wijze. Dat is goed voor Hawaï. Maar wanneer de zendeling klaar is, zorg dan dat mijn gebeente niet gevonden kan worden.” ‘ De samenzweerders keken elkaar ernstig aan. Zodra Abner met zijn lange gebed begon, fluisterde een oude kahuna: ‘Het is juist dat wij de nieuwe godsdienst respecteren, maar het zou een schande zijn voor het huis van Kanakoa als haar gebeente werd gevonden.’ Een ander fluisterde: ‘Toen Kamehameha de Grote stierf, gaf hij Hoapili dezelfde instructies; ‘s nachts sloop Hoapili weg met het gebeente en tot op heden weet

niemand waar het verborgen is. Zo doet een alii het.’ En terwijl Abner bad: ‘Heer, neem Uw dochter Malama tot U,’ fluisterde de oudste kahuna Kelolo hees toe: ‘Een dergelijke laatste wens staat boven alle andere. Je weet wat je te doen staat.’ Bij het graf lieten de drie zendelingenechtparen hun welluidende stem weerklinken in ‘Gezegend zij de liefdeband’, terwijl ieder lid van de geheimzinnige groep rond Kelolo op zijn beurt mompelde: ‘Dit is je plicht, Kelolo.’ Maar het was helemaal niet nodig dit te bevestigen, want vanaf het moment waarop Malama dit tegen haar echtgenoot gefluisterd had, had hij geweten wat hem te doen stond. Toen het zingen bij het graf dus was afgelopen en Abner de gemeente in het slotgebed voorging, bad Kelolo: ‘Kane, leid ons op de goede weg. Help ons. Help ons!’ En de eerste christelijke begrafenis in Lahaina was ten einde. Maar toen de begrafenisstoet naar de boten terugkeerde, pakte Kelolo vriendelijk zijn zoon bij de hand en fluisterde: ‘Ik zou het fijn vinden, Keoki, als je even bleef.’ Dit was een verzoek dat de jongeman verwacht had hoewel hij gehoopt had eraan te ontkomen. Maar nu het gedaan was, aanvaardde hij het en zei: ‘Ik zal u helpen.’ Op deze rustige manier had hij zijn verbijsterende beslissing genomen.

Hij had al enige tijd het gevoel alsof er een val voor hem werd gezet. Want hij had voor zijn vader en de kahuna’s niet verborgen kunnen houden dat hij bitter teleurgesteld was over de weigering van dominee Hale hem als dominee te aanvaarden. Die wrok werd nog versterkt toen zowel dr. Whipple als Abraham Hewlett de bediening verliet en daarmee bewezen van het begin af minder aan God te zijn toegewijd dan hij. De kahuna’s hadden gemompeld: ‘De zendingen zullen nooit een Hawaïaan in hun midden opnemen.’ Anderzijds was hij, vanaf het ogenblik van zijn bekering in de

sneeuw bij Yale College, geheel aan God toegewijd geweest. Hij was nog altijd bereid de vernedering te verdragen andere mannen met minder roeping dan hij tot de bediening toegelaten te zien worden. Hij beminde God, had persoonlijk contact met Hem en sprak met Hem bij zonsondergang. Hij was bereid heel zijn leven naar Gods wens in te richten en hij schaamde zich omdat hij zich had afgevraagd: ‘Waarom zal ik blijven geloven als de zendelingen mij afwijzen omdat ik een Hawaïaan ben?’ Hij had zich op een merkwaardige manier neergelegd bij zijn tweeslachtige houding dat hij God liefhad, maar Zijn zendelingen haatte. Zolang hij namelijk dat subtiele evenwicht bewaarde, behoefde hij geen definitieve beslissingen te nemen. Maar bij de dood van zijn grote moeder was hij zowel door Kelolo als door de kahuna’s op een onopvallende manier ertoe gebracht zich fundamenteel op zijn geloofsopvattingen te bezinnen. De beschieting van Lahaina en het wangedrag van de christelijke Amerikanen hadden hem al voor de zware vraag gesteld: ‘Is die nieuwe godsdienst goed voor mijn volk?’ Nu, op de avond van de begrafenis van zijn moeder, nu de heidense zon wegzonk achter de reebruine heuvels van Lanai en de rede oplichtte in de gouden schijn die er ook in de dagen vóór kapitein Cook was geweest, deed Keoki zijn keuze tussen de twee godsdiensten. ‘Ik zal u helpen,’ zei hij tegen zijn vader. Toen de duisternis viel, begaven Kelolo, Keoki en twee sterke jonge kahuna’s zich naar het pas gedolven graf van hun Alii Nui en namen voorzichtig de bloemkransen weg die het bedekte. Toen haalden zij graafstokken te voorschijn die zij eerder op de dag daar verborgen hadden; zij legden de cederhouten kist bloot, namen het deksel eraf en haalden eerbiedig de zwarte bijbel weg die bovenop lag. Toen zagen zij hun grote Alii, gehuld in melia, nog één .maal. Behoedzaam wikkelden zij het grote, levenloze lichaam in een zeildoek en begonnen het graf weer in orde te brengen. ‘Zaag jij de bananenboom om?’ vroeg

Kelolo, en Keoki ging naar het midden van het eiland en zaagde een bladerrijke stam af die sinds mensenheugenis voor de goden de mens had voorgesteld. En toen die even lang was als Malama, keerde hij terug naar de kist en legde de stam erin om de God Jahweh niet te vertoornen, de bijbel werd op zijn plaats gelegd, het graf werd weer dichtgemaakt en de bloemenkransen werden er overheen gelegd. Toen namen de vier sterke mannen het zeildoek op en droegen Malama naar haar echte rustplaats. In het holst van de nacht roeiden zij terug naar de oever waar niemand hen zien kon. Toen begonnen zij een droevige tocht naar de heuvels van Maui. Tegen de morgen kwamen zij bij een afgelegen vallei waar zij, toen het licht werd, een ondiep graf groeven. De bodem ervan bedekten zij met poreuze steen en daarop legden zij bananenbladeren en ti. Toen dat gebeurd was, legden zij Malama voorzichtig in het graf, bedekten haar met een heilige tapa en daarna met vochtige bladeren en gras. Toen stapelden zij op het graf zoveel sprokkelhout als zij vinden konden en staken dat in brand. Drie dagen lang hielden zij het vuur laag brandende en de kahuna's zongen:

Van de hitte van het leven naar de koele wateren van Kane,

*Van de verlangens van de aarde naar de koele wateren van
Kane,*

*Van de last der begeerten naar de koele toevluchtsoorden van
Kane—*

Goden van de vele eilanden, goden van de verre zeeën,

*Goden van de Zeven Kleine Ogen, goden van de sterren en van
de zon,*

Neem haar mee.

Op de vierde dag opende Kelolo het graf; door de hitte was het vlees van Malama verschroeid. Met een scherp mes scheidde hij haar hoofd van haar reusachtige skelet. Hij schraapte de schedel zorgvuldig schoon om alle verdroogde resten te verwijderen, wikkelde hem in meliabladeren, daarna in tapa en tenslotte in een dicht geweven pandanusmat. Want zolang hij leefde zou dit zijn voortdurende schat zijn; en als hij ouder werd, zou hij in de avond het hoofd van zijn geliefde uit het omhulsel wikkelen en met haar praten. Hij zou eraan denken dat zij, voordat de christenen gekomen waren, van tabak had gehouden. Hij zou zijn pijp aansteken, en als de rook goed was zou hij die haar mond in blazen, wetend dat zij zijn zorgzaamheid zou waarderen. 344 Vervolgens sneed hij een van de grote dijbenen af en gaf dit aan Keoki om dat af te schrapen en te bewaren; de jongeman vervulde zijn oude taak alsof stemmen uit het verleden tot hem riepen. Nu sneed Kelolo het andere been af en schraapte het dijbeen schoon voor Noelani, de Alii Nui, zodat zij altijd een herinnering bij zich zou hebben aan de oorsprong waaraan haar grootheid ontsproten was. En toen dat allemaal gedaan was, verzamelde Kelolo de overgebleven botten en sintels en overhandigde die aan een van de kahuna's die een vreemd uitziende zak van sennit had meegebracht—de zak was zo gemaakt dat hij op een vrouw leek. Wat toen nog van Malama over was werd in die zak gestopt en de sennitzak werd aan Kelolo overhandigd. Met die zak onder zijn linkerarm en de omwikkelde schedel onder zijn rechter begon hij alleen aan zijn laatste pelgrimstocht. In de hitte van de dag liep hij ver de vallei in waaruit de winden soms opstaken over Lahaina, over de rug en langs de kam van de heuvels naar een hol dat hij bij het melia zoeken ontdekt had. Daar bleef hij staan, kroop voorzichtig naar binnen en verzamelde lavasteen waarvan hij een klein plateau bouwde. Hier legde hij, veilig voor het bederf van de aarde, de laatste koninklijke resten van zijn vrouw neer. Toen

bad hij precies zoals in vroeger tijden. Daarna zat hij meer dan een uur lang naar de troosteloze stapel stenen te kijken. ‘O Kane,’ schreeuwde hij plotseling en hij herhaalde de angstige kreet tot deze weergalmde in het hol en tot hij hysterisch werd van verdriet. Hij wierp zich op het plateau, nam een stuk steen in zijn mond en maalde dat tussen zijn tanden totdat zijn hele lichaam één brok ellende was. Hij sloeg met zijn vuisten op de stenen en riep: ‘Malama, ik kan je niet verlaten. Ik kan het niet.’ Zodra hij weer tot rust gekomen was, maakte hij naast de verhoging een vuurtje en raakte opnieuw in extase toen een doordringende rookkolom het hol vulde. Hij pakte een stuk schors en maakte daarvan een soort koker die hij in de vlammen hield tot hij gloeide en drukte die toen tegen zijn wang totdat hij het vlees in een kleine cirkel voelde branden. Hij deed dit steeds opnieuw en probeerde zijn gezicht zo te verminken dat iedereen aan de littekens kon zien dat hij treurde om de dood van zijn alii. Toen het verbrande vlees erg pijn deed, greep hij een puntig stuk hout en duwde dat tussen zijn twee grote voortanden. Met een zware steen begon hij op het andere uiteinde te slaan, maar zijn tanden waren sterk en wilden niet breken. In de stilte van het hol, met overal rook om zich heen, vloekte hij op zijn tanden en sloeg met enorme kracht op het stuk hout totdat hij een verschrikkelijke pijn in zijn bovenkaak voelde. Het bot was gebroken en de tand bungelde los. Hij pakte hem met zijn vinger en rukte hem eruit, legde hem op de lavastenen en sloeg toen met de steen met demonische kracht de tweede eruit waarbij hij zijn lippen openscheurde. ‘O Malama! Malama! Lieve! van mijn hart, Malama!’ In zijn ellende huilde hij even. Toen pakte hij met bovenmenselijke vastbeslotenheid opnieuw het stuk hout, zette de stompe kant naast zijn neus in zijn rechter ooghoek. En door een plotselinge stoot naar binnen en direct daarna een opzij stootte hij zijn oog eruit en wierp het in het graf. Toen verloor hij het bewustzijn.

Pas na tien dagen keerde de machtige hoofdman Kelolo Kanakoa weer in Lahaina terug. Hij liep rechtop, trots maar afwezig, alsof hij nog in contact stond met zijn goden. Om zijn schouders droeg hij een krans van meliabladeren waarvan de geur hem deed denken aan zijn gestorven vrouw. Zijn rechter oogkas, een verschrikkelijke wonde, was bedekt met bladeren van de akkerwinde die op hun plaats werden gehouden met olona en ti. Zijn wangen waren overdekt met lelijke blaren en zijn lippen waren, als hij ze op elkaar deed van de wonden gezwollen. Wanneer hij zijn mond opendeed, was zijn gebroken kaak te zien. Hij liep als een man die het verdriet overwonnen had, als een man die liefhad; en als hij voorbijkwam, gingen zijn Hawaïaanse vrienden—die wisten wat hij gedaan had—eerbiedig aan de kant staan. Maar zijn Amerikaanse vrienden bleven verbijsterd staan en vroegen zich af hoe hij dit allemaal had kunnen verdragen. Het was van belang dat hij dominee Hale ging waarschuwen, maar toen Jerusha hem zag, begon zij te huilen. Hij was er echter niet door beledigd en zei lispelend: ‘De fluitende wind is op komst. Dat is altijd zo bij de dood van een alii.’ ‘Wat is er met de wind?’ vroeg Jerusha. Zij probeerde zich te beheersen want zij zag dat hij meende wat hij zei. ‘De fluitende wind is op komst,’ herhaalde hij en hij schreed weg, een eenzaam man. Toen Jerusha haar man die boodschap overbracht en vertelde hoe Kelolo er uitzag, zat Abner met zijn hoofd in zijn handen en klaagde: ‘Die arme, dwaze mensen. Goddank dat wij haar een christelijke begrafenis hebben gegeven.’ ‘Jerusha was het daarmee eens en zei: ‘Wij mogen dankbaar zijn dat Malama die heidense praktijken heeft verboden.’ Zij hadden medelijden met de eigenzinnige Kelolo en tenslotte vroeg Jerusha: ‘Wat was er toch met de wind waar hij het over had?’ ‘Een van zijn bijgelovigheden,’ verklaarde Abner. ‘Hij is waarschijnlijk in trance door de vreselijke dingen die hij

zichzelf heeft aangedaan. Hij is er van overtuigd dat, nu er een alii is gestorven, er iets bovennatuurlijks gaat gebeuren.’

‘Steekt de wind op?’ vroeg Jerusha. ‘Niet meer dan normaal,’ antwoordde haar man. Maar terwijl hij nog sprak, hoorde hij een vreemd gefluit ergens uit het verre dal dat naar de heuvelkammen leidde waar Malama nu lag, zonder dat zij het wisten. ‘Abner?’ zei Jerusha nog eens, ‘ik hoor gefluit.’ Haar man spitste zijn oren en liep toen naar buiten, de stoffige weg op. Dr. Whipple en kapitein Janders stonden ook al naar het onheilspellende geluid te luisteren terwijl de Hawaïanen hun huizen uit liepen en zich onder de bomen verscholen. ‘Wat is dat?’ riep Abner. ‘Ik heb zo iets nog nooit gehoord,’ antwoordde Janders. Het suizend ruisen werd hoger van toon, de dode takken in de toppen van de palmbomen begonnen te breken. Een Hawaïaanse matroos die in paniek van een van de walvisvaarders was afgedoken en het schip aan zijn lot had overgelaten, kwam drijfnat en angstig aanrennen. In het Hawaïaans schreeuwde hij: ‘De fluitende wind komt over ons.’ ‘Zullen we naar binnen gaan?’ vroeg Abner aarzelend, maar dezelfde matroos riep over zijn schouder: ‘Niet in huis gaan. Langzaam veel pilikia komen.’ En de drie Amerikanen merkten dat de Hawaïanen, die schenen te weten waartoe de wind in staat was, hun hutten uitgelopen waren. Abner was al bezig zijn kinderen bijeen te halen, toen Murphy, de kroegbaas, kwam aanrennen en riep: ‘Die wind verwoest alles. Ga je huis uit!’ En terwijl de drie mannen uit elkaar gingen, sloegen de eerste zware windvlagen op Lahaina neer. De wind boog de palmbomen tot de grond, rukte de daken van verschillende huizen, joeg toen over de zee waar hij grote wolken schuim over de rede liet slaan en de masten van twee walvisvaarders wegrukte. Tijdens zijn verwoestende gang door het dorp zwol het geruis tot een scherp gefluit aan en nam toen weer af. Onder de beschutting van een groepje koubomen vroeg Janders: ‘Waar blijft de regen?’ Die kwam niet, maar de

wind huilde in nieuwe vlagen uit de bergen, brak bomen' af en wierp varkens in greppels. Uit het beekje vóór de zendingspost zoog de wind water op en smeed het door de bomen. Toen draaide hij naar zee af waar hij drie voor anker liggende walvisvaarders tegen elkaar liet slaan waarbij er een aan de zijkant lek gestoten werd en gevaar liep. Nóg kwam er geen regen, maar de wind nam toe en werd zelfs nog heviger dan tevoren. Het werd nu duidelijk waarom de Hawaïanen hun huizen verlaten hadden, want de kleine hutten vlogen één voor één de lucht in en sloegen tegen het eerste het beste stevige voorwerp op hun weg te pletter. 'Houden deze bomen het wel?' vroeg Abner bezorgd maar voordat iemand hem kon geruststellen, zag hij een donker voorwerp door de lucht vliegen en hij riep: 'De kerk!' 'Dat is het dak,' riep Whipple uit, verbaasd over wat hij zag. 'Het is het hele dak.' Statig vloog het dak over de stad Lahaina heen en plonsde in zee. 'De muren gaan ook tegen de vlakte!' riep Whipple toen de wind het hele gebouw uit elkaar rukte. Maar voordat Abner dit nieuwe verlies kon betreuren schreeuwde een vrouw: 'De walvisvaarders zinken!' En zij had gelijk, want op de rede had de demonische wind, nog altijd zonder regen, de zee zo opgezweept dat de ruige walvisvaarders daar niet tegen bestand waren. De schepen die van hun ankers waren losgeslagen waren er het ergst aan toe. Zij dreven op het eiland Lanai af, waarvan de steile, rotsachtige kust geen redding mogelijk was. Vier schepen en zeventig man gingen op die manier ten onder; de Hawaïanen van Lahaina rouwden: 'Zij zijn de offers voor de dood van onze Alii Nui.' Maar de zeelieden wier schepen bij Lahaina kapseisden zouden daardoor onder de ogen van de fatalistische Hawaïanen ook ten onder zijn gegaan als Abner Hale niet tussen hen gesprongen was en geroepen had: 'Red die arme mensen! Red hen!' Maar de Hawaïanen zeiden nog eens: 'Zij zijn offers!' totdat een tot razernij gedreven Abner op de eenogige Kelolo

afrende en hem boven de storm uit toeschreeuwde: ‘Zeg het hun, Kelolo! Zeg hun dat Malama geen offers vraagt. Zeg hun dat zij als christin gestorven is.’ Even aarzelde de oude, door het waken in het hol verzwakte man en staarde over de schrikaanjagende zee. Toen wierp hij zijn tapa lendendoek weg, plonsde de golven in en begon ze te bevechten om de zeelieden te redden. Aan land organiseerde Abner reddingsploegen—hun leden hadden zich met touwen aan elkaar vastgebonden—die naar het rif toe waadden waarheen de ongelooflijk sterke wind het meeste water had opgestuwd. Op het einde van elk touw vochten zwemmers als Kelolo met het woedende water om wegzinkende zeelieden over de scherpe randen van het rif te trekken en ze aan de redders over te geven. Zonder het werk van Kelolo en Abner zouden geen zeventig maar bijna driehonderd Amerikaanse zeelieden het leven verloren hebben. Aan het eind van zijn gevecht tegen het water hinkte Abner over het rif en sprak de mensen moed in. Plotseling kreeg hij het reeds levenloze lichaam van een scheepsjongen in zijn armen gelegd. Overweldigd door de eindeloze tragedie van de zee bad hij: ‘Zij die met schepen de zee bevaren, die handel drijven op de grote wateren, zij zien de werken des Heren en Zijn wonderen in de diepte.’ Hij hield even op met bidden, want toen hij opkeek in de zware storm zag hij dat Kelolo de man was die de jongen in zijn armen gelegd had en die tegen de andere Hawaïanen riep: ‘Bid tot Kanaloa om kracht.’ En Abner kon zien dat de mannen baden. Toen de fluitende wind was gaan liggen, zat Abner lusteloos onder de koubomen toe te kijken hoe dr. Whipple de geredde matrozen verzorgde. En toen de dokter even bij hem kwam zitten om uit te rusten, vroeg Abner: ‘Kunnen deze gebeurtenissen op een of andere manier in verband staan met de dood van Malama? Kan dat?’ En toen Whipple geen antwoord gaf, ging hij voort: ‘John, jij bent een wetenschapsman.’ Sinds Whipple de zending verlaten had, had

Abner hem nooit meer ‘broeder’ genoemd. ‘Hoe verklaar je een dergelijke wind? Zonder regen? Niet vanuit zee maar uit de bergen?’ Ook tijdens het redden van de walvisvaarders had John zich al met dit probleem beziggehouden en hij zei nu: ‘De bergen aan de andere kant van ons eiland moeten een merkwaardig soort trechter vormen. Ik denk dat er brede valleien zijn waar de passaatwind doorheen blaast. Wanneer die over de toppen van de bergen komt, wordt heel die luchtmassa dat ene smalle dal in gedreven dat bij Lahaina uitkomt.’ ‘Dat heeft dus niets te maken met de dood van een alii?’ vroeg Abner bekommerd. ‘Nee. Dat de wind fluitend van de bergen komt is te verklaren. Wij weten dat het een natuurkracht is. Maar,’ voegde hij er droogjes aan toe, ‘het is natuurlijk heel goed mogelijk dat die wind aan de andere kant van de berg alleen maar waait als er een alii sterft.’ En schouderophalend voegde hij eraan toe: ‘En als dat het geval is, dan is het precies zoals Kelolo zegt.’ Abner wilde daar commentaar op geven maar veranderde van onderwerp. ‘Zeg eens, John, wat dacht jij toen de storm op z’n hoogst was en je op het rif bezig was de matrozen in veiligheid te brengen ... toen je die walvisvaarders zag die ons kort geleden nog zoveel last bezorgd hebben ... toen je die door de hand van de Heer zag óndergaan?’ Dr. Whipple draaide zich om en keek zijn metgezel ongelovig aan, maar Abner ging door: ‘Vond je het niet zoiets als ... tja, zoiets als de Egyptenaren in de Rode Zee?’ Whipple stond ontstemd op en riep zijn vrouw die voor gewonde zeelieden zorgde. ‘Ik denk niet dat de alii die wind gestuurd hebben en ik denk niet dat God die schepen heeft laten zinken,’ gromde hij en hij liep weg. Maar hij had Abner niet de gelegenheid gegeven de gedachten die op het koraalrif bij hem opgekomen waren helemaal uit te spreken. Daarom liep Abner achter hem aan en zei: ‘Wat ik je wilde vragen, John, was dit: op dat moment waarop ik Gods wraak voor de beschieting afriep, heb jij toen echt iets van wraak tegen de

zeelieden gevoeld?’ ‘Nee,’ zei Whipple kortaf, ‘het enige dat ik dacht was: “Ik hoop dat wij die arme kerels kunnen redden.”’ ‘Dat dacht ik ook,’ zei Abner eerlijk, ‘en ik stond verbaasd over mezelf.’ ‘Je wordt eindelijk volwassen,’ zei Whipple scherp en liep weg.

De fluitende wind die in 1829 een groot deel van Lahaina met de grond gelijk maakte had ook een onverwacht voordeel. Toen de ravage opgeruimd was, hielp Kelolo Abner voor de derde maal zijn kerk te herbouwen. Maar deze keer weigerden de kahuna’s te praten over de plaats waar de deur moest komen. Zij maakten die waar hij de eerste keer al had moeten komen, waar hij volgens de lokale goden had moeten komen. En de beroemde stenen kerk die zij dat jaar bouwden, bleef meer dan een eeuw staan. Lahaina, de mooiste van alle steden op Hawaï, ging als nationale hoofdstad een grote bloei tegemoet. Honoloeloe was het zakencentrum van het koninkrijk, want de vreemdelingen wilden natuurlijk dicht bij hun consulaten wonen, maar de alii hadden nooit van Honoloeloe gehouden: zij vonden het er heet, vervelend en banaal. Weliswaar moesten de jonge koning en zijn regenten steeds meer tijd in Honoloeloe doorbrengen, maar hij keerde toch altijd zo gauw mogelijk terug naar zijn ware hoofdstad, Lahaina; zijn vrouwen bleven dikwijls in de koele grashutten onder de koubomen, ook wanneer hij naar een grotere stad moest. Walvisvaarders, de bemanning ervan gedroeg zich nu beter, kwamen in steeds groteren getale naar Lahaina—78 in 1831,82 in 1833—en omdat elk schip er ongeveer vier weken in de lente en vier weken in de herfst bleef, lagen er soms heel wat schepen met hoge masten op de rede. Aangezien de beruchte fluitende wind van Lahaina maar zo’n twee keer in een eeuw voorkwam, konden zij in die aantrekkelijke eilandenhoek veilig voor anker gaan. Belangrijk voor Janders

& Whipple was dat iedere walvisvaarder die op de rede verscheen wel het een en ander móest inslaan. Had het schip brandhout nodig? J & W had het. Ingezouten varkensvlees? Dr. Whipple bedacht een methode om de slachtvarkens van het eiland in te zouten. Zout zelf? J & W had het monopolie van het fijne zout dat in vlakke bassins van lavasteen uit zeewater werd ingedampt. Wilde een scheepskapitein beslist op zee vers varkensvlees eten? J & W kon hem levende varkens leveren en pakken tibladeren als veevoeder voor lange reizen. Zoete aardappels, sinaasappelen die door kapitein Cook op de eilanden ingevoerd waren en door dr. Whipple gedroogde vis ... J & W had het allemaal. En als een schip rollen olonatonou vroeg, het sterkste ter wereld, of zelfs daarvan gedraaide kabels, ook daarvan had J & W het monopolie. John Whipple bedacht echter een van de eenvoudigste manieren om geld voor de firma te verdienen. Wanneer een walvisvaarder met een onrendabel kwantum traanolie binnenliep, niet groot genoeg om de hele thuisreis te rechtvaardigen, maar toch zoveel dat het geen zin had naar de vangstgebieden bij Japan terug te keren, zorgde Whipple ervoor dat de kapitein zijn hele lading in Lahaina kon laten onder de hoede van J & W. En als J & W dan een stuk of wat van dergelijke ladingen bijeen had, charterde zij een kapitein uit New England om alles naar Bedford te vervoeren. Op die manier verdiende J & W geld aan het opslaan van de vaten traan en aan het vervoer en het charteren van het schip dat de traan wegbracht. Whipple vond het daarom logisch dat zijn firma als volgende stap de onrendabele partijen olie opkocht en ze vasthield om ermee te speculeren. Hij stelde dus voor dat J & W eigen schepen zou kopen en de hele traanolie-zaak over zou nemen, maar de voorzichtige kapitein Janders plukte aan zijn rossige baard en hield voet bij stuk. 'Er is maar één manier om in deze wereld geld te verdienen,' vond hij. 'Mijn motto is: "Niets bezitten, alles beheersen."' Een olievoorraad voor eigen rekening?

Nooit! Want dan heb je problemen met de markt. Laat iemand anders maar eigenaar zijn. Wij zorgen er wel voor, dan maken we méér winst. Maar een schip van onszelf? Pure dwaasheid. Ik heb vroeger de problemen van reders gezien. Ze moeten vertrouwen stellen in een schurk van een kapitein, een nog ergere bootsman en een verdorven bemanning. Ze moeten de hele troep te eten geven, het schip verzekeren, in angst zitten als er een storm woedt en dan alle winst met de bemanning delen.’ ‘Maar jij hebt zelf de *Thetis* gekocht,’ betoogde Whipple. ‘Inderdaad!’ erkende Janders. ‘Ik heb hem gekocht, maar heb je gezien hoe gauw ik hem weer heb verkocht? Op een vroegere reis had ik gezien dat Kelolo het water door de mond liep om zo’n schip te hebben en ik wist dat ik er een snel en zoet winstje mee kon maken. Maar een schip beheren voor eigen rekening? Nooit!’ En hij wees op de romp die nog op het rif lag te rotten. ‘Als je ooit een schip wilt kopen, John, denk dan altijd aan de *Thetis*.’ Maar Whipple was niet tevreden want hij zei: ‘Sommigen verdienen geld met schepen. Ik dacht dat wij dat met een schip van ons ook zouden kunnen.’ Janders was het daar ten dele mee eens, want hij zei: ‘Ik geef toe dat een goed beheerd schip een beetje geld kan opleveren, maar als jij en ik leren hoe we de zaken en het land hier moeten aanpakken, John, verdienen we een vermogen waar de reders van achterover zullen slaan. Niets bezitten, alles beheersen.’ Op die gebieden waarvan kapitein Janders het monopolie wilde hebben, was hij een meester. Hij stuurde vlees naar Oregon en nam daar bont mee voor Kanton; hij stuurde huiden naar Valparaiso en talk naar Californië. Overal maakte hij een flinke winst op en hij was er altijd als de kippen bij wanneer mensen in moeilijkheden zaten want dan werd er op geld niet gekeken. Langzamerhand kwamen de walvisvaarders er achter dat zij hem elke transactie konden toevertrouwen en werd hij hun agent. Als een scheepskapitein in de afnemende sandelhouthandel risico’s wilde lopen omdat hij gehoord had

dat kapitein Janders er een vermogen mee verdiend had, zorgde J & W met genoeg voor de kostbare lading en gaf introductiebrieven mee voor de kooplieden in Kanton die het hout misschien wilden kopen. Als een ander ervan overtuigd was dat hij een aardig winstje kon behalen door vers rundvlees naar Oregon te brengen en vervolgens ijs naar Californië, leverde J & W hem het levende vee door die rare jonge cowboys uit Lahaina de heuvels in te sturen om het verwilderde vee, dat door kapitein Vancouver in 1794 op de eilanden was ingevoerd, te vangen. Om bij de zeelui in een goed blaadje te komen, leverde J & W ook een aantal diensten gratis. Als een matroos een inlands meisje wilde trouwen, had het geen zin zich tot dominee Hale te wenden om het huwelijk te bevestigen, want die had een afkeer van dergelijke verbintenissen: hij verspilde altijd minstens een uur door met de zeeman te bidden en erop te wijzen dat God lang geleden gewaarschuwd had tegen de zonde de heidenen na te hoereren. Dr. Whipple had echter van Kelolo het recht gekregen dergelijke huwelijken in te zegenen, en vele families die in de geschiedenis van Hawaï een rol zouden spelen en waaruit de machtige halfbloed-politici voort zouden komen die de eilanden zouden gaan besturen, sproten voort uit huwelijken die in de winkel van J & W gesloten werden door Whipple als dominee en met Amanda, kapitein Janders en diens vrouw Luella als getuigen. Abner was natuurlijk van mening dat allen die zulke huwelijken hadden laten sluiten in hoererij leefden en hij zei dat ook. J & W fungeerde ook als postkantoor voor de vloot. Soms lagen er jarenlang dikke brieven op hun schap voordat matrozen de houten trap kwamen opstommelen, hun hoofd om de hoek van de deur staken en riepen: ‘Is er post voor me?’ Zo’n gespierde matroos van de wilde vaart ging dan in een van de J & W stoelen zitten en las over familiaangelegenheden die veertig maanden geleden hadden plaatsgehad. Dan vroeg hij John Whipple om een stuk papier

en de dokter antwoordde daarop: ‘Dat gebouw op de hoek. Daar is een schrijfruimte voor zeelieden. Als je naar meneer Cridland vraagt, zorgt hij voor alles.’ Scheepskapiteins stuurden dikwijls vanaf de verre walvisgronden verzoeken aan J & W voor een aantal vervangers voor leden van hun bemanning die zij dan in Lahaina zouden komen ophalen. Kapitein Janders wist dat de walvisvaarders het liefst flinke Hawaïaanse jongens hadden en hij leverde ze tegen vijf dollar per stuk. Maar als er geen jongens waren, ging hij naar de eenogige, tandeloze politiecom-mandant Kelolo en zei: ‘Pik volgende maand acht of tien deserteurs voor mij op.’ Dan stuurde Kelolo zijn mannen het land door en sleurde een waardeloos stel moordenaars, lafaards, muiters, echtbrekers en hopeloze dronkaards bij elkaar zoals die in elk land toentertijd voorkwamen. Geen Amerikaanse deserteur kon zozeer aan lagerwal geraakt of zo waardeloos zijn of er was nog wel een Hawaïaans gezin dat hem onderdak wilde geven. Deze mensen vochten zelfs met de politie om de moordenaars voor arrestatie te behoeden, maar als die schavuiten uiteindelijk in de gevangenis zaten, ging Cridland hen langs en zei: ‘Als je in de boeien naar Amerika wordt gebracht, word je veroordeeld en ga je de gevangenis in. Maar als je vrijwillig aanmonstert, verdien je niet alleen je gage maar ontloop je ook nog een proces.’ En met de hulp van Abner, gewoonlijk in de vorm van lange gebeden met de bandeloze schavuiten, slaagde Cridland erin de kerels weer in een redelijke conditie te krijgen. Zodra de walvisvaarder die gebrek aan bemanning had dan in zicht kwam, liet Kelolo de gevangen vagebonden vrij en stapte kapitein Janders met hen naar de pier waar hij de binnenvarende kapitein mededeelde: ‘Ik heb een fijn stel mannen hier uit wie je kunt kiezen.’ En voor elk van die wervingen kreeg J & W een kleine commissie. Soms kwamen er brieven met een persoonlijker inhoud. Op een dag in 1831 stuurde kapitein Janders Whipple Lahaina in om de Hawaïaan

Pupali te zoeken; er was namelijk een brief voor hem uit Valparaiso en daar scheen een behoorlijke som gelds in te zitten. Toen de dikke Pupali naar de winkel kwam, verklaarde Janders: ‘Niets van begrijpen, Pupali. Hier brief voor jou, maar ...’ ‘Ik niet lezen kunnen,’ grijsde Pupali. ‘Oké. Jij naar mij luisteren. Ik spreken brief voor jou.’ ‘Alu, alu,’ knikte Pupali, zijn ogen glommen vol verwachting. Toen Janders de brief uit Valparaiso openmaakte, fladderde er een handvol Engelse bankbiljetten van een pond op de grond. Pupali sprong erop af en drukte ze een voor een tegen de grond zoals iemand die kakkerlakken doodslaat. ‘Dat geld zijn? Is van mij?’ grijsde hij. ‘We zullen zien’ zei Janders en hij haalde uit de envelop het dunne papier waarop de brief geschreven was. ‘Aan mijn goede vriend Pupali in Lahaina,’ begon Janders. ‘Nou, die brief is in elk geval voor jou. Nu moeten we nog zien hoe het met het geld zit,’ zei Janders. De dikke Pupali lachte de hele kring toe die nu om hem heen was komen staan bij het geruchtmakend nieuws dat een van hen een document uit Valparaiso had ontvangen. ‘Van wie komt het?’ vroeg een toeschouwer. Kapitein Janders streek de brief zorgvuldig glad en keek naar de laatste regels van het papier. ‘Hij komt van kapitein Hoxworth!’ zei hij wat verrast. Op het horen van de naam van die geduchte walvisvaarder deinsden sommige Hawaïanen wat achteruit want ze konden zich Hoxworths beschieting nog heel goed herinneren. ‘Wat hij allemaal zeggen?’ vroeg Pupali. ‘Ik zend je hierbij, goede, oude vriend, de som van vijfenveertig pond sterling, hetgeen een behoorlijk bedrag is, die een Engelse kapitein die ik aan de Japanse kust trof mij gaf toen ik hem jouw dochter Iliki schonk. De man zag er behoorlijk uit en hij beloofde mij haar goed te behandelen. Hij zou haar op het einde van zijn reis meenemen naar Bristol. Omdat Bristol aan het andere eind van de wereld is, zul je Iliki waarschijnlijk nooit meer terugzien, maar toen ik haar het laatste zag was zij gelukkig en goed gezond. Ik. kon

haar niet terugbrengen naar Lahaina omdat ik in Japan mijn hele ruim vol kon laden en rechtstreeks naar huis zou varen; daar zou een meisje als Iliki niet erg welkom zijn. Ik moest dus iets doen en het leek mij beter haar aan een nette Engelse kapitein over te doen dan haar in Valparaiso te laten waar zij zeker in moeilijkheden zou zijn geraakt. Ik stuur je hier bij alles wat hij me overhandigd heeft minus vijf pond die ik aan Iliki voor haarzelf gegeven heb omdat het mij juist lijkt dat een vrouw in een vreemd land wat geld bij zich heeft. Ik hoop je spoedig terug te zien. Doe mijn groeten aan je vrouw en je andere dochters. Het zijn allemaal lieve meiden. Je goede vriend, Rafer Hoxworth.’ Iedereen op het eiland was het er over eens dat kapitein Hoxworth zich in deze kwestie behoorlijk had gedragen want alle mensen die Valparaiso en New England kenden vonden ook dat een meisje als Iliki in geen van beide streken paste. En hoewel het waarschijnlijk leek dat de Engelse kapitein haar weer aan een ander schip zou overdoen wanneer voor hem de tijd gekomen was om naar Bristol terug te gaan, bestond toch altijd de mogelijkheid dat hij van het aardige meisje ging houden en haar toch meenam. Heel Lahaina geloofde ook dat de gift inderdaad vijftig pond had bedragen en dat kapitein Hoxworth alles eerlijk had afgegeven. Zijn verstandige besluit vijf pond voor het meisje zelf opzij te leggen werd alom geprezen en de onbezorgde Pupali werd plotseling als een rijk man beschouwd. Maar de transactie werd streng veroordeeld door dominee Hale die, zodra hij ervan hoorde, naar J & W toeliep om zich ervan te overtuigen of die brief wel echt was. Hij ging toen naar Pupali en zei bevelend in het Hawaïaans tegen hem: ‘Dat geld kun je niet houden, Pupali. Het is een schande voor een vader geld te verdienen aan de verkoop van zijn dochter.’ ‘Is dat een erge kapu?’ vroeg de plikke Hawaïaan terwijl zijn vrouw en drie dochters aan zijn zijde stonden. ‘Een kapu, zó erg dat er geen woord voor bestaat,’ legde Abner uit. ‘Maar u gebruikte er net

een woord voor,' merkte Pupali hoopvol op. 'Ik gebruikte verschillende woorden,' snauwde Abner. 'Ik bedoel dat beschaafde talen het niet met één enkel woord af kunnen omdat een dergelijke daad ...' Naar woorden zoekend zweeg hij en begon opnieuw door te zeggen: 'Het is een afschuwelijke daad, Pupali. Je kunt dat geld niet houden.' 'Wat moet ik er dan mee doen?' vroeg Pupali. 'Ik denk,' zei Abner na langdurig overleg, 'dat je het aan de kerk zou moeten geven ... jezelf ontlasten van de zonde waaraan je nu deelhebt.'

Pupali pakte het geld en bekeek het zorgvuldig. Toen schudde hij afwijzend het hoofd. 'Nee,' redeneerde hij, 'als dit geld kapu is zoals u zegt, is het dan niet beter dat het alleen mij schade berokkent en niet iets moois zoals uw kerk?' Abner kuchte en verklaarde: 'Het is altijd de taak van de kerk geweest het verkeerde in de samenleving te corrigeren, Pupali. Als je het geld geeft aan iets waardevols, zal de kapu worden weggewassen.' 'Aan de andere kant,' betoogde Pupali, 'is uw mooie kerk nu al twee keer verwoest omdat de geesten van het land kwaad waren over de manier waarop u die gebouwd hebt ...' 'Dat kwam door een brand en een storm,' verbeterde Abner. 'En als u nu uw eigen god ook nog kwaad maakt op de kerk, brandt die vast en zeker weer af,' betoogde Pupali triomfantelijk. 'Ik kan u dat risico niet laten lopen, Makua Hale. Ik houd het geld dus zelf.' Door de verkoop van Iliki was het de luie kerel zo goed gegaan dat hij zijn drie andere dochters nu aan zoveel mogelijk kapiteins van de walvisvaart ging aanbieden, maar zijn dochters waren dik en lui geworden en vonden geen afnemers meer. Ondanks vele van dergelijke tegenslagen waren het goede jaren voor Abner en Jerusha. Zij hadden nu vier kinderen, twee jongens en twee meisjes en elk van hen leek erg begaafd. Het was een teleurstelling voor Abner dat zijn kinderen niet met die van Janders en Whipple konden spelen. Maar omdat mevrouw Janders en Amanda hun kroost toestonden niet alleen met Hawaïanen om te gaan maar

die wulpse taal nog te spreken ook, werden de jonge Hales streng binnen hun omheinde erf gehouden. Zij kwamen elke zondag keurig opgedoft in de kerk; dikwijls ging Abner in de schemer met hen wandelen langs het water waar zij de prachtige eilanden langs de rede van Lahaina konden bekijken en de slimme kinderen het spelletje ‘walvissen ontdekken’ speelden. In bepaalde jaargetijden probeerden zij moederwalvissen met hun jongen te ontdekken. Het gezin genoot van die avondlijke uitjes als de fijnste tijd van de week en veel van de poëtische manier van spreken die de kinderen Hale kenmerkte, was terug te voeren tot die uren van kijken naar de ondergaande zon en naar de eilanden. In december ging de zon vrijwel midden boven Lahai onder alsof het een bal van vuur was die zich ter ruste legde in de dode vulkaan van dat liefelijke eiland. In juni echter zonk de felle zon aan de kust van Molokai weg en dook met rode en oranje stralen de blauwe oceaan in. En als het daglicht dan minder werd, luisterden de kinderen naar de roep van de uil en naar het vriendelijk ritselen van de opstekende wind in de kokospalmen. Maar wat de kinderen het heerlijkst vonden was als hun vader naar de rottende romp van de *Thetis* wees en zei: ‘Ik herinner me nog goed dat jullie lieve moeder en ik met die brik uit Boston zijn gekomen.’ En hij doordrong zijn kinderen ervan dat zij tot drie kostbare broederschappen behoorden: ‘Jullie zijn kinderen van God. Alle mensen zijn jullie broeders. En jullie zijn afstammelingen van de beste groep mensen die ooit naar Hawaï is gekomen: de zendelingen aan boord van de *Thetis*. ‘Op een avond fluisterde Micah zijn moeder toe: ‘Vader vertelt ons dat alle mensen broeders zijn maar de mensen die op de *Thetis* voeren waren toch wat beter dan de anderen, is het niet?’ En tot verrassing van de jongen zei zijn moeder: ‘Je vader heeft gelijk. Er zijn in de wereld geen betere mensen dan die aan boord van de *Thetis* gekomen zijn.’ Maar Micah merkte dat in de verhalen van zijn vader over die

avontuurlijke reis de golven steeds hoger werden en de ruimte in de hut steeds kleiner. Voor Jerusha waren die dagen een voortdurende vreugde want in de negen jaar van haar verblijf in Lahaina had zij geleerd hoe ze in een grashut moest leven. Haar twee grote vijanden waren wandluizen en kakkerlakken, maar door haar huis zorgvuldig schoon te houden verdreef zij de eerste en door het op tijd opruimen van ieder kruimeltje voedsel ontmoedigde zij de kakkerlakken zodat die naar een zorgelozer huishouden verhuisden. Maar de graswanden, ook al waren zij met gladde, geurige pandanusmatten bedekt, bleven prachtige schuilplaatsen voor allerlei insecten. Als iemand zich 's nachts op zijn matras omdraaide, hoorde hij vaak het krakende geluid van een of ander ongedierte met een hard schild dat verpletterd werd. Ook het stof op de vloer van kiezelsteentjes was niet altijd goed te verwijderen. Maar het was mogelijk er te leven en soms was het zelfs behagelijk. Amanda Whipple en Luella Janders zeiden wel eens tegen elkaar dat hun verdraagzame zuster Jerusha zich in de vochtige grashut de dood injoeg en zij stuurden samen een verzoekschrift aan het zendingscomité in Honolulu om wat timmerhout. 'Onze echtgenoten hebben zich bereid verklaard voor deze christelijke en zwaarbeproefde vrouw een behoorlijk huis te bouwen als u ons het hout verschaft,' schreven zij. Maar omdat een van de ondertekenaarsters Amanda Whipple was, van wie bekend was dat zij haar man had aangemoedigd de zending te verlaten, en omdat Whipple nu al twee keer een berisping had gekregen omdat hij Amerikaanse zeelieden met Hawaïaanse meisjes in het huwelijk had verbonden, liep het verzoekschrift op niets uit en Jerusha bleef in de donkere, vochtige grashut wonen en werken. Als Abner van Amanda's stap had geweten, zou hij woedend zijn geweest, want hij hield stug vast aan zijn oorspronkelijke opvatting: 'Wij zijn hierheen gestuurd als dienaren van God. Via de giften van de zending zal Hij voor ons zorgen zoals het Hem goeddunkt.' Jerusha

vond het echter verschrikkelijk haar vier kinderen gekleed te zien in de afleggers die het zendingscomité haar kon sturen uit de depots van de liefdadigheid. Zij bracht haar gezondheid nog meer in gevaar door die geschonken kleren telkens uit elkaar te tornen, de grote stukken stof die zij daardoor kreeg plat te strijken en er dan weer nieuwe kleren voor de kinderen van te maken. Maar op één punt hield zij voet bij stuk: ‘Wij moeten boeken zien te krijgen voor Micah. Als jij daar niet over schrijft naar het comité, doe ik het.’ Zij achtte zich zelfs niet te goed kapiteins van walvisvaarders op straat aan te spreken en hun om boeken te vragen die zij bij zich hadden en die hun begaafde zoon zou kunnen lezen. ‘Ik probeer hem alles te leren wat hij nodig heeft om naar Yale te gaan,’ verklaarde zij. ‘Maar hij leest zo snel en begrijpt alles zo goed ...’ Op een of andere manier kreeg zij de boeken. Elk jaar beleefde Jerusha een moment van volkomen moedergeluk. Dat was als de jaarlijkse kist met geschenken van haar ouders uit Walpole in New Hampshire aankwam. Elk jaar stuurden zij die in november, maar Jerusha wist nooit precies wanneer een kapitein aan de deur zou kloppen met de mededeling: ‘Wij hebben een kist voor u, mevrouw.’ Het was opwindend dat bericht te horen, maar het was eindeloos veel opwindender als het hele gezin er in een kring omheen stond en Abner het deksel eraf haalde. Er zaten gedroogde appels, gekruide peren en gedroogd vlees in. ‘Deze broek is voor Micah,’ zei Jerusha dan nadenkend als zij elk stuk in de hand nam. ‘En deze jurk zal Lucy wel passen. David kan dit krijgen en Esther dit.’ En op de daaropvolgende zondag keek Jerusha over haar schouder als haar kinderen in hun nieuwe kleren naar de kerk gingen, en dan kon ze trots op hen zijn. Zij liet de kist altijd als die al lang leeg was in huis staan, en wanneer zij er naar keek moest zij denken aan de koude winters in New Hampshire en aan de geur van cider. Een belangrijke reden waarom Abner het niet mogelijk vond om de hulp van de Whipples te accepteren was

deze: een uitspraak van John was bij hem blijven hangen; dat gezegde beschouwde hij als de kern van de afvalligheid waartoe zijn vroegere kamergenoot gekomen was. Te pas en te onpas hoorde hij Johns bitse uitspraak: ‘Ik denk niet dat de alii die wind gestuurd hebben en ik denk niet dat God die schepen heeft laten zinken.’ Hoe meer hij erover nadacht, des te verachtelijker klonk het hem in de oren. ‘Eenvoudig gezegd,’ dacht Abner, ‘heeft hij de heidense symbolen van de alii gelijkgesteld met God. Hoe is het mogelijk?’ Hij hield zich steeds meer afzijdig van John Whipple en zonder dat een van hen het zich bewust was ging met de toeneming van Whipples welstand Abner steeds meer op de Heer vertrouwen. En aangezien die ontwikkelingslijnen in Lahaina—net als overal elders—niet parallel maar uit elkaar lopen werd de afstand tussen beiden voortdurend groter en gingen zij elkaar steeds minder begrijpen. Toch bleef Whipple Abners welzijn ter harte gaan en zowel met verbazing als met opluchting hoorde hij op een dag van een kapitein uit Salem die pas uit Boston was gekomen dat er in de haven van die stad een heel vreemde gebeurtenis plaatsvond. ‘Het zal nu wel achter de rug zijn,’ verklaarde de kapitein hoofdschuddend. ‘Er was een zekere meneer Charles Bromley uit New Hampshire en die bouwde een compleet houten huis van twee verdiepingen vlak bij de haven, op nog geen steenworp afstand van de baai. Het had geen kelder, maar verder was alles compleet, tot de raamkoorden toe. Toen het klaar was, liepen de timmerlieden het hele huis door met verfkwasten en gaven elke plank van het huis een nummer. Tekenaars maakten van alles tekeningen en gaven daar de nummers op aan. Wat denk je dat er toen gebeurde?’ vroeg de kapitein dramatisch. ‘Zij haalden verdomme het hele huis weer uit elkaar en sjouwden het plank voor plank aan boord van het schip.’ ‘Welk schip?’ vroeg Whipple. ‘De *Carthaginian* van kapitein Hoxworth uit Bedford,’ zei de kapitein. ‘Ik zou het bijzonder op prijs stellen,

kapitein, als u dit strikt geheim zou willen houden,’ zei Whipple. ‘Uiteraard,’ zei de man, ‘is het huis voor deze eilanden bestemd. Waarschijnlijk voor Honoloeloe. Ik was er zo van onder de indruk dat ik die Bromley heb aangesproken. Hij wilde er niet over praten maar hij zei wel dat het een idee van kapitein Hoxworth was geweest. Die was naar hem toe gekomen en had hem verteld dat dat zendelingengezin in Honoloeloe ... als varkens leefde ... je weet wel: grashut, wandluizen, kakkerlakken. Maar waarom Bromley dat huis nu bouwde, heb ik niet goed begrepen.’ ‘Belooft u het me?’ vroeg Whipple. ‘Natuurlijk,’ zei de kapitein. ‘Ik kan u verzekeren, kapitein,’ zei Whipple, ‘dat u een geweldige vrouw veel verdriet zult besparen als u hierover uw mond houdt. En ik zal ook niets zeggen.’

Dokter Whipple kreeg geen kans zich met iets zo onbelangrijks als een nieuw huis te bemoeien, toen Abner in de gaten kreeg dat er in Lahaina geheimzinnige gebeurtenissen plaatsvonden die hij niet kon begrijpen. En aangezien hij zichzelf als de scheidsrechter beschouwde inzake alles wat er in de gemeente gebeurde, irriteerde het hem dat Hawaïanen iets belangrijks achter zijn rug zouden willen regelen. Op de vergadering in Honoloeloe zei hij: ‘Vier dagen geleden bemerkte ik voor het eerst dit ongebruikelijke geheimzinnige gedoe toen ik terugkwam nadat ik een huis had bekeken dat door het roken van de eigenaar was afgebrand. Nadat ik hem om zijn zonde had vermaand, keek ik bij toeval naar de oude paleistuinen van Malama en zag daar enkele bekende kahuna’s; en die gaven aanwijzingen voor de bouw van een groot, nieuw huis. “Wat bouwen jullie daar?” riep ik. “Een huisje,” antwoordden zij ontwijkend. “Waarom?” vroeg ik. “De andere huizen zijn muffig geworden,” logen zij. “Welke andere huizen?” drong ik aan. “Die daar,” zeiden zij en zij

wezen met hun arm een onbestemde richting uit. “Welke precies?” wilde ik weten. Daar gaven ze geen antwoord op, ik liep dus het terrein op en bekeek het nieuwe huis. Ik vond het erg groot, het had echte deuren en ramen en twee Chinese spiegels. “Dit is nogal een huis,” zei ik tegen de kahuna’s maar zij maakten zich ervan af door te zeggen: “Het is een aardig huisje.” Ik liep daarom bij die leugenaars weg, ging naar alle andere huizen en rook eraan. Niet één rook er muffig. Ik vroeg de kahuna’s dus nog eens: “Vertel mij eens: wat bouwen jullie?” En zij antwoordden: “Een huis.” Ik ben bij die samenzweerdere weggevloden, maar ik vermoed dat er iets niet pluis is. Maar wat het is, weet ik niet.’ Abner zat over die geheimzinnige gebeurtenissen te piekeren toen hij door de deuropening van zijn huis zeven inlanders op een rij uit de heuvels zag komen met takken melia en grote boeketten gemberbloemen in hun armen. Hij liet zijn bijbelvertaling voor wat zij was, haastte zich naar de weg en vroeg: ‘Waarom hebben jullie melia en gember gehaald?’ ‘Dat weten we niet,’ antwoordden de Hawaïanen. ‘Wie heeft jullie de heuvels ingestuurd?’ drong Abner aan. ‘Dat weten we niet.’ ‘Waar ga je met die bloemen heen?’ ‘Dat weten we niet.’ ‘Natuurlijk weten jullie dat!’ stouf hij op. ‘Het is belachelijk te zeggen dat je niet weet waar je heen gaat.’ En hij hinkte achter hen aan naar het water; daar gingen zij uit elkaar, ieder zijn eigen richting uit. Woedend stond Abner een paar minuten in de hete zon en hij probeerde de stukjes van de puzzel in elkaar te passen. Toen stopte hij zijn handen in zijn jaszakken, stapte naar de overkant, naar J & W, en zei bruusk: ‘John, wat is er aan de hand in Lahaina?’ ‘Wat bedoel je?’ zei John ontwijkend. ‘Ik heb net zeven inlanders met melia en gember zien sjouwen. Waarom doen ze dat?’ ‘Waarom heb je hun dat niet gevraagd?’ ‘Dat heb ik gedaan, maar ze zeiden me niets.’ ‘Misschien voor een of andere ceremonie,’ giste Whipple. Abner haatte en vreesde dat woord want het deed hem denken

aan verboden riten en aan heidense seksorgieën; daarom vroeg hij voorzichtig: ‘Je bedoelt ... heidense ceremoniën?’ Toen ging Whipple een licht op. ‘Nu je het zegt: twee dagen geleden wilde een van de walvisvaarders extra tapa hebben om te breeuwen. Gewoonlijk hoef ik maar met mijn vingers te knippen en ik heb een paar honderd meter bij elkaar. Nu ging ik een aantal huizen af; zij waren allemaal tapa aan het maken maar wilden niets verkopen.’ ‘Wat doen ze er dan mee?’ drong Abner aan. ‘Ze zeggen allemaal hetzelfde: “Het is voor Kelolo.”’ ‘Abner legde daarop de dokter alle kleine aanwijzingen voor die hij verzameld had; en toen zij de feiten nog eens waren nagegaan, vroeg hij: ‘John, wat is er aan de hand?’ ‘Ik weet het niet,’ zei Whipple. ‘Zijn Kelolo en zijn kinderen de laatste tijd in de kerk geweest?’ ‘Ja, even trouw als altijd.’ ‘Ik zal Kelolo in de gaten houden,’ lachte Whipple. ‘Hij is een slimme ouwe haai.’ De rest van de dag liep Abner te piekeren over het feit dat er kennelijk iets belangrijks voor zijn wakend oog verborgen werd gehouden. Maar die ergernis was niets vergeleken met wat er nog ging gebeuren toen hij op het einde van de middag de gedempte, doordringende dreun hoorde als van een heidense trom uit een ver dal. Hij luisterde en het hield op. Toen begon het opnieuw en hij riep: ‘De hula.’ Zonder Jerusha zelfs te vertellen waar hij heen ging begon hij te zoeken waar de reeds lang verboden hula werd gedanst; hij volgde het geluid van de ene wijk naar de andere totdat hij het tenslotte lokaliseerde als afkomstig uit een huis aan de rand van de stad. Hij snelde een kronkelpad op, vastbesloten de wellustige feestvierders te snappen en te bestraffen. Maar plotseling kwam er van achter een boom een grote inlander te voorschijn. Hij ging midden op het pad staan en vroeg: ‘Waar gaat u heen, Makua Hale?’ ‘De hula wordt in dat huis gedanst!’ zei Abner dreigend. De man moet echter een wachtpost geweest zijn want toen Abner de plaats bereikte waarvandaan het geluid van de trommel geklonken had, vond

hij alleen een groepje vriendelijke mannen en vrouwen die kerkliederen zongen. Er was geen trommel te bekennen. ‘Waar hebben jullie ze verstopt?’ raasde hij. ‘Wat verstopt, Makua Hale?’ ‘De trommels.’ ‘We hadden geen trommels, Makua Hale,’ zeiden ze met de meest innemende eenvoud. ‘Wij zongen kerkliederen.’ Maar toen hij weer thuis was, hoorde hij opnieuw het geluid van de trommels en hij zei tegen Jerusha: ‘Er is in deze stad iets aan de hand en het maakt me razend dat ik er niet achter kan komen wat dat is.’ Het avondeten liet hij staan maar later, toen de maan opkwam, zei hij vastbesloten: ‘Ik ga niet naar bed voordat ik weet wat voor zondigs ze daar uitspoken.’ Ondanks de protesten van Jerusha trok hij zijn witte hemd aan, deed zijn beste boord om, trok zijn pandjesjas aan en zette zijn hoge hoed op. Hij zocht een stevige stok en liep de warme, tropische nacht in. Eerst stond hij enkele minuten stil onder de sterren en de zuchtende palmen en probeerde krampachtig te ontdekken wat er in zijn gemeente gebeurde, maar hij hoorde niets. Hij vroeg zich af of Murphy in zijn kroeg weer met de hula begonnen was maar toen hij langs het café sloop, was alles rustig. Hij ging toen naar de pier omdat hij dacht dat de walvisvaarders misschien met Kelolo hadden afgesproken een orgie te organiseren, maar de schepen lagen rustig in het spookachtige maanlicht. Toen hij op de verste punt van de pier naar de schepen stond te kijken, zag hij uit zijn ooghoek dat een eind zuidwaarts langs het strand een lichtje flikkerde. Hij sloeg er verder geen acht op omdat hij dacht: ‘Een nachtvisser met zijn toorts op het rif.’ Maar het bewoog zich anders dan dat van een visser en hij mompelde: ‘Dat is niet één toorts. Het zijn er meer.’ En meteen dacht hij aan de nieuwe grashut op het terrein van Malama en aan de kahuna’s, en als een vis die aangetrokken wordt door het licht van de toortsen hinkte hij de pier af en liep langs de rand van het koraalrif, voorbij het fort, voorbij de grote huizen van de alii, op weg naar het huis van Malama. En

toen hij zonder geluid te maken door het zand liep, werden de toortsen helderder en werd het duidelijk dat er een belangrijke plechtigheid plaatsvond, een waarbij hij niet welkom was. Hij liep daarom stilletjes door en sloop van de ene kokospalm naar de andere totdat hij tenslotte op een plek kwam waar hij zich kon verschuilen en vanwaar hij kon zien wat er op het terrein van het paleis gebeurde. Het eerste dat hij zag was een groep wachtposten bij het hek dat van de openbare weg de paleistuin in liep. Hij stelde met voldoening vast: ‘Die wachtposten moeten mij van het terrein houden. Wat voor zondigs is mijn volk aan het uitvoeren?’ Hij behoefde niet lang te wachten want uit de menigte die van een geroosterd varken zat te smullen, kwam Kelolo naar voren in prachtige gele kleren en in gezelschap van zes kahuna’s in capes met veren. Kelolo gaf een teken met zijn hand en ergens bij het strand begon een trom te dreunen en toen nóg een en toen een met een heel andere, hoge toon in een bonzend, beheerst ritme. Plotseling kwamen uit de menigte zes vrouwen naar voren, dezelfde die Abner in het huis kerkliederen had horen zingen, zij waren naakt tot aan hun middel en hadden rode bloemen in hun haar, halssnoeren van gepolijste zwarte noten om hun schouders en enkelbanden van haaiantanden om die klikten toen zij een oude hula begonnen te dansen. Abner was al vele malen tegen deze dans te keer gegaan, hij had hem echter nooit gezien. Nu de deinende rokken van tibladeren bewogen in de dansende schaduwen, zag hij hoe plechtstatig en sierlijk de dans was. De vrouwen leken geesten zonder lichaam die op en neer golfd en op de avondwind: een beweging die begon bij hun hoofd, zich omlaag verplaatste langs hun soepele armen en in een ononderbroken symfonie van beweging uitliep tot in hun heupen. ‘Dit had ik niet verwacht,’ bromde Abner. ‘Ik dacht dat naakte mannen en vrouwen ...’ Maar dit begin van toegevendheid werd ongedaan gemaakt door wat er nu gebeurde, want hij stond verbijsterd toen een zanger vóór de

dansende vrouwen sprong en droevig maar toch uitbundig begon te roepen:

*Grote Kane, behoeder van de Hemelen,
Grote Kane, behoeder van de nacht,
Koning over de goden, heerser over alle mensen,
Kane, Kane, Kane!
Woon onze plechtigheid bij, zegen onze kust.'*

En terwijl Abner ongelovig stond te kijken kwam Kelolo uit de nieuwe grashut te voorschijn met de oude steen van Kane in zijn eerbiedige handen. Hij had al lang stukgeslagen moeten zijn, maar hij was dank zij de zorg van Kelolo behouden gebleven en Kelolo legde hem nu op een laag stenen altaar bij het strand. Toen hij hem op de juiste wijze had neergelegd, riep hij: 'Grote Kane, uw volk roept u een welkom thuis toe!' Er viel een diepe stilte toen iedere Hawaïaan in een rij achter Kelolo aanliep om het altaar met bloemen te bedekken. En toen dat gebeurd was, zongen de kahuna's een lied. Daarna roffelden op een teken van Kelolo de trommels een nieuw en wilder ritme. De mensen die de hula dansten bewogen zich vrolijker en het volk van Lahaina heette zijn oude god opnieuw welkom. Ondanks Abners honderd preken en tweehonderd gezangen over het vernietigen van heidense afgoden was deze steen de eerste die hij te zien kreeg. Hij staarde er geboeid naar op een weinig vrome wijze, want de merkwaardige combinatie van eerbied en extase die de steen deze afgodendienaars inboezemde getuigde van de ware kracht er van. Hierdoor ging de kleine zendeling veel van Hawaï begrijpen wat hij voordien niet geweten had: de voortlevende religieuze zin, het hechte besef van de geschiedenis en de

geheimzinnigheid. Hij verlangde vurig naar voren te stormen en het altaar dat deze onchristelijke krachten levend hield stuk te slaan. Maar zijn aandacht werd afgeleid van de afgod naar de gestalte van een man die nu uit de nieuwe grashut te voorschijn kwam. Het was Keoki Kanakoa, zwaar in trance: zijn mechanische bewegingen verrieden hoe diep zijn hypnose was. Hij was naakt tot aan zijn middel, zijn lichaam was ingewreven met olie. Om zijn lendenen droeg hij een bruine tapa en over zijn linkerarm droeg hij een cape met veren. Zijn helm had naar oude stijl een hoge kam die van onder in zijn nek tot aan zijn voorhoofd liep; hij droeg een halssnoer van mensenhaar waaraan een grote walvistanid bungelde in de vorm van een haak. Toen hij naar het beeld van Kane liep, zong een priester: 'Hij komt, de volmaakte man. Zijn haar is donker en rossig, zijn gestalte indrukwekkend : een driehoeksvorm van de schouders naar de smalle heupen. Zijn rug is recht, geen misvorming of vlek is er aan hem. Zijn hoofd is een vierkant, al van kindsbeen af. Zijn neusvleugels lopen breed uit. Zijn nek is kort en gespierd, en zijn ogen zijn betoverend als de boom die de vissen in de vijvers tot zich lokt. Hij is de volmaakte man en hij komt Kane vereren.' In trance liep de jonge alii naar het altaar, boog en riep uit: 'Grote Kane, vergeef uw zoon. Aanvaard hem nog eenmaal.' En in de schaduw bad Abner: 'Vergeef hem, almachtige God! Hij is in handen van slechte mensen en hij weet niet wat hij doet.' Maar Abner kreeg een nog zwaardere slag te incasseren want uit de grashut kwam Noelani te voorschijn. Zij droeg een gouden tapa en het befaamde halssnoer van haaiantanden van Malama. Zij had bloemen in haar haar en liep plechtig naar het altaar terwijl de priester bad: 'Zij komt, de volmaakte vrouw. Haar huid is onberispelijk, zacht en soepel als de golven van de oceaan, glanzend en glad als de bananenboembloesem. Zij is mooier dan het blad van de lehua, lieflijker dan de openbarstende knoppen van de broodvrucht. Haar

neusvleugels lopen breed uit van haar rechte neus. Haar wenkbrauwen zijn smal, haar lippen vol en haar rug is recht. Haar billen zijn rond, glanzend als de volle maan, stevig als de grondvesten van Maui. Zij is de volmaakte vrouw en zij komt Kane vereren.' Abner stond aan de grond genageld door de geloofsverzaking van deze twee mensen en hij fluisterde: 'Zij kunnen niet teruggaan naar Kane! Zij kennen de catechismus. Keoki is op Yale geweest. Ze zijn allebei congregationalisten. Ze zijn leden van mijn kerk en ik verbied het.' Maar ook al was hun geloofsverzaking compleet, het was nog slechts het voorspel van een veel belangrijker gebeurtenis, want uit de groep kahuna's die vannacht hun triomfen vierden stapte een grote priester naar voren die een zwarte tapa droeg zoals Abner er nog nooit een had gezien, en na een vurig gebed tot Kane zwaaide de priester de tapa door de avondlucht. Toen de tapa helemaal open was gewaaid, liet hij hem neerdalen op de schouders van de broer en zuster en riep: 'Van dit ogenblik af zullen jullie voor altijd dezelfde tapa delen!' En hij leidde het paar naar de hut. De trommels begonnen wild te roffelen. Dansers maakten woeste gebaren die de herinnering aan eerdere schone bewegingen deden vervagen, en de kahuna's zongen: 'Noelani en Keoki zijn gehuwd.' Abner kon het niet langer aanzien. Hij sprong uit zijn schuilplaats tevoorschijn, zwaaide met zijn stevige stok en schreeuwde: 'Gruwelijk! Gruwelijk!' Voordat de verbaasde menigte hem kon vastgrijpen, sprong hij naar het altaar; met een machtige zwaai van zijn stok sloeg hij de heilige steen van Kane tollende in het zand. Woedend sloeg hij naar de melia-takken en de gember. Toen liet hij zijn stok vallen, stapte plechtig op het getrouwde paar af, rukte de zwarte tapa af en schreeuwde: 'Gruwelijk!' De Hawaïanen waren nu van hun verbazing bekomen en Kelolo greep met de hulp van twee kahuna's Abner vast. Zij behandelden hem echter vriendelijk want zij wisten dat hij de priester was van de andere god en dat hij

alleen maar zijn plicht deed. Kelolo smeekte daarom zachtjes: ‘Beste kleine vriend, ga naar huis. Vanavond spreken wij met andere goden.’ Abner viel uit, daarbij op Keoki wijzend, en riep: ‘Dit is een schanddaad in Gods ogen.’ Keoki keek hem wazig aan en Abner riep: ‘Keoki, wat is er gebeurd?’ De reusachtige jonge alii staaarde zijn oude vriend aan en fluisterde: ‘Ik heb u gevraagd, dominee Hale, mij dominee te maken. Als uw kerk mij niet wenst ...’ ‘Dominee?’ riep Abner uit, en plotseling werden al de afschuwelijke dingen van die nacht—de huia’s, de steen, de trommels en de kahuna’s—hem te machtig: hij begon hysterisch te lachen. ‘Dominee?’ herhaalde hij verscheidene malen totdat Kelolo zijn hand vriendelijk maar stevig op de mond van de zending legde en hem wegvoerde uit de plechtigheid. Maar de van God vervulde man rukte zich los en rende terug, bijna tot aan het bruidspaar, voordat hij weer gegrepen werd. ‘Keoki!’ schreeuwde hij, ‘Zet je dit huwelijk door?’ ‘Zoals mijn vader vóór mij,’ antwoordde Keoki. ‘Schandelijk!’ kreunde Abner. ‘Je plaatst je daarmee buiten de beschaafde wereld.’ ‘Ssst,’ klonk een gebiedende stem en Abner deed een stap achteruit. Noelani kwam dicht bij hem staan en zei zachtjes: ‘Dierbare Makua Hale, wij doen dit niet om u te kwetsen.’ Abner keek de mooie jonge vrouw met de bloemen in het haar aan en hij zei even beheerst: ‘Noelani, je wordt door deze mensen in verleiding gebracht een zware zonde te begaan.’ De Alii Nui ging er niet op in maar wees in plaats daarvan naar de donkere heuvels en zei: ‘In vroeger dagen aanbaden wij onze eigen goden en onze dalen waren dichtbevolkt. Wij hebben geprobeerd uw God te aanbidden en onze eilanden zijn in ellende verzonken. Dood, verschrikkelijke ziekten, kanonnen en angst—dat is wat u ons gebracht hebt, Makua Hale, hoewel wij weten dat u dit niet gewild hebt. Ik ben de Alii Nui en als ik sterf zonder kind, wie zal de geest van Hawaï dan in leven houden?’ ‘Noelani, dierbaar meisje op wie ik mijn hoop

gevestigd had, er zijn tientallen mannen ... ook hier ... die er trots op zouden zijn jouw echtgenoot te mogen zijn.' 'Maar zouden hun kinderen Alii Nui kunnen worden?' antwoordde Noelani. Deze heidense manier van denken maakte Abner zo woedend dat hij achteruit deinsde en bedroefd uitriep: 'Gruwelijk! Malama zou je vervloeken in haar graf!' Kelolo bekende later dat hij had moeten zwijgen maar het niet kon en hij vroeg honend: 'Welke richtlijnen heeft Malama mij fluisterend op haar doodsbed gegeven, denkt u?' De kleine zending met het bleke gezicht en het vaalblonde haar dat oplichtte in het schijnsel van de toortsen keek Kelolo geschrokken aan. Kon het waar zijn wat de alii zei? Had Malama opdracht gegeven voor dit obscene gedoe? Deze mogelijkheid was zo weerzinwekkend dat hij die niet onder ogen kon zien: hij strompelde weg van het terrein, terwijl de kahuna's Kane weer in ere herstelden en de trommels hun huwelijksroffel hervatten. Versuft liep Abner over de donkere, zandige weg waarvan de stenen in de laatste jaren zoveel veranderingen hadden gezien. Hij zag de silhouetten van de huizen van de koning en de houten opslagplaatsen van de Amerikanen die God vertoornd en de zending tegengewerkt hadden. Op de rede lagen de walvisvaarders, zijn eeuwige vijanden, roerloos voor anker en in de kroeg van Murphy speelde iemand eenzaam op een harmonica. Wat vreemd was dat allemaal voor hem. In het holst van de nacht ging hij de stad uit en liep over een dor, met stenen bezaaid veld. En toen hij zich stootte tegen een tronk van afgeknotte bomen ging hij tussen de wortels zitten en keek naar zijn stille gemeente alsof hij er niet langer verantwoordelijk voor was. In het zuiden zag hij de monsterlijke toortsen der heidenen. Op de rede kon hij de boordlichten van de walvisvaarders zien zwaaien en daartussen lagen de met gras bedekte hutten van het volk. Wat was het eigenlijk een ellendige, smerige stad. En wat meelijwekkend! Wat had hij weinig indruk op Lahaina

gemaakt, wat gebrekkig was datgene wat hij had bereikt. Malama had hem voor de gek gehouden. Keoki had hem verraden. En Iliki was God weet waar. Nu had zelfs de vriendelijkste van allemaal, Noelani, zich tegen hem gekeerd en zijn kerk verwijten gemaakt. Tien jaar lang had hij maar één jas gedragen; God had hem niet één keer een broek gestuurd die hem paste. Hij had alleen die studieboeken gekregen die hij in het verre Boston kon vragen. Zijn vrouw had geslaafd in een ellendige hut. En hij had niets bereikt. Nu de dag aanbrak in zijn kleine stad bekeek hij diep vernederd de glinsterende zee, de spottende walvisvaarders en de paleistuin waar de toortsen langzamerhand doofden. En hij wenste vurig dat hij over deze hele gemeente, behalve het zendelingenhuis en zijn bewoners, een bijbelse verwoesting kon afroepen. ‘Watervloeden! Winden uit de heuvels! Pest! Verwoest deze plaats!’ Maar ook toen hij God smeekte om een dergelijke straf, organiseerden die perverse kleine goden uit de buurt een streek die het toppunt zou worden van vernedering: want in de daarop volgende nacht bracht de godin Pele hoogst persoonlijk opnieuw een bezoek aan haar trouwe Kelolo. Het resultaat van die geestverschijning zou Abner Hale maandenlang blijven achtervolgen. Toen John Whipple, die vroeg was opgestaan om de winkel te vegen, Abner wankelend de heuvels af naar de stad terug zag komen, holde hij naar buiten, greep de kleine man bij de arm en vroeg: ‘Abner, wat is er gebeurd?’ Hale begon het uit te leggen, maar hij kon de afschuwelijke woorden niet over de lippen brengen. Zonder iets te kunnen zeggen zweeg hij even, want het schemerde hem voor de ogen. Toen wees hij op een groep Hawaïanen die de weg van het paleis af kwamen. Zij hadden melia in hun haar, hun tred was licht; zij droegen een trommel en liepen in triomf zoals zij duizend jaar tevoren ook hadden gedaan. Abner zei zwakjes: ‘Vraag het hun maar.’ En hij hinkte weg om te gaan slapen. Later op die dag stuurde hij een brief naar de zendelingen in

Honoloeloe waarin hij schreef: ‘Vanmorgen, 4 januari 1832, om vier uur in de morgen triomfeerden de kahuna’s in het oude paleis van Malama; het vreselijk kwaad is geschied.’ Toen bij daglicht de voortekenen waren bestudeerd en de kahuna’s tevreden waren dat er een goed huwelijk was gesloten, verzekerden zij Keoki: ‘Vannacht heb je iets goeds gedaan voor Hawaiï. De goden zullen dat niet vergeten en als je kind geboren wordt, zul je vrij zijn weer terug te keren naar je eigen kerk en dominee te worden.’ Maar Keoki, huiverend onder de last die de goden hem op de schouders hadden gelegd, wist dat dit niet zou kunnen. De volgende avond wandelde Kelolo, dankbaar dat hij het voortbestaan van zijn familie op deze heerlijke eilanden had verzekerd, in de schemering rond en toen zag hij voor de laatste maal op deze aarde de stille, tengere figuur van Pele, de hoedster der vulkanen, gekleed in een zilverkleurig gewaad, haar vreemd, glasachtig haar wijd uitstaand in de nachtwind. Zij trad hem in de weg onder de palmen en wachtte tot hij bij haar zou komen; Kelolo kon zien dat haar gezicht straalde van tevredenheid. En toen ze met hem meeliep waarbij ze op geheimzinnige wijze dwars door bomen heen liep die haar op het smalle pad in de weg stonden, voelde hij zich zeer getroost. Zij liepen zo een paar mijl, verheugd over eikaars gezelschap, maar aan het eind van de wandeling deed Pele iets wat zij nog nooit had gedaan. Zij bleef staan, hief haar linkerhand op en wees naar het zuiden door het Keala-i-kahiki Kanaal naar Kaap Keala-i-kahiki. In die houding bleef zij enige minuten staan alsof zij Kelolo met haar felle en toch troostende ogen een bevel gaf. Hij was de eerste die het woord nam en vroeg: ‘Wat is er, Pele?’ maar zij vergenoegde zich ermee naar Keala-i-kahiki te wijzen en toen, alsof zij afscheid wilde nemen van deze grote alii, haar dierbare, persoonlijke vriend, liep zij rakelings langs hem heen, kuste hem met vurige lippen en verdween toen in een lang, zilverkleurig spoor van rook. Lange tijd bleef hij

staan en hij trachtte zich elk onderdeel van haar bezoek in zijn geheugen te prenten. En toen hij die nacht terugkeerde naar zijn eenzame hut buiten de paleistuin, nam hij zijn twee grootste schatten in handen: de verbleekte schedel van zijn vrouw Malama en een heel oude steen ter grootte van een vuist, vreemd van vorm en duidelijk met tekens erop. Meer dan veertig jaar geleden had hij die steen gekregen van zijn vader, die hem verzekerd had dat de Kanakoa's occulte krachten schepten uit die steen die een van hun voorouders bij een reis naar Bora Bora mee terug had genomen. De steen was, zo had zijn vader gezworen, niet alleen aan de godin Pele toegewijd, hij was de godin zelf. Zij kon zich vrij over de eilanden bewegen en haar volk waarschuwen voor komende vulkaanuitbarstingen. Maar haar geest zat in deze steen, en dat was sinds onheugelijke generaties zo geweest, zelfs nog vóór de dagen op Bora Bora. En heel de nacht zat Kelolo bij zijn schatten: hij probeerde het goddelijke mysterie te ontrafelen waarvan zij de belangrijkste onderdelen waren, 's Morgens verdween zijn verwarring want er kwam een snel schip op de rede van Lahaina met het bericht dat een grote uitbarsting van de vulkaan op Hawaï de hoofdstad Hilo bedreigde. De inwoners smeekten de Alii Nui Noelani aan boord te gaan van het snelle schip en daarheen te komen om de lavastroom die anders de stad zou wegvagen te stuiten. Toen het nieuws Noelani bereikte, wilde ze in een eerste opwelling in haar plaats Kelolo sturen want hij was de vriend van Pele. Bovendien was het haar uit gesprekken met dr. Whipple duidelijk geworden dat vulkanen het gevolg zijn van natuurkrachten; de uitbarstingen daarvan konden vrij goed voorspeld worden. En zij beseftte dat de verhalen die op de eilanden over Pele de ronde deden onzin waren. Maar voordat zij deze conclusies met de boodschappers uit Hilo kon bespreken, kwam Kelolo aansnellen en hij zei: 'Je moet gaan, Noelani. Als Pele Hilo verwoest, moet dat als straf zijn. Je

moet gaan naar de plaats waar de lava witheet is en haar eraan herinneren dat Hilo van haar houdt.’ ‘U bent de vriend van Pele,’ antwoordde Noelani. ‘U moet gaan.’ ‘Maar ik ben de Alii Nui niet,’ zei Kelolo ernstig. ‘Je krijgt nu de kans het volk voor altijd voor je te winnen.’ ‘Ik kan niet geloven dat Pele iets met deze lava uitstaande heeft,’ wierp Noelani tegen. ‘Ik heb haar vannacht gezien,’ zei Kelolo eenvoudig. ‘Ik heb met haar gesproken.’ Noelani keek haar vader verbaasd aan. ‘Hebt u Pele gezien?’ vroeg zij. ‘Ik ben twee mijl met haar meegelopen,’ antwoordde Kelolo. ‘En gaf zij u een boodschap?’ vroeg Noelani ongelovig. ‘Nee,’ loog Kelolo. ‘Maar zij waarschuwde me natuurlijk voor de vulkaan op Hawaï. Ja, zij wees naar Hawaï.’ Maar hij wist dat zij dat niet had gedaan. Zij had een heel andere kant opgewezen. ‘Wilt u dat ik naar Hilo ga?’ vroeg Noelani. ‘Ja, en ik zal je een steen meegeven waarmee je de lava zult kunnen tegenhouden,’ verzekerde Kelolo haar. En zo verliet de Alii Nui Noelani Kanakoa in het jaar 1832 met de vervloeking van Abner Hale in haar oren. ‘Dit is een dwaasheid. Gruwelijk!’ -Lahaina met een heilige steen bij zich. Zij reisde per schip naar de havenstad Hilo waar zij van de baai uit de overrompelende voortgang van de gloeiende lava kon gadeslaan. Traag gleed die verder en vernietigde in haar vurige omarming alles wat zij op haar weg vond. De stad was duidelijk tot de ondergang gedoemd: de volgende nacht zou de lava haar omsingelen en van het schip uit te oordelen had het geen zin dat een jonge vrouw proberen zou de stroom te stoppen. Maar de plaatselijke kahuna’s haalden verlicht adem toen zij Noelani zagen uitstappen, vol genezende mana, en haar moeilijke klim naar de lavastroom zagen beginnen. Achter haar stroomde de hele bevolking van de stad samen, uitgezonderd de plaatselijke zendelingen die woedend waren over dit heidens vertoon. De stoet trok plechtig voort langs de palmbomen aan de rand van de stad, langs de naubosjes en langs het lage geboomte. Nu lag

slechts enkele meters vóór hen de kronkelende, knetterende punt van de lava. Als er een nieuwe golf van de berg afkwam, gleeed die over eerdere stromen heen die in die tussentijd waren afgekoeld en gebruikte die als glijbaan naar lager gelegen delen. Als de nieuwe, withete stroom bij die uitgedoofde punt oude lava kwam, zweefde hij een ogenblik in de lucht en vloeiide dan in vele nieuwe richtingen verder, hier een boom, daar een huis, weer verderop een varkenskot vernietigend. Eerst was er een sissend, knetterend geluid van vuur te horen en dan stond het tot de ondergang gedoemde object plotseling in lichterlaaie. En als die afgrijselijke punt was afgekoeld, vormde die weer een geul voor de volgende stroom. Naar deze kruipende, kronkelende, alles vernielende punt was de jonge Noelani op weg. Toen zij bij het vuur kwam, onderging zij een verandering; de taak waartoe zij was geroepen was immers niet meer en niet minder dan een confrontatie met de godin van het vuur zelf, dan haar een halt toeroepen in een activiteit die de vulkanen lang voor de komst van de Polynesiërs hadden ontplooid. En in de spanning van deze laatste ogenblikken, in het verschrikkelijk innerlijk vuur dat haar verstand wegbrandde, verloor Noelani helemaal het gevoel ooit een christin te zijn geweest. Zij was een dochter van Pele, iemand in wier familie de godin zelf had verbleven; en nu zij terugkeerde onder de zeggenschap van de vuurgodin, plantte Noelani haar voeten voor de aanglijdende lava en besloot dat zij hier zou blijven staan en zo nodig zou sterven. Zij hield de heilige steen van Pele in de lucht en riep: ‘Pele! Grote godin. U vernietigt de stad van hen die u liefhebben! Ik smeek u te stoppen.’ Zij stond daar met de steen omhoog, zij zag nieuw vuur naar de punt toe kruipen en verder stromen naar de stad Hilo. Toen wierp zij tabak in het vuur, verder: twee flessen brandewijn die fel opbrandden, vier rode sjaals, want dat was de lievelingskleur van Pele, een rode haan en tenslotte een lok van haar eigen haar. En het vuur van Pele laaide in de punt,

verteerde de tabak en kwam niet verder: de lavastroom was gestopt aan Noelani's voeten. Maar niemand juichte, alleen de zachte gebeden van al diegenen die erop vertrouwd hadden dat Pele nooit de stad Hilo zou verwoesten waren te horen. De vuren doofden. De naar voedsel zoekende uitlopers verteerden geen huizen meer. In een roes keerde Noelani terug naar haar schip en begaf zich weer naar Lahaina om daar te wachten op de geboorte van het kind dat—als zij was heengegaan—haar plaats zou innemen als bemiddelaar met de goden.

Het tegenhouden van de lava was de zwaarste slag die Abner Hale in Lahaina te incasseren kreeg, want nu dat zo snel na de geloofsafval van Keoki en zijn zuster was gebeurd, werd dat uitgelegd als een bevestiging van hun huwelijk. Nu Noelani bewezen had op de oude goden invloed te kunnen uitoefenen, overtuigde dit de Hawaïanen dat die oude goden nog leefden. En velen begonnen van de christelijke kerk vervreemd te raken. Maar wat Abner het meest griefde was de hilariteit waarmee de Amerikanen het wonder bekeken. Een kapitein riep telkens: 'Van nu af aan kun je mij als een volgeling van Pele beschouwen!' Een ander beloofde: 'Als Noelani zich nu ook met de stormen wil bemoeien, kom ik ook bij haar kerk.' Abner leed onder ieder die afviel van zijn kerk en hij kromp ineen onder de spot van de Amerikanen. Voor hem werd het lava-incident een obsessie en hij liep overal rond en betoogde tegen iedereen die het horen wilde: 'Het brandend gesteente kwam tot daar en niet verder. Wat is daar voor wonderlijks aan?' 'Ja, maar wie liet het stoppen?' wierpen zijn kwelgeesten tegen. 'Een vrouw staat voor de punt van een lavastroom op het moment dat die uitdooft. En dat is dan een wonder?' snoof hij verachtelijk. 'Ja, maar wat zou er gebeurd zijn als zij er niet geweest was?' vroegen de logisch redenerende mensen verder. Na een paar weken ging Abner

tenslotte—wrokkend—raad vragen aan John Whipple; de jonge wetenschapsman stelde hem gerust: ‘Wanneer de inwendige spanning in een vulkaan hoog genoeg wordt, komt er een gewelddadige uitbarsting. Uitsluitend door de krachten in de aarde, en door niets anders, wordt de lava uitgestoten en rolt bergafwaarts. Als er genoeg lava is, stroomt die door tot de oceaan. Is er niet genoeg, dan houdt de stroom onderweg op.’ ‘Zijn die dingen algemeen bekend?’ vroeg Abner. ‘Iedereen die een beetje kennis van zaken heeft weet dat,’ antwoordde Whipple, ‘kijk maar naar Lanai. Iedereen kan zien dat het ooit een vulkaan is geweest. Kijk naar ons eigen Maui. Eens moeten die twee afzonderlijke vulkanen zijn geweest die langzamerhand aan elkaar gegroeid zijn. Ik denk dat eens alle afzonderlijke eilanden die wij hier vanaf de pier kunnen zien één groot eiland zijn geweest.’ ‘Hoe is dat mogelijk?’ vroeg Abner. ‘Of de eilanden zijn omlaag gegaan of de zee omhoog. Beide verklaringen zijn mogelijk.’ Deze visie kon Abner moeilijk accepteren en hij keerde naar zijn eigen zekerheden terug: ‘Wij weten dat de aarde vierduizendvier jaar vóór de geboorte van Christus werd geschapen; er staat nergens geschreven dat er eilanden omhoog of omlaag gegaan zijn.’ Die gedachte stond hem tegen. Whipple stond op het punt hem te vragen hoe het dan met de zondvloed zat maar hij veranderde van onderwerp en merkte terloops op: ‘Abner, waarom heb je bij het huwelijk van Keoki en Noelani zo’n slechte indruk gemaakt? Je hebt die week heel wat invloed verloren.’ ‘Het was gruwelijk, onnatuurlijk, onrein,’ stoof Abner op. ‘Ik heb er heel veel over nagedacht,’ zei Whipple nadenkend. ‘Wat is er zo erg aan? Nee, kom nu eens niet aan met bijbelcitaten! Geef me je eigen mening.’ ‘Het is walgelijk en onnatuurlijk,’ tierde Abner die nog niet over het gedrag van zijn twee geliefde Hawaïanen heen was. ‘Maar wat is er nu echt zo walgelijk aan?’ hield Whipple vol. ‘Elke beschaafde samenleving ...’ begon Abner, maar de ander werd ongeduldig

en snauwde: ‘Verdorie, Abner, steeds als je je antwoord zo begint, weet ik dat het waardeloos is. Twee van de meest beschaafde samenlevingen die we ooit gekend hebben waren die van de Egyptenaren en die van de Inca’s. Nu, geen enkele Egyptische koning mocht ooit iemand anders trouwen dan zijn eigen zuster, en als ik mag geloven wat ik gehoord heb was het bij de Inca’s net zo. En toch ging het goed met die samenlevingen.’ Whipple vervolgde: ‘Wetenschappelijk gesproken is het systeem niet slecht. Dat wil zeggen: als je bereid bent kinderen met opvallende gebreken zonder meer dood te maken; en kennelijk waren de Egyptenaren, de Inca’s en de Hawaïanen daartoe bereid. Heb jij ooit een mooiere groep mensen gezien dan de alii?’ Abner had het gevoel dat hij misselijk werd maar voordat hij op Whipples verbluffende opmerkingen kon reageren, zei de dokter: ‘Noelani heeft me gevraagd bij de geboorte van haar baby te helpen.’ ‘Dat heb je natuurlijk geweigerd,’ zei Abner als sprak dat vanzelf. ‘O nee. Een andere dokter maakt zoiets in zijn praktijk in zijn hele leven niet mee,’ verklaarde Whipple. ‘Jij wilt deelgenoot zijn van zo’n misdaad?’ vroeg Abner verbijsterd, bij het vooruitzicht. ‘Natuurlijk,’ zei Whipple, en de twee mannen wandelden zwijgend terug van de pier. Maar toen Abner thuis was gekomen en zijn kinderen de omheinde tuin in had gestuurd, vertrouwde hij zijn vrouw fluisterend het walgelijke nieuws toe dat John Whipple bereid was Noelani bij de geboorte van haar kind te assisteren. Maar tot zijn verbazing antwoordde Jerusha: ‘Natuurlijk. Het meisje verdient alle zorg. Het moet dubbel angstig voor haar zijn.’ ‘Maar John Whipple. Een gedoopt christen!’ ‘Waar het op aan komt is dat hij arts is. Dacht jij dat ik ooit gerust ben geweest terwijl ik wist dat een volkomen onervaren man mij bij de geboorte van mijn kinderen moest assisteren?’ ‘Ben je zo bang geweest?’ vroeg Abner verrast. ‘In het begin wel,’ zei Jerusha, ‘maar omdat ik zoveel van je hield, kon ik mijn angst onder controle krijgen.’

Daarom ben ik blij dat broeder John dat meisje helpt bevallen.’ Abner begon weer uit te varen maar Jerusha had in deze maanden genoeg over zijn tegenslagen gehoord en zei nu vastberaden: ‘Lieve man, je maakt jezelf belachelijk.’ ‘Wat bedoel je daarmee?’ hijgde hij; hij stond op en liep opgewonden naar de deur. ‘Je vecht tegen de kahuna’s en Kelolo en Keoki en Noelani en zelfs tegen dr. Whipple. In de kerk komt er geen welwillend woord over je lippen. Je doet of je Lahaina en alles wat zich hier bevindt haat. Je hebt zelfs je kinderen links laten liggen zodat Micah al tegen me heeft gezegd: “Vader heeft me al in geen twee maanden Hebreeuws gegeven.” ‘Ik heb het erg te kwaad gehad,’ zei Abner verontschuldigend. ‘Ik weet wat je allemaal hebt doorgemaakt,’ zei Jerusha teder en zij trok haar gespannen kleine echtgenoot in een van de stoelen van de walvisvaarder. ‘Maar als wij zoals ik denk, hier in een geweldig gevecht tussen de oude en de nieuwe goden gewikkeld zijn ...’ Zij zag dat die manier van spreken Abner griefde en daarom verbeterde ze meteen: ‘Wat ik bedoel is dat we tussen heidense wegen en de weg van de Heer dat gevecht moeten voeren met de meest subtiele middelen. Wanneer het oude de eilanden schijnt te heroveren, moeten wij het bestrijden met ...’ ‘Ik heb ze allemaal gewaarschuwd!’ riep Abner uit. Hij sprong op uit zijn stoel en beende heen en weer over de aarden vloer. ‘Ik heb tegen Kelolo gezegd...’ ‘Wat ik zeggen wilde,’ zei Jerusha vriendelijk en stond ook op om dichterbij haar opgewonden echtgenoot te zijn, ‘is dat je in deze tijden als het erop aankomt nog kalmer moet zijn dan gewoonlijk, rustiger, krachtiger. Je hebt mij verteld hoe je naar de drie boosdoeners Keoki, Noelani en Kelolo hebt gewezen en hun om beurten hebt gezegd: “God zal je vernietigen.” Maar je hebt mij niet verteld of laten zien hoe je met de liefde van Christus geprobeerd hebt de mensen in deze verwarrende tijden tot gids te zijn. Ik heb je steeds bitterder zien worden en, Abner, daar moet een eind aan

komen. Jij bent degene die het goede dat je verricht hebt, kapot maakt.’ ‘Ik heb het gevoel dat ik helemaal niets heb verricht,’ zei hij heel deemoedig. Jerusha pakte de hand van haar echtgenoot en hield die in de hare terwijl zij zijn mager gezicht naar haar toedraaide. ‘Lieve man,’ zei zij plechtig, ‘als ik alles zou opsommen wat jij in Lahaina gepresteerd hebt, zou ik de rest van mijn leven nodig hebben. Kijk eens naar dat kleine meisje in de zon. Als jij niet hier was geweest, zou zij geofferd zijn.’ ‘Als ik haar zie,’ zei Abner met een knagende pijn in zijn hart, ‘moet ik steeds aan de kleine Iliki denken, de aardigste van alle kinderen, die nu van de ene walvisvaarder naar de andere wordt doorgegeven.’ Deze woorden kwamen zo onverwacht—want Abner had een hele tijd niet over Iliki gesproken—dat Jerusha, toen ze weer dacht aan haar meest geliefde leerlinge, bittere tranen voelde opwellen; ze bedwong ze echter en zei: ‘Als wij, toen we Iliki kwijtraakten, indruk op de eilandbewoners hebben gemaakt ... en, Abner, zij waren onder de indruk!’ Zij zweeg, snoot haar neus en sloot haar opmerkingen af met een duidelijke opdracht: ‘Lieve leidsman, je moet glimlachen. Je moet preken over grote, verheven onderwerpen. Je moet deze mensen winnen voor de Heer door hen in liefde zo sterk te binden dat zij God voor altijd zullen toebehoren. Je ... moet... liefde ... preken.’ Terwijl dit hoofdthema van Jerusha week na week in zijn hoofd bleef dreunen, begon Abner Hale aan de reeks preken die Lahaina volledig voor het christendom zouden winnen. Want hij bemerkte dat, wanneer hij sprak over het goede leven en over de gevolgen van Gods liefde voor de mensheid, het tegendeel gebeurde van wat hij had verwacht. Hij had gedacht dat de eilandbewoners zich naar het voorbeeld van Kelolo en zijn kinderen van de Heer zouden afwenden. Het gewone volk wist echter dat er ondanks Kelolo’s terugkeer naar het oude geen echte hoop meer voor hen was; en Abners weloverwogen, rustige, troostende woorden vonden hun weg naar vele harten

die voordien zijn waarschuwingen hadden afgewezen. Hij preekte een leer die nieuw voor hem was ... ‘Het Heilige Woord Gods, uitgelegd door Jerusha Bromley, gewijzigd onder invloed van de Mysteriën in een Vreemd Land.’ Hij bleef met kracht hameren op het feit dat de zonde voor de mens onontkoombaar was maar hij benadrukte nu vooral de troostvolle tussenkomst van Jezus Christus. En wat zijn luisteraars dubbel boeide was zijn terugkeer tot de tactiek die hij als heel jonge man had toegepast bij zijn preken tot de walvisvaarders van de Falkland Eilanden: hij hield zich speciaal met die problemen bezig die zijn gemeente betroffen zodat, als hij sprak over Christus’ mededogen, hij botweg zei: ‘Jezus Christus zal de verwarring waarvoor Zijn geliefde zoon Keoki Kanakoa werd geplaatst begrijpen en Jezus zal zijn dolende dienaar lief kunnen hebben evenals u en ik hem moeten liefhebben.’ Toen deze woorden tot Keoki in het graspleis doordrongen, brachten die hem in de war en dreven hem naar het strand. Daar dwaalde hij uren rond, peinzend over de natuur van Christus zoals hij Hem zich herinnerde uit de oude, veilige dagen van de zendingsschool in Cornwall in het verre Connecticut. Toen was Jezus een tastbare realiteit en het langzaam verdwijnen van dat beeld hinderde Keoki.

Toen bekend werd dat het uur naderde waarop Noelani zou bevallen en dat haar kind vóór de volgende zondag moest worden geboren, sprak Abner openlijk over dit feit; en in plaats van te keer te gaan tegen de omstandigheden waaronder het kind verwekt was sprak hij meer dan anderhalf uur over Christus’ bijzondere voorliefde voor kleine kinderen. Hij herinnerde aan zijn eigen emotie bij de geboorte van zijn twee zoons en zijn twee dochters en aan zijn liefde voor het meisje Iliki dat nu verloren was—in de mate waarin Iliki’s verdwijning verder in het verleden lag, in die mate werd zij

jonger in zijn herinnering—en over de vreugde die heel Lahaina moest voelen nu hun geliefde Alii Nui op het punt stond een kind te krijgen. Omdat Hawaïanen nergens méér van hielden dan van kinderen, voor wie zij aardig en begrijpend waren, zaten de tweeduizend gelovigen gedurende de laatste vijftien minuten van de preek stilletjes te snikken zodat Abner, zonder dat hij zelf helemaal begreep hoe hij dat voor elkaar gekregen had, bemerkte dat zijn meevoelende woorden bijna heel Lahaina losmaakten van Kelolo en zijn kahuna's terwijl zijn toorn vroeger de Hawaïanen in de armen van de oude goden had teruggedreven. Lahaina zag daarom met een zekere verwarring de geboorte van zijn volgende Alii Nui tegemoet: als trouwe Hawaïanen verheugden zij zich over de voortzetting van hun vorstengeslacht; als christenen wisten zij dat Kelolo en zijn kinderen iets verkeerd hadden gedaan. Noelani bracht een tweeling ter wereld en dr. Whipple zei toen hij het graspaleis verliet tegen zijn wachtende vrouw: 'We moeten ons op een akelig moment voorbereiden, Amanda. De jongen is een mooi kind maar het meisje is misvormd. Ik denk dat ze zich vóór morgen van haar zullen ontdoen.' En toen door de stad het verhaal ging dat Keoki Kanakoa eigenhandig zijn misvormde dochter had opgenomen en haar op de vloedlijn had gelegd voor de haai-god Mano, ging er een golf van afkeer door de stad. 's Zondags was de kerk van Lahaina zoals in vroeger tijden afgeladen met bijna drieduizend mensen. Op weg naar de kerkdienst zei Jerusha echter tegen haar man: 'Denk eraan, lieve man, dat God hierover al gesproken heeft. Jij hoeft het niet over te doen.' En onmiddellijk zette Abner de gedachte aan de tekst waarover hij een donderpreek had willen houden van zich af (Lukas 23, vers 34: 'Vader, vergeef het hun, want zij weten niet wat zij doen.') En in plaats daarvan sprak hij over die geweldige woorden uit Prediker die hem de laatste tijd steeds door het hoofd waren gegaan: 'Het ene geslacht gaat en het andere

geslacht komt, maar de aarde staat in eeuwigheid; ook rijst de zon op en de zon gaat onder ... Alle de beken gaan in de zee, nochtans wordt de zee niet vol; naar de plaats waar de beken henengaan, derwaarts gaande keren zij weder ... Hetgene dat er geweest is, hetzelfde zal er zijn, en hetgene dat er gedaan is, hetzelfde zal er gedaan worden, zodat er niets nieuws is onder de zon ... Daar is geene gedachtenis van de voorafgaande dingen; en van de navolgende dingen die zijn zullen, van dezelfde zal ook geene gedachtenis zijn bij degenen die nogmaals wezen zullen.’ Hij sprak over het voortleven van Maui, dat de walvissen elk jaar terugkomen om te spelen en dat de ondergaande zon zich koninklijk bewoog in de loop van de maanden van de vulkaan van Lanai naar de punt van Molokai. Hij sprak over de fluitende wind die kerken omver kon blazen en over het voorbije verleden toen Kamehameha zelf op zijn machtige veroveringstocht deze wegen had begaan. ‘De aarde staat in eeuwigheid,’ riep hij uit in mooi Hawaïaans. En toen Jerusha naar de geïnspireerde reeks beelden luisterde, wist ze dat de haat die hij kort tevoren Lahaina nog had toegedragen nu voorbij was. Abner sprak namelijk over de zichtbare wereld die voortleeft en verder over de menselijke samenleving die de aarde in bezit heeft genomen. ‘Met al haar onvolmaaktheden leeft zij toch voort,’ erkende Abner, maar hij ging toen meteen over op zijn onveranderlijk visioen van Genève zoals het bestuurd was door Calvijn en De Bèze; en door de suggestie van vele onuitgesproken vergelijkingen leidde hij zijn grote aantal gelovigen naar de waarheid die hij zelf zocht: sommige vormen van menselijk gedrag zijn beter dan andere. En op dit punt kwam hij weer op een gedachte die in de loop van de jaren voor hem een passie was geworden: dat een samenleving goed is wanneer die de kinderen beschermt. ‘Jezus Christus heeft zelfs kinderen lief die niet volmaakt zijn,’ predikte hij; en met dit ontzaglijk contrast besloot hij. ‘Wat heeft hij over

de baby gezegd?’ vroeg Keoki zenuwachtig toen zijn spionnen hem in het oude grasplein verslag uitbrachten. ‘Niets,’ antwoordden de mannen. ‘Ging hij tekeer over de zonde die we begaan hebben?’ vroeg de opgewonden jongeman. ‘Nee. Hij had het erover hoe mooi Maui is.’ Het werd even stil en de mannen legden uit: ‘Hij heeft noch over u, noch over Noelani gesproken. Maar op één punt begreep ik uit zijn woorden dat hij u zou vergeven als u ooit in de kerk zou willen terugkeren.’ Het effect van deze woorden op Keoki was verbluffend; hij begon te beven alsof iemand hem door elkaar schudde; na een tijdje trok hij zich in grote verwarring terug in een hoek van de kamer waar hij plechtig op een stapel tapa ging zitten alsof hij al dood was. Hij zei: ‘Ga weg!’ En toen zijn vrienden weggingen fluisterden zij tot elkaar: ‘Denk je dat hij het besluit genomen heeft om te sterven?’ Deze kwestie werd in alle ernst besproken, want de Hawaïanen wisten dat Keoki door twijfel over de twee tegengestelde godsdiensten werd gekweld en dat hij weliswaar kennelijk uit vrije wil naar de inlandse goden van Kelolo was teruggekeerd; maar ook wisten ze dat hij zich niet gemakkelijk los had kunnen maken van de god van Abner en dat de onverenigbare godheden in zijn hart om de voorrang streden. Zij wisten ook—daar waren zij Hawaïanen voor—dat als Keoki eenmaal het besluit nam te sterven, hij het ook doen zou. Zij hadden hun vaders en hun ooms horen zeggen: ‘Ik ga sterven,’ en zij waren ook gestorven. Toen een jongeman dan ook zijn vraag herhaalde: ‘Denk je dat Keoki het besluit genomen heeft om te sterven?’ werd er in de groep diep over nagedacht. Men werd het over het volgende eens: ‘Wij denken dat hij weet dat hij niet kan voortleven als er twee goden vechten om zijn hart.’

Eigenlijk was de kwestie helemaal niet belangrijk, want Lahaina stond op het punt bezoek te krijgen van een epidemie

die bekend was als de gesel van de Stille Oceaan. Bij vorige bezoeken had die vreselijke ziekte meer dan de helft van de bevolking van Hawaï uitgeroeid en nu lag zij gereed in het ruim van een walvisvaarder die op de rede van Lahaina voor anker lag om opnieuw met demonische kracht toe te slaan en een toch al ten dode gedoemde bevolking uit te moorden, te doen wegteren en te vernietigen. Het was de ergste ziekte van de Stille Oceaan: de mazelen. Deze keer begon de epidemie erg onschuldig door over te springen van de besmette walvisvaarder naar het huis van de zendelingen; daar was honderd generaties lang in Engeland en in Massachusetts een immuniteit opgebouwd waardoor de aandoening niet méér was dan een onschuldige kinderziekte. Jerusha bekeek op een ochtend Micahs borst en zag er de gebruikelijke rode vlekken. ‘Heb je keelpijn?’ vroeg ze. En toen Micah dit bevestigde, zei ze tegen Abner: ‘Ik denk dat onze zoon de mazelen heeft.’ Abner bromde: ‘Dan zullen Lucy, David en Esther het ook wel krijgen.’ Hij haalde zijn medische boeken van de plank om te zien wat hij aan de lastige koorts zou moeten doen. De behandeling was niet moeilijk en het was duidelijk wat er gedaan moest worden. Hij zei dus: ‘We zullen de kinderen drie weken binnen houden.’ Toen bedacht hij dat het misschien verstandig zou zijn even naar John Whipple toe te gaan om te zien of die sneller werkende middelen tegen de koorts had. Daarom ging hij naar J & W en zei: ‘Pech! Micah schijnt de mazelen te hebben en ik denk ...’ Whipple liet zijn pen vallen en riep: ‘Zei je mazelen?’ ‘Ja. Vlekken op zijn borst.’ ‘O, mijn God!’ kreunde Whipple; hij greep zijn tas en rende naar het huis van de zendelingen. Met bevende vingers onderzocht hij de zieke jongen en Jerusha zag dat hij transpireerde. ‘Zijn mazelen zo gevaarlijk?’ vroeg zij verschrikt. ‘Voor hem niet,’ antwoordde Whipple. Hij waste zorgvuldig zijn handen en liep toen met de ouders naar de voorkamer. Fluisterend vroeg hij: ‘Hebben jullie sinds Micah ziek is geworden nog contact met

Hawaïanen gehad?’ ‘Nee,’ zei Abner. ‘Ik ben alleen naar je winkel gelopen.’ ‘Goddank,’ zuchtte Whipple. ‘Abner, we hebben maar een heel kleine kans die vreselijke ziekte niet naar de Hawaïanen te laten overslaan, maar ik wil dat je met je gehele gezin drie weken hier in huis blijft. Je mag met niemand contact hebben.’ Jerusha vroeg hem op de man af: ‘Broeder John, heeft hij inderdaad de mazelen?’ ‘Ja,’ antwoordde hij, ‘en ik wilde dat het wat anders was. Wij moeten er ons op voorbereiden dat er droevige dagen te wachten staan.’ En bang voor die verschrikkelijke bedreiging vroeg hij in een opwelling: ‘Abner, wil je als jeblieft voor ons allemaal ... voor Lahaina bidden? Dat de stad voor die ziekte gespaard blijft.’ En zij knielden neer terwijl Abner bad. Maar de mannen van de besmette walvisvaarder hadden onbelemmerd door de stad rondgelopen en de volgende morgen keek dr. Whipple toevallig naar buiten en zag een—naakte—inlander een ondiepe kuil voor zichzelf graven vlak bij de oceaan; daar kon koel water in lopen en de rechthoek in het zand vullen. Whipple rende naar het rif en riep: ‘Kekuana, wat doe je?’ En de Hawaïaan antwoordde vreselijk bibberend: ‘Ik heb het gevoel of ik in brand sta. Het water zal me afkoelen.’ Dr. Whipple zei streng: ‘Ga terug naar je huis, Kekuana, en omwikkel je met tapa. Zweet deze ziekte uit, anders ga je zeker dood.’ Maar de man zei: ‘U weet niet hoe vreselijk het brandt.’ Hij liet zich in het zilte water zakken en binnen een dag was hij dood. Nu begonnen met mazelvlekken overdekte Hawaïanen overal langs het strand kuilen te graven in het koele, vochtige zand. Dr. Whipple kon zeggen wat hij wilde, maar zij kropen in het verkoelende water en stierven. De koele irrigatiekanaaltjes en de taro-akkers lagen vol lijken. De ziekte woedde door de armzalige hutten van de stad als een vuur en ontstak bij haar slachtoffers een verwoestende koorts die zij niet konden verdragen. Dr. Whipple vormde met zijn vrouw, de Hales en de Jandersen een medisch team dat drie

weken lang zwoegde, praatte, troostte en begroef. Abner riep eens wanhopig uit: ‘John, waarom willen die koppige mensen zich toch per se in de branding gooien terwijl zij weten dat het hun dood is?’ En Whipple antwoordde uitgeput: ‘Wij zien dat verkeerd omdat wij de koorts de mazelen noemen, maar voor dit volk zonder weerstand is het iets veel ergers, Abner! Zo’n koorts heb jij nog nooit gehad.’ Toch zei de kleine zendeling zijn patiënten telkens weer: ‘Als je het water in gaat, ga je dood.’ ‘Maar ik wil doodgaan, Makua Hale,’ antwoordden zij. Jerusha en Amanda redden heel wat levens door in de hutten door te dringen en de baby’s, zelfs zonder te vragen, mee te nemen: zij wisten dat de ouders, als hun koortsige kinderen droevig bleven kreunen, ze naar de zee zouden brengen. Zij wikkelden de kinderen in dekens en gaven hun een stroopje van zeelook waardoor de koorts—zoals het moet—via de blaasjes in de huid naar buiten kon komen. Daardoor konden de vrouwen de kinderen redden, maar de volwassenen konden door geen logica of geweld van de zee worden weggehouden; in Lahaina stierf een op de drie Hawaïanen. Op een gegeven ogenblik kwamen de mazelen ook binnen het goed omwalde terrein van Malama. Keoki werd ziek (hij vond dat niet erg) en ook zijn zoontje Kelolo. De Hales troffen het gezin Kanakoa bibberend aan en Jerusha zei meteen: ‘Ik neem de kleine jongen mee naar huis.’ En er moet Abner door een vreselijke duivel iets ingefluisterd zijn, want toen zijn vrouw het stervende kind in haar armen had, hield hij haar tegen en vroeg: ‘Zou het niet beter zijn dit kind van de zonde ...?’ Jerusha keek haar echtgenoot recht in de ogen en zei: ‘Ik neem de jongen mee. Dat hebben wij op grond van de nieuwe wetten gepredikt ... alle kinderen.’ Toen zij weg was, merkte Abner dat Keoki naar het strand ontsnapt was waar hij een ondiepe kuil groef; daar liet hij zout water inlopen. En voordat Abner hem kon inhalen, lag hij al in het water en vond tenslotte wat verlichting. Abner hinkte langs het rif, ging op hem af en riep:

‘Keoki, als je dat doet, ga je zeker dood.’ ‘Ik ga dood,’ zei de grote alii huiverend. Vol medelijden zei Abner: ‘Kom eruit. Dan zal ik je in dekens wikkelen.’ ‘Ik ga dood,’ hield Keoki vol. ‘Er is geen zonde die God niet vergeven kan,’ verzekerde Abner de rillende man. ‘Uw God bestaat niet meer,’ mompelde Keoki vanuit zijn koele kuil. ‘Ik ga dood en zal in het water van Kane mijn leven vernieuwen.’ Abner schrok erg bij deze woorden en hij vroeg: ‘Keoki, spreek niet zulke godslasterlijke taal tegen de God die je liefheeft, zelfs niet vlak voor je sterft.’ ‘Uw God brengt ons slechts ziekte,’ antwoordde de huiverende man. ‘Ik zal voor je bidden, Keoki.’ ‘Dat is nu te laat. U hebt mij nooit graag in uw kerk gezien.’ De door koorts verteerde alii bespatte zijn gezicht met water. ‘Keoki,’ smeekte Abner, ‘je gaat sterven. Bid met mij voor je onsterfelijke ziel.’ ‘Kane zal mij beschermen,’ hield de doodzieke jongeman vol. ‘Nee, nee!’ riep Abner uit maar hij voelde een sterke hand die hem bij de arm greep en hem wegtrok van de kuil. ‘Het was de eenogige Kelolo die zei: ‘U moet mijn zoon met zijn god alleen laten.’ ‘Nee,’ riep Abner driftig. ‘Keoki, wil je met mij bidden?’ ‘Ik begin aan een duistere reis,’ antwoordde de zieke man zwak. ‘Ik heb Kane gezegd dat ik kom. Andere gebeden zijn niet nodig.’ De opkomende vloed bracht fris, koeler water in de kuil. Op dat moment sprong Abner in de ondiepe kuil en greep zijn vroegere vriend bij de handen. ‘Keoki, sterf niet in duisternis. Mijn dierbaarste broeder .. .’ Maar de alii rukte zich van Abner los en bedekte zijn gloeiend gezicht met zijn onderarmen. ‘Haal hem weg,’ riep de jongeman schor. ‘Ik zal sterven met mijn eigen god.’ En Kelolo sleurde Abner bij de kuil vandaan. Toen de epidemie was uitgewoed, brachten Abner en Jerusha de kleine Kelolo, nu blakend van gezondheid, naar het paleis terug waar Noelani het kind aannam en rustig bekeek. ‘Hij zal de laatste der alii zijn,’ voorspelde zij bedroefd. ‘Maar het is misschien beter zo. Nog zo’n epidemie en het is met ons

allemaal gedaan.’ Rustig zei Abner: ‘Noelani, je merkt dat Jerusha en ik méér van je houden dan van alle anderen. Jij bent kostbaar in de ogen van God. Wil je terugkeren in Zijn kerk?’ De grote, aantrekkelijke jonge vrouw luisterde aandachtig naar die berouwvolle woorden. Ze had de neiging Abners berouw te aanvaarden want zij had de kahuna’s nooit serieus genomen. Maar toen zij aan haar dode broer dacht, stond haar besluit vast en zij antwoordde bitter: ‘Als u Keoki de helft van de liefde had gegeven die u mij nu betoont, zou hij niet dood zijn.’ Het was heel duidelijk dat zij nooit in de kerk zou terugkeren ... tenminste niet in de kerk van Abner Hale.

Op een dag in het begin van 1833—dokter Whipple was weer wat bekomen van de uitputting die de epidemie met zich had gebracht—werd hij aangesproken door een matroos die vroeg: ‘U bent doe Whipple?’ ‘Jazeker,’ zei John. ‘Ik heb opdracht u dit persoonlijk te overhandigen,’ verklaarde de matroos. ‘Op welk schip zit je?’ vroeg de dokter. ‘De *Carthaginian*. We liggen in Honoloeloe.’ Nieuwsgierig maar wat bezorgd maakte Whipple de brief open waarin enkel stond: ‘Beste dokter Whipple, U bent een vindingrijk man. Kunt u Abner en Jerusha Hale een week Lahaina uit krijgen? Ik ben van plan een huis voor hen te bouwen. Uw goede vriend, Rafer Hoxworth.’ ‘Zeg tegen je kapitein dat het goed is,’ zei Whipple. ‘Wanneer kan hij komen?’ vroeg de matroos. ‘Aanstaande maandag.’ ‘Dan zal hij er zijn.’ Whipple stelde dus een ingewikkeld plan op waarbij Abner werd opgeroepen naar wat de zendelingen een ‘langdurige bespreking’ plachten te noemen in Wailuku, waar hij lang geleden Urania Hewlett tot haar dood toe verzorgd had. Tot Abners verbazing zeiden de Whipples: ‘Amanda en ik moeten eens uitblazen. Wij gaan bij wijze van vakantie met jullie mee.’ ‘En de kinderen dan?’ vroeg Jerusha angstig, want zij had hen sinds Micahs geboorte

nog geen nacht alleen gelaten. ‘Mevrouw Janders zorgt voor de kinderen,’ verzekerde John. En hoewel zowel Abner als Jerusha het riskant vond hun kroost toe te vertrouwen aan een vrouw die haar baby’s door Hawaïaanse vrouwen liet verzorgen, stemden zij uiteindelijk toch toe. De vier die elkaar aan boord van de *Thetis* zo goed hadden leren kennen begonnen aan hun prettige tocht naar Wailuku. Toen zij echter bovenop de pas waren aangekomen die het eiland in twee helften verdeelt, bleef John Whipple staan en staarde bedroefd naar de dalen die door de mazelen ontvolkt waren; hij zei: ‘Abner, op een of andere manier moeten we een krachtig nieuw volk op deze eilanden zien te krijgen. Als die uitstervende Hawaïanen nu eens met sterke nieuwe mensen zouden kunnen trouwen ...’ ‘Wie zou je daarvoor kunnen krijgen?’ vroeg Abner terwijl hij zijn voorhoofd afwiste. ‘Vroeger dacht ik dat het Polynesiërs zouden moeten zijn,’ antwoordde Whipple. ‘Maar ik ben onlangs van gedachte veranderd. Het moeten Javanen zijn. Totaal nieuw bloed.’ Toen hij zweeg, vergeleek hij onwillekeurig de droge gebieden aan de lijzijde waar hij net vandaan gekomen was met de groene loefzijde waar zij nu heen gingen. ‘Merkwaardig,’ peinsde hij. ‘Wat is er?’ vroeg Abner. ‘Ik keek naar de twee helften van dit eiland,’ antwoordde Whipple. ‘De regen valt daar, waar hij niet nodig is; maar hij valt nooit aan onze kant waar de akkers dor zijn. Abner,’ riep hij vol ondernemingslust, ‘waarom zouden we de onbruikbare regen niet kunnen overbrengen naar de plek waar hij bruikbaar is?’ ‘Probeer je het werk van Gods handen te verbeteren?’ brieste Abner. ‘In zulke zaken, ja,’ antwoordde John. ‘En hoe kun je regen door een berg heen halen?’ vroeg Abner. ‘Dat weet ik niet,’ peinsde Whipple. Hij bleef echter naar het contrast tussen de regenachtige loef- en de dorre lijzijde staren.

Zij waren nog niet lang onderweg of de *Carthaginian* legde aan op de rede van Lahaina en kapitein Rafer Hoxworth stapte aan land. De eenogige Kelolo en een groep flinke politiemannen gingen de woeste walvisvaarder op de pier tegemoet en hielden zes geweren op zijn borst gericht. ‘Deze plaats kapu voor u, kapena! Wij geen aloha voor u. U naar bliksem!’ bracht de oude alii in zijn beste Engels uit. Hoxworth duwde de geweren opzij en kondigde aan: ‘Ik kom alleen maar een huis bouwen.’ ‘Geen meisjes op het schip,’ zei Kelolo streng. ‘Ik wil geen meisjes,’ verzekerde Hoxworth hem en hij liep recht op het huis van de zendelingen af. Tegen de achter hem lopende matrozen zei hij: ‘Haal alles uit dat huis wat eruit kan, maar voorzichtig.’ Dat weghalen duurde maar een paar minuten. En toen Hoxworth zag hoe bedroevend weinig de Hales bezaten—het enige meubilair van betekenis waren de stoelen en tafels die hij hun gegeven had—hield hij zijn grote rechterhand voor zijn mond want hij beet op zijn lip van ongeloof. ‘Dek het af,’ zei hij. En toen dit omzichtig gebeurd was gooide hij een brandende lucifer in de oude grashut; in een oogwenk stond deze in lichterlaaie met insecten en herinneringen en al. Nadat de grond was schoongemaakt, zei hij: ‘Nu graven.’ De kelder werd groot en diep. Het zou er koel zijn in de verzengend hete zomers van Lahaina. Toen het graafwerk klaar was, bekleedde kapitein Hoxworth de kuil met uit koraal gehouwen stenen tot die een eindje boven de grond uitstaken zodat er een stevig fundament kwam voor het eigenlijke huis. Daarna gaf hij zijn matrozen opdracht hem de—genummerde—hoekpalen te brengen; en hij begon met het fascinerende werk het huis weer precies zo in elkaar te zetten als het aan de haven van Boston gestaan had. Na drie dagen was het begin van het werk gedaan en het zag ernaar uit dat het een succes zou worden. Toen kapitein Hoxworth rondhing in het bureau van Janders & Whipple en hij tegen Pupali en al zijn vrouwen gezegd had dat zij naar de

pomp konden lopen en hem met rust moesten laten, hoorde hij het verhaal over Keoki Kanakoa en zijn zuster Noelani. ‘Je bedoelt dat grote mooie meisje dat ik eens een keer naakt voorbij mijn schip zag glijden?’ vroeg hij spottend. ‘Ja. Dat is allemaal met haar gebeurd,’ zei Janders droevig. ‘Wel verdorie!’ gromde Hoxworth. ‘Zij is het knapste meisje dat de eilanden ooit hebben voortgebracht. En die zit nu in die grashut, op haar dooie eentje?’ ‘Zij heeft de gebruikelijke dienaressen,’ legde Janders uit. ‘Begrijp ik,’ zei Hoxworth verachtelijk en hij beschreef met zijn handen grote cirkels om de vrouwen aan te duiden die gewoonlijk in dienst van de alii waren. ‘Ik bedoel ... ze zit daar gewoon?’ ‘Ja.’ ‘Maar dat is toch geen leven!’ stootte hij op. ‘Juist omdat zij met zo’n hoop daverende nonsens te maken heeft gehad. Janders, ik ga daar eens een kijkje nemen.’ ‘Dat zou ik maar niet doen,’ zei de oudere man. ‘Ze kennen je nog te goed in deze stad.’ ‘Duvel op met het verleden!’ riep Hoxworth uit en hij sloeg met zijn zware vuist op de leuning van zijn stoel. ‘Ik denk erover om in Honoloeloe te gaan wonen, Janders. Op Kanton varen in de China-handel. Misschien bouw ik een paar schepen. Heb je wat voor mij te vervoeren?’ ‘Als je prijzen laag genoeg zijn,’ antwoordde Janders voorzichtig. ‘Ik heb een heel stel huiden die ik naar China zou willen laten vervoeren.’ ‘Dat zal wel lukken,’ zei Hoxworth. Hij stapte het kantoor uit en liep over de hoofdweg naar het grasplein van de alii. Toen hij daar aankwam, renden de wachtposten naar Kelolo om hem op de hoogte te brengen, maar voordat de oude man Hoxworth kon tegenhouden, had de stoutmoedige kapitein met een sierlijke buiging het hek open gedaan en was hij het grasplein binnengegaan waar hij Noelani aantrof. ‘Mevrouw,’ zei hij en hij reikte haar zijn grote rechterhand, ‘ik heb altijd met u kennis willen maken sinds ik u naakt langs mijn schip heb zien komen. Dat moet een jaar of dertien geleden zijn geweest. U was in die dagen betoverend knap, mevrouw, maar nu bent u

nog mooier.’ ‘Bent u gekomen om iemand anders te halen om te verkopen?’ vroeg Noelani koel. ‘Nee, mevrouw. Ik ben gekomen om een vrouw te zoeken. En ik voel in mijn botten dat u die vrouw bent.’ Noelani wilde antwoord geven op die plotselinge verklaring. Maar voordat zij dat kon doen, rolde Hoxworth een rol uitgelezen Kantonzij uit en barstte los in een woordenstroom: ‘Mevrouw, u weet misschien wel waarom ik naar Lahaina ben teruggekomen. Wat ik de laatste tijd gedaan heb kwelt me; ik kon niet goed verdragen dat een Amerikaanse man en vrouw zó leefden als zij. Als ik u bij mijn vorige bezoek gekwetst heb, bied ik u nu mijn verontschuldiging aan; maar als dat opgelost is, mevrouw, wil ik u vertellen dat ik mij voortaan op de handel met China wil gaan toeleggen. Ik heb een huis gekocht in Honoloeloe en ik zoek nu al een tijdje naar een vrouw.’ ‘Waarom kon u in Boston geen vrouw vinden?’ vroeg Noelani koeltjes. ‘Om u de waarheid te zeggen, mevrouw,’ antwoordde Hoxworth ... Maar op dat moment kwam Kelolo met een paar wachters de kamer binnenstormen om de prinses te redden. Zij stuurde haar vader echter weg en zei dat ze met de kapitein wilde praten. ‘Om de waarheid te zeggen,’ vervolgde hij alsof er niets gebeurd was, terwijl hij voor de deur naar de tuin heen en weer beende, ‘ik heb eens een aanzoek gedaan bij een van die lieve, preutse dametjes van Boston maar het is mij niet gelukt. Sindsdien geef ik de voorkeur aan de warmbloediger vrouwen van de eilanden.’

‘Waar is Iliki?’ vroeg de alii. ‘Ik hoop dat zij in goede handen is,’ zei Hoxworth kortaf. ‘Waar zou ze zijn als ze hier zat?’ Die vraag stemde Noelani tot nadenken. Om tijd te winnen vroeg ze: ‘Wanneer is het huis klaar?’ ‘Over twee dagen, mevrouw, en daarom denk ik dat het van belang is dat u vanavond aan boord van mijn schip met mij dineert. Ik wil dat

u uw verblijf bekijkt... voor het geval u ooit besluiten mocht met me mee te gaan op een reis naar Kanton.’ De klank van dat woord, de verre stad waar haar kleren en haar meubels vandaan kwamen en waarvan zij nooit gedacht had die ooit in werkelijkheid te zien—ze had ook geen reden om er heen te gaan—maakten zo’n indruk op Noelani dat zij haar opwindings niet kon verbergen. Daarop zei Hoxworth botweg: ‘Noelani, je hebt een beroerde tijd hier achter de rug en je bent in zaken verward geweest waar je niets voor voelde. Waarom laat je niet alles schieten? Het is een nare, smerige zaak die je nooit meester zult worden. Ik bied je een wild, opwindend leven.’ ‘Ik heb een zoon zoals u weet,’ zei de trotse vrouw aarzelend. ‘Neem hem mee. Ik heb altijd een eigen rakker aan boord willen hebben.’ ‘Hij behoort het volk toe ...’ aarzelde zij. ‘Laat hem dan bij het volk,’ zei hij ferm. Voordat zij kon protesteren, had hij haar al bij de hand gepakt en haar naar zich toe getrokken; hij kuste haar vurig op haar mond en frommelde aan haar kleren. ‘Als je blijft,’ fluisterde zij. ‘Ga naar de deur en zeg tegen de vrouwen dat zij de wacht houden. Je ontvangt je toekomstige echtgenoot.’ Zij duwde hem weg, ging plechtig voor hem staan en vroeg: ‘Kun je vergeten dat ik eens getrouwd ben geweest met ...’ ‘Noelani,’ stootte hij op. ‘Hoeveel meisjes uit dit dorp heb ik in mijn hut gehad? Dat is ook voorbij. Ik heb nu een vrouw nodig.’ ‘Ik bedoel dat ik met mijn broer ...’ Hij dacht hier een ogenblik over na, begon toen weer te lachen en zei geruststellend: ‘Voor mij is elke nieuwe dag die aanbreekt het begin van een nieuwjaar. Ik heb geen herinneringen.’ De woorden van de grote kapitein klonken haar prettig in de oren; het was het soort vrijmoedige, vriendelijke woorden waar een alii van houdt. Zij dacht: ‘Deze kapitein heeft veel van een alii weg. Hij is groot, vechtlustig, en hij is een leider voor zijn mannen. Hij heeft er genoeg van achter havenvrouwen aan te lopen. Hij is de eigenaar van een groot schip en hij is bereid mijn zoon als zijn eigen zoon te

aanvaarden. Hij is niet vroom maar ik denk dat hij een eerlijk man is. De dagen van de Hawaïanen zijn voorbij maar de jaren van de blanke man zijn aangebroken.’ Ze zei heel rustig tegen Hoxworth: ‘Ik ga met u mee naar het schip.’ Hij kuste haar opnieuw en hij voelde haar weelderige haar op zijn handen vallen. Dat wond hem op zoals de kussen van donkere eilandmeisjes altijd hadden gedaan en hij fluisterde: ‘Zeg tegen de vrouwen de wacht te houden bij de deur.’ Maar zij weigerde en zei: ‘Niet in deze kamer. Het is een centrum van de oude levenswijze. Ik ga met u mee naar uw schip.’ En de stad Lahaina zag tot haar verbazing kapitein Hoxworth en Noelani, de Alii Nui, de stoffige weg onder de palmbomen af wandelen, ongedwongen pratend alsof zij gelieven waren. Maar de mensen waren nog verbaasder toen de grote vrouw, wonderlijk mooi nu zij het daglicht weer zag, in de roeiboot van de kapitein stapte en naar de *Carthaginian* voer. Daar bleef ze tot het dag werd. En toen ze bij haar vertrek naar de fraai ingerichte, goed onderhouden hut keek die de hare zou worden, dacht zij: ‘Hij is een echte man, ik zal hem trouw zijn. Ik zal zijn voedsel eten om hem een genoegen te doen. Ik zal mij kleden zoals hij het graag ziet zodat andere mannen naar hem zullen kijken en zeggen: “Kapena is een gelukkig man.” Ik zal nooit “neen” tegen hem zeggen’—en toen gleed er een milde glimlach over haar gezicht zoals later bij de duizenden Hawaïaanse meisjes die met Amerikanen trouwden—‘want ik weet dat ik hem met mijn woorden tot een vriendelijker leven zal kunnen brengen.’ Noelani ging beide volgende dagen naar kapitein Hoxworth toe. Terwijl Hoxworths mannen op de laatste dagen van zijn bezoek aan Lahaina een volledig ameublement van de *Carthaginian* naar het huis van de zendelingen sleepten, was zij alleen in haar graspaleis en zij pakte twee zware dijbenen in tapa. Het ene had Keoki haar gegeven vóór zijn dood, het andere had zij rechtstreeks gekregen. Zij nam de pakken onder haar arm, ging naar het

kleine huis van haar vader en zei tegen hem: ‘Kelolo, dierbare vader. Ik verlaat Lahaina en ik durf deze beklemmende geschenken niet mee te nemen. U moet die terugleggen in hun graf. Wij kunnen niet verdragen dat dergelijke herinneringen ons achtervolgen.’ Eerbiedig nam hij de twee grote dijbenen aan, legde ze voorzichtig vóór hem op de grond en vroeg: ‘Heb je besloten met de Amerikaan naar Honoloeloe te gaan?’ ‘Ja. Ik wil een nieuw leven beginnen.’ ‘Moge het een goed leven zijn,’ zei hij vriendelijk. Hij stond niet op om afscheid van haar te nemen want hoewel hij heel goed begreep om welke dringende redenen zij handelde zoals ze nu deed kon hij dat niet billijken. Hij was er zeker van dat zij de enige echte roeping en het enige echte geluk op aarde verwierp. ‘Moge de godin Pele ...’ begon hij. Ze liet hem echter zijn zegewens niet uitspreken omdat zij geen aanroepingen meer kon verdragen. Maar van haar kant zei zij: ‘Mogen de goden goed voor je zijn, Kelolo. Moge de lange kano snel varen totdat de regenboog komt voor je vertrek.’ Ze keek naar de oude, vermoeide gestalte met de ronde littekens op het gezicht en zijn lege oogkas en ging toen weg om aan boord van het schip te gaan. Maar toen zij aan de pier kwam, vertelden de matrozen haar: ‘De kapena is nog niet aan boord,’ en zij stuurden haar naar het huis van de zendelingen. Zij keek de lichte, nieuwe kamer binnen en zag haar toekomstige echtgenoot achterstevoren op een keukenstoel zitten, de rugleuning onder zijn kin, en hij staaarde somber naar de grond. Ze zag dat hij opstond, de stoel meenam en die drie of vier keer met geweld neerzette: het hele huis dreunde van zijn woede. Zo stond hij daar een paar minuten, de stoel op de vloer bonkend, het hoofd gebogen, de ogen dicht, gezwollen aderen op zijn voorhoofd in duistere drift. Zij dacht aan wat hij gezegd had en zei bij zichzelf: ‘Hij kan wel beweren dat hij geen herinneringen heeft, maar ik ben blij dat hij die wél heeft. Ik meende dat hij alleen aan onbeduidende dingen dacht zoals aan het verkopen van Iliki.’

En nadat hij nog een aantal keren met de stoel op de grond gebonkt had om zich ervan te weerhouden het hele huis kort en klein te slaan, zette hij die voorzichtig op zijn plaats terug, wierp een laatste, weifelende blik de kleine houten kamer in en stapte naar buiten het zonlicht in. ‘We gaan,’ zei hij. Dorpelingen die van het aanstaande huwelijk gehoord hadden volgden hen naar de pier waar zij de grote kapitein Noelani in zijn armen zagen nemen en de sloep in tillen.

Op de terugweg uit Wailuku begonnen John Whipple en zijn vrouw zodra zij het hoogste punt van de weg hadden bereikt zó opvallend in de verte te staren dat Abner uiteindelijk vroeg: ‘Wat zoeken jullie toch?’ ‘Een grote verrassing,’ verklaarde John geheimzinnig. Pas toen het viertal echter de laatste lage heuvel had bereikt, kon hij onder de takken van de bomen de daklijn van het nieuwe zendelingenhuis zien. ‘Nu zie ik het!’ riep hij. ‘Zie jij het ook?’ De Hales keken tevergeefs naar Lahaina maar zagen niets. Er schitterde een brede strook zee; de heuvels van Lanai en de stoffige wegen lagen er. En toen riep Jerusha plotseling uit: ‘Abner! Staat daar een huis?’ ‘Waar?’ ‘Op de zendingspost! Abner! Abner!’ Zij rende weg en vloog de heuvel af, haar hoed fladderde achter haar aan, met haar rok joeg ze stof op. En toen zij de weg bereikte, rende zij verder zonder te wachten of iemand haar inhaalde. Zij riep voortdurend: ‘Het is een huis! Het is een huis!’ Tenslotte stond zij ademloos van opwinding bij de beek en keek over de omheinde hof naar de plek waar tevoren de grashut had gestaan. En daar rees, als in een sprookje, een boerderij uit New England op, gezellig en veilig. Zij sloeg haar linkerhand voor de mond, keek versuft naar het huis, toen naar het naderende drietal en tenslotte rende zij overgelukkig op Abner af en kuste hem in het openbaar. ‘Dank je, lieve vriend en metgezel,’ zei ze zacht. Maar hij was nog verbaasder

dan zij en keek of Whipple opheldering kon geven. Toen vond John het moment gekomen om een tipje van de sluier op te lichten, dus zei hij: ‘Je vader heeft dat uit Boston gestuurd, Jerusha. We hebben je willen verrassen.’ Later, toen de medewerking van kapitein Hoxworth ook duidelijk was geworden, waren de twee zendelingen zo gelukkig met hun huis dat geen van beiden er meer een probleem van maakte. Zij beschouwden het als een geschenk van Charles Bromley in Walpole; ze deden of ze niet wisten wie als tussenpersoon en leverancier van het geschenk was opgetreden en wie eigenlijk op de gedachte was gekomen. Jerusha vond het een grandioos huis om de volgende redenen: er zaten geen wandluizen in, het had geen aarden vloer, het had een keurige kelder om levensmiddelen in op te slaan, het had aparte kamers voor de kinderen, het had een werkkamer voor Abner en er zat een keuken in. Jerusha liet het vol trots zien toen de Hawaïanen kwamen kijken. De eerste officiële bezoeker was Kelolo. Hij bracht een groot stuk papier mee dat hij van J & W gekregen had; hij wilde dat Abner de naam ‘Noelani’ daar met drukletters op schreef. Daarna bleef hij om een reden die op dat moment niet duidelijk werd—pas later zou blijken wat hij wilde—maar zitten totdat Abner het gevoel kreeg dat hij de eenogige man moest vragen weg te gaan. Hij sprak over het feit dat zijn vrouw Malama altijd erg van de kerk gehouden had, dat Keoki zo graag dominee had willen worden en dat Noelani nu gelukkig getrouwd was in Honoloeloe. Het zag ernaar uit dat hij nog veel meer wilde zeggen maar dat deed hij niet. En toen de zon onderging mengde Jerusha zich in het gesprek en zei: ‘Kelolo, dierbare vriend, wij gaan wat scheepsbeschuit met gezouten vlees eten. Eet je een hapje mee?’ Hartstochtelijk greep hij haar bij de handen en wenste haar een wereld van geluk toe. Tenslotte, toen hij met Abner alleen was, voorspelde hij: ‘Uw kerk zal voortleven, ook als u en ik al de regenboog op zijn gegaan, Makua Hale. Het is een

mooie kerk en daarmee hebt u Lahaina een grote dienst bewezen.’ Hij vroeg de kleine zendeling toen of hij hem mocht omhelzen, en op de Hawaïaanse manier wreef hij neuzen en nam afscheid. Het was nog niet donker toen hij over het stoffige pad liep langs de taro-akker om de tuinen van de koning, over de kleine brug waar de walvisvaarders vers water kwamen halen naar het terrein waar Malama zo van gehouden had. Onder het lopen dacht hij blij: ‘Er bestaat altijd een mogelijkheid dat de nachtwandelaars voorbijkomen en mij meenemen,’ en hij luisterde in de hoop voetstappen te horen, maar vergeefs. De wandeling vermoeide hem niet bijzonder maar hij voelde zich een oud man. En toen hij bij zijn huisje kwam, rustte hij even uit voordat hij de drie schatten die hij voor zijn dochter bestemd had inpakte: Malama’s halssnoer, de walvistan aan het haar van zijn honderd vrienden, zijn cape met veren en de oude rode steen van Pele. Toen dit gebeurd was, zette hij het pak in het midden van de kamer en begon zijn vier overgebleven schatten te verzamelen: de schedel van Malama, haar rechterdijbeen dat hij aan Keoki gegeven had, en haar linker dat het nu afgewezen erfstuk van Noelani was geweest; en het allerbelangrijkste: de heilige steen van Kane die hij zoveel jaren voor de zendingen verborgen had gehouden. Hij droeg dat alles naar het altaar bij de zee, daar wachtte een kano, onbemand en met maar één peddel. Eerbiedig legde hij de drie lichaamsdelen op een laag, met tapa bedekt tafeltje dat vóór in de boot stond. Daarna bedekte hij ze plechtig met meliabladeren die de nacht vulden met hun wonderlijke geur. Toen dit ritueel was voltrokken, legde hij de heilige steen op het plateau waar Abner zo kwaad geweest was en hier sprak hij voor de laatste maal met zijn god. ‘We zijn niet langer gewenst, Kane,’ meldde hij eerlijk. ‘Ze hebben ons gevraagd weg te gaan, want ons werk is af. Malama is gestorven met een andere god. Keoki is weg en Noelani wijst u af. Zelfs de kahuna’s dienen een andere god. We gaan naar

huis.’ ‘Maar voordat we vertrekken, grote Kane,’ vroeg de oude man, ‘wilt u onze kinderen ontheffen van de last van de oude kapu’s? Die zijn zwaar en de jongeren weten niet meer hoe ze ermee moeten leven.’ Hij begon de god naar de kano te dragen, maar toen hij dat deed benauwde die afschuwelijke daad hem en hij fluisterde tot Kane: ‘Het was niet mijn idee, goede Kane, u weg te voeren van de eilanden die u hebt liefgehad. Pele wees naar Keala-i-kahiki, de weg die wij moeten volgen. Nu gaan we naar huis.’ Terwijl hij zo sprak, pakte Kelolo de god op, wikkelde die in een cape van gele veren en zette hem op een ereplaats op de boeg. Toen draaide hij zich om, keek voor de laatste maal naar het graspaleis waar hij geleeft had met Malama, de grootste en volmaakste van alle vrouwen. ‘Ik neem je gebeente mee terug naar Bora Bora,’ verzekerde hij haar, ‘waar wij in vrede aan de lagune zullen slapen.’ Hij boog naar het huis der liefde, naar het rotsaltaar en naar de koubomen waarvan de schaduw hem beschut had, stapte de kano in en begon resoluut in de richting van Keala-i-kahiki te roeien. En toen hij de oceaan opvoer, zong hij een navigatielied dat volgens zijn familie was samengesteld door een oude voorvader op weg van Hawaï naar Bora Bora:

Vaar van het Land van de Zeven Kleine Ogen,

Zuidwaarts, zuidwaarts

Naar de oceanen van de brandende hitte ...

Zonder water of voedsel peddelde hij vastbesloten verder, een bijna blinde, tandeloze oude man met zijn god en met de relieken van de vrouw van wie hij had gehouden.

Jerusha had minder dan drie jaar plezier van het mooie houten huis dat haar vader haar had gestuurd; want merkwaardig genoeg was zij altijd gezond gebleven in de grashut terwijl zij dat niet bleef in haar geriefelijke huis. ‘Ze werkt zich dood,’ zei dr. Whipple kwaad. ‘Als ze maar Hawaïaanse vrouwen voor haar kinderen wilde laten zorgen.’ Abner wilde daar niet van horen, daarom stelde Whipple voor: ‘Waarom sturen we haar niet terug naar New Hampshire? Drie of vier koude winters met veel appels en verse melk. Daar zou ze van bijkomen.’ Maar deze keer hield Jerusha voet bij stuk. ‘Dit is ons eiland, broeder John,’ hield ze koppig vol. ‘Toen ik het voor het eerst vanaf de reling van de *Thetis* zag, was ik bang. Maar in de loop der jaren is het mijn thuis geworden. Wist je dat Abner enige tijd geleden een uitnodiging heeft gekregen naar Honoloe te komen maar dat de weigering van mij uitging?’ ‘Dan kan ik je maar één geneesmiddel voorschrijven,’ concludeerde Whipple. ‘Minder werk. Méér slaap. Méér eten.’ Maar met vier kinderen en een meisjesschool vond Jerusha weinig tijd om te rusten totdat zij tenslotte op een morgen wakker werd en een geweldige druk op haar borst voelde die zij niet goed kon beschrijven; ze merkte alleen dat ze moeite met ademen had. Abner zette haar bij een open raam en haalde vlug de dokter, maar toen Whipple de kamer binnenkwam zat Jerusha naar adem te snakken. ‘Leg haar in bed, vlug!’ riep John; en toen hij de vrouw van zijn vriend optilde, schrok hij van haar geringe gewicht. ‘Amanda,’ dacht hij, ‘weegt heel wat meer.’ Hij stuurde de kinderen weg en zei dat zij zelf naar het huis van kapitein Janders moesten lopen. Toen wendde hij zich tot Abner en zei rustig: ‘Ik ben bang dat zij sterven gaat.’ Fluisteren was niet nodig want Jerusha voelde dat zij de dood nabij was, en zij vroeg of Amanda en Luella in de kamer wilden komen. Toen de vrouwen er waren, vroeg zij om de kinderen en zei dat zij graag nog één keer het grote

zendingslied wilde horen. En allen in de kamer, ook de stervende vrouw, zongen:

*Van Groenlands ijs'ge bergen,
Van India 's kleurig strand,
Van Afrikaanse kusten
Geboeid in zondeband,
Waar palmen sierlijk wuiven,
Waar niemand Jezus kent—
Daar worden wij geroepen,
Daar is 't dat God ons zendt.*

‘Wij hebben ons best gedaan,’ zei Jerusha zwak. Zodra Amanda zag dat de dood haar de keel toesnoerde, begon zij het lied te fluisteren dat zij op het strand gezongen hadden toen zij ieder voor zich aan hun avontuur begonnen waren: ‘Gezegend is de liefdeband’. Amanda begon, maar Abner kon de verdrietige woorden niet over zijn lippen krijgen. En toen de bevende stemmen aan het schrijnende tweede vers kwamen dat speciaal geschreven leek te zijn voor hen die voor Gods werk naar verre oorden reizen, zakte hij in een stoel neer en sloeg zijn handen voor zijn gezicht—niet bij machte te kijken naar de broze gedaante in het bed die in de volmaakte loyaliteit waarvan zij het symbool was, zong:

Wij dragen eikaars kruis,

Wij delen leed en smarten
En vaak vloeit onze tranenvloed
Om diepbedroefde harten.

‘Lieve man,’ bracht zij met grote moeite uit: ‘Ik ga de Heer tegemoet. Ik kan zien ...’ En zij was dood. Zij werd op het kerkhof van Lahaina begraven onder een glad, houten kruis. Haar kinderen stonden aan de grafkuil en keken naar de witte wolken die van de bergen wegdreven. Toen de plechtigheid voorbij was en de menigte uiteengegaan was kon Amanda Whipple zich niet neerleggen bij Jerusha’s karig grafteken. En zij sneed in hout—een tekst die later werd overgenomen in steen—een grafschrift dat voor alle zendelingenvrouwen had kunnen gelden: ‘Uit haar gebeente werd Hawaï gebouwd.’ In latere jaren placht men over de zendingen te zeggen: ‘Zij kwamen naar de eilanden om goed te doen en zij hebben het ook gedaan.’ Anderen maakten een grapje over de leuze van de zendingen: ‘Zij kwamen naar een volk in duisternis; zij verlieten het verlicht,’ door op te merken: ‘Natuurlijk verlieten zij het verlicht. Zij pikten alles wat niet nagelvast zat.’ Maar dergelijke spot was niet van toepassing op Jerusha Hale. Uit haar sproot een geslacht van mannen en vrouwen voort dat de eilanden zou beschaven en ze zinvol vorm zou geven. Haar naam werd verbonden aan bibliotheken en musea, leerstoelen van de medische faculteit en aan beurzen van de kerk. Vanuit haar simpele grashut waarin zij zich dood werkte, bracht zij menselijkheid en liefde over een dikwijls ruwe zeehaven; met haar naald en haar abc-boekje leerde zij de vrouwen van Maui meer over beschaving en goed gedrag dan alle woorden van haar man tezamen konden uitrichten. Zij vroeg niets, zij gaf haar liefde onbeperkt en ging het land liefhebben dat zij

diende: ‘Uit haar gebeente werd Hawaï gebouwd.’ Altijd wanneer ik aan een zendeling denk, denk ik aan Jerusha Hale.

In de uren die volgden op Jerusha’s dood bespraken de Amerikanen in Lahaina uitputtend wat er met de vier kinderen Hale moest gebeuren. Er werd voorlopig besloten dat mevrouw Janders hen onder haar hoede zou nemen totdat er een schip gevonden kon worden dat de kinderen mee terug kon nemen naar de Bromleys in Walpole. Maar aangezien deze plannen zonder overleg met Abner werden opgezet waren ze voor hem natuurlijk niet bindend. En tot ieders verwondering deelde hij, toen mevrouw Janders aanbood voor de kinderen te zorgen, mee dat hij dat zelf wilde blijven doen. En ze bleven binnen de omheining van het zendelingenhuis—Micah van dertien jaar; Lucy van tien; David van zes en Esther van vier—terwijl hun vader voor hen zorgde. Hij kreeg daarbij veel hulp van Micah, een bleek, ernstig kind dat boeken verslond en zelfs een grotere woordkeus had dan zijn ontwikkelde vader. Want dikwijls als de kinderen van Janders en Whipple op het terrein van de zendingspost stoeiden, wist Micah Hale niets beters te doen dan binnen de omheining voor zijn plezier óf een Hebreeuws woordenboek óf het Grieks-Latijns woordenboek van Cornelius Schrevelius te lezen. De twee kleine meisjes gingen gekleed zoals Abner tamelijk achtte: in nauwe lijfjes met lange mouwen, met wijde lange rokken en broeken tot aan de enkels en platte strooien hoeden met lange linten—dit alles opgediept uit de magazijnen van de liefdadigheid. Ook zij waren heel snelle lezers geworden met een woordkeus waarover de ouderen verbaasd stonden. De meeste mensen zagen de kinderen Hale alleen op zondag want dan waste en poetste hun vader hen, trok ieder één voor één zijn beste kleren aan en nam zijn kinderen dan plechtig met zich mee naar de grote kerk. Veel moeders in de gemeente

zeiden dan: ‘Zij zien zo bleek. Net hun moeder.’ Alles zou goed zijn gegaan—want Abner was een vader die erg veel van zijn kinderen hield—als in de lente van 1837 de *Carthaginian* niet in Lahaina had aangelegd voor een routinebezoek om pelzen van J & W mee naar Kanton te nemen. Terwijl het mooie schip geladen werd, liep kapitein Hoxworth over de met bomen omzoomde straten van de stad. Plotseling knipte hij met de vingers en vroeg aan een Hawaïaan: ‘Waar is het graf van mevrouw Hale?’ De grote, stoere kapitein ging meteen op de begraafplaats af en bleef alleen even staan om in een huis langs de weg wat bloemen te kopen. Hij had vreedzame bedoelingen, maar toen hij bij het graf kwam, wilde het ongeluk dat hij daar Abner Hale aantrof die er het gras naast het geïmproviseerde grafteken van Amanda Whipple verzorgde. Toen de walvisvaarder Abner opmerkte, de oorzaak van zijn voortdurend verdriet, ontstak hij in een wilde, onbeheerste woede en riep uit: ‘Jij verdomd stuk ellende. Jij hebt dat meisje de dood ingejaagd! Jij hebt haar in dit klimaat als een slavin laten werken.’ En hij dook op Abner af, greep hem onder zijn knieën en drukte hem met geweld op het graf waar hij hem om zijn oren sloeg. Terwijl Abner nog voorover lag, krabbelde Hoxworth overeind en begon de kleine man met zijn zware schoenen tegen hoofd, borst en maag te schoppen. Abner verloor daardoor het bewustzijn, maar dat zijn gehate vijand op die manier van hem afkwam maakte kapitein Hoxworth zo razend dat hij hem van het graf opraapte, hem er weer met geweld op smeed en riep: ‘Ik had je door de haaien moeten laten opvreten, smerige, smerige, smerige hufter.’ Het is niet duidelijk hoe lang die vreselijke afstraffing zou zijn doorgedaan als een aantal inlanders die het kabaal hoorden hun geliefde kleine dominee niet te hulp was gekomen. Maar toen zij bij hem kwamen, dachten zij dat hij dood was. Zorgzaam brachten zij de zendeling naar huis. Zij stonden er echter niet bij stil dat de vier kinderen Hale op die manier

zagen hoe hun vader mishandeld was. De drie jongsten begonnen te huilen maar de bleke Micah boog zich over het geschonden gezicht van zijn vader en begon het bloed weg te wassen. In de daarop volgende dagen werd het dr. Whipple duidelijk dat Abner een ernstige hoofdwond had opgelopen. De zware schoenen van kapitein Hoxworth hadden ófwel een bot ontzet ófwel zenuwen geraakt. Dagen lang lag Abner wezenloos zijn vrienden aan te kijken; zij zeiden tegen hem: ‘Wij hebben Hoxworth gezegd dat hij nooit meer in deze haven mag komen.’ ‘Wie is Hoxworth?’ vroeg Abner dof. Door Whipples goede zorgen kwam de zendeling er echter weer bovenop, hoewel de mensen op Lahaina hem daarna dikwijls op zijn wandelingen zagen blijven staan, hoofdschuddend alsof hij zijn gedachten wilde verzamelen, en dan weer verdergaan: een onzeker man die nu een stok nodig had. Tijdens zijn herstelperiode was er één bijzonder moeilijk moment: toen hij ontdekte dat zijn vier kinderen niet bij hem waren maar ergens onder de heidenen van Maui. Hij begon te tieren in een lange jammerklacht maar Amanda haalde de kinderen, die zij in haar eigen huis had opgenomen, en hij was gerustgesteld. Zowel de Whipples als de Jandersen stonden verbaasd toen ze na zijn herstel merkten dat hij niet alleen de kinderen weer terug wilde hebben maar ook dat de kinderen verre de voorkeur gaven aan het leven binnen de omheining van de zendingspost boven het vrijere leven daarbuiten. En zodra Abner daartoe in staat was zette hij het vreemde, besloten huishouden op de zendingspost voort.

Toen kwam er in 1840 een onverwachte bezoeker op Lahaina waardoor het levenspatroon voor altijd veranderde. De nieuwaangekomene was namelijk een grote, magere, opvallend uitziende dominee van de congregationalisten, in het zwart gekleed en met een hoge hoed op die hem twee maal

zo lang maakte als hij al was. Op de pier zei hij: ‘Ik ben dominee Eliphalet Thorn van de Amerikaanse Vereniging voor Overzeese Zending uit Boston. Wilt u mij alstublieft naar dominee Hale brengen?’ En toen de schrale oude man, dun en effectvol als een zweep, het huis van de zendeling binnenstapte, begreep hij onmiddellijk wat er allemaal gebeurd was; hij was verbijsterd dat Abner zijn kinderen bij zich had willen houden. ‘U moet ofwel een andere vrouw zoeken ofwel teruggaan naar vrienden in Amerika,’ raadde Thorn Abner aan. ‘Mijn werk ligt hier,’ antwoordde deze koppig. ‘God vraagt niet van zijn dienaren dat zij zichzelf te gronde richten,’ wierp Thorn tegen. ‘Broeder Abner, ik zal maatregelen treffen om uw kinderen mee te nemen naar Amerika.’ In plaats van tegen deze verstandige beslissing in te gaan vroeg Abner voorzichtig: ‘Kan Micah op Yale worden toegelaten?’ ‘Ik betwijfel of de jongen daar ver genoeg voor is,’ antwoordde Thorn, ‘hij leeft zo ver van boeken en lectuur.’ Abner liet daarop zijn spichtige, bleke zoon voor de bezoeker uit Boston verschijnen. Rustig gaf Abner hem de opdracht: ‘Micah, wil je het eerste hoofdstuk van Genesis voor mij opzeggen in het Hebreeuws, dan in het Grieks, dan in het Latijn en tenslotte in het Engels. En wil je dominee Thorn daarna de zeven of acht passages verklaren die bij de vertaling de grootste moeilijkheden opleveren.’ Eerst wilde dominee Thorn de vertoning als onnodig onderbreken: hij wilde wel op gezag van Abner aannemen dat de jongen dit kon presteren. Toen de prachtige woorden echter begonnen te klinken, leunde de magere, oude zendeling achterover en luisterde naar hun veelbelovende inhoud. Hij was onder de indruk van het taalgevoel van de jongen en hij vond het jammer toen hij ophield. Daarom vroeg hij; ‘En hoe klinkt die passage in het Hawaïaans?’ ‘Ik spreek geen Hawaïaans,’ zei Micah. Toen de jongen weg was, zei Thorn: ‘Ik zou graag enkele van de Hawaïaanse dominees willen ontmoeten.’ ‘Die hebben we

niet,' antwoordde Abner. 'Wie moet hier het werk voortzetten als u weggaat?' vroeg Thorn enigszins verbaasd. 'Ik ga niet weg,' legde Abner uit. 'Maar heeft de kerk hier dan wel levenskansen?' drong Thorn aan. 'Je kunt aan Hawaïanen niet de leiding over een kerk laten,' hield Abner vol. 'Heeft iemand u al over Keoki en zijn zuster Noelani verteld?' 'Ja,' zei Eliphalet Thorn koel. 'Noelani heeft het mij verteld ... in Honoloeloe. Zij heeft nu vier alleraardigste christenkinderen.' Abner schudde zijn hoofd en probeerde alles op een rij te zetten. Op dit moment kon hij zich echter niet precies herinneren waar hij Eliphalet Thorn eerder had gezien. Toen ging hem een licht op en hij herinnerde zich de manier waarop de ernstige, magere man in het jaar 1821 van college naar college was getrokken. 'Wat u zou moeten doen, dominee Thorn,' zei Abner fel, 'is teruggaan naar Yale en daar veel meer zendelingen halen. Wij zouden er hier nog een aantal kunnen gebruiken.' 'Het heeft nooit in onze bedoeling gelegen een onbeperkt aantal blanken te sturen om deze eilanden te regeren,' antwoordde Thorn streng, en het toevallige gebruik van het woord *regeren* deed hem denken aan de eigenlijke reden waarom hij een bezoek aan Hawaï bracht. Hij vond het moeilijk erover te beginnen en hij aarzelde. Toen kuchte hij en zei ronduit: 'Broeder Abner, het bestuur in Boston is nogal ontevreden over twee aspecten van de zending in Hawaï. In de eerste plaats hebben jullie een soort bisdommen in het leven geroepen met een centrale leiding in Honoloeloe, en je moet weten dat dit niet strookt met het congregationalisme. En in de tweede plaats hebben jullie geweigerd Hawaïanen op te leiden om de kerken aan over te dragen als jullie weggaan. Dit zijn ernstige fouten en het bestuur heeft mij opgedragen degenen die voor deze fouten verantwoordelijk zijn terecht te wijzen.' Abner keek zijn beschuldiger koel aan en dacht: 'Wie kan Hawaï kennen als hij hier niet heeft geleefd? Dominee Thorn kan wel terechtwijzen, maar kan hij dat ook verantwoorden?'

Thorn was in Honoloeloe op dezelfde koppige weerstand gestuit en hij dacht: ‘Hij beschuldigt mij van een overijld oordeel op grond van het feit dat ik de plaatselijke omstandigheden onvoldoende ken. Elke fout begint echter met een bijzondere omstandigheid.’ Eliphalet Thorn wees iemand niet graag terecht, en nu hij Abner eenmaal gewaarschuwd had ging hij op prettiger onderwerpen over. Hij zei: ‘In Boston schijnt de wil van God overal nageleefd te worden; ik zou willen dat je de geweldige veranderingen had kunnen zien die zich in de laatste paar jaar in onze kerk voltrokken hebben. Onze voormannen hebben vooral Gods liefde benadrukt en zij hebben geprobeerd de strakke leer van Johannes Calvijn wat terug te dringen. Geestelijk leven we in een nieuwe wereld, broeder Abner, en hoewel het voor ons, ouderen, niet altijd gemakkelijk is ons aan die verandering aan te passen, is er geen groter vreugde denkbaar dan ons te onderwerpen aan de wil van God. O, ik ben ervan overtuigd dat dit de weg is die Hij ons wil laten gaan.’ Plotseling zweeg de dominee want Abner keek hem vreemd aan. Thorn dacht: ‘Hij is een moeilijk, star man. Van de veranderingen in Boston kan hij waarschijnlijk niets begrijpen.’ Maar Abner dacht: ‘Jerusha voerde dergelijke veranderingen, en nog grotere, hier in Lahaina al zeven jaar geleden door. Zonder hulp van theologen of professoren uit Harvard vond zij de liefde Gods. Waarom gedraagt die lange man zich zo arrogant?’ Eén enkel verzoenend woord van Thorn zou Abner ertoe hebben gebracht met hem over de ingrijpende veranderingen te spreken die Jerusha in zijn theologie had teweeggebracht, maar dat woord kwam niet omdat Thorn Abners reserve bemerkte en dacht: ‘Ik herinner me het gesprek met hem op Yale nog. Hij was ook toen prikkelbaar en eigenwijs. Hij is er niet beter op geworden. Waarom wordt de zending met zulke mensen beproefd?’ Toen ging Thorn, onder invloed van dat ongelukkig toeval waardoor dikwijls goede verstandhouding

onmogelijk wordt, over op een belangrijk onderwerp. De manier waarop het gesprek zich ontwikkelde, bevestigde zijn vermoeden dat de kerk in Abner Hale een van die beperkte, koppige mensen had die het vermogen missen zich te ontwikkelen en die daardoor een praktische geloofsbeleving in de weg staan. ‘Broeder Abner,’ begon hij, ‘ik ben hier gekomen om samen met u enkele Hawaïanen tot dominee te beroepen die rijp zijn voor die functie. Zoudt u uw kandidaten bijeen willen halen?’ ‘Die heb ik niet,’ bekende Abner. Thorn, die al blij was dat hij Abners manier van denken had begrepen, zei zonder zijn stem te verheffen: ‘Ik weet niet of ik u wel goed begrepen heb, broeder Abner. Heeft u, toen de jonge Keoki de kerk verliet, niet aanstonds acht a tien betere kandidaten uitgezocht?’ ‘Ik dacht,’ begon Abner, maar hij raakte de draad kwijt en ging van de ene voet op de andere staan. Vol medelijden wachtte dominee Thorn tot Abner vervolgde: ‘Ik dacht dat het beter was, toen de kerk zo’n zwaar verlies had getroffen dat ...’ Hij zag Keoki weer voor het altaar van Kane staan met de meliabladeren om zijn schouders en de bungelende walvistand. ‘Tja,’ besloot hij, ‘ik dacht dat het het belangrijkste was de kerk voor een nieuwe soortgelijke ramp te behoeden.’ ‘En daarom zocht u geen nieuwe mogelijke dominees?’ vroeg Thorn rustig. ‘O nee! Kijk eens, dominee Thorn, als u niet met de Hawaïanen geleefd hebt, hebt u geen flauw idee ...’ ‘Broeder Abner,’ onderbrak de bezoeker hem, ‘ik heb uit Honoloeloe twee fijne jongemannen meegebracht.’ ‘Zendelingen?’ riep Abner opgewonden uit. ‘Uit Boston?’ ‘Nee,’ legde Thorn geduldig uit, ‘het zijn Hawaïanen. Ik benoem ze in uw kerk en ik zou bijzonder blij zijn als u een paar jongemannen uit Lahaina zou kunnen noemen die voor de kerk geschikt lijken te zijn ...’ ‘De Hawaïanen in Lahaina, dominee Thorn ... Ik laat niet eens mijn kinderen met de Hawaïanen van Lahaina omgaan. Er is hier een zekere Pupali, die had vier dochters, en zijn jongste,

Iliki ...' Hij zweeg en dacht: 'Hij zal dat over Iliki niet begrijpen.' De plechtigheden rond de benoeming maakten in Lahaina meer indruk dan welk kerkelijk gebeuren vroeger ook, want toen de gemeente zag dat twee mannen uit haar eigen volk tot de volle verantwoordelijkheid voor de kerstening van de eilanden beroepen werden, bemerkten zij tenslotte dat de Hawaïanen een deel van de kerk waren geworden. Toen dominee Thorn beloofde dat er binnen een jaar enkele jongemannen uit Lahaina zelf dominee zouden worden, werd er de volgende dagen maar over één ding gesproken: 'Denk je dat ze onze zoon zullen kiezen?' De volgende zondag kwam er echter nog meer goed nieuws want Thorn deelde mede dat de zendingsraad in Honoloeloe besloten had dat een van de Hawaïaanse predikanten, dominee Jonah Keeaumoku Piimalo, in Lahaina zou blijven om in de grote kerk te preken en dominee Hale te assisteren. Toen Thorn de vreugde bemerkte die dit bericht teweegbracht, keek hij toevallig naar John Whipple die zich naar zijn vrouw keerde en haar warm de hand schudde alsof die verandering allang door de familie besproken was. Thorn dacht: 'Is het niet de omgekeerde wereld? Ik zie liever Whipple die de kerk verliet dan Hale die erin bleef. Met zijn dokterswerk voor de armen en zijn streven een goed bedrijf op te bouwen, benadert hij veel meer mijn idee van God dan het arme kereltje dat hier naast me zit.' De volgende morgen voer dominee Thorn op weg naar Boston terug naar Honoloeloe en hij nam de vier kinderen Hale met zich mee. En toen zij op de pier afscheid namen van hun vader, zei Abner plechtig tegen elk van hen: 'Als jij de beschaafde manieren van New England geleerd hebt, zorg er dan voor dat je terug komt, want Lahaina is je thuis.' Maar tegen zijn briljante zoon Micah zei hij nog: 'Ik wacht hier op je: wanneer je als dominee terugkomt, zal ik mijn kerk aan je overdragen.' Thorn hoorde hem dit zeggen, huiverde even en dacht: 'Hij zal dit altijd als zijn kerk beschouwen ... niet als

die van God ... en zeker niet als die van de Hawaïanen.' Het moment was nu aangebroken waarop Thorn afscheid moest nemen van de zending die hij negentien jaar geleden tot de zending had gebracht. Hij keek vol medelijden naar de manke kleine man en dacht: 'Wat vreselijk triest. Broeder Hale heeft nooit enig idee gehad van de ware geest van de Heer. Als je alles goed nagaat, heeft hij naar ik vrees meer kwaad dan goed gedaan.' Abner keek zijn strenge inquisiteur aan. Hij zag hem steeds meer als de zwartgerokte rechter die hij bij dat bezoek aan Yale in 1821 was geweest. Hij dacht: 'Broeder Eliphalet reist met goede raad de wereld rond en denkt dat hij door een paar dagen naar Lahaina te komen, ontdekken kan waar wij het verkeerd hebben gedaan. Wat weet hij van kanonnen af? Heeft hij wel eens tegenover een troep muitende walvisvaarders gestaan?' Diep bedroefd stelde Abner vast: 'Hij zal het nooit begrijpen.' En toen kwam bij hem een andere, even beklemmende gedachte op: 'Ik denk dat nooit iemand het zal begrijpen ... behalve Jerusha en Malama. Zij begrepen het.' 'Vaarwel, broeder Abner,' riep Eliphalet Thorn. 'Vaarwel, dominee,' antwoordde Abner, en de pakketboot koos zee.

In de jaren daarna werd Abner een van de bekende figuren in de oude hoofdstad, een man die steeds minder scherp kon denken, die door de stad hinkte en nu en dan bleef staan om zijn gedachten te ordenen en zijn hoofd te schudden om een pijnscheut te verdrijven. Hij woonde niet meer in het zendelingenhuus want er waren anderen gekomen om de zorg voor de kerk op zich te nemen. Hij preekte echter nog wel dikwijls in vloeiend Hawaïaans, en wanneer bekend werd dat hij de kansel zou bestijgen zat de kerk vol. Bij elke officiële gelegenheid bleef hij de glimmende oude pandjesjas dragen die hij in New Haven had gekocht en de zwarte hoge hoed.

Schoenen en overige kledingstukken verschaftte hij zich zo mogelijk uit de magazijnen van de liefdadigheid; zijn leven verliep al spoedig met een perfecte regelmaat via drie steeds terugkerende hoogtepunten. Wanneer er een schip op de rede voor anker ging, liep hij haastig naar de pier en vroeg de mensen op het schip of zij tijdens hun reizen het Hawaïaanse meisje Iliki tegengekomen waren. ‘Ze werd aan een Engelse kapitein verkocht en ik dacht dat u misschien iets over haar vernomen had.’ Maar dat had niemand. Het tweede belangrijke moment brak aan als hij aan zijn ruwe tafel in de grashut waarin hij nu woonde, een nieuwe metrische vertaling van een van de psalmen in het Hawaïaans voor druk vrijgaf. En wanneer de gedrukte bladen verschenen, deelde hij de psalmen aan zijn gemeenteleden uit en bij de eerstvolgende kerkdienst leerde hij hun die zingen. Maar het hoogtepunt was natuurlijk het moment waarop hij post van zijn kinderen uit Amerika kreeg. Zijn zus Esther, die nu met een dominee uit West-New York getrouwd was, zorgde voor de twee meisjes terwijl de jongens aan de Bromley’s waren toevertrouwd. Op een atelier in Boston waren van elk van de kinderen met houtskool portretten getekend; die keken nu van de graswanden ernstig op hem neer: knappe, gevoelige, levendige gezichtjes. Micah wassumma cum laude aan Yale afgestudeerd; hij was al als dominee beroepen in Connecticut. Het meest opwindende nieuws was echter dat Lucy de jonge Abner Hewlett had leren kennen toen die in Yale studeerde en met hem getrouwd was. Het lag in Abners bedoeling zijn oude vriend Abraham Hewlett een felicitatiebrief te schrijven over de vereniging van de twee zendelingenfamilies, maar hij kon het Abraham niet vergeven dat hij met een Hawaïaanse was getrouwd. Daar kwam nog bij dat de landerijen van de Hewletts veel opleverden en dat zij nu rijk waren, wat Abners wantrouwen jegens iemand die met de heidenen samenspande niet verminderde. Een van de verdrietigste dingen in die jaren

was het feit dat allen die de zichtbare achteruitgang van Abners geestelijke vermogens constateerden tegelijkertijd zagen hoe John Whipple zich in positieve zin ontwikkelde. Hij was altijd al een knappe jongeman geweest maar op rijpere leeftijd zag hij er beter uit dan ooit. Hij was groot en slank, had levendige ogen en een gebronsde huid. Zijn vooruitstekende jukbeenderen en het feit dat hij een zware baard had die hij tweemaal per dag schoor gaven hem een ernstig mannelijk aanzicht. Dat versterkte hij nog door nauwsluitende zwarte pakken te dragen en vesten met zes knopen. In zijn zwarte haar zat op zijn vierenveertigste nog geen draadje grijs terwijl Abner helemaal wit was. Wie die twee even oude mannen dan ook naast elkaar zag, schrok en dat was ten dele de reden waarom de eilandbewoners altijd over Abner spraken als over ‘de oude man’.

Ook Whipple ging het uitstekend in de handel want de walvisvaarders deden in groten getale de rede aan—325 in 1844, 429 in 1845—en zij moesten bij J & W hun inkopen doen. Door kapitein Janders grondregel ‘Niets bezitten, alles beheersen’ na te leven was John een meester geworden in het werken met andermans land en geld. En als een of andere parvenu probeerde in Lahaina een omvangrijk bedrijf te openen, was Whipple gewoonlijk degene die de methode bedacht om de man ofwel op te kopen ofwel te verjagen. Toen Valparaiso om meer huiden vroeg, was dr. Whipple degene die zich herinnerde op het naburige Molokai reusachtige kudden geiten te hebben gezien, en hij organiseerde expedities naar de bovenwindse klippen. Hij was even rechtschapen als slim en betaalde elke man in zijn dienst een behoorlijk loon, maar toen zijn bekwaamste jager op de gedachte kwam een eigen geitenjacht te organiseren en de huiden en de talk rechtstreeks met extra winst aan een Amerikaanse brigantijn te verkopen,

merkte de man plotseling dat hij geen boten meer kon huren om zijn huiden af te voeren. En nadat de produktie van drie maanden op Molokai was weggerot, hield hij met de onderneming op en ging weer voor J & W werken. Abner heeft nooit helemaal begrepen hoe John Whipple zoveel over zaken had kunnen opsteken. Op een zakenreis naar Valparaiso moest de schoener van Whipple ruim twee weken op Tahiti blijven liggen en John besteedde naar gewoonte zijn vrije tijd aan het bestuderen van de levenswijze en de taal van Tahiti. En op grond van dit werk in zijn vrije uren schreef hij het essay dat enkele tientallen jaren het onderzoek naar alles wat met Polynesië te maken had zou beheersen: *'De theorie van de Kapu.'* Daarin ontvouwde hij de volgende interessante gedachte: 'Als wij ons afvragen waarom men op Tahiti *tabu* zegt en op Hawaï *kapu* zijn wij geneigd in theorieën te vervallen die wel boeiend, maar waarschijnlijk niet van belang zijn. Wij moeten ons goed realiseren dat een groep deskundige Engelse wetenschapsmensen de taal van Tahiti op westerse wijze heeft getranscribeerd terwijl een aantal minder goed opgeleide Amerikaanse zendelingen hetzelfde voor Hawaï heeft gedaan. In beide gevallen moeten we er rekening mee houden dat de bezoekers iets opschreven wat in werkelijkheid niet werd gezegd. Zou het niet verstandiger zijn aan te nemen dat wanneer de Engelsen hun woord als *tabu* spelden, ze in werkelijkheid iets heel anders hoorden—iets tussen *tabu* en *kapu* in, maar dichter bij het eerste—terwijl als de Amerikanen hun woord als *kapu* schreven zij ook iets anders hoorden—ongeveer tussentabu en kapu in, maar wat meer lijkend op het laatste? Een groot deel van het verschil dat wij nu tussen het geschreven Tahitiaans en het geschreven Hawaïaans vinden moet niet gezocht worden in werkelijke verschillen tussen de twee talen, maar aan verschillen in het gehoor van de mannen die de talen transcribeerden. Zo hebben we veel woorden voor *huis*: *whare, fale, fare, hale*, maar die woorden zijn eigenlijk

hetzelfde woord en wij zouden graag willen weten hoeveel van die verschillen toe te schrijven zijn aan het gebrekkige oor van de blanke wiens spellingssysteem er belangrijk toe bijdroeg dat er fouten vastgelegd zijn. Ik herinner me dat een ontwikkelde Hawaïaan me eens in zijn moedertaal zei: “Ik ga naar meneer Kown toe.” Ik antwoordde: “Kimo, je weet dat hij meneer Town heet.” Dat gaf hij toe maar hij zei: “Maar in het Hawaïaans hebben wij geen letter T, dus kunnen wij geen Town zeggen.” Hij sprak de naam helemaal juist uit. Wij hadden zijn uitspraak beperkingen opgelegd die niet bestonden voordat wij op de eilanden verschenen. Maar wat de bezoeker van Hawaï aan Tahiti terzelfder tijd opvalt zijn de veranderingen die zich hebben voltrokken toen Polynesiërs van laatstgenoemde eilanden naar het noorden trokken. Op Hawaï werden zij langer. Hun huid werd lichter. Hun spraak vlugger. Hun gereedschap veranderde opvallend en natuurlijk wisselden hun goden. Het meest opvallende was de ontwikkeling van de woeste, hoekige en dikwijls wellustige hula van Tahiti tot de zwoele, poëtische dans van Hawaï. Alles veranderde: de godsdienst werd van wilde vitaliteit tot statig formalisme; het bestuur werd stabiel en bestendig; en wat op Tahiti louter versiering met veren was werd op Hawaï een zeer subtiele kunst van zeldzame schoonheid. De ontwikkeling van Tahiti's god van de zee Ta-arua tot de Hawaïaanse god van de hel Kanaloa is zowel een verandering in orthografie als in theologie, maar de laatste is de belangrijkste. Bij onze bestudering van Polynesië moeten we van het volgende uitgaan: Niets wat naar Hawaï is gegaan bleef onveranderd; bloemen, werkwijze, woorden en mensen vonden daar alle een nieuw leven en nieuwe mogelijkheden. Wij moeten ons niet laten misleiden door uiterlijke schijn, vooral niet op het gebied van de woordvormen, waardoor we denken dat de verschillen groter zijn dan ze in werkelijkheid zijn. Als je een Hawaïaan nauwkeurig beschouwt, zie je een Tahitiaan.’

De Zeemanskapel was een hobby voor Abner; daar zat hij dikwijls uren bij hulpprediker Cridland, de zeeman die hij zelf tot God had gebracht, en hij dacht: ‘Van alles wat ik gedaan heb draagt die toevallige bekering van Cridland nog de meeste vrucht.’ Hij meende dat geen leven moeilijker en meer aan verleiding blootgesteld was dan het zeemansleven en hij was blij dat hij aan de afschaffing van de bordelen en kroegen van Lahaina had meegewerkt. Hij leefde van een karige som die de vereniging stuurde want hij was geen zendeling in volle dienst meer. Maar dr. Whipple hield een oogje in het zeil: als Abner wat zakgeld nodig had, zorgde Janders of Whipple ervoor dat hij wat geld kreeg. Toen eens iemand die een bezoek bracht aan de eenzame grashut met de portretten van zijn kinderen als enige versiering vol medelijden vroeg: ‘Hebt u dan geen vrienden?’, antwoordde Abner: ‘Ik heb God, Jerusha Bromley en Malama Kanakoa, en verder heeft een mens geen vrienden nodig.’ Toen bereikte Lahaina in 1849 het opwindende nieuws dat Abner Hale in een kwieke, opgewonden vader deed veranderen: dominee Micah Hale schreef uit Connecticut dat hij besloten had New England te verlaten—het was er te koud naar zijn smaak—en dat hij voorgoed naar Hawaï kwam ‘want ik wil beslist de palmbomen van mijn jeugd en de spelende walvissen op de rede van Lahaina terugzien’. Veel kinderen van zendingen schreven na hun tijd op Yale dat zij naar huis kwamen want er ging van de eilanden een geweldige beking uit die zich over duizenden kilometers deed gevoelen. Wat de brief van Micah echter zo bijzonder maakte was het feit dat hij besloten had over land naar Californië te trekken omdat hij Amerika wilde zien. Hij verwachtte dat hij zich ongeveer eind 1849 in San Francisco zou inschepen. Abner hing daarom een kaart van Noord-Amerika op aan de graswand en tekende elke dag de veronderstelde vorderingen van zijn zoon over het grote continent aan. En op grond van berekeningen die

verbluffend nauwkeurig bleken, vertelde hij op een dag, eind november 1849, de mensen in de winkel van J & W: ‘Mijn zoon, dominee Hale, komt waarschijnlijk precies vandaag in San Francisco aan.’

Toen Micah de Siërra Nevada afdaalde en langs de Sacramento naar het tijdens de goudkoorts snel opgekomen San Francisco trok, was hij een knappe jongeman van zeventwintig jaar. Hij had de donkere ogen en het bruine haar van zijn moeder en het snelle begrip van zijn vader. De bleke, tengere jongen was uitgegroeid tot een aantrekkelijke, gebronsde man. Zijn borst was breder geworden door zijn lange tocht dwars door het continent in het gezelschap van goudzoekers. Hij liep zo enthousiast alsof hij achter elke boom iets opwindends verwachtte. Hij had het respect van zijn medereizigers verworven door een eenvoudig christendom te preken dat gekenmerkt werd door Gods niet aflatende liefde voor zijn kinderen, en het respect van de muilezeldrijvers door pure whisky te drinken als de nachten koud waren. In het wilde en woeste San Francisco maakte hij kennis met een aantal avonturiers die van Hawaï naar de goudvelden waren gekomen. Men vroeg hem in een van de plaatselijke kerken te komen preken. Na een korte bijbellezing boeide hij zijn gehoor door te voorspellen dat ‘Amerika eens uit een rij steden zal gaan bestaan van Boston tot San Francisco en dan zal oprukken naar Hawaï waarheen de Amerikaanse democratie onvermijdelijk moet worden doorgetrokken. San Francisco en Honoloeloe zullen dan door banden van liefde en eigenbelang met elkaar verbonden worden en zij zullen ieder het woord des Heren verbreiden.’ ‘Acht u de veramerikanisering van Hawaï verzekerd?’ vroeg een zakenman uit San Francisco na de preek. ‘Absoluut onvermijdelijk,’ antwoordde Micah Hale; in zijn liefde voor de profetie was hij precies zijn vader. Hij nam

de handen van de man in de zijne en zei overtuigd: ‘Vriend, dat een christelijk Amerika zijn belangen en zijn bescherming tot die hemelse eilanden zal uitbreiden ligt in ons lot opgesloten. Wij kunnen daar niet aan ontkomen, al zouden we het willen.’ ‘Als u het woord *wij* gebruikt,’ vroeg de zakenman, ‘spreekt u dan als burger van Hawaï of als Amerikaan?’ ‘Ik ben Amerikaan!’ reageerde Micah verbaasd. ‘Wat zou ik anders moeten zijn.’ ‘Dominee,’ zei de Californiër plotseling, ‘u bent hier alléén in de stad en het zou mij een grote eer zijn als u bij mij zou willen komen dineren. Ik heb een zakenman uit Honoloeloe op bezoek; hij was vroeger Amerikaan en is nu Hawaïaans staatsburger.’ ‘Ik zal hem graag ontmoeten,’ zei Micah en hij reed met zijn nieuwe vriend door de drukke stad naar een punt vanwaar zij over de baai konden uitkijken. Daar lieten zij hun span achter. Zij klommen een steile heuvel op totdat zij een op een vooruitstekend punt gelegen huis bereikten vanwaar men een schitterend uitzicht had. ‘Dit is mijn rijk,’ zei de man met een weids gebaar. ‘Het is net alsof je over de schepping uitkijkt.’ Hij ging de jonge dominee voor naar binnen en stelde hem voor aan een grote, forsgebouwde man met wijd uit elkaar staande ogen en een weelderige zwarte hardos die tot zijn oren reikte. ‘Dit is kapitein Rafer Hoxworth,’ zei de Californiër. Micah, die de vijand van zijn vader nooit had gezien, deinsde vol afschuw terug. Hoxworth zag dat en het feit dat de jongeman hem misschien zou beledigen door hem geen hand te willen geven was een uitdaging voor hem. Hij deed zich daarom zeer charmant voor, stapte met uitgestoken hand op hem toe en glimlachte daarbij meelevend. ‘Bent u niet de zoon van dominee Hale?’ vroeg hij met een extra klankvolle, vriendelijke stem. ‘Jazeker,’ zei Micah op zijn hoede. ‘U lijkt erg veel op uw moeder,’ zei Hoxworth nadenkend terwijl hij de hand van de dominee vasthield. ‘Zij was een mooie vrouw.’ Micah, die door de vreselijke verhalen

die hij gehoord had niets van de kapitein moest hebben, maar van 's mans weloverwogen jovialiteit onder de indruk kwam, vroeg: 'Waar hebt u mijn moeder leren kennen?' 'In Walpole in New Hampshire,' antwoordde Hoxworth. Hij liet Micahs hand los maar bleef hem met zijn levendige ogen doordringend aankijken. 'Bent u wel eens in Walpole geweest?' En hij begon een loflied op het mooiste van alle stadjes, en terwijl hij sprak kon hij zien dat Micahs houding minder star werd. Met een soort dierlijk plezier zag hij dat de jongeman helemaal niet naar hem luisterde maar over zijn schouder naar iemand keek die de kamer was binnengekomen. Instinctief wenste hij dat de jongeman onder de indruk kwam, dat hij niet meer weten zou hoe hij het had, dat hij gekweld zou worden. Eigenlijk keek Micah naar twee mensen die in de deuropening stonden. De eerste was Noelani Kanakoa Hoxworth die hij het laatst gezien had in de kerk van zijn vader in Lahaina. Indertijd was zij al mooi geweest maar nu zag ze er stralend uit in een jurk van gitzwart fluweel. Ze droeg haar haar hoog opgestoken; het glansde als een gepolijste kukuinoot. Om haar slanke bruine nek droeg ze een enkelvoudige gouden ketting waaraan een glinsterende walvstand hing. Micah snelde op haar toe, greep haar bij de hand en zei: 'Noelani, Alii Nui, wat ben ik blij u te zien.' De grote vrouw die Hong Kong en Singapore nu even goed kende als zij eens Lahaina gekend had, knikte hem minzaam toe. Maar eigenlijk was Micah niet op Noelani toegelopen om in de eerste plaats haar te begroeten; achter mevrouw Hoxworth stond namelijk het mooiste meisje dat Micah ooit had gezien. Zij was even groot als hij en heel slank; ze had brede schouders en smalle heupen waarover een aan de heup nauwsluitende, naar beneden uitwaaierende japon viel. Zij droeg haar donkere haar opgestoken en haar olijfbruine teint paste daar prachtig bij. Zij had opvallend stralende ogen en tussen haar lippen blonk een wit, regelmatig gebit. In het haar

bij een oor droeg zij een grote bloem uit Californië. Toen haar vader zei: ‘Kom eens hier, Malama, dit is dominee Hale uit Lahaina,’ liep zij bevallig de kamer binnen, maakte een lichte buiging en stak haar hand uit zoals Amerikanen dat doen. ‘Mijn dochter Malama,’ zei kapitein Hoxworth; het deed hem een grimmig genoegen te zien dat zij indruk op de jonge dominee maakte. Het diner was het opwindendste dat Micah tot dan toe had meegemaakt, veel spannender dan de diners op Yale als de rector van het college op briljante wijze met zijn studenten converseerde. Kapitein Hoxworth vertelde namelijk over China; de Californiër vertelde over zijn tocht naar het zuiden, naar Monterey, en mevrouw Hoxworth was heel anders dan de saaie vrouwen met wie dominee Hale in New England dikwijls aan tafel gezeten had: zij vertelde honderduit over storm op zee en over de avonturen die je kon beleven in havens als Bangkok en Batavia. ‘Varen uw schepen naar elke plek in de Stille Oceaan?’ vroeg Micah. ‘Overal waar geld te verdienen is,’ antwoordde Hoxworth droog. ‘Bent u wel eens met uw ouders mee geweest?’ vroeg Micah aan het meisje naast hem. ‘Dit is mijn eerste reis,’ antwoordde Malama. ‘Tot nu toe zat ik op de Oahu-zendingsschool in Honoloeloe.’ ‘Bevalt San Francisco u?’ vervolgde Micah. ‘Er is heel wat meer te doen dan op Hawaiï,’ antwoordde ze, ‘maar ik mis de wind, de zon en de regen van thuis. Iemand uit Philadelphia kwam kort geleden in Honoloeloe op bezoek en vroeg hoe hij bij J & W kon komen. Men zei hem: “Die kant op tot de eerste bui, en dan links.” Iedereen aan tafel vond het een leuk verhaal en de jonge Malama bloosde charmant, maar iedereen zat te wachten op Micahs verhaal over zijn tocht over de prairies. Aangevuurd door Malama’s duidelijke belangstelling voor hem vertelde hij hierover op een manier die hij niet had bedoeld. ‘Naar alle kanten strekt zich het land duizend mijl uit, een golvende, wonderlijke zee van mogelijkheden,’ riep hij uit. ‘Ik heb er een aantal keren een spade ingestoken en het

was rijke, zware grond. Als daar honderdduizend, een miljoen mensen zouden leven, zouden zij nog in de eindeloze vlakte verloren gaan.’ ‘Wilt u ons eens vertellen wat u mij gezegd hebt over het oprukken van Amerika naar San Francisco en dan verder naar de eilanden,’ vroeg de Californiër. Rafer Hoxworth boog zich daarop voorover en kauwde op zijn dure Manila-sigaar. ‘Ik zie de dag komen,’ zei Micah, ‘dat er tussen Boston en deze stad brede, goed berijdbare wegen zullen liggen. De mensen zullen de gebieden die ik gezien heb in bezit nemen en er zal een reusachtige welvaart ontstaan. Scholen, colleges en kerken zullen bloeien. Yale College kan de miljoenen leerlingen niet meer aan . . .’ Hij profeteerde als Ezechiël. ‘En wat dacht u dat er met Hawaï gaat gebeuren?’ onderbrak kapitein Hoxworth ongeduldig. ‘Als dat allemaal gebeurt, kapitein, ligt het voor de hand dat Amerika de sprong over de Stille Oceaan maakt en zijn invloed uitbreidt over Hawaï. Dat zal gebeuren. Het kan niet anders.’ ‘Denkt u dan dat Amerika tegen de Hawaïaanse monarchie ten strijde zal trekken?’ vervolgde Hoxworth en hij legde zijn handen op de rand van de tafel. ‘Nee! Nooit!’ riep Micah uit, verblind door zijn eigen visioenen. ‘Amerika zal nooit wapengeweld gebruiken om zijn rijk uit te breiden. Als door deze goudkoorts Californië zo vol mensen blijft lopen en als het Hawaï goed gaat, wat eens gebeuren zal, zullen de twee bevolkingsgroepen vanzelf inzien dat hun belangen . . .’ Hij zweeg wat verlegen want hij bedacht dat kapitein Hoxworth het misschien wel met zijn uiteenzetting eens was maar mevrouw Hoxworth niet; en hij zei: ‘Neemt u mij niet kwalijk, mevrouw. Het is maar een veronderstelling mijnerzijds over wat de Hawaïanen dan zullen denken.’ Tot zijn opluchting antwoordde Noelani: ‘Je hoeft je niet te verontschuldigen, Micah.’ Toen zei ze: ‘Het is duidelijk dat Hawaï eens aan Amerika ten prooi moet vallen want we zijn klein en zwak.’ ‘Mevrouw,’ verzekerde Micah haar vol zelfvertrouwen, ‘het Amerikaanse volk zal geen

bloedvergieten dulden.’ Noelani antwoordde bedaard: ‘Men heeft ons verzekerd dat er binnenkort in uw land bloed vergoten zal worden ... om de slavernij.’ ‘Oorlog? In Amerika?’ antwoordde de jonge predikant. ‘Nooit! En er zal ook nooit oorlog met Hawaï komen. Dat kan evenmin.’ ‘Jongeman,’ onderbrak kapitein Hoxworth plotseling, ‘mijn schip vertrekt morgenvroeg naar Honoloeloe. Ik zou het op prijs stellen als u met ons mee zou gaan.’ Toen voegde hij er iets aan toe wat elke dominee welkom moest zijn: ‘Als mijn gast.’ Micah voelde intuïtief dat hij met deze vijand van de familie niet moest omgaan en hij aarzelde. Maar op dat moment legde Malama tot Hoxworths duivels genoeg en tot Micahs verwarring haar hand op de zijne en riep uit: ‘Toe, ga met ons mee.’ Micah bloosde en stamelde: ‘Ik was van plan nog een paar dagen in San Francisco te blijven.’ ‘We wachten niet,’ bulderde Hoxworth en hij deed zich met opzet voor als de sterke, oudere vriend. ‘We verdienen zoveel geld door levensmiddelen van Lahaina naar de goudvelden te brengen dat een verloren dag een verloren fortuin betekent.’ ‘San Francisco kunt u later nog wel eens zien,’ zei Malama met haar bekoorlijke stem. En toen Micah haar diep in de Polynesische ogen keek, voelde hij logisch denken veranderen in verwarring zodat hij—hoewel hij drieduizend mijl had gereisd om de verschijnselen van het westen te leren kennen—zachtjes zei: ‘Ik zal mijn spullen aan boord brengen ... ook al is het zondag.’

Op de *Carthaginian* besteedde Micah niet veel tijd aan discussies met kapitein Hoxworth over Amerika of met zijn vrouw over Hawaï. In plaats daarvan ging hij overal heen waar Malama heenging; met haar keek hij naar de sterren, de dolfijnen en de wisselende wolken. De eerste dagen was het koud en droeg ze een bontmuts uit Oregon die aan haar gezicht

een tedere schoonheid verleende. Toen de avondwind eens wat bont van de muts voor haar ogen woei, kon Micah het niet laten met zijn hand het bont van haar ogen weg te nemen. En zij raakte toevallig zijn vingers aan en hij voelde hoe wonderlijk zacht haar huid was. Hij hield zijn hand vlak bij haar wang en legde die bijna onbewust in haar nek en drukte zijn lippen op de hare. Het was de eerste keer dat hij een meisje kuste en hij had een ogenblik het gevoel alsof er een hele familie dolfijnen tegen het schip aan was gezwommen. Hij deed verbaasd een stap terug, het meisje lachte en plaagde: ‘U hebt vast nog nooit een meisje gekust, dominee Hale.’ ‘Nee,’ gaf hij toe. ‘Vond u het prettig?’ lachte zij. ‘Het is iets dat je bewaren moet voor een sterrennacht aan boord van een schip,’ zei hij langzaam en hij nam haar stevig in zijn armen. Rafer Hoxworth, die hierop aangestuurd had, zag met vreugde dat de jonge Micah Hale steeds verliefder op Malama werd. Toch voelde hij tegenstrijdige gevoelens ten opzichte van de jongen: hij verachtte hem en wilde hem op een of andere gemene manier kwetsen, maar terzelfder tijd zag hij voortdurend hoezeer de jonge dominee op Jerusha Bromley leek. En wanneer die jonge knaap onder het eten op zo’n verstandige manier over het lot van Amerika sprak, was Hoxworth trots op hem. Na een week zei hij daarom onverwacht tegen zijn vrouw: ‘Noelani, als die jongen met Malama wil trouwen, zeg ik: “Ga je gang.” We kunnen hem gebruiken in de familie.’ ‘Bemoei je niet opnieuw met de familie Hale,’ ried zijn vrouw hem, ‘trouwens, wat wil je met een dominee in de familie beginnen?’ ‘Die blijft niet lang dominee,’ voorspelde Hoxworth. ‘Hij is veel te energiék.’ Die middag liet kapitein Hoxworth zijn dochter in zijn hut komen en hij zei: ‘Malama, ben je van plan met die jonge Hale te trouwen?’ ‘Ik denk van wel,’ antwoordde zij. ‘Mijn zegen heb je,’ zei Hoxworth. Maar toen zijn dochter haar bevende aanstaande de hut binnenbracht om om haar hand te vragen,

onderwierp Hoxworth de jongeman aan een vernederend verhoor—namelijk over geld en over het onontkoombare feit dat een geestelijke daar nooit genoeg van zou hebben om de dochter van een kapitein te onderhouden, zeker niet zo'n veeleisende als zij. Na dat een minuut of vijftien te hebben aangehoord, verloor Micah, die in Yale gebokst had en op zijn trektocht door de prairies zijn handen uit de mouwen had moeten steken, zijn geduld en zei: 'Kapitein Hoxworth, ik ben hier niet naar toe gekomen om me te laten beledigen. Een predikant heeft een mooi en goed leven, ik wens uw scheldwoorden niet meer te horen.' Hij stapte de hut uit en at de drie eerstvolgende maaltijden aan de tafel van de bemanning. Toen Malama in tranen naar hem toe kwam, zei hij trots: 'Ik eet weer aan jullie tafel als de kapitein van dit schip mij persoonlijk zijn verontschuldigingen aanbiedt.' Er ging nog een dag voorbij waarin Noelani en Malama kapitein Hoxworth bepraatten en zeiden dat Micah juist gehandeld had. Tenslotte gaf de norske kapitein toe, duwde een sigaar tussen zijn tanden en ging uit eigen beweging de jonge predikant opzoeken. Hij stak hem zijn grote hand toe en zei: 'Blij een man als jou in de familie te hebben, Mike. Ik zal het huwelijk morgen voltrekken.' Hij haatte de jongeman, toch wilde hij hem als schoonzoon. Ten dele omdat hij wist dat een dergelijk huwelijk de oude Abner Hale razend zou maken, ten dele omdat hij inzag dat een halfbloed meisje als Malama een sterke echtgenoot nodig had, bereidde hij de huwelijksluiting voor. Toen het schip de tropische wateren binnenvoer, liet hij iedereen op het achterschip bijeenkomen, zette Malama en haar moeder aan stuurboord en de jonge Micah Hale aan bakboord en bulderde een huwelijksdienst die hij zelf had samengesteld. Aan het einde daarvan schreeuwde hij: 'En als de bruidegom nu de bruid wil kussen, laten we voor de hele bemanning een driedubbele portie rum aanrukken. Wilson verdeelt de bemanning in tweeën. De ene helft kan zich nu een

stuk in de kraag drinken, maar de andere helft moet wachten tot vanavond.’ Het werd een wild, vrolijk oceaanhuwelijk. En toen de *Carthaginian* Honoloeloe bereikte, liet kapitein Hoxworth het pasgetrouwde paar onmiddellijk overstappen op een ander schip naar Lahaina want hij mocht die haven nog altijd niet binnen.

Toen de pakketboot de rede opvoer van Lahaina, ingesloten tussen verrukkelijke eilanden, hield Micah zijn adem in en keek afwisselend naar de wilde heuvels van Maui, de zacht glooiende heuvels van Lanai, de onbegroeide hoogten van Kahoolawe en de purperen grootheid van Molokai. Hij fluisterde tegen zijn vrouw: ‘Toen ik een kleine jongen was, werd ik naar die pier gebracht om de walvissen hier te zien spelen. En ik dacht altijd dat dit water de weerspiegeling van de hemel was. Ik had gelijk.’ De pakketboot begon nu de passagiers te ontschepen. De menigte eilandbewoners die altijd elk pas aangekomen schip verwelkomde dromde samen op de pier. Voordat Micah en zijn vrouw echter aan wal konden gaan, riepen een paar mensen achteraan: ‘Laat hem door.’ En met een intense vreugde zag Micah dat de nieuwaangekomene zijn vader was die hij in negen jaar niet had gezien. ‘Vader,’ riep Micah, maar niemand had Abner verteld dat zijn zoon aan boord van de pakketboot was en hij liep op zijn gewone manier naar voren; hij hinkte erger dan vroeger, schudde zijn witte hoofd en rustte nu en dan om zijn gedachten weer te ordenen. Hij kwam een matroos tegen, greep hem bij zijn kiel en vroeg: ‘Hebt u op uw reizen misschien een klein Hawaïaans meisje, Iliki, gezien?’ En toen de matroos ‘nee’ zei, haalde Abner zijn schouders op en liep terug naar zijn grashut. Maar Micah sprong over de reling die hem van de menigte scheidde en rende zijn vader achterna. Zodra de witharige predikant, die toen pas negenenveertig jaar

oud was, beseftte dat zijn zoon daar voor hem stond, staarde hij een ogenblik voor zich uit, keek goedkeurend naar de keurige verschijning en zei: 'Ik ben er trots op, Micah, dat je het op Yale zo goed gedaan hebt.' Het was een merkwaardige begroeting met die verwijzing naar Yale boven al het andere dat op dit moment van belang was, en Micah kon niet anders doen dan de oude man bij de smaller geworden schouders pakken en hem omhelzen. Toen werd Abner alles duidelijk en hij zei: 'Ik heb zo lang op je gewacht om jou de prediking in onze kerk over te dragen.' Maar toen zag hij achter zijn zoon een grote, knappe jonge vrouw met een olijfkleurige huid naderbij komen en instinctief deed hij een stap terug. 'Wie is dat?' vroeg hij achterdochtig. 'Dat is mijn vrouw, vader.' 'Wie is ze?' vroeg Abner angstig. 'Dit is Malama,' legde Micah liefdevol uit. Een ogenblik bracht de geliefde oude naam Abner Hale in de war en probeerde hij zijn gedachten te ordenen. En daarna brulde hij: 'Malama! Is zij de dochter van Noelani Kanakoa?' 'Ja, vader. Zij is Malama Hoxworth.' De bevende oude man liep achteruit, wierp zijn stok op de grond en richtte traag zijn rechterwijsvinger op zijn schoondochter. 'Een heidin!' kraste hij. 'Een hoer! Gruwelijk.' Toen keek hij verachtelijk naar zijn zoon en jammerde: 'Micah, hoe durf je zo'n vrouw mee te brengen naar Lahaina?' Malama bedekte haar gezicht met haar handen en Micah probeerde haar tegen zijn razende vader in bescherming te nemen, maar striemende, onvergeeflijke woorden kwamen over hen: 'Ezechiël zegt: "Gij hoereert de heidenen na!" Ga weg, onreine. Dit is gruwelijk! Rot weg, rot weg in de ogen van God. Ik wil je nooit meer zien. Je bezoedelt het eiland.' De woedende oude man was niet tot bedaren te brengen; dr. Whipple kwam het paar echter op tijd te hulp en bracht het in veiligheid in zijn huis. Daar vertelde hij de huilende Malama onomwonden dat dominee Hale soms niet goed bij zijn hoofd leek, waarschijnlijk als gevolg van het feit dat haar vader hem eens

tegen zijn hoofd had geschopt. ‘Ik schaam me zo,’ antwoordde ze. ‘Ik ga naar hem toe en dan zeg ik hem dat ik het begrijp.’ Micah kon haar niet tegenhouden en zij rende langs de beek, het zendingshuis voorbij, naar de grashut waar zij Abner Hale razend van woede binnen zag gaan. ‘Dominee Hale!’ smeekte zij. ‘Het spijt me dat...’ Hij keek naar buiten en zag een vrouw die veel op Noelani leek maar nog meer op Rafer Hoxworth: zij was de echtgenote van zijn zoon. ‘Gruwelijk,’ bulderde hij. ‘Hoer! Je bezoedelt de eilanden!’ En toen zij hem verbijsterd aanstaarde, hinkte hij naar de muur, ging op zijn tenen staan en trok plechtig de houtskooltekening van zijn oudste zoon van de wand. Hij verscheurde die tot snippers, gooide die naar Malama toe en jammerde: ‘Ga met hem weg uit Lahaina. Hij is onrein.’ Dit waren de omstandigheden waaronder Micah Hale, de meest begaafde van de zendingskinderen, zich uit de geestelijke bediening terugtrok en deelnam in de zaken van kapitein Rafer Hoxworth, een man voor wie hij bang was en die hem haatte. Maar zij vormden een schitterend koppel—Hoxworth doortastend en moedig, Hale de meest vooruitziende van de Hawaïaanse zakenlieden—en na enige tijd kende iedereen in alle havens van de Stille Oceaan de keurige schepen met de blauwe vlag van de H&H-lijn.

Vierde deel

Het hongerende dorp

In het jaar 817, toen koning Tamatoa VI van Bora Bora en zijn broer Teroro naar Havaiki-van-het-Noorden vluchtten om daar een nieuw rijk te stichten, werden de noordelijke gebieden van China door een invasie van een horde Tartaren geteisterd; hun betere paardrijderskunst, primitieve moed en gebrek aan aarzeling overweldigden de verfijnder Chinezen spoedig,

omdat de Tartaren bruto geweld gebruikten terwijl de Chinezen hen tevergeefs en soms slechts nauwelijks trachtten tegen te houden. Met het verstrijken der moeilijke jaren vielen Peking en de kuststeden, en het werd duidelijk dat de Tartaren China binnengevallen waren om er te blijven. Het zwaarst werd Midden-China, dat het hart van China uitmaakte, door de invasie getroffen, want de Tartaren waren uit op malse akkers en rijke steden. Rond het midden van de eeuw stuurden zij daarom een leger zuidwaarts om de provincie Honan te veroveren, ongeveer driehonderdvijftig mijl ten zuiden van Peking en van de Gele Rivier. In die tijd woonde in Honan een hechte groep Chinezen die geen aparte naam had maar toch van bewoners van aangrenzende provincies verschilde. Zij waren groter, conservatiever, spraken een zuivere, oude taal zonder de smetten van moderne verfraaiingen en waren bijzonder goede boeren. Toen de druk van de Tartaren hun naaste burens in het noorden zwaar begon te vallen, accepteerden deze laatsten de indringers gelaten, en dit verbitterde de groep waarover ik nu wil vertellen.

In een bergdorp in het jaar 856 bezwoer de boer Char Ti Chong, een grote, magere man met een knap gezicht met uitstekende jukbeenderen en een weelderige zwarte, tamelijk wanordelijke haardos zijn vrouw Nyuk Moi: ‘We zullen dit mooie land niet aan de barbaren laten.’ ‘Wat kun je eraan doen?’ antwoordde zijn verstandige vrouw onaangedaan want in haar drieëntwintig jaar met Char had zij al heel wat tamelijk verstrekkende uitspraken gehoord waarvan niets terecht was gekomen. ‘We zullen ons tegen hen verdedigen!’ suggereerde Char. ‘Met dorsvlegels als wapen?’ vroeg Nyuk Moi vermoeid. Zij was een magere, hoekige vrouw die altijd op het punt scheen te staan in jammerklachten uit te barsten, maar haar leven was zo zwaar dat zij haar krachten zelden met

jammeren verspilde. Haar optimistische vader had haar genoemd naar het mooiste voorwerp dat hij ooit gezien had: een fonkelende hanger tussen de juwelen van een rijk man. Zij had haar naam helaas geen eer aangedaan, Nyuk Moi, Schone Jade; maar zij bezat iets wat beter was dan schoonheid: een volstrekt realistische instelling ten opzichte van het leven. ‘Je bent dus van plan tegen de indringers te gaan vechten?’ vroeg ze. ‘Wij zullen ze vernietigen!’ antwoordde haar echtgenoot stoutmoedig, ervan overtuigd dat zijn opschepperij zijn akkers al beveiligd had. Die akkers waren niet goed: in andere delen van de wereld zouden ze nauwelijks het verdedigen waard zijn geacht; want hoewel Midden-China veel rijke akkers bezat, had boer Char die niet. Zijn drie morgen land lagen hoog in de bergen van Honan op de grens van wat men met enige vriendelijkheid bebouwbaar land zou kunnen noemen. Er stroomde nergens water, er viel nauwelijks regen en de grond was niet al te vruchtbaar. Maar vooral dank zij Chars niet aflatende inspanning kon dit land een gezin van negen personen voedsel leveren: Char; zijn vrouw Nyuk Moi; zijn oude, afgetobde moeder en zes kinderen. Hun levensniveau lag niet hoog want de Chars hadden geen eenden of kippen en slechts twee varkens, maar zij waren er niet slechter aan toe dan de meeste andere gezinnen in de bergdorpen. Wat de binnendringende Tartaren met dit afgelegen dorp moesten doen als zij het ooit zouden bereiken, was een mysterie: zij konden er nauwelijks één graankorrel méér uithalen dan het al leverde; en als zij veel weghaalden, zou het dorp honger lijden. Het werd echter een idee-fixe voor Char en zijn vrienden dat de Tartaren, als ze genoeg hadden van Peking, zeker dit oude dorp zouden binnenvallen zodat de boeren de gewoonte kregen elke avond in de boerderij van hun verstandigste dorpsgenoot, generaal Ching, bijeen te komen om plannen te maken voor de verdediging van hun land. Er was nu namelijk geen regering meer om hen te beschermen.

Deze Ching was natuurlijk geen echte generaal maar alleen een gedrongen zwerver met een rood gezicht die het geluk had gehad dat hij in de buurt van Peking was op een dag waarop de ronselaars van de keizer in grote haast een leger bij elkaar haalden. Ching werd ingelijfd, en tijdens een lange veldtocht had hij bemerkt dat het militaire leven hem wel beviel—en dat was op zich al geen goed teken. Na de oorlog, die zonder resultaat bleek, want de Tartaren liepen algauw de gebieden die Ching had helpen beschermen onder de voet, keerde hij terug naar de bergen en naar zijn vastberaden, stugge dorpsgenoten die hij maand in maand uit vergastte op zijn verhalen over zijn veldtochten in het noorden. ‘Wij zullen daar en daar mannen neerzetten,’ stelde dappere Ching voor. Hij was een moedig man van wie gezegd werd: ‘Hij kan overdag veertig mijl marcheren en dan ‘s avonds vechten.’ Hij had een breed, krachtig gezicht, en in veel van wat hij in de jaren na zijn geïmproviseerde militaire loopbaan had gedaan had hij een grote doortastendheid getoond. Hoewel hij duidelijk een opschepper was, misgunde men hem zijn generaalstitel niet en luisterde men naar hem toen hij voorspelde: ‘De Tartaren komen langs die weg naar ons dorp. Welke andere weg zou een verstandige generaal kiezen?’ Maar voordat de juistheid van de theorieën van generaal Ching kon worden bewezen, kwam er een veel erger en veel vertrouwder vijand dan de Tartaren over het dorp. De regen viel niet zoals zo nodig was; een gloeiendhete zon brandde meedogenloos aan de koperkleurige hemel. Het zaaigoed verdroogde al vóór het midden van de lente en tegen het midden van de zomer was zelfs drinkwater een onbetaalbare schat. Gezinnen met oude mensen bij zich thuis begonnen zich af te vragen wanneer de oude vaders en moeders dood zouden gaan; de baby’s huilden. Boer Char en zijn vrouw Nyuk Moi hadden al vier hongersneden overleefd en zij wisten dat als iemand een ijzeren discipline naleefde en graanwortels en malse twijgen

uit het bos at altijd de kans bestond dat hij en zijn gezin de hongersnood zouden overleven. Maar dit jaar sloeg de honger wel bijzonder hard toe: tegen midzomer werd het duidelijk dat de meeste gezinnen uit het dorp ofwel de wijk moesten nemen ofwel in de dorre, warme heuvels moesten sterven. Toen de zon op haar hoogst stond, haalden Char en zijn vrouw daarom aardkluiten uit de vrijwel verdwenen dorpsbeek en sloten de toegang tot hun huis af; waar de deur was geweest timmerde hij dwarslatten van zwart hout. Toen het huis bijna dicht was, ging Char naar binnen en woog voor het laatst het zakje graanzaad waarvan het leven van zijn gezin zou afhangen als dat terugkeerde in de lente. Hij woog het in zijn hand en verzekerde het treurig groepje mensen om hem heen: ‘Het graanzaad zit nu opgesloten. Het zal op ons wachten.’ Toen klom hij zijn huis uit en sloot de opening snel af. Vervolgens keerde hij zijn huis bekommerd de rug toe en leidde zijn gezin het omheinde dorp uit, de grote weg op. De daaropvolgende zeven maanden zouden zij over het Chinese land zwerven, bedelend om voedsel, vuilnis etend waar dat maar was. Zij deden hun best te vermijden dat hun dochters aan oude mannen die nog eten hadden zouden moeten worden verkocht. Char en Nyuk Moi hadden die maandenlange zwerftochten al twee keer eerder meegemaakt en zij hadden hun kinderen allemaal weer thuisgebracht. Zij hadden het vaste vertrouwen dat zij het ook nu weer zouden kunnen redden want toen zij aan hun verschrikkelijke pelgrimstocht begonnen, zwoer Char hoopvol: ‘Over zeven maanden zijn wij hier weer terug ... wij allemaal.’ Maar deze keer had Nyuk Moi niet zoveel hoop en Char bemerkte dat zij haar twee knappe dochters dag en nacht dicht bij zich hield. Slechts voor één ding waren de Chars niet bang. Hun huis zou tijdens hun afwezigheid niet worden geschonden. Zij konden langs de grote weg vermoord worden. Slavenkooplieden in de steden konden proberen hun dochters te stelen. Misschien zouden soldaten alle zwervende gezinnen

in één groot bloedbad ombrengen. Corrupte ambtenaren zouden elk gezin in slavernij kunnen brengen. Maar niemand in China zou in een huis inbreken dat met aarde was afgesloten en waarvan de deur was dichtgespijkerd, want zelfs een gek wist dat alleen als het huis er nog stond als de zwervers terugkeerden en als het graanzaad veilig was, het leven zelf—en niet alleen dat van het betrokken gezin—veilig zou zijn. Zo zwierven de Chars door Noord-China, bijna wanhopig zoekend naar voedsel. In die tussentijd was hun huis onaantastbaar.

In de herfst van 856 wachtte boer Char in een stad aan de noordgrens van Honan een zware beproeving. Het had er flink geregend en de oogsten waren goed. Wekenlang trokken Char en zijn gezin 's nachts naar de geoogste velden en zochten die op hun knieën af naar graankorrels die zelfs de insekten niet gezien hadden; op deze harde manier vonden zij net genoeg om in leven te blijven. Nyuk Moi kookte wat ze vergaard hadden met een soort koolzuurhoudende aarde, wat gras en een vogel die nog niet al te lang dood was. De op die manier bereide maaltijd smaakte niet eens zo slecht. Maar toen er eens vier dagen achter elkaar verstreken zonder dat er iets werd gevonden en zonder dat er vogels stierven, althans niet binnen het bereik van het hongerende gezin, kwam de bediende van een rijke man naar de boom waaronder de Chars sliepen met een tas met vers gebakken koeken; de geur daarvan maakte Chars jongste kinderen gek van de honger. De bediende zei kortaf: 'Mijn meester zou uw oudste dochter wel willen kopen.' Char, die zelf stierf van de honger, hoorde zichzelf in volle ernst vragen: 'En zou hij haar voor zichzelf bewaren?' 'Misschien een tijdje,' zei de bediende en hij schudde met de tas. 'Maar vroeg of laat stuurt hij de meeste meisjes naar de stad.' 'Hoeveel biedt hij ons?' vroeg Char bedremmeld. De

dienaar werd vriendelijker en zei: 'Koeken en genoeg graan om van te leven tot de lente.' 'Kom over een uur terug,' zei Char. Toen de man verdwenen was met zijn verleidelijke stapel geurige koeken, haalde Char zijn gezin bij elkaar en zei eerlijk: 'De eigenaar van deze akkers heeft aangeboden Siu Lan te kopen.' Nyuk Moi, die had zien aankomen dat dit al wel spoedig gebeuren móest, trok haar stil kind naar zich toe, zette haar tussen haar knokige knieën voor zich op de grond neer en vroeg: 'Is er geen andere oplossing?' 'Er is niets meer te vinden,' zei Char moedeloos. 'Het wordt binnenkort winter. Deze keer mogen we blij zijn als we nog met kinderen thuiskomen.' Nyuk Moi ging niet tegen haar man tekeer want zij kon geen tegenvoorstel doen, geen enkel; en het gezin had al bijna besloten Siu Lan, Mooie Orchidee, te verkopen toen het iemand hoorde fluiten. Een vreemdeling floot een in hun dorp heel bekend liedje dat elders niet veel gezongen werd. 'Wie is daar?' riep Char. De vreemdeling herkende het accent van zijn dorp en riep terug: 'Generaal Ching!' En een ogenblik later stond hij daar met zijn vierkante kop, bleek van de honger maar uitbundig als altijd. 'Hoe maak jij het in de hongersnood?' vroeg hij lawaaierig. 'Ik niet zo best.' Char zei bedroefd, zonder nadere uitleg: 'We zitten net bij elkaar of we zullen besluiten onze oudste dochter, Siu Lan, te verkopen.' 'Dan koop ik haar!' riep generaal Ching en hij boog galant voor het bange meisje. 'Iedereen zou haar kopen.' 'De bediende van de rijke man komt over een uur terug om ons antwoord te horen,' zei Char. De beweeglijke geest van generaal Ching kwam onmiddellijk in militaire actie. 'Bediende! Rijke man?' snauwde hij en zijn hongerige ogen vonkten in het donker. En hij had meteen een compleet plan bedacht: 'We zeggen tegen de bediende dat wij het meisje willen verkopen. Ik ben je oudere broer, ik neem de beslissing. Dan zullen jij en ik en Nyuk Moi en je oudste zoon haar wegbrengen. Zodra de bediende dicht genoeg bij huis is zodat

wij weten waar de rijke man woont, doden we hem, pakken hem alles af wat hij heeft en sturen de buit terug met de jongen. Wij gaan dan het huis binnen, bieden Siu Lan aan, en als de rijke oude man naar voren komt om haar in ontvangst te nemen, vermoorden we hem. Er kan gevochten worden, dus ieder van jullie, Char, Nyuk Moi en Siu Lan, moet bereid zijn iemand te vermoorden. Siu Lan, denk jij dat je een man zou kunnen vermoorden?’ ‘Ja,’ zei het tengere meisje. ‘Goed,’ zei generaal Ching en hij wreef in zijn magere handen. ‘Zal het plan slagen?’ vroeg Char. ‘Als het niet slaagt, gaan we toch dood van de honger,’ antwoordde de generaal. ‘Als ze ons pakken, wat gaan ze dan doen?’ vroeg de oudste jongen. ‘Dan stoppen ze ons in een kooi,’ verklaarde generaal Ching, ‘laten ons de hongerdood sterven en brengen ons van dorp tot dorp om andere hongerende mensen te laten zien wat er gebeurt als boeren moorden om te eten te krijgen. En uiteindelijk, als ze zien dat we op sterven na dood zijn, halen ze ons uit de kooi, snijden ons in duizend stukjes en hangen onze hoofden op aan de stadspoort. Dus, jullie begrijpen hoeveel risico je loopt?’ vroeg hij koel. ‘Ja,’ antwoordden de Chars. ‘Ssst,’ fluisterde generaal Ching. ‘Daar komt de bediende.’ De man kwam aanlopen, gedienschtig en weldoorvoed, nog steeds zwaaiend met zijn pak koeken. ‘Bent u tot een besluit gekomen?’ vroeg hij. ‘Ik ben de oudste broer,’ zei Ching plechtig. ‘We hebben erover gesproken en wij zijn bereid tot de verkoop.’ Daarna bracht de bediende Siu Lan, haar moeder Nyuk Moi, Chars oudste zoon, Char zelf en de generaal naar het huis van zijn meester. Toen zij zo ver waren dat iedereen duidelijk kon zien waar het huis van de rijke man lag en waar de ingang was, wurgde de generaal de bediende en wierp de jongen de koeken toe. Die rende ermee weg naar de hongerige kinderen en de oude grootmoeder. ‘Nu moeten we dapper zijn,’ zei Ching plechtig. Hij ging het huis van de rijke man binnen, stelde Siu Lan voor en zei: ‘Meester, hier is het meisje.’ ‘Waar is Ping?’

vroeg de man argwanend. ‘Hij geeft de koeken aan de hongerige kinderen,’ zei Ching vriendelijk. ‘Meester, hebt u ooit uw eigen kinderen honger zien lijden?’ ‘Nee,’ bracht de man met moeite uit en probeerde niet naar Siu Lan te kijken die er allerverleidelijkst uitzag. ‘Ik wel,’ zei Ching zacht, ‘tijdens deze hongersnood heb ik drie van mijn kinderen begraven.’ ‘O nee!’ kreunde Nyuk Moi. En er was iets in de manier waarop zij verried dat zij niet van generaal Chings ongelukkige situatie op de hoogte was, waardoor de rijke, slimme oude man lont rook: hij probeerde aan een bel te trekken om zijn bediende te roepen maar generaal Ching greep koelbloedig in, pakte de dikke arm van de man en draaide die op zijn rug. ‘Drie van mijn kinderen zijn dood,’ zei Ching traag, ‘en nu ga jij dood.’ Met een geweldige kracht sloot hij zijn benige handen om de strot van de man en wurgde hem. De man die meisjes kocht voor de stad slaagde erin stervend een kreet te slaken. Een bediende kwam aanlopen met een wapen en hij probeerde generaal Ching neer te slaan. Maar Char sprong op de man af en het wapen viel op de grond. Nyuk Moi pakte het op en doodde de indringer. Toen de twee lijken in een hoek getrapt waren, zei generaal Ching: ‘Ik heb mijn kinderen begraven, ik heb van klei geleeft maar vanavond vier ik feest.’ Hij plunderde het huis en haalde al het voedsel en alle wijn die hij kon vinden te voorschijn. Toen stuurde hij Siu Lan weg om de kinderen te halen. Het feest duurde tot middernacht terwijl de generaal en de oude moeder van Char bergliederen zongen. Toen zei de generaal, bijna dronken van de wijn: ‘Heel de tijd die we hier hebben zitten drinken heb ik me afgevraagd: “Hoe kan ik het gezin van Char helpen weggemen? Met zes kinderen en een grootmoeder?” Ik ben er zeker van dat ik het alleen wel klaarspeel maar met zo’n groot gezin weet ik niet wat ik moet voorstellen. Zullen we naar de stad lopen en trachten ons daar te verschuilen? Of zullen we ons verstoppen in de heuvels?’ Toen stelde de nuchtere Nyuk

Moi voor: ‘Wij leven in tijd van oorlog en er zijn overal soldaten. Ik denk dus dat als de autoriteiten deze lijken vinden ze allereerst zullen uitroepen: “Dat hebben soldaten gedaan.” Zij zullen dus kostbare tijd verspillen met het zoeken naar soldaten en wij zijn dan ver weg in de heuvels. Als zij later op andere gedachten komen en zeggen: “Het waren hongerige boeren,” zullen we zo ver weg zijn dat ze het niet de moeite waard zullen vinden ons achterna te gaan want dan zullen ze weer iets anders aan hun hoofd hebben. We moeten daarom snel de heuvels in gaan.’ ‘Zouden jullie het prettig vinden als ik bij jullie bleef?’ vroeg generaal Ching. ‘Natuurlijk,’ antwoordde Nyuk Moi. ‘U bent nu onze broeder.’ ‘Maar zal ons plan slagen,’ vroeg de generaal, ‘als we de oude grootmoeder moeten meenemen?’ ‘We nemen haar mee,’ zei Char beslist. De generaal fronste zijn wenkbrauwen en zei: ‘Nou, in elk geval ga ik met jullie mee want in deze hongersnood is mijn hele gezin omgekomen.’

Zo strompelde het groepje naar de bergen en zij kozen hun weg zó dat zij op tijd thuis zouden zijn om in de lente te kunnen zaaien. Maar toen zij hun omheinde dorpje naderden, hoorden zij verschrikkelijk hadden de ongeschonden sluitingen verbroken en het graanzaad gestolen. Toen Char voor het heiligdom stond dat hij zo zorgvuldig had afgesloten en zijn deur opengebroken zag, voelde hij een bitterheid als nooit tevoren, zelfs niet op die momenten waarop hij de verkoop van zijn dochter voorbereidde. Hij wilde erop los slaan en in zijn woede riep hij uit: ‘Wat zijn dat voor mensen die een afgesloten huis openbreken?’ Besluiteloos keek hij naar generaal Ching, toen rende hij door het dorp en riep alle woedende boeren bijeen. Hij wees op zijn vertrouwde vriend en riep: ‘Generaal Ching heeft ons laten zien hoe wij onze mannen moeten opstellen om de Tartaren te kunnen

vernietigen als ze terugkomen. Ik heb gemerkt dat Ching een uitstekend strateeg is en ik denk dat we zijn plan beter hadden kunnen overnemen. Laten we die vervloekte barbaren afmaken ... allemaal.’ Generaal Ching rilde van opwinding bij het vooruitzicht van een militaire actie. Hij maakte een weids gebaar om de plaatsen van zijn troepen op strategische punten aan te duiden; maar toen hij dat deed hoorde hij Nyuk Moi met koele logica vragen: ‘Wat beschermen we met vechten? Dit dorp? We hebben geen zaad om dit dorp weer op te bouwen.’ En toen de boeren dit feit onder ogen zagen en zelfs in deze milde lente honger voelden opkomen, begonnen ze na te denken. Maar op dat ogenblik kwam er een kleine voorpost van de Tartaren—twee ruwe kerels in pelzen op grote paarden—het dorp inrijden, draafde lawaaierig rond en hield voor het huis van Char in. De mannen waren zo duidelijk veroveraars dat de stoute strategie van generaal Ching niet eens werd uitprobeerde. De dorpingen luisterden toen de indringers in afschuwelijk Chinees riepen: ‘Jullie krijgen drie dagen de tijd om dit dorp te ontruimen. Alle mannen boven de vijftien komen in het leger. De vrouwen kunnen gaan waar ze willen.’ De mannen lieten hun paard wild achterwaarts draaien en reden in een stofwolk weg. Die avond kwam generaal Ching met zijn plan. ‘Toen ik in het leger zat, hoorde ik praten over een plek die de Gouden Vallei genoemd wordt.

Morgenochtend gaan we daarheen op weg en iedereen die lopen kan gaat met ons mee. Want hier is geen hoop meer.’ Char vroeg: ‘Wat bedoelt u met “iedereen die lopen kan”?’ En Ching antwoordde: ‘De oude mensen moeten hier blijven. Zij mogen ons onderweg niet tot last zijn.’ De gezinnen keken bedrukt naar hun oudere familieleden en er viel een verdrietige stilte over het dorp zodat generaal Ching gedwongen was van huis tot huis te gaan en ruw, als een soldaat, te zeggen: ‘Oude man, u kunt niet mee. Oude vrouw, u hebt uw leven gehad.’ Toen hij bij de familie Char kwam, wees hij meteen op de

moeder van Char en zei bars: ‘Oude vrouw, u was heel flink op de avond dat we de rijke man vermoordden, u begrijpt het dus wel.’ Char wierp tegen: ‘Generaal, het is in strijd met onze godsdienst een moeder in de steek te laten. Confucius is in dit opzicht heel duidelijk: “Eer uw ouders.”’ ‘Wij beginnen aan een lange reis, Char. Misschien wel duizend mijl over bergen en rivieren. De oudjes kunnen niet mee.’ Een van de bange mensen uit het dorp kwam tussenbeide en vroeg: ‘Bent u ooit in die zogenaamde Gouden Vallei geweest?’ ‘Nee,’ antwoordde Ching. ‘Bent u er zeker van dat die ligt waar u zegt?’ ging de man voort. ‘Nee, ik heb er alleen over horen praten ... toen ik in het leger zat. Mooi land. Visrijke rivieren.’ ‘En denkt u dat we dat van hier uit kunnen bereiken?’ vroeg de twijfelaar. Generaal Ching werd ongeduldig en trok zijn lompen recht zodat hij er meer als een soldaat uitzag. ‘Ik ken de weg niet en ik weet niet of we er geduld zullen worden als we er komen. Ik weet ook niet hoe lang de reis zal duren. Maar ik weet verdomme wel dat ik niet meer wil leven in een land waar de mensen afgesloten huizen binnendringen en waar je van elke tien jaar er drie honger moet lijden.’ Plotseling zwaaide hij met zijn armen in het rond alsof hij het gehele dorp wilde omvatten en hij bulderde: ‘Ik weet niet waar we heen gaan, maar Siu Lan gaat met mij mee en de rest van jullie kan opdonderen.’ Snel draaide hij zich om en keek Siu Lan aan, het meisje dat hij van de oude man had gered; hij boog voor haar zoals een echte generaal zou doen en zei zachtjes: ‘Mogen de gelukwensen van duizend jaren op jou rusten.’ Toen wendde hij zich tot Char en verklaarde ernstig: ‘Goede vriend, ik vind het niet prettig als ik op deze rauwe, onbeleefde manier met je dochter trouw. Ik zou je graag duizend koeken, honderd varkens en vaten wijn willen sturen. Ik zou haar graag kleden in brokaat uit Peking en een paard en muzikanten voor haar laten komen. Maar, beste Char, we gaan dood van de honger en ik trek in elk geval naar het zuiden. Mijn excuses

voor mijn ruwheid.’ Toen keek hij Nyuk Moi aan en zei hoffelijk: ‘Vrouw van Char, laten we doen alsof er geen hongersnood is. Ik ga voor de laatste keer naar mijn huis en ik wacht daar in het duister. Wil je zo goed zijn mij je dochter te brengen op de traditionele manier?’ Hij boog en ging heen. Boer Char organiseerde de huwelijksprocessie; uit de lage stenen huizen kwamen alle oudere mensen te voorschijn die veroordeeld waren thuis te blijven. Zij liepen achter de bruid aan en een man speelde op een fluit, maar er waren geen geschenken en er was geen brokaat. Char klopte twee maal op de deur van het huis van generaal Ching, waarin eens vele kinderen hadden gewoond, en riep: ‘Word wakker! Word wakker! Het wordt dag en wij brengen je bruid!’ Het was natuurlijk bijna middernacht; en toen de generaal verscheen, was hij in lompen gehuld. Hij had echter keurige trouwpartijen meegemaakt en hij boog eerbiedig voor Siu Lan; de fluit speelde wild en iedereen deed alsof hij de gebruikelijke geschenken uitwisselde en de generaal kreeg zijn bruid.

De volgende morgen vroeg, in de lente van 857, riep de toen vierenvestig jaar oude Char zijn gezin bijeen en zei: ‘Op onze reis moeten we naar generaal Ching luisteren want hij is een verstandig man. En als we nog een sprankje hoop hebben ooit een beter land te bereiken, is dat aan zijn vernuft te danken. Daarom moeten we hem gehoorzamen.’ Toen het lompenleger aantrad, liepen de Chars voorop. Achter hen aan kwamen tweehonderd hongerige mannen en vrouwen die bereid waren generaal Ching op de uittocht naar het zuiden te volgen. Maar toen het ogenblik kwam waarop ze van die uitgedroogde, onherbergzame combinatie van steen en weerbarstige aarde afscheid moesten nemen, konden de vrouwen in de stoet hun tranen niet bedwingen. Daar lag de gedenkwaardige rots waar boer Moo, een man die door het lot zwaar getroffen was,

uiteindelijk zijn vrouw had omgebracht. Hier stond de boom waar de soldaten de bandiet hadden opgeknoopt die zich zes weken in het dorp had schuilgehouden. Daar stond het huis waar baby's werden geboren. D et was een huis van geluk: altijd vol kinderen. En buiten de muren van het dorp lagen de velden waar mannen en vrouwen hadden gezwogd. Hoe lief was hun dit dorp geweest. Als er eten was, deelden ze het met elkaar. Als het er niet was, hongerden ze allemaal. De vrouwen huilden bij de herinnering aan die dagen die nu voor altijd voorbij waren. Maar er waren bepaalde huizen waarheen ook de vrouwen die dachten aan vroeger niet durfden kijken want daar verbleven de oude mensen, en in  en huis woonden niet alleen twee oude vrouwen maar ook een baby van wie verwacht werd dat die niet in leven zou blijven. Om de gevoelens van het vertrekkende leger te sparen waren de oude mensen binnenshuis gebleven. Zij zouden nog een tijdje in het dorp blijven. De Tartaren zouden hen slecht behandelen en zij zouden sterven. In het gehele leger durfde  en man w el naar de huizen te kijken waarin de oude mensen waren achtergebleven: dat was generaal Ching. Hij was geen echte militair in de volle zin van het woord maar hij had veel gevechten gezien en vaak zien doden. En nu hij aan de rand van het dorp stond, schaamde hij zich er niet voor naar de graven der levenden te kijken, want er waren mannen en vrouwen onder hen die in het verleden aardig voor hem waren geweest. Een oude vrouw had hem haar dochter gegeven, de moeder van de drie kinderen die van honger gestorven waren; en voor die geduldige, oude mensen voelde hij een medelijden dat groter was dan de vlakten van China. Plotseling hief hij zijn armen op naar de wolkeloze lentehemel en hij riep uit: 'Oude mensen binnen de muren. Sterf in vrede! Wees er tevreden mee dat je kinderen een beter thuis zullen vinden! Sterf in vrede, goede, oude mensen!' En op zijn lippen bijtend leidde hij zijn groep de vlakte in. Maar ze hadden pas een paar

mijl gelopen toen de oude moeder van Char achter een rotsblok te voorschijn kwam. Char zei beslist: 'Ik heb tegen haar gezegd dat zij met ons mee kon.' Generaal Ching rende naar haar toe, gebaarde met zijn handen in de lucht en schreeuwde: 'Dat is niet militair! Ze moet bij de anderen blijven.' Char keek koel naar de generaal en zei: 'Wie verborg jou in de velden na onze drievoudige moord? Wie had er die nacht moed?' 'Praat me niet over moord!' brulde Ching. 'Jij vermoordt de kansen van het hele leger.' 'Wie heeft ooit gezegd dat jij een generaal was die een leger aanvoerde?' riep Char. De twee mannen die bijna te zwak waren om te lopen begonnen te vechten, maar hun slagen hadden zo weinig kracht dat zij elkaar geen pijn deden. Nyuk Moi kon dus haar man Char spoedig wegtrekken en Siu Lan kalmeerde haar nieuwe man, de generaal. 'Beste Char,' zei de generaal geduldig terwijl hij naar adem hapte, 'er zijn van het begin van de geschiedenis af soldaten geweest en soldaten hebben regels.' 'Generaal Ching,' antwoordde Char, 'er zijn van het begin van de geschiedenis af moeders geweest en moeders hebben zonen.' Deze eenvoudige woorden zouden in de geschiedenis van China voortleven als de 'kinderlijke woorden van boer Char' maar op dit moment maakten ze op generaal Ching weinig indruk. 'Ze kan niet met ons mee,' zei hij ijszig. 'Ze is mijn moeder,' betoogde Char koppig. 'Heeft de wijze man Lao-tse ons niet gezegd dat een mens in harmonie met het heelal moet leven, dat hij loyaal moet zijn ten opzichte van zijn ouders, zelfs loyaler dan ten opzichte van zijn vrouw?' 'Zelfs een moeder mag onze mars niet in gevaar brengen,' antwoordde generaal Ching. 'Zij moet hier blijven!' En hij wees op de rots waarachter zij zich had verscholen. 'Dan blijf ik hier met haar,' zei Char eenvoudig. Hij liet zijn oude moeder op een groot rotsblok plaats nemen en zette zich naast haar. Hij zei tegen zijn vrouw en zijn vijf kinderen: 'Jullie moeten verder gaan.' De groep begon uit het zicht te raken in

het verre stof. Toen zei de moeder van Char: ‘Trouwe zoon, oude mensen moeten achterblijven. Het is alleen maar juist dat ook ik blijf. Vooruit, ga weer naar Nyuk Moi.’ ‘Wij blijven hier en vechten tegen de Tartaren,’ zei Char koppig. Maar toen hij was gaan zitten, zag hij iemand uit de verdwijnende menigte terugkomen: het was generaal Ching. ‘Char,’ zei hij inschikkelijk, ‘we kunnen niet zonder je. Je bent een trouw man.’ ‘Ik ga met jullie mee mét mijn moeder,’ antwoordde Char. ‘Je mag haar meebrengen,’ gaf generaal Ching toe. ‘Zij zal de vertegenwoordigster van al onze moeders zijn.’ Toen voegde hij eraan toe: ‘Maar jou, Char, wil ik niet meer zien tenzij je tegenover de gehele groepje verontschuldigen aanbiedt dat je me als soldaat voor schut hebt gezet.’ ‘Dat zal ik doen,’ zei Char. ‘Niet omdat ik me schaam, maar omdat je echt een heel goede soldaat bent.’ Toen zei generaal Ching tegen de oude vrouw: ‘U weet natuurlijk dat u het nieuwe land niet meer levend zult zien.’ ‘Als een reis lang genoeg is, gaat onderweg iedereen dood,’ antwoordde de oude vrouw.

Toen de vastberaden groep van generaal Ching uit de provincie Honan zuidwaarts trok, kwamen er uit ruim honderd andere dorpen mensen toestromen; stugge boeren zoals de Chings die de overheersing van de Tartaren weigerden te accepteren. Na een tijdje werd wat als een haveloze bende was begonnen werkelijk een echt leger, met generaal Ching moedig aan het hoofd. Tegen elke prijs wilde hij zich een weg banen terwijl zijn plaatsvervanger generaal Char de achterhoede leidde en zich de bandieten en Tartarenbenden, die de uittocht probeerden te verhinderen, hier en daar van het lijf hield. De reizigers trokken over hoge bergen, over gezwollen rivieren en door uitgebrande dorpen. De winter kwam met een dikke laag sneeuw, de zomer met de verzengende hitte van Midden-China. Soms was generaal

Ching gedwongen grote steden te belegeren totdat zij voedsel gaven. En wanneer er in China vrede had geheerst, zouden keizerlijke troepen ongetwijfeld de plundersaars in de pan gehakt en de leiders gekruisigd hebben—maar in China heerste geen vrede, en de grote trek ging door. Er gingen jaren voorbij en de onverstoorbare, vastberaden mensen uit Honan worstelden zuidwaarts, een paar mijl per dag. Soms sloegen zij hun kamp voor twee of drie maanden op aan de oever van een rivier. Het beleg van een stad hield hen een jaar lang op. Niemand wist hoe zij te eten kregen. Zij stalen van iedereen. In de passen van het hooggebergte lieten hun voeten, in zakken gewikkeld, bloedige sporen na, maar iedereen stond elk ogenblik klaar om te vechten. Er werden ruim duizend kinderen geboren en ook zij vielen onder de simpele regels van generaal Ching: ‘Oude mensen kunnen niet met ons mee. Iedereen moet zich onderwerpen aan het bestuur van Ching en Char. Nooit breken wij in een afgesloten huis in.’ Maar er was er één in het leger die met succes generaal Ching kon weerstaan: dat was de oude moeder van Char. Als schoenen die tijdens het lopen steeds prettiger gaan zitten, zo goed voelde de oude vrouw zich op de lange mars. Als er genoeg eten was, kon ze zich volproppen zonder zoals de anderen, last te krijgen van haar maag en als iedereen honger leed, had zij kennelijk een innerlijke krachtbron die haar op de been hield. Generaal Ching keek dan naar haar en vloekte: ‘Wel verdomme, oude vrouw, ik denk dat je gezonden bent om mij te kwellen. Ga je dan nooit dood?’ ‘Bergen en rivieren zijn als melk voor me,’ antwoordde zij. En zij werd het symbool van de groep: een ontembare oude vrouw die honger, moord en veranderingen had meegemaakt. Zij weigerde gedragen te worden en dikwijls als haar zoon, generaal Char, weer bij de groep kwam nadat hij achterhoedegevechten had geleverd tegen lokale troepen die het leger uit elkaar probeerden te drijven, gooide hij zijn zwaard op de grond en ging uitgeput

naast zijn moeder liggen. En zij zei dan: ‘Ik kan niet eeuwig leven, maar ik ben er zeker van dat jij en ik een goed land zullen zien voordat ik sterf.’ Jaren gingen voorbij. En deze merkwaardige, onbesuisde troep trouwe Chinezen die aan oude gewoonten vasthielden en meer tucht kenden dan welke andere groep mensen ook die ooit door China gezworven had trokken gestadig zuidwaarts totdat zij in het jaar 874 een vallei binnentrokken in de provincie Kwantoeng, ten westen van de stad Kanton. Er lag een heldere, snelstromende rivier, mooie bergen erachter, en de grond leek geschikt voor intense bebouwing. ‘Ik denk dat we dit zoeken,’ zei generaal Ching toen zijn volgelingen naar het veelbelovende land onder hen staarden. ‘Dit is de Gouden Vallei.’ Hij hield krijgsraad met generaal Char en zijn officieren, en haalde er toen Chars geweldige oude moeder bij. ‘Wat denkt u ervan?’ vroeg hij haar plechtig. ‘Op het eerste gezicht ziet het er goed uit,’ zei zij. De generaal stond op, zette zijn handen aan zijn mond, richtte zich naar het noorden en riep: ‘Jullie oude mensen, daarginds in het ommuurde dorp. Jullie kinderen hebben hun nieuwe thuis gevonden.’ Toen keek hij de moeder van Char aan en zei: ‘Nu kun je sterven. Het is werkelijk een schandaal, zo lang als jij hebt geleefd.’

Het bezetten van het dal was niet zo’n eenvoudige zaak als generaal Ching en zijn raadsliden hadden gehoopt want langs de rivier woonde een flinke, hechte groep zuiderlingen die Ching en zijn cohorten helemaal niet als Chinezen beschouwden: zij spraken een andere taal, aten anders, kleedden zich anders, hadden andere gewoonten en hadden een grote hekel aan de ouderwetse Chinezen uit het noorden. Eerst probeerde Ching het probleem radicaal op te lossen door de zuiderlingen te verdrijven, maar hun troepen waren even goed geoefend als de zijne en zijn leger boekte dus niet veel

succes. Daarna probeerde hij te onderhandelen, maar de zuiderlingen waren slimmer dan hij en wisten hem af te pakken wat hij zich al verworven had. Toen tenslotte bleek dat een militaire bezetting van de gehele vallei ondoenlijk was, besloot de generaal het laagland aan de zuiderlingen te laten en met zijn volk de hoger gelegen gebieden te bezetten. Later werden de hooglanders bekend als de Hakka, het gast volk; de laaglanders werden de Punti, de inlanders genoemd. Op deze manier kwam een van de vreemdste anomalieën uit de geschiedenis tot stand; want bijna duizend jaar lang woonden deze twee verschillende bevolkingsgroepen naast elkaar vrijwel zonder enig vriendschappelijk contact. De Hakka leefden in het hoogland en waren boeren; de Punti leefden in het dal en woonden in steden. Vanuit hun ommuurde dorpen gingen de Hakka de bossen in om hout te zoeken dat hun vrouwen in bundels naar de vlakte droegen. De Punti verkochten varkens. De Hakka mengden zoete aardappels door hun rijst. De Punti, die het rijker hadden, aten hun rijst onvermengd. De Hakka bouwden hun huizen in de U-vorm van het noorden, de Punti niet. De Hakka bleven een trots, wreed, gereserveerd soort mensen, door en door Chinees en doortrokken van de Chinese traditie; de Punti waren ontspannen zuiderlingen. Wanneer de Chinese machthebbers het bestuur in de war brachten zodat geen fatsoenlijk mens meer zeggen kon of de buffel voor- of achteruit liep, haalden de Punti hun schouders op en dachten: 'Dat was in het noorden altijd zo.' Bij al die opvallende verschillen kwamen er nog twee die zo zwaar wogen dat men in alle oprechtheid kon zeggen: 'Een Punti zal een Hakka nooit kunnen begrijpen en een Hakka interesseert het geen zier of men hem begrijpt of niet.' Het bergvolk, de Hakka, behield zijn oude taal die het uit de puurste bron van de Chinese cultuur had geërfd terwijl de Punti een vlottere, soepeler taal ontwikkeld hadden in de tweeduizend jaar dat zij ver buiten de invloedssfeer van

Peking hadden geleefd. Een Punti kon niet verstaan wat een Hakka zei. En een Hakka kon het niets schelen wat een Punti zei. In enkele dorpen leefden zij tien eeuwen op een afstand van drie mijl van elkaar maar een Hakka sprak nooit tegen een Punti, niet omdat zij een ingekankerde haat tegen elkaar koesterden maar omdat zij eikaars taal niet verstonden. Het tweede verschil hield hen echter wellicht nog meer uit elkaar: want toen de vreemde veroveraars van China voorschreven dat alle adellijke vrouwen uit eerbied voor hun verheven positie hun voeten moesten omwikkelen en alle dames op akelige, pijnlijke stompen moesten rondlopen, gehoorzaamden de Punti gewillig aan het bevel. De Puntidorpen vielen daarom op door knappe, goed geklede vrouwen die nooit iets deden en die zich de kloppende pijn in hun voeten nog slechts vaag herinnerden. In dit opzicht werd het Puntidorp een getrouwe weergave van China in zijn geheel. Maar de zelfbewuste Hakkavrouwen weigerden de voeten van hun kleine meisjes te omwikkelen. En toen er eens een generaal van het keizerlijke leger het hoog gelegen dorp kwam binnenrijden en beval dat voortaan alle Hakkavrouwen kleine voeten moesten hebben, begonnen de Hakka te lachen om die nonsens. Zij maakten dat idee net zo lang belachelijk tot de generaal zich van zijn stuk gebracht terugtrok. Toen hij met een compagnie manschappen terugkeerde om iedereen op te hangen, vluchtten de Hakkavrouwen de bergen in zodat ze niet gegrepen werden. Hun vrijheidszin steunde op de herinnering aan drie onverzettelijke voorouders: de oude moeder van generaal Char die tweeëntachtig geworden was en die de lange trek naar het zuiden beter was doorgekomen dan de meeste mannen; haar praktische schoondochter Nyuk Moi die na de dood van haar man de Gouden Vallei tien jaar lang geregeerd had; en de vriendelijke Siu Lan, de vrouw met de ijzeren wil, de ontwikkelde weduwe van generaal Ching die na de dood van Nyuk Moi de volgende tien jaar de streek had bestuurd. Zij

werden vereerd als de ideale prototypen van de Hakkavrouwen, en de gedachte dat die met omwikkeldevoeten gelopen zouden hebben vond iedereen belachelijk. Bovendien zei de ziener Ching in 1670 heel terecht: ‘Als onze vrouwen hun voeten zouden omwikkelen, hoe zouden ze dan kunnen werken?’ Daarom lachten de Hakkavrouwen om de regeringsvoorschriften en zij bleven vrije mensen. Natuurlijk maakten de Punti hen belachelijk en wanneer het eens voorkwam dat een Hakkavrouw naar Kanton trok, zette het stadsvolk grote ogen op, maar die vastbesloten, lastige en koppige gasten uit het noorden weigerden zich de wet te laten voorschrijven. Natuurlijk vestigden zich niet alle leden van het leger van generaal Ching in de Gouden Vallei, maar alle leden van de families Char en Ching deden dat wel. Zij bouwden op de helling van de berg een groep lage huizen in U-vorm, omgeven door een aarden wal; dit werd het Hoge Dorp genoemd. Het dorp aan de oever van de rivier waar de Punti woonden stond altijd als het Lage Dorp bekend. En in die twee dorpen vonden bepaalde gezegden ingang. Als Puntikinderen aan het spelen waren, scholden zij hun vriendjes uit met: ‘Je kwaakt als een eend en je praat als een Hakka.’ Maar de mensen uit het Hoge Dorp zeiden dikwijls—en zij trokken er eenzelfde gezicht bij—‘Ik ben niet bang voor de hemel. Ik ben niet bang voor de hel. Maar ik ben er wel bang voor een Punti mandarijns te horen praten.’ Er waren nog andere volksgezegden in de twee dorpen die het fundamentele verschil tussen de Hakka en de Punti duidelijker tot uitdrukking brachten: in het Hoge Dorp waarschuwden de Hakkamoeders hun dochters: ‘Als je zo lui blijft als je nu bent, omwikkelen we je voeten en maken we een Punti van je.’ Maar in het Lage Dorp dreigden de moeders tegen hun zoons: ‘Nog één woord of ik huw je uit aan een Hakkameisje.’ Dit laatste was een afschuwelijk vooruitzicht want de Hakkameisjes stonden erom bekend sterke, wilskrachtige,

intelligente vrouwen te zijn die in gezinsaangelegenheden een gelijke stem wilden hebben; geen verstandig man wenste zich zo'n vrouw. Het Hoge Dorp en het Lage Dorp hadden één ding gemeen. Met tussenpozen werden beide door een ramp getroffen. De gevaren die het Lage Dorp liepen waren in zekere zin het duidelijkst. Want als de grote rivier wies, zoals op zijn minst één maal in de tien jaar gebeurde, trad die plotseling met geweld buiten zijn oevers en overstroomde het akkerland. Het water stroomde over rijstvelden, sleurde vee mee, sloeg hoog tegen de muren van de huizen in het dorp en liet een hongerende bevolking achter. Nog erger was dat het water zand op de akkers bracht zodat latere oogsten magerder uitvielen. Het was algemeen bekend dat er in de twee jaar na een overstroming één op de vier mensen in de vlakte omkwam, hetzij door de honger, hetzij door ziekte. Wat de Hakka, die deze steeds terugkerende ramp gadesloegen, niet konden begrijpen was het volgende. In het jaar 1114 had de regering met de hulp van bijna zestigduizend man, zowel Hakka als Punti, een grote overlaat gebouwd die boven het Lage Dorp begon en die het water uit dat dorp en van vele andere moest weghouden. Het was een uitmuntend idee en het zou veel levens hebben gespaard als hebzuchtige ambtenaren die op de bodem van het droge kanaal en langs de oevers ervan heel goede grond zagen, niet geredeneerd hadden: 'Waarom zouden wij zulke mooie aangeslibde grond braak laten liggen? Laten we gewassen planten in het kanaal want gemiddeld komt er in negen van de tien jaar een overstroming, zo kunnen we een hoop geld verdienen. In het tiende jaar verspelen wij onze oogst dan wel, maar dan hebben we al een vermogen verdiend en kunnen we het verlies dragen.' Maar in een periode van zeventienhonderd jaar hadden de Hakka het afvoerkanaal niet één maal zien gebruiken, en wel om de volgende reden. De ambtenaren zeiden: 'We kunnen een overstroming zien aankomen en een groot aantal mensen zal

omkomen. Maar als we de sluizen openzetten om de dorpen te redden, gaat onze oogst in het kanaal verloren. Laten we nu verstandig zijn. Waarom zullen we onze oogst door het water laten wegspoelen, juist in het jaar dat we de hoogste prijs kunnen vragen?’ De sluizen bleven dus dicht en om een derde van één promille van het land rondom de dorpen te beschermen werd al het andere land op het spel gezet. De ene overstroming volgde op de andere en de sluizen werden niet één maal opengezet om de mensen te redden. Het slopende werk van zestigduizend boeren werd alleen gebruikt om de oogst van een klein aantal toch al rijke ambtenaren—hun winsten verviervoudigden als het platteland honger leed—te beschermen. Dit hebben de Hakka nooit kunnen begrijpen. ‘Het is typisch Chinees,’ aldus ziener Ching, ‘maar als de akkers van de Hakka zo verwoest werden, zouden we de ambtenaren zeker vermoorden en de sluizen openzetten.’ De Punti konden daarentegen het gedrag van de Hakka niet begrijpen als het Hoge Dorp door droogte werd getroffen. Een Puntivrouw zei tegen haar kinderen: ‘Het is onbegrijpelijk dat een volk zijn huizen met aarden wallen omringt, zijn deur afsluit en dan zes maanden over het land gaat zwerven met wortels en klei als voedsel.’ Eén ding hadden de Punti van de Hakka geleerd: nooit omwalde huizen binnendringen en het graanzaad stelen. Tijdens de grote hongersnood van 911 was een groepje Punti het verlaten Hoge Dorp binnengedrongen en had het graanzaad weggehaald. Maar toen de diefstal ontdekt werd, vielen er heel wat doden; het kwam niet meer voor.

Nadat de Hakka en de Punti zich in 874 hadden gevestigd, leefden ze achthonderd jaar in die twee hongerende dorpen vlak bij elkaar—zoals dat vaak in grote delen van Zuid-China het geval was—zonder dat er ooit een man uit het Hoge Dorp trouwde met een vrouw uit het Lage Dorp. En ook omgekeerd

was een huwelijk onmogelijk want geen man uit het Lage Dorp wilde een vrouw met grote voeten trouwen. Wanneer voor een man uit het Hoge Dorp de tijd kwam om te trouwen, stond hij soms voor een probleem, want iedereen in zijn dorp heette ofwel Char ofwel Ching naar de twee beroemde generaals die de Hakka naar het zuiden hadden gebracht. En een huwelijk sluiten binnen zo'n nauwe bloedverwantschap zou incestueus geweest zijn. De Chinezen wisten dat een dorp alleen sterk kon blijven als voortdurend nieuwe vrouwen van buiten af werden ingevoerd. Wanneer dus in de late herfst de velden verzorgd waren en er vrije tijd was, trokken er afvaardigingen van het Hoge Dorp over de bergen naar een naburig Hakkadorp op twintig mijl afstand; en er werd dan heel wat bestudeerd, besproken, betoogd en soms regelrecht gemarchandeerd maar uiteindelijk kwam de afvaardiging van het Hoge Dorp altijd met een aardig stel bruiden thuis.

Terzelfder tijd kwamen er natuurlijk ook groepen uit andere Hakkadorpen naar het Hoge Dorp om de vrouwen te bekijken; op die manier werd het Hakkabloed gezond gehouden. Er bestonden ook nog twee andere regels: geen man kon in een familie trouwen waar ook zijn voorouders waren ingetrouwd tenzij vijf generaties verstreken waren; en geen meisje werd als toekomstige echtgenote geaccepteerd wanneer niet uit haar horoscoop een goede relatie met haar kandidaat-echtgenoot bleek. Op deze manier bereikten de Hakka een van de hechtste familiesystemen van China. De groep werd bedreigd door de pest, de oorlog, overstromingen en de Punti maar bleef bestaan. En ieder kind kreeg de kinderlijke woorden van boer Char te horen: 'Er zijn van het begin van de geschiedenis af moeders geweest en moeders hebben zonen.' In 1693 ging een Puntiman van lage komaf er met een Hakkameisje vandoor: het was het eerste huwelijk van dat soort in de geschiedenis van de Gouden Vallei. En er ontstond een ruzie door die meer dan veertig jaar duurde. Er werden geen pogingen meer tot

dergelijke huwelijken ondernomen maar er braken bij vele gelegenheden ernstige gevechten tussen de Hakka en de Punti uit. Bij één verschrikkelijke veldtocht door een groot deel van Zuid-China werden er ten minste honderdduizend mensen in gruwelijke bloedbaden vermoord waardoor de onoverbrugbare kloof tussen de twee bevolkingsgroepen nog groter werd. Vol onbegrip en angst voor elkaar leefden de twee groepen naast elkaar en niemand in die streek vond die vijandigheid gek. Of zoals de ziener Ching zei: ‘Van het begin van de geschiedenis af hebben volken die niet hetzelfde waren, elkaar gehaat.’ In het Lage Dorp gaven de wijzen dikwijls een verklaring voor de bittere tegenstelling door te vragen: ‘Parende hond en de tijger soms met elkaar?’ En als zij die vraag stelden, zetten zij een hoge borst op bij het woord *tijger* zodat iedereen begreep wie de honden waren.

Toen de jonge dominee Micah Hale in 1847 in Connecticut preekte—hetzelfde jaar waarin dr. John Whipple naar Valparaiso voer om de export van huiden te bestuderen—kreeg Char, het hoofd van het Hoge Dorp, een dochter aan wie hij een bijzonder mooie naam gaf: Char Nyuk Tsin: Char, Volmaakte Jade. Het was het lot van dit meisje dat ze opgroeide in het twintigtal jaren waarin de Hakka onder veel geweld te lijden hadden. Nyuk Tsin was geen groot kind, ook was ze niet erg verleidelijk; maar ze had een paar stevige voeten, bekwame handen en mooie tanden. Ze had niet veel haar en dat irriteerde haar zodat haar moeder haar verschillende malen moest berispen en tegen haar zei: ‘Nyuk Tsin, het doet er niet toe hoe je je haar opkamt. Je hebt niet veel haar; accepteer dat liever.’ Maar wat het meisje aan uiterlijk miste, maakte zij door haar vlugge verstand ruimschoots goed. Haar vader behoefde haar maar één maal het beroemde gezegde van de familie Char te vertellen: ‘Er

zijn van het begin van de geschiedenis af moeders geweest en moeders hebben zonen.’ Wanneer Char het had over familiezin, de meest opvallende deugd van de Hakka, begreep zijn dochter het. Zij was daarom erg bedroefd toen vele mensen in het Hoge Dorp begonnen te fluisteren dat dorpshoofd Char in ernstige moeilijkheden verkeerde en er vandoor was gegaan. Zij kon niet geloven dat haar vader iets verkeerd had kunnen doen. Maar na enige tijd drongen er soldaten het Hoge Dorp binnen die zeiden: ‘Wij zoeken dorpshoofd Char. Hij heeft deelgenomen aan de Taiping-opstand; als hij het waagt in het dorp terug te komen, moet je hem doden.’ De mannen sloegen de moeder van Nyuk Tsin verscheidene malen en een van hen duwde het meisje een geweer in haar maagstreek en gromde: ‘Je vader is een moordenaar; en als we nog een keer terugkomen, knallen we jou neer.’ Nyuk Tsin was in dat jaar, in 1853, zes jaar oud en zij kreeg nadien haar vader nog maar één keer te zien. Dit is weliswaar niet helemaal juist, maar het is beter aan te nemen dat ze hem nog slechts één keer terugzag. Hij kwam namelijk op een avond laat naar het Hoge Dorp. Het eerste wat hij deed was zijn magere dochttertje omhelzen, en hij zei tegen haar: ‘Ach Jade, je vader heeft dingen gezien die hij vroeger niet had durven dromen. Eigen paarden! Ik veroverde een hele Puntistad ... niet zo’n dorpje als dat daar, Jade, ze bogen allemaal toen ik er binnentrok. Heel diep, meisje. Zo!’ Later omhelsde hij haar alsof zij zijn geliefde was en niet zijn achtjarige dochter. Hij nam haar mee om haar te laten zien hoe zijn Hakkavrienden zich bij hem aansloten en zei: ‘In het begin zijn alle soldaten bang, Nyuk Tsin. Ik? Ik beefde als een vogel die zaadjes oppikt. Maar het belangrijkste is dat je in je hart trouw blijft. Wanneer generaal Lai tegen mij zegt: “Generaal Char, verover die stad!”, denk je dat ik dan vraag: “Wat wil die generaal Lai?” Nee hoor. Ik neem die stad in; en als ik daarvoor vijftigduizend vijanden moet doden, dood ik

ze. Jade,' riep hij, 'we rukken ver op naar het noorden. Ik mag je nooit meer zien.' Hij nam het zwijgende meisje in zijn armen en drukte haar vast tegen zich aan. 'Zorg goed voor je moeder,' zei hij, en de mannen snelden met hem mee de berg af. Nyuk Tsing zag haar vader wel terug. In 1863 was zij een mager maar erg goed ogend meisje van zestien jaar. Zij kon zware lasten hout dragen en goed voor haar moeder en voor de rest van het gezin zorgen. Toen generaal Wang van het keizerlijke leger het Hoge Dorp binnenrukte gaf hij zijn trommelslager bevel lang te roffelen zodat alle dorpelingen bijeen zouden komen. Toen gaf hij met behulp van een tolk—want zo'n generaal zou nooit Hakka kunnen spreken—bevel aan een heraut die een donker voorwerp in zijn handen had een officiële bekendmaking voor te lezen. De man hield het donkere voorwerp in zijn linkerhand, stapte naar voren en las: 'De Taiping opstandelingenleider Char, die in Nanking gevangen is genomen en onder bewaking naar Peking is gevoerd, heeft bekend dat hij heeft samengezworen met Lai Siu Tsuen die zich ten onrechte de titel van Generaal van het Noorden heeft aangemeten. Char is daarom veroordeeld en ter dood gebracht. Hij is verleden maand langzaam in een tijdsbestek van negen uur in driehonderd stukjes gesneden zoals de wet voorschrijft. En zijn hoofd werd drie dagen lang als waarschuwing voor iedereen in de stad tentoongesteld.' Nadat hij dit had gezegd, gaf de heraut het decreet aan een ander. Met zijn vrije hand trok hij de zwarte doek weg waardoor een ijzeren kooi met het hoofd van generaal Char zichtbaar werd. Er waren al mieren en vliegen bij gekomen zodat de oogappels en de tong al weg waren maar de gelaatstreken van de man waren heel goed te herkennen. Het hoofd werd op een paal midden in het dorp gespietst. Daarna zei generaal Wang streng: 'Zo vergaat het verraders!' Toen vroeg hij: 'Waar is de weduwe van die verrader Char?' De dorpelingen weigerden de vrouw van hun grote leider aan te

wijzen maar Nyuk Tsins moeder schoof haar kinderen opzij en zei trots: 'Ik ben zijn vrouw.' 'Schiet haar neer,' zei generaal Wang en zij viel in het stof. Later herinnerde het Hoge Dorp zich cynisch de laatdunkende opmerkingen van generaal Wang over verraders, want nauwelijks twee weken na zijn flinke optreden in hun dorp overwoog hij de verschillende mogelijkheden die voor hem open stonden en besloot hij zelf een verrader te worden. Het jaar 1864 was daarom een verschrikkelijk jaar voor de Gouden Vallei want de ene helft van het jaar stroopte generaal Wang de dorpen af op zoek naar buit en de andere helft van het jaar zaten regeringstroepen achter de verrader aan. Toen Wang het Hoge Dorp eenmaal ontdekt had, trok hij er zelden voorbij, en hij nam in de loop der tijd heel wat Hakkamannen in zijn bende op. Dit was voor de regeringstroepen een aanleiding alles te stelen wat zij in het Hoge Dorp konden vinden. Vaak schoten zij Hakkaboeren voor de grap dood. Nyuk Tsin zag er niet zo knap uit en sjouwde zo lang met hout naar de vlakte dat zij er ouder uitzag dan zij was en daarom ontkwam zij aan verkrachting. Maar heel wat andere Hakkameisjes werden wel verkracht. In die tijd leefde Nyuk Tsin in armoede in het huis van haar oom, die haar na de executie van haar vader en moeder naar dorpsgewoonte in huis had moeten nemen. Die oom was een harde, ongelukkige man; hij bracht haar voortdurend twee vervelende feiten in herinnering: zij was al zeventien jaar en nog niet getrouwd; en omdat zij de dochter was van een opstandeling konden de soldaten elk ogenblik naar het Hoge Dorp terugkeren en zowel haar als haar oom neerschieten. Deze twee omstandigheden waren voor haar oom reden genoeg om haar voedselrantsoenen te verkleinen en de lading hout die zij naar de vlakte moest sjouwen te vergroten. Nyuk Tsin was niet getrouwd door een hoogst ongelukkige gebeurtenis waar zij niets aan kon doen. Haar horoscoop, die zorgvuldig was getrokken toen afgezanten uit een ver

afgelegen Hakkadorp vrouwen kwamen zoeken voor de familie Lai, zei dat het magere meisje twee maal onder een slecht teken stond: zij was geboren in het teken van het paard en dat betekende dat ze een koppige vrouw was; bovendien was ze zeker een mannenmoordenaar zodat alleen een gek haar in huis zou nemen. Er waren natuurlijk ook gunstige aspecten aan haar toekomst zoals het vooruitzicht van rijkdom en van vele nakomelingen. Die zouden een begerige echtgenoot de moed gegeven hebben het erop te wagen als in haar horoscoop niet nog een ongunstig gegeven stond: zij zou in een vreemd land sterven. Als de Hakka uit het Hoge Dorp nu haar koppigheid, haar neiging tot mannenmoord en haar graf in vreemde bodem bij elkaar optelden, wisten ze dat ze in Char Nyuk Tsin een meisje hadden dat niet uit te huwelijken was; en na een tijdje hielden ze ermee op afgezanten naar haar toe te sturen. Zo verliep haar leven in het hongerende dorp met werken. Ze bezat twee kledingstukken: een donkerblauwe katoenen kiel en een bijbehorende smerige katoenen broek. Ze bezat een naar onder smal toelopende rieten mand die ze met een stuk blauw koord om haar nek hing. Ze had grote, sterke voeten zodat ze met grote vrachten hout naar het dal af kon dalen. Voor zover ze in de toekomst kon kijken zou in haar leven niet veel verandering komen. En toen, op de avond vóór het Ching-Mingfeest, toen het Lage Dorp extra brandhout vroeg voor de plechtige viering, verliet Nyuk Tsin tegen de schemer het Hoge Dorp en ging het steile pad af. Nauwelijks had ze de vlakte bereikt of er sprongen vier mannen van achter een rots op haar af, smeten het hout over de grond, duwden haar een prop in de mond, trokken haar een zak over het hoofd en ontvoerden haar. Toen de dag aanbrak en haar oom bemerkte dat zij niet was thuisgekomen, sprak hij een kort gebed uit dat haar iets blijvends overkomen mocht zijn, en dat was ook zo. Ze werd in het Hoge Dorp nooit meer teruggezien.

Nu moet men niet denken dat het de Punti in deze roerige tijden beter ging dan de Hakka. Integendeel, aangezien de verraderlijke troepen van generaal Wang niet erg van geklauter in de bergen hielden, werden er in het Lage Dorp heel wat meer vrouwen verkracht en ontvoerd dan in het Hoge. Hier kwam echter een einde aan toen de wilde rivier weer overstroomde en het gehele dorp van hongersnood dreigde om te komen. Dit waren zware jaren maar begin 1865 kwam er verandering door de aankomst in het Lage Dorp van een man van wie men zei dat hij fantastisch rijk was. Binnen zes weken had die verbazingwekkende Punti de sluizen opengebroken zodat de rivier werd omgeleid en het dorp gespaard. Hij kocht de verraderlijke generaal Wang af en verried hem daarna aan de regeringstroepen. Zo maakte hij het dorp niet alleen veilig maar ook gelukkig. De man die deze wonderen verrichtte was een pezige, verstandige Punti: Kee Chun Fat, een naam die Lentevoorspoed betekende. Hij was tweeënvijftig jaar geleden in het Lage Dorp geboren. In 1846 was hij geëmigreerd naar Californië waar hij op de goudvelden had gewerkt. Hij had daar elfduizend dollar verdiend wat hem naar de maatstaven van het Lage Dorp tot een van de rijkste mensen ter wereld maakte. Als hij door het dorp liep en veel beslissingen inzake de uitgebreide familie Kee nam waarvan hij nu de feitelijke leider was (al had hij de titel niet) droeg hij een lange staart, een zwart kalotje—afgebiesd met blauw satijn—, een grijs zijden gewaad dat op een mantel leek en dat tot op zijn enkels viel. Aan zijn hals was het strak toegeknoopt. Tenslotte droeg hij zware schoenen met brokaat bezet. Door zijn lenige gestalte was hij geen indrukwekkende patriarchale figuur maar de energie die van hem uitstraalde maakte hem tot de onbetwiste dictator van het dorp. Hij had in Californië geleerd Engels te lezen maar geen Chinees, en hij kon percentages uitrekenen zodat hij meteen na het uitpakken van zijn bagage geld aan zijn familieleden was gaan uitlenen tegen een rente

van veertig procent per jaar. Wanneer leden van de familie Kee bewonderend vroegen: ‘Hoe kon een man als jij die bepaald geen soldaat bent de moed hebben met generaal Wang te onderhandelen?’ lachte hij sluw en verklaarde: ‘Als je hebt moeten leven van het bij de neus nemen van Amerikanen, is het heel gemakkelijk met een dwaas als generaal Wang om te gaan.’ Van dit antwoord begrepen de Punti natuurlijk niets en daarom zeiden ze: ‘We snappen er nog altijd niets van hoe je dat kon.’ Kee Chun Fat had voor alles een verklaring en daarom antwoordde hij: ‘In Peking is een man keizer maar ik heb gemerkt dat in de wereld het geld keizer is.’ ‘Heb je generaal Wang geld gegeven?’ drongen de dorpelingen aan. ‘Ik heb hem genoeg gegeven om hem aan het lijntje te houden,’ verklaarde oom Chun Fat. ‘Toen heb ik tegen de regeringstroepen gezegd waar hij zat en ik heb hun geld beloofd als zij hem zouden ophangen. En dat hebben zij gedaan.’ Er werd in de familie Kee heel wat gepraat over de manier waarop oom Chun Fat zijn grote vermogen in Amerika vergaard had en wie het hem vroeg kreeg van het hoofd van de familie de uitleg: ‘Amerika heeft goudvelden waar gemakkelijk geld te verdienen is. Er zijn hele troepen mannen die telefoonkabels leggen en die verdienen ook gemakkelijk geld. Maar weet je waar geld het gemakkelijkst te krijgen is? Waar ze spoorwegen aanleggen. Dacht je echt dat het enige geld dat ik heb meegebracht het geld is dat je hier in het Lage Dorp hebt gezien? Nee, nee, beste vrienden! Dat bedrag heb ik op de goudvelden in één jaar verdiend. Wassen voor de mijneigenaren. Eten koken. Mijn echte geld staat op een Engelse bank in Hong Kong.’ En hij liet een boek zien om dat te bewijzen maar hij was de enige die het kon lezen. De verhalen van Oom Chun Fat over Amerika waren adembenemend. Eens zei hij: ‘Het beste van Californië is niet het geld maar zijn de vrouwen. Een man kan drie Indiaanse vrouwen hebben en een willekeurig aantal Mexicaanse. Maar

niet tegelijkertijd. ‘Jonge mannen liep hierbij het water in de mond en ze wilden daar meer over weten, maar oom Chun Fat sprak alweer over iets anders. ‘Wat ik zou willen doen,’ verklaarde hij tot de familie, ‘is het voorvaderlijke paviljoen weer opbouwen totdat dit bekend zal staan als het mooiste van heel China. Wij eren dan onze grote voorvader, prins Kee Tse van de Hsiang-dynastie van wie wij afstammen.’ Met deze woorden herdacht hij de beroemde prins die bijna drieduizend jaar eerder Korea was binnengerukt; hij zei tegen de groep: ‘Het is vreemd als je in Amerika woont, daar weten de meeste mensen zelfs niet wie hun grootouders waren. Wij zullen de naam van prins Kee nogmaals beroemd maken in heel China.’ Chun Fat had een oudere broer die het nooit erg ver gebracht had. Toch was deze Kee Chun Kong in naam nog altijd het hoofd van de familie en Chun Fat paste er voor op hem in een van zijn morele rechten te kort te doen. Maar de tijd drong en in praktische aangelegenheden moest de energieke Californiër de ene snelle beslissing na de andere nemen. Dat vergaf men hem graag want hij betaalde alles. Toen het jaarlijkse Ching-Mingfeest naderde (waarop alle achtenswaardige mensen eer bewijzen aan hun voorouders) stuurde hij daarom boodschappers uit met het volgende bericht: ‘Alle leden van de familie Kee worden verzocht naar het voorvaderlijke paviljoen terug te keren om Ching-Ming te vieren.’ Hij besteedde bijna duizend dollar aan de verfraaiing van het lage, met pannen gedekte gebouw dat het godsdienstig middelpunt van de familie Kee was. Een van zijn boodschappers reisde zelfs naar het smerige Portugese stadje Macao, aan de overkant van de baai van Hong Kong en hij bracht daar zijn bericht in het Bordeel van de Lentenachten aan een knappe jongeman met heldere ogen die voor het bordeel kookte en andere karweitjes deed. Kee Mun Ki was toen tweeëntwintig jaar, een slimme opportunist met een kwieke staart, snelle vingers als een gokker en een innemende glimlach. Zijn vader

had gehoopt dat hij een degelijke, begaafde geleerde zou worden en had hem Huis op de Kots genoemd. De jongen had echter van een academische loopbaan afgezien omdat hij merkte dat hij de gave bezat jonge meisjes naar het bordeel te lokken en goed kon gokken met Europese zeelieden die Macao aandeden. Toen de boodschapper uit het Lage Dorp arriveerde, was de jonge Mun Ki juist bezig met een winstgevend zaakje en hij bleek niet de minste neiging te hebben de Portugese stad te verlaten. ‘Zeg tegen mijn vader,’ verklaarde hij, ‘dat ik dit jaar het feest van Ching Ming moet overslaan. Vraag hem in mijn naam tot onze voorouders te bidden.’ ‘Je *vader* vroeg je niet te komen,’ zei de boodschapper. ‘Is hij dood?’ vroeg de jonge gokker verschrikt. ‘Nee, hij maakt het goed.’ Opgelucht vroeg Mun Ki: ‘Wie haalt het dan in zijn hoofd om mij te vragen?’ ‘Je oom, Chun Fat,’ verklaarde de boodschapper. De jonge bordeelbediende kon zich zijn oom niet herinneren die het Puntidorp verlaten had toen Mun Ki pas drie jaar was. Dus wees hij het verzoek nogmaals af. ‘Ik kan dit jaar niet terugkomen,’ zei hij. ‘De zaken gaan hier in Macao goed.’ Hij wees naar het pas geschilderde bordeel en naar de rode draken op de nabij gelegen gokzaal. Toen kwam de boodschapper met het schokkende nieuws dat het leven van de jonge souteneur grondig zou veranderen. Hij zei: ‘Oom Chun Fat is naar ons dorp teruggekeerd met een paar miljoen dollar op zak.’ ‘Is hij rijk?’ vroeg het handige neefje. ‘Hij is erg rijk!’ antwoordde de boodschapper met een eerbiedige toon in zijn stem. ‘Dan kunnen we beter maar meteen gaan,’ zei Mun Ki flink. Hij liep naar de bordeelhouders en zei tegen hem: ‘Mijn vader in het Lage Dorp roept mij naar huis.’ Dat klonk goed. ‘Dan moet je gaan,’ antwoordde de Puntidier die de zaak leidde eerbiedig. ‘Kinderen moeten hun ouders eren. Als je in het dorp nog een paar meisjes vindt, breng ze dan mee. We kunnen altijd extra Puntimeisjes gebruiken.’ Toen Mun Ki en de boodschapper over de rivieroever naar hun dorp trokken, waaide de zachte

lentebries door hun haren en ze waren diep onder de indruk toen ze de zachtgroen uitbottende rijstvelden zagen. Maar toen ze hun dorp konden zien liggen, zagen ze de helrode verf waarmee het voorvaderlijke paviljoen geschilderd was en Mun Ki floot tussen zijn tanden: ‘Oooh, die moet erg rijk zijn.’ En hij haastte zich naar huis om zich op de dag vóór Ching-Ming bij zijn oom te melden. Oom Chun Fat was erg onder de indruk van zijn neef want hij zag zijn eigen snelheid en uitgeslapen gedrag in Mun Ki terug. Hij vroeg: ‘Hoe is dat werk in een bordeel?’ ‘Wel leuk,’ antwoordde zijn neef plichtmatig. ‘Je kunt van de Europeanen altijd wel wat pikken. Maar het meeste geld verdien ik door gokken met de zeelui.’ Oom Chun Fat keek naar de handen van de jongen en zei: ‘Je zou naar Amerika moeten gaan.’ ‘Kan ik daar goed verdienen?’ ‘Verdienen! Beste neef, een Punt die het in Amerika met redt moet wel een levensgrote idioot zijn.’ Door de belangstelling van de jongen aangemoedigd ging Chun Fat verder in op zijn geliefde onderwerp: ‘Het is krankzinnig gemakkelijk in Amerika fortuin te maken als je twee dingen voor ogen houdt. Amerikanen begrijpen absoluut niets van Chinezen maar ze houden er toch bepaalde opvattingen over ons op na, en als je geld wilt verdienen moet je daaraan beantwoorden. Ongelukkigerwijze zijn hun opvattingen in strijd met de waarheid zodat het niet altijd gemakkelijk is een Chinees te zijn.’ ‘Ik begrijp niet wat u bedoelt,’ onderbrak Kee Mun Ki hem. ‘Dat komt zó wel,’ antwoordde zijn oom. ‘In de eerste plaats zijn de Amerikanen ervan overtuigd dat alle Chinezen oerstom zijn en je moet dus een domme indruk maken. In de tweede plaats zijn ze er ook van overtuigd dat we erg slim zijn. En dus moet je slim lijken.’ ‘Hoe kan iemand nu tegelijkertijd dom en slim zijn?’ vroeg de jonge souteneur. ‘Ik heb niet gezegd dat je dom en slim moet *zijn*. Ik zei dat je het moest *lijken*.’ ‘Hoe kan dat?’ vroeg de knappe jonge gokker. ‘Ik ben uit Amerika weggegaan met eenenveertigduizend

dollar in goud omdat ik het antwoord heb gevonden,’ glunderde Oom Chun Fat. ‘Bijvoorbeeld?’ drong zijn leerling aan. ‘Neem de goudvelden,’ begon de Californiër. ‘Ze zagen me twee jaar van het ene kamp naar het andere trekken waar ik alles bekeek. Maar zij dachten: “Hij is een domme Chinees en hij ziet toch niks.” En ik wil best bekennen dat ik mijn best heb gedaan stom te kijken. Toen ik zoveel mogelijk had opgestoken, ben ik naar San Francisco gegaan ... Mun Ki, als je naar Amerika gaat, moet je beslist naar San Francisco. Wat een prachtstad! Daar is van alles te doen!’ ‘En wanneer komt het slimme gedeelte, oom?’ onderbrak de jongen hem. De aandacht van de jongen voor details beviel Chun Fat wel en hij vervolgde: ‘In San Francisco ging ik naar alle nieuw aangekomen mensen en ik zei tegen hen: “Ik kan u vertellen welk stuk land u moet kopen,” en ze zeiden altijd tegen elkaar: “Die Chinezen zijn erg slimme lui. Als er iemand weet waar goed land is, zijn zij het.” En zo werd ik rijk. ‘Stom en slim,’ piekerde de jongeman. ‘Dat is moeilijk.’ ‘Niet zo erg,’ verbeterde zijn oom. ‘Zie je, Amerikanen zijn goedgegelovig, dus je hoeft niet zo hard te werken. Het is alleen moeilijk als je dezelfde man wilt overtuigen op dezelfde dag en zelfs op hetzelfde moment dat je zowel dom als slim bent. Net als bij de spoorwegploeg.’ ‘Wat gebeurde daar?’ vroeg Mun Ki. Zijn oom begon hartelijk te lachen en zei: ‘Dat was met die belangrijke Amerikaanse hoge piet. Wanneer je naar Amerika gaat, Mun Ki, probeer nooit de baas te spelen, zelfs niet als ze het je vragen. En dat doen ze niet omdat je altijd meer geld kunt verdienen als je niet de baas bent. Nu ja, toen ik voor de spoorwegploeg het restaurant wilde exploiteren en mijn eigen prijzen wilde vaststellen, had ik de toestemming van die belangrijke Amerikaan nodig. Ik kon gewoon niets van hem gedaan krijgen totdat hij op een goede dag wanhopig uitriep: “Verdomde Chinese idioot!” En toen wist ik dat de zaken spoedig zo zouden verlopen als ik het wilde, want als je de

baas zover kunt krijgen dat hij je uitscheldt voor “Verdomde Chinese idioot”, gaat alles de goede kant uit.’ Oom Chun Fat maakte een einde aan dit zonderlinge gesprek toen hij bedacht dat zijn huisgenoten de volgende dag bij het kraaien van de haan moesten opstaan om de doden de verschuldigde eer te bewijzen. En toen iedereen in het dorp aan de rivier lag te slapen en de geesten der voorvaderen zich opmaakten om hun posities voor de komende feestdag in te nemen, pakte een oude wachter die deze ceremonie al vaak had verricht, zijn gong en zijn stok en wachtte tot drie uur in de nacht. En toen, zodra de eerste haan kraaide, ging de oude man de donkere straten op en begon op zijn gong te slaan. ‘Ching Ming’ riep hij zowel tot de levenden als tot de doden. Hij liep de bochtige weg naar het paviljoen der voorvaderen af, almaar slaande op zijn gong, en hij zag tot zijn genoegen in de lage huizen de lichten aan gaan. Een jonge bediende haastte zich de toortsen in het paviljoen aan te steken; en vóór de eerste zonnestrallen de oostelijke hemel kleurden was iedereen in het Lage Dorp wakker. De onbeduidende vader van Mun Ki nam zijn plaats als hoofd van de familie in het paviljoen der voorvaderen in. Maar de brutale Oom Chun Fat rende druk rond en vertelde de leden van de familie Kee wat hij wilde dat zij deden. Kee Mun Ki uit het bordeel te Macao verliet zijn huis en liep plechtig naar het paviljoen waar een trap van negen gladgeschuurde treden naar de ruimte leidde waar de gedenkplaten der voorvaderen werden bewaard. Hier legde hij zijn giften neer en bewees eer aan degenen van wie zijn familie afstamden. Toen verliet hij de ruimte en voegde zich bij de andere leden van zijn familie die stonden te luisteren naar het gebed van zijn vader en naar een bombastische toespraak van zijn oom. ‘Ik ga land aan deze kant en wat meer nog aan de andere kant kopen; wat jullie tot nu toe te zien hebben gekregen heeft werkelijk niets te betekenen. Er komt hier een ruim paviljoen, en waar onze gedenktafelen nu staan komt geen hout maar de beste steen.

De familie Kee zal bekend worden om haar praal.’ Toen vielen zijn listige ogen op de uitgebreide familie vóór hem en hij verzuchtte bij zichzelf: ‘Al die arme idioten lijden hier het ene jaar na het andere honger terwijl zij in Amerika een fortuin zouden kunnen vergaren.’ Maar hij wist uit ervaring dat een lid van de familie Kee niet het soort mens was dat zich naar onbekende landen zou wagen; en hij zwelgde in bewondering voor zichzelf omdat hij de moed had gehad het wel te doen.

Hij verkeerde daarom in een ontvankelijke stemming toen er in de Gouden Vallei iets gebeurde wat nog nooit gebeurd was. Het was 19 april 1865: en het water op de akkers begon te zakken. Toen kwam er een koopman uit Kanton in het Lage Dorp met een Amerikaan. Normaal zou iedere vreemdeling die zich buiten de kaden van Kanton zou wagen neergeschoten worden, maar met deze man was het anders: hij had als geleerde een verzoek ingediend om landinwaarts te mogen trekken en dat verzoek was ingewilligd. Dus stond hij nu in het heldere licht van de lentezon en keek aandachtig naar de vreemde wereld die zich voor zijn ogen ontvouwde. De koopman uit Kanton had ongeveer vier seconden nodig om te achterhalen dat er in dit dorp met Oom Chun Fat gepraat moest worden en daarom zei hij zonder omhaal: ‘Deze vreemdeling is helemaal uit het Land van de Geurige Bomen gekomen om mensen in dienst te nemen om op de suikervelden te werken.’ Chun Fat was opgetogen en hij dacht terug aan die gedenkwaardige dag dat zijn schip in Honoloeloe had aangelegd en hij toestemming had gekregen aan dek te gaan om de groene heuvels achter de stad te zien. Wat waren dat een paar prachtige uren geweest. Vanuit het heuvelland was een storm komen opzetten en Chun Fat had gezien dat de overvloedige regen zich als een sluier van weldadigheid over het rijke land had gelegd. ‘Het land van de Geurige Bomen!’

riep hij uit. ‘Daarheen reizen moet zoiets zijn als naar de hemel gaan.’ Opgewonden en blij rende hij zijn huis binnen en kwam weer te voorschijn met een doos van sandelhout die hij in Kanton had gekocht om zijn zijden stoffen in te bewaren. Hij liet die in zijn familie rondgaan met de woorden: ‘Ruik eens. In het land waarover hij spreekt, is de lucht vierentwintig uur zo.’ ‘Is het beter dan Amerika?’ vroeg zijn neef. Chun Fat aarzelde. Hij had van de wilde koude bergen van Californië, van de weelderige grootheid van San Francisco en van de Mexicaanse vrouwen met hun liederen gehouden maar hij kon het land van de Geurige Bomen niet vergeten. ‘Het land is zachter,’ zei hij. ‘Kun je daar geld verdienen?’ drong Mun Ki aan. ‘Het is vriendelijker,’ antwoordde zijn oom. Op dat moment nam Mun Ki zijn besluit want hij dacht: ‘Als mijn oom van een land méér om zijn schoonheid dan om zijn geld houdt, moet het wel een erg mooi land zijn.’ Mun Ki stapte dus als eerste naar voren om dienst te nemen. ‘Ik wil naar het Land van de Geurige Bomen,’ deelde hij vastbesloten mede. En toen de Amerikaan in het donkere pak zijn hand uitstak, riep de koopman uit Kanton in het Punt: ‘Geef een hand, idioot! Geef een hand!’ Dit wekte de woede van Oom Chun Fat op die snauwde: ‘Wij hebben geen dwaas uit Kanton nodig met vodden aan zijn voeten om ons te leren hoe we ons moeten gedragen. Achteruit of ik breek je je nek.’ Toen zei hij in het Engels tegen de Amerikaan: ‘Ik Chun Fat, lange tijd in Californië. Mijn jongen, hij gaan.’ De Amerikaan stak opnieuw beleefd zijn hand uit en zei: ‘Ik ben dr. John Whipple. Ik zou ongeveer driehonderd man in dienst willen nemen voor het werk op de suikervelden.’ Oom Chun Fat keek de slanke, grijzende Amerikaan in het dure pak aan en voelde instinctmatig dat hij met een belangrijk man te doen had. ‘Hoeveel heeft u die man daar geboden?’ vroeg hij, minachtend naar de man uit Kanton wijzend. ‘Ik vind dat dit u niet aangaat,’ antwoordde dr. Whipple. ‘Maar waar had u aan

gedacht?’ Chun Fat maakte een snelle berekening. Alleen al in de familie Kee waren ruim honderdveertig gezonde mannen. ‘Baas, ik bezorg u alle mensen voor twee dollar de man.’ Nu maakte John Whipple zijn berekening. De koopman die hij uit Kanton had meegebracht sprak Engels en hij was in dit opzicht nuttig geweest. Maar van arbeidskrachten werven had hij geen benul. Het was vrij duidelijk dat die sluwe knaap uit Californië wist wat er moest gebeuren. Maar twee dollar de man? ‘Ik bied je anderhalve dollar per hoofd,’ stelde hij voor. Oom Chun Fat dacht hier even over na en antwoordde toen traag: ‘Wie moet met vrouwen praten? Wie alles regelen?’ Hij somde een hele lijst werkzaamheden op die hij geacht werd te verrichten. ‘Twee dollar,’ zei hij resoluut. ‘Een dollar vijfenzeventig,’ bood Whipple. ‘Baas,’ glimlachte Oom Chun Fat vriendelijk, ‘ik hier topman. Als ik “nee” zeg, niemand gaat.’ ‘Twee dollar,’ gaf dr. Whipple toe. Onmiddellijk stak Oom Chun Fat zijn hand uit en greep die van Whipple terwijl hij in het Puntí tegen zijn mensen riep: ‘Als je zo een hand geeft, beloof je bij god wat je zegt! Ik waarschuw jullie, jullie allemaal!’ Hij stond echter versted van de ene voorwaarde van dr. Whipple: ‘Meneer, ik ga alleen akkoord als de helft van de mensen die u stuurt Hakka zijn.’ Chun Fat keek de vreemdeling wezenloos aan. Tenslotte herhaalde hij dof: ‘Hakka?’ ‘Ja, u weet wel: Hakka. Hierboven.’ ‘Hoe ter wereld weet hij van het bestaan van de Hakka?’ peinsde Chun Fat wanhopig. ‘Had die gekke Kantonnes ...’ Tegen dr. Whipple zei hij: ‘Waarom wilt u Hakka? Hakka niet goed.’ Dr. Whipple keek hem strak aan en zijn veertigjarige handelservaring voor J & W had zijn mensenkennis steeds groter gemaakt. ‘We hebben gehoord,’ zei hij langzaam, ‘dat Hakka beste arbeiders zijn. We weten dat de Puntí verstandig zijn want we hebben er veel op Hawaiï. Maar Hakkamannen kunnen werken. Zullen we naar dat dorp gaan?’ Oom Chun Fat stond voor een wanhopig dilemma. Hij zag de weelderige dagen van het Land

van de Geurige Bomen zo duidelijk vóór zich als zijn eigen hand. Lieve hemel, een hardwerkende Chinees die daarop losgelaten werd kon er wel een miljoen dollar verdienen als hij slim was! En dan te bedenken hoeveel voordeel dat voor het Lage Dorp zou betekenen wanneer daar driehonderd Kees zouden werken en regelmatig geld naar huis zouden sturen. Oom Chun Fat kon er zeker van zijn dat hij van iedere binnenkomende dollar op zijn minst vijftien cent zou krijgen. Het zou een ramp, een catastrofe zijn, erger dan een overstroming, als de familie Kee zo'n kans zou missen. Maar deze strenge, starre man had het over de Hakka gehad ... 'Dr. Whipple,' begon Oom Chun Fat voorzichtig, 'misschien Hakka goed werken maar teveel vechten.' 'Dan ga ik alleen naar het dorp,' zei dr. Whipple streng. 'Hoe u praten met Hakka?' vroeg Chun Fat slim. Dr. Whipple glimlachte hooghartig tegen de sluwe onderhandelaar en zei eenvoudig: 'Mijn vriend uit Kanton zal voor de vertaling zorgen.' 'Maar hij geen Hakka praten,' zei Oom Chun Fat effen en ook hij glimlachte tegen de bezoeker. Zonder zijn teleurstelling te laten merken vroeg Whipple: 'Spreekt u Hakka?' 'Maar één man spreekt Hakka. Mijn jongen Kee Mun Ki. In leger hij paar woorden leren.' 'Ik neem aan dat je voor iedere Hakka ook twee dollar wilt?' vroeg Whipple aarzelend. 'Ja, omdat Hakka praten heel moeilijk.' 'Laten we gaan,' zei Whipple met een berustend schouderophalen en door de manier waarop Chun Fat aarzelde realiseerde hij zich met verbazing dat niemand uit het Lage Dorp ooit naar het Hoge Dorp was geklommen. 'Ben je nooit boven geweest?' vroeg hij. 'Hakka boven,' huiverde Chun Fat. Toen dr. Whipple zag hoe moeilijk het scheen te zijn naar het Hakkaland te komen, was hij een ogenblik geneigd de hele zaak te vergeten en stond hij op het punt toe te geven en Chun Fat toe te staan alleen Punti te leveren. Maar toen kwam zijn wetenschappelijke belangstelling weer boven en hij dacht bij zichzelf: 'Ik ben hier gekomen om de proef te nemen wie

het meest geschikt is voor het werk op onze plantages, de Punti of de Hakka. Ik heb geen zin me nu van dat onderzoek te laten afhouden.’ Daarom zei hij vastbesloten: ‘Als u mij er niet heen kunt brengen, ga ik toch.’ En ondanks zijn zesenzestig jaar was hij even kwiek als de Chinezen. Na een moeizame tocht kwamen de reizigers tenslotte bij de ingang van het omwalde dorp. Toen zij het dorp binnengingen en de sobere U-vormige huizen en de door wormen aangevreten paal met het hoofd van Char de rebel erop op het middenplein zagen, keek Whipple rond alsof hij op vertrouwd terrein gekomen was en hij dacht: ‘Die klim was de moeite waard. Dit lijkt wel een dorp in New England. Ik voel me thuis—in China.’ Dit gevoel werd intenser toen er sterke, norse en wantrouwige Hakka behoedzaam om hem heen kwamen staan en hij in hun conservatieve gezichten in geel de portretten van zijn eigen voorouders zag. Hij gaf Kee Mun Ki een teken dat hij moest vertalen en zei: ‘Ik ben gekomen om honderdvijftig man van jullie mee te nemen naar de suikervelden van het Land van de Geurige Bomen.’ Er werd wat onderdrukt over gemompeld en dat werd aangemoedigd door Oom Chun Fat die zijn doos van sandelhout gedienschtig onder de Hakka liet rondgaan met de verzekering: ‘Waar je heen gaat, ruikt het zoals dit.’

Uiteindelijk werden er honderdvijftig Hakka voor de plantages van Whipple geworven. Beloofd werd dat er uit andere bergdorpen nog twintig man zouden komen. En toen de zaak met veel behoedzaam geknik was beklonken merkte Whipple terloops op dat de voeten van deze vrouwen uit het hoogland niet omwikkeld waren. Hij wees op een vrouw en vroeg aan Oom Chun Fat: ‘Waarom hebben zij normale voeten?’ En de Californiër antwoordde: ‘Zij Hakka. Geen gezond verstand.’ En Whipple vroeg: ‘Zouden ze de vrouwen toestemming geven naar het Land van de Geurige Bomen te gaan?’ En Oom Chun Fat antwoordde: ‘Misschien Hakkavrouwen. Behoorlijke Puntivrouwen niet.’ Op dat moment zei Whipple er niets meer

over maar hij dacht bij zichzelf: ‘Eens zullen we op Hawaiï veel Chinese vrouwen nodig hebben, ‘t Zou een goed idee zijn die Hakka te importeren. Ze zien er sterk en verstandig uit.’

Toen dr. Whipple en zijn gids uit Kanton terug naar Hong Kong waren gegaan om op Whipples schip te wachten op de komst van de driehonderd plantagearbeiders, was Oom Chun Fat druk in de weer. Hij liet zijn uitgebreide familie op de open plek voor het pas geschilderde paviljoen der voorvaderen bijeenkomen. Hij had op de treden daarvan een indrukwekkende zetel neergezet waarin hij ging zitten, met zijn kalotje van satijn op, zijn dure mantel en zijn met brokaat bezette schoenen aan. Rechts van hem, een beetje naar achteren, zat zijn wettige echtgenote van vijftig jaar, terwijl aan zijn linkerkant, nog verder terug, zijn twee onofficiële, aantrekkelijke vrouwen zaten op wie hij als rijk man recht had. Oom Chun Fat ging recht op zijn doel af en deelde zijn ongeveer vierhonderd verwanten mee: ‘Dit is een gelegenheid die nooit meer terugkomt. Denk erover na!’ En hij leunde achterover zodat de leden van de familie Kee zijn moeheid konden zien. ‘Een jongeman gaat naar het Land van de Geurige Bomen, werkt daar een jaar of tien, stuurt zijn geld naar huis, naar het Lage Dorp waar zijn vrouw fijne zonen opvoedt; en na een tijdje keert hij als een rijk man terug en neemt hij twee of drie jonge vrouwen. Hij is gelukkig. Zijn vrouw is gelukkig omdat zij niet meer hoeft te werken. De jonge vrouwen zijn gelukkig omdat ze een rijke man hebben. En,’ zei hij dramatisch en hij wees met zijn duim naar achteren, ‘hij kan een aanzienlijk voorouderlijk paviljoen bouwen ter ere van zijn belangrijke familie.’ Hij liet zijn methode om snel gelukkig te worden bij zijn toehoorders bezinken en zei: ‘Ik vind het jammer dat dr. Whipple niet zijn hele schip met mensen uit ons dorp wilde volstoppen want we

hadden ze kunnen leveren, maar ook nu hebben we een historische kans. Ik zal de sterkste jongemannen aanwijzen. Dat zijn de mensen die naar Hong Kong zullen vertrekken ... over drie weken.' Oom Chun Fat stond op, liep door de menigte en wees willekeurig zesentachtig leden van de familie Kee aan als vrijwilligers voor de reis. Sommigen wilden niet maar zij stonden machteloos, want was Chun Fat niet de rijkste man ter wereld? Wie kon er met zo'n man nu redetwisten? Hierna vroeg Oom Chun Fat: 'We hebben nog vierenzestig plaatsen voor het Lage Dorp over. Wie bezetten die?' Dit belangrijke punt werd in brede kring besproken totdat gokker Kee Mun Ki, die een tamelijk slimme jongeman bleek, opmerkte: 'Waarom nemen we de mannen niet die met meisjes uit onze familie willen trouwen?' Maar Oom Chun Fat verwierp dit voorstel want dat zou het dorp geld kosten. Hij deed nog een verstandig voorstel dat de familie onmiddellijk als een juiste handelwijze beschouwde: 'Wij sturen diegenen die ons veel geld schuldig zijn. En dan krijgen wij hun loon.' Op die manier kwam de lijst vol. Van de honderdvijftig Punti die gestuurd werden waren er honderdtien die niet wilden. Nadat de mannen waren aangewezen, was er een moment van ontspanning. In die tijd keek Oom Chun Fat zorgvuldig naar zijn grote familie. Toen die in de juiste stemming was, kuchte hij twee maal en de menigte zweeg eerbiedig om te horen wat de grote man te zeggen had. Chun Fat keek bedachtzaam over de hoofden van het gezelschap heen en zei langzaam, wel wetend dat zijn woorden voor de groep als een verrassing zouden komen: 'Ik wil dat iedereen die voor de eer van de familie vrijwillig naar het Land van de Geurige Bomen gaat, trouwt voordat hij het dorp verlaat.' Er ging een schok door de familie Kee, en menige jongeman die door Oom Chun Fat gedwongen was de ballingschap naar de suikervelden te aanvaarden gaf nu te kennen dat hij niet van plan was zijn leven nog verder te verwoesten door overhaast een vrouw te

kiezen. Oom Chun Fat liet de storm van protesten over zich heen komen en toen die op zijn hoogtepunt was, kuchte hij opnieuw. Het kalme kuchje van een rijke man is om een of andere reden sterker dan het gekakel van zes armoedzaaiers en de grote familie zweeg weer. ‘Bijvoorbeeld: ik heb besloten dat in het gezin van mijn broer zijn zoon Kee Mun Ki meteen zal trouwen en ik heb daarom contact opgenomen met ...’ En hier zweeg hij even teatraal om de familie de gelegenheid te geven ten volle te genieten van wat hij ging zeggen. Niemand luisterde met meer spanning toe dan de jonge gokker want niemand had hem verteld dat hij op korte termijn ging trouwen. ‘Ik heb overleg gepleegd met de familie Kung uit het dichtstbijzijnde dorp en zij hebben ermee ingestemd dat hun dochter Zomervogel met mijn neef trouwt. De onderhandelingen om dit huwelijk te sluiten lopen reeds en jou, Mun Ki, mag ik wel feliciteren.’ De jonge gokker liet een domme grijns zien en maakte de nodige vreugdegebaren want hij moest erkennen dat Oom Chun Fat iets goeds voor hem geregeld had. De Kungs uit het volgende dorp waren wel niet zo rijk als de Kees uit deze plaats maar zij waren toch een familie die in aanzien stond. Het voornaamste verschil was dat hun hoofd niet naar Californië maar slechts naar Kanton was gegaan, en dat hij niet teruggekeerd was met meer dan veertigduizend dollar maar met zes. Toch was het een huwelijk dat alle mensen in het Lage Dorp goedkeurden, hoewel nog niemand de toekomstige bruid had gezien. ‘Ik dring er dus op aan dat iedere jongeman trouwt,’ besloot Chun Fat. ‘De gezinnen kunnen nu meteen boodschappers uitsturen om geschikte meisjes te zoeken. Ik denk dat het omwille van de kosten verstandig zou zijn de huwelijkssluitingen te combineren.’ Nu besloten was dat er getrouwd moest worden en de leden van de familie begonnen te beseffen dat zij er inderdaad op uit moesten gaan om voor hun vertrekkende zoons vrouwen te zoeken, ging er opnieuw een storm van

verontwaardiging door de Kees. Oom Chun Fat met zijn kalotje van satijn wachtte waardig totdat die wat minder werd. Toen kuchte hij opnieuw met de majesteit van het voorouderpaviljoen achter zich als om zijn geboden kracht bij te zetten. Hij verzekerde de jongemannen: ‘Jullie, jonge reizigers, moeten niet denken dat je in het nieuwe land geen vrouwen mag nemen omdat je gevraagd wordt hier in het Lage Dorp te trouwen. O nee, geen sprake van. Er is maar één reden waarom je hier moet trouwen en je huis hier moet hebben terwijl je wettige vrouw hier geduldig op je terugkeer wacht. Als je dat doet, hindert het niet waar je heen gaat want je zult altijd aan dit dorp denken als aan je ware thuis. Je zult snakken naar de dag waarop je zoals ik deze heilige treden weer zult kunnen bestijgen.’ Hij zwaaide zijn dure gewaad om zich heen en liep het paviljoen der voorvaderen binnen. En van daar riep hij met ware hartstocht: ‘En jullie zullen nederig buigen voor de gedenkplaten van jullie vaderen. Wantje thuis is hier.’ Hij boog eerbiedig voor de gedenktekens der voorouders die met hun energie dit dorp hadden gebouwd en zei: ‘Toen de blanke mannen in Californië misbruik van mij maakten, dacht ik aan dit paviljoen met de gedenkplaten van mijn familie en ik putte er de kracht uit dat te verduren. Wanneer in Nevada de sneeuw ondraaglijk word, dacht ik aan dit voorouderpaviljoen en ik kon alles weer verdragen. Trouw een meisje uit dit dal zoals ik dertig jaar geleden heb gedaan. Laat haar in je huis achter en —waar je ook heen gaat—je zult terugkomen.’ En hij maakte nog een meer praktische opmerking: hij drukte hun op het hart: ‘En je zult altijd geld naar dit dorp sturen.’ Waardig verliet hij de voorvaderlijke gedenktafelen en keerde naar zijn stoel terug. Van daaruit betoogde hij: ‘Maar we weten dat het altijd beter is dat een Chinese man een vrouw bij zich heeft. Het zou daarom verstandig zijn als je in het Land van de Geurige Bomen ook een vrouw neemt. En de reden waarom ik dit zeg is dat ik tijdens mijn verblijf in Amerika steeds

opnieuw heb vastgesteld dat de Chinezen die het meeste geld verdienden die met een vrouw waren. Je zou denken dat het net omgekeerd is, maar zolang ik geen vrouw had, deed ik niets dan gokken ... naar slechte huizen gaan en ... ik beken het eerlijk: ik was bijna een jaar lang elke avond dronken. Toen vond ik die Mexicaanse vrouw en al vrij gauw had ik het zo geregeld dat zij de was deed voor de mijnwerkers en voor hen kookte. Onthoudt dit, jullie die naai een vreemd land vertrekken. Ook al moest ik heel wat voor het eten betalen, want ze vrat als een varken, en ook al wilde zij elk ogenblik een nieuwe jurk—het is alleen aan haar te danken dat ik mijn geld heb opgespaard. Daarom denk ik dat als een verstandige jongeman, zoals mijn neef Mun Ki hier, met het meisje Kung trouwt en dan een flinke vrouw zoekt in het Land van de Geurige Bomen ... maar wél een die werken kan ... nou,' en Oom Chun Fat kuchte bescheiden en verborg zijn lippen achter een in handschoen gehulde hand, 'dan zou het me helemaal niet verwonderen als hij veel rijker naar dit dorp terugkeert dan ik.' In een nieuwe vlag van bescheidenheid sloeg hij zijn ogen neer en hij liet zijn familie genieten bij dit prachtige vooruitzicht. Hij geloofde geen seconde dat Mun Ki of iemand anders zijn record van meer dan veertigduizend dollar zou benaderen maar vanuit zijn ooghoeken zag hij duidelijk dat sommige jongelieden instinctief over de velden keken en plannen maakten waar ze in de heuvels hun grafsteden zouden bouwen als zij schatrijk terugkwamen. Maar achter uit het gezelschap kwam een lastige vraag: 'En als Mun Ki terugkomt als een rijke man, brengt hij dan ook zijn vreemde vrouw mee naar dit dorp?' 'Natuurlijk niet,' zei Oom Chun kalm. 'Wat doet hij dan met haar?' 'Hij laat haar achter waar hij haar gevonden heeft.' Er ging een gegons van bewondering door de menigte want de oplossing was zowel goed als eenvoudig. Het Lage Dorp zou besmet worden als het vrouwen met vreemde gewoonten zou moeten opnemen. En

terwijl de ouderen Chun Fat prezen om zijn inzicht, stelde hij hen gerust en zei hij tegen de zich verspreidende familieleden: ‘De andere vrouwen zullen voor zichzelf kunnen zorgen. Toen ik wegging uit Californië, had ik drie vrouwen. Een Mexicaanse in San Francisco en twee Indiaansen in verschillende delen van de bergen. Zij hadden mij geholpen, dus hielp ik hen ook. Ik heb ieder van hen duizend dollar gegeven.’ De mensen stonden verstomd om Chun Fats medeleven en hij besloot: ‘Want het is het belangrijkste in het leven van een man in zijn dorp terug te keren, zijn geduldig wachtende vrouw daar weer te vinden en op zijn oude dag twee of drie mooie meisjes van goede familie te nemen.’

Achter hem glimlachten zijn drie vrouwen lieflijk toen hij zei: ‘Geloof me, onder zulke omstandigheden is de vreugde van een man groot.’ Toen de jonge gokker Mun Ki met het door zijn oom geregelde huwelijk akkoord was gegaan, stuurde Chun Fat aan de familie Kung in het dichtstbijzijnde dorp niet de traditionele duizend koeken—‘Uw dochter is duizend goudstukken waard, doch wil deze armzalige koeken aanvaarden’—maar tweeduizend drieënveertig om aan te duiden dat het aantal werkelijk zo groot kon zijn als hij wilde. Elke koek was zo groot als een bord: zachte, luchtige koeken, koeken gevuld met gehakte noten en suiker; platte, harde koeken; koeken vol vruchten en koeken, bestrooid met kostbaar suikerwerk. Hij stuurde ook negenenzestig varkens, vier kippen met rode veren en vier grote gebakken vissen. En om zijn vrijgevigheid te bewijzen deed hij er nog zevenenveertig goudstukken bij, elk in rood papier gewikkeld. De stoet die dit alles naar de familie Kung bracht was een kwart mijl lang. Van twee varkens sneed de familie van de bruid de kop en de staart af, wikkelde die in zijde en stuurde ze terug naar de familie Kee. Daarmee gaf ze aan dat de grote hoeveelheid geschenken door de familie van de bruid nederig was aanvaard maar dat men toch onder de indruk was. En van

haar kant stuurde de bruid drie geschenken aan de bruidegom: een geborduurde rode doek die hij als gordel kon gebruiken, een tas voor de aardse rijkdom die zij hem zou helpen vergaren, en twee broeken. Het zou zeker een geweldig huwelijksfeest worden en dat bedrukte de eenendertig anderen die terzelfdertijd voorbereidingen voor hun huwelijk troffen. Twee weken voordat de leden van de familie Kee naar het schip dat in Hong Kong wachtte zouden vertrekken, vond de plechtigheid plaats met alle staatsie die de twee laaggelegen dorpen konden opbrengen. En toen het feest was afgelopen, bracht de jonge Kee Mun Ki zijn bruid naar zijn huis en hij deed ontzaglijk zijn best haar vóór hij vertrok zwanger te maken, maar dat mislukte.

Op de morgen waarop Oom Chun Fat zijn honderdvijftig Punti verzamelde voor de driedaagse tocht naar Kanton waar zij aan boord van een rivierstoomboot naar Hong Kong en naar het Amerikaanse schip zouden vertrekken, zag hij een groep seksueel uitgeputte mannen met tamelijk waterige ogen voor zich staan. ‘Een flinke mars langs de rivier zal ze opkikkeren,’ zei hij bij zichzelf, omdat hij begreep dat als hij zijn vrijwilligers in goede conditie zou kunnen afleveren, hij met recht mocht verwachten dat dr. Whipple hem zou opdragen nog veel meer mannen te ronselen, allemaal voor twee dollar per hoofd. Hij liep daarom langs zijn mensen en spoorde hen aan zich wat op te knappen; maar toen hij bij zijn neef Kee Mun Ki kwam, herkende hij hem nauwelijks. De jonge gokker was twee weken lang dronken geweest, was tien dagen nauwelijks zijn bed uitgekomen en zag er uit alsof hij op de eerste honderd meter van de mars naar Kanton in elkaar zou zakken. Oom Chun Fat begreep dat hij van deze jongen afhankelijk was om de Hakka opdrachten te kunnen geven en hij begon hem om de oren te slaan. Langzamerhand keek de

jongeman weer wat helderder. ‘Het zal wel gaan,’ mompelde de gokker. ‘In Macao ben ik eens drie weken dronken geweest. Maar niet met zo’n fijn wijf als dat meisje van Kung.’ En Chun Fat zag met genoegen dat de onverschrokken jonge gokker present zou zijn als de diensten van zijn neef werkelijk nodig waren. ‘Je zult het best redden in het Land van de Geurige Bomen,’ verzekerde Chun Fat de jongeman. ‘Dat denk ik ook,’ antwoordde de jonge echtgenoot. De manier waarop hij van man-tot-man met zijn oom praatte, alsof zij gelijken waren, was op het onbeleefde af. Toen heerste er een ogenblik grote opwindning want het contingent Hakka marcheerde de heuvels af. Het waren magere mannen, met stevige ruwe kleren aan, met lange staarten en tanige gezichten. Twee maanden tevoren zou de aankomst van zo’n groep oorlog betekend hebben, nu veroorzaakte deze slechts wederzijdse afkeer. Uitdagend marcheerden de Hakka naar de plek waar de Punti stonden opgesteld en in strijd met zijn vooroordeel dacht Oom Chun Fat bij zichzelf: ‘Zij zullen het best redden in het nieuwe land.’ Omdat hij aan de Hakka twee dollar de man verdiende en omdat hij hoopte in de toekomst nog meer te verdienen, wilde hij naar hen toe gaan en hen met een buiging begroeten. Hij realiseerde zich echter dat dit als Punti kruiperigheid zou worden uitgelegd en dat zijn familie hem dit nooit zou vergeven; daarom keek hij hen aan zoals de gewoonte dat eiste. De twee groepen stonden elkaar lange tijd onbeschaamd aan te staren. Bijna duizend jaar hadden zij naast elkaar geleefd zonder ooit een woord met elkaar te wisselen. Alleen met dood en geweld hadden zij elkaar ontmoet; er was maar één huwelijk gesloten. Nu gingen zij met hun ingekankerde haat samen op een klein schip naar een klein eiland. Mun Ki verbrak de betovering. Hij vermande zich, stapte naar voren en zei tegen een man die Char heette, de leider van de Hakka: ‘Wij gaan nu op weg naar Kanton. Een paar van uw mannen zien er al vermoeid uit.’ Char keek de

jonge Punti aan om te zien of dit als een belediging bedoeld was en zei toonloos: ‘Geen wonder dat ze er moe uitzien. Ze zijn twee weken lang dronken geweest... net als jullie.’ ‘Ik ben getrouwd,’ zei Mun Ki ter verklaring. ‘Zij ook,’ zei de Hakka Char en de twee tegenstanders glimlachten. De twee groepen begonnen te lopen; de Punti keken voor de laatste keer om naar hun Lage Dorp en het helrode paviljoen der vaders. Dit was hun thuis, de grond waarvan ze hielden, voor eeuwig de plaats hunner vaders. Daar woonden hun vrouwen. Velen hadden zonen wier namen al op de gedenkplaten in het paviljoen stonden. In dit land lagen de graven waar de geesten van hun voorvaders rondwaarden in de nacht; de Gouden Vallei verlaten, ook al was het maar voor een paar jaar, was een bijna ondraaglijke straf. ‘Ik kom gauw terug!’ riep Mun Ki, niet tegen zijn vrouw, niet tegen zijn dominerende oom, niet tegen een ander levend mens. ‘Ik kom terug!’ riep hij tegen zijn voorvaders.

Er waren drie dagen nodig om naar Kanton te komen. De Punti marcheerden in de ene groep en de Hakka in de andere. En tijdens die krachtsoefening werd Kee Mun Ki weer helemaal de oude. Zijn ogen stonden helder en hij hield zijn zinnen bij elkaar. En toen hij de grote stad binnentrok, op zoek naar dr. Whipple om de werklieden af te leveren, vroeg hij zich af of hij er niet een paar uur tussenuit kon knijpen om met de Engelse matrozen op de kade eens flink te gokken; maar ongelukkigerwijze had dr. Whipple een rivierboot klaar liggen en bracht hij zijn lading onmiddellijk aan boord. Toen zij bij elkaar zaten, sprak hij hen kalm in het Engels toe en zijn tolk verklaarde: ‘De Amerikaan heeft gemerkt dat als hij jullie uit China probeert mee te nemen via Hong Kong, waar het schip vanuit de haven te zien is, de regering jullie allemaal zal neerschieten. Omdat je het waagt China te verlaten. Daarom

varen we naar Macao vanwaar we zullen kunnen vertrekken zonder dat er doden vallen.’ Mun Ki liep vlug naar de tolk en zei: ‘In Macao moet ik naar mijn oude werkgever toe om hem goedendag te zeggen. Vertel dat als jeblieft even aan de Amerikaan.’ Dat werd even besproken en de tolk zei: ‘Dat is in orde. Maar de anderen moeten de nacht op een afgesloten terrein doorbrengen totdat het schip uit Hong Kong is binnengelopen.’ Mun Ki was in zijn schik en begon te dromen van het grote vermogen dat hij in zijn laatste uren aan de speeltafels zou verdienen toen de tolk terugkwam en zijn fantasieën in duigen liet vallen door te zeggen: ‘De Amerikaan denkt er nu pas aan dat jij de enige bent die met de Hakka kan praten, daarom mag je het terrein niet af.’ Mun Ki probeerde tegen deze onrechtvaardige beslissing te protesteren, de tolk besprak het protest met Whipple maar zei kortaf: ‘Je moet op het terrein blijven.’ Toen de kustlijn van Macao in zicht kwam, met de lage Portugese gebouwen fonkelend in het zonlicht en de militaire wachtposten rondlummelend in hun Europese uniformen, stonden de Punti- en de Hakka arbeiders aan de reling van de rivierboot om naar die vreemde haven te kijken: een vreemde stad die aan de kust van China lag; een stad met één Europeaan op elke tweehonderd Chinezen; een merkwaardige, rechteloze enclave die noch Chinees noch Portugees was maar het slechtste van beide. Maar voor Mun Ki, die goed thuis was in de kwalijke gewoonten van Macao, was het een paradijs voor pragmatisten. Hij zag het pannendak van het Bordeel van de Lentenachten en hij dacht vol tederheid aan sommige meisjes die hij daar had helpen binnenbrengen: sterke, gelukkige meisjes die plezier hadden in hun werk. Verderop zag hij de speelzalen waar hij zowel geluk als ongeluk had gekend. En toen de rivierboot dichterbij de oever kwam, raakte hij steeds opgewondener. Tenslotte holde hij tussen de Punti rond en fluisterde: ‘Leen me je geld! Ik ga naar de speelzalen en ik kom terug met twee voor één.’

Sommigen stonden wantrouwig tegenover hun doortastende neef, anderen hadden respect voor wat hij durfde. En na een tijdje had hij een flink aantal munten. ‘Tot morgen,’ fluisterde hij. ‘Niets zeggen tegen die idioot uit Kanton.’ Toen de rivierboot dus aanlegde en er een hevig gedrang was onder de Chinezen en heen-en-weergeroep onder de Portugese ambtenaren, glipte Mun Ki er handig tussenuit en verdween tussen de stapels goederen die op de kade lagen opgestapeld. Langs een achterstraatje rende hij naar het Bordeel van de Lentenachten. ‘Je moet het feest van Ching Ming gevierd hebben als nog nooit in je leven,’ merkte de bordeelhouder ijsig op. ‘Ik ben getrouwd,’ verklaarde Mun Ki. ‘O ... dat is heel goed!’ verklaarde de bordeelhouder. ‘Elke man moet een trouwe en geduldige vrouw hebben. Het begin van mijn geluk dateert voor mij vanaf de dag waarop ik getrouwd ben en een groot gezin begon te krijgen.’ ‘Ik ga ook uit China weg. Ik ga naar het Land van de Geurige Bomen,’ zei Mun Ki ronduit. ‘Ik ben gekomen om mijn spullen te halen.’ ‘Je gaat van me weg,’ stoorde eigenaar op. ‘Nadat ik je ten koste van veel tijd en geld heb opgeleid ...’ Plotseling hield hij op te protesteren en vroeg: ‘Zei je het Land van de Geurige Bomen?’ ‘Ja, de suikervelden.’ ‘Nou, dat is sterk!’ riep de bordeelhouder uit en hij tikte met zijn wijsvinger op zijn knie. ‘Ik heb in dat land een tamelijk belangrijk karwei te doen. Ja.’ Hij liep naar een stapel papieren en haalde er een uit van een Punt die een paar jaar tevoren naar het Land van de Geurige Bomen was gegaan. Deze man had zich herinnerd hoe goed het Bordeel van de Lentenachten in Macao werd geleid en had de eigenaar geschreven met de vraag hem te helpen. Met de brief tussen zijn tanden keek de baas van Mun Ki naar de jonge gokker en vroeg toen: ‘Zou je een tamelijk moeilijk karwei voor me willen opknappen?’ ‘Krijg ik er wat voor?’ vroeg de neef van Oom Chun Fat zonder blikken of blozen.’ ‘Ja.’ ‘Dan doe ik het.’ ‘Dat dacht ik wel.’ ‘Wat moet ik doen?’ ‘Ik heb daar in

de kleine kamer een meisje opgesloten. Was van plan haar naar Manila te verschepen. Wij kunnen haar hier niet gebruiken, zoals je zult zien. Wil jij haar bij mijn vriend in het Land van de Geurige Bomen afleveren?’ ‘Zeker. In welke kamer?’ ‘Die waar dat Russische meisje meestal zat.’ Mun Ki vergat zijn gokplannen even, liep door de smalle hal en duwde de bekende deur open. Binnen—de gordijnen waren dicht: het was er donker—lag op de grond een meisje gekneveld, haar knieën tegen haar kin gebonden, bijna bewusteloos van honger en gebrek aan water. Met zijn voet rolde Mun Ki haar op haar zij en zag dat zij gekleed was in een goedkope katoenen kiel en broek. Uit haar grote voeten bleek dat ze een Hakka was. Vol afschuw smeed Mun Ki de deur dicht en liep naar zijn baas. ‘Wie wil er nu een Hakka?’ vroeg hij. ‘Niemand,’ gaf de bordeelhouder toe. ‘Ik gaf een paar soldaten van generaal Wang wat geld om een stuk of wat meisjes voor me te kapen en zij brachten haar mee. Ik was van plan haar naar Manila te sturen. Daar weten ze toch het verschil niet.’ ‘Hoeveel krijg ik als ik haar naar het Land van de Geurige Bomen breng?’ vroeg Mun Ki. ‘Twintig Mexicaanse dollars,’ antwoordde de eigenaar. ‘Betaal je nu? Ik wil er in de gokzalen het dubbele van maken.’ ‘De helft nu,’ gaf de slimme bordeelhouder toe. Hij gaf Mun Ki de tien Mexicaanse dollars. De jongeman stond al op het punt naar de gokzaal te rennen, maar de eigenaar stelde voor: ‘Misschien kun je haar beter wat te eten geven. Ze heeft twee dagen gebonden gelegen. De soldaten schijnen haar vrij slecht behandeld te hebben voordat zij haar hier afleverden en ik was bang dat ze weg zou lopen nadat ik voor haar had betaald.’ ‘Heb je veel betaald?’ vroeg Mun Ki. ‘Voor een Hakka? Die ik niet gebruiken kan?’ De jonge gokker ging naar de kamer terug, riep een dienstmeisje om hem wat warme thee en rijst te brengen en trok toen de gordijnen open. Aan zijn voeten zag hij een jonge Hakkavrouw van ongeveer achttien jaar. Ook wanneer ze er

wat beter uit zou hebben gezien, zou zij waarschijnlijk geen knappe vrouw zijn geweest, de manier waarop zij was gekneveld en gebonden het onmogelijk maakte enige indruk te krijgen van haar uiterlijk. Mun Ki knielde daarom meer uit nieuwsgierigheid dan uit menselijkheid neer en begon de meedogenloze touwen los te maken. Toen hij het ene touw na het andere losknoopte, kon hij het meisje horen kreunen van opluchting, maar hij bemerkte dat ook daarna haar ledematen niet automatisch in de normale houding terugkwamen want ze waren zo lang vastgebonden geweest dat enkele spieren verkrampt waren geraakt. Opnieuw uit nieuwsgierigheid begon hij voorzichtig haar handen van elkaar los te maken en haar armen langs haar lichaam te leggen. Hij duwde haar schouders naar achteren en kon haar gewrichten protesterend horen kraken. Zij kreunde diep en viel flauw, maar toen kwam het meisje met het dienblad; hij bracht de thee naar haar lippen en langzamerhand kwam zij weer tot bewustzijn en begon te drinken. Zij had zo'n behoefte aan vocht dat zelfs Mun Ki onder de indruk kwam: hij liet meer thee komen. Toen de warmte ervan door haar lichaam trok, begon het meisje weer te beseffen waar zij zich bevond: ze keek doodsbang naar de man die haar vasthield. Maar de manier waarop hij haar de rijst begon te voeren en wachtte totdat zij elk korreltje zorgvuldig had gekauwd—bang dat iemand het haar zou afnemen—deed haar denken dat hij misschien niet zo was als de anderen die haar de avond vóór het Ching-Ming-feest hadden gevangen genomen. Wat die mensen in de drie weken toen zij haar door het land hadden gesleurd, haar en hun andere gevangenen hadden aangedaan, was ze al vergeten. Dat was te erg om te onthouden. Instinctief voelde ze dat deze man haar niet zo zou behandelen. Char Nyuk Tsin was de eerste Hakka die de jonge gokker ooit had aangeraakt en hij deed dat nu met instinctieve afkeer. Toch was het vreemd dat de manier waarop ze zijn vriendelijkheid beantwoordde hem ontroerde en dat hij

daardoor nog vriendelijker tegen haar wilde zijn. Hij legde zijn linkerarm om haar schouders en voerde haar de warme rijst met zijn rechterhand. En toen het dienstmeisje wat koolsoep binnenbracht, gaf hij haar de lepel en moedigde haar aan te eten; haar polsen waren echter zo gezwollen door de touwen dat zij het niet kon. Hij begon ze daarom te masseren en langzamerhand stroomde het bloed door naar haar vingers en kon ze de lepel vasthouden, maar haar schouders weigerden nog dienst. Daarom masseerde hij haar rug en nek. Instinctief gleden zijn handen over haar schouders naar voren en hij voelde haar kleine harde borstjes. Bijna tegen zijn wil voelde hij de herinnering aan zijn zachte jonge vrouw uit het dorp van de familie Kung in zich opkomen. Hij tilde de kiel van Nyuk Tsin omhoog en liefkoosde haar lichaam; toen liet hij haar broek naar beneden glijden. En toen haar knieën en enkels verstijfd bleven, masseerde hij ze zachtjes totdat ze soepeler werden. Hij zag met toenemend genoegen hoe slank en mooi dit meisjeslichaam was. Hij dacht aan zijn bruid, trok snel zijn kleren uit en gooide ze tegen de deur. Tegen het Hakkameisje zei hij: 'Ik zal je geen pijn doen.' Nadat hij een tijdje bij haar was geweest, kwam de baas naar de kleine kamer toe om hem te vertellen hoe hij het meisje bij de bordeelhouder in Honoloeloe moest afleveren, maar toen hij de deur een stukje openduwde en zag wat de jonge mensen aan het doen waren, adviseerde hij in het Punt: 'Gebruik haar als je wilt, maar bind haar weer stevig vast als je klaar bent.' Door de stem van zijn baas drong het weer tot Mun Ki door wat hem te doen stond. Hevig verschrikt grabbelde hij naar zijn broek om te zien of niet een of andere slimmerik, terwijl hij met het meisje bezig was, zijn gokgeld gestolen had, zoals hij, Mun Ki, soms de zakken van door andere zaken in beslag genomen klanten in het Bordeel van de Lentenachten had leeggehaald. Zijn geld was er nog, daarom kleepte hij zich vlug aan en zei tegen het naakte meisje: 'Ik moet naar het gokken. Kleepte weer aan.'

En terwijl hij stond te wachten, pakte hij de touwen op. Toen ze zich omdraaide om hem aan te kijken, zag ze de wrede, snijdende touwen; de tranen sprongen haar in de ogen en ze smeekte Mun Ki haar niet te binden. Ze pakte hem bij de handen en beloofde: 'Ik zal er niet vandoor gaan.' Hij stond met de touwen in zijn handen en keek haar aan. Door iets in de manier waarop ze hem aankeek raakte hij ervan overtuigd dat ze niet vluchten zou. Dus nam hij haar, nog steeds met de touwen in de hand mee naar zijn kamer in een loods achter het bordeel; daar liet hij haar op de grond gaan zitten. Hij liet de touwen voor haar verschrikt gezicht heen en weer bungelen alsof hij vroeg: 'Moet ik die nu gebruiken of niet?' En zij keek hem aan alsof ze hem beloven wilde: 'Je hebt die touwen niet nodig.' Hij maakte aanstalten weg te gaan maar het was beslist dwaas het meisje daar ongebonden achter te laten, daarom nam hij een verstandig besluit: hij pakte een tamelijk lang touw en bond dat vast aan de linker pols van het meisje. Het andere eind bond hij om zijn middel. Daarna zei hij: 'Kom.' Toen hij langs de kas van het bordeel liep, zag zijn baas wat hij gedaan had en zei: 'Een goed idee.' Toen vroeg hij beroepsmatig: 'Denk je dat ze een goed meisje voor mijn vriend is?' 'Ja,' verzekerde Mun Ki hem en hij nam zijn gevangene mee naar zijn geliefde speelzaal. Maar toen ze op straat liepen, bleef hij staan en vroeg haar: 'Hoe heet je?' en zij antwoordde: 'Char Nyuk Tsin.' En hij zei: 'Volmaakte Jade! Dat is een mooie naam.' En hij dacht bij zichzelf: 'Dat is een heel goede naam voor een bordeel. Als iemand de volgende keer terugkomt, herinnert hij zich die naam nog.'

De gokkers waren fan-tan aan het spelen. Van een grote stapel sneeuw witte ivoren fiches nam de croupier een handvol af; de spelers wedden of het aantal dat uiteindelijk over zou blijven een, twee, of drie of nihil zou zijn. Of, als de spelers wilden, konden zij ook eenvoudig wedden of het aantal ivoren fiches even of oneven zou blijken. Als iedereen een bod had gedaan, begon de verbazend handige croupier zijn fiches per vier stuks van de stapel af te halen en het was verbluffend hoe bedreven de spelers erin waren—ook als er nog vijftig of zestig fiches lagen—te schatten hoeveel er uiteindelijk zouden overblijven. Mun Ki gebruikte zijn eigen geld en dat van de andere Punti: hij had met fan-tan nogal succes. Hij dacht dat hij misschien geluk had gehad omdat hij aardig was geweest tegen het Hakkameisje. Hij trok daarom met zijn verdiensten naar de mah-jongzaal waar de kletterrende ivoren steentjes hun fascinerende aantrekkingskracht uitoefenden. Wanneer de spelers aan het begin van elk spel hun muur opbouwden, was het de gewoonte zo krachtig mogelijk de steentjes op tafel te smijten. Dat gaf een echo die de gewone opwindning van het spel nog groter maakte. Als een speler een slag deed en zijn stukken inzette, smet hij ze met veel lawaai op tafel. Zoals mahjong in Macao gespeeld werd was het een wild, opwindend spel en Mun Ki besloot zijn geluk te beproeven aan een tafel waar echte spelers om hoge inzetten speelden. Hij liet Nyuk Tsin achter hem staan, trok nu en dan aan het touw om te zien of zij nog vast zat en ging bij drie wachtende mannen zitten. Twee van hen hadden lange, piekerige baarden en droegen dure kleren. De derde leek meer op Mun Ki: een jonge, agressieve speler. Eerst protesteerde een van de oudere mannen: ‘Ik wil niet spelen in een zaal waar een vrouw is,’ maar Mun Ki legde omstandig uit: ‘Ik breng haar naar een bordeel in het Land van de Geurende Bomen en ik ben voor haar verantwoordelijk.’ Dat begrepen de mannen; degene die geprotesteerd had dacht: ‘Vermoedelijk heeft hij zijn

gedachten bij het meisje en dan zal hij vlugger verliezen.’ Maar Mun Ki was niet aan het spel begonnen om te verliezen. Mahjong hing niet zoals fan-tan zozeer van geluk af als wel van de vaardigheid waarmee iemand de stukken die het toeval hem gaf wist uit te spelen. En de jonge gokker, die zich realiseerde dat dit misschien de laatste keer was dat hij een groot mahjongspel kon winnen, haalde diep adem toen hij de honderdvierenveertig stukken aan het begin van het spel door elkaar hielp schudden. Heel energiek kwakte hij zijn stukken neer om de muur te bouwen. Toen keek hij zorgvuldig toe als hij zijn dobbelsteen liet rollen om te bepalen waar de muur voor het begin van het spel zou worden gebroken. Uiterst opgewonden haalde hij zijn stenen op zijn beurt terug en hij dacht alleen aan Nyuk Tsin als hij naar voren leunde om bij de stenen te komen en het touw om zijn middel voelde trekken. Toen zijn steentjes goed lagen—en hij wist al lang uit ervaring dat het willekeurige hoopjes moesten zijn waaruit slimme tegenstanders niets konden opmaken—zat hij klaar om te spelen, maar de man met de baard die aanvankelijk tegen Nyuk Tsin had geprotesteerd zei: ‘Zij moet op de grond gaan zitten, dan kan ze niet spieken.’ Voordat het spel dus in alle ernst begon, moest het Hakkameisje op de grond gaan zitten. Maar dat beviel Mun Ki niet helemaal want hij was bang dat zij er misschien vandoor zou gaan. Daarom dwong hij haar onder de tafel aan zijn voeten te gaan zitten en daar bleef ze de hele tijd, terwijl de vier spelers met kracht hun stenen op tafel smeten. Vanaf haar plaats onder de tafel bemerkte Nyuk Tsin dat zij kon merken wanneer Mun Ki een gewaagde slag sloeg en steentjes achterhield in de hoop dat hij er een fantastische combinatie van kon maken die hem veel geld zou opleveren. Want dan spanden zich de spieren in zijn enkels, zijn tenen spreidden zich en zijn voeten begonnen te transpireren. Op zulke ogenblikken bad zij dat hij succes zou hebben, en zij moet een of andere machtige geluugod aangeropen hebben,,

want haar man won. Toen het donker werd, trok hij aan het touw en zei: ‘We gaan naar huis.’ Maar toen ze door de stoffige straten van Macao terugliepen kwamen er venters op hem af omdat ze hadden horen vertellen: ‘Die jonge vent uit het bordeel heeft heel wat gewonnen.’ Zij brachten hem bloemen, stukjes stof en warm eten, en Mun Ki vond het echt leuk de rol van edelmoedige winnaar te spelen. Hij betastte het gerafelde katoen van de kiel van het meisje en zei: ‘Die heeft dringend een nieuwe jurk nodig, beslist.’ En met weidse gebaren die allen van bewondering vervulden, deelde hij mee: ‘Daar kopen we vier el van.’ Waar het voedsel betrof was hij nog royaler en de hongerige Nyuk Tsin kreeg harde eieren, gedroogde vis, noedels en gekonfijte gember. Toen ze onder het uithangbord van een tandarts stonden zei hij tegen de omstanders: ‘Ik heb inderdaad erg veel geluk met gokken. Ik kan zien wat een ander denkt.’ Toen het donkerder werd, maakte hij het touw wat korter zodat Nyuk Tsin er niet vandoor kon gaan. Hij kocht wat eten voor waardeloze figuren die hij in de Portugese stad al lang kende. Toen er een paar politieagenten langskwamen, knikte hij hen toe. En een van hen vroeg: ‘Waarom heb je dat meisje vastgebonden?’ Hij antwoordde in het dialect van de havenstad: ‘Ik moet haar in een bordeel in het Land van de Geurende Bomen afleveren.’ De politiemannen knikten begrijpend, toen zei een van hen plotseling: ‘Ben je met dat Amerikaanse schip in de baai?’ ‘Ja, nou en of,’ antwoordde Mun Ki. De politiemann werd meteen vertrouwelijk en fluisterde: ‘Ik kan je dan maar beter waarschuwen: de Amerikaan die jou in je dorp gekocht heeft, is vandaag bij ons gekomen met het verzoekje te arresteren. Verstopje maar liever.’ ‘Ik meld me morgenochtend weer,’ verzekerde Mun Ki hem. ‘Maar toch bedankt.’ En hij gaf de politiemann een geldstuk. ‘Dank je, Mun Ki,’ zei de beambte met een buiging. ‘Dat is een knappe meid die je daar bij je hebt.’ ‘Ze is slechts een Hakka, maar ze brengt geluk,’

antwoordde Mun Ki. Hij bracht tenslotte zijn gevangene naar het Bordeel van de Lentenachten terug waar hij zijn vroegere baas liet zien dat hij zijn tien Mexicaanse dollars verachtvoudigd had. ‘Dat meisje brengt geluk,’ zei hij. ‘Ben je van plan haar weer in de kleine kamer vast te binden?’ vroeg de eigenaar. ‘Ze slaapt vannacht bij mij,’ verklaarde Mun Ki. ‘Dat is best,’ antwoordde de voorzichtige zakenman, ‘maar denk eraan wat je hier geleerd hebt over het drillen van meisjes. Geef ze te eten en geef ze slaag.’ ‘Ik zal ervoor zorgen,’ verzekerde Mun Ki hem. ‘Is de politie hier geweest om me te zoeken?’ ‘Natuurlijk,’ antwoordde zijn baas. ‘Je schip vertrekt morgen.’ ‘Ik ga er heen.’ Hij bracht Nyuk Tsin aan het touw door de smalle gang, de achterdeur van het bordeel uit naar de loods waar hij sliep. Hij deed de deur op slot, maakte het touw om zijn middel los maar bond het om de pols van Nyuk Tsin nog vaster. Ze zei dat ze naar het toilet moest, dus maakte hij de deur open en liet haar naar buiten gaan terwijl hij in de deuropening bleef staan en nu en dan aan het touw trok om er zeker van te zijn dat ze er nog was. Toen ze terugkwam zei hij: ‘We moeten nu onze spullen voor de reis inpakken.’ Hij had voor een houten bak gezorgd waarin hij zijn verzameling schatten stopte: een theepot, vijf bamboemokken, twee goede rijstkommetjes, een metalen kookpot, een porseleinen theeservies met een klein koperen theezeefje, een bamboe ring om de groenten op te stomen en een groot mes. De wierookbrander, de keukengod en de voorvaderlijke gedenkplaat waaruit bleek wie hij was, kregen een plaats. Daarboven op kwamen zijn extra kleding en een paar goede sandalen. Over deze bak spande hij zorgvuldig een stuk zeildoek dat hij van een Nederlands schip gestolen had. Nyuk Tsin pakte het voedsel voor de reis in een rieten mandje: soja-azijn, ingemaakte kool, specerijen, gedroogde vis, zaden om op te kauwen en enkele stukken oud eendenvlees. Ook het kookgerei ging in de mand: eetstokjes, een houtskoolbrander,

een oude pot en twee oude rijstkommen. In de kleine kamer lagen nu nog alleen een bed en een gedicht. Het eerste zou 's morgens opgerold worden en het laatste, waarin beschreven stond hoe de ene generatie Kee op de andere volgde, stond in een in rood linnen gebonden boek met de stamboom. Het was Mun Ki's kostbaarste bezit, het zou het laatste worden meegenomen en Mun Ki zelf zou het dragen. Toen Mun Ki nog eens rondkeek in de kamer waarin hij redelijk gelukkig had geleefd en hij een handige gokker was geworden, slaakte hij een diepe zucht. Toen hij Nyuk Tsin triest in de zwak verlichte kamer zag staan, zei hij: 'Je kunt je nu uitkleden.' En toen zij het touw om haar pols losmaakte en haar kleren uittrok, en hij daarbij zag dat de striemen van de touwen op haar lichaam begonnen weg te trekken, glimlachte hij; hij beduidde haar dat ze bij hem mocht slapen. Omdat ze gedacht had dat ze weer zou worden vastgebonden en op de grond zou worden gegooid, kwam ze dankbaar naar hem toe en was niet bang toen hij haar rustig begon te strelen. Hij was de eerste man die haar ooit had aangeraakt met wat in de verte genegenheid genoemd zou kunnen worden en zij beantwoordde zijn strelingen. Zij genoten erg van elkaar en Mun Ki dacht bij zichzelf: 'Zij is in sommige opzichten nog beter dan mijn vrouw Kung.' En nadat ze genoeg gevrijd hadden, stak hij zijn hand uit naar het touw om haar aan zich vast te binden; maar toen hij haar polsen pakte, zei ze: 'Het is niet nodig.' Hij kwam in de verleiding haar te geloven, maar hij wist dat hij als ze wegliep niet alleen voor gek zou staan maar dat hij ook de tien Mexicaanse dollars plus wat de baas aan de kidnappers had betaald zou moeten teruggeven. Daarom bond hij haar polsen vast aan die van hem, maar hij liet haar wél naast zich slapen.

Toen zij zich 's morgens hadden aangekleed, gooide hij tenslotte het touw weg want hij dacht: 'Als ik me bij dr. Whipple meld met dit meisje aan een touw, gelooft hij natuurlijk niets van het verhaal dat ik met haar getrouwd ben.' En het succes van deze reis hing af van de vraag of hij erin zou slagen de Amerikaan daarvan te overtuigen. Maar toen het touw in het kamertje op de stoffige grond viel, bukte Nyuk Tsin zich en raapte het op om er haar mandje met etenswaar mee dicht te binden. Toen zij de kamer uitgingen, droeg Nyuk Tsin de bak en de zware mand. Mun Ki droeg de vederlichte bedrol en het geslachtsboek. Maar toen hij de vuile binnenplaats van het bordeel af was gelopen, riep Nyuk Tsin hem terug en wees naar een plek op de muur waaronder het bed had gestaan en waar nu een bordje hing dat zij niet kon lezen. Mun Ki floot tussen zijn tanden om zijn vergeetachtigheid en ging het teken van speciaal goed geluk halen: 'Moge dit bed honderd zonen schenken!' Hij nam het onder zijn arm en bracht zijn vrouw naar het wachtende schip. Op de kade stond dr. Whipple al klaar om de enige man die hij had om met de Hakka te praten de les te lezen. En zodra Mun Ki in zicht kwam, liep de Kantonese tolk schreeuwend op hem toe. Maar hij deed of hij de man niet zag en liep berouwvol op de Amerikaan af. Hij boog het hoofd alsof hij zijn excuses wilde maken en zei zacht: 'Ik vraag u duizend maal vergiffenis, mijnheer, voor mijn weglopen.' Toen wees hij op de zwaar belaste Nyuk Tsin en zei eenvoudig: 'Ik moest mijn goede vrouw gaan halen.' 'Je vrouw!' stoofde tolk op. 'Er mogen geen vrouwen op dit ...' Dr. Whipple zag de grote voeten van het meisje en zei: 'Is dat geen Hakka?' 'Ja,' antwoordde Mun Ki en de Amerikaanse wetenschapsman, die eraan dacht dat hij eens zonder resultaat had gezien of het wenselijk was een paar Hakkavrouwen in Hawaï te importeren, vroeg: 'Wil je haar meenemen?' Toen dit vertaald was, knikte Mun Ki onderdanig en verklaarde: 'Ik kon het niet

over mijn hart verkrijgen haar achter te laten.’ ‘Ik wil het wel proberen,’ zei dr. Whipple. Toen waarschuwde hij Mun Ki: ‘Maar als ze op Hawaï komt, moet ze werken.’ ‘Zij zal werken,’ verzekerde Mun Ki hem. Op dat moment zagen de honderdvijftig Hakkamannen voor het eerst Char Nyuk Tsin weer sedert haar ontvoering op de avond vóór Ching Ming. Ze begonnen naar haar te roepen en Mun Ki wist dat als ze vertelden wie zij was, van heel zijn mooie verhaal niets zou overblijven. Maar hij wist ook dat er niemand anders dan hij op de kade was die begrijpen kon wat ze zeiden. Daarom gaf hij Nyuk Tsin een zet je en zei tegen haar: ‘Praat met hen.’ Hij duwde haar in de richting van de Hakka, liep achter haar aan en riep de mannen toe: ‘Dit meisje is mijn vrouw.’ De Hakka zagen de rode huwelijks gordel om zijn middel en begonnen zich af te vragen wat er gebeurd was. ‘Ben jij inderdaad met die Puntiman getrouwd?’ schreeuwden ze. Mun Ki porde het meisje in de rug en fluisterde: ‘Zeg hun dat het waar is.’ Nyuk Tsin vertelde dus haar streekgenoten die na de dood van haar vader nooit meer aardig tegen haar geweest waren: ‘Hij is mijn man.’ En de Hakka keken haar woedend aan en wilden niets meer met haar te maken hebben, want hun ouders hadden hen dikwijls gewaarschuwd voor wat er was gebeurd met het ongelukkige Hakkameisje dat in 1693 met een Puntiman was getrouwd. Toen dit probleem was opgelost, stond de kwieke Mun Ki nog voor een veel ernstiger. Dr. Whipple liet het getrouwde paar namelijk door zijn tolk verzoeken bij hem te komen. Toen Mun Ki en Nyuk Tsin naar hem toe wilden gaan, moesten zij door het contingent Puntiman heen. En dezen waren nog meer verontwaardigd over wat Mun Ki had gedaan dan de Hakka waren geweest. Ook zij waren opgevoed met het verhaal over het onheil dat de Puntiman was overkomen toen hij in 1693 met een Hakkameisje had durven trouwen. En zij lieten Mun Ki door alsof hij onrein was. Bij elke groep die hij passeerde fluisterde hij echter tegen degenen van wie hij geld

had geleend: ‘Gisteravond. Reuze gewonnen. Hoop geld voor je.’ En dat kalmeerde hun woede wat. Toen hij bij dr. Whipple kwam, zei de Amerikaan: ‘Wij zullen de kapitein van het schip moeten vragen of hij er nog een passagier bij wil nemen. En als hij toestemt, zul je voor je vrouw passage moeten betalen.’ Hij stuurde daarom een matroos weg om de kapitein te zoeken en een ogenblik later doemde er een levensgrote Amerikaan tussen de Chinezen op, een man van een jaar of zeventig, met stevige spieren, een zeemanspet achter op het hoofd geplant. Hij had felle, beweeglijke ogen en hij keek naar de mannen die op het punt stonden bij hem aan boord te komen alsof hij hen allemaal persoonlijk een diepe haat toedroeg. Toen hij door hun gelederen kwam aanlopen schoof hij hen gewoon opzij; zodra hij bij dr. Whipple kwam, vroeg hij: ‘Wat is er, John?’ ‘Kapitein Hoxworth,’ begon de goed uitziende grijze wetenschapsman, ‘ik heb hier iemand die zijn vrouw wil meenemen.’ ‘Ben je bereid vijf dollar passage te betalen?’ vroeg Hoxworth. ‘Ja. Die krijg ik van de man.’ ‘Dan is het makkelijk,’ gromde de kapitein, ‘ze mag komen.’ Dr. Whipple bracht dit nieuws aan Mun Ki over, die verheugd grinnikte en tegen de tolk zei: ‘Een man laat niet graag zijn vrouw in Macao achter.’ Dr. Whipple kwam onder de indruk dat de man er zo over dacht en vroeg kapitein Hoxworth: ‘Waar slapen ze?’ ‘In het ruim!’ snauwde Hoxworth, enigszins verbaasd dat die vraag gesteld werd. ‘Waar dacht je verdorie dat zij anders zouden slapen?’ ‘Ik dacht,’ begon Whipple, ‘dat zij als enige vrouw tussen driehonderd mannen .. .’ ‘In het ruim!’ schreeuwde Hoxworth. Hij wendde zich toen tot de Chinezen die natuurlijk geen woord verstonden van wat hij zei en brulde: ‘Want als dit schip vaart, wens ik geen enkele verdomde pinda te zien, tenzij opgesloten in het ruim. Ik waarschuw jullie.’ ‘Rafer,’ begon dr. Whipple opnieuw, ‘in het geval van deze twee, zouden die niet...’ Kapitein Hoxworth draaide zich snel om, wees met zijn lange wijsvinger naar zijn

vriend en snauwde: ‘Ze blijven in het ruim. Hoe weet ik of die vent geen boef is? Hoe weet je of-ie getrouwd is? Nergens op dit schip zal een staartman te zien zijn, tenzij opgesloten in het ruim hieronder.’ Dr. Whipple legde Mun Ki met tegenzin uit dat zij, als hij erop stond zijn vrouw mee te nemen, met de tweehonderdnegenennegentig andere mannen in het ruim zouden moeten verblijven. Tot zijn verwondering toonde Mun Ki geen spoor van verbazing en kapitein Hoxworth merkte op: ‘Dat betekent niets voor ze. Ze leven als beesten.’

Het moment was nu aangebroken waarop de Chinezen aan boord zouden gaan van de *Carthaginian* die aan de kade van Macao lag; Portugese officieren gingen in hun prachtige uniformen bij de loopplank staan en controleerden niet zozeer de namen als wel de aantallen. De Kantonese tolk nam afscheid en de driehonderd Chinese mannen en de ene vrouw werden in twee vijandige groepen, Hakka en Punti, aan hun lot overgelaten. Er was niemand die met de Amerikaanse bemanning van het schip kon praten. Er was er maar één die zich bij beide groepen verstaanbaar kon maken. Daar dachten ze echter niet aan in de begrijpelijke opwinding aan boord van een schoener te gaan die de blauwe H&H-vlag in de top van de mast voerde. Toen de eerste Chinees boven aan de loopplank stond en de grote, open oceaan voor zich zag, aarzelde hij uit een begrijpelijke angst even. Die angst werd nog groter toen een matroos zijn armzalige bundeltje persoonlijke bezittingen uit zijn handen rukte om het in het bagageruim te verstouwen. De Punti snelde achter zijn kostbare spullen aan maar hij werd door kapitein Hoxworth tegengehouden; die pakte hem bij zijn staart en liet hem met een flinke duw over het dek struikelen. ‘Het ruim in, stomme pinda!’ brulde Hoxworth. En toen de niet-begrijpende Punti verbijsterd stond te kijken, gaf de kapitein hem opnieuw een

duw. De Chinees tuimelde achterover het open ruim in, miste de ladder en plofte hals over kop vier meter diep het donkere ruim in. Onmiddellijk verstarden de overige Chinezen en kapitein Hoxworth voelde dit. Hij draaide zich om, greep een klamp en deed vastbesloten drie stappen in de richting van de mannen die de loopplank opkwamen. Hij vloekte hen uit in een taal die ze niet verstonden, greep de volgende Punti bij de arm, trok hem omhoog en duwde hem naar de ladder. Toen deze Chinees zo verstandig was de ladder af te dalen, schreeuwde de grote Amerikaan: ‘Waag het niet keet te schoppen aan boord!’ En hij zwaaide met zijn klamp toen de toekomstige plantage-arbeiders in het donkere ruim verdwenen. Terwijl ze naar beneden gingen, vingen de Chinezen een laatste glimp van hun vaderland op. Ze waren diep bedroefd want het was heel erg als een man China verliet, en sommigen hadden het gevoel dat zij dit grote land nooit zouden terugzien. Hoe hardvochtig China ook voor hen geweest was, het was nog altijd China, het hemelse land dat tussen de aarde en de verblijfplaats der goden zweefde: de uitgestrekte vlakten, de rijstvelden in de lente, de grootse bergen en de wilde, onbarmhartige rivieren. Het was een land om van te houden: bij iedereen die het nu verliet, kwam de herinnering op aan het dorp waar het paviljoen der voorouders wachtte op zijn terugkeer. Net voordat het de beurt van Nyuk Tsin was in het ruim af te dalen, klom een bezorgde Punti omhoog om kapitein Hoxworth te vertellen dat de eerste man die het ruim ingegooid was zijn enkel had gebroken. Maar toen de goede Samaritaan aan dek kwam, werd kapitein Hoxworth woedend, mepte de man met zijn klamp op het hoofd en sloeg hem terug het ruim in, waar zijn vrienden hem weer opvingen. ‘Laat niemand van jullie verdomde pinda’s zich meer op mijn dek vertonen!’ blafte de kapitein. Nyuk Tsin was de laatste die de ladder afging en toen ze dat wilde doen, zag ze dat dr. Whipple tegen haar glimlachte terwijl kapitein

Hoxworth haar met zijn klamp bedreigde. Achter hen zag ze nog een laatste glimp van China, en wanneer ze dacht aan de wrede manier waarop dit land haar ouders had vermoord, aan de honger die zij er geleden had, aan de primitieve angst die zij bij haar ontvoerders had uitgestaan, was zij blij China de rug toe te keren. Omdat ze maar een vrouw was, stond haar naam in geen enkel voorouderlijk paviljoen en had ze geen bindingen met de bergen behalve de herinnering aan de beestachtige lasten die haar oom haar te dragen had gegeven. Toen ze daarom haar vaderland voor het laatst zag, fluisterde ze bij zichzelf: 'Vaarwel, vervloekt land, ik zal je nooit meer terugzien.' Toen zag ze aan de voet van de ladder de jonge gokker Mun Ki staan, de enige zoon in vele jaren die aardig voor haar was geweest, en blij klauterde ze de ladder af naar hem toe; en ze was hem dankbaar toen hij haar de hand reikte om haar te helpen. Maar ze wist niet dat hij dat deed om te voorkomen dat zij haar been zou breken, want door een dergelijk ongeluk zou haar waarde belangrijk verminderen als het ogenblik gekomen was om haar in Honolulu te verkopen. Toen ze in het ruim stond, werd de ladder ingehaald en er werden zware luiken over de openingen gelegd. Toen het duidelijk werd dat het ruim helemaal zou worden afgesloten, begonnen de Chinezen luid te protesteren. Kapitein Hoxworth schreeuwde: 'Haal de musketten!' Zodra die voor den dag gehaald waren, gaf hij drie matrozen opdracht naast het luik van het ruim te knielen. Daarop riep hij: 'Vuur!' Kogels floten de Chinezen om de oren en sloegen krakend in de schotten. De dodelijk verschrikte Chinezen lieten zich op de grond vallen en de laatste luiken werden op hun plaats gegooid. Nu viel er alleen wat aarzelend licht door een smal traliehek. Er kwam geen frisse lucht binnen maar er werd aan dek een zeil opgetuigd zodat er, als het schip voer, wat wind werd gevangen en naar beneden werd geleid. Er was geen normale watervoorziening, alleen één smerige toiletemmer en alleen de

slaapgelegenheid die iedere man had meegebracht. Dekens waren er niet vóór hen die wilden proberen te slapen. In dit verblijf begon Nyuk Tsin met haar gokker Mun Ki en zijn tweehonderdnegenennegentig lotgenoten haar huishouden. Eén ding was snel geregeld. De Punti nestelden zich in het voorste deel van het ruim en de Hakka in het achterste want geen van beide groepen wilde zich natuurlijk met de andere inlaten. Nyuk Tsin aarzelde even, want zij bedacht dat zij zich eigenlijk bij haar volk moest voegen. Maar dat liet merken dat het niets te maken wilde hebben met een Hakkameisje dat met een Punti getrouwd was. En de Punti op hun beurt deden geen poging haar op te nemen; daarom nestelde zij zich in een hoek van het Puntigebied en daar werd zij met haar man alleen gelaten. De Punti brachten haar echter wél hun man met de gebroken enkel en zij maakten haar met tekens duidelijk dat zij er iets aan moest doen. Ze bekeek het been van de man en kwam tot de conclusie dat het geen gecompliceerde breuk was. Dus maakte ze een spalk van eetstokjes en bond die met stukjes stof op hun plaats. Toen leende zij van andere mensen iets om op te liggen en maakte hiervan een ruwe matras waarop de man kon rusten. Als er water was geweest, zou ze ook zijn gezicht hebben gewassen. Er kwam beweging in het schip, het stampte in de branding, tenslotte volgde het trage, gestadige rollen van de oceaan. Het duurde niet lang of velen in het ruim werden verschrikkelijk zeeziek: mannen braakten overal en rolden daarna onverschillig in hun eigen braaksel rond. Nyuk Tsin werd zo misselijk dat zij hoopte dat het schip zou zinken. Met deze stank ging de eerste vreselijke nacht voorbij.

Bij het aanbreken van de dag opende een matroos het traliehek om een paar emmers water door te geven en hij riep tegen zijn maats: ‘Willen jullie eens ruiken hoe het in de hel stinkt?’ Zijn

vrienden kwamen aanlopen om ook eens te ruiken. ‘Hoe houden ze het uit?’ vroegen zij. De eerste verklaarde: ‘Het zijn pinda’s. Zo hebben ze ‘t graag,’ en hij sloeg het traliehek hard dicht. Hij vergat het dekzeil weer op te stellen zodat er geen frisse lucht binnen kon komen. Het werd die dag steeds heter en er was onvoldoende water om de afschuwelijke stank weg te wassen zodat de meesten van de driehonderd nog zieker werden dan ze al waren. Ze zweetten, boerden, gingen naar de smerige emmer, maakten die vol en deden het toen op de vloer. De hitte werd ondraaglijk en de man met de gebroken enkel begon te ijlen over naar huis gaan. ‘s Middags werd er wat meer water doorgegeven en de matroos riep: ‘Grote God, moet je nou eens ruiken!’ En zijn maats waren het ermee eens dat je met een ruim vol Chinezen niets kon aanvangen. Dit keer dacht echter iemand eraan het zeil weer in de wind te zetten en tegen de avond begon men in het ruim te wennen aan de dagindeling die de eerste zesenvestig dagen zou worden gehandhaafd. Om acht uur ‘s morgens en om vier uur ‘s middags werden ketels met rijst in het ruim neergelaten met af en toe stukken gezouten vlees. Van vis of groente was geen sprake. Water was er nooit veel maar er werd een systeem opgezet waardoor op bepaalde signalen de toiletemmer aan een touw werd opgehaald en leeggegooid. Het dekzeil werd zo gespannen dat er een minimum aan frisse lucht binnenwoei. Maar er was nooit genoeg om iemand eens volop frisse lucht te laten happen. De vreselijke stank, de lucht van urine, zweet, winden en braaksel door elkaar, verdwenen nooit, maar het was verbluffend dat zelfs degenen met een bijzonder gevoelige maag er op den duur aan wonden: de stank scheen bij hen te horen en een wezenlijk onderdeel te vormen van hun verblijf. Mun Ki had het goede idee gehad speelkaarten mee te nemen en toen zijn zeeziekte gezakt was, organiseerde hij een gokhoek waar hij iedere dag probeerde—zolang er wat zonlicht door de tralies viel—het geld terug te winnen dat hij

aan zijn Puntivrienden had uitbetaald. Hij was handig met kaarten en van zijn meeste tegenspelers won hij kleine bedragen terug. Hij zei dikwijls terwijl hij op het uiteinde van zijn staart klopte: 'Ik ben een geluksvogel. Ik heb gevoel voor kaarten.' Wanneer een tegenspeler zijn inzet had verloren, stelde de gevatte gokker voor: 'Ik leen je wel wat zodat we kunnen doorspelen.' Er werd precies bijgehouden wie iets aan iemand verschuldigd was en hoeveel. Merkwwaardigerwijze beloofde een Punti nooit: 'Mun Ki, als we in het Land van de Geurende Bomen zijn, zal ik je betalen wat ik je schuldig ben.' In plaats daarvan verzekerden zij hem: 'Als ik wat geld verdiend heb, stuur ik het naar Oom Chun Fat in het Lage Dorp.' Want dat was thuis. Daar werd de boekhouding bijgehouden, het permanente adres van een man, het vertrouwde anker. Op een avond toen zij bij het zwakke licht niet meer konden gokken, keek Mun Ki naar het meisje dat hij naar de bordeelhouder in Honoloeloe zou brengen en hij dacht: 'Volmaakte Jade! Nou niet bepaald volmaakt met die lelijke voeten.' Hij vergeleek haar met zijn zachte jonge vrouw uit het dorp van de familie Kung, keurig opgevoed en met kleine voetjes, en hij dacht aan de charmante manier waarop een meisje met omwikkelde voeten liep: helemaal niet zoals een man maar meer zacht heen en weer zwaaiend als een bloem, met een weloverwogen beweging van haar heupen die een man dol van verlangen maakt. Hij dacht aan de fijne gratie waarmee zijn vrouw zich bewoog, hij dacht daarna terug aan de gedenkwaardige dagen waarop hij met dat aantrekkelijke meisje had gespeeld en hij haalde zich voor de geest wat zij samen in het zijden bed hadden gedaan. Hij kreeg een erectie; en voordat het helemaal donker werd, keek hij naar Nyuk Tsin en dacht: 'Maar zij kan op haar eigen manier toch ook wel lekker zijn.' Hij trok haar naar zich toe en probeerde met zijn handen onder haar kleren te komen maar de Punti lagen zo dicht opeengepakt in het smerige ruim dat zij hem instinctief

terugduwde omdat er veel mensen naar haar keken. ‘Ze kijken,’ fluisterde ze. Dit ergerde Mun Ki, daarom stond hij op en zei: ‘Ik ben een getrouwd man en het is te gek om los te lopen dat ik niet met mijn vrouw zou kunnen slapen. Ik ga een hoekje voor ons inrichten.’ Hij rolde al zijn beddengoed uit en met de punt van een mes begon hij splinters uit het schot te trekken totdat hij twee heel stevige had losgepeuterd waaraan hij zijn beschot kon vastzetten. En voordat het helemaal nacht was geworden, had hij een eigen hoekje afgescheiden. Hij bracht Nyuk Tsin binnen en zei haar dat ze zich nu kon uitkleden. En toen zij op de ruige planken dicht tegen elkaar aan lagen, zei hij tegen haar: ‘Afgezien van je lelijke voeten ben je bijna even goed als mijn vrouw Kung.’ En wanneer ze na die tijd geen zin meer hadden in gokken en de lange, vervelende dagen in schemer eindigden, zei Mun Ki: ‘Ik ga ons hoekje weer opbouwen.’ En de andere mannen, zowel Punti als Hakka respecteerden dat en overdag behandelden zij Nyuk Tsin met groeiend respect. Mun Ki hing zijn geluksteken: ‘Moge dit bed honderd zonen schenken’ aan het schot. En hoewel hij het helemaal niet wist, had het teken resultaat: te zijner tijd zou Nyuk Tsin hem een zoon baren.

In het begin van de tweede week werd het duidelijk dat het met de gebroken enkel van de Puntiman niet goed ging want enkele botsplinters hadden wondjes veroorzaakt die waren gaan zweren; er begon een gevaarlijke blauwe streep over het been van de man te lopen. Daarom klom op een morgen toen het traliehek openging om de toilettemmer op te halen een van de Puntimannen naar boven met de bedoeling de matrozen om hulp te vragen. Maar toen die zijn onheilspellende gele gezicht en de lange staart aan dek zagen komen, raakten zij in paniek en begonnen te schreeuwen: ‘Muitelij! Muitelij!’ De bootman kwam aanrennen en greep onderweg een steeksleutel. Kapitein

Hoxworth kwam van de brug af en klom met grote passen de trappen af, het dek op. Ondertussen had een van de matrozen de verschrikte Punti een geweldige dreun gegeven in de richting van de bootsman die zijn steeksleutel met alle kracht die in hem was op het hoofd van de man liet neerkomen. De Chinees viel daardoor bewusteloos neer voor de voeten van de aansnellende kapitein die, toen hij de gevallen muiter zag, hem in het gezicht begon te schoppen. Hij trapte met zijn zware leren schoenen de roerloze man net zo lang tegen zijn kaken tot diens gezicht onherkenbaar was geworden. Toen de opwinding geluwd was, schreeuwde de kapitein tegen zijn matrozen: 'Hier jullie. Smijt die verdomde piraat het ruim weer in.' Twee matrozen grepen de roerloze Punti en gooiden hem hals over kop het gat weer in. 'Godverdomme!' vloekte Hoxworth. 'We hadden nooit weg mogen gaan zonder iemand die Chinees spreekt.' Hij ging een tijdje te keer en beval toen: 'Aspinwell, pak de geweren.' Toen die voor den dag waren gehaald liet Hoxworth zijn mannen over de hoofden van de zich tegen de vloer drukkende Chinezen in de schotten schieten. 'Probeer nooit te muiten op mijn schip!' brulde Hoxworth en vloekend op de koelies beende hij terug naar de brug. Daar wachtte een asgrauwe dr. Whipple hem op die bitter vroeg: 'Was een dergelijke bruutheid nodig, kapitein Hoxworth?' De struise zeeman, vlezig en welgedaan, staarde over de voorsteven van zijn schip en zei: 'John, je kunt je hier beter niet mee bemoeien.' 'Ik wil niet mede verantwoordelijk zijn voor een dergelijk gewelddadig optreden,' zei de grijze dokter met nadruk. 'Bang voor bloed?' vroeg Hoxworth. 'Of bang voor je investering?' Dr. Whipple weigerde op die beledigende vraag in te gaan en alsof hij niets had gehoord vervolgde hij: 'Als christen kan ik niet dulden dat je je zo gedraagt tegenover mensen die ik te goeder trouw heb aangeworven.' De oudere man stuurde het schip rustig verder en zei kalm: 'Dr. Whipple, op hoeveel schepen denk je dat er

het laatste jaar muiterij is geweest door Chinese piraten die zich aan boord gesmokkeld hadden?’ ‘Geen idee,’ antwoordde Whipple. ‘Elf,’ zei kapitein Hoxworth vlak. ‘Dat wil zeggen: elf waarvan wij het weten. Wij hebben geen flauw benul van wat daar in dat ruim huist. Piraten ... moordenaars ... muiters. Je weet het niet. Maar wat ik zeggen wil is dat er nooit een Hoxworth & Hale-schip door een pinda gekaapt zal worden. Daarom houd ik op deze zaak persoonlijk toezicht.’ ‘Maar een bewusteloze man schoppen!’ ‘Dr. Whipple, ik respecteer je principes. Ik hou van de manier waarop jij je zaken behartigt. Maar wat mijn zaken betreft: zodra een kapitein ook maar één minuut bang is zijn vijand tot moes te slaan of dat niet wil, staat hij op het punt zijn schip te verspelen. Ik heb nu negentien schepen en ik ben verdomme niet van plan er eentje te verspelen door een zootje Chinese schurken.’ Dr. Whipple hoorde dat zwijgend aan en liep toen naar de deur van de brug. Langzaam en vastbesloten zei hij: ‘Kapitein, ik heb begrip voor uw vrees maar ik distantieer mij van uw optreden. Dat was brutaal en niet te verdedigen.’ De dokter beschouwde deze verklaring als een moreel verpletterende uitspraak en verliet de brug, maar de grote kapitein Hoxworth liep achter hem aan, pakte hem bij de arm, draaide hem om en gromde: ‘Eens een zendeling, altijd een zendeling. Dokter, je weet van het commanderen van een schip geen bliksem af en je moet daar niet je neus in steken. Dit is geen werk voor een zendeling. Dit is werk voor mannen.’ Hij schoof Whipple verachtelijk terzijde en beende terug naar de brug vanwaar hij zijn schip en —figuurlijk gesproken—zijn hele vloot succesvolle schepen bestuurde. John Whipple liet zijn oordeel door zijn woede over een dergelijk optreden niet vertroebelen. In de jaren waarin hij rond de Stille Oceaan handel had gedreven, had hij met heel wat koppige mensen te maken gehad en heel wat wrede tonelen beleefd. Hij had geleerd dat bij zo’n confrontatie de enige kans om te winnen bestond in precies datgene te doen

wat je geweten je voorschreef. Door aan deze overtuiging vast te houden was hij in zulke verschillende rimboes als Valparaiso, Batavia, Singapore en Honoloeloe rustig zijn gang gegaan. Hij liep nu kalm naar zijn hut naast die waar de kapitein tijdens het verblijf in Hong Kong twee jonge Chinese meisjes had ondergebracht. Hij pakte zijn dokterstas, keek of alles er in zat zoals hij dat meer dan veertig jaar geleden geleerd had, liep er bedaard mee naar het gesloten traliehek en zei tegen de matroos van de wacht: 'Maak het open en laat mij er in.' 'De kapitein zegt ...' 'Maak open,' beval Whipple. 'Er ligt daar iemand op sterven.' En hij pakte een klamp en begon de wiggen weg te tikken die het hek op zijn plaats hielden. Toen het open was, zag hij dat hij daar geen ladder kon vastmaken, dus nam hij zijn las tussen zijn knieën, hield zich aan de rand van het gat vast en liet zich het stinkende ruim in zakken. 'Wat een afschuwelijke stank!' mompelde hij tussen zijn tanden toen hij bij de driehonderdeen Chinezen kwam. Vergeleken met het felle daglicht aan dek was het in het ruim stikdonker. Nadat zijn ogen langzaam aan de duistere hel en zijn neus aan de walgelijke stank gewend waren zag hij twee mannen op de grond liggen in het midden van het ruim, vlak bij de plek waar hij terecht gekomen was; de anderen stonden in twee duidelijk gescheiden groepen bij elkaar. Hij dacht: 'Dat zullen de Punti en de Hakka wel zijn.' En hij kon er niet zeker van zijn dat zij zich niet op hem zouden storten waartoe zij eigenlijk het recht hadden gehad. Maar alle driehonderd mannen hadden hem tevoren in de dorpen gezien en daarom leek hij een oude vriend; hij zou nu ook bewijzen dat hij dat was. Zonder zich iets van de onzekerheid en het gevaar waarin hij verkeerde aan te trekken, knielde hij neer naast de man die Hoxworth in het gezicht geschopt had, bekeek hoe ernstig de verwondingen waren en legde een aantal dingen naast zich neer waarvan de Chinezen konden zien dat het geneesmiddelen waren. Door een duim in de mond van de

bewusteloze man te steken, duwde hij voorzichtig stuk voor stuk de beenderen weer op hun plaats. Hij dacht: 'Wat een geluk dat hij bewusteloos is.' Daarna behandelde hij de open wonden waar de zware laars de huid weggescheurd had en hij zag tot zijn opluchting dat de ogen van de man niet ernstig beschadigd waren. Hij keek op naar de kring van vragende gezichten en liet zijn oprechte vreugde bij die ontdekking blijken. En de Chinezen begrepen hem. Op dit moment kwam Nyuk Tsin naar hem toe en zij vestigde zijn aandacht op de man met de gebroken enkel; verbaasd bekeek hij de spalk van eetstokjes. Opnieuw gaf hij zijn instemming te kennen en opnieuw begreep iedereen het zodat Nyuk Tsin met nog meer respect behandeld werd dan tevoren. Maar het was dr. Whipple ook duidelijk dat de gewonde Chinees gevaar liep zijn been te verspelen als er niet snel iets gedaan werd. Daarom riep hij door het traliehek heen: 'Bezorg mij zo gauw mogelijk heet water.' Maar toen de matroos het traliehek opendeed kon iedereen beneden de zware stem van de kapitein horen schreeuwen: 'Wie heeft je verdomme gezegd aan dat traliehek te zitten met je vingers?' En de matroos antwoordde: 'Dr. Whipple is beneden de zieke Chinezen aan het behandelen.' Er heerste een ogenblik een onheilspellende stilte, voordat het geluid van zware voetstappen over het voordek en een dreunende klap in iemands gezicht klonken, gevolgd door een golf kokend water dat door het traliehek werd gegooid. 'Daar is je hete water, verdomme. En ik zal je leren een traliehek open te maken!' Toen volgden er weer afschuwelijke geluiden zoals de Chinezen al eerder gehoord hadden, maar aangezien ze Whipple bij zich zagen, konden ze er zeker van zijn dat het deze keer een Amerikaan was die er van langs kreeg. Toen kwam er in het akelige halfduister een gezicht dat niet duidelijk te onderscheiden was dicht bij het hek en het brulde: 'John Whipple, ben jij daar beneden bij die vervloekte pindapiraten?' 'Ik geef hun medische verzorging,' zei Whipple. 'Als

je dan zoveel van die Chinezen houdt, dan blijf je daar maar!’ en hij gaf de nieuwe matrozen die bij het hek de wacht betrokken de instructie: ‘Als hij ook maar één poging doet eruit te komen, geef hem dan met een plank maar een dreun op zijn kop.’ In het eerstvolgende uur deed John Whipple een van de twee of drie belangrijkste ontdekkingen van zijn lange, wetenschappelijke leven. Hij bemerkte dat mensen van goede wil die van eikaars taal geen woord verstaan, toch redelijk nauwkeurig met elkaar konden converseren en elkaar heel goed konden aanvoelen. Als iemand echt begrepen wilde worden, werd hij ook begrepen; en voordat er zestig minuten verstreken waren had dr. Whipple het zowel de Hakka als de Punti duidelijk gemaakt dat de gebroken enkel genezen kon als hij hun karige watervoorraad kon gebruiken, dat de bewusteloze man niet hoefde te sterven, dat de rand van de toiletemmer elke dag met wat nog van het water over was moest worden afgewassen en dat er maar één plek van de muur, uit de wind, voor urineren mocht worden gebruikt of iemand nu een Hakka was of een Punti. En toen hij aan het einde van de middag zelf moest plassen, gebruikte hij de aangewezen plaats en zag tot zijn tevredenheid dat de urine door een barst in de vloer van het ruim snel wegliep. Hij rook zorgvuldig op die plek en kwam tot de conclusie: ‘Met deze hitte zal het over een paar dagen erg stinken maar het is toch beter dan het is geweest.’ Om de muiters te straffen voor daden die volgens Hoxworth in zijn logboek tot het verlies van de *Carthaginian* hadden kunnen leiden werden er die dag geen eten en geen water door het hek aangereikt en ook de emmer werd niet opgehaald. En toen het ging schemeren en er een einde kwam aan het kaarten zocht John Whipple een plekje voor zijn eerste lange nacht in de hel van het overvolle ruim. Maar toen hij op de kale planken wilde gaan liggen, ging Nyuk Tsin op zoek tussen de Hakkamannen en kwam met een paar overgeschoten lappen terug. Er zat al volop ongedierte in

de vodden maar Whipple gebruikte ze en bedankte de eigenaars ervan. Maar van de lucht in het ruim werd hij misselijk. Pas de volgende middag om vier uur werd het hek opengemaakt en kwam er wat water naar beneden. Whipple stond verbaasd over de opmerkelijke discipline die op dat moment door de naar eten en drinken snakkende Chinezen werd betracht. Kee Mun Ki trad op als leider van de Punti en een grote, ruige man als woordvoerder van de Hakka. Het water werd eerlijk verdeeld en gerantsoeneerd; daarna riep dr. Whipple: ‘Willen jullie als jeblieft nog vier emmers water doorgeven?’ Er werd boven een gedempt gesprek gevoerd over dit verzoek en even later klonk het zware geluid van laarzen. Door het hek schreeuwde kapitein Hoxworth: ‘Wat wil je?’ ‘We hebben nog vier emmers water nodig,’ antwoordde Whipple effen. ‘Wat je nodig hebt en wat je krijgt zijn twee verschillende zaken,’ brulde Hoxworth. ‘Ik heb met mouterij te maken.’ ‘Wil je je mannen de faeces op laten halen?’ vroeg Whipple. ‘Nee,’ antwoordde Hoxworth en hij liep weg. In de tweede vreselijke nacht heerste er zowel honger als een nijpend gebrek aan water maar dr. Whipple legde de Chinezen uit dat kapitein Hoxworth geen evenwichtig man was en dat iedereen, Whipple inclusief, moest oppassen hem niet te irriteren. De stank was die nacht verschrikkelijk want er kwam niet veel frisse lucht door het traliehek. Maar de volgende morgen kwamen er vier extra emmers water naar beneden en wat eten. Toen Whipple zijn deel kreeg, kwam zijn maag in opstand en hij dacht: ‘Lieve hemel, geven wij hun dit te eten?’ De lange dag ging voorbij en dr. Whipple, die zich niet de hele dag met de gebroken enkel en de gekneusde kaak kon bezighouden, dacht: ‘Niemand die naar een ver land reist, heeft het gemakkelijk. Op de *Thetis* was het beter, maar was het echt veel beter? In elk geval heerst er in de Stille Oceaan niet voortdurend zeeziekte. Als dit de Atlantische Oceaan was . . . Maar de Chinezen dachten in dezelfde lege uren: ‘Ik wed

dat een rijke Amerikaan als hij zoiets nog nooit heeft meegemaakt.’ En hoewel Whipple en zijn Chinese vrienden over heel wat dingen konden praten, konden zij nooit van gedachten wisselen over het feit van de emigratie zelf. Ook al zouden zij over de complete vocabulaire van de ander beschikken, dit wezen van wat verboedert—dat iedereen ellende gekend heeft—konden zij niet delen. Want net als Abner Hale niet geloven kon dat de Polynesiërs als helden ontberingen hadden doorstaan toen ze naar Hawaï kwamen, zouden de Chinezen op de *Carthaginian* nooit het feit aanvaarden dat de rijke blanke man ook zware beproevingen had gekend. De dag kroop voorbij. De stank verminderde toen dr. Whipple de mannen had laten zien hoe hij de emmer schoongemaakt wilde hebben. Het hielp ook wanneer hij de urinehoek met een emmer water schoonspoelde. De man met het gekneusde gezicht kreunde minder en de gevaarlijke rode strepen in de lies van de andere zieke man werden minder. Er werd gekaart en bij de Punti werd er wat geschreeuwd over een incident dat Whipple niet begreep. Plotseling stond Mun Ki op en zei iets, waarna hij en zijn vrouw dekens in een hoek van het ruim begonnen te hangen. ‘Lieve hemel,’ zei dr. Whipple bij zichzelf toen hij ontdekte waar dit toe diende. En de zinloze dag ging over in de zinloze nacht. Maar voordat het donker werd, werd het hek opengegooid en kapitein Hoxworth riep: ‘Kun je naar boven komen, Whipple?’ ‘Ik heb deze mensen aan boord van dit schip gebracht,’ zei de dokter rustig, ‘ik blijf bij ze tot hun wonden genezen zijn.’ ‘Zoals je wilt. Hier is wat brood.’ En er viel een brood in het ruim. Whipple bood een paar Chinezen een stukje aan maar zij vonden het niet lekker. Whipple merkte echter op dat vooral de Hakka bereid waren iets nieuws te proberen.

Op de derde dag werd het traliehek opzij geduwd, werden een paar planken van de luiken weggeschoven en werd een ladder in het ruim neergelaten. Gewapende matrozen stonden op wacht toen dr. Whipple langzaam naar boven klom en zijn ogen aan het felle daglicht moest laten wennen. Voordat hij wegging gaven de Chinezen te kennen dat zij het jammer vonden dat hij vertrok. Hij antwoordde dat hij hun meer water en beter voedsel zou bezorgen. Toen werden de planken weer op hun plaats bevestigd. De ontmoeting tussen Whipple en kapitein Hoxworth verliep moeizaam. De eerste twee uur ontliet de kapitein hem maar bij de lunch moesten zij elkaar wel zien. Whipple zei kortaf: 'Rafer, we moeten die mensen meer water geven.' Goed,' gromde Hoxworth. 'En ze moeten beter te eten krijgen.' 'Voor de prijs waarvoor we overeengekomen zijn ze te halen, dokter, is dat onmogelijk.' 'Het is niet onmogelijk vuil uit de rijst te houden.' 'Onze kok kan met die Chinese spullen niet omgaan, dokter.' 'Hij moet ze beter te eten geven.' 'Niet voor die prijs,' antwoordde Hoxworth koppig. Dr. Whipple was nu zesenzestig en hij was voor heel weinig bang. Zonder direct uitdagend te worden merkte hij op: 'Twee dagen geleden heb je mij voor de voeten gegooid dat ik een zendeling ben. Het is lang geleden dat ik mezelf als zodanig heb beschouwd maar nu ik ouder word, word ik steeds trotser op die beschuldiging. Ik ben zendeling. Ik ben het altijd geweest. En weet jij, Rafer, werkelijk ook maar iets af van een zendeling?' Hoxworth vermoedde dat hij door iemand die minstens even slim was als hij uit zijn tent gelokt werd en antwoordde voorzichtig: 'Ik denk dat ik zendelingen helemaal door heb.' 'Nee, kapitein, dat heb je niet. Want als dat zo was, zou je me nooit zo behandeld hebben als de laatste twee dagen. Je hebt nooit geleerd dat je altijd in één opzicht bang moet zijn voor zendelingen.' 'In welk opzicht dan?' vroeg Hoxworth. 'Ze kunnen schrijven.' 'Ze kunnen wat?' 'Ze kunnen schrijven. Ze zijn er werkelijk

dol op een pen ter hand te nemen en een boek, een gedenkschrift of een serie brieven aan de kranten te schrijven.’ Hij keek de grote kapitein ijzig aan en zei: ‘Rafer, toch heb ik tot nu toe nooit geschreven wat ik denk over de manier waarop jij Abner Hale, de vader van je partner, behandeld hebt, omdat dit een persoonlijke aangelegenheid betrof die misschien te verontschuldigen was. Maar als jij deze Chinezen niet beter te eten geeft, dan ga ik na onze aankomst in Honoloeloe aan het schrijven. Ik ga een serie brieven schrijven, Rafer, die voor altijd een smet zullen werpen op de blauwe vlag die jou zo dierbaar is. Wanneer een H&H-schip een haven aandoet, zal er zeker iemand zijn die van die brieven heeft gehoord. Want zendelingen zijn door één ding verschrikkelijk machtig, Rafer. Ze schrijven. Ze zijn het geweten van de Stille Oceaan.’ Er viel een onheilspellende stilte die tenslotte verbroken werd doordat Hoxworth met zijn vuist op tafel sloeg zodat de borden rammelden. ‘Wel verdomme. Dat is chantage!’ ‘Natuurlijk,’ zei Whipple. ‘Chantage is het enige wat een ontwikkeld mens tegen barbarij kan ondernemen. En een barbaar ben je, Rafer.’ ‘Wat wil je?’ gromde de kapitein. ‘Twee maal zoveel rijst per dag. En behoorlijk vlees. Drie keer per dag water. De toiletemmer moet drie keer per dag omhoog. En ik wil het recht hebben een maal per dag in het ruim af te dalen om naar de zieken te kijken.’ ‘Ik wil het risico van mouterij op dit schip niet lopen,’ bulderde Hoxworth. ‘Ik gooi dat ruim niet open voordat we in Honoloeloe zijn.’ ‘Dan ga ik door het traliehek naar beneden,’ antwoordde Whipple. ‘Dan moet je maar zien dat je boven komt,’ waarschuwde Hoxworth. ‘De Chinezen tillen me wel op.’ ‘Je schijnt erg gek op ...’ Hoxworth maakte deze grievende zin niet af maar vroeg vertrouwelijk: ‘Vertel eens, dokter, hoe zit ‘t met dat pinda-grietje? Gaan ze een voor een over d’r heen?’ ‘Zij is de vrouw van één man,’ antwoordde Whipple koel. ‘Ze wonen in een hoek van het ruim.’ ‘Maar vertel eens: gaat die man, eh,

gaat die ...' 'Ja. Achter een doek dat hij aan het schot vastmaakt.' 'Wel verdomme!' bromde de kapitein. 'Er zijn geen driehonderd Amerikaanse matrozen te vinden die een man met zo'n lekker ding zijn gang zouden laten gaan. Nee hoor!' 'De Chinezen zijn misschien beschaafder,' zei Whipple en hij liep weg. Trots begeleidde hij het eerste extra rantsoen water naar het ruim. Hij was er ook toen het voedsel van betere kwaliteit naar beneden ging. Toen was tevens de verschrikkelijke stank wat afgenomen want hij had op zich genomen het zeil aan dek zó op te stellen dat er frisse lucht in het stinkende ruim binnen zou waaien. De bloedvergiftiging bij de gebroken enkel verminderde en het gezicht van de tweede man werd beter. Sommige Punti begonnen op aansporing van Whipple contact te zoeken met de Hakka en Mun Ki wilde op een dag tegen het einde van de reis Nyuk Tsin werkelijk alleen om harentwille bezitten en niet omdat hij van zijn naakte vrouw Kung droomde. Hij vond Nyuk Tsin een erg plezierige, hardwerkende vrouw.

Op een bijzonder hete dag schrokken de Chinezen toen ze een verschrikkelijk lawaai in het vooronder hoorden alsof er kettingen rammelden. En ze dachten al dat hun een ramp was overkomen want van schepen wisten ze niets af. Maar meteen daarna werd het duidelijk dat de *Carthaginian* niet meer voer. Het schip was eindelijk op zijn bestemming. Na veel heen en weer geloop aan dek werden de luiken van het ruim losgegooid en werd de ladder neergelaten. Een voor een klommen de Chinezen het daglicht weer in, wreven hun ogen uit van het scherpe licht en zagen langzamerhand de witte kustlijn van Honoloeloe, de palmbomen, de verre majesteit van Kaap Diamant en ver achter het vlakke land, de bergen in groen, blauw en purper oprijzen, omringd door nevelsluiers. Zoals bijna elke dag van het jaar stond er een regenboog boven

de dalen en de Chinezen dachten dat dit bij hun aankomst in het Land van de Geurende Bomen een bijzonder goed voorteken was. Wat prachtig, wat wondermooi zag het land er die dag uit. Er waren nog anderen die vonden dat de aankomst van de *Carthaginian* een goed voorteken was want in de *Honoloeloe Post* stond het volgende artikel: ‘Wij vernemen uit betrouwbare bron dat Whipple & Janders, met de H&H-schoener *Carthaginian* binnenkort in Honoloeloe een nieuwe lading van ruim driehonderd bewoners van het Hemelse Rijk zullen brengen die voor de suikerplantages bestemd zijn. Deze krachtige, gezonde arbeiders—men heeft ons verzekerd dat dr. John Whipple persoonlijk naar China is gegaan om alleen sterke jongemannen uit te zoeken onder wie deze keer vele Hakka—zullen beschikbaar zijn op basis van vijf jaarcontracten tegen betaling van drie dollar in contanten per maand, kost en inwoning inbegrepen, plus drie Chinese feestdagen per jaar. Na verloop van tien of vijftien jaar arbeid op onze plantages is het te verwachten dat de Chinezen naar hun vaderland zullen terugkeren, vooral omdat zij hun vrouwen niet hebben meegenomen en nauwelijks verwacht kan worden dat zij hier een vrouw zullen vinden.

Suikerplanters die al eerder Chinezen op hun plantages aan het werk hebben gehad zeggen het volgende over hen. Voor allerlei soorten werk zijn zij stukken beter geschikt dan de luxe Hawaïanen. Zij eten minder, gehoorzamen beter, zijn niet gauw ziek, hebben nieuwe taken sneller door, zijn na enige opleiding uitstekende timmerlieden en hebben een bijzonder goed ontwikkeld gevoel voor de landbouw. De werkgever moet streng zijn maar hen niet te veel slaan; hij mag vooral nooit enige aarzeling tonen want de Chinezen hebben—zoals alle oosterlingen—alleen respect en sympathie voor diegenen die het gezag met vaste hand handhaven; zij minachten degenen die dat niet doen. Wij mogen ons gelukkig prijzen dat wij dergelijke uitstekende arbeiders voor onze plantages

kunnen krijgen en wij zijn er zeker van dat, als deze vlijtige Chinezen tot het einde van hun contractperiode hebben gewerkt en hun loon hebben opgespaard, zij naar China zullen terugkeren. Op deze eilanden zullen zij de benijdenswaardige reputatie houden dat zij gierig zijn terwijl zij naar China een rijkdom mee terug zullen nemen waarvan ze anders niet hadden kunnen dromen. De suikerindustrie heet deze bewoners van het Hemelse Rijk welkom. Wij zijn er vast van overtuigd dat dit voor deze eilanden het begin zal zijn van echte welvaart.’ Onder deze werkelijk gunstige omstandigheden gingen de Chinezen in het Land van de Geurende Bomen aan wal. Maar bij de ontscheping bestond er een groot verschil tussen Hakka en Punti. De Punti dachten: ‘Dit is een goed thuis voor vijfjaar, dan ga ik terug naar het Lage Dorp.’ En geen Punti was daar méér van overtuigd dan Kee Mun Ki. De Hakka dachten echter: ‘Dit is een goed land om tot ons thuis te maken. We gaan hier nooit meer weg.’ En geen Hakka koesterde die gedachte sterker dan Char Nyuk Tsin.

Als de Chinezen de Hawaïanen soms ergerden door het nieuwe land koppig het Land van de Geurende Bomen te blijven noemen, namen de eilanders op een tamelijk opvallende manier wraak. In de hete douanegebouwen stond een immigratie-officier te schreeuwen: ‘Nou, opgepast! Alle Pakes hierheen!’ Niemand verroerde zich, daarom schreeuwde hij het opnieuw en zei deze keer langzaam: ‘Pa-Kays, hierheen.’ Er kwam weer geen reactie, dus brulde hij: ‘Hé, spleetogen! In de rij!’ Er wordt verteld dat toen de eerste Chinezen op Hawaï aankwamen de eilanders hun gevraagd hadden: ‘Hoe moeten we jullie noemen?’ En de kalmsten onder de reizigers hadden geantwoord: ‘Je zou me Pak Yeh moeten noemen. Dat betekent “oudere oom”. En van die tijd af

werden de Chinezen Pakes genoemd. Toen het de beurt van Kee Mun Ki was voor de tolken te verschijnen, beefde hij: hij beseftte dat hij spoedig een wezenlijke beslissing inzake het Hakkameisje Char Nyuk Tsin moest nemen, maar alle zorgen over haar verdwenen toen een ambtenaar, een grote Hawaïaan die een paar woorden Chinees kende, de man vóór Kee Mun Ki streng aankeek en bromde: ‘Hoe heet je?’ De Punti deed van schrik geen mond open, daarom schreeuwde de grote Hawaïaan: ‘Hoe heet je?’ De man stond nog steeds als aan de grond genageld zodat een daarvoor aangenomen China-kenner kwam aanlopen en in goed Punti zei: ‘Vertel de man hoe je heet.’ ‘Leong Ah Kam,’ antwoordde de Chinees. ‘Welke naam is de hoofdnaam?’ vroeg de Hawaïaan. ‘Leong,’ zei de tolk. ‘Hoe spel je dat?’ vroeg de Hawaïaan. ‘Tja,’ zei de geleerde tolk voorzichtig, ‘in het Engels is die naam Leong vrij moeilijk. Je zou er Lung, Long, Ling, Liong of Lyong van kunnen maken.’ De grote ambtenaar dacht een ogenblik over het probleem na. ‘Lung klinkt onnozel,’ gromde hij, niet omdat hij kwaad was op de Chinees die vóór hem stond, maar omdat hij in de war raakte door het probleem steeds namen voor immigrerende Chinezen te moeten bedenken. Plotseling klaarde zijn gezicht op; vriendelijk glimlachend wees hij met een grote, dikke vinger naar werknemer Leong Ah Kam, plakte de beide laatste namen aan elkaar en zei: ‘Van nu af is je echte naam Akama. En vergeet dat niet!’ Hij stempelde de naam zorgvuldig op een witte kaart: ‘De officiële naam van deze man is L. Akama.’ Zo kregen de Chinezen hun Hawaïaanse namen. Ah Kong werd Akona. Ak Ki werd Akina en soms werd het gewone Ah Pake, Achtbare Chinees, tot Apaka. Net als in het verleden veranderde Hawaï alles wat naar het eiland toekwam en de Punti-arbeider Leong Ah Kam werd L. Akama. Nu was het de beurt van Kee Mun Ki. Toen de tolk hem zijn naam vroeg, zei hij ferm: ‘Kee Mun Ki en ik wil Kee genoemd worden.’ ‘Wat zegt hij?’ vroeg de

Hawaïaan. ‘Hij zegt dat hij Kee genoemd wil worden.’ ‘Hoe spel je dat?’ vroeg de Hawaïaan. Toen hij het antwoord had vernomen, probeerde hij de naam een paar keer, vond die aanvaardbaar en stempelde: ‘De officiële naam van deze man is Kee Mun Ki,’ en de handige kleine gokker had het gevoel dat hij een overwinning had behaald. Maar voordat hij tijd had daarvan te genieten, stond hij voor twee nieuwe problemen, want buiten het hek van het immigratiegebied stond een magere Chinees met een paar venijnige ogen tegen hem te fluisteren en de jonge gokker wist instinctmatig dat dit de man was die hij niet wilde zien. Maar de man bleef gebaren en Mun Ki moest naar het hek toe. ‘Ben jij de man die het meisje hebt meegenomen?’ vroeg de schriële kerel in het Punt. ‘Ja,’ antwoordde Mun Ki eerlijk. ‘Uit het Bordeel van de Lentenachten?’ ‘Ja.’ ‘Goddank!’ zuchtte de zenuwachtige bezoeker. ‘Ik heb dringend een nieuw meisje nodig. Ze lijkt wel een Hakka.’ ‘Dat is ze ook,’ antwoordde Mun Ki. ‘Verdomme,’ snauwde de bezoeker. ‘Dan heeft hij zeker een stuk van de prijs afgedaan nu ze een Hakka is?’ ‘Er is geen prijs,’ zei Mun Ki voorzichtig. Het gezicht van de schriële man trok in een strenge plooi. ‘Wat?’ vroeg hij. ‘Ik houd haar voor mezelf,’ antwoordde Mun Ki. ‘Lelijke dief! Boef!’ De man aan de andere kant begon zo’n kabaal te maken dat er ambtenaren binnen de omheining kwamen aanlopen en tegen hem schreeuwden. ‘Dat meisje is van mij!’ gilte de woedende Punt, daarbij vergetend dat hij zichzelf hierdoor beschuldigde. Een van de Puntitolken riep een Hakka-oudste en zij richtten zich beiden tot Char Nyuk Tsin. ‘Die man buiten het hek beweert dat jij aan hem verkocht bent,’ legde de Hakkatolk uit. ‘Welke man?’ vroeg Nyuk Tsin ontdaan. ‘Die kleine zenuwachtige man,’ antwoordde de ambtenaar. Uit de manier van vragen en uit de manier van kijken van het opgewonden kereltje en uit de grote verwarring van haar man, begreep Nyuk Tsin langzamerhand dat ze naar Hawaï was gebracht om

te worden verkocht aan een huis dat in niets verschilde van het Bordeel van de Lentenachten. Ze kon weer de koorden om haar polsen voelen en hoewel het al een paar weken geleden was dat ze aan de vreselijke nachten met haar ontvoerders had gedacht, kon ze zich die nu weer goed herinneren. Ze raakte niet in paniek, maar vocht dapper tegen de angst die haar keel dichtsnoerde. Ze duwde de Hakkatolk opzij, stapte onverdroten op Mun Ki af en ging zo voor hem staan dat hij haar wel moest aankijken. Hij sloeg zijn ogen neer, keek toen naar haar grote voeten, haar sterke lichaam, haar vaardige handen en tenslotte naar haar niet knappe, maar aantrekkelijke gezicht. Hij keek haar een ogenblik recht in de ogen en dacht: 'Ze is haar prijs—hoe hoog ook—waard. Die kan werken.' En met een duidelijke stem zei Mun Ki, zodat Nyuk Tsin het kon verstaan: 'Dit meisje is niet te koop. Ze is mijn vrouw.' De Hawaïanen en de Amerikanen hadden zich tot dusverre niet met die ruzie tussen de twee Chinezen bemoeid en zoals altijd waren de verschillende tolken van mening dat het misverstand door de Chinezen onderling moest worden opgelost. Daarom zei de Puntitolk: 'Dat is allemaal goed en wel maar de man buiten het hek zegt dat hij vijftig dollar voor dit meisje heeft betaald.' 'Dat is waar,' zei Mun Ki. 'En ik geef hem die vijftig dollar terug.' Hij maakte zijn huwelijks gordel los, stak zijn hand in een zakje dat zijn vrouw Kung voor hem had geborduurd en haalde er vijftig Mexicaanse dollars uit. Het weggeven van deze dollars was voor gokker Mun Ki zoiets als het opgeven van een stuk van zijn onsterfelijkheid, want hij was van plan geweest het bedrag vele malen hoger te maken. Maar hij gaf het geld door het hek heen aan de man. 'Het is beter als we alles onderling oplossen,' fluisterde de Puntiambtenaar maar de bordeelhoudster begon te schreeuwen dat hem een belangrijk voordeel ontstolen was. Mun Ki sprong naar het hek toe, stak zijn rechterarm door de tralies en greep het zenuwachtige kereltje bij de kraag. 'Ik sla je in elkaar,'

schreeuwde hij. 'Ik wasje geld schuldig en ik heb je eerlijk betaald.' 'Wat is hier aan de hand?' riep dr. Whipple. 'Niets,' antwoordden de Chinese ambtenaren minzaam. 'Jij daarbuiten, waar maak je ruzie over?' 'Ik niet ruzie!' riep de bordeelhouder, en hij keek verbaasd dat er iemand was die dacht dat hij bij een ruzie betrokken was. 'Welke naam hebben ze je gegeven?' vroeg Whipple aan Mun Ki. 'Laat dat papier eens zien. Ja, Mun Ki. Dat is een mooie naam. Klinkt Hawaïaans. Tolk, wil je die man vertellen dat ik hem en zijn vrouw wel voor mij wil laten werken. Vraag hem of hij koken kan.' 'Kun je koken?' vroeg de Puntti aan Mun Ki. 'Ik was de beste kok van het beste bordeel van Macao,' antwoordde de gokker. 'Ik denk niet dat de Amerikaanse zendeling dat zal waarderen,' dacht de Puntti. En tegen Whipple zei hij: 'De man zegt dat hij kan koken.' 'Maak hem dan duidelijk dat hij door werken op de suikerplantage drie dollar per week verdient, doch als koksjongen maar twee dollar. Zijn vrouw krijgt vijftig cent per maand. Maar er zijn vele andere voordelen.' 'Welke?' vroeg Mun Ki. 'Je leert Engels. Je krijgt ervaring. En je woont in een stad, zodat, als je later een winkel wilt beginnen ...' 'Ik word kok bij u,' zei Mun Ki, want hoewel de door Whipple gegeven toelichting heel belangwekkend was, had de jonge gokker al gauw door dat er nog een voordeel bij kwam dat tegen al het andere opwoog: in de stad zou hij dichterbij de grote gokgelegenheden zitten. Daarom kwamen Kee Mun Ki en zijn Hakkavrouw Nyuk Tsin in het huishouden van dr. John Whipple terecht. Maar toen de Chinezen zich bukten om hun bagage weer op te pakken, toen nam Mun Ki het lichte opgerolde bed en Nyuk Tsin de zware bak en de mand, en zij zag aan de mand het touw vastzitten waarmee zij in het Bordeel van de Lentenachten gebonden was geweest. Ze bedacht dat de kwieke, slimme man die voor haar uit liep haar van dergelijke dingen had gered en dat hij haar met zijn eigen geliefde goudstukken had vrijgekocht. Toen zij dus belast en

beladen vlak achter hem aan liep, dacht ze bij zichzelf: ‘Moge die goede man honderd zonen krijgen.’

Op de keper beschouwd was Honoloeloe in 1865 heel wat minder aantrekkelijk dan de ligging ervan zou doen vermoeden. Hawaï had namelijk geen hout en geen geschoolde metselaars om de produktie van de steengroeven te verwerken. De huizen van de stad waren daardoor niet goed gebouwd, elke decimeter hout werd eerder voor praktische dan voor esthetische doeleinden gebruikt. De gebouwen waren daarom laag, slecht van vormgeving en haastig in elkaar getimmerd. In het centrum stonden ze dicht op elkaar en ze waren gewoonlijk niet geschilderd. De straten waren niet geplaveid en erg stoffig. En hoewel een paar winkelstraten een soort ruwe trottoirs hadden van graniet uit China, moesten de voetgangers in de meeste wijken aan de kant van de weg lopen. De stad had echter een goed politie- en een actief brandweercorps, maar te oordelen naar de vele tekenen waaruit bleek dat er hele rijen huizen door de vlammen waren aangevreten, scheen die laatste instelling weinig succes te hebben. Bedrijven waren gevestigd in grote, onregelmatig gebouwde optrekjes, dikwijls van baksteen gemaakt die als ballast mee uit Engeland was gekomen. Winkels lagen over de hele stad verspreid op alle mogelijke plekjes. Op de hoek van de Fort- en de Koopmansstraat was in een nieuw, licht, stenen gebouw met groene gietijzeren blinden de grootste handelsonderneming van de stad gevestigd: Janders & Whipple. Maar het meest indrukwekkende bedrijfsgebouw stond op een hoek daartegenover: het grote hoofdkantoor van rederij Hoxworth & Hale. Mun Ki, die het groezelige Honoloeloe vergeleek met het voornamelijk Kanton waar indrukwekkende stenen gebouwen langs de waterkant stonden, was danig teleurgesteld over het contrast. Andere Punti van de *Carthaginian* ontdekten

inmiddels dat de weelderige tropische begroeiing van het eiland beperkt bleef tot het ontoegankelijke bergland terwijl het land waarop zij werken moesten, zeker zo kaal en dor was als dat wat ze in China hadden achtergelaten. Hierdoor waren ze erg teleurgesteld en ze dachten: ‘Oom Chun Fat heeft tegen ons gelogen. Zelfs een Chinees kan op zo’n kaal eiland niet rijk worden.’ Van de honderd akkers rond Honoloeloe waren er gemiddeld niet minder dan negentig een woestenij omdat daar geen regen viel. De uitgestrekte landerijen ten westen van Honoloeloe die door overerving van de laatste Alii Nui, Noelani, bezit waren van de familie Hoxworth hadden praktisch geen waarde omdat er gebrek was aan water. Maar overal op het eiland lagen kleine dalen waarin hier en daar een murmelend beekje de velden van water voorzag; daar werden de Chinezen tewerkgesteld. Sommigen verbouwden rijst voor de groeiende vraag op de Californische markt. Anderen werkten op kleine suikerplantages. Een paar gelukkigen leerden paardrijden en werden cowboy op de droge weidegebieden. Tenslotte werden velen in de tuinbouw tewerkgesteld. Maar toen ieder met zijn nieuwe werk begon, legde hij het opwindende beeld van Honoloeloe met zijn nauwe straten en zijn stoffige bedrijvigheid vast in zijn geheugen, en ieder dacht: ‘Ik moet in Honoloeloe terug zien te komen. Want daar is wat te doen.’ De ontvangst van de Chinezen op Hawaï werd enigszins bedorven door het angstwekkend verhaal van kapitein Hoxworth hoe heldhaftig hij aan mouterij ontkomen was. De kranten werden overstromd met voorspellingen van andere zeelieden dat Honoloeloe een periode van zeer groot gevaar tegemoet ging. De mogelijkheid van een gewapende Chinese opstand, waarbij alle blanken in hun bed door Chinese sluipmoordenaars zouden worden omgebracht, bestond beslist. Kapitein Hoxworth gaf de pers verscheidene interviews waarin hij beweerde dat het slechts aan zijn snelle reactie op de eerste

pogingen tot muiterij te danken was geweest dat zijn schip behouden was gebleven. Hij stond daarna bekend als de onversaagde kapitein die een eind had gemaakt aan de muiterij der Chinezen. De vrienden van dr. John Whipple maakten zich dus enige zorg toen de dokter de Kees als kok en als meid in huis nam. Verscheidene malen werd hij op straat aangehouden en werd hem gevraagd: 'Vind je het wel verstandig, John, dergelijke misdadigers in huis te nemen?' 'Ik vind ze geen misdadigers,' antwoordde Whipple. 'Ook niet na de muiterij?' 'Welke muiterij?' vroeg hij dan altijd droog. 'Die Rafer Hoxworth op de *Carthaginian* onderdrukt heeft.' Dr. Whipple weersprak nooit openlijk het verhaal van de kapitein want hij wist dat wat de een onder muiterij verstaat voor een ander iets heel anders is. En hoewel hij van nature heel wat door de vingers zag, merkte hij wel dikwijls sarcastisch op: 'Zelfs erg dappere mensen zien soms spoken.' Hij was blij dat de Kees bij hem in dienst waren. Op de dag van aankomst laadde dr. Whipple hun bagage op zijn sleperswagen en hij bracht toen te voet zijn twee bedienden op zijn gemak over de Nuuanustraat naar zijn huis. Hoewel hij geen Chinees sprak, legde hij het jonge paar toch uit hoe de stad in elkaar zat. 'De eerste straat die we oversteken is de Koninginne-, Koninginne-, Koninginnestraat.' Hij bleef staan, tekende een kaartje in het stof en liet hen de naam van de dwarsstraat herhalen. Eerst begrepen ze niet wat hij aan het doen was, dus tekende hij vlug een schip en liet zien waar de *Carthaginian* lag. Meteen begrepen ze hem. Dr. Whipple was ervan overtuigd dat je aan iedereen die niet idioot is bijna alles kunt leren. 'Koopmans-, Konings-, Hotelstraat,' legde hij uit. Toen verliet hij de brede Nuuanustraat en maakte een omweg om op de hoek van de Koopmans- en de Fortstraat zijn Chinezen het J & W-magazijn te laten zien. 'Hier werk ik,' zei hij en zijn bedienden waren onder de indruk, te meer omdat hij een paar rollen donkere stof pakte en die aan Nyuk Tsing overhandigde. Tenslotte kwam

hij aan de brede oost-west-sstraat die ter ere van Groot-Brittannië de Beretaniastraat heette. En toen hij de Chinezen had geleerd hoe zij die belangrijke naam moesten uitspreken, liet hij hun zien dat zij op de hoek van de Nuuanu- en de Beretaniastraat stonden. Ze begrepen het: vervolgens wees hij op een zwaar traliehek dat om een groot huis aan de westelijke —de oceaankant, heen stond. Nadat hij hun precies had laten zien waar het lag, deed hij het hek open en zei: ‘Dit wordt jullie thuis.’ Zij glimlachten, drie mensen met drie verschillende talen, en de Chinezen keken vol ontzag naar dr. Whipples woonstede. Die stond op een terrein van drie morgen en was gebouwd op koraalblokken. De woning bestond uit een groot, geheel gelijkvloers houten gebouw dat helemaal omgeven was door een brede galerij. Alle kamers binnen waren dus donker en koel en kwamen uit op de veranda. Het koraalfundament ging schuil onder weelderige crotonplanten die onlangs door de kapitein van een H&H-schip naar Hawaï gebracht waren. Zij kregen grote bladeren van verschillende kleur en zij spiegelde in de regen of in de zon zodat het grote huis te midden van prachtige tropische planten lag. Dr. Whipple belde en aan de voordeur verscheen zijn vrouw: een kleine, vrouw uit New England met witte haren en met een schort voor. Zij liep snel de galerij door en het grasveld over en reikte de Chinezen de hand. ‘Dit is mijn vrouw,’ zei dr. Whipple formeel, ‘dit is onze kok Mun Ki en onze meid mevrouw Kee.’ Iedereen boog en mevrouw Whipple zei: ‘Ik zal jullie je nieuwe huis laten zien.’ Ze wees erop dat de eetkamer van de Whipples aan de achterkant van het grote houten huis lag en dat daarvandaan een overdekte gang liep vanaf een buitenkeuken waar al het eten werd gekookt en klaargemaakt; vervolgens wees ze hun nóg een gang die naar een houten huisje leidde, daar zouden zij wonen. Ze duwde de deur open en liet hun een schoon kamertje zien dat ze die morgen zelf had gestoft; daarnaast lag nog een

kamer. En terwijl zij op allerlei manieren stonden te converseren, kwam de wagen aan met hun bagage, hun voedselvoorraad, gebruiksvoorwerpen en beddengoed. ‘Hier kun je alles opbergen,’ zei mevrouw Whipple hartelijk, nam Nyuk Tsin bij de hand en bracht haar naar de kasten. Die middag vroeg een van de dames Hewlett: ‘Amanda, hoe wil je je Chinezen leren koken als ze geen woord verstaan van wat je zegt?’ ‘Dat leren ze wel,’ antwoordde Amanda ferm want ze deelde de overtuiging van haar man dat menselijke wezens hersens hebben. De eerste vier weken van hun werk werden de Kees dus opgeleid. De kleine Amanda Whipple stond om vijf uur op en leerde Mun Ki op zijn Amerikaans koken. Ze raakte zowel onder de indruk van zijn helder verstand als van zijn vreselijke koppigheid. Het was bij voorbeeld de afgelopen veertig jaar Amanda’s gewoonte geweest elke vrijdag gist te maken. De eerste twee vrijdagen keek Mun Ki toe hoe zij die basisgrondstof van de Amerikaanse keuken bereidde. Hij zag dat zij de aardappels raspte in een stenen pot van een bijna eerbiedwaardige ouderdom, er een beetje zout en veel suiker bij deed, daarna goot ze er kokend water over en liet het geheel afkoelen. Vervolgens schepte zij er plechtig twee eetlepels gist van de vorige vrijdag in en zo bleef de gist werkzaam. Drieënveertig jaar had Amanda een gistkweek in leven gehouden en haar succes als kokkin schreef zij daaraan toe. Zij was daarom verbijsterd toen ze op de derde vrijdag na Mun Ki’s aankomst in heilige ijver in de keuken kwam en ontdekte dat de stenen pot al gevuld was met de gist van de volgende week. Met tranen in haar ogen begon ze tegen Mun Ki te foeteren. Hij luisterde een paar minuten geduldig en werd toen woedend. Met zwaaiende staart liep hij door de keuken heen en weer en riep dat iedere idioot in één week gist kon leren maken. Hij was beleefd geweest en had twee weken toegezien, maar nu wilde hij dat zij de keuken uit zou gaan. Zij verstond geen woord van wat hij zei en bleef treuren over de

verloren gist, maar hij pakte haar bij de schouders en duwde haar het grasveld op. ‘s Maandags was de nieuwe gist even goed als altijd en zij troostte zich met de wijsgerige gedachte: ‘Het is dezelfde gist, zij het dan door toedoen van een ander.’ En plotseling voelde zij zich de oude vrouw met het witte haar. Mun Ki kon ook maar moeilijk begrijpen waarom de Amerikanen zoveel aten en hij schrapte voortdurend gerechten van het menu waaraan de blanken met hun grote eetlust gewend waren. Een typische Whipple-maaltijd op het middaguur, als het het heetst was, bestond uit vis met spek en uien, rosbief met Yorkshire-pudding, gesneden kool a la creme met vette ham, heerlijke knapperige koeken, gemaakt van taro met gesmolten boter, aardappelpuree, gekonfijte broodwortel, zoetzure mango, perencompote in zware siroop, stokbrood met guavegelei, heel dikke, goed gevulde bananentaart en daarna koffie met room en sigaren. Als er gasten waren, werden er nog twee extra groenten en Franse cognac geserveerd. Later aten de Chinezen gestoofde kool zonder vet, een beetje vis in een saus van sojabonen, een kom rijst en thee zonder suiker; en er werd dikwijls gezegd dat de Hawaïanen de oosterlingen gelijk moesten geven: hoewel zij zelfs harder werkten dan de blanken, leefden zij langer. Als de kleine Amanda voldoende toezicht had gehouden op het klaarmaken van het eten, wijdde zij zich—zestig jaar oud—aan Nyuk Tsin en zij leerde het hard werkende Chinese meisje hoe zij een groot huishouden draaiende moest houden. Amanda legde vooral veel nadruk op stof afnemen en dat gaf wat moeilijkheden omdat de moeder van Nyuk Tsin in China altijd op een gunstig voorteken gewacht had voordat zij het stof te lijf ging, terwijl de energieke mevrouw Whipple wilde dat dit elke dag gebeurde. De vloer moest worden geveegd, de gebloemde Chinese lampen, de kandelaars, de dubbele rozenhouten leunstoel met zijn vele tierelantijnen, een eindeloze hoeveelheid geborduurd kleedjes, de pauwenstoel uit Kanton en het

bamboe meubilair dat er nooit schoon uitzag. Nyuk Tsins grootste nachtmerrie was het grote visnet aan de muur in de hal waar schelpen, bloemkransen en andere souvenirs aan hingen. Eigenlijk was er nauwelijks een vierkante centimeter in het huis van Whipple te vinden waar geen snuisterijen, wier voornaamste taak het was stof te verzamelen, stonden of hingen. Ter vergelijking: het huishouden van de Kees bestond uit een tafel met het geslachtsboek, een aansteker, een kaars en een wijnfles. Er lag ook een van touw gevlochten bed waarboven het veelzeggende teken hing: 'Moge dit bed honderd zonen schenken.' Volgens de overeenkomst die Whipple met zijn Chinese bedienden gesloten had, zou Mun Ki twee dollar per maand en zijn vrouw zou vijftig dollarcent krijgen, maar toen mevrouw Whipple zag hoe uitstekend Nyuk Tsin werkte—van vijf uur 's morgens tot negen uur 's avonds, zeven dagen per week—toonde ze zich royaal en betaalde het meisje elke maand een hele dollar. En van dit salaris van zesendertig dollar per jaar werden de twee Chinezen geacht zich te kleden, de geboorte en opvoeding van hun kinderen te bekostigen, voor ontspanning en extraatjes te zorgen en geld naar huis naar de officiële vrouw in China te sturen. Dat deden ze allemaal maar hun problemen werden wel wat verlicht door het onverplichte royale gedrag van de Whipplés. De familieschat werd nu en dan verrijkt door onverwachte giften; en toen Nyuk Tsin een morgen goed akkerland werd toegewezen om zelf te bebouwen, kon het paar pas echt wat verdienen. Nyuk Tsin was namelijk een uitstekende boerin en al spoedig was ze in de straten van Honoloeloe te zien met een bamboestok over haar schouder met twee manden verse groenten die aan de uiteinden bungelden. Ze bracht haar waren voornamelijk bij de Chinezen aan de man en zij vergaarde op die manier een groeiende voorraad Amerikaanse dubbeltjes, Australische shillings en Spaanse realen, want Hawaï had het

verstandige besluit genomen dat alle munten van de wereld vrij binnen het koninkrijk konden circuleren.

Het vermogen van de Kees werd verder aangevuld door een slim zaakje van de echtgenoot. Want elke dag liep hij onmiddellijk na het ontbijt op een holletje door de Nuuanustraart naar de Chinezenwijk waar rommelige hutten kris kras door elkaar stonden en waar zelden blanken kwamen. Het doel van zijn tocht was een bijzonder slecht bekend staand krot waarin een vrij oude Chinees zat met een rafelige baard; hij had een pen en een boek waarin hij de weddenschappen opschreef. Achter hem hing een smerige gekleurde plaat aan de muur van een man met de namen van achtentwintig lichaamsdelen: neus, enkel, knie, elleboog ... Het spel waarin Mun Ki helemaal opging bestond daarin dat men wedde welk van deze woorden geschreven zou staan in de verzegelde doos die onder een glasplaat op de tafel voor de spelleider stond. De meeste Chinezen op Hawaï speelden het spel met een kans van één op dertig, wat een voordeel voor de spelers was, behalve dat de prijs in verhouding lager werd als er erg veel winnaars waren. De bank sprong nooit. Maar de prijzen waren verleidelijk en elke dag vroeg men in Chinese gezinnen bij het opstaan aan elkaar: 'Heb jij vannacht van een elleboog gedroomd?' Er werd ook zorgvuldig gelet op elke plotselinge pijnscheut of op een ongelukje met een of ander lichaamsdeel. Maar meestal brachten dromen geluk en het was bijna griezelig hoe de dromen van Mun Ki het goede woord aanwezen. 'Ben je er weer met het winnende woord?' vroeg de spelleider zuur. 'Vandaag moet het de kin zijn,' verzekerde Mun Ki hem. 'Ik werd vannacht wakker met een stekende pijn in mijn kin en ik kan door het glas heen het woord op het papier zien staan.' 'Hoeveel zet je in?' 'Twee dubbeltjes.' Het ongenoegen was de eigenaar van het gezicht te lezen toen hij

het bod inschreef. ‘Je bent een slimmerik, Mun Ki,’ gromde hij. ‘Waarom werken wij niet samen?’ ‘Ik ben kok,’ antwoordde Mun Ki. ‘Ik kan beter bij je winnen dan bij je werken.’ ‘Wat ik bedoel,’ stelde de oude gokker voor, ‘is dat jij aan de andere kant van de stad de weddenschappen ophaalt en ze elke morgen om tien uur hier brengt.’ ‘Dan kan ik dus zelf niet wedden?’ vroeg Mun Ki. ‘Nee, dan zou jij bij het spel horen.’ Van een van de torens aan het water sloeg een klok elf uur. Uit de straten van de Chinezenwijk kwamen de mensen aanstromen; de spanning steeg. De eigenaar tilde plechtig het glas van de doos weg. Om te voorkomen dat er vlug een papier met een woord waarop die dag niemand had gewed eronder geschoven zou worden—een truc die in het verleden dikwijls geprobeerd was—werd er willekeurig iemand aangewezen die onder de vorsende blik van de omstanders de doos openmaakte en riep: ‘Kin!’ Mun Ki sprong op van vreugde en riep: ‘Ik had twee dubbeltjes ingezet omdat ik met een duidelijke pijn in mijn kin wakker werd.’ Hij vertelde iedereen nauwkeurig het tijdstip waarop hij wakker geworden was en wat hij op dat goede moment gedacht had. Met zijn twee dubbeltjes en zijn droom had hij het normale loon van twee maanden gewonnen. Hij stond op het punt de gokhut te verlaten toen de oude eigenaar hem bij de arm greep en zei: ‘Je moet met me meedoen. Vandaag heb je een hoop geld verdiend, maar ik verdien dat elke dag.’ ‘Is dat zo?’ vroeg Mun Ki. ‘Elke dag. Als er te veel winnen, verlaag ik de waarde van de prijzen. Ik stuur honderden dollars naar China.’ ‘Zou ik dat ook kunnen?’ vroeg de jonge gokker. ‘Gemakkelijk. Als je met mij meedoet.’ Op die manier werd de keuken van het zendelingenhuis op de hoek van de Nuuanu- en de Beretaniastraat een van de voornaamste bijkantoren van het chi-fa woordspel. Mun Ki had een stel van de kitscherige platen bij de hand met de achtentwintig te raden lichaamsdelen. Voor elk bod kreeg hij zes procent van de pot

van vijftien procent van het gewonnen bedrag van de winnaar als hij het juiste woord koos. Hij werd een van de beste chi-fa spelleaders want, zoals hij had bewezen door de bordeelhouder de volle prijs voor Nyuk Tsin te betalen, hij was zowel tegenover zijn werkgever als tegenover zijn klanten strikt eerlijk. De meeste winst maakte hij echter doordat hij op het lumineuze idee was gekomen de chi-fa plaat met Hawaïaanse tekst te laten drukken en daardoor tientallen inheemse gokkers te laten meedoen. Zij vonden het leuk zaken met hem te doen en zetten zoveel in dat er spoedig twee maal chi-fa trekkingen werden gehouden: een om elf en een om vier uur. Met het geld dat hij verdiende glipte Mun Ki een of twee middagen per week weg voor het wilde fan-tan- en mahjongspel dat in de Chinezenwijk ononderbroken werd gespeeld. Hij was een goede speler en zijn voorraad dubbeltjes, realen en shillings groeide gestadig. Het enige verschil van mening tussen de Kees en de Whipples kwam toen het duidelijk werd dat Nyuk Tsin een baby kreeg. Zij had het feit een paar maanden onder haar wijde kiel verborgen weten te houden zodat mevrouw Whipple, toen zij het eindelijk ontdekte, tegen haar zei: ‘Je moet geen huishoudelijk werk meer doen, mevrouw Kee. Ga maar rusten.’ Maar diezelfde middag zag ze Nyuk Tsin met twee grote manden groenten aan de bamboestok de Nuuanustraaf afsjokken. Amanda liet haar rijtuig stoppen, stapte uit en beval de meid de lading neer te zetten en te wachten totdat zij Mun Ki kon sturen om haar op te halen. Maar toen de kok aankwam, nam hij de situatie heel verbaasd in ogenschouw en zei: ‘Met de bamboestok balanceren is het beste wat een zwangere vrouw kan doen. Het is de beste voorbereiding.’ Die avond ging dr. Whipple naar het huisje van de Chinezen toe en zei: ‘Ik zal voorbereidingen treffen voor de geboorte van de baby.’ Hij schrok toen Mun Ki in het weinige Engels dat hij had opgepikt tegen hem zei: ‘Niet nodig, dokter. Ik haal de baby zelf.’ Het was een vrij moeilijke

discussie want geen van beiden was erg in eikaars taal bedreven, maar dr. Whipple kreeg wel duidelijk de indruk van Mun Ki's betoog dat 'in China de echtgenoten altijd de baby's halen bij hun vrouwen. Wie zou het anders moeten doen?' 'Ik kan er maar beter een tolk bij halen,' onderbrak de dokter geschrokken zijn betoog. Hij ging de ontwikkelde man halen die onofficieel als Chinese consul optrad en zei: 'Ik ben bang dat mijn bediende hier van plan is zijn vrouw zelf te verlossen.' 'Waarom niet?' vroeg de consul. 'Dat is toch belachelijk. Ik ben dokter en ik woon er vlak naast.' Toen, omdat hij vreesde dat het misschien een geldkwestie zou zijn, zei hij met nadruk tegen de consul: 'Ik doe het gratis.' De consul legde dit geduldig uit aan Mun Ki, die erg geschrokken was van de aanwezigheid van een officiële functionaris en geen moeilijkheden wilde hebben. 'Mijn vrouw en ik hebben de dokter niet nodig,' zei hij rustig. 'Zeg hem dat het niets kost,' begon Whipple maar de consul die naar Mun Ki geluisterd had onderbrak hem en zei: 'Als deze man in China zou wonen en als zijn andere vrouw zwanger zou zijn, zou hij haar zelf helpen bevallen.' 'Welke andere vrouw?' vroeg Whipple geschrokken. 'Deze vrouw is maar zijn tweede. De echte vrouw is thuis in China gebleven bij de voorvaderen.' 'Wil je daarmee zeggen ...' sputterde Whipple, maar de consul onderbrak hem opnieuw met de woorden: 'Mun Ki zegt dat zijn oom Chun Fat drie vrouwen in China heeft, twee in Californië en een in Nevada.' 'Heeft hij ook kinderen?' vroeg Whipple. Na enig heen en weer gepraat hierover vertelde Mun Ki: 'Zeven in China, vier in Californië en twee in Nevada.' 'En die oom hielp al zijn dertien zoons ter wereld komen?' sneerde Whipple. 'Hij heeft natuurlijk alleen maar zoons gekregen.' 'Natuurlijk,' antwoordde de consul vriendelijk. 'Natuurlijk helpen bevallen of natuurlijk zoons?' De consul raakte hierdoor in de war en hij stelde voor: 'Misschien kunnen we maar beter van voren af aan beginnen,' maar dr.

Whipple had er genoeg van. Hij wees op Mun Ki en snauwde: 'Doe maar zoals je oom. Hij schijnt meer ervaring te hebben dan ik.' En hij liep weg. Mun Ki hielp een pracht van een zoon ter wereld komen maar iedere blanke in de stad was ontzet dat die barbaarse Chinees aan een dergelijke gewoonte vasthield. 'En dan te bedenken,' riep een van de meisjes Hewlett uit, 'dat er al die tijd op nog geen vijftien meter afstand een van de beste dokters van Hawaï zat! Echt, die Chinezen zijn toch nauwelijks mensen te noemen.' En men was het er algemeen over eens dat als een man zo koppig was zijn eigen vrouw te helpen bevallen terwijl er echt betrouwbare assistentie van een heuse dokter te krijgen was, dit het beste bewijs was dat de Chinezen onbeschaafde lieden waren. De Whipples kregen een nieuwe schok toen zij vroegen hoe het mollige, gezonde jongetje zou gaan heten. 'Dat is ons nog niet gezegd,' antwoordde Mun Ki. 'Wat bedoel je daarmee?' vroeg Whipple. Mun Ki zei iets over het gedicht dat nog niet naar de winkel gebracht was om uit te zoeken hoe het kind zou heten. Dr. Whipple wilde vragen: 'Welk gedicht?' maar hij bedacht dat hij dat misschien beter niet kon doen en zei niets meer over de naam. Een paar dagen later vroeg Mun Ki mevrouw Whipple echter of zijn vrouw en hij een paar uur weg mochten en toen Amanda naar de reden vroeg, legde hij uit: 'Wij moeten het gedicht naar de winkel brengen om uit te zoeken hoe de baby gaat heten.' Mevrouw Whipple riep haar man en zei: 'Je had gelijk, John. De Kees gaan met een gedicht naar de winkel om een naam voor hun baby te krijgen.' 'Dat wil ik meemaken,' zei dr. Whipple want zulke dingen interesseerden hem. Mun Ki zei dat het een grote eer voor hem zou zijn als zo'n vooraanstaand man bij de naamgeving van zijn zoon aanwezig wilde zijn. Maar voordat zij weggingen naar de winkel, vroeg Whipple: 'Mag ik het gedicht eens zien?' En uit het kostbare geslachtsboek haalde Mun Kee een kaart met het gedicht waarvan alle namen van de grote familie Kee werden

afgeleid. Het was een dure, gemarmerde, perkamentachtige kaart waarop in een prachtig groot schrift veertien Chinese karakters stonden in twee kolommen onder elkaar. ‘Wat betekent dit?’ vroeg Whipple want zijn wetenschappelijke belangstelling was gewekt, maar Mun Ki kon het niet uitleggen. De Chinese winkel waar het drietal heen ging was op de hoek van de Nuuanu- en de Koopmansstraat en stond eenvoudig als de Puntiwinkel bekend. Want die taal werd daar gesproken en er waren bepaalde lekkernijen te krijgen die bij de Punti in trek waren. De winkelier, een belangrijk man in Honoloeloe, zag in dr. Whipple een collega-handelaar en bood hem plechtig een stoel aan. ‘Wat is dat voor een gedicht waar mijn kok het over heeft?’ vroeg Whipple maar de Punti zei: ‘Niet praten mij. Hem, hem.’ En hij wees naar een man die lezen en schrijven kon en die in de hoek van de winkel een primitief bureautje had waar hij in het Chinees en in het Engels brieven voor zijn Puntiklanten schreef. De briefschrijver pakte het gedicht met een ernstig gezicht aan en zei: ‘Dit behoort de familie Kee toe. Daar krijgen zij hun namen vandaan.’ ‘Wat staat er in?’ ‘Dat is niet belangrijk. Dit gedicht luidt: ‘Lente heerst over de werelddelen; de aardse zegeningen komen aan uw deur. De hemelen schenken een nieuwjaar; en de mens wordt ouder.’ ‘Wat heeft dat met namen te maken?’ vroeg Whipple. ‘Het antwoord daarop is niet gemakkelijk en erg Chinees,’ antwoordde de schrijver. ‘Maar we zijn erg trots op ons systeem. Het is waarschijnlijk het beste ter wereld.’ ‘Kun je me dat uitleggen?’ vroeg Whipple en hij leunde in zijn stoel naar voren. ‘In China hebben we maar weinig familienamen. In mijn streek nog geen honderd. Allemaal van één lettergreep. Allemaal gemakkelijk te onthouden. Lun, Chung, Yip, Wong. Maar wij hebben geen doopnamen zoals Tom of Bob.’ ‘Geen doopnamen?’ vroeg Whipple. ‘Helemaal geen. Wij nemen de familienaam, Kee, wij voegen daar twee gewone woorden aan toe. Dat kan elk

woord zijn maar als geheel moeten zij iets betekenen. Veronderstel nu eens dat mijn vader een Kee was en dacht dat ik de eerste zou zijn van een lange reeks ontwikkelde mensen. Hij zou mij dan kunnen noemen: Kee Chun Fei, Kee-Glorieuze Lente. En een dergelijke naam zoeken wij nu voor de zoon van uw kok.’ ‘En wat heeft het gedicht daar nu mee te maken?’ drong Whipple aan. ‘Uit het gedicht halen wij de voorgeschreven tweede naam. Alle namen in de eerste generatie moesten Chun, Lente, heten op grond van het eerste woord van het gedicht. Al hun nakomelingen in de tweede generatie, zoals de jongen vandaag, moeten genoemd worden naar het derde woord in het gedicht, Chow. Werelddeel. Aan die regel is niet te ontkomen en het voordeel is het volgende: als uw kok Kee Mun Ki een vreemde tegenkomt die Kee Mun Tong heet, weten zij onmiddellijk dat zij van dezelfde generatie en vermoedelijk neven zijn.’ ‘Klinkt logisch,’ gaf Whipple toe. ‘De naam van de zoon van deze man moet dus beginnen met Kee Chow, omdat het gedicht dat zegt.’ ‘En waarom voegt hij er niet zo maar een derde naam aan toe die hem bevalt?’ ‘Tja,’ zei de briefschrijver. ‘Dat is het probleem! Alleen aan een geletterd mens kun je de keuze van die derde naam overlaten, want het gehele geluk van het kind hangt daarvan af. Ik zal Mun Ki eens vragen wie hem zijn derde naam gegeven heeft.’ Er volgde een geratel in het Chinees, daarna meldde de briefschrijver triomfantelijk: ‘Zijn ouders lieten een geleerde priester uit Kanton komen. De man dubde drie dagen over zijn naam. Hij raadpleegde orakels en trok horoscopen en tenslotte werd de juiste naam gekozen. U ziet: de naam van een man kan zijn gehele leven bepalen.’ ‘En de Chinezen in Hawaï gaan dus bij u te rade omdat u een geletterd man bent?’ vroeg Whipple. ‘Er zijn helaas mensen die zo onwetend zijn dat zij hun eigen familiegedichten niet kennen, dergelijke mensen bekommeren zich niet om de namen van hun zoons. Maar Mun Ki komt uit een hechte

familie. Zij zorgde ervoor dat hij zijn familiegedicht meenam.’ De man schonk nu verder geen aandacht meer aan Whipple en begon een lang gesprek met Mun Ki. Na een kwartier tot twintig minuten kwam hij bij Whipple terug en legde uit: ‘Ik heb Mun Ki gevraagd wat voor verwachtingen hij omtrent zijn zoon koestert want dat is belangrijk bij het kiezen van een naam.’ De discussie ging nog een tijdje door en langzamerhand begon de schrijver wat papier en een Chinees penseel te voorschijn te halen; en na ongeveer een uur over de naam te hebben nagedacht, zei hij tegen Whipple: ‘We beginnen nu de mogelijkheden te beperken. We proberen een woord te vinden dat bij Kee en Chow past maar dat tegelijkertijd daar zin en waardigheid aan geeft. Het moet een woord zijn dat goed klinkt, er goed uitziet als je het opschrijft, een bepaalde betekenis heeft en met het tweede woord van de naam een goede combinatie vormt. Het moet ook de verwachtingen van de vader ten aanzien van zijn zoon tot uitdrukking brengen, ik hoop dus dat u mij wilt verontschuldigen dat ik mij daarop concentreer om een paar mogelijke namen voor te stellen.’ Hij begon met zijn penseel een aantal Chinese karakters te tekenen. Sommige verwierp hij omdat ze voor een sterke zoon als die van Mun Ki te vrouwelijk waren en andere omdat ze ook minder gunstig konden worden opgevat. Soms weigerde Mun Ki een naam en langzamerhand begon de schrijver de mogelijkheden tot enkele alternatieven te beperken. Tenslotte deelde hij triomfantelijk de naam van de jongen mee: ‘Kee Chow Chuk, Kee die het hart van het werelddeel beheerst.’ Hij vroeg: ‘Is dat geen prachtige naam?’ en dr. Whipple knikte. De schrijver pakte toen het geslachtsboek van Mun Ki en hij schreef op de daarvoor bestemde pagina de mooie, nieuwe naam, die de hoop van de ouders uitdrukte. De schrijver keek met kennelijk plezier naar de fraaie karakters en zei tegen Whipple: ‘Dit is een naam die er in elk opzicht goed uitziet en dat noemen wij

een gunstig teken.’ Hij pakte toen een vel schrijfpapieren vroeg aan Mun Ki: ‘Uit welk dorp kom je?’ en toen de kok die vraag beantwoord had, schreef de briefschrijver vlug een paar regels aan het dorp; hij liet de dorpsoudsten weten dat Kee Mun Ki (zoals het behoorde) meedeelde dat hij een zoon had wiens naam Kee Chow Chuk luidde en dat die naam in het boek der voorvaderen moest worden ingeschreven. De familie leefde voort. Er was nu op het verre Hawaï een Kee die zijn voorouders eer bewees, die te zijner tijd geld naar huis zou gaan sturen en die tenslotte naar het dorp zou terugkeren, want ergens anders wonen was ondenkbaar. En toen, op het moment waarop Kee Mun Ki en Nyuk Tsin op het punt stonden de Puntwinkel te verlaten, maakte de briefschrijver een dramatisch gebaar dat de gehele geschiedenis van de familie Kee op Hawaï veranderde. Alsof hij een visioen zag riep de naamgever: ‘Halt!’ En met langzame, plechtige gebaren scheurde hij de brief aan het Lage Dorp aan stukken en wierp de snippers op de grond. Hij liep als in trance naar Mun Ki toe, pakte het geslachtsboek en liet een zwarte inktmop vallen op de gunstige naam die hij zojuist had samengesteld. Met diepe stem zei hij: ‘Soms komt het als een bliksemschicht in een warme nacht. Nadat je vele uren over een naam gepiekerd hebt, krijg je een visioen over wat er van dit kind kan worden en alle namen die je overwogen hebt, vallen weg, want in je hoofd staat een nieuwe naam te branden.’ ‘Heb je zo’n naam voor de zoon van Mun Ki?’ vroeg Whipple onder de indruk. ‘Ja!’ antwoordde de schrijver en met forse halen van zijn penseel schreef hij de trotse naam neer: Kee Ah Chow. Hij herhaalde die hardop, onder de indruk van de schoonheid ervan. ‘Ik dacht dat het Kee Chow Ah zou moeten zijn,’ opperde dr. Whipple ‘Inderdaad!’ erkende de schrijver. ‘Maar soms moeten de regels doorbroken worden en dit kind heet ongetwijfeld Kee Ah Chow.’ De schrijver overhandigde de nieuwe naam aan Mun Ki en legde in het Punt uit: ‘Toen je de

winkel uit wilde gaan, kreeg ik plotseling een visioen van je leven. Je familie is sterk en je zult het ver brengen. Je zult vele zoons krijgen en erg moedig zijn. De wereld is van jou, Mun Ki, en je eerstgeborene moet een naam hebben die dat feit benadrukt. Daarom noemen we hem Kee Ah Chow, Kee die heerst over het werelddeel Azië. En je volgende zoons zullen Europa, Afrika, Amerika en Australië zijn. Want jij bent de vader der werelddelen.’ Mun Ki glimlachte minzaam want de woorden klonken goed. Hij had zichzelf altijd als een bijzonder mens beschouwd, een man die door de goden was uitverkoren; het was goed dat dit nu eens door een geletterd man werd bevestigd. Hij gaf Nyuk Tsin een duwtje en wilde de winkel uitgaan, maar de schrijver hield hen weer tegen, wees met nadruk op Nyuk Tsin en riep: ‘En zij zal Moeder van Wu Chow heten, want zij is de moeder der werelddelen.’ Deze profetische uitspraak veroorzaakte enige verwarring en Mun Ki moest in het Punti uitleggen: ‘Zij is mijn vrouw niet. Mijn echte vrouw is een meisje uit de familie Kung in China. Zij is alleen ...’ De schrijver vouwde zijn handen, keek Nyuk Tsin aan en antwoordde in het Punti: ‘Nu ja, zo gaat dat in China. Misschien is het zo beter, want zij is een Hakka.’ Hij haalde zijn schouders op, wilde zich omdraaien, hield toen in en voegde eraan toe: ‘Laat ze dan Tante van Wu Chow genoemd worden.’ Mun Ki knikte en vertelde zijn vrouw haar nieuwe naam. Dr. Whipple stond verbaasd te luisteren naar dat gesprek dat hij niet begrijpen kon maar hij merkte wel dat het onderwerp van belang was; en uit de manier waarop Nyuk Tsin reageerde—het schaamrood stond haar op de kaken—maakte hij op dat zij het over haar hadden, maar niemand legde hem uit wat er gezegd werd. Uiteindelijk maakte Mun Ki een buiging. De Tante van Wu Chow maakte een buiging. Ze namen het gedicht en het naamboek weer mee en toen Mun Ki die aan Nyuk Tsin overhandigde om ze te dragen, beroerde hij haar hand en zei trots: ‘We zullen vele zoons krijgen.’

De schrijver kreeg voor zijn belangrijke bijdrage aan de naamgeving van Kees eerstgeborene een bedrag van zestig cent. Mun Ki vond dat dit geld goed besteed was want hij was er zeker van dat zijn zoon zijn leven onder een goed gesternte was begonnen. Maar dr. Whipple, die zich toen ernstige zorgen maakte over de manier waarop zijn kinderen en kleinkinderen op Hawaï leefden was van het gebeuren nog meer onder de indruk. Hij zag het als een symbool van de kracht van de Chinezen: ‘Zij leven in een hiërarchie van generaties. Hun namen geven aan waar zij thuishoren en herinneren hen aan de verwachtingen die hun ouders van hen hebben gekoesterd. Een Chinees leeft in een bepaald verband en dat is een goed systeem. Waar hij ook heen gaat, zijn naam staat opgetekend in een dorp en daar is zijn thuis. Wij Amerikanen zwalken maar rond. Wij hebben geen naam, geen thuis, geen vast adres. Ik zou graag meer over de Chinezen willen weten.’ Hoewel hij al zevenenzestig jaar oud was en door belangrijke zaken in beslag werd genomen, begon John Whipple niettemin toch aan zijn laatste wetenschappelijk werk: een studie over de Chinezen die hij naar Hawaï had gebracht en veel wat wij nu over die oosterlingen weten—dat vreemde, geheimzinnige volk dat voor het werk op de suikerplantages werd geïmporteerd—weten wij uit zijn geschriften. Whipple was degene die de andere suikerplanters de wenkbrauwen deed fronsen door een artikel te schrijven in de *Honoloeloe Post*: ‘We houden onszelf voor de gek als we blijven denken dat dit intelligente, spaarzame en nijvere volk er lang tevreden mee zal zijn op onze plantages te blijven werken. Hun eigenlijke bestemming is als boekhouders en als monteurs in onze steden te werken. Zij zullen uitstekende leraren zijn en ik denk dat er spoedig onder hen bankiers en invloedrijke zakenlieden zullen komen. Zodra hun contracten afgelopen zijn, zwermen ze uit over onze steden om een winkel te openen. De handel op het

platteland zal steeds meer in hun vlijtige handen komen. Daarom moeten wij naar andere werklieden uitzien om onze suikerrietvelden te bewerken. Want de Chinezen zullen geen slaven blijven. Zij zullen leren lezen en schrijven en als zij dat geleerd hebben, zullen zij hun aandeel in het bestuur over deze eilanden opeisen. ‘Er zullen mensen zijn die deze ontwikkeling betreuren, maar ik voor mij juich die toe. Hawaï zal een hechtere gemeenschap worden wanneer wij onze Chinezen ten volle tot hun recht laten komen. Evenals ik er mij nooit mee tevreden zou stellen alleen maar assistent te zijn en steeds hetzelfde werk te doen, zo verheug ik mij erover als ik zie dat een ander—net als ik—vastbesloten is zijn positie te verbeteren. Toen ik me bezighield met het hierheen brengen van Chinezen, dacht ik dat zij na het aflopen van hun contracten terug zouden gaan naar China. Nu ben ik ervan overtuigd dat zij dat niet zullen doen. Zij zijn tot Hawaï gaan behoren en wij moeten hen aanmoedigen in onze voetstappen te treden. Laten zij zich ontwikkelen. Laten zij nieuwe industrieën opzetten. Laten zij medeburgers worden. Want door hen zal het uitstervend ras van de Hawaïanen nieuw bloed krijgen.’ De reactie van Honoloeloe was kort maar krachtig: ‘De klootzak verdient een pak ransel.’ Kapitein Rafer Hoxworth raasde: ‘We hebben die vervloekte pinda’s hierheen gebracht met de speciale bedoeling dat zij na vijf of tien jaar werken op de suikerplantages weer naar huis zouden teruggaan. Lieve hemel! En nou wil Whipple dat ze blijven. Het is Godegeklaagd.’ De zoon van kapitein Janders, en nu dr. Whipples medevennoot in J & W zei: ‘De ouwe moet zijn verstand verloren hebben! Goh, een van onze grootste problemen bij de suikerteelt is juist, dat zodra de Chinezen hun kans schoon zien, zij ons laten zitten en in Honoloeloe een winkel beginnen. Als je meegaat naar de Nuuanustraart kan ik je een stuk of vijf, zes winkels laten zien van mannen die nu voor mij in de suiker zouden moeten werken.’ Maar wat

Hawaï het kwaadst maakte was de slimme manier waarop de Chinezen die hun eigen vrouw niet bij zich hadden, Hawaïaanse vrouwen namen, met hen trouwden en kinderen bij hen verwekten. Ondanks het feit dat die baby's tot de knapsten behoorden die er ooit op deze eilanden geboren waren, buitengewoon intelligent en gezond, was de blanke gemeenschap woedend en nam wetten aan om die vervloekte huwelijken te stuiten. Er kwam een wettelijke maatregel waardoor het voor een Chinees verboden was met een Hawaïaans meisje te trouwen tenzij hij christen werd. De snelheid waarmee de Chinezen de catechismus leerden was verbazingwekkend en de ene Chinees gaf de antwoorden op de vragen waar het op aan kwam aan de andere door. Het was daardoor heel normaal dat een Chinees als het eerste dat hij in gebroken Engels kon uitbrengen, de volledige geloofsbelijdenis van Nicea, plus een uitleg van de Drievuldigheid, Maria's Maagdelijkheid of de predestinatieleer van Calvijn kon opdreunen. Een dominee die een aantal van die 'geleerden' op hun kennis had onderzocht, zei tegen een calvinistische geloofsgenoot: 'Ik heb die mensen met mijn eigen oren elke belangrijke vraag goed horen beantwoorden en tenslotte kreeg ik de neiging nog één vraag te stellen: "Wat betekent dit allemaal?" Maar ik heb die verschrikkelijke vraag ook nooit aan mijn vrienden uit Boston durven stellen en daarom heb ik het bij hen ook maar niet gedaan.' De Chinezen waren goede christenen en zij gingen zonder voorbehoud naar het christelijk geloof over. Zij wilden vrouwen hebben en bekering leek hun een lage prijs. Die gelukkigen die waren getrouwd met Hawaïaanse meisjes die land bezaten en die door de bewerking van dat land tot grote welstand kwamen, stichtten grote christelijke gezinnen en steunden de grote kerken die door andere Chinezen werden gebouwd. Maar als er een kleinzoon werd geboren, begaven deze verstandige mannen zich rustig naar de Puntwinkel,

kozen daar een geschikte Chinese naam voor de jongen uit en stuurden die naam naar het dorpspaviljoen waar hij in het geslachtsboek werd ingeschreven. Wat de Hawaïaanse vrouwen betreft: zij gaven de voorkeur aan Chinese mannen boven iedere andere, want er waren op de eilanden geen mannen die meer van hun vrouw en kinderen hielden dan de Chinezen. Het was niet ongewoon een magere, sjofele Chinees die de gehele dag in de haven voor H&H gesloofd had te zien thuiskomen in een huis waar een dikke Hawaïaanse zat niets te doen terwijl hij de was deed, de kinderen in bad stopte en het avondeten kookte. Een Chinese echtgenoot bracht cadeautjes mee en besteedde tijd aan de opvoeding van zijn zoons. Hij zorgde voor strikjes en lintjes voor zijn dochters en 's zondags ging hij met al zijn kinderen naar de kerk. Iedereen op de eilanden was het erover eens dat het beste wat een Hawaïaans meisje kon overkomen was: een Chinese echtgenoot aan de haak slaan, want het enige dat zij dan nog hoefde te doen was lachen, mooie kleren dragen en kinderen krijgen. Maar er was nóg een reden waarom de Hawaïanen huwelijken met Chinezen toelieten: zij zagen met eigen ogen dat kinderen van Chinees-Hawaïaanse ouders prachtige mensen waren. Toen zulke meisjes voor het eerst volwassen begonnen te worden, stond Honolulu verstomd over hun schoonheid. Zij hadden lang, zwart haar met een kleine slag erin, een olijfkleurige huid, iets geheimzinnigs in hun ogen en mooie tanden. Zij waren groter dan hun Chinese vaders, veel slanker dan hun zwaarlijvige moeders en zij combineerden de praktische zin van de Chinezen met de vrolijke zorgeloosheid van de Hawaïanen. Zij waren een aparte soort, de trots van de eilanden. En vrijwel iedere schrijver uit Amerika of Engeland die het aardige fabeltje van de mooie Hawaïaanse meisjes vertelde, dacht aan een van die eerste Chinees-Hawaïaanse schoonheden. En zij maakten alles waar wat over het romantische Hawaï geschreven werd. Ook de jongens

beloofden heel wat. Zij leerden vlug, waren sportief, uitstekend in zaken en het beste in de politiek. Zij waren schaamteloos charmant bij het winnen van stemmen voor hun kandidaat, waren bijzonder gevat en hadden een gevoel voor fatsoen dat bij het publiek respect inboezemde. Zo kregen de Hawaïanen die een uitstervend volk waren geweest—400.000 in 1778 en 44.000 in 1878—plotseling een nieuwe impuls uit het Oosten. Het volk begon zich door de Chinees-Hawaïaanse huwelijken te herstellen totdat in latere jaren de Hawaïanen het snelst groeiende volk van de eilanden werden. Kapitein Rafer Hoxworth, die het begin van dit wonder meemaakte, sprak uit naam van al zijn blanke vrienden, dr. Whipple uitgezonderd, toen hij zei: ‘Elke Chinees die een plantage verlaat om te gaan venten, zou onmiddellijk gedeporteerd moeten worden, maar iedereen die een Hawaïaans meisje aanraakt zou moeten worden opgehangen.’ In de *Honoloeloe Post* gaven de Hewletts een wat gematigder reactie: ‘Hawaï is geruïneerd. De Chinezen vluchten weg van de plantages—wie moet nu onze suiker verbouwen?’ Dr. Whipple, die na zijn laatste publikatie over de Chinezen alleen maar was uitgehoond vertrouwde daarna zijn gedachten slechts aan zijn dagboek toe: ‘In 1824 zag ik op het eiland Oahu voor het eerst hoe de mazelen een Hawaïaans dorp wegvaagden: tachtig procent van de bevolking ging eraan dood. Al snel daarna begon ik me af te vragen wat wij zouden kunnen doen om dit vriendelijke volk waar ik zo van was gaan houden nieuw leven in te blazen. Ik zag in dat de ondergang van dit mooie volk alleen kon worden voorkomen door er nieuw bloed in te brengen. Ten onrechte heb ik gemeend dat de sterkere Polynesiërs uit het zuiden de ommekeer teweeg konden brengen maar wij importeerden die Polynesiërs en er gebeurde niets. Later vertrouwde ik erop dat Javanen aan onze eis konden voldoen; misschien was dat ook zo, maar we konden ze niet krijgen. En nu zijn de Chinezen gekomen en zij hebben precies dat gedaan wat ik lang geleden

heb voorspeld. Ik ben trots op mijn bescheiden aandeel in het redden van dit volk. Ik weet dat ik in dit opzicht de tijd tegen mij heb en daarom zeg ik het niet openlijk, maar ik ben er zeker van dat de toekomst mij gelijk zal geven. Het beste wat ik ooit voor Hawaï heb gedaan was het invoeren van Chinezen.’ Toen hij dit schreef onder de lamp van zijn werkkamer, zetten Mun Ki en zijn vrouw in het kleine huisje dichtbij hun tweede zoon, het werelddeel Europa, op stapel.

Nyuk Tsin en haar man waren ongeveer een jaar op Hawaï toen de gehele Chinese gemeenschap werd opgeschrikt door nieuws dat van het eiland Maui, waar veel Chinezen op de plantages werkten, langzamerhand binnenkwam. De Chinezen hoorden dat het volgende was gebeurd: op een warme dag was tegen de avond een oude, manke geestelijke met een stok een van de tijdelijke tempels die daar ten behoeve van de Chinese arbeiders waren neergezet binnengedrongen en had de dienst verstoord. Een vrouw die toen in de tempel aanwezig was geweest, vertelde: ‘De man sloeg alles met zijn stok kapot, gooide het beeld van Kwan Yin om, verscheurde de gouden papieren en schreeuwde ons toe. Toen wij weigerden de tempel te verlaten, want hij was van ons—door ons gebouwd en zonder dat iemand van hen ook maar ergens aan had meegeholpen—richtte zijn woede zich tegen ons en hij probeerde ons met zijn stok te slaan, terwijl hij steeds tegen ons bleef schreeuwen. Maar omdat hij een oude man was, was het voor ons niet moeilijk uit zijn buurt te blijven.’ De Chinezen dachten over het algemeen dat dit een bewijs te meer was van het harde leven dat zij op de plantages te verduren hadden en zij waren over de onverwachte aanval van de oude man erg verontwaardigd. Zowel de Punti als de Hakka vroegen zich af: ‘Hebben de blanken dan geen eerbied voor goden?’ En de kloof tussen de Chinezen en de blanken verbreedde zich.

De blanken vonden het incident in de boeddhistische tempel betreurenswaardig en de planters, zowel op Maui als op de andere eilanden, brachten vlug wat geld bij elkaar. Dat boden zij aan de gegriefde Chinezen aan, zodat de schade enigszins kon worden hersteld. Dr. Whipple ging als woordvoerder van de planters persoonlijk naar Maui om de arbeiders te sussen en na een periode van spanning werd de verhouding weer redelijk goed. Alle blanken die Chinezen in dienst hadden deden speciaal hun best de vreemdelingen te verzekeren dat zij in godsdienstig opzicht volkomen vrij waren. In het midden van de jaren zestig van de negentiende eeuw bestond er dan ook op de eilanden uitgesproken godsdienstvrijheid:

congregationalisten, katholieken, leden van de episcopale kerk, mormonen, boeddhisten en confucianisten beleden hun godsdienst redelijk harmonisch naast elkaar. Toen de rust onder de Chinezen hersteld was, pakte de blanke planters het probleem van de oude Abner Hale weer op en jongere leden van de oude families, zoals de Hewletts, de Whipples en de Hoxworths kwamen in Honolulu bijeen om te zien wat ze met de oude man aan moesten. Een van de Hewletts zei eerlijk: 'Die trieste fanaticus die zo met zijn stok gezwaaid heeft en 'gruwelijk' geroepen heeft, maakte bijna alles kapot wat wij bij de Chinezen bereikt hebben. Wij moeten die ouwe gek mores leren.' 'Jaren geleden heeft hij, als ik goed ben ingelicht, hetzelfde bij de Hawaïanen gedaan,' verklaarde Bromley Hoxworth. 'Op de beroemde avond waarop mijn moeder met haar broer trouwde, verstoorde hij ook de plechtigheid en zwaaide hij met zijn stok, vernielde godenbeelden en maakte een enorme herrie. Hij denkt nog altijd dat hij tegen de oude Hawaïaanse goden vecht.' 'Iemand moet hem eens vertellen dat er wat veranderd is,' zei een van de jongens van Whipple. 'Hawaïaanse godenbeelden stukslaan als het geen kwaad kan is tot daar aan toe, maar boeddha's vernielen als wij proberen onze Chinese arbeiders tevreden te

stellen, is iets heel anders.’ De groep richtte zich tot David Hale en vroeg: ‘Kun jij eens met hem praten, Dave?’ ‘Ik zeker niet,’ zei de voorzichtige jongeman ontwijkend. ‘Ik heb nooit echt goed met mijn vader kunnen praten.’ ‘Wij zouden er eigenlijk voor moeten zorgen dat hij op Maui verdwijnt,’ stelde Brom Hoxworth voor. ‘Echt, hij moet daar niet alleen zitten. Hij bemoeit zich met de zeeliedenkerk en met de Chinezen. Hij is werkelijk lastig en ik ben het met de anderen eens, Dave, dat jij eens met hem praten moet. Probeer hem ervan te overtuigen dat hij hier in Honoloeloe in een huisje moet gaan wonen ... waar wij hem in de gaten kunnen houden.’ ‘Dat heb ik geprobeerd. En Micah ook. De ouwe wilde gewoon niet luisteren naar elk voorstel om Maui te verlaten. Als je de kwestie aan de orde stelt, zegt hij koppig: “Mijn kerk is hier en mijn graven liggen hier,” en daarmee is de kous af.’ ‘Welke graven?’ vroeg Brom Hoxworth. ‘Het graf van mijn moeder en dat van jouw grootmoeder,’ legde de jonge Hale uit. ‘Hij speelt tuinman voor ze en wil dan af en toe eens een preek houden in de oude stenen kerk die hij gebouwd heeft. Maar ik ben er zeker van dat de dominee hem met plezier van Maui zal zien vertrekken.’ Een van de jongens van Whipple zei: ‘Als je eerlijk bent, is het feit dat hij alleen op Maui is gebleven, eigenlijk een beetje de schuld van ons allemaal. Het lijkt wel of we de oude man van de buitenwereld afgesloten hebben ... hem niet wensten omdat hij een beetje getikt is. Ik weet nu dat dat niet waar is. Toevallig weet ik dat mijn vader dominee Hale gevraagd heeft bij hem te komen wonen; en jouw moeder, Brom, heeft hetzelfde gedaan. Wij weten natuurlijk allemaal dat zowel Micah als David hem gevraagd heeft of hij bij hen wilde komen wonen. Wij hebben dus bij wijze van spreken schone handen, maar het is toch voor een groot deel onze schuld dat wij hem in dit smerige huisje van hem laten zitten.’ ‘En nu hij zich met de Chinezen gaat bemoeien,’ zei de jonge Hoxworth, ‘wordt het helemaal

tijd dat hij opkrast.’ De groep stelde daarom voor dat dr. Whipple nog een keer naar Lahaina zou gaan om met Abner te praten. Met enige tegenzin ging de krasse, grijze directeur van Janders & Whipple aan boord van de *Kilauea* en stak de woeste zeestraat naar Maui over. Nauwelijks had hij een voet op de pier gezet of hij zag zijn invalide oude vriend zich door de menigte heenworstelen en een van de matrozen van de veerboot aanspreken. ‘Hebt u iets gehoord over een klein meisje dat Iliki heet?’ vroeg hij klagend. ‘Nee, meneer,’ zei de matroos geduldig, want hij kreeg die vraag telkens te horen als de *Kilauea* had aangelegd. Droevig schudde de oude man het hoofd, draaide zich om en ging op weg naar zijn huis; maar dr. Whipple riep: ‘Abner!’ en de kreupele zendeling bleef staan, draaide zich in de zonneschijn om en keek naar zijn bezoeker. Eerst wist hij niet precies wie de slanke rechte man in het donkere pak was maar toen ging hem een licht op. ‘John,’ zei hij zacht, maar hij sprak de afvallige nog steeds niet zoals vroeger met ‘broeder’ aan. ‘Ik wilde even met je praten,’ zei Whipple geduldig. ‘Je bent gekomen om me een uitbrander te geven dat ik de heidense tempel kapot heb geslagen. Spaar je de moeite,’ antwoordde Abner polemisch. ‘De bloedige offerstenen van de Hawaïanen waren zondig en verdienden te worden stukgeslagen, maar de rood-gouden kitsch-tempels van Boeddha verdienen hetzelfde lot.’ ‘Laten we naar ons kantoor lopen,’ stelde Whipple voor. ‘Vroeger hebben wij altijd hier gepraat, John, en dit is nog altijd goed genoeg voor mij.’ Hij ging op een stronk van een kokosnootboom onder de koubomen zitten vanwaar hij naar de rede kon kijken. ‘Er komen hier niet veel walvisvaarders meer,’ zei hij peinzend. ‘Maar zie je dat wrak daar op het rif? De *Thetis*. Hoe lang is het geleden dat we op dat bijzondere schip zaten, John? Amanda en jij, Jerusha en ik. Later was het schip van Malama zoals je weet. Nu ligt het op de rotsen net als jij en ik.’ ‘Daarover had ik met je willen praten, Abner,’ zei dr. Whipple

rustig. ‘Al je vrienden, en ik in het bijzonder, zouden willen dat je weggaat uit Lahaina en bij ons in Honolulu komt wonen. Je ligt op een rif, broeder Abner, en wij willen je naar huis brengen.’ ‘Ik kan nooit meer uit Lahaina weg,’ zei de oude man koppig. ‘Jerusha ligt hier, Malama ook en ik zou hen niet achter kunnen laten. Mijn kerk staat hier en alle mensen die ik tot God gebracht heb. Ik zie de *Thetis* elke dag ...’ en toen hij de naam van het oude schip uitsprak dat hem naar zijn lief en leed gebracht had, raakte hij in de war en hij zei pathetisch, alsof hij merkte dat hij de draad kwijtraakte: ‘En ik verwacht Iliki spoedig terug en op die dag mag ik niet weg zijn.’ Hij keek kinderlijk zegevierend zijn oude vriend aan alsof zijn betoog onweerlegbaar was. Dr. Whipple, die bij heel wat mensen geestelijke vermogens en levens had zien minder worden, toonde zich niet geprikkeld over de weerbarstigheid van zijn oude vriend. ‘Abner,’ zei hij geduldig, ‘de jongeren die nu de leiding hebben over de plantages willen beslist dat je hun goede relaties met de Chinezen niet meer zult verstoren.’ ‘Die langstaart-heidenen aanbidden afgoden, John. Ik heb het met eigen ogen gezien!’ ‘Het is niet zo gemakkelijk goed met de Chinezen om te gaan, broeder Abner,’ gaf John kalm toe, ‘maar wanneer je hun tempels vernielt, rijzen er wel vreemde problemen.’ ‘John, jij en ik hebben jaren lang gewerkt om het zondige heidendom op deze eilanden uit te roeien; nu we oud geworden zijn, kunnen we toch niet werkeloos toekijken als onze overwinning ons wordt afgepakt.’ ‘Broeder Abner,’ betoogde de dokter, ‘het probleem met de Chinezen is van geheel andere aard dan dat met de Hawaïanen.’ Abner kon nu weer helder denken en keek zijn oude vriend koel aan. ‘Van andere aard?’ vroeg hij. Dr. Whipple merkte dat Hales ogen niet meer zo wazig stonden en hij wilde zoveel mogelijk van die momenten van helderheid profiteren; daarom zei hij snel: ‘De Chinese godsdienst is een oude en belangrijke eredienst. Boeddha en Confucius leefden

al lang vóór de geboorte van Christus en zij hebben waardige ethische systemen ontwikkeld. Die mogen niet verward worden met de ruwe heidense rituelen die we bij onze aankomst hier op Hawaï aantreffen. Bovendien waren de Hawaïanen mensen die in diepe onwetendheid leefden en om licht en leiding vroegen, maar de Chinezen hadden al een bloeiende beschaving toen Massachusetts nog een wildernis was. Daarom hebben zij niet dezelfde soort geestelijke voorlichting nodig die wij de Hawaïanen moesten geven. Maar wat de jongeren, jouw zoons Micah en David inclusief die mij gevraagd hebben hier met je te gaan praten, het meest dwars zit, is dat de Hawaïanen nooit deel van onze maatschappij hebben uitgemaakt. Zij leefden als het ware aan de rand. Maar de Chinezen hebben wij nodig. Onze gehele economie hangt ervan af of we met hen goede betrekkingen hebben. Er kan niets waardoor zij van de plantages worden weggejaagd, geduld worden. Hij had zijn kritiek met een dreigement besloten; dat had hij eigenlijk niet gewild maar het was hem ontsnapt. Het dreigement drong niet tot Abner door want halverwege de monoloog van zijn vriend had hij de kern ervan helemaal begrepen. Verbijsterd over de verwoesting die de jaren en het succes in het leven van iemand die eens in eer en waardigheid was begonnen hadden aangericht, deinsde hij terug. De kreupele kleine zendeling keek zijn bezoeker minachtend en meewarig aan en zei tenslotte met de droefheid van Jeremia en Ezechiël in zijn stem: ‘Beste John, ik schaam me de dag te moeten beleven waarop geld en belangen bij een suikerplantage je ertoe hebben kunnen aanzetten naar Maui te komen en me te zeggen: “Het was juist de goden der Hawaïanen te vernietigen, omdat ze niet op onze velden werkten, maar de Chinezen hebben wij nodig om geld voor ons te verdienen; daarom moeten wij hun heidense goden eerbiedigen.” Ik schaam me getuige te moeten zijn van een dergelijke verdorvenheid in het hart van een goed mens, John.

Ik denk dat je nu maar beter naar de boot en naar huis terug kunt gaan.’ Dr. Whipple schrok van de wending die het gesprek genomen had en hij nam opnieuw zijn toevlucht tot dreigementen: ‘Je zoons zeggen dat als je niet ...’ Met een zekere waardigheid stond de oude Abner Hale wankelend op en stuurde zijn bezoeker weg met de woorden: ‘Ik was niet bang voor de kapiteins van de walvisvaarders, niet voor hun oproerige matrozen en ik ben ook niet bang voor mijn eigen zoons. Er is in de wereld goed, John, en er is kwaad. Er is een God in het heelal en er zijn heidense afgoden. En ik heb nooit in het onzekere verkeerd aan welke kant in het grote armageddon ik zal meevechten. Een afgod is een afgod; en als een christen in de verleiding komt aan een afgod geld te verdienen, behoort die afgod vóór alles te worden vernietigd, want Ezechiël heeft al gezegd: “Zo spreekt de Heer God, toont berouw en keert u af van uw afgoden; en wendt uw gelaat af van het kwaad.” Ik wil hierover verder niet meer met je praten, John, maar als je weg bent, zal ik bidden dat je vóór je dood nog eens de schone ziel zult terugkrijgen die je naar deze eilanden heeft gebracht ... maar die je ergens op de suikervelden hebt verloren.’ De kleine zendeling draaide zijn oude vriend de rug toe en hinkte naar zijn smerige huisje. Toen dr. Whipple hem achterna wilde gaan om met hem te praten—te zeggen: ‘Abner, je moet met me meegaan naar Honoloeloe’—duwde de zendeling hem opzij en wilde geen woord meer zeggen. En toen Whipple met hem meeliep tot aan de deur van de smerige hut waarin hij zijn laatste dagen sleet, sloeg Abner die deur voor zijn neus dicht en Whipple kon horen dat hij op een bidstoel neerknielde en bad voor de verdorven ziel van zijn vroegere hutgenoot op de *Thetis*. Dr. Whipple keerde terug naar Honoloeloe en gaf zijn opzichters op Maui te kennen dat zij ervoor verantwoordelijk waren om Abner Hale uit de buurt van de boeddhistische tempels te houden want de verhouding met de Chinezen mocht beslist

niet verstoord worden. De zoons van Hale stuurden regelmatig geld naar Lahaina aan de opzichters van de plantages zodat hun vader behoorlijk te eten en medische verzorging kreeg. Tweemaal per jaar vroegen zij de zwakke oude man naar Honoloeloe te komen en bij hen te komen wonen, en tweemaal per jaar weigerde hij.

In 1868 begrepen Nyuk Tsin en de gehele Chinese gemeenschap op Hawaï pas ten volle hoe vreemd en barbaars de blanke samenleving eigenlijk was: in Honoloeloe deed namelijk het verhaal de ronde dat op het eiland Maui de oude vader van de Hales eenzaam gestorven was—onopgemerkt en onverzorgd. Dit was nauwelijks te geloven en Nyuk Tsin zat bij haar Hakkavrienden in de Hakkawinkel, terwijl Mun Ki op zijn achterwerk in de Puntiwinkel het verbijsterende nieuws trachtte te verwerken. In beide winkels werd verteld: ‘Je zegt dat de vader van al die vooraanstaande, rijke mensen in armoede kon sterven?’ ‘Ja. Toen ik er was, zag ik dat ze zijn oud, uitgeteerd lichaam op de begraafplaats gevonden hebben.’ ‘Wat deed hij daar, die oude man?’ ‘Hij zorgde er voor het graf van zijn vrouw en hij zorgde ook voor het graf van een of andere Hawaïaanse dame. Hij was schijnbaar laat in de middag gestorven en over het Hawaïaanse graf heengevallen. Hij heeft daar de hele nacht gelegen.’ ‘Je zegt dat hij in een armelijk huisje woonde?’ ‘Zo klein en zo vuil dat je het niet zou geloven.’ ‘En zijn kinderen hebben hier zulke grote huizen. Heb je de huizen van zijn kinderen wel eens gezien?’ ‘Nee. Zijn het mooie huizen?’ ‘Li Lum Fong werkt bij zijn zoon Micah en hij zegt dat het huis van Micah een van de mooiste van Honoloeloe is. De oudste dochter van de oude man is met Hewlett getrouwd en ze zijn heel rijk. Zijn tweede dochter is met een Whipple getrouwd en zij hebben een groot huis; zijn tweede zoon is ook met een Whipple getrouwd, dus

die is ook rijk.’ ‘Hebben zijn kinderen kleinkinderen bij wie de oude man had kunnen inwonen?’ ‘Respectievelijk twee, vijf, vijf en zes kleinkinderen.’ ‘En toch stierf hij eenzaam?’ ‘Hij stierf eenzaam. Hij zorgde voor de graven maar voor hem zorgde geen mens.’ Toen dit onbarmhartige oordeel over de fundamentele onverschilligheid van de blanke man tegenover menselijke waarden en het respect tegenover de voorvaderen was uitgesproken, zaten de Chinezen in de verschillende winkels droevig voor zich uit te staren. Sommigen van hen verlangden het voorouderpaviljoen in een ver Chinees dorp terug te zien en schoven onrustig heen en weer. Zij probeerden tevergeefs een familie te begrijpen die vier grote huizen en achttien kleinkinderen had en toch een oude man eenzaam en onverzorgd had laten sterven. Hoe konden de gezinnen onverschillig staan tegenover het ongeluk dat uit zo’n onverzorgde dood moest voortvloeien? In dergelijke gesprekken wilden de Chinezen dikwijls zeggen: ‘Wat verlang ik er naar mijn vader te zien in het Hoge Dorp!’ Maar ze zeiden niets en spraken weer verder over het droevige onderwerp van Abner Hales dood. ‘Was dat niet de oude man die de Chinese tempels stuksloeg?’ ‘Ja. Ik heb hem daar eens met een knuppel zien binnenhollen. Hij hinkte, maar als hij op tempels insloeg, was hij geweldig sterk: de opzichters moesten hem elke dag bewaken en als dat oude mannetje op een tempel afliep, riep de wachtpost: “Daar komt hij weer!” En de blanken kwamen aanrennen om hem te grijpen en weer naar huis te brengen.’ ‘In dat geval zou je denken dat de Chinezen hem dood zouden willen zien. Toch zitten wij om hem te treuren en zijn dood doet zijn eigen familie niets.’ Maar in de grote huizen heerste een diepe, stille droefheid. Een mormoonse zendeling vertelde Micah Hale: ‘Op de laatste dag kwam uw vader weer naar de veerboot en vroeg naar Iliki. Toen plukte hij wat bloemen en ik kwam hem tegen op de weg naar het kerkhof. Hij zwaaide met zijn stok naar mij en riep:

“Jij bent een gruwel. Ze moesten je van de eilanden jagen.”

Als ik beter had nagedacht, zou ik hem achterna zijn gegaan want hij zag er slecht uit en liep moeilijk. Maar we doen zo dikwijls niet wat we zouden moeten doen: ik liep langs hem en ontweek zijn stok. Hij ging zeker naar de kerk en probeerde van de dominee gedaan te krijgen dat hij op zondag mocht preken. Maar zoals je weet, was hij zo in de war dat zijn preken hopeloos waren, en de dominee scheepte hem af. Dat was het laatste wat iemand van hem gezien heeft. Toen hij gevonden werd, lag hij op het graf van een Alii Nui uit Maui, een vrouw geloof ik die hij zelf tot de kerk gebracht had. Die avond had ik duidelijk het gevoel dat ik onchristelijk gehandeld had door uw vader voorbij te lopen. Ik stond op het punt om te gaan kijken of hij goed thuisgekomen was, maar ik ging niet naar hem toe. Op mijn morgenwandeling bleef ik echter bij zijn huis staan om te vragen of het goed met hem ging, maar hij was er niet. Ik rende naar de begraafplaats omdat ik verwachtte dat hij ergens onderweg gevallen zou zijn, maar zoals ik al vertelde, was hij op het graf gestorven.

Meneer Hale, ik wil er niet omheen draaien. U zult wel weten dat er over het feit dat uw vader eenzaam in Lahaina is gestorven, harde kritiek wordt geleverd. Maar ik, en al degenen die even goed op de hoogte zijn als ik, weten dat u erg uw best gedaan hebt zijn laatste dagen te verlichten. Hij was een lastige man, vriendelijkheid liet hij niet toe. Ik leed onder zijn scherpe tong en ik kan het dus weten. Maar ik wil u toch verzekeren dat de ware feiten bekend zijn, en alleen dwazen in de stad achten u schuldig.’ Zoals ik al vertelde, heerste er diepe droefheid in de vier huizen van de kinderen van Abner Hale want zij herinnerden zich hoe hun vader voor hen gezorgd had, hen had liefgehad, hun had onderwezen, hun lakens had verschoond als zij koorts hadden en zijn leven voor hen had opgeofferd, opdat zij brave kinderen zouden worden. Zij konden hem ook als de vertoornde vader zien die hen

opgesloten hield in de kleine, ommuurde tuin. En zij herinnerden zich zijn vreselijke klachten toen dominee Eliphalet Thorn hen aan zijn ouderlijke zorg onttrok. Van die dag af had ieder van de vier kinderen Hale tevergeefs geprobeerd hun vader iets terug te geven van de liefde die hij hun had geschonken, maar hij wilde die niet aanvaarden. Hij verstootte zijn oudste zoon Micah omdat die met een halfbloed-Hawaïaanse was getrouwd. Hij was woedend op David omdat die geen dominee wilde worden. Hij keek neer op Lucy omdat die met de jonge Hewlett was getrouwd die weliswaar zelf blank was maar toch halfbloeden als halfbroers had. En hij keek niet om naar Esther, zijn benjamin, omdat zij getrouwd was met een Whipple die openlijk grapjes over zendelingen had gemaakt. Zijn vier kinderen hadden daar veel verdriet van. Maar zij waren ook mensen uit New England en toen er in Honoloeloe geroddeld werd dat zij hun arme, oude, zwakzinnige vader in de steek gelaten hadden en hem in het verre Lahaina in een smerig krot hadden laten doodgaan, vonden de Hales het beslist noodzakelijk zich in het publiek te vertonen. Zij trotseerden de kletspraatjes en liepen trots rond alsof er niet over hen gefluisterd werd. Wanneer vervelende gastvrouwen hen uitnodigden om te kijken of zij zich goed hielden, namen zij de uitnodiging aan en zij bewogen zich normaal in de gemeenschap van Honoloeloe. De tegen hen ingebrachte beschuldigingen verdroegen zij grimmig. Dat voelden ze als hun plicht. Maar toen de Chinese dienaren dit zagen, waren zij nog verbaasder dan eerst; en in de winkels kletsten zij verder: ‘Li Lum Fong heeft me verteld dat Micah Hale, mevrouw Hewlett en mevrouw Whipple allemaal naar een feestje geweest zijn. Nu moet je me toch eens vertellen hoe een familie die haar arme, oude vader in behoeftige omstandigheden, onverzorgd laat sterven zo schaamteloos kan zijn om alcohol drinkend en lachend in het openbaar te verschijnen? Zelfs voordat het eerste jaar van rouw voorbij is.’

‘Je zult die harteloze lieden nooit begrijpen,’ stelden de Chinezen onder elkaar vast.

Toen Mun Ki's zoon Azië een mollige dreumes met kromme benen begon te worden, kreeg hij al snel gezelschap van het werelddeel Europa en later van Afrika die over de keukenvloer stoeiden als hun ouders de maaltijden voor de Whipples bereidden. En mét het komen van deze kinderen vond er een merkwaardige verandering plaats in de relatie tussen Mun Ki en zijn vrouw. Eeuwen tevoren had Confucius erop gewezen dat het harmonisch samenleven van man en vrouw heel moeilijk vol te houden was: ‘Laat er tussen hen beiden respect heersen.’ Het was daarom in een Chinees gezin heel gewoon dat een man zijn vrouw nooit iets aanreikte want als hij dat deed, zou dat betekenen: ‘Ik wil jou dit geven. Je moet het aannemen.’ In plaats daarvan zette hij het voorwerp in de buurt van zijn vrouw en zij pakte het als het haar uitkwam. Sommigen trokken zich van dit bijzondere gebruik niets aan maar er was een gebruik waar ieder zich aan hield. Zoals de schrijver in de Puntwinkel aan dr. Whipple had verteld zou een goede echtgenoot nooit de naam van zijn vrouw uitspreken, noch in het openbaar noch thuis. Zodra een meisje getrouwd was, werd zij gewoon de vrouw van Mun Ki; dat was haar beroep en haar persoonlijkheid. En wanneer er kinderen kwamen, werd er zorgvuldig op gelet haar naam voor hen verborgen te houden en er was vrijwel geen opgroeiend Chinees kind op Hawaï dat de naam van zijn moeder kende. Die werd nooit uitgesproken. In Mun Ki's geval was het probleem nog ingewikkelder door het feit dat dit Hakkameisje eigenlijk helemaal zijn vrouw niet was maar alleen een concubine, en zij mocht nooit ‘moeder’ genoemd worden; dat te doen zou grievend zijn. Weliswaar had zij hem drie zoons geschonken maar hun eigenlijke moeder was de officiële

vrouw uit de familie Kung die gehoorzaam achtergebleven was in het Lage Dorp. Krachtens Chinese gewoonte was deze eerste vrouw de wettige moeder van alle kinderen die Mun Ki waar ook ter wereld zou hebben. Zo werd het magere Hakkameisje de Tante van Wu Chow—de Tante van de Vijf Werelddelen—en onder die naam stond zij in de gehele stad bekend. Zij beschouwde zichzelf als een bevoorrechte vrouw want in vele gezinnen werden concubines als zij alleen maar verachtelijk ‘die daar’ of nog simpeler ‘zij’ genoemd, maar Mun Ki wilde haar zo niet aanspreken want hij was onder de indruk gekomen van wat de Puntischrijver gezegd had: dat zijn Hakkavrouw hem vele zoons zou baren en dat de werelddelen hun deel zouden zijn. Wanneer dus de kleine slimme gokker zijn vrouw als Tante van Wu Chow aansprak, voelde hij een speciale liefde voor haar. Geen van haar kinderen of vele kleinkinderen zou ooit haar naam kennen of zou aan haar denken als hun moeder, want Mun Ki herinnerde er de jongens streng aan: ‘Jullie moeder woont in China.’ En de jongens raakten ervan overtuigd dat hun moeder in het Lage Dorp op hen wachtte en dat hun toewijding haar moest gelden. Er kwam eens een fotograaf uit Kanton. In sommige dorpen werd hij met stenen bekogeld als was hij een tovenaars die met zijn kunsten de geest van de mensen probeerde te stelen. Maar in het Lage Dorp zei Oom Chun Fat die in Californië geweest was tegen de knappe vrouw van zijn neef: ‘Laat een foto van je maken en stuur die naar het Land van de Geurende Bomen.’ Dat deed zij en de jongens van Kee groeiden op met die bruine foto van een koninklijke, goed geklede Puntivrouw die van de muur op hen neerkeek. En deze plaat wekte in hen een sterker gevoel van kinderlijke verantwoordelijkheid dan Nyuk Tsin ooit had bereikt. Zij maakte zich hier geen zorgen over want als Hakkavrouw werd zij door twee machtige drijfveren beheerst: vóór alles wilde zij een goede opvoeding voor haar zoons, en om die te bereiken zou zij alles opofferen. Verder

wilde zij graag een eigen stuk land hebben. Om die twee doelstellingen te bereiken had zij geld nodig en daarom begon zij al groenten te venten toen ze pas een paar weken in Honoloeloe was. Zonder het de Whipples te vertellen deed zij de was voor ongehuwde Hakkamannen, maar op een dag vroeg dr. Whipple aan zijn vrouw: ‘Amanda, wat doen toch al die blauwe kleren aan de waslijn?’ ‘Wij hebben helemaal geen blauwe kleren,’ antwoordde ze. Samen stelden ze een onderzoek in. ‘Dat wassen moet afgelopen zijn!’ beval dr. Whipple, maar toen had zij haar eerste munten al bij elkaar. Toen schakelde zij over op het koken van maaltijden voor alleenstaande Chinezen en dat bleek heel wat op te leveren totdat Amanda Whipple argwaan kreeg wegens de vele vreemde mannen die de Nuuanustraaf aflieden en via de tuindeur naar binnen glipten. ‘John, excuseer mijn slechte gedachten,’ zei zij op een avond, ‘maar denk je dat onze meid een ... nou ... al die mannen?’ ‘Nu ja, zij is tenslotte de tweede vrouw van de kok. Ik veronderstel dat hij denkt er wat bij te kunnen verdienen.’ ‘John! Wat afschuwelijk!’ Zij waren het er over eens dat er iets gebeuren moest en dr. Whipple besloot voor detective te gaan spelen. Een paar dagen later kwam hij stikkend van het lachen de huiskamer binnen. ‘O, die rare Chinezen!’ grinnikte hij. ‘Amanda, kapitein Hoxworth moest eens zien wat er in jouw achtertuin gebeurt. Het zou al zijn wantrouwen volledig bevestigen.’ ‘Wat gebeurt er dan, John?’ ‘Mevrouw Kee maakt warm eten voor ongehuwde mannen.’ Mevrouw Whipple begon verlegen te lachen en vroeg tenslotte: ‘Waarom proberen onze bedienden op alle mogelijke manieren iets bij te verdienen? We betalen ze toch een behoorlijk loon?’ ‘Ze willen hun kinderen een goede opvoeding geven,’ legde dr. Whipple uit. ‘Dat is best, maar toch niet door er een restaurant in onze tuin op na te houden.’ Opnieuw kreeg Nyuk Tsin opdracht ermee op te houden, maar opnieuw had ze méér munten dan toen ze begon. Haar grote

kans kwam toen zij ontdekte dat ze met twee are moerasgrond van dr. Whipple geld kon verdienen. Deze keer ging zij naar dr. Whipple toe en in het afgrijselijke Engels dat iedereen in Honoloeloe sprak stelde zij hem de volgende vraag: ‘Zou ik dat stuk moerasgrond mogen gebruiken?’ ‘Waarvoor?’ vroeg hij. ‘Om taro te verbouwen.’ ‘Eten jullie Chinezen taro?’ ‘Nee, we maken er poi van.’ ‘Maar jullie eten toch geen poi?’ ‘Nee, maar we verkopen het aan de Hawaïanen.’ Dr. Whipple deed hier en daar navraag en ontdekte dat het een goed idee van Nyuk Tsin was. De Hawaïanen werkten nu in de paardenstallen en in de werkplaatsen en wilden hun tijd niet meer verknoeien met poi maken zodat de produktie daarvan aan de Chinezen was toegefallen. Het merkwaardige idee beviel Whipple en hij zei tegen Amanda: ‘Ik heb dat stuk moeras nu al jaren maar er was een Chinees voor nodig om me te laten zien wat ik ermee kan doen. Hoe meer ik die mensen zie, des te meer raak ik op hen gesteld.’ Met het verstrijken van de tijd kwam hij steeds meer onder de indruk van wat Nyuk Tsin met grond kon doen. Als zij maar een paar minuten van haar lange dagen als dienstbode kon vrijmaken, rende zij naar haar taro-akker, bond haar taps toelopende hoed onder haar kin vast, rolde de pijpen van haar blauwe broek op en stapte blootsvoets door de zachte modder. Ze kon beter dijken bouwen dan de meeste mannen en construeerde vernuftige waterwerken om de grond te draineren, zodat het land bewerkt kon worden en later voor de taro bevoeid kon worden. Dr. Whipple sloeg haar beverarbeid gade en dacht: ‘Ze heeft bijzonder veel gevoel voor land.’ Hij was dan ook niet verbaasd toen ze op een warme dag naar hem toe kwam, haar modderige handen aan een bundel gras afveegde en vroeg: ‘Wilt u me het moeras verkopen?’ ‘Waar wil je het geld vandaan halen?’ plaagde hij. Ze deed hem verbaasd staan toen ze hem vertelde hoeveel ze al had gespaard. ‘De rest verdien ik door poi te verkopen en elk jaar zal ik u het geld betalen.’

Dit beviel dr. Whipple, want zijn voorouders in New England waren waarschijnlijk op dezelfde manier te werk gegaan toen zij hun zoons wilden laten studeren, maar hij moest haar teleurstellen: ‘Dit stuk land ligt te dicht bij ons huis. Maar verder in het dal ligt een stuk dat je kunt krijgen.’ ‘Kunnen we dat gaan bekijken?’ vroeg Nyuk Tsin. ‘Nu?’ Zij was zo tuk op land dat zij kilometers zou hebben gelopen om een akker te gaan bekijken. Bijna vijftig generaties lang had het Hakkavolk naar goede grond in het dal gesmacht—en hier stond zij nu tussen de beste stukken, vastbesloten eigenares van wat grond te worden. Het schikte dr. Whipple die dag niet haar mee het dal in te nemen en haar het onbruikbare moerasland waaraan hij dacht te laten zien. En later vergat hij het, maar Nyuk Tsin vergat het nooit. Haar streven een stuk land te bezitten werd op twee manieren gedwarsboemd. In de eerste plaats was haar man ertegen grond te kopen want hij zei: ‘Wij blijven hier niet lang. Het zou dwaasheid zijn grond te kopen die we moeten achterlaten als wij naar China terugkeren.’ ‘Ik wil een akker,’ hield Nyuk Tsin op haar koppige Hakkamanier vol. ‘Nee,’ redeneerde Mun Ki, ‘we moeten ernaar streven elke cent die we te pakken kunnen krijgen op te sparen en onze grote rijkdom dan mee terug te nemen naar het Lage Dorp. En als we daar zijn, stuur ik jou naar het Hoge Dorp, omdat je je bij de Punti niet op je gemak zou voelen en mijn vrouw je niet in de buurt zou willen zien.’ ‘En wat gebeurt er met de jongens?’ vroeg Nyuk Tsin. ‘Omdat die echte Punti zijn en Puntinamen hebben, zullen zij bij hun moeder blijven.’ En toen hij haar zag schrikken, voegde hij er haastig aan toe: ‘Maar ik geef je natuurlijk wat van het geld dat we gespaard hebben zodat je in het Hakkadorp een eigen stuk land kunt kopen. Waarschijnlijk zien we elkaar af en toe nog wel eens onderweg.’ ‘Ik heb het land liever hier,’ vroeg Nyuk Tsin. ‘Tante van Wu Chow!’ snauwde Mun Ki. ‘We blijven hier niet.’ Een tweede tegenslag voor haar was de poi want de Chinezen waren wel knap, maar

zij konden toch de manier om dit hoofdgerecht van de eilanden te maken niet goed meester worden. Nyuk Tsin kweekte prachtige taro en dr. Whipple zei dat hij zelden mooiere gezien had. Zij oogstte het op de juiste manier en haalde eerst de donkergroene bladeren eraf om die als een soort spinazie te verkopen. Dan pelde zij de stengels af om ze als asperge te kunnen koken: de bloemen waren al verkocht en werden als een soort bloemkool klaargemaakt. Dan bleven de grote, donkere knollen over om poi van te maken. Rauw waren ze niet te eten omdat er bittere kristallen in zaten, maar als ze gekookt en gepeld waren, bleken ze heerlijk, alleen zagen ze eruit als Roquefort-kaas. Deze gekookte knollen bracht Nyuk Tsin naar haar poitafel, een twee meter lange trog waarin zij de taro met een stamper van lavasteen fijnstampte totdat die uiteindelijk een grote kleverige pap geworden was. Dit was poi, het merkwaardigste zetmeelprodukt ter wereld. Het was meer alkalisch dan zuur; het was lichter verteerbaar dan aardappels, voedzamer dan rijst; een kind van twee weken kon al rustig poi eten terwijl een oude man met een maagzweer er gerust van kon smullen. Dr. Whipple werd door zijn collega's geplaagd omdat hij in plaats van brood of aardappels poi op tafel bracht. Hij noemde het: 'Het enige volmaakte voedsel.' De Hawaïanen waren dol op poi en ze vonden het heel prettig dat de Chinezen het moeizame werk van de bereiding ervan overnamen. Maar zij konden niet wennen aan de poi zoals Nyuk Tsin en haar man die maakten. Op de dagen dat de poi klaarstond om verkocht te worden was het een gewoonte op het eiland een kleine witte vlag op straat te hangen. En toen Nyuk Tsin voor de eerste maal haar vlag uithing, kwamen er heel wat verheugde klanten. Maar later klaagden die erover dat haar produkt niet goed genoeg was. Haar poi was niet het zachte voedsel waar zij zo verzot op waren en met duizend verontschuldigungen vroegen zij of ze haar keukengerei wel zorgvuldig schoon gehouden had. De Hawaïanen waren

namelijk in het gewone dagelijkse leven al fanatiek schoon, maar bij het maken van poi waren zij maniakaal. Als een vlieg op een bak poi neerstreek, gooiden zij alle poi weg; het vernietigende bericht deed de ronde dat de Chinese poi niet schoon was. Erger nog: hij klonterde. Er ontstond nog een complicatie. Het systeem rond de dollar, die de voornaamste munt op de eilanden was geweest, was nu uiteengevallen in drie verschillende muntsystemen. Tien Amerikaanse dubbeltjes stonden gelijk aan een dollar; acht Spaanse realen eveneens; en vier Engelse shillings ook. De laatste konden met een beitel in tweeën gehakt worden om er acht sixpence voor een dollar van te maken. Aangezien dubbeltjes en realen ongeveer even groot waren, probeerden de Hawaïanen de Chinezen ervan te overtuigen dat een dubbeltje dat tien cent waard was evenveel was als een real die twaalfeneen-halve cent waard was, terwijl Nyuk Tsin op haar beurt probeerde realen binnen te krijgen en dubbeltjes terug te geven. Dat gaf dus voortdurend geharrewar. Toen de Kees hun vijfde partij poi gemaakt hadden, wapperde de witte vlag al een hele tijd buiten voordat er een klant kwam. Maar uiteindelijk slenterde een dikke Hawaïaanse vrouw naar binnen, doopte haar vinger in de purperachtige pap en proefde die. Met kennelijke afkeer bromde ze: 'Ik neem drie liter voor de halve prijs en ik betaal met dubbeltjes.' Dat was te veel voor Nyuk Tsin. Ze woog nauwelijks een derde van haar dikke klant maar zij sprong op haar af en begon de dikke Hawaïaanse de straat op te duwen terwijl de dikke Hawaïaanse naar haar begon te slaan alsof zij een vervelende vlieg was. Er ontstond een flinke ruzie waardoor Whipple de tuin kwam inlopen en beval: 'Er wordt geen poi meer verkocht.' Mun Ki was hier verbitterd over want hij voorzag een groot verlies. Hij kankerde op zijn vrouw dat zij te stom was om poi te maken. Maar er kwam nog een ergere vernedering. De Kees hadden nu ettelijke tientallen liters van de afschuwelijk uitziende brij en de zuinige Nyuk

Tsin liet iedereen poi eten in plaats van rijst. Toen haar echtgenoot moedig de onsmakelijke brij naar binnen werkte, zette hij er een vies gezicht bij en ontdekte toen met afkeer dan zijn zoons het liever aten dan rijst. Hij zette zijn kom hard neer en riep: ‘Nu is de maat vol! We gaan naar China terug zodra ons contract is afgelopen.’ ‘Laten we nog voor vijf jaar bijtekenen,’ stelde Nyuk Tsin voor. ‘Nee!’ tierde Mun Ki. ‘Ik kan niet dulden dat mijn zoons liever poi eten dan rijst. Zij zijn geen Chinezen meer.’ En hij maakte aanstalten de poi weg te gooien maar dat vond Nyuk Tsin niet goed. ‘Goed dan, Tante van Wu Chow,’ gromde hij. ‘Ik zal de poi eten maar wanneer die op is, ga ik naar China terug.’ Oom Chun Fat had in Californië ongetwijfeld een miljoen dollar verdiend maar het was duidelijk dat zijn neef op Hawaï hem dat niet zou verbeteren.

Het poi-fiasco had echter ook een goede zijde. Nyuk Tsin, die altijd aan het experimenteren was, ontdekte dat als ze de stengels van haar taroplanten in korte stukken sneed en ze in de pekkel legde met stenen op het deksel van de ton om de brij onder druk te houden, de stengels een zoetzure smaak kregen. Bij gestoofde vis of varkensvlees smaakten ze heerlijk en het gevolg van haar uitvinding was dat zij uit haar taro-akker onverwacht veel geld wist te slaan. Zij verkocht de bloemen als groente, de bladeren als spinazie en de ongekookte wortels aan de koninklijke poifabriek in de Fortstraat. Maar de stengels hield zij zelf; wanneer die lang genoeg in de pekkel hadden gelegen, laadde zij ze in haar twee manden en legde de bamboestok over haar schouder. Blootsvoets liep zij door de stad en ventte met haar Chinese zuurkool. Dr. Whipple zag hoe zij haar tegenslag te boven gekomen was en zei op een dag tegen haar: ‘Mevrouw Kee, weet u nog dat ik het eens over die akker heb gehad?’ Nyuk Tsins ogen lichtten op en

Whipple zag met hoeveel spanning ze op zijn volgende woorden wachtte; dus zei hij langzaam: ‘Ik heb er nog eens over nagedacht. Het is niet veel waard, daarom wil ik het je niet verkopen.’ Het gezicht van Nyuk Tsin was een studie in wanhoop en dr. Whipple schaamde zich over zijn grapje. Daarom voegde hij er vlug aan toe: ‘Ik wil het je geven, mevrouw Kee.’ Nyuk Tsin was toen pas tweeëntwintig maar zij voelde zich een heel oude vrouw die al een lang leven achter zich had en altijd gehoopt had op bepaalde dingen die nu pas waar werden. Haar amandelvormige ogen schoten vol tranen en zij drukte haar handen met kracht in haar zij. Ze dacht bij zichzelf: ‘Ik had land kunnen hebben, goed land in het Land van de Geurende Bomen,’ en toen zij dat dacht, rolden er een paar tranen over haar wangen. Als een plichtsgetrouwe vrouw zei ze hardop: ‘De Vader van Wu Chow zegt dat ik me niet met grond in dit land moet inlaten. We gaan spoedig terug naar China.’ ‘Dat is erg jammer,’ antwoordde Whipple, bereid het onderwerp als van geen belang te laten rusten. Maar in het hoofd van de vasthoudende Hakkavrouw kwam de honger naar land, die zij van generaties van haar voorouders geërfd had, onweerstaanbaar op. In een soort paniek stond zij zwijgend op het grasveld van Whipple en zag dr. Whipple weglopen met haar enige reddingskans—de belofte van grond—en gedreven door een kracht die sterker was dan zij riep ze: ‘Dr. Whipple!’ De oude wetenschapsman draaide zich om en zag hoe groot de innerlijke strijd van zijn meid was. Hij liep naar haar toe en vroeg vriendelijk: ‘Wat is er, mevrouw Kee?’ Even aarzelde ze en de tranen stroomden over haar door de zon gebruide gezicht. Zonder een woord te kunnen uitbrengen stond zij hem aan te staren en haar mond bewoog zonder dat er iets te horen was. Tenslotte fluisterde ze met holle stem haar beslissing: ‘Als de Vader van Wu Chow naar China teruggaat, blijf ik hier.’ ‘O nee!’ viel dr. Whipple haar vlug in de rede. ‘Een vrouw moet bij haar man blijven. Ik

zou je het stuk grond onder geen andere voorwaarde willen geven.’ De verbijsterende mogelijkheid dat zij toch nog haar stuk grond zou verspelen gaf het Chinese vrouwtje kracht en zij bekende fluisterend: ‘Hij is mijn man niet, dr. Whipple.’ ‘Dat weet ik,’ zei hij. ‘Hij nam mij mee hierheen om mij te verkopen aan de man die u die dag aan de andere kant van het hek gezien hebt. Maar hij begon me aardig te vinden en toen kocht hij mij voor zichzelf.’ Dr. Whipple herinnerde zich wat er bij de immigratieloods gebeurd was en hij voelde dat wat Nyuk Tsin zei waar was. Maar in zijn hart was hij een geestelijke en hij gaf nu zijn meid de raad: ‘Mannen nemen vrouwen dikwijls om vreemde redenen, mevrouw Kee, en later gaan zij van hen houden en vormen gelukkige gezinnen. Het is je plicht met je man naar China terug te gaan.’ ‘Maar wanneer ik daar heen ga,’ zei Nyuk Tsin, ‘mag ik toch niet bij hem blijven in het Lage Dorp. Hij zou zich schamen voor mijn grote voeten.’ ‘Wat wil je dan doen?’ vroeg dr. Whipple met toenemende belangstelling. ‘Ik zou in het Hakkadorp moeten gaan wonen.’ Dr. Whipples geweten was al dikwijls geplaagd door de onbillijkheden die hij in het leven te zien had gekregen maar hij was ervan overtuigd dat de redding van de mens gelegen was in de volvoering van zijn plicht. ‘Dan ga je naar het Hoge Dorp, mevrouw Kee,’ zei hij vriendelijk. ‘Neem je zoons mee daarheen en leef zoals het hoort. Je goden zullen je tot steun zijn.’ Met koele logica verklaarde ze: ‘Maar mijn zoons zullen het Lage Dorp niet uit mogen en ik zal van hen gescheiden worden. Ze willen niet dat bekend wordt dat ik hun moeder ben.’ Dr. Whipple verwijderde zich een paar passen van de Chinese meid, schopte een poosje met zijn schoenen in het gras en kwam terug om haar enkele vragen te stellen: Hoe had ze Kee leren kennen? Was het waar dat hij haar meegenomen had naar Hawaï om haar te verkopen? Was het waar dat ze—als ze naar China zou zijn teruggekeerd—van haar man en haar zoons zou worden gescheiden? Waar

woonden haar ouders? Toen hij over haar ontvoering hoorde en over haar troosteloze toekomst, dacht hij een tijdje na en zei toen kortaf: ‘We zullen maar eens naar het land gaan kijken.’ Hij maakte het bamboehek open en bracht de vrouw met de rieten hoed ongeveer een mijl het Nuuanudal in totdat zij bij een in de diepte gelegen veld kwamen, een oude taro-akker die nu niet meer in gebruik was. Een groot stuk ervan was moerasgrond die afliep naar de oever van de Nuuanurivier. Maar toen dr. Whipple en zijn Chinese bediende er die dag naar keken, konden zij zich voorstellen hoe het zou worden. Helemaal achteraan zou goede taro groeien; de drogere gedeelten zouden geschikt zijn voor groente; in dat hoekje zou een vrouw in een klein huisje kunnen wonen; en in de jaren daarna zou Honoloeloe naar dit terrein toe groeien. Het was een interessant stukje grond, niet veel waard zoals het daar lag, maar een vermogen waard wanneer er energiek en planmatig aan zou worden gewerkt. ‘Dit is uw land, mevrouw Kee.’ Het vreemd uitziende paar gaf elkaar een hand en wandelde terug naar huize Whipple.

Nyuk Tsin vertelde niets van die afspraak aan haar man en ze zei hem evenmin iets over haar plan op Hawaï te blijven als hij vertrok, want Mun Ki was een goed mens. Zolang hij met zijn concubine in een vreemd land woonde, was hij zowel vriendelijk als toegevend. Maar omdat hij een realist was, wist hij dat zij na zijn terugkeer naar China geen deel meer kon uitmaken van zijn leven. Het kwam nooit bij hem op dat dit toekomstfeit zijn huidige relatie op enigerlei wijze zou kunnen beïnvloeden. Hij hield van Nyuk Tsin en waakte over hun vier zoons. Zij was opnieuw zwanger en hij was er blij om. Hij deed goede zaken als spelleider van het chi-fa spel en had zich tot een van de beste mahjongspelers van Honoloeloe ontwikkeld. Hij was bijzonder gesteld op de Whipples, die

veeleisende maar rechtvaardige werkgevers waren; hij zei eens tegen de dokter: ‘Het lijkt wel of mijn zesjaar-cyclus met mijn komst hier is begonnen.’ ‘Wat is dat voor een cyclus?’ vroeg Whipple, want hoewel hij erg ontdaan was over de ongevoeligheid die Mun Ki toonde in zijn plannen met Nyuk Tsin als zij naar China terug zouden gaan, mocht hij de ondernemende jongeman graag en vond hij hem interessant. ‘De Chinezen zeggen: “Drie jaar ongeluk, zes jaar geluk,”’ legde Mun Ki uit. Toen de kok een ander karwei begonnen was, stond dr. Whipple nog over dat gezegde over geluk na te denken; het verklaarde veel over de Chinezen. Hij zei tegen Amanda: ‘Wij christenen houden ons aan het Oude Testament. Zeven vette jaren moeten gevolgd worden door zeven magere: de wereld in evenwicht; evenveel geluk als ongeluk_het is het joods-christelijke genadeloze rechtvaardigheidsbesef ten voeten uit. Maar de Chinezen hebben een rechtvaardiger wereld op het oog: “Als je het drie kwade jaren kunt volhouden, zullen er zeker zes goede volgen.” Dat is een veel beter percentage en daarom zijn de Chinezen die ik ontmoet zulke onverbeterlijke optimisten. Wij westerlingen piekeren over het kwade dat onvermijdelijk op het goede volgt. De Chinezen weten dat het goede het kwade altijd overwint: zes tegen drie.’ Op een middag kreeg hij een ingeving als een visioen: ‘Over vijftig jaar zullen mijn nakomelingen hier op Hawaï voor de Chinezen werken!’ Hij kwam op die gedachte toen hij zag hoe Nyuk Tsin na een hevige storm haar waterwerken opnieuw bouwde en de waterstroom geduldig weer terugleidde naar haar taro-akker. En toen hij zag dat de modderstroom haar grond vruchtbaar maakte, sloeg hij met zijn vuist tegen de palm van zijn hand en zei: ‘Ik heb er nu bijna vijftig jaar over gepraat, nu ga ik het doen.’ Hij reed naar de kantoren van J & W en riep alle zoons van Janders en Whipple bij elkaar en liet hun een kaart van het eiland Oahu zien. ‘Vier vijfde ervan is woestijn,’ zei hij energiek en

vertelde hun daarmee iets wat ze al wisten. ‘Er groeien alleen maar cactussen en je kunt er zelfs niet eens behoorlijk vee houden. Het andere vijfde aan deze kant krijgt al het water dat het nodig heeft maar het land loopt zo steil af dat je het niet kunt bebouwen, dus het water loopt weg naar zee. Jongens, ik heb het er dikwijls over gehad om het water daar op te vangen,’ en hij wees naar de regenachtige windzijde, ‘en het hierheen te leiden.’ En hij sloeg met zijn vuist op al die vierkante kilometers braakliggend land. ‘Deze week ga ik ermee beginnen.’ Een van zijn zoons was de eerste die iets zei: ‘Als God gewild had dat er water op dit droge land viel, zou Hij dat bevelen hebben: en elke handeling die in strijd is met Gods wens lijkt mij twijfelen aan Zijn oneindige wijsheid.’ Dr. Whipple keek zijn zoon aan en antwoordde: ‘Ik hoef je alleen maar de parabel van de talenten te noemen. Het kan nooit Gods wens zijn dat potentiële gaven niet gebruikt worden.’ Een van de jongens van Janders, een conservatief in hart en nieren, betoogde: ‘J & W is overbelast. Er is geen geld voor riskante avonturen.’ ‘Een goed bedrijf is altijd overbelast,’ antwoordde Whipple, maar omdat hij inzag dat de jongeren er zeker tegen zouden zijn dat hij het met het geld van J & W zou financieren, voegde hij er vlug aan toe: ‘Ik wil jullie niet overhalen jullie geld erin te steken maar het mijne ga ik er zeker allemaal aan wagen. Het enige wat ik wil is dat jullie volledig afstand doen van je waardeloze land aan de droge zijde.’ Toen hij over zesduizend morgen braakliggend land beschikte, nam hij tweehonderd man in dienst en huurde een groot aantal muilezels. Met zijn eigen geld begon hij aan het avontuur dat zijn deel van Oahu zou veranderen van een woestijn in een prachtige suikerplantage. Met spaden en door met muilezels getrokken sleden groef hij een irrigatiekanaal van zeventien kilometer lengte; hij handhaafde daarin een constant verval zodat het water van de bergen naar de droge cactusvelden stroomde. Wanneer het kanaal door een diep dal

heen moest dat niet te vermijden was, leidde hij het water door een smalle opening een grote buis in die het water omlaag en aan de andere kant tot op de gewenste hoogte terug omhoog voerde waar het weer in het kanaal voortstroomde. Het water zocht zijn vroegere niveau, liep de pijp in en stroomde aan de andere kant weer omhoog zonder dat er pompen nodig waren. Toen het kanaal klaar was en het duidelijk was hoeveel voordeel er voor Whipple uit voortvloeide, riep hij de mensen van J & W bijeen en liet hun een kaart van Oahu zien waarop het bebouwbare land in groen stond aangegeven. ‘Wij brengen het water met kanalen zover als we kunnen. Kijk nu eens op deze kaart. Wij gebruiken nog geen twintig procent van ons landpotentieel. Negentig procent van onze neerslag stroomt terug de oceaan in. Mijne heren, als ik al dood ben, zal iemand op de gedachte komen door deze bergen heen te boren en het water naar deze kant te brengen waar het nodig is. Ik vraag jullie dringend,’ betoogde de grijze wetenschapsman, ‘als dat project uitgevoerd kan worden—en vroeg of laat moet dat gebeuren—aarzel dan niet. Breng al jullie geld bij elkaar. Steekje ervoor in de schuld als het nodig is. Want de man die dat water beheerst, beheerst Hawaï.’ Een van de meer conservatieve jongens van Janders, die met tegenzin onder Whipple werkte, fluisterde: ‘Hoe ouder, hoe gekker.’ En de firma kreeg het zo druk met geld verdienen aan de kanalen van John Whipple dat de firmanten zijn visioen van een tunnel dwars door de bergen helemaal vergaten.

Terwijl Nyuk Tsin en haar man tegenslag hadden bij de poibereiding, merkten zij dat hun lievelingsgast, kapitein Rafer Hoxworth, ook met moeilijkheden te kampen had. Wanneer hij bij de Whipples kwam eten, lag er een gespannen trek op zijn gezicht; die had hij gekregen door de ziekte van zijn knappe vrouw Noelani, de grote, statige Hawaïaanse die bij de

Chinezen zo geliefd was. In 1869 werd het Nyuk Tsin duidelijk als zij de grote diners opdiende, dat mevrouw Hoxworth medische verzorging nodig had. En toen het jaar verstreek, was de grote Hawaïaanse vrouw steeds minder bij machte aan de lange diners aan te zitten zonder tekenen van uitputting te tonen. En Nyuk Tsin had medelijden met haar. De haoles, zoals de blanken op de eilanden werden genoemd, waren niet in staat te begrijpen waardoor hun geliefde vriendin met één been in het graf stond, maar de kanaka's, zoals de Hawaïanen bekend stonden, wisten het wel. Zij zeiden over hun wegwijnende zuster: 'Ho'olana i ka wai ke ola—Haar leven drijft op het water.' Het was niet duidelijk of Noelani de betekenis hiervan beseftte, in ieder geval liet zij niemand iets merken. Ze maakte de indruk dat ze een tevreden, vrolijke Hawaïaanse vrouw was, bevallig in haar bewegingen en ontspannen in haar uiterlijk. Ze leek op een stevige bruine rots aan zee, overgoten door fel zonlicht. En rondom haar fluisterden de golfjes van genegenheid van haar man en van haar vrienden. Als een echte Alii sliep Noelani overdag veel om haar krachten te sparen, maar als het avond werd leefde ze op. En als haar koets met tweespan en een koetsier uit Engeland naar het grote Hoxworthhuis aan de Beretaniastraat reed, was ze zo opgewonden als een kind. Ze stapte waardig de koets in en beval de Engelsman: 'Breng me als jeblieft naar de Whipples. Maar vlug.' Wanneer zij aankwam, was zij opvallend mooi. Ze was al groot maar ze benadrukte dat nog door sierlijke kammen van schildpadhoorn te dragen in haar zilverwit, opgestoken haar en zich te kleden in een japon met een sleep van minstens een meter die bij het binnenkomen achter haar aan sleepte. In het midden van de sleep was een lus genaaid waar zij de vingers van haar linkerhand door kon steken. Die werd de kanakalus genoemd en de gasten hadden er plezier in te zien hoe handig Noelani haar sleep met haar rechtervoet kon wegschoppen als ze met haar linkerhand de

kanakalus pakte. Haar japonnen van zwaar brokaat waren afgezet met fijn Brussels kant. Zij droeg kralen van jade die prachtig afstaken tegen haar donkere huid, ringen van jade en armbanden van jade—allemaal in Peking gekocht. Op het hart droeg ze een plat gouden horloge uit Genève, dat dooreen met juwelen bezette vlinder uit Parijs op zijn plaats werd gehouden, terwijl ze in haar rechterhand gewoonlijk een waaier had uit Kanton van veren en mat ivoor. Over haar kleren heen droeg ze een stola uit Sjanghai, die was meer dan een meter breed en er waren rode rozen op geborduurd die er boven op lagen; de stola was afgezet met franjekwasten van meer dan een halve meter lang. Kapitein Hoxworth—die het heerlijk vond geschenken voor haar te kopen—zei eens: ‘Een kleinere vrouw zou je niet meer zien onder die spullen maar Noelani is altijd een reuzin geweest.’ Wanneer zij met fonkelende ogen een kamer binnenkwam, was ze een echte dame, het symbool van een sterk ras. En nu lag ze op sterven. Ze hield van kleren, van feestjes en van haar kinderen om haar heen, want als er eens een avond was waarop er minder dan een stuk of tien vrienden om haar heen waren, voelde ze zich eenzaam alsof haar Hawaïaanse vrienden haar tegen het einde van haar leven in de steek gelaten hadden. Dan zei ze tegen haar man: ‘Rafer, rijd eens naar het huis van tante Mele en kijk eens of er iemand is om een praatje mee te maken.’ En als dat het geval was, kwam de gehele groep naar de Hoxworths om Noelani die steeds meer last kreeg van haar ademhaling, op te zoeken. Haar kinderen waren gelukkig getrouwd en ze had groot plezier in haar veertien kleinkinderen. Malama, haar oudste dochter was, zoals bekend, met de briljante Micah Hale getrouwd. Bromley en Jerusha waren elk met een van de kinderen van Whipple getrouwd terwijl Iliki gehuwd was met een Janders. Als de Hoxworths bij elkaar waren, vormden ze dus het grootste deel van de vooraanstaande families van het eiland en er werd veel gepraat over het Lahaina uit de goede

oude tijd. In deze herfstdagen vond Noelani haar gesprekken met Micah Hale het plezierigst. Die speelde nu op Hawaï een belangrijke rol want hij was niet alleen directeur van H&H, hij was ook in de adelstand verheven en hij had zitting in het hoogste wetgevende lichaam, was lid van de staatsraad en had een vooraanstaande functie bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Noelani zei dikwijls tegen hem: ‘Ik dacht net terug aan ons eerste gesprek, Micah, op die zondag in San Francisco toen wij beiden er zo van overtuigd waren dat Amerika onze eilanden zou inlijven. Dat is tot nog toe toch niet gebeurd en het zal tijdens mijn leven ook niet meer gebeuren. Kamehameha zal geen centimeter land aan de Verenigde Staten verkopen.’ ‘We zullen één worden,’ verzekerde haar gebaarde schoonzoon haar. ‘Ik ben er meer dan ooit van overtuigd, Noelani, dat dit binnenkort ons lot zal zijn.’ ‘Je vertelt me dat nu al twintig jaar; kijk nu eens wat er gebeurd is, jouw land wordt verscheurd door een burgeroorlog en het mijne heeft gelukkig voortgeleefd zoals het altijd gedaan heeft.’ ‘Geloof het maar niet, Noelani,’ zei Micah vermanend; hij streek over zijn volle baard alsof hij een wetgevende vergadering toesprak: ‘Elke golf die op onze eilanden op de kust slaat, levert een nieuw bewijs dat we spoedig één land zullen vormen. Ik verwacht dat dit binnen tien jaar gebeurt.’ ‘Waarom ben je daar zo zeker van?’ drong Noelani aan. ‘Om één enkele reden. Amerika heeft onze suiker nodig. Om er zeker van te zijn dat het die krijgt, zal het zich met onze eilanden moeten verbinden.’ ‘Werk jij in die richting?’ vroeg de oudere vrouw. ‘Inderdaad, zoals alle mensen met gezond verstand.’ ‘Weet de koning daarvan?’ ‘Hij kent het probleem beter dan ik. Hij bidt dat Hawaï onafhankelijk mag blijven, maar als dat niet kan, geeft hij de voorkeur aan inlijving bij de Verenigde Staten.’ ‘Ik ben blij dat ik dat niet meer zal beleven,’ zei Noelani moe toen de Chinese bedienden het eten begonnen binnen te brengen. Als de

Hoxworths bij de Whipples aten, maakte het op Nyuk Tsin altijd grote indruk als ze zag hoe buitengewoon goed kapitein Rafer steeds voor zijn vrouw zorgde. In de gehele Chinese gemeenschap was hij de meest geliefde haole want hoewel hij de koelies op hun reis naar Hawaï slecht behandeld had en hen had vervloekt omdat zij de plantages verlieten, had hij zich in andere opzichten een echte vriend getoond. De man die hij in het gezicht geschopt had kreeg een goede baan en de man die zijn enkel gebroken had toen hij het ruim was ingeduwd, kreeg geld om een vrouw naar het eiland te laten komen. Als er een schip van H&H binnenliep met een lading voedsel speciaal voor de Chinezen, was kapitein Hoxworth zelf bij het uitladen aanwezig: hij hield van de geur van verre landen en hij was een trouwe bezoeker van zowel de Punt- als de Hakkawinkels. Hij sloeg vrouwen op hun zitvlak en maakte grapjes met de mannen. Als hij een fles whisky bij zich had, wat dikwijls het geval was, ontkurkte hij de fles, nam een slok, veegde de fles met zijn pols af, gaf hem aan de Chinezen door en nam dan, als hij de fles terugkreeg, nog een slok. Hij had een ongedwongen, vlotte manier van doen, wat de Chinezen waardeerden én hij kon hun plotseling zijn wil opleggen, wat zij respecteerden. Binnenskamers schold hij op het Chinese gevaar, in het openbaar behandelde hij hen fatsoenlijk. Maar de meeste indruk maakte op hen de duidelijke liefde voor zijn Hawaïaanse vrouw. De grote, ruige, oude kapitein met zijn witte bakkebaarden zag er nooit aantrekkelijker uit dan wanneer hij Noelani keurig haar koets in hielp om bij vrienden te gaan eten. Hij liep dan snel voor haar uit naar het rijtuig met haar kasjmier plaid in de hand: die plaid spreidde hij uit op de achterbank. Dan wachtte hij en hield zijn sterke rechterarm voor haar op als steun wanneer ze met moeite het rijtuig inklom. Dan legde hij de plaid om haar voeten en schikte haar stola om haar schouders. Vervolgens liep hij rustig vóór de paarden langs—nooit achter om het rijtuig heen—en gaf ze

een klapje op hun schoften en op hun neus. Dan kwam hij weer bij het achterportier van het rijtuig, klom naar binnen en ging naast zijn grote Hawaïaanse vrouw zitten. Hij gaf zijn Engelse koetsier een teken, leunde naast haar achterover en knikte naar de avondlijke wandelaars terwijl zijn paarden door de stoffige straten stapten. Na de koning was kapitein Hoxworth de belangrijkste man van Hawaï en hij wist het.

Novemberavonden kunnen koud zijn op Hawaï want de dagen zijn dan kort en de zon staat laag aan de hemel. En in de loop van november 1869 werd het voor iedereen duidelijk dat Noelani door deze laatste, haar verterende ziekte spoedig het bed zou moeten houden. Dr. Whipple zei: ‘Ik weet niet wat er mis is, maar het is duidelijk dat ze niet meer zo vaak uit moet gaan.’ Kapitein Hoxworth antwoordde: ‘Noelani is geen gewone vrouw. Zij is de Alii Nui van deze eilanden en zolang haar krachten het toelaten, zal ze met mij uit rijden gaan want zij acht het juist zich onder haar volk te begeven.’ De avonden werden kouder en kapitein Hoxworth wikkelde zijn vrouw in nóg meer stola’s. Op een keer, toen ze erg zwak was en een inzinking nabij leek, vroeg hij haar: ‘Zou je vanavond niet liever thuis willen blijven, liefste?’ ‘Nee,’ zei ze, ‘waarom zou ik?’ Hij hielp haar dus het rijtuig in en zij reden niet meteen de Beretaniastraat uit, maar gingen via de Koningsstraat en de Nuuanustraat. Hij liet haar verschillende dingen zien alsof zij een toeriste was die Honoloeloe voor het eerst zag. ‘Daar bouwen we voor H&H het nieuwe magazijn voor inkomende goederen,’ vertelde hij, ‘en ik ben van plan hier grond te kopen voor ons kantoor. En daar openen de Chinezen een winkel in groente en vlees.’ Hij hield zijn vinger oplettend aan de pols van Honoloeloe maar terzelfdertijd lette hij goed op zijn vrouw toen zij tot steeds minder in staat was. Voor het diner bij de Hewletts die avond veranderde hij de tafelschikking zo

dat hij dicht bij haar in de buurt kon zitten, en toen ze struikelde, zei hij kalm: ‘Dit kon wel eens de laatste keer zijn dat Lady Noelani bij vrienden eet.’ Maar ze herstelde weer en in december zei ze tegen haar man dat zij niets liever wilde dan ‘s avonds met hem uit rijden gaan. Dus liet hij in de avond van de achtste december het rijtuig voorkomen om haar voor het diner naar de Whipples te rijden. Maar toen Nyuk Tsin haar de eetkamer zag binnenkomen—als een grote, uitgeteerde bruine geest—schrok ze. Tijdens het diner die avond verbijsterde kapitein Hoxworth iedereen behalve Noelani door iets vreselijks te zeggen: ‘Toen Noelani’s moeder, de grote Alii Nui van Maui, op sterven lag kroop haar man op zijn knieën naar haar toe en bracht haar melia uit de heuvels. Ik vind het een schande en een gebrek aan waardigheid een mooie Hawaïaanse dame te zien zonder een krans van melia om. Daarom heb ik een van mijn mannen gevraagd voor ons melia uit de heuvels te halen en ik wil die nu graag aan mijn Alii Nui brengen.’ Hij ging naar de deur en floot zijn koetsier. De Engelsman kwam aanlopen met meliakransen en kapitein Hoxworth hing de geurige ranken om de schouders van zijn vrouw. Toen ging hij ver van haar af op een stoel zitten en zei langzaam: ‘De eerste keer dat ik Noelani zag moet in 1820 geweest zijn toen ze nog een meisje was. Ik zag haar op een surfplank staan zonder een draad kleren aan d’r lijf en in de richting van het strand varen als een godin. En weet je wanneer ik haar de volgende maal zag? In 1833. Ik liep naar haar huis, klopte aan en het eerste dat ik ooit tegen haar heb gezegd was: “Noelani, ik ben gekomen om een vrouw te zoeken.” En weet je wat zij het eerst tegen mij zei? “Kapitein Hoxworth, ik ga met u mee naar het schip.” Zo gingen wij aan boord van de *Carthaginian* en ze is nooit meer weggegaan.’ Hij glimlachte naar zijn vrouw en zei: ‘Als je ziet hoe de mensen zich tegenwoordig verloven en trouwen moet ik zeggen dat ze maar weinig gevoel voor romantiek in hun

botten hebben.’ Hij gaf haar een knipoog en keek toen de gasten aan. ‘Voor jullie, jongelui, die nog niet getrouwd bent, heb ik maar één advies. Loop langs het strand totdat je een mooi Hawaïaans meisje spiernaakt op de golven ziet. Trouw met haar en je zult er nooit spijt van hebben.’ Hij nam de zieke vrouw die avond mee naar huis en nooit verscheen ze meer in de straten van Honolulu. Haar dood was een vreemd verscheiden, een geheimzinnige verdwijning. Geen dokter kon verklaren waarom zij stierf maar het was duidelijk dat ze dit zo wilde. Zoals het dichterras waarvan zij de edelste vertegenwoordigster was, raakte ze langzaam van het leven vervreemd en eind december kondigde ze aan: ‘Begin januari sterf ik.’ Het droeve nieuws deed de ronde door de Hawaïaanse gemeenschap, zodat op alle feestdagen in die tijd dikke vrouwen bij Hoxworth aan de deur verschenen, op blote voeten, met bloemen in de hand, die zeiden: ‘We zijn gekomen om met onze zuster te treuren.’ Urenlang zaten zij dan aan haar bed zonder iets te zeggen, totdat zij in de schemer als logge, onheilspellende gestalten wegglipten, hun bloemen achterlatend. Voordat Noelani stierf liet ze haar schoonzoon, Micah Hale van de staatsraad, bij zich komen en ze zei tegen hem: ‘Zorg voor Hawaï, Micah. Geef de koning goede raad.’ ‘Elke keer vóór ik hem advies geef, bid ik tot God dat Hij me de juiste weg zal wijzen,’ verzekerde hij haar. ‘Ik bedoel niet dat je alleen maar vroom moet zijn,’ zei ze. ‘Ik wil dat je juist handelt.’ ‘Alleen door bidden kan ik weten wat juist is,’ antwoordde hij. ‘Ben je nog altijd van plan Hawaï in de Unie te brengen?’ vroeg zij. ‘Daar zal ik naar streven,’ hield hij vol. Noelani begon te huilen en zei: ‘Dat zal een trieste dag voor de Hawaïanen worden. Wees vriendelijk en vol begrip voor je vrouw op de dag van je overwinning. Malama zal je natuurlijk steunen, maar op de dag dat je het koninkrijk Hawaï vernietigt, zal ze je ook haten.’ De strenge Micah Hale had op dat moment toegevend willen zijn, nu hij zijn machtige

schoonmoeder voor het laatst zag; maar als een profeet uit het Oude Testament voelde hij zich gedrongen te zeggen: ‘In staatszaken is er een noodlot, Noelani, en dat kun je niet ontlopen.’ Zij antwoordde: ‘In rassenkwesies is er ook een noodlot, en het onze is ons niet gunstig gezind geweest.’ Hij boog en wilde weggaan, maar zij riep hem terug naar haar bed en zei: ‘Ik zou het fijn vinden om met je te bidden, Micah.’ Hij knielde en zij begon: ‘God, zie neer op de daden van deze koppige jongeman met de baard. Vervul hem van mildheid en rechtvaardigheid.’

Bij haar begrafenis op de oude begraafplaats Makiki zorgde kapitein Hoxworth voor opwinding door te weigeren weg te gaan bij haar graf. Hij bleef er een paar uur, hij hilde niet en gedroeg zich evenmin vreemd, maar hij stond naast het graf en keek uit over Honoloeloe naar de schepen en Kaap Diamant. Bij Waikiki rolde de branding aan, de hemel was blauw terwijl wolken zich aan de horizon samenpakten. En daaronder lag de zee, de rusteloos golvende zee. ‘Wat heerlijk is dat geweest,’ dacht hij. ‘Geen dag had ik anders gewild. Ook nu, ergens daar op zee, paren de potvissen en ik maak deel uit van hun wereld. Vooruit, potvissen! Er komt gauw genoeg iemand als ik een harpoen in je steken. Geniet nu het nog kan.’ Kapitein Hoxworth had nooit veel plezier gehad in zijn kinderen: hij liet hen altijd maar hun gang gaan. Maar nu Noelani er niet meer was, veranderde hij plotseling in het hartelijke, oude familiehoofd. Hij maakte er een gewoonte van zijn zoon en drie dochters met hun gezinnen bij zich uit te nodigen en vriendelijk—charme en genegenheid uitstralend—aan het hoofd van de tafel te zitten. Hij vertelde over vroeger in de Stille Oceaan en over zijn avonturen in China. Hij was van mening dat men moest wachten tot na zijn dood om te weten wat ‘God’ betekende, tenzij hij in zijn jeugd op zee was

geweest. ‘Dienen vóór de mast als je dertien bent, de grillen van de wind en rotte kapiteins leren kennen, troost vinden in het vooronder, dan voetje voor voetje opklimmen tot de kapiteinsrang en daarna tot het bezitten van het schip—dat is het waar het bij een man op aan komt. In dergelijke gevechten met het lot komt een man precies aan de weet hoe hij tegenover God staat. En jullie, jongelui, die zo gemakkelijk aan je positie gekomen bent, mogen dat niet vergeten,’ en hij keek daarbij zijn zoon Bromley en zijn schoonzoons Janders, Whipple en Hale scherp aan. Hij had al gemerkt dat Micah verreweg de schranderste van het stel was en tijdens de familiediners, waar de jongeren overigens graag kwamen, sprak hij steeds meer tegen Micah. ‘Elke onderneming van belang lijkt op het bevel voeren over een schip, Micah. Er wordt tegen de kapitein samengespannen en hij moet elke aanval meedogenloos neerslaan. Je vindt het misschien niet leuk een mens in zijn gezicht te schoppen—ik heb het nooit leuk gevonden—maar het kan de enige manier zijn om je schip in de hand te houden. En daar komt het op aan: in de hand houden!’ Hij was van mening dat er in de komende tien jaar een aantal fundamentele crises zou zijn waardoor de toekomst van Hawaï zou worden bepaald en—wat nog belangrijker was—ook de toekomst van de grote bedrijven die het zakenleven van Hawaï wilden beheersen. ‘Trek je van die goede, dikke oude koningen niets aan. Ze zijn absoluut onbelangrijk en dienen alleen maar om het volk bezig te houden. Van belang zijn alleen Hoxworth & Hale, Janders & Whipple en de Hewletts. Houd die in het goede spoor en de koningen moeten wel volgen.’ Het verontrustte hem dat Micah het niet met hem eens was als hij zo praatte. ‘We moeten dat probleem van die dwaze koningen oplossen,’ zei Hale steeds. ‘Het is om woedend te worden als je ziet hoe ze profiteren van dit koninkrijk. Ik ben vastbesloten daar iets aan te doen.’ ‘Micah!’ zei kapitein Hoxworth verwijtend. ‘Je mag tevreden

zijn als je van H&H de machtigste maatschappij van de Stille Oceaan maakt. Laat de koningen maar voor zichzelf zorgen. Denk nog maar eens aan wat ik gezegd heb. Verdomme, jongen, jij bent de ware koning, de enige die meetelt.’ ‘Maar het is niet de bedoeling dat Amerikanen onder koningen zouden leven,’ herhaalde Micah koppig. ‘Ik zal je eens vertellen wat de bedoeling van de Amerikanen is,’ bulderde Hoxworth terwijl hij zijn knappe, witte kop naar zijn kinderen wendde. ‘Als het Hawaï goed gaat en er geld wordt verdiend, zal Amerika plotseling ontdekken dat wij bij hen horen. Maar als jullie de bedrijven laten verlopen en onze erfenis verkwisten, geeft Amerika geen cent voor ons.’ In deze discussies met Micah had de oude, gespierde kapitein de neiging te doen of hij zijn waardeloze zoon Bromley niet zag; en als Micah met hem twistte over het bestuur van Hawaï en er ten onrechte van uitging dat dit belangrijker was dan H&H en het winstgevend besturen van de andere grote maatschappijen bemerkte Hoxworth dat er onder zijn toehoorders één even vlug van begrip was als hijzelf. Zonder zich ooit rechtstreeks en opvallend tot deze aandachtige luisteraar te richten, begon hij zijn woorden zo te kiezen dat Bromley’s dertienjarige zoon Whip hem kon begrijpen. Het stemde hem dankbaar als hij zag dat deze slanke, vlugge knaap met zijn scherpe blik het begreep. ‘Ik ben altijd van mening geweest,’ zei hij, zogenaamd sprekend tegen de oom van de jongen, Ed Janders, die met Iliki getrouwd was—merkwaardig dat kapitein Hoxworth zijn kinderen altijd had genoemd naar vrouwen van wie hij had gehouden: Jerusha, Bromley, Iliki; maar zijn vrouw had het begrepen—‘ik ben altijd van mening geweest dat het leven van een man begint op zijn dertiende. Hij moet dan naar zee gaan of aan grote dingen gaan meewerken. Hij moet dan al geworsteld hebben met het idee “God” en hij moet de helft van de goede boeken gelezen hebben die hij in zijn hele leven lezen zal. Elke minuut die je na je dertiende

verliest, is een onherroepelijk verloren uur.’ De oude kapitein vond het interessant te zien dat de man van Iliki geen woord begreep van wat hij zei, maar dat zijn kleinzoon Whip Hoxworth hem helemaal kon volgen. De kapitein maakte er daarom een gewoonte van de pientere knaap met zich mee te nemen als hij door Honoloeloe liep. Dat jaar raakten de mensen eraan gewend de knappe kapitein Hoxworth met zijn kwieke kleinzoon door de straten te zien paraderen. Hoxworth stelde de jongen formeel voor aan zijn zakenrelaties en legde hem uit hoe de scheepvaart in elkaar zat. Op een dag vroeg de dominee: ‘Kapitein, gaat de jongen niet meer naar school?’ En Hoxworth antwoordde: ‘Wat ik hem leer, kan hij op school niet aan de weet komen.’ Hij nam zijn kleinzoon mee naar de haven om de H&H-schepen uit Java en China te zien binnenkomen; hij liet de jongen hele dagen in het vooronder terwijl hij ander werk ging doen. Hij zei: ‘Als je een goede fantasie hebt, en ik denk dat je die hebt, kun je je voorstellen wat het geweest moet zijn vóór de mast te dienen.’ Hij zei ook: ‘Er is één opwindend aspect aan de zee dat iedere man zelf moet ontdekken en dat is de aankomst in een vreemde haven na een lange reis. Whip, onthoud dit: reis de wereld rond. Ga de verboden steden bekijken en duik erin.’ Hij zei dit toen zij op het tussendek van een omgebouwde walvisvaarder stonden en in het halfdonker voegde hij daaraan nog toe: ‘Whip, de twee geweldigste dingen in het leven zijn: een vreemde haven binnenvaren en denken: “Die stad kan van mij worden,” en de haven van een vreemde vrouw binnenvaren en zeggen: “Die vrouw kan van mij worden.” Whip, als ik dood ben, wil ik niet dat je je mij herinnert zoals ik in de kerk zat of zoals ik er ‘s avonds aan de grote tafel uitzag. Ik wil dat je je mij herinnert zoals ik echt was.’ Hij liet zijn sjees op de kade staan en wandelde naar een buurt ten westen van de bedrijvige haven totdat hij met zijn kleinzoon bij stinkende huisjes kwam die aan een wirwar van straatjes stonden. ‘Dit is Iwilei,’ vertelde

kapitein Hoxworth. ‘De Rattensteeg, Iwilei, en hier ben ik de koning.’ Maar als het waar was wat hij zei, was hij een koning incognito want niemand in de steegjes van Iwilei sprak hem aan. Een paar Chinezen die in die week met gokken geld verdiend hadden, een aantal matrozen, enkele mannetjes uit de kleinere zaken van Honoloeloe kuierden voorbij, opgaande in hun zaken; en het eerste dat de jonge Whip Hoxworth opmerkte was dat in Iwilei dé mannen geen woord tegen elkaar zeiden, ook al kenden zij elkaar, alsof iemand door toverij onzichtbaar was omdat hij dat wilde zijn. ‘Hier kom ik nogal eens,’ vertelde de oude kapitein en hij bracht zijn kleinzoon naar een donkere, onopvallende keet die van binnen goed verlicht en smaakvol ingericht was. De baas was een Chinees die zijn meisjes uit Macao importeerde. Hij knikte Hoxworth onderdanig toe en deze zei: ‘Ik wil alle meisjes zien.’ Het was wel een bont gezelschap dat daar in peignoirs en slipjes naast elkaar kwam staan: een Spaanse uit Valparaiso zonder grote kammen in haar haar; een Italiaans meisje uit Napels dat op een walvisvaarder naar Honoloeloe was gekomen; een Iers meisje uit Dublin dat kapitein Hoxworth kende en hem een kus gaf—de jonge Whip vond haar aardig en zij lachte hem toe; twee Chinese meisjes en een Javaanse die er niet erg aantrekkelijk uitzagen en zich op een afstand hielden. ‘Wie is het jongste meisje hier?’ vroeg kapitein Hoxworth. ‘Dit Chinese meisje,’ antwoordde de bewaarder van deze schatten. ‘Spreekt ze Engels?’ ‘Nee. Dat heeft ze nergens voor nodig.’ ‘Vandaag heeft ze het wel nodig,’ antwoordde Hoxworth. ‘Ga voor mij het jongste meisje halen dat je vinden kunt maar ze moet Engels spreken. Ik wil dat ze m’n kleinzoon hier het een en ander vertelt.’ Toen de eigenaar verdween om de goten van Iwilei af te zoeken, trokken de Chinese meisjes en de Javaanse zich terug maar de anderen die Engels kenden kwamen om de kapitein en zijn pupil heen staan om de jongeman te bewonderen. ‘Hoe oud is hij?’ vroeg

het aardige Ierse meisje. ‘Dertien,’ antwoordde Hoxworth en legde zijn krachtige arm om de vraagstelster heen. ‘Op je dertiende wordt het hoog tijd dat een man te weten komt hoe heerlijk vrouwen zijn. Hoe oud was jij, Noreen, toen je erachter kwam hoe plezierig mannen zijn?’ ‘Ik was dertien,’ antwoordde het opgewekte Ierse meisje. ‘En jij, Constanza?’ ‘Ik was twaalf. Achter in de kathedraal van Napels.’ ‘Ikzelf was veertien,’ zei Hoxworth verontschuldigend. ‘Het gebeurde in jouw vaderstad, Raquella, en daarom heb ik altijd zo van Valparaiso gehouden. Ik had aangemonsterd op een walvisvaarder ... nu, misschien interesseert het jullie niet maar ik lette op de matrozen om te zien waar die zo vastbesloten heengingen en ik liep achter hen aan naar binnen en zei: “Ik ook!” En iedereen brulde van het lachen toen ik mijn shillings neertelde maar daarna behandelden ze me met meer respect. En, Whip, zij zullen jou ook met meer respect behandelen. Niet omdat ze weten dat je hier geweest bent. Dat moet je geheim houden. Maar omdat je iets weet wat de anderen niet weten. En die wetenschap maakt sommige mannen tot mannen terwijl het ontbreken ervan andere mannen jongens houdt ... hun leven lang. Ik vind dat je ooms en je vader jongens zijn. Verdomme, ik wil dat je een man wordt.’ De bordeelhouder kwam terug met een meisje van onbepaalde leeftijd maar ze zag er jonger uit dan de rest. Ze droeg een zwarte zijden kiel en een witte pyjamabroek. Ze liep op blote voeten en droeg haar haar in een lange vlecht zodat ze er voor de jongen die geacht werd haar gast te zijn, bijzonder uitheems uitzag. Hij keek haar met een vrijmoedige nieuwsgierigheid aan en toen zij zag dat hij een beetje in de war maar toch ook wel nieuwsgierig was, glimlachte zij en deed een stap in zijn richting. ‘Ik zal hem graag het een en ander laten zien,’ zei zij. Even schrok de jonge Whip; en hoewel hij niet terugdeinsde stapte hij toch ook niet dapper naar voren. Zijn grootvader legde daarom vriendelijk zijn linkerarm om het Chinese meisje

en zijn rechter om zijn kleinzoon. ‘Denk je aan wat ik je zei over schepen die vreemde havens binnenvaren? Iedereen heeft lef genoeg om met een meisje van zijn eigen huidkleur naar bed te gaan, maar om een man te worden, Whip, moet je bruine en gele meisjes of wat voor kleur ze ook mogen hebben in de ogen kunnen kijken en zeggen: “Jij bent een vrouw en jou wil ik hebben.” Want wat een man moet ontdekken is dat het liefhebben van een bepaalde vrouw niets oplevert. Het is de idee “vrouw” die je zoekt. Wees nu lief voor dat aardige Chinese meisje. Omdat ze je de eerste stappen naar die grote ontdekking kan leren zetten.’ Hij gaf het merkwaardige paar zijn vaderlijke zegen en duwde hen vriendelijk in de richting van de donkere gang die naar de kamertjes leidde. En toen zij hand in hand verdwenen, pakte hij het Ierse meisje beet en riep: ‘Wel verdomme, Noreen, dat is geweldig! Stel je voor! De eerste keer!’ Het Chinese meisje bracht Whip naar een kamertje en liet hem de gehele inrichting zien: ‘Aardig, vind je niet?’ ‘Erg leuk,’ stamelde hij, en hij hield haar warme hand wat steviger vast. Ze duwde hem van zich af, draaide zich naar hem toe en zei: ‘Het mogelijk is veel plezier te maken met een vrouw. Begrijp je?’ Ze trok langzaam haar kiel over haar hoofd en toen ze de ruisende zij over een stoel gegooid had, lachte ze Whip toe, legde haar kleine bruine handen onder haar borsten en bewoog haar schouders in een langzame, draaiende beweging zijwaarts. ‘Die gemaakt voor mannen,’ legde ze uit. Zonder verdere instructie liep de jonge Whip naar haar toe, duwde haar handen weg en legde er de zijne voor in de plaats. Instinctief hief hij haar borstjes naar zijn lippen en ondertussen deed het meisje haar broek uit. Het zou kapitein Hoxworth veel plezier gedaan hebben als hij had kunnen zien hoe weinig instructie zijn kleinzoon werkelijk nodig had.

Maar in andere zaken had de jongen veel leiding nodig. Hij was een wildebras met slechts matige cijfers op school. Zijn grootvader deed hem verbaasd staan omdat die erop aandrong dat hij moeilijke dikke boeken zou lezen zoals *Pendennis* en *Jane Eyre* terwijl de studenten op Punahou worstelden met *Oliver Twist* en *De legende van Sleepy Hollow*. Kapitein Hoxworth doordrong zijn kleinzoon ook van de noodzaak in zaken alleen iets te ondernemen wat duidelijk winst zou opleveren. En zijn principes bij het zakendoen waren eenvoudig: ‘Als je iets verkoopt, geef dan nooit stalen. Laat de schurken maar dokken. En houd je medewerkers in de gaten, anders stelen ze je je bedrijf onder je gat vandaan.’ Er was echter één les die de rondborstige oude kapitein zijn pittige kleinzoon vóór alles inprentte: ‘Zeventig jaar leven is een geweldig avontuur. Je bent nu dertien. Je hebt dus waarschijnlijk nog maar zevenenvijftig kerstfeesten over. Geniet van elk daarvan alsof je er nooit meer een zult meemaken want de dag waarop je het niet meer kunt komt verdomd snel. Je hebt nog maar ongeveer tweeëneenhalf duizend zaterdagavonden over. Pak een griet en geniet van ‘r. Neem nooit zomaar een griet. Misschien slaapje nooit meer met een andere. En zij zou ook degene kunnen zijn die je je altijd zult herinneren als de beste voor het hele stel. Maar verdomme, Whip, word geen ouwe sufferd vóór je tijd. Doe niet zoals je vader en je ooms. Hemel, Whip, je kunt je niet eens voorstellen hoe Hawaï er over twintig of over vijftig jaar uit zal zien. Misschien verbouwt geen mens meer suiker. Misschien hebben ze helemaal geen schepen meer nodig. Misschien zal deze hele stad met de heuvels daarachter wel een deel van China geworden zijn. Je moet je fantasie durven gebruiken. Als het wiel draait, zorg ervoor dat je boven zit en laat je niet mee naar beneden sleuren.’ Op dit punt in zijn grootvaders toespraak maakte de jonge Whip de oude man erg gelukkig. Het idee dat Hawaï eens een deel van China zou

worden maakte op de jonge Whip helemaal geen indruk. Maar het noemen van dat land deed hem aan Iwilei denken en hij zei zonder blikken of blozen: ‘Ik zou nog wel weer eens naar dat Chinese meisje willen.’ ‘Ik ook,’ brulde de oude man; hij trok aan de leidsels en bracht zijn kleinzoon naar de Rattensteeg. Maar toen zij bij de keet van de man uit Macao waren aangekomen, was het Chinese meisje niet te vinden. Whip lachte daarom opnieuw naar het Ierse meisje dat groter en zwaarder was dan hij, maar zijn grootvader riep: ‘Nee, verdomme! Noreen is van mij.’ Hij scharrelde Raquella uit Valparaiso op en het Spaanse meisje was zo in haar schik bij de gedachte met een jonge, helder uit zijn ogen kijkende knaap samen te zijn dat ze, toen ze hem alleen had, op hem aanviel als een tijgerin. Hij vocht met haar en bezorgde haar een rode striem over haar rug totdat ze hem met een wilde zucht van genot op de grond trok en hem leerde wat geen enkele jongen en maar weinig mannen in Honoloeloe wisten. Het was vreemd, maar toen hij die dag Iwilei verliet, dacht hij niet aan vrouwen maar aan vreemde havens en aan het onverzadigbare verlangen in de wereld om te vechten, en aan schepen—zijn schepen—die naar alle uithoeken van de wereld voeren om vreemde mensen en nog vreemdere produkten mee naar huis te nemen. ‘Ik wil niet terug naar Punahou,’ zei hij die avond aan de grote tafel bij zijn grootvader. ‘Wat wil je dan?’ vroeg zijn vader wiens voornaamste taak in het leven was het feit dat hij een Hawaïaanse halfbloed was te verdoezelen. ‘Ik wil naar zee,’ antwoordde de jonge Whip. ‘Dat zul je dan ook,’ beloofde zijn grootvader, maar die belofte was heel moeilijk te houden en het zag er even naar uit dat de saaie ooms, die de wilde, vrijmoedige meisjes van Iwilei niet kenden, de overwinning zouden behalen. ‘De jongen moet eerst Punahou afmaken en dan naar Yale,’ zei Bromley Hoxworth met nadruk. ‘Loop naar de bliksem met Yale,’ riep kapitein Hoxworth. ‘Yale heeft de man die niet eerst door zijn eigen

ervaringen is gevormd nog nooit iets goeds gebracht. Jouw zoon is uit ander hout gesneden, Bromley. Zijn bestemming ligt op zee.’ ‘Hij moet een opleiding krijgen die hem voorbereidt op zijn toekomstige verantwoordelijke positie bij H&H,’ hield Bromley vol. ‘Luister nou eens even, stelletje blinden!’ brieste Hoxworth. ‘Daarom stuur ik hem nu juist naar zee. Dan kan hij in de wereld de opleiding krijgen die hij nodig heeft om jullie bedrijven goed te leiden. Om jullie wil ik dat hij vóór de mast dient. Omdat er iemand moet zijn bij dit stel angsthazen die een beetje lef heeft en die de dingen eens onbevooroordeeld kan bekijken.’ Hij liet zich in zijn stoel vallen en zei: ‘Ik word doodmoe van dat geklets.’ De ooms waren het eens met Bromley en vooral de gebaarde Micah oogstte succes met zijn betoog dat er in Hawaï een nieuwe tijd was aangebroken, een tijd die een voorzichtig en conservatief beleid vroeg. ‘Het is onze taak onze positie te handhaven en onze voorspoed te consolideren terwijl we nadenken wat we kunnen doen om deze eilanden binnen de Amerikaanse invloedssfeer te brengen. Behoedzaamheid, hard werken en intellect hebben we nodig. Bromley heeft gelijk. De plaats om die goede eigenschappen te leren is Yale.’ ‘Baarlijke nonsens!’ antwoorde kapitein Hoxworth, onderuitgezakt in zijn stoel aan het hoofd van de tafel. ‘Waar jij het over hebt, Micah, is altijd voor vijftienhonderd Mexicaanse dollars per jaar te koop, en weet je waarom dat zo goedkoop is? Omdat dat verdomde Yale-college van je altijd weer precies dat soort mensen in een groter aantal aflevert dan de markt kan opnemen. Maar een man met durf, die op zee, in de handel en met z’n vuisten zijn les heeft geleerd ...’ Hij stond op en liep vol afkeer van hen weg. ‘Dat soort mensen is niet goedkoop. Niemand levert ze in grote aantallen.’

De ooms hielden de jonge Whip uit de buurt van zijn grootvader uit vrees dat de koppige oude heer de jongen aan boord van een van de vele H&H-vrachtschepen die uit Honoloeloe wegvoeren, zou laten aanmonsteren. Om het plan waarvan ze de oude kapitein verdachten te verijdelen, namen ze maatregelen om Whipple naar New England terug te sturen waar hij zich op een rustiger plek zou kunnen voorbereiden op Yale. Maar op een morgen in maart 1870 kwam kapitein Hoxworth er achter waar zijn kleinzoon werd vastgehouden; hij reed er snel met zijn sjees heen en zei tegen de jongen: ‘Vooruit, Whip, we hebben maar een paar minuten.’ ‘Waarvoor?’ ‘Om je te laten aanmonsteren voor Suez.’ De stoere jonge knul, nu bijna veertien en groot voor zijn leeftijd, glimlachte naar zijn oude grootvader en zei: ‘Ik heb hier geen kleren.’ ‘Ga zo maar mee. Je zult kleren méér waarderen als je ervoor moet werken.’ Ze reden snel naar de haven waar Whip automatisch in de richting van een groot H&H-schip liep dat klaar leek om uit te varen. Maar zijn grootvader pakte hem bij de arm en draaide hem in het zonlicht een andere kant uit en vroeg boos: ‘Lieve hemel, Whip, dacht je dat ik je op een van mijn eigen schepen zou zetten? Daar ga je op varen, jongen.’ En hij wees op een verweerde oude walvisvaarder, een driemaster uit Salem in Massachusetts. De tijd had dit schip weinig goeds gebracht want het was met de walvisvaart begonnen toen die al over zijn hoogtepunt heen was. En omdat het schip nooit zijn plaats tussen de over de wereld rondzwalkende schepen had kunnen vinden, had het het ene klusje na het andere aangenomen. Het had driemaal van tuigage gewisseld en voer nu als barkentijn. Het lag klaar om uit te varen voor een speculatieve vaart naar Manila om een te grote lading mahoniehout op te halen dat de kedive van Egypte wilde hebben voor een paleis dat hij aan het bouwen was. Het schip had al een half uur na de aangekondigde tijd van vertrek liggen wachten maar aangezien het voortdurend de

aansluiting op de werelddoceanen gemist had, was dit geen nieuwe ervaring. Maar toch ergerde de kapitein zich hierover en hij was in een slecht humeur toen Rafer Hoxworth met zijn kleinzoon kwam aanzetten. ‘Dit is de jongen over wie ik je vertelde,’ zei Hoxworth. ‘Ziet er stevig uit,’ gromde de norske kapitein. ‘Ga maar naar beneden.’ ‘Ik zou graag even met hem willen praten,’ zei Hoxworth. ‘Vijf minuten dan,’ stond de kapitein toe. Vlug sprong Rafer Hoxworth het vooronder in, greep zijn kleinzoon bij de arm en zei haastig: ‘Als je eenmaal deze haven uit bent, Whipple, heeft die slecht gehumeerde man daarboven de absolute macht over leven en dood. Zijn woord is wet en hij is geen Yale-professortje. Hij is een harde, wrede kerel en je zult noch van hem, noch van mij iets te verwachten hebben als je de lafbek uithangt. ‘Whip, als je in een gevecht verwickeld raakt—en dat gebeurt—onthoud dan één ding. Vecht om te doden. Er is geen andere wet. En als je een man behoorlijk gevloerd op het dek hebt liggen, schop hem dan in zijn gezicht zodat hij, als hij opgekrabbeld is, niet kan beweren dat hij jou er haast onder had. Stamp hem in elkaar, overdek zijn gezicht met littekens, vermink hem zodat hij nooit kan vergeten wie de baas is. En als je dat hebt gedaan, help hem dan omhoog en wees edelmoedig. Whip, je hebt Chinese en Spaanse meisjes geprobeerd. Er zijn er nog wel duizend meer. Probeer ze allemaal. Dat is het enige in je leven waar je nooit spijt van zult hebben. Whip, ik wil dat je terugkomt als een man.’ De tijd vloog voorbij en de jongen had gewild dat hij dit moment eindeloos had kunnen rekken, want hij was erg gehecht aan zijn wilde, oude grootvader; de laatste vraag die hij stelde was echter zowel voor hemzelf als voor zijn grootvader zo verbazingwekkend dat Rafer Hoxworth een paar stappen achteruit deed: ‘Grootvader, als je de meisjes in Iwilei zo graag mocht, wat voelde je dan voor Noelani? Dat snap ik niet.’ Er viel even een stilte en toen zei Rafer: ‘Toen Noelani’s moeder stierf, woog ze bijna

tweehonderd kilo. Jouw overgrootmoeder. En elke dag kroop haar echtgenoot op zijn knieën naar haar toe en bracht haar meliakransen. Dat is goed voor een man.’ ‘Maar hoe kun je nu van een stel meisjes en ook van één vrouw houden? Op hetzelfde moment?’ ‘Kijkje ‘s avonds wel eens naar de hemel, Whip? Naar al die mooie sterretjes? Je zou je handen uit kunnen steken en ze één voor één achterover drukken. Maar dan komt in het oosten de maan op, groot en volmaakt. En dat is heel wat anders, volkomen verschillend.’ Hij gaf zijn kleinzoon een hand, klauterde naar boven, wuifde naar de knorrige kapitein en sprong aan wal. De oude walvisvaarder kraakte in zijn voegen toen de trossen werden losgegooid. Er stak een frisse bries van de bergen achter Honoloeloe op en de reis begon. Toen ontdekt werd wat kapitein Hoxworth met zijn kleinzoon had gedaan was iedereen woedend. Bromley Hoxworth en zijn zwagers dachten er een ogenblik over een van de H&H-schepen achter de vuile oude walvisvaarder aan te sturen en de jongen van boord te halen, maar Hoxworth zei: ‘Hij heeft een papier ondertekend en als je de kapitein van dat schip kent, dan weet je dat de enige manier waarop die jongen ooit van boord kan komen is: óf dood te gaan op zee en in een stuk zeildoek de plomp in te gaan óf als een man zijn tijd uit te dienen.’ Later werd Honoloeloe wat milder gestemd ten opzichte van de resolute oude kapitein en de inwoners begonnen met een geamuseerde genegenheid over hem te praten. Zij zagen hem zoals hij was: de voornaamste burger van de eilanden. Als hij een bank binnenkwam, werd hij onderdanig behandeld. In de kerk bogen de geestelijken voor hem en in de bibliotheek, die hij altijd met royale giften had gesteund, werd hij als de patroonheilige van de wetenschap geëerd. De Chinezen in Honoloeloe hadden het altijd over hem als over ‘die hoffelijke, aardige, oude man’. Hij stierf in juni 1870, hoogbejaard en algemeen in aanzien. Aan zijn doodsbed stonden Hales, Whipples, Jandersen en Hoxworths—de leiders

van Hawaï—maar de overlevende sterveling aan wie hij dacht was zijn kleinzoon Whip die zich kostelijk vermaakte in een bordeel in Manila met een lenige kleine Zuid-Chinese die kort tevoren uit Saigon was ingevoerd.

De middag waarop kapitein Rafer Hoxworth begraven werd, keerde dr. John Whipple, toen eenenzeventig jaar oud, mager, maar goed geconserveerd, van de begraafplaats naar zijn huis terug. Daar zat de zwangere Nyuk Tsin op hem te wachten en hij dacht dat zij uiteindelijk haar vooroordelen had opgegeven en hem medisch advies over haar toestand was komen vragen, maar dat was niet het geval. Ze zei: ‘Mun Ki hij pijn been, u helpen,’ en zij vroeg een medicijn om de stekende pijn te verzachten die haar man bij het werk op de taro-akker had opgelopen. Dr. Whipple kende die vreemde irritatie die soms het gevolg was van het lopen door de modder op de taro-akker en hij gaf Nyuk Tsin daarom een potje zalf. Maar op hetzelfde moment dacht hij bij zichzelf: ‘Ik word zorgeloos met de jaren. Ik zou het been van de man toch eigenlijk zelf moeten zien.’ Maanden later zou hij zichzelf deze onachtzaamheid kwalijk nemen maar in de dagen daarna deed hij dat niet. Nyuk Tsin smeerde de zalf op het zere been van haar man. Zoals zij voorspeld had verdween de irritatie na een paar dagen en hij zette zijn kokswerk voort. Op de vierde dag dacht dr. Whipple aan de zalf die hij voorgeschreven had en hij vroeg terloops: ‘Been, hoe gaat het?’ en Mun Ki stelde hem gerust: ‘Goed, erg goed.’ Maar een tijdje later kreeg de kok weer een raar gevoel in zijn rechterbeen en in zijn linkerbeen begon hij hetzelfde te voelen. Het werd hem weer eens duidelijk dat Amerikaanse dokters heel weinig van het menselijk lichaam af wisten, daarom verzorgde hij zich deze keer zelf met Chinese kruiden—‘s avonds zodat niemand het kon zien behalve zijn vrouw die ze voor hem brouwde—en

deze keer hielp de medicijn echt en de pijn verdween voorgoed. Mun Ki was in zijn schik en hij zwoer dat hij zich voortaan niet meer door dr. Whipple zou laten bedotten. Maar in juli kreeg hij opnieuw pijn in de grote teen van zijn rechtersvoet en die reageerde niet op de normale Chinese behandeling. Toen hij dit aan zijn vrouw vertelde, raadde Nyuk Tsin hem aan: 'Probeer die zalf van de blanke dokter.' En hoewel Mun Ki wist dat het dwaasheid was, liet hij zijn vrouw de zalf op zijn teen smeren. Tot Mun Ki's verbazing ging de pijn helemaal over en hij stond verbijsterd. 'Wacht maar!' waarschuwde hij zijn vrouw. 'Die medicijn van de blanke geneest niets. Volgende week doet het weer pijn.' En tot zijn persoonlijke voldoening kreeg hij gelijk. De pijn kwam weer terug—en erger dan tevoren. Hij dronk daarom nog meer aftreksels van Chinese kruiden en in zekere zin werd de pijn minder; maar nu kreeg hij last van felle steken en na korte tijd begon het ook in zijn linkervoet. Toen kwam er tot zijn ontsteltenis een heel klein wondje aan zijn linkerwijsvinger en dat was op geen enkele manier dicht te krijgen. Hij vertelde hier niets over aan dr. Whipple maar zijn vrouw moest hij het wel laten zien. Later kon Nyuk Tsin zich niet meer herinneren hoe ze het vreselijke, onuitgesproken woord precies met haar echtgenoot wisselde maar ze kon zich nog wel de toenemende angst herinneren die hun dagen vulde—nog steeds zonder een woord te zeggen en terwijl het leven normaal voortging—totdat zij, toen zij haar man op een morgen aan zijn benen hoorde krabben, moedig naar hem toe liep, hem bij de hand nam en zei: 'Vader van Wu Chow, ik moet naar de Chinese dokter toe.' Hij sloeg zijn ogen neer, staarde naar de grond en gaf tenslotte toe: 'Je kunt misschien maar beter naar hem toegaan.' Nadat het middagmaal was geserveerd glipte Nyuk Tsin de tuinpoort door en liep haastig naar de Chinese tempel; daar brandde zij wierook na veel buigen voor het van mededogen vervulde portret van Lu Tsu aan wiens wijsheid zij

de volgende feiten toevertrouwde: ‘De Vader van Wu Chow heeft een stekende pijn die niet weg wil gaan en zijn vinger is ontstoken. Wij zijn bang, Lu Tsu, en wij hopen dat u die alle medicijnen kent ons wilt helpen.’ Zij bad een hele tijd en zocht toen naar de priester, een man met een kaalgeschoren hoofd en een vriendelijk gezicht. Hij had een bamboekoker met bijna honderd genummerde reepjes hout erin. Voorzichtig zette hij de bamboekoker onder een boog en zei van oudsher beproefde gebeden; langzamerhand kwam een van de spaanders los van de andere. Het was nummer eenenveertig, een getal dat elementen van hoop in zich had. De priester schreef op een stukje papier ‘eenenveertig’ en voor een dubbeltje gaf hij het aan Nyuk Tsin. Ze bracht haar recept over de rivier naar een smerig drogisterijtje in de Rattensteeg en toen ze het aan de kruidendokter overhandigde, zei deze: ‘Ha, eenenveertig is een heel goed geneesmiddel. U hebt geluk vandaag.’ Achter hem stonden rijen bussen met kostbare kruiden en uit bus eenenveertig haalde hij een lepel vol en zei: ‘U moet hier een sterke thee van trekken en het onder een gebed opdrinken. Is het voor zwangerschap?’ ‘Nee,’ antwoordde de vrouw eerlijk, ‘het is voor de Vader van Wu Chow.’ De dokter vertrok geen spier maar hij dacht snel: ‘Aha, alweer een die niet zelf durft te komen!’ En tegen Nyuk Tsin zei hij terloops: ‘Het is een goed medicijn tegen steken in je benen.’ ‘Daar ben ik blij om,’ zei Nyuk Tsin en ze merkte niet dat zijzelf niet over steken in de benen begonnen was. Toen zij aanstalten maakte om weg te gaan, zei de dokter terloops: ‘Ik ben er zeker van dat ditje man zal genezen, maar mocht dat niet zo zijn, bedenk dan dat ik alle geneesmiddelen ken. Denk daar aan.’ En Nyuk Tsin was nauwelijks vertrokken of de dokter rende een andere steeg in en riep: ‘Kom eens, Sing! Kom eens, Sing! Ga die vrouw achterna.’ ‘Welke?’ vroeg de leegloper. ‘De Hakkavrouw, die met die grote voeten.’ Maar Nyuk Tsin haastte zich langs een andere weg naar huis en die dag kon de spion haar niet

inhalen. Toen hij de kruidenkenner vertelde dat het hem niet gelukt was, haalde deze zijn schouders op en zei: ‘Ze komt wel terug.’ Geneesmiddel eenenveertig hielp helemaal niet en Nyuk Tsin kon haar groeiende angst niet onderdrukken. ‘Vader van Wu Chow,’ smeekte ze, ‘je moet met me meegaan naar de Chinese dokter.’ ‘Ik ben bang,’ zei Mun Ki. ‘Hij vertelde me dat hij alle geneesmiddelen kent,’ verzekerde Nyuk Tsin hem. Toen de afwas dus klaar was en de vier kinderen aan de zorg van een andere Chinese vrouw waren toevertrouwd, liep Nyuk Tsin met haar man langzaam en doodsbang de Nuuanustraaf af en de rivier over naar de Rattensteeg. Toen zij in de buurt van de dokter kwamen, vormden zij een ongewoon paar, want Nyuk Tsin met haar zwarte broek en kiel dribbelde niet braaf achter haar man aan zoals de Puntigewoonte eiste; ze liep op de Hakkamanier naast hem want ze was zijn vrouw. En als waar was wat zij vermoedde, zou Mun Ki haar de komende tijd méér nodig hebben dan ooit te voren; en hij voelde dat hij haar nodig had en was blij dat zijn sterke vrouw naast hem liep. Toen ze de Rattensteeg bereikten en de rij keten zagen waarin de meisjes woonden, voelde Nyuk Tsin een innig gevoel van dankbaarheid jegens de man die haar voor zichzelf had gehouden in plaats van haar aan de bordeelhouder te verkopen. Door de beklemmende gedachte wat er van haar leven geworden zou zijn als Mun Ki haar niet had gekocht, ging zij nog dichter naast hem lopen; toen de steeg smaller werd, nam zij hem zelfs bij de hand. Eerst had hij de neiging haar van zich af te duwen, maar hij hield haar toch vast; hij kon haar vingers beschermend over de ongeneeslijke wond aan zijn wijsvinger voelen strelen. En op dat woordeloze moment werd er een overeenkomst gesloten; elk van beiden begreep het toen Nyuk Tsin zei: ‘Wat de dokter ook zal zeggen, ik blijf bij je.’ Toen de dokter hen zijn winkel zag binnenkomen, wist hij waar ze bang voor waren en hij wist zeker dat er geld voor hem in zat. Hij hield daarom zijn zachte,

slanke handen beroepsmatig tegen elkaar en glimlachte naar het bezorgde paar. ‘Hielp het geneesmiddel tegen het steken?’ vroeg hij in het Punt. ‘Nee,’ antwoordde Nyuk Tsin. ‘En nu heeft de Vader van Wu Chow een zweer op zijn teen.’ ‘Laat maar eens zien,’ antwoordde de dokter. Maar toen hij een gordijn opzij getrokken had zodat het zonlicht op de plek kon vallen waar Mun Ki zijn voet had neergezet en hij knielde om de open wond en het zieke witte vlees daaromheen te bekijken, deinsde hij instinctief terug, ook al had hij zodra hij knielde geweten wat hij te zien zou krijgen. En Nyuk Tsin zag zijn reactie. ‘Heb je nog meer zweren?’ vroeg de dokter zachtjes. ‘Aan zijn andere tenen, en aan zijn vinger, en zijn schenen doen pijn,’ verklaarde Nyuk Tsin in het gebroken Punt. De dokter onderzocht al die wonden serieus. Toen wreef hij zijn handen alsof hij zich van een of andere vreselijke besmetting wilde ontdoen. Ook dit gebaar zag Nyuk Tsin en zij vroeg dapper: ‘Is het de mai Pake, de Chinese ziekte?’ ‘Inderdaad,’ fluisterde de dokter. ‘O grote God, nee!’ kreunde Mun Ki. Hij huiverde een ogenblik in het donkere kamertje en hij keek zoals een geslagen jongen smekend naar zijn vader opziet. ‘Wat moet ik doen?’ Nu werden alle menselijke reacties bij de dokter weer aan zijn hebzucht ondergeschikt; hij trok zijn beste beroepsgezicht—want hij was helemaal geen dokter maar een landarbeider die een hekel aan hard werken had—en verzekerde Mun Ki: ‘Je hoeft je echt helemaal geen zorgen te maken. Voor de mai Pake heb ik een onfeilbaar geneesmiddel.’ ‘Ja?’ vroeg Mun Ki gespannen, als een wild dier. ‘Kunt u die zweren genezen?’ ‘Natuurlijk!’ glimlachte de dokter geruststellend. ‘Ik heb verscheidene patiënten en geen van hen hoeft zich tot de blanke dokters te wenden.’ Maar Nyuk Tsin lette zorgvuldig op de man en ze wist dat hij loog. Ze zei daarom openlijk: ‘Vader van Wu Chow, deze man kan ons niet helpen. We kunnen ons beter nu tot de blanke dokters wenden.’ Haar man begreep de uitdrukking ‘wenden tot’ en de

belofte van zijn vrouw om de ziekte met hem te delen; dat was meer dan hij op dat moment kon verwerken en hij begon te huilen. ‘Kom,’ zei Nyuk Tsin dapper. ‘Dan gaan we nu naar dr. Whipple.’ Maar de Iwilei-dokter was bang een patiënt kwijt te raken die geld en een goede baan scheen te hebben en hij protesteerde in rad Punti: ‘Ben je als achtenswaardige Punti van plan een kans op genezing te laten schieten alleen omdat een stom Hakkawijf denkt dat zij meer van de mai Pake af weet dan ik? Weet je wel wat het betekent, meneer, als je je tot de blanke dokters wendt?’ En hij begon vreselijke beelden op te hangen: ‘De politie komt je halen? Het bootje aan de pier? De kooi op het dek? De tocht naar het eiland? Meneer, je vrouw is nu zwanger. Stel dat het een zoon is. Wel, je eigen zoon zou je nooit te zien krijgen. Heb je je dat allemaal gerealiseerd? Terwijl ik hier een uitstekend medicijn heb.’ Natuurlijk had Mun Ki aan die vreselijke ziekten gedacht en het openlijk uitspreken daarvan had een verbijsterend effect op hem. Hij wankelde tegen de tafel van de dokter aan en fluisterde: ‘Is het echt de mai Pake?’ ‘Het is de mai Pake,’ herhaalde de dokter koel. ‘De Chinese ziekte. Die heb je. En als je je niet met mijn kruiden behandelt, zal over een maand je gezicht dik gaan worden, je zult slechter gaan zien en je handen en voeten zullen gaan afvallen. Kijk nu al maar eens, arme man.’ En hij pakte Mun Ki’s wijsvinger en prikte er met een vieze naald in; Mun Ki voelde geen pijn. ‘Je hebt de mai Pake, vriend,’ herhaalde de kwakzalver en toen hij zag dat zijn patiënt huiverde van angst, zei hij nog: ‘De ziekte die de blanke dokters “melaatsheid” noemen.’ ‘U bent daar zeker van?’ ‘Elke blanke dokter zal zien dat je melaats bent en weet je wat ze dan doen? De kooi op het bootje.’ ‘Maar u kunt mij behandelen?’ vroeg Mun Ki doodsbang. ‘Ik heb veel patiënten van de mai Pake genezen,’ antwoordde de kruidendokter. ‘Nee, Vader van Wu Chow,’ zei Nyuk Tsin want ze wist in haar hart dat deze dokter een bedrieger was, maar de

kruidenkundige begreep dat er nog maar een klein beetje druk nodig was om Mun Ki tot een van zijn meest winstgevende patiënten te maken; daarom onderbrak hij haar ruw: ‘Hou je mond, stom wijf. Wil je je man zijn enige reddingskans ontnemen?’ Tegen deze uitdaging kon Nyuk Tsin niet op, dus trok ze zich in een hoekje terug en dacht: ‘Arme, domme man. Hij zal zijn geld verspillen aan deze gemene kerel en uiteindelijk zullen we toch de heuvels in moeten vluchten.’ Dus nam Mun Ki in stilte zijn beslissing. ‘Ik wil uw kuur proberen,’ zei hij en de handige dokter antwoordde: ‘Het kost wat tijd, maar heb vertrouwen in me en je zult genezen. Hoeveel geld heb je bij je?’ Mun Ki maakte in paniek zijn beurs open en liet de dokter zijn schamele voorraad dubbeltjes, shillings en realen zien; en de dokter zei verheugd: ‘Nu, dat is meer dan genoeg voor de eerste pakjes kruiden; dus je ziet dat het helemaal niet zoveel kosten zal.’ Maar toen Nyuk Tsin aanstalten maakte enkele van de realen weg te pakken, liet de dokter zorgvuldig zijn handen over de munten glijden en hij stelde voor: ‘Ik zal je wat meer kruiden geven zodat je niet zo gauw naar Iwilei hoeft terug te komen.’ ‘Zal ik door die kruiden genezen?’ vroeg Mun Ki. ‘Wees daar maar niet bang voor,’ stelde de dokter hem gerust. En met hun pak kruiden in een doek gewikkeld verlieten Mun Ki en zijn vrouw de zogenaamde dokter en gingen naar huis. Nu vormden ze een heel ander paar want de onuitgesproken angst die hen op de tocht naar Iwilei had achtervolgd was nu werkelijkheid geworden: Mun Ki was melaats en de wet gebood streng dat hij zich moest melden en hij zou voor de rest van zijn leven naar een melaatseneiland worden verbannen. Hij was nu anders dan alle andere mensen want hij was onherroepelijk gedoemd te sterven aan de meest verschrikkelijke ziekte die de mens kende. Zijn tenen zouden afvallen en zijn vingers ook. Zijn lichaam zou gaan rotten en hij zou van verre al te ruiken zijn alsof hij een dier was. Zijn gezicht zou groot, dik,

schilferig en harig worden zoals bij een leeuw. Hij zou slecht gaan zien zoals een uil overdag. Dan zou zijn neus weggroten, zijn lippen zouden verdwijnen en de etterende zweren zouden over zijn wangen kruipen en zijn kin wegvreten totdat hij tenslotte zonder gestalte, zonder gezicht, zonder handen en voeten ellendig zou sterven. Hij was melaats. Deze gedachten spookten Mun Ki door het hoofd op de warme julidag in 1870 toen hij versuft en angstig terugliep uit Iwilei. Zijn vrouw liep dapper naast hem en hield zijn gedoemde vingers beschermend in haar hand. Ze dacht heel eenvoudig: ‘Ik blijf bij hem en als hij de heuvels in moet vluchten, vlucht ik met hem mee; en als hij gepakt en naar het melaatseneiland gestuurd wordt, ga ik ook.’ In deze simpele gedachten vond zij troost en in de maanden daarna week zij geen stap van zijn zijde. Toen ze haar verbijsterde echtgenoot naar de keuken van de Whipples teruggebracht had, deed zij precies wat de kwakzalver had voorgeschreven: ze kookte de akelig ruikende kruiden en liet haar man het brouwsel drinken. Waar de dokter met zijn vuile naald in de vinger geprikt had, maakte ze het wondje schoon door het uit te zuigen. Toen bracht ze Mun Ki naar bed, kookte het avondeten en diende het zelf op. ‘Mun Ki niet goed,’ legde zij uit in de ruime eetkamer. ‘Moet ik eens naar hem kijken?’ vroeg dr. Whipple. ‘Nee,’ zei ze. ‘Hij gauw weer goed zijn.’ Nyuk Tsin moest haar zieke man—want de behandeling van de kwakzalver haalde niets uit—voor iedereen verborgen houden, want er was dit jaar een algemene klopjacht op melaatsen gehouden en er waren er ongeveer honderdzestig naar het melaatseneiland gebracht om in eeuwige ballingschap langzaam maar zeker te sterven. Wantrouwige spionnen hadden trucs bedacht om onverdachte melaatsen te pakken. Een van hen zei opschepperig: ‘Ik kan een melaatse aan zijn ogen herkennen. Hij kijkt je aan met een soort glazige ogen; je kunt je niet vergissen.’ Een ander zei: ‘Het is wel waar wat je zegt, maar dan is de ziekte al in een

verder stadium. Het is de kunst het eerder te ontdekken voordat er anderen door kunnen worden besmet. Je moet naar het dikker worden van de huid van het gezicht kijken. Dat is het onfeilbare teken.’ ‘Nee,’ zei de eerste man weer. ‘Er bestaat maar één onfeilbaar teken. Wanneer je iemand een hand geeft, duw dan de nagel van je vinger in zijn vlees en als die erin blijft staan, weet je zeker dat je met een melaatse te doen hebt.’ Nyuk Tsin bekeek haar man zorgvuldig en zag tot haar geruststelling dat noch zijn ogen noch de huid van zijn gezicht de verborgen verwoestingen van de ziekte verrieden. Maar ze merkte ook dat hij meer rilde dan vroeger en dat de zweren op zijn voeten groter werden. ‘Op een dag ziet iemand die en dan loopt hij naar de politie,’ dacht ze. Om dat te voorkomen ging ze naar de Chinese tempel. Ze negeerde Lu Tsu die haar had bedrogen, knielde voor het beeld van Kwan Yin, de godin van het mededogen, en bad: ‘Help mij, goede Kwan Yin, om de Vader van Wu Chow van het melaatseneiland te houden. Help mij om hem te verbergen.’

Dit waren inderdaad zware jaren voor Hawaï. Vóór de komst van de blanken was melaatsheid onbekend. Toen kregen op onnaspeurlijke wijze de alii het, mogelijk van een zeeman op doorreis die op de Filippijnen besmet was, en van 1835 af had deze verwoestende ziekte door de rangen der edelen van de eilanden geraasd zodat de kwaal in het geheim bekend stond als de mai Alii, de ziekte der edelen. Maar mét de komst van de Chinezen kwam de kwaadaardige aandoening ook onder het gewone volk en dat gaf haar een blijvende naam: mai Pake. In de gebieden waar de Hakka en de Punti vandaan gekomen waren kwam melaatsheid zelden voor; het was nooit een duidelijk Chinese ziekte geweest. Maar de ongelukkige naam was er nu eenmaal en die bleef. Toen in 1870 dan ook bij een Chinees melaatsheid werd geconstateerd, waren de

tegen hem genomen maatregelen nog strenger dan tegen andere mensen. Spionnen waren dus actiever onder de Chinezen omdat de beloningen voor hen groter waren. Dit was de tijd waarin een overigens fatsoenlijk mens naar het gezicht van zijn vijand keek en wanneer hij een puistje, uitslag of eczeem zag, zijn vijand aanbracht. De man werd dan opgejaagd, gegrepen en in de kooi gestopt. Er waren geen beroep, geen hoop en geen ontsnapping mogelijk. De gedoemde man had nog één mogelijkheid enige vreugde in de lange jaren van zijn ballingschap onder de beschamendste omstandigheden te brengen. Als een niet besmet mens, volledig bewust van wat hij deed, vrijwillig met hem meeding naar het leprozenoord, was hij of zij daar vrij om te gaan en de onvermijdelijke dood wat te verlichten. De heiligen die zich aanboden om de hel van de melaatsheid te delen zijn bekend geworden als de kokua's, de helpers. Meestal waren ze Hawaïaanse vrouwen die hun eigen leven opofferden om anderen te helpen; soms liepen ze de vreselijke ziekte zelf ook op en stierven ze in ballingschap. Zo kreeg het woord *kokua* in die bange jaren een speciale betekenis: als je van een vrouw op Hawaï zei: 'Zij was een kokua,' betekende dit dat je een speciaal respect voor haar had dat de rest van de wereld niet begreep. Midden september, toen Nyuk Tsin in verwachting was van haar vijfde kind en het haar volkomen duidelijk werd dat Mun Ki niet zou genezen en dat de kruiden van de kwakzalver niets uitrichtten, wachtte ze daarom op een dag totdat het avondeten genuttigd was. Ze knielde neer voor haar echtgenoot om het besluit dat ze meer dan een maand geleden genomen had te bevestigen: 'Vader van Wu Chow, ik zal je kokua zijn.' Een paar minuten zei hij geen woord, hij keek ook niet naar de voor hem knielende vrouw. In plaats daarvan pakte hij traag een van haar naalden en stak die voorzichtig in elke vinger van zijn linkerhand. Na twee pogingen zei hij: 'Er zit geen gevoel in.' 'Zullen we ons verbergen in de heuvels.'"

vroeg zij. ‘Niemand heeft het nog bij me opgemerkt,’ antwoordde hij. ‘Misschien werken de kruiden volgende week.’ ‘Vader van Wu Chow,’ zei ze, ‘de dokter is een kwakzalver.’ Hij legde zijn hand op haar mond en zei: ‘Laten we het nog eens proberen.’ ‘Wij hebben bijna geen geld meer,’ zei ze. ‘We moeten het opsparen voor de kinderen.’ ‘Als jeblieft,’ fluisterde hij. ‘Ik heb het gevoel dat de kruiden deze keer zullen helpen.’ Ze pakte de laatste kostbare dubbeltjes en realen en sjouwde in de hete septemberzon nog eens naar Iwilei. Toen ze in de Rattensteeg kwam, merkte ze dat twee mannen heimelijk naar haar keken. Eerst dacht ze: ‘Ze denken dat ik een van de meisjes ben,’ maar plotseling besepte ze dat zij niet op die manier naar haar keken; ze schrok: ‘Dat zijn spionnen en zij kijken wie er naar de dokter gaat. Als zij Mun Ki aanbrengen, krijgen zij een beetje geld.’ Ze liep daarom door naar een volgende steeg, liep toen door een andere terug en glipte tenslotte het winkeltje van de dokter binnen. Hij was opgewekt. ‘Maakt uw Puntie-echtgenoot het goed?’ vroeg hij hoffelijk. Iets in de manier van doen van de man die dag deed Nyuk Tsin op haar hoede zijn en zij loog: ‘Hij is u erg dankbaar, dokter. Alle zweren zijn weg en de steken in zijn benen zijn bijna over. We zijn geweldig opgelucht.’ De dokter stond verbaasd bij dit nieuws en vroeg: ‘En toch wil je nog meer kruiden hebben?’ ‘Ja,’ antwoordde Nyuk Tsin en ze voelde zich erg ellendig. ‘Een beetje voor de benen, dan zal hij genezen zijn.’ ‘Zal hij genezen zijn?’ herhaalde de dokter nieuwsgierig. ‘Ja,’ antwoordde Nyuk Tsin en deed alsof ze erg opgelucht was. ‘Het schijnt toch geen mai Pake te zijn geweest. Meer een zweer van het werken op de taro-akker.’ ‘Waar woont de man die nu genezen is?’ vroeg de dokter langs zijn neus weg terwijl hij de pot vulde; en door de manier waarop hij dat zei wist Nyuk Tsin zeker dat hij met de spionnen buiten samenspande en dat hij de namen van zijn klanten aan hen doorgaf. Zo konden de door de ziekte

getroffen Chinezen eerst al hun geld aan kruiden besneden en naderhand kon hij dan nog een paar realen méér incasseren als beloning van de regering omdat hij hen bij de lepra-autoriteiten had aangebracht. ‘Wij wonen op de Malama Suikerplantage,’ zei Nyuk Tsin rustig. ‘Mooie plantage,’ antwoordde de dokter terloops. ‘Welk kamp?’ ‘Kamp nummer twee,’ antwoordde Nyuk Tsin, maar toen de voorzichtig spionerende dokter haar de kruiden gaf en hun laatste munten begon op te pakken, kon ze hem niet langer verdragen. Ze greep snel de munten weer terug, pakte een blauwe fles, sloeg er de hals af en drukte de glaspunten in het gezicht van de dokter. En toen het glas hem in het gezicht sneed en zijn eigen kwakzalversmiddeltjes in zijn ogen kwamen en hem pijn deden, smet ze hem het geld in het gezicht en fluisterde met een van haat verstikte stem: ‘Dacht je dat je me voor de gek kon houden? Ik weet dat je in het geheim de politie inlicht. Zwijg dat je bent!’ In haar onbeheerste woede smet ze een stel kruidenpotten op de grond, schopte ze met haar blote voeten weg en greep toen de stukgeslagen blauwe fles om de dokter opnieuw te lijf te gaan. Maar hij vluchtte huilend van de pijn naar het achterstuk van zijn winkeltje; dus liep ze vlug door een zijstraat weg. Ze wachtte echter lang genoeg om even naar de keet van de dokter te kijken. Toen de man bleef schreeuwen renden de twee spionnen naar binnen om hun medeplichtige te hulp te komen. Nyuk Tsin keerde daarop langs een omweg naar het huis van dr. Whipple terug. Toen ze thuiskwam, liep ze niet onmiddellijk het hek door maar ging verder. Nu en dan wachtte ze om te kijken of ze niet gevolgd werd. Eindelijk ging ze met lege handen naar haar man en zei: ‘De dokter was een spion. Hij was van plan ons vanavond aan te geven, want zijn helpers stonden te wachten.’ ‘Wat heb je gedaan?’ vroeg Mun Ki. ‘Ik hoop dat ik hem een oog heb uitgestoken,’ antwoordde Nyuk Tsin. Die avond werkte zij haar volgende plan uit. Na het avondeten liep ze het terrein

van de Whipples af en wandelde de Chinese wijk door naar gezinnen waarvan de man samen met haar in het ruim van de *Carthaginian* naar Hawaï was gekomen. Want al die mensen waren broeders voor elkaar en ze zei tot elk van hen: ‘Wil je een van de zoons van je broeder Mun Ki in huis nemen?’ Bijna zonder uitzondering luisterden de Chinezen, zeiden niets, keken Nyuk Tsin aan en vroegen tenslotte: ‘Is het de mai Pake?’ en zonder angst—want ze wist dat niemand van de *Carthaginian* zijn broeder zou verraden—antwoordde ze steeds eerlijk: ‘Ja.’ En dan vroeg de man: ‘En word jij zijn kokua?’ En wanneer Nyuk Tsin knikte, zei de man ofwel: ‘Ik neem een van je kinderen,’ ofwel: ‘Ik kan zelf geen kind nemen, maar laten we naar Ching Gar Foo gaan want die neemt er zeker een.’ Maar ze merkte dat zij huiverden als zij dicht bij haar kwamen. Tegen middernacht had Nyuk Tsin haar vier zoons en haar huisraad ondergebracht en had ze afspraken gemaakt met een kok van een van de families Hewlett dat zij, wanneer haar kind geboren zou zijn het per schip van het melaatseneiland naar Honoloeloe zou laten terugkeren om er die kok voor te laten zorgen. Ze had daarom weinig hoop maar was toch wat opgelucht toen ze naar haar man terugging om hem te vertellen dat zijn zoons ondergebracht waren. Maar toen zij bij het huis van de Whipples kwam, zag ze onverwacht licht in haar vertrekken; ze begon te rennen omdat ze in de mening verkeerde dat Mun Ki lag te slapen. Maar toen ze de kleine houten keet binnenstormde, zag ze dr. Whipple met een lamp in zijn rechterhand naast het bed staan. De Amerikaanse dokter en de Chinese vrouw keken zwijgend met respect naar elkaar en zij zag dat de tranen de witharige man over de wangen stroomden. Hij pakte Mun Ki’s hand en wees op de wonden; Nyuk Tsin, die zag dat dr. Whipples vinger naar de ten dode gedoemde hand wees, moest een andere kant uit kijken. ‘Hij is melaats,’ zei de dokter. Toen hield hij de lamp voor het gezicht van zijn meid en vroeg: ‘Wist jij dat?’

‘Ja,’ zei ze. ‘Ik begrijp het,’ antwoordde hij. Toen zette hij de lamp neer en wilde haar vragen gaan stellen, maar zij vroeg: ‘Hebben slechte mensen het u verteld?’ ‘Nee,’ antwoordde dr. Whipple. ‘Ik bedacht ineens dat ik Mun Ki al een tijdje niet gezien had en ik herinnerde me dat hij een stekende pijn in zijn benen had. Ik lag in bed, mevrouw Kee, en plotseling dacht ik: “Mun Ki is melaats.” Daarop liep ik hierheen, en ik had gelijk.’ ‘Morgen de volgende dag hij weggaan?’ ‘Ja,’ zei dr. Whipple zo zakelijk mogelijk, maar het verschrikkelijke dat in die woorden besloten lag werd hem te veel en hij zei met bevende stem: ‘Mevrouw Kee, laten wij samen bidden.’ En hij knielde neer in de kleine hut, vroeg zijn meid hetzelfde te doen, vouwde Mun Ki’s gedoemde handen op christelijke wijze en bad: ‘Barmhartige, genadige God, zie neer op Uw nederige dienaren en schenk moed aan de harten van deze beproefde mensen. Help Mun Ki de komende dagen te doorstaan met een moed waarop zijn goden trots zouden zijn. Help mevrouw Kee de dingen die gedaan moeten worden te begrijpen en te aanvaarden.’ Zijn stem stokte en hij kon enkele ogenblikken niets zeggen. Toen bad hij met van tranen verstikte stem: ‘Barmhartige God, vergeef mij de verschrikkelijke plicht die ik moet vervullen. Vergeef mij alstublieft, alstublieft, vergeef mij.’ Toen hij dit gebed had uitgesproken, zakte hij op de grond in elkaar. Hij scheen aanvankelijk niet de kracht te hebben op te staan. Eindelijk stond hij en vroeg Nuyk Tsin: ‘Weet je wat ik moet doen?’ ‘Ja, dokter. Morgen politie.’ ‘Ik moet het doen,’ antwoordde hij verdrietig. ‘Maar jij kunt hier blijven zolang als je wilt, jij en al je kinderen,’ verzekerde hij haar. ‘Ik kokua,’ zei zij eenvoudig. Hij dorst haar niet aan te kijken toen de verpletterende betekenis van dit woord tot hem doordrong want hij wist wat dit betekende: verbanning, de verschrikkingen van de melaatsenkolonie, de kinderen voor altijd kwijt ... Hij dacht: ‘Ik zou er de moed niet toe hebben.’

Toen herinnerde hij zich dat Mun Ki van plan was geweest Nyuk Tsin in de steek te laten zodra zij naar China terug zouden gaan en haar de kinderen af te nemen. En nu ging zij vrijwillig mee als zijn kokua. Hij hief langzaam het hoofd op en keek Nyuk Tsin aan. Zij was een kleine Chinese vrouw; ze had niet veel haar, schuin staande ogen, bruine rimpels rond haar mond maar ze was zijn zuster. Hij stapte naar voren, kustte haar op beide wangen en zei: ‘Ik had kunnen weten dat je kokua zou worden.’ Hij wendde zich af om zijn tranen te drogen. Toen vroeg hij opgewekt, als een dominee: ‘En wat kunnen we voor de kinderen doen?’ ‘Vanavond ik een jongen hier, een jongen hier, een jongen hier ondergebracht, allemaal ondergebracht.’ Ze vertelde hem welke gezinnen welk kind zouden nemen en daarna vroeg ze: ‘Morgen politie?’ ‘Ja, ik moet het wel zeggen. God zij mij genadig, ik moet wel.’ ‘Ik weet, dokter. Lange tijd geleden ik mijn man zeggen: “Politie gaan,” maar wij hopen.’ ‘God zal hen die hopen vergeven,’ zei de oude man. Meteen toen hij weg was, stond Mun Ki al naast zijn bed, vol energie. ‘We gaan de heuvels in!’ bezwoer hij haar. ‘De politie vindt ons daar nooit.’ ‘Waar moeten we eten vandaan halen?’ vroeg Nyuk Tsin. ‘We stelen voedsel,’ zei Mun Ki opgewonden. Hij had visioenen van een vrij leven in de bergen. Hij en Nyuk Tsin zouden voor niemand werken en misschien zouden zelfs de zweren verdwijnen. ‘Vooruit!’ riep hij. ‘Wij moeten weg voordat de politie komt.’ Nyuk Tsin keek haar man ongelovig aan. Hoe kon hij hopen zich in de heuvels ten noorden van Honoloeloe te verschuilen, terwijl de politie hem binnen zes uur op het spoor zou zijn en iedere Hawaïaan die twee Chinezen over de karrensporen zag sjokken wist dat zij mai Pake hadden? Het was belachelijk, dwaas, even nutteloos als het vertrouwen in de kwakzalver. Ze stond op het punt hem dat te zeggen, maar toen keek ze op een nieuwe manier naar haar dwaze man: ze zag hem als een vergankelijk hoopje aarde, botten, verwarde verlangens, een vlecht en

handen die spoedig door de melaatsheid zouden worden aangetast. Hij was een man die heel verstandig kon zijn en het volgende ogenblik heel dwaas, zoals nu. Hij was een menselijk wezen die van kinderen en van oude mensen hield, maar die dikwijls zijn leeftijdgenoten vergat. Hij was een snelle gokker, altijd vol hoop. Hij had gehoopt dat de kwakzalver hem genezen zou; nu hoopte hij dat hij zich ergens in de bossen kon verbergen. Maar vóór alles was hij haar man. Ook al was hij een Punti, hij had haar tot vrouw gekozen en zij hield meer van hem dan van haar eigen zoons. Als hij deze krankzinnige wens koesterde zijn geluk nog eens in de heuvels te beproeven, zou ze met hem meegaan, want hij was een koppig man en soms een dwaas maar hij was een man die het verdiende bemind te worden. Het was twee uur in de morgen toen Nyuk Tsing klaar was met alles waar de kinderen zich aan zouden kunnen bezeren in de hoogste weg te bergen. Daarna ging zij naar elk van de slapende kinderen op de lange, gladde planken en legde zijn kleren klaar, zodat wanneer de jongens 's morgens ontdekt zouden worden, zij er netjes uit zouden zien. Vervolgens maakte ze haar bed op, pakte haar man bij de hand en liep vóór hem het hek van de Whipples uit in de richting van de bergen bij Oahu. Maar haar vertrek vond niet onopgemerkt plaats want dr. Whipple kon niet slapen en had de woning van de Chinezen in de gaten gehouden omdat hij een vluchtpoging verwachtte. Maar toen die plaatsvond en hij het magere Chinese vrouwtje haar ten dode opgeschreven man naar de heuvels zag brengen, kon hij het niet over zijn hart verkrijgen hen tegen te houden of alarm te slaan. En toen zij behoedzaam terugkwam om het hek dicht te doen zodat zijn honden niet weg konden lopen, bad hij: 'Moge God hen die hopen genadig zijn.' Aanvankelijk was hij geneigd naar beneden te gaan en de Chinese kinderen zijn huis binnen te halen, maar hij dacht: 'Daardoor zou iemand wakker kunnen worden. Trouwens, ik ben ervan overtuigd dat Nyuk Tsing hen

goed verzorgd heeft achtergelaten.’ Daarom ging hij bij het raam zitten en hield het huis waar de kinderen sliepen in de gaten. Maar na een tijdje redeneerde zijn door een verblijf van achtenveertigjaar in de tropen ongeschokt New England-geweten: ‘Die kinderen mogen geen minuut langer in dat besmette huis blijven. Als we hen er nu uithalen, kan hen dat van de ziekte redden terwijl een uur uitstel hun die kan bezorgen.’ Hij ging daarom in het donker, vóór het aanbreken van de dag, met zijn vrouw naar het huisje van de Chinezen, maakte de kinderen vriendelijk wakker om ze niet aan het schrikken te brengen, kleepte hen uit zodat ze geen stukje van hun oude kleding aanhielden en droeg ze naar zijn huis. Toen hij dat gedaan had, keek dr. Whipple op zijn horloge en dacht: ‘Nyuk Tsin en haar man hebben twee uur voorsprong. Ik kan nu de politie wel waarschuwen,’ en hij stuurde een bediende naar de autoriteiten. Toen die kwamen, zei hij: ‘Mun Ki is melaats. Wij moeten het huis verbranden met alles wat er in zit.’ Zelf stak hij het huisje van de Chinezen en dat waarin gekookt werd in brand. Toen wees hij in de richting van het Nuuanudal en zei: ‘Ik denk dat zij naar die heuvels op weg zijn.’ Hij verwachtte de gehele morgen de politie met de beide Chinezen te zien verschijnen maar ze werden nog niet gepakt. De middag en de avond gingen voorbij zonder dat de bedienden van dr. Whipple gegrepen werden. Dit vond de dokter vreemd en de volgende morgen vroeg informeerde hij bij de politie wat er was gebeurd. ‘Er is geen spoor van hen te vinden,’ vertelden de beambten. ‘Ik ben er zeker van dat zij de Nuuanu stroomopwaarts zijn gegaan,’ verzekerde dr. Whipple hun. ‘Als dat zo is, dan zijn ze verdwenen,’ antwoordden de politiemensen. Een afschuwelijke gedachte kwam bij de dokter op en hij vroeg: ‘Hebben jullie aan de voet van de Pali gekeken?’ ‘We hebben aan zelfmoord gedacht,’ verzekerden de agenten hem, ‘we hebben de rotsen van de Pali afgezocht, maar ze zijn niet naar beneden gesprongen.’ Het mysterie

werd van dag tot dag groter. Nyuk Tsin en haar fantasierijke echtgenoot hadden het wonder volbracht waarop Mun Ki had vertrouwd: ze waren naar de bergen gevlucht en waren daar verdwenen. Gelukkig waren de kruidendokter en zijn twee verspieters zo fortuinlijk geweest Nyuk Tsins vreemde gedrag bij de politie aan te geven voordat dr. Whipple zijn melding doorgaf: ‘Wij zijn er zeker van dat zij haar man verbergt, en hij is mai Pake.’ Zij kregen dus hun beloning en de kruidendokter vertelde zijn vrienden dikwijls: ‘Als ik tot de volgende morgen gewacht had, zou de melaatse verdwenen zijn en zou ik niets gekregen hebben. Dit bewijst maar weer dat het altijd het beste is meteen je plicht te doen. Laat de luiwammesen maar in bed liggen tot de dag waarop het hun uitkomt.’ Na een week kwam de politie weer bij dr. Whipple en erkende: ‘Wij hebben elke grashut tussen hier en de kust aan de andere kant bekeken. Geen Chinees te vinden. We vroegen ons af of uw bedienden misschien teruggekomen zijn en zich hier in de buurt ergens verstopt hebben. U hebt het over afspraken gehad die de vrouw heeft gemaakt om haar kinderen weg te geven. Welke gezinnen heeft zij uitgekozen?’ Maar een minutieus onderzoek van die mogelijkheid leverde evenmin iets op over de vluchtelingen; daarom zei de politie: ‘We staan voor een raadsel. Nyuk Tsin en haar man hebben zich op een of andere manier onzichtbaar gemaakt.’ En voor zover er actief gewerkt werd, was hiermee het onderzoek naar de melaatse officieel beëindigd.

De avond waarop Nyuk Tsin vóór haar echtgenoot door het hek van Whipple ging en daarna terugliep om het dicht te doen opdat de honden niet zouden ontsnappen, liep zij snel in de richting van de bergen en terwijl zij stevig doorstapte moest Mun Ki, die een paar passen achter haar liep, wel naar haar grote, niet omwikkelde voeten kijken en hij dacht: ‘In een

nacht als deze is het heel goed als een vrouw zulke voeten heeft.’ Maar toen hij over het oude probleem dat de Punti en de Hakka gescheiden hield nadacht, kwam het droevige feit weer bij hem boven dat hij zijn dorp nooit meer zou terugzien. Hij werd verdrietig, verloor zijn optimisme en zei: ‘Het zal gauw ochtend worden en dan vinden ze ons.’ Zijn vrouw, die eerst tegen deze dwaze ontsnappingspoging gekant was geweest, werd nu degene die haar echtgenoot aanzette om vol te houden en ze verzekerde hem: ‘Als we maar vóór het aanbreken van de dag de lage heuvels kunnen bereiken, zijn we veilig,’ en ze begon listen te bedenken waarvan ze er een in praktijk bracht toen het licht werd. ‘We verstoppen ons in dat struikgewas,’ zei ze, ‘zo dicht bij de weg kijkt geen mens.’ ‘De hele dag?’ vroeg haar besluiteloze echtgenoot. ‘Ja. Er loopt een stroompje door de struiken en ik heb een paar ballen koude rijst.’ Ze liepen met een omweg naar het struikgewas om er geen voetstappen heen te laten leiden en zodra er bij daglicht mensen op de weg verschenen, had niemand de melaatse en zijn kokua gezien. Ook de politie niet toen die langs de struiken draafde. De kinderen op weg naar school evenmin. De gehele dag hield de stoutmoedige Nyuk Tsin haar man verborgen. Ze sliepen lange tijd maar als Mun Ki sliep en Nyuk Tsin waakte, schrok ze van de manier waarop haar man lag te rillen: melaatsheid scheen namelijk gepaard te gaan met een koorts die een besmet mens altijd koud en beverig maakte. ‘s Avonds wakte Nyuk Tsin haar man, telde haar rijstballen en ging op weg in de richting van de bergen. Zij wist helemaal niet waar ze heen ging want ze werd slechts door één gedachte gedreven: hoe langer zij de politie uit handen bleven, des te langer waren zij vrij; een dergelijke simpele theorie kon iedereen begrijpen. Zij kregen honger, werden koud en moe, maar ze hield hen beiden op de been. Zo wisten zij drie dagen lang aan gevangenneming te ontkomen maar zij waren van honger en vermoeidheid de uitputting nabij. ‘Ik heb geen

kracht meer in mijn voeten,' zei de zieke man. 'Je kunt op mijn schouders steunen,' antwoordde Nyuk Tsin. En die nacht hing Mun Ki tegen de rug van zijn vrouw aan, maar gebruikte wanneer hij maar kon zijn eigen zieke benen om te lopen. Zo kwamen zij wat vooruit naar een hun onbekend doel. Maar het was heel duidelijk dat dit de laatste nacht was dat Mun Ki vooruit kon komen. Tegen de ochtend legde zijn vrouw hem daarom neer in een verborgen ravijn, waste zijn gezicht met koud water dat in de heuvels stroomde en ging er op uit om eten te zoeken. Het regende die dag. Terwijl Nyuk Tsin door de bergen zwierf om wortels te zoeken en tevergeefs probeerde een vogel te vangen, lag haar zieke echtgenoot te huiveren op de koude grond; regenwater liep onder zijn schouders en heupen door waardoor hij spoedig nat en nog kouder werd. Het was een droevige, hongerige nacht. Met alleen een paar wortels om op te kauwen en zelfs zonder een spoortje hoop om op te vertrouwen. Het was de bedoeling van Mun Ki om, als het ochtend werd, naar de grote weg te kruipen en daar te wachten totdat de speurende politiemensen hem zouden vinden. Maar Nyuk Tsin had andere plannen. Een uur vóór zonsopgang zei ze tegen haar bibberende echtgenoot: 'Vader van Wu Chow, blijf hier en ik beloof je dat ik met voedsel en hulp zal terugkeren.' Ze maakte voor hem een bed in de vochtig-warme aarde en zag tot haar verdriet dat het die dag weer zou gaan regenen, maar ze zei hem dat hij goede moed moest houden want ze zou gauw terugkomen. Ze kroop voorzichtig tussen de bomen door die langs de grote weg stonden en zocht smalle paden die in de richting van de heuvels liepen. En na een tijdje kwam ze bij een pad met duidelijke voetsporen. Dat volgde ze een paar honderd meter totdat ze op een open plek kwam waar een bijna in elkaar gezakte grashut stond; een circa honderdvijfendertig kilo zware Hawaïaanse zat heel genoeglijk voor de deur. Voorzichtig, maar vol vertrouwen, liep Nyuk Tsin het pad af

om de enorme vrouw te begroeten. Voordat de Chinese meid echter iets kon zeggen ter verklaring van haar onverwacht verschijnen op de open plek, vroeg de dikke Hawaïaanse: ‘Bent u de Chinese die mai Pake heeft?’ ‘Mijn man, die in het ravijn verborgen ligt, heeft het,’ antwoordde Nyuk Tsin in het Hawaïaans. De dikke vrouw begon in haar wankele stoel heen en weer te schommelen en klaagde: ‘Auwe, auwe! Het is zo vreselijk, de mai Pake.’ Toen keek ze naar de Chinese en zei: ‘Al drie dagen is de politie hier iedere dag naar jullie komen zoeken.’ ‘Hebt u misschien wat eten voor ons?’ vroeg Nyuk Tsin. ‘Natuurlijk!’ riep de vrouw. ‘We hebben alleen niet veel. Kimo!’ riep zij onverwacht, en uit de lage grashut kwam een grote, dikke, luie Hawaïaan te voorschijn. Hij droeg geen hemd en had een vrijwel versleten ma (rozenbroek aan die met een stuk touw werd opgehouden. Hij had zich niet geschoren of gewassen en hij had kennelijk maandenlang met zijn broek aan geslapen; hij had echter een groot, vriendelijk, grijnzend gezicht. ‘Wat is er, Apikela?’ vroeg hij, haar bij haar bijbelse naam Abigail noemend. ‘De mai Pake houdt zich schuil in het ravijn,’ legde Apikela uit, ‘hij heeft in geen vier dagen te eten gehad.’ ‘Dan zullen we hem maar wat te eten geven!’ antwoordde Kimo, gedoopt als Jacobus. En hij liep snel de grashut weer binnen en kwam meteen terug met een tibladd vol poi, wat gebakken broodvruchten en een paar stukken kokosnoot. ‘Rijst heb ik niet,’ grapte hij. ‘Ik zal het naar de zieke man brengen,’ antwoordde Nyuk Tsin. ‘Ik ga wel met je mee,’ bood Kimo aan. ‘Dat is niet nodig,’ wierp Nyuk Tsin tegen want ze wilde niet dat deze aardige mensen last kregen met de politie. ‘Hoe wil je hem dan hierheen brengen?’ vroeg Kimo. Nyuk Tsin kon haar oren nauwelijks geloven. Zonder Kimo aan te kijken vroeg ze zacht: ‘Mag ik hem hier dan verbergen ... een paar dagen?’ ‘Natuurlijk!’ lachte Apikela, terwijl ze heen en weer schommelde. ‘Die verdomde politie!’ ‘Het is vreselijk zieke mensen op te pakken en ze naar een

eenzaam eiland te sturen,' bevestigde Kimo. 'Als iemand moet sterven, laat hem dan te midden van zijn vrienden doodgaan. Hij zal toch snel sterven en hij doet geen mens kwaad.' Hij pakte het voedsel in en zei: 'Vertel me maar waar de arme kerel ligt.' Maar nu stond Apikela op en zei: 'Nee, Kimo. Ik ga. Als er politie op de weg is, is het beter als ze mij ondervragen. Want ik kan beweren dat ik op weg ben naar mijn werk; en als ze hier komen, is het minder verdacht als je —zoals gewoonlijk—in huis ligt te slapen.' Kimo dacht een ogenblik over deze logische gedachtegang na en was het toen met zijn slimme vrouw eens dat het beter zou zijn de dagelijkse routine niet te doorbreken. Daarom ging hij weer naar bed; de dikke Apikela sjokte het pad af en Nyuk Tsin liep gelijk met haar op, sluipend door het van regen druipende bos. Toen de vrouwen een stukje gelopen hadden, bleef Apikela staan, gaf de Chinese een teken en zei: 'Het zou beter zijn als ik twee meliakransen om mijn nek had. Ga terug en vraag daar Kimo om.' En toen de zware vrouw de geurige meliabladeren over haar schouders had gelegd, liepen ze weer verder. Haar strategie was de juiste, want toen zij op de weg kwamen, terwijl Nyuk Tsin achter in het bos wegdook, kwamen politieagenten te paard voorbij. Ze vroegen: 'Heb je de Chinees met mai Pake gezien?' 'Nee,' antwoordde zij kortaf. 'Wat doe je zo vroeg buitenshuis, Apikela?' 'Meliaranken zoeken, zoals gewoonlijk,' zei ze. Ze zagen de ranken en geloofden haar. 'Als je de Chinezen ziet op jullie open plek, kom dan naar de weg en vertel het ons.' 'Dat zal ik doen,' beloofde de reusachtige vrouw en traag liep zij verder de weg af. Nu > Nyuk Tsin voorop, en het was maar goed dat ze dat deed want toen ze bij de plek kwam waar ze haar man had achtergelaten, zag ze dat Mun Ki weg was; een ogenblik was ze wanhopig, maar ze kon al snel zijn voetsporen vinden in de met modder bedekte bladeren. Ze vermoedde dat hij in de richting van de weg was gegaan om zich aan te geven. In

paniek volgde Nyuk Tsin zijn spoor en ze zag hem juist toen hij op het punt stond de berm op te klimmen en voorbijgangers aan te roepen. Ze sprong naar voren, rende achter hem aan, pakte hem bij zijn benen, worstelde met hem en trok hem terug het bos in. ‘Ik heb eten voor je meegebracht,’ hijgde ze. ‘Waar?’ vroeg hij; de lege handen van zijn vrouw waren voor hem een bewijs dat ze hem voor de gek hield. ‘Daar,’ antwoordde Nyuk Tsin en door de bomen die langs de weg stonden wees zij naar de gestalte van een grote vrouw, die schommelde en hijgde in een soort bruine tentjurk van Bostonkatoen. Ze droeg meliakransen om haar hals en had een onbezorgde, vriendelijke glimlach op haar grote bruine gezicht. ‘Wie is dat?’ fluisterde Mun Ki. ‘Apikela,’ antwoordde zijn vrouw en zij holde weg om de Hawaïaanse meliavergaarster in het bos te halen. De grote vrouw zag de slechte toestand waarin de melaatse verkeerde en de tranen sprongen haar in de ogen. Zij gaf Nyuk Tsin het pak eten, drukte de magere Chinees aan haar omvangrijke boezem en fluisterde: ‘Wij zullen voor je zorgen.’

Bijna een maand verborgen Apikela en haar luie man Kimo de Chinezen en deelden met hen hun schamele voedsel. Omdat er nu vier mensen moesten eten, moest Apikela elke dag het bos in om melia te zoeken. Haar man maakte die voor de verkoop gereed door handig de bast eraf te halen, de krachtige kern eruit te snijden zodat er een geurige, soepele rank overbleef die tot leis gemaakt kon worden. Nu en dan bracht hij de melia naar Honoloeloe waar hij die aan de bloemenkooplieden verkocht. Met het aldus verdiende geld gokte hij wat, kocht enkele broodvruchten, een beetje varkensvlees en wat rijst. Omdat Hawaïanen zelden rijst eten, lokte deze aankoop enig commentaar uit maar Kimo antwoordde gevat: ‘Ik schakel op rijst over om wat slanker te worden, als een Chinees.’ Toen de

grote, luie Kimo op een keer met rijst naar huis kwam beet Nyuk Tsin op haar lip en vroeg: ‘Waarom doen jullie dit voor ons, Kimo?’ En Apikela kwam tussenbeide en zei: ‘Toen wij kinderen waren en naar de kerk gingen, werd ons dikwijls verteld dat Jezus van de melaatsen hield en als je een goed mens wilde zijn, moest je goed zijn voor zieken. Nooit kwam er een melaatse naar Jezus die niet geholpen werd en nooit zal er een melaatse naar het huis van Kimo en Apikela komen en worden weggestuurd.’ ‘Hoe lang kunnen we nog hier blijven?’ vroeg Nyuk Tsin. ‘Totdat je man sterft,’ antwoordde Apikela resoluut. En zo leefden ze nog een week; toen bracht een verspieder in de winkel in Honoloeloe twee dingen met elkaar in verband. Hij redeneerde als volgt: ‘Kimo heeft vroeger nooit zoveel melia verkocht. En hij heeft ook nooit rijst gekocht. Dus verbergt Kimo de Chinees met mai Pake!’ En deze man haastte zich naar de politie en vertelde haar: ‘Ik ben er zeker van dat Kimo en Apikela op de open plek bij de Pali de mai Pake verstoppen.’ De verspieder kreeg een flinke beloning omdat hij zo goed had nagedacht. Die middag sloop de politie naar de open plek in het bos. Toen de mannen op het hutje afstormden, greep Nyuk Tsin een dunne stok en probeerde wanhopig hen tegen te houden. De dikke Apikela vocht met hen en Kimo schreeuwde: ‘Wie was de schurk die ons verraden heeft?’ Maar de zwakke, bibberende Mun Ki kwam de bijna in elkaar vallende grashut uitgelopen en gaf zich over. De politie was zo blij dat zij de vluchtelingen gegrepen had dat zij hen onmiddellijk wegsleurde; Nyuk Tsin riep nog in het Hawaïaans: ‘Laat ons tenminste deze goede mensen bedanken,’ maar voor die hoffelijkheid kreeg ze geen kans. Toen ze het pad afgesleurd werd naar de weg toe, zag ze de twee grote Hawaïanen staan huilen terwijl hun vrienden gevankelijk werden weggevoerd. Toen dr. Whipple hoorde dat zijn Chinese bedienden waren gevangengenomen, haastte hij zich naar het leprozencentrum waar de besmette mensen

verzameld werden voor het transport naar het melaatseneiland en zocht Nyuk Tsin en haar man. ‘Ik hoopte dat jullie zouden ontsnappen,’ zei hij in het Hawaïaans. ‘Ik vind het erg dat ik jullie hier weer zie.’ ‘Hebt u de kinderen naar hun pleeggezinnen gebracht?’ vroeg Nyuk Tsin. ‘Weet je zeker dat je kokua wilt worden?’ vroeg Whipple. ‘Ja.’ ‘Je bent vrij hier weg te gaan als je dat wilt. Totdat de boot vaart.’ Hij reed met haar naar huis en liet haar de vier kinderen zien, dik en voldaan in Amerikaanse kleren. Zij begon te lachen en zei: ‘Ze lijken niet meer op Chinezen.’ Zij haalde hen bij elkaar en zei dat ze met hen naar hun nieuwe huis zou lopen. Dr. Whipple zette hen echter in zijn rijtuig en zij vertrokken voor hun onaangename tocht. Bij het eerste huis, dat van een Punti, leverde zij een zoon af en zei: ‘Voed hem op tot een goed mens.’ De Punti antwoordde: ‘Het zal moeilijk zijn maar we zullen het proberen.’ Bij het tweede huis, dat van een Hakka, zei ze: ‘Leer hem alle talen spreken’ en de Hakka nam het kind met tegenzin aan. Bij het derde, weer van een Punti, vroeg ze: ‘Leer hem zijn vader eren.’ En bij het laatste huis, weer dat van een Hakka, vroeg ze weer: ‘Leer hem alle talen spreken.’ Toen vroeg zij de dokter naar het huis van de Hewletts te brengen. Daar zocht zij de kok en zijn vrouw op en sprak met hen over het kind dat nog niet geboren was. Tegen deze Punti zei ze: ‘Jullie moeten over dit kind waken als over je eigen kind. Geef het jullie naam. Leer het jullie te eren alsof jullie zijn ouders zijn.’ ‘Wanneer komt het kind hier?’ vroegen de mensen. ‘Zodra er een schip van het melaatseneiland vertrekt,’ antwoordde Nyuk Tsin en de toekomstige ouders huiverden bij de gedachte. Op de weg terug naar het quarantainecentrum reed dr. Whipple een stukje het Nuuanudal in naar het land dat hij aan Nyuk Tsin gegeven had. Hij zette stenen op de hoeken van een akker van zeven morgen en zei tegen haar: ‘Mevrouw Kee, ik heb dit stuk land in het kadaster laten inschrijven en ik heb de belasting daarover

betaald. Wanneer je man sterft—en dat kan niet zo lang duren —kom je hier terug en begin je een kleine moestuin en je krijgt je kinderen bij je terug.’ Vanuit het rijtuig keek Nyuk Tsin naar het drassige land; het leek haar onzegbaar mooi. ‘Ik zal aan dit stuk land blijven denken,’ zei ze in het Hawaïaans. Maar toen dr. Whipple aanstalten maakte de paarden te laten keren, zag hij twee reusachtige Hawaïanen naar hem toekomen. En toen zij Nyuk Tsin in het rijtuig zagen zitten, riepen zij: ‘Pake, Pake, we zijn gekomen voor de kinderen!’ Zij liepen zo hard als hun dikke buik toeliet en grepen hun vriendin bij de hand. ‘Je wilt ons toch wel voor de kinderen laten zorgen?’ vroegen zij. ‘Jullie hebben zo’n klein huis,’ wierp Nyuk Tsin tegen. ‘Het is groot genoeg voor kinderen!’ riep Apikela hartelijk en zij spreidde haar armen open als een poort. ‘Als jeblieft, Pake Wahine! Laten jullie ons de kinderen verzorgen?’ Nyuk Tsin dacht even over dit vreemde verzoek na. Ze wilde dat Mun Ki er was om haar te helpen maar ze was er zeker van dat hij het met haar conclusie eens zou zijn: ‘De Punt- en de Hakkagezinnen krijgen misschien genoeg van de kinderen, ook al zijn we allemaal van de *Carthaginian*. Maar Apikela en Kimo zullen altijd van hen houden.’ Daarom zei Nyuk Tsin namens haar gezin: ‘Wij zullen de kinderen aan jullie geven.’ En ze vroeg dr. Whipple terug te rijden naar de huizen waar de kinderen zich bevonden en ze legde de Chinezen uit: ‘Het is beter zo want Apikela en Kimo kunnen de kinderen bij elkaar houden. Maar ik hoop dat je hen terwille van mijn man af en toe wat geld wilt geven.’ ‘Geld. Om voor kinderen te zorgen?’ vroeg de dikke Apikela stomverbaasd en Nyuk Tsin bedacht hoe vreemd het was dat Chinezen met goede banen het altijd moeilijk vonden één kind van een vreemde op te nemen maar dat Hawaïanen die niets bezaten altijd ruimte konden vinden voor één, drie of vijf kinderen. Ze zag haarjongens op weg gaan naar de Pali; een kind in

Apikela's armen, een in die van Kimo, en de twee oudere jongens blij achter hen aan dribbelend.

Toen het tijdstip aanbrak dat de commissie van artsen moest verklaren dat Mun Ki inderdaad melaats was en dus zonder mogelijkheid om beroep aan te tekenen levenslang zou worden verbannen, zeiden zij: 'Ernstig geval van melaatsheid. Uitwendige en inwendige bloedingen. Verbanning naar Kalawao beslist noodzakelijk.' De papieren werden getekend. De drie artsen vertrokken en dr. Whipple zei tegen de veroordeelde man: 'Mun Ki, waar een mens ook heen gaat, overal ligt een uitdaging. Doe je uiterste best en je goden zullen met welgevallen op je neerzien. En moge mijn God in Zijn hemel je beschermen. Vaarwel.' Gebukt onder het verdriet dat in alle mensen opwelt die de wisselvalligheden van het leven gadeslaan ging dr. Whipple naar huis. Twee dagen later werden veertig tot verbanning veroordeelde melaatsen bijeengebracht. Zij liepen door de straten van Honolulu naar de kade waar het lepraschip *Kilauea* lag te wachten. Als de spookachtige mannen en vrouwen voorbijkwamen, deinsden de inwoners van de stad vol afkeer terug want sommige melaatsen strompelden voort op voeten zonder tenen, anderen staarden afwezig voor zich uit en hadden afschuwelijke gezichten zonder wangen waar de neus was weggerot. In stilte kwamen de veroordeelde melaatsen bij de *Kilauea*, een bootje van vierhonderd ton met een spitse voorsteven, een gore schoorsteen en smerige dekken. Op het voordek stond wat vee vastgebonden voor de korte ruige tocht naar de melaatsenkolonie. Als het schip rustig lag te deinen, loeiden de beesten treurig. Toen de melaatsen verschenen, werd er een loopplank neergelaten en politieagenten dreven de veroordeelde mannen en vrouwen vol walging aan boord. Maar toen het beslissende ogenblik aanbrak waarop de

melaatsen voor altijd van hun familie werden gescheiden, ging er een hartverscheurend gejammer op. ‘Auwe, Auwe!’ huilden de vrouwen wier man werd weggehaald. ‘Vaarwel, mijn zoon!’ riep een oude man in tranen. ‘Wij zien elkaar weer in de hemel, aan de koele wateren!’ huilde een zuster wier broer in het akelige schip, deze weinig aantrekkelijke veerboot naar de hel, werd gebracht. ‘Auwe, auwe!’ klaagde de menigte toeschouwers toen zij de getroffen langzaam, bevend van angst en schrik, de loopplank op zag gaan. In zekere zin was het geweeklaag van de mensen aan wal een vaste gewoonte. Maar de kreten die nu van de dekken van de *Kilauea* klonken waren dat niet want de wanhopige melaatsen stonden langs de reling van het schip en riepen hun droef vaarwel. Veroordeelde vrouwen wuifden met handen zonder vingers. Mannen riepen ‘vaarwel’ met gezichten waarop geen gelaatsstreken meer te onderscheiden waren. Sommige melaatsen waren te ziek om op eigen kracht te kunnen blijven staan en zij weeklaagden met hun kreten, die van de anderen versterkend. Soms was er echter onder de veertig slachtoffers een wiens gelaatsuitdrukking of reputatie allen instinctief verdrietig maakte. Het eerste geval van een dergelijke aangrijpende aard was dat van een knap meisje van ongeveer tien jaar dat van de kade was weggevoerd zonder dat iemand van haar familie haar vaarwel was komen zeggen. Op haar gezicht waren de beginnende zweren zichtbaar toen zij de loopplank opliep—het was iedereen duidelijk dat zij spoedig helemaal aan de ziekte ten onder zou gaan—maar zij stapte verwonderd en in verwarring het zacht deinende dek van de *Kilauea* op, niet bij machte te begrijpen welk een vreselijke stap zij daarmee zette. Een oudere vrouw, die ook tot verbanning was veroordeeld, bukte zich uit medelijden om het meisje te troosten maar toen het kind het afschuwelijke gezicht zonder kin naar zich toe zag komen, schreeuwde het van angst, niet wetend dat zij er binnenkort ook zo zou uitzien. Het volgende geval was dat van

een man die bekend stond om zijn zwemprestaties, een grote, knappe vent met een brede borst en sterke armen. Velen waren gekomen om hem te zien vertrekken naar het eiland vanwaar nog nooit een melaatse was teruggekeerd. Toen hij zich boven aan de loopplank omdraaide om naar zijn vrienden te wuiven, zagen ze dat de eerste kootjes van zijn vingers al weggevreten waren; iedereen schrok van de ellendige toestand waarin hij verkeerde en kreten van ‘Auwe, auwe!’ weerklonken. Deze gemeenschappelijke uiting van smart greep ook hem aan en hij bedekte zijn gezicht waardoor het gehuil alleen maar toenam. Het derde geval was echter volkomen anders, zo verschrikkelijk dat het geen algemene uiting van smart veroorzaakte. Het ging hier om een heel mooie jonge vrouw met bloemen in haar haar, op wier lichaam niemand de fatale tekenen kon ontdekken. Haar voeten waren gaaf en haar vingers ook. Er was geen ontsteking op haar gezicht te vinden maar haar ogen stonden wazig zodat de welingelichte menigte wist dat zij iemand was bij wie de ziekte haar kracht naar binnen richtte, klaar om uit te breken als één grote zweer. De dood van dit meisje zou afschuwelijk zijn, een totale ontbinding. En de mensen die haar langzaam en elegant de loopplank op zagen gaan, hielden hun verdriet voor zich. Maar zij zou niet in alle rust vertrekken want haar man baande zich een weg door de menigte toeschouwers en probeerde achter haar de loopplank op te springen; hij riep: ‘Kinau, Kinau, ik wil je kokua zijn.’ Wachters grepen hem, en zijn vrouw Kinau—genoemd naar een van de beste koninginnen van Hawaï—keek op de loopplank om en riep met zichtbaar medelijden: ‘Je mag niet met me mee, Keala-i-kahiki.’ En met grote waardigheid stapte zij aan boord van de *Kilauea* en gaf de wachters opdracht haar man weg te sleuren. Uiterlijk onaangedaan zag zij hem gaan en ook al hoorde zij zijn wild geschreeuw, zij liet het niet merken. Hij verdween van de kade, steeds schreeuwend: ‘Kinau, Kinau, ik zal je kokua zijn.’

Toen alle ten dode opgeschreven Hawaïanen aan boord waren, kwam de politie met de Chinees Mun Ki. En omdat de ziekte waaraan hij leed bekend stond als de mai Pake, had de menigte op een of andere manier het gevoel dat hij persoonlijk de oorzaak was van de ellende van die dag. Alléén, rechts noch links kijkend, liep hij door de vijandige groepen totdat hij tenslotte bij de loopplank stond. Toen haastten twee grote Hawaïanen zich naar hem toe om afscheid van hem te nemen; het waren Kimo en zijn vrouw Apikela. Zonder vrees omhelsden zij de melaatse, kusten hem op de wangen en zeiden hem vaarwel. Enigszins opgelucht liep de magere, bevende Chinees de loopplank op. Hij had gehoopt dat dr. Whipple hem op zijn laatste tocht goedendag zou komen zeggen maar de dokter kon de aanblik van mensen die hij had helpen veroordelen tot hun laatste afscheid niet meer verdragen. Onder de groep welke die dag vertrok waren ruim twintig mensen in wier onderzoekscommissie hij zitting had gehad; hij kon het niet aanzien hen ten dele op zijn bevel te zien vertrekken. Op dagen waarop de *Kilauea* vertrok, bleef hij thuis en bad. Toen Mun Ki veilig aan boord was, riep de kapitein: ‘Maak de kooi open!’ Twee matrozen gingen naar een biezen kooi die op het dek van het melaatsenschip was opgetrokken en gooiden een traliehek open. En toen die open was, gromden andere matrozen—die zich er wel voor wachtten de melaatsen aan te raken: ‘Vooruit! Vooruit! Er in!’ De kooi was niet groot, de toegang niet hoog en een voor een bukten de veroordeelden zich, kropen naar binnen en zochten een plaatsje. Het traliehek werd met een slag gesloten en de kapitein riep geruststellend: ‘Er blijft steeds een man bij jullie in de buurt. Als we zouden zinken, gooit hij de deur open.’ Terwijl de melaatsen in de kooi werden opgesloten kwamen twee andere matrozen aan dek met emmers sop; zij begonnen de reling van de loopplank te ontsmetten, daarna mochten de gewone passagiers aan boord. En toen die snel benedendeks

waren gegaan om aan de stank van de veertig melaatsen in de kooi te ontsnappen, riep de kapitein: ‘Vooruit, kokua’s, aan boord!’ Uit de jammerende menigte kwam een aantal Hawaïanen, zowel mannen als vrouwen, naar voren en in een soort duizeling grepen zij de pas schoongemaakte reling van de loopplank vast. Dat waren de kokua’s, dat merkwaardige groepje mensen dat in de late jaren van de negentiende eeuw op Hawaï bewees dat het woord ‘liefde’ een tastbare realiteit was. En aan iedere kokua die op de *Kilauea* aan dek kwam, vroeg een politie-onderofficier bezorgd: ‘Weet u wel wat u doet als u vrijwillig naar het lazaret gaat?’ En een man antwoordde: ‘Ik ga liever met mijn vrouw naar het lazaret dan dat ik zonder haar in vrijheid hier blijf.’ Niemand die naar de kokua’s keek had kunnen vermoeden dat nu juist deze mensen daartoe uit liefde zouden overgaan. Er waren natuurlijk enkele oudere vrouwen wier leven bijna ten einde was en het was begrijpelijk dat zij mee wilden met hun melaatse man met wie zij zo lang hadden samengeleefd. Er waren oudere mannen die getrouwd waren met jonge vrouwen die door de ziekte getroffen waren en het was ook begrijpelijk dat deze mannen er de voorkeur aan gaven bij hun meisjes te blijven. Maar er waren ook heel gewone mannen en vrouwen die de loopplank opliepen om andere, niet direct aantrekkelijke mensen te omhelzen, zodat de achterblijvers op de kade zich onwillekeurig afvroegen: ‘Waarom zou een gezonde man vrijwillig naar het lazaret gaan om bij zo’n vrouw te blijven?’ En op die vraag bestond geen ander antwoord dan het woord ‘liefde’. Er kwam geen kokua naast het tienjarige meisje staan en niemand om bij de mooie Kinau te blijven. Maar algemeen was men verbaasd toen de politie haar wapens liet zakken en de Chinese vrouw Nyuk Tsin toestond zich bij haar man te voegen. En toen zij de loopplank naderde, kwamen opnieuw de twee grote Hawaïanen Kimo en Apikela naar voren om haar te omhelzen; Apikela legde om de ronde schouders van

haar vriendin een meliakrans en zei: 'Wij zullen erg goed zijn voor jullie kinderen.' De loopplank werd aan boord getrokken. Het vee op het voordek begon droevig te loeien. De menigte aan wal begon 'Auwe! Auwe!' te roepen en de *Kilauea* zette met haar huiveringwekkende lading koers naar zee. Toen dr. Whipple in zijn werkkamer de scheepsfluit ten afscheid hoorde, bad hij: 'O, moge God hun genadig zijn.' Want van al degenen die de fluit hoorden wist hij alleen wat Nyuk Tsin en Mun Ki te wachten stond: hij was in het lazaret geweest.

Het eiland Molokai waarheen de gekooiden op weg waren was een van de meest merkwaardig mooie eilanden van de Hawaïaanse archipel. Het lag in de Grote Oceaan als een reusachtige linker handschoen met de opening naar het westen, naar het eiland Oahu gekeerd, en met de vingers oostwaarts, naar Maui, gericht. Het zuidelijk deel van Molokai bestond uit golvend weiland, dikwijls met donker, droog gras want er viel niet veel regen; het noordelijk stuk had wat insnijdingen door enkele van de indrukwekkendste klippen van de eilanden. Kilometers lang rezen deze torenhoge rotsen boven de kolkende branding uit, soms meer dan duizend meter hoog, van voren pure rots, met opzij tientallen en nog eens tientallen glinsterende watervallen. Aan de voet vormden deze rotspunten lieflijke dalen die zich een paar honderd meter landinwaarts uitstrekten en dan eindigden in torenhoge granietrotsen. Maar hoewel die dalen smal en klein waren, waren ze wellicht de mooiste van heel Hawaï. Over de rotsen dwaalden berggeiten rond zodat, als een boot langs de noordkust van Molokai voer, de opvarenden de prachtige klippen, schitterende watervallen en de bokkensprongen van wel duizend geiten konden aanschouwen. Als de matrozen niets te doen hadden, schoten zij in het wilde weg hun musket leeg op de klippen om de geiten te zien klauteren tegen de rotswanden die niemand kon beklimmen. De onbewoonbare noordkust van Molokai was daardoor volkomen afgesneden van de vriendelijke weidegronden aan de zuidkust waar zo'n tweeduizend gezonde eilandbewoners leefden. Uit de geïsoleerde maar prachtige noordkust stak de duim van de handschoen omhoog: een klein, groen schiereiland dat miljoenen jaren later gevormd was dan de rest van het eiland. Want toen de eerste vulkanen die Molokai hadden doen ontstaan al lang waren uitgedoofd, vond er even buiten de kust nog een laatste uitbarsting plaats. Die kwam niet van een grote vulkaan en deed evenmin een groot eiland ontstaan. Die

eruptie stelde zich ermee tevreden een alleraardigst schiereiland aan het eiland toe te voegen; van de grazige oevers kon je in het westen en het oosten de torenhoge klippen zien. Het was een vorstelijk plekje, een gedicht van de natuur, en van het allereerste begin van de geschiedenis van Hawaï af hadden er gelukkige vissers gewoond en een plezierige gemeenschap gevormd; hun eiland noemden ze Kalawao. Toen kwam in 1865, het jaar waarin de familie Kee wegging uit China, de regering van Hawaï rijkelijk laat tot de ontdekking dat de vreemde nieuwe ziekte, die mai Pake werd genoemd, een epidemie was van het ergste soort. Het was raar dat melaatsheid de Chinese ziekte werd genoemd, want de ziekte vond niet haar oorsprong bij de Chinezen en kwam evenmin bijzonder veel bij de Chinezen voor. Een soort quarantaine was echter onvermijdelijk en het prachtige schiereiland Kalawao werd als ziekenverblijf aangewezen. Iedereen wist dat melaatsheid besmettelijk was maar niemand kende er een remedie tegen. In hun wanhopige ijver om toch iets te doen zeiden de medische adviseurs van de regering: ‘Op zijn minst kunnen wij de besmette mensen isoleren.’ Wanhopig werd op de melaatsen gejaagd. De Hawaïanen die op Kalawao woonden werden voor altijd van hun schiereiland verdreven en de *Kilauea* begon haar trieste tochten naar het lazaret. Nog nooit in de wereldgeschiedenis had zo’n hels oord gelegen in zo’n hemelse omgeving. Op de eerste november 1870 legde de veerboot *Kilauea* aan bij de westpunt van het schiereiland: de boot wierp op enkele honderden meters van de rotsachtige kust het anker uit en deinde, terwijl de berggeiten sprongen maakten op de rotsen. De kapitein gaf bevel een stuk van de reling weg te halen en de matrozen begonnen grote vaten gezouten rundvlees, ingemaakte zalm en gedroogde poi in zee te schuiven. Wanneer de lading zo in het water gegooid was, zwommen de melaatsen van Kalawao naar het schip en begonnen de voorraden naar de kust te duwen, want de kolonie

had geen steiger waarop vrachten behoorlijk aan land konden worden gebracht. Nu werd het vee van het voor- naar het achterschip gedreven en onder luid geloei in zee geduwd. Zwemmende melaatsen sprongen op hun rug en brachten ze naar de kust. Af en toe wierp een bange koe haar berijder af en zwom naar de open zee maar dappere zwemmers haalden haar in en dreven haar in de richting van het land. Een matroos die genoeg had van het kijken naar de zwemmers schoot zijn musket in het wilde weg leeg op de rotsen en vanuit hun kooi zagen de melaatsen berggeiten tegen de klippen op springen als over een snelle toonladder. En die witte dieren werden voor hen het symbool van een vrijheid die zij voor altijd verloren hadden. Er werd een sloep gestreken met drie matrozen aan de riemen. De politie-onderofficier die de melaatsen had vergezeld gaf opdracht de kooi open te maken; hij riep alle namen af en zag erop toe dat alle besmette mannen en vrouwen in de sloep stapten. Daar eindigde de verantwoordelijkheid van de regering want de politieman stapte niet zelf de sloep in. Hij zag de boot naar de kust varen, zijn menselijke lading aan het strand zetten en terugkeren. Dan streepte hij weer een aantal mensen door en zo werden de veertig melaatsen zonder extra kleren, zonder geld, zonder eten en zonder medicijnen aan wal gezet. Toen de ten dode opgeschreven mensen allemaal aan land waren, zei de onderofficier formeel tegen de kokua's: 'Jullie zijn nu vrij om met je man of je vrouw mee te gaan maar jullie doen het uit eigen vrije wil. Het kan de regering niet schelen wat jullie van plan zijn. Willen jullie aan land gaan en met de melaatsen leven?' De kokua's staarden verbijsterd en geboeid naar het lazaret en konden nauwelijks iets over hun lippen krijgen. Een oude man kreunde: 'Ja,' en hij klauterde de boot in. 'Ja,' zei een jonge vrouw en zenuwachtig klom ze naar beneden. Tenslotte vroeg de onderofficier Nyuk Tsin: 'Doe je dit uit eigen vrije wil?' en ze antwoordde: 'Ja.' De sloep zette koers

naar de kust en Nyuk Tsin begaf zich naar de melaatsenkolonie van Kalawao. Toen ze dichterbij het schiereiland kwam, zag ze tot haar verbazing, dat er praktisch geen huizen waren. Ze vroeg een van de roeiers in het Hawaïaans: ‘Waar zijn de huizen?’ En hij antwoordde zonder haar in de ogen te durven kijken: ‘Er zijn geen huizen.’ Er was inderdaad nauwelijks iets wat je een huis kon noemen. Er stonden een paar grashutten, wat resten van huizen van de Hawaïanen die vijfjaar voordien van daar verdreven waren. Er waren echter geen behoorlijke huizen, er was geen ziekenhuis, geen winkel, geen bestuursgebouw; er was geen kerk waar diensten werden gehouden, er waren geen wegen, geen dokters, geen verpleegsters. In paniek staarde Nyuk Tsin naar het aantrekkelijke plekje en zocht naar tekenen van gemeenschapsleven. Er was geen politie, er waren geen ambtenaren van welke dienst dan ook, geen dominees, geen moeders met gezinnen; niemand verkocht kleren, niemand maakte poi. De kiel van de sloep liep op de kust maar niemand verroerde zich. De matrozen wachtten en toen zei een van hen alsof hij zich schaamde voor dit treurige tafereel: ‘Dit is Kalawao.’ Verbijsterd over wat zij zagen stonden de kokua’s op en verlieten de boot. ‘Aloha,’ riep de matroos toen de boot voor de laatste keer omdraaide. De *Kilauea* koos weer zee; en Nyuk Tsin, die tussen de aan land gezette melaatsen Mun Ki trachtte te vinden, riep tegen niemand in het bijzonder: ‘Waar is het ziekenhuis?’ Haar vraag werd opgevangen door een dikke, grote Hawaïaan die onder de melaatsen bekend stond als Kaulo Nui, Grote Saul van de Bijbel. Hij had geen neus en slechts een paar vingers, maar hij was nog sterk. Hij kwam naar Nyuk Tsin toe en riep in het Hawaïaans: ‘Hier is geen wet. Er is niets dan wat ik beveel.’ De pas aangekomen mensen waren hierdoor even verschrikt als Nyuk Tsin maar Grote Saul deed alsof hij hen niet zag. Met zijn misvormde hand wees hij op het Chinese paar en zei: ‘Jullie hebben de

mai Pake gebracht! Jullie moeten apart wonen.’ ‘Waar?’ vroeg Nyuk Tsin onvervaard. ‘Apart,’ zei de dikke man. Toen viel zijn oog op de jonge Kinau die nog steeds bloemen in haar haar droeg. Hij ging naar haar toe en zei: ‘Deze vrouw is voor mij.’ Kinau deinsde vol afgrijzen terug voor de grote man zonder neus wiens handen zo lelijk misvormd waren. Zij beefde en Grote Saul zag het en om het haar voor eens en voor altijd af te leren, greep hij haar bij de rechterarm, trok haar naar zich toe en kustte haar op de mond. ‘Jij bent mijn vrouw!’ herhaalde hij. Nyuk Tsin verwachtte dat iemand—wie, daar had ze geen idee van—naar voren zou stappen om de dikke man neer te slaan. Maar toen niemand dat deed, werd voor haar en voor alle anderen Kalawao langzamerhand een verschrikkelijke werkelijkheid. Grote Saul, die de bevende Kinau nog steeds vasthield, keek de pas aangekomen mensen aan en herhaalde: Hier is geen wet.’ Er was er ook geen. Op heel Kalawao was geen sprake van gezag, geen sprake van God, was er geen geneesmiddel. Op het schiereiland zonder huizen was niet eens een goede watervoorziening en voedsel was er alleen wanneer de *Kilauea* er aan dacht genoeg vaten en vee in zee te gooien. De melaatsen werden werkelijk aan land gesmeten met niets dan de veroordeling tot een zekere dood; en wat zij deden totdat zij stierven interesseerde niemand. Als er iemand bij de pas aangekomen mensen was die er anders over dacht werd die door wat er nu gebeurde wel uit de droom geholpen. Kinau was namelijk een bijzonder knap meisje en het feit dat zij geen open wonden had maakte haar in deze gemeenschap van verdoemden tot iets buitengewoons. Grote Saul en zijn trawanten werden door haar schoonheid zo opgewonden dat zij niet konden wachten tot het avond werd—wanneer dergelijke dingen gewoonlijk gebeurden—en drie van hen sleurden haar achter een nog overeind gebleven muur, een overblijfsel van een huis waar vroeger een vissersgezin had gewoond. De twee kameraden

van Grote Saul hoorden tot de walgelijksten van de gehele groep want hun lichaam verkeerde al in ontbinding. Maar zij dachten: 'We zijn er door Hawaï uitgesmeten. Dat interesseert niemand en we gaan toch gauw dood.' Zij sleurden Kinau dus achter de muur en begonnen met wat er nog over was van hun handen haar de kleren van het lichaam te scheuren. 'Als jeblieft! Niet doen!' smeekte ze, maar niets kon de drie begerige mannen weerhouden. Toen ze naakt was, bewonderden zij haar, knepen in haar lichaam, betastten het en lachten. En toen hielden om beurten twee haar vast terwijl de derde gemeenschap met haar had. Even daarna viel ze flauw. Vijf dagen lang hielden Grote Saul en zijn trawanten haar voor henzelf. Daarna konden anderen die zich sterk genoeg achtten om zich in de groep in te dringen meedoen. Als zij de naakte Kinau zagen, nog zonder zweren, werden zij begerig en dachten zij aan vroeger toen zij nog ongeschonden mannen waren; en ze deden precies wat ze wilden. Nu en dan liet Grote Saul het meisje aan haar lot over om beslissingen omtrent het onderbrengen van de melaatsen te nemen. Hij hield er aan vast dat de Chinezen apart moesten blijven; daarom waren Nyuk Tsin en haar man gedwongen aan de uiterste rand te wonen van de gemeenschap van zeshonderd stervende mannen en vrouwen. De eerste zes dagen sliepen ze op de kale grond. Toen vonden ze een muur waartegen zij van takjes en bladeren een ruw afdak maakten, want hout was niet te vinden. Als bed hadden zij slechts kale aarde; en wanneer het regende, lagen ze in het water zodat Mun Ki, die toch al rilde van de koorts, bijna stierf aan longontsteking. Toen maakte Nyuk Tsin met haar blote handen — want werktuigen waren er niet — een terp van aarde en bedekte die met twijgen en bladeren. Zo kreeg hij een bed waar het water niet in kon lopen als het tenminste niet te erg regende. De twee uitgestoten Chinezen hadden geen toegang tot de voedselvaten zolang niet alle anderen hun deel hadden gehad. En ook dan nog kregen zij op

bevel van Grote Saul slechts een half rantsoen. En als Nyuk Tsin niet zo vindingrijk was geweest, zouden zij van honger zijn omgekomen. Ze vond op het rif eetbare slakjes en in een van de verlaten valleien ontdekte ze op de droge grond taro die verwilderd was. Met twijgen die ze van de rotsen haalde bouwde ze een kleine ondergrondse oven waarin ze de taro bakte zodat het leven ver van de anderen ook kleine voordelen had. De Kees hadden het zeker beter dan de zielige melaatsen die niet meer konden lopen. Er waren in 1870 op Kalawao meer dan zestig van dergelijke onzegbaar zielige mensen. Hun voeten waren weggerot, hun handen waren stompen en zij kropen door de kolonie—bedelend om voedsel dat zij zelf niet meer konden zoeken of klaarmaken. Zij waren schrikwekkende afspiegelingen van wat eens mensen waren. Dikwijls hadden zij helemaal geen gezichten meer, nog slechts ogen en stemmen waardoor ze nog herkenbaar waren voor wie hen ontmoette. Voor hen was er geen medicijn, geen bed, geen enkele verzorging. Zij kropen langs het strand van Kalawao en als God het wilde stierven zij. Gewoonlijk kregen zij niet eens een graf maar liet men hen liggen totdat van hen alleen een geraamte over was dat in een ondiepe greppel kon worden gelegd. Soms vergaten de autoriteiten in Honoloeloe de *Kilauea* met vers voedsel te sturen en dan werd in de kolonie een absolute terreur uitgeoefend. Grote Saul en zijn trawanten voerden het bevel over de overgebleven voedselvoorraden en beschermden hun rechten met geweld. Het dodencijfer steeg snel tot vier of vijf mensen per dag. Een vrouw zonder benen lag soms een gehele dag op de weg te schreeuwen om eten of drinken; niemand luisterde dan naar haar in de hoop dat zij in de koude nacht zou sterven. Gewoonlijk gebeurde dat ook en haar uitgemergelde lichaam lag daar dan één dag of soms wel drie dagen precies zoals zij gestorven was, totdat Grote Saul iemand opdracht gaf het weg te halen. Er was geen wet op Kalawao en er bestond vrijwel evenmin menselijkheid. Wat de

situatie nog ernstiger maakte was dat regelmatig het lelijke veerbootje *Kilauea* voor de kust verscheen met een nieuwe lading melaatsen. En als die dan zonder bezit aan wal gegooid waren, liep Grote Saul naar hen toe om hun de grote, afgrijselijke waarheid te vertellen: ‘Hier is geen wet.’ Nadat de mooie, jonge Kinau zes weken gevangen gehouden was—in die tijd genoten wel zo’n achttien man van haar lichaam zonder zweren—werd zij losgelaten voor iedereen die haar hebben wilde. Zij mocht één heel dun kledingstuk houden maar de manier waarop zij dat droeg bewees dat zij haar verstand verloren had. Zij wist niet meer wat er met haar gebeurd was en liep verdwaasd rond, niet in staat te beseffen wat er rondom haar voorviel. Het gevolg was dat drie of vier maanden lang elke man die haar wilde hebben haar gewoon pakte en haar meenam naar de plek waar hij sliep op de kale grond en van haar genoot zolang hij wilde. Dan zette hij haar weer aan de kant en zij zwierf met verfomfaaid kleed en zonder bloemen in het doffe haar rond als een geest, totdat iemand anders haar wilde hebben—en dan was zij van hem. De vrouwen van Kalawao hadden medelijden met haar maar ieder had haar eigen problemen zodat niemand zich iets van het arme gekke meisje aantrok. In de vierde maand, dat wil zeggen: in februari 1871, brak de hevige melaatsheid die in Kinau verborgen was gebleven naar buiten; in een tijdsbestek van enkele weken werd zij een afschuwelijk aangevreten meisje, een wandelend lijk met een dik, opgeblazen gezicht, trillende lippen die wegrotten en afschuwelijke, zieke borsten. De mannen lieten haar nu met rust maar door haar waanzinnigheid trok zij haar schamele kleding uit en toonde zo de zweren op haar lichaam. Zij wandelde langzaam van Grote Saul naar zijn eerste plaatsvervanger, dan naar zijn tweede en fluisterde: ‘Ik zou nu weer met je willen slapen.’ Ze bezorgde de mensen zoveel last dat ze haar niet meer konden aanzien omdat haar lichaam tot ontbinding overging. Tenslotte

zei Grote Saul: 'Iemand moet die griet een klap op haar kop geven.' Op een donkere nacht deed iemand dat dus; ze lag twee dagen dood op het pad voordat zij eindelijk werd weggesleept om te worden begraven.

Er was natuurlijk geen enkele vrouw veilig op Kalawao want Grote Saul en zijn mannen waren vrij te nemen wie zij wilden. De vrouwen die op het strand aankwamen zonder mannen om hen te beschermen, hadden het zwaar te verduren want bij hen was de ziekte gewoonlijk nog niet zo erg. Herhaaldelijk verkracht worden door mannen zonder gezicht en tot stompen geworden handen was ondragelijk. Maar er was geen ontkomen aan en overal op Kalawao vervielen vrouwen in een soort apathie en zuchtten bij zichzelf: 'Waarom straft God me toch zo?' Maar dit betekent niet dat de vrouwen geen schuld hadden aan de uitpattingen die op Kalawao plaatsvonden. Er waren namelijk veel vrouwen die er nog redelijk uitzagen en vonden: 'Ik ben door de samenleving in de steek gelaten. Een wet bestaat hier niet, en wat ik uitvoer interesseert niemand iets.' Dergelijke vrouwen hielpen de mannen een gemeen likeur te stoken van de wortels van de tiplant of troebel bier te brouwen van gestoofde, zoete aardappels. Wekenlang waren grote groepen uit de melaatsenkolonie stomdronken. De mensen liepen schreeuwend door de nederzetting, maakten ruzie, riepen obscene opmerkingen naar elkaar en vertoonden zich tenslotte naakt en wellustig op een plek waar iedereen hen kon zien en waar zij onder het applaus van enthousiaste omstanders elkaar bevredigden. Degenen die tot deze orgieën aanzetten en er het meest van schenen te genieten waren vrouwen; en het was in die tijd, toen er geen priesters, dominees of ambtenaren waren om de orde te handhaven, niet ongewoon dat er een halfnaakte vrouw na negen dagen gebras kwam aanwaggelen en schreeuwde: 'Ik kan hier vier mannen

naaien en als ik ze heb afgewerkt, zijn ze half dood.’ Er kwamen dan vrijwilligers op het aanbod af en op een wilde, smerige manier werd er geprobeerd of zij haar woorden waar kon maken. Daarna viel zij dan dronken, uitgeput en verdoofd in slaap, precies op de plek waar zij was gaan liggen, ‘s Nachts kwam dan de regen en niemand legde iets over haar heen. En na een paar jaar stierf zij niet aan melaatsheid maar aan tuberculose. Als iemand in die jaren de mensheid op zijn absolute dieptepunt had willen zien, een mensheid die zich wentelde in het vuil van haar eigen schepping, had hij Kalawao moeten bezoeken. Het schiereiland was namelijk niet alleen vervloekt door de melaatsheid, het was ook getekend door menselijke stompzinnigheid. Het schiereiland had twee kanten: een oostkant waar koude winden waaiden en waar onophoudelijk regen viel, en een westkant waar het klimaat warm en behaaglijk was. Maar de leprakolonie was nu eenmaal aan de barre oostkant geopend en de regering stond erop dat die daar zou blijven terwijl de mooie westkant onbewoond bleef. De oostkant, dicht bij de hoge klippen, kreeg pas laat op de dag zon maar die draaide vroeg in de middag weer weg. Op de westhelling was er echter zon genoeg. Het belachelijkste van alles was dat, hoewel er honderden watervallen van de rotsen stroomden, geen enkele waterstroom naar het melaatsenkamp werd geleid. Jaren eerder was er een naar toe geleid door een veel te smalle pijp maar die was al lang gebroken zodat al het water met de hand van kilometers ver moest worden aangesjouwd. En vaak smeekten stervende mensen die geen kokua hadden om hen te helpen de laatste vier of vijf dagen van hun leven machteloos om een slok water die hun nooit werd gegeven. Zes jaar lang vond geen enkele ambtenaar in Honoloeloe de tijd om zich met dergelijke problemen bezig te houden of ook maar een rekensommetje aan de oplossing ervan te besteden. In vroeger tijden werd er gezegd: ‘Uit het oog, uit het hart,’ en zelden is

dit onbarmhartige gezegde treffender geïllustreerd dan in het lazaret op Kalawao. De regering had gedreundeerd: ‘De melaatsen moeten worden verbannen,’ alsof het probleem was opgelost door dat uit te spreken en de melaatsen op te sluiten.

Het zou echter niet juist zijn te beweren dat gedurende deze ontzettende eerste jaren zich niemand om hen bekommerde. Dappere christendominees van andere eilanden kwamen soms naar Kalawao om huwelijken te sluiten tussen stervenden die hun laatste dagen niet in zonde wilden leven. Katholieke priesters en mormonen maakten nu en dan de barre tocht naar het lazaret en lang nadat zij vertrokken waren herinnerde men zich dat zij geweest waren. Dr. Whipple was er op zijn zeventigste jaar naar toe gegaan om te zien wat de nederzetting nodig had en hij rapporteerde: ‘Alles.’ Godsdienstige melaatsen waren ergens een kerk begonnen en bij het doorbladeren van hun als een kostbare schat bewaakte bijbel stuitte zij op die hoopgevende passage waar de apostel Johannes schrijft: ‘En voorbijgaande zag Jezus eenen mens blind van de geboorte af. En Zijn discipelen vraagden Hem, zeggende: “Rabbi, wie heeft er gezondigd, deze of zijne ouders, dat hij blind zoude geboren worden? ...” Hij spuwde op de aarde, en maakte slijk uit dat speeksel, en streek dat slijk op de ogen des blinden en zeide tot hem: “Ga henen en wast u in het badwater Silóam ...” Hij ... wies zich en kwam ziende.’ De melaatsen noemden hun kerk—een kerk zonder kerkgebouw want Honoloeloe kon geen hout missen—Siloama. En dat hield hun hoop levend: iedere melaatse was er namelijk van overtuigd dat ergens in de wereld het badwater Silóam moest bestaan of een geneesmiddel of een zalf die hem zou genezen. Omdat Nyuk Tsin zwanger was, ontsnapte zij aan de attenties van Grote Saul en zijn meedogenloze bende. Maar toen het tijdstip van de bevalling naderde, vergat zij hem

en zij maakte zich zorgen over heel andere dingen. In de eerste plaats zat zij in over het gebrek aan water en zij vroeg zich af wat haar man zou doen als de baby kwam: hij had slechts één waskommetje en geen vuur om water te verwarmen. Mun Ki beloofde: ‘Ik vraag een paar Hawaïaanse vrouwen om te helpen; en zij hebben emmers.’ Maar Grote Saul gaf niemand toestemming ook maar in de buurt van de hut van de Chinezen te komen. En toen haar tijd gekomen was, schonk Nyuk Tsin het leven aan haar vijfde zoon onder omstandigheden die—als zij een dier geweest was—niet zouden zijn geduld: er was geen water, er lagen geen schone kleertjes voor het kind klaar, er was geen voedsel om de moedermelkproductie te stimuleren, er was geen bedje voor de jonggeborene dan de koude grond. Er was zelfs geen schoon stro waarop de moeder kon liggen. Ondanks dat alles bracht zij een jongetje met een blozend gezichtje en schuin staande oogjes ter wereld. Maar toen kwamen haar grote zorgen. Geen mens wist in die tijd hoe iemand met lepra besmet werd want het was een feit dat vele kokua’s als Nyuk Tsin jarenlang het intiemste contact met melaatsen hadden zonder dat ze ooit de mai Pake kregen. Contact alleen kon dus niet de verklaring zijn. Ze had echter gehoord dat kinderen, jonger dan acht jaar, als ze lang met melaatsen in contact waren geweest, het vrijwel zeker kregen. Zij verzorgde haar kind dus zo goed mogelijk en bad dat de *Kilauea* weer zou komen. En terwijl ze daarop wachtte deed ze veel om haar zoon al vroeg weerstand te geven. Zij stelde hem dagelijks aan de wind bloot zodat hij die zou kennen. Zij voedde hem voortdurend om hem een gezond gestel te geven en zij sloeg hem krachtig om hem tegen klappen bestand te doen zijn. Maar ‘s nachts warmde ze hem tussen haar vermagerde borsten; ze hield waanzinnig veel van hem. Toen de *Kilauea* eindelijk kwam, was ze erg opgewonden maar ook vastbesloten zorgvuldig te werk te gaan. Daarom ging ze, toen de eerste sloep met zijn lading melaatsen aankwam, naar de

landingsplaats en riep tegen een van de roeiers: ‘Mijn baby moet mee terug naar je schip.’ Ze deed alsof ze met het kind in haar armen in de sloep wilde stappen. Maar de matrozen van de *Kilauea* waren doodsbang dat de melaatsen op een dag zouden proberen hun schip te kapen en er vandoor zouden gaan. Wat Nyuk Tsin deed maakte de indruk alsof dit het begin van een dergelijke aanval zou zijn. Daarom sloeg de matroos haar snel met een riem neer en riep tegen zijn maats:

‘Afduwen! Afduwen!’ Maar toen zij weer veilig op zee waren, krabbelde Nyuk Tsin die haar zoon beschermd had weer op en riep opnieuw: ‘Mijn *baby* moet mee terug naar je schip.’ ‘We zullen het aan de kapitein vragen,’ schreeuwde een van de matrozen en toen hij terug kwam varen, riep hij: ‘Waar is de Pake met de baby?’ En Nyuk Tsin struikelde bijna van het harde lopen om antwoord te geven maar de tranen sprongen haar in de ogen toen de matroos het kind terugduwde en zei: ‘De kapitein wil weten waar het kind heen moet.’ Nyuk Tsin antwoordde enthousiast: ‘Hij moet naar dr. Whipple in het grote huis.’ ‘Dok Whipple is vorige maand gestorven,’ bromde de matroos en maakte aanstalten om af te duwen. Nyuk Tsin stond versteld van dit nieuws en zocht wanhopig naar een alternatief. ‘Geef de baby aan Kimo en Apikela, de meliazoekers,’ riep zij enthousiast. ‘Waar zitten die, verdomme?’ vroeg de matroos; en zij roeiden terug naar het schip. Bij hun volgende terugvaart vertelden ze de Chinese dat zij het kind beter niet konden meenemen omdat ze geen idee hadden wat ze ermee moesten aanvangen in Honoloeloe.

Bovendien was er geen min aan boord: het kind zou de hele dag niets te eten krijgen. Nyuk Tsin probeerde uit te leggen dat de kapitein het kind aan iedere Chinees kon geven en wat de voeding betrof: zij had zakjes met poi klaargemaakt waar hij op kon sabbelen. Maar de sloep voer weg. Volkomen panisch zag Nyuk Tsin de *Kilauea* zich gereed maken om weg te varen. Zonder goed te weten wat ze deed liep ze de branding in met

haar kind in haar armen en begon in een hopeloze poging naar het vertrekkende schip te zwemmen. Nauwelijks lag ze echter in het water of de goede Hawaïaanse zwemmer die in dezelfde kooi als Mun Ki was aangekomen, zag hoe ze er aan toe was, sprong naast haar, greep het kind en begon met krachtige slagen naar het schip te zwemmen. De kapitein zag hem aankomen en liet de machines even stoppen totdat de sterke, bruine man een touw te pakken had, zich eraan optrok en het kind in de armen van een klaarstaande matroos wierp. Toen dook hij weer de zee in en zwom met lange slagen met gemak naar de melaatsenkolonie terug. De *Kilauea* floot. De witte geiten sprongen een stukje de rotsen op. En Nyuk Tsin stond met haar man Mun Ki te kijken hoe hun zoon Australië verdween. Maar allen die met hen het schip stonden na te staren wisten dat—waarheen of naar wie het kind ook werd gebracht—het altijd beter af zou zijn dan op Kalawao.

In de zevende maand van hun verblijf op Kalawao gingen de strooptochten van Grote Saul en zijn trawanten ook de Chinezen bedreigen omdat Nyuk Tsin nu hersteld was na haar zwangerschap. De mannen bekeken haar daarom en zeiden tegen elkaar: ‘Een man zou het best goed bij haar kunnen hebben. Bovendien is ze beslist niet ziek.’ Drie mannen slopen op een nacht naar de grashut en probeerden Nyuk Tsin te grijpen. Maar haar man en zij hadden zich hierop al lang tevoren voorbereid en de aanranders vonden twee vechtende Chinezen tegenover zich die met scherpe, puntige stokken gewapend waren. Hard en zwijgend werd er gevochten. De doodzieke Mun Ki was gedwongen van zijn bladerbed op te staan en wanhopig met Grote Saul te vechten, terwijl Nyuk Tsin met puntige stokken op de andere twee los sloeg. Op een gegeven ogenblik werd ze om haar middel gegrepen door armen waar bijna geen handen aan zaten; ze kon de stank

ruiken van de melaatse die haar naar zich toetrok maar ze stak hem met haar stokken. Hij schreeuwde het uit van de pijn en liet haar los. Nu waren er nog twee aanranders tegen twee Chinezen en als een wild dier lette zij instinctief even niet op haar eigen aanvaller en sprong Grote Saul, de aanvoerder, naar de keel. Met alle kracht die zij bezat stak ze met de stok die ze nog over had naar zijn hoofd. Die moest óf zijn oor geraakt hebben en daarin gedrongen zijn óf het zachte gedeelte van zijn slaap want de stok drong daar binnen ... diep, scherp en heerlijk. Op hetzelfde moment reet Mun Ki hem open met zijn puntige stok en Grote Saul hapte naar adem. Hij greep naar zijn beide dodelijke verwondingen, waggelde weg, de nacht in, en begon te schreeuwen: 'De Pakes hebben me vermoord!' Hierdoor werd zijn niet-gewonde helper afgeleid; die kwam zijn baas te hulp. De derde strompelde in het donker rond, terwijl een stuk hout van een decimeter uit zijn linkeroog stak. 'De Pakes hebben me vermoord!' brulde Grote Saul. Hij maakte iedereen wakker zodat tegen de tijd dat hij werkelijk dodelijk gewond in een kring van toortsen neerzeeg, allen die lopen konden getuige waren van zijn rochelende doodsstrijd. Zwijgend liepen zij weg van het afschuwelijke lijk. Er waren slechts weinigen die niet onder Grote Saul te lijden hadden gehad en nu ze zijn door melaatsheid geschonden lijk in het stof zagen liggen, lieten zij hem met genoeg creperen. Zijn blinde trawant glipte weg in de nacht, en de stilte viel weer over de melaatsen van Kalawao. Voor de twee Chinezen was het een vreselijke nacht. Zij konden niet weten dat iedereen het met de dood van Grote Saul en het blind maken van zijn gemene helper eens was. Terwijl ze in de donkere nacht eenzaam bij elkaar hurkten, konden ze evenmin weten dat iedereen in Kalawao wist hoe de grote man aan zijn einde gekomen was. 'Hij wilde het Pake-meisje verkrachten. Haar man heeft hem gedood. Goed werk van de Pake.' Tegen de morgen begon het te regenen en de druppels die droevig op het

bladerdak drupten en over de grond kropen—eerst in dunne straaltjes, tenslotte in een stroompje—maakten de ellende nog erger. Nyuk Tsin fluisterde tegen haar bibberende gezelschap: ‘Wij hebben juist gehandeld, Vader van Wu Chow. De anderen hadden dit al jaren geleden moeten doen.’ ‘Hebben we nog stokken over?’ vroeg Mun Ki. ‘Die twee van mij ben ik kwijt,’ moest zijn vrouw bekennen. ‘Ik heb er nog een en er ligt er nog een onder de bladeren. Als ze ons morgen gevangen komen nemen, moeten we ons maar doodvechten.’ ‘Dat vind ik ook,’ antwoordde Nyuk Tsin. Ze liep naar de hoek van de armzalige hut en pakte de tweede stok van de modderige grond. Eenzaam, zwijgend, niet wetend wanneer de mannen van Grote Saul een tegenaanval zouden doen, wachtten ze af. Nyuk Tsin zei: ‘Ik ben blij, Vader van Wu Chow, dat ik met je mee gekomen ben. Het is een grote eer voor mij dat je vannacht gevochten hebt om mij te helpen.’ ‘Ik ben vergeten dat je een Hakka bent,’ antwoordde hij. De regen nam toe en even dachten de twee dat ze de melaatsen zich hoorden opmaken om hen aan te vallen, maar het was slechts het ruisen van het water dat van de klippen stroomde. Toen vroeg Nyuk Tsin: ‘Vind je het niet erg dat ik lelijke voeten heb?’ En haar man antwoordde: ‘Ik zie ze niet eens meer.’ Zij hurkten bij elkaar in de koude, donkere nacht en Mun Ki zei: ‘Je moet me beloven, Tante van Wu Chow, dat je, als je ooit hier vandaan komt, dan mijn echte vrouw in China zoveel mogelijk geld zult sturen.’ ‘Dat belof ik,’ antwoordde Nyuk Tsin. ‘En je moet de namen van mijn jongens laten inschrijven in het dorpspaviljoen.’ ‘Daar zal ik voor zorgen.’ ‘En als je dat bericht naar het paviljoen stuurt, moet je verzwijgen dat je een Hakka bent. Dat zou vervelend zijn voor mijn vrouw.’ ‘Ik zal de briefschrijver helemaal niets zeggen,’ beloofde Nyuk Tsin. ‘En je moet beloven me op de helling van een heuvel te begraven.’ ‘Dat zal ik doen, net alsof we in China zijn.’ ‘En je moet beloven dat je mijn zoons naar mijn graf brengt om mij

daar eer te betuigen.’ ‘Ik beloof het,’ zei Nyuk Tsin. ‘Als de dageraad aanbreekt, zullen we sterven, Tante van Wu Chow; de beloften die je gedaan hebt hebben dan niets meer te betekenen, maar ik voel me er toch beter door.’ Zij wachtten heel de lange, regenachtige nacht; en toen de grauwe, koude dageraad aanbrak zei de gokker Mun Ki: ‘Laten we maar niet langer op hen wachten. Laten we naar buiten gaan en hen tegemoet lopen.’ De twee Chinezen verlieten het smerige afdak van graszoden, ieder met een scherpe, puntige stok in hun rechterhand. Met afgrijzen zagen zij het lijk van Grote Saul liggen in een plas op het pad. Ze wisten dat dit voor hen de wraak van de andere leden van de bende kon betekenen maar toen ze behoedzaam de nederzetting naderden, hun stokken klaar voor het laatste gevecht, zagen ze tot hun verbazing dat de Hawaïaanse melaatsen zich niet vijandig terugtrokken maar verzoenend naar voren kwamen. De twee Chinezen lieten hun dodelijke stokken zakken en stonden tenslotte in een kring van stervende mannen en vrouwen; die zeiden: ‘Jullie hebben goed werk verricht.’ En een vrouw die door Grote Saul en zijn bende heel erg misbruikt was maar die zich niet gek had laten maken, zei rustig: ‘We hebben besloten dat er in Kalawao voortaan wel een wet bestaat.’ De werkelijke opbouw van dit vreselijke lazaret, waar zes jaar lang ter dood veroordeelde menselijke wezens op het strand waren gegooid om te sterven zonder ook maar enige hulp van de samenleving die hen had uitgestoten, dateerde van deze morgen af toen de sterke vrouw die zich noch door melaatsheid, noch door verkrachting of door vernederingen zoals slechts weinig mensen die hebben verduurd had laten breken, plechtig zei: ‘In Kalawao bestaat voortaan wél een wet.’ Er werd een primitieve organisatie opgezet die bestond uit mensen die verantwoordelijk waren voor het verdelen van het voedsel, een groep om water naar de nederzetting te brengen en onofficiële politieagenten die het verkrachten van

vrouwen die niemand hadden om hen te beschermen moesten voorkomen. Als er alleenstaande meisjes aankwamen op het strand, kregen zij opdracht spoedig een man te zoeken en met hem te gaan samenwonen. En wanneer zo'n jonge vrouw dan zei: 'Maar ik ben getrouwd en ik houd van mijn man,' zeiden de oudere vrouwen streng tegen haar: 'Je hebt de wereld nu verlaten. Je bevindt je nu in een wachtkamer van de hel. Zoek een man. Je bent gewaarschuwd.' Zo gingen sommige vrouwen beurtelings van de ene stervende man naar de andere maar het verliep op een behoorlijke manier en ze werd niet verkracht. Kinderen die niet bij hun ouders konden blijven werden aan kokua's gegeven die hen als hun eigen kinderen aannamen en opvoedden. En één regel stond boven alle andere: wanneer een oude man of een oude vrouw duidelijk stervende was, mocht hij of zij niet in het open veld gelaten worden maar moest hem of haar een of ander onderkomen worden verschaft. Zelfs toen de kolonie zo orde op zaken stelde, verleende de regering in Honolulu maar weinig hulp. De melaatsen werden nog altijd op het strand gegooid om daar te sterven en er waren geen geneesmiddelen, er was geen timmerhout, geen troost. Maar medio 1871 kwam er in het lazaret een Hawaïaan die veel gelezen had en hij zette een wat formeler georganiseerd bestuur op. Een van de dingen die hij het eerst besliste was dat de twee Chinezen niet langer verbannen mochten worden. Deze beslissing werd door de melaatsen toegejuicht omdat iedereen het er over eens was dat er op Kalawao pas een zekere mate van menselijkheid was gekomen sedert de nacht waarin Mun Ki had besloten zijn vrouw tegen de verkrachters in bescherming te nemen of te sterven. Er werd een primitief ziekenhuis ingericht, zonder doktoren maar met melaatse verpleegsters. En vrouwen die konden lezen openden een school voor kinderen die in het lazaret geboren waren. Een comité richtte zich tot de regering met het verzoek regelmatig voorraden levensmiddelen te

sturen—twee kilo vers vlees voor iedere inwoner per week plus tien kilo groente of poi—en soms kwam dat zelfs. Er werden tuinen en een waterleiding aangelegd en de vrouwen zeiden steeds: ‘In Kalawao bestaat voortaan wél een wet.’ Er waren in het leprozenkamp natuurlijk nog geen echte huizen; meer dan de helft van de besmette mensen sliep jaar na jaar onder struiken, zonder bed of dekens, en bezat slechts één stel kleren. Dezen stierven vanzelfsprekend eerder dan zelfs de verwoestende gevolgen van de lepra onvermijdelijk maakten. Dat was misschien een zegen, maar ook de afzichtelijkste nog rondkruipende wezens verlangden naar een eigen verblijf; een hutje met een grasdak waar zij in elk geval de illusie konden bewaren dat ze nog menselijke wezens waren. Daarom besloot Nyuk Tsin in juni 1871, toen ze vijf weken te midden van de andere mensen (maar wel op de kale grond) hadden gewoond: ‘Vader van Wu Chow, we gaan voor onszelf een huis bouwen.’ De tenen en vingers van haar zieke man begonnen al weg te rotten en hij kon niet veel meer helpen, maar zij deed het voorkomen alsof hij de man was die het werk verrichtte. Om zijn belangstelling op de toekomst gericht te houden besprak zij elke bouwfase met hem. Dagelijks sjouwde zij naar een ingevallen Hawaïaans huis dat een eeuw geleden gebouwd was en daar sleepte zij zware stenen weg. Zij stond ermee in haar handen terwijl hij besliste waar ze precies moesten worden geplaatst. Na een tijdje stond er een muur en de twee bibberende Chinezen hadden tenminste enige bescherming tegen de wind die in het stormseizoen over Kalawao huilde. Daarna ging zij op zoek naar de nokbalk en de weinige dwarsbalken die nodig waren voor het dak. Dit was echter een moeilijke opgave want de regering in Honoloeloe had steeds vergeten duur timmerhout dat helemaal uit Oregon moest worden ingevoerd naar de melaatsen te sturen. Want hoewel de staatslieden praktizerende christenen waren en hun hart voor de melaatsen bloedde, gingen zij toch instinctief van de

gedachte uit: ‘Die met mai Pake gaan toch gauw dood. Waarom zouden we dan geld aan hen verspillen?’ Om toch het kostbare timmerhout te krijgen zette Nyuk Tsin haar man aan de kust waar hij zowel bad dat er drijfhout mocht aanspoelen als om de snelheid het te pakken vóór iemand anders dat deed. Eens kwam hij trots naar huis strompelen met een lang stuk hout; en de nokbalk van het huis werd aangebracht. Wanneer de twee Chinezen nu in hun huis in aanbouw lagen, konden zij bij slecht weer omhoog kijken naar die veelbelovende nokbalk en denken: ‘Binnenkort regent het niet meer in.’ Terwijl haar man de wacht hield aan de kust, leerde Nyuk Tsin zichzelf de lage rotsen rond het leprozenschiereiland te beklimmen. Na een tijdje werd zij zo lenig als een geit, zij sprong van de ene rots op de andere op zoek naar boompjes die als dwarsbalken gebruikt konden worden. Maar de geiten hadden al zo lang over die rotsen gezworven dat er nog maar een paar bomen stonden waar vroeger bossen waren geweest. Overal waar de lenige Chinese vrouw nog een boom ontdekte, klom zij heen alsof zij de geiten vóór wilde zijn. In deze tijd waren ze af en toe vrolijk, af en toe wanhopig. Het was duidelijk te zien dat Mun Ki weer actieve belangstelling kreeg voor het leven. En Nyuk Tsin was soms echt trots op zichzelf als zij hoog op de rotsen een boom ontwortelde. Maar wanneer het paar ‘s middags piligras verzamelde en daarvan tegels vlocht—als hun toekomstige dakbedekking—werden zij soms weer wanhopig. Mun Ki riep dikwijls: ‘We hebben de grastegels nu wel klaar, maar we kunnen nergens de dwarsbalken vinden om ze op te bevestigen.’ Dat gebeurde in dezelfde tijd waarin de zendelingen aan de koning in Honoloeloe de raad gaven: ‘We moeten geen geld aan Kalawao verspillen.’ Op een dag spoelde van een of ander ver wrak een grote plank aan, lang genoeg om voor het gehele dak dwarsbalken van te maken als hij zorgvuldig in stukken werd verdeeld. Even dacht Mun Ki dat hij die zelf zou kunnen bemachtigen maar een grote kerel

—hij heette Palani—wiens voeten nog niet ziek waren, rende eropaf en pakte de plank voor zijn neus weg. Zo bleven de Chinezen slapen onder het open dak, nacht na nacht in de regen. Zij waren echter gelukkiger dan vele anderen, en zij wisten het, want zij hadden zijmuren om hen tegen de wind te beschermen; zij hadden de stevige nokbalk voor hun dak en zij hadden de platen van piligras klaarliggen die alleen maar behoefden te worden aangebracht. En wat nog belangrijker was: zij hadden een eenvoudig soort innerlijke rust gevonden. Mun Ki keek, als hij op de rotsen aan zee op wrakhout zat te wachten, dikwijls omhoog naar de rots waar zijn vrouw met zekere sprongen dagelijks haar leven waagde op zoek naar hout; en er voltrok zich in hem een verandering. Hij merkte het zelf niet maar Nyuk Tsin begon te voelen dat hij zich in zijn hart niet meer schaamde over Hakkalichaamskracht. Hij was zelfs eens zover gegaan dat hij brommend erkende: ‘Ik zag je over de hoge rotsen klauteren. Ik zou het niet durven.’ Dit was een grote troost voor haar; hun innerlijke rust was in hoofdzaak aan een andere ontwikkeling te danken. Omdat de beide Chinezen zelfs onder de melaatsen totaal uitgestotenen waren geweest, was er een soort gedwongen loyaliteit tussen hen ontstaan; want als zij tegen elkaar in waren gegaan, was er in het geheel geen hoop meer geweest; dus waren ze door banden van uiterste wanhoop met elkaar verbonden. Nu zij door iedereen echter volledig werden geaccepteerd en door iedereen als verstandige, aardige mensen werden erkend, mochten zij gewone mensen zijn, een gewone man en vrouw, en konden zij met elkaar bespreken hoe het huis moest worden gebouwd. Soms raakte het geduld van Mun Ki uitgeput door de koppigheid van zijn Hakkavrouw. Dan strompelde hij kwaad op zijn voeten zonder tenen naar het strand waar hij bij stervende Hawaïanen ging zitten en zei: ‘Een man kan een vrouw nooit begrijpen.’ De zieke mannen vertelden elkaar dan van de nederlagen die zij tegenover vrouwen geleden hadden.

Aan het eind van de dag strompelde hij dan weer naar huis terug om op Nyuk Tsin te wachten, en als hij haar hoorde komen, was hij dolblij. Bij een van die momenten van verzoening bekende hij: ‘Als jij mijn kokua niet was, zou ik nu dood zijn,’ en zonder Punt- dan wel Hakkatrots keek hij naar haar in de tropenschemer en zei: ‘Dr. Whipple had gelijk. Waar een mens ook heen gaat, overal ligt een uitdaging. Vandaag heeft het comité me gevraagd mij met de voedselverdeling te belasten omdat zij weten dat ik een eerlijk man ben. Eigenlijk, ‘vertelde hij trots, ‘zit ik nu ook in het comité.’ Zij hadden één grote zorg: wat was er met hun baby gebeurd? Als ze de matrozen van de *Kilauea* naar hun kind vroegen, werden zij niets wijzer. Iemand herinnerde zich vagelijk dat het kind aan een onbekende in de haven van Honoloeloe was gegeven, misschien was hij een Chinees, maar daar was hij niet zeker van. Nu dr. Whipple gestorven was, had Nyuk Tsin geen mogelijkheid meer om een behoorlijk onderzoek in te stellen. De twee Chinezen verkeerden dus enkele maanden in angstige onzekerheid die nog groter werd toen een pas aangekomen melaatse zei: ‘Ik ken Kimo en Apikela. Zij zoeken melia, maar zij hebben slechts vier Pake-kinderen.’ De ouders hadden hier veel verdriet over maar Nyuk Tsin zei dikwijls: ‘Waar de jongen ook is, hij is beter af dan hier.’

Mun Ki vond afleiding voor zijn zorgen door een gelukkige ontdekking. Op een dag zat hij op wacht aan het strand in de hoop dat er wat hout aan zou spoelen en hij merkte dat de zwarte vulkaansteentjes die langs het strand lagen op de bonen leken die bij het fan tanspel gebruikt worden. Hij begon ze te verzamelen en toen hij er meer dan honderd van de juiste grootte had, nam hij ruimschoots de tijd om een heel gladde steen te zoeken. Die vond hij niet maar hij stootte wel op een

platte steen die redelijk glad te maken was door hem met een andere steen te schuren. Toen hij dat gedaan had strooide hij de op bonen lijkende steentjes er op uit en begon ze met zijn verminkte handen op te pakken; hij smeed ze weer op de gladde steen en telde ze af per vier stuks. Na een tijdje wist hij zo handig te grijpen en te schatten dat hij met vrij grote nauwkeurigheid kon uitmaken of er een, twee, drie of vier steentjes zouden overblijven. Nadat hij dit een paar dagen gedaan had, riep hij er enkele Hawaïanen bij en liet hun het spel zien. De eerste twee dagen testte hij alleen zijn vaardigheid in vergelijking met de hunne. Toen stelde een van de Hawaïanen voor: 'We zouden met die steentjes een partijtje kunnen spelen,' en Mun Ki antwoordde langs zijn neus weg: 'Denk je dat dat kan?' Omdat niemand ook maar een cent bezat, zochten ze het strand af op zoek naar voorwerpen die ze als fiches zouden kunnen gebruiken en ze vonden wat harde, gele zaden die van een in het binnenland groeiende struik gevallen waren; het was duidelijk dat ze de munten goed zouden kunnen vervangen. Zo ontstond het historische fantaspel van de melaatsen op Kalawao. Als Mun Ki de bank hield, was het verbluffend hoe hij met zijn twee handstompjes een schijnbaar willekeurig aantal steentjes kon oppakken en schatten of het totale aantal even of oneven was. Als er was ingezet, kon hij een van de steentjes verbergen tussen de onderkant van zijn duim en de muis van zijn verminkte hand. Als het grootste deel van zijn tegenstanders zijn gele knopen op even had ingezet, liet hij het verborgen steentje vallen waardoor de rest oneven werd, waarna hij de winst in zijn zak stak. Maar als er vooral op oneven werd ingezet, hield hij het steentje in de palm van zijn hand en won weer. Het spel ging zo al weken door en zeker een dozijn mannen was er zo verzot op dat zij, zodra de zon was opgegaan, naar het strand renden waar de Pake met de scherpe ogen wel tot een partijtje bereid was. Zij speelden om niets, alleen om gele zaden, maar zij

wonden zich enorm op in de hoop op grote inzetten. Na verloop van tijd begon een van hen—de grote, prikkelbare man die Palani heette, de Paulus uit de bijbel—de meeste fiches te verzamelen. Toen Mun Ki dit zag, was hij blij. En op de dag waarop Palani tenslotte verreweg de meeste knopen had van alle melaatsen, zei zijn Chinese tegenstander tegen Nyuk Tsin: ‘We krijgen Palani precies waar we hem hebben wilden. Bid voor me.’ De dagen daarna begon Palani te verliezen. Als hij even bood, liet Mun Ki het in zijn hand verborgen steentje vallen en gooide oneven. En wanneer de Hawaïaan besloot een groot aantal zaden in te zetten door op een bepaald getal, bijvoorbeeld drie, te gokken en zo een flinke winst te behalen, was het voor Mun Ki een kleinigheid de steentjes op even te laten uitkomen zodat zij nooit drie konden opleveren: de rest kon twee of vier zijn, maar nooit drie. Langzamerhand werd het hoopje fiches van Palani kleiner maar Mun Ki wist nog van vroeger dat er geduld en handigheid voor nodig waren om een speler murw te krijgen, daarom won Palani af en toe. Maar op de lange duur verloor hij en op een middag reduceerde Mun Ki zijn bezit meedogenloos tot slechts een handvol zaden. De opwindung onder de melaatsen toen het fan-tanspel verder ging was groot. En toen de Chinees tenslotte zijn tegenstander helemaal op de knieën dwong stonden velen om hen heen. De Hawaïaanse toeschouwers begonnen de verliezer te plagen en dat was precies wat Mun Ki wilde. Toen het geplaag op zijn ergst was, zei de Chinees terloops: ‘Palani, waarom spelen we niet als volgt: jij hebt de nokbalk voor jouw huis en ik heb de balk voor het mijne. Het is belachelijk dat geen van ons beiden een compleet dak heeft. Ik speel dus om jouw nokbalk en ik zet de mijne in.’ Er viel een gespannen stilte rond de vlakke steen en Mun Ki bad dat de Hawaïaan de uitdaging zou aannemen; maar toen de dikke man dat deed, stelde hij daarbij een voorwaarde die de Chinees aan het schrikken bracht. Eerst zei

Palani gewoon: ‘Dat is goed, ik speel om de balk ... morgen.’ Mun Ki probeerde niet te laten merken hoe blij hij was maar de grote man voegde eraan toe: ‘En morgen pakken we de steentjes niet met de hand op. We scheppen ze op met een kom. En jij mag ze niet tellen, Mun Ki. Keoki hier zal ze tellen.’ ‘Vertrouw je me niet?’ vroeg Mun Ki. De grote Hawaïaan keek de kleine gokker onderzoekend aan en zei: ‘We scheppen ze op met een kom.’ En hij liep weg met zijn vrienden. Alleen zat Mun Ki een hele tijd somber naar de steentjes op de fan-tansteen te staren. Zorgvuldig ging hij na wat er allemaal in zijn relatie met Palani gebeurd was: ‘Het gaat allemaal terug tot op de dag waarop ik de grote balk het eerst zag. Maar hij had grote voeten, dus stoof hij weg en nam alles voor zichzelf. Ik moet hebben laten merken dat ik kwaad was. Hij heeft dus al die tijd geweten wat ik van plan was: hem laten winnen en hem dan laten verliezen. De schurk! Al die tijd toen ik hem plaagde, speelde hij in feite met mij: hij liet toe dat ik hem liet winnen en daarna dat ik hem liet verliezen. Dus terwijl ik dacht dat ik hem zover kreeg dat hij om zijn dak ging gokken, kreeg hij mij zover dat ik het deed om het mijne. Die verdomde Hawaïanen.’ Verdrietig strompelde hij naar huis, keek naar zijn kostbare nokbalk en deed een beroep op de vergevingsgezindheid van zijn vrouw. ‘Misschien raken we morgen ons dak kwijt,’ zei hij ernstig. ‘We hebben geen dak ... nog niet, tenminste,’ antwoordde Nyuk Tsin. ‘We hebben de nokbalk,’ zei Mun Ki somber. ‘En die raken we kwijt.’ ‘Onze nokbalk?’ riep zijn vrouw. ‘Nyuk Tsin, stil!’ smeekte hij. ‘Wat heb je gedaan?’ riep zij weer en duwde hem tegen de muur. ‘Heb je ons hout vergokt?’ ‘We hebben nog een kans,’ verzekerde hij haar, en toen legde hij uit dat hij de grote domme Palani te pakken had willen nemen maar dat de slimme Hawaïaan in werkelijkheid hem bij de neus genomen had. ‘O, man toch!’ riep Nyuk Tsin en ze begon te huilen; maar hij troostte haar en de hele nacht probeerden de

Chinezen te berekenen hoe hun kansen stonden nu Palani erop had aangedrongen dat het spel eerlijk zou worden gespeeld. Toen de dag aanbrak, zat Mun Ki—die geen oog had dichtgedaan—met een stok in het natte zand te tekenen. Plotseling keek hij met een gelukzalige glimlach om zijn dikke, melaatse lippen naar zijn vrouw op. ‘Ons geluk begint vandaag,’ verzekerde hij haar en hij tobde niet langer over de nokbalk. ‘Drie jaar geleden begonnen we met de taro-akker en dat was het begin van ons ongeluk. We verspeelden ons geld, werden ziek, werden bedrogen door de Chinese dokter en moesten ons huis uit. Maar de drie jaar zijn om. Nu begint onze geluksperiode, Nyuk Tsin!’ riep hij triomfantelijk. ‘We hebben zes jaar geluk vóór ons. Vandaag win ik Palani’s nokbalk en vannacht slapen we onder ons eigen dak.’

Opgewonden en vol verwachting ging hij Nyuk Tsin vóór naar de fan-tansteen waar Palani en zijn Hawaiïanen stonden te wachten. De steentjes lagen op het gladde vlak en daarnaast stond een metalen kom met een handvat. Na enig overleg werd afgesproken dat het spel als volgt zou worden gespeeld: Palani zou een kom steentjes opscheppen en scheidsrechter Keoki zou die onder het wakend oog van Nyuk Tsin per vier stuks aftellen totdat het restgetal bekend was. In die tussentijd zouden Mun Ki op even of oneven inzetten en ook een bepaald getal noemen. Als hij dus gokte op even en vier en als er dan vier steentjes overbleven, zou hij twee punten krijgen voor zijn gokken op even en vier punten omdat hij het juiste getal had gekozen. Als hij zich daarentegen meer wilde dekken, kon hij even en drie gokken: dat zou hem nog vier punten opleveren als drie juist bleek. Daarna zou hij de steentjes opscheppen en zou Palani inzetten. De eerste die honderd punten behaalde won het dak van de ander. Palani was tevreden dat hij bereikt had dat de Chinees nu eerlijk moest spelen en hij dacht dat hij zou winnen. Mun Ki echter, blij met het begin van zijn zesjarige periode van geluk, was ervan overtuigd dat hij zou

trionferen. Hij zag de Hawaïaan de steentjes opscheppen, de kom omhoog houden en op zijn inzet wachten. ‘Oneven en drie,’ riep Mun Ki, en de steentjes werden voor de scheidsrechter neergezet. De kring van nieuwsgierigen kwam dicht om het tellen heen staan. Een huiveringwekkende menigte sloeg de slag om de nokbalken gade. Sommigen hadden geen handen, anderen misten voeten. Van sommigen mensen waren de lippen weggerot en er ontbraken heel wat neuzen. Uit de groep steeg de onmiskkenbare melaatsenstank op en op hun bruine huid waren dikwijls ziekelijk-witte plekken te zien. Hun haar was uitgevallen en soms ook hun ogen. Dit waren karikaturen van mensen, door een boosaardige natuur zo meedogenloos vervloekt dat slechts weinigen die zelf niet melaats waren, het zich konden voorstellen. Deze fan-tanspelers waren inderdaad wandelende lijken, kruipende gedaanten die er zo angstwekkend uitzagen dat een gezond mens bij hun aanblik slechts kon huiveren. Zij waren de doden, de op het strand van Kalawao geworpenen, de vergetenen, de vervloekten.

Maar nu, in de stralende zon, lachten zij vrolijk; en ook al had de scheidsrechter bijna geen vingers meer om mee te tellen, hij mocht zijn functie houden omdat hij bekend stond als een betrouwbaar man. ‘Oneven en een,’ riep hij. ‘Twee punten voor de Pake.’ Het gezelschap juichte. Toen het Mun Ki’s beurt was de steentjes op te scheppen, rees er een moeilijkheid. Hij had het spel met zijn stompen wel kunnen spelen maar hij had niet genoeg vingers om het handvat van de kom te pakken. Na twee pogingen deed hij daarom een beroep op het gezelschap en zijn verzoek werd toegestaan: hij gaf de kom aan Nyuk Tsin en zij schepte de steentjes op. ‘Oneven en drie,’ riep Palani. Toen de scheidsrechter geteld had, riep hij: ‘Even.’ ‘Het is ons geluksjaar,’ riep Mun Ki vrolijk en toen wachtte hij even met spelen om uit te leggen dat een Chinees drie slechte jaren krijgt, gevolgd door zes goede. ‘De goede

zijn gisteravond begonnen!’ grinnikte hij. En bij Palani’s volgende worp won hij zes punten, door te gokken op even en twee, en zo vielen de steentjes ook. Halverwege was Mun Ki aan de winnende hand met vijftig tegen negenendertig punten. En het was inderdaad griezelig hoeveel hij juist raadde. ‘Het is ons geluksjaar juichte hij; en toen het heet werd, werd het duidelijk dat Palani zijn dak aan het verspelen was. Toch speelde hij onverstoort tot het eind toe door en toen de Chinese speler eerlijk gewonnen had met honderd tegen drieëntachtig, sprong de grote Hawaïaan op, rekte zich uit en zei: ‘Ik breng het hout zelf naar je huis!’ De Hawaïanen, die konden lopen, vormden een stoet en toen zij Palani’s drijfhout naar de stenen muren hadden gebracht die Nyuk Tsin gebouwd had, sneden zij het op de goede lengte voor dwarsbalken. Mannen die nog lenig waren sprongen op de muren, bevestigden de balken en begonnen het piligras vast te maken dat hun door anderen werd aangereikt. Tegen het einde van de middag was het dak klaar. Mun Ki prees het uitbundig en zei tegen iedereen: ‘Dit is echt mijn geluksjaar.’ Nyuk Tsin zag echter de teleurstelling op het mismaakte gezicht van de grote Palani, zonder met haar echtgenote te overleggen ging zij naar de man toe en zei: ‘In ons nieuwe huis is plaats voor nog iemand.’ Ze nam Palani bij de hand en ging hem voor naar binnen. De mensen juichten over haar edelmoedigheid en keken toen naar Mun Ki om te zien wat hij zou doen; maar hij riep: ‘Dit is het begin van mijn zes gelukkige jaren.’

De ten dode opgeschreven Palani in huis nemen hoorde tot het beste wat Nyuk Tsin ooit gedaan had want hij was zeeman geweest en hij was een enorme leugenaar. Bij slecht weer zat hij in de donkere hut en vertelde hij de Pakes over verre landen en het leek Nyuk Tsin wonderlijk dat één man zoveel kon hebben meegemaakt. ‘Azië, Afrika, Amerika!’ riep hij uit.

‘Allemaal prachtige landen.’ En als hij vertelde, begonnen Mun Ki en zijn vrouw zich de verre continenten voor te stellen en te begrijpen welk een geweldige schat hun zoons te wachten stond. Op een avond zei Mun Ki: ‘Wanneer jij teruggaat naar de jongens, Tante van Wu Chow, leer ze dan lezen. Zij moeten iets weten over wat Palani ons heeft verteld. ‘Eenmaal zei hij zelfs: ‘Ik ben blij dat ik naar het Land van de Geurende Bomen ben gekomen. Een man behoort grote avonturen te beleven.’ Palani’s zeemansverhalen prikkelden ook Nyuk Tsins verbeelding en ze merkte dat het veel beter was dicht bij haar burens te wonen dan van iedereen afgezonderd zoals ze als Hakkavrouw eigenlijk hoorde te doen. Soms, wanneer ‘s avonds de regen over het dak stroomde, vonden de drie vreemde gezellen het erg prettig bij elkaar te zitten en dit was het begin van Nyuk Tsins opmerkelijke verdiensten voor Kalawao. Toen de grote Palani stierf, hielp zij hem begraven; vervolgens nam zij een andere man en vrouw in haar overdekte huis op en na hun sterven begroef zij hen ook. Zij werd bekend als ‘Pake Kokua’.

Wanneer er een nieuwe lading melaatsen op de verschrikkelijke, ongastvrije stranden van Kalawao werd afgezet, ging zij naar hen toe en liet hun zien hoe ze hun leven de eerste weken, als ze nog in de open lucht moesten slapen, tenminste enigszins gerieflijk konden inrichten. Zij leerde hun huizen bouwen zoals zij had gedaan. Elke dag opnieuw klom zij de rotsen op om voor anderen hout te zoeken. Maar haar opmerkelijkste prestatie was de volgende: als de veerboot een jong meisje afzette, nam zij het meisje voor ongeveer een week in huis. Daar was het meisje veilig alsof zij haar toevlucht had genomen tot een van de oude heiligdommen die de Hawaïanen vóór de komst van de blanken in stand gehouden hadden. En in die dagen van bescherming haalde Nyuk Tsin een hele rij mogelijke echtgenoten voor het meisje en ze zei streng: ‘Je bent hier gekomen om te sterven., Liliha.

Doe het waardig.’ En vele huwelijken, als ze zo genoemd mogen worden, werden zowel geregeld als gesloten in het huis van Nyuk Tsin. Geruchten over de Pake Kokua drongen zelfs tot Honoloeloe door. En wat Mun Ki betrof: hij genoot van zijn geluk. Hij bleef doorgaan met zijn fan-tanspel en hij bemerkte op een dag tot zijn vreugde dat er met de veerboot melaatsen een man uit Kanton aangekomen was, op sterven na dood, die erin geslaagd was zich twee jaar in Iwilei schuil te houden vóór de kwakzalver hem aanbracht en die een even goede gokker was als hij. Ze speelden urenlang fan-tan en Mun Ki vroeg steeds: ‘Wil je als jeblieft de steentjes in de kom doen?’ En toen brak de melaatsheid, die zich in enorme hoeveelheden door heel zijn lichaam had opgehoopt, op vele plaatsen naar buiten. Hij kon niet meer weg uit het stenen huis dat Nyuk Tsin voor hem gebouwd had. Zij kon hem geen geneesmiddelen geven, noch voor zijn vreselijke zweren noch voor de longontsteking die hij had opgelopen. Zij kon hem geen uitgelezen voedsel geven ... alleen gezouten vlees en poi. Er waren geen dekens om het liggen op het harde aarden bed te vergemakkelijken. Maar Nyuk Tsin verpleegde hem geduldig en als de afschuwelijke dagen verstreken, terwijl de dood stap voor stap dichterbij kwam, zat zij bij haar echtgenoot en luisterde naar zijn laatste instructies. ‘Je moet geld naar mijn vrouw sturen,’ zei hij haar. ‘En wanneer de jongens getrouwd zijn, stuur dan bericht naar het dorp. Waag wat je wilt want dit zijn mijn gelukkige jaren.’ Toen de dood naderde, werd hij bijzonder vriendelijk—een arme, zieke schaduw van een man, een geest. Hij zei tegen de gekozen gouverneur van de kolonie: ‘Het fan-tanspel is voor u.’ En helemaal op het einde van zijn leven zei hij tegen Nyuk Tsin: ‘Ik hou van jou. Jij bent mijn echte vrouw.’ En hij stierf. Zij delfde zijn graf in de zanderige bodem en zocht een plek op een helling zoals zij had beloofd, waar de wind niet woei en waar—ook al stond er geen boom—zijn geest op zijn tochten

van en naar het graf tenminste kon rusten op de rand van een rots.

Nyuk Tsin maakte nu van haar huis een ziekenhuis. Voortaan lagen er geen misvormde menselijke wezens meer in het open veld. Ze zorgde voor hen tot zij stierven en het gebeurde wel dat ze vijf of zes dagen lang niet één levend wezen zag. Ze zorgde voor hen die van God en alle mensen verlaten waren en geen menselijk wezen was in zo'n staat van ontbinding of zij verzorgde hem. In Honoloeloe kon de regering geen middelen vinden om naar de aan hun lot overgelaten mensen geneesmiddelen te sturen en evenmin verbandmiddelen of ontleedmesses om weggrotende ledematen weg te snijden, maar Nyuk Tsin verzoon eigen trucjes en menige Hawaïaan prees haar als de Pake Kokua. Als iemand haar had gevraagd: 'Pake, waarom werk je zo hard voor de Hawaïaanse melaatsen?' zou zij geantwoord hebben: 'Omdat Kimo en Apikela me in huis genomen hebben.' In die dagen wende ze zich iets nieuws aan. Bij het invallen van de duisternis ging zij ergens apart zitten en trok al haar kleren uit. Te beginnen met haar gezicht, dan haar borsten en haar zijden, voelde ze overal of er tekenen van melaatsheid zichtbaar waren. Zij bestudeerde zorgvuldig haar handen en bekeek haar benen. Tenslotte tilde zij haar grote voeten op en bestudeerde elke teen apart en wanneer ze tevreden geconstateerd had dat zij opnieuw een dag vrij van melaatsheid gebleven was, kleepte ze zich weer aan en ging slapen. Zij moest dit wel in het donker doen want de regering in Honoloeloe kon geen geld vrijmaken om de melaatsen van lampen en olie te voorzien. Dus als de avond viel, daalde er een helse duisternis over het lazaret neer; en dreiging beheerste de nacht. Nyuk Tsin werd echter met rust gelaten hoewel zij nu een alleenstaande vrouw was, en ze sliep gerust want ze wist dat ze tot dan toe niet melaats geworden

was. Begin 1873 kwam er bericht voor Nyuk Tsin dat zij als beloning voor haar goede werk op Kalawao naar de beschaafde wereld mocht terugkeren op voorwaarde dat bij haar aankomst in Honolulu drie doktoren zouden verklaren dat zij vrij van melaatsheid was. Het nieuws veroorzaakte heel wat discussie onder de melaatsen maar één reactie overheerste: hoewel iedereen het jammer vond haar te zien vertrekken, betwistte niemand haar het recht dat te doen. Zo zwierf in de periode tussen twee schepen dit zesentwintig jaar oude Chinese meisje over het schiereiland Kalawao. Zij beklom de krater waar de vulkaan die het eiland had doen ontstaan gewerkt had en zij doorkruiste het schiereiland tot aan de westkant waar volgens haar de kleine nederzetting van Kalawao een veel beter tehuis bood aan nieuwe melaatsen dan de oostkant van Kalawao. Maar meestal keek ze naar de hoge rotsen rond het schiereiland en ze zag de wilde witte geiten in vrijheid springen. Ze zei bij zichzelf: ‘Ik had nooit gedacht dat ik uit Kalawao weg zou komen. Mogen degenen die er achterblijven een fatsoenlijk bestaan krijgen.’ Op de dag van Nyuk Tsins vertrek uit het lazaret nam de kleine *Kilauea* sputterend haar plaats in aan de voet van de rotsen. Vaten en vee werden in de branding gesmeten en een sloep met de eerste veroordeelden kwam aan. Hoewel Nyuk Tsin had besloten met de eerste terugvaart naar het schip mee te gaan veranderde ze van gedachten en ging naar de bibberende pas-aangekomenen. Ze legde hun in gebroken Hawaïaans uit hoe het hier toe ging. En toen de laatste sloep aankwam, moesten de matrozen haar waarschuwen: ‘Hé, Pake, zou je niet ‘ns meegaan?’ Toen ze naar de boot toeging, kwam ze een kleine man tegen met een bleek gezicht in zwarte priesterkleren. Hij droeg een bril en had dicht bijeenstaande ogen. Zijn haar was recht naar voren gekamd zoals bij een jongen. Door zijn reis bij het vee was hij smerig geworden en had hij vuile nagels gekregen. Nu hij op Kalawao aan land stapte, ademde hij

zwaar als was hij in trance en keek verbijsterd naar wat hij zag. Tegen de ‘gouverneur’ zei hij toonloos: ‘Ik ben pater Damiaan. Ik ben gekomen om u te helpen. Waar is een huis waarin ik kan wonen?’ Nyuk Tsin was zo verbaasd dat een blanke man haar melaatsen vrijwillig kwam helpen dat zij vergat te roepen: ‘U mag mijn huis wel hebben!’ Maar toen zij dat bedacht, trokken de matrozen haar al in de sloep en zo vertrok zij. Terwijl ze wegvoer zag ze dat de melaatsen de priester uitlegden dat er op Kalawao geen huizen waren en dat hij net als elke andere nieuw aangekomene zo goed en zo kwaad als dat ging onder een hau-boom op de kale grond zou moeten slapen.

Toen Nyuk Tsin uit het lazaret terugkeerde, had ze maar één verlangen: haar kinderen terugkrijgen. Zodra de *Kilauea* had aangelegd, rende zij weg—een magere Chinese weduwe van zesentwintig, met dun haar, met een blauwe kiel, een blauwe broek en een bamboehoed onder haar kin vastgebonden over haar strakke haarwrong. Zij was op blote voeten; na een bewogen leven van acht jaar op Hawaï bestond haar hele bezit uit wat ze bij zich droeg—ze had zelfs geen tandenborstel of een extra kiel—plus zeven morgen ontgonnen moerasland die dr. Whipple haar had nagelaten. Toen ze door de Nuuanuvallei sjouwde, bleef ze niet naar het land staan kijken, maar in het voorbijgaan dacht ze wél: ‘Ik moet vanavond nog met het ompspitten beginnen.’ Ze was op weg naar het huisje van Kimo en Apikela in het bos. En toen ze tenslotte bij het pad kwam dat van de weg het dichte bos in liep, begon ze te rennen. De wind blies haar hoed naar achteren zodat die aan het touwtje om haar nek hing. Tenslotte kwam ze op de open plek waar de kinderen moesten zijn maar het gezin zat binnen in het huis; ze was al bijna bij de deur toen Apikela haar zag. De struise Hawaïaanse riep: ‘Pake! Pake!’ en snelde op haar toe om haar

te omhelzen en tilde haar daarbij op van de grond. Maar zelfs toen de grote Apikela haar vasthield, keek Nyuk Tsin over de schouder van de forse vrouw en telde: er waren maar vier jongens, tussen vier en zeven jaar, die bang voor die indringster in de schaduw bleven staan. ‘Waar is de andere jongen?’ bracht Nyuk Tsin tenslotte uit. ‘Er is geen andere jongen,’ antwoordde Apikela. ‘Kreeg jij de baby dan niet van het schip?’ ‘Wij weten niets van een baby.’ Nyuk Tsin had veel verdriet om het verlies van haar kind maar was dolblij haar andere zoons terug te zien. Door die tegenstrijdige gevoelens stond ze een ogenblik als aan de grond genageld! Ze stond in een hoekje van de kleine grashut eerst naar de grote Apikela te kijken, dan naar de slaperige Kimo en tenslotte naar haar vier bedremmelde zoons. Toen vergat zij het vermiste kind en liep naar haar jongens toe om hen te omhelzen, maar de twee jongsten trokken zich natuurlijk terug omdat zij haar niet kenden terwijl de twee oudsten dat deden omdat zij hadden horen fluisteren dat hun moeder melaats was. Nyuk Tsin bemerkte die vrees, aarzelde, bleef staan, wendde zich om tot Apikela en zei: ‘Je hebt geweldig voor mijn kinderen gezorgd.’ ‘Het was een plezier om hen hier te hebben,’ lachte de grote Hawaïaanse. ‘Hoe kon je hun te eten geven?’ vroeg Nyuk Tsin terwijl ze met welgevallen naar haar stevige zoons keek. ‘Voor kinderen kun je altijd wat te eten vinden,’ verzekerde Kimo haar. ‘Soms heb ik gewerkt. Soms kregen we wat geld van de Pakes.’ ‘Hebben zij het andere kind?’ vroeg Nyuk Tsin. ‘Dat hebben ze nooit gezegd,’ antwoordde Apikela. Toen merkte de grote vrouw hoe bang de jongens voor hun moeder waren en met een grote zwaai van haar machtige armen trok ze hen naar zich toe zoals ze zo dikwijls had gedaan. En toen zij hen tegen haar warme, grote lichaam had aangetrokken, maakte zij een plotselinge beweging en duwde een wirwar van armen en benen naar Nyuk Tsin toe. Het magere Chinese vrouwtje werd ingesloten door haar

kinderen en toen gebeurde er iets vreemds. Nu was zij bang dat ze melaats was en in plaats van haar zoons te omhelzen, trok ze zich terug alsof ze onrein was. De jongens staarden zwijgend naar hun moeder terwijl zij haar handen op haar rug legde omdat ze bang was dat ze een van hen aan zou raken. ‘Ik ben bang,’ zei ze beschaamd en Apikela stuurde de kinderen weg. Na een luidruchtige maaltijd waarbij de jongens met Kimo babbelden en Apikela maar wat vragen over Kalawao stelde, zei Nyuk Tsin: ‘Ik moet nog naar mijn land gaan kijken,’ en ze haastte zich weg voor de zes kilometer lange tocht door het dal naar de plek waar het moerasland lag. Opnieuw liep ze er echter voorbij zonder stil te blijven staan want ze was op weg naar de Punt- en Hakkagezinnen, maar niemand daar wist iets van haar zoon af. Omdat zij gezinnen van de *Carthaginian* waren, voelden zij zich verplicht de weduwe van Mun Ki te helpen en daarom zochten zij wat tuingereedschap, zaden, een zak tarokorrels en een bamboejuk met twee manden eraan bij elkaar. Nyuk Tsin ging daarmee terug naar haar land en werkte er tot het bijna middernacht was. Zij omringde het lage, moerassige gedeelte met dijkjes want daar zou de taro het goed doen. Terwijl zij het tarobed aanlegde, draineerde zij de grond in het midden en zij groef goede, aangeslibde grond af die ze bewerkte om er Chinese groente op te telen. Daardoor bleef er een kleiner maar toch voldoende hoog gedeelte over waar groente voor de haoles kon groeien. Zo ontdekte Nyuk Tsin al op de eerste avond het systeem dat zij vele jaren zou blijven volgen: taro voor Hawaïanen, Chinese kool en erwten voor de oosterlingen, limabonen, snijbonen en aardappels voor de haoles. Want ze wist dat iedereen moest eten. Elke dag legde zij bij het morgenkrieken haar bamboejuk over haar schouders, hing de twee manden eraan, drukte haar hoed op het hoofd en ging blootsvoets naar haar akker. Toen haar groenten oogstrijp geworden waren, laadde zij haar manden vol en begon haar

lange tochten door Honoloeloe. En hoeveel ze ook aan iemand verkocht, ze bekommerde zich altijd minder om het geld dan om te zien of dit gezin misschien een Chinees jongetje had van een jaar of vier. Ze vond haar zoon niet, maar ze organiseerde een groentehandel die flink wat opleverde. Als de avond viel, werkte Nyuk Tsin door en maakte haar akker in orde. Als de sterren zichtbaar werden, stopte zij zorgvuldig de niet-verkochte groente in haar manden. Ze legde het juk met de manden over haar schouders en begon aan de tocht terug van zes kilometer door het dal naar de open plek waar haar zoons al lagen te slapen. Vaak zag ze hen helemaal niet maar als zij met Kimo en Apikela 's avonds in het duister zat, sprak ze meestal over wat er van hen worden zou. Op een avond, toen ze in een hevige regenbui door het dal was gelopen, kwam ze koud en nat thuis en moest ze terugdenken aan de tijd in het lazaret toen de melaatse Palani hun over de wereld verteld had. Daarom maakte ze haar zoons wakker en ging vóór hen staan, bemodderd en nat. Zij wreven in hun slaperige ogen en probeerden te begrijpen wat ze zei. Zij spraken nauwelijks Chinees en Nyuk Tsin kende niet genoeg Hawaïaans maar ze zei: 'Ergens in Honoloeloe hebben jullie een broertje en hij heet ...' De jongens begonnen onrustig te worden en ze zei hun dat zij rustig moesten blijven staan maar zij konden haar niet begrijpen. 'Hé, jullie Kanaka!' riep Apikela. 'Stil! Jullie tante tegen jullie spreken! Stoute Pakes!' En de jongens hielden hun mond. Langzaam zei de Tante van Wu Chow: 'Jullie vader wilde dat de gehele wereld jullie deel zou zijn. Hij wilde dat jullie zouden studeren ... om knappe jongens te worden. Hij zei: "Werk hard en de wereld zal jullie toebehoren."' 'Zij pakte haar oudste zoon bij de hand, bracht hem naar het midden van de ruimte en zei: 'Azië, je moet je vader eren door hard te werken.' De slaperige jongen knikte zonder te begrijpen welke taak hem was opgelegd. Tegen elk van haar zoons herhaalde zij deze vaderlijke opdracht: 'Werk

hard.’ En toen zij keurig op een rijtje stonden, zei ze nog: ‘En jullie moeten me helpen jullie broertje Australië te vinden.’ ‘Waar is hij?’ vroeg Azië. ‘Dat weet ik niet,’ antwoordde de Tante van Wu Chow, ‘maar we moeten hem vinden.’ Toen de jongens in de war en slaperig weer naar bed waren teruggegaan, zat de kleine Chinese vrouw een hele tijd bij de twee Hawaïanen omdat ze probeerde uit te maken welke van haar zoons de intelligentste beloofde te worden. Dat was belangrijk want Nyuk Tsin begreep dat zij maar aan één kind een echt goede opleiding in Amerika zou kunnen geven. Het was van het grootste belang dat de juiste vroeg werd gevonden zodat er extra aandacht aan hem kon worden besteed. Ze vroeg aan Kimo: ‘Wie is volgens jou de beste?’ ‘Ik denk Europa,’ antwoordde Kimo. ‘Jij mag hem graag,’ zei Nyuk Tsin, ‘maar wie is de slimste?’ ‘Amerika is de slimste,’ zei de grote man. Dat dacht Nyuk Tsin ook maar ze controleerde haar mening bij Apikela. ‘Denk je dat Amerika durft te vechten?’ vroeg zij. ‘Afrika is de koppigste vechtersbaas,’ antwoordde Apikela. ‘Maar wie zou jij naar het vasteland sturen?’ ‘Amerika,’ antwoordde Apikela zonder aarzelen.

Tegen 1875 had Nyuk Tsin bijna vijftientig dollar gespaard en als de inkomsten zo goed zouden blijven gaan, zou zij al haar zoons een goede opleiding kunnen geven. Maar ze wist dat er een zware plicht op dit geld drukte. Daarom deed ze elke keer als zij vijftientig dollar bij elkaar had die in een pakje, nam haar vier zoons met zich mee en liep plechtig naar de Puntwinkel. ‘Ik wil dat jullie weten wat we doen,’ zei ze verschillende keren. En als ze in de winkel kwam, zette ze de jongens zo neer dat zelfs de zesjarige Amerika kon zien wat er ging gebeuren. In die tijd maakten de Chinezen geen gebruik van de banken want dat waren geen Chinese instellingen—en welke oosterling kon een blanke in geldzaken vertrouwen?

Men hield zijn bezit verscholen totdat men een behoorlijk bedrag bijeen had en dan werd dat, zoals op die dag, naar de Puntiwinkel of de Hakkawinkel gebracht die er, voor drie procent van het totaalbedrag, voor zorgde dat het restant langs wegen die hij alleen kende, ofwel naar het Lage Dorp, zoals in dit geval, ofwel naar het Hoge Dorp, als de ontvanger een Hakka was, werd overgemaakt. Er waren oorlogen en revoluties. Het ging Hawaï goed of slecht. Mensen stierven en schepen werden door piraten geënterd, maar geld dat van de Puntiwinkel in Honolulu kwam, bereikte steeds weer het Lage Dorp. ‘Dit geld is voor de vrouw van Kee Mun Ki,’ legde Nyuk Tsin de winkelier uit. Toen hij knikte, zei ze: ‘Een weduwe in het Lage Dorp. Zeg haar dat haar vier jongens als plichtsgetrouwe zoons het geld sturen. En zij doen hun eerbiedige groeten.’ Opnieuw knikte de winkelier en hij begon een brief te schrijven. Toen de brief klaar was, geschreven in vreemde Chinese karakters die slechts weinig mensen op Hawaï konden lezen, overhandigde Nyuk Tsin die trots aan elk van de jongens en zei: ‘Jullie sturen geld naar je moeder. Dat moet je doen zolang zij leeft. Dat is het respect dat je tegenover haar verplicht bent.’ Ernstig paktten de kleine jongens met hun schone kleren en hun kleine staarten de brief aan en ieder van hen kon zich op zijn eigen onvolkomen manier China voorstellen: hun moeder die in een rode japon zat, de envelop openmaakte en hun geld er in vond. Toen de brief aan de winkelier was teruggegeven om hem te verzenden, zette Nyuk Tsin haar jongens op een rij naast elkaar en zei: ‘Denk er aan! Zolang jullie moeder leeft is dit jullie plicht.’ En de jongens begrepen haar. Grote Apikela was een moeder voor hen als zij voor hen zong en hen kuste, en de Tante van Wu Chow was soms als een moeder omdat zij hun eten bracht—maar hun echte moeder, de enige die meetelde, woonde in China. Aangezien de dag waarop het geld naar de Puntiwinkel gebracht werd toch al verloren was besloot Nyuk

Tsin iets te gaan onderzoeken waarover ze opgewonden had horen praten. Ze ging met haar fris uitzierende jongens weer het Nuuanudal in en nam hen mee naar een kleiner dal waar een *groot gebouw op een veld* stond. Het was van de Anglicaanse Kerk want toen de Hawaïaanse alii de vriendelijke, plooibare Episcopaaalse Kerk met haar aantrekkelijke vieringen ontdekten, zetten zij die tegenover het kale, on-Hawaïaanse calvinisme van de congregationalisten; en na korte tijd bekeerden de meeste alii zich tot de Anglicaanse kerk. Zij hielden van het vele zingen, van de wierook en de gewaden. Een van de eerste dingen die de Engelse zendelingen gedaan hadden was het openen van de school waar Nyuk Tsin nu heen ging, en tot verwondering van de eilandbewoners zeiden de Engelsen: ‘Wij zullen graag Chinese jongens op onze school verwelkomen.’ Het idee dat er op de grote, belangrijke school van Punahou in groten getale oosterlingen zouden worden aangenomen zou in 1875 weerzinwekkend zijn geweest. Bovendien zou het schoolgeld voor de Chinezen een belemmering hebben gevormd. De meest begaafden gingen naar Iolani waar Nyuk Tsin haar zoons heen bracht. Zij werd ontvangen door een van de merkwaardigste mannen die ooit op Hawaï gewoond hebben: Uliassutai Karakoram Blake, een flinke, lawaaierige Engelsman met een grote snor en een volkomen kale kop hoewel hij pas achtentwintig jaar oud was. Zijn avontuurlijke ouders uit Shropshire waren met een karavaan kamelen door Buiten-Mongolië getrokken van de stad van zijn eerste naam naar die van zijn tweede, toen hij te vroeg geboren werd ‘omdat ik vóór mijn tijd,’ zo placht hij te vertellen, ‘lostrilde door het gehots van een kameel die het bekken van mijn moeder praktisch vernielde.’ Hij had Chinees, Russisch, Mongools, Frans, Duits en Engels leren spreken. Hij was nu ook een meester in het gebroken Engels van de Chinezen, hij hield van strenge tucht maar ook veel van kinderen. Hij had al lang geleerd dat hij de oosterlingen die op

Hawaï woonden niet met zijn Chinees moest vermoeden want die spraken alleen Kantonees en Punti en dat waren vreemde talen voor hem. Toen Nyuk Tsin Hakka tegen hem sprak, leek het voor hem genoeg op Mandarijns om er antwoord op te kunnen geven en hij vatte onmiddellijk sympathie voor haar op. ‘Dus u wilt dat deze vier Lao-tse-knappen aan onze school worden ingeschreven?’ merkte hij in omstandig Mandarijns op. ‘Ze zijn niet van Lao-tse,’ verbeterde zij. ‘Ze zijn van Mun Ki.’ Uliassutai Karakoram Blake—hij eiste van zijn kennissen dat zij hem met zijn volledige naam aanspraken—keek streng naar Nyuk Tsin en vroeg: ‘Zit er misschien een heel klein beetje geld in de brandkast van Mun Ki, genaamd Kee?’ ‘Hij is dood,’ antwoordde zij. Blake zweeg. Hij mocht deze praktische vrouw wel maar toch probeerde hij haar nog met een derde woordenvloed te belagen: ‘Hebt u enige reden om aan te nemen dat deze vier vaderloze zoons van Mun Ki ook maar een klein beetje leren kunnen?’ Nyuk Tsin dacht even na en antwoordde: ‘Amerika kan leren. De anderen zijn niet zo erg pienter.’ ‘Mevrouw,’ riep Uliassutai Karakoram onder een diepe buiging waarbij zijn snor bijna de grond raakte, ‘tijdens mijn drie jaar op Iolani hier bent u de eerste moeder die haar kinderen bijna op dezelfde manier beoordeelt als ik. Uw zoons zien er eerlijk gezegd niet al te slim uit maar ik heet Azië, Europa, Afrika en Amerika nederig welkom op onze school.’ Hij drukte ieder kind heel formeel de hand en brulde toen in Chinezen-Engels: ‘Jullie liever goed luisteren, ik jullie anders veel slaan, geloof maar.’ En de jongens geloofden hem. Later, toen Hawaï geciviliseerd was en officiële papieren verlangde, zou een man die er ‘s middags eens met een walvisjager op uitging, zijn hoofd kaal schoor, geen papieren had, een snor van bijna tien centimeter koesterde en met een naam als Uliassutai Karakoram Blake, nooit leraar op een school hebben kunnen worden. Maar in 1872, het jaar waarin deze buitenlander arriveerde, had Iolani leraren nodig en het vond in Blake

iemand die een onuitwisbaar stempel op de eilanden zou drukken. Toen de bisschop voor het eerst naar deze schrikaanjagende jongeman keek en vroeg: ‘Wat voor papieren hebt u om voor de klas te mogen staan?’ antwoordde Blake: ‘Ik ben grootgebracht met kamelenmelk,’ en dat antwoord was zo gek dat hij werd aangenomen. Als Blake in dienst genomen was op een eersteklas school als Punahou, toen een van de beste ten westen van Illinois, zou het niet belangrijk zijn geweest of hij bekwaam was of niet. Na Punahou gingen de leerlingen namelijk toch naar Yale en daar kon het ontbrekende worden aangevuld. En als de onderwijzers niet voor hun taak berekend waren, konden de ouders thuis het manco wel verhelpen. Maar op Iolani kregen de leerlingen een opleiding van de leerkrachten die ter beschikking stonden, of zij kregen helemaal geen les. En Blakes unieke bijdrage aan de ontwikkeling van Hawaï bestond erin dat hij met zijn indrukwekkende snor en zijn verschrikkelijk vasthouden aan het goede in de Engelse omgangsvormen de Chinezen opvoedde. Hij leerde hun behoorlijk Engels spreken en vloekte hen uit in het bargoens als ze dat niet deden. Hij bekeerde hen tot de Anglicaanse Kerk terwijl hijzelf boeddhist bleef. Hij leerde hen zeilen in de haven want hij beweerde dat niemand een heer kon zijn als hij geen paard en geen boot had. Maar vóór alles behandelde hij hen alsof zij geen Chinezen waren; hij ging met hen om alsof zij een bank moesten leiden, gekozen moesten worden in het parlement of grondeigenaar moesten worden. Er waren veel mensen in die tijd op Hawaï die bezorgd naar de toekomst keken en bang werden door wat zij zagen gebeuren. Zij wilden niet dat de Chinezen naar school gingen of eigenaar werden van grote bedrijven. Zij waren werkelijk bang voor oosterse zakenlieden en intellectuelen. Zij hoopten—maar die hoop zou niet in vervulling gaan—dat de Chinezen altijd met werk op de plantages tevreden zouden zijn en geen hogere aspiraties

zouden gaan koesteren. En toen zij zagen dat die hoop niet in vervulling ging en dat de Chinezen overal in het openbare leven doordrongen, raakten zij menigmaal in paniek en spraken erover om dwaze wetten aan te nemen of alle Chinezen te verjagen of bepaalde beroepen voor hen te sluiten. Wat die bange mensen hadden moeten doen, was heel eenvoudig: zij hadden Uliassutai Karakoram Blake moeten doodschieten. Want toen de eerste Chinese plantagearbeider door hard werken het weinige geld gespaard had om zijn zoon naar Iolani te sturen, ontstond er een soort revolutie die door niets in de wereldgeschiedenis tot dan toe gekeerd had kunnen worden. Toen Blake de eerste Chinese jongen het alfabet leerde, was het oude systeem van de contractarbeid ten dode opgeschreven. Want een jongen die kon lezen, zou vroeg of laat een boek in handen krijgen dat hem op een idee zou brengen—en een jongen met een idee kon vrijwel alles bereiken. De Chinezen werden in die tijd op Hawaï niet erg best behandeld. Branieschoppers op de plantages—ploegbazen—vonden het soms leuk twee Chinezen met hun staarten aan elkaar vast te binden en hen dan samen te piesten. Anderen schepten er—als ze dronken waren—genoegen in de staart van een Chinees aan de staart van een paard te binden en dan het paard te laten galopperen. De Chinezen namrn wraak en het werd vaste regel onder ploegbazen: ‘Ga nooit een veld op waar meer dan zes Chinezen met een rietmes aan het werk zijn. Nooit.’ Op een nacht drong een woedende Chinees om een nooit opgehelderde reden gillend de slaapkamer van de Franse consul binnen en vermoordde hem met een groot mes. Dit was geen gemakkelijke tijd en de Chinezen waren volstrekt niet de volgzame oosterlingen zoals de *Honoloeloe Post* hen bij hun aankomst had afgeschilderd. Zij waren tot laagheden in staat, angstaanjagend snel in het wreken van beledigingen en beslist niet bereid hun contracten van drie dollar per maand voor veertien uur hard werken per dag, te

verlengen. Er ontstonden grote spanningen en het Chinese experiment dreigde te mislukken, alleen Uliassutai Karakoram Blake leerde zijn jongens rustig: ‘Dezelfde deugden die in China geprezen worden, zullen op Hawaï geprezen worden. Studeer, luister naar je ouders, wees spaarzaam, gedraag je als fatsoenlijke mensen.’ Hij legde er ook grote nadruk op dat het verstandig was zich bij de gewoonten van de meerderheid aan te sluiten. ‘Knip jullie staart af,’ adviseerde hij, ‘en kleedje als de Amerikanen. Sluit je aan bij hun kerken. Vergeet dat je een Chinees bent.’ Een jongen vroeg: ‘Maar als wij het boeddhisme moeten opgeven, waarom doet u het dan niet?’ En Uliassutai antwoordde: ‘Als ik wegga van Hawaï ga ik naar Engeland terug waar je in alle opzichten vrij bent. Maar jullie gaan niet van deze eilanden weg. Jullie zullen onder Amerikanen moeten leven en die houden niet van de meeste vrijheden. Pas je dus aan.’ Hij was een moeilijk, eigenzinnig man, maar hij veranderde een volk.

Toen Nyuk Tsin in die tijd in de vroege morgenschemer ging werken, nam zij haar vier zoons mee. En in de uren vóór het begin van de school, werkten zij met haar op het land. Als het tijd werd om naar school te gaan, doopte zij een doek in het modderige water van de taro-akker en waste haar zoons vóór ze hen naar school stuurde. Als de dag ten einde liep, kwamen zij in de moestuin terug. Tegen de avond kwamen zij samen thuis waar Kimo met een warme maaltijd op hen wachtte. Na deze strenge leefwijze een jaar te hebben volgehouden stelde Kimo - doodmoe van het vele werk dat de Chinezen verzetten - voor: ‘Waarom gaan we niet allemaal weg uit deze hut? Dan bouwen we in het dal een huisje. Dit land houden we dan als moestuin. Niemand hoeft meer ver te lopen en ik zit dichterbij de speelzaal.’ Nyuk Tsin dacht hier een tijdje over na en zei: ‘Ik wil nog geen vierkante centimeter van de moestuin voor

het huis opofferen.’ ‘Kijk eens!’ betoogde Kimo, ‘voor een hoekje van de moestuin krijg je hier een heel stuk grond.’ ‘Als we dat doen,’ zei Nyuk Tsin op haar beurt, ‘moet Apikela een heel eind lopen voor haar melia. En ik kan beter lopen dan Apikela.’ ‘Het was juist mijn bedoeling,’ legde Kimo uit, ‘dat Apikela op zou houden met haar melia en jou in de moestuin daar zou helpen. Op die manier kunnen de jongens meer tijd aan hun schoolwerk besteden.’ Het was zo’n redelijk plan dat Nyuk Tsin de volgende dag Kimo vroeg met haar mee te gaan naar de moestuin. De grote man legde haar uit hoe weinig grond er voor het huis nodig zou zijn en hij herinnerde haar er aan hoeveel bosgrond zij ervoor terug zou krijgen. En in een opwelling zei ze: ‘Goed.’ Zij braken het hooggelegen huis af en sliepen een paar nachten in de openlucht terwijl het laaggelegen huis nog in aanbouw was. En na een tijdje stond het eerste van de beroemde huizen van de familie Kee aan de Nuuanustraaf. Dit was maar een gammel geval, niet erg mooi en niet waterdicht, maar het kon de vijf Chinezen en twee Hawaïanen toch redelijk herbergen. Het was in zekere zin ook de drager van de voorspoed van de familie Kee. Op een dag toen Nyuk Tsin op weg was door het dal naar haar nieuwe hooggelegen grond—die niet zoveel opbracht als de lagere juist omdat hij hoger gelegen was—werd zij namelijk staande gehouden door een knappe jongeman van twintig jaar die in een sjees reed en die haar toeriep: ‘U de Pake van wie dat land is?’ Zij antwoordde bevestigend; hij hield zijn paard in, stapte uit de sjees en stak zijn hand uit. ‘Ik ben Whip Hoxworth,’ zei hij, ‘en ik zou graag uw land willen zien, als dat mag.’ Hij bond zijn paard aan een boom, liep met haar het land op, stampte op de grond, wreef wat aarde in zijn handen fijn en zei: ‘Pake, ik zou wat met u willen afspreken. Ik heb uit Formosa—dat kostte me trouwens bijna mijn kop—ongeveer honderd ananasplanten meegebracht. Ik heb geprobeerd ze op laaggelegen grond te laten groeien maar dat lukt niet. Een veld

op deze hoogte lijkt me beter te vergelijken met de omstandigheden op Formosa. Mijn voorstel is het volgende: ik geef u alle planten die nu nog leven. Als u erin slaagt ze te laten groeien, mag u ze houden. Alles wat ik graag wil hebben, zijn een paar vruchten en wat zaad.’ ‘Is ananas te verkopen?’ vroeg Nyuk Tsin argwanend. Whip Hoxworth draaide zich om en wees met een weids gebaar naar het dal. Hoewel de bomen hem het uitzicht benamen, stoorde dat hem niet. ‘Elk huis dat u daar kunt zien zal graag uw ananas kopen, Pake. Neemt u mijn voorstel aan?’ Dat deed ze. En Whip Hoxworth had goed gegokt. Het hooggelegen veld van Nyuk Tsin was namelijk precies de grond die de Formosa-ananas nodig had. Deze ananas was aanmerkelijk zoeter en in alle opzichten beter dan de verwilderde soorten die een halve eeuw geleden op de eilanden waren ingevoerd. Nu trok Nyuk Tsin elke dag naar haar hooggelegen grond en zij kwam terug met een heleboel ananassen op haar rug die zij door de hele stad verkocht. Met haar groenten op het laaggelegen veld ging het ook goed, maar het voornaamste van alles was dat haar vier zoons het nodige leerden. Alleen één ding lukte Nyuk Tsin niet en dat was, net als vroeger, haar verbouw van taro. Zij wilde namelijk de rauwe wortels niet alleen aan de inlanders verkopen, de bladeren aan iemand die ze als groente wilde stoven en de stengels zelf houden om ze in te maken en ze met gebakken vis op te dienen (waardoor ze dus driemaal voordeel van die gemakkelijke taro had)—nee, ze liet zich door Kimo en Apikela overhalen de wortels te koken en er toch nog poi van te maken. Deze keer lukte het wel: het resultaat was een rijke, kleverige, purper gekleurde poi die iedere Hawaïaan die dat zag het water in de mond deed lopen. Er ontstond voor deze Pake poi, zoals die genoemd werd, een grote markt. Maar er waren slechts weinig Hawaïanen die wat van deze poi konden kopen want de grote Apikela en de nog grotere Kimo werkten zo hard in de taroteelt dat zij, als het etenstijd was,

uitgehongerd waren. En Nyuk Tsin, die wat koude rijst met misschien een beetje ingemaakte tarostengels naar binnen werkte, zat verbluft te kijken naar de hoeveelheden poi die haar reusachtige huisgenoten verslonden. Kimo woog nu ruim honderdvijftig kilo en hing over de bakken poi, schepte voor zichzelf een kwart of meer op en gaf Apikela eenzelfde hoeveelheid. Onder het eten van een half dozijn visjes, wat koud varkensvlees, gebakken broodvruchten plus wat er nog in een blik Oregon-zalm zat doopten ze twee vingers die ze als vishaken gebogen hielden in de poi, haalden die door de kleverige massa en zwaaiden ze behendig hun mond in. Met een zacht smakkend geluid slurpten ze de heerlijke brij naar binnen en keken daarbij verzaligd naar elkaar. Nyuk Tsin zag tot haar verdriet dat niets van haar poi in de verkoop kwam. Toch klaagde ze niet want deze grote, aardige mensen hadden haar kinderen opgevangen toen zij bij de melaatsen zat. Ook nu voelde Nyuk Tsin dat zij hen niet zou kunnen missen want zij zorgden voorde jongens, deden de was, vertelden het geroddel uit de speelzaal en zorgden voor de poi. Maar de verstandige Nyuk Tsin vond dat zij zichzelf moest beschermen en daarom zei ze tenslotte tegen Kimo: ‘Ik zou graag het hooggelegen land van je willen kopen.’ ‘Kopen?’ vroeg Kimo verbaasd. ‘Je mag het zo hebben.’ ‘Het is misschien beter als ik het netjes koop.’ ‘Het is van jou,’ drong Apikela aan. ‘Kunnen we naar het kadaster gaan en de papieren ondertenen?’ vroeg Nyuk Tsin. ‘Dan zal ik jullie betalen.’ De grote Apikela tilde haar Chinese vriendin op, zette haar op haar schoot en zei: ‘Kimo en ik hebben niets aan dat land. We hebben geen kinderen.’ ‘Jullie hebben de vier jongens,’ verbeterde Nyuk Tsin. ‘Goed idee!’ riep Kimo. ‘We geven het land aan onze jongens.’ Dus gingen ze naar het kadaster en lieten de verkoop van de hooggelegen grond aan de zoons van Kee registreren. En toen de blanke man via zijn tolk vroeg: ‘En wat werd ervoor betaald?’ keken de twee grote Hawaïanen

elkaar verlegen aan. De ambtenaar zei: ‘Er moet een bepaalde prijs zijn, anders geldt de verkoop niet.’ Nyuk Tsin begon te vertellen dat zij een zak vol dubbeltjes, realen en Australische goudstukken had gespaard voor de opvoeding van haar zoons en dat zij bereid was ... maar Kimo onderbrak haar. Met een edelmoedig gebaar zei hij: ‘Wij verkopen deze Pake ons land in ruil voor alle poi die wij kunnen eten.’ En daaraan had Nyuk Tsin in de eerste plaats gedacht en in die zin werd de overeenkomst ook geregistreerd. Nyuk Tsin leidde nu een vreemd en toch typisch Hawaïaans leven. Haar vier zoons spraken voornamelijk Hawaïaans en Engels en zij praatte met hen alleen in gebroken Hawaïaans. Zorgvuldig werd hun geleerd aan de vage vrouw in China te denken als hun moeder, maar zij beschouwden Apikela als hun mama net als zij hen als haar zoons beschouwde. Niemand in het gezin kende zelfs de naam van Nyuk Tsin: de Hawaïanen noemden haar alleen ‘de Pake’ en haar kinderen kenden haar als ‘Tante’. Wat eten, taal en humor betreft was het gezin Hawaïaans, in leren, zaken en godsdienst Amerikaans, maar in kinderlijke gehoorzaamheid en eerbied voor de ouders Chinees.

De tijd verliep voor Nyuk Tsin met een bijna heilige routine. Op de eerste maart ging zij naar het kadaster en betaalde de belasting voor haar twee stukken grond, en haar kostbaarste bezit werd een doos waarin zij haar ontvangstbewijzen bewaarde. Die waren voor haar een soort burgerrecht, een bewijs dat zij het recht had in het Land van de Geurende Bomen te verblijven. In september en in juni waste zij haar ene stel kleren met bijzondere zorg, deed een schone hoofddoek om en ging met haar vier zoons mee om hun vorderingen met Uliassutai Karakoram Blake te bespreken. Die had er plezier in Chinees met haar te spreken en hij zei dat haar zoons goed hun best deden. Hierop legde zij fanatiek de

nadruk en als zij met Blake sprak, hamerde zij steeds op de vraag: ‘Wie van mijn vier zoons is de slimste?’ En de grote, opvliegende man dacht dan na en antwoordde: ‘Amerika.’ Het deed haar genoeg te horen dat haar begaafde zoon op school goed zijn best deed want zij dacht graag aan de dag dat hij naar het vasteland zou gaan voor zijn voortgezette opleiding, aangemoedigd door alle anderen. In april en in oktober trok Nyuk Tsin trouw naar de Puntwinkel met een behoorlijk aantal dollars en stuurde die naar Kee Mun Ki’s familie in het Lage Dorp. Altijd nam zij haar vier zoons mee ook al moest ze hen daarvoor van school houden; zij drukte hun op het hart: ‘Nóg belangrijker dan onderwijs is de plicht tegenover je ouders. Jullie zijn vier broers die extra hard moeten werken om de aan je vader en aan zijn familie verschuldigde eer te bewijzen.’ Zij liet elk van de jongens het geld even vasthouden als het werd overgemaakt en elk van de kinderen raakte de bijbehorende brief even aan. ‘Nu kunnen jullie teruggaan naar school,’ zei zij. Soms vond zij het vreemd dat zij deze oude Chinese deugden niet in de krachtige Hakkataal maar in een gebroken Hawaïaans-Engels moest inprenten. Maar de deugden spraken voor zich en de jongens begrepen het. Zo verliep het jaar voor Nyuk Tsin, de Pake Kokua, de Tante. Voor zichzelf had zij één blouse, één broek, geen schoenen en één rieten hoed. Zij bezat een bamboe juk, twee manden, een poifabriekje dat niets opleverde en twee stukken land die eens meer dan een miljoen dollar waard zouden zijn. Maar de revolutie waarbij deze slanke Chinese vrouw was betrokken, vond voornamelijk zijn oorsprong in het feit dat zij vier flinke jongens op Iolani had. En als zij klaar zouden zijn om deel te nemen aan het economisch leven van Honoloeloe—dank zij de inspirerende lessen van Uliassutai Blake en het gezond verstand en de zuinigheid van Tante—zou er maar weinig zijn dat hen kon tegenhouden. Op een dag in 1879 ging Nyuk Tsin met haar zoons naar de Episcopale kerk. Daar zag ze een

Hawaïaans gezin met zeven kinderen binnenkomen—en een van de kinderen leek een Chineesje. Zij begon dat kind zorgvuldig te bekijken en kwam tot de conclusie dat hij ongeveer acht jaar oud moest zijn, even oud als haar vermiste zoon. Ze was er niet zeker van dat hij een Chinees was, want hij paste uitstekend bij zijn Hawaïaanse broers en zusters. Toen de dienst echter afgelopen was, stuurde ze haar zoons met de dertienjarige Azië naar huis en volgde de Hawaïaanse familie rustig naar hun woning. Ze zag dat het een groot, rommelig huis in de Beretaniastraat was, een heel stuk in de richting van Kaap Diamant, en de achtjarige jongen scheen zich daar volkomen thuis te voelen. Ze probeerde een voorbijganger te vragen hoe de mensen heetten maar ze kon dat de man niet duidelijk maken. Ze veranderde nu haar ventroutes en maakte kilometers lange omwegen om het grote Hawaïaanse huis in de gaten te houden. Na een tijdje hoorde ze dat de Chinese jongen naar school ging, normaal begaafd scheen te zijn en alleen onder een Hawaïaanse naam bekend stond. Eens sjouwde ze met haar ananassen de veranda van het huis op en probeerde met de vrouw des huizes aan de praat te raken maar deze wilde geen ananas. Toen ze al haar scherpzinnigheid had gebruikt, besloot ze de zaak openhartig met Apikela te bespreken; maar terwijl ze op het punt stond dat te doen, waarschuwde haar intuïtie haar dat de grote Hawaïaanse wellicht eerder partij zou trekken voor haar landgenote die nu het kind had, dan voor zijn wettige moeder Nyuk Tsin. Bovendien bedacht zij dat dit echt een kolfje naar Kimo's hand zou zijn—want hij achtte zich voor ander soort werk niet erg geschikt. Ze nam daarom de dikke man zonder hemd terzijde en zei: 'Zoek eens uit wie die mensen zijn.' 'Dat hoef ik niet uit te zoeken,' antwoordde hij eenvoudig. 'Dat is het huis van gouverneur Kelolo Kanakoa. 'Zoek dan eens uit waar zij dat Pake-kind vandaan hebben.' 'Goed,' gromde Kimo en hij ging naar de speelzaal. Na korte tijd kwam hij

terug en vertelde: ‘Op een dag was de gouverneur in de haven toen er een schip binnenkwam met een baby aan boord, een jongetje. Niemand wist wat er met het kind gebeuren moest, daarom zei de gouverneur natuurlijk: “Ik neem hem mee” en dat deed hij.’ Kimo haalde zijn schouders op alsof hij zeggen wilde: ‘Dat is toch heel eenvoudig?’ Maar toen zag hij waar Nyuk Tsin naar toe wilde. ‘De jongen is van Kelolo!’ waarschuwde hij. ‘Hij heeft hem grootgebracht.’ ‘Maar hij is een Pake,’ betoogde Nyuk Tsin. ‘Hij is mijn kind.’ ‘Natuurlijk,’ gaf Kimo toe. ‘Hij is jouw zoon maar hij is nu van de gouverneur.’ Geduldig, maar steeds meer opgewonden redeneerde Nyuk Tsin: ‘Ik heb het kind niet aan de gouverneur gegeven. Ik heb het aan jou gestuurd om ervoor te zorgen totdat ik terug zou komen.’ ‘Maar wat doet het er toe wie het kind gekregen heeft?’ betoogde Kimo op zijn beurt. De jongen heeft een thuis en hij heeft ouders die van hem houden. Hij heeft kameraadjes om mee te spelen en hij heeft genoeg te eten. Wat doet dat er dan toe?’ ‘Ik wil hem tot een Chinees opvoeden,’ zei Nyuk Tsin nog zenuwachtiger. ‘Dat begrijp ik niet,’ zei Kimo verbaasd. ‘Toen ik jong was, verborg mijn vader op ons terrein altijd twee of drie matrozen die van hun schip waren gevlucht. Zweden, Amerikanen, Spanjaarden, dat deed er niet toe. Zij hadden soms kinderen bij mijn zusters en waar zijn die kinderen nu? Ik weet het niet en mijn zusters ook niet. En zijn het nu Spaanse of Hawaïaanse kinderen? Wat doet het er toe?’ Nyuk Tsin vond dat zij met Kimo geen stap verder kwam. Daarom betrok ze tegen beter weten in Apikela bij de discussie. En zoals zij al vermoed had, koos de grote Hawaïaanse instinctief de kant van de Hawaïaanse moeder van de jongen. ‘Je moet bedenken dat de vrouw van de gouverneur van die jongen is gaan houden,’ betoogde Apikela. ‘Maar ze heeft zes eigen kinderen,’ antwoordde Nyuk Tsin steeds wanhopiger. ‘Die zijn niet allemaal van haar!’ antwoordde Apikela triomfantelijk. ‘Sommigen zijn op straat gevonden en

een komt er van Maui—dat weet ik zeker.’ ‘Toch ga ik mijn zoon halen,’ zei Nyuk Tsin koppig. ‘Pake!’ waarschuwde Apikela, ‘hij is jouw zoon niet meer.’ Nyuk Tsin zei dom: ‘Zijn de andere vier jongens dan ook mijn zoons niet meer?’ Apikela antwoordde zacht: ‘Nee, Pake, ze zijn niet van jou alleen. Ze zijn nu ook mijn kinderen.’ Zij beschikte niet over de woorden om uit te leggen dat bij de Hawaïanen de verhouding kind—ouders helemaal niet vastlag en dat het kind zijn niet steunde op het bloed maar op de liefde. Nooit werd een kind aan zijn lot overgelaten en een van de ontroerendste verhalen uit de geschiedenis van Hawaï gaat over de liefde van een boerenvrouw die een ongewenst meisje hoorde huilen; de moeder had het op het strand achtergelaten om te sterven. De vrouw had het kind gered en het als dat van haarzelf opgevoed totdat de oorlog kwam of een of andere belangrijke gebeurtenis en toen was het een pracht van een meisje geworden. Dit was telkens weer gebeurd. Apikela kon al die dingen niet aan haar Pake-vriendin uitleggen maar ze zei alleen nog: ‘In alle Hawaïaanse gezinnen is er altijd wel een kind dat ergens gevonden is. Een vriend gaf het kind aan het gezin en daarmee was de zaak geregeld.’ Stug herhaalde Nyuk Tsin haar vraag: ‘Dus mijn jongens zijn mijn zoons niet meer?’ ‘Niet van jou alleen,’ herhaalde de grote Apikela. De kleine Chinese, opgevoed in de traditionele kijk van de Hakka op het gezin, staarde haar grote Hawaïaanse vriendin aan, die in de vriendelijkere traditie der liefde was opgegroeid. Beide vrouwen vertegenwoordigden typisch de wijsheid van hun volk en geen van beiden wilde toegeven. Maar zoals altijd deed de omvangrijke Hawaïaanse het vredesvoorstel: ‘Echt, Pake, met vier jongens hebben we genoeg voor twee moeders.’ En de grote vrouw zei dat zo overtuigend dat Nyuk Tsin, ook al verfoeide zij die opvatting en zag zij er een verklaring in waarom de Hawaïanen uitstierven en de Chinezen groeiden, niet duidelijk de liefde over het hoofd kon zien die ze zag op

de blijde gezichten van haar zoons. Ook als zij in onzekerheid moesten leven tussen Hawaïaanse liefde en Chinese plicht, groeiden zij. Daarom liet Nyuk Tsin zich tenslotte in de grote armen van Apikela trekken en liefkozen alsof zij een dochter en geen gelijke was. Toen zei de grote vrouw: ‘Nu wij een beetje tot rust gekomen zijn, gaan we de vrouw van de gouverneur eens opzoeken.’ Rustig liepen zij, Kimo en de Pake, de Nuuanustraaf uit, de Beretaniastraat door en toen in de richting van Kaap Diamant. Toen zij bij het grote huis van de gouverneur kwamen, zei Apikela zachtjes: ‘Ik doe het woord.’ En alsof zij een afgezant van het hof van de Nuuanutaro-akker aan het hooggerechtshof van de Beretaniastraat was, legde zij de vrouw van de gouverneur uit: ‘De Pake denkt dat uw zevende kind van haar is.’ ‘Dat is mogelijk,’ zei de vrouw van gouverneur Kelolo meteen. ‘Mijn man heeft hem op een boot gevonden.’ ‘De Pake zou de jongen met haar mee naar huis willen nemen,’ zei Apikela zacht. De vrouw van de gouverneur keek naar haar handen en begon te huilen. Tenslotte zei ze vriendelijk: ‘Wij beschouwen de jongen als ons eigen kind.’ ‘Zie je wel!’ zei Apikela. Ze nam niet meer aan het gesprek deel want er was kennelijk niets meer te zeggen. Maar Nyuk Tsin begon pas. ‘Ik waardeer erg wat u voor de jongen hebt gedaan. Hij ziet er erg schoon en verstandig uit. Maar hij is mijn zoon en ik zou .. .’ ‘Hij is hier erg gelukkig,’ verklaarde de vrouw van de gouverneur. ‘Hij is mijn zoon,’ bracht Nyuk Tsin er tegen in. Ze had het gevoel alsof ze in een wolkenmassa of in vormloos schuim gehuld was. Zij kon het terugduwen maar het kwam steeds weer terug om haar te verstikken. De drie grote Hawaïanen vielen over haar heen en worgden haar in liefde. Opnieuw zei de vrouw van de gouverneur: ‘Maar wij beschouwen hem ook als ons eigen kind.’ ‘Als ik naar de rechtbank zou gaan, wat zou de rechter dan zeggen?’ dreigde Nyuk Tsin. Nu begon zowel de vrouw van de gouverneur als Apikela te huilen en de eerste

zei: ‘We hoeven de rechters er helemaal niet bij te halen. Apikela zei dat u uw vier zoons thuis hebt. Waarom laat u de vijfde jongen dan niet bij ons? Wij houden erg veel van hem.’ ‘Hij is mijn zoon,’ betoogde Nyuk Tsin koppig. Maar die zin betekende weinig voor de drie Hawaïanen. De aantrekkelijke jongen was kennelijk op veel meer manieren een zoon dan deze magere Chinese vrouw kon begrijpen. Op dit moment kwam de gouverneur zelf binnen, een grote knappe man van tegen de vijftig. Hij was mild in zijn optreden tegenover iedereen; hij luisterde geduldig, eerst naar Apikela, toen naar zijn vrouw en tenslotte naar Nyuk Tsin. Toen hij het woord nam, zei hij: ‘Dan bent u de Pake Kokua?’ ‘Ja,’ antwoordde Nyuk Tsin. ‘Iedere Hawaïaan staat bij u in het krijt, Kokua.’ Plechtig stak hij haar de hand toe. Toen herinnerde hij het zich weer: ‘Het is ongeveer acht jaar geleden. Ik had in de haven iets te doen. Ik was toen nog geen gouverneur, ik was juist uit Maui gekomen. En dit schip liep binnen met een matroos die een huilende baby had en hij zei: “Wat moet ik met ‘m doen?” En ik zei: “Te eten geven.” En hij zei: “Ik heb geen tieten.” Daarom nam ik de jongen mee naar huis.’ Hij zweeg veelbetekenend en zei toen: ‘En wij maakten hem tot een van onze zoons.’ ‘Nu wil ik hem hebben,’ zei Nyuk Tsin vastberaden. ‘En het lijkt mij,’ zei de gouverneur en deed alsof hij haar niet hoorde, ‘dat het een goede zaak zou zijn als deze Chinese jongen verder in dit huis zou opgroeien tussen de Hawaïanen. Onze beide volken moeten elkaar beter leren begrijpen.’ Toen zweeg hij en zei kortaf: ‘Ik hou van de jongen alsof hij van mij is. Ik kan hem niet laten gaan.’ ‘De rechter zal hem aan mij toewijzen,’ zei Nyuk Tsin koel. Er sprongen tranen in de ogen van de grote man en hij vroeg: ‘Hebt u geen andere eigen kinderen?’ ‘Ik heb er vier,’ antwoordde Nyuk Tsin. ‘Laat de jongen dan bij ons. En praat als jebliëft niet over rechters.’ De vrouw van de gouverneur bracht thee binnen. Nyuk Tsin werd uitgenodigd in de mooiste,

met brokaat beklede, stoel te gaan zitten; en Kimo vroeg of ze misschien wat poi hadden. De ontmoeting duurde vier lange uren en het Chinese vrouwtje werd gewoon verteerd door liefde. Toen haar zoon werd gehaald, zag ze dat hij groot, knap en sterk was. Hem werd niet verteld dat de vreemde Chinese vrouw in de kiel en de broek zijn moeder was, want hij noemde de vrouw van de gouverneur zo. Toen hij weer weggestuurd was, werden er vele voorstellen gedaan en Nyuk Tsin ging met het volgende voorstel akkoord: haar vijfde zoon zou bij de gouverneur blijven wonen, maar men moest hem vertellen wie zijn echte moeder was... En hier begon Nyuk Tsin in de war te raken omdat zij er ook op aandrong dat de jongen de Chinese naam Oh Chow, het vasteland van Australië, zou krijgen en dat hij tweemaal per jaar met zijn broers naar de Puntwinkel moest als er geld naar zijn echte moeder in China werd gestuurd. ‘Zijn echte moeder?’ vroeg de gouverneur. ‘Ja,’ legde Nyuk Tsin uit. ‘Zijn echte moeder woont in China. Ik ben alleen zijn tante.’ ‘Ik dacht dat u in Kalawao de jongen ter wereld had gebracht,’ informeerde de gouverneur. ‘Ja,’ zei Nyuk Tsin. ‘Maar zijn moeder woont in China.’ De gouverneur luisterde geduldig en vroeg: ‘Wilt u mij dat nog een keer uitleggen?’ En toen Nyuk Tsin het merkwaardige verhaal nog eens vertelde, besepte hij dat hij er heel weinig van begreep. Nyuk Tsin nam Australië mee naar de Puntwinkel waar zijn naam—zoals het behoorde—werd doorgegeven aan het voorvaderlijk paviljoen in het Lage Dorp, terwijl hij in Hawaï bekend bleef als Keoki Kanakoa, de zoon van de laatste gouverneur van Honoloeloe. Hij ontmoette zijn broers, Azië, Europa, Afrika en Amerika en ging daarna weer terug naar het grote rommelige huis. Hij noemde Nyuk Tsin, wier naam hij nooit geweten heeft, ‘tante’ en hij begreep vaag dat hij in China een echte moeder had aan wie hij verplicht was tweemaal per jaar geld te sturen. Er was nog één ding waar Nyuk Tsin op stond. Vier morgen van gouverneur

Kanakoa's uitgelezen, hoog in de Manoavallei gelegen land—toen een drassige, met bos overdekte wildernis—werden officieel overgedragen aan Australië Kee, alias Keoki Kanakoa. En toen dat gebeurd was, kweekte Nyuk Tsin er ananas. Zij was nu tweeëndertig jaar oud en afgezien van het feit dat ze werkelijk heel mager was en dat haar haar dun werd, was zij een vrouw die aantrekkelijk genoemd mocht worden. Maar ook al was er een ontstellend gebrek aan Chinese vrouwen voor de Chinese mannen—246 vrouwen, 22.000 mannen—geen man zag Nyuk Tsin ooit als een mogelijke echtgenote. Zij was een mannendoder gebleken en zij was misschien ook melaats. Zo leefde zij zonder geestelijk contact met haar zoons en met haar omgeving. Elke avond als de anderen in bed lagen, kleepte zij zich helemaal uit en inspecteerde met een lamp elk stukje van haar lichaam. En als zij tenslotte haar grote voeten van elke verdenking had gezuiverd, zuchtte zij en zei bij zichzelf: 'Nog steeds niet melaats.' En als zij daar maar vrij van kon blijven, was de rest van geen enkel belang.

Toen Whipple Hoxworth in 1877 naar Hawaï terugkeerde had hij alleen honderd ananasplanten en een zak gemengde zaden meegebracht als bewijs voor zijn zevenjarig verblijf buitenslands. Maar hij was al de man geworden die de structuur van de eilanden zou doen veranderen. Hij was groot, gespierd, rap van geest en van handen en ongewoon goed geoefend in het gebruik van zijn vuisten. Hij had de vrijmoedige zelfverzekerdheid van zijn grootvader van vaderszijde, kapitein Rafer Hoxworth, plus het gedistingeerde optreden dat zijn grootvader van moederszijde, dr. John Whipple, had gekenmerkt. Hij vertoonde ook nog andere karaktertrekken van deze beide mannen. Net als kapitein Rafer had de jonge Whip een onverzadigbare honger naar vrouwen.

Nadat het Chinese meisje hem op dertienjarige leeftijd het een en ander geleerd had, had hij al spoedig in de meeste grote havens van de wereld het losse gezelschap van vreemde vrouwen genoten. Al zijn verdiensten had hij in die zeven jaar aan die vrouwen besteed en hij had er voor geen cent spijt van gehad want hij had een heel belangrijke ontdekking gedaan: hij was in staat vrouwen gelukkig te maken. Soms voelde hij op een feestje in het huis van een notabele—als hij als aankomend tweede stuurman was uitgenodigd—in Perth of Colombo of Bangkok, bij het binnenkomen van de kamer een contact tussen hem en bepaalde vrouwen ontstaan. En naarmate de avond vorderde, keek hij de aantrekkelijkste van die gezellinnen rustig maar vrijmoedig aan. Hij vroeg haar ten dans, zei een paar nette maar gloedvolle woorden tegen haar en de sfeer werd dan dikwijls zo hartstochtelijk dat, als hij het zo geregeld had dat hij met die vrouw alleen was, zij zich in zijn armen wierp en hem aanmoedigde met haar te doen wat hij wilde—ook al waren zij een paar uur tevoren niet eens van eikaars bestaan op de hoogte geweest. Wanneer hij op een feestje binnenkwam, bleef hij even op de drempel staan en dacht: ‘Wie komt er vanavond in aanmerking?’ Want hij had ontdekt dat er altijd wel iemand was. Wanneer de jonge Whip—als de dagen op zee lang duurden—liep te dromen, dacht hij nooit in keurige termen als ‘waarde mevrouw Henderson’ of ‘gehandschoend wezentje’. Hij dacht aan meisjes als waren ze sterke, jonge dieren die naakt op een bed lagen uitgestrekt. Zo wilde hij de vrouwen graag en zo wilden zij zijn als ze bij hem waren. Zij waren bijzonder leuke speelkameraadjes, en op een andere manier aan hen denken was energieverpilling. Hij maakte geen onderscheid tussen getrouwde en ongetrouwde vrouwen. Hij had er geen speciaal plezier in een getrouwde man de horens op te zetten en hij had ook geen bijzondere voorkeur voor vrouwen met een bepaalde nationaliteit of huidkleur. Als hij in Suez geen toegang kon krijgen tot de

soiree van een of andere Franse edelman, vond hij het ook best om zijn ponden in een hoerenkast te besteden en een beroepsgriet uit te zoeken. Dikwijls gaf hij er zelfs de voorkeur aan om op een dergelijke eenvoudige, rechtstreekse manier aan een vrouw te komen. Hij had echter ook geleerd een ervaren cavalier te zijn. Als hij een bedeesde jongedame tegenkwam die de moeite waard leek, was hij graag bereid zich nederig aan haar voeten te werpen als een traditionele minnaar uit een boek, haar bloemen en bonbons te sturen, haar briefes te schrijven in zijn kernachtige stijl en een tamelijk opvallende belangstelling voor haar aan de dag te leggen; want hij dacht altijd weer aan het advies van zijn grootvader: ‘Toen je overgrootmoeder Malama op sterven lag, woog zij meer dan honderdtachtig kilo, haar man kroop elke morgen op handen en voeten haar kamer binnen om haar melia te brengen. Dat is goed voor een man.’ De jonge Whip hield hartstochtelijk veel van vrouwen. Hij wist dat zij zijn leven compleet maakten en hij was tot vrijwel alles bereid om hen gelukkig te maken. Zoals te verwachten was, keken de mensen in Honoloeloe nogal vreemd op van zijn gedrag nadat hij van zijn tocht van zeven jaar was teruggekeerd. Hij joeg de dochters van Hale en Hewlett de stuipen op het lijf door hun elk op hun beurt van zijn Perzisch-Egyptische liefdesmethode te vertellen die hij, zoals hij zei, tijdens lange karavaantochten per kameel naar verwoeste steden uit de oudheid geleerd had. De arme meisjes begrepen nooit goed waar de wilde jongeman het over had, maar zij kwamen er wel achter dat hij zeer doortastend was in het zo snel mogelijk uittrekken van hun ondergoed. De zendelingendochters waren het er daarom dan ook vrij spoedig over eens dat zij liever niet door hun neef Whip begeleid werden. Hij ontdekte al gauw dat een van zijn volle nichten, Nancy Janders, gevoelig was voor zijn attenties en zij begonnen een serie schandelijke vertoningen die eindigde toen de jonge Whip om vijf uur in de morgen spiernaakt in haar

slaapkamer betrappt werd. Nancy liet zich door haar ouders niet op haar kop zitten en schreeuwde dat een meisje het recht had met jongemannen kennis te maken. Maar nog diezelfde nacht werd de sjees van de jonge Whip onbemand aangetroffen bij de ingang van de Rattensteeg in de buurt van de bordelen van Iwilei, omdat er een wilde vechtpartij was ontstaan om een Arabisch meisje waarbij Whip een snee in zijn linkerwang opliep door het mes van een zeeman. De volgende dag stuurde Nancy's vader haar naar het vasteland en de jonge Whip begon om te lummelen met een adembenemend mooi Portugees-Hawaïaans meisje, wier grootvader via de Azoren naar de eilanden gekomen was. Zij en Whip begonnen een schitterende vrijpartij, die opviel omdat zij eerst openlijk met hem door het uitgaanscentrum van de stad reed en zich daarna stiekem naar Californië haastte om een kind te krijgen. In die tijd hadden de jongeren in de stad de jonge zeeman zijn definitieve naam gegeven. Dat gebeurde na een vechtpartij waarin Whip het met drie Engelse matrozen buiten het indrukwekkend H&H-gebouw in de Fortstraat aan de stok had. Zijn strenge vader rende net op tijd uit zijn kantoor naar buiten om zijn vlotte zoon op straat te zien liggen, vlak na het incasseren van een combinatie van een Engelse dreun voor zijn kop met een stevige Engelse schop in zijn kruis. Terwijl de knappe jongen in het stof op straat lag, goot een caféhouder uit de buurt een emmer koud water over hem heen, maar toen de gevallen strijder de stekende pijn in zijn kruis begon te voelen, brulde hij: 'Iemand heeft me opnieuw geslagen!' Hij keek op en zag de baard van zijn vader die op hem neerkeek. Hij had van vernedering en pijn wel in de grond willen zakken, maar hij krabbelde overeind en hinkte weg. Van toen af werd hij 'Wilde Whip' genoemd en hij scheen het principe aan te hangen dat iedere man zijn recht op de bijnaam die hem gegeven was, moest bewijzen. Hij dronk niet veel en evenmin zocht hij vechtpartijen. Hij was in vele opzichten een keurige,

aardige jongeman. Maar hoewel hij geen ruzie zocht, hij ging die ook niet uit de weg; hij ontwikkelde een karakteristieke handelwijze wanneer er een vechtpartij dreigde: hij deed traag een paar stappen naar voren en kwam dan bliksemsnel in actie. Normaal zou hij zijn bijnaam weer zijn kwijtgeraakt toen hij ouder werd, want als er op straat ruzie gemaakt werd, liep hij nu door; dat aspect van zijn wild gedrag verminderde. Maar met het afnemen daarvan werd zijn hartstocht voor vrouwen groter en zijn avonturen op dit gebied brachten hem steeds weer in moeilijkheden. Hij dacht dikwijls aan de aardige vergelijking van zijn grootvader: ‘Meisjes zijn net lieve sterretjes. Je kunt je hand uitstrekken en ze pakken.’ Wilde Whip kon eindeloos zijn hand uitsteken en meisjes pakken, en in dit opzicht was hij een echte kleinzoon van Rafer Hoxworth. Maar hij had ook heel veel van zijn grootvader van moederszijde, dr. Whipple, want naast de fysieke aantrekkelijkheid van die moedige man had de jonge Whip ook zijn wetenschappelijke belangstelling geërfd. Overal waar Whip gedurende die zeven jaar op zee was geweest, had hij planten bestudeerd, inheemse bloemen leren bewonderen en exemplaren van bomen en vruchten verzameld waarvan hij de indruk had dat zij op Hawaï goed zouden groeien. Maar er waren drie ontdekkingen die hem bijna evenveel plezier hadden gedaan als hals over kop met een nieuw meisje het bed in te duiken. Hij had de wilde orchideeën in Malakka verrukkelijk gevonden en hij had enige tientallen van de mooiste soorten van deze prachtige bloem—purperen, karmozijnrode en bronskleurige exemplaren—verzameld en ze met een H&H-vrachtschip van Singapore naar huis gestuurd. Zij bloeiden nu in een kas die hij achter het huis van de Hoxworths aan de Bereta-niastraat gebouwd had en het was heel kenmerkend voor hun eigenaar dat hij, zodra de bloemen het op Hawaï deden, ze aan anderen wegschonk om ze verder op te kweken. De jonge Whip verdiende zijn geld met schepen

en plantages. De zeldzame planten die hij op de eilanden invoerde, stonden ter beschikking van iedereen die er even goed voor wilde zorgen als hij. Dus toen Hawaï later beroemd werd om zijn orchideeën, was deze roem eigenlijk te danken aan Whip Hoxworths persoonlijke voorkeur voor schoonheid. Hij bracht ook gemberbloemen en twee soorten paradijsvogelbloemen, die vreemde, bijna ongelooflijk exotische plant waaruit een donkerblauwe en rode knop groeit die op zijn beurt weer een fantastische bloem in purper en goud produceert. Die gaf Whip allemaal weg. Aan hem was ook de Formosa- en Nieuw Guinea-ananas te danken. De eerste werd gekweekt met de hulp van de Chinese groentevrouw mevrouw Kee. De tweede soort, die zuurder en daardoor veel smakelijker was, kon hij niet in leven houden. In latere jaren probeerde hij nog twee keer deze weerbarstige ananas te kweken maar zonder succes. Hij liet zijn mensen uitzien naar een nieuwe soort die de goede eigenschappen van het Formosa- en het Nieuw Guinea-type kon combineren, maar die vond hij niet. Zijn belangrijkste bijdrage in die tijd was echter een boom die later zijn naam zou krijgen. Hij hoorde dat die boom in de buurt van Bombay groeide en toen hij voor het eerst de vruchten daarvan proefde, riep hij uit: ‘Die boom moeten wij in Hawaï hebben.’ Hij stuurde dus vier jonge boompjes per schip naar huis, maar die gingen dood. Hij liet er nog vier komen en gaf opdracht die in Kona op het grote eiland te planten maar ook die gingen dood. Hij liet er nóg vier komen, elk in een eigen wastobbe met aarde uit Bombay en die groeiden op. Toen zij voor het eerst vrucht droegen—een mooie,harde, goud, rood en groen gespikkelde schil; binnenin zat een grote platte pit omgeven door heerlijk geel vruchtvlees—vroegen zijn burens wat hij dit keer nu weer voor iets gek had.

‘Wacht maar,’ zei hij opgewekt. ‘Jullie zullen de koning van de vruchten proeven.’ Hij pakte er een, haalde zijn mes te

voorschijn en maakte er overlangs een diepe snee in. Toen smeed hij zijn mes met de punt in de boom, pakte de vruchthelften met beide handen vast en scheurde ze van elkaar. Voor het eerst proefden de mensen op Hawaï Whips heerlijke ontdekking. ‘Net gepofte noten met een klein beetje appelsmaak,’ vond iemand. ‘Zoiets als een perzik met een vleugje terpetijngneur,’ zei een ander. ‘Wat is dat, Whip?’ ‘Een mango uit Bombay,’ antwoordde Hoxworth. ‘Wij hebben hier jaren geleden ook mango’s gehad,’ antwoordde de man. ‘Maar die waren draderig als ik me goed herinner. Je kon ze nauwelijks eten.’ ‘Er zijn mango’s en mango’s,’ gaf Whip toe. ‘De kunst is de goede te vinden en er dan goed voor te zorgen.’ In latere jaren kregen veel mensen een hekel aan Wilde Whip Hoxworth, want hij ontwikkelde zich tot de meedogenloze werkgever die zijn grootvader ook was geweest. De uitbreiding van H&H van alleen een florerende scheepvaartlijn tot de maatschappij die het gehele leven op de eilanden dicteerde werd niet zachtzinnig doorgevoerd; en als de mensen Wilde Whip haatten, deden zij dat niet ten onrechte. Maar zijn belangrijkste bijdrage aan Hawaï bleef men altijd met grote waardering gedenken. Als een hongerig man opstond, een Hoxworth-mango van de boom sloeg, die met zijn mes opensneed en de geurige vrucht opat, bracht hij onwillekeurig een eresaluut aan Wilde Whip. Later kwamen er andere variëteiten, maar de Hoxworth-mango bleef wat de ontdekker ervan eens gezegd had: ‘de koning van de vruchten.’

Toen Whip zag dat zijn mango's het deden en hij een paar honderd kleine boompjes aan zijn vrienden had weggegeven, begon hij zich voor de zaken van H&H te interesseren. Hij stuitte toen onmiddellijk op zijn oom, de strenge Micah Hale, een symbool van rechtschapenheid en een man die vastbesloten was de naam van het H&H-imperium niet te laten neerhalen door de sprongen van zijn wilde, jonge neef. Er was daar dus geen plaats voor Whip. Toen hij solliciteerde, keek zijn oom hem grimmig aan boven zijn volle baard en zei: 'Jij hebt alle meisjes van onze familie aangerand, jongeman, we hebben geen plaats voor jou.' 'Ik vraag niet om een vrouw,' snauwde Whip. 'Ik vraag om een baan.' 'Een man die niet geschikt is om huisvader te zijn is niet geschikt om een baan te hebben... niet bij H&H,' antwoordde oom Micah, en hij bracht daarmee een van de onwrikbaarste grondslagen van de bedrijfspolitiek onder woorden. Zoals de meeste grote machthebbers in de geschiedenis beseften de Hales, de Whipples en de Jandersen dat een instelling op tweeërlei niveau moest voortleven: er moesten intelligente zoons zijn om de zaak voort te zetten als de oude heren stierven én er moesten mooie dochters zijn om bekwame jonge echtgenoten naar het bedrijf te trekken. Het was de vraag waarmee de grote families op Hawaï de beste zaken deden: met het verkopen van suiker tegen een goede prijs of van hun dochters aan goede echtgenoten. 'Voor jou is er bij H&H geen plaats,' zei oom Micah vastbesloten. Toen Whip zich tot zijn vader wendde, merkte hij dat die gevoelige en verlegen slappeling er weinig voor voelde met Micah, die nu de familiezaken behartigde, ruzie te gaan maken. 'Je hebt je dermate gedragen...' begon Whips vader op klagerige toon, maar zijn zoon zei: 'Hou je bek.' Er werd in de familie heel wat over geruzied maar oom Micah zei vastbesloten: 'Ons succes op Hawaï hangt af van het feit of wij ons tegenover het publiek strikt rechtschapen gedragen. Er is in onze grote bedrijven nooit een schandaal

geweest en zolang ik het voor het zeggen heb, zal dat niet gebeuren. Whipple moet maar weer naar zee gaan. Wij zullen hem zijn aandeel in de zaak eerlijk uitbetalen, maar hij moet op Hawaï wegblijven.’ En toen bedacht de intelligente Micah een prachtige oplossing. Hij herinnerde zich de belangstelling van zijn neef voor het kweken en stelde een compromis voor: Wilde Whip zou zich geheel terugtrekken uit alle H&H-zaken, dit zou openbaar worden gemaakt, zodat mannen als Micah Hale en Bromley Hoxworth voor zijn toekomstige daden niet meer verantwoordelijk zouden worden geacht. In ruil daarvoor zou Whip vierduizend morgen familiegrond krijgen waarmee hij kon doen wat hij wilde. Toen de vergaderde Hoxworths en Hales dit ultimatum aan hun verloren zoon overhandigden, glimlachte Wilde Whip vriendelijk, accepteerde het aanbod van de vierduizend morgen en zei koel: ‘Jezus, wat zullen jullie verdomde zendelingen deze dag betreuren!’ Hij zadelde twee goede paarden en reed naar het westen om het land dat hij gekregen had te bekijken. Hij reed een stuk de stad uit, veegde het stof van zijn neus en keek naar de dorre, grasloze heuvels aan zijn rechterhand. Daarboven verhieven zich de kale bergen van de Koolau Range waar niets groeide zover het oog reikte. Hij reed voorbij Pearl Harbor naar de plek waar het land tussen de Koolaubergen rechts en de Waianae Range links weer vlak begon te worden. Vóór hem lag zijn land. Het was kaal, dor en onvruchtbaar. Terwijl hij ernaar keek, moest hij denken aan de beschrijving die zijn oom Micah had gegeven van de woestijnen in West-Amerika toen deze jonge dominee die in 1849 doorkruiste: ‘Het was land waar niets groeide, zelfs geen gras.’ Met een grimmige grijns bond Wilde Whip zijn paard aan een rots vast—want bomen waren er niet—en hij begon zijn erfgoed aan een nader onderzoek te onderwerpen. Toen hij de oppervlaktebegroeiing van mos en droog gras wegschopte, zag hij dat de grond een dieprode kleur had die door zijn grootvader Whipple eens was verklaard

als het gevolg van het langzaam afbreken van vulkanisch gesteente. ‘Het is rijk aan ijzer,’ piekerde Whip. ‘Waarschijnlijk groeit alles hier als een gek, als we maar water kunnen krijgen.’ Hij keek om naar Pearl Harbor en zag de wijde watervlakte van de zoute zee waar een boer niets mee kon doen. Hij keek naar de hemel en zag geen wolken, want er kwamen hier maar weinig wolken met regen. Toen hij naar rechts, naar de Koolau Range keek, zag hij boven de pieken daarvan vele donkere wolken, die dreven op de passaatwinden die voortdurend uit het noordoosten aanwaaiden; het water dat uit die wolken viel, kon hij bijna ruiken. Maar het viel natuurlijk aan de andere kant van de bergen en stroomde door diepe dalen snel naar zee. Zijn grootvader Whipple had er in zijn kanalen wat van opgevangen maar het merendeel was even onbruikbaar als het zoute water van Pearl Harbor. Toen rees bij hem zijn grote plan. ‘Waarom bouwen wij geen tunnel dwars door de bergen om dat water hierheen te brengen?’ Hij had een stelsel van kanalen en dijken voor ogen dat het overvloedige water van de andere kant naar zijn verdorde gebied moest brengen. ‘Die tunnel ga ik bouwen,’ zwoer hij. ‘Ik zal dit land zo rijk maken dat de schepen van oom Micah in vergelijking hiermee niets waard zijn.’ Hij wees met zijn rechter wijsvinger naar de Koolaubergen en kondigde die roerloze reuzen aan: ‘Op een dag zal ik dwars door jullie binnenste lopen. Bereid je er maar op voor.’

Merkwaardigerwijze werd het grote fortuin van Whip op een heel andere manier opgebouwd. Toen hij zag dat hij in het familiebedrijf niet welkom was en nadat hij zijn vorstelijke hoeveelheid onbruikbare grond had bekeken, besloot hij Hawaï te verlaten en hij deed dat op een gedenkwaardige manier. Hij had nooit vergeten hoe plezierig het was geweest stiekem met zijn willige nichtje Nancy Janders—die nog steeds naar het vasteland verbannen was—naar bed te gaan. Nu hij op het punt stond weg te gaan, begon hij haar vlotte

jongere zus Iliki op een verschrikkelijke manier het hof te maken. Het werd een onstuimige affaire, afgewisseld met wilde nachten in de Rattensteeg met een Frans meisje. De affaire bereikte een hoogtepunt toen de knappe Iliki in mannenkleden als passagier aan boord glipte van een Engels vrachtschip. De kapitein daarvan verbond haar op de reis naar San Francisco met Whip in het huwelijk. Toen de families het schandaal ter ore kwam, baden zij dat de jonge Iliki het geluk zou vinden dat haar volgens hen niet beschoren zou zijn. Maar toen Iliki's oudere zus Nancy in Amerika van het huwelijk hoorde, riep zij uit: 'Verdomme, verdomme! Ik hoop dat ze allebei een hondenleven krijgen.' Wilde Whip kreeg dat niet omdat hij erg veel plezier had in zijn levendige nicht. Maar Iliki had dat wel, want zij ontdekte tot haar ontsteltenis en verrassing dat haar echtgenoot helemaal niet van plan was haar trouw te zijn of zijn gebruikelijke bezoeken aan de plaatselijke bordelen op te geven. In San Francisco had hij met verscheidene getrouwde vrouwen van overigens goede reputatie woeste avonturen en een vaste verhouding met twee populaire Spaanse hoertjes van een slecht bekend staand bordeel in de haven. In andere opzichten was hij een goede echtgenoot en toen in 1880 zijn zoon geboren werd, stond hij erop dat de jongen Janders Hoxworth genoemd zou worden naar de vader van zijn vrouw. Hij bleek een toegewijde echtgenoot en had er kennelijk plezier in 's zondags na de kerk te paraderen met zijn vrouw aan de arm en zijn in het kant gehulde zoon in de kinderwagen die hij trots voortduwde. Eind 1880 bezocht Iliki's zus hen echter toen ze terugging naar Honoloeloe. Nancy was nu een opvallend mooie Newyorkse schone geworden en het duurde niet lang of Nancy's haat ten opzichte van Wilde Whip sloeg weer om in de hartstochtelijke liefde die zij vroeger voor deze charmante man gekoesterd had. Eerst sloop Whip naar Nancy's hotel waar zij elkaar onstuimig omhelsden. Alle drie jaar onderdrukte verlangens

overrompelden nu de arme Nancy Janders en ze verzette zich daar niet tegen: ze lag dan helemaal uitgekleeft in bed te wachten tot Whip de trap van het hotel opkwam. En zodra hij de kamer was binnengestormd en de sleutel had omgedraaid, sprong ze op hem af en kustte hem onstuimig. Ze gooide hem op het bed en zij schaterden van het lachen. Soms hield zij hem een hele dag bij zich en haar zus Iliki begon te begrijpen wat er aan de hand was. Eerst wist het vrolijke vrouwtje niet wat zij moest doen. Ze vroeg zich af of ze de hotelkamer moest binnendringen en het paar moest betrappen of dat het gepaster was in stilte te zitten huilen. Maar haar problemen werden opgelost toen zij op een dag boodschappen ging doen en bij haar onverwachte terugkeer ontdekte dat de brutale Nancy Whip meegetroond had naar zijn eigen huis, zich uitgekleeft had in Iliki's kamer en Whip bij zich in bed had getrokken. Toen Iliki thuiskwam, keken zij haar aan vanonder haar eigen lakens. Niemand maakte een scène. Nancy pruilde: 'Ik had hem het eerst. Hij heeft besloten bij mij te blijven.' 'Kleden jullie je aan,' zei Iliki, verbaasd over haar eigen zelfbeheersing. Toen zij aangekleed waren, zei Nancy uitdagend: 'Whip en ik gaan samenwonen.' Iliki discussieerde niet met haar echtgenoot want zij wist dat hij toch niet deed wat hij beloofde. Hij was niet als andere mannen en tot haar grote verdriet—want zij hield veel van hem—zag zij dat het zijn lot was van de ene vrouw naar de andere te zwerven zonder ooit tot rust te komen. En ze dacht: 'Zijn leven lang zal hij erg eenzaam zijn.' Zij verliet San Francisco met haar zoon Janders en ging met de lijndienst van H&H naar Honolulu terug. Daar leidde ze als gescheiden vrouw een lang en druk bezet leven en deed veel goeds voor de mensen. Het museum voor natuurlijke historie kwam vooral door haar energie tot bloei. Haar man Whip en haar zuster Nancy hadden in San Francisco een wilde tijd. Whip scheidde formeel maar hij zag er niets in om met Nancy te trouwen omdat hij, zoals hij zei

‘nooit een goede echtgenoot zou worden’. Nancy, die aan seks voldoende had, was bereid onder alle omstandigheden bij hem te blijven en maakte zich evenmin zorgen wanneer zij iets verdachts opmerkte wat erop scheen te wijzen dat haar gezelschap ook met verscheidene bekende meisjes uit de haven omging. Wat ze echter het fijnst vond, afgezien van de hartstochtelijke ogenblikken wanneer hij na lange afwezigheid thuiskwam, waren de dagen waarin hij haar meenam om met mensen die tunnels hadden gebouwd gesprekken te voeren. Zij vormden een merkwaardige groep experts die bereid was de natuur op alle mogelijke manieren te tarten. Zij overtuigden Whip ervan dat zij, als hij genoeg geld bij elkaar kon krijgen, door de Koolaubergen heen konden boren en water naar zijn droge land konden leiden. Ongemerkt stuurde hij een van de geologisch ingenieurs naar Hawaï en onder het mom dat hij vogels ving trok deze ondernemende knaap door de Koolaubergen. Hij kwam tot de bevredigende conclusie dat het bouwen van een tunnel daar geen bijzondere moeilijkheden zou opleveren. ‘Ik meen gezien te hebben,’ vertelde hij, ‘dat de bergen uit hellende lagen bestaan. Als dat waar is, zult u — als u de tunnel laat boren—niet alleen al het water krijgen dat u in kanalen buiten opvangt en de tunnel in leidt, maar ook het water dat de poreuze steen boven de tunnel doorlaat en dat zal ongeveer evenveel zijn. Dat zou een voordelige zaak kunnen zijn—wat het water betreft, tenminste.’ ‘Hoe lang zou die tunnel moeten worden?’ ‘Twaalf a zestien kilometer,’ antwoordde de ingenieur. ‘Kunt u zo’n lange tunnel bouwen?’ vroeg Whip. ‘Iedere tunnel is gewoon een kwestie van geld,’ antwoordde de ingenieur. ‘Als u voor het geld kunt zorgen, zorg ik voor de dynamiet.’ ‘En wat zou deze onderneming moeten kosten?’ ‘Vier miljoen.’ ‘Ik kom hier nog wel op terug,’ zei Whip. Dit scheen Whips grondprobleem definitief op te lossen. Hij had toen de vier miljoen dollar wel niet maar er bestond altijd een mogelijkheid dat hij die op een goede dag

wél zou hebben. Hij besloot daarom naar Hawaï terug te gaan, maar Nancy Janders zei: ‘Ik ga liever niet mee, Whip.’ ‘Waarom niet?’ ‘Kijk eens, Iliki zit daar. Dat is vervelend voor jou. En ik kan zeker niet met je terug?’ ‘Dat hoefje ook niet,’ zei Whip koel. En een paar dagen later zei hij: ‘Je zou eens naar een man voor je moeten uitkijken, Nancy.’ ‘Heb je genoeg van me?’ vroeg Nancy. ‘Er is voor jou op Hawaï geen plaats,’ zei hij eerlijk. ‘Hoe heb je het met je geld geregeld?’ ‘De familie stuurt me mijn aandeel,’ verzekerde ze hem. ‘Nancy,’ zei hij zo vriendelijk mogelijk, ‘ik hoop echt dat je hier een heerlijk leven zult hebben. Je kunt nu maar beter wat aantrekken.’

Zij was pas een paar uur weg toen er op de deur van zijn hotelkamer werd geklopt. Een mannetje met een jas aan die hem tot op de enkels hing kwam binnen. ‘Mijn naam is Overpeck, Milton Overpeck, en ik heb gehoord dat u in het boren van een tunnel geïnteresseerd bent.’ ‘Dat is juist,’ zei Whip. ‘Gaat u zitten, meneer Overpeck. Wilt u een whisky?’ ‘Ik drink alles,’ zei Overpeck. ‘Bent u een tunnelbouwer?’ ‘Ja en nee,’ antwoordde het mannetje en hij nam een grote slok whisky. Hij kuchte even en vroeg: ‘Ik heb begrepen dat u een tunnel gaat boren om aan water te komen.’ ‘U bent goed ingelicht, meneer Overpeck. Nog een whisky?’ ‘Kijk eens, jongen, als je denkt me dronken te kunnen voeren en me bij de neus te nemen, hou er dan liever mee op. Dat lukt je gewoon niet.’ ‘Ik bied u dat aan uit gastvrijheid,’ verzekerde Whip hem. ‘Ik accepteer nooit gastvrijheid als de gastheer niet meedoet. Vooruit, sla er ook een achterover en haal me in. Dan kunnen wij eens fijn praten.’ De twee mannen, Whip Hoxworth—vierentwintig jaar oud—en Milton Overpeck—begin vijftig—, hesen een paar uur whisky puur. In die tijd boeide de kleine ingenieur de Hawaïaanse landeigenaar met

een volkomen nieuwe theorie inzake water. De geduchte drinker, wiens ogen na driekwart fles nog glashelder stonden, wist blijkbaar meer over Hawaï dan Whip, tenminste over het eiland Oahu. ‘Mijn theorie luidt als volgt,’ legde hij uit en hij gebruikte kussens, boeken en kranten om zijn eiland te bouwen. ‘Deze vulkaan hier en die daar hebben Oahu doen ontstaan. Dat is volkomen duidelijk. Nu, toen dat gebeurde, is de een ongetwijfeld over het terrein gestroomd dat eigenlijk de ander toekwam. Volgens mij is ieder vulkanisch gesteente poreus en op Oahu moet dus naar mijn overtuiging de ene laag over de andere liggen; het grootste deel van het gesteente moet poreus zijn. Al het water dat op uw eiland valt stroomt dan niet direct naar zee.’ ‘De ingenieur die ik erheen heb gestuurd heeft me verteld dat volgens hem het gebergte waarschijnlijk poreus is,’ herinnerde Whip zich. ‘Ik ben niet geïnteresseerd in de bergen die je ziet,’ snauwde Overpeck. ‘Ik ben geïnteresseerd in wat onder de oppervlakte zit. Want als, zoals ik vermoed, het gehele bergmassief gestegen en gedaald is ...’ Hij zweeg, keek de ander aan en zei: ‘Sorry, je bent dronken. Ik kom morgenochtend terug.’ Maar toen hij op het punt stond weg te gaan, zei hij: ‘Slaap vannacht zonder kussen. Laat alles precies zoals het nu ligt.’ Whip probeerde door het waas voor zijn ogen de rommel in zijn kamer te zien en vroeg: ‘Wat heeft dit allemaal met tunnels te maken?’ ‘Ik zou het niet weten,’ antwoordde Overpeck. ‘Ik ben een bronnenman.’ Hij verscheen de volgende morgen om zeven uur zo fris als een hoentje; zijn lange overjas wapperde in het koude weer van San Francisco om zijn enkels. Tot verrassing van Whip lette hij helemaal niet meer op de ingewikkelde constructie van kussens, boeken en kranten. ‘Het beste is dat ik het je laat zien,’ zei hij opgewekt. ‘Op Hawaï komt het op de bronnen aan.’ En hij bracht Whip naar het einde van de Marktstraat waar vuile veerboten naar de overkant van de baai voeren. Toen zij na een lange wandeling door Oakland voor een bron

stonden die hij onlangs geslagen had, wees hij met onverholen bewondering naar een pijp die uit de grond stak en waaruit constant een waterstraal van ruim vier meter omhoog spoot. ‘Gaat dat de hele tijd door?’ vroeg Whip. ‘Dag en nacht,’ antwoordde Overpeck. ‘Wat is dit?’ ‘Een artesische put. Zo noemen ze zoiets.’ ‘Hoeveel liter per dag?’ ‘Een hele hoop.’ ‘En hoelang gaat dat door?’ ‘Altijd.’ Hier had Wilde Whip voortdurend van gedroomd: een altijd stromende bron met fris water, maar hij had gedacht dat de enige manier om dit te verkrijgen bestond in het boren van een tunnel door de bergen. Als Overpeck gelijk had, lag het water werkelijk aan zijn voeten; maar in zaken was Whip zowel doortastend als voorzichtig. Hij was bereid vrijwel ieder risico te nemen om water te krijgen maar hij wilde wel de zekerheid hebben dat hij op zijn minst een redelijke kans had om te winnen. Op zijn hoede vroeg hij: ‘Waarom moest je me helemaal hierheen brengen om me deze bron te laten zien? Waarom liet je me er geen in San Francisco zien?’ ‘Artesische putten zijn niet overal,’ antwoordde Overpeck. ‘En stel nu eens dat er géén is op mijn land op Hawaï?’ ‘Het is mijn beroep om te vermoeden waar er een zit,’ antwoordde Overpeck. ‘En ik vermoed dat er een onder jouw land zit.’ ‘Waarom?’ ‘Dat heb ik je uitgelegd met de kussens en de kranten,’ zei hij. ‘Ik denk dat het het beste is naar het hotel terug te gaan,’ zei Whip. ‘Maar wacht eens. Hoe kreeg je de bron uitgerekend op deze plaats?’ ‘Met een speciaal apparaat dat ik heb uitgevonden.’ ‘Hoe diep moest je boren?’ ‘Vijfenvijftig meter.’ ‘Wil je dat apparaat verkopen?’ ‘Nee!’ ‘Dat dacht ik wel.’ De twee mannen gingen terug naar het veer en terwijl Whip naar de koude, winderige heuvels van San Francisco keek en zich voorstelde dat die op Hawaï lagen, werd hij steeds opgewondener. Maar toen de kleine Overpeck hem verzekerde dat er onder de steenlaag van de top een enorm reservoir zoet water moest zijn, onder het licht hellende vlakke land van Oahu, kon Whip het koude

zweet bij zich voelen uitbreken. ‘Wat voor afspraak kunnen we maken, Overpeck?’ vroeg hij plompverloren. ‘Je zweet ervan, jongen. Als ik water vind, speel ik je miljoenen dollars in handen, is het niet?’ ‘Inderdaad.’ ‘Ik ben een gokker, Hoxworth. Wat ik hebben wil is het land naast het jouwe. “Hoeveel?” ‘Jij betaalt het transport van het apparaat. Je geeft me drie dollar per dag. En voordat we beginnen koopje duizend morgen land. Als wij water vinden, koop ik dat land van jou voor de prijs die jij betaalde. Vinden we geen water, dan hou je het.’ ‘Maken we een goede kans?’ ‘Er bestaat een manier waardoor we mijn theorie kunnen testen zonder dat het een cent kost.’ ‘Hoe dan?’ ‘Denk eens even na. Als er werkelijk een onuitputtelijke watervoorraad onder je land zit, moet het teveel ergens weglopen. Logischerwijze moet het water weglopen onder het zeeniveau maar een beetje ervan moet ook uit de bovenste rand van de top komen. Ga maar eens naar je land. Zeg tegen de mensen dat je vee gaat fokken. Loop de hoge gedeelten dan af totdat je een bron vindt. Bereken vervolgens hoe ver je boven zeeniveau zit en loop dan op diezelfde hoogte verder. Als je dan nog een stuk of wat andere bronnen vindt, is er van een gok geen sprake meer, Hoxworth. Want dan weet je dat er water onder je verborgen ligt.’ ‘Ga mee om het te onderzoeken,’ stelde Whip voor. ‘De mensen mogen geen lont ruiken. Dan gaan de grondprijzen omhoog.’ Whip dacht over deze slimme opmerking na en nam snel een besluit. ‘Koop een goede stier. Breng die mee naar de eilanden en dan zeggen we dat je mij gaat helpen fokken. Iedereen zal dan medelijden met me hebben omdat een hoop mensen die het op die dorre grond geprobeerd hebben er onderdoor zijn gegaan. Er zijn twintig morgen nodig om een koe te onderhouden en daar verdient niemand geld mee.’ Drie weken later kwam de kleine Overpeck met een stier in Honoloeloe aan en zei tegen mensen van de *Honoloeloe Post* dat hij de heer Whipple Hoxworth zou gaan helpen bij het

fokken van vee op diens grote ranch ten westen van de stad. Hij ging met zijn stier naar de uitgestrekte, droge, onbruikbare grond en zodra hij daar aankwam, zei hij tegen Whip: ‘Koop dat stuk land daar voor mij.’ En Whip deed dat, voor bijna niets, en de volgende dag kwam hij tot de conclusie dat hij door het sluwe mannetje bij de neus genomen was; zij sjouwden zowel al het land van Whip als van Overpeck af maar vonden geen bronnen. ‘Waarom val je me verdomme lastig met je flauwekul?’ zei de jongeman woedend. ‘Ik had helemaal niet verwacht dat we bronnen zouden vinden,’ zei Overpeck kalm. ‘Maar ik weet nu waar zij na de eerstvolgende zware regenbui in de bergen tevoorschijn zullen komen.’ En inderdaad: drie dagen nadat de regenwolken waren weggedreven, vonden hij en Whip langs de lijn die hij voorspeld had duidelijke sporen van bronnen. Zij stonden op de helling over het dorre land uit te kijken, vierduizend morgen voor Whip en duizend voor Overpeck. Het mannetje zei: ‘We staan op een goudmijn, Hoxworth. Ik ben er absoluut zeker van dat hier water onder zit. Koop al het land op dat je betalen kunt.’ Acht weken later kwam het mannetje weer terug op Hawaï—zonder vee maar met negen grote dozen uitrusting. Deze keer zei hij tegen een verslaggever van de *Honoloeloe Post*: ‘Het ziet ernaar uit dat de investering van de heer Hoxworth in de veefokkerij een verloren zaak is als wij op dat land niet een beetje water kunnen vinden.’ Hij zette een piramidevormige houten stellage op van ongeveer vier meter hoog. Onderin zaten twee grote ijzeren raderen die met elkaar verbonden waren door een spil waaromheen een touw kon worden opgewonden als de raderen met de hand gedraaid werden. Dit touw liep van de spil naar de top van de stellage. Daar liep het over een poelie en weer naar beneden en zat vast aan een zware ijzeren boor. Moeizaam draaide Overpeck aan de zware raderen tot de boor naar boven in de stellage was gehesen. Vervolgens haalde hij een pal over en sprong

achteruit zodra de boor omlaagsuisde en zich door zand en steen boorde. Moeizaam draaide hij weer aan de raderen en hees hij de boor nogmaals op zijn plaats: een snel whirrrr—en er was nogmaals een boring verricht. ‘Hoe lang gaat dit duren?’ vroeg Hoxworth, verbaasd over de inspanning die ervoor nodig was. ‘Een hele tijd.’ ‘Ben je daar sterk genoeg voor?’ ‘Ik boor naar een miljoen dollar,’ antwoordde het taaie mannetje. ‘Ik ben sterk genoeg.’ Dagen en weken gingen voorbij en de ingenieur hees onverstoorbaar zijn boren op, brak de punten ervan op de bijna ondoordringbare harde grond, sleep ze weer met de hand en hees ze opnieuw omhoog. ‘Je zou een machine moeten hebben,’ bromde Whip toen het werk slechts langzaam vooruitging. ‘Als ik wat geld heb, koop ik een machine,’ snauwde Overpeck. Whip zag de kleine vechtersbaas nu in een nieuw licht. ‘Je hebt zeker heel je leven op zwart zaad gezeten?’ ‘Ja. Ik heb mijn hele leven zitten wachten op een vent als jij.’ ‘Krijgen we water?’ ‘Nou en of!’ Op zestig meter diepte baanden de boren zich dreunend een weg door het oppervlaktegesteente dat eens zachte, modderige oceaangrond was geweest maar nu, miljoenen jaren later, zo hard was als diamant. Whip werd moedeloos en dorst niet meer door de straten van Honoloeloe te lopen waar de mensen al razend op hem waren om de manier waarop hij zijn vroegere vrouw Iliki Janders had behandeld hem nu uitlachten om zijn pogingen vee te fokken op zijn dorre land. Aanvankelijk heerste er bij degenen die hem nog meer land verkocht hadden consternatie toen zij de boorinstallatie van Overpeck zagen. ‘Heeft Whip ons tuk gehad? Wist hij dat er water zat onder dat gesteente?’ Die vrees verdween toen bleek dat er geen water was. ‘Hij zit al vijfenzeventig meter diep en zijn touw wordt te kort,’ meldden verspieders. En toen, op veertien september 1881, brak de drillboor van Milton Overpeck door de laatste centimeters van het gesteente van de rots heen en het koude, zoete water spoot langs het ijzer, langs

het touw omhoog met bijna vijf miljoen liter per dag. Toen het aan de rand van de bron kwam, bleef het omhoogspuiten tot de top van de vier meter hoge installatie en het bleef constant ruim vier meter de lucht in gaan, uur na uur, maand na maand. Toen Whip dit grandioze schouwspel zag, riep hij opgewonden: ‘We moeten dat water opvangen!’ Maar de kleine Overpeck stelde hem gerust: ‘Jongen, dat blijft eeuwig spuiten.’ Ze groeven een grote kuil waar het water in opgeslagen werd en dan naar de plek waar het nodig was werd gepompt. Zij boorden nog een paar bronnen, allemaal met de hand, en Whip zei: ‘Overpeck, het is belachelijk dat je je zo moet inspannen. Laten we een machine kopen die het van je overneemt.’ Maar het mannetje antwoordde: ‘Ik maak deze bronnen af en dan werk ik nooit meer. Ik neem een hotelkamer, verhuur mijn land aan jou en neem ‘t ervan.’ Dat deed hij allemaal maar hij had geen rekening gehouden met de normale toekomst op Hawaï van iemand als Overpeck. Een van de ongetrouwde dochters Janders ontdekte hem, controleerde bij het kadaster of hij inderdaad de grond bezat zoals hij beweerde en trouwde met hem. Zo kwamen zijn duizend morgen weer veilig terug in de grote alliantie Hoxworth-Whipple-Hale-Janders-Hewlett. Whip werkte als een razende om zijn eigen grond die nu zesduizend morgen besloeg plus de Huizend die hij van Overpeck gepacht had in cultuur te brengen: door pompen en kanalen bracht hij overal water heen. Hij kocht de oude Malama Suikerplantage op, verplaatste het bedrijf naar zijn nieuwe grond maar liet de oude naam bestaan. Toen, op de geniale manier die heel zijn manier van zakendoen kenmerkte, liet hij—zesentwintig jaar oud—de leiding van zijn suikergebieden helemaal over aan Janders & Whipple en ging eropuit om meer van de wereld te zien.

Eind 1883 keerde hij naar Honoloeloe terug met een lading nieuwe sinaasappelbomen uit Malakka; voortreffelijke koffiebonen uit Brazilië; de prachtige gemberbloem, een rode, vurige toorts; een grote, zwarte Spaanse vrouw, Aloma Duarte Hoxworth, die hem spoedig een zoon schonk die zij per se Jezus Duarte Hoxworth wilde noemen en die in Honoloeloe naar zijn initialen Jadey genoemd werd. Aloma Hoxworth was de sensatie van de eilanden want zij was van nature een exotisch wezen. Zij zei haar echtgenoot al spoedig dat het met zijn branieschopperij in de Rattensteeg afgelopen moest zijn. Maar het was gemakkelijker voor haar dergelijke instructies uit te vaardigen dan de naleving ervan af te dwingen; dus toen Whip op een nacht thuiskwam na een paar plezierige uren met een Chinese prostituée probeerde Aloma Duarte hem met een lang mes te lijf te gaan. Ze bracht hem een flinke wond toe bij het litteken in zijn linkerwang, maar voordat ze nog een keer kon toesteken, schopte hij haar in haar maag, sloeg haar bewusteloos tegen de muur en brak haar kaak en pols. ‘Geen mens valt mij met een mes aan,’ liet hij in het openbaar weten; en toen de eens zo knappe vrouw hersteld was, besloot zij bij de rechtbank in Honoloeloe een klacht tegen hem in te dienen wegens mishandeling. Zij had een stomme getuige tegen zich, namelijk de wond in de wang van Wilde Whip, en haar advocaten rieden haar aan haar aanklacht in te trekken. Toen zij dat deed, zochten Micah Hale, Bromley Hewlett en Mark Whipple haar op en zeiden dat zij bereid waren haar een kleine maar redelijke lijfrente te geven als zij bereid was de eilanden te verlaten. ‘Er is voor jou hier geen plaats,’ legde Micah uit. ‘Ik neem Jadey mee,’ dreigde ze. ‘Dat zal Whip niet goedvinden,’ waarschuwde haar schoonvader. ‘Jadey is van mij,’ stootte Aloma Duarte op. ‘Hij hoort bij de eilanden,’ argumenteerde Micah. En tenslotte vertrok zij precies zoals de familie het oorspronkelijk had gewild en exact met het jaargeld dat zij hadden voorgesteld. In New York vertelde zij

een vriend: ‘Ik was banger voor die drie baardige heren dan voor mijn man. Die komt met zijn vuisten op je af maar zij malen je met hun zoete gepraat fijn. Op Hawaï lossen zij hun zaakjes eerder op hun eigen manier op. Maar royaal waren ze wel.’ En het eens dorre laagland ten westen van Honoloeloe waar vroeger twintig morgen nodig waren geweest om één koe te laten grazen ontwikkelde zich tot het meest malse en rijkste landbouwgebied ter wereld. Wanneer het suikerriet ruim twee meter hoog stond, barstend van het sap, was kilometers lang de rode vulkanische grond niet meer te zien en evenmin het water dat Wilde Whip daar gebracht had. Het enige dat je zien kon was geld.

In 1885 kon Nyuk Tsin de beslissing omtrent haar zoons niet langer uitstellen en als zij naar Ah Chow, Au Chow, Fei Chow, Mei Chow en Oh Chow keek, beseftte zij hoe moeilijk en hoe belangrijk haar taak zou zijn. Door haar zoons naar Iolani, de school van de Anglicaanse Kerk, te sturen gaf zij hun de beste opleiding die er op de eilanden was. Als zij naar Punahou hadden gekund, zouden zij méér geleerd hebben en zouden zij in contact gekomen zijn met de kinderen van de zendelingen die bestemd waren om Hawaï te regeren. Maar de toegang tot deze school was zowel om financiële als om sociale redenen geblokkeerd en zij hadden het op de tweederangsschool goed gedaan. Maar nu waren de oudste jongens klaar voor een voortgezette opleiding en het was duidelijk dat ieder van hen in aanmerking kwam voor het college en de universiteit. Het waren slimme knapen, ze gedroegen zich keurig, waren ijverig en bijdehand. Hun vlecht was goed verzorgd en zij hadden geleerd hun nagels schoon te houden. Zij hadden een goed gebit en een gezonde huid. Zij waren vrij goed in sport en spraken vier talen behoorlijk: Puntí, Hakka, Hawaïaans en Engels. Elk van hen was meer dan middelmatig in wiskunde

en filosofie en het was inderdaad heel moeilijk uit hen de jongen te kiezen op wiens schouders de gehele last van het gezin zou komen te rusten. Nyuk Tsin aarzelde welke van haar jongens naar Amerika zou moeten gaan. Evenmin kon ze beslissen wat hij daar zou moeten studeren. Daarom begon zij begin 1885 een langdurig onderzoek. Ze begon bij Uliassutai Karakoram Blake, maar hij kon haar niet veel verder helpen omdat hij energiek twee absoluut onverenigbare criteria met elkaar in overeenstemming trachtte te brengen. Als Engelsman zwoer hij: ‘Een jongen is geen opleiding waard als hij niet goed is in sport. Europa is dat wel. Hij heeft pit en is erg handig. Hij kijkt je recht in de ogen als hij je antwoord geeft. Een beste knaap, uit één stuk, is goed te vertrouwen. Wordt een echte vent.’ Tot zover was alles makkelijk te begrijpen, maar toen Uliassutai dat gezegd had—uit eerbied voor de Engelse traditie—voegde hij er prompt aan toe: ‘Maar Engeland is natuurlijk de enige plek ter wereld waar een man vooruit kan komen omdat hij gewoon een goed karakter heeft maar zo stom is als een ezel. Overal elders moet je intelligent zijn. En laten we eerlijk zijn, Tante van Wu Chow, je zoon Europa is een ezel en ik ben bang dat dit de doorslag geeft. De enige die het scherpe verstand bezit dat een student nodig heeft, is Amerika. Maar hij is zo slecht in sport dat ik hem nooit serieus kan nemen. D’r zal waarschijnlijk niet zoveel uitkomen, een denker of zo iets. Ik zou m’n geld nooit aan hem verspillen maar in Frankrijk zou hij waarschijnlijk in het kabinet terecht komen.’ Nyuk Tsin was het met Uliassutai’s oordeel over de twee jongens wel eens. Europa zou overal waar hij kwam vrienden maken. Hij was een aardige sympathieke jongen, geen echt studiehoofd maar een voortreffelijke zoon. Amerika was duidelijk de begaafdste maar hij was schuw en verlegen van karakter en dat benauwde haar soms. Zij kwam tot de conclusie dat wat Blake op zijn cryptische manier zei eigenlijk erop neerkwam dat hij geen

definitieve keuze kon doen. Apikela en Kimo waren helemaal niet onduidelijk. ‘De enige is Australië,’ zeiden zij met nadruk. Hij spreekt zo goed Hawaïaans dat het lijkt of hij zijn opleiding al achter de rug heeft.’ Toen Nyuk Tsin hen probeerde te wijzen op dingen als karakter, werklust, zakelijk inzicht, stonden zij direct met hun antwoord klaar: ‘De enige is Australië. Wanneer hij een lied zingt kun je het woord voor woord verstaan.’ Nyuk Tsin zei: ‘Jullie zien de jongens vaker dan ik. Wat vinden jullie van ze?’ En opnieuw kwam het antwoord onmiddellijk: ‘Australië is degene die een gelukkig leven tegemoet gaat want hij lacht zo vriendelijk en hij is goedlachs.’ Wanneer de jongen in het huis van de familie Kee op bezoek kwam — nadat hij bij zijn Hawaïaanse ouders was weggeglip — hoorde Nyuk Tsin hem grapjes maken met Kimo en Apikela. Toen ze op een keer tegen hem zei: ‘Misschien ga je voor je opleiding wel naar Amerika,’ had hij geantwoord: ‘Ik blijf liever hier.’ Zijn vrienden waren in vier vrijwel even grote groepen verdeeld: Punti, Hakka, Hawaïanen en haoles. Op Iolani was hij tot klassen voorzitter gekozen en zong hij in het koor. ‘Dus jullie zouden Australië naar het college sturen?’ vroeg Nyuk Tsin door, en dikke Apikela antwoordde: ‘Ö zeker. Hij zou het college erg leuk vinden.’ Nyuk Tsin verduidelijkte: ‘Maar we sturen hem daarheen om er te studeren,’ en de Hawaïanen lachten: ‘Laat hem maar zoveel opnemen als zijn vermoeide hoofdje kan opnemen en vergeet de rest.’ De Chinese gemeenschap was tamelijk duidelijk in haar keuze. Gedeeltelijk omdat Azië de oudste zoon was en daarom de voorkeur genoot tenzij hij ongeschikt bleek, maar in hoofdzaak omdat hij in de Hotelstraat al een restaurant had geopend dat goede zaken deed viel hun keus met een overweldigende meerderheid op hem. De Punti zeiden: ‘Van die jongen kun je op aan. Hij koopt voorzichtig in en verkoopt verstandig. Op zijn negentiende is hij al een betere zakenman dan mijn zoon op zijn vijfentwintigste. Ik wilde dat

hij mijn zoon was.’ De Hakka zeiden tegen Nyuk Tsin: ‘We hebben je jongens jaren lang gadeslagen; ze lijken soms meer Hawaïanen dan Chinezen maar Azië is anders. Hij denkt echt Chinees en hij zal het wel redden.’ Er waren weinig Chinezen die het niet met deze aanbeveling eens waren. En toen Nyuk Tsin voor hem een huwelijk regelde met een Puntivrouw wier vader land bezat, verstevigde hij zijn positie in de Chinese gemeenschap. Azië Kee zou stellig een machtig man worden. Bleef over Afrika, de middelste zoon. Hij muntte noch bij sport noch bij studie uit en toonde weinig animo voor zakendoen of zingen. Hij had een nogal vierkante kop en in tegenstelling tot zijn broers droeg hij zijn vlecht met een knoop aan het uiteinde. Hij vocht met iedereen die hem in de weg liep maar hij was niet hinderlijk agressief. Zijn voornaamste eigenschap was besluiteloosheid mét een terrierachtige vasthoudendheid als hij eenmaal tot een besluit was gekomen. Zijn persoonlijke gevoelens wist hij vrij goed te verbergen: hij had geen bijzondere voorkeur voor Uliassutai Blake, Apikela of de Tante van Wu Chow. Hij bekeek hen allemaal en kende hun sterke punten—maar hun liefde kende hij niet. Zijn broers riepen hem zelden om mee te doen aan een spel maar zij vroegen hem dikwijls het lesrooster voor de volgende dag. Zijn moeder bekeek hem heel zorgvuldig en kwam tot de conclusie: ‘Op zijn stugge, openhartige manier zit er in Afrika méér dan in de anderen.’ Ze had er bijna evenveel moeite mee uit te maken wat de eenmaal uitgekozen zoon zou moeten gaan studeren als hij in Amerika kwam. Hier was Uliassutai’s advies kort en krachtig: ‘De wereld wordt geleid door die mensen die met mensen kunnen omgaan, Tante van Wu Chow. En er zijn maar twee eerbare beroepen voor een man met talenten. Hij kan een messias worden en ons naar de eeuwige duisternis leiden of hij kan voor advocaat gaan studeren en dan weet God alleen wat hij bereiken kan. Als ik advocaat was, zou ik mij kandidaat stellen voor het parlement.

Als jouw zoon advocaat wordt, zal hij je helpen de regering beet te nemen en God weet dat we dat allemaal zouden moeten kunnen. Advocaat, Tante van Wu Chow, en niets anders.' Toen zij hem vroeg: 'Waar word je het beste advocaat?' antwoordde hij zonder aarzelen: 'In Amerika.' En zij dacht er hetzelfde over. Kimo en Apikela waren hierbij van weinig nut. Zij piekerden een hele tijd over het probleem en hun dikke bruine lichaam worstelde met vreemde ideeën. Tenslotte vroeg Kimo: 'Waarom moeten zulke fijne jongens als zij iets worden? Azië heeft een restaurant, Europa heeft een winkel, Australië heeft meer vrienden op school dan wie ook. Zij houden van Hawaï. Zij passen hier. Waarom plaag je ze met al die weidse ideeën?' Nyuk Tsin waardeerde het inzicht van deze grote vrienden en vroeg: 'Maar wie heb je liever: een advocaat, een dokter of een tandarts?' De twee Hawaïanen dachten daar een tijdje over na en antwoordden toen: 'Een Hawaïaan heeft liever een advocaat omdat die zo prachtig kan praten, maar een Pake heeft misschien liever een dokter omdat hij zoveel geld verdient.' De Chinezen dachten praktischer. De Punti rieden bijna eenstemmig de medicijnenstudie aan: 'Een dokter staat altijd in aanzien. Hij krijgt zijn geld. Hij wordt een notabele in de stad en we hebben Chinese dokters nodig.' De Hakka meenden: 'Om dokter te worden moet je twee jaar langer studeren. Laat dat maar aan de haoles over. Je zoon moet maar tandarts worden. Dat gaat vlugger en het brengt op de lange duur evenveel op.' Op een warme julidag in 1885 liep Nyuk Tsin haastig door de Nuuanustraat; haar twee manden ananas tolden aan haar juk zoals de tegengestelde adviezen in haar hoofd tolden: ze stelde dokter tegenover advocaat en Azië tegenover Amerika toen twee paarden die een sleperswagen van J & W trokken steigerden, de Hotelstraat door op hol sloegen en hun wagen tot stilstand brachten tegen een van de palen waarop het dak van Azië Kees Chinese restaurant steunde. De eerste paal brak af en doordat het totale gewicht

plotseling op de tweede kwam te rusten, bezweek die ook waardoor het dak in de Hotelstraat plofte. Niemand raakte gewond; een Hawaïaan greep de teugels van de op hol geslagen paarden en kalmeerde ze. Azië, die zich in het restaurant bevond, rende de straat op en vloekte op de paarden die zijn eetzaal zo onverwacht in een chaos hadden veranderd. Nyuk Tsin snelde toe en maakte de verwarring nog groter door te roepen: ‘Ik heb het gezien! Ik heb het gezien!’ En de Hawaïaanse politieagent maakte iedereen zenuwachtig door te brullen: ‘Houd die paarden hier weg! Laat ze omkeren en breng ze weg!’ Toen de dieren steigerden, brulde hij: ‘Laat ze omkeren!’ Iemand van J & W haastte zich allen te verzekeren dat het de schuld van de koetsier was: die was gestopt om naar een gokspelletje te kijken en hij zou ontslagen worden. En toen zag Nyuk Tsin, zelf erg opgewonden, haar zoon Afrika — die had in het restaurant van zijn broer helpen borden wassen — rustig door de opgewonden menigte lopen en de Chinezen kalmeren. ‘Vooruit, Tante van Wu Chow,’ zei hij rustig. ‘Nu niet meer schreeuwen. Er is niemand gewond. Hebt u gezien wat er gebeurd is? Waar stond u?’ En terwijl de politieagent ruzie maakte met de man die de paarden gevangen had en hem de dieren liet omkeren uit vrees dat ze er weer vandoor zouden gaan, noteerde Afrika Kee kalm de namen van de ooggetuigen van het ongeluk. ‘Hebben jullie de koetsier niet ergens gezien?’ vroeg hij telkens. ‘Hebt u gezien dat de wagen de paal raakte?’ Tegen de tijd dat Afrika bij de man van J & W was gekomen, was diens verhaal over de koetsier die in een speelzaal had gezeten alweer gewijzigd. Het was nu een heel ander verhaal geworden maar Afrika had de namen van ieder die de eerste versie gehoord had. De omvang van de schade was niet groot en de schadevergoeding die door J & W pruttelend contant werd uitbetaald was niet hoog; de schade werd echter vergoed en het geld dat het mogelijk zou maken Afrika Kee naar Michigan te sturen om advocaat te worden

ging in de pot. Hij was zeventien toen de Tante van Wu Chow haar beslissing nam. Het gezin had vrijwel geen geld over om er op Hawaï wat gemakkelijker van te leven, laat staan een jongen naar Amerika te sturen. In deze belangrijke dagen ondernam Nyuk Tsin echter heel wat. Zij liet Azië en Europa, die al in zaken waren, geld lenen om de overtocht van Afrika te betalen. Zij verkocht zes uur per dag ananas en groenten, werkte acht uur op haar land en besteedde twee uur aan onderzoek. Tenslotte waste zij op een avond waarvan de schrijver uit de Puntwinkel haar had verzekerd dat het tijdstip gunstig was, de modder van haar voeten, borstelde haar enige blauwe jak en broek, knoopte een weduwendoek om haar dunbehaarde hoofd en zette haar strohoed op. Zij wreef kleur op haar wangen zodat ze er zo voordelig mogelijk uitzag, ging weg van huis zonder iemand iets te zeggen en liep resoluut de Nuuanustraaf uit waar ze een zak suikergoed kocht. Met de zak suikergoed in de hand liep ze de drukke Hotelstraat in, in het hart van de Chinezenwijk, en ging na het restaurant van Azië en het groentestalletje van Europa rechtsaf, op zoek naar een nauwe steeg die langs een wirwar van Chinese huisjes liep. Tenslotte vond ze de steeg; en na een gebed tot Kwan Yin voor het welslagen van haar zending bukte ze onder de bamboepalen door waaraan over de hele breedte van de steeg de was te drogen hing. Toen kwam ze bij een keukendeur die bij een huis hoorde dat er wat beter uitzag dan de rest. Maar weinig haoles konden van het bestaan ervan weten want het lag goed achter hutten verborgen. Dit was het huis van Ching, de rijkste Hakka van Honoloeloe, en het was nogal aanmatigend van Nyuk Tsin om daar heen te gaan. Ze klopte aan en wachtte geduldig tot de grote, weldoorvoede vrouw des huizes tevoorschijn kwam en in het donker naar buiten keek om te zien wie de bezoeker was die om geld verlegen zat. De grote vrouw zei niets en Nyuk Tsin zei onderdanig: ‘Mogen duizend zegeningen over u komen, waarde schoonmoeder, op

deze voorspoedige avond.’ Dit was een beleefdheidsfrase die volstrekt niet betekende dat men elkaar kende. De rijke vrouw accepteerde dit dan ook uit de hoogte en zei: ‘Kom binnen, dierbare schoonzuster. Hebt u al gegeten?’ Ook dit was een formaliteit, daarom antwoordde Nyuk Tsin zoals het behoorde: ‘Ik heb al gegeten, maar u ook?’ Zij kwam onder de indruk van de rijk ingerichte en prachtig afgewerkte keuken. De twee vensters waren zo hoog dat het Chinggeld er niet uit weg kon; de deuren lagen niet in een rechte lijn zodat de draak van het geluk niet kon ontsnappen; en de grond vóór de deur»n liep niet af zodat het geluk niet weg kon. In de keuken stond een gemetselde kachel waar altijd een pot thee op stond en mevrouw Ching schonk Nyuk Tsin een kop van het sterke vocht in, een niet te grote kop, want dat zou een grotere eer zijn dan Nyuk Tsin verdiende, maar ook niet een te kleine, want dan zouden de Chings van krenterigheid verdacht kunnen worden. ‘Gaat u zitten, dierbare schoonzuster,’ zei de rijke vrouw. In haar verschijning wees niets op het feit dat zij over heel wat geld beschikte. Ze droeg geen juwelen, was niet opgemaakt en had geen kammen in het haar. Haar eenvoudige kledij was dezelfde als die van Nyuk Tsin en ook droeg zij geen schoeisel. Maar voor het schattend oog van haar bezoekerster was mevrouw Ching duidelijk een rijke vrouw: haar keuken hing vol levensmiddelen. Aan bamboestokken hingen drie hammen en vijf prachtige gedroogde eenden met hun snavels naar beneden en met druppels geurige olie aan de tippen ervan. Er lag een stapel witte kool, er stonden manden met groenten en zakken met noten. Heel de keuken bezat de wanordelijkheid waar mensen met geld van houden. Mevrouw Ching schoof met een weids gebaar wat van de rommel die op haar tafel lag weg en maakte een plaatsje vrij waar Nyuk Tsin haar zak suikergoed kon neerzetten. Geen van beide vrouwen zei iets over die zak, maar ze wisten allebei heel goed dat die er stond, en in de loop van het gesprek keken zij geboeid naar

het suikergoed. ‘Waarom bent u op zo’n voorspoedige avond naar mijn nederige huis gekomen, dierbare schoonzuster?’ zei de oudere vrouw gemaakt vriendelijk. Nyuk Tsin zat met haar stugge werkhandsen in haar schoot en haar bruine voeten stonden op de grond. Kortaf zei ze: ‘Aangezien ik niet zo rijk ben als mijn geachte schoonmoeder, kan ik mij geen tussenpersoon veroorloven; daarom ben ik zo onbeschaamd geweest de regels van het fatsoen te doorbreken. Ik ben gekomen om te vragen om uw dochter, Siu Kim.’ Mevrouw Ching toonde geen spoor van verrassing maar onwillekeurig deinsde ze terug en trok haar hand van het snoepgoed weg. Nyuk Tsin merkte dit en voelde zich gekwetst, maar ze bleef haar gastvrouw vriendelijk toelachen. Tenslotte zei mevrouw Ching na een pijnlijke pauze met een zijige stem: ‘Ik dacht dat uw zoon Ah Chow al een vrouw had.’ ‘Inderdaad, dierbare schoonmoeder,’ antwoordde Nyuk Tsin effen en zij schoot daarmee haar eerste pijl van die avond af. ‘Ik heb een zeer goed huwelijk voor hem kunnen regelen met het meisje Lam.’ Mevrouw Ching zei: ‘Een Punti, is het niet?’ Nyuk Tsin sloeg haar ogen eerbiedig neer en erkende: ‘Ja, een Punti maar zij bracht heel wat goud mee en mijn zoon heeft nu een eigen restaurant.’ ‘Is hij de eigenaar?’ vroeg mevrouw Ching verrast. ‘Helemaal,’ antwoordde Nyuk Tsin trots, ‘maar onze familie beheert het natuurlijk.’ ‘Ik dacht dat uw tweede zoon van plan was met een Hawaïaanse te trouwen.’ ‘Dat is zo,’ erkende Nyuk Tsin. Zij wachtte zodat mevrouw Ching van haar afkeer blijk kon geven en zei toen rustig: ‘Ik slaagde erin een Hawaïaans meisje voor hem te vinden met een aantal grote stukken land.’ ‘Zo! En dat land behoort nu aan uw familie toe?’ ‘Inderdaad.’ ‘Mmmmm,’ peinsde mevrouw Ching. Zij leunde een heel klein beetje voorover en het gesprek werd hervat. Ze zei: ‘Ik heb gemerkt dat uw jongste zoon in hoofdzaak met Hawaïanen speelt. Ik veronderstel dat hij in de toekomst met een Hawaïaanse zal trouwen.’ ‘Er zijn veel

Hawaïaanse meisjes die op mijn zoon gesteld schijnen te zijn en zij bezitten gelukkig allemaal veel land,' zei Nyuk Tsin. En om zichzelf op hetzelfde niveau als mevrouw Ching te plaatsen, voegde zij er stoutmoedig aan toe: 'Aangezien mijn familie niet naar China zal terugkeren, acht ik het het beste dat de jongens hun vrouwen hier vinden.' 'Zodat u zelfs bereid was uw oudste zoon met een Punti te laten trouwen?' Nyuk Tsin liet zich niet door deze vrouw in paniek brengen. Met veel zelfbeheersing zei ze: 'Ik wil dat mijn familie in de nieuwe stijl leeft. Niet zoals u en ik in het Hoge Dorp in onze jeugd.' Mevrouw Ching voelde in die woorden een verwijt en zei kortaf: 'U bedoelt dat u een familie opbouwt waarin een fatsoenlijk Hakkameisje zoals mijn dochter Siu Kim nauwelijks zou willen trouwen en waarin ik haar niet zou laten trouwen.' Dit was een belangrijke uitspraak, want hoewel die bars klonk, wist Nyuk Tsin niet of mevrouw Ching formeel een einde aan de onderhandelingen maakte dan wel of zij probeerde Nyuk Tsins onderhandelingspositie te ondergraven, zodat de partij van het meisje, als er geldzaken aan de orde kwamen, harder kon onderhandelen. In elk geval vond Nyuk Tsin het tijd om haar eerste bom te laten exploderen; zij gooide die vriendelijk en liet die temidden van de hammen en de prachtige gedroogde eenden ontploffen. 'Ik besef, zeer gewaardeerde schoonmoeder, dat een rijke vrouw als u er misschien bezwaar tegen heeft een mooi meisje als Siu Kim uit te huwelijken aan een arme familie als de onze, maar één ding heeft u over het hoofd gezien. Gisteren heeft de schrijver van de Puntiwinkel de horoscoop van mijn zoon Afrika getrokken,' en zij legde een stuk papier op de overvolle tafel naast de zak suikergoed, 'en toen hij dat gedaan had, was de schrijver sprakeloos van louter genoegen; hij zei: "Ik heb in mijn hele leven nog niet zo'n prachtige horoscoop voor een jongeman gezien," dat zei hij.' De twee vrouwen, die geen van beiden konden lezen, bekeken het kostbare papier en mevrouw

Ching vroeg behoedzaam: ‘Bent u er zeker van dat deze horoscoop van uw zoon is?’ ‘Ja.’ ‘En luidt hij gunstig?’ Bescheiden keek Nyuk Tsin naar haar voeten. Zacht zei ze: ‘Geld; kennis; zelfs een betere positie dan die van een geleerde in China; een lang, voorspoedig leven met veel kinderen—dat waren de woorden voor mijn zoon.’ De twee vrouwen zaten zwijgend bij elkaar want zij wisten beiden hoe zeldzaam het voor hen liggende document was. Zij staarden naar het veelzeggende papier en mevrouw Ching stond langzaam op. ‘Waarde schoonzuster, ik denk dat het goed is nog wat thee te maken.’ Nyuk Tsins hart sprong op van vreugde toen zij dit hoorde, want dat wiste alles weg wat eerder gezegd was. Ze hield echter haar ogen bescheiden neergeslagen en keek niet naar mevrouw Ching toen die nieuwe thee zette—niet de oude thee die op de kachel had gestaan—en in een mooi Chinees kopje schonk. Tot dan toe was dit het ogenblik van de grootste triomf in het leven van Nyuk Tsin en zij dronk de heerlijke verse thee met smaak. ‘Siu Kim,’ begon mevrouw Ching opnieuw, ‘is een buitengewoon meisje en al meer dan een dozijn mannen, van wie sommigen heel rijk zijn, zijn haar hand komen vragen.’ Nyuk Tsin nipte aan haar thee en gaf mevrouw Ching hoffelijk de gelegenheid de prijs van haar dochter op te drijven. De jongere vrouw keek over haar kopje heen naar de zak suikergoed en dacht: ‘Ik laat haar vijf minuten over haar dochter praten en dan werp ik mijn tweede bom af.’ Toen mevrouw Ching klaar was met uit te leggen waarom zij, zoals het behoorde, Siu Kim moest bewaren voor een rijkere man dan Afrika Kee waarschijnlijk zou worden, zei Nyuk Tsin ronduit: ‘Het gebeurt niet elke dag dat een doorsnee Hakkameisje als Siu Kim de kans krijgt met een man te trouwen die aan een voortreffelijk college in Amerika voor advocaat gaat studeren. Volgens mij zou u als haar moeder die gelegenheid moeten aangrijpen en er nog een goede bruidsschat aan verbinden ook.’ Mevrouw Ching stond hier

versteld van maar zij was geen slechte onderhandelaarster. Zij vertrok geen spier maar vroeg overvriendelijk: ‘Hoe kan een groentevrouw haar zoon naar Amerika sturen?’ Nyuk Tsin rekende het haar precies voor: ‘Wij bezitten het land in de Nuuanuvallei. Wij bezitten het land in het bos. Wij bezitten prachtige akkers op Manoa. Azië heeft een eigen restaurant en Europa heeft al veel geld afbetaald op het huis waarin zijn groentewinkel is gevestigd. Ieder van mijn zoons werkt net als ik en ik ben er zeker van dat wij nu genoeg geld hebben om Afrika naar Michigan te sturen.’ Mevrouw Ching was zichtbaar onder de indruk van dit verhaal en zij bracht nu haar zwaarste geschut in stelling: ‘De vooruitzichten van uw zoon zijn goed ... heel interessant. Maar ja, zijn vader was melaats.’ Nyuk Tsin week geen duimbreed: ‘De voornaamste reden waarom ik zo’n gunstig huwelijk met het Hawaïaanse meisje dat ons zoveel land bezorgde kon sluiten, was dat de Hawaïanen mij kennen als de Pake Kokua; zij hebben gezegd dat zij, als Afrika advocaat wordt, al hun zaken door de zoon van Pake Kokua zullen laten behartigen.’ De twee koppige Hakka vrouwen keken elkaar met respect aan; toen nam mevrouw Ching haar beslissing. Onmerkbaar liet zij haar rechterhand over de tafel glijden. Zij stak twee vingers uit en greep daarmee langzaam de zak bruin suikergoed. Geruisloos trok zij die naar zich toe en toen Nyuk Tsin deze beslissende gebaren zag, dacht ze: ‘Nu niet huilen.’ Ze vocht tegen haar tranen om die niet te laten stromen en zo haar grote vreugde aan mevrouw Ching te laten merken. Met dit aanvaarden van het suikergoed was tot het huwelijk besloten. Tot dan toe had Nyuk Tsin Siu Kim nog niet gezien en Afrika Kee wist er natuurlijk ook niets van dat zijn tante bezig was zijn huwelijk te regelen. Noch hij noch Siu Kim kreeg er iets over te horen, vooral omdat de financiële onderhandelingen nog wel bijna een jaar in beslag zouden nemen. Maar op een dag zag Nyuk Tsin het aantrekkelijke meisje om wie ze onderhandeld had en

ze bekende mevrouw Ching: ‘Uw dochter, Prachtig Goud, is zelfs nog aantrekkelijker dan u mij hebt verteld.’ Maar terwijl ze nog sprak, zag ze achter Siu Kim, die toen dertien was, in de deuropening het elfjarige zusje van Siu Kim, Siu Han staan, in een Chinees gewaad van blauw met goud. Nyuk Tsin snakte even naar adem: ‘Hoe heet zij?’ vroeg ze en mevrouw Ching antwoordde eenvoudig: ‘Siu Han, Mooi Meisje, maar zij zal voor een heel rijke man bewaard worden.’ Nyuk Tsin glimlachte naar het meisje en onthield haar naam.

Dit was een opwindende tijd voor de familie Kee. De oorspronkelijke grashut was vervangen door een van de lelijkste gebouwen in Honoloeloe: een kaal, saai, houten huis van twee verdiepingen waar een stel hutjes tegenaan leunden. Een mangoboom en een kokospalm gaven wat schaduw, maar er was geen grasveld en er stonden evenmin bloemen. Er liepen varkens op het erf rond en kippen in de keuken, maar de hoofdbewoners waren de enorme Kimo, die voor de gehele familie kookte, en de dikke Apikela die de was deed en de poi maakte. Er was een voortdurend gevecht tussen Nyuk Tsin en alle anderen: zij wilde rijst en Chinees eten, de anderen wilden beslist poi en Amerikaans voedsel. Als zij na een dag hard werken om rijst vroeg, haalde Kimo bij de kachel zijn schouders op en de jongens riepen : ‘Ach, tante! Wie wil er nu rijst?’ Als zij dat wilde hebben moest ze het zelf koken omdat Kimo er niet van wilde weten. Haar twee getrouwde zoons woonden natuurlijk bij haar in: één gezin per kamer. Apikela zorgde voor de baby’s die regelmatig begonnen te komen. Met al die varkens, kippen en baby’s was het een lawaaierig, gelukkig huis. Zo waren er vele, want Chinezen en Hawaïanen woonden makkelijk samen. In de speelzaal zag Kimo op een dag iets nieuws dat uit Portugal was ingevoerd, een ukelele, en hij zeurde als een kind bij Nyuk Tsin tot ze er een voor hem

kocht. Toen vroeg Apikela er een, en de vrouw van Europa, en door heel het dal was het gezang uit het Chinese huis te horen. Medio 1886, toen Afrika Kee achttien jaar was, werd medegedeeld dat hij in het begin van het jaar daarop zou trouwen met het rijke Hakkameisje Ching Siu Kim. Hij begon in de stad rond te kijken om te ontdekken wie dat meisje was; op een dag zag hij haar in het Aalapark wandelen, maar hij was er niet zeker van dat zij het meisje was dat voor hem was uitgekozen. Hij dacht: 'Het zou heerlijk zijn als zij er zo uitzag als dat meisje.' Het huwelijk was een indrukwekkende gebeurtenis; er kwamen vele gasten, want de Chings waren vooraanstaande lieden. En voordat Afrika Kee tenslotte aan boord van het schip naar Michigan ging, was hij al vader van drie kinderen. Plichtsgetrouw nam hij het geslachtsboek en het gedicht mee naar de schrijver in de Puntiwinkel en daar gaf de man zijn zoons hun namen. Uit het gedicht bleek dat de naam van de vierde generatie Koon, Aarde, moest zijn. Daarom heetten de twee jongens Koon Chuk, het Centrum van de Aarde, en Koon Yuen, het Wezen van de Aarde Waaruit Alles Voortspuit. Iedereen—op hun ouders na—noemde hen gewoon Sam en Harvey. De Chinese namen werden naar het Lage Dorp doorgegeven zoals het behoorde zodat, toen de eenentwintigjarige Afrika zich uiteindelijk liet inschrijven in Michigan, hij niet alleen het hoofd van een groeiend gezin was dat in Honoloeloe was achtergebleven, maar ook hoorde tot een machtig geslacht dat duizenden jaren in het Lage Dorp had bestaan. Maar wat Afrika zich het beste herinnerde toen hij in Michigan studeerde was een gebeurtenis die plaatsvond op de laatste morgen van zijn verblijf in Honoloeloe. Nyuk Tsin haalde haar vijf zoons bij elkaar en ging met hen naar de briefschrijver in de Puntiwinkel. Daar gaf zij vijftig dollar af die het gezin in Honoloeloe voor zijn verschillende ondernemingen dringend nodig had. Azië en Europa schrokken ervan toen ze zagen dat dit bedrag aan de financiën

van de familie Kee onttrokken werd. Afrika in Michigan had het zeker goed kunnen gebruiken, maar Nyuk Tsin zei: ‘Jullie moeder in China kan dit geld nodig hebben. Misschien is de oogst dit jaar slecht geweest. Het is vóór alles je plicht eerbied te hebben voor je moeder.’ Toen Afrika in Michigan een voortreffelijk student in de rechten bleek, was dat ten dele te danken aan het feit dat hij oog had voor het fundamentele feit dat de wet de loop van de samenleving bepaalt. De wet ligt verankerd in het verleden, bepaalt het heden en beschermt de toekomst. Beter dan welke student in de rechten ook begreep Afrika deze conservatieve beginselen. Op de dag waarop hij met de *Molokai* van de H&H-lijn naar Amerika voer, ging Nyuk Tsin aan boord van een kleine stoomboot die tussen de eilanden heen en weer voer en maakte zij haar eerste pelgrimstocht naar het graf van haar man in de melaatsenkolonie op Kalawao. Ook zij was namelijk doordrongen van dit continuïteitsgevoel: als haar meest begaafde zoon die dag op weg ging naar iets geheel nieuws, was dat alleen te danken aan het feit dat de gestorven gokker Kee Mun Ki goed voor haar was geweest. Deze keer voer de boot niet om het schiereiland heen om zijn passagiers ruw in de koude onbeschutte hel van Kalawao aan land te zetten. Het schip voer direct naar de pier in Kalaupapa, aan de mooie kant van het schiereiland en daar werden de mensen fatsoenlijk aan wal gezet. Er waren doktoren en verpleegsters aanwezig om de pas aangekomen melaatsen te helpen en het grote, witte Missiehuis voor Melaatsen verschaft hun een onderkomen. In het Missiehospitaal waren nog wel geen medicijnen die de ziekte zelf tegengingen maar de zieken werden er liefdevol verzorgd waardoor zij behoed werden voor longontsteking en tuberculose die vroeger onder hen zo hadden gewoed. Nyuk Tsin wandelde door de nieuwe, keurig uitziende nederzetting en liep omhoog in de richting van de vulkaankrater. Toen bleef zij staan en ze voelde een onbeschrijflijke pijn, want vóór

zich zag ze een van de mooiste panorama's die zij ooit had gezien. Het was indrukwekkender dan de heuvels van China, liefelijker dan de dalen van Honoloeloe. In de verte rezen de steile klippen van Molokai op, met witte schuimranden aan de voet en smalle watervallen die van de top duizend zilveren meters omlaag vielen. De oceaan was blauw en de eilandjes die een stukje uit de kust lagen vormden samen prachtige patronen. De velden op Kalawao waar nu geen melaatsen meer woonden, waren zachtgroen zoals zij duizend jaar voordat die verschrikkelijke ziekte de eilanden bezocht, geweest waren. Twee lege kerken, een protestantse en een katholieke, stonden daar waar eens de angst had geheerst. Het huis dat zij eigenhandig had gebouwd, had geen dak meer. 'Wat een mooie tijd,' dacht ze, 'hebben Mun Ki, Palani en ik daar doorgemaakt. O, wat zou ik die twee goede mannen graag nog eens terugzien.' Voor haar geestesoog zag zij hen niet met weggrottende neus en lippen en met handen waar slechts stompjes van over waren maar als mens. 'Wat zou ik ze graag eens fan-tan willen zien spelen aan het strand.' Die nacht logeerde ze op Kalawao in het huis van een kokua die zij jaren voordien had leren kennen. De volgende morgen verliet zij het huis bij het kraaien van de haan en ging op weg naar het graf van haar man, zodat zij daar zou aankomen als zijn geest opstond om te gaan wandelen in het dal. Bij het licht van de maan legde zij zorgvuldig wat stenen die omgevallen waren weer op hun plaats. Zij veegde de aarde schoon en wiede het onkruid. Voorzichtig richtte zij een grafsteen op met zijn naam, Kee Mun Ki, in gouden letters. Toen maakte zij een pakje open en plaatste plechtig een stel mooie nieuwe borden op het graf en legde daar de drie voorgeschreven lekkernijen op: geroosterd varkensvlees, kip en vis. Op schoteltjes legde ze sinaasappels, gekookte rijst, koekjes met karwijzaad en bruin suikergoed. Daarna stak zij een kaarsje aan, zodat de warmte ervan in de atmosfeer kon doordringen en die voor de

geest behaaglijk kon maken. En toen ze deze toebereidselen had getroffen wachtte ze tot de zon opging. Toen de geest van haar man verscheen, vond hij geen boom om op te rusten. In China zou hij dat verwacht hebben: daar waren bomen in overvloed en werden zij juist voor dat doel bij graven geplant. Maar hij vond een rustplaats op de rotsen achter zijn graf en daar, in het warme zonlicht, zat hij bij zijn plichtsgetrouwe vrouw. Rustig legde zij uit: ‘Drie jongens zijn getrouwd, Vader van Wu Chow, en hoewel ik geen perfecte huwelijken met grote bruidsschatten kon laten sluiten, heb ik het toch zo goed mogelijk gedaan. Mevrouw Ching had, zoals te verwachten was, heel wat tegen mijn voorstellen in te brengen en tenslotte kwam zij zelfs met een onplezierig argument: “Uw man is aan melaatsheid gestorven,” zei ze, maar ik heb me beheerst want er stond meer op het spel, en tenslotte gaf ze toe. ‘Ah Chow heeft vier kinderen, Au Chow drie en Fei Chow drie. Ik ben van plan erg mijn best te doen om de jongste dochter van mevrouw Ching als echtgenote voor Oh Chow te krijgen, maar dat zal heel wat problemen geven want het meisje is heel mooi en mevrouw Ching zal een hoge prijs voor haar kunnen bedingen. Thuis gaat alles goed. Kimo en Apikela zorgen voor ons allemaal; ze zijn waardevolle mensen. De velden gedijen zoals vroeger en de ananas blijft goed verkocht worden. Ah Chow heeft een mooi restaurant waar het altijd druk is en Au Chow heeft een goede groentewinkel. Maar het echt goede nieuws, Vader van Wu Chow, is dat je zoon Fei Chow per schip onderweg is naar Michigan om rechten te gaan studeren. Toen ik hem aan boord van het schip bracht, zag ik jou en Palani hier in ons huisje zitten dromen over een wereldreis en vreemde landen zien. Ga eens na! Ga eens na! Onze zoon, ons eigen kind wordt een geleerd man!’ Dankbaar voor die grote gunst zweeg Nyuk Tsin; de tranen sprongen haar in de ogen. De zon steeg hoger aan de hemel en zij bleef bij het graf. Om elf uur vroeg ze: ‘Is het niet heet op deze stenen? Je zou echt

een boom moeten hebben, Vader van Wu Chow.’ En laat in de middag ging zij weg bij het graf en het maal dat zij voor de geest had neergezet. Op de terugweg naar Kalaupapa kwam zij langs de oude begraafplaats en ze zag een nieuwe steen, groter dan de andere. Ze vroeg zich af wie van haar vrienden daar begraven lag, dus wachtte ze tot er een Hawaïaanse melaatsie die bijna geen gezicht meer had voorbijkwam en zij vroeg hem: ‘Wie ligt daar begraven?’ En de man zei: ‘Pater Damiaan. Hij stierf als een van ons.’ Toen zij in Kalaupapa kwam, merkte zij dat men er in de kolonie, toen zij met haar echtgenoot praatte, achter gekomen was wie zij was en er stonden veel mensen op haar te wachten om haar te begroeten. ‘Pake Kokua,’ riepen zij en velen die haar in de moeilijke tijd gekend hadden, kwamen haar begroeten. Sommigen van hen herkende zij, want de ziekte had hen nog niet al te zeer aangetast, maar in anderen kon slechts met de ogen van God een mens worden gezien. ‘Pake Kokua!’ riepen zij allemaal. ‘Fijn dat je weer terug bent.’ Zij ging op een steen zitten, een Chinees vrouwtje met een zongebruind gezicht, en zij kwamen om haar heen staan. Er kwam een priester aanlopen en hij vroeg in het Hawaïaans: ‘Bent u degene die zij de Pake Kokua noemen?’ Ze beaamde dit en hij zei: ‘Iedereen hier bewaart goede herinneringen aan u.’ Zij vroeg of het waar was dat pater Damiaan aan melaatsheid gestorven was en de priester zei: ‘Kortgeleden, afgelopen voorjaar.’ ‘Heeft hij erg geleden?’ vroeg Nyuk Tsin en de priester antwoordde: ‘Hier lijdt iedereen erg.’ Zij zei: ‘Kalaupapa is beter dan Kalawao vroeger,’ en de jongeman zei: ‘Als de mensen in Honoloeloe hun verantwoordelijkheid zouden kennen, zou het nog beter worden.’ Zij vroeg: ‘Hebt u al een medicijn kunnen vinden dat de ziekte geneest?’ En hij antwoordde: ‘God heeft ons in Zijn eindeloze barmhartigheid nog niet de weg getoond, maar Hij zal niet toelaten dat er tegen iets als melaatsheid geen remedie gevonden wordt. Wij bidden ervoor.’ Eind 1889 besteedde

Nyuk Tsin de meeste vrije tijd aan het onderhandelen met de familie Ching over de voorwaarden waaronder hun jongste dochter Ching Siu Han aan haar jongste zoon Australië uitgehuwelijkt zou kunnen worden. Ze zei eerlijk tegen mevrouw Ching: ‘De jongen is op school heel goed en ik maak me in dat opzicht helemaal geen zorgen over hem, maar omdat hij bij Hawaïanen is opgevoed, lijkt hij meer op hen dan op een Chinees. Hij moet met een Chinees meisje trouwen, anders is hij voor ons verloren.’ Mevrouw Ching zei: ‘U heeft Au Chow en Mei Chow wel met Hawaïaanse meisjes laten trouwen.’ Nyuk Tsin antwoordde daarop: ‘Die meisjes namen in hun bruidsschat heel wat land mee en voor die jongens waren dat goede huwelijken. Maar het probleem met Oh Chow ligt anders. Hij heeft geen land nodig. Hij heeft een flinke Chinese vrouw nodig.’ Maar haar tegenstandster was van mening dat Siu Han, die knapper was dan de meeste meisjes, voor een betere kandidaat dan Australië moest worden bewaard. Omstreeks die tijd begon Siu Han, die nu een stralende Chinese van vijftien was, haar eigenzinnige aard te tonen en doorbrak de strikt gehandhaafde Chinese gewoonte die eiste dat meisjes thuis zouden blijven. Terwijl haar zus, Afrika’s vrouw, haar drie kleintjes verzorgde, wandelde Siu Han graag de Hotelstraat op en neer; en omdat zij zo knap was lokte dat onder de Chinezen nogal wat commentaar uit. Op een van die wandelingen kwam zij Nyuk Tsin tegen die haar zei: ‘Heb je mijn zoon Australië wel eens ontmoet?’ ‘Nee,’ zei het meisje. ‘Hij zit in het restaurant van zijn broer. Laten we samen een noedelschotel gaan eten.’ Daarop liepen Nyuk Tsin en het knappe meisje naar de zaak van Azië en gingen daar zitten. Na korte tijd verscheen Australië; en hij was verbaasd hen te zien, want de Tante van Wu Chow was voordien nog nooit in de zaak geweest. Hij ging bij hen zitten en Nyuk Tsin vroeg op de man af: ‘Vind je de zus van de vrouw van je broer niet aantrekkelijk?’ Dat vond Australië zeker en na een paar

minuten kreeg Nyuk Tsin een voorwendsel van tafel weg te lopen en met haar zoon Azië te gaan praten. Die zei: ‘Het is een schande zo’n meisje hier binnen te brengen.’ In de weken daarna vroeg Nyuk Tsin dikwijls aan Australië: ‘Waarom ga je je broer niet helpen in het restaurant?’ En telkens als haar enige ongetrouwde zoon dat deed, slaagde Nyuk Tsin erin Siu Han ergens in de Chinezenwijk te vinden. Ze bracht de twee bij elkaar zodat binnen het jaar niet de Tante van Wu Chow degene was die met de rijke Chings onderhandelde over hun toestemming hun enig overgebleven dochter met Australië te laten trouwen, het was nu de dochter zelf die het woord voerde. ‘Die drommelse dochter van me,’ noemde mevrouw Ching haar altijd. Nyuk Tsin was zo verstandig zich terug te trekken en begin 1890 werd het huwelijk aangekondigd. Op het huwelijksfeest zat Nyuk Tsin, die nu drieënveertig was, maar er eerder als zestig uitzag, stil voor zich uit te kijken; zij dankte de Hakkagoden dat zij zo goed voor haar waren geweest. Toen werd haar aandacht getrokken door een Hakkavrouw die als cadeau een sandelhouten doosje uit Kanton had meegebracht; toen Nyuk Tsin dat geurige geschenk rook, dacht zij: ‘Dit is inderdaad het Land van de Geurende Bomen.’

Aan het begin van het laatste decennium van de negentiende eeuw concentreerde Whip Hoxworth zijn opmerkelijk grote energie op twee projecten: vrouwen en de aansluiting van Hawaï bij de Verenigde Staten. Een tijd lang waren zijn acties op het eerste terrein het opvallendst want nadat hij van de Spaanse Aloma Duarte gescheiden was, bracht hij zijn vrije tijd door met een vreemd soort schepsels die regelmatig van voorbijgaande schepen af kwamen. Het waren vrouwen wier gezicht hij zich niet, wier lichaam hij zich des te beter kon herinneren. Het was verbluffend hoe snel zij in contact

kwamen met Whip Hoxworth zodra zij een voet aan wal hadden gezet. Het leek wel of hij de kunst verstond boodschappen uit te zenden dat hij op het terras van het Hawaiï Hotel rondhing. Deze zwervende vrouwen droegen hun bagage—veel hadden ze nooit bij zich—snel naar de kamers van Whip; na een tijdje vertrokken ze allemaal weer naar Manila of Hong Kong. Velen van hen hadden graag willen blijven, maar Whip was zo verstandig dat niet goed te vinden. Nu en dan bracht hij zijn weekends door in de Rattensteeg aan de overkant van de rivier in Iwilei; en het was een heel gewoon gezicht dat een of andere Chinese bordeelhouder in het Hawaiï Hotel—dat door de koning was gebouwd om belangrijke gasten te ontvangen—onderdanig aan Whip kwam vertellen dat er een nieuw meisje was aangekomen of dat een van de oude hem bijzonder graag wilde zien. Het was goed te begrijpen dat de vrouwen Whip graag mochten want op zijn drieëndertigste was hij lang en slank, had hij littekens op zijn linkerwang en zwart haar waar de wind in speelde. Hij had prachtige witte tanden en doordringende ogen. Hij zorgde goed voor zijn uiterlijk en als hij te paard over de stoffige wegen van zijn suikerplantages reed, kon hij in een meesterlijke brabbeltaal met zijn arbeiders praten; naar gelang van de individuele arbeider met wie hij sprak, gooide hij er Chinese, Japanse, Hawaïaanse of Portugese woorden tussendoor. Maar alles, in welke taal dan ook, sprak hij uit met het zangerige accent dat door Mexicaanse cowboys op de eilanden was ingevoerd zodat iedere zin op een toon eindigde: ‘En jij, Joe? Wat denk jij? Jij halen, halen waatu?’ De woorden *jij* en *water* kregen veel nadruk en werden lieflijk en melodieus uitgesproken. Terwijl de mannen van Wilde Whip op het land en aan het suikerriet werkten, stopte hij dikwijls bij hun huis om met hun vrouw te praten. En natuurlijk kwamen die vrouwen soms onder de indruk van zijn hoffelijke manieren. Hij vond het heerlijk snel met hen het bed in te

duiken en er een paar wilde minuten te beleven. En als hij dan wegreed, riep hij: ‘Nou, Rosie, zorg goed voor je vent als hij thuiskomt, volgens mij is hij een moordvent.’ Twee keer was hij met kapmessen aangevallen en als hij over zo’n incidenteel risico nadacht, verwachtte hij dat hij eens in een wilde vechtpartij zou sterven. De schijnheilige kranten van de eilanden zouden het schandaal dan met grote koppen vermelden; bij dat vooruitzicht lachte hij en dacht: ‘Wat een prachtmanier om dood te gaan.’ Eind 1892 was Wilde Whip helemaal vol van een nog veel wildere actie op een heel ander terrein. De Verenigde Staten begonnen namelijk opnieuw tekenen van discriminatie te vertonen tegenover de import van suiker uit Hawaï. De grote suikerrietplanters in Louisiana waren vastbesloten een eind te maken aan de wederkerigheidsovereenkomsten waardoor Hawaï suiker naar het vasteland uitvoerde zonder invoerrechten te betalen terwijl de Verenigde Staten het recht hadden bepaalde goederen naar Hawaï uit te voeren en tevens Pearl Harbor als marinebasis te gebruiken. De suikerbonzen uit Louisiana riepen: ‘We hebben hun suiker niet nodig en we hebben Pearl Harbor niet nodig.’ Dertig jaar lang hadden de suikermagnaten uit New Orleans oorlog gevoerd tegen Hawaï en waren ze erin geslaagd de winst van Hawaïaanse planters als wilde Whip Hoxworth binnen redelijke grenzen te houden, maar ze hadden geen einde aan de handel kunnen maken. Er was nu in de oorlog tegen Hawaï een nieuw element bij gekomen: de grote westelijke staten Colorado en Nebraska begonnen suikerbieten te verbouwen en tot suiker te raffineren: ook zij wilden de concurrentie van Hawaï uitschakelen. Het zag ernaar uit dat binnen een paar jaar Louisiana, Alabama, Mississippi, Colorado en Nebraska, plus nieuwe staten als Wyoming en Utah, een coalitie zouden vormen die de Hawaïaanse suiker voor altijd van de markt zou verdrijven. Als dat gebeurde zouden suikerplanters als Wilde Whip hun groot vermogen

langzaam zien slinken. ‘Er geldt bij de suiker,’ zo zei Whip tegen de suikerplanters die hij bijeengeroepen had, ‘maar één regel. Ofwel we verkopen aan de Verenigde Staten, ofwel we verkopen helemaal niet. Ons enige doel moet zijn: die markt te beschermen.’ ‘Dat verliezen we,’ merkte John Janders op. ‘Ik vertegenwoordig nu elf van jullie grootste suikerplantages en als ik zie hoe dat tuig uit Louisiana en Colorado ons probeert te wurgen, weet ik nu al dat er negen van de elf op de fles gaan. Nog één ernstige inperking op onze Amerikaanse markt en ik weet niet meer wat we moeten doen.’ ‘Neem me niet kwalijk, John,’ onderbrak Whip hem, ‘je hebt gelijk met wat je zegt, maar ik vind dat je het nog te gunstig ziet. Ik heb hier cijfers en als je die ziet, kun je verdomme alleen maar in paniek raken. Sinds de tariefwet van McKinley heeft iedere verdomde suikerbons in Louisiana en Colorado een subsidie van twee cent per pond gehad terwijl uit Hawaï ingevoerde suiker belast is. Wat betekent dat allemaal? In de eerste twaalf maanden van dat wanprodukt van McKinley is onze winst met vijf miljoen dollar gedaald. Ik bedoel hier niet de winst van Hawaï. Ik bedoel de winst van de negen man in deze kamer. In vergelijking met het in onze plantages geïnvesteerde kapitaal hebben die negen twaalf miljoen dollar verloren. En het zal nog erger worden.’ Hij wachtte even om een gedachtenwisseling over het gevaar waarin de suikerbazen van Hawaï zich bevonden mogelijk te maken, want tót deze bijeenkomst hadden de grote planters wel geweten dat zij in gevaar verkeerden maar niemand van hen had de moed gehad om de trieste cijfers te verzamelen. Maar nu, nu Whip hen met cijfers om de oren sloeg, moesten zij de feiten wel onder ogen zien. Bedrijven zouden failliet gaan en mannen stonden op het punt plantages die hun vaders hadden opgebouwd te verspelen. ‘Wat vind jij dat we moeten doen?’ vroeg John Janders. Hij was een jaar ouder dan Whip maar eeuwen conservatiever. Whip ontweek de vraag en zei: ‘Het is duidelijk, John, dat we

—tenzij we iets doen—Hawaï kwijtraken. Dan valt het weer terug in het stadium van het stel barre, onvruchtbare eilanden van vóór 1840.’ Na enig geroezemoes vervolgde Whip: ‘En dat zijn niet zo maar woorden. Nog twee slechte jaren, John, en je bent failliet. Volkomen naar de haaien. Dave Hale kan het misschien een beetje langer uithouden maar Harry Hewlett niet.’ Toen wees hij met zijn duim op zichzelf en zei: ‘Ik houd ‘t nog achttien maanden vol en dan ben ik failliet. Heren, ik ben er tegen om failliet te gaan.’ De groep Hales, Hewletts en Jandersen die naar die sombere maar juiste woorden zaten te luisteren keek ernstig. Tenslotte vroeg Dave Hale: ‘Hoe ontkom je eraan, Whip?’ Zijn woorden zorgvuldig kiezend antwoordde Whip: ‘Ik heb de deuren laten afsluiten want wat jullie en ik moeten gaan doen is geen leuk werk. Dus als iemand van jullie ‘t toch in z’n broek doet van angst, dan geef ik ‘m nu de tijd om te vertrekken en meteen naar de plee te gaan. En die hoeft niet meer terug te komen.’ Hij zweeg en wachtte; hij kon zien dat de suikerbonzen het moeilijk hadden. ‘Ik geef jullie nog twee minuten,’ zei hij, ‘en daarna is er geen terugkeer meer mogelijk.’ Hij legde zijn horloge op tafel en toen de seconden waren verstreken, zei hij eenvoudig: ‘Heren, wij vormen het Comité van Negen; niemand van ons mag zich enige illusie maken. Ik wil dat u vanmiddag rustig alle geweren opkoopt die in Honoloeloe te vinden zijn.’ Hij bracht zijn linkerhand naar zijn kin en wreef met zijn duim over het litteken dat als een bliksemflits over zijn gezicht liep. Toen de aanwezigen wat bekomen waren van de schok van zijn eerste bevel, vervolgde hij: ‘Ja, we gaan een revolutie ontketenen, de macht op deze eilanden in handen nemen en het gebied overdragen aan de Verenigde Staten. Als we dat eenmaal gedaan hebben, kunnen Louisiana en Colorado naar de bliksem lopen. Dan zijn ze niet meer in staat om ons klein te krijgen.’ ‘Denk je dat de Verenigde Staten ons zullen accepteren?’ vroeg Dave Hale angstig. Wilde Whip liet zijn

beide handen op tafel ploffen en zei bars: ‘Heren, de komende dagen zullen verdomd moeilijk worden. Maar er is één ding waaraan we nooit mogen twijfelen. De Verenigde Staten zullen Hawaï accepteren.’ Hij sloeg met zijn vuist op tafel en herhaalde: ‘We zullen deel uitmaken van Amerika.’ ‘Hoe ...’ begon Dave Hale. ‘Ik weet niet hoe!’ onderbrak Whip hem. ‘Maar we zullen ons bij Amerika aansluiten en we zullen verdomme met de suikerteelt net zoveel geld verdienen als we willen.’ John Janders zei vlug: ‘Whip, je weet dat ik suiker nog belangrijker vond dan jij omdat ik meer te verliezen heb. Maar neem één goede raad van mij aan: laat die revolutie niet in het teken van de suiker plaatsvinden. Onder elkaar, hier in het Comité is dat best. Maar de buitenwereld mag daar niets van weten. Voor die mensen moet je een verhevener idee hebben dan suiker.’ De jonge Hale voegde daaraan toe: ‘John heeft gelijk. De grote Amerikaanse kranten zullen ons nooit steunen als suiker de reden voor onze revolutie is.’ Een van de jongens van Hewlett, degene die de grootste suikerplantage van allemaal had, stelde voor: ‘Wij moeten op een of andere manier met het woord “demonstratie” werken. Gewone Amerikanen op deze eilanden hebben er genoeg van onder een corrupte monarchie te leven.’ ‘Dat is het,’ riep John Janders uit. ‘Dat is iets wat het Amerikaanse congres begrijpen kan. Amerikaanse burgers haken naar vrijheid.’ Whip glimlachte naar zijn medestanders. ‘Jullie zijn verstandige kerels. Ik ben het met jullie eens dat die hufters in Louisiana en Colorado ons aan het kruis zullen slaan als we een revolutie ontketenen om suiker. Ik hoor ze nu al huilen over het verlies van de monarchie. Maar ik heb een beter idee: jullie en ik beginnen deze revolutie en wij zullen die leiden; als alle anderen bang zijn, zullen wij schieten. Maar,’ en hij wachtte even om het effect van zijn woorden te vergroten, ‘niemand van ons treedt naar buiten op.’ ‘Wie doen dat dan wel?’ vroeg Dave Hale. ‘Dat laten we de advocaten doen die onze plantagezaken

behandelen, krantenmensen, wat schoolmeesters en een paar ministers,' snauwde Whip. 'Dit wordt de chicste revolutie uit de geschiedenis. Jullie zullen meer hoogdravende woorden horen dan je ooit voor mogelijk hebt gehouden omdat ik nu weet wie de ideale man is om naar buiten op te treden.' 'Aan wie denk je?' vroeg Hale. Whip keek de jongeman recht in de ogen en zei: 'Je oom Micah.' David Hale schrok en zei: 'Hij zal nooit tegen de monarchie in opstand komen. Hij is een staatsburger van Hawaï en hij neemt dat erg serieus.' 'We zijn allemaal staatsburgers van Hawaï,' antwoordde Whip, 'en we nemen dat allemaal serieus. Daarom redden we deze eilanden.' 'Maar oom Micah is adviseur van de kroon, een persoonlijke vriend van vele koningen ...' 'Daarom moeten we hem juist hebben,' onderbrak Whip. 'Hij zal ons niet vrijwillig steunen. Hij zal tegen ons zeuren en onze revolutie verachten. Maar de omstandigheden zullen hem dwingen onze leider te worden. Geloof me: oom Micah Hale met zijn lange, witte baard zal de man zijn die de beslissende brief aan president Harrison zal schrijven: "Hawaï is van u."' 'Toen bezorgde John Janders de revolutionairen een heel koude douche: 'Ik heb een brief uit Washington gekregen waarin staat dat iedereen daar denkt dat Grover Cleveland dit jaar gekozen zal worden.' Bij het noemen van de naam van deze statige, koppige democraat keek het Comité van Negen beteuterd want tijdens zijn vorige ambtsperiode had Cleveland de Hawaïaanse suikerhandel verschillende zware slagen toegebracht en het was waarschijnlijk dat hij dat opnieuw zou doen. Belangrijker was echter dat de idealistische hervormer zich een fel tegenstander had getoond van de in Amerika toen populaire gedachte dat men een roeping te vervullen had in de wereld. 'De Verenigde Staten willen geen imperium,' had Cleveland duidelijk gezegd; de schaduw van deze grote man viel over de beginnende revolutie. Maar ook Grover Cleveland joeg Wilde Whip Hoxworth niet echt schrik aan: 'Weg met die

zoetsappige onzin over internationale moraal. We beginnen nu onmiddellijk met de revolutie. Aan de gang. Oom Micah zal Harrison de eilanden in de schoot geworpen hebben vóór de volgende verkiezingen worden gehouden. Tegen de tijd dat Cleveland president is, maken wij deel uit van Amerika.’ ‘Spelen we dat klaar in de beschikbare tijd?’ vroeg een van de jonge Hewletts. ‘Als we ons best doen wel,’ antwoordde Whip. Het Comité van Negen besloot zijn eerste bijeenkomst, ieder nam drie taken op zich: alle beschikbare wapens kopen; aanzienlijke staatsburgers zoeken die naar buiten toe als voormannen van de revolutie zouden optreden; en bij iedere vriend kijken of van hem bij het omverwerpen van de Hawaïaanse monarchie steun te verwachten was. Toen de angstige maar vastbesloten suikerplanters weg waren, bleef Whip Hoxworth met de allermoeilijkste taak zitten. Hij moest een manier bedenken om de oude, rechtschapen Micah Hale de leiding van de revolutie op zich te laten nemen.

Om te beginnen was het geen sterke monarchie. In 1872 was het grote geslacht Kamehameha door ziekte ten onder gegaan om te worden opgevolgd door een reeks beminnelijke maar onbekwame alii. De een had geprobeerd het heidendom in ere te herstellen als de drijvende kracht van het leven op Hawaï; een ander had getracht de grondwet af te schaffen en van Hawaï weer een absolute monarchie te maken, niet gehinderd door een middelmatige wetgevende vergadering. Er waren paleisrevoluties geweest, er waren koningen gekozen op grond van hun populariteit en er was een groot schandaal geweest toen een koning was betrapt bij diens poging een opiumconcessie tweemaal aan twee verschillende Chinese gokkers te verkopen. Over deze trieste achteruitgang van de staat Hawaï hadden de zendelingenfamilies zich ernstig bezorgd gemaakt; en hoewel sommige rechtschapen mensen

als Micah Hale de monarchie loyaal steunden, greefde het hen toch wanneer er pogingen werden gedaan opium en loterijen te legaliseren. Als de gewone opeenvolging van beminnelijke, mooie koningen was doorgedaan en als die hun vastberaden adviseurs uit New England het koninkrijk hadden laten besturen, zouden Micah Hale en zijn met verantwoordelijkheidsgevoel begiftigde medestanders de wankelende monarchie waarschijnlijk op de been hebben kunnen houden. Maar op 29 januari 1891 besteeg een geheel ander type monarch de troon en waren problemen onvermijdelijk. Koningin Liliuokalani was een kleine, tamelijk corpulente vrouw van koninklijke bloede. Zij had brede lippen, een vastbesloten trek om haar mond, en veel grijzend haar; haar polsen waren omhangen met juwelen. In een jurk van zwart satijn gekleed, afgezoomd met struisvogelveren, een waaier van veren met een ivoeren handvat in de hand was zij een indrukwekkende vrouw met een ijzeren wil. Het was haar gewoonte belangrijke mededelingen zittend te doen vóór een berg goudgele veren, ten eerste omdat dat een oude koninklijke gewoonte was die haar waardigheid vergrootte en bovendien omdat ze enigszins kreupel was en ze zich niet elegant kon bewegen. Jaren tevoren was ze gewoon Lydia Dominis geweest, de wilskrachtige vrouw van een slanke haole van Italiaanse afkomst met wie zij in een groot wit huis woonde dat Washington Place heette. Na de dood van haar broer, de koning, besteeg zij de troon, vervuld van de wens een einde te maken aan de overheersing van de haoles, en vastbesloten invloedrijke personen uit New England als Micah Hale aan de kant te zetten. Zij was een heel intelligente vrouw. Ze had de hoven van Europa bezocht waarbij vooral de rol van koningin Victoria indruk op haar gemaakt had en zij was dol op politieke macht. Als zij onmiddellijk na het uitsterven van de Kamehameha's op de troon gekomen was, dan zou zij van Hawaï misschien een sterke, bestendige monarchie hebben

gemaakt want zij beschikte over een levendige fantasie en kon heel goed met mensen omgaan. Maar zij kreeg de hoogste macht te laat: de republikeinse geest had haar volk reeds aangetast; de suiker had haar eilanden in zijn macht. En hoewel zij het niet beseftte, was niet langer de statige politieke Micah Hale haar tegenstander maar de schietgrage, vastberaden plantage-eigenaar Wilde Whip Hoxworth. Tegen de eerste had ze misschien een kans gehad maar tegen de tweede was ze machteloos. Zonder dat ze ooit duidelijk zag tegen wie ze moest strijden probeerde deze koppige, fantasievolle vrouw republikeinen, congregationalisten en suikerbonzen te bestrijden; het enige dat ze echter bereikte was dat ze deze zo verschillende krachten in één coalitie bijeendreef. Hawaïanen die genoeg hadden van de monarchie en van de onnozele pretentie daarvan zwoeren tegen de koningin samen, hoewel de meesten die zich bij de coalitie aansloten dat deden in de hoop daarmee bij de Amerikanen in de gunst te komen. Zendelingenfamilies verzetten zich met kracht tegen de corruptie, het absolutisme en het heidendom van de monarchie, maar veel mensen die in het openbaar het hardste tegen al deze excessen tekeergingen hadden zaken die onder Amerikaans bestuur zelfs het best zouden gedijen. Advocaten argumenteerden fel tegen de excessen van de monarchie en verdedigden de rechten van de mens; meestal vochten zij echter om de suikerbelangen veilig te stellen. En met het voortduren van het koppige regime van de koningin werd de coalitie tegen haar machtiger. Begin 1893 besloot de sterke vrouw een eind te maken aan de invloed van mannen als de politicus Micah Hale en zijn onbeschaamde neef Whip Hoxworth. Zij liet daarom bekendmaken dat het in haar bedoeling lag de geldende grondwet af te schaffen—die perkte haar absolute macht te zeer in—de wetgevende macht onder zeggenschap van de monarchie te brengen, vele staatsburgers het stemrecht te ontnemen en in het algemeen de oude

prerogatieven van de kroon te herstellen. Ze zag er als een hoogwaardigheidsbekleder uit toen zij haar besluit kenbaar maakte: een echte koningin tegen een achtergrond van tweehonderd jaar oude gele veren, een vederkleed om haar schouders en een satijnen sleep van ruim een meter lang die over haar kreuple voet was gedrapeerd. Toen zij sprak, drukte zij zich niet duidelijk uit; het was echter haar bedoeling Hawaï terug te voeren naar de goede oude tijd die Frankrijk in 1620 had gekend. Diezelfde middag riep Wilde Whip Hoxworth het Comité van Negen bij elkaar. Hij en zijn samenzweerders vergaderden in een bovenzaal bij Janders & Whipple in de Koopmansstraat. Een eerder voorstel om bijeen te komen bij Hoxworth en Hale was verworpen omdat men bang was dat Micah Hale—die de monarchie nog altijd zeer was toegedaan—lucht zou krijgen van het complot. Wilde Whip hield zijn openingswoord kort: ‘We moeten onze koppige koningin feliciteren. Haar dwaasheden hebben een revolutie dringend noodzakelijk gemaakt.’ De jonge Hewletts waren bang voor openlijke actie en maanden tot voorzichtigheid, maar de doortastende John Janders zei nors: ‘Wij moeten de monarchie de komende twee dagen omverwerpen, anders missen we onze laatste kans om het bestuur in handen te nemen.’ ‘Wil je dan een bloedige revolutie ontketen?’ vroeg David Hale. ‘Als het nodig is,’ antwoordde Janders—en er werd verder niet over gestemd. ‘Dan is er nu revolutie!’ zei Whip Hoxworth, meer als mededeling dan als vraag. Het Comité betuigde zijn bijval en Whip zei: ‘Onze opzet moet zijn: snel toeslaan en alle belangrijke punten in de stad bezetten.’ ‘Wat doen we met de andere eilanden?’ vroeg een van de Hales. ‘De andere eilanden zullen me een zorg zijn,’ snauwde Hoxworth. ‘Het postkantoor, de banken, het paleis, het arsenaal—als we die punten in handen hebben, beheersen we Honoloeloe. Als we Honoloeloe hebben, hebben we Hawaï. Janders, vertel het Comité ‘ns wat je vandaag gehoord hebt.’ John Janders stond

op, kuchte en zei vormelijk: ‘Hedenmorgen heb ik een onderhoud van twee uur gehad met de Amerikaanse gezant. We hebben de wet zorgvuldig bestudeerd. Het is volkomen duidelijk, zo zei hij, dat als de revolutie snel de strategische punten van Honoloeloe bezet—zodat een waarnemer logischerwijze zou kunnen zeggen: “Het Comité beheerst de stad”—de Verenigde Staten voldoende aanleiding hebben om te zeggen dat wij *de facto* regeren. De gezant zal onze regering meteen erkennen. Dan is het afgelopen met de monarchie. En wij zijn een stap verder op weg naar inlijving bij de Verenigde Staten.’ ‘Maar hoe staat het met de Amerikaanse troepen in de haven?’ vroeg een van de jonge Hewletts. ‘Zullen de kapiteins hun troepen niet aan land zetten om tegen ons te vechten?’ Een brede glimlach gleed over het met littekens overdekte gezicht van Wilde Whip die lui aan het hoofd van de tafel zat. Het Comité keek hem aan omdat het verwachtte dat hij wel iets bedacht had om de Amerikaanse troepen uit te schakelen maar hij vertelde niet wat hij van plan was. ‘Vertel hun maar wat we afgesproken hebben, John,’ zei hij. De zware John Janders zei: ‘We hebben een officiële afspraak met de Amerikaanse gezant en met de kapiteins gemaakt dat zij, zodra wij met de revolutie beginnen, een zo groot mogelijk aantal Amerikaanse mariniers aan land zullen zetten. Hun order zal alleen maar zijn: “Bescherm het leven van de Amerikanen.” ‘Maar wij zijn staatsburgers van Hawaï,’ wierp David Hale tegen. ‘We zijn ook Amerikanen,’ antwoordde Janders luchtig, ‘en wij zijn de Amerikanen die beschermd zullen worden.’ Met moeite een sardonische glimlach onderdrukkend leunde Whip over de tafel naar voren en zei: ‘Dit plan kan niet mislukken. Wij vallen de tien sleutelposities aan. Zodra er gevochten wordt, stormen de Amerikaanse troepen aan land. En wat denken de Hawaïanen dan? Die redeneren: “De Amerikaanse troepen komen tegen onze koningin vechten!” Dan zullen zij hun wapens neergooien en wij bezetten de tien sleutelposities. En

zodra wij die in handen hebben, deelt de Amerikaanse gezant mee: “De Verenigde Staten erkennen officieel de *defado* regering.” Wat kan de koningin op dat moment in hemelsnaam nog doen?” John Janders riep uit: ‘Hoe kunnen we dan nog verliezen?’ David Hale merkte nuchter op: ‘We kunnen gemakkelijk verliezen ... als oom Micah een beroep op de wereldmachten doet tegen onze revolutie in te gaan.’ ‘Dat zal hij niet doen,’ beloofde Whip. ‘Hij heeft een groot eergevoel,’ hield Hale vol. ‘En hij heeft trouw gezworen aan Hawaï.’ ‘Het is mijn taak oom Micah op onze hand te krijgen,’ zei Whip effen. ‘En dat zal lukken ook!’ De jonge Hewletts overlegden met elkaar en een van hen zei: ‘We doen niet mee aan de revolutie tenzij we erop kunnen vertrouwen dat Micah Hale ons naar de buitenwereld vertegenwoordigt.’ ‘Dat zal hij doen,’ beloofde Whip. ‘Niet zolang er gevochten wordt. Daar is hij te oud voor. Maar wanneer dat voorbij is, zal hij als onze leider optreden.’ ‘Kunnen we daarvan op aan?’ vroegen de jonge Hewletts. Whip sprong op en smeed zijn stoel omver. ‘Verdomme,’ schreeuwde hij, ‘dachten jullie echt dat ik Micah Hale zou laten ontsnappen als ons hele succes van hem afhangt? Natuurlijk kun je daarvan op aan. Hij doet mee.’ Toen zei Janders: ‘Daar moet Whip maar voor zorgen. Wij moeten de mensen enthousiast maken voor de revolutie. We moeten maandag een grote massabijeenkomst hebben. Een hoop toespraken over menselijke waardigheid en de onvervreembare mensenrechten.’ ‘Maar ik wil niet dat iemand van dit Comité een toespraak houdt,’ waarschuwde Whip. ‘Haal maar een paar advocaten en mensen als neef Ed Hewlett. Hij is een halfbloed Hawaïaan en hij kan goed praten.’ Alles zag er zo gunstig uit dat het Comité van Negen—dat wil zeggen: acht mensen daaruit—verlicht adem begon te halen: de revolutie was op handen; de tien sleutelposities waren bezet; de Amerikaanse gezant had de nieuwe regering erkend; president Harrison had die als een deel van de Unie

aanvaard en de suiker leverde méér op dan ooit. Wilde Whip liet de samenzweerders echter weer met beide benen op de grond komen. Hij zei ijzig: ‘Ik wil dat op de massabijeenkomst maandag iedereen zijn wapens direct bij de hand heeft.’ ‘Komen er dan moeilijkheden?’ vroeg een van de Hewletts. ‘Als we klaar staan niet,’ antwoordde Whip.

Toen de anderen rustig de kamer verlieten, door de drukke stad zwierven en hier en daar wat ideeën rondstrooiden, liep Wilde Whip in oostelijke richting door de Koningsstraat naar het grote huis van Hale tegenover het paleis. Toen hij was aangekomen bij het witte hek en de grote groene grasperken waar Malama Hale zo trots op was, knikte hij de statige halfbloed-Hawaïaanse hoffelijk toe en vroeg: ‘Is oom Micah thuis?’ ‘Hij zit in zijn werkkamer,’ zei Malama vriendelijk. Zonder kloppen ging Whip daar binnen en voordat hij iets zei, deed hij de deur op slot. Zijn oom was omringd door de zendingsboeken van zijn vader (die uit Lahaina hierheen waren overgebracht) en door een flink aantal theologische en juridische werken. Als voornaamste adviseur van vier koningen werd hem dikwijls juridisch advies gevraagd en hij had daar plezier in. Na 1870 had hij zich niet veel meer beziggehouden met de zaken van H&H, die liet hij aan de Hoxworths en zijn neven over. Hij had zijn eigen aandeel in de grote winsten van de firma graag aanvaard en zijn inkomen aan de ontwikkeling van Hawaï besteed. Het Missiehuis voor leprapatiënten in Kalaupapa, de bibliotheek, Punahou en de kerk hadden van zijn milddadigheid geprofiteerd maar hij had zijn inkomen voornamelijk besteed aan het efficiënt laten werken van de regering. Toen een van de koningen een grote wereldreis maakte en daarbij de meeste belangrijke hoofdsteden aandeed, vergezelde Micah Hale hem op eigen kosten en betaalde nog heel wat onontbeerlijke zaken. De

meeste juridische boeken van het kabinet waren door Micah aangeschaft want hij hield zijn tijdgenoten constant voor: ‘We komen allemaal uit de zending voort en zolang Hawaï niet volkomen stabiel is, is het werk van onze vaders niet af.’ Geen eiland in de Stille Oceaan heeft ooit een betere overheidsdienaar gehad dan Micah Hale want hij was vrijgevig met zijn geld maar hij was nog driemaal zo royaal met zijn energie. Van de goede wetten die dikwijls in Europa werden geciteerd om te bewijzen dat Hawaï een beschaafde staat was, was een verbluffend aantal aan zijn energieke geest ontsproten. En wat in die tijd vooral opviel was zijn vermogen niet in de eerste plaats naar eigen belang te kijken. Een wet die tijdens zijn adviseursperiode was aangenomen en die hetzij suikerplanters, hetzij reders begunstigde, was niet door hem ingediend maar door de Jandersen, de Whipples en de Hewletts van wie er steeds velen in de regering zaten. Vier koningen hadden Micah Hale als hun enige betrouwbare Amerikaanse adviseur beschouwd; toch had elk van hen geweten dat hij voorstander was van inlijving van Hawaï bij de Verenigde Staten. De toenmalige koningin kende zijn standpunt; dat had haar geïrriteerd en ze had hem van al zijn functies ontheven. Hij was zeventig jaar, van gemiddelde grootte, een statige verschijning met een lange, witte baard. Hij droeg alleen maar witte kleren, met inbegrip van witgepoederde schoenen, en hij weigerde in het openbaar een bril te dragen. Tegenover deze man stond Whip Hoxworth op zaterdagavond veertien januari 1893. ‘Oom Micah,’ begon Whip meteen terwijl hij de hem aangeboden stoel weigerde, ‘de komende twee dagen vindt er een revolutie plaats.’ ‘Heb jij die aangemoedigd?’ vroeg de magere oude man. ‘Jazeker, met de jongens van Hale, Hewlett en Janders. De Whipples doen ook met mijn broer en mij mee. Er is geen terug meer.’ Micah leunde achterover in zijn bureaustoel en keek zijn neef aan. ‘Dus er komt revolutie?’ ‘Ja.’ ‘Hoe oud ben je, Whip?’

‘Zesendertig.’ ‘Hoeveel echtgenoten heb je gehad?’ ‘Twee.’ ‘Hoe vaak heb je met messen gevochten in Iwilei?’ ‘Twintig, dertig keer.’ ‘Hoeveel onwettige kinderen heb je?’ ‘Ik betaal voor een half dozijn of meer.’ ‘Weet je hoe ze je in de stad noemen, Whip?’ ‘Wilde Whip. Ze noemen me zo om mijn gezicht. Dat kan me niet schelen.’ ‘Het ging me er niet om hoe ze je om je gezicht noemen. Het ging me om de andere naam.’ ‘Welke andere naam?’ ‘Het Gouden Renpaard. Zo sta je bekend, Whip. En acht jij jezelf geschikt om op te treden als leider van een stel mensen dat een wettig gevestigde regering omver moet werpen?’ ‘Nee, oom Micah, ik niet.’ ‘Ik dacht dat je zei dat jouw groep een revolutie beraamde?’ ‘Ja. En ik leid die groep. En wanneer ik zeg: “Vuur”, dan vuren we verdomme. Dus loop maar niet in de weg. Ik ben heel geschikt om een revolutie te leiden, oom Micah, omdat ik voor niets ter wereld bang ben. Binnen twee dagen heb ik een nieuw bestuur op Hawaï. Maar ik ben niet geschikt om naar buiten als leider van de revolutie op te treden. Daar hebt u gelijk in en dat weet ik.’ ‘Wie moet dan de leider zijn?’ ‘U.’ Toen Micah van dit voorstel schrok, ging Whip zitten. De twee zozeer verschillende mannen staarden elkaar aan; ieder van hen voelde de geweldige kracht van de ander. Micah Hales leefregel was: strikte rechtschapenheid en wie met hem omging overreedde hij ook zo te leven, terwijl Whip Hoxworth nooit de ruige voorouders van de Stille Oceaan was ontgroeid. Hij wist dat alle mensen smeerlappen waren en dat ze het prettig vonden op hun plaats getrapt te worden. Maar aan de vooravond van de revolutie wist hij ook dat bepaalde keerpunten in de geschiedenis iemand als leider eisten die beter was dan hij. Zelfs aan wat Whipple Hoxworth kon bereiken waren grenzen die zonder een bepaalde mate van fatsoen niet te overschrijden waren. ‘Dat lijkt dan vrij aardig op een suikerrevolutie, hè, Whipple?’ ‘Uit mijn standpunt wel. Uit het uwe niet.’ ‘Kunnen er twee verschillende interpretaties

bestaan van een verkeerde daad, Whipple?’ ‘Als er geen twee interpretaties bestonden van onze noodzakelijke daad, oom Micah, zat ik hier niet met u te praten. Ik wil een revolutie zodat de suiker op deze eilanden voor altijd veiliggesteld is. U wilt revolutie zodat de eilanden bij de Verenigde Staten ingelijfd kunnen worden overeenkomstig een bestemming die u vijftig jaar geleden hebt voorzien. Oom Micah, u hebt altijd gelijk gehad en vanavond hebt u het ook. Hawaï is ten dode opgeschreven tenzij het erin slaagt Amerika deze eilanden op een of andere manier in de Unie te laten opnemen. En die manier weet ik nu. De enige weg waarlangs u uw droom ooit zult kunnen verwezenlijken loopt via mij.’ ‘Niet op die manier, Whipple. Eens komt de dag waarop Washington in zal zien dat annexatie onvermijdelijk is.’ ‘Nooit! Alleen acties maken dingen onvermijdelijk.’ ‘Gerechtigheid en een ontluikend geweten geven dat onvermijdelijke. Geleidelijk zal Washington gaan inzien wat het juiste is. En daarin moeten we Washington vertrouwen.’ ‘Nee! Al wordt u honderd jaar, dan praat u op uw sterfbed nog over de geleidelijke groei tot het inzicht wat rechtvaardig is. Er komt een revolutie, mijn revolutie, en u zult aan het hoofd daarvan staan zodat uw droom van gerechtigheid waar kan worden.’ Micah Hale stond langzaam op en keek op zijn energieke jonge neef neer. ‘Ik sta versteld, Whipple, dat je me zo slecht blijkt te kennen om te denken dat ik zou deelnemen aan zoiets slechts. Ik zal je plannen niet verraden hoewel ik dat zou behoren te doen. Doch je kunt nu maar beter weggaan.’ Tot zijn verrassing stond zijn neef niet op. Onbeschaamd bleef hij zitten, tilde een voet op om de stoel van zijn oom weer op zijn plaats te zetten en zei: ‘Nu begrijpen we elkaar. Gaat u zitten, oom Micah, en laten we eens over revolutie praten. Laten we alles vergeten wat we tot nog toe hebben gezegd. U kunt gerust vergeten dat u bedreigd hebt onze plannen aan de regering te verraden. Charley Wilson weet ervan en wilde ons allemaal arresteren,

maar het kabinet heeft het lef niet om hem te steunen. Laten we dus eens kijken wat we voor elkaar kunnen doen. U veracht mijn standpunt en ik vind het uwe pathetisch. Oké, laten we daar niet opnieuw over beginnen. Oom Micah, over twee dagen vindt er een revolutie plaats. Die kunt u met geen mogelijkheid tegenhouden. De Amerikaanse gezant zit op het puntje van zijn stoel om deze *defado* regering te erkennen. De Amerikaanse troepen daar in de haven zitten te springen om aan land te gaan en keurige Amerikanen tegen Hawaïaanse wilden te beschermen. We hebben onze doelen nauwkeurig bepaald en een tijdschema opgesteld. Zelfs al zou u de koningin inlichten, u zou het schema alleen maar verhaasten met de uren die u ons dan afneemt.’ Hij leunde naar voren en keek zijn oom hard in de ogen. ‘Het is een revolutie, oom Micah.’ Micah Hale was er de man niet naar droge lippen te hebben op kritieke momenten. Hij had te veel mislukte revoluties meegemaakt en alleen door zijn moed de regering ervan weerhouden op onverantwoorde wijze te reageren; hij voelde zijn pols nu dan ook niet sneller kloppen. Even hard kijkend als zijn neef, maar om andere redenen, zei hij: ‘Je hebt overal aan gedacht.’ ‘Laten we nu eens aannemen dat de revolutie achter de rug is,’ stelde de jonge suikerplanter voor. ‘Ik ben niet iemand die voor de wereldopinie kan optreden om uit te leggen waarom revolutie noodzakelijk was. Mijn verhaal zou in Londen of Berlijn niet zo goed vallen. Laten we dus zeggen dat mijn aandeel in de revolutie succes heeft gehad en dat die alleen het gevolg is van mijn hebzucht ... naar suiker ... naar land. Wat gebeurt er dan? Amerika accepteert ons dan niet. Misschien Japan.’

De gedachten die Wilde Whip ontvouwde hadden nog verschillende andere facetten, maar de gebaarde oude Micah Hale hoorde die niet: het woord ‘Japan’ deed hem plotseling

denken aan de geheimzinnige stad Tokio in het jaar 1881 toen hij als persoonlijk adviseur van de laatste koning van Hawaï deze op zijn triomfantelijke reis rond de wereld vergezelde. Het koninklijk gezelschap verbleef in een groot Japans huis waarin geen stoelen stonden; de vloeren waren van het prachtigste hout dat door eeuwenlang gebruik was gepolijst en de schuifdeuren waren een lust voor het oog. Het was maart en een menigte tuinlieden was druk bezig pijnbomen met knoestige, rode takken te snoeien. Een rij pruimenbomen had witte bloesem, kersenbomen stonden op het punt uit te botten —en in de eerste warme dagen van het jaar genoot het Hawaïaans gezelschap ontspannen van het liefelijke tafereel. Plotseling had Micah opgekeken en gevraagd: ‘Waar is de koning?’ Geen mens wist het. Eerst raakte iedereen opgewonden, toen—met het verstrijken van de uren—ontstond er zowel bij de Amerikanen als bij de Japanners paniek want de koning van Hawaï werd duidelijk vermist. Niemand had hem weg zien gaan uit de grote tuinen rondom het huis en uit een grondig onderzoek bleek niets van een ontvoering. Hij was verdwenen—een grote, zware man in opvallende, westerse kleren en met een lange zwarte jas aan van Londense snit. Het was een van de weinige keren dat Micah Hale werkelijk angst had gevoeld want hij herinnerde zich dat Japanse samurai de laatste jaren uit woede over het binnendringen van vreemdelingen verscheidene mensen hadden onthoofd. Hij knielde dan ook neer in de kamer waarin geen stoelen stonden en bad: ‘O God, bescherm de koning! Alstublieft!’ Na drie uur paniek verscheen de koning weer, in een uitstekend humeur en met zijn schoenen in de hand. Hij was kennelijk door de beek gewaad die het huis van het keizerlijk paleis scheidde en hij had duidelijk plezier gehad. Hij wilde niet zeggen waar hij die drie uur had doorgebracht en hij ging die avond hoogst vergenoegd naar bed. ‘s Morgens wachtte de kamerheer van de keizer totdat de koning met andere zaken bezig was en glipte

toen stilletjes bij Micah binnen. ‘Uiterst merkwaardig,’ zei het mannetje in het glanzend zwarte Londense jacquet in keurig Engels: ‘Gisterenmiddag hoorden we een vreemd geluid in het keizerlijk paleis. De wachtposten stonden op het punt een indringer neer te schieten toen ik zag dat het uw koning was. Hij liep op blote voeten, zat onder de modder en lachte. Zijn grote bruine gezicht was nat van het zweet toen hij de shoji opzijschoof, met zijn vuile voeten over de tatami liep en zei: “Ik wil graag met de keizer praten.” Wij stonden verstomd omdat zoiets nog nooit gebeurd was maar Mutsuhito is een groot man en hij zei: “Ik wil graag met u praten.” En zij gingen Mutsuhito’s privé-audiëntiekamer binnen. En wat het gekste is: ze bleven er bijna drie uur.’ Micah Hale wiste zijn voorhoofd af en streek met zijn hand door zijn baard. ‘Geloof me, excellentie, ik heb de koning niet gestuurd.’ ‘Dat begrijp ik,’ antwoordde de kamerheer, ‘gezien wat er besproken is.’ ‘Waarover heeft hij het dan gehad?’ polste Micah. ‘Weet u dat niet?’ vroeg de Japanner. ‘Nee.’ ‘De koning heeft gezegd: “Hawaï heeft er genoeg van naar de pijpen van Amerika, Engeland en Rusland te dansen. Het is een Stille-Oceaan mogendheid en dat moet het blijven.”’ ‘De kamerheer wachtte even om zijn woorden tot Micah te laten doordringen en het was duidelijk dat hij van hem verwachtte dat hij dóór zou vragen. In plaats daarvan was hij opgelucht, boog voor de kamerheer en zei: ‘Ik ben u dankbaar dat u zo goed voor mijn koning gezorgd hebt.’ ‘Bent u een onderdaan van Zijne Majesteit?’ vroeg de Japanner. ‘Ja. Toen ik bij de overheid in dienst trad, zwoer ik Hawaï trouw.’ ‘Wat interessant. Hebt u zin een kop Engelse thee met mij te drinken?’ ‘Heel graag,’ zei Micah. Zij wandelden door tuinen vol mooie ananasstruiken en kwamen bij een klein tuinhuis waar een dienstmeisje wachtte. ‘Uw koning stelde voor,’ zei de Japanner die bang was dat Micah het hem niet zou vragen, ‘dat zijn troonopvolgster prinses Kaiulani uitgehuwelijkt zou

worden aan de zoon van de keizer om Japan en Hawaï nauwer met elkaar te verbinden.’ Micah raakte volkomen in de war. Hij verslikte zich, morste thee, zette het kopje met een klap neer en vroeg verschrikt: ‘Wat zei u daar?’ ‘Hij stelde een alliantie voor in wederzijds belang; die zou door het huwelijk van de prinses met een van onze prinsen bezegeld moeten worden. Toen ik het hoorde, meneer Hale, verslikte ik me ook.’ De twee diplomaten keken elkaar ontzet aan. Eindelijk stamelde Hale: ‘Wat kan ik nu het beste doen?’ ‘U kunt het beste onmiddellijk met de koning weggaan uit Japan.’ ‘Natuurlijk ... natuurlijk. Maar ik bedoel... met de keizer?’ ‘Er is een officieel huwelijksaanzoek gedaan. Dat moet door de keizerlijke familie ... en door de staf in overweging genomen worden. Over een jaar of zo zullen wij een antwoord sturen.’ ‘Excellentie, probeert u er alstublieft voor te zorgen dat het antwoord “nee” zal zijn.’ ‘Dat heb ik niet in de hand. Hoe oud is uw prinses?’ ‘Laat eens kijken, ze is zes.’ ‘Dan hebben we nog de tijd.’ Die avond werkte Micah plannen uit om zijn onberekenbare koning Japan uit te krijgen. Toen zij aan het souper zaten—de koning had nog altijd niets verteld over zijn onvoorbereid bezoek aan de keizer—bekeek Micah zijn dikke vrolijke gezicht en dacht: ‘Ik vraag me af wat er zich allemaal in dat verbazingwekkende brein afspeelt? Hoe komt hij op de gedachte van een huwelijk met een lid van de Japanse koninklijke familie? Waar haalt hij het idee van een alliantie met Japan vandaan? Zoiets zou de hoop op een eventuele aansluiting bij Amerika voor altijd de bodem inslaan! Hemel, wat kunnen we nog allemaal van hem verwachten als we in Europa zijn!’ Vanaf dat moment had Micah Hale het gevaar beseft dat Hawaï zich op een dag misschien bij Japan zou aansluiten. Hij had zich daarom verzet tegen de import van Japanse boeren naar de suikerplantages maar hebzuchtige lieden als John Janders en de jonge Hewletts hadden erop aangedrongen. Hij was geschrokken van de

handige manier waarop de kleine Japanners die in de jaren 1880 begonnen binnen te komen zich aan het Hawaïaanse leven aanpasten. Hij had geprobeerd wetten te laten aannemen waarin het hun verboden werd de plantages te verlaten en winkels te openen. Onder vrienden had hij het dikwijls over het ‘Gele Gevaar’: hij verwachtte dat de Japanners zich zouden vermenigvuldigen en een greep zouden doen naar politieke macht op een manier die van de laconiekere Chinezen niet te verwachten was. Zijn programma op het gebied van de buitenlandse politiek bestond daarom slechts uit twee punten: ‘Maak Hawaï Amerikaans. Houd de Japanners buiten.’

Toen Wilde Whip zei: ‘Het begint ernaar uit te zien dat Japan ...’ werd er dan ook een zeer gevoelige snaar in Micah Hales herinnering geraakt. ‘Wat was dat laatste punt, Whip?’ vroeg hij zijn neef. ‘Ik zei dat u, als u uw oude droom verwezenlijkt wilt zien, dit alleen kunt doen via mij.’ ‘Ik bedoel over Japan,’ verklaarde Micah, en Whip begreep plotseling dat zijn oom zijn laatste opmerkingen niet eens gehoord had. Hij had zitten dromen over een of ander vergeten incident waar Whip niets van wist maar Whip voelde feilloos aan dat de dromen van zijn oom met Japan te maken hadden en dat die dromen hem bang gemaakt hadden. Hij besloot daarom op die angst voort te bouwen. ‘Ik zei over Japan dat er duidelijke aanwijzingen zijn dat het Gele Gevaar Hawaï met plezier zal inlijven als de Verenigde Staten het niet doen.’ ‘Denk je dat?’ vroeg Micah angstig. ‘Wat ligt er méér in de lijn?’ vroeg Whip schouderophalend. ‘Denk je dat Japan zijn invloedssfeer zo ver van zijn eigen eilanden af zou willen uitbreiden?’ ‘Niet met een vooropgezette bedoeling—maar als wij Hawaï niet bij de Verenigde Staten aansluiten, heeft het geen keus.’ ‘Ik ben daar erg bang voor,’ gaf Micah toe. ‘En als het Japan niet is,

dan is het Engeland of Duitsland wel.’ ‘Het is duidelijk dat een land, als wij de eilanden aan hun lot overlaten, ze zeker zal pakken.’ ‘Maar stel je nu eens voor dat de monarchie zichzelf zuivert,’ probeerde Micah tijd te winnen. ‘Stel je nu eens voor dat we Liliuokalani zien kwijt te raken en iemand anders op de troon zetten?’ Wilde Whip zag dat zijn oom zich aan een strohalm vastklampte en daarom zei hij fel: ‘De revolutionairen zullen geen Hawaïaanse monarch dulden. Wie u ook zou voorstellen, oom Micah, niemand zou aanvaardbaar zijn.’ De oude man schrok van het standpunt van zijn neef en hij zei: ‘Ook al weet je dus niet wat er gaat gebeuren, je blijft bij je besluit de monarchie omver te werpen?’ Whip trapte er niet in; hij gaf niet toe dat hij onverantwoordelijk handelde. Minzaam antwoordde hij: ‘Maar we weten precies wat er gaat gebeuren, oom Micah. U rechtvaardigt onze handelwijze tegenover de wereldopinie en brengt ons binnen de unie van de Verenigde Staten. Dat hebt u altijd gewild. Dat is naar uw overtuiging juist.’ De beide mannen zwegen terwijl Micah, de staatsman op wie alle roem en bezit van de koningen van Hawaï had gesteund, erover nadacht wat hij moest doen. Hij verkeerde in de opperste verwarring en ieder andere tegenstander dan Wilde Whip Hoxworth zou zich op dit moment hebben teruggetrokken om zijn oom de rest van de avond de tijd te geven de zaak rustig te bekijken. Maar nu kwam Whips ware aard boven. Hij stond op van zijn stoel, liep naar de deur, deed alsof hij naar buiten wilde gaan, keek naar de sterren die boven Kaap Diamant dansten en kwam naar zijn oom terug. Hij pakte een stoel, draaide die met de rug naar Micah toe, legde zijn armen over de rugleuning en ging zitten. Daardoor bracht hij zijn door littekens geschonden gezicht dicht bij dat van zijn oom en zei koel: ‘Oom Micah, dit was in feite niets. Nu moeten we tot de kern van de zaak komen. Er vindt een revolutie plaats. Er is geen ontkomen meer aan. U zult onze zaak tegenover het publiek moeten verdedigen.’

Micah antwoordde: ‘Ik kan de Hawaïanen, die mijn vrienden zijn geworden, niet verraden.’ ‘Maar u bent bezig,’ zei Whip, ‘de Amerikanen van wie deze eilanden zijn te verraden.’

Micah antwoordde: ‘Toen ik de eed van trouw aan Hawaï aflegde, geloofde ik in wat ik deed. Ik werd Hawaïaan.’ Whip zei: ‘Ik niet. Ik bleef Amerikaan. En ik zal de Amerikaanse oorlogsschepen te hulp roepen om mijn eigendom te beschermen.’ Micah antwoordde: ‘Jij kunt dat doen, ik niet.’

Whip zei: ‘Daar hebben we het niet over, oom Micah. Ik heb gezegd dat ik besloten heb een revolutie te ontketenen tegen een zwak, corrupt regime. Ik zal mijn deel van de revolutie winnen. Maar u alleen kunt die revolutie tot haar logisch einddoel brengen: de inlijving bij Amerika.’ Micah antwoordde: ‘En dat weiger ik te doen.’ Whip zei: ‘Als u uw koppige conclusie met die onnozele koningin bespreekt, zal zij het met u eens zijn. Maar als u tante Malama zou vertellen dat u een historisch moment niet benut en dat u zich zo’n kans laat ontglippen, zal ze zeggen dat u stom bent—ook al is ze een Hawaïaanse.’

Micah antwoordde: ‘Ik kan die brave mensen niet verraden.’ Whip zei: ‘Dan geeft u de geschiedenis de kans de eilanden te verkwanselen aan Japan.’ Micah antwoordde: ‘Dat risico moeten we lopen.’ Whip zei: ‘Het is geen risico, oom Micah. Het staat vast. Deze eilanden zijn ten dode opgeschreven. Er is maar één mogelijkheid om ze te redden: sluit u bij onze revolutie aan en breng die tot een goed einde.’

Micah antwoordde: ‘Ik kan mezelf niet verlagen tot beschermer van een stel suikerbandieten.’ Whip zei: ‘Als u ons niet beschermt, gaat al het goede dat u ooit Hawaï hebt toegedacht, verloren.’

Micah antwoordde: ‘Ik doe zelfs liever afstand van de vereniging met Amerika dan dat ik die bereik door onchristelijke daden.’ Whip zei: ‘Ik sta er verbaasd over dat u over het christendom spreekt. Bent u dan van plan deze eilanden over te laten aan opium, loterijen, uitspattingen en onveilige situaties voor vrouwen op straat?’

Micah

antwoordde: ‘Dat zijn problemen die wij binnen de regering moeten oplossen, en niet door revolutie.’ Whip zei: ‘Waar was die regering van u dan toen wijlen de koning zijn “Vangbalclub” bijeenriep?’ Micah antwoordde: ‘Dat was een misstap. God heeft hem daar zeker voor gestraft.’ Whip zei: ‘Het was de monarchie ten voeten uit. De ouwe gek ging tegenover een stel mooie vrouwen staan en wierp een bal aan een touwtje naar hen toe. Het ene eind hield hij zelf vast en het meisje dat de bal ving ging gehoorzaam met hem naar bed.’ Micah antwoordde: ‘Ik had niet gedacht dat jij de moraal zou preken.’ Whip zei: ‘Ik preek alles wat een eind aan de monarchie maakt.’ Micah antwoordde: ‘De enige slechte daad die ik ooit in mijn leven begaan heb was: samenspannen met jouw grootvader tegen mijn eigen vader. God heeft me dat nooit vergeven. Dikwijls word ik ‘s nachts wakker, badend in het zweet, en dan lig ik uren na te denken over het duivelse pact dat ik met kapitein Hoxworth gesloten heb. Nu vraagje mij nog iets ergers te doen. Ik kan niet nog méér slapeloze nachten riskeren, Whipple.’ Whip zei: ‘De afspraak tussen u en de oude Rafer Hoxworth mag dan in opzet onjuist zijn geweest, maar kijk eens naar het goede dat er voor Hawaï uit voortgekomen is: de huizen, de banen, de schepen en de plantages. Iemand moest dat doen, oom Micah. Alleen door uw invloed is alles op de juiste manier gebeurd. Nu moet u zich bij mij aansluiten om onze revolutie tot een goed einde te brengen.’ Micah antwoordde: ‘Moet een fatsoenlijk mens altijd dergelijke slechte methoden gebruiken als jij en je grootvader?’ Whip zei: ‘Ja. Omdat fatsoenlijke mensen nooit de moed hebben om op te treden. U kunt alleen stromingen leiden en beschutten die door mensen als ik al op gang zijn gebracht.’ Micah antwoordde: ‘Het kwaad dat ik eens begaan heb wil ik niet verergeren. Ik help je niet, Whip.’ Whip zei: ‘U heeft mij er niet mee, oom Micah, maar u vernietigt de toekomst van deze eilanden.’ Hij boog en verliet zijn norske

oom. Het was bijna drie uur in de morgen toen hij het pad naar de Koningsstraat afliep. Het laatste wat hij van Micah zag was dat de oude man met de witte baard aan zijn bureau naar zijn boeken zat te staren.

Op de geheime bijeenkomst van het Comité die de volgende dag, zondag vijftien januari, werd gehouden meldde Wilde Whip eerlijk aan zijn medesamenzweerders: ‘Oom Micah doet niet met ons mee.’ ‘Dan kan ik ook niet meedoen,’ zei David Hale. Twee van de Hewletts trokken zich ook terug. John Janders stelde voor: ‘We kunnen de revolutie beter niet forceren. Als Micah Hale tegen ons is, zet hij de publieke opinie misschien tegen ons op. Dan zijn we verloren. Ik ga die massabijeenkomst voor morgen afgelasten.’ Er volgde een opgewonden geroezemoes. Wilde Whip voelde de vastberadenheid van de ‘revolutionairen’ wegebden zoals de zee na vloed. De mannen bespraken nu in groepjes hoe zij de toespraak van Ed Hewlett moesten annuleren nadat zij hem net verteld hadden wat hij de menigte morgen zou moeten zeggen. ‘Jullie hebben me niet goed begrepen,’ zei Whip rustig. De revolutionairen zwegen en wachtten op het verlossende woord. ‘Ik bedoelde te zeggen dat oom Micah niet vrijwillig met ons meedoet. Wat ik niet gezegd heb is dat ik hem zal dwingen mee te doen. Alles gaat door zoals we gepland hebben. Over twee dagen is Hawaï een republiek en de mannen in deze kamer zullen die besturen. Micah Hale zal onze spreekbuis zijn.’ ‘Hoe denk je dat klaar te spelen?’ vroeg een van de Hales. ‘Als oom Micah een besluit heeft genomen ...’ ‘Je oom is een patriot,’ antwoordde Whip. ‘Hij houdt van Hawaï en hij is loyaal. Hij zal deze eilanden nooit in een wanordelijke revolutie laten óndergaan. Hij doet mee.’ ‘Hoe wil je hem dwingen?’ ‘Ik denk dat wij de Amerikaanse troepen zover kunnen krijgen dat die morgenavond ... vlak na de

massabijeenkomst aan land gaan. Dat is belangrijk om twee redenen: onze mensen geeft dat moed, de monarchisten jaagt het de stuipen op het lijf. Wij bezetten de regeringsgebouwen, zetten de koningin af, en maandagmorgen zal Micah Hale wel met ons mee moeten doen.’ ‘Ben je daar zeker van?’ vroeg een van de Hales bibberend. ‘Ik begin nu aan het opstellen van de proclamaties die hij moet tekenen,’ antwoordde Whip, ‘en ik wil graag dat David Hale en Micah Whipple me daarbij helpen.’ De revolutie die de monarchie van Hawaï omverwierp en het bestuur in handen van de suikerplanters bracht was begonnen. In het paleis beefde de koningin toen zij de Amerikaanse troepen aan de kust haar grondgebied zag binnentrekken. Zij was bereid tegen hen te vechten want zij wist dat dit een schandelijke verdraaiing was van de gewone betrekkingen die tussen soevereine naties behoren te bestaan, maar de suikerplanters hadden de troepen die haar trouw waren spoedig uitgeschakeld—ze bleef onverdedigd achter, een koppige vrouw, een levend anachronisme van midden vijftig, koninklijk in haar verschijning maar volstrekt niet beseffend dat de negentiende eeuw ten einde liep en dat deze de begrippen over regeren die zij huldigde meenam in haar graf. Maar in de laatste ogenblikken van haar regering miste zij toch niet elke steun want, nadat haar troepen zonder een schot te lossen waren ontbonden, verscheen er een aantal vrijwilligers in de straten van Honoloeloe om hun koningin te verdedigen. In hun gelederen—en dat was kenmerkend voor de kwaliteit van de troepen—bevond zich de oude meliazoeker Kimo. Hij had een musket dat hij van een man in een speelzaal had afgepakt en zijn uniform—een afzakkende broek, meer niet—hield hij met een stuk touw om zijn middel. Hij had zijn haar in geen dagen gekamd en hij moest zich nodig scheren. Hij had geen schoenen aan maar net als zijn kameraden liet hij duidelijk merken dat hij bereid was voor zijn koningin te sterven. De goed uitgeruste Amerikaanse troepen met nieuwe

geweren stonden verbaasd te kijken toen de vrijwilligers opmarcheerden om slag te leveren. Een moedige officier in witte kleren rende ongewapend naar de leider van de ongeregelde troepen en zei: ‘Er is helemaal geen oorlog. De koningin heeft afstand gedaan.’ ‘Ze heeft wat?’ vroeg de leider van de monarchisten. ‘Ze heeft afstand gedaan van de troon,’ zei de jonge Amerikaan. Toen riep hij: ‘Is er hier iemand die Hawaïaans spreekt?’ Een haole toeschouwer kwam aanslenteren en vroeg: ‘Wat is er van uw dienst, generaal?’ ‘Wilt u deze mensen zeggen dat er geen oorlog is? De koningin heeft afstand gedaan van de troon.’ ‘Zeker,’ zei de haole. Hij keerde zich tot Kimo en de zijnen en zei: ‘Hé, jullie kanaka! Liliuokalani pau. Zij naar huis gaan. Jullie pau ook. Jullie ook naar huis.’ En wat het vechten betreft: daarmee was de revolutie afgelopen. Kimo sjouwde zijn musket ongebruikt mee terug naar de speelzaal en luisterde naar de mopjes van zijn vrienden. Toen liep hij, erg in de war want hij besepte dat hij de dood had meebeleefd van een wereld die hij had liefgehad—de paarden trots stappend met hun gouden kwasten, de koninklijke wacht marcherend in schitterende uniformen, de koningin rijdend in een vergulde koets—langzaam de Beretaniastraat af, de Nuuanustraat in naar het huisje waar hij woonde met zijn vrouw Apikela en zijn Chinese familie. Hij ging meteen naar bed en lag daar, zonder te praten en zonder te lachen tot hij stierf. De voorlopige regering met Micah Hale aan het hoofd voor de buitenwereld en de suikerplanters op de achtergrond, doorkruiste meteen de anachronistische zeventiende-eeuwse voorstellen van koningin Liliuokalani. Alles wat de efficiënte nieuwe regering deed was slechts op één doel gericht: inlijving bij Amerika. David Hale en Micah Whipple werden naar Washington gestuurd om er bij de senaat een annexatieverdrag door te drukken voordat de hen goedgezinde president Harrison en zijn republikeinen op 4 maart zouden aftreden; het was namelijk algemeen bekend dat

de pas gekozen president Grover Cleveland een tegenstander van het gebeurde op Hawaï was. Geven want de onderhandelaars Hale en Whipple meldden: ‘Er is heel veel verzet tegen de manier waarop de revolutie werd uitgevoerd. Kan Micah Hale geen sterke verklaring afleggen in het vertrouwen dat zijn smetteloze reputatie die verklaring kracht bijzet? Anders zijn we verloren.’ Onder deze omstandigheden trok Micah Hale zich in februari 1893 in zijn werkkamer in de Koningsstraat terug en schreef voor een krant in New York: ‘Ieder zinnig mens die deze eilanden vandaag bekijkt zal moeten toegeven dat zij de supervisie van de Verenigde Staten van Amerika nodig hebben. De oorspronkelijke bewoners zijn voor het grootste deel analfabeten, afgodendienaars, dol op de ijdele show van koninklijke praal en niet geschikt om zichzelf te regeren.’ In deze harde maar ware bewoordingen vatte de zoon van een zendeling op zijn eenenzeventigste jaar samen wat zijn groep had bereikt; maar omdat hij schreef als een overtuigd patriot en als iemand die Hawaï boven alles liefhad, besefte hij niet wat hij zei. Bovendien wees hij op één grote waarheid die anderen, zowel op Hawaï als in Amerika, over het hoofd zagen: ‘Hawaï kan niet nutteloos en aan zijn lot overgelaten in de Stille Oceaan blijven liggen. De eilanden lijken dicht bij Amerika te liggen maar ze zijn ook dicht bij Canada en op de route van dat grote land naar Australië en Nieuw-Zeeland gesitueerd. Hawaï heeft alle reden zich bij Canada aan te sluiten. De eilanden liggen ook dicht bij Aziatisch Rusland en zouden nu tot die wereldmacht behoren als een historisch toeval dat niet had voorkómen. Iedereen die ooit van Honoloeloe naar Yokohama of naar Sjanghai gevaren is weet hoe gevaarlijk dicht deze eilanden bij Japan en China liggen. Meer dan een halve eeuw lang heb ik geloofd dat hun lot bij Amerika in goede handen is, maar dat lot is niet onontkoombaar zoals ik vroeger heb gedacht. Op dit beslissende moment in de geschiedenis wordt de weg naar

onze logische bestemming geblokkeerd en dreigt een onlogische beslissing te triomferen. En Hawaï, de parel van de Stille Oceaan, zal aan Canada, Rusland of aan Japan gaan toebehoren. Om een dergelijke catastrofe te voorkómen bidden wij dat de Verenigde Staten ons nu zullen accepteren.’ Dit alom overgenomen artikel werd bij het grote huis van de Hales in de Koningsstraat door Wilde Whip Hoxworth afgehaald en naar een van zijn schepen in de haven gebracht. Maar toen oude Micah Hale het artikel aan zijn neef gaf, verbleekte hij opnieuw bij de gedachte dat hij zo’n slechte tussenpersoon moest gebruiken voor zo’n goed doel. Micahs pleidooi haalde niets uit want mensen met suikerbelangen in Louisiana en Colorado wisten te voorkomen dat de slappe senaat in februari 1893 het annexatieverdrag erdoor drukte. Vijf dagen nadat Grover Cleveland het presidentschap had aanvaard, trok hij het verdrag onmiddellijk in terwijl hij degenen die de Amerikaanse publieke opinie hadden willen beïnvloeden met verwijten overlaadde. Er kwamen nu droevige berichten binnen op Hawaï. De Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken schreef: ‘De Verenigde Staten zullen de eilanden van Hawaï niet accepteren onder de omstandigheden waaronder zij zijn aangeboden. Het zou in strijd zijn met onze nationale eer het zelfzuchtig en eerloze doordrijven van een stel avonturiers te bekrachtigen. Ik ben er tegen deze eilanden met list en geweld te bezetten, want er bestaat ook nog zoiets als een internationale moraal.’ President Cleveland dacht er ook zo over en hij stuurde persoonlijk iemand naar Honoloeloe om te onderzoeken wat de rol van Amerika in de onfrisse revolutie was geweest. Als gevolg van een van de spelingen van het noodlot in de geschiedenis bleek die rapporteur een democraat uit Georgia te zijn en te behoren tot een familie die vroeger slaven had gehouden. Toen de eerste berichten over zijn benoeming Hawaï bereikten, vreesde het Comité van Negen dat hij een voor hen ongunstig rapport zou uitbrengen; zodra

echter bleek dat zijn familie slaven had gehouden, haalden de leden van het Comité verlicht adem. ‘Als een goede zuiderling zal hij onze problemen begrijpen,’ zei John Janders tegen zijn medesamenzweerders, en zij waren het allemaal met hem eens. Whip Hoxworth dacht er echter goed over na en zei: ‘Misschien komen we nog in grote moeilijkheden. Omdat die rapporteur uit Cleveland in Georgia komt, heeft hij waarschijnlijk een hekel aan negers.’ ‘Natuurlijk heeft hij dat,’ stemde Janders in. ‘Hij zal die Hawaïanen meteen doorzien.’ ‘Dat betwijfel ik,’ waarschuwde Whip. ‘Neem nu eens aan dat hij een hekel heeft aan negers. Als weldenkend mens zal hij proberen dat te compenseren en trachten te bewijzen dat hij mensen met een donkere huidkleur niet haat.’ ‘Waarom zou hij dat doen?’ vroeg Janders. ‘Vraag me niet waarom!’ antwoordde Whip. ‘Wacht alleen maar af.’ En toen de rapporteur kwam, deed hij precies wat Whip voorspeld had. Omdat hij de negers in Amerika haatte, moest hij de Hawaïanen in het buitenland wel aardig vinden. Dat voelde hij als zijn plicht en het gaf hem, de man uit Georgia, de mogelijkheid de revolutie beter te doorzien dan ieder andere Amerikaan uit die tijd. Hij sprak in hoofdzaak met Hawaïanen, vond het prachtig met een koningin te kunnen praten, werd een vurig royalist en werkte de argumenten van de blanken onder tafel. Zijn rapport aan president Cleveland was een harde aanklacht tegen de suikerplanters: zij hadden, zo ontdekte hij, met de Amerikaanse gezant samengezworen om een wettige regering omver te werpen; zij hadden met de kapitein van een Amerikaans schip samengewerkt; zij hadden de koningin tegen de wil van het Hawaïaanse volk afgezet; zij hadden dit allemaal gedaan uit persoonlijk winstbejag en naar zijn mening moest koningin Liliuokalani, een waardevolle vrouw, weer op de troon worden geholpen. Dit rapport baarde in Washington zoveel opzien dat David Hale en Micah Whipple inzagen dat er geen kans bestond de Verenigde Staten te

dwingen Hawaï te accepteren. Zij keerden naar Honolulu terug met de sombere voorspelling: ‘Zolang Grover Cleveland president is, zullen wij nooit een deel van Amerika worden. Zijn minister van Buitenlandse Zaken heeft al gevraagd: “Zouden wij het grote onrecht dat een zwakke staat door misbruik van het gezag van de Verenigde Staten is aangedaan niet ongedaan moeten maken door de wettige regering te herstellen?” Er wordt zelfs over gepraat de koningin met hulp van het Amerikaanse leger weer op de troon terug te brengen.’ ‘Wat gebeurt er dan met ons?’ vroegen de leden van het Comité. ‘Aangezien jullie Amerikaanse onderdanen zijn,’ legde een ambtenaar van het consulaat uit, ‘worden jullie dan gearresteerd, naar Washington gebracht en berecht wegens een poging een bevriende regering omver te werpen.’ ‘O nee!’ protesteerden de samenzweerders. ‘Wij zijn Hawaïaanse staatsburgers. Wij hebben hier burgerrecht.’ September en oktober 1893 waren onprettige maanden op Hawaï en de groep van Wilde Whip bleef slechts met grote moeite aan de macht. Elk schip dat aankwam bracht slecht nieuws uit Washington; daar was de sympathie voor koningin Liliuokalani sterk gegroeid en algemeen werd aangenomen dat zij na korte tijd weer aan de macht zou komen. Maar net voordat ze de macht weer in handen zou krijgen beging de koppige vrouw een voor de Amerikanen zo verbijsterende dwaasheid dat zij de monarchie voor altijd in diskrediet bracht. Wat Wilde Whip niet had kunnen bereiken, deed de koningin voor hem. Tegen het einde van het jaar stuurde president Cleveland een tweede man om te onderzoeken onder welke voorwaarden Liliuokalani weer op de troon zou kunnen komen. Cleveland wees er namelijk op dat Amerika niet van de tegenslagen van zijn buurlanden wilde profiteren. De nieuwe rapporteur bracht het Comité van Negen tot wanhoop door te verklaren dat de annexatie van Hawaï door de Verenigde Staten zelfs helemaal niet meer ter discussie stond waarna hij officiële

onderhandelingen met de koningin aanknoopte over de vraag wat zij van Amerika verwachtte om haar weer aan de macht te brengen. Daarbij ontstonden geen problemen. De rapporteur moest lachen toen de koningin opmerkte: ‘Een van de beschuldigingen die het meest tegen ons werden ingebracht was dat wij een klein koninkrijk waren dat gek was op show en luxe. Daar zat een kern van waarheid in omdat onze koningen aanvankelijk hun adviseurs kozen uit mensen uit de kring van de zending. We merkten dat niemand ter wereld meer verzot was op praal, rijk uitgedoste paarden, mooie uniformen en eretekens dan mensen die lang in het kamgaren van New England hebben rondgelopen. Ik heb hier afbeeldingen van officiële bijeenkomsten. U ziet dat de mensen met goud en eretekens overladen zijn. Dat zijn geen Hawaïanen. Het zijn Amerikanen. Zij vroegen om de praal van het koningschap en wij gaven ze hun zin.’ ‘Nu we het toch over de Amerikanen hebben,’ vroeg de rapporteur, ‘wat voor amnestie wilt u de revolutionairen verlenen?’ ‘Amnestie?’ vroeg koningin Liliuokalani en ze neigde haar grote, indrukwekkende hoofd naar de Amerikaan. ‘Ik begrijp u niet.’ ‘Amnestie,’ legde de rapporteur neerbuigend uit, ‘wil zeggen . . .’ ‘Ik weet heel goed wat dat wil zeggen,’ onderbrak Liliuokalani hem. ‘Maar wat wil dat in deze omstandigheden zeggen?’ ‘Hawaï heeft een ongelukkige periode achter de rug. Die is voorbij. U komt weer op de troon. President Cleveland neemt aan dat u een algemene amnestie zult afkondigen. Dat gaat gewoonlijk zo.’ ‘Amnestie,’ herhaalde de machtige koningin ongelovig. ‘Als u geen amnestie van plan bent, wat dan wel?’ ‘Onthoofden natuurlijk,’ antwoordde de koningin. ‘Wat bedoelt u?’ ‘De opstandelingen zullen onthoofd moeten worden. Dat is de gewoonte op de eilanden. Iemand die tegen de troon opstaat, wordt onthoofd.’ De Amerikaanse rapporteur snakte naar adem en slikte een paar maal hevig. ‘Is uwe majesteit,’ zei hij, ‘zich ervan bewust dat het hier om meer dan

zestig Amerikaanse staatsburgers gaat?’ ‘Ik ken het aantal verraders niet en ik beschouw ze niet als Amerikanen. Ze hebben altijd gezegd dat ze Hawaïanen waren en dus zullen ze onthoofd worden.’ ‘Alle zestig?’ vroeg de rapporteur. ‘Waarom niet?’ vroeg Liliuokalani. ‘Ik denk dat het het beste is rapport uit te brengen aan president Cleveland,’ dacht de rapporteur zwetend. Hij verontschuldigde zich bij zijn doorluchte gesprekspartner en die avond schreef hij: ‘Er zijn hier factoren die wij in het verleden wellicht minder juist hebben beoordeeld.’ Daarna werd er over herstel van de monarchie niet meer gerept.

Eind 1893 werd duidelijk dat de Verenigde Staten Hawaï nooit zouden accepteren gezien de niet brandschone reputatie van de mannen die de revolutie hadden geleid, maar dat ze evenmin de monarchie die ruim zestig Amerikaanse staatsburgers dreigde te vermoorden wensten te herstellen. Zo bleven de eilanden jaar na jaar op drift als schepen zonder aanleghaven. De Hawaïanen begonnen de haoles te haten die hen van hun monarchie hadden beroofd en de haoles keken neer op de slappe Amerikaanse senatoren die weigerden hun verantwoordelijkheid te aanvaarden en de eilanden te annexeren. De suikerplanters hadden het moeilijk en het zag ernaar uit dat Colorado en Louisiana de Hawaïaanse suiker voor altijd van de markten van het vasteland zouden verdringen. De grote schepen van H&H vervoerden minder en zowel de Engelsen als de Japanners begonnen zich af te vragen wat zij in hemelsnaam met dat stuurloze schip midden in de gevaarlijke Stille Oceaan moesten aanvangen. In hun wanhoop stelden de suikerbonzen voor een verdrag te sluiten dat hen in staat zou stellen hun suikeroverschot naar Australië te verkopen. En er werd gefluisterd dat Hawaï zich waarschijnlijk spoedig bij de Britse imperium zou moeten

aansluiten. In deze omstandigheden redde Micah Hale Hawaiï en hij was daarvoor de aangewezen man. Jaren geleden had zijn vader, de zendeling, hem in een ommuurde tuin opgesloten gehouden waar hij niets anders had gedaan dan de geschiedenis, de bijbel en zijn vaders strikte rechtvaardigheidsgevoel bestuderen. Hij had vooral twee dingen geleerd die hem nu bij de opzet van een nieuwe regering van pas kwamen: hij had wijlen zijn vader het boek Ezechiël zien vertalen, zodat de harde uitspraken van deze verstokte profeet hem bij gebleven waren; en hij had geluisterd toen zijn kreupele vader had verteld hoe Johannes Calvijn en Theodore de Bèze Genève hadden bestuurd overeenkomstig Gods wil. Het eerste wat Micah Hale deed was Wilde Whip Hoxworth elke bemoeienis met het bestuur te ontnemen. Daarna drong hij aan op verantwoorde wetten en fiscaal verantwoordelijkheidsgevoel. Maar als een echte zendeling schreef hij op de eerste plaats. In de kranten schreef hij artikelen om zijn regering te rechtvaardigen. In tijdschriften legde hij uit waarom de revolutie op Hawaiï, die hij niet gewild had, precies dezelfde was als de opstand waardoor William en Mary op de Engelse troon gekomen waren. Aan republikeinse senatoren schreef hij lange brieven om hun argumenten te geven tegen de democraten; en aan lang vergeten vrienden in Amerika schreef hij bewogen epistels waarin hij smeekte Hawaiï te accepteren. Hij leefde alleen nog om zijn eilanden deel van de Verenigde Staten te laten uitmaken. Als zijn pen in de kleine uurtjes van de nacht over het papier kraste, was dat het enige werkelijke wapen dat de eilandbewoners was overgebleven. Micah vormde geen liberale regering. Toen de vermogende mannen die een nieuwe grondwet moesten opstellen bijeenkwamen, hield hij hun voor: ‘Het is uw taak een christelijke staat op te bouwen waarin alleen mannen van onbesproken gedrag en met een flink vermogen in de regering zitting mogen nemen.’ Precies werd vastgelegd hoeveel zowel

degenen die in overheidsdienst traden als degenen die hen daarvoor moesten kiezen moesten bezitten. Niemand kon lid worden van de senaat als hij geen bezit had ter waarde van drieduizend dollar en niet met hypotheek bezwaard of als hij minder dan twaalfhonderd dollar per jaar verdiende. Om een senator te mogen kiezen moest iemand ook drieduizend dollar bezitten of een inkomen hebben van zeshonderd dollar. Micah zei: 'In andere delen van de wereld verheft de onontwikkelde arbeider woedend zijn stem tegen zijn meerderen, maar op Hawaï niet.' De plantage-eigenaren werden waar dat mogelijk was bevoordeeld, want op hen steunde de welvaart van de eilanden. Op één punt wilde Micah niet van wijken weten: een oosterling mocht nooit stemmen of op een of andere manier in de regering zitting nemen. 'Zij zijn naar deze eilanden gebracht om op de suikerrietvelden te werken; als ze hun werk gedaan hadden werden ze geacht naar huis terug te gaan. Het lag niet in de bedoeling dat zij hier zouden blijven en als zij dat toch doen, is er voor hen in ons openbare leven geen plaats.' Daarom werden op voorstel van Micah zorgvuldig geformuleerde examens in lezen en rekenen als voorwaarde om te mogen stemmen voorgeschreven; en geen enkele Chinees of Japanner, ook al was hij rijk en bezat hij burgerrecht, kon voor dat examen slagen. In velerlei opzicht was Micahs bestuur te liberaal voor de suikerbonzen die hem in het zadel hadden geholpen. Er waren heel wat Hales, Whipples en Hewletts die tegen zijn radicaal liberalisme gekant waren, terwijl de Jandersen en de Hoxworths hem bezeten achtten van Franse republikeinse beginselen. Weliswaar was het kiesrecht beperkt tot de bemiddelden, maar voor het overige was Micah soepel en rechtvaardig. Hij drong aan op juryrechtspraak, waarborgen tegen willekeurige arrestatie, vrijheid van godsdienst en alles wat in een Angelsaksische democratie behoorde. Toen hem echter in een later stadium van de opstelling van de grondwet gevraagd

werd: ‘Wat voor een soort bestuur ben je eigenlijk aan het opbouwen?’ antwoordde hij onmiddellijk: ‘Een dat behoorlijk zal werken totdat de Verenigde Staten bereid zijn ons te accepteren.’ Van dit belangrijke basisprincipe stapte hij nooit af. Een man van minder formaat dan Micah zou in verleiding zijn gebracht door de macht die hij bezat, maar deze strenge man uit New England niet. Hij gaf zichzelf geen lintjes en bouwde rondom zijn in het wit geklede figuur geen machtsfaçade op. In de vijfjaar die op de revolutie van 1893 volgden ging er voor deze dominee geen dag voorbij waarop hij niet neerknielde en bad: ‘Almachtige God, laat ons plan in vervulling gaan. Maak ons een deel van Amerika.’ Micahs calvinistische opvoeding stelde hem in staat vele crises te doorstaan door de volstrekte overtuiging dat hij gelijk had. Wanneer er vervelende beslissingen moesten worden genomen, was hij bereid die te nemen. In 1895 brak er een gewapende opstand tegen zijn regering uit; hij onderdrukte die met kracht en liet koningin Liliuokalani wegens vermeende medeplichtigheid daaraan arresteren. Toen zwakke figuren hem de raad gaven voorzichtig om te springen met de trotse koningin, zei Micah: ‘Zij zal terecht staan op beschuldiging tegen deze republiek hoogverraad te hebben gepleegd.’ En toen een jury, die kroop voor de suikerbonzen, haar veroordeelde, handhaafde hij het vonnis. Elke andere jury had natuurlijk hetzelfde moeten doen, want de koningin weigerde de overweldigers uit Amerika die haar hadden afgezet te erkennen en stookte tegen hen. Er bestonden hierover wel tegenstrijdige rapporten maar zij zette waarschijnlijk toch haar volgelingen tot openlijke opstand aan. De nieuwe natie had geen andere mogelijkheid dan haar wegens hoogverraad te veroordelen en toen de suikerbonzen haar schuldig verklaarden, was het Micahs plicht haar op te sluiten. De sterke, vastberaden vrouw werd opgesloten in een bovenkamer van het paleis en hoewel ze tijdens haar gedwongen verblijf

zorgvuldig werd bewaakt, was het toch nooit werkelijk vervelend. En het duurde niet lang of haar aanhangers brachten het grootste staatsstuk in omloop dat ooit door een soeverein vorst op de eilanden was vervaardigd. Het was een lied dat Liliuokalani tijdens haar gevangenschap herschreef en hoewel zij het al een paar jaar tevoren had gecomponeerd, had het niet veel aandacht gekregen; nu weerklonk haar klacht over de eilanden en over de wereld, 'Aloha Oe': 'Zachtjes drijft de regenwolk over de rotsen, voortgedreven door de westenwind.' Een van de zendelingen zei over dit lied: 'Toen koningin Liliuokalani vrij was, deed zij nooit iets voor haar volk, maar toen zij gevangen zat, bracht zij zijn geest tot uitdrukking.' Toen Micah Hale de melodie hoorde, zei hij: 'Laat haar vrij,' en zij vertrok naar Washington om daar fel tegen hem te vechten. Toen de revolutie was neergeslagen en een nieuwe, stabiele regering was gevormd, zag het er een ogenblik naar uit dat president Cleveland en de democraten Hawaï zouden accepteren. Kranten op het vasteland begonnen te schrijven: 'De zedelijke grootheid van Micah Hale heeft veel goed gemaakt van wat jongere Amerikanen tijdens de revolutie hadden misdaan.' Tenslotte deelde Micah zijn kabinet mee: 'Ik begin hoop te krijgen.'

En toen haalde Wilde Whip Hoxworth de voorpagina's in Amerika en de bladen schreven: 'Deze felle jongeman is zo goed geweest ons te herinneren aan de kwalijke manier waarop mannen zoals hij koningin Liliuokalani Hawaï hebben ontroofd.' En de hoop op annexatie ging in rook op. De moeilijkheden begonnen gedurende een driedaagse orgie in een Chinees bordeel in de Rattensteeg in Iwilei. Whip was naar een Spaans meisje gegaan dat kortgeleden van een schip uit Valparaiso was gehaald. Hij amuseerde zich kostelijk met haar totdat een van de matrozen van het schip verscheen die

beweerde dat het meisje van hem was omdat hij haar had gekocht. Er ontstond een geweldige ruzie waarbij de binnengedrongen matroos behoorlijk op zijn gezicht geslagen en getrapt werd. Toen de man weer wat bekomen was, stormde hij met twee met messen gewapende vrienden opnieuw het bordeel binnen, en zij begonnen Whip's gezicht daarmee te bewerken. Het meisje uit Valparaiso koos echter de zijde van Whip en sloeg de aanvoerder met een stoel op het hoofd. Deze was al aangeslagen door de klappen die hij in het gevecht met Whip had opgelopen. Hij zakte in elkaar, waarna Whip de man zó hard tegen zijn hoofd trapte dat die op sterven na dood bleef. Wilde Whip werd natuurlijk niet gearresteerd, niet alleen omdat het gebeurd was in Iwilei dat min of meer buiten het rechtsgebied van de politie lag maar ook omdat er vele getuigen waren die drie mannen met messen op hem af hadden zien gaan. Bovendien had hij twee littekens om te bewijzen dat zij hem aangevallen hadden voordat hij hen onder handen genomen had. Deze zaak zou van niet meer dan lokaal belang geweest zijn als die gewonde matroos niet zo'n koppige man was geweest. Nauwelijks was hij uit het ziekenhuis ontslagen of hij kocht een pistool, wachtte Whip op bij een bar in de Hotelstraat en schoot hem in de linkerschouder toen hij voorbijliep. Het nieuws van die schietpartij drong tot Amerika door waardoor veel van wat Micah had bereikt weer bedorven werd. Maar wat Hawaï betreft moest het ergste nog komen. Toen het schandaal namelijk op zijn hoogtepunt was, trouwde Wilde Whip. Dit was nauwelijks acceptabel want het meisje met wie hij trouwde—met zijn linkerarm in een mitella—was Mae Forbes. Zij was een mooi meisje van twintig jaar; ze had lang, zwart haar, was pezig en bezat een prachtig figuur. Ze had een zachte, lage stem en een smetteloze reputatie want gezien haar schoonheid, had haar vader haar met bijzondere zorg opgevoed. Normaal zou het huwelijk van een energieke jongeman als Wilde Whip met een mooi meisje als Mae

Forbes zijn toegejuicht, speciaal omdat het een verbintenis uit liefde was en er enige hoop bestond dat Mae de vurige Hoxworth zou kunnen temmen. In plaats daarvan baarde het huwelijk zoveel opzien op Hawaï dat het alles wat Wilde Whip vroeger gedaan had in de schaduw stelde want Mae Forbes kwam uit een merkwaardige familie. Haar grootmoeder was een dochter uit een van de minder aanzienlijke alii families op Maui en haar grootvader, Josiah Forbes, was een flinke, bekwame Engelsman uit Bristol die op het Grote Eiland aan land gegaan was om een klein vermogen te vergaren in de suikerraffinage. Later was hij getrouwd met zijn liefje op Maui, een mooie Hawaïaanse, en zij kregen een brutale dochter. Ze was echter een eigenzinnig meisje dat graag deed wat ze wilde. Toen ze negentien was, trouwde ze met een Chinese boer die Ching heette zodat haar dochter—die door het leven ging onder de naam Mae Forbes—eigenlijk Ching Lan Tsin, de Volmaakte Bloem Ching, heette. Het huwelijk van die dochter met Whipple Hoxworth was het eerste voorbeeld van een oosterse of halfoosterse die door haar huwelijk in een van de toonaangevende families van het eiland introuwde. Het was een schrikwekkend voorproefje van de toekomst en Wilde Whip werd verbannen. Ook al was zijn gedrag schadelijk voor Hawaï, hij had waarschijnlijk op de eilanden mogen blijven als hij niet in het openbaar ruzie had gemaakt met de jonge Hewletts. Die ruzie ontstond toen hij erachter kwam dat iemand van het Comité van Negen over de revolutie anders was gaan denken en nu tégen de inlijving bij Amerika stelling nam: ‘Iemand beweert dat, zodra wij onder de Amerikaanse wetgeving vallen, onze arbeidscontracten nietig zullen worden verklaard en we geen Japanners meer mogen importeren.’ ‘En wat dan nog?’ vroeg Whip kwaad. ‘Hoe kunnen we suiker telen zonder contractarbeid?’ ‘Wees nu eens heel eerlijk: wat voor voordeel heb je eigenlijk van die contractarbeid?’ ‘Nou, ze moeten gaan werken waar wij

zeggen, voor een vast loon, en als ze niet willen, kunnen we op onze rechters rekenen om hen te dwingen.’ ‘Wel verdomme,’ stooft Whip op. ‘Lezen jullie dan nooit kranten? Natuurlijk zullen onze arbeidswetten door Amerika worden afgewezen.’ ‘Dan willen we niet bij Amerika horen,’ antwoordde een van de jonge Hewletts. ‘Wat wil je dan?’ vroeg Whip beleefd. ‘Bij Engeland horen. Dat laat contractarbeid toe. Of zelfstandig blijven.’ Whip stond verstomd. De revolutie liep hem uit de hand. Eerst stak Cleveland een spaak in het wiel en nu praatten de oorspronkelijke samenzweerders over inlijving bij Engeland. ‘Kijk,’ zei hij bedachtzaam, ‘je hebt die oude contractarbeid niet nodig. De laatste elf jaar heb ik niemand van mijn mensen voor de rechter gesleept. Als ze weg willen, best. Ik geef ze goed te eten, ben eerlijk, maak een grapje—en ze produceren méér suiker voor mij dan ze voor jullie allemaal samen maken. Geloof me: dat is de manier waarop we in de toekomst moeten werken.’ Een van de jonge Hewletts voelde zich door die zienswijze op zijn tenen getrapt en zei dom: ‘Er is nog iets wat je voor de mannen doet, Whip.’ ‘Wat dan?’ ‘Je gaat ook met hun vrouw naar bed.’ Als een vulkaan die op het punt staat een nieuw eiland te vormen rees Wilde Whip uit zijn stoel op, deed een uitval naar de Hewletts en zou de man die hem beledigd had flink toegetakeld hebben als de andere leden van het Comité hem niet hadden tegengehouden. Die avond ontbood Micah Hale Whip in zijn kamer in de Koningsstraat. ‘Je moet weg van de eilanden, Whipple.’ ‘Maar de revolutie loopt mis,’ protesteerde Whip. ‘Revoluties lopen altijd mis,’ antwoordde Micah. ‘Die ellendelingen praten over aansluiting bij Engeland of zelfstandig blijven. Alleen om een paar dollar méér te verdienen met hun arbeidscontracten.’ ‘Daar gaat het allemaal niet om, Whipple. Je bent een smet op de nieuwe natie en voor ons aller bestwil moet je gaan.’ ‘Maar ik wil tegen dat laaghartige voorstel om te capituleren ingaan. Ik wil deze revolutie niet...’ ‘Eruit!’ donderde Micah. ‘Ik probeer

Hawaï te redden en ik kan dat niet als jij hier bent. Je bent een slechte, corrupte onruststoker. Er is op deze eilanden geen plaats voor jou. Vertrek!’ De oude man duwde Whipple de deur uit. Daarom reisde Whip in de beslissende jaren die volgden rond met zijn Chinees-Hawaïaanse vrouw. Zijn twee littekens in zijn gezicht staken af tegen haar fonkelende schoonheid. Van een afstand volgde hij de ontwikkelingen thuis. Hij was in Rio toen het bericht binnenkwam van McKinley’s verkiezing tot president en hij hield net lang genoeg op met werken om tegen Ching-Ching—zo noemde hij zijn vrouw—te zeggen: ‘Binnen twee jaar horen de eilanden bij Amerika. Goddank dat het voorbij is.’ ‘Gaan we dan terug om te feesten?’ vroeg Ching-Ching. ‘Nee,’ gromde Whip. ‘Dat is het feest van oom Micah. Het enige dat ik heb gedaan is hem op gang helpen.’ Hij praatte niet meer over annexatie want hij was iets op het spoor gekomen wat bijna even ingrijpende gevolgen voor Hawaï zou hebben als de inlijving bij de Verenigde Staten. Op een morgen stormde hij de kamer van zijn vrouw in hun hotel in Rio de Janeiro binnen en riep: ‘Ching-Ching! Ik wil je wat laten proeven.’ ‘Wat doe je?’ lachte ze, want ze was nog niet op en hij reed een tafeltje naar binnen met een bord, een mes en een vork erop. ‘Ik heb een van de heerlijkste dingen voor je die er bestaan. Knoop een handdoek onder je kin.’ Hij wierp haar een van zijn overhemden toe en knoopte de mouwen rond haar knappe, olijfkleurige keeltje. Toen haalde hij uit een papieren zak een grote, goudkleurige, cilindervormige ananas. Hij hield hem aan zijn stekelige bladeren omhoog en vroeg: ‘Heb je ooit een volmaaktere vrucht gezien dan deze?’ ‘Erg groot voor een ananas,’ merkte Ching-Ching op. ‘Waar heb je die vandaan?’ ‘Meer dan drie kilo. Ze hebben me verteld dat schepen die regelmatig meebrengen uit Frans-Guyana. Ze worden cayennes genoemd; maar wacht tot je er een geproefd hebt.’ Met een lang, scherp mes schilde Whip de harde bast eraf en

haalde de grote hoeveelheid pitten er uit. Al snel rook de hele kamer heerlijk; goudgeel sap drupte van de punt van het mes en maakte vlekken op het tafelkleed. ‘Pas op, Whip!’ waarschuwde zijn vrouw. ‘Hij drupt.’ ‘Daardoor ruikt het zo lekker,’ legde hij uit. Met een stevige haal door het midden van de ananas halveerde hij die; toen sneed hij een prachtig ronde, zware, goudgele, geurige plak af. Hij legde deze op het bord, gaf Ching-Ching een vork en nodigde haar uit haar eerste cayenne te proeven. ‘Dat is goddelijk!’ riep ze met een paar druppels van het zurige sap op haar kin: ‘Waar zei je dat die groeien?’ ‘Noordelijker.’ ‘Die zouden we op Hawaï moeten planten,’ stelde ze voor. ‘Dat ben ik ook van plan,’ antwoordde hij.

Toen Micah Hale bijna zesenzeventig was en vermoedder dan hij durfde toegeven, kwam in Honoloeloe het bericht binnen dat het Huis van Afgevaardigden in Washington uiteindelijk de annexatie had goedgekeurd met tweehonderdnegen stemmen vóór en eenennegentig tegen. Die avond begon Micah te bidden want onder het eten zei hij tegen zijn vrouw Malama: ‘Nog twee weken en we weten wat de Senaat gaat doen.’ ‘Heb je er vertrouwen in?’ vroeg zijn elegante Hawaïaanse vrouw. ‘Als bidden tot een begrijpende God iets uithaalt, dan heb ik er vertrouwen in.’ De Hales aten bij kaarslicht en zaten tegenover elkaar zodat zij vlot met elkaar konden praten. Malama was met haar vierenzestig jaar eerder statig dan levendig. Zij was niet zo dik geworden als veel van haar Hawaïaanse zusters en haar zilvergrijze haar kreeg glans door het zwakke licht. Zij had de elegante gewoonte behouden haar hoofd vragenderwijze even schuin te houden als iets haar boeide; nu zei ze zacht: ‘Het zal goed zijn als Hawaï in Amerika opgaat. Wij zijn een stel arme, zwakke eilanden en iedereen die ons de laatste vijftig jaar echt had willen hebben, had ons zo kunnen innemen. Het is beter zo.’ Micah, die voor een ogenblik opgelucht was door het goede nieuws van het Congres, vroeg: ‘Weet je, Malama, dat het mij spijt dat jouw man de laatste vijf jaar alles heeft moeten doen?’ ‘Iemand moest het doen,’ zei zij tegen de stramme, strenge zendeling. ‘Van alle Hawaïanen heb jij dat het beste begrepen,’ zei hij. ‘Maar dat was te verwachten van de dochter van Noelani, de kleindochter van Malama. Toen hij deze grote namen uitsprak, kreeg hij onverwacht tranen in de ogen. Hij wilde zijn gezicht met zijn handen bedekken maar Malama zag het. Als zij nu naast haar echtgenoot gezeten had, zou zij hem—naar Hawaïaans gebruik—getroost hebben, maar op deze belangrijke avond zaten zij niet naast elkaar; alleen ideeën, geen liefde, wisselden zij uit. Micah zei: ‘Het zou zo veel beter zijn gelopen als jij koningin zou zijn geweest in plaats van Liliuokalani. Jij zou het

begrepen hebben maar zij zou het nooit gekund hebben.’

‘Nee,’ zei Malama langzaam, ‘het was beter dat wij een eigenzinnige, grillige Hawaïaanse hadden. Laat de wereld ons zien sterven zoals we werkelijk zijn.’ ‘Sterven?’ herhaalde Micah verrast. ‘Ja, sterven,’ zei Malama zacht maar beslist. ‘Onze eilanden zullen spoedig oosters zijn; voor Hawaïanen zal er geen plaats meer zijn.’ Micah vond de kritiek van zijn vrouw vreemd en zei: ‘Maar in de grondwet hebben we expres garanties tegen de Japanners opgenomen.’ ‘Dat is maar op papier, Micah,’ zei ze. ‘Wij Hawaïanen weten dat we uit de kano gegooid worden.’ ‘Jullie zullen worden beschermd!’ riep Micah. ‘Wij hadden vroeger ook een grondwet die geacht werd ons te beschermen,’ zei Malama, ‘maar die kon niet voorkomen dat de suikerovers onze landerijen afnamen en daarna ons land.’ ‘Malama,’ riep Micah uit. ‘Wil je beweren dat uitsluitend hebzucht aan deze revolutie ten grondslag ligt? Weiger je dan gewoon in te zien dat de krachten van de Amerikaanse democratie hier aan het werk zijn?’ ‘Het enige dat ik kan zien is dat niemand ons wilde toen onze velden nog dor waren, maar nu ze vol suikerriet staan wil iedereen ons. Welke conclusie kan ik anders trekken?’ Micah was verstoord over de wending die dit gesprek nam en hij ging ver terug in het verleden: ‘Herinner je je nog de eerste keer dat ik je zag? In San Francisco? Ik zei toen voordat ik ooit een suikerveld had gezien: “Hawaï moet een deel van de Verenigde Staten worden.” Ik dacht dat op grond van morele overwegingen en mijn motieven zijn nooit veranderd.’ ‘Die van jou niet, Micah. Maar die van de anderen. Uiteindelijk ben je door een roversbende jammerlijk gebruikt.’ ‘O nee, Malama! Uiteindelijk heb ik hen gebruikt. Hawaï wordt nu geannexeerd op mijn voorwaarden.’ ‘Hawaï werd met bedrog ontstolen,’ zei Malama koel. ‘Wij arme, edelmoedige Hawaïanen werden misbruikt, belogen, in het openbaar vernederd en van onze onafhankelijkheid beroofd.’ ‘Nee,’ protesteerde Micah; hij

stond op en liep om de tafel heen naar zijn vrouw. ‘Ik wil liever niet dat je me nu aanraakt, Micah,’ zei ze zonder bitterheid. ‘Wat denk je dat ik gevoeld heb toen ik mijn Hawaïaanse vrienden ontmoette en zij mij vroegen: “Hoe heeft Micah zoiets over ons kunnen schrijven?”’ ‘Wat kunnen schrijven?’ riep Micah en ging bedroefd terug naar zijn stoel. ‘Ik heb nooit iets over jullie geschreven.’ Tot zijn verbazing haalde Malama uit haar zak, waar zij het vol bitterheid voor een ogenblik als dit had bewaard, een knipsel uit een van zijn belangrijkste artikelen en bedroefd las zij voor: ‘“De oorspronkelijke bewoners zijn voor het grootste deel analfabeten, afgodendienaars, dol op de ijdele show van koninklijke praal en niet geschikt om zichzelf te regeren.” Wat een verschrikkelijke woorden.’ ‘Maar ik schreef niet over jou,’ protesteerde hij. ‘Ik schreef het om deze eilanden tot een deel van Amerika te helpen maken.’ ‘Je schreef over Hawaïanen,’ zei Malama rustig. Micah zat in zijn witte pak naar het tafelkleed te staren dat hij jaren geleden uit China had meegebracht. Hij was verbaasd over het standpunt dat zijn vrouw in deze zaak innam en hij zocht verschillende verklaringen om haar duidelijk te maken voor welke keuze hij had gestaan. Toen hij echter naar haar ernstig beschuldigende gezicht keek, begreep hij dat dit geen zin had. Daarom zei hij: ‘Het spijt me als ik je daarmee gekwetst heb, Malama.’ En zij antwoordde: ‘Het spijt mij, Micah, dat ik over onplezierige onderwerpen gepraat heb op de avond van je triomf. Maar we moeten elkaar niet met woorden voor de gek houden. Hawaï werd ons ontstolen. Zijn vrijheid is geroofd.’ Statig stond deze dochter van de alii op, schopte met haar voet haar sleep opzij en verliet de eetkamer. Diep bedroefd zag Micah haar weggaan, legde toen een paar minuten zijn hoofd op de tafel, stond op en ging naar zijn werkkamer. Daar stelde hij een lange, bewogen brief met instructies op voor zijn vertegenwoordigers in Washington waarin hij schreef: ‘Je

moet elke senator minstens eenmaal per dag opzoeken. Zeg hem dat het duidelijk de taak van Amerika is Gods genade op deze eilanden te brengen. Wij kunnen niet langer wachten want de Japanners en de Engelsen beginnen vervelend te worden; uitstel is zelfmoord. Praat met hen. Laat geen argument ongebruikt, en als de senatoren van Louisiana en Colorado onoirbare middelen gebruiken, vecht dan terug. Wij moeten deze eilanden tijdens deze zitting Amerikaans maken. In jullie handen leg ik het lot van Hawaï.’ In de dagen die volgden ontliepen Micah en Malama elkaar zoveel mogelijk. Met elke opgetogen brief die uit Washington arriveerde en waarin stond dat hun kansen in de Senaat steeds beter stonden werd de afstand tussen de Amerikaanse zendeling en de Hawaïaanse alii groter. En het werd Micah wel duizend maal duidelijk gemaakt hoe verdrietig het is als je een soevereine staat kapot maakt. Het was juist dat Hawaï Amerikaans werd; het was onvermijdelijk. Hij werd steeds trotser op zijn bijdrage aan deze zegen. Maar het was ook tragisch en in deze laatste dagen was er meer tragedie dan vreugde. Op zes juli 1898 accepteerde de Senaat Hawaï tenslotte met tweeënveertig stemmen vóór en eenentwintig tegen. Op de publieke tribune van de Senaat huilde David Hale, de persoonlijke afgezant van Micah naar het Congres; zijn assistent, Micah Whipple, zei: ‘Dit is het begin van Amerika’s grote rol in de wereldpolitiek.’ Een week later, op dertien juli, bereikte het nieuws Honolulu en een opgewonden matroos schoot zijn geweer leeg. De sfeer was gespannen en sommige mensen dachten dat dit misschien het begin van een contrarevolutie was, maar spoedig ging het opwindende bericht als een lopend vuurtje door de stad en de mensen renden de straat op en omhelsden elkaar. Het was een wilde, vreugdevolle dag; er was genoeg spektakel om overal ter wereld te worden gehoord. Wilde Whip Hoxworth in de oerwouden van Frans-Guyana hoorde het nieuws pas twee maanden later. Toen hij het vernam, zei hij tegen Ching-Ching:

‘Nu zijn we eindelijk Amerikanen. Merk jij het verschil?’ ‘Jij mag dan Amerikaan zijn,’ antwoordde Ching-Ching, ‘ik ben nog altijd Chinese. Ik denk dat ik in jouw land nooit gewenst zal zijn.’ Op twaalf augustus 1898 kwam Hawaï door een proclamatie van president McKinley bij de Verenigde Staten maar op de eilanden leek deze blijde gebeurtenis meer op een begrafenis dan op een geboorte. De Hawaïanen kwamen die dag hun huis niet uit want ze treurden in stilte. Een groot aantal Amerikanen echter liep in nauwsluitende pakken, met bruine hoge hoeden op en schoenen van patentleer aan over de straten. Ze droegen opzichtige insignes waarop Uncle Sam stond die in het huwelijk trad met een negervrouw—de fabrikanten op het vasteland hadden niet geweten hoe ze een Hawaïaanse moesten uitbeelden—en de tekst: ‘Dit is onze trouwdag.’ Om de Hawaïanen te ontzien werden de plechtigheden die dag kort gehouden. Er marcheerden soldaten en matrozen van een Amerikaans oorlogsschip kwamen aan wal. Om kwart voor twaalf kwam een groep notabelen die voor de revolutie verantwoordelijk was op de tribune met Micah Hale aan het hoofd. Toen hij zijn plaats innam, keek hij naar wie aanwezig waren. Hij zag Amerikanen, Chinezen, Portugezen en Japanners maar geen enkele Hawaïaan. Toen de eens zo indrukwekkende fanfare het Hawaïaanse volkslied inzette, leek het geluid van de hoorns veel op wat een stel beginnelingen zou presteren, want één voor één waren de Hawaïaanse leden van het orkest huilend weggelopen omdat zij de zang van hun natie niet wilden blazen. Het lied eindigde in een snik en Micah begon te lezen: ‘Met volledig vertrouwen in het eergevoel, de rechtvaardigheid en de vriendschap van het Amerikaanse volk...’ Hij had van deze dag voor het eerst gedroomd toen hij in 1849 door de prairies van Nebraska trok. Nu, bijna een halve eeuw later, had hij die droom waar kunnen maken. Er was die dag één Hawaïaanse op de tribune: Malama Kanakoa Hale, want Micah had haar gezegd: ‘Het is je

plicht'—en als alii had zij deze woorden begrepen. In koninklijk zwart en purper gekleed, met een hoed met bloemen op en een ivoren waaier in de hand was zij een indrukwekkende figuur, het laatste symbool van haar overwonnen volk. Zelfs toen de oorlogsschepen hun eenentwintig saluutschoten afvuurden en de vlag die zij zo had liefgehad werd gestreken, bezat ze de kracht recht voor zich uit te kijken. 'Ze zullen me niet zien huilen,' mompelde ze bij zichzelf. Maar toen de plechtigheden waren afgelopen, gebeurde er iets heel schandaligs; voor Malama zou het voor altijd het onfatsoen symboliseren waarmee haar volk vernietigd was. Toen de Hawaïaanse vlag gestreken was, pakte een Amerikaan die. Voordat hij tegengehouden kon worden glipte hij ermee weg naar het souterrain van het paleis waar hij de vlag met een grote schaar in stroken knipte en die als souvenir van die dag in omloop begon te brengen. Er werd Micah een stukje van de vlag in de hand gedrukt. Hij keek wat het was maar zijn ogen waren zo vermoeid van het schrijven van brieven ten behoeve van Hawaï dat hij niet goed kon zien wat hij in zijn hand had. Onwillekeurig pakte hij het. Toen zag hij dat het een stuk van de acht strepen, het symbool van de acht eilanden van Hawaï, en een hoekje van het veld was en hij beseftte hoe schandelijk deze trotse vlag was behandeld. Hij frommelde het stukje stof haastig weg om te voorkomen dat zijn vrouw het zou zien en zich nog dieper vernederd zou voelen; maar toen hij het lapje in zijn zak stak hoorde hij achter zich een kreet van verdriet. Hij draaide zich om en zag dat zijn vrouw tenslotte toch haar gezicht vol schaamte met haar handen moest bedekken. Toen de negentiende eeuw ten einde liep en Hawaï eraan gewend raakte deel van de Verenigde Staten uit te maken, werd het de inwoners van Honolulu langzamerhand duidelijk dat de familie Kee zich aan het ontwikkelen was tot een van die grote, ingewikkelde Chinese groepen die alleen al door hun aantal voorbestemd

waren een belangrijke rol in de samenleving te spelen. In de eerste plaats was daar de oude mevrouw Kee—in de familie gewoon bekend als de Tante van Wu Chow—die nu tweeënvijftig jaar was en krom van het harde werken. Daarnaast waren er haar vijf intelligente zoons, Azië, Europa, Afrika, Amerika en Australië en hun vijf vrouwen: een vruchtbaar nageslacht met in totaal achtendertig kinderen terwijl er nog meer op komst schenen te zijn. Tegen het einde van de eeuw bestond de familie Kee dus al uit negenenveertig personen van wie velen de huwbare leeftijd bijna hadden bereikt. Over een jaar of twintig zouden er waarschijnlijk ruim tweehonderd Kees zijn. Nyuk Tsin, die nog altijd door de gehele stad ananas en tarostengels in het zuur verkocht—met haar twee manden aan haar bamboejuuk en haar rieten punthoed zwierf ze door de stegen van de Chinezen wijk—was erg blij met de uitbreiding van haar nageslacht. Telkens als zij op haar dagelijkse venttochten op het punt kwam waar de Hotelstraat de Maunakeastraat, in het centrum van de Chinezenwijk, kruiste, voelde zij zich gloeien van tevredenheid. Jaren geleden had zij een koele berekening gemaakt dat van haar vijf zoons—die de wereld onder elkaar hadden verdeeld—Afrika de bekwaamste zou worden. Hij had een goede opleiding gekregen en nu, eenendertig jaar oud, was hij een van de leidende figuren in de Chinese gemeenschap: Afrika Kee, advocaat. Het stond zo met gouden letters op het naambordje, maar wat er niet bij stond was dat het huis waarin zijn kantoor was gevestigd zijn eigendom was en dat verschillende winkels in de Chinezenwijk óf van hem óf van zijn broers waren. Wie nu precies eigenaar was van die huizen was van weinig belang, want hoewel Azië Kee voor de buitenwereld eigenaar was van het goed lopende restaurant in de Hotelstraat, was het in feite eigendom van de familie Kee. Onder leiding van Nyuk Tsin hadden de vijf broers een combinatie gevormd die op Hawaï met de welsprekende term ‘hui’—uitgesproken als ‘hoei’—

werd aangeduid. Deze informele corporatie, de grote Kee-hui, beheerde in feite het familie-inkomen. Toen de knappe vrouw van Australië, het meisje Ching, van haar familie een kleine erfenis kreeg, ging die niet naar Australië of naar zijn kinderen. Die ging naar de hui want geen lid van de familie Kee kon de weldaden schatten die hij aan de hui te danken had. Zijn kleren, zijn opleiding, de opleiding van zijn zoons, zijn huis, het beginnen van een eigen zaak: alles was door de hui betaald. En ook al zou hij bereid zijn alles wat hij gedurende de rest van zijn leven zou verdienen aan de hui af te staan, hij zou nooit zijn schuld aan de hui kunnen terugbetalen. Niemand voelde die verplichting sterker dan Afrika. Dank zij het harde werken van zijn vier broers had hij in Michigan rechten kunnen studeren. Om hem de gelegenheid te geven aan de universiteit te blijven studeren hadden zij zich van alles ontzegd. Toch klaagden zij nooit want zij waren het met Nyuk Tsin eens dat de knapste van de groep een opleiding moest krijgen om de rest te helpen beschermen. En dat deed Afrika Kee dan ook. Op dat moment bezat de Kee-hui zeven bedrijven en Afrika leidde die alle over het smalle pad tussen conservatieve voorzichtigheid en onstuimige doortastendheid. Hij financierde iedere nieuwe onderneming en gaf raad wanneer vroegere moesten worden beëindigd. Hij bepaalde welke onroerende goederen gekocht moesten worden, welk hoekhuis voor een winkel moest worden gehuurd en naar welk college op het vasteland de kleinzoons van de familie Kee moesten worden gezonden. Op dat moment was hij het beleidscentrum van een piepklein Chinees imperium van vieze winkeltjes, povere pogingen om geld te verdienen, en kleine stukjes land. Het lag echter niet in zijn bedoeling dat het Kee-imperium klein zou blijven. Telkens als hij zijn broers ontmoette—zij met een vlecht en in Chinese kleren, hij kortgeknipt en in de kleren die hij in Michigan had leren dragen—hield hij hen hetzelfde voor: ‘Deze hui moet groeien.’

Om dat te bereiken gokte Afrika op een manier die zijn vader plezier zou hebben gedaan en de Kees kochten zelden iets zonder er binnen een week fors geld op te lenen om nog meer te kunnen kopen waarop dan ook weer zo gauw mogelijk geleend werd. Alle winkels van de Kees kochten op krediet maar alle schulden werden stipt op tijd betaald. De hui had nooit baar geld: er waren altijd schulden waar een haole grijze haren van gekregen zou hebben, maar onder Afrika's berekenende leiding begon de hui te bloeien. Nyuk Tsin, die erg ingenomen was met de manier waarop hij zakelijke problemen regelde, bemoeide zich niet met de familie zaken behalve in drie gevallen. Elk kind uit de familie Kee moest een opleiding krijgen en in het jaar 1900 trof die ogenschijnlijk berooide Chinese familie voorbereidingen drie kleinzoons naar een college in Amerika te sturen—om voor dokter, tandarts, advocaat te studeren—en binnen tien jaar zouden er nog veertien Kees klaar staan. Nyuk Tsin zelf liep op blote voeten voor het onderwijs op het vasteland geld te sparen en het kon haar niet schelen dat de vrouwen van haar zoons gedwongen waren hetzelfde te doen. De groeiende familie leefde verschrikkelijk zuinig om iedere cent opzij te leggen voor de opleiding van een begaafd kleinkind. In deze vastberaden houding werd Nyuk Tsin voortdurend gesterkt door de Engelsman met de felle ogen, Uliassutai Karakoram Blake, die het leuk vond om van de school van de Anglicaanse Kerk naar haar toe te wandelen en Chinees met haar te spreken. Hij zei: 'Ik heb vroeger de Yankees vervloekt omdat ze Hawaiï bedreigden en ik heb zelf eens tegen Amerika willen vechten, maar toen de annexatie plaatsvond, heb ik mijn schouders opgehaald en gezegd: "Amerika is niet erger dan Engeland. Het zijn allebei boeven en het maakt niet uit of je nu van de kat of van de kater gebeten wordt'. Hij spoorde Nyuk Tsin aan haar kleinkinderen zoveel mogelijk te laten leren. 'Heb je al eens ooit uitgerekend, Tante van Wu Chow, wat het je heeft

gekost om Afrika rechten te laten studeren? En hoeveel je er al voor teruggekregen hebt? Nu, je kunt er zeker van zijn dat je er in de toekomst nog veel meer voor terugkrijgt.’ Hij sprak in bloemrijke taal en zijn grote snor krulde als hij in de kleine kamer aan de Nuuanustraat over de toekomst sprak:

‘Natuurkunde, wiskunde, speculatie! Wie weet waar dat toe kan leiden? Maar waar ze ons ook zullen brengen, Tante van Wu Chow, het staat vast dat alleen een ontwikkeld man mee zal kunnen komen.’ Zij voelde zich altijd verkwikt na een gesprek met Uliassutai Blake; ze wilde dat zij bij zo’n leraar op school had gezeten. De excentrieke Engelsman vond het echt plezierig te praten met een van beide mensen die zijn dynamische kijk op de wereld begrepen. De andere was een magere, jonge revolutionair met haviksogen die op Hawaï zijn toevlucht had gezocht: Sun Yat Sen. Hij begreep nog beter dan Nyuk Tsin waar Blake over sprak. Het tweede geval waarin Nyuk Tsin haar familie de wet voorschreef was bij de huizen. Zij vond het geldverspilling statige huizen te bouwen, vooral omdat behoorlijke mensen hun tijd aan werken buitenshuis besteedden. Daarom huisvestte zij haar kinderen zoveel mogelijk in het kale houten huis en de aangebouwde hutten. Natuurlijk konden niet alle negenveertig Kees in die vrij grote keet wonen, maar het was toch een verbluffend groot aantal. Azië en zijn gezin mochten achter het restaurant wonen; Europa kreeg toestemming om met zijn kroost boven de groentewinkel te wonen, maar alle anderen huisden op een of andere manier in het huis aan de Nuuanustraat. Daar maakten de Hawaïaanse vrouwen behoorlijk eten klaar, de kinderen leerden daar het afgrijselijke Engels spreken, en aten poi. In 1899 had Afrika zich heel goed een eigen huis kunnen veroorloven maar hoewel Nyuk Tsin hem met elke cent waarover de hui beschikte liet goochelen, achtte zij hem niet in staat te beslissen waar hij wilde wonen. Daarom woonde hij op zijn eenendertigste met een vrouw en vijf kinderen nog altijd

in het oude huis. ‘Dat spaart geld,’ zei zij. Er waren in het overvolle huis nu vier ukeleles en de dikke Apikela met haar witte haar leerde met veel geduld al haar kleinkinderen het kleine instrument bespelen. Het was een lawaaierig huishouden met een Hawaïaanse moeder en een hardwerkende, stille Chinese tante. Het derde geval waarin Nyuk Tsin haar familie haar wil oplegde was bij de aankoop van land. Haar honger als Hakka naar dit belangrijkste artikel ter wereld was onverzadigbaar; ze werd door een steeds terugkerende nachtmerrie achtervolgd: ze zag dat haar kleinkinderen voortdurend in aantal toenamen; er was nooit land genoeg voor elke Kee om op te kunnen gaan staan en zijn armen uit te kunnen steken. Wanneer de Kee-hui na het betalen van de schoolgeldrekeningen een paar dollar over had, wilde zij daarom steeds dat zij méér land aankochten. Maar dat was in Honoloeloe niet gemakkelijk want over het algemeen werd land, het kostbaarste bezit van Hawaï, niet verkocht maar alleen verpacht. Het werd ook niet in percelen of morgen verdeeld: het werd verpacht per vierkante meter. De Hoxworths bezaten reusachtige stukken land die zij geërfd hadden van Alii Nui Noelani; de Hewletts hadden ook veel land geërfd van de tweede vrouw van de oude zendeling. De familie Kanakoa had heel grote landerijen; de Jandersen en de Whipples bezaten weliswaar weinig in eigendom maar hadden geweldige stukken gepacht. Wie land had, werd rijk—het was een ijzeren wet bij de grote haole families nooit grond te verkopen. Hawaïanen wilden wel verkopen maar hun grond lag gewoonlijk ver buiten de stad. Toen het kromme Chinese vrouwtje dus besloot voldoende land in Honoloeloe te kopen voor haar steeds groter wordende familie, kwamen haar belangen rechtstreeks in conflict met de gevestigde welgestelden op het eiland. Hiervóór heb ik al opgemerkt dat, als de haoles op Hawaï zich tegen de Chinezen hadden willen beschermen, zij Uliassutai Karakoram Blake hadden moeten

neerschieten. Die kans lieten zij voorbijgaan en de Chinezen kregen een goede opleiding. En als de haoles in 1900 hun voorrechten nog altijd hadden willen behouden—en kennelijk wilden zij dat—hadden zij Nyuk Tsin moeten neerschieten; maar niemand had ooit van haar gehoord. Zij dachten dat de drijvende kracht achter de familie Kee de advocaat was, Afrika, en zij hielden hem zorgvuldig in de gaten. Eind 1899 merkte Afrika dat hij voor- noch achteruit kon en hij moest zijn tante melden: ‘Het wordt vrijwel onmogelijk land te kopen. De haoles willen gewoon niet verkopen.’ ‘Over hoeveel geld beschikt de hui?’ vroeg Nyuk Tsin. ‘Vierduizend dollar in kas en we kunnen meer vrijmaken.’ ‘Heb je geprobeerd industrieterrein aan de Koninginnestraat te kopen?’ ‘Niet gelukt.’ ‘Pachten?’ ‘Niet gelukt.’ Het Kee-imperium werd bijna vóór het tot stand gekomen was klem gezet. En misschien zou daar geen verandering in gekomen zijn als het niet op dramatische wijze hulp had gekregen van een rat.

Op *Thanksgiving Day* 1899 legde de H&H-stoomboot *Maui* in de haven aan na een reis uit Bangkok via Singapore, Hong Kong en Yokohama. Toen de matrozen hun meertouwen handig door de lucht slingerden en daarna de tros er achter aan gooiden, sprong de bruine rat die het fortuin van de Kee-hui zou redden van het schip af naar de wal—onder de vlooiën. Het beest rende een paar stegen door en nestelde zich tenslotte in de gore keuken van ene familie Chang. Op twaalf december 1899, toen de oude eeuw op sterven lag, lag er een oude man die Chang heette op sterven. Een verschrikkelijke koorts scheen te huizen in grote, purperen bulten in zijn oksels en zijn liezen. Toen dokter Hewlett Whipple van het Ministerie van Volksgezondheid zijn weg door de stegen zocht om uit te maken of de man een natuurlijke dood gestorven was, keek hij

bezorgd naar het lijk. ‘Deze man mag niet begraven worden,’ zei hij; en binnen tien minuten was hij buiten adem terug met twee andere jonge dokters die allebei een boek met ziektebeelden bij zich hadden. De drie mannen bekeken het lijk zwijgend en staarden elkaar verbijsterd aan. ‘Is het soms ...?’ vroeg dokter Whipple. ‘De pest,’ antwoordde zijn collega. ‘Moge God ons genadig zijn!’ bad Whipple. De drie dokters liepen rustig terug naar het Ministerie van Volksgezondheid en probeerden voor het publiek verborgen te houden hoezeer ze geschrokken waren: ze wisten dat de pest in Calcutta eens in een paar weken duizenden slachtoffers had gemaakt. Er was geen geneesmiddel tegen bekend en wanneer een gemeenschap door die vreselijke ziekte werd getroffen, moest de epidemie angst en dood zaaiend uitwoeden. Toen de drie dokters op hun kantoor in het Ministerie waren aangekomen, deden zij de deur op slot en zaten een ogenblik zwijgend bij elkaar alsof zij trachtten moed te verzamelen voor wat zij nu moesten doen. Toen zei dokter Whipple, die het sterke karakter van zijn overgrootvader had geërfd slechts: ‘We moeten dat huis onmiddellijk in brand steken. We moeten een speciale begraafplaats inrichten en we moeten elk huis in Honoloeloe inspecteren. Het is van het allergrootste belang dat geen enkel ziektegeval voor ons verborgen wordt gehouden. Zijn jullie het daarmee eens?’ ‘Er zal geprotesteerd worden tegen het in brand steken,’ zei een van de andere doktoren. ‘We moeten wel, want anders krijgen wij een ramp van onvoorstelbare omvang,’ antwoordde dokter Whipple. ‘Zou het niet beter zijn met de oudere dokters te praten?’ Dat deden ze: in grote haast riepen ze hen bijeen. De oudere heren waren er zeker van dat hun jonge collega’s door een gewone ziekte die niet op de gebruikelijke wijze verliep in paniek geraakt waren. ‘Het is onwaarschijnlijk dat de pest heerst in Honoloeloe. We hebben die al zeventig jaar buiten de deur kunnen houden.’ Een ander zei: ‘Ik vind dat wij het lijk

moeten bekijken,’ en vier van de gevestigde artsen wilden naar de smerige hut in de Chinezenwijk gaan maar dokter Whipple protesteerde. ‘U zult onder de Chinezen consternatie wekken,’ waarschuwde hij. ‘Ik ben hard weggelopen om mijn collega’s te halen. Als u nu ook komt, weten zij dat er iets mis is.’ ‘Ik ben niet van plan mede te delen dat er pest in deze stad heerst vóór ik het zelf gezien heb’, zei een grote, fors gebouwde dokter, ‘en ik wil dat er twee ervaren mannen met mij mee gaan.’ ‘Maar voordat u gaat,’ vroeg Whipple toen hij zag dat zij zonder medische boeken wilden vertrekken: ‘Welke symptomen overtuigen u ervan dat het de pest is?’ ‘Ik heb de pest in China meegemaakt,’ zei de oudere dokter ontwijkend en uit de hoogte. ‘Maar welke symptomen dan?’ ‘Purperen bulten in de lies. Kleinere in de oksels. Hoge koorts en hallucinaties. En een opvallende lucht als je in een bult prikt.’ Dokter Whipple likte langs zijn kurkdroge lippen en zei: ‘Dokter Harvey, als u gaat, neemt u dan een politieman mee om het huis te bewaken. Wij moeten het vanavond in brand steken.’ Er viel een akelige stilte in de kamer en dokter Harvey vroeg tenslotte: ‘Dus het is de pest?’ Er heerste een beklemmende stilte, een ogenblik aarzelden de mannen. Toen zei dokter Harvey koppig: ‘Ik kan de noodzakelijke maatregelen niet goedkeuren voordat ik het zelf gezien heb.’ ‘Maar u neemt een politieman mee?’ ‘Natuurlijk. En jullie kunnen vast overleg plegen over wat we nu moeten doen...in het onwaarschijnlijke geval dat het inderdaad pest is’. Hij haastte zich weg en nam twee geschrokken collega’s mee; het duurde een hele tijd vóór hij terugkwam. In die tussentijd waren de drie jonge artsen die voor de quarantaine zouden moeten zorgen bang dat hun oudere confraters de noodmaatregelen niet zouden bekrachtigen zolang de pest niet duidelijk was uitgebroken—maar met zo’n liefdeloze veronderstelling onderschatten zij dr. Harvey toch. Na een uur rende hij het Ministerie van Volksgezondheid asgrauw binnen

met het bericht dat het de builenpest was. Hij had alle huizen in de onmiddellijke omgeving onderzocht en had nog een lijk plus drie stervenden ontdekt. Daarom had hij op grond van zijn eigen waarneming de brandweer al gewaarschuwd om in deze zaak van het allerhoogste belang onmiddellijk klaar te staan om in actie te komen. ‘Heren,’ hijgde hij, ‘Honoloeloe is al in de greep van de builenpest. Moge God ons de kracht geven die te bestrijden.’ Die avond begonnen de verschrikkingen. De vastberaden artsen riepen de regeringsambtenaren erbij en zeiden hun koel: ‘De enige mogelijkheid om deze gesel te bestrijden is: elk huis verbranden waar pest is uitgebroken. Verbranden. Verbranden. Verbranden!’ Een bange ambtenaar protesteerde: ‘Hoe kunnen we een huis in brand steken zonder toestemming van de eigenaar? In de Chinezen wijk kost het weken voor dat wij weten wie waarvan de eigenaar is. En ook als wij geen vergissingen begaan, zullen we processen krijgen.’ ‘Lieve hemel!’ riep dr. Harvey en sloeg zijn vuist op tafel. ‘Jullie praten over processen. Hoeveel mensen denk je dat er tegen kerstmis misschien dood zijn? Dat zal ik je vertellen. We mogen van geluk spreken als er minder dan tweeduizend doden zijn. Whipple hier kan dood zijn omdat hij het lijk heeft aangeraakt. Ik kan dood zijn omdat ik dat ook gedaan heb. En jullie kunnen allemaal dood zijn omdat jullie met ons in contact geweest zijn. Steek die verdorde huizen nu onmiddellijk in brand.’ De regering liet de brandweercommandant komen en vroeg of hij kans zag het ene huis in brand te steken en het belendende te sparen. ‘Er is altijd een zeker risico,’ antwoordde de brandweerman. Maar het kon wel? ‘Waait het vanavond?’ ‘Niet erg.’ ‘Kunnen jullie vier huizen in de as leggen? Helemaal?’ ‘Maar doe nog niets. Zeg nog niets.’ Die avond gebeurde er niets. De discussies duurden drie slopende dagen en de artsen waren verbijsterd over het uitstel. In de ongelooflijke krottenwijk die de

Chinezenwijk was ontdekten zij nog zesendertig nieuwe zieken en elf doden. Oude mannen begonnen plotseling te klagen over hevige koorts en pijn in de lies. Hun gezicht werd wit van de pijn, daarna vuurrood van de hoge koorts. Zij hadden verschrikkelijk veel dorst en zij stierven rillend, een afschuwelijke lucht om hen heen verspreidend als een van de bulten openbrak. De verwoestende pest greep om zich heen maar het pietluttige debat duurde voort. Tenslotte maakten de doktoren Harvey en Whipple de feiten algemeen bekend: 'Honoloeloe is in de greep van een builenpestepidemie. Op dit moment is nog niet te voorspellen hoeveel doden die zal eisen maar om de ziekte te bestrijden moeten zeer strenge veiligheidsmaatregelen worden genomen.' Overal in de stad ontstond nu paniek. Er werd een kordon rond de Chinezenwijk gelegd: niemand uit die wijk mocht eruit. Kerken en pen werd gevraagd naar andere havens uit te wijken en het leven in de stad kwam langzaam, moeizaam stil te liggen. Die laatste kerstmis van de negentiende eeuw was verschrikkelijk en het aanbreken van het nieuwe jaar en de nieuwe eeuw werd niet gevierd. In de week na kerstmis begon het verbranden van de huizen. Dokter Whipple en zijn mensen wezen de brandweerlieden waar zieken gestorven waren en nadat er voorzorgsmaatregelen genomen waren, werden hun huizen in brand gestoken. De Chinezenwijk viel ruwweg uiteen in het zakencentrum in de richting van de oceaan en de overvolle woonwijken in de richting van de bergen. En hoewel de pest begonnen was in de eerstgenoemde wijk, scheen die zich nu te concentreren in het dichtbevolkte woongebied. De artsen raadden daarom aan een geheel wijkgedeelte in de as te leggen. De regering ging daarmee akkoord, want door deze strook dwars door de stad plat te branden zou er een grens tussen die twee gebieden ontstaan. Onder het in brand te steken gebied viel ook het vroegere huis van dr. John Whipple, nu door sloppen omsloten; zijn achterkleinzoon voelde tranen

in zijn ogen komen toen hij het oude vaderlijk huis zag opgaan in de vlammen die hij zelf had aangestoken. Het was afschuwelijk een stad die met zoveel moeite was opgebouwd in de as te leggen, maar steeds werden er wéér huizen in brand gestoken en de Chinezen die uit de plat te branden wijken probeerden te vluchten, en zich door de stad trachtten te verspreiden werden door patrouilles tegengehouden. Er werden vluchtelingenkampen ingericht op kerkterreinen, waar tenten werden opgezet voor de mensen wier huizen waren platgebrand en waar afdakjes werden gemaakt om eten onder te koken. Er stond een kamp onder leiding van mevrouw Henry Hewlett, een ander onder mevrouw Rudolph Hale en een derde onder mevrouw John Janders dat op de hellingen van Punchbowl lag, de vulkaankrater die aan de rand van de stad oprees. Er werden dekens uitgereikt door groepen die de stad daarnaar afzochten; mevrouw Malama Hoxworth had hier de leiding. David Hale junior en zijn oom Tom Whipple zetten de veldkeukens op en hielden daar toezicht op waarbij ze te paard van het ene kamp naar het andere reden. Er werden inspectiegroepen opgericht; iedere kamer in ieder huis werd twee keer per dag gecontroleerd om er zeker van te zijn dat men nieuwe pestgevallen niet zou verzuimen te melden. In de lijn van de zendelingentraditie waaruit zij waren voortgekomen, belastten de Hales, de Hewletts en de Whipples zich vrijwillig met het bijzonder gevaarlijke werk de sloppen van de Chinezenwijk uit te kammen om er zeker van te zijn dat er geen lijken verborgen lagen. Zij zagen een afschuwelijk tafereel, een verschrikkelijke veroordeling van de rol die zij op Hawaï hadden gespeeld. De wegen in de Chinezenwijk waren niet bestraat, smerige steegjes die door elkaar kronkelden langs open riolen. De huizen waren bouwvallige keten die met palen overeind gehouden werden in de hoop dat men er nog een jaar huur uit kon slaan. Van binnen waren de huizen een verzameling ruimten zonder

ramen, keukens zonder water; hele huizenblokken hadden geen toiletten. De trappenhuisen hadden geen verlichting en de kelders die er waren stonden vol brandbare rommel. Circulatie van frisse lucht ontbrak. De Chinezenwijk was al na twee generaties overbevolkt, stikvol, en alles werd nog verergerd door het feit dat de mensen wier huizen al platgebrand waren er op een of andere manier in waren geslaagd door de quarantainekordons heen te glippen: ze bleven liever bij hun vrienden dan dat ze naar de vluchtelingenkampen werden verbannen. Maar met hen kwam de pest mee. Als iemand in de wereld een gebied had willen zoeken waar een rat met builenpestvlooien het gemakkelijkst het grootste aantal onbeschermden mensen had kunnen besmetten, zou de Chinezenwijk van Honolulu boven aan de lijst hebben gestaan. De politie was van die bedroevende overbevolking op de hoogte geweest; het Ministerie van Volksgezondheid was op de hoogte geweest van de slechte sanitaire toestanden en de huisbazen waren het beste van iedereen op de hoogte geweest welk gevaar zij in stand hielden. Maar niemand had een woord van protest laten horen, omdat de wijk in hoofdzaak eigendom was van de mensen die deze nu inspecteerden: de Hales, de Hewletts en de Whipples; en zij hadden gemerkt dat de Chinezen hun prompt betaalden. Nu dreigde de pest zich vanuit deze open wond over het eiland uit te breiden en de inspecteurs doorkruisten de besmette gebieden dapper dag na dag. Omdat zij zich daarbij aan levensgevaar blootstelden en 's nachts in kleine tentjes sliepen uit vrees hun huisgenoten aan te steken, dachten zij dikwijls: 'Waarom hebben we hier niet eerder iets aan gedaan?' Op vijftien januari 1900 waren er acht grote stukken volledig platgebrand. Talloze ratten die hun geïnfecteerde vlooien naar nog onbesmette delen van de stad hadden kunnen overbrengen waren vernietigd. Het zag er naar uit dat een algemene verbreiding van de pest voorkomen was. Er woonden al drieduizend Chinezen in vluchtelingenkampen

van waaruit zij de pest niet verder konden verspreiden, maar een nog onbekend aantal mensen zat in de nauwe krotten waar zij waren heen gevlucht. En die begonnen nu te doen wat de ratten niet hadden gekund. Toen de meldingen die avond op het hoofdkwartier binnenkwamen—iedere melding bracht berichten over nieuwe doden en nieuwe besmettingsgevallen—werd het dr. Whipple afschuwelijk duidelijk dat de epidemie niet tot staan was gebracht en dat het lot van Honoloeloe aan een zijden draad hing. Op de zestiende riep hij zijn artsen opnieuw bijeen: een groep uitgeputte mannen die zeer wel beseften hoe erg de volgende week kon worden. Zij hadden namelijk op grond van hun eigen inspecties vastgesteld dat de pest zich aan de noordkant van de Chinezenwijk genesteld had en nu in de gehele stad dreigde uit te barsten. Zij wisten dat zij op die dag óf definitieve stappen moesten doen om de ziekte terug te drijven óf de gehele gemeenschap aan de verschrikkingen ervan moesten blootstellen. En het enige middel dat zij ertegen kenden was vuur. Dr. Whipple was de eerste die het woord nam: ‘Gisteren hebben onze mensen negenentwintig nieuwe ziektegevallen geconstateerd.’ ‘Lieve hemel!’ riep dokter Harvey wanhopig uit. Hij legde zijn armen over elkaar op de tafel, legde zijn hoofd erop en nam aan dit gedeelte van het gesprek niet langer deel. ‘Alle ziektegevallen van deze week en de meeste doden zijn in de buurt van de bergen gevallen,’ verklaarde dr. Whipple en wees het gebied op een kaart aan, ‘goddank schijnt de ziekte zich meer de stad uit dan de stad in te verplaatsen.’ ‘Dat is dan ook het enige goede nieuws,’ snauwde een oudere arts die in het gebied bij de bergen zeven ziektegevallen had geconstateerd. Dr. Whipple aarzelde even en zei toen: ‘Het is duidelijk wat ons te doen staat.’ ‘Je bedoelt: die hele buitenwijk platbranden?’ ‘Ja.’ ‘Jezus, ze zullen uit elkaar springen van kwaadheid. Daar geven ze beslist geen toestemming voor, Whipple.’ Dr. Whipple wreef nadenkend over zijn voorhoofd en zei: ‘Weet j

ij een andere oplossing?’ ‘Luister, ik beweer niet dat je dit of dat moet doen,’ verklaarde de oude man. ‘Ik zeg alleen maar... Hemel, Whipple, er moeten vijfhonderd huizen in dat stadsdeel staan.’ ‘En allemaal besmet met de builenpest.’ ‘Ik wil voor die beslissing niet verantwoordelijk zijn!’ protesteerde de oudere dokter. ‘Ik ook niet,’ riep een ander. ‘Christus, Whipple, dat is de halve stad!’ Nog steeds met zijn hoofd op zijn armen vroeg dokter Harvey bars: ‘Als je bloedvergiftiging in je arm hebt en je weet zeker dat die je gehele lichaam zal vernietigen, wat doe je dan?’ Er kwam geen antwoord. Daarom sloeg hij na een ogenblik met zijn vuist op tafel er riep: ‘Nou, wat doe je dan verdomme? Je hakt hem eraf! Steek die wijken in brand. Nu!’ ‘Die beslissing kan alleen de regering nemen,’ zei dr. Whipple langzaam en met verstikte stem. ‘Maar het zal moeten gebeuren.’ ‘Wij trekken ons terug uit deze vergadering,’ waarschuwden twee van de doktoren. ‘Neem dat in het verslag op.’ Dr. Harvey riep: ‘En neem ook in het verslag op dat ik mij niet terugtrek. Steek die verdomde stad in brand of ga te gronde.’ Op de achttiende januari 1900 nam het noodcomité het besluit een zeer groot gebied van Honoloeloe plat te branden in een laatste wanhopige poging de bevolking te redden. En toen de wijken met rood waren ingekleurd, werden twee dingen duidelijk: ze lagen niet in het centrum van de stad maar in de delen met betere huizen; en vrijwel alle mensen die in het gebied woonden waren Chinezen. Twee leden van het kabinet kregen tranen in de ogen toen zij op de kaart keken. Iemand die Hewlett heette en die vrij veel Hawaïaans bloed in de aderen had, vroeg: ‘Waarom komt ellende altijd neer op diegenen die haar het minst kunnen dragen?’ ‘Je steekt de boel in brand waar de pest heerst,’ zei een lid van het kabinet die Hale heette. ‘En de pest heerst nu eenmaal onder de Chinezen.’ ‘Hou op met dat gepraat!’ riep de voorzitter. ‘Er doen al vervelende geruchten de ronde dat wij de Chinezenwijk in

brand steken als straf omdat de Pakes de rietvelden in de steek gelaten hebben. Ik wil in deze kamer dergelijk geklets niet horen. Wij steken de Chinezenwijk in brand omdat daar de pest heerst.’ Hewlett, die gedeeltelijk Hawaïaan was, vond dat hij ten onrechte op zijn nummer was gezet; daarom vroeg hij: ‘Zou je dit gebied ook in brand steken?’ en hij sloeg op de haole gebieden op de kaart, ‘als de pest daar heerste? Zouden jullie je eigen huis in brand steken?’ ‘De pest woedt niet in onze huizen,’ antwoordde de voorzitter. ‘Die zit bij de Chinezen.’ De negentiende januari gaf de brandweer al haar mensen die dag vrij met het advies zo lang mogelijk te slapen, omdat het op de twintigste hard werken zou worden. In de *Honoloeloe Post* van die dag stond: ‘Wij verzoeken alle burgers van onze stad morgen bijzonder op hun hoede te zijn en op te passen voor vonken. Hoewel de bekwame jongens van de brandweer meer dan eens bewezen hebben dat zij weten hoe ze het ene huis in brand moeten steken en het andere sparen, wordt het altijd aanwezige gevaar van een grote stadsbrand door de omvang van het werk van vandaag nog groter. In de gehele stad moet men bezems en emmers water bij de hand houden.’ Toen het nieuws van het voorgenomen platbranden in de Chinezenwijk bekend werd, ontstond er paniek en velen probeerden tevergeefs heen te breken door de kordons die iedereen binnen het pestgebied hielden. De bewoners van de plat te branden huizen werden bij elkaar gehaald. Zij marcheerden met sombere gezichten naar een vluchtelingenkamp op de helling van de Punchbowl. Van daaruit konden zij naar hun huizen kijken die aan het vuur zouden worden prijsgegeven. Deze laatste blik op de huizen waarvoor zij zo hard hadden gewerkt, maakte hen razend en er gebeurden die avond heel wat nare dingen. Een van de Chinezen die een beetje Engels kende, liep naar mevrouw John Janders, de directrice van het Punchbowl kamp en schreeuwde: ‘U doet dat met opzet!’ ‘Nee,’ zei ze rustig, ‘de

pest is de oorzaak.’ ‘Geen pest,’ riep de woedende Chinees. ‘Uw echtgenoot eigenaar van mijn winkel. Hij altijd zeggen: “Meer huur! Meer huur!” Ik niet betalen, daarom hij afbranden.’ ‘Nee,’ zei mevrouw Janders verstandig. ‘Meneer Apaka, de pest is de oorzaak. Geloof me, het kan niet anders.’ Maar de Chinezen meenden het beter te weten en die lange nacht van de negentiende januari keken zij naar de geheimzinnige lichten van de stad en wachtten bedroefd tot de branden zouden beginnen. Gelukkig was de twintigste een kalme dag zonder een bries die de geplande brand had kunnen aanwakkeren. Om acht uur ‘s morgens goten de brandweerlieden, volgens een vooraf uitgewerkt schema om de rest van de stad zoveel mogelijk te beschermen, flinke scheuten petroleum uit over een hutje, schuin tegenover het — al eerder afgebrande—huis van dr. Whipple. De hut moest beslist vernietigd worden want er waren al vijf slachtoffers van de pest in gestorven en er waren er nog drie in besmet geraakt. Om tien over acht ging er een lucifer in de petroleum en de vuile hut viel fel brandend in elkaar. Toen de hut in brand stond, stak er een lichte bries uit het noordoosten op. Die kwam langs de bergen omlaag en toen die, door de dalen in de richting van Honolulu werd geleid, nam de snelheid toe zodat de wind, tegen de tijd dat die de brandende hut bereikte, de vonken precies in de andere richting blies dan de brandweer had gewild. Na drie minuten stond een zestal hutten die niet op de lijst voorkwamen, in vlammen; de mensen konden echter gemakkelijk worden geëvacueerd en de hutten waren van weinig waarde. Daarom sloten de brandweerlieden de hutten in en doofden de vonken die naar het stadscentrum (waar de huizen veel waard waren) hadden kunnen overslaan. Om half negen kwam de grillige wind uit de heuvels met een plotselinge windstoot die een regen van vonken hoog de lucht in blies. Gelukkig was het terrein waar de wind heen blies al platgebrand; er bestond dus geen gevaar dat de vlammen zich

in die richting zouden uitbreiden. De wind leek echter uit de hel te komen want hij wakkerde plotseling weer aan en sloeg een regen van vonken over de grote kerk van de congregationalisten; de kerk was in 1884 gebouwd, recht tegenover de plaats waar het oude huis van de Whipples had gestaan. De kerk had twee hoge torens want de koning had geredeneerd: ‘Een mens heeft twee ogen om beter te kunnen zien en twee oren om beter te kunnen horen. Daarom moet mijn kerk twee torens hebben om God beter te kunnen vinden.’ Nu liepen de torens gevaar en de brandweerlieden vreesden dat, als een asdeeltje die hoge spitsen vlam zou doen vatten, de aanwakkerende wind vonken over het reeds afgebrande gedeelte heen zou jagen, recht het kostbare stadscentrum in. Twee moedige Hawaïanen klommen daarom langs de kerk omhoog om te proberen de spitsen te bereiken. Een van hen kwam op tijd om de beginnende brand uit te trappen, maar de ander niet; toen hij zich optrok boven de bovenrand van de toren, zag hij dat de spits al brandde en hij kon zich ternauwernood in veiligheid brengen. Binnen een paar minuten werd de grote, hoge kerk een brandende fakkel. De klok viel naar beneden en luidde nog tijdens haar val. Het beroemde pijporgel dat uit Londen was ingevoerd, smolt weg tot hompen waardeloos metaal en glas-in-loodramen vielen in het vuur. Toen de kerk fel brandde in de morgenwind, stonden veel mensen die het gebouw met hun geld en hun arbeid hadden helpen bouwen te huilen. Het belangrijkste was echter niet het verlies van de kerk, maar het feit dat door de grote hoogte ervan elke windstoot uit het dal het vuur verder aanwakkerde. Toen de mensen treurend aan de voet van de torens stonden, blies de wind hoog over hun hoofd een zee van vonken voort. Als de brand ‘s nachts had plaatsgehad, zou het een sprookjesachtig gezicht zijn geweest—dansende sterren van vuur tegen de donkere hemel—maar in een onheilspellend daglicht waren de laaiende vlammen niet mooi doch slechts

angstaanjagend. Ze joegen namelijk hoog door de lucht over de reeds verbrande wijken; een paar vonken vielen zonder schade aan te richten op verkoold land maar de meeste vlogen het centrum van de stad in waar ze op kurkdroge houten daken vielen. Daar ontstonden de vuren die vrijwel de gehele Chinezenwijk in de as zouden leggen. Met oudtestamentische nauwkeurigheid vlogen de gloeiende asdeeltjes van de christelijke kerk alleen op heidense huizen. Als de christenen in Honoloeloe van plan waren geweest ieder gebouw van een Chinees in de stad te verwoesten, hadden zij dit niet beter kunnen doen dan met de vonken die van hun tot ondergang gedoemde kerk afkwamen. De eerste brand in de Chinezenwijk in het centrum brak uit om tien over half tien toen een groot brandend stuk hout in een dichtbebouwd gebied viel en een centraal gelegen huis in vlammen zette. Groepen brandweermannen sloten het huis snel in om het vuur te blussen en met heel veel moeite slaagden zij daarin; maar terwijl zij daarmee bezig waren, zette een ander stuk brandend hout een wat apart staand huis in vlam. Aan de buitenkant zag het er als een gewoon huis uit, maar toen het begon te branden, renden alle Chinezen uit de buurt weg en de Hawaïaanse brandweerlieden werden in hun strijd tegen de vlammen alleen gelaten. ‘Kom terug!’ riep een oude Chinees telkens in een taal die de brandweerlieden niet konden verstaan. Hij klampte een jonge Chinees aan en riep tegen hem: ‘Zeg tegen hen dat ze terug moeten komen!’ Een paar moedige Chinezen renden naar het brandende huis, pakte de brandweerlieden bij de hand en trokken hen weg. ‘Beter jullie terugkomen!’ riepen ze. De brandweerlieden, die na de woelingen van de avond tevoren erg bang waren voor de Chinezen en gewaarschuwd waren dat de oosterlingen relletjes zouden kunnen veroorzaken als de branden begonnen, legden dit vreemde gedrag als het begin van een rel uit en stopten met het blussen om zich tegen de Chinezen te verdedigen. Dat was maar goed ook, want toen

ze wegliepen, vloog het huis de lucht in. Het huisje plofte met een goudkleurige steekvlam uit elkaar en toen begrepen de brandweerlieden het pas: dit was een van de geheime keten waar een Chinese koopman zijn voorraad petroleum had opgeslagen. Wat de brandweerlieden echter niet begrepen was dat de explosie, die op zichzelf al erg genoeg was, het begin was van iets nog veel ergers: uit de puinhopen schoot een reeks fantastische vuurpijlen over de stad. Sommige strooiden sterren door de lucht, andere tolden door straten en weer andere schoten hevig zigzaggend door de morgenlucht; tenslotte vielen ze dan op het dak van een huis en brandden daar fel totdat ook het omhulsel was verteerd. In de keet was namelijk niet alleen petroleum opgeslagen geweest maar ook een voorraad vuurwerk voor het Chinese nieuwjaar. Met het exploderen van de keet was alle hoop om de Chinezenwijk te redden vervlogen en de volgende zeven uur konden de angstige Chinezen op de helling van de Punchbowl achter het prikkeldraad van hun vluchtelingenkamp de voortgang van die reusachtige brand van de ene petroleumopslagplaats naar de andere gadeslaan. De gehele dag vlogen die kleine keten met grote kracht de lucht in en verspreidden het vuur naar nieuwe plekken. Waar het vuur ook kwam, overal vond het vroeg of laat een hoeveelheid vuurwerk. En als dat weer in een vlammenzee de lucht invloog, schenen die stukken vuurwerk altijd weer terecht te komen op plaatsen waar het nog niet brandde. En om de verwoesting van de Chinezenwijk zeker te stellen, bleef de wind uit de ongewone hoek vanuit de heuvels waaien. Tegen het einde van de middag was het duidelijk dat er in het centrum van de stad nog nauwelijks een Chinees huis overeind zou blijven. Toen bleek dat alles verloren was, raakten de Chinezen in paniek. Oude mannen, die na vijfenveertig jaar hard werken op de rietvelden nauwelijks nog konden lopen, begonnen de brandende huizen binnen te rennen om nog iets van het familiebezit—waar zij bijzonder aan

gehecht waren—te redden. Al snel verschenen ze in de overvolle straten; ze trokken karren voort of liepen met bamboejukken waaraan wat waardeloze schatten hingen. Niemand dacht eraan dekens of voedsel, beide hard nodig in de vluchtelingenkampen, mee te brengen. Spoedig waren de uitvalswegen uit de Chinezenwijk door een bonte horde mensen verstopt: oude vrouwen op blote voeten en in blauwe kielen, mannen in werkkleding, knappe jonge meisjes met vlechten en kinderen met bolle wangen. Uit een Japans theehuis kwamen twee geisha's met asgrijze gezichten van de talkpoeder zenuwachtig met kleine stapjes aanlopen zodat hun kleurige kimono's wapperden in de rook. Oude Puntivrouwen hinkten op hun stompvoeten achter hen aan. De Chinese mannen trachtten lasten te verslepen waaronder een paard bezweken zou zijn en waaronder zij dan ook spoedig bezweken. De ontsnappingswegen werden een chaos van verloren bezittingen en het was droevig om te zien hoe families die nooit veel bezeten hadden, bukten onder het lopen om waardevolle dingen op te rapen die zij altijd graag hadden willen hebben—om ze dan even later evenzeer buiten adem achter te laten zoals de oorspronkelijke eigenaars hadden moeten doen. Nu volgde het grootste drama van de dag want toen de vluchtende oosterlingen met de vlammen en het vuurwerk vlak achter zich uit de Chinezenwijk uit trachtten te komen, stuitten zij op de gesloten rijen onverstoorbare politiemannen wier onbarmhartige taak het was hen binnen het door de pest besmette gebied te houden. Het was helemaal niet de bedoeling—volstrekt niet, zwoer de commissaris later—de Chinezen in de brandende wijk in te sluiten, maar er was bevel gegeven dat zij beslist langs bepaalde wegen de wijk moesten verlaten. Zo konden ze niet in de niet-besmette gebieden van Honoloeloe komen, maar werden ze de door prikkeldraad omgeven vluchtelingenkampen binnengeleid waar doktoren hen op nieuwe gevallen van pest konden controleren. 'Ze

willen ons er niet uit laten,’ schreeuwde een arme, domme Chinese vrouw. ‘Ze willen ons laten verbranden in de huizen die zij in brand gestoken hebben.’ Zij deed een vruchteloze poging langs een politieagent te komen maar zijn orders luidden dat hij haar naar de brandende wijk moest terugsturen. Vandaar uit bestond een behoorlijke ontsnappingsweg—als zij die tenminste kon vinden. ‘Hij duwt mij het vuur in,’ schreeuwde de vrouw, en mensen die tot dan toe niet in paniek waren geraakt, beseften plotseling dat zij de wijk niet uit mochten en begonnen een felle stormloop tegen de politiemannen. ‘Ze breken uit!’ riepen de agenten en uit de stadsdelen achter hen waar geen pest heerste kwamen vrijwilligers aanrennen met knuppels, breekijzers en pistolen. ‘Achteruit!’ riepen zij. ‘Er is een veilige weg naar buiten!’ Toen op dit moment een algemene opstand onvermijdelijk leek, verscheen het Amerikaanse leger ten tonele met een paar honderd getrainde soldaten, het geweer in de aanslag, en zij werden langs alle hoofduitvalswegen van de Chinezenwijk gestationeerd. ‘Julie mogen onder geen voorwaarde schieten tenzij ik daartoe bevel geef,’ zeiden hun kapiteins. Ze marcheerden langzaam op totdat ze schouder aan schouder met de politie stonden. Voor de radeloze Chinezen, die door hun eigen vuurwerk werden bekogeld, was de komst van de soldaten niet te verdragen. Voor hen betekende dit dat iedereen die de brandende wijk uit trachtte te komen zou worden neergeschoten; en omdat de taal tussen beide groepen zo’n lastige barrière vormde, kon niemand uitleggen dat de soldaten er alleen maar waren om de verbreiding van de besmetting tegen te gaan. Er was een weg om uit de Chinezenwijk te komen en die weg voerde naar een veilige wijkplaats, maar de mensen waren zo opgewonden geraakt dat het niet waarschijnlijk was dat zij die route ooit zouden vinden. ‘Ze komen weer op ons af!’ riep een korporaal toen zestien Chinezen zich opmaakten zich gezamenlijk door de linies heen

te breken. ‘Niet schieten!’ riep de kapitein van dat onderdeel. ‘Waag het niet te schieten.’ ‘Wat moet ik dan . . .?’ Er ontstond een wild gedrang. De politie sloeg op de Chinezen in terwijl de soldaten de kolven van hun geweer in hun buik porden. De verdedigingslinie wankelde even totdat vrijwilligersreserves kwamen aanrennen met stukken hout die zij haastig van schuttingen afgetrokken hadden. Zij sloegen er de in paniek geraakte Chinezen duchtig mee op hun hoofd en dreven hen terug in de richting van het vuur. ‘De volgende keer houden we het niet!’ waarschuwde de korporaal en als om het gevaar van dat ogenblik te benadrukken ontplofte er een grote voorraad vuurwerk waardoor iedereen nog angstiger werd. ‘Je schiet niet!’ waarschuwde de kapitein zijn mannen één voor één. ‘Als ik godverdomme door zo’n troep verdomde pinda’s onder de voet gelopen word, schiet ik!’ riep de korporaal uit, de waarschuwingen van zijn superieur in de wind slaande. Het was toen duidelijk dat er bij de volgende uitval van de Chinezen een algemeen bloedbad moest komen. Op dit moment, toen de doodsbanige kapiteins hun lippen aflikten en op het punt stonden de enig zinnige order te geven die zij konden geven: ‘Vuur—om de opstandelingen terug te drijven,’ kwam dr. Hewlett Whipple aanrennen en riep: ‘Laat me door. En in godsnaam niet schieten.’ Hij baande zich een weg door de gelederen van de politie en rende naar het midden van de groep angstige Chinezen. Hij legde zijn armen om de schouders van de opstandelingen en zei: ‘Probeer hier niet door te breken. Ren niet nóg een keer op de linies aan. Als jeblieft!’ ‘Willen jullie ons de dood in jagen?’ schreeuwde een wasbaas hem toe. ‘We gaan niet dood,’ zei dr. Whipple zo kalm als hij kon, en er was iets in de onverwachte manier waarop hij ‘we’ zei dat de Chinezen ontwapende en zij luisterden naar hem. ‘Wij lopen de Nuuanustraart uit,’ zei hij. ‘En daar kunnen we allemaal de wijk verlaten.’ Hij duwde de voornaamste opstandelingen voor zich uit en begon de

Nuuanustraaf uit te lopen. De aan de pest ontkomen Chinezen renden achter hem aan, het oproer verliep en de bevende jonge soldaten veegden hun asgrauw voorhoofd af. Ze vergrendelden hun geweer en marcheerden af.

Van alle Chinese families was er op die verschrikkelijke dag, twintig januari 1900, toen de Chinezenwijk afbrandde—per ongeluk, zeiden de haoles, met opzet, beweerden de Chinezen—geen zo zwaar getroffen als de familie Kee. Toen de eerste petroleumopslagplaats in de lucht vloog, ging het kantoor van Afrika Kee in vlammen op en verbrandde zijn administratie. Een hele lading voetzoekers vloog door het restaurant van Azië Kee en de brand die daaruit ontstond, legde het in de as. De Puntwinkel van Europa ging helemaal verloren en ook de grote manufacturenzaak van Amerika. Alle zakenpanden die de familie Kee bezat brandden af met inbegrip van de huizen van twee van de broers. Hun gezinnen ontsnapten met wat zij aan hadden en weinig meer. Alleen het rommelige huis aan de Nuuanustraaf bleef gespaard, maar alle bewoners ervan—behalve Nyuk Tsin die op het land aan het werk was—zaten in de kampen. Toen Nyuk Tsin op blote voeten uit de heuvels kwam met haar twee manden vol ananas en zag dat een groot gedeelte van Honoloeloe verwoest was, alle bezittingen van de Kee-hui inclusief, en toen zij ontdekte dat haar familie uiteengevallen was—velen misschien dood, dacht zij—voelde zij een doffe angst. Maar ze vermande zich en zei bij het zien van haar lege huis: ‘Ik moet mijn zoons zien te vinden.’ Gelukkig ging zij gewoontegetrouw met haar slingerende manden ananas op weg zodat, toen zij de steile helling van de Punchbowl opgeklommen was en bij het vluchtelingenkamp was gekomen, de wachtposten haar met vreugde begroetten en riepen: ‘Goddank, eindelijk een Pake met wat te eten.’ Zij lieten haar door en na een uur ronddwalen door de

mensenmenigte was zij erin geslaagd vier van haar vijf zoons bij elkaar te halen. Niemand had Azië uit zijn restaurant weg zien gaan nadat de voetzoekers dat in de lucht geblazen hadden en men zei dat hij dood was. Nyuk Tsin haalde haar verdwaasde gezinsleden bij elkaar op de helling die op Pearl Harbor uitzag waar de boordlichten van de verre schepen te zien waren. Zij zaten op stenen en keken naar de troosteloze ruïnes van de Chinezenwijk. In de stilte van hun verpletterende nederlaag voelde Nyuk Tsin met haar Hakka-instinct aan dat het nu voor haar familie de tijd was om uit de ellende moed te putten. Als vrouw wist zij dat mannen in zo'n nacht van wanhoop geneigd waren de moed te laten zakken maar dat het de taak van een vrouw was dat te voorkomen. In de vage schemer kon zij van de gevoelige, verbijsterde gezichten van Europa en Amerika aflezen, dat ze het liefst zouden willen zeggen dat het Kee-imperium ten einde was. Op Afrika's ronde gezicht was iets te bespeuren van de vechtlust die van een ontwikkeld man verwacht mocht worden, maar niet erg veel, terwijl de jonge Australië raasde en tierde omdat een soldaat hem met een geweer in zijn buik gestoten had. Het gezin dat Nyuk Tsin die avond bij elkaar had, leek niet veel vechtlust te hebben en zelf was zij evenmin in de juiste stemming om haar zoons een hart onder de riem te steken, want in haar hart treurde zij om Azië die in de vlammen was omgekomen. Maar ze zei rustig zodat anderen haar niet konden horen: 'Het is ondenkbaar dat de regering zal doen alsof er niets gebeurd is.' 'Ze hebben de hele Chinezenwijk verwoest,' zei Amerika met verstikte stem. 'Ze hebben onze winkels met opzet laten afbranden omdat wij niet meer op hun suikerplantages wilden werken.' 'Nee,' zei Nyuk Tsin, 'de wind stak bij toeval op.' 'Dat is niet waar, Tante van Wu Chow!' riep Europa met een van wanhoop vertrokken gezicht. 'De kooplieden hebben dit gewild. Vorige week hebben ze alle levensmiddelen die ik in China besteld had in de baai gegooid.'

Ze hadden besloten ons uit te roeien.’ ‘Nee, Europa,’ zei Nyuk Tsin kalm, ‘ze waren bang dat er met jouw voorraden nog meer pest zou binnenkomen.’ ‘Maar de voorraden van de haoles hebben ze niet overboord gegooid!’ schreeuwde Europa met tranen in zijn stem, ‘die kwamen ook uit China.’ ‘Ze waren bang,’ legde Nyuk Tsin uit. ‘Mensen doen rare dingen als ze bang zijn.’ ‘Ik wil Honoloeloe nooit meer zien,’ gromde Amerika. ‘Ze hebben onze winkels met opzet laten afbranden.’ ‘Nee,’ zei Nyuk Tsin geduldig, ‘ze waren bang dat...’ ‘Tante van Wu Chow!’ schreeuwde Amerika. ‘Je bent gek!’ Er klonk een harde klap in het donker en Nyuk Tsin zei: ‘Gedraag je.’ Toen liet ze haar zoons dichterbij haar komen zitten en begon opnieuw: ‘Het is onvoorstelbaar dat wij geen compensatie zullen krijgen. Zeker, zeker, wij moeten geloven dat de regering ons voor het gebeurde vergoeding zal betalen.’ Voor het eerst nam Afrika het woord. Voorzichtig, in de trage spreektrant van de advocaat vroeg hij: ‘Waarom denk je dat?’ ‘Ik heb dr. Whipple gekend,’ antwoordde Nyuk Tsin. ‘De oude. En mensen zoals hij, Afrika, laten gewoon geen onrecht toe.’ ‘Mensen zoals hij hebben met opzet onze winkels laten afbranden,’ hilde Amerika. Er klonk weer een harde klap en Nyuk Tsin riep woedend: ‘Geen woord meer over het verleden! Er is een brand geweest. Wij hebben alles verloren. Nu gaan we alles weer terugverdienen.’ Afrika vroeg bedachtzaam: ‘Tante van Wu Chow, denk je dat er in de komende tijd naar mensen als de oude dr. Whipple zal worden geluisterd?’ ‘Misschien niet,’ gaf Nyuk Tsin toe, ‘maar er is op Hawaï iets veranderd. De Verenigde Staten kunnen het zich niet veroorloven toe te zien als wij slecht behandeld worden. Uit trots... of om de wereld te laten zien dat zij goed voor hun mensen zorgen...’ Haar stem stierf weg en zij dacht een ogenblik na. ‘Jongens,’ zei ze toen fel, ‘ik ben er absoluut van overtuigd dat ófwel onze regering ófwel de Verenigde Staten ons voor de brand vergoeding zullen betalen. Laten we er nu

geen seconde langer over praten.’ ‘Wat jij bedoelt,’ zei Afrika langzaam, hardop denkend, ‘is dat wij voor onszelf moeten opkomen en ervoor moeten zorgen dat wij ons deel krijgen van het geld dat ter beschikking zal worden gesteld van de gedupeerden, onverschillig waar dit vandaan komt.’ Nyuk Tsin dacht: ‘Het doet er niet toe hoeveel we voor zijn opleiding hebben betaald, het was het waard.’ En de manier waarop Afrika’s verstandig beredeneren van het probleem in haar zoon de oude huigeest deed ontwaken deed haar ook goed; de Kee-hui werkte weer. ‘Ik denk,’ zei ze, ‘dat Afrika vanaf nu al zijn tijd moet besteden aan het opzetten van een comité ter bevordering van een rechtvaardige vergoeding voor allen onder ons die hun bezit in de brand hebben verloren. Laat de wereld inzien dat er geen sprake van is óf vorderingen worden uitbetaald. Er is alleen sprake van hoevéél. Afrika, jij moet overal optreden. Als er een bijeenkomst is, moet jij het woord voeren. Jij moet de stem van alle Chinezen worden. Jij zult iedereen vertegenwoordigen en je maakt bekend dat je weigert enige vergoeding daarvoor te accepteren. Werk, werk, werk. Geef verklaringen aan de krant en laat hen je foto afdrukken. Maar praat altijd alsof je er zeker van bent dat het geld er komt. Al snel heb je anderen dan zover dat ze het ook zeggen en op den duur gaan zij het ook nog geloven.’ Ze zweeg en zei toen: ‘Er komt absoluut geld op tafel.’ Europa onderbrak haar met de vraag: ‘Hoeveel schadevergoeding kunnen we vragen?’ ‘Hoeveel hadden we?’ vroeg Amerika. De hui wachtte terwijl Afrika rekende. ‘We kunnen heel aanzienlijke schadeclaims indienen,’ zei hij tenslotte. ‘Het restaurant, de winkels, de huizen, mijn kantoor. De claim van de familie Kee zou wel eens van de grootste kunnen zijn.’ ‘O nee!’ onderbrak Nyuk Tsin hem. ‘Want als dat het géval was, zou je nooit als leider van het comité kunnen optreden. Enkele schadeclaims dienen we in op naam van de Tante van Wu Chow. En als het enigszins mogelijk is op naam van jullie Hawaïaanse vrouwen.

De claim van de familie Kee mag niet groot zijn. Afrika, zorg ervoor dat dat niet het geval is. Maak zo nodig gebruik van de Chings, van iedereen als dat nodig is.' Op dit moment maakte Australië een van de nuttigste opmerkingen van die avond: 'Ik denk niet dat ik de Chinezenwijk nog ooit terug wil zien. Na wat er vandaag gebeurd is.' Koel maar meelevend met die mensen die minder moed hadden dan zij, zei Nyuk Tsin: 'Er zullen in de komende weken veel mensen zijn die er net zo over denken als jij, Australië. De dag van vandaag zal een te erge herinnering zijn. Zij zullen het besluit nemen afstand te doen van hun grond in de Chinezenwijk. En als ze dat doen, kopen wij de grond.' Er viel een diepe stilte toen de broers neerkeken op de geschonden stad, die nu en dan zichtbaar was tussen de laaghangende rookwolken in de dalen. Op de oceaan rolde de branding aan, onverstoorbaar zoals hij dat al miljoenen jaren had gedaan; en de zoons van Kee begrepen ongeveer wat hun moeder van hen wilde. Uit wanhoop groeit hoop, uit een nederlaag de overwinning. Er zijn maar drie slechte jaren, ze worden gevolgd door zes verbluffend goede. De stad is afgebrand maar zij moet worden herbouwd. De familie is bijna te gronde gegaan maar als er één man of één vrouw in leven blijft, moet zij voortleven. De avond valt—stinkend naar de vernietiging—maar het wordt dag, een dag die ruikt naar natte specie... de wederopbouw begint. Nyuk Tsin zei: 'We moeten nooit proberen iemand ertoe over te halen de Chinezenwijk te verlaten. We moeten ons hoeden voor louche praktijken. En hoewel we nu niet veel kunnen betalen, kunnen we beloven dat we in de toekomst veel betalen. We kunnen overal krediet krijgen. Ze weten dat een Kee altijd betaalt.' Nyuk Tsin vervolgde: 'Als er twee stukken land te koop zijn, probeer dan dat stuk te kopen dat het dichtst bij een van de stukken grond ligt die we al hebben. De winkels zullen in de toekomst namelijk groter worden en wij kunnen onze percelen grond samenvoegen en zo elk perceel apart

meer waard maken dan tevoren.’ Nyuk Tsin ging door: ‘Afrika, in de laatste fasen van het bestaan van het comité moet je erop staan dat je geen zitting kunt nemen in het orgaan dat het geld werkelijk verdeelt. Want als jij in dat orgaan zitting zou nemen, kun je niet met recht grote bedragen aan de familie Kee geven. Maar als je er niet in zit, zal iedereen zeggen: “Als Afrika er niet was geweest, zouden we hier vandaag niet zitten.” En zij zullen vrijgevig zijn ten gunste van ons.’ Nyuk Tsin vervolgde: ‘Toen ik door de platgebrande wijken liep, zag ik dat de enige dingen die overal nog stonden de brandkasten waren. De haoles zullen denken dat zij niet meer bruikbaar zijn. Australië, het is een mooi werkje voor jou die allemaal op te kopen. En bedenk dan een methode om ze weer bruikbaar te maken.’ Toen haar jongste zoon protesteerde: ‘Tante van Wu Chow, ik heb me nog nooit met brandkasten beziggehouden,’ zei Nyuk Tsin scherp: ‘Dan leer je dat maar.’ Tegen het aanbreken van de dag zei Nyuk Tsin: ‘Als we slagen, zullen de mensen jaloers op ons zijn omdat we zoveel land hebben en ze zullen zeggen dat we het na de brand van anderen gestolen hebben. Laat hen maar. Een stad behoort toe aan degenen die voor haar op willen komen.’ Tenslotte zei Nyuk Tsin nog: ‘Ik heb een beetje geld gespaard en veel groente. Al onze vrouwen en meisjes moeten bij haole families gaan dienen want die zullen de vrouwen te eten geven en ons ook nog geld betalen. Europa en Amerika moeten morgen alle haole groothandels beginnen te bezoeken en op gunstige kredieten nieuwe voorraden vragen zodat zij een nieuwe winkel kunnen openen. Doe het morgen als de haoles nog medelijden met ons hebben om wat er vandaag is gebeurd, want morgen stellen ze condities die je volgende week niet meer kunt krijgen.’ Zij glimlachte tegen haar vier zoons en zei: ‘We moeten aan het werk.’ Bij het aanbreken van de dag kwam Uliassutai Karakoram Blake hijgend de heuvel op met een lijst van namen van de mensen die veilig in een ander

kamp aan de overkant van de Nuuanurivier zaten. Toen hij hardop in het Chinees voorlas: ‘Azië Kee, de eigenaar van het restaurant,’ borg Nyuk Tsin haar hoofd in haar handen.

Vijfde deel

De binnensee

In het jaar 1902, toen de wederopbouw van de Chinezenwijk in Honoloeloe voltooid was, hielden de mensen in een der afgelegen boerendorpen van Hirosjima-ken, op het zuidelijk deel van Japans voornaamste eiland, stug vast aan een oude gewoonte van hofmakerij waarvan iedereen wist dat die belachelijk was, maar die—misschien juist daarom—uitstekend werkte. Wanneer een flinke knaap een huwbaar meisje aantrekkelijk vond, richtte hij niet rechtstreeks het woord tot haar en vroeg hij evenmin een van zijn vrienden dat voor hem te doen. In plaats daarvan verzong hij allerlei vernuftige manieren om minstens een keer of tien per week de aandacht van het bewuste meisje op zich te vestigen. Als ze naar huis liep van het Shintoheiligtom onder de cryptomeriabomen, kwam hij bijvoorbeeld plotseling te voorschijn: zonder een woord te zeggen, met een somber gezicht, gespannen, als iemand die net een geest had gezien. Of ze stond als ze terugkwam van de winkel waar ze vis had gekocht onverwacht oog in oog met die opgewonden maar toch beheerste jongeman die haar strak aanstaarde. Zijn aandeel in dit vreemde spelletje bestond hierin dat hij nooit iets zei, dat hij zijn geheim met niemand deelde. Haar gedragsregels wilden dat zij geen enkele maal, zelfs niet door het trillen van haar oogleden, mocht laten merken dat ze wist wat hij deed. Zwijgend dook hij voor haar op en zonder teken van herkenning vervolgde zij haar weg. Maar als ze een

verstandig meisje was, moest ze er iets op vinden om zijn hofmakerij aan te moedigen zodat hij uiteindelijk zijn ouders naar de huwelijksmakelaars zou sturen die met haar ouders de officiële onderhandelingen zouden beginnen. In dit dorp kon een meisje namelijk nooit precies weten wie van de somber en strak kijkende jongemannen een serieuze huwelijkskandidaat zou kunnen zijn. Daarom liet ze hem op een of andere geheimzinnige wijze waar niemand precies achter kon komen weten—zonder hem aan te kijken of een woord met hem te wisselen—dat ze op zijn vrijage wilde ingaan. Afgezien van bepaalde soorten in de vogelwereld, waar hofmakerij volgens een sterk daarop gelijkend ritueel plaatsvindt, was deze liefdesparade een van de merkwaardigste ter wereld maar in dit dorp in Hirosjima-ken werkte het prima omdat er nog een stap bij kwam die ik nog niet vermeld heb; en juist die volgende stap was de jonge Sakagawa Kamejiro bezig te zetten.

In 1902 was hij twintig jaar oud, een krachtig mannetje als een bulldog met een brede borst, o-benen, een donkere gladde huid en gitzwart haar. Hij had krachtige armen die wat van zijn lichaam afhingen alsof hun spierbundels te massief waren om te kunnen worden samengedrukt. Hij maakte de indruk van een meter vijfenvijftig lange bonk ruwe kracht, brandend van vitaliteit omdat hij geen speciaal doel had waarop hij die kwijt kon. Met andere woorden: Kamejiro was verliefd. Hij was verliefd geworden precies op de dag waarop de Sakagawa familieraad besloten had dat hij degene moest zijn die zich moest inschepen op de boot naar Hawaï waar op de suikerplantages werk te over was. Niet het vooruitzicht dat hij van huis weg zou gaan had zijn pas ontloken liefdesgevoelens gewekt—want hij wist dat zijn ouders de zorg voor acht kinderen en een oude grootmoeder hadden en niet genoeg rijst

bijeen konden schrapen om het hele gezin te voeden—maar hij had gemerkt hoe zelden er in het Sakagawa gezin vis op tafel kwam—en vlees in het geheel niet—en daarom was hij bereid te gaan. Dat gebeurde op een dag, aan het eind van de middag, toen hij op het kleine padieveld van de Sakagawa's stond te kijken naar de glanzende eilanden in de Binnenzee; en op dat verrukkelijke moment, toen de zon vanuit het westen over het schitterende water scheen, besepte hij dat hij Hirosjima-ken misschien voor altijd zou verlaten. 'Ik heb gezegd dat ik maar voor vijf jaar wegga,' mopperde hij koppig bij zichzelf, 'maar er kan van alles gebeuren. Misschien zie ik deze eilanden nooit meer terug. Wellicht ploeg ik deze akker ... nooit meer om.' Hij werd diep bedroefd want voor zijn gevoel kon geen stuk grond ter wereld schoner en dierbaarder zijn dan deze velden langs de kust van Hirosjima-ken. Met de grootst mogelijke welwillendheid zou Kamejira geen dichter genoemd kunnen worden. Hij kon zelfs niet lezen en schrijven en plaatjesboeken had hij nog nooit bekeken. Thuis deed hij zijn mond haast niet open en de dorpsjongens kenden hem meer als een stoere vechtersbaas dan als een kletskaus. Aan meisjes had hij nooit veel aandacht besteed en ofschoon hij bijna altijd de raad van zijn vader opvolgde, had hij van trouwen nooit willen horen. Nu echter, nu hij in de vallende schemering stond en voor het eerst bewust keek naar het land van zijn voorvaderen—met oog voor de geschiedenis, en met liefde en genegenheid zoals mensen nu en dan het land zien waar zij geboren en getogen zijn—wilde hij het liefst zijn hand uitstrekken en de ondergaande zon tegenhouden. Hij wilde van de aanblik van die kleine akker waarvan hij met zijn hele wezen deel uitmaakte blijven genieten. 'Misschien kom ik nooit meer terug!' dacht hij. 'Kijk eens hoe de zon brandt op haar weg naar de zee. Je zou denken dat ...' Hij kon zijn gedachten niet in woorden omzetten maar hij stond op het padieveld tot zijn enkels in de modder en voelde hoezeer hij aan zijn and

gehecht was. Wat was zijn land prachtig! In deze stemming sloeg hij de weg naar huis in want, zoals in Japan gebruikelijk is, liggen de rijstvelden allemaal bij elkaar terwijl de mensen aan wie ze behoren dicht bijeen in kleine dorpen wonen. Op die wijze werd bebouwbaar land niet aan huizenbouw verspild maar de boeren moesten in dit systeem wel aanzienlijke afstanden afleggen om van hun akkers naar huis te gaan; en zo liep op deze avond de kleine bulldog Sakagawa Kamejiro, zijn armen wat van zijn lichaam afhankelijk door zijn dikke spierbundels, naar huis. Als hij iemand had ontmoet die hem onlangs had beledigd—zoals in het dorpsleven vaak gebeurt—dan zou hij hem ongetwijfeld ter plekke een afstraffing hebben gegeven want hij was echt in de stemming om te vechten. Maar terwijl hij voortliep, kwam hij aan de rand van het dorp toevallig het meisje Yoko tegen. En ofschoon hij haar vroeger dikwijls gezien had, realiseerde hij zich pas toen—terwijl ze daar liep met haar in de wind waaiende jurk en een wit doekje om haar hoofd—hoezeer zij zijn land vertegenwoordigde; en hij voelde een bijna onbedwingbaar verlangen haar van het voetpad af het rijstveld in te sleuren en haar ter plekke te bezitten. In plaats daarvan stond hij zwijgend te kijken toen ze naderbij kwam. Zijn ogen volgden haar en zijn brede armen trilden. En terwijl zij hem passeerde wist ze dat deze Kamejiro, de jongeman die bestemd was om naar Hawaï te gaan, gedurende de komende dagen voortdurend naar haar uit zou kijken. Ze begon op de merkwaardigste plaatsen naar hem uit te zien en dan stond hij daar onaandoenlijk naar haar te staren terwijl zijn armen onhandig langs zijn lichaam hingen. Zonder door ook maar één gebaar te kennen te geven dat zij hem zelfs maar had opgemerkt, gaf ze hem de tijdloze boodschap van het dorp: ‘Er zou niets tegen zijn als je de nodige stappen onderneemt.’ Op een zoele lenteavond, toen de rijstvelden zachtgroen begonnen te worden, de heerlijke belofte van voedsel, trok Sakagawa Kamejiro in het geheim de

in Hirosjima-ken traditionele uitrusting van de nachtelijke vrijer aan. Hij trok zijn beste broek aan, een schone strooien zori en een hemd dat niet stonk. Maar het opvallendste aan zijn kleding was een masker van witte stof dat hij om zijn hoofd had gebonden en dat zijn neus en mond bedekte. Aldus naar behoren uitgedost sloop hij het huis van de Sakagawa's uit en glipte via een achterweggetje naar dat van Yoko waar hij een paar uur wachtte totdat haar familieleden zich voor de nacht gereed gemaakt en de lichten uitgeblazen hadden en er geen schaduwen meer op de shoji vielen. Toen hij er zeker van was dat Yoko naar bed was gegaan en de kans groot was dat haar ouders al sliepen, sloop hij in de richting van de kamer waarvan hij na diepgaande studie mocht aannemen dat het de hare was. Op een of andere mysterieuze wijze waarvan het geheim alleen in de dorpen bekend is, verwachtte Yoko dat hij deze nacht bij haar zou komen en daarom was de shoji niet op slot. Snel glipte hij met zijn masker voor haar kamer binnen. Yoko zag hem in het zwakke licht van de maan maar zei niets. Zonder zijn masker af te nemen—want dat eiste de gewoonte—sloop hij naar haar bed en legde zijn linkerhand op haar wang. Toen nam hij haar rechterhand in de zijne en hield haar vingers op een bepaalde manier vast die van oudsher in Japan betekend had: 'Ik wil bij je slapen,' en zij veranderde uit eigen beweging de stand van zijn vingers wat sinds mensenheugenis betekend had: 'Dat mag je.' Zonder iets te zeggen en zonder het masker af te nemen glipte Kamejiro bij het verleidelijke meisje in bed. Zij zou hem niet toestaan haar kleren uit te trekken want zij wist dat zij later veel in grote haast zou moeten doen, maar dat stoorde Kamejiro niet en na wat onhandig gefrommel, maakte hij haar gereed om hem te ontvangen. Zelfs niet op hun hoogtepunt uitte Yoko één woord; en toen ze in zalige dankbaarheid ontspannen neerzonken en hij als een dier in slaap viel, raakte zij het masker niet aan want dat diende om haar te beschermen. Op

elk moment van het liefdesspel had zij hem weg kunnen duwen en dan had hij moeten vertrekken. De volgende dag zouden zij elkaar dan op de dorpsstraat tegen kunnen komen—zoals zij elkaar ook morgen tegen zouden komen—en geen van beiden zou daarmee in verlegenheid gebracht zijn want zolang het masker op zijn plaats zat, wist Yoko niet wie er in haar kamer was geweest. Zolang het masker Kamejiro beschermdde, kon hij niet vernederd worden of zijn gezicht verliezen. Wat Yoko ook zei of deed—het kon hem niet deren want officieel was hij er niet. Het was een dwaas systeem, deze hofmakerij in Hiroshima, maar het werkte. Toen Kamejiro wakker werd, kon hij zich even niet herinneren waar hij was. Toen voelde hij het lichaam van Yoko vlak bij het zijne en deze keer begonnen zij elkaar te strelen zoals echte gelieven doen. De lange nacht ging voorbij, maar tijdens hun derde heerlijke liefdesspel, toen ze intens van elkaar genoten werden zij brutaler en maakten ongewild nogal wat lawaai zodat de vader van Yoko wakker werd en riep: ‘Wie is er in huis?’ En onmiddellijk hoorde Yoko dan te schreeuwen: ‘O wat vreselijk. Er probeert een man mijn kamer binnen te komen!’ En zij bleef bedroefd huilen toen overal in het dorp de lichten aangingen. ‘Een beest probeert Yoko-san te verkrachten!’ schreeuwde een oude vrouw. ‘We moeten hem van kant maken,’ riep Yoko’s vader en trok zijn broek aan. ‘Het is een schande voor de familie!’ kreunde Yoko’s moeder. Maar omdat al die kreten met precies dezelfde intonatie al eeuwen lang door de nacht geschreeuwd waren, wist iedereen precies wat hij ervan moest denken. Het was voor het behoud van de goede naam van de familie echter van wezenlijk belang dat het hele dorp samenwerkte om de verkrachter op te sporen en nu werd onder leiding van Yoko’s woedende vader de nachtelijke processie gevormd. ‘Ik zag een man hierlangs weglopen,’ riep de oude vrouw. ‘De schurk!’ riep een ander. ‘Een jong meisje proberen te verkrachten!’ De dorpelingen liepen op hun

speurtocht naar de verkrachter alle kanten op maar zij lieten twee dingen zorgvuldig na: zij telden nooit de jongemannen in het dorp want dan zou meteen blijken wie ontbrak en zou de verkrachter bekend zijn. En zij keken ook nooit in het schuurtje waar het hooi van de rijst werd bewaard want zij wisten dat de nachtelijke snoodaard zich ongetwijfeld daar verborgen hield. Het zou hen nogal in verlegenheid brengen als hij ontdekt werd, want dan zou iedereen net moeten doen of ze hem wilden afranselen. In het hooischuurtje trok Kamejiro tussen de kakelende kippen zijn broek weer aan, sloeg het stof van zijn zori en deed zijn witte masker af. Toen hij dat gedaan had, had hij tijd om te denken: ‘Zij is zachter dan een briesje van zee.’ Maar toen hij later op die dag de viszaak verliet en haar tegenkwam, keek hij langs haar heen. Zij deed of ze hem niet zag en dat was een goed teken want tot dan toe was nog niet overeengekomen dat Yoko met hem zou trouwen. En als zij zou besluiten niet met hem te trouwen, was het beter dat geen van beiden officieel wist wie geprobeerd had haar te verkrachten. Die hele dag en nog een paar dagen daarna was Yoko de heldin van het dorp, want zoals een oude vrouw verklaarde: ‘Ik kan me niet herinneren dat ik ooit een meisje harder heb horen schreeuwen dan Yoko-san toen zij zich tegen die boosdoener verweerde ... wie hij ook is geweest.’ Ook de vader van Yoko oogstte nogal wat lof omdat hij door alle straatjes van het dorp was gerend en zo hard als hij kon geroepen had: ‘Ik maak hem van kant.’ En boeren zeiden goedkeurend tegen hun vrouw: ‘De man die het huis van Yoko’s vader probeerde binnen te dringen heeft geluk gehad dat die hem niet te pakken heeft gekregen.’

Zo verliepen de laatste dagen vóór de afvaart van het schip met deze komedie. Kamejiro, alom bewonderd om zijn bereidwilligheid naar Hawaï te gaan, werkte hard op het

rijstveld van zijn ouders, niet omdat zijn hulp zo nodig was maar omdat hij het heerlijk vond de groeiende rijst te voelen. Buren wier voorouders velden in de buurt duizenden jaren hadden bewerkt kwamen voorbij om goedendag te zeggen. Tegen ieder van hen zei hij: ‘Ik kom terug.’ En hoe vaker hij dat zei, des te meer geloofde hij dat alleen de dood hem zou kunnen verhinderen terug te keren naar de kleine, door de bergen overschaduwde en door de zee omspoelde velden van Hirosjima-ken.

Drie of vier nachten per week deed hij zijn magisch masker voor en ging hij min of meer stiekem met Yoko naar bed. En zij hadden het zo heerlijk bij elkaar dat ze—zonder het probleem ooit uitdrukkelijk te bespreken—het er stilzwijgend over eens werden dat ze ooit zouden trouwen. Kamejiro schepte eindeloos veel genoegen in het zachte lichaam van het meisje en bad dat zij zwanger zou worden; dan zou hij gedwongen zijn met haar te trouwen voordat hij naar Hawaï vertrok. Dit was echter niet het geval en toen de laatste week aanbrak, sprak hij aarzelend met zijn moeder. ‘Wanneer ik een tijdje op Hawaï ben geweest en nadat ik u veel geld gestuurd heb, denk ik dat ik ga trouwen.’ Hij bloosde en vertrouwde haar toe: ‘Als het zover is, wil je dan voor mij met Yoko-chan praten?’ Maar zijn moeder had al lang op deze gelegenheid gewacht haar geliefde zoon goede raad te geven en nu spuide zij haar schat Hirosjima wijsheid. ‘Kamejiro, ik heb gehoord dat het heel erg is voor een man over zee te reizen zoals jij gaat doen. Niet dat je beroofd zult worden, want je bent een sterke vent en je weet zulke dingen, net als andere, wel op te lossen.’ Zij was in de vijftig, een kleine vrouw met gebogen schouders en diepe rimpels van het eindeloos werken in de zon. Zij hield van rijst en kon er bij elke maaltijd wel vier kommen van eten, maar dat kon ze zich nooit veroorloven. Daarom bleef ze even slank als ze in haar jeugd geweest was toen Kamejiro’s vader bij haar de slaapkamer was

binnengeslopen. ‘Waar moeders zich zorgen over maken, Kamejiro,’ zei ze, ‘is dat hun zoons met de verkeerde vrouw trouwen. Elke dag als je weg bent zal ik in angst zitten omdat ik je in de armen van een of ander jou onwaardige vrouw zie. Kamejiro, je moet je daartegen wapenen. Je moet niet ondoordacht trouwen. Wanneer de tijd gekomen is een vrouw te nemen, vraag dan verstandige vrienden naar haar afkomst te willen kijken. Ik wil graag dat je dat goed onthoudt. ‘Het beste dat in de wereld bestaat is: Japanner zijn. De Japanners zijn wonderbaarlijke mensen. Zij werken hard, zijn eerlijk en schoon. Kamejiro, je vader en ik hebben gehoord dat de mensen op Hawaï zorgeloos en heel donker zijn. Als je met een van hen zou trouwen ...’ Zij begon te huilen, echte, droeve tranen. Na enige tijd liep zij naar de ketel die boven het vuur hing en schepte voor zichzelf wat rijst in een kom. Daardoor gesterkt vervolgde ze: ‘Als je met zo’n vrouw trouwt, Kamejiro, zouden we je in dit dorp niet meer terug willen zien. Je zou je familie, je dorp en heel Japan te schande hebben gemaakt.’ Kamejiro luisterde goed want in deze zaken had hij een wijze moeder. Ze was altijd uit op nieuwtjes en de laatste drie weken had zij twintig kilometer gelopen om met mensen te praten die wel eens iets over Hawaï hadden gehoord. ‘Trouw nooit met een Chinees,’ zei ze beslist. ‘Ze zijn verstandige mensen en er zijn er heel veel op Hawaï naar ik gehoord heb, maar ze wassen zich niet zo dikwijls als wij en ze blijven Chinees, hoe rijk ze ook zijn. Je kunt onder geen beding naar dit dorp terugkeren als je met een Chinese getrouwd bent. Kamejiro, vele mannen uit Hirosjima-ken komen in de verleiding met meisjes uit het noorden te trouwen. Je hebt hier wel eens een paar van die beklagenswaardige vrouwen gezien. Ze kunnen niet behoorlijk praten en zeggen voortdurend zu-zu totdat je je voor ze begint te schamen. Ik heb helemaal geen enkel respect voor meisjes uit het noorden en ik heb er nog nooit een gezien die een

goede echtgenote werd. Ik geef toe dat ze wat beter zijn dan Chinese vrouwen, maar niet veel. Als je ooit in de verleiding mocht komen met een meisje uit het noorden te trouwen, denk dan aan de vrouw van Masaru. Zu-zu, zu-zu! Zou jij zo'n vrouw willen hebben?' vroeg zij verachtelijk. Zij gebruikte stokjes om de rijstkorrels in haar gerimpelde maar krachtige mond te wippen en zei toen: 'Een vrij groot aantal mannen probeert vrouwen uit het zuiden, maar welke man die zichzelf respecteert wil echt een Yamaguchi-no-anta? Heb jij in je hart echt respect voor de vrouw van Takeshi-san? Zou jij zo'n vrouw in je huis willen hebben? Zou je op een dag zo'n vrouw aan mij willen komen voorstellen en zeggen: "Moeder, dit is mijn vrouw"? En als ik dan vroeg waar zij vandaan kwam, zou je het dan prettig vinden te moeten bekennen: "Ze is een Yamaguchi-no-anta"?' Nu kwam de wijze oude vrouw tot het moeilijkste deel van haar betoog. Daarom sterkte ze zich opnieuw met wat rijst terwijl ze de kom bijvulde met thee en een snufje gedroogd zeewier. 'Mijn hart zou breken,' begon ze, 'als je met een meisje uit het noorden of uit het zuiden zou trouwen maar, om je de waarheid te zeggen: ik zou proberen een goede moeder voor hen te zijn. Je zou op mijn gedrag niets aan te merken hebben. Er zijn echter twee huwelijken die je niet mag sluiten, Kamejiro. Als je dat doet, doe dan maar geen moeite naar huis te komen. Je zult noch in het dorp noch in dit huis noch ergens in Hirosjima-ken welkom zijn.' Zij zweeg plechtig, keek door de deuropening naar buiten om zich ervan te vergewissen dat niemand meeluisterde en sprak verder. 'Als je trouwt terwijl ik niet in de buurt ben, Kamejiro, vraag dan je twee beste vrienden de afkomst van het meisje te willen nagaan. Je kent de voor de hand liggende problemen. Niemand die ernstig ziek of krankzinnig is, niemand die in de gevangenis gezeten heeft, allemaal betrouwbare voorouders en volbloed Japanners. Maar vraag dan ook aan je adviseurs: "Weet je zeker dat ze niet van Okinawa komt?" ' Ze laste een

dramatische pauze in, zette haar rijstkom neer, wees naar haar zoon en zei: ‘Breng nooit een meisje van Okinawa mee naar dit huis. Als je met zo’n meisje trouwt, ben je dood.’ Zij wachtte tot deze dreigende uitspraak goed tot haar zoon was doorgedrongen en voegde er toen aan toe: ‘Er bestaat namelijk het volgende gevaar, Kamejiro: in Hirosjima-ken kunnen wij iemand uit Okinawa onmiddellijk herkennen. Als ik maar vijf centimeter van haar onderarm zie, weet ik of een meisje uit Okinawa komt. Maar op Hawaï vergeten de mensen daar naar te kijken, naar ik heb gehoord. Er zijn er daar heel wat uit Okinawa en die vrouwen proberen fatsoenlijke Japanners in de val te laten lopen. Ik wilde dat ik met je mee kon gaan naar Hawaï want ik kan je laten zien hoe je die sluwe meisjes uit Okinawa ontmaskert. Ik ben bang dat jij dat niet kunt, Kamejiro, en dan zul je schande over ons brengen.’ Ze begon weer te huilen maar de rijst droogde haar tranen. Toen kwam zij tot het belangrijkste van haar vermanende woorden: ‘Er is natuurlijk één probleem waar iedere toegewijde zoon voordat hij een huwelijk sluit op let omdat hij dat niet alleen verplicht is tegenover zijn ouders maar ook tegenover zijn broers en zusters. Kamejiro, ik heb gezegd dat je als je met een meisje uit Okinawa trouwt, dood zult zijn; maar als je met iemand uit Eta trouwt, ben je meer dan dood.’ De afkeer die uit Kamejiro’s gezicht sprak bewees dat hij de vrouwen van Eta evenzeer verachtte als zijn moeder, want zij waren de paria’s van Japan. In lang vervlogen tijden hadden zij gehandeld in de kadavers van dode dieren en hadden als slagers en leerlooiers dienst gedaan. Zij stonden helemaal buiten de Japanse beschaving en leidden een verschrikkelijk ellendig leven. Wanneer dat mogelijk was vluchtten zij naar afgelegen oorden als Hawaï. Één druppel Eta-bloed kon een hele familie besmetten, tot zelfs verre neven toe. En Kamejiro huiverde. Zijn moeder vervolgde somber: ‘Ik zei dat ik een meisje uit Okinawa onmiddellijk kon herkennen en dat ik je daar zou

kunnen beschermen. Maar een meisje van Eta? Ik weet het niet. Ze zijn zo slim! Ze zitten boordevol kwaad, ze proberen je te doen geloven dat ze normale mensen zijn. Ze verschuilen zich onder allerlei namen. Ze kiezen andere beroepen. Ik ben er zeker van dat enkelen van hen Hawaï zijn binnengedrongen en hoe moet je dat nu weten, Kamejiro? Wat zou je doen als in Hirosjima-ken zich het gerucht verspreidde dat je door iemand van Eta was ingepalmd?’ Moeder en zoon dachten over deze verschrikking enkele minuten na en toen besloot zij: ‘Als het dus tijd wordt om te trouwen, Kamejiro, lijkt het mij het beste dat je een meisje uit Hirosjima neemt. Nu ben ik zelf niet erg gesteld op de meisjes uit de stad Hirosjima want die zijn te grillig. Ze kosten een man handen vol geld en willen telkens weer bij een fotograaf hun portret laten maken. Ik heb heel wat meisjes uit de stad Hirosjima gezien en hoewel ik me schaam het te moeten zeggen: sommigen van hen lijken geen haar beter dan een gewone Yamagu-chi-no-anta. En naar ik gezien heb zijn veel meisjes van het andere einde van Hirosjima-ken ook niet al te betrouwbaar. Laat je dus niet bij de neus nemen alleen omdat een vreemd meisje tegen je zegt dat zij een Hirosjima-gansu is. Dat hoeft niets te betekenen. En pas er ook voor op nooit in een familie te trouwen waarin ooit iemand begrafenisondernemer is geweest. En vermijd zo mogelijk families in de stad. Om je de waarheid te zeggen, Kamejiro, het zou het beste zijn als je met een meisje hier uit de buurt trouwde. Natuurlijk heb ik niet veel op met de families uit het dorp Atazuki want dat zijn verkwisters, maar ik kan gerust zeggen dat er in heel Japan geen betere meisjes zijn dan in ons dorp. Als dus de tijd om te trouwen is gekomen, ga dan naar een briefschrijver en laat hem mij een brief sturen. Als die mij is voorgelezen, zal ik hier in het dorp een goed meisje voor je zoeken. Geloof me, Kamejiro, dat is het beste.’ Ze zweeg en zei toen langs haar neus weg: ‘Bijvoorbeeld een mooi, sterk meisje als Yoko-chan.’ Kamejiro keek zijn moeder aan en zei

niets, dus at zij haar rijst op. Toen het ogenblik was aangebroken waarop hij afscheid van zijn ouders moest nemen, verzekerde hij hun dat hij nooit iets zou doen dat hen of Japan te schande zou maken. Zijn norske vader waarschuwde: ‘Breng geen meisje van Okinawa of van Eta mee naar huis.’ Zijn moeder vatte het voornaamste van de moraal van Hirosjima kort samen door hem erop te wijzen: ‘Waarheen je ook gaat, Kamejiro, vergeet nooit dat je een Japanner bent. Sta sterk in je schoenen en wees een goede Japanner. Vergeet nooit dat je eens terug zult keren naar Hirosjima-ken, het belangrijkste eiland van Japan. Kom terug met ere of kom niet terug.’ Toen nam zijn vader hem terzijde en zei rustig: ‘Wees trots. Wees Japans. Sta sterk in je schoenen.’ Toen hij uit het dorp vertrok, zag hij bij het heiligdom het beeldschone meisje Yoko-san. Hij had de neiging zijn huilende ouders te laten staan, naar haar toe te lopen en te roepen: ‘Yoko-chan. Als ik geld heb verdiend, zal ik jou komen halen.’ Maar zijn stijve benen weigerden dienst en als hij die richting uit was gegaan, zou zijn stem geen geluid hebben voortgebracht want officieel kenden zij elkaar niet; alle opwindende dingen die achter de beschuttende shoji hadden plaatsgevonden, waren niet echt gebeurd want hij had nooit zijn masker afgenomen. Zo vertrok hij, een stug, dapper kereltje met armen die een stuk van zijn lichaam afhingen als droeg hij zware emmers. Toch kreeg hij toen hij strak voor zich uitkijkend langs het heiligdom liep, op een of andere manier van Yoko de verzekering dat zij komen zou als hij haar schreef. En hij begaf zich heel opgewekt op reis. De eerste drie kilometer leidde zijn weg langs de Binnenzee. Vóór zich zag hij het wisselend panorama van die wonderlijk mooie eilandengroep. Groen en blauw en rotsachtig bruin rezen zij op uit het koele water en verhieven hun pijnbomen naar de hemel. Op een van de eilanden rees een sterk, karmozijnrode torii omhoog als een vogel van god om aan te geven dat daar een

oud shintoheiligdom stond. Op andere eilanden zag Kamejiro de stenen omtrekken van boeddhistische tempels die hoog boven de zee waren gebouwd. Wat een prachtige weg was dit! De aarde zong; op de rijstvelden wuifde het rijpend gewas heen en weer in de wind die uit zee woei. Bij elke stap zag Kamejiro een onverwacht mooi tafereel want hij liep over een van de mooiste paden ter wereld. Het lied van die dag zou in zijn oren nooit verstommen. Even bleef hij een keer staan om bewonderend naar de vele eilanden te kijken en naar hun schitterende ligging in zee. En hij zwoer: ‘Het zal niet lang duren of ik keer naar de Binnenzee terug.’

Toen de *Kyoto-maru* hem in Honoloeloe had afgezet vroeg hij de tolk van de immigratiedienst: ‘Stempel mijn papieren af voor vijf jaar.’ Gelukkig kon hij niet verstaan wat de ambtenaar later tegen zijn assistent mompelde: ‘Ik wilde dat ik kon geloven dat die spleetogjes

maar vijfjaren zullen blijven.’ Er waren echter andere mensen op Hawaï die de komst van de Japanners zonder morren verwelkomden want op die dag stond er als hoofdartikel in de *Honoloeloe Post*: ‘Janders & Whipple mogen gelukgewenst worden omdat zij erin zijn geslaagd achttienhonderdvijftig sterke, gezonde landarbeiders uit Japan te importeren om op onze suikerplantages te gaan werken; in een later stadium kunnen er nog zoveel méér gehaald worden als nodig is. Wij zijn gisteren naar de *Kyoto-maru* geweest om de pas aangekomen mensen te bekijken en wij kunnen u meedelen dat ze er stevig uitzien. Luna’s die vroeger al met Japanners hebben gewerkt, melden unaniem dat ze veel beter zijn dan de ongelukkige Chinezen in wier plaats zij komen. Zij zijn gehoorzaam, uiterst helder, houden zich aan de voorschriften, geven zich niet over aan gokken en willen graag minstens tachtig procent meer produktieve arbeid verrichten dan de luie

Chinezen ooit hebben gepresteerd. Japanners houden er niet van—zoals de Chinezen—tot groepjes boosaardige lieden samen te klitten. Zij zijn zelf boeren, zij houden van plantagearbeid en zullen op de velden blijven werken. Naar verwacht mag worden zal het dus afgelopen zijn met het misleidende gedoe van de laatste jaren waarbij sluwe oosterlingen het eerbare werk op de velden zijn ontvlucht om zich meester te maken van de winkels in onze steden. De Japanners hebben er een hekel aan winkels te leiden maar J & W heeft een extra voorzorgsmaatregel genomen door alleen sterke jongemannen uit landbouwgebieden te importeren. Het zijn geen sluwe inwoners van Tokio die zich dreigend in bendes schuilhouden. De plantage-eigenaars kunnen ook snel verbetering in de aanblik van de kampen verwachten want Japanners zijn dol op tuinen en zullen hun verblijven er spoedig aantrekkelijk uit laten zien. Om twee redenen zijn wij met de komst van deze Japanners bijzonder blij. In de eerste plaats heeft men ons verzekerd dat deze mannen geen huwelijken sluiten met vrouwen van een ander ras dan het hunne en we kunnen met vertrouwen verwachten dat de onsmakelijke taferelen van oudere oosterlingen die met de beste jonge Hawaïaanse meisjes van onze eilanden trouwen afgelopen zullen zijn. In de tweede plaats zullen bedrijven als J & W in verband met de feodale structuur van de Japanse samenleving, waarin iedere Japanner zijn baas trouw blijft tot de dood, bemerken dat hun nieuwe werklieden waarschijnlijk de meest loyale ter wereld zijn. Luna's die met hen hebben gewerkt zeggen dat zij van gezag houden, dat ze verwachten dat men hun zegt wat zij moeten doen, dat zij prompt reageren op een krachtige maar niet grievende behandeling en dat zij eraan gewend zijn nu en dan een klap te krijgen als hun werk niet aan de eisen voldoet. In tegenstelling tot hun Chinese broeders voelen zij zich niet beledigd door verdiende straf en evenmin zweren zij samen tegen diegenen die deze straf

voltrekken. Alles bijeen genomen geloven wij dat de toekomst zal uitwijzen dat de ware welvaart van Hawaï begon met het invoeren van deze stugge werklieden. Wanneer zij na afloop van hun contract naar Japan terugkeren, ieders zakken vol eerlijk verdiend goud, zullen zij vertrekken met ons hartelijk aloha. Vandaag heten wij hen welkom als gelukkige vervangers van de Chinezen die zo zijn tegengevallen. Aloha nui nui!’

Van de achttienhonderd vijftig Japanse landarbeiders die op die septemberdag in 1902 aan land kwamen, werden de meesten te werk gesteld op de plantages op Oahu, het eiland waarop Honolulu lag; zij waren teleurgesteld over de troosteloosheid en onvruchtbaarheid van de gebieden in het binnenland. Zij hadden nog nooit cactussen gezien, maar als boeren konden zij wel raden dat het niet veel goeds van het land beloofde als die er groeiden. Tenslotte schrokken zij van de doffe rode aarde. Zij kwamen tot de conclusie dat in deze streken geen water was; en hoewel zij zich nooit met veeteelt hadden beziggehouden, konden zij wel zien dat de magere beesten die over deze troosteloze weiden zwierven, zowel honger als dorst leden. Zij waren teleurgesteld in het land dat zo droog was en zo weinig beloofde; en een boer fluisterde zijn vrienden in het oor: ‘Amerika is heel anders dan ze hebben gezegd.’ Kamejiro Sakagawa zou echter niet teleurgesteld worden want hij behoorde tot een ploeg arbeiders die naar een ander gebied werden gezonden. Toen hij daar aankwam, zag hij onmiddellijk dat zijn nieuwe land tot de mooiste plekken op aarde hoorde. Zelfs de prachtige velden aan de Binnensee van Japan waren niet beter dan het gebied dat hij nu geacht werd te gaan bebouwen. Om dit ware paradijs te bereiken had Kamejiro niet over de stoffige wegen van Oahu gelopen, maar hij werd er heen gebracht op een

kleine veerboot voor het verkeer tussen de eilanden, welk vaartuig vroeger voor het transport van melaatsen was gebruikt. Na een lange nacht, waarin hij zeeziek was, kwam hij op het eiland Kauai aan land. Op de pier wachtte een grote man te paard met littekens op zijn gezicht ongeduldig op de boot en toen de kapitein niet erg handig manoeuvreerde bij het aanleggen gaf hij bevelen alsof hij het commando over het schip voerde. Naast hem liep een kleine Japanner; en toen zijn landgenoten tenslotte aan land kwamen, zei deze tegen hen: 'De man op het paard wordt Wilde Whip Hoxworth genoemd. Als je goed werkt, behandelt hij je goed. Zo niet, dan krijg je er van langs. Werk dus goed.' Terwijl de tolk sprak, stuurde Wilde Whip zijn paard tussen de mannen, reikte met zijn rijzweep naar beneden, tilde het hoofd van Kamejiro Sakagawa omhoog en gromde: 'Heb je het begrepen?' De kleine tolk vroeg: 'Ano hito ga yutta koto wakari mashita ka?' Toen de verbouwereerde Kamejiro knikte, liet Whip de zweep weer zakken, bukte zich en klopte de nieuwe arbeider op de schouder. Nu draaide hij zijn paard om en stelde zich op aan het hoofd van de colonne. 'Voorwaarts mars,' riep hij en hij bracht hen van de pier naar een verharde weg waar een stel suikerrietwagens, met paarden bespannen, stond te wachten. 'Erin,' schreeuwde hij, en terwijl de Japanners op de lage wagens klauterden waarvan de zijkanten bestonden uit hoge, met touwen aan elkaar vastgebonden latten, reed hij naar het hoofd van de stoet en riep: 'Op naar Hanakai!' En de lange rij verliet de havenstad en reed langzaam langs de oostkust van het eiland naar het noorden. Tijdens die rit zagen de mannen voor het eerste de enorme grootsheid van Hawaï, want zij gingen op een van de mooiste eilanden van de Stille Oceaan werken. Links rezen steile bergen op, overdekt met altijd groene bossen. Deze bergen waren miljoenen jaren vóór de andere bergen op Hawaï ontstaan, waren het eerst aan erosie blootgesteld geweest en zagen er nu zo schitterend uit dat ze

een lust waren voor het oog. Op één punt had de wind een complete tunnel door de hoogste berg geschuurd; op andere plaatsen waren door de erosie van zachtere steen hier en daar basaltzuilen blijven staan als waarschuwend vingers. Rechts ontvouwde zich een magnifiek kustlandschap met baaien tot diep het land in. Dit alles werd nog benadrukt door de branding die tegen donkere rotsen beukte en uitrolde op schitterend wit zand. Elke kilometer bracht Kamejiro en zijn gezellen weer een nieuw, schitterend tafereel. Maar het indrukwekkendste dat hij die dag te zien kreeg was de rode aarde. In de loop van miljoenen jaren hadden de vulkaanuitbarstingen van Kauai lagen ijzerhoudend gesteente uitgebraakt en in de daaropvolgende miljoenen jaren had dit ijzer zich langzaam, onmerkbaar uit dit gesteente losgewerkt tot reusachtige blokken vonkelend roest; de beroemde rode aarde van Kauai. Hier en daar, wanneer er een stuk rots was uitgevallen en de aarde bloot lag, vertoonde een groene berg een gapende wonde, rood als vers bloed. Dan weer waren de velden waar de mannen langs reden vuurrood alsof de vlam er juist uit geweken was. In sommige diepe dalen waar zich kleine hoeveelheden zwarte grond hadden afgezet, leek het rood wat op de kleur van baksteen. Maar rood was de grond altijd: honderd verschillende tinten, maar het mooist als de aarde zich aftekende tegen het rijke groen van het eiland. Dan vulden de kleuren elkaar namelijk aan, en scheen Kauai de naam te verdienen waaronder het geliefd was bij velen: het Tuineiland. Aan die rijke, rode aarde vol ijzer, ontsproten allerlei bomen: palmen die de kust omzoomden; pandanusbomen die zich door de dichte jungle strengelden; Indische ficusbomen met hun duizend luchtwortels; hau- en koubomen, de voortreffelijke bomen van de eilanden; snelgroeïende wilde pruimenbomen die uit Japan geïmporteerd waren om takkenbossen te leveren voor de vuren van de arbeiders; en hier en daar een koningspalm die zijn bemoste

stam majesteitelijk ten hemel hief. Er was echter één boom kenmerkend voor Kauai en dit maakte zowel het leven als de landbouw op het eiland mogelijk. Overal waar de sterke noordoostenwinden zee en zoute lucht het land injoegen en alles vernielden wat er groeide, hadden de mensen de merkwaardige, zijdeachtige, grijsgroene casuarinaboom, ook wel bekend als de ijzerboom, geplant. Langs de kust stonden groepjes van deze merkwaardige bomen om het eiland te beschermen. Ze hadden lange naalden en vijftwintig centimeter ronde zaadknoppen. De casuarina had niet veel bladeren en een vreemdeling dacht altijd dat zo'n boom op het punt stond dood te gaan. De boom bezat echter een ongelooflijke weerstand; en wat hem het beste deed gedijen was een harde, zoute passaatwind die door zijn broze naalden joeg en aan zijn kersenkleurige bast rukte. Dan zette de casuarina zich schrap in de aarde en was daardoor het behoud van het eiland. De zeewinden huilden door zijn takken; de dunne naalden hielden het zout vast; de kracht van de storm werd gebroken; en alle mensen die in de schaduw van de casuarinaboom leefden, woonden veilig. Toen de Japanners door dit groene wonderland reden, joeg er een storm van zee; het water stroomde bij bakken over het land maar Wilde Whip hield zijn steigerend paard in bedwang, en riep zijn tolk toe: 'Ishii-san, zeg tegen de mannen dat wij op Kauai niet voor stormen uit de weg gaan!' De magere, kleine tolk holde van wagen naar wagen en riep: 'Op dit eiland regent het tien keer per dag. Maar de zon schijnt gauw weer. Wij trekken er ons nooit iets van aan.' En zoals hij voorspeld had, trok de woeste bui na een paar minuten weg naar een dal; daarboven verscheen een regenboog. En in de richting van die regenboog reden Kamejiro en zijn reisgenoten. Zij kwamen bij het dal van Hanakai, het Dal van de Zee, maar zij wisten dat niet, want de weg waarop zij reden lag op dit punt ruim anderhalve kilometer landinwaarts. Maar rechts, in de richting van de zee,

zagen ze een prachtige laan die hen van de weg af voerde. Aan het begin van de laan stonden twintig paar koningspalmen, kaarsrecht, met grijze stammen, die Whip met een van de H&H-schepen vanuit Madagascar naar huis had gestuurd. Deze geweldige wachters bewaakten de weg zoals stenen leeuwen eens bij de Assyriërs op wacht hadden gestaan. Toen zij de donkere laan binnenreden hadden de arbeiders het gevoel dat zij naar iets bijzonders gingen. Na korte tijd kwamen zij bij twintig paar Norfolk-pijnbomen, die hoge, grillig gevormde bomen die oorspronkelijk slechts op één eiland in de Stille Oceaan groeiden. Whip had er enkele jaren geleden een paar honderd jonge bomen vandaan gehaald, die hij verspreid over Hawaï had geplant. Daarna kwam de prachtige Hoxworthlaan: links, aan de noordzijde, stond een ononderbroken rij crotonstruiken die door Whip uit Guadalcanal op de Salomonseilanden waren ingevoerd. Van alle bomen en struiken die op zijn plantages groeiden waren dit zijn lievelingsgewassen, deze lage, schitterende struiken waarvan de fonkelende groene, rode, purperen, gouden en blauwe bladeren voortdurend bewondering afdwongen. Maar rechts stond een lange rij hibiscustruiken, lage heesterachtige planten die tientallen varianten van broze, crêpeachtige bloemen droegen met prachtige kleuren. Whips lievelingsbloem was de helgele hibiscus. Die was groter dan een bord en had in de zon een gouden glans. De laan maakte nu een scherpe bocht naar rechts en liep uit op een grote grasvlakte. Zoals in die tijd op Hawaï de gewoonte was, leidde er geen toegangsweg naar het huis van Hoxworth. Bezoekers reden naar het hen uitkwam over het grote grasveld, want, hoe erg het gras ook werd beschadigd door een dergelijke behandeling, de onvermijdelijke regen van de volgende dag en de zon herstelden het weer. Er stonden maar twee bomen op het grasveld. Rechts stond een Afrikaanse tulpenboom met donkergroene bladeren en vol prachtige rode bloemen, terwijl

links een van de merkwaardigste bomen van de natuur stond: een gouden boom die Whip in Zuid-Amerika had aangetroffen. Elk jaar droeg hij duizenden prachtige gele bloemen en omdat hij zo'n vijftien meter hoog was, was het een spectaculair brok natuur. Het huis was breed en laag, oorspronkelijk in China van de beste houtsoorten gemaakt, uit elkaar gehaald en per H&H-schip naar Hanakai vervoerd. Het lag op het zuidwesten; de zuidkant bestond uit acht hoge Griekse zuilen die een overkapping droegen waaronder het leven van het huis zich afspeelde. Want vanaf de lanai, het open terras, had men een grandioos uitzicht. Een zacht, groen grasveld liep tot de rand van een steile klip, een honderd meter boven het zeeoppervlak; de zee kwam hier diep het land in en vormde zo de baai van Hanakai. Wanneer een grote storm over Kauai woei, werd de wilde oceaan de baai ingejaagd en vond de rotsen op zijn weg. Hij sprong dan als een gekooid wild dier hoog tegen de flanken van de rode klip. Daar zweefden de schuimkoppen dan een ogenblik, daarna vielen ze terug langs de steile wanden. Bij zo'n storm in Hanakai was de oceaan op zijn best. Maar aan de noord- en oostkant, waar de stormen vandaan kwamen, stond een rij bomen die van het huis uit niet zichtbaar was—daarvan hing het leven in Hanakai af: dat waren de casuarinabomen. De naalden ervan ving het zout en braken de kracht van de wilde storm. Zij waren de zwijgende, kreunende werkers; en de gouden boom kon alleen het wonder van dat deel van Kauai zijn, omdat de casuarinabomen ten gunste daarvan vochten tegen de stormen.

In de beschutting van de casuarinabomen hield Wilde Whip stil om de schoonheid van zijn lievelingsplek op de eilanden te bekijken. Hij had de grond gekregen van zijn geliefde grootvader, kapitein Rafer Hoxworth, die deze plek weer van

de Alii Nui Noelani gekregen had. Whip had hier zijn schatten uit alle hoeken van de wereld bijeengebracht. De beste mango's, de prachtigste hibiscustruiken en de beste paarden van Hawaï waren in Hanakai te vinden. Toen Whip de rode aarde zag en de oceaan tegen de rotsen hoorde grommen mompelde hij: 'Gelukkig zijn de Japanners die hier komen werken.' Kamejiro en zijn collega's gingen natuurlijk niet met Whip het huis binnen. Aan het einde van de laan ging Ishii, de tolk, hen vóór in de tegengestelde richting, naar de casuarinabomen. Na een kleine kilometer rijden bracht hij hen bij een breed, laag houten gebouw dat uit maar één ruimte bestond. Er zaten drie deuren en een paar ramen in, er stonden zes tafels en wat gammele houten bedden. Buiten bevonden zich twee onzegbaar smerige toiletten waartussen een bron lag. Er waren geen bomen, geen bloemen, geen voorzieningen van welke aard ook, maar er was wel een enorme hoeveelheid rode modder en een stapel brandhout; en verder zag men overal in alle richtingen de groene wildernis van groeiend suikerriet. Dit was het Ishii kamp, zo genoemd naar de tolk die er de leiding had. In dit kamp waren geen vrouwen, was geen gelegenheid tot ontspanning, geen dokter en geen kerk. Er was wel genoeg rijst, want Wilde Whip stond erop dat zijn mannen goed te eten kregen. In elk kamp—want dit was maar een van de zeven kampen op de Hanakaiplantage—werd één man als visser aangewezen. Hij bracht alles op tafel wat hij op de visrijke riffen van Kauai ving. Het was Whip Hoxworths uitdrukkelijke bedoeling dat elke arbeider die hij binnenbracht vijf of tien jaar voor hem zou werken, zijn geld zou opsparen en dan naar Japan zou terugkeren. Er was dus geen behoefte aan vrouwen of kerken, en weinig behoefte aan dokters, omdat hij alleen de gezondste mannen in dienst nam. Op de Hanakaiplantage stonden de arbeiders van Hoxworth 's morgens om vier uur op, gebruikten een warm ontbijt en trokken naar de velden zodat zij daar om zes uur waren. Daar

werkten ze dan tot zes uur 's avonds en trokken in hun eigen tijd naar het Ishii kamp terug. Daarvoor kregen zij zevenenzestig dollarcent per dag uitbetaald maar ze kregen hun eten en een gammel bed gratis. In de oogsttijd werkten zij natuurlijk negentien uur per dag zonder extra vergoeding. Na de eerste werkdag marcheerde Kamejiro Sakagawa in de schemer terug; hij voelde zich gezond en sterk en keek rond of hij niet ergens kon baden. Zoals alle Japanners was hij namelijk zeer op hygiëne gesteld en hij was er diep teleurgesteld over dat voorzieningen hiertoe ontbraken. Water kon uit de bron worden opgepompt—maar wie kon er behoorlijk baden in koud water? De eerste avond moest hij dat wel doen—onder fel protest—en hij hoorde zijn metgezellen kankeren toen zij aan de heerlijke, warme baden van Hirosjima dachten. Die avond stapte hij naar Ishii-san en zei: 'Ik wil een warm bad voor het kamp bouwen.' 'Er is geen hout,' zei Ishii-san. Het was zijn taak Hoxworths belangen te beschermen en dat deed hij ook. 'Ik heb een paar oude planken aan de rand van het suikerveld zien liggen,' antwoordde Kamejiro. 'Die mag je hebben, maar er zijn geen spijkers,' waarschuwde Ishii-san. 'Ik heb wat spijkers zien liggen op de plek waar het irrigatiekanaal gerepareerd is.' 'Waren ze verroest?' 'Ja.' 'Dan mag je ze hebben.' Op zijn tweede dag op Hawaï begon Kamejiro zijn warme bad te bouwen. Het was een heel lastig karwei, want hij kon het juiste hout niet vinden. Ook kon hij geen stuk gegalvaniseerd plaatijzer te pakken krijgen voor de bodem waaronder moest worden gestookt. Tenslotte haalde hij Ishii-san erbij, die nogal neerbuigend deed over de hele affaire; hij liet de tolk met Hoxworth—Hoxuwurtu noemden de Japanners hem—praten en de grote baas gromde: 'Waarvoor heb je gegalvaniseerd plaatijzer nodig?' 'Om een bad te nemen,' zei Kamejiro. 'Neem maar koud water. Dat doe ik ook,' snauwde Hoxworth. 'Ik niet!' snauwde Kamejiro terug; Hoxworth draaide zich om op zijn

zadel om te kijken naar het miezerige kereltje met de lange armen die wat van zijn lichaam afstonden. ‘Praat niet zo tegen me,’ zei Hoxworth dreigend en hij wees met zijn rijzweep naar Kamejiro. ‘Wij willen schoon zijn,’ zei die met nadruk zonder zich voor de rijzweep terug te trekken. ‘Jullie moeten werken,’ zei Hoxworth langzaam. ‘Maar na het werk willen we schoon zijn,’ zei Kamejiro fel. ‘Ben je op ruzie uit?’ riep Hoxworth. Hij sprong van zijn paard en gooide een helper de teugels toe. Ishii-san, de tolk, brak het angstzweet uit en hij antwoordde zacht om Kamejiro te helpen: ‘O nee, meneer! Dit is een heel goede arbeider!’ ‘Donder op!’ snauwde Hoxworth en hij duwde zijn kleine assistent terzijde. Hij ging op Kamejiro af en wilde hem bij de schouders pakken, maar op dat moment zag hij de enorme spieren van de koppige arbeider en hij zag ook dat Kamejiro niet van plan was te dulden dat iemand, ook de baas niet, hem aanraakte. En de twee mannen stonden elkaar in het suikerveld aan te staren. De andere Japanners waren doodsbang dat er problemen zouden ontstaan maar Kamejiro maakte zich tot zijn eigen verbazing geen zorgen: hij bekeek de grote Amerikaan en dacht: ‘Als hij nog één stap dichterbij komt, ram ik mijn hoofd in zijn dikke buik.’ Door wederzijds respect verdween de spanning en Wilde Whip vroeg aan Ishii-san: ‘Wat wil hij eigenlijk?’ ‘Hij bouwt een bad voor het kamp,’ zei Ishii. ‘Daar begrijp ik niets van,’ antwoordde Hoxworth. ‘Japanners kunnen niet buiten hun dagelijks bad,’ legde Kamejiro uit. ‘Pomp dan water op en neem een bad,’ zei Whip. ‘Een warm bad,’ antwoordde Kamejiro. De twee mannen keken elkaar een poos aan; toen lachte Whip ontspannen en vroeg: ‘Je moet dus een stuk gegolfd plaatijzer hebben?’ ‘Ja,’ zei Kamejiro. ‘Je krijgt het,’ antwoordde Hoxworth. En alsof zij jongens waren die een spelletje deden, knipoogde Whip naar Kamejiro en tikte hem met de zweep onder zijn kin. Met één vinger schoof de Japanse arbeider langzaam de zweep weg en de twee mannen

begrepen elkaar. Toen het bad klaar was, een vierkante tobbe op pootjes, ruim een meter hoog, maakte Kamejiro vanaf de pomp een wateraanvoer uit drie bamboestengels. Onder het gegalvaniseerde ijzer maakte hij een vuur van takken van de wilde pruimenboom. Als het water warm was, sloeg hij op een stuk ijzer om de mannen in het kamp te waarschuwen. Elke man trok zijn kleren uit, hing die aan een paal met spijkers en kreeg dan een pan warm water om zich buiten de tobbe in te zepen en af te spoelen. Dan klom hij drie houten treden op, stapte in het warme water en genoot daar dan vier minuten van. Ondertussen waste de volgende man zich; als de eerste met tegenzin uit het bad klom, stapte de tweede er gretig in. Kamejiro zorgde voor het vuur en vulde zo nodig het badwater bij. De eerste tien man die het water gebruikten, betaalden elk een stuiver: ze lootten erom wie er het eerste in mocht. Na de eerste tien betaalde iedereen een halve cent, en zoveel als er wilden konden het water gebruiken. Lang nadat de avond gevallen was—wanneer de stuivers veilig waren opgeborgen en de andere mannen het avondeten gebruikten, kleepte Kamejiro zich uit, legde nog wat hout onder het ijzer—want hij hield van een warmer bad dan de meesten—, zeepte zich zorgvuldig in, spoelde zich af en stapte in het overgebleven water. De warmte daarvan omsloot hem en deed hem Hirosjima en de moeilijkheden van de dag vergeten. Aan de oostzijde hielden de casuarinabomen de storm tegen en in het warme bad was het behaaglijk. Als hij terugkwam op zijn slaapplaats keek hij altijd met diep respect naar zijn enige belangrijke bezit: het zwartomlijste portret van de Japanse keizer. De kleine werkman boog voor deze strenge, gebaarde leider. Belangrijk in zijn leven was dat de keizer persoonlijk wist hoe hij zich elke dag gedroeg en dat hij bedroefd was als het niet goed ging. Elke avond, voor hij slapen ging, overdacht hij zijn daden van die dag en hoopte dat de keizer ze zou goedkeuren. Om brandhout voor het warme bad te verzamelen

stond Kamejiro elke morgen om half vier op en werkte terwijl de anderen aten. Als het hout veilig lag opgetast, pakte hij twee ballen rijst, wat zuur en een stukje vis en at dat op terwijl hij zich naar het veld haastte. Als om zes uur het werk van die dag was afgelopen, holde hij vóór de anderen uit om het vuur aan te steken. En hij kon pas eten als het laatste bad was genomen. Dan nam hij wat er was overgebleven en op die manier spaarde hij het geld voor de belangrijke stap die hij dertien jaar later, in 1915, zou doen.

Het was niet gemakkelijk geld over te houden, zelfs niet als iemand zo hard werkte als Kamejiro. Er drongen bijvoorbeeld in 1904 geruchten door over gebeurtenissen in Azië die hem zijn spaargeld kostten; maar geen enkele man, die naam waardig, zou onder die omstandigheden anders gehandeld hebben dan hij. Al enkele maanden had Japan moeilijkheden met Rusland en het goddelijk woord van de keizer drong zelfs tot het verre Kauai door, waar Ishii-san met bevende stem de oproep aan alle bijeengekomen Japanners voorlas: ‘Aangezien het Onze innige wens is de vrede in het oosten te bewaren, hebben Wij Onze regering opdracht gegeven met Rusland te onderhandelen. Wij zijn thans echter gedwongen de conclusie te trekken dat de Russische regering niet oprecht de wens koestert de vrede in het oosten te bewaren. Daarom hebben Wij Onze regering gelast de onderhandelingen met Rusland af te breken en hebben Wij besloten Onze vrijheid van handelen ter verdediging van Onze onafhankelijkheid en veiligheid te hernemen.’ ‘Wat betekent dat?’ vroeg Kamejiro. ‘Oorlog,’ antwoordde een oudere man. Nu zwol de stem van Ishii-san aan tot een indrukwekkend geluid toen hij de speciale oproep van de verre keizer tot alle loyale Japanners voorlas: ‘Wij rekenen op uw trouw en op uw moed om Ons doel te helpen bereiken en de eer van Ons Keizerrijk onbesmet te bewaren.’

‘Banzai!’ riep een gewezen soldaat. ‘Japan moet overwinnen!’ begonnen de werklieden te roepen. Ishii-san wachtte tot het rumoer voorbij was en zei toen: ‘Aanstaande vrijdag komt een officier van de keizer naar Hanakai om geld in te zamelen voor het keizerlijk leger. Laten wij de wereld tonen dat wij loyale Japanners zijn!’ Hij aarzelde een ogenblik en zei toen: ‘Ik zal elf dollar geven.’ Er ging een bewonderend gemompel door de menigte toen de mannen beseften welk een groot gedeelte van zijn magere salaris dit betekende en een ander werd erdoor aangezet te roepen: ‘Ik geef negentien dollar.’ De menigte klapte en toen de inzet steeg werd Kamejiro door de opwinding van het moment meegesleept. Japan was in gevaar. Hij zag hoe de akkers van zijn ouders door Russische barbaren onder de voet gelopen werden en hij bedacht hoe onbeduidend zijn spaargeld uit de opbrengst van het warme bad was. In een opwelling stond hij op—het beeld van de ernstige baardige keizer voor ogen—en riep met machtige stem: ‘Ik geef al mijn badgeld! Zevenenzeventig dollar.’ Er ging een groot gejuich op en een boeddhistische priester zei: ‘Laten wij in ons hart besluiten de eer van Japan te beschermen zoals Sakagawa Kamejiro het vandaag gedaan heeft.’ De mannen huilden, er werden liederen gezongen en Ishii-san schreeuwde met zijn piepstemmetje: ‘Laat iedereen naar voren komen en trouw zweren aan de keizer.’ Instinctief gingen de werklieden netjes in het gelid staan en begonnen krijgslieder te zingen toen zij naar de plaats marcheerden waar de boeddhistische priester zich had opgesteld. Zij drukten hun handen met kracht tegen hun knieën, bogen alsof de keizer zelf aanwezig was en zeiden: ‘Banzai! Banzai!’ Toen de opwinding voorbij was en de keizerlijke afgezant met het geld vertrokken was, wachtte het kamp in spanning op oorlogsnieuws. Het gerucht ging dat Russische troepen op het eiland Kioesjoe waren geland en Kamejiro fluisterde tegen Ishii-san: ‘Moeten we niet naar Honoloeloe teruggaan en een boot naar Japan zien te krijgen?’

‘Nee,’ zei Ishii-san ernstig. ‘Per slot van rekening hebben we alleen maar geruchten gehoord.’ ‘Maar Japan is in gevaar!’ mompelde Kamejiro. ‘Wij moeten wachten op feitelijk nieuws,’ hield Ishii-san vol; en omdat hij kon lezen en schrijven, luisterden de mensen naar hem. En het jaar 1904 eindigde in vrees. In januari 1905 werd zijn behoedzaamheid echter beloond toen Kauai het bericht bereikte dat het grote Russische bastion in Port Arthur zich had overgegeven na het beleg van de Japanners. Kauai—dit wil zeggen: de daar wonende Japanners—was dol van vreugde en in de plantagestad Kapaa werd een fakkeloptocht gehouden. De feestelijkheden waren nauwelijks afgelopen toen het bericht over een nog verbluffender overwinning bij Moekden binnenkwam, spoedig gevolgd door het nog grotere nieuws uit de Straat van Tsoesjima. Een Russische vloot van achtendertig grote oorlogsschepen had het vuur geopend op de Japanners onder admiraal Togo. Negentien Russische schepen waren meteen tot zinken gebracht, vijf werden geënterd, en van de overgebleven veertien schepen slaagden slechts drie erin naar Rusland terug te keren. Ruim tienduizend vijanden verdronken en zesduizend werden gevangen genomen. De Japanners verloren slechts drie kleine torpedoboten en nog geen zeventien man. De *Honoloeloe Post* noemde Tsoesjima ‘een van de meest volledige overwinningen die een natie ooit op een sterkere vijand heeft behaald’. Kamejiro luisterde naar het verbazende nieuws, barstte in tranen uit en zei tegen zijn vriend Ishii-san: ‘Ik heb het gevoel of de Russische schepen door mijn badgeld tot zinken zijn gebracht.’ ‘Dat is ook zo,’ verzekerde Ishii-san hem, ‘omdat het geld de onsterfelijke geest van Japan vertegenwoordigde. Kijk naar die arme Amerikanen; hun president houdt een toespraak tot hen—en er gebeurt niets. Geen mens interesseert het. Maar wanneer de keizer tot ons spreekt, horen we hem, ook al zitten we ergens aan het einde van de wereld.’ Kamejiro dacht hier een

ogenblik over na en vroeg toen: ‘Ishii-san, voel jij je trots vandaag?’ ‘Ik heb het gevoel alsof mijn hart een ballon is waaraan ik boven de bomen zweef,’ antwoordde Ishii-san. ‘Ik voel elke minuut kanonnen afgaan in mijn borst,’ zei Kamejiro. ‘Dat zijn de kanonnen van admiraal Togo.’

Opnieuw sprongen hem de tranen in de ogen en hij vroeg: ‘Ishii-san, zou het niet juist zijn als wij een gebed uitspraken voor die grote admiraal die Japan gered heeft?’ ‘Dat kunnen we beter doen als de priester hier is. Dat is zijn werk.’ ‘Maar zou het niet goed zijn als wij ons gezicht naar Japan wendden en een gebed uitspraken?’ ‘Dat doe ik graag,’ zei Ishii-san; en de twee arbeiders knielden neer in het rode stof van Kauai en ieder van hen dacht aan Hiroshima, aan de rijstvelden en aan de rode torii die uitkijken over de Japanse Zee. Zij baden dat hun dapper land altijd zou mogen overwinnen. Omstreeks die tijd had Kamejiro van zijn loon en van het badgeld opnieuw achtendertig dollar gespaard en de mensen in het kamp vermoedden dat. Toen dan ook het bericht op Kauai binnenkwam dat er in het centrum van Honolulu een schitterend overwinningsfeest zou worden gevierd waarbij alle Hawaïanen mochten toekijken, en het bericht dat het eiland Kauai uitgenodigd werd twee mannen te zenden om in Japanse uniformen mee te marcheren om de rol te spelen van onsterfelijke militaire leiders als admiraal Togo, was iedereen het erover eens dat Kamejiro een van hen moest zijn, omdat hij zijn eigen reis kon betalen. De andere was een man die Hashimoto heette omdat die ook wat spaargeld had. Eind mei 1905 gingen de twee sterke arbeiders met de *Kilauea*, de boot die de verbinding tussen de eilanden onderhield, op weg naar Honolulu. Zij kregen daar van het feestcomité mooie uniformen die door Japanse vrouwen daar uit geïllustreerde bladen waren nagemaakt. Kamejiro zag zich uitgedost als kolonel als herinnering aan een aanvoerder die zich bij het beleg van fort Arthur voor de Russische kanonnen had

geworpen. Deze kolonel was zo aan flarden gereten en had daarmee nationale onsterfelijkheid verworven. Trots als een pauw marcheerde kolonel Sakagawa in de namiddag van 2 juni 1905 door de straten van Honoloeloe, de Nuuanurivier over tot aan het Aalapark, waar duizenden Japanners een optocht vormden die plechtig naar het Japanse consulaat toog; daar stond een waardig man in jacket en met een zwarte das om ernstig te knikken. Een arbeider van een van de plantages van Janders & Whipple op Oahu was in het uniform van admiraal Togo gekleed en hij leidde de Banzai vanaf de trappen van het Japanse consulaat. Daarmee was het formele gedeelte afgelopen. Kamejiro en zijn collega van Kauai, Hashimoto, wandelden terug naar het Aalapark waar voor een geestdriftige menigte demonstraties van Japans worstelen en schermen werden gegeven. Maar het overwinningsfeest riep in Kamejiro nog andere gevoelens wakker die hij nooit meer vergeten zou. Om tien uur, toen de drukte het grootst was, werd er een doorgang gevormd en er kwamen acht beroepsgeisha's uit een van de theehuizen door de menigte heen om plaats te nemen op een verhoging. Toen zij voorbijgingen, kwam er een op haar charmant wiegende wijze vlak langs Kamejiro en streek met haar haar rakelings langs hem. En voor de eerste maal in drie jaar erkende hij hoe wanhopig hij naar dat meisje Yoko ginds in Hirosjima verlangde. Er legde zich een waas voor zijn ogen en hij dacht zich in dat hij het masker weer vóór had terwijl hij probeerde haar kamer binnen te glippen. Hij kon haar armen om zich heen voelen en haar stem in zijn oor horen. De menigte drong op maar hij hoorde er niet bij: hij was in Hirosjima in de lente als de rijstvelden met een zacht groen waas zijn overdekt. Een vreselijke gedachte beving hem: 'Ik kom nooit Kauai meer af! Ik zal hier sterven en Japan nooit meer terugzien! Ik zal mijn hele leven zonder vrouw blijven.' En in zijn wanhoop begon hij op zo'n manier door de menigte heen te lopen dat hij

misschien een of andere Japanse vrouw zou aanraken. Hij pakte hen niet beet en viel hen niet lastig; hij wilde hen alleen zien en voelen dat zij er echt waren; en met starre blik staarde hij hen aan. ‘Ik verlang er zo naar,’ mompelde hij bij zichzelf toen hij zo manoeuvreerde dat hij naast een minstens twintig jaar oudere vrouw kwam te lopen. Zij schuifelde voort zonder ooit met haar voeten van de grond te komen zoals dat in Japan de gewoonte was; het zachte ruisen van haar lopen klonk hem als de zoetste muziek in de oren. Instinctief stak hij zijn hand uit, raakte haar arm aan en het schuifelen hield op. De huisvrouw keek hem verbaasd aan, duwde zijn hand weg en mompelde: ‘Je bent een Japanner! Gedraag je fatsoenlijk, zeker met zo’n uniform aan!’ Hij schaamde zich diep, liep weg uit de menigte, op zoek naar Hashimoto die ronduit zei: ‘Die verdomde geisha’s maken me dol. Laten we een goeie hoerentent opzoeken.’ De twee Kauai arbeiders probeerden eerst de Aalawijk maar een vreemdeling vertelde hun: ‘De huizen die je zoekt zijn allemaal in Iwilei.’ Daarom haastten ze zich naar die stadswijk maar de huizen zaten vol met rijkere klanten en de twee konden er niet in. ‘Ik grijp het eerste het beste wijf dat ik tegenkom,’ zei Hashimoto. ‘Nee!’ waarschuwde Kamejiro, de vermaning van de vrouw die hij had aangeraakt indachtig. ‘Je kunt naar de bliksem lopen!’ riep de ander uit. ‘Meiden! Meiden!’ riep hij in het Japans. ‘Hier kom ik!’ En hij rende een van de stegen van Iwilei door. Kamejiro schaamde zich nu dat hij in zo’n buurt rondliep in het uniform van kolonel Ito die zijn leven bij Port Arthur had gegeven: hij ontvluchtte de buurt en keerde terug naar het park waar hij urenlang naar de danseressen zat te staren. Ditmaal hield hij zich afzijdig van vrouwen en na lange tijd kwam er een oude Japanner naar hem toe met een fles sake in de hand en hij zei: ‘O kolonel! Wat een pracht van een oorlog was dat! En hebt u dat vanavond gemerkt? Er durfde niet één verdomde Chinees op straat te komen toen ons leger voorbij marcheerde!’

Ik zeg u, kolonel: in 1895 versloegen wij de Chinezen, in 1905 versloegen wij de Russen; twee van de beste staten van de wereld. Tegen wie zullen we over tien jaar vechten? Tegen Engeland? Tegen Duitsland?' 'De hele wereld kan trots zijn op Japan,' viel Kamejiro hem bij. 'Wat nog belangrijker is, kolonel,' ging de dronkelap voort, 'is dat de mensen hier op Hawaï nu respect voor ons gaan krijgen. De Duitse luna's slaan ons met de zweep. De Noorse luna's bejegenen ons met minachting. Ze moeten respect voor ons, Japanners, krijgen. We zijn een groot volk! Daarom, kolonel, beloof me één ding en dan krijgt u nog wat sake. Als een Europese luna het nog één keer waagt iemand op de rietvelden te slaan, sla hem dan dood! Wij Japanners zullen de wereld wat laten zien.' Het was een geweldig feest, de indrukwekkende overwinning van het moederland waardig. En ook al slokte het feest veel van Kamejiro's spaargeld op en had het hem doen beseffen hoe eenzaam hij was, hij had het toch de moeite waard gevonden. Maar het had één ongelukkig gevolg dat niemand had kunnen voorzien; en lang nadat de herinnering aan het feest zelf was vervaagd, bleef dit ene verschrikkelijke in Kamejiro's hoofd hangen. Het begon in de bordelen van Iwilei. Kamejiro had zijn wellustige vriend Hashimoto in de stegen achtergelaten want die jongeman was erin geslaagd een van de huizen binnen te dringen en hij was door een stuk of zes Duitsers die zijn komst niet op prijs stelden duchtig afgeranseld. Ze hadden hem in de goot gesmeten en hij was daar gevonden door een Hawaïaanse jongen, die voor een stel hoertjes op klanten uit was. Deze jongen had, zoals gebruikelijk op het eiland, de in de war gebrachte Japanner mee naar huis genomen waar zijn zus zijn wonden had gewassen. Zij hadden alleen in plat Engels kunnen praten, maar er was blijkbaar genoeg gezegd want toen Hashimoto naar het schip naar Kauai terugkeerde, liep de zuster achter hem aan. Zij was een forse, vriendelijke Hawaïaanse met grote ogen; haar hele bezit droeg ze in een

bundeltje bij zich. Ze scheen echter op de pezige, kordate Hashimoto erg gesteld te zijn en was kennelijk van plan bij hem te blijven. 'Ik ga met haar trouwen,' vertelde Hashimoto aan Kamejiro die nog altijd in zijn kolonelsuniform liep. Om een of andere reden, hetzij door het overwinningsfeest hetzij door het uniform, was Kamejiro die dag bijzonder patriottisch gestemd want zodra zijn vriend die fatale woorden: 'Ik ga met haar trouwen,' uitgesproken had, kwam hij in actie alsof hij aan het hoofd van een leger stond. Hij pakte Hashimoto bij de arm en waarschuwde: 'Als je zoiets doet, zal heel Japan zich schamen.' 'Misschien ga ik nooit meer terug naar Japan,' zei Hashimoto. In een opwelling, als een echte kolonel, sloeg Kamejiro Hashimoto midden in zijn gezicht en riep uit: 'Zeg zoiets nooit! Japan is je thuis.' Hashimoto stond verbaasd over het plotselinge optreden van kolonel Sakagawa maar hij erkende dat hij de afstraffing had verdiend en mompelde: 'Ik heb er genoeg van zonder vrouw te leven.' Dit bracht een minder militair element in het geding en Kamejiro hield onmiddellijk op een keizerlijk kolonel te zijn en werd weer een vriend. 'Hashimoto-san, het was al erg genoeg om naar zo'n huis te gaan maar om een van die meisjes mee te nemen en met haar te trouwen! Je moet sterk in je schoenen staan en je als een goede Japanner gedragen.' 'Zij komt niet uit een van die huizen,' legde Hashimoto uit. 'Zij is een keurig meisje uit een net, hardwerkend gezin.' 'Maar ze is geen Japane!' betoogde Kamejiro. Hij kwam bij Hashimoto geen stap verder want die wilde niet langer alleen blijven. Aangezien er op Kauai geen Japanse meisjes beschikbaar waren, zou hij met zijn Hawaïaanse samenleven en met haar trouwen. Maar in zijn hevig verlangen naar vrouwelijk gezelschap had hij geen rekening gehouden met het nog veel heviger verlangen van de Japanse gemeenschap: toen er geruchten gingen over wat hij had gedaan, merkte hij de vreselijke kracht van de Japanse geest. 'Je hebt de naam van Japan door het slijk gehaald,'

waarschuwden de oudere mannen die geleerd hadden zonder vrouw te leven. ‘Je hebt het Japanse bloed te schande gemaakt,’ morden anderen. ‘Heb je dan geen trots? Geen Yamato geest?’ vroegen jongere mannen. ‘Besef je dat je ons allen te schande maakt?’ vroegen zijn vrienden. Hashimoto liet zich kennen als een moedig man. ‘Ik wil niet langer alleen leven,’ herhaalde hij koppig. ‘Ik ga met mijn vrouw leven zoals een man dat hoort te doen.’ ‘Dan zul je voor altijd buiten de Japanse gemeenschap gestoten worden,’ riep een strenge oude man uit. Hij was vele jaren op Kauai geweest en had ook naar een vrouw verlangd, maar hij had zich als een keurige Japanner gedragen en nu sprak hij namens alle onderdanen van de keizer de banvloek uit: ‘Omdat je je schaamteloos hebt gedragen en omdat je het heilig bloed van Japan niet hebt behoed, moet je apart leven. Wij willen niet met een man als jij werken, eten of wonen. Verdwijnt.’ Hashimoto begon de vreselijke kracht van dit vonnis te beseffen en smeekte: ‘Maar een man heeft een vrouw nodig! Wat willen jullie dan dat ik doe?’ Een opvliegende jongeman nam de plaats in van de man die de banvloek had uitgesproken en riep agressief: ‘We willen dat je niet met andere vrouwen trouwt! Je bent geen Chinees die bereid is met de eerste de beste te trouwen die hij te pakken kan krijgen. Je bent een Japanner!’ ‘Wat moet ik dan doen?’ schreeuwde Hashimoto. ‘Mijn hele leven alleen blijven?’ ‘Ga elke maand naar de hoeren, net als wij,’ schreeuwde de opvliegende jongeman, daarbij doelend op de meisjes die de plantagebazen op betaaldagen ter beschikking stelden en die volgens schema van kamp naar kamp trokken. ‘Maar er komt een tijd dat een man geen hoeren meer wil,’ pleitte Hashimoto. ‘Doe het dan zonder ze,’ snauwde een oudere man. ‘Net als Akagi-san. Hé, Akagi-san. Hoeveel jaar leef jij al zonder vrouw?’ ‘Negentien,’ antwoordde een tanige veteraan van de rietvelden. ‘En jij, Yamasaki-san?’ ‘Zeventien,’ antwoordde een zongebruinde man uit Hirosjima.

‘Dat zijn behoorlijke, fatsoenlijke Japanners!’ riep de jongeman. ‘Zij blijven hier tot hu dood op een Japanse echtgenote wachten maar als er geen komt, zullen ze er niet aan denken een andere vrouw te trouwen. In hen leeft de geest van Japan. In jou, Hashimoto, leeft geen fatsoen. Ga nu maar weg!’ Zo verliet Hashimoto het Ishii kamp en ging met zijn Hawaïaanse vrouw in de stad Kapaa wonen. Hij moest op de Hanakai Plantage ontslagen worden want de andere Japanners weigerden te werken met een verstotene die het bloed van Japan te schande had gemaakt. Soms, als mannen van het kamp naar Kapaa gingen om een gokje te wagen of zich aan okolehau—een sterk, bij de wet verboden aftreksel van de wortel van de tiplant—te bedrinken, ontmoetten ze hun vroegere vriend Hashimoto maar ze spraken nooit met hem. Hij kon de diensten in de Japanse kerk niet bijwonen, niet deelnemen aan het Japanse maatschappelijk leven, niet aan Japanse spelen meedoen en evenmin luisteren naar de vertellers van heldenverhalen die nu en dan uit Tokio kwamen en van kamp tot kamp de glorie van de Japanse geschiedenis verkondigden. Van al die vormen van normale omgang was Hashimoto uitgesloten en hoewel jongemannen die een vrouw wilden hebben en die in de verleiding kwamen een Hawaïaans, een Chinees of een blank meisje te trouwen, zich dikwijls het vreselijke voorbeeld van zijn uitstoting te binnen brachten, werd zijn vervloekte naam nooit meer genoemd. Mannen die zin hadden in een meisje zeiden niet waarschuwend tegen elkaar: ‘Denk eraan wat er met Hashimoto gebeurd is!’ Zij dachten er instinctief aan want van hem was eens gezegd: ‘Heel Japan schaamt zich over wat jij hebt gedaan.’ En de jongemannen waren ervan overtuigd dat in elk dorp in Japan het onheilsnieuws de ronde deed: ‘Hashimoto Sutekichi is met een Hawaïaanse getrouwd en heel Japan schaamt zich voor hem.’ Wat de mensen in Honolulu over dat huwelijk dachten was van geen belang, maar wat de mensen in Japan ervan

dachten was van geweldige betekenis want iedere man in het Ishii kamp was van plan eens naar Japan terug te gaan. Het was ondenkbaar dat hij ooit een andere vrouw mee naar huis zou nemen dan een keurige Japanse.

De jaren na de annexatie waren voor Wilde Whip Hoxworth niet gunstig geweest. In zaken hadden de machtiger mensen van Hoxworth & Hale hem van welke leidinggevende positie in het bedrijf ook afgehouden. Zelfs toen zijn door artesische putten bevoeide rietvelden het uitstekend deden en hem tot een meervoudig miljonair hadden gemaakt, werd hem om morele redenen de leiding over H&H, waarop zijn talenten hem recht gaven, ontzegd. Daarom was hij naar Kauai gekomen. Met niet aflatende energie had hij honderden Japanse landarbeiders geïmporteerd, irrigatiekanalen gegraven, land bouwrijp gemaakt en Kauai laten zien hoe suiker met de modernste methodes werd verbouwd. Hij had een eigen molen gebouwd en zijn eigen riet gemalen, zodat de korte vrachtschepen van H&H met zijn produkt konden worden gevuld. Met even grote energie had hij het landgoed in Hanakai gebouwd en eigenhandig de crotonstruiken en de hibiscusbomen geplant. Toen de geprefabriceerde houten panelen uit China aankwamen, had hij toezicht gehouden bij het in elkaar zetten ervan. Hij was op de gedachte gekomen een groot deel van het terrein met ‘plavuizen te beleggen; in de spleten daartussen zou dan gras groeien zodat je zowel op de harde steen als op het zachte gras kon lopen. Toen alles klaar was, bezat hij een prachtig huis aan de rand van een afgrond. Aan de voet daarvan donderde de oceaan; maar op het huis rustte geen geluk, want kort nadat Whip er met zijn derde vrouw, de Hawaïaans-Chinese schone Ching-Ching—die toen zwanger was—zijn intrek had genomen, had zij hem erop betrapt dat hij in de stad Kapaa met de daar talrijke hoertjes

rondlummelde. Ching-Ching had geen beschuldiging geuit maar had gewoon een rijtuig laten komen en was teruggereden naar de hoofdstad Lihue waar zij zich op een H&H stoomschip naar Honoloeloe had ingescheept. Zij scheidde van Whip, maar hield zowel zijn dochter Iliki als zijn nog ongebooren zoon John bij zich. Er waren nu twee dames Whipple Hoxworth in Honoloeloe en zij veroorzaakten nogal wat opschudding in de tamelijk bezadigde samenleving. Zijn eerste vrouw, Iliki Janders Hoxworth, bewoog zich alleen in de beste zendelingenkringen en Ching-Ching Hoxworth leefde in de Chinese gemeenschap. Beide vrouwen ontmoetten elkaar nooit maar Hoxworth & Hale zorgde ervoor dat elk van hen een maandelijksse toelage kreeg. Het waren royale bedragen, maar ze waren niet zo hoog als de periodieke betalingen aan de tweede vrouw van Wilde Whip, het trotse Spaanse meisje Aloma Duarte Hoxworth wier naam nogal eens in de Newyorkse en Londense kranten stond. In deze eerste jaren van de twintigste eeuw leefde Wilde Whip alleen in Hanakai, een opgejaagde, zielige man. Af en toe bracht hij een paar dagen door in een achterkamer van een bordeel in Kapaa waar hij met zijn landarbeiders naar de gunst van oosterse prostituees dong. Dan weer vermande hij zich en organiseerde de fantastische sportevenementen die op Kauai beroemd waren. Hij had bijvoorbeeld een grote stal met renpaarden en een mooie grasbaan om races te houden. Daar sloten Chinezen en Hawaïanen waanzinnige weddenschappen af en verpeelden bij één race een heel jaarinkomen. Whips wantrouwen tegen de Japanners vond ten dele zijn oorzaak in het feit dat zij geen krankzinnige weddenschappen bij de paardenraces afsloten want, zo zei hij: 'Een man die bij een paardenrace niet opgewonden raakt, is geen echte kerel en die spleetogjes kun je van me cadeau krijgen.' Maar toen bleek dat hij met behulp van de Japanners meer suikerriet kon telen dan welke andere plantage op de eilanden ook, gaf hij dat feit ook toe: 'Werk is

hun god en ik respecteer dat in hen. Maar mijn voorkeur gaat uit naar mannen die van paarden houden.’ Het hoogtepunt van elk seizoen was als Wilde Whip een van zijn polotoernooien organiseerde, want dit was het mooiste spel op de eilanden. Hij had een stal met zevenendertig uitgelezen pony’s. De wedstrijden vonden plaats op een prachtig grasveld langs de woeste rotsen van Hanakai. Het hoogtepunt van elke wedstrijd kwam wanneer een plotselinge bui een regenboog boven de spelers toverde, zodat twee ruiters die om de bal vochten op geheimzinnige wijze van de regen in de zonneschijn konden overgaan en weer terug de dampige regen in. Een polospel op Hanakai was een van de mooiste sportgebeurtenissen om naar te kijken en eilandbewoners liepen soms kilometers om aan de rand van de crotonstruiken te gaan zitten kijken. Wilde Whip was een goede speler en om de kwaliteit van zijn team hoog te houden nam hij altijd zelf zijn luna’s aan. Hij ging nonchalant in een luie stoel zitten, keek hoe de man op de grote lanai af liep en bestudeerde zijn gang. ‘Soepele, goeie gang heeft die,’ dacht hij dan. Zijn eerste vraag was onveranderlijk: ‘Jongeman, heb je een goede zit?’ Als de man dan stotterde of niet begreep wat “een goede zit” was, zei Whip hem hoffelijk dat hij niet in aanmerking kwam. Maar als de man antwoordde: ‘Ik rijd al sinds m’n derde,’ zette Whip het onderhoud voort. Op Kauai waren de luna’s traditiegetrouw Duitse of Noorse immigranten en zij waarschuwden elkaar altijd: ‘Solliciteer nooit in Hanakai als je geen goede polospeler bent.’ Als Whip een man in dienst nam, stelde hij drie eisen: ‘Gepoetste laarzen tot aan de knie—en ik wil ze gepoetst zien tot ze glimmen. Een witte rijbroek—en die moet ook echt wit zijn. En tenslotte, de luna’s van Hanakai slaan de arbeiders nooit.’ In feite waren maar weinig Duitsers en Noren goed in polo wanneer zij pas kwamen werken, maar Whip gaf hun elke middag om vier uur les; en na een tijden waren zelfs de Japanners er trots op als hun baas met hun luna’s de

kampioenstitel van Hanakai tegen alle andere clubs van Kauai verdedigde. De grootste opwinding ontstond echter als af en toe een uitgelezen team uit Honolulu, vooral bestaande uit leden van de families Janders, Whipple en Hewlett die het spel op Yale tot in de puntjes geleerd hadden—jaren achtereenvolgend kwamen de besten van Yale van Hawaï—, een schip charterden om hun pony's en hun supporters mee naar Kauai te brengen. Dan kwamen alle haoles van de lokale plantages naar Hanakai. Over heel de lanai werden dan enorme bedden van drie vierkante meter geplaatst, op elk bed kwamen acht of tien willekeurige personen te zitten en achter de casuarinabomen werden keukens ingericht. 's Avonds was er dan een galabal waarbij de mannen in rok verschenen en de vrouwen in prachtige japonnen uit Parijs en Kanton. Er werden dikwijls toernooien gehouden met vier of vijf ploegen en die mensen woonden dan allemaal een week op Hanakai. Dan was het leven geweldig, er was champagne en er werd geflirt: Wilde Whip slaagde er dikwijls in een van de vrouwen van de bezoekers in een donkere slaapkamer te loodsen, zodat er over de polospelen van Hanakai altijd de wat kwalijke schaduw van mogelijke schandaaltjes hing. Er was nog een andere schaduw: want zoals het poloveld en de crotonstruiken alleen maar konden bestaan dank zij de beschuttende rij casuarinabomen die de stormen en het levendodende zout tegenhielden, zo werd het leven van de haoles beschermd door de rij Japanse arbeiders die in de barakken woonden zonder vrouw en die hen van het zweet, het zwoegen en de zorg voor de toekomst ontlastten. Het was merkwaardig dat als de mannen van Hawaï voor een reünie naar Yale terugkeerden en hun vroegere jaargenoten—die nu in belangrijke centra als Boston en Philadelphia woonden—hun vroegen: 'Waarom blijft een briljante vent als jij toch op Hawaï?' de Jandersen, de Hales en de Whipples strijk en zet met verlangen in hun stem antwoordden: 'Heb je wel eens een polowedstrijd in

Hanakai gezien? De oceaan aan je voeten. De stortbuien met regenbogen er doorheen. Als je pony uitglijdt, geeft dat een helderrode streep in het gras. Je kunt honderd jaar in Philadelphia wonen en nooit zoiets te zien krijgen als het poloseizoen in Hanakai.’ De mensen uit Yale die in Philadelphia waren gaan wonen begrepen daar niets van, maar hun vroegere jaargenoten die overal op Hawaï polo hadden gespeeld, vergaten nooit dat Hawaï in die jaren een van de beste samenlevingen ter wereld was. Als de polospelers vertrokken waren, als de veldkeukens afgebroken waren en de geduldige Japanse tuinlieden elke voor in het poloveld verzorgden alsof het de wond van een mens betrof, trok Wilde Whip zich terug in zijn grote huis met uitzicht op zee en dronk zich een stuk in de kraag. Hij werd nooit beledigend en sloeg nimmer iemand als hij dronken was. In die perioden bleef hij weg uit de bordelen van Kapaa en van de brede lanai vanwaar hij de oceaan kon zien. In een kleine, donkere kamer zat hij dan te drinken en dikwijls dacht hij aan de woorden van zijn grootvader: ‘Meisjes zijn net sterren. Je gaat op je tenen staan en pakt elk bij de punten. En dan komt in het oosten de maan op, enorm en volmaakt. En dat is iets anders, iets heel anders.’ Het was Whip, nu vijfenveertig jaar oud, duidelijk dat voor hem de maan niet zou opkomen. Op een of andere manier was hij niet de vrouw tegengekomen die hij kon liefhebben zoals zijn grootvader de Hawaïaanse prinses Noelani had liefgehad. Hij had honderden vrouwen gekend maar er geen gevonden die een man voor altijd wilde hebben of kon respecteren. De vrouwen die aantrekkelijk waren bleken gemeen, en de vrouwen die oprecht waren bleken altijd vervelend. Het was waarschijnlijk het beste, dacht hij op die momenten, door te gaan met wat hij deed: een paar van de betere grieten in Kapaa pakken, wachten op de vrouw van een of andere vriend die op haar man was uitgekeken, of erop vertrouwen dat tijdens een tocht langs de kampen de vrouw van een of andere werkman

wel eens een pleziertje wilde. Dat was nog niet zo'n beroerd leven en het was op de lange duur zeker minder kostbaar dan proberen te trouwen en dan van een hele rij wispelturige vrouwen scheiden. Maar dikwijls als hij tot die conclusie gekomen was, drong er via het bamboescherm van de donkere kamer een licht door: de grote maan kwam op uit het water in het oosten en hing nu majestueus boven de Stille Oceaan. Het was een overal zichtbaar baken, helder genoeg om van de grasvelden van Hanakai een zilveren baan te maken, onderzoekend genoeg om elk huis dat beneden tussen de casuarinabomen verscholen lag te vinden. Wanneer die maan Wilde Whip zocht, trok die eerst zijn voeten terug om—als een kind—te proberen aan het licht te ontsnappen. Maar als de maan volhield, stond hij dikwijls op, gooide de lanaideuren open en trad haar tegemoet. Dan stond hij een hele tijd in het schitterende maanlicht en luisterde hij naar de dreunende branding beneden; en in haar vaste baan verdween de maan dan achter de kammen van de heuvels in het westen. Het was heel vreemd hoe de Hawaïanen die voor Whip werkten op zulke momenten zijn stemming aanvoelden. Met z'n tweeën of z'n drieën kwamen zij geheimzinnig met hun ukeleles te voorschijn en tokkelden er een paar aardige eilandmelodietjes op. Whip hoorde dat aan en riep: 'Hé! Pupule, kom eens hier!' Onopvallend kwamen de mannen dan om hem heen staan, hij pakte een ukelele en begon een al lang vergeten lied te zingen dat zijn grootmoeder hem geleerd had. Hij werd dan een Hawaïaan, zwaarmoedig, afwezig, verlangend naar de boodschap van de nacht. Urenlang zat hij met zijn mannen te zingen, het ene lied na het andere. Een landarbeider bromde dan: 'Hé, baas. Hebt u wat okolehau?' En Whip trok een fles whisky open en die ging van mond tot mond; en de oude klaagliederen van Hawaï klonken weer. Tegen het aanbreken van de dag slopen de mannen onopvallend weg, alleen of met twee tegelijk, maar de man wiens ukelele Wilde Whip geleend

had bleef nog totdat ook hij tenslotte moest zeggen: 'Beter ik nu gaan,' de lange nacht liep ten einde.

Als zoiets gebeurd was, ging Wilde Whip zich altijd met zijn ananassen bezighouden. Op een prachtig beschut plateau ter grootte van twee tennisvelden, bij de toegang naar het Hanakadal en ongeveer tweehonderd meter van de Afrikaanse tulpenboom, had hij een speciaal veld laten aanleggen en voor het kweken van ananas laten bemesten. Whip was namelijk van mening dat het uiteindelijk de bestemming van Hawaï was deze vruchten op de hooggelegen terreinen en suiker op de laaggelegen gronden te verbouwen. Aan ieder die het horen wilde ontvouwde hij dolgraag zijn theorieën. ‘Kijk! Die twee gewassen zijn elkaar natuurlijke partners. Suiker heeft water nodig, een ton water voor elk pond suiker. Ananas niet. Suiker gedijt op laaggelegen velden, ananas op hooggelegen. Precies op dat punt waar het niet meer loont om te bevoeien voor de suikerteelt groeit de ananas het beste. Als je hierbeneden suiker verbouwt en ananas daarboven, drink je de vruchten, als ze rijp zijn, in de suiker, je blikte ze in en verkoopt ze met veel winst. Waarom dacht je verdomme dat ik naar Kauai ben gekomen? Omdat het een ideale combinatie van suikerveld en ananasveld biedt. Voordat ik hier wegga, wil ik het geheim hebben achterhaald dat van Hawaï de rijkste plantage ter wereld zal maken.’ Steeds wanneer Whip naar het land van Hawaï keek met zijn gelukkige combinatie van hoge droge en lage natte velden, werd hij opgewonden; maar wanneer hij zijn ananas proefbedden zag, werd hij woedend. Hij had op zijn proefveld namelijk een stuk of negentien verschillende soorten ananas en niet één daarvan was een sikkepit waard. Hij liet zijn gasten alles zien wat hij tot dusver had ontdekt: ‘Die met die scherpe punten aan de bladeren— die krenge snijden je in mootjes als je er een veld vol van probeert te oogsten—is de Pernambuco en die groeit overal. De gestreepte is de Zebrina. Ziet er goed uit maar de vrucht is smerig. Die interessante daar

met drie kleuren is de Bracteatus. Een tijdlang had ik hoop dat 't me met die zou lukken maar de vrucht is te klein. Ik heb planten die eruitzien als een rattenstaart, andere als een zweep, weer andere met punten als van een sikkel. De enige twee die misschien de moeite waard zijn, zijn de Guatamala en de Nieuw-Guinea, maar die doen het hier niet.' 'Dat betekent dat er u geen hebt waarvan het de moeite loont ermee door te gaan?' vroegen de landbouwdeskundigen. 'Ja, ik zou niet proberen ze commercieel te exploiteren.' 'Dat wil dus zeggen dat u ananas niet geschikt acht voor Hawaï?' 'Nee., dat zou ik niet willen zeggen.' 'Denkt u aan iets anders? Een nieuwe soort?' 'Misschien... misschien vinden we op een goede dag precies de goede vrucht voor deze eilanden.' Op dergelijke momenten werd Hoxworth stug en terughoudend, want als hij niet meer door een of andere vrouw in beslag genomen werd en als hij met het normale liefdesleven een soort onvrijwillige wapenstilstand had gesloten, kreeg hij erg veel zin in iets wat hij eens had gezien. In 1896 had hij in een hotel in Rio de Janeiro een cayenneanas gegeten en meteen toen hij die cilindervormige, zoete, zware vrucht had gezien, had hij geweten dat dit de ananas voor Hawaï was. Hij had gedacht dat het eenvoudig zou zijn naar een kweker te gaan en te zeggen: 'Ik wil graag vijfduizend cayenneplanten hebben,' en hij had dat ook geprobeerd. Hij was er echter al gauw achter gekomen dat de Fransen—die dat gedeelte van de kust van Guyana beheersten waar die voortreffelijke mutatie van de ananasfamilie zich had ontwikkeld—even hoge verwachtingen koesterden van de vrucht als hij: er mocht geen cayenneplant de kolonie uit. In de haven van Cayenne werd de uitgaande bagage zorgvuldig gecontroleerd zodat, toen Whipple Hoxworth en zijn vrouw Ching-Ching vanuit Rio in Frans-Guyana aankwamen het gouvernement al vóór zij landden wist dat hij de grote planter uit Hawaï was en dat hij een paar cayenneplanten zou proberen te stelen. Het gevolg was dat zij

hem— doortrapt als Fransen zijn—een eindeloze rij verrukkelijke cayenneanassen voorzetten, zware, sappige, geurige vruchten. Maar een cayenneplant kreeg hij niet te zien. Wanneer hij een balletje opwierp om een van de plantages te bezoeken, regende het toevallig. Wanneer hij een louche type probeerde om te kopen hem een paar wortels te bezorgen was de man een spion van het gouvernement die speciaal daarvoor bij het hotel was gestationeerd. En toen hij tenslotte teleurgesteld besloot met lege handen naar huis te gaan, doorzochten de douaneambtenaren elke vierkante centimeter van zijn bagage en zij verzekerden hem glimlachend dat zij het vermoeden hadden dat er pogingen werden ondernomen wapens naar de gevangenen op Duivelseiland te smokkelen. Whip glimlachte terug en zei: ‘Ik ben het met jullie eens; jullie moeten erg voorzichtig zijn.’ Ananasplanten kreeg hij dus niet. Hij kocht andere soorten en zorgde er heel goed voor want hij begreep dat ook de cayenne uit een kruising van twee heel gewone soorten moest zijn voortgekomen. Daarom kreeg de allergewoonste, magere rattenstaartplant op Whips proefveld even veel zorg als de beste Guatamala. Maar de vruchten van dat veld bleven zo ver bij de cayenne ten achter, dat Whipple steeds somberder werd. Hij importeerde planten uit Australië die ook cayennes genoemd werden maar niet de gladde vruchten gaven die hij in Zuid-Amerika had leren kennen. Hij kon ze nu proeven en hij stelde zich voor dat hij ze in stukken gesneden inblikte. Hij was bezeten van deze volmaakte ananas waarvan hij wist dat die bestond maar die buiten zijn bereik lag. Hij werd geobsedeerd door de gedachte een stel moederplanten te pakken te krijgen. Hij overwoog zelfs even in het geheim een expeditie over land vanuit Paramaribo in Suriname, maar uit gesprekken met aardrijkskundigen die de streek kenden bleek duidelijk dat de jungle in het grensgebied ondoordringbaar was. Hij probeerde Franse koloniale ambtenaren om te kopen maar het gouvernement vertrouwde

zijn eigen ondergeschikten evenmin als Whipple Hoxworth en controleerde hen voortdurend. Ook al pompte hij wel twintigduizend dollar aan steekpenningen in Guyana, hij kreeg er geen ananasplanten voor terug. Toen kwam op een dag een slungelige Engelsman die Schilling heette op een waggelend paard naar Hanakai. Hij stapte af en vroeg om een whisky-soda. 'Ik denk dat ik de man ben die u zoekt,' zei Schilling kort. 'Ik heb geen luna's meer nodig,' antwoordde Whip, 'en bovendien ben je niet potig genoeg.' 'Het is helemaal mijn bedoeling niet een baantje te zoeken,' zei de slungelige Engelsman. 'Ik ben gekomen om u iets te verkopen.' 'Ik kan niets bedenken wat ik nodig zou hebben,' snauwde Whip. 'Ik kan wel iets bedenken waarvoor u een hele hoop geld wilt betalen, meneer Hoxworth.' 'Waarvoor dan?' 'Tweeduizend prima cayennekronen.' Whip hield op met whisky inschenken alsof zijn hand bevroren was. Hij deed niet of hij niet geïnteresseerd was en zijn adamsappel bewoog in zijn droge keel omhoog en omlaag. Hij zette de whiskyfles neer, draaide zich om en keek zijn bezoeker strak aan. 'Cayenne?' zei hij. 'Prima kronen.' 'Hoe komt u daaraan?' 'Mijn vader was Nederlander voordat hij Brits onderdaan werd. Hij kent mensen in Guyana.' 'En doen die kronen het?' 'In een broeikas in Engeland groeien ze al.' Enthousiast greep Hoxworth de lange man bij de arm. 'Weet u zeker dat ze groeien?' 'Ik heb een foto bij me,' antwoordde Schilling en hij liet een foto van hemzelf zien: hij stond in een kas terwijl er ananassen rond zijn voeten groeiden. En uit het hart van verschillende planten kwam onmiskenbaar de opvallende cayennevrucht. 'Meneer Schilling...' begon Whip zenuwachtig. 'Dokter Schilling, botanicus. Ik wil de cayennes aan u verkopen meneer Hoxworth, maar ik wil met het kweken ervan in Hawaï belast worden.' 'Doen we!' stemde Wilde Whip in. 'Ik zal een speciaal schip sturen om ze op te halen. Kunt u ze in leven houden tijdens een tocht over de

Atlantische Oceaan en via Kaap Hoorn?’ ‘Ik ben botanicus,’ antwoordde Schilling. Terwijl Wilde Whip op de terugkomst van de Engelsman wachtte, werkte hij koortsachtig aan een speciaal veld voor de tweeduizend kronen die Schilling beloofd had te leveren. Toen hij daaraan werkte, dacht hij: ‘Ik wilde dat ik iemand kon vinden die voor die ananassen net zo goed zorgt als ik.’ En hij dacht aan de koppige Japanse arbeider die bereid was geweest met hem op de vuist te gaan om het stuk plaatijzer voor het bad. ‘Zo’n vent heb ik nodig,’ dacht hij. ‘Iemand met pit.’ Hij zadelde zijn paard en reed naar de suikervelden totdat hij Kamejiro zag. ‘Hé knaap,’ riep hij. ‘U bedoelt mij?’ vroeg de sterke, kleine Japanner met een vriendelijke grijns. ‘Jij voor voelen baas zijn over één veld?’ Daarmee was de zaak beklonken. Kamejiro ging nu elke morgen uit het kamp weg om het ananasveld te bewerken waarbij hij met de hand de aarde fijn maakte. En elke avond haastte hij zich terug om voor zijn warme bad te zorgen. Wilde Whip zag hem zich altijd haasten en dacht: ‘Die vent werkt voor drie,’ en hij verhoogde zijn loon tot vijfenzeventig cent per dag. Onder Whips leiding ploegde Kamejiro het land een halve meter diep om. Toen de rijke, rode aarde in het zonlicht lag, was Whip tevreden, want hij had gelezen dat de ananas in de eerste plaats ijzer nodig heeft, en Kauai was praktisch één bonk ijzer. Elke drie maanden werd het veld weer omgeploegd en er werd speciale guanomest gestrooid om het vruchtbaar te maken. Er werden om het hele veld heen greppels gegraven om het overvloedige water af te voeren en er werd een windscherm van wilde pruimen- en casuarinabomen geplant om alle zoutinvloed te weren. Weinig bruiden krijgen ooit een huis waarin alles met zoveel zorg is ingericht als de toeleg waarmee Wilde Whip zijn kweekbed verzorgde. Toen het klaar was, stond hij midden in de goed besproeide grond en riep tegen Kamejiro: ‘Binnenkort alle velden hier ananas, hè?’ En hij wees naar alle hooggelegen velden die hij kon zien want hij

wilde al die velden vol zien met cayenneplanten, vierduizend op een morgen land, en het geld verdienen dat hij tot dan toe met het verbouwen van suiker had gedaan zou al snel méér lijken op kinderen die winkeltje spelen. De eerste oogst cayennes overtrof Whips verwachtingen. Dr. Schilling ontpopte zich als een botanicus en een zuiplap, en vanuit de voorkamer van het huis in Hanakai—die hij kennelijk niet meer wilde verlaten—leidde de lange Engelsman met succes de kweek van de planten die de economie van Hawaï volledig zouden veranderen. Van de eerste tweeduizend cayennes die uit de velden in Frans Guyana waren gehaald, groeiden er bijna negentienhonderd prachtig op; deze eerste ananassen waren voor de bevolking van Hawah een openbaring. Whip gaf, zoals hij gewoon was, de vruchten weg en vertelde iedereen: ‘Bebouw nu ook je hooggelegen gebieden. Het goud zal vloeien in een geurige stroom.’ Een ananasplant geeft weinig vruchten: slechts één vrucht per twee jaar. Technisch gesproken is het een samengestelde vrucht: elk van de samenstellende delen is ontstaan uit een afzonderlijke bloem. Wanneer de vrucht rijp is, kan de plant op vier verschillende manieren voortgeplant worden: de kroon van de ananasplant kan er voorzichtig afgetrokken en geplant worden; scheuten kunnen worden afgeknipt en geplant; stekjes kunnen op dezelfde manier worden gebruikt en de stronk kan in stukken gesneden worden en die kunnen als aardappels worden geplant. Van iedere plant die in leven bleef kon dr. Schilling dus een kroon, drie of vier scheuten, twee of drie stekjes en twee of drie stukken stronk halen. Omstreeks 1910 was de ananasindustrie op Hawaï een feit. In 1911 werd die echter door een ramp getroffen want de velden die Wilde Whip zo zorgvuldig had bewerkt gaven de planten geen voeding meer en die begonnen een gemene gele kleur te krijgen. In paniek gaf Whip dr. Schilling opdracht nuchter te worden en uit te zoeken wat er aan de hand was. Maar de dronken Engelsman

kon zich niet op het probleem concentreren. Daarom raasde Whip door het huis dat hij nu met Schilling deelde en smeedde alle flessen stuk waar alcohol in zat. Toen vermande dr. Schilling zich en bleef een tijdje op de velden. ‘Ik moet wat proeven nemen,’ meldde hij; een hoek van het huis werd vrijgemaakt voor reageerbuisjes en kannen maar het enige wat Schilling deed was verse ananas gebruiken om er een hoogwaardige alcohol van te maken die hij lekkerder vond dan whisky. Al gauw was er niet meer met hem te praten. Wilde Whip loste dat op door de Engelsman eerst flink af te rossen en hem daarna een koud bad te geven. Anderen hadden Schilling kennelijk ook al op die manier behandeld want hij werd er niet erg kwaad om en zat in het bad te bibberen en te huilen als een kind. ‘Godverdomme!’ schreeuwde Hoxworth, ‘je hebt me die planten bezorgd en je zoekt maar uit wat er mis met ze is.’ Hij liet de versufte wetenschapsman zich aankleden, zijn schoenen aantrekken en bracht de bibberende man persoonlijk naar het veld. ‘Wat is er mis met die planten?’ tierde hij. ‘Luister eens, broeder Hoxworth. U kunt hier niet staan bevelen om me te laten uitzoeken wat er gebeurd is. De menselijke geest kan op die manier niet werken.’ ‘De uwe zal dat wel moeten!’ brulde Hoxworth. ‘Stel u voor dat ik dat pad en die weg daar afliep en nooit meer naar die planten omkeek. Wat dan?’ ‘Tegen de tijd dat u bij de weg bent, dr. Schilling, loopt u niet meer. Omdat allebei uw benen dan gebroken zijn.’ ‘U zou het nog doen ook,’ zei de Engelsman geschrokken. ‘Daar kun je donder op zeggen,’ gromde Whip. ‘En nu aan ‘t werk.’ Hij deed een stap terug, schrok en schreeuwde: ‘Wat doe je nou, verdomme?’ ‘Ik proef de grond,’ antwoordde dr. Schilling. ‘Grote goedheid,’ briede Whip en liep weg. Het kostte dr. Schilling vier weken om vast te stellen wat er met de ananasplanten aan de hand was en toen hij zijn werkgever verslag uitbracht, was het duidelijk dat hij zijn eigen conclusies nauwelijks kon geloven. ‘Dit is heel vreemd,

broeder Hoxworth, u zult het niet willen geloven maar die planten gaan dood door gebrek aan ijzer.’ ‘Belachelijk!’ raasde Hoxworth. Hij was die lastige Engelsman beu en was nu tenslotte geneigd hem van de plantage af te zetten. ‘Nee,’ antwoordde dr. Schilling eenvoudig. ‘Ik ben ervan overtuigd dat die planten doodgaan door gebrek aan ijzer.’ ‘Dat is idioot!’ tierde Hoxworth. ‘Dit verdomde eiland is praktisch één brok ijzer. Kijk naar de grond, man!’ ‘Dat is ijzer, dat is waar,’ gaf Schilling toe. ‘Maar ik ben bang dat het ijzer is in een vorm die de planten niet kunnen gebruiken.’ ‘Hoe kunnen ze nu in puur ijzer staan en het toch niet kunnen gebruiken?’ ‘Dat komt,’ zei Schilling, ‘omdat de schepping altijd een mysterie zal blijven.’ ‘Belazer je me?’ vroeg Hoxworth dreigend. ‘Ik zou het niet durven!’ antwoordde Schilling rustig. ‘Wat wilt u dat we doen?’ vroeg Hoxworth rustig. ‘Ik wil deze planten besproeien met ijzer in een andere oplossingsvorm.’ ‘Nee! Dat is belachelijk. Ga maar weer naar buiten en zoek uit wat er echt mis is.’ ‘Het is ijzer,’ zei Schilling koppig. ‘Hoe weet u dat nu?’ ‘Ik kan het proeven.’ ‘Heeft u dat getest?’ ‘Nee, dat is niet nodig.’ ‘Neem dan eerst een paar proeven. Nee, doe het ook maar niet. U zou maar weer alcohol gaan destilleren. Wat voor soort ijzer wilt u?’ ‘Ijzersulfaat.’ Als gevolg van deze beslissing liep Kamejiro Sakagawa eind 1911 over de proefvelden van de Hanakai ananasplantage met een emmer sproeimiddel waarmee hij de gele bladeren van de kwijnende planten besproeide. De ijzersulfaatoplossing liep langs de kleine bladeren en drong de rode grond binnen bij de wortels. Als bij toverslag trokken de zieke planten weer bij en binnen vier dagen hadden de bladeren hun natuurlijke kleur weer terug. De cayennes waren gered en toen bewezen was wat dr. Schilling had vermoed—dat ze, terwijl ze in het ijzer stonden, doodgingen door gebrek aan ijzer—pakte Wilde Whip blij een armvol rijpe vruchten en gooide die thuis op de vloer. ‘Brouw nu maar een of andere

alcohol en blijf maar dronken zolang je zin hebt,' beval hij. Soms zag Kamejiro, die naar zijn werk holde en dan weer terug om het warme bad in orde te maken, de lange Engelsman in geen weken en dan, als hij het gras maaide, trof hij Schilling in een rieten stoel bij de afgrond terwijl hij keek naar het spel van de golven die op de rotsen aan de overkant sloegen. Schilling was een verbazingwekkend man, een dronken en beneveld individu dat kon denken. Op een dag reed hij met Whip in een van de eerste auto's op Kauai naar Kapaa en hij zag een opslagplaats voor oud roest. Hij zei: 'Dat zou u moeten kopen, broeder Hoxworth.' 'Dat oud roest? Waarom?' 'Jij betaalt een hoop geld voor ijzersulfaat en daar ligt het. Oud roest waar zwavelzuur aan wordt toegevoegd.' Daarom kocht Whip de opslagplaats en begon een ijzersulfaatfabriek. In later jaren toen er meer auto's waren gekomen, kocht hij voor vier dollar per stuk alle oude wrakken van Kauai, hoopte ze op, gooide er benzine over en brandde zo het rubber en het paardenhaar weg. Wanneer wat er dan over was verroest was, bewerkte hij de rommel met zwavelzuur en zei: 'Iedereen die ananas eet eet ook de produkten van Henry Ford. God zegene hem.' Bij het verbouwen van ananassen, wat de eilanden honderden miljoenen dollars opbracht, dook het ene probleem op als het andere was opgelost. Blijkbaar groeide de cayenne niet graag op Hawaï en de planten kregen de ene ziekte na de andere. Toen het probleem met het ijzer was opgelost, kwam dat van de meelwormen—en opnieuw scheen de ananasindustrie in gevaar. De lelijke, luisachtige torretjes werden door mieren van de ene plaats naar de andere gebracht en leefden als parasieten van de zoete, voedzame plantensappen. Meelwormen hadden een voorliefde voor ananas waarvan zij de groei onmogelijk maakten. Het leek boos opzet wanneer er miljoenen mieren van kilometers ver kwamen om hun parasieten op de kostbare ananasplanten af te zetten. Dr. Schilling bestudeerde het probleem gedurende

enkele maanden terwijl het ene veld van Wilde Whips beste cayennes na het andere verwelkte en stierf. Hij bedacht toen een tweeledige oplossing die de meelwormen een halt toeriepen: rond ieder veld plantte hij rijen lok ananas. Die hielden de meelwormen tegen en verhinderden ze de productievelden te bereiken; bovendien legde hij rond het gehele veld planken die meermalen met creosoot bewerkt waren; die hielden de mieren en hun smerige parasieten tegen. Na deze overwinning op de kleine luizen kwam hij weer tot rust in een jaar van dronken lethargie, in afwachting van de volgende ramp. Die kwam toen de bedrijfsleider van de conservenfabriek Whip mededeelde: 'Omdat de cayennes zo groot zijn, passen ze niet meer in de blikken. Wij gooien veertig procent van de vrucht weg omdat we de ananassen op maat moeten snijden.' 'Wat moet ik daar verdomme aan doen?' snauwde Whip die genoeg kreeg van het voortdurende gevecht om zijn velden te laten produceren. 'We moeten kleinere cayennes hebben,' zei de bedrijfsleider. Daarom haastte Wilde Whip zich naar Hanakai terug, maakte zijn Engelse deskundige weer enigszins nuchter en zei: 'Dr. Schilling, u moet de ananassen kleiner maken.' De onverzorgde Engelsman keek door een gouden waas dat de afgelopen dertien maanden voor zijn ogen was gekomen en zei: 'De menselijke geest is niet tot alles in staat; teken de ananas eens die u wilt hebben.' Whip ging naar de bedrijfsleider en samen zetten ze de eisen waaraan een perfecte ananas moest voldoen op papier. Hij moest voldoende cilindervormig zijn om - als het hart eruit was - toch veel vruchtvlees over te houden. Hij moest sappig, zoetzuur en klein zijn; mocht geen haartjes op zijn bladeren hebben; moest stevig zijn en goudkleurig. Met een liniaal en een passer construeerden beide mannen de gewenste vrucht en toen Whip het papier aan Schilling voorlegde, zei hij: 'Zo willen we ze hebben.' Schilling was blij dat hij eens iets anders had dan

drank en hij antwoordde: ‘En zo zult u ze krijgen.’ Hij inspecteerde elk ananasveld op Kauai en vergeleek de vruchten daarvan met het ideaalbeeld. Als hij een vrucht vond die min of meer aan de eisen beantwoordde, merkte hij die plant met een vlaggetje. En na vier jaar van dit eindeloze geduldwerk deelde hij mee: ‘We hebben de perfecte ananas.’ Toen hij de eerste lading bij de conservenfabriek afleverde, was de bedrijfsleider geweldig enthousiast. ‘Daarmee zijn onze problemen opgelost,’ zei hij. ‘Tot het volgende probleem,’ antwoordde Schilling.

In 1911 schreef een schrijfster uit New York, die ooit eens vier weken in Honolulu was geweest, een nogal schandelijk boek over Hawaï waarin zij drie dingen kritiseerde: de invloed van de zendelingen die de Hawaïanen met opzet hadden laten sterven door hen zware kleding te laten dragen; de misdadigheid van bedrijven als Janders & Whipple die oosterlingen hadden geïmporteerd; en de hebzucht van de nakomelingen van de zendelingen zoals de mensen van Hoxworth & Hale die de rijke grond van Hawaï gestolen hadden. Nadat haar boek in Amerika enige sensatie had gewekt, keerde zij naar de eilanden terug en kwam in triomf naar Kauai. Op een prachtig polotoernooi werd zij aan Whip Hoxworth voorgesteld. Zijn team had net Honolulu verslagen en hij verkeerde dus nog in overwinningsroes en in een milde stemming. Toen hij echter aan de schrijfster werd voorgesteld, meende hij te begrijpen wie zij was en hij vroeg koel: ‘Bent u de brave dame die *Hawaï’s schande* geschreven heeft?’ ‘Ja,’ antwoordde ze trots want ze was gewend erom geprezen te worden. ‘Wat vindt u ervan?’ ‘Mevrouw,’ zei Whip terwijl hij zijn polostick zorgvuldig in het rek zette om niet in de verleiding te komen die op een onorthodoxe manier te gebruiken. ‘Ik vind uw boek louter gezeik.’ De polospelers

en hun dames schrokken van Whips onbekoekt commentaar en sommigen begonnen de ontdane vrouw hun verontschuldigen aan te bieden. Maar Whip voorkwam dat: ‘Nee, geen verontschuldigen. Blijf staan waar u staat, mevrouw en kijk goed alle kanten uit. Alles wat u ziet werd door mensen zoals ik op deze eilanden gebracht. De suiker waarop onze economie drijft? Mijn grootvader Whipple, een zendeling, heeft die hier gebracht. De ananas? Ik ben de kleinzoon van de zendingen en ik heb die hierheen gebracht. De pijnbomen, de koningspalmen, de tulpenbomen, de avocado’s, de wilde pruimenboom, de crotons, het huis en de paarden. Wij hebben dat allemaal hierheen gebracht. De Hoxworth-mango, de lekkerste vrucht ter wereld, is naar mij genoemd. En wat de oosterlingen betreft... Hé, Kamejiro, kom eens hier. Dit mannetje met zijn kromme benen heeft meer werk op Hawaï gedaan... hij heeft meer opgebouwd en zal nog meer opbouwen dan een dozijn van de lui waarover u zo zit te jammeren. Ik heb hem hierheen gebracht en ik ben er trots op. Ik vind het alleen jammer dat hij niet van plan is te blijven. Als u nu nog meer vragen over Hawaï hebt, mevrouw, zal ik die graag beantwoorden. Omdat ik hoop dat u naar huis gaat om nog een boek te schrijven en dan deze keer niet zulke rotzooi.’ Hij maakte een buiging en liet haar met een mond vol tanden staan. In Honoloeloe verwekte zijn polopraatje, zoals het werd genoemd, natuurlijk enige sensatie want zoals een van de dames Hale zei: ‘Als je iemand zoekt om de zendingen te verdedigen, zou je toch niet Wilde Whip nemen.’ Hij woonde met zijn dronken Engelse vriend op Hanakai en zij gingen nogal vaak naar de bordelen in Kapaa. Hij gaf vrij vaak een feest in het huis aan het ravijn en bij een goed glas cognac begon hij zijn eerste samenhangende theorie over Hawaï te ontvouwen: ‘Wat ik voor ogen heb is een eilandgemeenschap die in de eerste plaats waarde hecht aan bouwland. Daarop verbouwen we grote hoeveelheden suiker

en ananas die met H&H schepen naar het vasteland worden verscheept. Met het geld dat wij daarvoor krijgen kopen wij de produkten die onze bevolking nodig heeft, zoals ijskasten, auto's, timmerhout, ijzerwaren en levensmiddelen. De schepen gaan dus met lading weg en komen met lading terug. Dat is de bestemming van Hawaï en iedereen die dat subtiele evenwicht verstoort, is een vijand van de eilanden.' Hij was graag bereid de vijanden van Hawaï nader te omschrijven: 'Iedereen die zich met onze schepen bemoeit verdient de kogel. Iedereen die probeert radicale ideeën te verkondigen tegen onze landarbeiders moet van de eilanden gejaagd worden. Iedereen die onze vaste aanvoer van goedkope arbeidskrachten uit Azië in de wielen rijdt, brengt onze suiker- en ananasteelt een slag toe.' En eens verklaarde hij: 'H&H zorgt met zijn schepen voor goedkoop, betrouwbaar transport. Ik zie niet in waarom er radicale veranderingen nodig zijn. Ik denk dat je moet toegeven dat J & W zijn plantages goed bestuurd heeft. Niemand kan over die twee firma's klagen. En zolang zij de eilanden goede diensten bewijzen, lijkt het mij dat de welvaart van Hawaï verzekerd is. En dat buitenstaanders als die verdomde schrijfster overal maar een hoop vragen kunnen stellen is regelrecht een schandaal.' In 1912 begon de campagne voor de presidentsverkiezingen op het vasteland op gang te komen en voor de eerste keer in jaren hadden de democraten het gevoel dat ze een goede kans hadden hun man, Woodrow Wilson, in het Witte Huis te krijgen. De burgers van Hawaï konden natuurlijk niet meestemmen bij de nationale verkiezingen, maar bij de verkiezingen op het eiland begonnen een paar opgewonden democraten het optimisme na te doen dat op het vasteland heerste en een misleide liberaal ging zelfs zo ver dat hij bij het stadje Kapaa een massameeting van zes man toesprak. Uit pure nieuwsgierigheid naar een menselijk wezen dat het waagde op Hawaï democraat te zijn, deed Wilde Whip of hij de zevende toehoorder was en hij stond verstomd

toen de man inderdaad stemmen voor zijn partij probeerde te winnen: ‘Er heerst in Amerika een nieuwe geest, een nieuwe, felle wind steekt op uit de prairies, een stem klinkt dringend op in de steden. Daarom stel ik mij voor iets te doen dat op deze eilanden nog nooit gedaan is. Ik ga als democraat—en ik ben et trots op dat ik dat ben—alle suiker- en ananasplantages bezoeken om in mijn woorden uit te leggen wat de ideeën van Woodrow Wilson en zijn aanhangers betekenen. Zeg tegen uw vrienden dat ik er aan kom.’ Whip reed enigszins opgewonden naar huis en haalde met veel zorg alle vuurwapens bij elkaar die er in Hanakai waren. Hij keek ze een voor een na, liet zijn luna’s komen en zei: ‘Ik heb net een democraat horen zeggen dat hij hierheen komt om onze arbeiders toe te spreken. Als hij ook maar een stap in Hanakai doet, knal je hem neer.’ Een van de luna’s die de middelbare school had doorlopen vroeg onderdanig: ‘Maar heeft hij dan niet het recht om te spreken?’ ‘Recht?’ donderde Whip. ‘Heeft een democraat het recht mijn plantage binnen te stappen om zijn gif rond te strooien? Mijn God! Ik maak uit wie hier binnenkomt en wie niet. Dit is mijn land en ik laat er geen vreemde ideeën op toe.’ Luna’s in 1912 waren niet zo gauw bang en ook deze man hield voet bij stuk. ‘Maar als deze man namens een politieke partij komt...’ ‘Von Schlemm,’ brulde Whip in opperste verbazing. ‘Ik sta versteld van je domme geklets. Weet je niet meer wat die smerige democraat Grover Cleveland Hawaï heeft aangedaan? Ben jij nog niet oud genoeg om je te herinneren dat die onbetrouwbare democratische senatoren keer op keer tegen ons gestemd hebben? Het verbaast me dat nog niemand die smerkees een kogel door zijn kop gejaagd heeft. Er is voor democraten geen plaats in Hawaï en als er een probeert mijn plantage op te stappen, zal hij met gebroken benen naar huis moeten kruipen.’ De eierzuchtige politicus probeerde de Hanakai plantage binnen te komen en Wilde Whip trof hem, onder dekking van vier zwaargewapende luna’s, aan de rode

zandweg. ‘Hier kunt u niet naar binnen, meneer,’ waarschuwde Whip. ‘Ik ben een burger in de uitoefening van mijn politieke rechten.’ ‘U bent een democraat en voor u is op de eilanden geen plaats.’ ‘Meneer Hoxworth, ik ben naar uw plantage gekomen om uw mensen over het verkiezingsprogramma toe te spreken.’ ‘Mijn mensen willen die nonsens van u niet horen.’ ‘Meneer Hoxworth, er waait een nieuwe wind over Amerika. Woodrow Wilson zal president worden. En hij belooft iedereen een eerlijke kans. Ook voor uw werklieden.’ ‘Ik zal mijn arbeiders wel vertellen op wie ze moeten stemmen,’ zei Whip. ‘En zij stemmen voor het welzijn van deze eilanden. Ga nu maar terug naar Honoloeloe en val me niet meer lastig.’ De vier luna’s liepen op de bezoeker toe. ‘Hoe zou u het vinden,’ vroeg de politicus, ‘als ik aan de pers zou mededelen dat ik met geweld uit de Hanakai plantage ben gesmeten?’ Wilde Whip, die op zijn vijfenvijftigste nog steeds slank en sterk was, stak zijn handen uit, greep de lastige radicaal bij de schouders en schudde hem door elkaar of hij een kind was. ‘Geen krant zou zulke onzin opnemen. Godverdomme. Als een ratelslang mijn plantage probeert binnen te kruipen en ik schiet dat beest dood, dan ben ik een held. Ik voel me verplicht een democraat op dezelfde manier te behandelen. Eruit!’ De bezoeker streek kalm zijn kleren glad, trok aan zijn mouwen en zei: ‘Op grond van de onvervreembare mensenrechten zal ik uw plantage betreden.’ ‘Als je dat probeert,’ zei Whip, ‘zul je er op je onvervreembare kont uit gesmeten worden.’ De politicus liep dapper de rode grond van Hanakai op en de laan met de koningspalmen en de Norfolk pijnbomen in. Hij had echter pas een paar stappen gezet toen hij door de luna’s gegrepen werd. Ze tilden hem hoog op en smeten hem ruw op de weg waar hij hard op het onvervreembare deel van zijn anatomie terecht kwam zoals Whip had voorspeld. Terwijl de verbaasde bezoeker in het rode zand zat, gaf Whip hem de raad: ‘Ga

terug naar Honoloeloe. Geen enkele democraat zal ooit op deze plantage één voet zetten.’ Toen de man weg was, begon Whip het echte gevaar te beseffen, daarom liet hij zijn luna’s komen. ‘Jullie moeten iedereen op deze plantage die kiesgerechtigd is vertellen dat hij er niet over hoeft na te denken op wie hij stemmen zal. Hij stemt gewoon op de republikeinse lijst. Hij hoeft alleen maar een kruisje te zetten.’ ‘We kunnen hen dat wel zeggen,’ zei een van de luna’s, ‘maar we kunnen hen toch niet dwingen?’ ‘Ik weet wel iets,’ zei Whip geheimzinnig en toen dat jaar de plaatselijke verkiezingen werden gehouden, ging hij twee meter van het stemhokje in Hanakai af staan. Als er een van zijn eigen arbeiders aan kwam, keek hij de man strak aan en zei: ‘Je weet op wie je stemmen moet, hè Jackson?’ ‘Ja, meneer Hoxworth.’ ‘Dat is je maar geraden ook,’ antwoordde Whip dreigend; hij liet echter niets aan het toeval over. Als Jackson in het stemhokje stond—het gordijn dicht zodat niemand op zijn stembiljet kon kijken of kon zien welk hokje hij aankruiste—pakte hij het stempotlood. Dat hing aan een touwtje dat omhoog liep door een gaatje in het plafond van het stemhokje. Als hij op een democraat wilde stemmen, kwam het touwtje heel strak te staan zodat zijn trouweloosheid werd verraden. Om echter dubbel zeker te zijn had Whip tevoren opdracht gegeven dat alle stempotloden zo hard mogelijk moesten zijn en dat de stembiljetten van zacht papier moesten worden gemaakt zodat Jackson gedwongen was hard op het stembiljet te drukken. Aan de achterkant was dan gemakkelijk te zien op wie hij gestemd had. Jackson vouwde zijn stembiljet dicht en overhandigde het aan de Portugese klerk, maar deze ambtenaar wachtte even vóór hij het biljet in de stembus stopte en in die tijd kon Whip de achterzijde van het biljet zien. ‘Heel goed Jackson,’ mompelde Whip als de man wegliep. Zodra de stemming voorbij was, haalde Whip zijn luna’s bij elkaar en zei: ‘Jackson, Allingham en Cates hebben op een democraat

gestemd. Trap ze er vóór middernacht uit.’ ‘Wat moeten we tegen hen zeggen?’ ‘Niets. Ze weten precies wat ze verkeerd gedaan hebben.’ Hij stond in de schaduw van de koningspalmen toen de drie verraders met hun plunjezak onder de arm de openbare weg op werden gegooid. Als gevolg van deze verkiezingen en van de daarbij gebleken gevaren—Wilson aan de macht in Washington, mannen als Jackson die op Kauai op een democraat begonnen te stemmen—nam Whip een besluit. ‘Ik ga terug naar Honoloeloe,’ zei hij tegen dr. Schilling. ‘U kunt hier rustig blijven wonen om voor de ananas te zorgen.’ ‘Wat wilt u daar gaan doen?’ vroeg Schilling. ‘Er waart een geest van opstandigheid door de wereld. Krankzinnige liberale ideeën. Die hebben waarschijnlijk mijn eigen bedrijf ook al aangetast. Ik ga terug om de leiding over H&H op me te nemen.’ ‘Ik dacht dat ze u eruit gegooid hadden? U in ballingschap gestuurd hadden?’ ‘Inderdaad,’ erkende Whip. ‘Maar toen was ik nog niet de eigenaar van het bedrijf.’ ‘Bent u dat nu dan wel?’ ‘Ja. Maar die jongens uit Yale die nu de leiding hebben weten dat niet.’ ‘Gaat u een stel koppen laten rollen?’ vroeg Schilling met boosaardig, kinderlijk genoegen. ‘Niet als ze goed zijn,’ antwoordde Whip, zijn blijvende gast daarmee een teleurstelling bezorgend. En op de avond vóór Kerstmis 1912 had hij de macht over het grote H&H imperium volledig in handen. En hoewel er geen koppen rolden zoals Schilling had bedoeld, werd iedereen van wie vermoed werd dat hij op een democraat gestemd had, eruit gegooid. ‘Op Hawaï en bij H&H,’ verklaarde Whip, ‘is gewoon voor dergelijke lieden geen plaats.’

Iedere algemene bijeenkomst van de grote Kee-hui was gemakkelijk een indrukwekkende gebeurtenis. De oudste zoons, zoals Azië die het restaurant had, hielden vast aan hun Chinese naam—Kee Ah Chow—droegen een vlecht en zwarte

kleren van satijn. De jongste zoons knipten echter hun vlecht af en trokken moderne Amerikaanse kleren aan. Zij gaven ook de voorkeur aan de vertaling van hun naam zoals Australië Kee in plaats van Kee Oh Chow. Wanneer de hui samenstroomde naar het lelijke huis aan de Nuuanustraat vormde zij een kleurrijke processie. Sommigen brachten hun vrouwen mee en in 1908 konden ze ook al volwassen kleinzoons meebrengen met hun knappe Chinese en Hawaïaanse vrouwen. Bij feestelijke gelegenheden waren er ook achterkleinkinderen in groten getale aanwezig die op het terrein rondstoeiden waarop de familie nog altijd taro en ananas verbouwde. De familie Kee bestond nu, mannen en vrouwen meegerekend, uit zevenennegentig personen. Die konden natuurlijk nooit allemaal tegelijkertijd bij elkaar komen omdat er altijd wel een aantal op het vasteland op school zat. Aan Yale of Harvard had nog niemand van de familie Kee gestudeerd, maar aan de universiteiten van Michigan, Chicago, Columbia en Pennsylvania wel. Een Chinees op Hawaï kon geboren, bekostigd, wettelijk beschermd, getrouwd, medisch verzorgd en begraven worden —allemaal door de zorgen van de familie Kee. Bovendien kon hij zijn land van de Kees huren en zijn groente, vlees en kleren bij hen kopen. Het meest toonaangevende lid van de familie was nog altijd Nyuk Tsin. Zij was in 1908 eenenzestig jaar oud; en hoewel ze niet meer met haar beroemde twee manden met ananas door de straten van Honoloeloe trok, verbouwde zij ze nog wel en hield toezicht op het venten door anderen. Elk jaar werd ze kleiner, magerder en kaler; en hoewel haar gezicht de rimpeltjes van haar leeftijd vertoonde, had haar geest de soepelheid van de jeugd behouden. Haar leven bestond uit enkele doelbewuste rituelen. Elk jaar ging zij plechtig en waardig met haar zoon Afrika naar het belastingkantoor om haar belastingen te betalen. Twee maal per jaar nam zij acht of tien leden van haar familie mee naar de

Puntwinkel waar zij geld stuurden aan de echte vrouw van haar man in China. Die was in 1881 gestorven maar de familie in het Lage Dorp bleef namens haar brieven schrijven dat zij het geld in dank had ontvangen. Om de twee of drie jaar haalde Nyuk Tsin zoveel mogelijk familieleden bij elkaar voor de reis naar de melaatsenkolonie op Kalawao; daar brachten zij aan hun stamvader verslag uit. Elke herfst nam ze als een soort offer aan de goden zes of acht van haar begaafde kleinzoons mee naar het kantoor van Hoxworth & Hale om voor hen kaartjes te kopen voor het vasteland. De oude vrouw zorgde even goed voor de menselijke reserves als zij de grond van haar eerste taroveld had geïrrigeerd. Daarom ging de oproep voor de bijeenkomst van de grote hui nu van haar uit, want er waren twee dingen van het allergrootste belang die advocaat Afrika beslist niet alleen kon oplossen. Terwijl haar achterkleinkinderen in de stoffige tuin speelden, sprak zij tot de ongeveer dertig in haar huis samengekomen ouderen. De kinderen van Afrika Kee hadden leiding nodigen Nyuk Tsin zei: ‘De oudste dochter van Afrika, Sheong Mun, die jullie liever Ellen noemen, heeft het erg moeilijk en ik ben niet wijs genoeg om haar raad te geven.’ ‘Wat heeft ze dan gedaan?’ vroeg de vrouw van Azië. ‘Zij is verliefd geworden op een haole,’ antwoordde Nyuk Tsin. De aanwezigen zwegen want de Kees waren wel met Nyuk Tsins toestemming—om niet te zeggen: op haar aandringen—met Hawaïaanse vrouwen getrouwd maar geen van hen had toch ooit de neiging gehad met een blanke Amerikaan te trouwen. Ellens stoutmoedige voorstel betekende een breuk in het familiepatroon. Iedereen keek naar de dochter van Afrika, een vlot, knap meisje van twintig jaar met heldere ogen, en zij ontweek hun blikken niet. ‘Wie is die blanke?’ vroeg Azië—die gebruik maakte van zijn voorrechten als oudste zoon. ‘Zeg het hem maar, Sheong Mun,’ zei de oude vrouw. Zacht, zoals zij van de leraressen op de Anglicaanse school geleerd had, zei Ellen: ‘Hij is

onderofficier op een van de marineschepen in Pearl Harbor.’ Er ging een gegons van verbazing door de hui. Een blanke en dan ook nog een militair! Dat was inderdaad, zoals de Tante van Wu Chow waarschuwend had gezegd, een groot probleem; en Europa, die met een Hawaïaans meisje was getrouwd, zei: ‘Het is al erg genoeg als je met een blanke wilt trouwen, omdat ze geen goede echtgenoten zijn en geen geld in de familie brengen. Maar met een militair trouwen is werkelijk onfatsoenlijk. Een meisje dat zichzelf respecteert...’ Australië onderbrak hem: ‘We zijn hier niet in China. Ik ken een paar fijne marinemensen.’ Europa antwoordde stug: ‘Ik niet.’ Azië merkte op: ‘Ik had gehoopt dat nooit iemand uit mijn familie met een soldaat zou willen trouwen.’ Australië snauwde: ‘Hij is een zeeman. Dat is heel wat anders.’ Europa zei: ‘Militairen zijn militairen en dat zijn slechte echtgenoten.’ Australië riep: ‘Waarop ga je met dergelijke ideeën niet terug naar China? Daar komen ze vandaan.’ Toen kwam Nyuk Tsin tussenbeide en zei met haar diepe, gebiedende stem: ‘Het zou natuurlijk veel beter zijn als Sheong Mun op een Chinese jongen verliefd was geworden of als ze als een braaf meisje naar mij toe gekomen was en gezegd had: “Tante van Wu Chow, wilt u een man voor mij zoeken?” Maar dat heeft ze niet gedaan.’ ‘Des te erger,’ zei Azië bedrukt. ‘Ik zie in mijn restaurant veel meisjes van de oude gebruiken afwijken en ze moeten er allemaal voor boeten.’ ‘Belachelijk!’ snauwde de vrouw van Australië. ‘Azië, je weet heel goed dat ik me in mijn jeugd altijd in jouw restaurant verstopte en achter de gedroogde eenden met Australië zat te zoenen. En er is niets slechts van gekomen behalve dat ik met die luie broer van je ben getrouwd.’ ‘Dat was nog maar het begin van wat ik zeggen wil,’ waarschuwde Azië. ‘Belachelijk!’ lachte de vrouw van Australië, een pittige schone uit de familie Ching. ‘Want weet je wie mij altijd floot om me te laten weten dat je broer op me zat te wachten?’ De Kees keken de pienter

kijkende jonge vrouw aan en met een dramatisch gebaar wees zij naar Nyuk Tsin die met haar grijze haar plechtig aan het hoofd van de familie zat. ‘Die daar. Zij is de ergste van ons allemaal.’ De familieleden gierden toen ze de verwarring van de oude vrouw zagen. Tenslotte veegde Nyuk Tsin de tranen van haar blozend gezicht en zei zacht: ‘Ik moet bekennen dat ik dat gedaan heb. Maar bedenk wél dat Ching Siu Han een Chinees meisje was. En bovendien een Hakka. En te vertrouwen was. Nu praten we over heel iets anders. Over een blanke. En een soldaat.’ ‘Tante van Wu Chow!’ onderbrak Ellen haar. ‘Hij is geen soldaat. U moet uw oude vooroordelen laten varen.’ Azië vroeg: ‘Brengt hij land binnen in de hui? Of geld?’ ‘Nee,’ zei Ellen beslist. ‘Integendeel, hij kost geld. Omdat ik tweehonderd dollar nodig heb voor kleren en later méér voor andere dingen.’ De Kees hielden allemaal de adem in. Zij beleefden de dag waar ze al lang bang voor geweest waren. Vroeg of laat zou er iemand uit de familie met een blanke willen trouwen. Nu was het zo ver; en de familieleden die er bang voor geweest waren, dat dit zou gebeuren hadden het vermoeden dat Afrika met de radicale nieuwe ideeën die hij in Michigan had opgedaan op de een of andere manier medeschuldig was. Daarom begonnen de oudere leden van de familie de advocaat aan te staren; en hij leed onder hun strenge blikken. Tenslotte vroeg Europa bruusk: ‘Zeg eens op, Afrika, hoe denk jij hierover?’ Er viel een diepe stilte in de warme kamer; de stemmen van de kinderen waren te horen. Eindelijk zei Afrika iets. ‘Ik voel me vernederd,’ zei hij. ‘Ik schaam me dat mijn dochter buiten onze kennissenkring wil trouwen. Ik heb haar een goede opvoeding gegeven en haar moeder heeft geprobeerd haar te leren hoe een net Hakkameisje zich gedraagt. Ik voel me vernederd en weet niet wat ik moet doen.’ Plotseling werd de situatie hem te machtig: hij verborg zijn gezicht in zijn handen en snikte zacht. De schande die hij over zijn familie had gebracht maakte hem het spreken

onmogelijk; daarom zei zijn vrouw: ‘Hij vindt dat hij de schande moet dragen voor wat zijn dochter heeft gedaan.’ Op dit dramatische moment kwam Australië met een vrolijk noot. ‘Natuurlijk is hij verantwoordelijk. Als iemand naar Michigan gaat, neemt hij daar andere gewoonten over. Dat is juist de reden waarom we hem naar Michigan hebben gestuurd. Je moet je realiseren, Azië, dat jÓuw zoons naar Pennsylvania zijn gegaan. JÓuw zoons hebben Amerikaanse vrienden mee naar huis genomen. En een van die vrienden kwam Sheong Mun tegen. Pats! Ze houden van elkaar. Ellen, als je gierige vader je die tweehonderd dollar niet wil geven, krijg je ze van mij.’ ‘Ik wil niet zozeer het geld, oom Australië, als wel uw zegen.’ ‘De mijne heb je.’ ‘De mijne ook,’ viel de vrouw van Australië bij. ‘Heb ik ook uw zegen, Tante van Wu Chow?’ De familie keerde zich naar Nyuk Tsin die met haar verweerde handen in haar schoot zat. ‘Ik zit maar over één ding in, Sheong Mun,’ zei de oude vrouw. ‘Wanneer je kinderen geboren worden, zullen het kinderen van een blanke zijn; zij zullen voor onze familie verloren zijn. Beloof me dat je me telkens een brief zult schrijven als je een kind krijgt. Dan zal ik naar de Puntischrijver gaan en zijn ware naam uitzoeken. We zullen die naam in ons boek schrijven en de naam naar China sturen zoals we altijd hebben gedaan.’ ‘Mijn zoons zullen geen Chinese namen willen hebben,’ wierp de stijfhoofdige Ellen tegen. ‘Later wel,’ zei de oude vrouw. ‘Zij zullen willen weten wie ze zijn en in het boek zullen ze die informatie kunnen vinden.’ Toen de leden van de familie Kee over de wereld verspreid raakten en met mensen trouwden die in vreemde landen werkten, kwamen er voortdurend brieven voor Nyuk Tsin. Haar zoons lazen haar die voor en zij liet de geboorten van alle kinderen opschrijven. Voor elke zoon vond zij een geschikte naam, liet die in China vastleggen en, zoals zij die dag in 1908 voorspeld had, kwam de tijd dat een jongen met zo’n naam wilde weten wat de Chinese helft

van zijn afkomst betekende. Zo kwamen er mannen naar Honolulu die je niet als Chinezen zou herkennen; ze gingen op bezoek bij de oude Nyuk Tsin en die pakte een boek dat zij niet kon lezen. De tolk haalde er dan de informatie uit en de Chinese-Duitse-Ierse-Engelse jongen begreep een beetje beter wie hij was.

Maar op deze dag hield de oude vrouw zich bezig met de kinderen van Afrika. Nadat men het er met tegenzin over eens was geworden dat de dochter van de advocaat, Kee Sheong Mun, in de stad bekend als Ellen Kee, met haar zeeman kon trouwen, kuchte Nyuk Tsin en zei: ‘Het wordt tijd dat we er nog eens over denken of we Hong Kong op Punahou kunnen krijgen.’ Azië bromde, Amerika stond op en verliet geërgerd de kamer; en de rest van de familie keek naar de jongste zoon van Afrika, een jongen van vijftien jaar met een vierkant hoofd en twinkelende oogjes. Men was in de familie van mening dat de jonge Koon Kong, die Hong Kong genoemd werd, de briljante intelligentie van zijn vader geërfd had. Hij was heel goed in rekenen, kende uitstekend Punt, Hakka, Engels en Hawaïaans en scheen uitzonderlijk goed met geld te kunnen omgaan. Alles wat hij bezat vermeerderde hij namelijk door het aan zijn talrijke neven uit te lenen. Hij vroeg een vaste rente, altijd tien procent per week, en vrijdags na schooltijd inde hij die altijd nauwgezet. Zoals zijn naam Koon aangaf, was hij iemand uit de vierde generatie—Koon Kong, de atmosfeer van de aarde—en was hij ook van de aarde. In zijn generatie waren er nog zevenentwintig jongens met de naam Koon, een broer en zesentwintig neven, en hij was de slimste van allemaal. Als er ooit een Kee met ellebogenwerk op Punahou kon komen, was Hong Kong het wel; en toen het probleem werd aangesneden, was de familie een en al aandacht. ‘Wil de moeder van Hong Kong ons vertellen hoe

haar zoon het op school maakt?’ begon de matriarch.

Mevrouw Afrika Kee, de oudste van de knappe dochters van Ching, zei: ‘Hij heeft uitstekende cijfers. Hij is levendig van aard maar zijn gedrag heeft nooit moeilijkheden opgeleverd. Ik ben trots op wat mijn zoon heeft gepresteerd en ik denk dat hij de belangstelling van zijn familie verdient.’ ‘Denkt Hong Kong dat hij het op Punahou kan bolwerken... als hij wordt toegelaten?’ vroeg Nyuk Tsin. De jongen werd verlegen onder de aandacht die hij kreeg maar hij wilde dolgraag naar Punahou en daarom verdroeg hij het. Hij haalde zijn schouders op en zei: ‘Als die jongen van Lum het kan, kan ik het ook.’

Op het noemen van de naam Lum werden de Kees bitter gestemd. Al meer dan tien jaar probeerden zij een van hun zoons op Punahou te krijgen, de beste school op Hawaiï, maar om een of andere reden waren zij daar nooit in geslaagd, ook al waren zij een tamelijk rijke familie en konden zij zich verheugen in Afrika die een der besten was in zijn vak. Toch had de familie Lum, die helemaal niet zoveel te betekenen had, behalve dat de vader tandarts was en graag in het openbaar sprak, een van hun jongens die vurig verlangde haven binnen weten te loodsen. Nyuk Tsin zei: ‘Ik denk dat wij deze keer echt een goede kans maken. Ik heb een dierbare oude vriend gevraagd ons raad te geven wat we moeten doen om Hong Kong op die school toegelaten te krijgen.’ Zij gaf een teken en een kleinzoon liep de kamer uit en kwam terug met een lange, kale Engelsman met een enorme witte snor; die kwam bruisend van energie de warme kamer binnenstappen. Hij kuste Nyuk Tsin en riep in bloemrijk Chinees: ‘Aha. We gaan tegen de blanken samenzweren. Luid de noodklok. China herrijst!’ Het was Uliassutai Karakoram Blake, de rare schoolmeester en de vertrouwde vriend van alle Chinezen. Hij was ouder en dikker geworden maar zeker niet ingetogener. Hij legde zijn handen in zijn nek en schommelde heen en weer alsof hij om zou tuimelen. ‘Geliefde en vruchtbare Kees,’ zei

hij, ‘laten we de waarheid onder ogen zien. Er zijn goede scholen en er zijn geweldige scholen. Iedere familie heeft het recht zijn knapste zoon naar de geweldigste school te sturen. Iolani, waar ik draaf voor een schijntje, is een goede school. Punahou is een geweldige school. Die verleent een familie gezag en niveau. Engeland is op dergelijke instituten gebouwd en Hawaï ook. Geef een man een verkeerd mes en hij is voor het leven veroordeeld tot de Liberale Partij.’ ‘Waar heeft hij het over?’ vroeg een van de jongens van Australië fluisterend. ‘Ik heb het over jullie!’ riep Uliassutai Karakoram Blake in het Engels uit. Hij maaide met zijn armen in het rond en bracht zijn hoofd tot vlak bij het gezicht van de geschrokken jonge Chinees. ‘Sta op.’ Met tegenzin kwam de jongen overeind en Blake wees naar hem alsof hij een bewijsstuk was. ‘Aanschouw de telg van de Kee-hui,’ zei hij in beschaafd Chinees. ‘Hij heeft het op de Iolanischool goed gedaan, maar hij is op Punahou nog niet toegelaten. Hij is daarom in Honolulu ten eeuwigen dage tot een tweede plaats veroordeeld. Hij kan geen deel uitmaken van de groep mannen die de stad bestuurt. Hij kan niet leren spreken met hun stembuigingen. Hem ontbreekt het hun eigen stempel. En hij moet voor de rest van zijn leven een Chinese boer blijven. Ga maar weer zitten.’ Blake draaide de jongen de rug toe en zei tegen de ouderen: ‘Boeddha in zijn mededogen weet dat ik jullie Chinezen op Iolani alles gegeven heb wat ik kon geven. Ik heb jullie uit de duisternis van de onwetendheid naar het licht gebracht en Boeddha in zijn mededogen weet ook dat ik wilde dat ik met mijn gaven evenveel had gedaan als jullie prachtmensen het hebben gedaan. Als ik dat had gedaan zou ik mijn levensavond nu niet als een slecht betaalde schoolmeester behoeven te slijten. Afrika, hoeveel heb jij het afgelopen jaar verdiend?’ De Chinezen waren dol op deze dwaze man en op zijn omhaal van woorden. Met zijn Engelse eerbied voor decorum en zijn oosterse voorkeur voor bombast leek hij een

Chinees; en nu kwam hij tot het doel van zijn bezoek: ‘U zou misschien denken dat ik, als leraar op Iolani die Hong Kong tot dit niveau heeft opgeleid, bezwaar zou maken tegen uw voorstel hem naar Punahou te sturen. Helemaal niet. Een familie als de uwe heeft het recht een zoon naar de beste school te sturen die Hawaï kan bieden. Hij zal daar in aanraking komen met toekomstige advocaten, grote zakenlieden en bestuurders. Als ik een Kee was, zou ik vernederingen verdragen om mijn zoon op Punahou te krijgen. Hong Kong, sta eens op. Ik zeg u, leden van de familie Kee, hier staat de fijnste knul die Hawaï ooit heeft voortgebracht. Hij verdient het beste. Hong Kong, ga maar naar buiten.’ Toen de verlegen jongen weg was, zei Uliassutai Karakoram: ‘Tante van Wu Chow, het zal inderdaad heel moeilijk voor je zijn die jongen op Punahou te krijgen. Hij is te intelligent en je familie is te invloedrijk. De blanken willen wel een of twee Chinezen op hun school maar niet de allerbesten. Ze geven de voorkeur aan wat trage, flegmatieke jongens die niet al te veel fantasie hebben. Die jongen van Lum is ideaal. Hong Kong is dat niet, omdat zelfs Boeddha zou weigeren te voorspellen wat Hong Kong eens verwezenlijken zal. Afrika, weet je wel dat je de vader bent van een revolutionair genie?’ ‘Hong Kong kan heel wat meer dan ik ooit heb gekund, meneer Blake,’ gaf Afrika tegenover zijn oude leermeester toe. ‘Tante van Wu Chow!’ zei Uliassutai Karakoram plotseling: ‘Wil je er niet eens overdenken om te proberen een andere kleinzoon op Punahou te krijgen?’ ‘Nee,’ zei Nyuk Tsin effen. ‘Hij is een heel begaafde jongen. Hij verdient het beste.’ De dikke Engelsman haalde zijn schouders op en zei: ‘Als je zeker weet dat je tegen mijn raad in wilt gaan, laten we dan eens kijken wat voor trucjes je deze keer wilt uithalen. Wie is de laatste keer op Punahou geweest?’ Mevrouw Afrika Kee, een knappe, moderne Chinese vrouw, stak haar hand op. ‘Sta eens op,’ snauwde Blake. Hij nam haar nauwkeurig op zoals ze daar stond in haar

westerse kleding en zei: ‘Zouden we niet iemand kunnen sturen die er wat minder ... modern uitziet? Blanken voelen zich meer op hun gemak wanneer een oosterling er meer als een koelie uitziet.’ Er waren bepaalde dingen die de familie Kee niet kon verdragen en dat maakte hen tot een familie van betekenis. Daarom zei Afrika nu eenvoudig: ‘Als mijn zoon naar Punahou wil, gaat zijn moeder met hem mee.’ ‘Moge Boeddha alle koppige mensen zegenen,’ zei Blake hoogdravend, ‘want zonder hen zou het er in de wereld triest uitzien. Maar zou uw vrouw zich niet wat minder opvallend kunnen kleden? Zij moet er welvarend genoeg uitzien om het onderwijs te kunnen betalen, maar toch niet zo zelfverzekerd dat ze op een ouderavond ooit iets zou zeggen. Ze moet er echt Chinees uitzien, maar toch zo of ze Amerikaanse zou willen worden. Ze moet er trots genoeg uitzien om schone nagels te willen hebben maar toch eenvoudig genoeg om een beetje gebogen te staan alsof ze met manden ananas door de stad sjouwt.’ Hij boog plechtig voor Nyuk Tsin en zei: ‘Denk je dat de vrouw van je zoon een gezicht zou kunnen trekken van een Chinese die de blanken om hulp komt vragen?’ ‘Nee,’ zei Nyuk Tsin koel. ‘Dat denk ik ook niet,’ zei Blake droevig. ‘Houden jullie er dan rekening mee dat ook Hong Kong wordt afgewezen?’ Toen kwam Amerika, van wie twee zoons tevergeefs geprobeerd hadden op Punahou te komen, in de vergadering terug en gromde: ‘We houden er rekening mee dat we altijd zullen worden afgewezen, meneer Blake.’ ‘Ik vind het jammer dat jullie niet allemaal een beetje dommer geboren zijn,’ zei de breedsprakige Engelsman, ‘want dan zouden jullie met jullie geld met genoeg zijn aanvaard. Maar natuurlijk, als jullie dommer geweest waren ... en vooral zij,’ en hij wees naar Nyuk Tsin, ‘zouden jullie niet het geld gehad hebben dat je nu bezit en dan zouden jullie kinderen om jullie armoede op Punahou afgewezen zijn.’ ‘Denk je dat Hong Kong deze keer een kans maakt?’ vroeg Nyuk Tsin. ‘Nee,’ zei Blake. ‘Als ik

een blanke in Honoloeloe was, zou ik niemand van jullie verdomde Kees ergens toelaten. Jullie zijn intelligent. Jullie werken hard. Jullie klitten samen. Jullie zijn ambitieus. Als jullie niet oppassen leren jullie je dochters ook nog blanke mannen tot een huwelijk te verleiden.’ ‘Sheong Mun gaat trouwen met een marine-officier,’ zei Nyuk Tsin zacht. In de warme kamer hield Uliassutai Karakoram Blake op te oren. Hij keek naar het frisse, knappe meisje dat eens bij hem op school had gezeten. Kleine Ellen Kee, die zo aardig zingen kon. Hij liep op haar toe, kuste haar op de wangen en zei rustig: ‘Moge Boeddha in zijn mededogen ons allen goedgunstig zegenen. De jaren van ons leven zijn zo kort en de krachten in deze wereld zijn zo sterk. Vaarwel, dierbare Kees. Jullie zullen niet op Punahou komen ... deze keer.’ Toen hij weg was, bespraken de ouderen van de familie de vele ideeën die hij hun aan de hand had gedaan en Nyuk Tsin zei: ‘Die vreemde man heeft gelijk. Hong Kongs moeder ziet er zo modern uit alsof ze haar wil aan de haales wil opleggen. Ze zullen haar te gemakkelijk kunnen afwijzen. Deze keer moeten we echt iemand anders sturen. Wat dacht je van de vrouw van Europa? Zij is Hawaïaanse.’ ‘Nee!’ riep Afrika. ‘Hij is mijn zoon en hij gaat met zijn eigen moeder zich op Punahou aanmelden. Als ze ons weer willen afwijzen, dan doen ze dat maar.’ ‘Dan ga ik deze keer mee,’ kondigde Nyuk Tsin aan. ‘Ik loop op blote voeten en ik vertegenwoordig de oude tijden.’ ‘Nee!’ protesteerde Afrika opnieuw. ‘Mijn vrouw gaat, gekleed zoals zij dat zelf wil, met mijn zoon naar Punahou en vraagt of hij tot de school kan worden toegelaten. Ik duld geen gekonkel.’ ‘Afrika,’ zei de oude matriarch zachtjes, ‘het is gebleken dat de school maar een of twee Chinezen aanneemt. Het is nu erg belangrijk dat een van onze jongens wordt gekozen. Laat mij deze keer asjeblijft de zaken regelen.’ ‘Ik moet voor zaken naar het grote eiland,’ zei Afrika met nadruk. ‘Ik ga daarheen en ik wil met dit vernederende gedoe niets te

maken hebben.’ Hij ging de kamer uit en de familie haalde verlicht adem, want hij was een koppige man. ‘Toen de familie Lum met hun zoon naar Punahou ging,’ zei Nyuk Tsin, ‘droeg de moeder van de jongen een heel eenvoudige jurk en had zij haar haar strak achterover gekamd; haar ogen hield zij op de grond gericht. Ik ga daarom gewoon zeggen dat de moeder van Hong Kong deze keer niet kan komen.’ ‘Ik ga met mijn man naar het grote eiland,’ zei de vrouw van Afrika en ook zij liet de beraadslagende familieleden alleen. Na veel heen en weer gepraat en na zorgvuldig de methodes te hebben bestudeerd waardoor vroeger Chinese families erin geslaagd waren zoons op Punahou te krijgen, dachten de Kees een ingewikkelde strategie uit. Nyuk Tsin zou op blote voeten en met een kiel en broek aan meegaan om voor het koelie-element te zorgen. De vrouw van Europa zou meegaan als volbloed Hawaïaanse om te laten zien dat de Kees respect hadden voor de plaatselijke tradities. En de vrouw van Australië, het knappe meisje uit de familie Ching, zou meegaan in enigszins westerse kleren om te bewijzen dat de familie Kee met mes en vork kon eten. De jonge Hong Kong, die wat intelligentie betref met kop en schouders boven alle studenten van Punahou uitstak, zou achteraan komen in een zorgvuldig uitgekozen pak waaruit zowel bleek dat de familie de opleiding kon betalen als dat hij een zekere beschaafde bescheidenheid bezat die bij de nieuw rijke Chinese families dikwijls ontbrak. Het was een warme dag toen de vier Kees in een gehuurde koets naar Punahou reden; ze waren het er over eens dat dit een wat betere indruk zou maken dan lopen. In het onderhoud speelden de drie vrouwen hun rol voortreffelijk, maar Hong Kong keek een beetje verwezen voor zich uit en dacht net iets te lang na over vragen die hij overigens schitterend beantwoordde. Korte tijd later kreeg de familie de mededeling: ‘Het spijt ons dat wij dit jaar wegens overbezetting geen plaats voor uw zoon hebben, hoewel zijn cijfers en zijn gedrag overigens toelating zouden

rechtvaardigen.’ De brief kwam binnen op het advocatenkantoor van Afrika; hij zat er lange tijd naar te staren. Eerst was hij razend over de vernedering die zijn familie vrijwillig had ondergaan en toen was hij bijna een uur bezig de brief van de ene plaats op zijn bureau naar de andere te schuiven. Tenslotte liet hij zijn zoon roepen en hij wachtte totdat de jongen buiten adem van het spel aan de rivier binnenkwam. Effen en onaangedaan zei hij: ‘Hong Kong, je gaat niet meer terug naar school.’ ‘Ik dacht dat u gezegd had dat ik naar Michigan zou gaan.’ ‘Nee. Wat je moet leren, jongen, kun je hier ook leren. Vanavond begin je dit boek te lezen over grondformaties op Hawaï. Als je het uit hebt, neem ik je een examentje af ... daar in die stoel waarin je nu zit. Zijn dat je schoolboeken?’ ‘Ja.’ ‘Die heb je nooit meer nodig.’ Langzaam pakte Afrika Kee, die zeer op opleiding gesteld was, de boeken op en scheurde die kapot. Hij gooide ze in de prullenmand en zei: ‘Wanneer je dat nieuwe boek bestudeert, moet je het einde van elk hoofdstuk onthouden. Hong Kong, je zult een opleiding krijgen zoals geen mens op Hawaï ooit heeft gehad.’

Tenslotte wist de familie Kee natuurlijk toch een jongen op Punahou te krijgen. Dat ging op een heel merkwaardige manier. In 1910 was het voor de Republikeinse partij moeilijk de juiste kandidaat voor de Kamer te vinden om de Chinezenwijk te vertegenwoordigen en iemand deed het radicale voorstel: ‘Waarom nemen we geen Chinees?’ ‘O nee!’ protesteerde een van de jonge Hewletts. ‘Ik wil die radicale Afrika Kee niet in het bestuur.’ ‘Ik dacht niet aan hem. Ik dacht aan zijn broer Australië.’ Er viel een stilte onder de leden van de partij en er gleed een glimlach over de gezichten van de blanken die de eilanden bestuurden, want Australië was een man die iedereen graag mocht. Hij was niet al te pienter,

speelde goed ukelele, was eerlijk, had niet zoveel ontwikkeling maar had een groot aantal vrienden zowel onder de Chinezen als onder de Hawaïanen te midden van wie hij was grootgebracht. Bovendien had hij een aantrekkelijke bijnaam: Kangoeroe Kee, en zonder er zelfs maar over te stemmen besloot de partijvergadering hem kandidaat te stellen. Kangoeroe Kee werd met grote meerderheid gekozen en bleef herkozen worden. Na verloop van tijd werd hij de belangrijkste Chinees in de Republikeinse partij, een man die bij iedereen geliefd was en door iedereen vertrouwd werd. Gelukkig had hij een zoon die net als hij een schitterende middelmatige was en in 1912 meende Punahou tenslotte een Kee gevonden te hebben die veilig op de school kon worden toegelaten. Op de dag dat de jongen voor het eerst naar school ging, wandelde Nyuk Tsin stiekum naar de ingang van de school en verschool zich achter een van de palmen om een van haar kleinzoons de geweldige school te zien binnengaan. Toen zij de frisse gezichten van de haole kinderen zag die bij het begin van het nieuwe schooljaar bij elkaar stonden en over hun vakantiebelevissen babbelden, herkende zij hier een Hale en daar een Whipple en dacht: ‘Die blanke mensen zijn gek dat zij een Chinees op deze school toelaten. Dat is het geheim van hun heerschappij over de eilanden en ze hebben het recht hun belangen te beschermen.’ Toen zag zij over de straat haar kleinzoon aankomen met zijn vader, de politicus Kangoeroe Kee. Zij trok zich terug in de schaduw en mompelde: ‘Die knaap weet niets. Hij verdient die geweldige school niet. Maar hij is voor ons het begin.’

Dertien jaar lang stond Kamejiro Sakagawa elke morgen om half vier op om wilde pruimenbomen te kappen en de houtblokken daarvan klaar te leggen voor het warme bad. Dan haastte hij zich naar zijn werk, werkte tot zonsondergang,

haastte zich naar huis en maakte het vuur aan. Hij rekende nu twee cent voor de eerste tien man die het schone, hete water gebruikten en een penny voor al degenen die daarna kwamen. In de loop van een jaar verdiende hij dus duidelijk heel wat en zoals alle Japanners die op Hanakai werkten zag hij opgewonden dat zijn verborgen schat het magische bedrag van vierhonderd dollar begon te naderen. Sedert de komst van de eerste Japanners in de jaren 1880 was iedereen het er over eens dat iemand die met vierhonderd dollar op zak naar Hirosjima kon terugkeren, daarna als een samurai kon leven. ‘Met vierhonderd dollar, ‘ verzekerden de arbeiders elkaar, ‘kon iemand drie goede rijstvelden kopen, een groot huis bouwen, alle kimono’s kopen die een mens ooit nodig kon hebben, en in weelde leven.’ Iedere plantagearbeider wilde beslist de man zijn die vierhonderd dollar bij elkaar bracht, maar vrijwel niemand lukte het. Het was verbijsterend om te zien hoe het geld tussen de vingers van een man wegglipte, ook al waren zijn bedoelingen nog zo goed. In Kamejiro’s geval lagen zijn zwakheden niet in het gokken, de vrouwen of alcohol. Nee, de zijne waren veel kostbaarder: vriendschap en vaderlandsliefde, en die bleven een aanslag doen op zijn geld. Als een arbeider voor een probleem stond dat onoplosbaar scheen, ging hij tenslotte naar Kamejiro en zei ronduit: ‘Ik moet eenentachtig cent hebben.’ ‘Waarom leen je die niet van de Japanse geldschieder in Kapaa?’ vroeg Kamejiro. ‘Als je eenentachtig cent in Kapaa leent, moet je op de volgende betaaldag het geleende terugbetalen plus nog eens eenentachtig cent,’ zei de arbeider dan; en hij had gelijk. Geen blanke op Hawaï bedroog de oosterse arbeiders op zo’n schandelijke manier als de oosterlingen zelf. Mensen uit de omgeving van het Japanse consulaat hadden een zwendel opgezet waarbij arbeiders die uit Japan aankwamen gevraagd werd een bepaald bedrag te storten om hun geld en papieren te bewaren voor een eventuele terugkeer naar Japan. Aanzienlijke bedragen werden

zo jaren achtereen bewaard zonder dat er rente over werd betaald. En als zo'n arbeider terug wilde keren, waren geld en papieren dikwijls niet te vinden. En enkele Japanners werden erg rijk. Op alle mogelijke manieren werd de financiële zekerheid van de arbeider door kwalijke praktijken ondermijnd, en rentetarieven van honderd procent per maand waren heel gewoon. Daarom moest de kleine sterke Kamejiro nogal eens geld voorschieten aan zijn vrienden. Sommige Japanners waren eraan begonnen een bruid uit Japan te laten overkomen. Dat kostte altijd veel geld waardoor de hele gemeenschap zwaar werd belast. Er moesten foto's gemaakt worden in Kapaa, de overtocht moest worden betaald, er moest iemand naar Honoloeloe om de papieren in orde te laten maken en er moesten donkere pakken worden gekocht voor het huwelijk. De hoeveelheid huwelijksgeluk die bij de trouwe Kamejiro verzekerd was, had een grote omvang gekregen. Dit was een vorm van zelfvernietiging want hij ontdekte dat zodra een man en een vrouw bij elkaar waren, er ook baby's geboren werden die op hun beurt weer voor financiële crises zorgden. Er werd dan ook voortdurend een beroep op zijn middelen gedaan en Kamejiro leek soms voor ieders gezinsgeluk behalve dat van hemzelf te betalen. Zijn grootste uitgaven kwamen echter voort uit vaderlandsliefde. Als een priester op Kauai rondtrok om te vertellen over een nieuw oorlogsmonument, was Kamejiro degene die het meeste bijdroeg. Als er consulaire ambtenaren uit Honoloeloe kwamen en over de grote gebeurtenissen spraken die in het vaderland plaatsvonden, betaalde Kamejiro hun hotelrekening. Hij gaf een bijdrage aan de Japanse school, aan de Japanse kerk en vooral aan de Japanners die nu en dan op de eilanden iets kwamen vertellen. Deze mensen gaven Kamejiro plezier in zijn leven. Telkens als de lezing van zo iemand werd aangekondigd, werkte hij nog harder en keek verlangend uit naar de zondagmiddag als de hele Japanse gemeenschap in een

park van casuarinabomen op gedroogde naalden zat te wachten op de komst van de man die zou gaan vertellen. Om half twee, als de Japanners hun maaltijd - bestaande uit sushi en sashimi - op hadden, werd er een houten verhoging, bedekt met een traditioneel kleed, neergezet. Daarop kwam een lage lessenaar waarop een gesloten waaier lag. De mensen zwegen en de bezoeker uit Japan, gewoonlijk een wat oudere man met een kaal hoofd en een gesteven uniform aan - breed in de schouders terwijl de panden als vlindervleugels uitwaaierden - stapte in zijn witte tabi het platform op, boog vele malen en ging voor de lessenaar op zijn hurken zitten. Hij leek dan enige ogenblikken te bidden dat zijn stem sterk mocht worden, en dan, terwijl zijn toehoorders ademloos wachtten in de zon, pakte hij de dichtgevouwen waaier op en begon te vertellen. 'Ik ... zal... het... hebben ... over ... de ... slag ... bij ... Ichi-no-tani,' riep hij met droevige stem; bijna zingend legde hij een klemtoon op elk belangrijk woord. In die eerste ogenblikken leek hij een rommelende vulkaan die op het punt stond in een wilde eruptie uit te barsten. Wanneer hij de gebeurtenissen van die slag, die meer dan zevenhonderd jaar geleden had plaatsgehad, begon te vertellen, kreeg de stem van de man een nieuwe kracht. Telkens leefde hij zich in de verschillende karakters in: hij was de dappere krijger Kumagai; hij was de knappe jonge Atsumori; hij was het paard, de rots, de fluit; hij was de schitterende held Yoshitsune; en hij speelde alle vrouwen. Als hij zich opwond, stonden de aderen op zijn hoofd zó bol alsof ze zouden barsten; de spieren in zijn nek waren te zien als bundels onder de huid. Bij de verschillende crises van die oude veldslag juichte hij en fluisterde hij, snikte hij en schreeuwde hij van vreugde. Maar wanneer het moment aanbrak waarop Atsumori moest sterven—die betoverende jonge krijger die fluit speelde—toonde hij een verdriet dat bijna echt was. En zijn gehele gehoor was in tranen. Wat tastbaar was daar onder de

casuarinabomen het heldendom van Japan. Wat dapper en trouw waren de vrouwen, wat moedig waren de mannen. En als de veldslag zijn tragisch einde naderde—de plantagearbeiders snikten om de gesneuvelde helden—sprak de verteller nog een paar woorden die eigenlijk niet bij het epos hoorden maar die, naar men hem verzekerd had, bij uitstek geschikt waren voor veraf gelegen kolonies zoals deze op Kauai: ‘En ... toen ... de geest ... van ... Atsumori ... de ... vlakte ... van ... Ichi-no-tani ... ontvlood,’ sprak de verteller bedroefd, ‘keek hij naar de dappere krijgers die hem hadden verslagen en hij dacht: “Dit zijn de dappere soldaten van Japan; zolang zij leven, loopt het vaderland geen gevaar. Zij kunnen onder grote ontberingen kilometers ver lopen. Terwille van hun keizer kunnen zij leven van niets. Zij zijn voor geen vijand beducht en zij wijken voor geen enkele storm. Zij zijn de dapperste mannen op aarde, zij vechten voor de goede zaak en voor de roem van Japan. Wat zijn ze sterk, wat edel, wat is het prachtig hen te zien op het Slagveld. O, wat verlang ik er naar weer bij hen te zijn, de dappere krijgers van Japan.” ‘ Ieder programma bestond uit vier voordrachten en aangezien elk daarvan minstens een uur duurde, terwijl beroemde stukken, zoals Ichi-no-tani bijna twee uur in beslag namen, vloog de middag gewoonlijk om en eindigde de voordracht pas bij het invallen van de duisternis. Hoe één man zoveel verschillende rollen kon spelen, zijn stem als bij toverslag liet rijzen en dalen, het vijf uur vol kon houden, was altijd een raadsel. Na enige tijd kregen de voordrachten in Hanakai, die aan het einde van de reeks lagen, de naam van de beste te zijn. Het gebeurde dat een verteller aankondigde: ‘Vandaag heb ik een speciale attractie! Het verhaal van kolonel Ito die zich bij Port Arthur voor het vuur van de Russische kanonnen wierp.’ En iemand herinnerde zich dat hun eigen Sakagawa Kamejiro eens de rol van kolonel Ito had gespeeld in de overwinningsoptocht in Honolulu. De mannen zeiden

dat hij zijn uniform moest gaan aantrekken. Terwijl de verteller het opwindende verhaal van kolonel Ito en de Russische kanonnen vertelde, stond Kamejiro, een meter vijfenvijftig lang en met armen als hoepels, stokstijf in de houding naast de verhoging met het keizerlijk uniform aan, dat de vrouwen uit Honoloeloe hadden genaaid. Op zulke momenten gebeurde er iets vreemds: hij werd kolonel Ito. Hij kon de Russische kanonnen zien en het kruit ervan ruiken. Toen de keizer tot de troepen sprak die uit Tokio weggingen, kon Kamejiro de plechtige woorden horen; en toen de kolonel bij het verdedigen van Japan tegen de barbaren stierf, stierf Kamejiro ook en kwam hij in het pantheon der helden. Geestelijk was hij een stuk van Japan, een krijger die nog nooit een wapen in de hand had gehad, maar die klaar stond om voor zijn keizer te sterven. Na zulke momenten van vervoering offerde hij het meeste voor oorlogsfondsen en militaire hospitalen en meer van dergelijke goede doelen. De voortdurende aantrekkingskracht van Japan en zijn bewogen geschiedenis was zo groot dat Kamejiro geen enkele Japanner kende die van plan was op Hawaï te blijven. Zij werkten allemaal twaalf uur per dag voor drieënzeventig cent (het loon was verhoogd) in de hoop dat ze met vierhonderd dollar naar Hirosjima en naar een gelukkige toekomst konden terugkeren. En hoewel uit de aanwezigheid van steeds meer grijze mannen en vrouwen duidelijk werd dat de meerderheid nooit genoeg zou kunnen sparen om naar huis te gaan, zouden zelfs de wanhopigsten nooit toegeven dat zij de hoop hadden laten varen. Op een avond vroeg een boeddhistische priester na een Japanse film de aandacht. De filmopereur richtte een schijnwerper op hem. ‘Zou Kamejiro Sakagawa even naar voren willen komen?’ zei de priester. De stevige, kleine arbeider kwam naar voren in de schijnwerpers; hij knipperde met zijn ogen en hield zijn linkervuist tegen zijn mond. ‘Het consulaat van zijne Keizerlijke Majesteit in Honoloeloe heeft

mij opdracht gegeven,' zei de priester, 'dit certificaat te overhandigen aan Sakagawa Kamejiro uit dankbaarheid voor zijn bijdragen ten behoeve van de dappere matrozen die bij de ramp in Foekoesjima het leven verloren hebben. Heel Japan is trots op deze man.' Voor Kamejiro waren deze laatste woorden geen holle frase. Hij geloofde dat ieder dorp in Japan van zijn trouw op de hoogte was en hij kon zich indenken hoe het nieuws van zijn goede gedrag tot zijn ouderlijk huis zou doordringen. Hij kon zien hoe gelukkig ze waren dat hun zoon een goede Japanner was. Heel Japan was trots op hem en dat was genoeg voor Kamejiro.

Dertien jaar lang leefde hij zo voort, verrukt over zijn hernieuwde contacten met Japan en in de hoop dat hij eens de vierhonderd dollar plus de bootkosten voor de terugreis bij elkaar zou krijgen. Op een lentedag in 1915, toen de casuarinabomen lichte knoppen aan hun naalden kregen, en toen de bloesem ontlook aan de ananasplanten in de rode aarde, hoorde Kamejiro een vogel roepen. Het was geen zeevogel want hij kende hun geluid als zij over het schuim scheerden dat tegen de rotsen op werd geslagen. Misschien kwam de vogel van Tahiti waar hij overwinterd had; misschien deed hij Kauai alleen maar aan op zijn reis naar Alaska met zijn insectenrijke zomermaanden. Kamejiro kreeg de vogel nooit echt te zien, maar hij hoorde hem voorbij wieden. Midden in het ananasveld bleef hij staan en dacht: 'Ik ben drieëndertig jaar oud en de jaren vliegen voorbij.' Hij maakte een periode van diepe neerslachtigheid door; hij kreeg een visioen dat hij niet meer kwijt kon raken: hij zag Yoko wachten in Hirosjima, aan de rand van de rijstvelden; ook haar vlogen vogels voorbij. Zij strekte haar handen uit, mist kwam opzetten uit de Binnenzee en vaagde haar smeekbede weg. Voor de eerste keer stond hij niet om half vier op en zorgde

niet voor het warme bad, maar liet hij het werk aan een vriend over. Hij zwierf rond en een onverzadigbaar verlangen verteerde hem: hij dacht erover naar Kapaa en naar de bordelen te gaan, maar hij verwierp het idee en kwam tenslotte tot het besluit dat honderden vóór hem ook hadden genomen: 'Ik zal de gedachte naar Japan terug te keren een tijdje van me afzetten, maar ik ga mijn geld gebruiken om Yoko te laten overkomen.' Toen hij die beslissing nam, was hij de ananas aan het schoffelen. Het was pas twee uur in de middag, maar hij liet zijn schoffel vallen en liep in een zalige roes de grote weg naar Kapaa op waar de uitgestoten Hashimoto een fotowinkel en een reisbureau voor reizen per schip naar Japan bezat. Hij liet zijn trots varen, ging naar de uitgestotene en zei: 'Ik wil een foto van mezelf laten maken om naar Japan te sturen.' 'Ga je eerst thuis scheren,' zei Hashimoto kortaf. 'En trek een donker pak aan.' 'Ik heb geen pak.' 'Het Ishii kamp heeft er een. Dat gebruiken ze allemaal.' 'Ik wil geen geleend pak aan hebben.' 'Welk meisje wil nu met je trouwen als je een foto stuurt zonder dat je een donker pak aan hebt.' 'Wie heeft het over meisjes?' 'Je wilt natuurlijk trouwen. Ik vind dat fijn voor je en ik zal een mooie foto van je maken. Maar ga je eerst scheren en trek dat donkere pak aan.' 'Wat kost dat allemaal bij elkaar?' vroeg Kamejiro. 'De foto drie dollar. De overtocht van het meisje zeventig. Haar treinkaartje, kleren en het feest thuis zullen ook op een dollar of zeventig komen. In totaal: honderddrieënveertig dollar.' Een dergelijk bedrag zou het vergaren van de vierhonderd dollar op zijn minst drie of vier jaar vertragen en Kamejiro aarzelde. 'Ik weet het nog niet,' zei hij 'Praat er asjeblieft met niemand over.' 'Ik maak foto's. Ik praat niet.' 'Misschien kom ik terug,' zei Kamejiro. 'Je komt zeker terug,' voorspelde Hashimoto. Toen zei hij gemeen, zoals hij bij alle Japanners deed die hem hadden uitgestoten: 'Je zult met dat meisje trouwen en je zult nooit meer naar Japan teruggaan. Leg je daar maar bij neer.'

Kamejiro vermande zich en vermeed het de fotograaf aan te kijken. ‘Ik ga terug naar Japan,’ zei hij. ‘Je hebt me een dienst bewezen, Hashimoto-san. Ik had even erg veel zin in een vrouw en ik dacht: “ik zal mijn geld maar op die manier besteden.” Maar jij hebt me duidelijk gemaakt wat dat betekent. Goedenavond. Ik kom niet terug.’ Toen hij de fotowinkel uitkwam, rende een stel kinderen—half Japans, half Hawaïaans—aan hem voorbij; zij schreeuwden in een taal die geen mens kon verstaan, het grappige Engels van de kinderen dat uit allerlei talen bestaat—zij sprongen tegen hem op en een meisje, haar haar op de Japanse manier recht afgeknipt, riep: ‘Gomennasai!’ In een opwelling bukte Kamejiro zich, pakte het kind op, bracht haar gezicht tegenover het zijne en even hing zij slap in zijn armen. Toen worstelde zij zich los en riep in het Hawaïaans en het Portugees: ‘Ik moet met de anderen mee!’ En Hashimoto, die de mensen die hem hadden uitgestoten nog steeds haatte, stond glimlachend in de deuropening en zei: ‘Je had mijn dochttertje vast. Ik heb zes kinderen, vier van hen zijn jongens.’ Hevig opgewonden liep Kamejiro naar huis; de geur van het haar van het meisje bleef in zijn neus hangen zodat hij, toen hij bij het kamp kwam en de lange, valse barakken zonder vrouwen zag waarin hij dertien jaar geleefd had, meteen doorliep naar Ishii-san en zei: ‘Je moet een brief voor me naar huis schrijven.’ ‘Wil je gaan trouwen?’ vroeg de schrijver, want hij kende de symptomen. ‘Ja.’ Onverwacht pakte het magere briefschrijvertje Kamejiro’s hand en hij vertrouwde hem toe: ‘Ik denk er hetzelfde over. Wat zou dat kosten?’ ‘Niet zoveel,’ riep Kamejiro opgewonden uit. ‘Een foto drie dollar. De overtocht zeventig. Alles bij elkaar misschien honderddrieënveertig dollar.’ ‘Ik ga het doen!’ zei Ishii-san. ‘Ik zit er al het hele jaar over te denken.’ ‘Ik ook,’ erkende Kamejiro; hij ging op de grond zitten toen Ishii-san zijn penseeltjes te voorschijn haalde: ‘Lieve moeder, ik heb

besloten te gaan trouwen. Later zal ik u een foto van mij sturen zodat u die aan Yoko-chan kunt laten zien en zodat zij zien kan hoe ik er nu uitzie. Als u me bericht dat zij bereid is naar Hawaï te komen, stuur ik het geld. Dit wil niet zeggen dat ik niet van plan ben terug te komen. Het betekent alleen dat ik hier wat langer zal blijven. Uw liefhebbende zoon Kamejiro.’ Het duurde negen weken vóór er een antwoord op deze brief kwam. En toen dat kwam, stond Kamejiro stomverbaasd over de inhoud, want zijn moeder schreef: ‘Je moet wel een ezel zijn als je denkt dat Yoko-chan nog altijd zit te wachten. Ze is twaalf jaar geleden getrouwd en heeft al vijf kinderen, drie van hen zijn zoons. Waarom denk je dat een zichzelf respecterend meisje zou wachten? Maar dat is niet erg, want zoals je ziet, stuur ik je de foto van een heel knappe jongedame, die Sumiko heet en die me gezegd heeft dat ze wel met je wil trouwen. Zij komt hier uit het dorp en zij zal een lieve vrouw voor je zijn. Stuur asjeblieft het geld.’ Een foto, tien bij acht centimeter, dwarrelde met de beeldzijde naar beneden op het bed. Kamejiro liet hem een tijdje liggen, omdat hij niet kon begrijpen dat hij, als hij hem omdraaide, niet Yoko zou zien wier beeld in zijn geheugen gegrift stond maar een meisje dat hij nooit had gekend. Behoedzaam, met twee vingers, pakte hij de foto bij een hoek vast en gluurde er voorzichtig naar. Plotseling draaide hij de foto om en riep: ‘O, kijk eens wat een mooi meisje! Kijk eens!’ Er kwamen mensen om hem heen staan om de foto te bekijken en sommigen verzekerden hem: ‘Dat meisje trouwt nooit met een pummel als jij, Kamejiro.’ ‘Lees hun voor wat er in de brief staat!’ beval Kamejiro Ishii-san, en de schrijver las de feiten hardop voor. De naam van het meisje was Sumiko en zij wilde met Kamejiro trouwen. ‘Is het een meisje uit Hirosjima?’ vroeg een man wantrouwig. ‘Ze komt uit Hirosjima-ken,’ antwoordde Kamejiro trots, en in de lange barak waren zuchten van verlichting te horen. Op één mens had de foto van Kamejiro’s geluk een deprimerend

effect. Ishii-san had namelijk met een eerder aangekomen brief een foto gekregen van de bruid die zijn ouders voor hem hadden uitgezocht. Het meisje heette Mori Yoriko en dat was een leuke naam, maar op de foto zag zij eruit als een van die hoekige, stijve boerenmeiden met toegeknepen ogen die Japan in eindeloze hoeveelheden scheen voort te brengen. De moeder van Isnii-san verzekerde hem dat Mori Yoriko beter kon werken dan een man en dat zij gespaard had maar de schrijver vond dat er voor een huwelijk meer nodig was dan dat, vooral wanneer de man, zoals in zijn geval, kon lezen en schrijven. Hij was duidelijk teleurgesteld en vroeg of hij Kamejiro's foto nog eens mocht zien. Toen hij Sumiko nog eens bekeek, vond hij haar het klassieke type van schoonheid: licht schuinstaande ogen, mooie jukbeenderen, een laag voorhoofd, een peervormig gezicht en tere gelaatstrekken. Ze leek op de meisjes wier foto's werden afgebeeld op de affiches voor Japanse historische films en Ishii-san zei: 'Ze is erg knap voor een meisje uit Hirosjima. Misschien komt ze wel uit de stad!' 'Nee,' verzekerde Kamejiro hem, 'mijn moeder zou nooit een stadsmeisje sturen.' De volgende dag leenden de twee kandidaat-bruidegoms het voor algemeen gebruik dienende donkere pak van het Ishii kamp, de bijbehorende das en het witte overhemd. Zij verpakten hun kostbaarheden in een stuk papier, huurden een taxi en reden naar Kapaa waar Hashimoto, de fotograaf, zei: 'Trek om beurten het pak aan en zorg ervoor dat je haar gekamd is.' Toen Kamejiro zich in de vreemde kledij hees, moest Hashimoto hem leren hoe hij de das moest stropen; daarna plakte de sterke landarbeider zijn haar met een speciaal vet dat Hashimoto voor dat doel ter beschikking stelde tegen het hoofd. Kamejiro ging toen in een stijve pose voor de camera staan en weigerde hardnekkig een glimlach te produceren. Toen de foto klaar was, ook al was die keurig afgewerkt en opgeplakt, was hij echter niet van dien aard dat hij veel toekomstige bruiden in verrukking zou

brengen en ook Hashimoto beschouwde hem niet als een van zijn beste. Toch stuurde Kamejiro hem weg samen met een betaald overtochtbiljet van Tokio naar Honoloeloe. Toen wachtte hij af.

Eind 1915 kregen Ishii-san en Kamejiro bericht dat hun bruiden in Honoloeloe zouden aankomen met het oude Japanse vrachtschip *Kyoto-maru*. Dit nieuws bracht niet de vreugde die verwacht had mogen worden omdat de mensen in het kamp gehoopt hadden dat de twee meisjes met aparte schepen zouden komen. Dan hadden beide echtgenoten hun vrouw namelijk in het donkere pak kunnen afhalen, zodat zij op de naar Japan gestuurde foto's leken. Zoals de zaken nu stonden, zou één man het pak dragen en zijn bruid niet teleurstellen maar de andere zou natuurlijk zijn werkkleding moeten dragen en voor zijn bruid verschijnen zoals hij werkelijk was. Het lag in de aard van Kamejiro meteen tegen zijn vriend te zeggen: 'Omdat jij kunt lezen en schrijven, hoor jij het pak aan te trekken.' En men vond in het kamp dat dit de enig mogelijke logische oplossing was. De minnaars, nu eens hevig verlangend, dan weer bang, vertrokken uit Lihue met het kleine schip, de *Kilauea*, en gingen naar Honoloeloe waar zij samen een kamer namen in een goor Japans hotelletje in de Hotelstraat. Aangezien zij daar aankwamen op de avond voordat de *Kyoto-maru* werd verwacht, gebruikten zij een pover maal bestaande uit rijst en vis, liepen toen de Nuuanustraat in en bogen diep voor de beeltenis van hun keizer. Toen zij dat deden, kwam er een ambtenaar in een zwart jacquet naar buiten om naar een belangrijke bijeenkomst te gaan en hij snauwde hun toe: 'Sta hier niet rond te lummelen als boeren. Ga aan je werk.' Gehoorzaam liepen de mannen weg. Zij kwamen onder de indruk van de grote huizen in de Beretaniastraat, maar zij schrokken van de smerige

steegjes in de Chinezenwijk waar de ene miserabele hut tegen de andere leunde. Ishii-san zei: ‘Ik heb gehoord dat deze hele buurt vijftien jaar geleden is afgebrand. De Chinezen wilden de wijk toen als een echte stad herbouwen zonder stegen en smerige huisjes, maar de blanken wilden dat het net zo zou worden als vroeger, dus werd de wijk zo herbouwd.’ De twee mannen dachten aan de schone straten en heldere huizen uit hun jeugd en zij schudden het hoofd over de vreemde handelwijzen van de blanken. Vóór zij die avond gingen slapen legde Ishii-san de beide foto’s voor zich en hij vergeleek ze een hele tijd. Zijn teleurstelling over de grillen van het lot stond op zijn gezicht te lezen. ‘Mijn moeder heeft niet zo’n beste keuze gedaan, vind ik,’ zei hij. ‘Vind je het geen vreemd idee, Kamejiro, dat een groot schip je nu een vrouw brengt met wie je de rest van je leven zult delen?’ ‘Ik ben zenuwachtig,’ erkende Kamejiro, maar zijn zenuwachtigheid die avond was nog niets vergeleken met wat hij de dagen daarna zou meemaken. Toen de *Kyoto-maru* aanlegde, kregen de zeven Japanners die hun fotobruiden kwamen afhalen namelijk te horen: ‘Wij laten de vrouwen altijd eerst drie dagen in quarantaine.’ ‘Kunnen we ze zelfs niet even zien?’ smeekte Ishii-san. ‘Geen enkel contact,’ beval de immigratie ambtenaar. Later merkten de nieuwsgierige bruidegoms dat zij, als zij een van de bewakers iets toestopten, hun gezicht tegen een gaatje ter grootte van een halve dollar konden drukken dat in de deur was geboord waarachter de aangekomen bruiden in quarantaine werden gehouden. Kamejiro kwam als derde aan de beurt. Hij kneep zijn oog samen om het kleiner te maken en gluurde door het ellendige kijkgaatje: hij zag zeven vrouwen die niets zaten te doen of in groepjes zaten te praten. Hij keek van de een naar de ander en kon niet ontdekken wie Sumiko was. Hij keek smekend naar de wachtpost, maar die sprak geen Japans. Nog een keer keek hij begerig door het gaatje naar de zeven vrouwen maar ook nu

kon hij zijn toekomstige vrouw niet vinden. Enigszins in verwarring liet hij de volgende door het kijkgaatje gluren. ‘Is ze mooi?’ vroeg Ishii-san. ‘Erg mooi,’ verzekerde Kamejiro hem. ‘Heb je Yoriko gezien?’ ‘Ik denk van wel.’ ‘Zag ze er leuk uit?’ ‘Ze lijkt heel gezond,’ zei Kamejiro. Toen Ishii-san door het gaatje gekeken had, beefde hij. ‘Ze is een stuk groter dan ik,’ mompelde hij. ‘Die verdomde moeder van mij.’ ‘O, Ishii-san,’ protesteerde Kamejiro. ‘Ze is een meisje uit Hirosjima. Zij zal zeker een goede vrouw worden.’ De tweede en de derde dag kwamen de mannen weer terug om naar hun vrouwen te gluren en door steeds meisjes te elimineren ontdekte Kamejiro met wie hij zou trouwen. Aanvankelijk had hij haar niet kunnen vinden, omdat zij verreweg het knapste meisje was en hij niet had kunnen geloven dat zij voor hem bestemd was. Omdat hij medelijden had met zijn teleurgestelde vriend Ishii-san was hij zo fijngevoelig over de schoonheid van zijn eigen vrouw niet uit te weiden. Toen de uren echter verstreken en het ogenblik naderde waarop de deuren zouden worden opengegooid, werd hij erg zenuwachtig en opgewonden. ‘Ik begin me misselijk te voelen!’ zei hij tegen Ishii-san. ‘Dat ben ik al,’ bekende de briefschrijver. ‘Ik denk dat ik maar even wegga en straks terugkom,’ fluisterde Kamejiro. ‘Wacht even!’ snauwde een van de echtgenoten. ‘Kijk die arme vrouwen eens!’ Kamejiro voelde dat hij naar het kijkgaatje werd geduwd en hij zag de zeven bruiden. Zij wisten dat het ogenblik van de ontmoeting nu nabij was en de moed die zij tot nu toe hadden getoond, verdween nu. Zonder voldoende water en zonder kam deden zij wanhopige pogingen om zich wat op te knappen. Zij streken eikaars gekreukelde, de hele zeereis gedragen kleren glad en stopten sprieten haar weg. Een vrouw ging met haar vingertoppen over haar voorhoofd alsof ze probeerde de huid gladder over de zware beenderen te laten aansluiten. In de hoek stond een meisje te huilen en na een korte poging om haar te troosten

lieten de anderen haar aan haar lot over. Maar er was één ding dat alle meisjes in die laatste panische ogenblikken deden: zij klemde de foto in hun hand, bekeken die en probeerden wanhopig de gelaatstreken van de man die zij zouden ontmoeten te onthouden. Zij waren ervan overtuigd dat zij de man zouden herkennen en dat zij zonder aarzelen op hem af zouden gaan en voor hem zouden buigen. Maar nu stonden ze allemaal te huilen en de foto's werden beduimeld. Er klonk een gong en Kamejiro sprong bij de deur weg. Die zwaaide langzaam open en de bruiden kwamen naar buiten. Er waren geen tranen meer te zien. De kalme gezichtjes onder het vele zwarte haar keken onderzoekend en het eerste geluid wat te horen was was één gesmoorde kreet van schrik. 'O,' verzuchtte een van de bruiden. 'Je bent zo veel ouder dan op de foto.' 'Die is een hele tijd geleden genomen,' verklaarde de man. 'Maar ik zal een goede man voor je zijn.' Hij stak zijn hand uit; het meisje beheerste zich en boog het hoofd tot het bijna haar knieën raakte. Zij vormden het eerste paar. Het volgende meisje, het meisje dat in de hoek had staan huilen, liep recht op haar man af, glimlachte en boog diep. 'Ik ben Fumiko,' zei ze. 'Uw moeder zendt u haar overvloedige zegen.' En zij vormden het tweede paar. Het derde meisje was Mori Yoriko, de bruid van Ishii-san, en zoals hij gevreesd had was zij veel zwaarder gebouwd dan hij. Ze was een echt plattelandsmeisje uit Hirosjima met rode wangen en een hoekig gezicht, en ze was scheel. Omdat ze wist dat ze minder knap was dan de anderen, compenseerde ze dit gebrek door haar moed en door haar vurig verlangen een goede echtgenote te worden. Ze vond Ishii-san, boog diep voor hem, waarbij ze haar grote handen bij haar knieën hield en fluisterde: 'Meneer Ishii, ik doe u de groeten van uw moeder.' Toen alsof ze wist dat enige geruststelling gewenst was, zei ze: 'Ik zal een goede echtgenote zijn.'

Het laatste meisje dat haar man moest vinden was Sumiko, de knapste van allemaal. Haar verzet was niet ontstaan omdat ze te dom was, maar door de schok die zij kreeg toen zij Kamejiro voor het eerst zag. Hij had niet het donkere pak aan waarin hij gefotografeerd was en zijn haar lag niet glad tegen zijn hoofd. Hij droeg de kleren van een gewone boer en zijn armen waren opvallend lelijk. Hij keek streng, zoals een domme boze man, en hij was twee keer zo oud als zij verwacht had. Maar omdat zij de laatste was en er nog maar één man over was, wist Sumiko natuurlijk wie haar man was, maar zij weigerde dit te accepteren. ‘Nee,’ riep zij woedend. ‘Dat is mijn man niet.’ ‘O,’ hijgde Kamejiro. ‘Ik ben Sakagawa Kamejiro. Ik heb jouw foto.’ Zij sloeg hem de foto uit de hand, gooide haar foto erbij en vertrapte beide. ‘Met die man wil ik niet trouwen. Ik ben bedrogen.’ Toen ze zo uitviel, schudde de eerste bruid—die ook een man gekregen had die ze niet wilde—Sumiko door elkaar en zei in rad Japans: ‘Beheers je, kleine, dwaze egoïst! Wie verwacht in zo’n situatie een eerste klas man?’ ‘Ik wil met dat beest niet trouwen!’ huilde Sumiko. Daarop gaf de eerste bruid, die zich bij de teleurstelling dapper had neergelegd, het meisje een stevige klap in haar gezicht. ‘De hele reis heb je je als een miezerig vervelend kind gedragen. Je moest je schamen. Ga naar die man toe en bied je verontschuldiging aan.’ De eerste bruid legde haar hand op Sumiko’s rug en duwde haar door het doodstille immigratiekantoor. Sumiko zou gestruikeld zijn als Ishii-san niet uit de groep verbaasde paren naar voren was gesprongen en haar te hulp was gekomen. Hij greep haar bij haar middel en hield haar even vast. Toen richtte hij zijn ogen op Kamejiro en op zijn eigen aanstaande bruid en zei met een openhartigheid die hemzelf verbaasde: ‘Kamejiro, Yoriko en jij vormen een beter paar. Geef mij Sumiko.’ En toen het mooie meisje zich in de armen zag van een beschaafde man met een donker pak, riep zij plotseling: ‘Ja, Kamejiro, jij bent

te oud voor mij. Asjeblijft. Asjeblijft!’ Verbijsterd stond Kamejiro naar de foto te staren en hij realiseerde zich hoe intens hij er in de laatste maanden van was gaan houden. Toen keek hij naar het hoekige gezicht en de bolle wangen van Mori Yoriko en hij dacht: ‘Dat is het meisje van de foto niet. Wat halen ze met me uit?’ Hij aarzelde en de kamer tolde om hem heen. Toen voelde hij de hand van de eerste bruid die Sumiko geslagen had op zijn arm en dit meisje zei rustig: ‘Ik weet niet hoe u heet, maar ik heb drie weken met Yoriko omgegaan en ik verzeker u dat zij de beste vrouw zal zijn van alle bruiden hier. Neem haar.’ Het vernederde plattelandsmeisje dat zo pijnlijk door haar aanstaande man was afgewezen, voelde tranen opwellen in haar onknappe ogen. Ze had in een hoek weg willen vluchten maar ze bleef staan als de rots waaruit zij was gehouwen en boog diep voor de vreemdeling. ‘Ik zal een goede vrouw voor u zijn,’ mompelde ze terwijl zij haar stem gewoon trachtte te laten klinken. Kamejiro keek voor de laatste maal naar de bekende foto op de grond, pakte die toen op en gaf hem aan zijn vriend Ishii-san. ‘Zo is het beter,’ zei hij. Hij liep terug naar het meisje dat nog steeds gebogen stond en zei vriendelijk: ‘Ik heet Sakagawa Kamejiro. Ik kom uit Hirosjima-ken.’ ‘Ik heet Mori Yoriko,’ antwoordde het boerenmeisje. ‘Ik kom ook uit Hirosjima.’ ‘Dan trouwen we,’ zei hij—en de zeven paren waren compleet.

In de jaren waarin Kamejiro Sakagawa en zijn bruid Yoriko ontdekten hoe gelukkig ze waren dat ze in hun geïmproviseerd huwelijksbootje waren getuimd, werden de zendelingenfamilies in Honoloeloe ernstig geschokt door het feit dat een van hun zoons zich als een vurig radicaal ontpopte; verhalen over zijn gedrag baarden opzien op heel Hawaï. In deze tijd leek Hawaï vol met Hales, Whipples, Hewlets, Jandersen en Hoxworths. In sommige klassen van Punahou

droegen zestien van de vierentwintig studenten deze of verwante namen. Alleen bekwame genealogen konden de afstamming nog volgen, want Hales waren Hoxworths en Hoxworths waren Whipples, en vrij dikwijls trouwde een Hale met een Hale en maakte zo de complicaties nog groter zodat na enige tijd werkelijk geen mens meer wist wie al zijn neven waren. Vaak werd er op de eilanden gezegd: 'Hij is een kalebas neef van me,' waarmee bedoeld werd dat er altijd wel enige bloedverwantschap te vinden was als je maar ver genoeg terugging. Hawaï begon die Hale-Whipple-Hewlett-Janders-Hoxworth-kliek gewoon als 'de familie' te beschouwen en vier opvallende kenmerken te onderkennen: de kinderen gingen naar Punahou; de jongens gingen naar Yale; de familie vond altijd wel een goed betaalde baan voor elke zoon en voor de man van elke dochter; en de leden van de familie probeerden schandalen te vermijden. De familie was dan ook diep geschokt toen een van de jongens een radicaal werd. Zolang deze afvallige op Punahou was geweest, had hij zich goed gedragen. Dat was echter niet ongebruikelijk want de familie verwachtte niet anders. Neem bijvoorbeeld het geval met Hoxworth Whipple, die internationale faam verwierf door zijn werk over de geschiedenis van Polynesië. Hij begon, terwijl hij nog op Punahou was, al met zijn wetenschappelijk onderzoek, hoewel hij later op Yale, in Harvard en in Oxford studeerde en een doctoraat aan de Sorbonne behaalde. Hij kreeg eredoctoraten aan elf vooraanstaande universiteiten; maar toen hij in 1914 stierf, schreef de *Honoloeloe Post* alleen: 'Deze grote geleerde kreeg zijn opleiding op Punahou.' De rest was van geen enkel belang. In het jaar waarin de grote geleerde stierf, met eer overladen, studeerde het jonge lid van de familie die de radicaal zou worden, af aan Punahou. Hij heette Hoxworth Hale en was in alle opzichten een typische zestienjarige knaap. Hij was niet groot en niet klein, niet dik en niet mager. Zijn haar was niet blond en niet donker en zijn

ogen hadden geen uitgesproken kleur. Hij behoorde niet tot de besten van zijn klas en ook niet tot de slechtsten; hij muntte op school eigenlijk nergens in uit. In sport was hij redelijk goed geweest maar hij had nog nooit een vechtpartij gewonnen tegen jongens die groter waren dan hijzelf. De jonge Hoxworth Hale, die naar de bekende geleerde genoemd was, was het bekendst om zijn ongewoon knappe zusjes Henrietta en Jerusha. Zij gaven hem een onechte populariteit die hij anders nooit zou hebben gekregen. Er was heel wat gedrang om te zien wie van zijn vrienden bij de aantrekkelijke zusjes in de gunst zouden komen. Natuurlijk verloofde zijn jongste zus zich na enkele jaren met een van haar kalebas-neven, een Whipple, waarop Hoxworths vader tegen de familie zei: 'Ik vind dat het hoog tijd wordt dat er eens iemand met een van buiten de familie trouwt. Dan komt er wat vers bloed in deze vermoeide ouwe boom.' Zijn opmerking werd hem niet in dank afgenomen omdat hij zelf met zijn nicht, een meisje uit de familie Hoxworth, getrouwd was en men vond dat kwetsend voor haar. Toen zijn oudste dochter, ondanks dat buiten de eigen kring begon te kijken en zich inderdaad verloofde met iemand uit Philadelphia, die Gage heette, stak hij zijn genoegen niet onder stoelen of banken. Later ontmoette Henrietta echter een jongen uit New Hampshire die Bromley heette en die twee ontdekten dat heel, heel lang geleden haar over-over-over-over-overgrootvader Charles Bromley en zijn over-over-over-, . . . nu ja, hoe dan ook; zij voelde zich heel wat meer aangetrokken tot Bromley dan ooit tot haar verloofde Gage, dus trouwde ze met de eerste omdat, zo zei ze, 'hij meer bij de familie lijkt te horen.' Toen de jonge Hoxworth Hale Punahou verliet, werd hem te verstaan gegeven dat hij naar Yale zou gaan. En in New Haven ontpopte deze onopvallende jongeman zich tot een opvallende persoonlijkheid die geen mens in hem had vermoed. Hij had zijn beperkte intellectuele reserves niet op de middelbare

school verspild en kon daardoor op de universiteit tot ontplooiing komen en geleidelijk een ontwikkelde en beschaafde heer worden. Hij kreeg aanmerkelijk betere cijfers dan jongens die hem op Punahou achter zich hadden gelaten terwijl hij bij de sport aanvoerder werd van het poloteam en, plaatsvervangend aanvoerder van een basketbalteam. Hij werd aangenamer in de omgang en dong met succes naar het voorzitterschap van zijn jaargang. Merkwaardig genoeg werd deze jongeman nu de radicaal. Dit proces begon op een dag in zijn derdejaar toen een zekere professor Albers uit Leipzig zijn gastcollege over de theorie van het imperialisme met deze scherpzinnige opmerking besloot: ‘De gecombineerde invasie en inbezitneming van Hawaï door predikanten van de Congregationalisten en kooplieden uit Boston is precies de tegenhanger van de overweldiging van Tahiti door de katholieke kerk en Parijse zakenlieden. Het bewijs voor deze analogie is mijns inziens gelegen in de overduidelijke manier waarop de zendelingen die naar Hawaï gingen—ondanks het feit dat zij niet als hun Franse vrienden op Tahiti de Amerikaanse kanonneerboten te hulp riepen—toch door middel van een revolutie de Hawaïanen hun land ontstalen en zich van de eilanden meester maakten.’ Bij het college van professor Albers waren naast de jonge Hoxworth Hale, ook zijn kalebas neef Hewlett Janders, twee Whipples en een Hewlett aanwezig. Deze nakomelingen van de zendelingen staarden echter ontzet naar hun armleuning. Hoxworth niet; hij kuchte even, kuchte nog eens en zei toen dapper: ‘Professor Albers, het spijt me dat ik moet zeggen dat de door u genoemde feiten niet juist zijn.’ ‘Pardon,’ sputterde de Duitse professor. ‘Ik bedoel dat de door u genoemde feiten wellicht opgaan voor Tahiti, maar voor Hawaï beslist niet juist zijn.’ ‘Zou je niet opstaan als je tegen je professor spreekt?’ vroeg de in Leipzig opgeleide geleerde, rood aanlopend. Toen Hoxworth stond, pakte Albers zijn aantekeningen en begon

een indrukwekkende lijst bronnen op te noemen: ‘De dagboeken van Ellis, Jarves en Bird; de onderzoeken van Amsterfield, de Golier, Whipple. Ze zeggen allemaal hetzelfde.’ ‘Als dat zo is,’ zei Hoxworth, ‘hebben ze allemaal ongelijk.’ Professor Albers werd nog roder en vroeg: ‘Hoe is je naam, jongeman?’ ‘Hoxworth Hale, professor.’ ‘O,’ lachte Albers. ‘Dan is je protest in deze kwestie niet erg onaantastbaar.’ Deze laatdunkende opmerking verleidde Hale tot een antwoord dat de professor woedend maakte: ‘U noemde Jarves. Hebt u Jarves wel eens gelezen?’ ‘Ik noem geen bronnen die ik niet gelezen heb,’ briepte Albers. ‘Jarves was een vriend van een van mijn voorvaderen en zij achtten hem zeer hoog omdat hij de eerste onpartijdige waarnemer was die het voor de zendelingen opnam. Ik heb zijn geschriften in het originele handschrift gelezen en wat hij geschreven heeft steunt uw stelling niet, professor.’ Het college eindigde in een soort schandaal; en een paar weken lang had het woord ‘zendeling’ op Yale een heel eigenaardige klank. Professor Albers vuurde, daartoe door zijn jonge kwelgeest verleid, een indrukwekkende reeks anti-clericale kritische opmerkingen af. Zijn hatelijkheden tegenover alle kerken en hun goddeloze praktijken achterlijke volken hun land af te pakken vonden bijval bij de jonge beeldenstormers van die tijd. Verscheidene onaangename weken lang won de professor en de studentenhuizen gonsden van de hatelijkheden ten opzichte van de Hawaïaanse zendelingen: ‘Ze kwamen naar de eilanden om goed te doen en ze hebben zich te goed gedaan.’ ‘Geen wonder dat de eilanden lichter waren toen zij vertrokken; ze stalen alles wat ze maar zagen.’ ‘Ze leerden de inlanders kleren dragen en contracten tekenen.’ En de scherpste van alle: ‘Voordat de zendelingen naar Hawaï kwamen, leefden er vierhonderdduizend gelukkige, blote inboorlingen in de bergen die elkaar afmaakten, bloedschande pleegden en lekker aten. Toen de zendelingen er een tijd

geweest waren, waren er dertigduizend goedgeklede, zielige inwoners die aan het strand hurkten, lippendienst bewezen aan het christendom en niets bezaten.’ In de colleges van professor Albers werd dat soort gedachtegang hoe langer hoe populairder en voor de eerste maal keek Yale, vanwaar alle zendelingen waren gekomen, eens serieus naar wat zij werkelijk gepresteerd hadden. In die opwindende dagen was het gewoon vervelend als je Whipple of Hewlett heette want het verhaal ging dat dr. John Whipple uit de kerk getreden was om miljonair te worden en dat Hewlett de kerk had verlaten om de weerloze inlanders grond te kunnen afpakken. In de vijfde week van de discussies vroeg Hoxworth Hale, toen derdejaars, negentien jaar oud, lestijd om een voordracht te houden over een onderzoek dat hij gedaan had. In koele, emotieloze zinnen ontwikkelde hij zijn stelling: ‘In de jaren dertig van de vorige eeuw bracht een aantal kleine schepen zendelingen naar Hawaï. In totaal waren dat twaalf schepen die samen tweeënvijftig predikanten brachten, wat de eilanden 1.220.000 dollar kostte. Na dertig jaar werk op de eilanden op godsdienstig en op sociaal gebied bezaten de zendelingen vrijwel geen land, behalve ene Abraham Hewlett die met een Hawaïaanse dame getrouwd was wier familiebezit aan land in het belang van haar volk altijd op haar naam is blijven staan. De Whipples bezaten in het geheel geen land. De Hales ook niet, behalve—later—een paar stukken grond waarop zij hun huizen hebben gebouwd. In 1854 merkte de regering van Hawaï dat de zendelingenfamilies er niet te best aan toe waren. Er werd een speciale wet aangenomen op grond waarvan degenen die de eilanden voortreffelijk hadden gediend tegen gunstige prijzen kleine stukken land konden kopen. En de regering deed dat, professor Albers, omdat zij bang was niet dat de zendelingen zich van de eilanden zouden meester maken maar dat zij naar Amerika zouden terugkeren en hun kinderen zouden meenemen. De notulen van de regering zijn

heel duidelijk op dit punt: “Juni 1851. De zendelingen die land gevraagd en gekregen hebben, hebben dit niet gevraagd en gekregen zonder daarvoor een naar het hun voorkwam passende vergoeding te bieden. Voor zover hun aanvragen werden ingewilligd heeft de regering van Uwe Majesteit hen op precies dezelfde manier behandeld als bij andere landaanvragen geschiedde. Er kan niet beweerd worden dat zendelingen, omdat zij zendeling zijn, niet hetzelfde recht zouden hebben grond te kopen in dezelfde hoeveelheid en voor dezelfde prijs als zij die geen zendeling zijn. Maar afgezien van wat hun strikt gesproken toekomt, zowel uit een oogpunt van rechtvaardigheid als uit dankbaarheid voor de vele weldaden die zij uw volk bewezen hebben, is het een overweging van .gezonde politiek, mede gezien de snelle afname van de inlandse bevolking hun iets aantrekkelijks aan te bieden om te voorkomen dat zij hun kinderen van deze eilanden zouden laten vertrekken. Wij stellen daarom voor een resolutie aan te nemen waarin de dankbaarheid van deze natie voor de door de zendelingen bewezen diensten tot uitdrukking wordt gebracht en enige maatregelen voor te stellen om ervoor te zorgen dat hun kinderen op deze eilanden blijven.” ‘ Toen keek Hoxworth zijn professor recht in het gezicht en hij vervolgde: ‘Professor Albers, de maatregelen uit deze resolutie werden uitgevoerd. De commissie van onderzoek constateerde dat de zendelingen, die zolang op Hawaï hadden gewerkt, zo weinig hadden verdiend dat de gehele gemeenschap het er van harte mee eens was toen de regering maatregelen nam waardoor elke zendeling die acht jaar op de eilanden had gewerkt, vijfhonderd zestig morgen rijksgrond mocht kopen voor een prijs die vijftig cent per morgen lager lag dan de prijs die de gemiddelde blanke die pas was aangekomen moest betalen. Aangezien de gemiddelde prijs toen een dollar vijfenveertig per morgen was, betekende dit een korting van precies vierendertig en een half procent, of één procent per

jaar voor hard en trouw werken. Voor zover ik heb kunnen achterhalen hebben de zendelingen op geen andere manier grond verworven en zelfs onder deze gunstige omstandigheden waren de meesten van hen te arm om van het aanbod van de regering te profiteren. Hawaï wilde erg graag dat de zendelingenfamilies op de eilanden bleven en er is terecht gezegd dat het belangrijkste gewas dat door de zendelingen is gekweekt geen suiker was maar hun zoons waren. Als u nu wilt beweren dat de begaafde zoons van de zendelingen—jongens die weggingen van Hawaï, hier op Yale studeerden en daarna terugkeerden naar de eilanden—een onevenredig aantal belangrijke posten in de gezondheidszorg, de wetgeving, het bestuur en het bedrijfsleven bezetten, hebt u gelijk; maar als u dat beweert, geef dan niet de zendelingen de schuld maar Yale. Ik eindig met vast te stellen dat het noch eerlijk, noch rechtvaardig is deze families te beschuldigen van het stelen van land dat zij nooit hebben bezeten. De grond kwam in handen van de niet tot de zendelingen behorende families: van de zeerovers uit New England. Toen de grond eenmaal in handen van die mensen was gekomen, hebben inderdaad zoons van zendelingen die grond tegen betaling bewerkt—maar had u die dan braak willen laten liggen? De feiten die u noemt gelden voor Tahiti. Ze gelden gewoon niet voor Hawaï.’ Hij ging zitten, rood van opwinding, en verwachtte de instemming van zijn jaargenoten omdat hij de arrogante professor van repliek had durven dienen; maar wat Hoxworth had gezegd was niet populair. Het ging tegen de geest van de tijd in; het werd niet geloofd. Men bleef grapjes maken over de zendelingen en Hale merkte dat hij bij zijn jaargenoten niets verder was gekomen en dat hij zich bij de faculteit in een ongunstig daglicht had geplaatst. Wat hem echter het meest griefde was dat zijn schoolgenoten van Punahou, Hewlett Janders en de anderen, zich nogal schaamden dat iets wat anders na enige problemen van de baan zou zijn geweest, nu

zó was opgeblazen dat alle jaargenoten zich wel vóór of tegen de zendelingen moesten uitspreken. Bijna iedereen hoorde tot de eerste groep en de mensen van Punahou waren woedend dat iemand uit hun kring hierin had zitten wroeten.

Zo liep Hoxworth Hales eerste openbare optreden niet erg gunstig af maar door zijn naspeuringen had hij zijn voorouders leren kennen. Daarom kende hij de feiten, hoe ‘geestig’ de hatelijkheden over de zendelingen ook werden, en deze feitenkennis sterkte hem op de subtiele manier waarop kennis dit doet, in menig opzicht en maakte hem tot een krachtiger persoonlijkheid. Zijn onderzoek op het gebied van de geschiedenis van Hawaï leidde er bij toeval toe dat heel Yale op stelten werd gezet en dat hij tijdelijk van de universiteit verwijderd werd. Hij zat op een dag in de bibliotheek te lezen in oude jaargangen van een van de eerste kranten in Honoloeloe, *De Polynesiër*, want hij wilde nog eens lezen wat de felle hoofdredacteur van die krant, James Jackson Jarves, werkelijk over de zendelingen had gezegd. Een tijdlang was hij verdiept in het verhaal hoe Jarves geprotesteerd had toen een Frans oorlogsschip Honoloeloe was komen binnenvaren om te eisen dat Franse wijn in onbeperkte hoeveelheden mocht worden ingevoerd en hoe de Franse autoriteiten bedreigd hadden hem met een karwats door de straten te jagen. Daarna draaide hij de vergeelde pagina’s om om te lezen over de keer waarop de Engelse consul de arme Jarves werkelijk liet afranselen omdat hij opgekomen was vóór Hawaï en zich tegen Engelse inmenging in plaatselijke kwesties had uitgesproken. Hij begon in zichzelf te lachen: ‘Die Jarves moet een wilde knaap geweest zijn ... net zo iemand als ik.’ Dat idee beviel hem wel en hij voelde sympathie voor de vreemde, onafhankelijke hoofdredacteur die Hawaï en de zendelingen zo goed gezind was geweest. Toen keek hij plotseling nog eens

naar de naam: James Jackson Jarves! Had hij die naam in een ander verband niet eerder gehoord? Hij holde de bibliotheek uit en ging naar de tentoonstellingszaal waar zich een van de pronkstukken van de Yale universiteit bevond: de collectie vroeg-Italiaanse meesterwerken die bijeen waren gebracht door een merkwaardige man die James Jackson Jarves heette en die in de jaren 1850 in Florence had gewoond. Hoxworth haastte zich de zaal in en liep tussen de vreemde, lang geleden vervaardigde schilderijen in blauw en goud door, schilderijen uit een tijdperk waar hij zelfs niet iets van begon te begrijpen. Hij was niet vertrouwd met de kunst die hij in de collectie Jarves te zien kreeg en hij probeerde die ook niet te begrijpen: deze schilderijen leken namelijk in het geheel niet op de werken van Rafaël of Rembrandt waarvan hij geleerd had dat dat echte kunst was. Maar toen hij naar de ruim honderd tere schilderijtjes keek, voelde hij dat ze door iemand bijeen waren gebracht die ervan gehouden had. Hij vroeg aan een suppoost: ‘Wie was die meneer Jarves?’ De man wist het niet, daarom vroeg Hale het aan een ander en tenslotte aan de conservator: ‘Wie was Jarves?’ De conservator had een paar gegevens over de vergeten schenker en zei: ‘Een Amerikaanse schrijver over kunst die in het midden van de vorige eeuw in Florence woonde. Hij was een goede vriend van Elizabeth en Robert Browning en John Ruskin. Hij was op zijn manier een hoogst eminent man en de eerste schrijver over kunst in Amerika.’ ‘Heeft hij ooit op Hawaï gewoond?’ ‘Nee. Maar op latere leeftijd heeft hij het eerste boek in het Engels over Japanse kunst geschreven. Hij ontdekte prenten als een vorm van kunst, dus moet hij in het oosten gewoond hebben, hoewel ik daar geen bevestiging van kan vinden.’ ‘Hawaï ligt niet in het oosten,’ verklaarde Hale. ‘Maakt het dan geen deel uit van Azië?’ ‘Nee,’ antwoordde Hale scherp en ging weg. In die tijd sloeg hij mensen van de faculteit niet hoog aan. Hij stond voor een raadsel. Het leek erg onwaarschijnlijk dat twee mannen

met zulke verschillende naturen als de lawaaierige Hawaïaanse hoofdredacteur en de verfijnde Italiaanse kunstkenner een en dezelfde persoon konden zijn geweest. En toch was er die naam: James Jackson Jarves. Daarom zette hij zijn onderzoek voort en ontdekte tenslotte dat de Hawaïaanse Jarves met zijn *De Polynesiër* geen redelijk inkomen had kunnen halen en dat hij vol afkeer naar Florence was gevlucht waar hij de eerste grote Amerikaanse schilderijenverzamelaar was geworden, de eerste Amerikaanse kunsthistoricus en de eerste schrijver over Japanse kunst. Hij voelde belangstelling voor die vreemde man en dacht: 'Da's niet gek voor een knaap uit Hawaï.' Toen hij de merkwaardige omstandigheden waaronder Yale de schilderijen van Jarves verworven had nader bekeek, stond hij verstomd over de onsmakelijke praktijken die de universiteit had toegepast om ze te pakken te krijgen. Hij dacht niet meer aan zendelingen en begon de gebeurtenissen uit 1871 na te pluizen toen de gewezen hoofdredacteur van *De Polynesiër* drieënvijftig jaar oud was en hevig in geldnood zat. Yale had hem twintigduizend dollar geleend met zijn schilderijen als onderpand en hij had zijn schuld niet kunnen terugbetalen. Daarom had de universiteit de gehele collectie aangebracht om in het openbaar te laten verkopen: honderdnegentien meesterwerken in totaal, toen al zeventig- of tachtigduizend dollar waard... meer dan een miljoen in 1917. Het universiteitsbestuur had potentiële kopers echter van tevoren gewaarschuwd dat een koper de collectie in haar geheel moest kopen. Bovendien had het gerucht de ronde gedaan dat de universiteit geen recht had gehad beslag te leggen op de schilderijen en dat elke toekomstige koper rekening moest houden met processen. Op de dag van de verkoping waren er dus geen kopers en Yale verwierf de collectie voor het bedrag dat Jarves de universiteit schuldig was geweest. 'Dit is schandalig!' riep Hoxworth. Tot zijn verbazing verdiepte hij zich nu in vraagstukken over kunst en wanneer hij nu de

collectie Jarves bekeek, dacht hij: 'Wat -een prachtige meesterwerken.' Hij schreef een lange brief aan de universiteitskrant waarin hij zich afvroeg waarom een universiteit als die van Yale zich met zo'n smerige zaak had ingelaten. En toen brak de hel los. Hoxworth kreeg op de campus de naam van radicaal die de goede naam van zijn eigen universiteit had bezoedeld maar een kunstcriticus uit Boston schreef: 'De zaken die de jonge Hale met zoveel geduld heeft uitgezocht waren in kunstkringen in grote trekken al lang bekend maar zijn tot dusverre niet openbaar gemaakt uit piëteit jegens een achtenswaardige instelling waarvan het verdere gedrag vrij is geweest van elke blaam.' Zo kwam een van de in wezen conservatiefste jongemannen die Hawaï ooit naar Yale gestuurd had voor de tweede keer in het middelpunt van de strijd. Deze controverser was veel belangrijker dan zijn bewogen verdediging van de zendelingen want hier ging het om de eer van de universiteit. Op het hoogtepunt van de strijd bood de universiteitskrant Hoxworth een elegante gelegenheid zijn verontschuldigen aan te bieden, maar evenals hij geweigerd had zich neer te leggen bij de foutieve gegevens van professor Albers over Hawaï, zo weigerde hij nu door de vingers te zien wat Yale zijn favoriete Hawaïaanse hoofdredacteur, James Jackson Jarves, had aangedaan. Yale had de schilderijen gestolen en Hoxworth herhaalde zijn beschuldigingen zonder omwegen. En toen schoot hem op een namiddag, toen hij treurig door de collectie dwaalde, een heel nieuwe gedachte te binnen: 'Het is eigenlijk helemaal niet belangrijk voor Jarves meer of Yale de schilderijen gestolen heeft of niet, net als het niet belangrijk is of de zendelingen de grond gestolen hebben of niet. Wat telt, en wat het enige is dat telt, is de vraag: wat voor goeds heeft de universiteit ermee verricht? Als Yale de schilderijen niet had gestolen, misschien met geld, waar zouden ze dan nu zijn? Zouden zij voor het prachtige doel hebben kunnen dienen dat ze nu in New Haven

dienen? Als de zendelingen zich teruggetrokken hadden en Hawaï steeds verder hadden laten verwilderen, hadden ze dan iets goeds gedaan? Yale had het heel goed getroffen dat het zo'n goede basis voor zijn kunstonderwijs kreeg en Hawaï had het goed getroffen dat het de zendelingen had gekregen. De kleinere smetten op het blazoën zijn niet belangrijk. Het gaat er niet om wat een arrogante dwaas als Albers beweert. Janders en de rest hadden gelijk geen aandacht aan hem te besteden. Een feit is dat er op Hawaï tegenwoordig suiker- en ananasplantages en diepe waterreservoirs zijn en dat er een groot aantal totaal verschillende mensen het redelijk goed met elkaar kunnen vinden. Als Yale de schilderijen gestolen heeft, dan heeft de universiteit er nu recht op op grond van het goede gebruik dat ervan gemaakt is. Ik ga met niemand meer redetwisten over het feit dat de zendelingen Hawaï bestolen zouden hebben. Gesteld dat ze dat gedaan hebben—wat ik niet aanneem—dan hebben ze het gestolene zeker voor een goed doel gebruikt. Hij zag toen, op die donkere middag toen zijn vrienden hem fel bekritiseerden dat er vele manieren waren om de daden van een instelling te beoordelen en de pragmatische manier was zeker niet de slechtste. Zo begon hij zijn opleiding, dat geweldige, pijnlijke groeiproces waardoor de menselijke geest een bruikbaar instrument wordt door een heleboel ervaringen van waaruit hij werkt. Plotseling had hij genoeg van mensen van Yale en van Punahou en van professoren die hun opleiding in Leipzig gekregen hadden en van problemen rond James Jackson Jarves. Hij wandelde daarom zomaar de tentoonstellingszaal uit, knikte de schilderijen waar hij zich nooit meer om zou bekommeren plechtig vaarwel en begaf zich naar het postkantoor van New Haven waar hij zich op achtentwintig april 1917 als vrijwilliger voor het leger op gaf en naar Frankrijk vertrok.

Op negentien augustus 1916 gebeurde er iets wat de geschiedenis van Hawaï zou veranderen. Zoals echter meestal bij dergelijke gebeurtenissen het geval is, werd zij op dat moment niet als zodanig herkend. Een van de Duitse luna's was namelijk dronken én had kiespijn waarbij overigens het eerste veroorzaakt werd door het tweede. Gewoonlijk waren de luna's van de plantage ruwe, cynische maar zich behoorlijk gedragende mensen. Zij kwamen meestal uit Duitsland of Noorwegen—de ene man liet zijn broer komen en die twee haalden er weer hun neef bij zodat de luna families voortdurend nieuw bloed kregen vanuit het moederland—en werden door firma's als Janders & Whipple in dienst genomen om in twee opzichten toezicht te houden op de landarbeiders. Het was ondenkbaar dat een oosterling méér kon worden dan ongeschoold arbeider: deels omdat er maar weinigen ooit Engels leerden spreken en deels omdat niemand van hen van plan was op Hawaï te blijven, maar vooral omdat de haoles zich geen Chinees of Japanner in een leidinggevende functie konden voorstellen. Door slechte ervaringen hadden de grote plantage-eigenaren gemerkt dat de Amerikanen die zij als luna konden krijgen beslist niet geschikt waren. Bekwame Amerikanen wilden kantoorbanen en de onbekwame waren niet in staat de Japanse landarbeiders in de hand te houden. Daarom was Hawaï gedwongen Europeanen te importeren om leiding te geven op de plantages. De bovenlaag van de Hawaïaanse samenleving bestond uit families uit New England zoals de Hales en de Whipplés, de actieve middenklasse bestond uit Europeanen die eens luna waren geweest maar die nu de plantages hadden verlaten om voor zichzelf te beginnen. Van de Europeanen waren de Duitsers de besten, zowel als luna als later als burger, en het was een ironie van het lot dat de historische gebeurtenis die ik nu beschrijf veroorzaakt werd door een Duitser, hoewel die wellicht aan zijn kiespijn moet worden geweten. Hij maakte

op een ochtend zijn ronde door het Ishii kamp om zes uur, met gepoetste laarzen en een pas geperste witte broek. De laatste tijd werd hij geplaagd door Japanse arbeiders in de grote barakken die ertoe waren overgegaan grote hoeveelheden soyasaus te slikken om tijdelijk koorts op te wekken, teneinde zich die dag aan het werk te kunnen onttrekken; hij was vastbesloten aan dit gedoe een einde te maken. Als iemand beweerde dat hij koorts had, moest hij de Duitse luna in het gezicht ademen en wee zijn gebeente als de Duitser sojasaus rook. In de negentiende eeuw waren de luna's tamelijk vrij geweest oosterse arbeiders te mishandelen als ze dat nodig achtten. Er bestonden bijvoorbeeld sadistische voormannen die de staarten van twee Chinezen aan elkaar vastbonden en dan de knoop aan een paardenstaart vastmaakten. Dan gaven ze het dier met de zweep zodat het de doodsbanige oosterlingen door het rode zand sleurde. Andere luna's hadden de gewoonte de Chinezen of Japanners te slaan zoals je een onhandelbaar kind om de oren slaat; door dergelijke methoden hadden de Europeanen er op de suikerrietvelden de wind onder gehad. Maar met de opkomst van de ananas kon een mishandeld man zich gemakkelijk wreken door langs een rij bloeiende planten te lopen en daar honderden van de kleine bloempjes af te stoten zodat de vrucht minder groot uitviel dan gewoonlijk. De luna's zagen daarom langzamerhand af van hun oude voorrechten met zweep of vuist erop los te mogen slaan en het leven op de plantages was draaglijk. Maar op negentien augustus 1916 bemerkte deze Duitse luna dat twee van zijn Japanners aan 'sojasauskoorts' leden en hij sloeg ze het veld in, koorts of geen koorts. Hij liep toen de lange barak uit waar de vrijgezellen sliepen en ging het kleine houten huis binnen waar Kamejiro Sakagawa en zijn vrouw Yoriko woonden en tot zijn hevige ontstemming vond hij de eerste in bed. De luna stond er niet bij stil dat Kamejiro in veertien jaar nog nooit één dag wegens ziekte verzuimd had zodat het onwaarschijnlijk

was dat hij deed alsof hij ziek was. Het enige wat de Duitser zag was nog een Japanner in bed die beweerde dat hij koorts had. ‘Adem me in mijn gezicht,’ gromde hij in onduidelijk Engels. Kamejiro, die de truc met de sojasaus niet eens kende, begreep dat bevel niet. De luna zag daar een bewijs van kwade trouw in; en hij schudde de kleine arbeider door elkaar en schreeuwde nog eens: ‘Adem me in mijn gezicht!’ Hij leunde over het bed en omdat Yoriko medelijden had met haar zieke echtgenoot en hem gewassen had en wat rijst met sojasaus te eten had gegeven, kwam de onmiskenbare geur van de sterke zwarte saus de luna in de neus. Iets in wat hij uitlegde als schijnmisbaar van de kleine Japanner maakte hem woedend; en met een door alcohol en zijn pijn beneveld verstand sleurde hij de zieke man uit bed en begon hem met de zweep te slaan die de meeste luna’s bij zich hadden. Hij had Kamejiro al tientallen slagen gegeven—geen ervan kwam erg hard aan omdat het daarvoor in het vertrek veel te vol was—toen hij uit het gedrag van mevrouw Sakagawa en uit de hoogrode gelaatskleur van haar man opmaakte dat de man misschien echt ziek was. ‘Kleed je aan,’ gromde hij en toen de hevig geschrokken Kamejiro, die voor het eerst ziek was op Hawaï zich in zijn kleren hees, stond de luna met de zweep in zijn hand erbij te kijken. Hij joeg hem het vertrek uit, de ananasvelden op en zei tegen de anderen: ‘Sojasaus pilikia pau. Veel pau!’ Kamejiro werkte met hoge koorts tot de middag en zakte toen op één knie neer. ‘Hij valt flauw,’ riepen de Japanners; ze hielden op met werken en droegen hem naar zijn hut. De Duitse luna schrok van deze onverwachte wending van de gebeurtenissen, liep naar de dokter van de plantage en zei: ‘Je moet zeggen dat het sojasauskoorts was. We moeten één lijn trekken.’ De dokter, een oude huurling die het in geen enkele andere baan had kunnen uithouden, begreep hem wel maar stond toch versteld over de hoge koorts van de Japanner. En voordat hij bekend maakte dat de man had

gedaan alsof hij ziek was, verzorgde hij hem goed. Hij koos de kant van de luna en stak een wild verhaal af over de kwalijke gevolgen van het drinken van sojasaus. Toen hij echter met de luna terugreed, waarschuwde hij hem: ‘Die spleetog zal nu wel niet dood gaan, maar soms zijn ze toch echt ziek.’ ‘Hoe weet je dat nu?’ vroeg de Duitser en wat hem betrof was het incident hiermee gesloten. Maar voor Kamejiro Sakagawa niet. Veertien jaar lang had hij ten opzichte van zijn werkgever de toewijding betracht die van alle Japanners tegenover hun meerderen verwacht wordt. Elke voordracht van de fanatieke, kaalhoofdige verteller draaide om de toewijding die een mindere zijn meerdere verschuldigd was. De zelfmoorden, de zelfopofferingen en de heldendaad van kolonel Ito bij Port Arthur waren alle voortgekomen uit dit idee van gehoorzaamheid; en de reden waarom er vertellers uit Tokio naar dergelijke afgelegen gebieden als Kauai kwamen was juist gelegen in het feit dat de keizerlijke regering alle Japanners ervan wilde doordringen dat zij hun meerderen eeuwig trouw dienden te blijven, in dit geval trouw aan de keizer en aan zijn leger. Niemand had die les beter geleerd dan Kamejiro; trouw en rechtschapenheid lagen in zijn aard en het hoogtepunt van zijn leven bleef het ogenblik waarop hij—gekleed in het uniform van kolonel Ito—in de houding had gestaan terwijl de verteller het verhaal: ‘Kolonel Ito en de Russische Kanonnen bij Port Arthur’ voordroeg. In zijn dromen was Kamejiro die kolonel. Maar wat was hem nu overkomen? Toen de koorts afnam, fluisterde hij tegen zijn beste vrienden: ‘Het ergste was niet die zweep, hoewel die pijn deed. Maar toen ik gevallen was, heeft hij me geschopt. Met zijn schoen!’ Als een rechter aan de Duitse luna gevraagd zou hebben of dat echt zo gebeurd was, zou hij het niet hebben geweten want voor hem was die schop niet belangrijk. Maar voor een Japanner was dat een onduldbare belediging. Het had geen zin tegen Kamejiro te betogen dat een schop niet erger

was dan een slag met een zweep. Hij wist dat in Japanse verhalen de ergste scène kwam als de boosdoener, nadat die de held had neergeslagen, zijn zori afnam en daar de gevallen held plechtig mee sloeg. Dan hielden mannen als Kamejiro de adem in omdat ze wisten dat alleen de dood zo'n verschrikkelijke belediging kon wreken. 'Schopte hij je?' vroeg een van de oude mannen fluisterend. 'Ja.' 'Een domme, onopgevoede Duitser schopte een Japanner?' 'Ja.' 'Heel Japan zal zich over deze dag schamen,' mompelde de bezoeker en vertrok. Toen de Sakagawa's alleen waren draaide Kamejiro zijn gezicht naar de muur en begon te snikken. Hij kon niet begrijpen wat er gebeurd was. Zijn bezoeker had tenslotte duidelijk gezegd: 'Heel Japan zal zich schamen.' Zijn boerse vrouw begreep de innerlijke strijd die hij doormaakte en probeerde hem op alle mogelijke manieren gunstig te stemmen. Liefdevol bette zij zijn pijnlijke verwondingen maar ze kon niets bereiken. Tegen zonsondergang vertelde haar man wat hij van plan was: 'Ik leen het zwaard van Ishii-san. Als het donker is, sluip ik naar het huis van de luna's en pleeg op de stoep harakiri. Dat zal hem erg te schande zetten en de eer van Japan zal hersteld zijn.' 'Nee,' smeekte Yoriko, 'die stomme Duitser zou daar niets van begrijpen.' 'Wanneer hij 's morgens over mijn lijk struikelt, begrijpt hij het wel,' antwoordde Kamejiro. 'O nee!' huilde Yoriko. Ze woonde nog geen jaar bij haar man maar vond hem nu al een van de fijnste mannen van wie ze ooit had gehoord. Hij was vriendelijk en opgewekt. Hij was spaarzaam en royaal tegenover zijn vrienden. Hij werd wel eens dronken maar hij had een vrolijke dronk. Op weg naar huis moest hij op haar steunen. Bij alle openbare bijeenkomsten van de Japanners vertegenwoordigde hij de eer van het vaderland. In zijn uniform van kolonel Ito was hij de knapste man die zij ooit gezien had en zij wilde niet dat hij—zelfs niet voor de eer van zijn land—harakiri zou plegen voor het huis van een pummel als de Duitse luna. 'Kamejiro,'

fluisterde ze, ‘denk nu niet meer aan dat zwaard. Er bestaat een betere manier. Wacht tot je weer sterker bent. Ik zal je rijst en vis te eten geven en dan zal je weer net zo sterk worden als vroeger. Verschuil je dan langs het pad en als de luna komt, spring je op hem af; je slaat hem neer en ranselt hem af met je zori.’ ‘Duitsers zijn grote kerels,’ zei Kamejiro peinzend. ‘Laat een paar anderen je dan helpen,’ stelde Yoriko voor. ‘Ik wil me niet verstoppen,’ antwoordde Kamejiro. ‘Dat zou de eer van Japan bezoedelen.’ ‘Ga hem dan tegemoet en sla hem neer,’ raadde Yoriko hem aan. De Duitse luna leek voor Kamejiro heel wat groter dan voor Yoriko, daarom beraamde de kleine landarbeider op zijn ziekbed een ander plan dat zowel de luna zou vernederen als zijn eigen bezoedelde eer zou redden. Hij wachtte tot hij weer op krachten gekomen was, wachtte zijn tijd af en bespiedde de luna, en zette toen zijn val op. Hij ging langs een pad staan waarlangs de Duitser op weg naar de opzichterskwartieren moest terugkeren. Hij beefde van opwinding toen hij de grote luna naderbij zag komen. Toen de Duitser bijna bij hem was, zei hij scherp: ‘Meneer von Schlemm!’ Verbaasd bleef de luna staan en balde in een verdedigend gebaar zijn vuisten. Toen zag hij dat de man die hem aangesproken had de modelarbeider Kamejiro was. Hij was vergeten dat hij de man onlangs met zijn zweep geslagen had; hij ontspande zich enigszins en vroeg: ‘Wat is er?’ Tot zijn verbazing boog de kleine Japanner zich voorover, trok behoedzaam zijn zori uit, ging toen rechtop staan als een Duitse majoor en tikte de man tegenover hem met de stoffige Japanse pantoffel op de schouder. Kamejiro verwachtte dat hij op dat moment door de luna zou worden neergeslagen en dan moesten zijn vrienden die zich in het struikgewas hadden verstopt naar voren springen en de luna geducht afranselen. Maar er gebeurde niets. De grote Duitser stond zijn vreemde aanvaller verbaasd aan te staren, keek omlaag naar de ene blote voet en haalde zijn schouders op. ‘Zeg het eens,

Kamejiro?’ vroeg hij, niet in staat te begrijpen wat er aan de hand was. Vol verachting voor iemand met zo’n gebrek aan eergevoel draaide Kamejiro zich om en strompelde op een pantoffel en op een blote voet terug naar zijn verblijf. Toen hij doorliep meende hij in het suikerriet langs de weg een onderdrukt spottend gelach te horen; maar toen hij zich plotseling omdraaide om te zien of hij kon vinden waar dat vandaan kwam zag hij niets dan wuivend riet. Die avond was Kamejiro in het Ishii kamp de held van de dag. ‘Vertel ons nog eens hoe je die luna vernederde?’ vroegen zijn bewonderaars. ‘Ik stapte op hem af net zoals ik mijn vrouw gezegd had te zullen doen en ik riep: “Hé, meneer von Schlemm!” Toen trok ik mijn zori uit en sloeg hem daarmee op zijn hoofd.’ ‘Op zijn hoofd?’ vroegen de Japanners die niet in het riet gezeten hadden. ‘En deed hij niets?’ Een van de mannen die in het riet verscholen had gezeten verklaarde: ‘Hij stond verstomd! Hij was bang! Ik kon hem zien beven! Wat was hij op dat moment een beklagenswaardige man!’ ‘Ik vind dat we dat met wat sake moeten vieren,’ stelde een oudere man voor, trots op de manier waarop Kamejiro de eer van het Ishii kamp had hersteld. Voordat het feest echter goed en wel begonnen was, kwam Ishii-san buiten adem uit Kapaa aan met schokkend nieuws. Eerst kon hij niets uitbrengen maar toen bracht hij, met tranen in zijn bloeddorlopen ogen, uit: ‘Mijn vrouw is weggelopen.’ ‘Sumiko-san?’ riep iedereen. ‘Ze is weggelopen naar Honoloeloe,’ huilde de ongelukkige man. ‘Ze zei dat ze het op Kauai niet langer kon uithouden.’ Wat was er dan mis?’ vroeg een van de oudere mannen. ‘Was je in bed dan niet goed genoeg voor haar?’ ‘In bed hadden we het best,’ zei Ishii-san. ‘maar ze lachte me uit, omdat ik geen pak heb. Ik heb haar gesmeekt ... Misschien hebben jullie ons wel eens ruzie horen maken.’ Daar stond hij, een verslagen man, diep beschaamd over zijn fiasco en vernederd. Sommige mannen in het Ishii kamp hadden erg met hem te doen, want hij kon lezen en

schrijven en hij had heel wat geld uitgegeven om een vrouw uit Japan te laten overkomen; het meisje dat hij uiteindelijk kreeg, bleek het mooiste Japanse meisje op Hawaï te zijn, maar hij was niet in staat gebleken haar te houden. Er viel een stilte in het kamp; toen ging mevrouw Sakagawa, de stevige vrouw met het hoekige gezicht die hij had afgewezen, naar hem toe en zei: ‘Vergeet dat ongemanierde meisje, Ishii-san. Op de boot kregen we al een hekel aan haar en we wisten dat ze nooit een goede echtgenote zou zijn. Het ligt niet aan jou. Ik zeg het hier in aanwezigheid van iedereen: de schuld ligt niet bij Ishii-san.’ De kleine schrijver keek de grove vrouw die hij uit Hiroshima had gehaald recht in het gezicht en mompelde ontdaan: ‘Vergeef je me dan, Yoriko-chan?’ ‘Ik heb het je allang vergeven,’ antwoordde het boerenmeisje, ‘want jij hebt mij de gelegenheid gegeven mijn ware echtgenoot te vinden.’ Ze gebruikte het Japanse woord Danna-san, Mijn Meester, en hoewel zij Kamejiro nooit de kans had gegeven ook maar in iets de baas over haar te spelen, zong zij het woord op een melodieuze, vrouwelijke manier en sloeg haar ogen neer. En alle mannen dachten: ‘Door die ruil te doen heeft Kamejiro geluk gehad.’ In hun huisje fluisterde Kamejiro tegen zijn vrouw: ‘Ik huiverde vanavond bij de gedachte dat Sumiko mijn vrouw geworden had kunnen zijn.’ ‘Ze zou van jou ook zijn weggelopen.’ ‘Ik heb geluk gehad! Ik heb geluk gehad!’ juichte Kamejiro. ‘De vierhonderdduizend goden van Japan hebben op die dag goed voor mij gezorgd.’ Yoriko keek haar man aan en zei: ‘Heb je echt von Schlemm-san met je zori op zijn hoofd geslagen?’ ‘Ja.’ ‘Heel Japan is trots op je, Danna-san.’ Zij lieten zich samen op bed vallen en Kamejiro zei: ‘Gek, maar ik wist weinig van meisjes af en ik dacht dat als een man en een vrouw trouwden en samen sliepen, er vrij gauw baby’s zouden komen.’ ‘Soms wel,’ verzekerde Yori hem. ‘Maar bij ons niet... blijkbaar.’ ‘We moeten beter ons best doen,’ verklaarde Yoriko en ze bliezen de olielamp uit. Ze

deed ook haar best bij andere dingen. Als de ananas rijp werd, hielp ze die oogsten voor vierenvijftig cent per dag. Later kreeg zij er wat werk aan de kronen van overtollige bladeren te ontdoen zodat deze na het planten sneller zouden ontkiemen. Voor dit moeilijke en vervelende werk kreeg zij vijfenzeventig cent per duizend kronen. Door zich stug te concentreren op het werk leerde zij er meer dan vierduizend per dag van bladeren vrij te maken. Zij werd het wonder van de plantage en mannen in andere kampen vroegen hun vrouwen: ‘Waarom kun jij geen kronen ontbladeren zoals de vrouw van Kamejiro?’ en de vrouwen snauwden terug: ‘Omdat wij menselijke wezens zijn en geen machines. Daarom!’ Yoriko belastte zich ook met het koken van maaltijden voor de vrijgezellen in de barak. De mannen zorgden voor het voedsel en zij maakte het klaar. Nu stonden zowel zij als haar man elke dag om half vier op; hij om hout voor zijn bad en haar fornuis te sprokkelen, zij om het ontbijt voor de mannen klaar te maken. Zo verdienden zij samen behoorlijk maar hun doel—vierhonderd dollar in contanten—konden ze maar niet bereiken. Er waren militaire acties in Japan die ondersteund moesten worden en van het consulaat in Honoloeloe kwamen verschillende verzoeken om steun voor de keizer binnen. Er moesten priesters onderhouden worden en schoolmeesters die de kinderen les moesten geven—want wie wilde zijn kinderen nu mee terugnemen naar Hirošjima als ze geen Japans kenden? En hoewel de Sakagawa’s zelf geen kinderen hadden, hielpen zij de mensen die ze wél hadden. Maar meestal glipten hun de dollars door de vingers als gevolg van een persoonlijke tragedie binnen de kampgemeenschap zoals op die avond toen Ishii-san hun huis binnenstormde om dertig dollar te lenen. ‘Ik moet nu meteen naar Honoloeloe toe,’ hijgde hij terwijl hij probeerde niet te huilen. ‘Sumiko?’ vroeg mevrouw Sakagawa. ‘Ja. Hashimoto-san, de fotograaf in Kapaa, was in Honoloeloe om een nieuwe camera te kopen en hij kwam er achter dat de man die Sumiko

mee naar de stad had genomen haar in de steek had gelaten en dat ze...’ Hij kon de zin niet afmaken. ‘En ze werkt nu in een van de bordelen?’ vroeg Yoriko koel. ‘Mmmmmm,’ knikte Ishii-san; hij zat met zijn gezicht in zijn handen omdat hij zich diep vernederd voelde. ‘Dat is haar lot, Ishii-san,’ verzekerde de vrouw uit Hiroshima hem. ‘Laat haar daar. Jij kunt er niets aan doen.’ ‘Haar daar laten?’ schreeuwde Ishii-san. ‘Ze is mijn vrouw!’ ‘Geloof me Ishii-san,’ zei mevrouw Sakagawa, ‘die zal nooit werkelijk een echtgenote worden.’ ‘Jullie willen me dus geen dertig dollar lenen?’ vroeg de kleine schrijver. ‘Natuurlijk willen we dat,’ zei Kamejiro; en hoewel zijn vrouw protesteerde tegen die verspilling—want ze wist dat de reis nutteloos zou zijn—kreeg hij het reisgeld. Vijf dagen later kwam de kleine Ishii—hij durfde zijn vrienden niet aan te kijken—alleen naar Kauai terug. Een hele tijd vroeg niemand naar zijn vrouw en hij ging met hangend hoofd weer aan het werk totdat Kamejiro op een ochtend aan het ontbijt in de barak met zijn vuist op tafel sloeg en duidelijk hoorbaar vroeg: ‘Ishii-san, werkt je vrouw nog steeds in het bordeel?’ ‘Ja,’ antwoordde Ishii-san, blij dat iemand de vraag in het openbaar had gesteld. ‘Dan ga je zeker gauw van die waardeloze hoer scheiden?’ ‘Ja,’ antwoordde de schrijver. ‘Dat is het beste voor je,’ zei Kamejiro, ‘maar denk eraan dat je me nog dertig dollar schuldig bent.’ De mannen lachten en dat was het laatste wat de mannen in het Ishii kamp over de mooie Sumiko te horen kregen. Maar Kamejiro, die geboeid werd door het gevaar waaraan hij ternauwernood was ontsnapt, informeerde wel eens aan de haven bij matrozen uit Honolulu: ‘Wat is er gebeurd met dat meisje Sumiko?’ en tenslotte hoorde hij: ‘Ze is terug naar Japan.’ Toen hij ‘s avonds het nieuws aan zijn vrouw wilde vertellen, viel zij hem in de rede met haar verbluffend nieuws: ‘We krijgen een baby.’ Kamejiro sloeg zijn handen in elkaar en hij dacht helemaal niet meer aan Sumiko. ‘Een baby,’ schreeuwde hij dolblij. ‘We noemen hem

Goro.’ ‘Waarom Goro?’ vroeg Yoriko praktisch. ‘Dat is toch geen naam voor een oudste zoon.’ ‘Dat weet ik wel,’ zei Kamejiro. ‘Maar ik heb al jaren geleden besloten dat mijn oudste zoon Goro zou heten. Die naam klinkt goed.’ En daarmee was het beklonken. Ik heb gezegd dat de heroïsche ontmoeting tussen Kamejiro en de Duitse luna von Schlemmer een van historische betekenis was; en dat is waar, maar die betekenis werd pas veertig jaar later helemaal duidelijk. Het directe gevolg was dat, zodra het nieuws hierover Honolulu bereikte, Kamejiro’s wraak tot het begin van een oproer werd opgeblazen. Plantage-eigenaren fluisterden bezorgd over ‘die Japanner die die Duitse luna bijna kassie-zes getrapt heeft.’ Gelukkig was Wilde Whip toen afwezig, op vakantie in Spanje, maar hij was nauwelijks van het lijnschip van de H&H lijn aan wal gestapt of hij kreeg het verhaal te horen. Zijn nekspieren zwollen en de lelijke littekens op zijn wang liepen rood aan. ‘Wie was die Jap?’ vroeg hij. ‘Een man die Kamejiro Sakagawa heet,’ antwoordde een H&H beampte. Even bleef Wilde Whip doodstil op de kade staan, herhaalde de naam ‘Kamejiro’ en staarde naar de Koolaubergen. Zijn woede nam toe en in een soort impuls greep hij de beampte die hem het verhaal had verteld bij de kraag. ‘Hoe snel kan ik een boot naar Kauai krijgen?’ vroeg hij schor. En toen de kleine boot die het verkeer tussen de eilanden verzorgde op weg was naar het Tuineiland, mompelde de H&H beampte: ‘De hemel beware die arme Jap als Whip hem te pakken krijgt. Toen de veerboot Lihue bereikte, sprong Wilde Whip opgewonden de kade óp, nam een taxi en ging tierend op weg naar Hanakai waar hij zodra hij op zijn plantage was aangekomen brulde: ‘Breng die verdomde Kamejiro hier die mijn luna’s denkt te kunnen aftuigen.’ Toen Kamejiro naderde met zijn pet in de hand, zoals de gewoonte was als je met een blanke sprak, vloog Whip op hem af en brulde: ‘Ik heb gehoord dat jij mijn luna hebt neergeslagen!’ Kamejiro begreep niet wat er aan de

hand was en dacht: ‘Ik word ontslagen. En wat moet ik beginnen nu ik mijn dochtertje ook te eten moet geven?’ ‘Nu?’ gromde Whip. ‘Heb jij dat gedaan?’ De kleine Japanner frommelde aan zijn pet en zei zachtjes: ‘Ik de luna niet aftuigen zoals u zeggen...hontoni...Hoxuwortu. U moet mij geloven. Ik waarheid spreken.’ Wilde Whip pakte Kamejiro plotseling bij de schouders en bracht zijn gezicht vlak bij dat van de werkman. ‘Kereltje, ben jij zo flink als ze beweren?’ ‘Wat is flink?’ vroeg Kamejiro achterdochtig. ‘Die dag toen we redetwistten over het ijzer voor je bad? Zou je toen echt met me gevochten hebben?’ Nu begreep Kamejiro wat hij bedoelde en omdat hij toch op het punt stond ontslagen te worden, was hij niet bang meer. ‘Ja,’ zei hij en hij porde Whip met zijn vinger in diens buik. ‘Ik u hier zou geraakt hebben... met mijn hoofd.’ ‘Ik dacht al dat je dat van plan was,’ lachte Whip niet van harte. ‘Weet je wat ik van plan was? Wanneer jij je gebukt had, had ik ...’ Met een gemene rechtse stootte hij naar Kamejiro’s hoofd en zijn knokkels stopten een paar centimeter van de neus van de arbeider. ‘Ik zou je vermoord hebben.’ Kamejiro keek zijn baas aan en antwoordde: ‘Misschien ik veel te snel voor u. Misschien uw vuist nooit raken.’ Met een reuzenkracht haalde hij ook uit en stopte vlak voor Whips buik. Tot zijn verbazing barstte zijn baas in een nerveus gelach uit. Hij omhelsde zijn landarbeider alsof hij een grote schat gevonden had. ‘Dat doet de deur dicht,’ riep hij uit. ‘Kamejiro, jij bent iemand voor wie ik respect kan opbrengen.’ Hij pakte de kleine man met zijn sterke armen onder de oksel, tilde de verbaasde Japanner op en zette hem weer neer en riep: ‘Ga gauw je spullen pakken, stuk secreet, want jij en ik hebben een afspraak met een berg.’

Kamejiro maakte zich los en keek Whip onderzoekend aan. Hij had zijn baas wel eens eerder in zo’n wilde, fantastische bui gezien en hij dacht dat Whip ofwel dronken was ofwel dat hij over een of ander ananasprobleem piekerde. ‘Zal wel beter

worden,' zei hij geruststellend. Whip lachte, greep zijn werkmansarm weer beet en sleepte hem het grasveld op waar hij hem de liefelijk groene bergen van Kauai wees. Vriendelijk zei hij: 'Jij en ik gaan naar Oahu, Kamejiro. En we gaan een puka dwars door de berg maken. Dan krijgen we meer water...'

'Wat u zeggen, Hoxuwortu?' vroeg de kleine Japanner. 'We gaan een dynamietunnel maken, dwars door de berg. En dat opblazen wordt jouw werk.' Kamejiro keek zijn baas wantrouwend aan. 'Boem-boem?' vroeg hij. 'Takusan boem-boem,' antwoordde Whip. 'Soms boem-boem dood,' wierp Sakagawa tegen. 'Daarom wil ik een vent met pit,' riep Whip. 'Een goed loon. Een dollar per dag.' 'Misschien beter anderhalve dollar,' stelde Kamejiro voor. Whip bekeek de flinke kleine werkmansarm en lachte: 'Omdat jij het bent, Kamejiro: anderhalve dollar.' Hij stak zijn hand uit naar de flinke kleine arbeider maar Kamejiro stak zijn hand niet uit. 'En een stuk ijzer voor warme bad?' 'Zoveel ijzer als je wilt. Ik hoor dat je een baby hebt.' 'Een wahine,' bekende Kamejiro beschaamd. 'Breng d'r mee... en je vrouw ook,' riep Whip en daarmee was de zaak beklonken. Het kamp waar Kamejiro met zijn gezin heen verhuisde lag hoog aan de regenzijde van de Koolaubergen op Oahu en om een warm bad voor de Japanse arbeiders te maken had Kamejiro een waterdichte keet nodig. Die bouwde hij met Yoriko in de nachtelijke uren. Yoriko zorgde ook voor de voedselvoorziening en door letterlijk eindeloos hard werken slaagden de twee zuinige Japanners erin een aanzienlijk sommetje opzij te leggen. Dat het zoveel werd was niet in de eerste plaats aan hun harde werken te danken maar eerder aan het feit dat de vertegenwoordigers van het consulaat hen in dit onbegaanbare gebergte niet konden bereiken. Kamejiro leefde zo twee hele jaren zonder dat hij wist hoe dringend zijn land geld nodig had. Hij was belast met het spannende werk grote ladingen dynamiet ver de tunnel in te brengen, gaten te boren waarin de springstof kon worden

aangebracht en die dan met veel effect te laten ontploffen. Technisch was dat geen moeilijk werk en het was ook niet echt gevaarlijk als beproefde veiligheidsmaatregelen in acht werden genomen. De Koolaubergen hadden echter merkwaardige eigenschappen en die maakten het werk niet alleen onplezierig maar ook ronduit gevaarlijk. Miljoenen jaren geleden werd het gesteente waaruit de berg bestond afgezet op een vlakke kustlijn die afwisselend bestond uit een ondoordringbare steenlaag en gemakkelijk doordringbaar conglomeraat. Later vond er een grote plooiing plaats waardoor die lagen verticaal waren komen te staan, aan de zijkanten aan de eindeloze regens blootgesteld. Miljoenen jaren waren waterstromen door de ondoordringbare lagen gesijpeld tot diep in het eiland. Daardoor ontstonden de ondergrondse reservoirs die Wilde Whip en zijn boordeskundige Overpeck zo'n vijfendertig jaar tevoren hadden aangeboord. Wanneer de nieuwsgierige Kamejiro zijn boor in de ondoordringbare rots zette, ging alles goed; maar wanneer hij in het zachte conglomeraat kwam, was het net of zijn boor in puur water dreef. De boor werd hem menigmaal uit zijn handen gespoeld als de watermassa's die zo lang opgesloten hadden gezeten naar buiten spoelden. Dertig miljoen liter water stroomde onverwacht per dag door de tunnel en Kamejiro die midden in het water stond te werken, was voortdurend doornat. En doordat het water altijd een temperatuur van negentien graden had, liep hij steeds gevaar een longontsteking op te lopen. Als Wilde Whip hem aan het werk zag, dacht hij dikwijls: 'Dat is het soort man dat Amerikaan zou moeten worden.' Die opmerking was natuurlijk zinloos want zowel de Amerikanen als de Japanners wisten heel goed dat niemand van de Japanners Amerikaans staatsburger zou kunnen worden. De wet stond dat niet toe; en een van de redenen waarom het Japanse consulaat zo nauwkeurig toezicht op zijn landgenoten hield was dat

Amerika duidelijk had gezegd: ‘Die mensen zijn jullie onderdanen, niet de onze.’ Wanneer bijvoorbeeld de Japanners die aan de tunnel werkten, hun voedsel niet te eten vonden, wendden zij zich tot het consulaat zoals het hoorde en richtten hun protest rechtstreeks tot de Japanse regering. Dat hielp niets want de ambtenaren van het consulaat kwamen uit een bevolgingsklasse die in Japan haar arbeiders veel slechter behandelde dan iemand op Hawaï zou durven. De ambtenaren gaven protesten dan ook nooit door aan mensen als Wilde Whip Hoxworth. Integendeel; zij verbaasden zich erover dat hij zijn Japanners zo goed behandelde. Als de arbeiders van de tunnel hun beklag deden, antwoordden de mensen van het consulaat kortaf: ‘Ga weer aan je werk en maak geen problemen.’ ‘Maar het eten...’ ‘Weer aan je werk!’ brulden de Japanse ambtenaren, en de mannen gingen weer weg. Toen zij zich in hun wanhoop tot Wilde Whip zelf wendden, nam hij een hap van het eten en brulde: ‘Wie noemt dit verdomme nog mensenvoer?’ En het eten werd beter ... net genoeg om een openlijk oproer te voorkomen. Maar er was één aspect aan het werken met springstof in de Koolaubergen dat echt heel gevaarlijk kon zijn, en dat was als een ogenschijnlijk normale lading niet op tijd sprong. Van verschillende van dergelijke mislukkingen waren de oorzaken gemakkelijk op te sporen: een lont kon niet goed zijn; of de ontsteker had geen goede vonk gegeven; of er was een verbinding losgeraakt. Deze defecten leken meestal gemakkelijk te verhelpen maar*er bestond altijd een mogelijkheid van een vertraagde ontbranding. De lont was goed aangestoken en was goed gaan branden maar om een of andere duistere reden brandde de lont onderweg niet goed door. Op elk moment kon het vuur echter de lading laten ontbranden. Iedereen die de vertraging wilde onderzoeken, zou er dan het leven bij in schieten. Als een lading ergens in de tunnel niet op tijd ontbrandde, riepen de mannen: ‘Hé, Kamejiro. Wat vind jij ervan?’ En hij haastte

zich dan om de leiding op zich te nemen. Hij had gevoel voor dynamiet. De mannen beweerden dat hij kon denken als een staaf TNT. Hij scheen te weten wanneer hij moest wachten en wanneer hij kon gaan kijken. Hij had tot dan toe vier mannen zien omkomen omdat zij zijn oordeel in de wind geslagen hadden en in de latere fasen van het boorwerk werd zijn woord wet. Als hij zei: 'Ik zal naar de verbinding gaan kijken,' keken de mannen bewonderend als hij daar naar ging kijken. Maar als hij zei: 'Te veel pilikia,' wachtte iedereen. Eenmaal had hij het werk twee uur stil laten leggen en tenslotte was er duizend ton basalt plotseling losgekomen omdat de springstof veel te laat ontbrandde. Dankzij Kamejiro kwam niemand om en die avond riep een van de geschrokken werklui vanuit zijn warme bad: 'Vandaag, mevrouw Sakagawa, is heel Japan trots op uw man geweest!' Toen het laatste brok basalt doorboord was, in stukken geblazen door Kamejiro's laatste dynamiet, begon Hawaï te beseffen wat Wilde Whip had gepresteerd. Honderd miljoen liter water stroomde er per dag naar beneden als aanvulling op de reeds eerder aangelegde artesische putten. Het werd mogelijk duizenden morgen land in cultuur te brengen die er voordien dor en zonder hoop op water bij gelegen hadden. De intelligentie en de toewijding van één man hadden, helemaal in het traditionele patroon van Hawaï, een potentiële mogelijkheid tot werkelijkheid gemaakt. Bij de plechtige ingebruikneming van de eerste grote tunnel door de bergen werd er een tribune gebouwd waarop de gouverneur, drie rechters, militaire autoriteiten en Wilde Whip Hoxworth zaten. Er werden bloemrijke speeches afgestoken om de bekwame ingenieurs die de plannen hadden gemaakt, de moedige bankiers die geld in de onderneming hadden gestoken en de stoere luna's die de werkploegen hadden geleid te feliciteren met het resultaat. Maar Japanners waren er niet te zien. Het leek wel of na het op papier zetten van de plannen en het ter beschikking stellen van het geld de puka zichzelf een

weg had geboord. Later op die middag ging Wilde Whip, die zulke dingen wel aanvoelde, op zoek naar de sterke kleine Kamejiro Sakagawa die aan de regenkant het warme bad aan het afbreken was; hij zei tegen de dynamiteur: ‘Kamejiro, wat ga je nu voor werk doen?’ ‘Misschien ander baantje met opblazen krijgen.’ ‘Die banen zijn niet gemakkelijk te krijgen.’ Whip trapte de zachte aarde aan en vroeg: ‘Wil je weer voor me werken in Hanakai?’ ‘Misschien in Honoloeloe blijven. Misschien beter.’ ‘Dat denk ik ook,’ gaf Whip toe. ‘Ik zal je eens wat zeggen, Kamejiro. Zonder jou had ik die tunnel niet kunnen bouwen. Als ik eraan gedacht had, had ik je vandaag op de tribune gehaald. Maar dat heb ik niet gedaan en daar is niets meer aan te doen. Nu heb ik een stukje grond in Honoloeloe, groot genoeg voor een tuin. Dat zal ik je geven.’ ‘Ik wil geen grond,’ zei de kleine dynamiteur. ‘Wil vrij gauw terug naar Japan.’ ‘Misschien is dat het beste,’ gaf Whip toe. ‘Weet je wat ik doe? In plaats van de grond geef ik je tweehonderd dollar. En als je ooit naar Hanakai terug wilt komen, laat het me dan weten.’ Zo bedankte Kamejiro voor een stuk grond dat—als hij het genomen had—eens tweehonderdduizend dollarwaard zou zijn geweest. In plaats daarvan nam hij tweehonderd dollar. Deze transactie was niet zo dwaas als zij lijkt want die tweehonderd dollar plus zijn spaargeld en dat van zijn vrouw bezorgden hun eindelijk het bedrag dat zij voor een terugreis naar Japan nodig hadden. Zij verlieten de regenachtige helling waar zij zo lang hadden gewerkt en begaven zich opgewekt naar Honoloeloe en naar de kantoren van de *Kyoto-maru*. Toen zij echter in de stad aankwamen, kwamen onmiddellijk ambtenaren van het consulaat naar hen toe die een collecte hielden voor de dappere keizerlijke marine die tegen de Duitsers gevochten had en een collecte voor de moedige kolonisten die naar de nieuwe kolonies Saipan en Yap gingen. Ze werden aangeklampt door boeddhistische priesters die een mooie

tempel aan de Nuuanustraat aan het bouwen waren. En Ishii was uit Kauai naar Honoloeloe overgekomen om daar zijn geluk te beproeven en hij had honderdvijftig dollar nodig. ‘Kamejiro!’ smeekte zijn vrouw. ‘Geef die man geen geld meer. Hij betaalt nooit iets terug.’ ‘Wanneer ik die arme Ishii-san zie, moet ik er altijd aan denken dat ik zijn wettige vrouw heb weggepakt; heel mijn geluk steunt op zijn ongeluk,’ zei Kamejiro zacht. ‘Als hij geld nodig heeft, moet hij het krijgen.’ Zo werd de terugkeer naar Japan voorlopig uitgesteld. En toen zei Yoriko: ‘We krijgen nog een kind.’ Deze keer was het een jongen die de naam Goro kreeg zoals ze al van plan waren. Spoedig kreeg hij nog drie broers Tadao in 1921, Minoru in 1922, en Shigeo in 1923—en de subtiële banden die de Sakagawa’s met Hawaï verbonden, werden steeds nauwer aangehaald: de kinderen groeiden op op Hawaï, spraken Engels, lachten als Amerikanen en begonnen de voorkeur te geven aan eten uit blik boven rijst.

Toen Kamejiro Sakagawa klaar was met zijn werk in de tunnel en toen het geld dat hij gespaard had op de een of andere manier door zijn harde handen geglipt was, hoopte hij, naar blijken zou tevergeefs, dat hij een dergelijke baan als dynamiteur zou kunnen vinden. Maar zo’n baan was er niet. Hij trok daarom met zijn vrouw en twee kinderen naar de geïrrigeerde plantage ten westen van Honoloeloe, de vroegere Malama Suikerplantage en hij ging daar twaalf uur per dag werken voor zevenenzeventig cent per dag. Hij kreeg ook een oud houten huis van zeseneenhalve meter breed en viereneenhalve meter diep; daar ging twee vierkante meter af voor een overdekte veranda. In een gammal hutje daarnaast kookte Yoriko in een ijzeren ketel. Het huis stond op dertig centimeter hoge paaltjes zodat er een ruimte onder was waar de kinderen op warme dagen onder konden kruipen. Het was

een vuile, benauwde, onaantrekkelijke verblijfplaats, maar gelukkig had Kamejiro aan de achterkant juist genoeg ruimte om een warm bad te bouwen zodat het gezin ondanks hun schamele inkomen wat beter afwas dan hun burens die moesten betalen om het bad van Sakagawa te mogen gebruiken. Het gezinsinkomen werd aangevuld door mevrouw Sakagawa, die voor eenenzestig cent per dag in de suikervelden werkte en haar kinderen bij haar burens achterliet. Elke avond was het even feest als het gezin weer herenigd werd. De levendige jongens met hun gitzwart, recht boven hun ogen afgeknipte haar, renden hun ouders tegemoet. Die ogenblikken van hereniging brachten echter ook wel enige verwarring teweeg, want de Sakagawa's moesten morrend erkennen dat zij niet altijd konden verstaan wat hun kinderen zeiden. Toen zij bijvoorbeeld op een avond in het Japans vroegen waar een buurman was, verklaarde de kleine Reiko-chan, een heel knap meisje met heldere oogjes: 'Him fadder pauhana konai.' Haar ouders moesten lang nadenken om die zin te begrijpen want *him fadder* was gebroken Engels voor 'zijn vader'; *pauhana* was Hawaïaans voor: 'het einde van het werk' en *konai* was goed Japans voor: 'is niet gekomen.' Het drong daarom tot Kamejiro door dat, als hij van plan was zijn dochter naar Japan terug te sturen—en dat was hij van plan—het hem uiterst zwaar zou vallen een behoorlijke Japanse echtgenoot voor haar te vinden als zij de taal niet beter zou leren spreken. Daarom deed hij haar op een Japanse school waar een onderwijzer uit Tokio de touwtjes strak in handen had. Boven zijn hoofd hing een groot bord met tekens die Kamejiro niet kon lezen maar die door de onderwijzer, een slanke jongeman, werden uitgelegd als: 'Trouw aan de Keizer.' En hij voegde eraan toe: 'Wij geven hier les zoals in Japan. Als uw kind niet leert, moet zij de consequenties daarvan dragen.' 'Leert u haar ook over de Keizer en over de grootheid van Japan?' vroeg Kamejiro. 'Net alsof zij terug was in Hirosjima-ken,' beloofde

de onderwijzer. En de manier waarop hij met zijn knokkels sloeg tegen het hoofd van de jongens die zich misdroegen stelde Kamejiro gerust dat zijn kind in goede handen was. Het was helemaal niet nodig Reiko-chan streng te behandelen want zij leerde vlot en met plezier. Zij was toen de jongste van de school maar ook een van de begaafde leerlingen, en wanneer zij 's avonds op blote voeten naar huis liep en in prachtig Japans babbelde, was Kamejiro trots, want zij leerde lezen en hij kon het niet. Er waren andere aspecten aan het leven op de Malama Suikerplantage waarmee hij niet gelukkig was en die draaiden allemaal om geld. Het leven op Oahu was duurder dan het op Kauai was geweest; toch verdiende hij minder. Rijst, vis, zeewier en azijn waren alle in prijs gestegen; er waren nu ook vijf kindermonden te vullen en de jongens aten als wolven. Ook kleren waren er duurder en hoewel Yoriko erg zuinig was, had zij nu en dan toch een nieuwe jurk nodig. Toen Kamejiro op een morgen bij het opgaan van de zon zijn zwoegende vrouw met haar hak zag vertrekken, bedacht hij ineens: 'Ze draagt nog altijd dezelfde rok, hetzelfde gestippelde hemd, dezelfde witte hoofddoek en dezelfde strooien hoed als vijf jaar geleden. En het zijn allemaal vodden.' Maar als het zover was dat hij voor haar iets nieuws wilde kopen, merkte hij dat hij geen geld had. Hij besepte dat het gezin Sakagawa zelfs met twee werkende volwassenen gevaarlijk dicht op de rand van de armoede leefde. Hij verkeerde daarom in een ontvankelijke stemming toen er een ongewone bezoeker op de Malama Suikerplantage arriveerde: Ishii, die nu als rondreizend vertegenwoordiger in dienst was van de Japanse Arbeidsfederatie. Die vertelde hem dat zijn organisatie na een serie besprekingen met de grote plantage-eigenaren als Whipple Hoxworth redelijke lonen voor de Japanners aan het bedingen was. 'Luister eens!' fluisterde hij tegen een groep arbeiders die in het geheim met hem waren samengekomen. 'Wij vragen één dollar vijftwintig per dag

voor mannen en vijftiennegentig cent voor wahines. Kunnen jullie je indenken wat vooreen verbetering dat voor jullie betekent? De werkdag zal tot acht uur worden teruggebracht en als het een goed jaar is geweest, zullen er in december bonussen worden uitgekeerd. Als je op zondag moet werken, geldt dat als overwerk. En de wahines mogen twee weken voor de geboorte van een baby ophouden met werken.’ De mannen luisterden diep onder de indruk, toen hun in de kleine hut dit visioen van een nieuw leven werd voorgehouden. Voordat zij de kans hadden te vragen wanneer dit allemaal zou gebeuren, floot iemand die buiten op de uitkijk stond. Hij rende naar binnen met het» schokkende nieuws: ‘Luna’s! Luna’s!’ Vier grote Duitsers drongen de vergaderruimte binnen, grepen de kleine Ishii voordat hij kon ontsnappen en sleurden hem het stoffige erf op. Zij mishandelden hem niet erger dan nodig was —ze vonden het voldoende hem met drie of vier flinke stompen een buil te bezorgen— en traptten hem toen de weg op naar Honoloeloe. ‘Kom niet meer op Malama Suiker met je radicale ideeën,’ waarschuwden zij hem. ‘De volgende keer hoop pilikia.’ Terwijl twee van de luna’s ervoor zorgden dat de kleine agitator inderdaad de plantage verliet, gingen de twee anderen terug naar de hut waar de geheime bijeenkomst gehouden was. ‘Nishimura. Sakagawa, Ito, Sakai, Suzuki,’ zei de ene luna terwijl de andere de namen opschreef. ‘Fraai om meneer Janders en meneer Whipple zo te behandelen. Van wie is dit huis? Van jou, Inoguchi?’ De grootste luna greep Inoguchi bij de kraag en tilde hem van de grond. ‘Ik onthoud wel wie de verrader was,’ zei de luna terwijl hij de arbeider strak aankeek. Met een minachtend gebaar duwde hij de man weer tussen zijn kameraden en de twee Duitsers liepen woedend naar buiten. Maar bij het hek bleven ze staan en zeiden dreigend: ‘Naar huis, jullie en geen bijeenkomsten meer! Begrepen?’ Toen Kamejiro wegging, fluisterde hij Inoguchi toe: ‘Het zal wel een tijdje duren voordat die beloften

van Ishii-san voor ons in vervulling gaan.’ ‘Denk ik ook,’ gaf Inoguchi toe. Vanaf die avond werd de situatie op de Malama Suikerplantage steeds meer gespannen. Tot ieders verrassing liet Ishii zich van een onverwacht heldhaftige kant kennen. Ondanks werkelijk grote hindernissen en met zeven luna’s tegenover zich slaagde hij er nu en dan in de plantage binnen te sluipen en de mannen van het verloop van de onderhandelingen op de hoogte te houden. Wanneer hij gegrepen werd, kreeg hij een pak slaag—en dat verwachtte hij ook. Hij raakte daarbij een van zijn voortanden kwijt maar na tweeëntwintig jaar lang in alles wat hij aanpakte betrekkelijk weinig te hebben bereikt, had hij nu tenslotte werk gevonden waarvoor hij geknipt was. Hij was verzot op intriges en geruchten; hij zag zichzelf als een werker voor het algemeen welzijn; daarom kwam hij steeds weer terug totdat de luna’s tenslotte alle landarbeiders bij elkaar haalden en zeiden: ‘Iedereen die erop betrapt wordt dat hij met de bolsjewiek Ishii praat, wordt meteen zijn huis uit en de plantage af gesmeten. Is dat duidelijk?’ Maar de Japanners hadden begrepen wat Ishii trachtte te bereiken en zij bleven hem, ondanks het grote risico dat zij liepen, ontmoeten. Op een dag in januari vertelde hij hun treurig en met de droefheid—die ontstaat als je fraaie plannen ziet mislukken: ‘De bazen willen niet naar onze verlangens luisteren. We zullen moeten gaan staken.’ De volgende dag lag Honoloeloe vol pamfletten die onmiskenbaar van Ishii afkomstig waren, gezien de bloemrijke manier van spreken en de hoop die eruit sprak: ‘Beste mannen en vrouwen van Hawaï. Wij, de arbeiders die de suiker telen waarvan u leeft, richten ons nederig en vol verwachting tot u. Wist u toen u voorbij onze wuivende suikerrietvelden reed, dat de mannen die deze bewerken slechts zevenenzeventig cent per dag krijgen? Van dit geld moeten wij onze kinderen opvoeden, hen leren zich goed te gedragen en leren goede staatsburgers te worden. Maar met dit loon lijden we zelfs honger. Wij houden

van Hawaï en wij beschouwen het als een groot voorrecht en als een eer onder de Amerikaanse vlag te mogen leven die vrijheid en rechtvaardigheid betekent. Wij zijn blij dat we deel uitmaken van de grote suikerindustrie en de plantages rendabel houden. Wij houden van werken. Toen wij vijfendertig jaar geleden naar Hawaï kwamen, waren de akkers waarop wij nu werken met ohia en guave en wild gras overdekt. Dag en nacht hebben we gewerkt om dit onkruid uit te rukken en het gras te verbranden. Door ons werk zijn de plantages ontstaan, maar het valt natuurlijk niet te betwisten dat wij daar niet in geslaagd zouden zijn als rijke kapitalisten niet hadden geïnvesteerd en als de luna's en de bestuurders zich niet hadden ingespannen. Maar Hawaï mag de bijdrage van de kapitalisten niet verheerlijken en de even grote bijdrage van de arbeiders vergeten die in het zweet huns aanschijns gezwoegd hebben. Kijk naar de stille grafstenen in elke plaats. Dat zijn de laatste symbolen van de arbeid van Hawaï's pioniers. Waarom moesten zij in armoede sterven terwijl anderen rijk worden van hun werk? Waarom moeten hard werkende mannen zevenenzeventig cent per dag blijven krijgen? Een tijdje geleden zei een plantage-eigenaar: "Voor mij zijn landarbeiders net jute zakken. Ik koop ze, gebruik ze en koop weer andere." Wij beschouwen onszelf als menselijke wezens en als leden van de grote mensenfamilie. Wij willen één dollar vijftientig per dag voor een achturige werkdag. En uit een oogpunt van menselijkheid verdienen wij dat.'

Deze merkwaardige inleiding op de eisen van de arbeiders werd bij vier verschillende groepen ook heel verschillend ontvangen. Toen Kamejiro Sakagawa en zijn collega's de bloemrijke woorden in het Japans hoorden voorlezen, terwijl er luna's stonden om de namen van iedereen die de bijeenkomst bijwoonde op te schrijven, hoorde Kamejiro verbaasd hoe zijn vriend Ishii zo precies de gevoelens van de arbeiders vertolkte. Met tranen in zijn ogen zei hij: 'Inoguchi-san, heb je ooit iets beters horen voorlezen? Hij zegt dat wij deel uitmaken van de grote mensenfamilie. Heb jij jezelf ooit eerder zo gezien?' 'Het enige wat ik zie,' antwoordde Inoguchi-san, 'is dat er moeilijkheden van komen.' Tegen zijn vrouw Yoriko zei Kamejiro: 'Toen ik die verklaring van Ishii-san hoorde, was ik blij om elke dollar die ik hem ooit geleend heb. Het ziet ernaar uit dat wij alles zullen krijgen waarom we hebben gevraagd, want het is een heel sterk betoog.' Zijn nuchtere vrouw dacht meer zoals Inoguchi. 'We doen er beter aan ons op een hongerperiode voor te bereiden,' waarschuwde zij. En die dag begon de staking. Toen de verklaring in handen kwam van Wilde Whip Hoxworth, het hoofd van de plantersbond, protesteerde hij al voordat hij die uitgelezen had. 'Idiotie Russische bolsjewisten!' brulde hij. 'Roep de planters bij elkaar!' Toen de leiders van de suikerindustrie bijeen gekomen waren, liep hij de verklaring regel voor regel door. 'Wij, de arbeiders,' las hij minachtend voor. 'Alsof ze een soort revolutionair tribunaal gevormd hadden. "Met dit loon lijden we honger." Wat een vernederend, smerig spelen op gevoelens. "Beste mannen en vrouwen van Hawaï!" Alsof je met een beroep op hen ons kunt passeren die voor de lonen verantwoordelijk zijn. Verdomd, mijne heren, dit stuk doet de samenleving op zijn grondvesten schudden. Het is waanzinnig, rood, roofzuchtig Russengedoe; en als er één man in deze

kamer is die onze solidariteit doorbreekt door die kleine gele spleetogen een duimbreed toe te geven, dan sla ik hem persoonlijk tegen de vlakte en schop ik hem voor z'n raap. Is dat duidelijk?' De andere planters—die misschien meer geschrokken waren van het bolsjewistisch geïnspireerde manifest dan Wilde Whip, want zij hadden het rustiger bekeken en de gevolgen ervan beter begrepen dan hij—lieten niet merken dat ze het met hun leider oneens waren. Toen hij op dat punt was tevredengesteld, ging hij op andere zaken over. 'Wie van jullie heeft verdomme die stomme opmerking gemaakt over arbeiders en jute zakken?' Er viel een stilte; toen smeed hij het papier op tafel en gromde: 'Het is waar, en iedereen hier weet dat het waar is. Maar zeg dat soort dingen niet. Het gaat niemand iets aan wat jullie en ik doen of denken. Er heerst een rotgeest in de wereld op het ogenblik en volgens mij ligt het allemaal aan Woodrow Wilson. Een beroep doen op de bevolking over het hoofd van de regering heen. Net als deze smerige verklaring. Van nu af aan voer ik het woord.' Hij liet een secretaresse komen en dicteerde terwijl zijn verbaasde landgenoten toehoorden: 'Wij hebben de verklaring van de Japanse Arbeidsfederatie op Hawaï nauwkeurig bestudeerd en wij hebben tot ons genoegen geconstateerd dat de toon ervan gematigd is, dat de argumentatie afgewogen is en dat men zich niet verlaagd heeft tot opruiende taal of ongegronde argumenten. De mensen die de verklaring hebben opgesteld mogen gelukkigwens worden om hun zelfbeheersing die in voorgaande gevallen van deze aard bepaald niet in het oog liep. We betreuren het natuurlijk dat een groep buitenlandse arbeiders die geen staatsburgers zijn van dit land, zich gedwongen voelen ons te vertellen hoe wij de grootste industrie van de eilanden moeten besturen. Het is onze taak als trouwe Amerikaanse burgers erop te wijzen dat in deze tijd na een grote oorlog waarin de beginselen van de democratie opnieuw werden verdedigd tegen ontaarde buitenlandse

vijanden, de toestand van onze door de oorlogsinspanning toch al zwaar belaste economie eenvoudigweg geen verdere lastenverzwaring meer kan dragen. Wanneer een onpartijdige waarnemer een ogenblik analyseert wat er in deze eisen wordt gevraagd, zal hij zeer zeker ...' Hij ging maar door op een vriendelijke, redelijke toon. En toen de secretaresse weg was, zei hij tegen de suikerbonzen: 'Kijk, zo pakken we die spleetogjes aan. Dit is een staking van buitenlandse Japanse bolsjewisten tegen het bolwerk van de Amerikaanse vrijheid, en laat niemand dat verdomme vergeten ... geen minuut. Met dat argument zullen we ze vloeren.' In de kantoren van de *Honoloeloe Post* bracht het arbeidersmanifest grote ontsteltenis teweeg, want het was de eerste van een lange reeks klachten die met veel overleg was samengesteld. 'De een of andere gevaarlijk slimme kerel heeft dat geschreven!' raasde de hoofdredacteur. 'Verdorie, als je niet precies wist uit welke hoek het kwam, zou je denken dat Thomas Jefferson of Tom Paine het geschreven had. Volgens mij is dit het gevaarlijkste manifest dat ooit op Hawaï verschenen is en op die basis moet het worden bestreden.' De hele staf werd opgeroepen om het opruiende manifest te analyseren waarna de hoofdredacteur zich in zijn heiligdom terugtrok. Zorgvuldig elk woord afwegend schreef hij: 'Vanmorgen hadden de burgers van Hawaï eindelijk de gelegenheid te begrijpen wat zich in de Japanse scholen, in de boeddhistische tempels en in de duistere lokalen van het Keizerlijke consulaat heeft afgespeeld. Het manifest van de bolsjewistische Japanse arbeidersorganisatie heeft ons tenslotte de schellen van de ogen doen vallen. Burgers van Hawaï, wij hebben te maken met niets minder dan een georganiseerde poging deze eilanden tot een deel van het Japanse rijk te maken. De eerste tentakels werden al naar Kauai, Maui en Oahu uitgestoken. Er bestaat een gemeen plan om de edele en hardwerkende zoons van de Amerikaanse pioniers die deze eilanden hebben groot

gemaakt, uit hun leidende posities te verdringen en hen te vervangen door listige oosterlingen wier enig doel niet de lotsverbetering van hun volk is, maar het vergroten van een ver, vreemd rijk. De Japanse intriganten doen een beroep op de bevolking van Hawaï hun zaak steun te verlenen. Dit blad doet een beroep op de bevolking van Hawaï te overwegen wat het voor ieder van ons zou betekenen als de huidige staking succes zou hebben. In plaats van vooruitziende mensen als de Whipples, de Jandersen, de Hales en de Hoxworths die deze eilanden zo belangrijk hebben gemaakt als ze nu zijn, zouden we vreemdelingen krijgen die onze industrie zouden trachten te leiden. De suiker- en de ananashandel zouden verminderen. Er zouden geen goedgevulde schepen meer naar het vasteland varen. Onze scholen zouden in verval raken en onze kerken zouden worden gesloten. Wij moeten deze strijd tot het eind toe uitvechten. Er mag geen enkele concessie worden gedaan. De gehele burgerij van Hawaï moet zich als één man tegen deze buitenlandse bedreiging teweer stellen. Want de inzet is overduidelijk: willen we dat Hawaï deel uitmaakt van Amerika of van Japan? De vraag kan niet anders geformuleerd worden en iedere Amerikaan die ook maar iets van fatsoen in zich heeft, zal weten wat hij op die verschrikkelijke uitdaging waartoe hij is opgeroepen moet antwoorden. Deze staking moet mislukken. Niemand mag aarzelen want iedereen die aarzelt is een verrader van zijn volk, zijn gezin en zijn God. Om te voorkomen dat er in deze tijd van zware crisis enig misverstand omtrent de positie van dit blad zou bestaan, willen we het volgende verklaren: Zou er ooit in het verloop van deze staking een keuze moeten worden gedaan tussen de totale economische vernietiging van deze eilanden en overgave aan de gemene plannen van de Japanse arbeidersleiders, dan verklaren wij onomwonden dat wij het eerste niet alleen verkiezen maar ook zullen bevorderen.’ De vierde plaats in Honolulu waar het manifest een onverwacht heftige reactie

teweegbracht was in het Japanse consulaat aan de Nuuanustraat. De tweede secretaris kreeg rond acht uur een exemplaar in handen, las het, trok wit weg en rende toen naar zijn chef die het stuk met trillende handen bestudeerde. ‘De idioten! De idioten!’ riep de consul. Hij had het hoofdartikel in de *Honoloeloe Post* nog niet gelezen maar hij kon zich wel voorstellen wat erin zou staan. Hij smet het manifest neer, ijsbeerde over de vaste vloerbedekking van zijn kamer op en neer en riep toen tegen zijn assistent: ‘Waarom leren die verdomde Japanse arbeiders niet tevreden te zijn met wat ze hebben? De idioten! Ze verdienen hier twee keer zo veel als in Japan. En ze worden goed behandeld.’ Hij bleef foeteren en haalde toen zijn gehele staf bijeen. ‘Jullie krijgen strikte orders,’ zei hij koud. ‘Ons consulaat zal absoluut niets doen om de stakers te steunen. Als er een deputatie naar dit consulaat komt, zoals in het verleden steeds is gebeurd, moet die uiterst koel ontvangen worden. Het is zaak dat deze staking spoedig gebroken wordt.’ ‘En als de stakers vragen te worden gerepatrieerd?’ vroeg een ondergeschikte. ‘Ze moeten hier blijven, hier werken en hun geld naar huis sturen,’ snauwde de consul. ‘Wat doen we als ze een beroep op ons doen tegen ruw ingrijpen van de politie?’ vroeg dezelfde ondergeschikte. ‘Dan roep je mij. Ik dien dan de normale formele protesten in maar we moeten vermijden de indruk te wekken dat wij op de hand van de arbeiders zijn. Denk er aan: de arbeiders besturen Hawaï niet en wij zijn verantwoordelijk tegenover mensen als Whipple Hoxworth die wél de leiding hebben.’ ‘Nog één vraag, meneer. Wat doen we als de stakers om eten vragen?’ ‘Dat verzoek niet inwilligen. Heren, deze staking is een gevaarlijk verschijnsel. Als de eisen in dit manifest in Japan waren neergeschreven, zouden de mensen die hiervoor verantwoordelijk zijn levenslang worden opgesloten ... of worden geëxecuteerd. Ik sta er versteld van dat behoorlijke Japanse landarbeiders dergelijke taal durven uit te slaan. Het is

onze taak deze mensen te dwingen weer aan het werk te gaan. De staking moet gebroken worden, want als dat niet gebeurt, zullen de kranten de Keizer ervan gaan beschuldigen de aanstoker te zijn.’

De staking werd natuurlijk gebroken, maar in hoofdzaak als gevolg van een reeks tegenslagen; want op de februaridag waarop de plantages de Japanse arbeiders wegstuurden en tegen hen zeiden dat ze zo nodig maar in het open veld moesten gaan wonen, brak bij puur toeval een uiterst kwaadaardige griep epidemie uit. In een overvol landbouwgebied, waar de stakers met zijn tienden in één kamer of onder een boom woonden, stierven meer dan vijftig arbeiders. Alles bij elkaar werden er zo’n vijfduizend arbeiders ziek, velen van hen hadden geen bed om in te slapen en geen warm eten. En het daarop volgend aantal sterfgevallen werd door de bijgelovigen als een bewijs beschouwd dat de staking niet volgens Gods wil was. Het gezin Sakagawa sjouwde de veertig kilometer lange weg naar Honoloeloe af in de hoop dat Ishii voor hen een verblijfplaats zou kunnen vinden. Dat kon hij echter niet en tenslotte namen zij met ruim vierhonderd anderen hun intrek in een verlaten sakebrouwerij, waar ‘s nachts ratten over de kinderen heen kropen. Reiko-chan kreeg daar griep en het zag ernaar uit dat zij sterven zou. Eerst was haar moeder geneigd tegen Kamejiro tekeer te gaan, omdat hij met de staking had meegedaan en daardoor zoveel ellende over het gezin had gebracht, maar toen ze zag met welk een liefdevolle zorg hij Reiko omringde, ook al was ze maar een meisje, vergaf de evenwichtige vrouw haar echtgenoot en zei: ‘Danna-san, we zullen de staking winnen. Daar ben ik zeker van.’ De volgende dag kwam de Gezondheidsraad echter bijeen om te luisteren naar Wilde Whip Hoxworth. Hij zei: ‘Wij zijn in oorlog, heren, en in oorlogstijd gebruik je elk

beschikbaar wapen, élk wapen. Ik kwam gisteren langs de oude sakebrouwerij; die vormt een gevaar voor de volksgezondheid. Ik wil dat die mensen eruit gezet worden en dat die fabriek gesloten wordt.’ ‘Maar meneer—er zitten een heleboel kinderen in die griep hebben,’ protesteerde een dokter. ‘Daarom moet die brouwerij juist dicht,’ antwoordde Hoxworth. ‘Maar die mensen kunnen nergens heen,’ betoogde de arts. ‘Dat weet ik. Ik wil dat ze leren wat het betekent in te gaan tegen de beginselen van recht en wet in een gemeenschap.’ ‘Maar meneer we moeten bedenken . . .’ ‘Sluit die verdomde brouwerij!’ brulde Hoxworth en de fabriek werd gesloten. De temperatuur op Hawaï werd nooit heel erg laag, behalve op de toppen van de vulkanen waar een groot deel van het jaar de sneeuw bleef liggen. In februari kon het ‘s nachts echter gemeen koud zijn en de Sakagawa’s sliepen twee nachten in de buurt van Iwilei op de grond. Kamejiro hield de zieke Reiko in zijn armen en zijn vrouw drukte Shigeo, de baby, aan haar boezem en het waren erge nachten. Maar op de derde dag kwam Ishii en zei: ‘Ik heb een hut gevonden waarin een oude vrouw gestorven is.’ Ze verslonden het voedsel dat zij zou hebben opgegeten als zij was blijven leven. De epidemie woedde drie weken en het aantal sterfgevallen onder de arbeiders naderde de honderd. Na die drie weken vormden Ishii, Kamejiro en Inoguchi-san een commissie van zestien man die ordelijk naar het Japanse consulaat aan de Nuuanustraat trokken om daar hulp te vragen. Ze werden ontvangen door een ambtenaar met een zwartomrande bril op, een jacket aan en een zenuwachtige grijns op zijn gezicht. Ishii deed het woord voor de mannen en zei: ‘Wij worden door de Amerikanen heel slecht behandeld en wij wenden ons tot de Keizerlijke regering om hulp.’ ‘De Keizerlijke regering behartigt de Japanse belangen met de grootste zorg,’ verzekerde de ambtenaar de deputatie. ‘Gisteren nog heeft Zijne Excellentie bij de commissaris van politie een protest

ingediend tegen het vergaderverbod van Japanners.’ ‘Maar zij zetten ons onze huizen uit en onze mensen liggen te sterven in het open veld,’ zei Ishii rustig. De woordvoerder antwoordde even kalm: ‘Zijne Excellentie heeft vorige week nog de wet bestudeerd en hij is tot de conclusie gekomen dat de plantages het recht hebben jullie op straat te zetten . . . als jullie staken.’ ‘Maar er heerst veel ziekte op de eilanden,’ protesteerde Ishii. ‘Dan zouden jullie de staking maar beter kunnen beëindigen,’ suggereerde de woordvoerder. ‘Maar we kunnen niet leven van zevenenzeventig cent per dag.’ ‘In Japan leven uw broeders ongetwijfeld van veel minder,’ zei de ambtenaar en daarmee was het zinloze gesprek afgelopen. Iets wat ook in het nadeel van de stakers werkte was dat er begin mei ontdekt werd dat op de Japanse scholen een leerboek werd gebruikt waarin uitvoerig werd verklaard wat de betekenis was van de zin die de eerste keizer van Japan had uitgesproken: ‘Heel de wereld onder een dak op acht palen.’ Het boek maakte aan de kinderen in Japan duidelijk—het was natuurlijk niet bedoeld voor gebruik op Hawaï maar bij vergissing op de eilanden terecht gekomen—dat de zienswijze van keizer Jimmu Tenno was dat heel de wereld eens tot één grote familie verenigd zou moeten worden die eer zou bewijzen aan de zonnegodin en gehoorzaamheid zou betrachten aan de Keizer, die in rechte lijn van haar afstamde. De *Honoloeloe post* protesteerde: ‘Als iemand een bewijs wil voor de beweringen in dit blad dat Japan van plan is de wereld te veroveren en dat Hawaï daartoe de eerste stap is, dan zal dit smerige boekje dat bewijs heel duidelijk leveren. Heel de wereld onder één dak! De Japanse bolsjewieken hier hebben de eerste stap op de weg van die overheersing reeds gezet en als wij niet voet bij stuk houden en ons teweer stellen tegen hun schandalige eisen, zullen wij het eerste gebied in het buitenland zijn dat onder het Japanse dak wordt gebracht.’ Als de suikerbonzen wellicht begonnen zouden zijn te aarzelen—de staking ging haar zesde maand in

—dan kwam deze ontdekking van wat er in Japan onderwezen werd op een gunstig tijdstip en stak hen een hart onder de riem. Tenslotte was er nog de ongelukkige affaire waarbij het huis waarin Inoguchi-san van de Malama Suikerplantage woonde werd opgeblazen. Er werd gelukkig niemand gedood, maar toen de *Honoloeloe Post* onthulde dat er een aanslag op Inoguchi was gepleegd omdat hij in het geheim met de suikerplanters had onderhandeld, en hun 's avonds had verteld wat Ishii en het comité als volgende stap van plan waren, moesten de mensen wel aannemen dat de leiders van de Japanse Arbeidsfederatie werkelijk een groep vastberaden bolsjewieken waren. In snelle razzia's werden negentien leidende personen opgepakt, onder wie Ishii, en in de gevangenis gezet op grond van misdadige samenzwering. Wilde Whip Hoxworth bracht een bezoek aan de betrokken rechters en wees hun erop dat hen beter misdadige vakbondsactiviteit ten laste kon worden gelegd—en zij bedankten hem voor zijn belangstelling in deze zaak. Nu rees echter de vraag wie de commissie had geleerd met dynamiet om te gaan. Een verslaggever herinnerde zich dat Kamejiro Sakagawa, die nog niet gearresteerd was, dat bij de tunnelbouw geleerd had. Kamejiro stond als een vriend van Ishii bekend en daarom arresteerde de politie hem. Hij werd in de gevangenis gezet hoewel hij met de bomaanslag niets te maken had. Vervolgens bewees zijn vrouw Yoriko de politie dat hij thuis was geweest om voor zijn zieke kinderen te zorgen. Het suikercomité, dat de officier van justitie adviseerde hoe hij de zaak zou moeten behandelen, wilde dit alibi niet accepteren, ze zeiden: 'Een intelligent man als Sakagawa hoeft niet op de plaats van de misdaad aanwezig te zijn geweest. Hij kan de staven best tevoren hebben klaargemaakt en zijn medesamenzweerdere hebben geleerd hoe zij ze moesten laten ontploffen. Hij is ongetwijfeld schuldig.' En Kamejiro bleef in de gevangenis. Toen verliep

de staking; de arbeiders hadden weinig bereikt en suiker werd nog steeds verbouwd door de goedkoopste arbeidskrachten in Amerika. H&H verdiende miljoenen door nieuwe ladingen naar Californië te vervoeren en J & W verdiende nog meer door de plantages op de oude voet te exploiteren. De samenzweerders kwamen voor de rechter en Ishii werd tot tien jaar gevangenisstraf veroordeeld. Toen het oordeel werd uitgesproken zakte hij in elkaar en viel achterover alsof hij echt werd neergeslagen. Van die dag af was hij nooit meer helemaal de oude. Hij begon in zichzelf te praten en zich allerlei dingen in te beelden, maar niemand trok zich veel van hem aan. Merkwaardig was dat de beroepsdynamiteur Kamejiro niet veroordeeld werd. Hij kreeg namelijk één dag voor het proces bezoek in zijn cel: Wilde Whip Hoxworth, slank, groot, knap en met een overwinningsblos op de wangen. ‘Zo, Kamejiro. De jongens zeggen dat jij dynamiet gelegd hebt. Is dat waar?’ ‘Nee, meneer Hoxuwortu. Nee.’ ‘Dat dacht ik ook.’ En Wilde Whip zei tegen de officier van justitie: ‘Je kunt de aanklacht tegen Sakagawa beter intrekken. Hij heeft er niets mee te maken.’ ‘Hoe weet u dat?’ zei de jonge jurist die zenuwachtig was van opwinding over het proces dat zijn naam zou moeten vestigen. ‘Omdat hij me dat gezegd heeft,’ verklaarde Whip. ‘En u gelooft hem op zijn woord?’ ‘Hij is de eerlijkste man die ik ken. Bovendien heeft hij een goed alibi.’ ‘Maar ik vind dat we de man die de bom heeft geplaatst toch moeten veroordelen, of hij nu een goed alibi heeft of niet.’ ‘Laat hem lopen!’ donderde Whip. Hij was zesenzestig jaar oud en hij had geen zin meer om met dwaze mensen te argumenteren. Zo werd Kamejiro op de morgen dat het proces begon geruisloos op vrije voeten gesteld. Hij kon natuurlijk nooit meer een baan op de Malama Suikerplantage krijgen want de grote plantages hielden voorzichtigheidshalve zwarte lijsten bij om onruststokers buiten de deur te houden. Hij had nu getoond dat hij iemand was die met luna’s vocht en

bolsjewieken als Ishii steunde. Hij vond een kleine, van ratten vergeven hut in de Kakaakowijk in Honolulu; van daaruit verrichtte hij allerlei karweitjes, vooral w.c.'s schoonmaken na middernacht. Kinderen wier vaders betere banen hadden noemden hem de 'koning van de nachtbrigade' en de naam 'koning' was inderdaad zeer toepasselijk: alles wat hem werd opgedragen deed hij heel zorgvuldig. Ondanks het feit dat hij in het geheim bekend stond als 'Sakagawa de Bommenlegger', de man die Inoguchi had trachten te doden, bleven de mensen zich toch tot hem wenden als hun w.c.'s verstopt waren, want de titel 'koning van de nachtbrigade' verdiende hij ten volle.

In 1926 ontwikkelde de beruchte oude Engelse botanicus dr. Schilling een nieuw sensationeel plan inzake de ananasteelt. Net hersteld van een vier maanden lange dronkenschap keek hij fris—zij het met bloeddoorlopen ogen—over de grote velden van Kauai. Toen hij de zwermen Japanse vrouwen onkruid zag schoffelen uit de rode aarde, dacht hij: 'Waarom leggen we geen papier over het hele verdomde veld en maken er gaatjes in op de plaatsen waar we de jonge ananasplanten zetten, zodat het onkruid niet meer kan opkomen?' Hij kocht een stuk asfaltpapier, rolde het uit over een proefveld en plantte een aantal jonge ananasplantjes in de gaatjes die hij in het zwarte materiaal geknipt had. Tot zijn verbazing ging dit handigheidje niet alleen al het onkruid tegen—wat honderden dollars aan arbeidskrachten uitspaarde—maar had het ook nog twee andere voordelen die nog méér bleken op te leveren dan het uitroeien van het onkruid: het papier hield het vocht bij de wortels van de planten vast; en als de zon scheen, hield het de warmte vast die later—precies wanneer de plant het nodig had—weer werd afgegeven. Toen Wilde Whip de resultaten van het experiment zag, gaf hij onmiddellijk het bevel: 'Van nu af wordt alle ananas op onze plantages onder papier gekweekt.'

en hij werkte ijverig met dr. Schilling en de houtpulpfabrikanten uit Californië aan een speciaal soort papier dat zeven maanden lang tegen water bestand was en dan langzaam verteerde zodat het veld tegen de tiende maand helemaal schoon was. Toen het gehele plan was uitgewerkt, zei Wilde Whip tegen de ananasplanters: ‘Je kunt altijd wel iemand van Yale vinden die alles voor elkaar kan krijgen wat je wilt. Je behandelt hem goed, betaalt hem wat en noemt hem “doctor”. Meer verwachten ze niet. Maar iemand met hersens moet hem toch eerst het probleem duidelijk maken.’ In 1927 stierf deze unieke planter op de leeftijd van zeventig jaar. Hij stierf, zoals hij dikwijls voorspeld had, niet aan een gewone ziekte maar aan een zware prostaatkanker die—daar was iedereen op de eilanden van overtuigd—veroorzaakt was door de talloze malen dat hij gonorrhoea en syfilis had opgelopen. Verder had hij een cirrose van de lever, veroorzaakt door overmatig alcoholgebruik. Alles werd nog triester door het feit dat het vliegtuigje waarmee hij van de Hanakai-plantage terugvloog naar Honoloeloe tegen de berg botste waar hij zijn tunnel doorheen had geboord. Hij had bijna vierentwintig uur in de koude regen gelegen, maar zelfs in die omstandigheden leverde de vitale oude man nog drie weken een fel gevecht tegen de dood. In die tijd liet hij de leidinggevende figuren van H&H, van J & W, plus alle mensen die logischerwijze zijn leidende positie zouden willen overnemen, aan zijn ziekenhuisbed komen. Pijnlijk hees hij zich op tot hij zat—tot verbijstering van de verpleegsters—en hij bromde: ‘We gaan een moeilijke tijd tegemoet en we moeten nu een aantal goede beslissingen nemen.’ Hij sprak alsof hij nog vele jaren, en misschien wel voor altijd, deel zou uitmaken van de directie. ‘Ik ben er zeker van dat onze huidige welvaart niet altijd kan blijven voortduren. Als de conjunctuur zwakker wordt, zullen de suiker en de ananas forse klappen krijgen. Goddank ziet het er niet naar uit dat de democraten weer in Washington aan de

macht zullen komen; dus we behoeven ons over het radicaal communisme geen zorgen te maken. Maar we moeten ons wel zorgen maken over het behoud van ons marktaandeel. We moeten iemand aan het hoofd van onze onderneming hebben die slim genoeg is om op de toekomst vooruit te lopen en die genoeg lef heeft om te strijden tegen wat niet deugt. Ik heb er lang over nagedacht wie dat zou moeten zijn en ik ben maar tot een vaststaand besluit gekomen. Laat onder geen beding toe dat een van mijn zoons, Jesus Duarte of John, zich met de zaak bemoeit. Betaal ze goed, betaal ze regelmatig, maar houd ze verdomme weg uit Hawaï. Als mijn andere zoon, Janders, nog zou leven ... dan was alles misschien heel anders geweest. Natuurlijk heb ik lang aan Mark Whipple gedacht. Hij heeft de hersens van zijn vader en hij zou mijn eerste keus zijn geweest. Maar hij is nu eenmaal officier en hij vindt dat hij bij het leger moet blijven; misschien heeft hij wel gelijk. Maar mocht hij ooit van plan zijn de dienst te verlaten, haal hem dan gauw terug in het bedrijf. Ik heb ook lang aan Hewie Janders gedacht, en hier bloosde de ruige, grote man die op Yale als doelverdediger had uitgeblonken, maar Wilde Whip vervolgde: 'Ik vrees echter dat een goed verstand niet tot Hewies beste eigenschappen behoort en dat hebben we nu net nodig. Zoals jullie merken heb ik alle ouderen overgeslagen, omdat we iemand nodig hebben die onze bedrijven lang, ononderbroken en krachtig leidt. Daarom heb ik als executeur-testamentair en als de man die in mijn plaats treedt zolang hij daartoe intellectueel en moreel in staat is, deze knaap gekozen.' En hij greep de hand van Hoxworth Hale, die toen negenentwintig jaar oud was en hunkerde naar macht. De andere directeuren konden tegen zijn beslissing niet protesteren—en zij hadden daar ook geen reden toe want Hale was kennelijk de man die deze taak moest overnemen. 'Er gelden drie regels, Hoxworth, en laat de rest ook goed luisteren. Laat de verkoop van suiker nooit schieten. Ik ben

met ananas begonnen, dat is zo, maar alleen toen ik een hechte, stevige basis in de suiker had. Doe hetzelfde. Bescherm de suiker door onderzoek, verdedig je quota door wetten, zorg voor de plantages en zorg voor de aanvoer van werkkrachten. Houd je bij de suiker. Het is beter dan geld, betrouwbaarder dan wat ook. Ten tweede: geef een arbeider nooit de kans zijn kop een centimeter omhoog te steken. Kijk naar wat er op het vasteland is gebeurd. Als een vakbondsleider onze eilanden probeert op te komen, smijt hem dan de oceaan in en vertel hem dan maar dat hij terug moet zwemmen maar wijs hem niet in welke richting Californië ligt. Pas op voor de Japanners. Zij schijnen er op uit te zijn een vakbond te stichten. Vertrouw alleen de Filippino's omdat je niemand anders kunt vertrouwen. Maar als die messentrekkers gekheid proberen uit te halen, sla ze dan op hun kop. Ten derde: je moet verhinderen dat bedrijven van het vasteland zich een plaats binnen onze economie trachten te veroveren. Laat geen grootwinkelbedrijven toe. Firma's als Gregory en California Fruit moet je hier buiten zien te houden. We hebben hier een goed systeem; we hebben er verdomd hard aan gewerkt om het perfect te laten lopen en we willen hier geen radicale ideeën waardoor het allemaal kapot gaat. Als zulke gangsters proberen binnen te dringen, weiger hun dan grond te verkopen, weiger hun transport te verzorgen, geef ze geen krediet en draai de hufters de nek om.' Het spreken had hem veel inspanning gekost; nu viel hij terug op zijn kussen. Hij had veel pijn aan zijn door kanker aangetaste prostaat, aan zijn zieke nieren en aan zijn vier gebroken botten. De verpleegsters riepen een passerende dokter en die riep: 'Goeie God, heren, u bent wel heel nonchalant! Wilt u onmiddellijk weggaan!' Whip viel in een lichte slaap en toen hij laat in de middag wakker werd, was hij in een erg opgewekte stemming want hij zag in zijn verbeelding weer een reeks taferelen die hij voor het eerst met zijn geweldige oude grootmoeder Noelani, de

Alii Nui van Lahaina, had uitgedacht. Op haar laatste reis naar het Oosten had Noelani een stel Japanse kleurenprenten gekocht waarop naar men zei de acht mooiste tafereeltjes van de aarde stonden. Het waren: een besneeuwde berg, boten die terugkeerden naar het strand, neerstrijkende wilde ganzen en een zonsondergang. ‘In dergelijke dingen,’ had de bevallige oude Noelani tot haar kleinkinderen gezegd, ‘ligt de ware schoonheid van het leven.’ Zij hadden een spelletje gedaan. ‘Wat zijn de acht mooiste tafereeltjes van Hawaï?’ En nu bracht Wilde Whip, die op dat moment ouder was dan toen Noelani het spelletje had gedaan, zich te binnen welke plaatsen de blijvende schoonheid van zijn eilanden uitmaakten. Voor de berg in de sneeuw hadden zij de enorme vulkanen van het grote eiland uitgekozen die, geheimzinnig in het wit gehuld, toch in de tropen lagen. Geologen dachten dat dit de hoogste vrijstaande bergen van de wereld waren: zevenenvijftighonderd meter onder het oceaanooppervlak, tweeënveertighonderd meter erboven. Nergens ter wereld konden schepen lieflijker voor anker gaan dan bij Lahaina waar de rede tussen de eilanden lag. Het neerstrijken van de wilde ganzen was natuurlijk het allermooiste schouwspel op Hawaï: tienduizenden watervallen bij de leprozenkolonie van Kalawao. ‘Wat waren die mooi,’ dacht Whip. ‘Wat mooi.’ De avondgloed, waar de mannen die de acht mooiste tafereeltjes getekend hadden bijzonder van hielden, was nergens schitterender te zien dan bij het dieprode ravijn van Kauai, een ongelooflijke, gapende rotsspleet door vijftig miljoen jaar oude fonkelende steen; in de schemering leek die vol van een demonische kracht. En wat de regen in de avond betreft, waar de Japanners zo van hielden—waar was die met een poëtischer effect te zien dan op de sombere lavabanen op het grote eiland, die bochtige, gedraaide banen die de eerste kolonisten van Bora Bora hadden overvallen? De twee volgende tafereeltjes waren van Oahu, de koningin van de eilanden. Whip had eens

in de herfst de maan gezien, zilvergrijs stralend over de vlakten aan de voet van de Pali, en hij was getroffen door het subtiele spel van donkere vormen en maanverlichte plekken. De avondklok', waarvan de Chinezen hielden als een herinnering aan thuis, hadden Whip en zijn grootmoeder aan Honoloeloe toegedacht want het was inderdaad heerlijk op een brede lanai op een helling bij Honoloeloe te zitten en er te luisteren naar de kerkklokken en te kijken naar het aanflitsen van de lichten in de stad. Er was nog een achtste tafereel: de hemel bij zonsondergang, het einde van de dag, de laatste glimp van de aarde; Whip had zich nooit kunnen herinneren waar Noelani dit laatste tafereel had geplaatst. Maar hijzelf, als hij nu aan de eilanden dacht, kon dat alleen plaatsen in Hanakai. Hij zag de Norfolkdenen en de koningspalmen, de bomen en de bloemen die hij uit alle hoeken van de wereld daarheen had gehaald. Hij zag de woeste klippen en de winterstormen die ertegenaan beukten, maar het duidelijkst van alles zag hij boven het grasveld voor het polospel het lichtgroen van het suikerriet en verderop het donkere blauwgroen van de ananas. Wat was Hawaï, dit kleinood van de oude goden, prachtig. Hij stierf als een Hawaïaan en liet zijn onrustige geest dwalen over de plekken die hij had liefgehad. Alleen een knap Filippino meisje, dat hij van Kauai had meegenomen, zat bij hem. In zijn laatste ogenblikken trachtte hij zijn verleidelijke, bruine speelgenootje een memo te dicteren, maar tot zijn teleurstelling merkte hij dat ze niet kon schrijven. Daarom brulde hij om een verpleegster, want hij wilde zijn opvolger de waarschuwing geven: 'Hoxworth, de beste manier om de arbeiders in de hand te houden is: ervoor zorgen dat je altijd de wetgeving blijft beheersen.' Maar toen de verpleegster kwam om dit bericht op te nemen, was Wilde Whip dood—de man die de eilanden had opgebouwd maar die zijn eigen leven niet op had kunnen bouwen. Het Filippino meisje werd door de autoriteiten

schielijk naar Kauai teruggestuurd. De verleidelijke bedragen die de oude Whip haar had beloofd heeft zij nooit gekregen.

Op negenentwintigjarige leeftijd kreeg Hoxworth Hale de leiding over het conglomeraat bedrijven op zich. Toen hij voor het eerst in de stoel ging zitten waarin Wilde Whip vijftien jaar lang gezeten had, realiseerde hij zich dat hij de indruk moest maken van een jongen die mannenwerk wil doen. Hij had zich echter in elk geval voor zijn nieuwe rol keurig gekleed: een donkerblauw pak met vier knopen en een nauwsluitend vest, een hemd van Egyptisch katoen met een losse stijve boord en een grote blauw-rode das. Hij droeg gouden manchetknopen met een parel en in zijn haar zat rechts een strenge scheiding. Hij was gladgeschoren, kalm en vastbesloten het familiefortuin te vergroten. Leiding geven was voor hem niet nieuw, want kort nadat hij in een opwelling dienst had genomen bij het Amerikaanse expeditieleger in 1917, was hij sergeant geworden. In Frankrijk was hij te velde tot officier bevorderd waardoor hij als kapitein was afgezwaaid. Zijn manschappen hadden veel ontzag voor hem; hij probeerde een moedige, beheerste jonge leider te zijn die bereid was elk gesteld doel te bereiken. Zijn mannen vonden het ook plezierig met hem om te gaan, want hij deed alsof hij de zorgeloosheid bezat waarvan alle jongemannen in uniform graag geloven dat zij die hebben. Zijn compagnie was een van de beste. Na de oorlog maakte hij zijn studie op Yale af; toen een rustige jongeman van tweeëntwintig die zijn pril radicalisme ergens in Frankrijk had achtergelaten. Nooit ging hij meer kijken naar de befaamde Jarves schilderijen. Toen hij afstudeerde, was hij al een conservatieve zakenman die dolgraag zijn bijdrage aan Hoxworth & Hale wilde leveren. Op de terugweg naar Hawaï ontmoette hij in Californië een knap meisje wier vader een veefokkerij en grote stukken land bezat. Het zag er een tijd

naar uit dat zij zouden trouwen, maar op een avond liet zij zich laatdunkend over Honoloeloe uit en stelde voor dat Hoxworth in Californië zou blijven: ‘Hoxy! Je vader zou je toch naar het kantoor in San Francisco kunnen overplaatsen!’ Zijn antwoord was koel en afstandelijk: ‘We sturen alleen neven naar Californië die niet al te pienter zijn.’ De vrijage liep af en nadien noemde nooit meer iemand hem Hoxy. Toen hij een tijd op het hoofdkantoor in Honoloeloe gewerkt had, trouwde hij met zijn derde nicht Malama Janders, de zuster van Hewie Janders, en binnen een jaar had hij een zoon Bromley die hij voorzichtigheidshalve zowel voor Punahou als voor Yale liet inschrijven. Als hij voor zaken naar San Francisco moest, voelde hij zich weliswaar erg opgewonden wanneer hij de kust van Californië zag opdoemen—en dan vroeg hij zich dikwijls af wat er van de knappe dochter van de veefokker geworden was, maar dat was dan ook zijn enige dartele gedachte. Nu, in 1927, had Hoxworth Hale dit allemaal bereikt en was hij in alles een bijna perfecte kopie van het ideaalbeeld: hij was een Hale, had op Punahou en op Yale gestudeerd, stond aan het hoofd van een groot bedrijf op de eilanden en was met zijn nicht getrouwd. Daardoor luisterden zijn mededirectieleden van H&H toen hij op zijn eerste vergadering zei: ‘Er waart thans een verderfelijke geest van agitatie door de wereld en ik geloof dat het onze eerste zorg moet zijn onze positie te handhaven door op een of andere manier invloed uit te oefenen op de wetgeving.’ Hij ontvouwde een verstandig plan waarin zijn indrukwekkende neef, de dikke Hewie Janders, zich tot voorzitter van de senaat moest laten kiezen terwijl een aantal advocaten, kassiers en administrateurs die in de grote bedrijven werkten zich kandidaat zouden stellen voor minder belangrijke posten. Als voorzitter van het Huis van Afgevaardigden koos Hoxworth heel slim de joviale, rustige Chinese politicus Kangoeroe Kee die hij verschillende lucratieve contracten aanbood. De nieuwe, jonge directeur

manipuleerde zo zorgvuldig dat Hawaï na korte tijd begon aan die veilige, verstandige periode waarin de meeste wetten eerst werden vastgesteld in rustige vergaderingen in de directiekamer van H&H waarna de besluiten werden doorgegeven aan betrouwbare vertegenwoordigers aan wie het kon worden overgelaten wetten op te stellen die vrij goed met de suggesties van Hoxworth Hale en zijn naaste medewerkers overeenstemden. De directiekamer van H&H lag op de tweede verdieping van een groot, vestingachtig gebouw op de hoek van de Fort- en de Koopmansstraat. Daardoor werd de machtige klik die Hawaï bestuurde gewoon ‘Het Fort’ genoemd. Daartoe werden natuurlijk ook zowel H&H als J & W gerekend. De Hewletts hoorden erbij evenals een paar kleinere planters van het grote eiland. Er zaten vertegenwoordigers van banken, spoorwegen, beleggingsmaatschappijen en grote landgoederen in, maar waaruit Het Fort precies bestond kon eigenlijk niemand zeggen. Het was gewoon de groep mensen die intern had afgesproken dat zij op de tweede verdieping van H&H bijeen zou komen. Het was een gesloten, samenhangende groep mensen die besloten had Hawaï een behoorlijke regeringsvorm te geven. Het Fort misbruikte zijn macht zelden. Als een of ander raar kamerlid dat niet tot de groep behoorde een goede indruk wilde maken op zijn kiezers door te roepen: ‘Ik heb jullie beloofd dat jullie een sportveld in de Kakaakowijk zouden krijgen en dan zal ik jullie ook een sportveld in de Kakaakowijk bezorgen,’ lieten ze hem schreeuwen. En op een van hun vergaderingen vroeg Hoxworth Hale dan: ‘Is er eigenlijk een reden waarom er géén sportveld in de Kakaakowijk zou komen?’ En als zo’n plan niet tegen een wezenlijk belang van Het Fort inging—en als de kosten ervan door de bevolking gedragen konden worden zonder dat de grondbelastingen moesten worden verhoogd mocht het sportveld er komen. Als hetzelfde kamerlid daarna echter riep:

‘Vorig jaar zijn vier mensen gedood door plantagetreinen die zonder licht reden, daarom dring ik er op aan dat er overall lichten worden aangebracht waar de plantagetreinen de openbare weg kruisen,’ kwam Het Fort rustig, maar met alle kracht, in actie. ‘We hebben bekeken wat dergelijke lichten kosten,’ zei Hoxworth dan tegen zijn directieleden, ‘en zij zouden onze winst op de suiker zeer ongunstig beïnvloeden.’ Dergelijke wetsvoorstellen gingen in gezamenlijk overleg de ijskast in; en hoe hard kwade kamerleden ook schreeuwden, de voorstellen kwamen er niet meer uit. Elke belangrijke wet die de suiker, de ananas of de grond betrof werd eigenlijk door Het Fort zelf opgesteld: dergelijke wetten waren te belangrijk om ze aan de grillen van de kamer over te laten. Het was de verdienste van Hoxworth Hale dat hij niet dulde dat er echt schandalige wetsontwerpen werden gemaakt: ‘Naar mijn opvatting van democratie mag het zakenleven nooit in het normale wetgevingsproces ingrijpen, behalve wanneer er zaken van wezenlijk belang aan de orde zijn—en dan nooit om egoïstische motieven.’ Bij sommige kamerzittingen werd er in negenenveertig van de vijftig wetsontwerpen niet ingegrepen. Dat was echter ten dele te danken aan het feit dat de kamerleden, alvorens een wetsvoorstel in te dienen, geleerd hadden te vragen: ‘Gaat Het Fort daarmee akkoord?’ Men was wel zo voorzichtig niet iets voor te stellen wat Het Fort automatisch zou moeten bestrijden. Een fraai staaltje van Hoxworth Hale’s politiek inzicht bleek in januari, toen zijn vrouw, een meisje uit de familie Janders die veel zorg voor de rechten van de mens had, aan het ontbijt zei: ‘Hoxworth, heb jij de lijst met gewonden gezien ten gevolge van het nieuwjaarsvuurwerk?’ ‘Zag die er niet best uit, Malama?’ vroeg hij. Een van de jaarlijkse hoogtepunten op Hawaï was het Chinese nieuwjaar: dan lieten de Chinezen met de meest spectaculaire ontploffingen de stad bijna de lucht in vliegen. ‘Dit jaar is er een jongen gedood en zijn er veertien mensen

ernstig verminkt,’ vertelde Malama. ‘Dat vuurwerk moet echt verboden worden.’ Hoxworth die ook vond dat het belachelijk was armen en benen te laten afrukken, zei tegen zijn vrouw: ‘Als jij met wettelijke middelen een verbod gedaan kunt krijgen, ga je gang.’ Mevrouw Hale stelde dus een commissie samen van vijftig energieke dames—helaas allemaal haoles—die met een wetsontwerp naar het Huis van Afgevaardigden gingen waardoor het verminken van kinderen een halt toegeroepen kon worden. De eerste kamerleden die erover benaderd werden dachten: ‘Mevrouw Hale! Waarschijnlijk zit Het Fort er achter. Waarschijnlijk kunnen we die wet maar het beste aannemen.’ En zo kwam de befaamde antivuurwerkwet in behandeling. En toen brak de hel los! Vergeleken daarbij was het nieuwjaarsvuurwerk maar kinderspel want de Chinese kamerleden riepen uit de zaal: ‘Dit is discriminatie. Wij hebben altijd op nieuwjaar vuurwerk afgestoken.’ Tot ieders verbazing kregen de Chinezen spoedig steun van de Hawaïanen. ‘Wij zijn dol op vuurwerk!’ protesteerden zij. Een Portugees kamerlid hield een vurig pleidooi over de rechten van de kleine man om één avond in het jaar plezier te maken en een groot aantal winkeliers—die op vuurwerk meer dan zeventig procent winst maakten—begonnen de normale gang van zaken in de kamer te verstoren. Toen toonde Kangoeroe Kee, de voorzitter van de kamer die als een pion van Het Fort werd beschouwd, onverwachte leiderseigenschappen. Hij gaf de voorzittershamer aan een vriend over, liep de zaal in en gaf een staaltje hartstochtelijke welsprekendheid weg zoals dat in geen jaren op Hawaï te horen was geweest. Hij riep uit: ‘Deze schandalige wet is een poging de Chinezen en de Hawaïanen van een onvervreemdbaar recht te beroven. Het is een godsdienstoorlog van de allerergste soort! Hebben de haole vrouwen die deze wet hebben voorgesteld soms vuurwerk voor hun godsdienstoefeningen nodig? Nee! Maar hebben Chinezen die voor hun ceremonies nodig?’ Hij zweeg. In het

gehele Chinees-Portugees-Hawaïaanse deel van de kamer klonken wilde, luide kreten op om de godsdienstvrijheid te verdedigen. Daarom vervolgde Kangoeroe Kee: ‘Ik waarschuw de mensen die het gewaagd hebben deze wet in deze kamer in behandeling te brengen, dat ik onmiddellijk mijn ontslag neem als dit voorstel wordt aangenomen! Ik kan politieke overheersing verdragen. Ik kan economische wraak verdragen. Maar een godsdienstoorlog kan ik niet verdragen!’ De mensen huilden en de zaal daverde van de toejuichingen. Die middag riep Hoxworth Hale Het Fort bijeen en hij vroeg nors: ‘Wat krijgen we nu verdomme? Waarom worden we nu plotseling uitgemaakt voor tegenstanders van het geloof?’ ‘Jouw vrouw is ermee begonnen omdat ze kinderen tegen vuurwerk in bescherming wilde nemen,’ vertelde de dikke Hewie Janders hem om zijn geheugen op te frissen. ‘En mijn vrouw, dank zij die verdomde goedhartigheid van haar, viel je vrouw bij.’ ‘Het enige dat ik weet,’ gromde Hoxworth, ‘is dat de Chinezen dreigen een nieuwe politieke partij op te richten. De Hawaïanen beschuldigen ons ervan dat we een godsdienstoorlog ontketenen. De Portugezen hebben beide groepen achter zich inzake die wet op de beveiliging van overwegen. En Kangoeroe Kee heeft vanmorgen zijn ontslag ingediend. Hij zegt dat hij niet langer wil uitvoeren wat tirannen hem voorschrijven. Heren, we moeten hier iets aan doen.’ Hewie Janders stelde voor: ‘Kun je geen publieke verklaring afgeven waarin we godsdienstvrijheid en vuurwerk verdedigen?’ ‘Laat een secretaris komen,’ snauwde Hoxworth en toen de jongeman gekomen was, dicteerde de leider van Het Fort zijn gedenkwaardige verklaring die aldus begon: ‘De eilanden van Hawaï hebben altijd godsdienstvrijheid gekend en onder degenen die dit grondrecht van alle mensen hebben verdedigd hebben de Chinezen altijd een vooraanstaande plaats ingenomen. Het is een onverdraaglijke gedachte dat harteloze mensen een van de geliefdste rituelen van de

Chinese godsdienst, namelijk het ontsteken van vuurwerk bij feestelijke gelegenheden, met voeten wilden treden.’ Hier zei Hewie Janders: ‘Maar het waren jouw en mijn vrouw die dat hebben gedaan, Hoxworth. Als jij zo’n verklaring uitgeeft, springen die uit hun vel.’ Hoxworth antwoordde daarop: ‘Wanneer de structuur van de samenleving in gevaar komt, kan het me niet schelen wiens gevoelens gekwetst worden.’ Nu zij terugkrabbelden, beschouwden mevrouw Hale en mevrouw Janders hun echtgenoten als verachtelijke lafaards, en dat zeiden ze ook. Kangoeroe Kee barstte uit in een vloed van tranen en verklaarde tegenover de kamer dat hij zijn ontslagaanvraag nogmaals had overwogen gezien het feit dat de leiders van Hawaï hun geloof in de godsdienstvrijheid grootmoedig hadden bevestigd; de gevaarlijke Chinees-Portugees-Hawaïaanse coalitie was gebroken; en de kooplieden verkochten meer vuurwerk dan ooit tevoren. Bij het volgende Chinese nieuwjaar werden twee kinderen blind, een meisje moest drie vingers missen en zestien mensen werden verminkt door brandwonden. Maar de eilanden waren gelukkig. De *Honoloeloe Post* noemde het resultaat van die wilde nacht een prachtige uiting van de charme van de eilanden. Hoxworth Hale echter, wiens vrouw er de nadruk op legde dat de bedoeling van haar wet juist was geweest blinde en verminkte mensen te voorkómen, merkte nors tegen Het Fort op: ‘We moeten met onze vingers van het vuurwerk afblijven.’

Onder leiding van Hale schoof Het Fort zijn mensen de bestuurslichamen binnen waardoor ze bijvoorbeeld de universiteit en de parken beheerden. Toen een buitenlandse schrijver eens de moeite nam uit te zoeken wie de honderdeenentachtig invloedrijkste directieleden op Hawaï waren, kwam hij tot de ontdekking dat het in feite slechts om

eenendertig man ging en dat achtentwintig van hen Hales, Whipples, Hoxworths, Hewletts en Jandersen ... of hun schoonzons waren. ‘Een groep mensen met veel gemeenschapsgevoel,’ concludeerde de schrijver, ‘maar het is dikwijls moeilijk het ene bestuur van het andere of ieder van hen van de directie van H&H te onderscheiden.’ De *Honoloeloe Post* was eigendom van Het Fort, maar de gemeenschapsfunctie daarvan werd nooit openlijk misbruikt. Het was een goede krant, natuurlijk republikeins, en deze nam dikwijls een standpunt in waar Het Fort het niet mee eens geweest kon zijn maar dat de publieke opinie deelde. Wanneer het echter om een zaak betreffende grond, suiker of arbeidskrachten ging, schreef de *Post* felle hoofdartikelen waarin werd uiteengezet dat het om het algemeen belang ging en wat de regering daaraan moest doen. Toen een verslaggever van de *Post* eens naar vijftien verschillende gebieden werd gestuurd waar suiker werd verbouwd om een reeks artikelen te schrijven waarin werd aangetoond dat de mensen op Hawaï veel beter af waren dan de arbeiders op Jamaica, Fiji en Queensland, werden de door hem gezonden brieven eerst door Het Fort bekeken ‘om er zeker van te zijn dat hij alles in het juiste historisch perspectief ziet.’ De *Post* was bijzonder eerlijk als activiteiten van de ondergrondse democratische partij werden verslagen, maar die artikelen werden geschreven op een toon alsof een welwillende oude heer grinnikte over het doen en laten van zich misdragende imbeciele kinderen. De eindeloze reeks van Washington uit benoemde ‘zetbazen’—al te vaak meelopers en onbekwame politici—werd vlot opgenomen in het gezellige sociale leven van Het Fort: jachtpartijtjes naar het grote eiland, boottochtjes en picknicks aan zee. Soms was een nieuwkomer al een halfjaar in functie zonder dat hij ooit een Chinees had ontmoet, tenzij als gedaagde in een proces,- of een Japanner die niet in livrei gekleed was en sandwiches opdiende. Het was zulke

ambtenaren niet kwalijk te nemen dat ze Hawaï en Het Fort als identiek beschouwden en omgekeerd, en dat hun beslissingen dienovereenkomstig uitvielen. Maar de grootste verdienste van Hoxworth Hale lag in een algemeen principe dat hij reeds in het begin van zijn bestuur propageerde. Het is zijn verdienste geweest dat hij dit probleem lang vóór een van zijn tijdgenoten doorzag: omdat hij handig manoeuvreerde, verdiende hij voor Het Fort miljoenen en miljoenen dollars. Zijn politiek verklaarde hij eenvoudig door te zeggen: ‘Geen enkele militair die op Hawaï gestationeerd wordt en hoger in rang is dan kapitein bij de landmacht of luitenant bij de marine mag deze eilanden verlaten zonder door minstens drie families in deze ruimte ontvangen te zijn.’ En hij voegde eraan toe: ‘Als je de lagere rangen er ook bij kunt betrekken, des te beter.’ Als gevolg van deze regel ging de constante stroom militairen die naar Hawaï kwam, de dikke Hewlett Janders en de charmante Hoxworth Hale als de twee leiders van de eilanden beschouwen, als mannen die te vertrouwen waren, mannen die oprecht waren. Toen in de jaren daarna Hawaï tot een bastion in de Stille Oceaan werd uitgebouwd, was het heel moeilijk voor Washington een generaal of admiraal naar Honolulu te sturen die Het Fort al niet door en door kende. Wanneer er een contract af te sluiten was, waren inschrijvingen daarom niet werkelijk nodig: ‘Hewlett Janders, de vent met wie ik tien jaar geleden op jacht ben geweest, kan dat wel voor ons versieren.’ En wat nog belangrijker was: toen de aanschaffings- en bevoorradingsbureaus in Washington in het militaire expansieprogramma van Amerika een grotere rol begonnen te spelen, waren de opkomende jonge mensen die deze bureaus bevolkten bijna altijd dezelfde mannen die Hoxworth Hale en Hewie Janders de tien jaar daarvóór zo royaal hadden ontvangen. Niets wat Hoxworth had gedaan was van groter belang dan dit scheppen van persoonlijke relaties met de machtscentra in Washington. Toch maakte hij ook hier van zijn

mogelijkheden geen misbruik. Hij belde nooit generaals op zoals anderen wel deden die dan riepen: ‘Verdomme Shelly, ze praten over onteigening van drieduizend morgen van mijn beste suikervelden.’ Gewoonlijk was dit voor Washington aanleiding de onteigeningsprocedure voort te zetten. Hoxworth Hale deed het anders: ‘Ben jij dat, Shelly? Hoe is het met Bernice? Ja, wij maken het hier best. Zeg eens, Shelly, waar ik je over opbel is de landingsbaan die ze aan de Waipahuweg willen maken. Dat is een uitstekend terrein, Shelly, maar hebben je mensen goed bekeken hoe ze moeten landen in verband met die hoge bergen erachter ... Ja, Shelly, waar we toen dat weekend gejaagd hebben ... Ja, ik wilde alleen maar even weten of je mensen daaraan gedacht hebben, want er is een ander stuk grond, een beetje verder makai ... Ja, dat betekent in het Hawaïaans: dichterbij zee, en ik vroeg me af... Ja, dat stuk grond is ook van ons, dus het maakt mij niet uit of ‘t het een of het ander wordt ... Vergeet niet Bernice de groeten te doen.’ In deze jaren, waarin Het Fort op milde wijze over Hawaï heerste, was dit een van de fijnste landen van de wereld. De zon scheen er, de passaatwinden woeien er, en als er toeristen arriveerden met de luxueuze passagiersschepen van H&H, speelde de fanfare van de politie huia’s en voerden meisjes in rieten rokjes dansen uit. De arbeidsverhoudingen waren er vrij goed; elke luna die het waagde een arbeider te slaan werd onmiddellijk van de eilanden afgejaagd. De wetgeving was eerlijk, de door het vasteland gezonden rechters vonnisten streng maar onpartijdig behalve in bepaalde onbelangrijke kwesties over grond. De economie bloeide; weliswaar protesteerden firma’s van het vasteland zoals Gregory en California Fruit: ‘Lieve hemel, ‘t is daar een feodale heerlijkheid. Wij probeerden er grond voor een winkel te kopen en zij zeggen: “Je kunt op Hawaï geen grond kopen. Wij willen jullie soort winkels niet op de eilanden”.’ Het was ook waar dat Chinezen of Japanners die van de eilanden

wilden vertrekken om naar het vasteland te gaan daarvoor schriftelijke toestemming nodig hadden. En als Het Fort vond dat een bepaalde oosterling niet de juiste man was om de eilanden in Amerika te vertegenwoordigen omdat hij er communistische ideeën op na hield—want hij sprak over vakbonden en dat soort zaken—gaven de autoriteiten hem geen toestemming om te vertrekken; en daar kon hij dan niets meer aan doen. Vooral Hewlett Janders maakte bezwaar tegen het grote aantal jonge Chinezen en Japanners dat naar het vasteland wilde om er dokter of advocaat te worden. Hij zorgde er persoonlijk voor dat een aantal van hen niet wegkwam. Hij zei dan: ‘We hebben hier beste dokters van wie we op aan kunnen. En als we die oosterlingen de kans geven advocaat te worden, halen we ons alleen maar problemen op de hals. Dat soort mensen opleiden tot boven hun niveau moet maar eens afgelopen zijn.’ Nadat Hoxworth en zijn mensen wonderen hadden verricht door Hawaï te behoeden voor de zware economische crisis —die trof de eilanden minder ernstig dan enig gebied elders in de wereld—was hij verbitterd toen in 1934 een groep Japanse arbeiders een vakbondsman uit Washington naar de eilanden had laten komen; hij weigerde de bezoeker te ontvangen. ‘Je zou verwachten dat ze respect hadden voor wat ik gedaan heb om Hawaï buiten de crisis te houden. Elke Japanner die regelmatig zijn loon gekregen heeft, heeft dat aan mij te danken. En nu willen ze dat ik met vakbondsmensen praat!’ Hij weigerde tot driemaal toe een onderhoud toe te staan, maar op een dag sprak de man uit Washington hem op het trottoir aan en zei haastig: ‘Meneer Hale, ik respecteer uw standpunt, maar ik moet u er wel op wijzen dat u volgens de nieuwe wetten verplicht bent toe te staan dat vakbondskaderleden met uw mannen op de plantages praten.’ ‘Hè?’ vroeg Hale verbaasd. ‘Bedoelt u...?’ ‘Ik zei,’ herhaalde de bezoeker—een onprettig uitziend, vreemd type—langzaam, ‘dat u op grond van de wet de vakbondskaderleden

toegang moet geven tot uw arbeiders op de plantage.’ ‘Dan heb ik het toch goed verstaan,’ antwoordde Hale. ‘Lieve hemel, man!’ Toen nam hij zijn toevlucht tot een kreet die hij Wilde Whip dikwijls had horen slaken en zei: ‘Als ik een ratelslang een van mijn plantages zou zien opkruipen en ik schoot die dood, dan zou ik een held zijn. Toch wilt u dat ik mijn land vrijwillig openstel voor vakbondslieden. Echt, u moet niet goed bij uw hoofd zijn.’ Hij draaide zich bruusk om en liep weg. ‘Meneer Hale!’ riep de vakbondsman; hij liep achter hem aan en greep hem bij de jas. ‘Blijf van me af!’ raasde Hale. ‘Neemt u me niet kwalijk’ zei de man verontschuldigend. ‘Ik wilde u alleen maar waarschuwen dat Hawaï niet anders is dan de rest van Amerika.’ ‘Dan kent u blijkbaar Hawaï niet,’ zei Hale en hij liep weg. In het koele, efficiënte beleid van Het Fort gaf hij blijk van slechts twee eigenaardigheden die als zwakheden konden worden beschouwd. Steeds wanneer hij een moeilijke beslissing moest nemen, zat hij een tijd alleen in zijn kantoor en schoof met een roodachtige steen ter grootte van een vuist heen en weer over zijn gladde bureau. Door naar de geheimzinnige vorm ervan te kijken vond hij een soort geestelijke rust. ‘De steen komt van zijn over-over-overgrootmoeder op Maui,’ vertelde zijn secretaresse. ‘Het is een soort talisman,’ zei zij. Wat voor geluk die echter met zich bracht wist zij niet, en Hale had het haar ook nooit verteld. Ook wanneer Het Fort een nieuw gebouw optrok, drong Hale erop aan dat plaatselijke kahuna’s zouden komen om het gebouw te richten. Een architect van het vasteland vroeg eens: ‘Wat moet iemand die op Yale gestudeerd heeft toch met kahuna’s?’ en Hale had geantwoord: ‘Je zou verbaasd staan. Het is onze rechtbanken niet geoorloofd een Hawaïaan te dwingen om te getuigen als er in de gerechtszaal iemand aanwezig is van wie men weet dat hij een kahuna is.’ De architect vroeg: ‘U gelooft zulke nonsens toch niet?’ Hale antwoordde ontwijkend: ‘Nou, als ik rechter

was, zou ik er beslist op staan dat personen die als kahuna bekend stonden de rechtszaal niet in mochten. Ze hebben een heel bijzondere macht.' Er was één ongeschreven regel betreffende Het Fort die door iedereen in acht werd genomen: Het Fort bestond niet. In het openbaar werd het nooit genoemd. Hale zelf sprak er nooit over. In de krant en op de radio was het verboden. Het gebouw waarin de mannen bijeenkwamen bleef zoals het was in de periode waarin Wilde Whip de leiding had: een zwaar zakencentrum uit rode baksteen dat er uit zag als een fort en waarop een eenvoudige koperen plaat bevestigd was: Hoxworth & Hale, reders en cargadoors. In de jaren 1880, toen de Chinese groentenventster Nyuk Tsin besloten had haar vijf zoons een goede opleiding te geven en een van hen helemaal naar Michigan te sturen om daar rechten te studeren, had Honoloeloe verbaasd gestaan over haar vasthoudendheid en veel geleerd van de manier waarop zij vier zoons dwong de vijfde op het vasteland te onderhouden. Wat Hawaï nu echter bij Japanse gezinnen en hun zorg om opgeleid te worden te zien zou krijgen, gebeurde in vergelijking met de Chinezen traag en zonder veel overtuiging. De straatarme toilettenschoonmaker Kamejiro Sakagawa wilde beslist dat elk van zijn vijf kinderen maar liefst een volledige opleiding zou krijgen: twaalf jaar lager en voorbereidend onderwijs, vier jaar op de plaatselijke middelbare school, gevolgd door drie jaar universitair onderwijs op het vasteland. Bij ieder ander volk zou een dergelijk ideaal waanzinnig zijn geweest; het strekte Amerika, en vooral dat stukje dat bekend staat als Hawaï, tot eer dat een dergelijke droom van een toilettenschoonmaker volledig te realiseren was als het gezin maar de moed had dit doel na te streven. De vijf kinderen. Sakagawa gingen elke morgen van het huis in de Kakaakowijk op weg naar school. Ze zagen er schoon uit. Hun zwarte haar was recht boven hun ogen afgeknipt en zij hadden gawe tanden. Ze stapten flink door, hun

gewassen gezichtjes blonken in de zon, want voor hen was de school het grootste avontuur van de wereld. Op school hadden ze het niet gemakkelijk, want de lessen werden in een vreemde taal gegeven: het Engels. Hun moeder thuis sprak het bijna helemaal niet en hun vader kende een paar woorden. Ondanks het taalprobleem leerden de vijf Sakagawa's echter voortreffelijk, en zelfs leraren die aanvankelijk iets tegen Japanners hadden, gingen van deze paar kinderen houden. Reiko-chan beet de spits af. In de eerste zes klassen was zij gewoonlijk de beste leerling; en wanneer de onderwijzers even de klas uit moesten om naar de hoofdonderwijzer te gaan, lieten zij hun klas met een gerust hart over aan dat aardige meisje met de leuke scheve ogen en haar gave gladde huid. Reiko-chan werd het lievelingetje van de meesters en al vroeg besloot ze dat zij ook in het onderwijs wilde als zij de universiteit had doorlopen. De jongens waren ruwer van aard en geen enkele verstandige onderwijzer zou hun zijn klas toevertrouwen. Zij hielden zich bij voorkeur met ruige spelletjes bezig, want volgens de oude regel dat alle volksgroepen die naar Hawaï kwamen veranderingen ondergingen, werden de vier jongens Sakagawa duidelijk groter dan hun vader, hadden een beter gebit, bredere schouders en rechtere benen. Het was opvallend dat zij konden gooien als Amerikanen en met verbluffende nauwkeurigheid flessen van een hek konden mikken. Hun beheersing van het Engels bleef echter opvallend bij die van hun zusje ten achter; daar waren ze trots op, want iedereen op de scholen in Honoloeloe die te netjes sprak, zat in het verdomhoekje en werd zelfs door zijn klasgenoten geplaagd. Om te worden geaccepteerd moest je Engels spreken als een idioot—en de jongens van de familie Sakagawa wilden vóór alles geaccepteerd worden. Het succes dat de leden van dit gezin op de Amerikaanse school hadden was des te opmerkelijker omdat de vijf Sakagawa's na schooltijd, als de haole kinderen

naar huis renden om te spelen, achter elkaar aan naar de Shinto-tempel liepen waar de man die zondags als priester optrad in een zwarte schoolmeesterskimono verscheen om een Japanse school te leiden. Hij was een strenge man die geneigd was kinderen snel te slaan. Omdat hij er prat op ging dat hij keurig Engels sprak en hij pas onlangs uit Tokio was overgekomen, tiranniseerde hij de kinderen die in een vreemd land opgroeiden. ‘Hoe kun je nu ooit een fatsoenlijke, zich respecterende Japanner worden,’ tierde hij, ‘als je niet behoorlijk op je hurken leert zitten? Sakagawa Goro!’ en de zware stok kwam meedogenloos op de rug van de jongen neer, ‘zit stil. Schaam je je niet als je thuis komt en bij vrienden op bezoek bent dat je niet stil kunt zitten?’ Klets! sloeg de stok. Klets, en nog eens klets. De priester keek neer op alles wat Amerikaans was en hield zijn leerlingen vóór dat zij maar voor een paar jaar in dit vreemde land waren totdat zij hun eigenlijke leven zouden beginnen. Als hij Japan beschreef, werden zijn ogen wazig en kreeg zijn stem een poëtische klank. ‘Een land dat door de onsterfelijke goden zelf geschapen is!’ prentte hij hun in. ‘In Japan komt er geen branieschopperij voor zoals hier. In Japan hebben de kinderen eerbied voor hun ouders. In Japan kent iedereen zijn plaats en iedereen eert de keizer. Niemand kan voorspellen wat voor onmogelijke dingen Japan nog eens ooit zal volbrengen.’ Hij gebruikte dezelfde schoolboeken als in Tokio, hij gebruikte dezelfde stembuigingen en paste dezelfde strenge tucht toe. De Sakagawa’s zaten elke dag drie uur lang, als de andere kinderen stoeiden in de zon, pijnlijk op hun hurken vóór de priester en kregen daar wat hij hun echte opleiding noemde. Er was nogal wat verzet tegen de Japanse taalscholen (zoals ze werden genoemd) en het leed geen twijfel dat de priesters les gaven in een on-Amerikaanse, shintoïstische, nationalistische geest, maar in die tijd kreeg er niet één kind dat die scholen bezocht, moeilijkheden met de politie. Misdadigheid kwam

onder de Japanners niet voor. Men gehoorzaamde zijn ouders en had eerbied voor zijn onderwijzers. Op de Japanse scholen werd een strikte rechtschapenheid onderwezen en afgedwongen; veel van het burgerlijk verantwoordelijkheidsgevoel dat de Japanse gemeenschap kenmerkte, was te danken aan deze strenge bijeenkomsten in de namiddag. Het was vreemd dat geen enkel kind zich later veel van de jingoïstische onzin herinnerde die de priesters onderwezen hadden; er waren ook maar weinig mensen die naar Japan terug wilden. Allen hadden echter geleerd een vaste orde in het leven te respecteren. Het leek wel of de grote mate van vrijheid die het kind de eerste helft van de dag genoot, hem immuun maakte voor de nationalistische hokus-pokus van de namiddag. Het gevolg was dat de meeste Japanse kinderen zoals de Sakagawa's het beste van beide scholen in zich opnamen en van het slechtste geen schade ondervonden. Hun echte opvoeding kregen zij in die tijd thuis. In hun hutje in de Kakaakowijk, dat zelfs voor een gezin van drie personen al krap zou zijn geweest, dwong hun moeder hen zich strikt aan de strenge regels omtrent hygiëne te houden die zij als kind ook had geleerd. Er lag niets op de grond. Geen bord bleef staan zonder dat het afgewassen werd. Eetstokjes werden zo gebruikt dat er geen eten op de grond viel. Kleren werden netjes opgeruimd; en een kind dat niet minstens één keer per dag in bad ging, was een hopeloze barbaar, even erg als een Chinees. De invloed van hun vader deed zich op subtielere wijze gelden. Hij zag de wereld strikt gescheiden in goed en kwaad, en hij aarzelde nooit lang bij het bepalen waar een bepaalde handelswijze toe behoorde. Het was goed zijn land te eren, het was goed als een held te sterven, het was goed te gehoorzamen aan wat zijn meerderen zeiden, het was goed een opleiding te krijgen. Hij leefde strikt fatsoenlijk en vond stelen, gokken, lasteren en iemands kleren vernielen slecht. Hij handhaafde een strenge tucht maar sloeg zijn kinderen zelden:

in plaats daarvan vertrouwde hij op de kracht van zijn karakter. Hij hield van zijn kinderen alsof zij mysterieuze engelen waren die een tijdje bij hem mochten blijven, en ook al was de kleine hut soms verstoken van eten, gebrek aan liefde was er nooit. De kinderen maakten nonsensgrapjes die hun ouders niet konden verstaan. Reiko-chan had een stel opmerkingen die haar broers met gejuich aanhoorden, ook al maakte ze die nog zo dikwijls: ‘Wat zei de hoed tegen de kapstok? Jij blijft hier en ik stap op een hoofd.’ Zes keer per week konden de jongens daarom lachen. ‘Wat zei het tapijt tegen de vloer? Beweeg je niet, ik zal je bedekken!’ En: ‘Wat zei de grote teen tegen de kleine teen? Niet omkijken, maar we worden gevolgd door een hiel.’ De jongens hadden ruwere spelletjes. Goro had er een waarbij hij een broertje aan zijn oor trok en heel lief vroeg: ‘Wil je een wat langer oor hebben? Als het broertje ‘nee’ zei, deed Goro net alsof hij het eraf wilde draaien. Als het antwoord ‘ja’ was, trok Goro hard aan het oor en riep: ‘Dan zal ik het langer maken!’ Meestal kwam daar een vechtpartij van, en dat was wat Goro wilde. Maar er waren twee elementaire zaken waarover de kinderen Sakagawa geen grapjes toestonden. Niemand mocht hen Jappen noemen. Dit was voor de Japanners zo’n beledigend woord dat het gewoon niet kon worden geduld want in heel Amerika werd het gebruikt in krantenkoppen en spotprenten om gluisperige kereltjes met vooruitstekende tanden aan te duiden. Geen haole kon begrijpen waarom de Japanners zo fel tegen het gebruik van dit woord gingen. Evenmin wilden zij scheefogen genoemd worden. Ze zeiden: ‘We hebben helemaal geen scheve ogen! Ze lijken alleen maar scheef omdat wij geen plooi in onze oogleden hebben.’ Maar daarin hadden ze natuurlijk ongelijk. De oogjes van Reiko-chan stonden alleraardigst scheef, vlak bij haar neus en naar de ooghoeken wat ondeugend omhoog. Zij kwam met een van hun leukste spelletjes thuis. Ze zette twee vingers in de hoeken van haar

mooie oogjes, trok ze op en zong dan: ‘Mijn moeder is een Japanse.’ Dan trok ze ze ver naar beneden en kirde: ‘En mijn vader is een Chinees.’ Daarna zette ze haar wijsvingers op het midden van haar wenkbrauwen en haar duimen midden onder haar ogen, sperde ze wijd open en schreeuwde: ‘Maar ik ben voor honderd procent Amerikaan.’ Toen Kamejiro dit grapje voor het eerst zag, gaf hij zijn dochter een standje en vermaande hij haar: ‘Waar je in je leven het meest trots op moet zijn is dat je een Japanse bent. Daar mag je nooit om lachen.’ Tegelijkertijd voelde hij echter vaag aan dat zijn gezin met de komst van de kinderen te maken had gekregen met waarden die elkaar tegenspraken en uitsloten: hij stuurde zijn kinderen naar Amerikaanse scholen zodat ze in het Amerikaanse leven zouden slagen; maar terzelfdertijd hield hij ze op een Japanse school zodat ze op een eventuele terugkeer naar Japan voorbereid zouden zijn. De kinderen voelden die tegenstrijdigheid: op een dag kwam Goro na de lessen op de Amerikaanse school direct naar huis en ging niet naar de Japanse onderwijzer. Kamejiro ontving hem met de vraag: ‘Waarom ben je thuis?’ ‘Ik ga niet meer naar de Japanse school.’ Kamejiro bleef kalm en vroeg geduldig: ‘Waarom niet?’ ‘Ik wil geen Japanner zijn. Ik wil Amerikaan zijn.’ Even stond Kamejiro met de handen in de zij om zich te beheersen maar dat kon hij niet lang uithouden. Plotseling greep hij zijn oudste zoon vast, tilde hem op, nam hem onder zijn arm en rende woedend met hem naar de tempel. Daar boog hij plechtig voor de priester met zijn zoon nog onder zijn arm; toen smeed hij de jongen te midden van de leerlingen. ‘Hij zegt dat hij geen Japanner wil zijn,’ stamelde hij woedend, boog en ging weg. De grote priester kwam langzaam overeind en greep naar zijn stok. Op blote voeten liep hij stil naar de plek waar Goro op de tatami lag en begon de jongen genadeloos af te ranselen. Toen hij daarmee klaar was, liep hij plechtig naar de lessenaar terug, ging behoedzaam op de grond zitten en riep

met trillende stem: ‘Sakagawa Goro, wat zijn de belangrijkste wetten van het leven?’ ‘Liefde voor het vaderland. Liefde voor de keizer. Eerbied voor de ouders.’ Zelfs in hun namen voelden de Japanse kinderen dat zij voortdurend in tegengestelde richting werden getrokken. Op de Amerikaanse school heette hij: Goro Sakagawa, op de Japanse: Sakagawa Goro. En toen de aframmeling voorbij was, wachtte Goro op een gelegenheid om zijn broer Tadao in het oor te fluisteren: ‘Ik ga nooit meer terug naar Japan.’ ‘Wie praatte daar?’ vroeg de priester op scherpe toon. ‘Ik,’ antwoordde Goro. Liegen zou iets ondenkbaars voor hem geweest zijn. ‘Wat zei je?’ ‘Ik zei dat ik, als ik volwassen ben, nooit meer terug zal gaan naar Japan.’ Dreigend greep de priester opnieuw naar de stok en deze keer kreeg Goro er nog langer en nog erger van langs. Tenslotte vroeg hij: ‘Ga je nu terug naar Japan?’ ‘Nee,’ antwoordde Goro koppig. Die avond zei de priester tegen Kamejiro: ‘Zo’n jongen kunnen we op de Japanse school niet hebben. Hij mist de ware geest.’ ‘Maandag komt hij weer terug,’ zei Kamejiro onderdanig en hij boog voor de man die geestelijk zijn meerdere was. ‘Geloof me, Sensei, hij komt terug.’ Dat gebeurde op woensdagavond; maar toen Goro met zijn blauwe plekken aanstalten maakte om naar bed te gaan, greep zijn vader hem rustig bij de hand en zei: ‘O nee! Vannacht ga jij niet slapen.’ ‘Maar ik moet morgen naar school,’ zei Goro.

‘Nee. Voor jou is er geen school meer. Vannacht begin je met mij aan het werk te gaan.’ En Kamejiro liet de jongen zich warm aankleden en nam hem die nacht mee op zijn ronde voor het schoonmaken van toiletten. Goro schrok van het werk dat zijn vader deed, van de vernedering ervan, van de manier waarop laat rondstrompelende dronkenlappen met hem spotten, van de stank. Maar de kleine Kamejiro met de kromme benen zei niets. Hij nam zijn zoon mee, deed zijn werk en tegen het aanbreken van de dag namen de twee

nachtelijke zwervers hun warme bad en ontbeten toen de andere kinderen naar school gingen. Ook op donderdag-, vrijdag- en zaterdagavond ging de jonge Goro mee toiletten schoonmaken totdat hij er zich zo beroerd van voelde dat hij zelfs bang was naast zijn vastberaden vader te lopen. Toen op zondagmorgen de schitterende tropische zon boven Kaap Diamant opging, zei Kamejiro tegen zijn zoon: ‘Zo moeten mensen werken die geen opleiding genoten hebben. Ben je bereid je verontschuldigen aan te bieden aan de priester?’ ‘Ja.’ ‘En ben je bereid je best te doen... op beide scholen?’ ‘Ja.’ Op maandagmiddag nam Kamejiro Goro mee terug naar de tempel en hij stond in de deuropening toen zijn zoon tegenover alle leerlingen verklaarde: ‘Ik bied alle mensen van Japan mijn verontschuldigen aan voor wat ik vorige week woensdag heb gezegd. Ik bied u, Sensei, mijn verontschuldigen aan voor mijn slechte gedrag. Ik bied u, vader, mijn verontschuldigen aan dat ik zo’n ondankbare zoon ben geweest.’ ‘Ben je nu bereid weer terug te gaan naar Japan?’ vroeg de priester. ‘Ja. Sensei.’ ‘Ga dan maar zitten. Dan gaan we door met de les.’ Na die ervaring waren er geen strubbelingen meer met de kinderen Sakagawa. Er was één onderdeel van de opvoeding dat Kamejiro aan niemand anders kon overlaten. Wanneer hij met zijn gezin een wandelingetje door de Kakaakowijk maakte, lette hij goed op, af en toe greep hij met zijn rechterhand zijn linkerpols en dan begrepen zijn kinderen het. ‘Is dat er een?’ vroegen de jongens. ‘Dat is er een,’ antwoordde Kamejiro met hese, ontzette stem. Op die manier leerden de Sakagawa’s de mensen uit Eta herkennen: die onreine wezens die op Hawaï waren binnengedrongen. Mevrouw Sakagawa vertelde Reiko-chan over het ergste dat een meisje kon overkomen: ‘Er was een meisje in de Kakaakowijk dat Itagaki heette. Zonder dat ze het besefte trouwde ze met iemand uit Eta. Haar familie moest van de schande naar een ander eiland verhuizen.’ Er waren methoden

waardoor een zichzelf respecterend gezin zich tegen mensen van Eta kon beschermen en Kamejiro zei dikwijls tegen zijn kinderen : ‘Als jullie gaan trouwen, ga ik naar de detective en hij zal mij vertellen of de andere partij van Eta of Okinawa komt.’ Er waren twee van dergelijke detectives op Hawaï en aangezien zij dossiers over elke Japanse familie bijhielden, waren er weinig van Eta of Okinawa die zij niet kenden. Zij vroegen veel geld voor hun diensten maar aangezien zij toekomstige bruiden en bruidegoms in staat stelden de schande van een verkeerd huwelijk te vermijden, waren de mensen over het algemeen gaarne bereid hun honorarium te betalen. Toen Reiko-chan de leeftijd bereikte waarop zij naar de middelbare school zou moeten, werd de aandacht van haar vader van de mensen van Eta afgeleid en op een zaak van meer direct belang gevestigd. De haole burgers van Hawaï, die ernstig verontrust waren over het afschuwelijke Engels dat op de scholen werd gesproken, vroegen gezamenlijk om minstens één school op elk eiland waar de kinderen behoorlijk Engels zouden leren spreken. Door dit streven ontstond de zogenaamde Engelse school. Om toegelaten te worden moest een kind mondeling examen afleggen om te bewijzen dat hij goed Engels sprak en dat hij dus de taal van zijn klasgenoten, die gewoonlijk probeerden toegelaten te worden op een universiteit op het vasteland, niet kon bederven. Dit uitgangspunt van de Engelse school was verdienstelijk want op de andere scholen werden dikwijls helemaal geen eisen gesteld en gaven de leraren soms zelfs les in barbaars Engels. De manier waarop de leerlingen voor deze betere scholen echter werden geselecteerd was een van de meest schaamteloze vertoningen die ooit op de eilanden is voorgekomen. De plantage-eigenaren lieten al spoedig merken dat zij leraren die te veel kinderen van oosterse afkomst op de bevoorrechte scholen toelieten niet graag zagen. Daardoor werden de scholen automatisch dure privéscholen met betere

faciliteiten die vrijwel uitsluitend haole kinderen aannamen hoewel zij met belastinggelden werden betaald. Deze discriminatie was gemakkelijk door te voeren want de leraren die de kandidaten moesten examineren kregen de aanwijzing elk kind af te wijzen dat ook maar met het geringste accent sprak of één woord verkeerd gebruikte. Er ontstonden schandalige schijnvertoningen waarin leraren die wisten dat zij door plantage-eigenaren op de vingers gekeken werden Japanse en Filippinokinderen tests afnamen terwijl hun fouten al vaststonden voordat zij een mond hadden opgedaan. Er werden natuurlijk wel een paar zoons van oosterse doktoren en advocaten toegelaten om te voorkomen dat het misbruik van het belastinggeld al te duidelijk zichtbaar zou worden, maar in de meeste gevallen werd de Engelse school de zoveelste methode om de oosterlingen op de plantages te houden waar zij geacht werden thuis te horen. Zoals Hoxworth Hale het uitdrukte toen hij als lid van de Onderwijsraad de oprichting van de scholen aanmoedigde: ‘We moeten landarbeiders geen opleiding geven die uitgaat boven hun mogelijkheden.’ In Honoloeloe heette de Engelse school de Jeffersonschool. Het was een prachtige onderwijsinstelling met geweldig mooie sportvelden en laboratoria en met uitstekende leraren. Met grote bezorgdheid keken Japanse vaders als Kamejiro Sakagawa naar de uitslagen van de eerste toelatingsexamens op de Jeffersonschool. Er werden bijna geen Japanse kinderen toegelaten en Kamejiro waarschuwde: ‘Kijk maar, luie kinderen die niet willen studeren! Niemand van jullie vrienden komt op die goede school! Maar jullie wél omdat jullie van nu af aan twee maal zo hard gaan studeren als vroeger. Hij stelde een vernuftig programma op. Elke zondag woonden zijn vijf kinderen twee verschillende christelijke kerkdiensten bij en luisterden naar de predikant die goed Engels sprak. Bij elke gratis toegankelijke lezing waren Kamejiro en zijn vijf kinderen aanwezig. Wat er gezegd werd kon hij niet begrijpen,

maar als hij met zijn jonge leerlingen thuiskwam, ging hij met hen in een kring zitten en liet hen steeds weer herhalen wat de spreker had gezegd en met dezelfde intonatie. Het duurde niet lang of Reiko-chan en Goro kenden goed Engels. De kinderen Sakagawa hadden nu wel het toppunt van gespletenheid in hun opleiding bereikt: op de Amerikaanse school leerden zij dat alle mensen gelijk waren maar hun vader bleef hun leren wie er uit Eta en uit Okinawa kwamen. Op hun Japanse school leerden zij beschaafd Japans en kregen zij slaag als zij fouten maakten, maar 's avonds oefenden zij elkaar om goed Engels te leren. Hun ouders kenden weinig Engels maar ze stonden erop dat hun kinderen met elkaar in die taal spraken. Het was een dwaze, tegenstrijdige wereld maar er was ook nog een veilige toevluchtshaven: wanneer ze met andere kinderen zoals zijzelf waren, spraken zij alleen een ruw, plat Engels dat klonk als het breken van de golven op het strand. Toen Reiko-chan een meisje van twaalf was, met lange benen en fonkelende ogen, maakte ze zich op om haar uiterst belangrijke mondelinge examen af te leggen om op de bevoorrechte Jeffersonschool te worden toegelaten. Haar ouders hadden haar met extra zorg gewassen, haar een witte plooirok aantrokken en haar schoenen gepoetst. Kamejiro wilde met haar meegaan, maar zij vroeg hem dringend dat niet te doen. Toen ze echter op de Jeffersonschool aankwam, bleek dat hij wel met haar mee had moeten komen. Zij rende naar huis terug om hem op te halen en toen haar moeder zag hoe warm ze zich daarbij gelopen had, stopte die haar opnieuw in bad. En met haar vaders onzekere hand in de hare liep ze naar de Jeffersonschool terug. Daar keek een lerares Reiko's rapport van de basisschool in en las: 'Reiko Sakagawa. Cijfers: uitstekend. Kennis van Amerikaanse zeden en gewoonten: uitstekend. Engels: uitstekend.' De lerares glimlachte en gaf het rapport goedkeurend door aan de twee andere leden van de commissie, maar één van hen had een tweede rapport over het

meisje Sakagawa naast zich liggen; daar stond alleen maar in: ‘Vader maakt toiletten schoon.’ ‘Hoe breng je je tijd deze zomer door?’ vroeg de eerste lerares. Met zachte, heldere stem gaf Reiko-chan antwoord en lette daarbij zorgvuldig op de uitspraak van elke lettergreep: ‘Ik help mijn moeder met wassen. En op zondag ga ik naar de kerk. En als we gaan picknicken, help ik mijn broertjes aankleden.’ De drie leraressen waren onder de indruk van de precisie waarmee het meisje sprak. Kennelijk was zij een meisje dat thuishoorde op de beste scholen die er bestonden. De eerste lerares stond op het punt de officiële aantekening ‘toegelaten’ op te schrijven toen de derde lerares fluisterde: ‘Heb je dit gezien? Haar vader?’ Het vernietigende document ging van hand tot hand en de leraressen knikten. ‘Afgewezen,’ schreef de eerste. Toen legde zij Reiko-chan vriendelijk glimlachend uit: ‘We laten je niet op de Jeffersonschool toe, meisje. We vinden dat je wat té nadrukkelijk spreekt... Alsof je het uitje hoofd geleerd hebt.’ Beroep was niet mogelijk. Kamejiro en zijn begaafde dochter werden uitgeleide gedaan en in het zomers zonlicht vroeg de vader in het Japans: ‘Ben je toegelaten?’ ‘Nee,’ zei ze en wanhopig probeerde ze niet in tranen uit te barsten. ‘Waarom niet?’ vroeg de vader pijnlijk getroffen. ‘Ze zeiden dat ik te langzaam sprak,’ legde zij uit. Niet Reiko-chan maar Kamejiro begon te huilen. Hij keek naar de mooie school, naar het prachtige terrein er omheen en hij beseftte wat een grote kans zijn gezin verspeeld had. ‘Waarom? Waarom?’ vroeg hij. ‘Thuis ratel je aan één stuk! Waarom praat je vandaag dan langzaam?’ ‘Ik wilde erg zorgvuldig spreken,’ legde Reiko-chan uit. Kamejiro dacht dat zijn dochter door een opzettelijke fout ten opzichte van het gezin tekort geschoten was, en hij werd kwaad. Hij hief zijn arm op om haar een afstraffing te geven, maar toen zag hij dat zij tranen in haar ogen had. In plaats van haar te straffen, zoals hij van plan was geweest boog hij zich voorover en omhelsde haar. ‘Zit er maar niet

over in,' zei hij. 'Goro zal wel toegelaten worden. Misschien is dat zelfs beter omdat hij een jongen is.' Toen pakte hij zijn dochter liefderijk bij de hand en zei: 'We moeten ons haasten,' en uit de reden waarom hij zich haastte bleek hoezeer hij in de war was: eerst probeerde hij Reiko-chan op de Jeffersonschool te krijgen zodat zij méér Amerikaanse kon worden, nu snelde hij naar huis om haar een kimono te laten aantrekken zodat ze samen met haar broertje kon laten zien dat ze voor altijd Japanse was. Het was namelijk de verjaardag van de keizer en de Japanse kolonie zou bijeenkomen in de Japanse school. Van elk gezin dat binnenkwam bogen de ouders bijna tot de grond voor het portret van de doorluchtige keizer. Daarna gingen zij met hun kinderen naar de hun aangewezen plaats op de tatami waar zij op hun hurken gingen zitten. Om elf uur verscheen de leraar met een lijkleek gezicht, zo zwaar was zijn verantwoordelijkheid die dag. Een gewezen legerofficier stond op en zei: 'Als in Japan vandaag de leraar één woord van de Keizerlijke Proclamatie verkeerd uitspreekt of één keer hapert, is hij verplicht harakiri te plegen. Laten we dus goed opletten als we de onsterfelijke woorden van keizer Meiji horen over wat ons tot een goed Japanner maakt.' Langzaam, moeizaam, begon de leraar te lezen. In het Japanse leven was de Keizerlijke Proclamatie iets heel speciaals waarmee niets in de westelijke naties vergeleken kon worden. De Proclamatie was in 1890 begonnen als een eenvoudige mededeling over de toekomstige Japanse onderwijspolitiek, maar de mensen hadden de heldere omschrijving van goed burgerschap zo aantrekkelijk gevonden dat die tot een permanente instelling werd gemaakt. Kinderen en soldaten moesten de Proclamatie uit het hoofd leren en leven volgens de daarin gegeven voorschriften. Het stuk sprak over vaderlandsliefde, over volledige onderwerping aan de goddelijke wil van de keizer en gehoorzaamheid aan alle gezagdragers. In een prachtige taal gaf de Proclamatie een verbijsterende kijk op het leven en

Japan was sterk geworden door er zich nederig aan te onderwerpen. Toen de leraar klaar was met het voorlezen van de schrikwekkende woorden, parelden er grote zweetdruppels op zijn voorhoofd. Ieder onder zijn gehoor had zijn toewijding aan Japan vernieuwd en was bereid zijn leven te geven op bevel van de keizer. De legerofficier stond op en zei: ‘Laten we terugdenken aan Japan!’ En allen bogen en dachten aan dat verre, lieve, mooie land. De mensen gingen nu naar buiten waar een strijdperk was uitgezet. Twee enorme kerels die op bezoek waren uit Japan stonden daar te wachten met alleen een lendendoek om. Nadat de priester een gebed over hen had uitgesproken, gingen zij elk naar hun hoek van het strijdperk en grepen handenvol zout dat zij over de mat strooiden waarop ze zouden gaan worstelen. Kamejiro fluisterde tot zijn aandachtig toekijkende jongens: ‘Haoles die zeggen dat Japanners kleine kereltjes zijn, zouden deze mannen eens moeten zien!’ De voorbereidingen vonden met de grootste zorgvuldigheid plaats en duurden veertig minuten. Toen vlogen de twee reuzen bliksemsnel op elkaar af, kreunden, tilden elkaar op—totdat de een de ander over de grenslijn duwde. De Japanners juichten en barstten uit in vrolijk gelach toen twee van hun eigen dikkerds, mannen van de plantages, bijna naakt naar voren kwamen om hun eigen worstelwedstrijd te houden ‘s Middags reden ambtenaren van het consulaat vóór in een zwarte auto. Zij vertelden de toehoorders: ‘De toestand in Azië ontwikkelt zich ongunstig. Wij worden opnieuw bedreigd door de kwade wil van China en we kunnen niet zeggen welke voorzorgsmaatregelen onze verheven keizer misschien zal moeten nemen. Op deze plechtige dag moeten wij ons leven opnieuw toewijden aan het land dat we liefhebben.’ Ze zeiden nog veel meer over de onheilspellende gebeurtenissen die het moederland bedreigden, maar niemand was er erg duidelijk over waaruit het gevaar bestond. Er werd echter een collecte gehouden om de keizer in dit uur des

gevaars te helpen en de Sakagawa's gaven geld dat bestemd was voor een nieuwe jurk voor Reiko-chan. Zij mocht de munten in de bus doen en zij huiverde van liefde voor Japan toen zij dat deed. Nu gingen de feestvierders naar het grote plein in de Kakaakowijk waar zij onder een waringinboom de oude Japanse rituele dansen uitvoerden. Een belangrijk aandeel in deze dansen hadden de kinderen, die met trage bewegingen heen en weer wiegden waarbij hun kleurige kimono's in de zachte avondwind zweefden. Een groep oudere dames die deze dansen in dorpen, duizenden mijlen van Hawaï verwijderd, hadden geleerd, stond met tranen in de ogen te kijken hoe de slanke Reiko-chan zich tussen de elegante figuurtjes bewoog. Een oude vrouw vroeg: 'Ik vraag me af of ze weet hoe mooi ze is. Zo'n smetteloze huid en zulke echt Japanse ogen!' Kamejiro, die deze prijzende woorden had gehoord, bloosde en zei tegen de vrouwen: 'Wij voeden Reiko-chan zó op dat ze, als ze teruggaat naar Japan, als een goede Japanse zal worden beschouwd.' 'Dat is zij nu al,' zeiden de vrouwen goedkeurend. Toen de viering van de verjaardag van de keizer voorbij was, keerde de oude verwarring weer terug en Kamejiro waarschuwde zijn zoons: 'Deze heilige dag moet jullie eraan herinneren hoe belangrijk het is dat wij met ons gezin naar Japan terugkeren,' in één adem dóór met: 'Jullie hebben gezien, jongens, dat Reiko-chan niet op de Jefferschool gekomen is. Zorg dat jullie er wél komen.' Zo werd de kleine hut van Sakagawa een opleidingsinstituut waar alle kinderen Engels spraken. Reeds in zijn eerste jaar bleek de Jefferschool een succes. Door betere leraren en betere faciliteiten beloofde de school mensen af te leveren die uitstekend waren in Engels en die op de scholen op het vasteland ongetwijfeld goede cijfers zouden krijgen. Enkele plantage-eigenaars begonnen zich af te vragen of de Engelse scholen misschien niet té goed waren. Hoxworth Hale merkte op: 'Waarom krijg je op de Jefferschool een

bijna even goede opleiding als op Punahou? Een staatsschool hoeft niet zó goed te zijn.’ Maar er waren nog andere, serieuzere, protesten, want in arbeiderskringen was men gaan begrijpen dat hun kinderen niet tot de betere scholen werden toegelaten, hoe goed ze ook in Engels waren. Enkele radicale arbeidersleiders zeiden al: ‘Wij betalen belasting voor die fijne scholen om die mensen les te geven die deze scholen niet nodig hebben. Onze eigen kinderen zouden naar deze scholen moeten gaan, want dan zouden de verschillen tussen de verschillende bevolkingsgroepen ook verdwijnen.’ Als Kamejiro soms ‘s avonds naar Reiko-chan zat te luisteren die haar broers Engels leerde, dacht hij: ‘Iedereen op Hawaï heeft het beter dan de Japanners. Kijk bijvoorbeeld naar die verdomde familie Kee. Die mensen hebben grote winkels en hun zoons gaan naar Punahou. Toen de Chinezen naar Hawaï kwamen, ging alles gemakkelijk: Nu was het Goro’s beurt zijn geluk te beproeven om op de Jeffersonschool te komen. Net als zijn zusje meldde hij zich vooreen jury van drie leraressen en net als zij bracht hij een zeer goed rapport mee: ‘Cijfers: uitstekend. Gedrag: goed. Kennis van Amerikaanse zeden en gewoonten: uitstekend. Engels: uitstekend. Deze jongen heeft een bijzondere aanleg voor geschiedenis.’ Het examen begon en hij gaf de leraressen in vloeiende bewoordingen een uiteenzetting over de Burgeroorlog. Het zag ernaar uit alsof zij hem zouden moeten toelaten tot een van de leraressen een methode toepaste die doeltreffend was gebleken om de kennis van het Engels bij een kind precies te toetsen. Ze pakte langzaam een stuk papier op en scheurde het in tweeën. ‘Wat deed ik met dit stuk papier?’ vroeg ze. ‘U brak het,’ zei Goro prompt. Opnieuw scheurde de lerares het papier door en vroeg: ‘Wat heb ik er dit keer mee gedaan?’ ‘U hebt het weer gebroken,’ zei Goro. ‘Het spijt ons,’ zei het hoofd van de commissie. ‘Ze heeft het papier gescheurd. Het woord is: “scheuren.”’ ‘En Goro werd afgewezen. 1’oen zijn vader het

nieuws hoorde, vroeg hij dom: ‘Hoe was dat woord ook weer?’ Goro legde uit: ‘Ik zei: “gebroken” toen het “gescheurd” had moeten zijn.’ ‘Gebroken,’ riep Kamejiro smartelijk. ‘Gebroken.’ Hij kende het woord niet maar hij was woedend dat zijn zoon het verkeerd had gebruikt. Hij begon hem te slaan en riep: ‘Hoeveel keer heb ik je gezegd dat je niet “gebroken” mag zeggen? Sufferd! Stomme jongen!’ Hij bleef zijn zoon slaan en besepte niet dat als het niet het woord ‘gebroken’ was geweest, er wel een ander zou zijn gevonden; de kinderen van een Japanner die toiletten schoonmaakte hoorden immers niet op de Jefferschool.

In 1936 stond Kamejiro Sakagawa voor een uiterst moeilijke beslissing, want het werd duidelijk dat zijn grote plan om vijf kinderen een opleiding te geven van de kleuterschool tot en met de universiteit niet uitvoerbaar was. De hardwerkende mensen hadden gewoon het geld niet om zo door te gaan. Het was daarom noodzakelijk dat althans een paar van de kinderen van school afkwamen en zouden gaan werken; en gesprekken over de verschillende mogelijkheden die voor de Sakagawa’s open stonden hielden het gezin vele nachten wakker. Het was niet Kamejiro’s schuld. Hij had zijn vier jongens op school kunnen houden en tegelijkertijd Reiko-chan een universitaire studie kunnen laten beginnen, als het nieuws uit China niet steeds slechter was geworden. Er bereikten de Japanse kolonie telkens weer berichten, hetzij via de priester op de Japanse school, hetzij via ambtenaren van het consulaat, dat de keizer zich voor de ernstigste crisis in de Japanse geschiedenis gesteld zag. ‘Deze heilige man,’ galmde de priester, ‘probeert ‘s nachts te slapen met de last van heel Japan op zijn schouders. Het allerminste dat u kunt doen is ons leger op zijn zegetocht door China steunen.’ Het leger stond steeds op het punt de overwinning te behalen en de Japanse nieuwsberichten

gaven zeker elke week de inneming van een nieuwe provincie, maar de Japanse strijdkrachten schenen nooit ergens aan te komen; en in augustus van dat jaar gaf de consulaire ambtenaar een korte verklaring uit: 'Ik heb van deze eilanden vijftigduizend dollar nodig om het Japanse leger te helpen redden.' De Sakagawa's droegen zeventig dollar daaraan bij en die avond kwam het gezin bijeen. 'Reiko-chan kan niet naar de universiteit,' zei Kamejiro kort. Het begaafde meisje, de voorzitter van de meisjesclub op McKinley en een van de besten van de klas, zat eerst met haar handen in haar schoot. Als goede Japanse dochter zei ze niets, maar Goro nam het voor haar op. 'Ze weet meer dan iemand anders van ons. Ze moet naar de universiteit toe. Dan kan ze onderwijzeres worden en ons bij onze opleiding helpen.' 'Meisjes trouwen,' betoogde Kamejiro rustig. 'Knappe meisjes trouwen zeker, en dan zijn opleiding en inkomen verloren.' 'Ze zou kunnen beloven dat ze niet trouwt,' stelde Goro voor. 'Jongens hebben een opleiding nodig,' beweerde Kamejiro, 'hoewel ik niet kan begrijpen waarom jij en Tadao er niet in geslaagd zijn op de Jeffersonschool te komen. Zijn jullie dan stom? Waarom leren jullie niet goed Engels spreken?' raasde hij in het Japans. 'Als jeblieft,' smeekte het aardige meisje. 'U hebt gezien dat alleen de zoons van mensen die de planters graag mogen op de goede scholen komen.' Kamejiro keek zijn dochter aan. Hij schrok, hij walgde van de gedachte die zij had geopperd. 'Is dat waar?' vroeg hij. 'Natuurlijk is dat waar,' antwoordde Reiko-chan. 'En Minoru en Shigeo zullen er ook niet op komen.' 'Het is toch best op McKinley,' snauwde Goro ter verdediging van het wonderlijke konijnenhok dat de naam 'school' droeg; daar gingen oosterlingen, Portugezen en minder bemiddelde blanken naar toe. Het was een heel geschikte school waar men er prat op ging tot zelfs in de klas toe een barbaars Engels te spreken. Velen onder de politieke leiders van de eilanden kwamen van deze school, alleen de grote zakenlui niet. Een

jongen kon op McKinley een gebroken kaak oplopen omdat hij goed Engels sprak, maar hij kon er ook een goede opleiding krijgen, want de school had altijd toegewijde onderwijzers, die graag zagen dat begaafde jongens als Goro vooruit kwamen. ‘Houd maar op over McKinley,’ zei Kamejiro tegen zijn kinderen. ‘Wat voor soort werk kan Reiko-chan krijgen om zoveel mogelijk te verdienen?’ ‘Laat haar drie jaar werken, dan kunnen Tadao en ik een baan zoeken,’ stelde Goro voor, ‘en kan zij naar de universiteit gaan.’ ‘Nee,’ zei Kamejiro. ‘Ik heb gezien dat als jongens met studeren ophouden, zij nooit meer opnieuw beginnen. Reiko-chan moet van nu af gaan werken.’ Het stille meisje stond nu het huilen nader dan het lachen en haar broer zag haar schouders schokken. Goro, een grote potige jongen, groter dan zijn vader, ging naar zijn zus toe en legde zijn hand op haar arm. ‘Pap heeft gelijk,’ zei hij in het Engels. ‘Jij trouwt. Zo’n knap meisje als jij.’ ‘We spreken hier Japans!’ berispte Kamejiro hem. ‘Ga zitten. Nu, wat voor soort werk?’ ‘Ik zou typiste kunnen worden,’ stelde Reiko voor. ‘Voor Japanse typistes betalen ze niets,’ antwoordde Kamejiro. ‘Kan ze niet bij een dokter gaan werken?’ vroeg Tadao. Hij was een slanke, pezige jongen, groter dan Goro, maar lang zo ruw niet. ‘Dat betaalt goed.’ ‘Daar moet ze een opleiding voor hebben en we hebben geen geld,’ antwoordde Kamejiro. Hij wachtte even, bijna bang om openlijk te zeggen waar hij aan dacht. Toen vermande hij zich en zei: ‘Ik heb met Ishii-san gesproken en hij zei ...’ ‘Asjeblijft vader!’ vielen de jongens hem in de rede. ‘Ishii-san niet! Als je luistert naar wat hij zegt...’ ‘Ishii-san is gek,’ lachte Reiko-chan. ‘Dat weet toch iedereen.’ ‘Ons gezin heeft verplichtingen tegenover Ishii-san,’ zei Kamejiro met nadruk. Hij gebruikte die uitdrukking dikwijls, maar hij had de kinderen nooit uitgelegd waarom zij tegenover het merkwaardige mannetje wiens ideeën van jaar tot jaar vreemder werden, verplichtingen hadden. ‘En Ishii-san zei dat

de gemakkelijkste manier voor een Japanner om veel geld te verdienen is ...’ Hij zweeg veelbetekenend. ‘Stelen,’ schertste Goro in het Engels. Zijn vader wist dat er iets oneerbiedigs was gezegd, maar hij wist niet wat, daarom deed hij of hij zijn zoon niet hoorde. ‘Ishii-san leent me het geld,’ zei Kamejiro zenuwachtig en opgewonden, ‘en dan ga ik een kapperswinkeltje openen in de Hotelstraat waar de matrozen komen. En daar zullen alleen maar kapsters in werken.’

Langzaam, aangegrepen door een onzegbare schrik keken de vier jongens naar hun knappe zusje. Zij zat in een hoek en keek naar haar moeder die rijst waste. Ze bleef zwijgen, maar de kleur trok uit haar wangen weg; ze begreep dat ze in de naaste toekomst niet naar de universiteit of in de verpleging zou gaan of stenografie zou leren; ze zou kapster worden. Ze wist dat er al een kapperswinkel met vrouwelijk personeel in de Hotelstraat was en de mannen kwamen er op af. De eigenaar van de winkel (wie dat ook mocht zijn) verdiende veel geld en de meisjes kregen fooien. ‘Maar wat voor meisjes zijn dat?’ dacht Reiko. ‘Ze hebben nauwelijks lagere school.’ ‘Daarom heb ik Sakai-san gevraagd of hij zijn dochter Chizuko bij mij zou willen laten werken,’ vertelde Kamejiro, hoop uitstralend,’ en hij zei “ja”, als ik goed op haar let en er voor zorg dat zij niet te veel met vreemde mannen aanpapt. En Rumiko Hasegawa komt ook bij ons werken, zodat we met drie stoelen en met mij om te vegen en schoenen te poetsen het heel goed moeten kunnen redden.’ Onverwacht begon Goro te huilen. Toen zijn vader vroeg: ‘Wat mankeert eraan?’ mompelde de zestienjarige jongen: ‘Reiko-chan is de beste van ons allemaal.’ ‘Dan zal ze bereid zijn eraan mee te helpen dat haar broers hun opleiding krijgen,’ zei Kamejiro rustig. Nu nam de moeder het woord vanuit de hoek waar zij met het eten bezig was en zei: ‘Het is de plicht van een Japans meisje haar familieleden te helpen. Ik hielp de mijne toen ik jong was en ik ben er een betere vrouw door geworden. Als Reiko-chan hard

werkt en haar eigen geld verdient, zal zij het méér waarderen wanneer haar man haar iets geeft om het aan haar kinderen te besteden. Het is haar plicht.’ ‘Maar kapster!’ riep Goro tussen twee snikken door. ‘Als kapster zal ze meer geld verdienen,’ antwoordde zijn moeder. Goro liep naar zijn zus en sloeg zijn arm om haar heen. ‘Wanneer ik advocaat word en een miljoen dollar verdien,’ zei hij in rad Engels, ‘is dat allemaal voor jou.’ De tranen stroomden hem over de wangen. Toen begon Tadao, die het uitstekend deed op school, zij het niet zo goed als zijn zus in dezelfde klassen, ook te huilen en beide jongens—die wisten dat hun zus ervan gedroomd had onderwijzeres te worden—snikten. Dit was te veel voor Kamejiro wiens wrede plicht het was geweest deze beslissing te nemen en hij merkte dat ook hem de tranen over de wangen rolden. Alleen mevrouw Sakagawa hilde niet. ‘Het is haar plicht,’ verzekerde zij haar snikkend manvolk, maar toen zag zij de tranen in de ogen van haar knappe dochter en zij kon het feit niet meer verhelen dat de plicht dikwijls te zwaar is om te dragen. Ze trok het meisje naar zich toe en hilde. De kapperswinkel van Kamejiro Sakagawa was een geweldig succes. Hij werd precies geopend in de tijd waarin de Amerikaanse militaire installaties op Hawaï sterk werden uitgebreid. De marinemensen van Pearl Harbor en de soldaten uit de Schofieldkazerne kwamen allemaal naar de Hotelstraat om daar door plaatselijke kunstenaars getatoeëerd en door kapsters geschoren te worden. Maar de voornaamste reden waarom het Kamejiro goed ging was de kristalachtige schoonheid van de drie Japanse meisjes die in zijn kapperswinkel werkten. Zij hadden een olijfkleurige huid, donker haar en vriendelijke ogen en zij zagen er bijzonder aantrekkelijk uit in hun gesteven witte jassen die zij zorgvuldig schoon hielden. Dikwijls kwamen er mannen zich een beetje laten bijknippen, maar eigenlijk kwamen ze om naar de meisjes te kijken, want het was een dubbele sensatie

geknipt te worden door een vrouw die bovendien Japane was. En het duurde niet lang of vaste klanten wilden afspraken met de meisjes maken. Dan kwam Kamejiro in actie. Kort na de opening van zijn kapperswinkel had hij zijn meisjes geleerd klanten die hun benen probeerden te voelen met hun schaar te prikken. Hij liet hun ook zien dat een van de beste methoden om van lastige vrijers af te komen was de man een warme handdoek op het gezicht te drukken precies op het moment waarop hij zijn voorstellen deed. Hij spoorde zijn meisjes ook aan taaie Don Juans te ontmoedigen door hen even met het scheermes te raken, vooral in het oorlelletje waar het behoorlijk bloedde. Dit had echter dikwijls een averechts effect: de meisjes hadden daar gewoonlijk spijt van. Ze behandelden de gewonde klant met bloedstelpende middelen en vroegen zo lief: ‘Deed het pijn?’ dat de mannen nog vaker terugkwamen dan eerst. Tegen sluitingstijd stonden er iedere avond buiten in de Hotelstraat mannen op de meisjes te wachten, maar Kamejiro liet de meisjes groepsge wijze eerst naar het huis van Sakai lopen. Daar riep hij trots: ‘Sakai-san, hier is je dochter heelhuids terug.’ Dan ging hij naar de Hasegawa’s en riep: ‘Hier is Rumiko heelhuids terug.’ Op de drempel van zijn eigen huis deelde hij onveranderlijk zijn vrouw mee: ‘Ons meisje is weer veilig thuis.’ De Japane kolonie verbaasde er zich over dat het Kamejiro zo goed ging maar iedereen was het er over eens dat zijn dochter Reiko-chan een voortreffelijke kapster was.

In 1938, toen Goro voor het laatste jaar op McKinley zat, gebeurde er in het gezin Sakagawa iets zo onverwachts, iets zo verbazingwekkends dat het naar adem zat te happen. Op een middag, eind juli, kwamen drie mannen in blauwe pakken naar het huis in de Kakaakowijk en vroegen: ‘Mevrouw Sakagawa, waar is Tadao?’ Yoriko sprak maar weinig Engels, daarom zei

zij: 'Tadao niet hier.' 'Wanneer komt hij thuis?' vroeg een van de mannen die een stijve witte boord om had. 'Ik niet weten.' 'Vanavond?' 'Hontoni, hontoni,' knikte ze. 'Zeker.' 'Vraagt u hem hier op ons te wachten,' zeiden de mannen. En als ze geglimlacht hadden, zoals ze hadden moeten doen, zouden ze het gezin Sakagawa heel wat angst hebben bespaard. Dat deden zij echter niet want ze schrokken van mevrouw Sakagawa, die krom liep van het zware werk en nogal gerimpeld was; zij stonden haar net zo aan te staren als zij hen. Toen het gezin die avond bijeen was, draaide alles om mevrouw Sakagawa. Vier keer speelde zij haar rol die ze tijdens de onheilspellende ontmoeting van die middag gespeeld had en iedereen begon de zeventienjarige Tadao onder druk te zetten precies te vertellen wat hij misdreven had, want zij namen aan dat de mannen detectives waren. Er kwamen nooit andere haoles in blauwe pakken en met witte boorden om naar het huis van een Japanner dan detectives en geleidelijk begonnen de leden van het gezin Sakagawa zich te keren tegen de eerste Sakagawa die in moeilijkheden was gekomen. De afgrijselijke indrukwekkende rechtschapenheid van het Japanse gezin deed zich hier gelden en Reiko-chan riep: 'Maar Tadao! Wat heb je gedaan? Ik zie de hele dag tijdens mijn werk nietsnutten in de Hotelstraat. Hoort mijn broer daar ook toe?' 'Tadao!' riep Kamejiro uit en hij sloeg met zijn vuist op tafel. 'Wat heb je uitgevreten?' De lange, stille jongen kon geen antwoord geven maar zijn broer Goro riep: 'Jij met je dwaasheid. Stel je voor dat de politie je meeneemt. Dan is het met spelen in het McKinley team afgelopen. En ik schaam me dan het veld op te gaan. Zeg op! Wat heb je gedaan?' De onschuldige, verbijsterde jongen rilde voor de woede van zijn huisgenoten. Voor zover hij wist, had hij niets gedaan, toch waren de mannen geweest. Kamejiro, die verschrikkelijk hard gewerkt had om zijn gezin een keurig Japans gezin te laten zijn waarop Hirosjima trots kon zijn, zag

dat al zijn werk op niets was uitgelopen. Hij stamelde met zijn handen voor zijn gezicht: ‘Geen mens kan kinderen goed opvoeden.’ En zijn kin beefde van schaamte en verdriet. Er werd op de deur geklopt en de Sakagawa’s keken elkaar met wanhopige gezichten aan. ‘Jij gaat hier staan!’ fluisterde Kamejiro tegen zijn zoon terwijl hij hem op een plek liet gaan staan waar de mannen hem bereiken konden. Weglopen kwam in zijn gezin niet voor. Hij beet op zijn lip om de schande die hij voelde niet te laten merken en deed de deur open. ‘Meneer Sakagawa?’ vroeg de man. ‘Ik ben Hewlett Janders en dit is John Whipple Hoxworth en die meneer hierachter,’ en hij lachte ontspannen, ‘is Hoxworth Hale. Goedenavond.’ De drie belangrijkste zakenlieden van Hawaï kwamen de kleine kamer binnen, stonden even niet op hun gemak en lachten vriendelijk toen Reiko-chan in het Engels riep: ‘Jongens haal een paar stoelen.’ ‘Dat is een goed idee,’ zei de dikke Hewlett Janders lachend. ‘Machtig mooi huis hebt u hier, meneer Sakagawa. Je ziet zelden nog zulke mooie bloemen. U moet groene vingers hebben.’ Goro vertaalde dat vlug en Kamejiro boog. ‘Zeg hun dat ik van bloemen houd,’ zei hij. Goro vertaalde dit en zei verontschuldigend: ‘Vader schaamt zich voor zijn Engels.’ ‘Jij spreekt het in elk geval goed,’ reageerde Hewlett. ‘Jij bent zeker Goro?’ ‘Ja, meneer.’ De drie mannen keken hem goedkeurend aan en tenslotte zei Hewlett bij wijze van grapje: ‘Jij bent de knaap die we zoeken.’ Goro bloosde en Reiko-chan viel hem in de rede met de vraag: ‘We dachten dat u Tadao wilde spreken. Dit is Tadao.’ ‘Dat weten we, juffrouw Sakagawa. Maar over deze rekel zitten we in de zorgen.’ Even voelde iedereen de spanning. Niemand begreep precies wat er aan de hand was en niemand had enig idee wat er op deze vreemde bijeenkomst nu zou gaan gebeuren. Nu nam Hoxworth Hale, de oudste en deftigste van de bezoekers, het woord en zoals altijd probeerde hij meteen tot de kern van de zaak te komen. ‘Wij zijn een onofficieel oud-leerlingencomité

van Punahou. Wij hebben er schoon genoeg van ons team steeds weer onder de voet te zien lopen door eersterangs atleten als deze Goro hier. Jongeman, je hebt een prachtige toekomst vóór je. Basketbal, honkbal en vooral rugby. Als je ooit hulp nodig hebt, kom dan bij me.’ ‘U bent dus niet gekomen om een van ons te arresteren?’ vroeg Reiko-chan. ‘Hemeltje, nee!’ antwoordde Hale. ‘Hebben wij vanmiddag die indruk gewekt?’ ‘Mijn moeder heeft het niet begrepen ..’ begon Reiko, maar ze was zo opgelucht dat ze niet verder kon spreken. Ze drukte haar hand tegen haar mond om het trillen van haar lippen te stoppen en sloeg toen haar arm om Tadao heen. ‘Goeie genade, nee!’ vervolgde Hale. ‘Precies het tegendeel, juffrouw Sakagawa. We zijn integendeel zo onder de indruk van jullie gezin dat we vanavond hierheen gekomen zijn om je broer Tadao een beurs voor Punahou aan te bieden, omdat we zo’n snelle middenveldspeler als hij nodig hebben.’ Niemand zei iets. De ouders begrepen niet wat er aan de hand was en keken naar Goro voor de vertaling, maar voordat hij beginnen kon, sloeg de dikke Hewlett Janders zijn arm om de schouders van de jongen en zei: ‘We wilden jou ook wel, Goro, maar we dachten dat je misschien beter McKinley kunt afmaken omdat je al in de hoogste klas zit. Bovendien hebben we vrij goede aanvallers op school. Maar je moet één ding beloven. Als je tegen Punahou speelt, tackel je broer dan niet.’ ‘Ik scheur hem aan flarden als hij voor Punahou speelt,’ lachte Goro. ‘De afgelopen twee jaar hebben jullie ons in de pan gehakt,’ erkende Janders en hij gaf de jongen een vriendschappelijke por. Nu zei Tadao iets: ‘Hoe zou ik mijn opleiding op Punahou kunnen betalen?’ vroeg hij. ‘Nog afgezien van het schoolgeld, bedoel ik.’ ‘Je zult er twee jaar les krijgen,’ legde Hale uit, ‘en je hoeft noch het schoolgeld, noch voor boeken iets te betalen. Je kunt nu meteen een baan krijgen bij H&H om de formulieren te beheren. En helemaal los daarvan staat dat we je graag honderd dollar willen geven,

twintig nu en de rest later—voor kleren en dergelijke.’ John Whipple Hoxworth, een scherpzinnig en oplettend man, voegde daar meteen aan toe: ‘Zeg tegen je vader dat wij dit niet alleen doen omdat je een veelbelovende rugbyspeler bent, maar omdat we weten dat je een fijne knul bent. Als dat niet zo was, zouden we je niet op Punahou willen hebben.’

Hoxworth Hale zei: ‘Het zal niet zo erg gemakkelijk voor je zijn, jongen. Er zijn niet veel Japanners op Punahou. Je zult je er eenzaam voelen.’ Reiko-chan antwoordde voor haar broer: ‘Het is de beste school op de eilanden. Daarheen gaan is wel wat waard.’ ‘Dat vinden we ook,’ antwoordde Hale. De drie mannen gaven Tadao, de nieuwe leerling op Punahou, een hand. Toen de mannen weg waren, viel Kamejiro uit: ‘Wat gebeurde er allemaal?’ ‘Tadao is aangenomen op Punahou,’ legde de tolk uit. ‘Punahou!’ Die naam was in het gezin Sakagawa zelden genoemd. Het was een school die voor de Japanners niet bestond, een hemel voor de haoles, een land waarvan de toegang verboden was. Een Japanse jongen kon proberen op de Jeffersonschool te komen, en de afgelopen jaren was dat sommigen gelukt, maar Punahou! Kamejiro zat verbijsterd voor zich uit te kijken. ‘Wie heeft hem dan voorgesteld voor Punahou?’ mompelde hij. ‘Niemand. De school kwam naar hem toe omdat hij goede cijfers heeft en goed rugby speelt.’ ‘Hoe wil hij dat betalen?’ ‘Zij hebben hem al betaald,’ zei Goro, op het geld van Tadao wijzend. Op dat moment, toen Kamejiro naar de twintig dollar keek, kwam het hele gezin Sakagawa voor het eerst tot het besef, openlijk en eerlijk, dat de jongens waarschijnlijk niet naar Japan zouden terugkeren: zij zagen nu Tadao op Punahou, een van de beste scholen van Amerika, in dezelfde klas als de beste mensen van de eilanden. Hij zou er eindexamen doen en dan naar de universiteit gaan. Hij zou dokter of advocaat worden en in Amerika leven. En toen ze zich dit realiseerden, keken zij hem

aan en zij zagen hem voor altijd voor Japan verloren: dit was wat onderwijs vermocht.

De drie oudleerlingen die die avond Tadao in hun blauwe pakken een bezoek hadden gebracht hadden hem gewaarschuwd dat het leven op Punahou problemen zou geven, maar zij hadden de oorzaak van die problemen niet nader aangeduid. Die kwamen niet van de kant van Punahou waar Tadao's rugbyprestaties respect afdwongen maar van de kant van de Kakaakowijk waar de arme bevolking allang, wantrouwen tegen Tadao koesterde om zijn goede beheersing van het Engels. Nu werd hij openlijk als haole vriendje gebrandmerkt en in september werd hij zes keer overvallen door bendes uit de Kakaakowijk toen hij van de rugbytraining naar huis liep en zij tuigden hem flink af. 'We zullen je leren beter te zijn dan wij,' waarschuwden zij hem. Toen hij drie punten scoorde tegen een team dat in hoofdzaak uit Japanners en andere slecht Engels sprekende mensen bestond, ranselden zij hem meedogenloos af en riepen: 'Verdomde verrader! Wie denk je wel dat je bent om voor Punahou te spelen?' Tadao probeerde nooit hulp van Goro te krijgen. Deze afstraffing van de Kakaakowijk moest hij gewoon nemen. Hij leerde zijn handen voor zijn gezicht te houden zodat zijn tanden niet stukgeslagen werden en hij leerde al spoedig zijn voeten en knieën als afdoend wapen te gebruiken. Medio oktober kwam er een einde aan de aanvallen, vooral omdat McKinley met Goro als een van de voornaamste sterren een goed jaar had. Deze toestanden rond het rugbyspel in Honoloeloe hoorden tot de vreemdste afwijkingen in het gebied van de Stille Oceaan. Omdat Chinezen, Japanners en Filippino's dol op spelen waren en omdat haoles als Janders, Hoxworth en Hale steeds terugdachten aan hun roemrijke dagen op Punahou, waren de eilanden sportgek; en de gemakkelijkste manier om een krant

te verkopen was opgewonden verhalen over rugby of basketbal op te nemen. Omdat er geen universiteitsploeg was om zich op te concentreren, lette iedereen op de schoolclubs. Radiocommentatoren berichtten buiten adem dat Akaiamu Kalaniana'ole een spier verrekt had in zijn rechtersvoet en zaterdag niet voor Hewlett Hall zou kunnen spelen. In de kranten stonden enorme foto's van vijftienjarige jongens die grimmig grijsden boven onderschriften als: 'Tijger Chung scheurt Punahou bijna aan stukken.' Jongens die zichzelf als ongeschoren pubers zouden moeten beschouwen die nog moeite hadden met de vierkantswortels werden zo wel gedwongen te geloven dat ze sterren waren. Alle publiciteit waar volwassen beroepsspelers op het vasteland aan blootstonden richtte zich op Hawaï op pubers. Het gevolg was dat er jaar na jaar grote schandalen waren doordat volwassen gokkers die jongens omkochten om met opzet te verliezen. Dan werd in de kranten met grote koppen het gebrek aan karaktervorming op de scholen breed uitgemeten en nu en dan werd een misleide jongen in de gevangenis gestopt omdat 'hij onze sportwereld bedierf,' terwijl de volwassen gokkers die hem erin hadden laten lopen vrijuit gingen. Nooit was deze grote Hawaïaanse verdwazing matelozer dan in de herfst van 1938 toen Goro Sakagawa zijn laatste jaar voor McKinley speelde en Tadao voor het eerste jaar voor Punahou. Op *Thanksgiving Day* vond altijd de traditionele wedstrijd tussen de twee scholen plaats en toen die dag naderde, stonden alle plaatselijke kranten vol opgewonden verhalen over de twee jongens. De *Post* had een prachtige foto van hun vader Kamejiro: hij stond voor zijn kapperswinkel met een Punahou vlaggetje in zijn ene en een McKinley vaantje in zijn andere hand. 'Onpartijdig!' stond erboven. Het was een van de eerste foto's van een Japanner die geen misdadiger of ambtenaar van een ambassade was die buiten de sportpagina van een krant in Honolulu stond. Op de dag van de wedstrijd stonden er twee

grote foto's van een halve pagina in de krant: een waarop Goro stond als een woeste bulldog die op het punt stond een eekhoortje aan stukken te scheuren, en een van Tadao die een denkbeeldige aanvaller te lijf ging. 'Broer tegen broer,' stond er met reusachtige letters boven. Het was een fantastische wedstrijd; en als Goro niet in de laatste vijftien seconden geweldig had gespeeld, zouden de drie schitterende doelpunten van Tadao Punahou de overwinning bezorgd hebben. Toen hij die avond door de Kakaakowijk naar huis liep, verlegen met de toejuichingen van de grote menigte die hem als de ster van het Punahou team bestempelde, werd hij door de bende afgeranseld als nooit tevoren. Toen ze hem lieten lopen, waarschuwden ze hem: 'Speel nooit meer zo tegen McKinley!' Hij strompelde naar huis met een gezicht dat op drie plaatsen bloedde. Toen had Goro er genoeg van. 'Je weet wie het waren?' vroeg hij. 'Kom mee!' Zij namen de zestienjarige Minoru en de vijftienjarige Shigeo mee. Goro gaf elk een honkbalslaghout of een staaf uit een ijzeren hek en zij zwierven door de Kakaakowijk totdat zij de zeven leden van de bende vonden. 'Spaar ze niet!' fluisterde Goro, en dapper gingen de vier broers op hen af. De volgende morgen schreven de kranten over de wedstrijd: 'Overwinning van de gebroeders Sakagawa.' Toen Goro die kop zag, zei hij tegen Tadao: 'Gisteravond hebben wij het ook niet zo slecht gedaan.'

Terwijl de jongens van de familie Sakagawa langzaam de treden van de maatschappelijke ladder van het eiland beklommen, ging het met jongens van Hawaïaanse afkomst heel anders. Toen de oude Abraham Hewlett op het eiland Maui een knap Hawaïaans meisje tot zijn tweede vrouw nam, merkte hij dat haar familie ongeveer dé helft bezat van wat later de hotelwijk Waikiki zou worden. Uiteindelijk kregen die stukken grond van Hewlett een waarde van meer dan een

miljoen dollar per morgen en als gevolg van de edelmoedigheid van de oude zendeling Abraham kwam de hele opbrengst daarvan ten goede aan Hewlett Hall. Daar hadden jongens en meisjes van Hawaïaansen bloede recht op gratis onderwijs. Onder leiding van een bestuur dat gewoonlijk uitsluitend uit Hales, Hewletts en Whipples bestond groeide de beroemde Hawaïaanse school uit tot een voortreffelijke instelling. De school had een prachtig orkest, een van de beste koren van de eilanden, toegewijde leraren en fraaie slaapzalen. Alles was er gratis en het zou een vergeeflijke fout zijn als een buitenstaander die de school toevallig te zien kreeg tot de conclusie was gekomen: ‘Hewlett Hall is de redding van het Hawaïaanse ras.’ Niets was echter minder waar. Zo te zien leek Hewlett Hall bijna volmaakt maar geestelijk werd de school geremd door het gebrek aan visie van de families die in het bestuur een overheersende positie innamen. Zij stuurden hun zoons naar Punahou en Yale. Het kwam nooit bij hen op dat Hawaïaanse jongens precies even begaafd waren als haoles; het gevolg daarvan was dat zij van Hewlett Hall een vakopleiding wilden maken. De directeuren, die werkelijk met hun leerlingen waren begaan, redeneerden: ‘De Hawaïanen zijn een vrolijk ontspannen volk. Ze houden van zingen en spelletjes doen. Ze zijn heel goed als monteur en chauffeur. Hun meisjes zijn uitstekende onderwijzeressen. Laten we hen dus aanmoedigen zich in die richting te bekwamen.’ Door hun vrienden werden de Hawaïanen dus aangemoedigd deze beroepen te kiezen. Als een begaafde Chinese jongen vroeger onder de hoede van de merkwaardige Uliassutai Karakoram Blake kwam, kreeg hij elke dag te horen: ‘Jij bent als mens precies evenveel waard als alle anderen die ik ooit gekend heb. Er is dus niets waartoe je niet in staat bent.’ En deze jongens werden dokter, politicus of bankier. Wanneer uitzonderlijk begaafde Japanse jongens als Goro Sakagawa het tot McKinley brachten was er altijd wel een lerares uit Kansas of

Minnesota die tegen hem zei: ‘Met jouw verstand kun je alles. Jij kunt belangrijke boeken schrijven of een vooraanstaand medisch onderzoeker worden. Je kunt alles.’ Daarom gingen de Chinese en Japanse jongens stapje voor stapje vooruit, maar de Hawaïanen werden niet zo gestimuleerd. Zij kregen alles gratis en zij werden aangemoedigd betrouwbare monteurs te worden. Er is echter nog nooit een land geregeerd door betrouwbare monteurs en toegewijde schoolmeesters. In 1907, toen dr. Hewlett Whipple lid van het bestuur van Hewlett Hall was geworden, had hij dapper geprobeerd het leerplan te vernieuwen en dynamische leerkrachten te vinden zoals de oude Uliassutai Karakoram Blake, maar de Hales en de Hewletts remden zijn enthousiasme: ‘We moeten niet proberen die leuke Hawaïaanse kinderen méér te leren dan ze kunnen bevatten.’ Na driejaar vruchteloze pogingen te hebben ondernomen trok dr. Whipple zich terug; op de avond van zijn afscheid zei hij tegen zijn vrouw: ‘Met liefde en met geld hebben wij dit volk tot blijvende middelmatigheid veroordeeld. Hewlett Hall is het slechtste wat de Hawaïanen hebben gekregen sinds de mazelen en de blanken.’ Terwijl de Chinezen en de Japanners hun samenleving dus leerden besturen, leerden de Hawaïanen dat niet.

In de herfst van 1941 kreeg Honoloeloe het duidelijke bewijs dat in ieder geval Punahou jonge geleerden kon leveren die tot historisch onderzoek van hoog gehalte in staat waren. Dat bewijs werd geleverd in de vorm van een gestencild pamflet dat laat op een vrijdagmiddag, bij het uitgaan van de school, werd uitgedeeld en dat vrijdagavond in de hele haole gemeenschap bekend was; er werd heel verschillend op gereageerd. Zelfs sommige oosterlingen, die uit traditie toch onverschillig staan tegenover dit soort prestaties, moesten erom grinniken. Niemand reageerde feller dan Hoxworth Hale,

gewoonlijk een bedaard man, die—toen hij de vierde regel van het manifest gelezen had—bijna een beroerte kreeg en terecht van mening was dat dit een schandaal was en dat er iets aan gedaan moest worden. Tot die conclusie waren de leerkrachten van Punahou al een uur eerder gekomen. Toen Hoxworth later over de zaak nadacht, besepte hij dat hij de moeilijkheden had moeten zien aankomen want hij bedacht toen dat zijn zoon Bromley zich al enige tijd nogal vreemd had gedragen. Met behulp van een beroepstimmerman, die hij van zijn zakgeld had betaald, had de jonge Brom in de achtertuin een vreemd bouwsel laten neerzetten. Als hem gevraagd werd wat dat was, antwoordde hij steevast: ‘Een box voor volwassenen.’ Het leek eigenlijk nergens op: het was een halve kamer zonder plafond en met maar twee houten muren waarin vier kleine openingen waren uitgezaagd; daarachter waren weer kleine ruimten gemaakt. Het gekke bouwsel had een houten vloer van ongeveer een meter vijfenzeventig bij een meter vijftig. De muren werden gesteund door dunne balkjes en Hoxworth merkte dat verscheidene vrienden van zijn zoon aan de opbouw ervan meewerkten. Op een dag had bijvoorbeeld de jonge, kortgeknipte Whipple Janders—met een nieuwe Leica in de hand die hij van de laatste reis van hun gezin naar Duitsland had meegebracht—naar hem geroepen: ‘Hé, meneer Hale. Zou u even willen helpen?’ ‘Wat kan ik voor je doen, Whip?’ ‘Ik wil graag dat u dit ding eens demonstreert.’ ‘Alleen als je me zegt wat het is.’ ‘Brom noemt het een box voor volwassenen,’ had Whipple gezegd. ‘Een of ander raar idee van hem.’ ‘Hoe moet ik het dan demonstreren?’ had Hoxworth gevraagd. ‘Ik wil weten of een volwassen man in een van die kleine ruimten past.’ ‘Je bedoelt: daarin?’ ‘Ja, het zit stevig genoeg in elkaar.’ ‘Wil je dat ik daarin klim?’ ‘Ja. Gebruik de ladder maar.’ Hoxworth was nooit bedacht op de volmaakt vanzelfsprekende manier waarop moderne kinderen hun ouders de wet voorschrijven en met enige bange

voorgevoelens klom hij het gekke hokje in, strekte zijn benen zo ver mogelijk en lachte de jonge Whipple Janders vriendelijk toe. ‘Ik zou een puntboord om moeten hebben,’ zei hij. ‘U staat er zo al keurig scherp op, meneer,’ antwoordde Whipple terwijl hij met zijn Leica verschillende foto’s nam. ‘Dank u wel, meneer Hale.’ Nu Hoxworth het geruchtmakende pamflet las, dacht hij terug aan wat er toen gebeurd was en hij besepte dat hij bij de neus genomen was. ‘Maar hoe kun je nu weten wat kinderen zullen uithalen?’ bromde hij. Het pamflet had de volgende titel:

SEKS AAN BOORD VAN DE BRIGANTIJN

of

ze kunnen niet steeds zeeziek geweest zijn

of

NAAIEN TUSSEN DE HAAIEN

een essay over zendelingen door Bromley Whipple Hale

Door mijn vele goede vrienden op Punahou wordt toegegeven dat ik voor niemand onderdoe in eerbied voor de groep zendelingen van wie ik, en velen van mijn naaste vrienden, afstam. Tot mijn dierbaarste bezit reken ik dan ook de vergeelde dagboeken die in mijn familie van generatie op generatie zijn overgeleverd. Het zijn de kostbare getuigen van de ontberingen die mijn voorouders hebben doorstaan toen zij in hartstochtelijk verlangen naar redding door goede werken Kaap Hoorn hebben gerond. Kostbaarder nog acht ik echter het bloed van deze dappere zielen dat mij door de aderen vloeit en waardoor ik ben geworden die ik nu ben. Wanneer ik daarom spreek over bepaalde onderzoeken van

wetenschappelijke aard die ik ter hand genomen heb als een uitvloeisel van mijn studie op een hooggeachte school die zelf iets van de zendelingengeest bewaard heeft en waar ik de best denkbare opleiding heb genoten, spreek ik als een Hale, als een Whipple, als een Bromley en als een Hewlett. Ik zou inderdaad in alle bescheidenheid, een eigenschap waarom ik bij mijn vrienden bekend sta, kunnen vragen: Wie van mijn generatie, de zesde, zou met meer recht over zaken die de zendingen betreffen kunnen spreken? En met even grote bescheidenheid zou ik moeten antwoorden: niemand.

Opgevoed met verhalen over de zendingen, ben ik altijd diep onder de indruk geweest van verschillende aspecten van de lange reis van Boston naar Hawaï die mijn voorouders ondernomen hebben. Bijna iedereen was voortdurend zeeziek. Bovendien hadden ze last van ‘galligheid’ waardoor hun ogen geel en hun stappen traag werden, iets wat in onze minder eufemistische eeuw ‘verstopping’ wordt genoemd. Ze hadden nauwe kooien voor acht personen waarin met goed fatsoen maar plaats was voor twee. En er bestond het ongemak dat er geen schone kleren waren: dezelfde stinkende kleren moesten week na week gedragen worden. En tenslotte was er de ondraaglijke verveling van een leven in een ongewoon verblijf. Geen afstammeling van de zendingen heeft méér geleden onder het zich inleven in deze ontberingen dan ik. Ik ben onlangs zelfs zover gegaan dat ik de werkelijke omstandigheden waaronder mijn voorouders met de zee geworsteld hebben, heb gereconstrueerd. Een aantal nachten heb ik geprobeerd te leven zoals zij moeten hebben geleefd in een poging op die manier me hun reacties in te denken. Op de eerste foto’s bij dit essay is te zien hoe ik op de ontberingen van mijn voorouders heb gereageerd.’ Hoxworth Hale sloeg de bladzijde voorzichtig om en zag dat de Leica van Whipple Janders zijn werk uitstekend had gedaan. In de kooi was Bromley Hale te zien die zich in de nauwe ruimte gewrongen

had en ... ‘Goeie God,’ steunde Hoxworth. ‘Is dat Mandy Janders niet?’ Hij bekeek de volgende foto die liet zien hoe man en vrouw in de nauwe kooien sliepen. En daar lag werkelijk zijn zoon Bromley Hale te snurken, terwijl de knappe Amanda Janders, met een kaperhoed op, vol afkeer naar hem lag te kijken. ‘Mijn hemel, laat ik maar meteen Mandy’s vader opbellen,’ zei hij zacht. Het essay boeide hem echter, zoals het iedereen in Honoloeloe die het geluk had gehad een van de driehonderd gestencilde exemplaren met Whip Janders’ foto’s op glanzend papier op de kop te tikken, in zijn ban hield. ‘Zoals duidelijk te zien is,’ vervolgde het essay van Bromley Hale, ‘moet het leven aan boord van de brigantijnen precies zo erg geweest zijn als onze voorouders hebben beschreven. Maar ik heb altijd de indruk gehad dat onze brave voorvaderen op één belangrijk punt een vreemd stilzwijgen hebben bewaard. Het leven aan boord van de brigantijnen was een echte hel, toegegeven. Maar het leven ging door. O ja, het ging inderdaad door. Met behulp van de uitstekende bibliotheken van Honoloeloe heb ik enkele statistieken samengesteld omtrent de snelheid waarmee het leven doorging. Neem bijvoorbeeld de brik *Thetis* aan boord; daarmee bereikten enkelen van mijn voorouders, zowel van vaders- als moederszijde, deze gastvrije stranden. De *Thetis* vertrok uit Boston op 1 september 1821 en bereikte Lahaina op 26 maart 1822 na een tocht van 207 stormachtige dagen. Wanneer wij deze gegevens vergelijken met bepaalde feiten die beslist niet in tegenspraak zijn met wat in Biologie deel 2 beschreven staat, moet elk kind dat vóór 27 mei 1822 uit die elf zendelingenparen geboren is—uiteraard binnen de heilige banden des huwelijks—in New England aan land, en elk kind geboren na 21 december 1822 op grond van dezelfde redenering op Hawaï aan land verwekt zijn. Het staat echter vast dat elk kind uit deze zendelingengezinnen dat tussen 27 mei en 21 december 1822 geboren is nergens anders verwekt

kan zijn dan aan boord van de dansende brik *Thetis*. Laten we eens nader bekijken wat er met de bewoners van één kooi is gebeurd:

Abner en Jerusha Hale - zoon Micah - 1 oktober 1822

John en Amanda Whipple - zoon James- -2 juni 1822

Abraham en Urania Hewlett - zoon Abner - 13 augustus 1822

Immanuel en Jephtha Quigley - dochter Lucy - 9 juli 1822'

Op grond van oude stukken bewees Bromley Hale dat negen van de elf zendelingenparen aan boord van de *Thetis* in de kritische periode nageslacht hadden verwekt. Zo ging hij alle andere groepen zendelingen na en hij kwam door de vertrek- en aankomstdata te vergelijken met de geboorteregisters tot een ontstellende rij statistische gegevens. 'Grote God,' kreunde Hoxworth, 'besteedde zo'n knaap maar half zoveel vernuft aan iets belangrijks... 'Maar net als alle andere mensen in Honoloeloe las hij gretig verder. 'Doet deze verbazingwekkende vruchtbaarheid aan boord van de brigantijnen eigenlijk niet direct vermoeden dat er in de overvolle kooien nog een andere bezigheid is geweest waarmee de vele vrije tijd gedood werd, een bezigheid die onze voorvaderen uit fatsoenoverwegingen niet voor ons hebben opgeschreven? Ik denk van wel. Ik beschouw mezelf in wat ik nu wil bespreken beslist niet als een deskundige, maar op grond van wat ik in speelzalen heb opgevangen en wat ik van mijn makkers bij rugbywedstrijden heb gehoord denk ik dat het wel ongeveer vast staat dat een man om een vrouw zwanger te maken—en God verhoede dat hij zijn lusten niet op een mens botviert—gemiddeld niet één maar op zijn minst vier maal geslachtsgemeenschap moet hebben. Als ik

het goed begrepen heb, is dat de normale ervaring van het mensdom, ondanks het feit dat populaire romans en liefdesfilms er altijd van uitgaan dat het die ene keer toevallig raak was. Daaruit valt dus op te maken dat voor de negen zwangerschappen die aan boord van de *Thetis* werden gerealiseerd...’ Hoxworth liet zich in zijn stoel vallen. ‘Die knul is gek,’ kreunde hij. ‘Nu wordt hij rijp voor het gekkenhuis!’ Hoxworth had gelijk: de jonge Bromley had allerlei rare tabellen opgesteld en die voorzien van een paar klinkende volzinnen: ‘Ik geloof dat ik het recht heb om althans de theorieën in overweging te nemen die onlangs door Zijne Heiligheid in het Vaticaan naar voren zijn gebracht. Volgens deze theorieën schijnt het vast te staan dat de vrouw een periode kent die de geestelijken als “veilig” betitelen. En hoewel het mij als congregationalist tegen de borst stuit mij te baseren op het woord van een katholieke hoogwaardigheidsbekleder als ik het verborgen leven van een groep calvinisten bespreek, en hoewel ik oog heb voor de aangename zijde van de situatie, moet ik toch...’ De telefoon rinkelde, het eerste van de vele telefoongesprekken die avond. Het was Hewlett Janders en hij schreeuwde: ‘Heb je die verdomde foto gezien die die verdomde zoon van je van mijn dochter...?’ ‘Brul niet zo, Hewlett! Ik heb dat schandstuk net gekregen.’ ‘Heb je het al uit, Hoxworth?’ ‘Nee, ik ben pas op bladzijde vijf.’ ‘Dan ben je nog niet bij het gedeelte waar hij zegt—en luister, Hoxworth, ik citeer je zoon: hij telt het totale aantal geslachtsdaden... Verdomme Hoxworth, wat heb jij voor een monster voortgebracht?’ Later, na nog een stuk of tien van dergelijke onderbrekingen, las Hoxworth eindelijk de eerste conclusie van zijn zoon: ‘Als we dus al deze feiten overzien die naar mijn mening statistisch onweerlegbaar zijn, komen we tot de slotsom dat in elk geval de brik *Thetis* en waarschijnlijk ook alle andere zendelingenscheppen niet de engelachtige barken der beproeving waren zoals ons verteld is

maar—letterlijk—drijvende lustoorden.’ ‘Geen wonder dat ze allemaal opbellen,’ steunde Hoxworth. Hij had echter zijn lijdensbeker nog niet uitgedronken, integendeel: hij had er nog slechts van genipt, want op de volgende bladzijden kwam Bromley tot de kern van zijn onderzoek en vatte hij zijn bevindingen samen. ‘Het wetenschappelijk denken is ten aanzien van de zendingsschepen altijd geïntrigeerd geweest door de wel zeer geringe afmetingen van de kooien. Steeds weer vinden we bewijzen voor het feit dat vier mannen en vier vrouwen—de meesten trouwden korter dan een week vóór ze aan boord gingen—die elkaar helemaal niet kenden hebben samengeleefd in wat het best een konijnenhok kan worden genoemd. We weten op grond van onomstotelijke bewijzen dat er maanden voorbijgingen waarin man noch vrouw ooit hun lange roodflanellen ondergoed uittrokken en we weten dat de hoofden van het ene paar minder dan zestig centimeter van de hoofden van het andere paar verwijderd moeten zijn geweest. Alleen een dun doekje scheidde het ene gezin van het andere. Bovendien kon, zoals uit de volgende foto duidelijk blijkt, een man van gemiddelde lengte niet languit liggen...’ Angstig sloeg Hoxworth de bladzijde om om naar de foto te kijken en zijn vermoeden bleek juist. De man van gemiddelde lengte was hij—met bijna opgetrokken knieën, gefotografeerd met een domme grijns op zijn gezicht door de jonge Whip Janders met zijn Leica. Voordat hij volledig het belachelijke van de situatie waarin hij verkeerde had kunnen verwerken, rinkelde gelukkig de telefoon. Het was de directeur van Punahou: ‘Ik neem aan dat je het gezien hebt, Hoxworth.’ ‘Hoe is zoiets in godsnaam mogelijk, Larry?’ kreunde Hale. ‘We kunnen nooit peilen wat er in de hoofden van pubers omgaat,’ erkende de directeur. ‘Vind jij het even erg als ik?’ vroeg Hoxworth. ‘Ik heb nog geen tijd gehad om uit te maken hoe erg ik het vind, Hoxworth. Ik weet wel dat dit inhoudt dat...’ ‘Hij moet weg, Larry. Dat begrijp ik.’ ‘Dank je, Hoxworth. Het belangrijkste

is nu: hij moet naar Yale. Ik ben zo vrij geweest een telegram te sturen naar mijn oude vriend Callinson in The Hill. De kans bestaat dat zij hem nemen. Ik heb Callinson in het verleden ook eens geholpen.’ ‘Je denkt dat hij nog naar Yale kan?’ ‘We zullen de jongen in ons rapport niet veroordelen, Hoxworth. Daar kun je van op aan.’ ‘Dat is aardig van je, Larry. Maar wat vind jij: betekent dit essay dat hij niet normaal is?’ Het was even stil, toen zei de directeur bedachtzaam: ‘Ik denk dat we het beter kunnen houden op wat ik het eerst zei. Met pubers weet je het nooit.’ ‘Weet jij waar Bromley zit?’ ‘Nee, Hoxworth, dat weet ik niet.’

Het telefoongesprek was afgelopen en Hale zat in de vallende schemer. Onmiddellijk begon de telefoon weer te rinkelen maar Hoxworth liet hem bellen. Het zou wel een van de ouders zijn die woedend was over wat Bromley over hun voorouders had gezegd. ‘Ze kunnen allemaal naar de pomp lopen,’ riep Hale in grote verwarring uit toen hij de lichten in Honoloeloe zag aangaan, dat avondlijk wonder dat hij zo graag zag. Zijn familie had elektriciteit in de stad ingevoerd, zoals zij zoveel hadden ingevoerd. Nu er echter een Hale in de knoei zat, zouden de gieren hem wel aan stukken scheuren. Toen er dan ook dringend aan de voordeur werd gebeld, had Hoxworth de neiging te laten bellen: hij wilde de gieren niet laten merken hoe erg hij dit vond—de lijkenpikkers. De deur ging open en een vrolijke mannenstem riep: ‘Hé! Is er iemand thuis?’ Hale hoorde voetstappen in de hal en hij dacht in paniek: ‘Daar heb je zo’n brutale verslaggever!’ En hij wilde net weglopen toen de stem zei: ‘Hé, meneer Hale, u wilde ik juist...’ ‘Wie bent u?’ vroeg Hoxworth stug. Met tegenzin draaide hij zich om en zag een brutaal uitzierende jongeman in een flanellen broek en met een wit linnen jasje aan. Hij had drie boeken onder zijn arm en leek bijzonder op zijn gemak.

‘Ik ben Red Kenderdine, Broms leraar Engels. Hij keek naar een stoel en toen Hale niet reageerde, vroeg hij: ‘Mag ik even gaan zitten?’ ‘Ik wil hier niet over praten, meneer Kenderdine.’ ‘Hebt u Brom al gesproken?’ ‘Nee,’ snauwde Hale. ‘Waar zit hij?’ ‘Goed. Ik wilde erg graag de eerste zijn die met u zou praten, meneer Hale.’ ‘Waarom?’ ‘Ik wil niet dat u een ernstige fout maakt, meneer Hale.’ ‘Wat bedoelt u?’ ‘In de eerste plaats, bent u bereid wat ik u ga zeggen te beschouwen als opmerkingen van een vriend...en niet van een leraar van Punahou?’ ‘Ik ken u zelfs niet eens,’ antwoordde Hale vormelijk. Hij had nooit veel met leraren opgehad. Ze hadden hem een te grote mond. ‘Maar Bromley wel.’ Hale keek de jongeman wantrouwig aan. ‘Bent u op een of andere manier betrokken bij...’ ‘Meneer Hale, ik kom hier als vriend, niet als samenzweerder.’ ‘Neem me niet kwalijk, Kenderdine. Bromley heeft altijd gunstig over u gesproken.’ ‘Daar ben ik blij om,’ zei de jonge leraar kalm. ‘Ik ben hier om gunstig te spreken over hem.’ ‘U bent ongeveer de enige in Honoloeloe...’ ‘Juist. Meneer Hale, hebt u Broms essay gelezen?’ ‘Zover ik het kon pruimen.’ ‘Afgezien van de foto van u, wat ik een onvergeeflijke fout vind, ziet u het essay van uw zoon niet als een meesterlijk brok ironie?’ ‘Ironie! Het is pure puberale vuiligheid. Vuilspuiterij!’ ‘Nee, meneer Hale, het was meevoelende ironie van de bovenste plank. Ik wilde dat ik het talent van uw zoon bezat.’ ‘U wilde...’ bracht Hale uit en hij staaarde de bezoeker ongelovig aan. ‘U lijkt wel een van die lieden die wij in deze stad onder de duim proberen te houden.’ Kenderdine floot even en wachtte vóór hij antwoord durfde geven. Toen gaf hij Hale drie boeken. ‘Die zijn voor u, meneer.’ ‘Wat moet ik daarmee?’ gromde Hale. ‘Deze boeken zullen u helpen de bijzonder begaafde jongeman die uw zoon is beter te begrijpen,’ verklaarde Kenderdine. ‘Nooit van gehoord,’ briede Hale. Daarop verloor de jongeman even zijn zelfbeheersing en zei iets wat hij onmiddellijk had willen

terugnemen. ‘Dat dacht ik wel, meneer. Het zijn de drie belangrijkste romans van onze tijd.’ ‘O,’ gromde Hale die het sarcasme niet merkte. ‘Nu, ik heb er toch nooit van gehoord. Waar gaan ze over?’ ‘Familieverhalen, meneer Hale. *Een verloren vrouw* is een meesterwerk. Ik wilde dat iedereen op Hawaï *De grootmoeders* van Glenway Wescott kon lezen. Het zou zoveel over Hawaï en Punahou verklaren. En dit laatste boek zou moeten worden gelezen door iedereen die uit een grote, wijldvertakte familie stamt. Kate O’Briens *Zonder jas*. Het speelt in Ierland maar het gaat over Bromley en u, meneer Hale.’ ‘Hoor eens, Kenderdine, ik moet u niet. Ik moet uw manier van denken niet. Ik geloof dat als we de zaak goed bekijken het voor een groot deel aan uw slechte invloed te danken is dat Bromley van de juiste weg is afgeweken. Ik weet niet wat Punahou...’ ‘Meneer Hale, ik moet u ook niet,’ zei de jonge leraar onbewogen. ‘Ik moet een man niet die een van de geestigste, meest veelbelovende dingen kan lezen die een schooljongen ooit geschreven heeft en die dan zelfs niet eens begrijpt wat zijn zoon heeft gepresteerd. Meneer Hale, weet u waarom Hawaï zo afschuwelijk saai is, waarom hier zoveel intellect wordt verspild? Omdat niemand over deze eilanden nadenkt. Nooit schrijft iemand over ze. Vindt u het niet vreemd dat mensen uit Nebraska prachtige romans over Nebraska schrijven en mensen uit Mississippi schitterend over Mississippi? Waarom schrijft nooit iemand over Hawaï?’ ‘Dat heeft Stevenson gedaan,’ protesteerde Hale—en trots: ‘en Jack London!’ ‘Absoluut rotzooi,’ snauwde Kenderdine verachtelijk. ‘Wilt u zeggen dat u me hier komt vertellen dat u onze kinderen leert dat Jack London...’ ‘Wat hij over Hawaï geschreven heeft? Rotzooi. Wat ieder ander over Hawaï geschreven heeft? Absoluut rotzooi, meneer Hale.’ ‘Wie bent u wel dat u uw meerderen meent te kunnen kapittelen?’ ‘Ik constateer feiten. En het belangrijkste feit is dat geen mens over Hawaï schrijft omdat de grote families zoals de uwe hun

zoons en hun dochters niet aanmoedigen zelfstandig te denken...te leven...en zeker niet het op te schrijven. U vindt het wel goed zo en u wilt niet dat er vragen gesteld worden.’ ‘Jongeman. Ik heb genoeg gehoord,’ zei Hoxworth stijf. ‘Ik beschouw u als een type dat te gevaarlijk is contact te hebben met jonge mensen. Daarom, als lid van het bestuur van Punahou...’ ‘U wilt me ontslaan?’ ‘Ik zou mijn plicht verzaken als ik anders zou handelen, meneer Kenderdine.’ De jongeman leunde onbeschaamd achterover in de stoel en staaarde naar de lichten van Pearl Harbor. ‘En ik zou mijn plicht verzaken, als iemand die van deze eilanden houdt, meneer Hale, als ik u niet zou zeggen dat het mij geen bliksem kan schelen wat u doet en wanneer u het doet. Ik heb meegemaakt hoe u het onderwijs hebt trachten tegen te werken. Ik heb meegemaakt hoe u de arbeiders hebt trachten tegen te werken. Ik heb meegemaakt hoe u de volksvertegenwoordiging hebt trachten tegen te werken. Niets kon ik tegen deze wandaden tegen onze gemeenschap ondernemen. Maar wanneer u tracht een duidelijk talent, uw eigen zoon, tegen te werken, een jongen die met enige aanmoediging het boek zou kunnen schrijven dat een juist licht op deze eilanden zou kunnen werpen, dan protesteer ik. Ik wist niets van het buitengewone essay van uw zoon tot ik het onder ogen kreeg. Ik kreeg mijn exemplaar pas laat, maar ik zal het als een schat bewaren. Wanneer hij een groot man wordt, zal ik het dubbel zorgvuldig bewaren. Ik heb er enkele van mijn uitlatingen in bespeurd en ik ben blij dat hij tenminste iets van me geleerd heeft.’ ‘Je hebt afgedaan, Kenderdine! Je bent ontslagen!’ Hale beende heen en weer voor de grote ramen, wachtend tot de onbeschaamde jongeman weg zou gaan; maar de leraar Engels stak een sigaret op, nam twee trekjes en stond langzaam op. ‘Ik heb afgedaan, meneer Hale. Maar niet door uw toedoen. Ik had al afgedaan voordat ik hier kwam. Omdat ik die nonsens van u niet langer verdraag, heb ik me voor de

marine gemeld.’ ‘God bescherme Amerika als de marine mensen als u aanneemt,’ snierde Hale. ‘En wanneer deze oorlog zich ook uitstrekt tot Hawaï, meneer Hale, zoals onvermijdelijkerwijze zal gebeuren, zal ik er niet alleen uit liggen maar u ook. Alles wat u vertegenwoordigt. De arbeiders die u haat zullen zich organiseren. De Japanners die u veracht zullen langzamerhand stemrecht krijgen. En—wie weet—misschien gaat zelfs uw gezellige onderonsje met de militairen er aan waarin u met hen de eilanden regeert. Ik heb voorlopig afgedaan, meneer Hale. U voor altijd.’ Hij boog diep, wees drie keer met zijn wijsvinger naar de boeken en knipoogde. Toen hij echter de kamer uitging, zei hij vriendelijk: ‘Ik heb u mij laten ontslaan, meneer Hale. Doet u nu nog één ding voor mij. Lees het essay nog eens en zie hoeveel liefde uw zoon voor de zendelingen koestert. Alleen iemand die intens liefheeft, kan ironisch schrijven. De anderen schrijven satirisch.’ En weg was hij.

Toen Hoxworth alleen was besloot hij de politie te bellen om zijn zoon op te sporen, maar hij bedacht zich. Toen kwam Hewlett Janders—dik, fors, bruisend van activiteit en lasterlijke taal. Hoxworth vond het gesprek vrij verwarrend omdat Hewlett nog eens had nagedacht en Bromley helemaal niet wilde aanpakken. Hij vond het essay een bijzonder geslaagde stunt en hij zei dat het de zendelingenfamilies waarschijnlijk méér goed zou doen dan iets anders in jaren gedaan had. ‘De hele stad lacht zich te barsten,’ brulde hij. ‘Ik vond die foto van jou in de kooi gewoon het einde, Hoxworth. En dan die alinea waar hij zegt: “Zo kunnen we dus schatten...” Waar is jouw exemplaar, Hoxworth?’ Hij zag het stencil onder een divankussen liggen, pakte het en bladerde het door. ‘Hemel, Hoxworth, die foto van jou in de kooi is tienduizend stemmen waard als je ooit kandidaat stelt. Het

enige wat je ooit gedaan hebt om te laten zien dat je ook een mens bent. O, dit stuk zocht ik. “Zo kunnen we dus schatten dat binnen een ruimte van nog geen een meter tachtig bij net iets meer dan anderhalve meter gedurende een reis van tweehonderdzeven dagen niet minder dan honderdzevenennegentig keer geslachtsgemeenschap heeft plaatsgehad onder omstandigheden die het de vrouwelijke partij onmogelijk maakten hun lange flanellen ondergoed uit te trekken of waardoor de mannen in de kooi niet languit konden liggen.” En nu komt het,’ lachte Janders breed. ‘“Beklemmende vragen dringen zich op, of we willen of niet: Wat gebeurde er eigenlijk in die overvolle kooien? Wat voor orgieën moeten daar hebben plaatsgehad? Uit fatsoensoverwegingen zal ik niet ingaan op wat daar waarschijnlijk is gebeurd want dat zou voor een bespreking in het openbaar te pijnlijk zijn. Ik zou echter iedere lezer willen aanraden dit zelf tot zijn logische conclusie door te denken: Wat gebeurde daar?” ‘De dikke Hewlett Janders sloeg met het essay op zijn knieën en riep: ‘Weet je, Hoxworth, ik heb mezelf ook dikwijls die vraag gesteld. Hoe zouden die ouwen ‘t verdomme toch gedaan hebben?’ ‘Hoe moet ik dat weten?’ vroeg Hoxworth. ‘Verdomme, man, ze hebben jou toch in een van die kooien gefrommeld en gefotografeerd!’ proestte Janders. ‘Is er iemand die weet waar Bromley is?’ vroeg Hoxworth stug. ‘Zeker,’ lachte Janders. ‘Maar praat nu niet over iets anders. Vind je dat stukje dat ik net heb voorgelezen, ook niet reuzeleuk? Hemel, die stijve Lucinda Whipple slaat steil achterover als ze het leest. Een knaap op de club zei dat hij jouw zoon Brom geniaal vond.’ ‘Waar zit hij?’ drong Hoxworth aan. ‘De hele troep zit bij Azië Kee tjap-tjai te eten. Elk kwartier roept er iemand: “Schrijver! Schrijver!” en dan maakt Brom een buiging. Daarna zingen ze allemaal een klaagzang die iemand in elkaar heeft gezet: “Vaarwel Punahou.” Ik denk dat je gehoord hebt dat mijn zoon Whip er

ook uitgewooid is. Omdat hij de foto's gemaakt heeft. Ik ben overigens verdomd blij dat Mandy eraan ontsnapt is. Zó poseren met je zoon.' Maar uit zijn schorre lach bleek dat hij zich niet al te grote zorgen maakte. 'Heb je ze gezien...in die tjap-tjai tent?' vroeg Hoxworth. 'Ja. Ik ben er even geweest... ach, dacht ik, het is hun grote avond, daarom heb ik maar een paar flessen whisky afgegeven.' 'Heb jij die schandelijke kinderen...?' 'Ik ben even bij je langs gekomen, Hoxworth, om je te vertellen dat ik net die kostschool bij Lawrenceville heb opgebeld en ze zijn bereid Whip en Brom allebei toe te laten... als jij hem daar tenminste heen wilt laten gaan...en ze geven de garantie dat de jongens daarna naar Yale kunnen. En dat is toch eigenlijk het enige probleem, Hoxworth: de jongens op Yale zien te krijgen.' 'Over welke school heb je het?' 'Hoe heet ie ook alweer? Vlak bij Lawrenceville. Mark Hewlett heeft zijn zoon daar heen gestuurd toen die van Punahou werd afgetrapt. De Hewletts hebben hem nu op Yale.' Janders zag de drie romans op het lage tafeltje liggen en pakte een ervan op op een manier zoals alleen mensen doen die nooit boeken lezen. Hij vroeg: 'Verdrijf je je zorgen met een goed boek?' 'Ken jij een leraar Engels op Punahou die Kenderdine heet?' 'Ja. Een kort geknipte knaap.' 'Ik heb een forse ruzie met hem gemaakt. Ik ben er van overtuigd dat hij achter die hele zaak zit.' 'Hij is een onruststoker. Van een of andere rare universiteit als Wisconsin of Wesley. Ik zeg altijd tegen Larry: "Neem toch mensen van Yale. Die zijn misschien niet zo intelligent maar op den duur heb je toch minder problemen met ze." Maar Larry haalt er altijd een of ander genie bij...Ja, Kenderdine komt van Wisconsin.' 'Hij is niet meer op Punahou.' 'Hem je hem ontslagen?' 'Jazeker. Maar weet je, Hewlett, hij zei net zoiets als jij. Hij zei dat het essay van Bromley ons allemaal goed zou doen. De mensen aan het lachen zou maken. Hij zei dat het zonneklaar was dat Brom het artikel met veel liefde en genegenheid geschreven had...

dat hij de zendelingen helemaal niet over de hekel haalde.’
‘Dat dacht een van de rechters op de club ook,’ zei Janders.
‘Maar ik zal je eens wat vertellen, Hoxworth. Het schijnt dat mijn zoon die foto van jou in de kooi gemaakt heeft om aan te tonen dat je er onmogelijk seks kon bedrijven. Als je hem aan kunt, mag je hem van mij een pak ransel geven. Ik probeer het niet omdat hij me kan verslaan.’

De deur sloeg met een klap dicht en Hoxworth Hale bleef alleen achter in de grote kamer met het uitzicht over Honoloeloe. Hij keek een tijdje naar het nooit vervelende spel van de lichtjes die kwamen en gingen langs de oevers van de baai, naar de bedrijvige drukte op Pearl Harbor en naar de sterrenhemel in het zuiden: zijn stad, de stad van zijn mensen, het resultaat van de energie van zijn familie. Hij bladerde het geruchtmakende essay van zijn zoon door en zag weer de uitdagende laatste zin: ‘Wij kunnen daarom naar mijn mening de conclusie trekken dat onze voorvaderen wel dikwijls worstelend met hun geweten over het dek van de *Thetis* geijsbeerd hebben, maar dat zij zich tenslotte toch weer naar hun nauwe kooien hebben gehaast waar ze worstelden met hun vrouwen.’ Hij pakte de drie boeken die Kenderdine had achtergelaten. Hij nam de Ierse roman maar legde die weer weg omdat hij hem te zwaar vond. Hij keek naar het dunne boek van Willa Cather *Een verloren vrouw* maar de titel daarvan deed hem te veel aan zijn eigen situatie denken en hij had geen zin over knappe vrouwen te lezen die verloren gingen, want dat scheen in zijn eigen kring al genoeg te gebeuren. Bleef over: *De grootmoeders* dat noch te zwaar, noch te dicht bij huis was hoewel hij, toen hij begon te lezen, beseftte dat het het gevaarlijkste van de drie boeken was: een speer, strak gericht op het hart van Honoloeloe en zijn schitterende matriarchaten. Tot zijn verrassing zat hij nog

steeds het verhaal van die bijzondere oude vrouwen van Wisconsin te lezen toen de lichten van Honolulu hun gevecht tegen de opkomende dageraad al begonnen op te geven. De deur piepte, werd voorzichtig geopend en Bromley Whipple Hale, rood van trots door zijn schrijverschap en door de goede whisky van oom Hewlett, stommelde de kamer binnen. ‘Hoi pa.’ ‘Hallo Bromley.’ De knappe jonge vent met de onuitwisbare Whipple charme in zijn vriendelijke trekken liet zich in een stoel vallen en verzuchtte: ‘Dat was me een dag, pa!’ Hoxworth merkte geërgerd op: ‘Je schijnt je al een nis te hebben uitgezocht in het plaatselijk mausoleum.’ ‘Pa, ik ben van school getrapt.’ ‘Dat weet ik. Oom Hewlett heeft al een plan gemaakt om jou en Whipple op een echt goede school te krijgen. Hoofdzaak is dat je ervoor zorgt dat je naar Yale kunt.’ ‘Pa, daar wilde ik het later over hebben, maar ik denk nuIk voel er eigenlijk niet zoveel voor naar Yale te gaan. Wacht nu even! Ik wil liever naar Alabama of Cornell.’ ‘Alabama! Cornell!’ brieste Hoxworth. ‘Die rottroep ... Lieve hemel, dan kun je net zo goed naar de universiteit van Hawaï gaan.’ ‘Dat wilde ik inderdaad .. omdat ik graag over Hawaï wil schrijven. Maar meneer Kenderdine zegt dat Alabama en Cornell goede opleidingen hebben voor creatief schrijven.’ ‘Bromley, hoe ben je in godsnaam op het idee gekomen dat je schrijver wilt worden? Dat is geen werk voor een man. Ik heb erop gerekend dat jij ...’ ‘Dan zult u op iemand anders moeten rekenen, pa. Er zijn genoeg goede, pientere knapen van de handelsscholen in Harvard of Penn die blij zouden zijn ...’ ‘Wat weet jij van Harvard en Penn af?’ ‘Meneer Kenderdine heeft ons verteld dat die de beste van het land zijn ... op handelsgebied.’ Hoxworth verstijfde van schrik en bromde: ‘Ik denk dat die meneer Kenderdine van jou heeft gezegd dat iedereen die in zaken wil gaan..!’ ‘O nee! Hij gelooft dat het zakenleven tegenwoordig de oceaan is voor de huidige Francis Drakes en Jean Lafittes.’ ‘Waren dat geen zeerovers?’ vroeg

Hoxworth achterdochtig. ‘Het waren avonturiers. Meneer Kenderdine heeft tegen Whip Janders gezegd dat hij zijn uiterste best moest doen op de Harvard Handelsschool te komen.’ ‘Maar dat heeft hij toch niet tegen jou gezegd?’ ‘Nee, Pa. Hij vindt dat ik kan schrijven.’ Lang was het stil in de grote kamer toen de pasteltinten van de ochtend de stad beneden kleurden. Dit was een van die zeldzame momenten waarop een zoon kan praten met zijn vader. En als Hoxworth Hale op zijn gewone manier bars terug had gegromd, zou dat moment voorbij zijn gegaan, zoals de geest van Pele die naar niemand zag die zij geen waarschuwing waard achtte. Hoxworths persoonlijke god zat echter stevig op zijn schouder; Hale zei niets zodat zijn zoon vervolgde: ‘U en uw vader en alle generaties vóór u hebben hier naar Honoloeloe zitten kijken en jullie hebben ervan gedroomd het te beheersen. Elke tram die reed en elke boot die naar de haven kwam deed dat op jullie bevel. Ik vind dat prachtig. Het is een nobel, een beschaafd streven. Soms heb ik ook wel eens een dergelijk leven voor mij voor ogen. Maar dat is altijd weer voorbij gegaan, pa. Ik heb dat visioen gewoon niet; u moet iemand anders vinden die dat wel heeft. Anders loopt het mis tussen u en mij.’ ‘Heb jij dan helemaal geen visioen?’ vroeg Hoxworth rustig, zijn gezicht in het donker. ‘O ja!’ De knappe jonge kerel wees op Honoloeloe dat nederig aan hun voeten lag en voor het eerst vertrouwde hij iemand toe: ‘Ik wil deze stad óók beheersen, pa. Maar ik wil in het hart ervan binnendringen om te zien waardoor zij draait. Waarom Chinezen land kopen en Japanners niet. Waarom oude families als de onze onder elkaar trouwen en onder elkaar blijven trouwen net zolang totdat verdomme bijna de helft ze niet meer alle vijf bij elkaar heeft. Ik wil weten wie werkelijk de eigenaar is van de kade en wat voor vernederingen iemand moet verdragen voordat hij admiraal op Pearl Harbor kan worden. En wanneer ik dat allemaal weet, ga ik een boek

schrijven .. misschien een heleboel .. en dat zullen niet zulke boeken zijn als die u leest, maar zoals *De grootmoeders* en *Zonder jas*, boeken waar u nooit van gehoord hebt. En wanneer ik dat weet en wanneer ik heb geschreven wat ik weet, dan beheers ik Honolulu op een manier waarvan u nooit gedroomd hebt. Omdat ik de verbeeldingskracht van de stad beheers.’ Hij was een beetje dronken en hij viel terug in zijn stoel. Zijn vader keek hem een tijdje aan en in die tijd spookten citaten uit *De grootmoeders* door Hoxworths opgewonden hoofd. Tenslotte zei de vader: ‘Ik neem aan dat je er niet veel voor voelt naar de kostschool te worden gestuurd?’ ‘Nee, pa.’ ‘Wat wil je dan?’ ‘Je komt nauwelijks op Cornell of Alabama binnen. Maandag laat ik me inschrijven op McKinley.’ Hoxworth knipperde met de ogen van verbazing en vroeg: ‘Waarom McKinley?’ ‘De jongens noemen het “Klein Manila” en ik wil wel eens een paar Filippino’s leren kennen.’ ‘Die ken je toch al... Zit de zoon van consul Adujo niet op Punahou?’ ‘Ik wil echte Filippino’s leren kennen, pa.’ Hoxworth voelde de neiging in zich opkomen zijn zoon duidelijk te maken dat hij geen onzin over de McKinley school wilde horen, maar toen hij zinnen begon te vormen, zag hij zijn zoon afgetekend tegen het bleke morgenlicht. Het was niet het silhouet van Bromley Hale, de radicale essayist die op Hawaï opschudding had veroorzaakt, maar van Hoxworth Hale, de radicale kunstcriticus die de Yale universiteit van diefstal had beticht. Een vader herkende zijn zoon en slikte zijn verwijtende woorden in. ‘Je moet me nog één ding vertellen, Bromley. Die meneer Kenderdine—kun je van zijn ideeën op aan?’ ‘Absoluut, pa. Broodnuchter, maar geladen met vuur. U hebt waarschijnlijk wel gehoord dat we hem binnenkort kwijt raken. Hij gaat naar de marine. Hij zegt dat er beslist oorlog komt.’ Er viel een pijnlijke stilte en de jongen besloot: ‘Misschien wil ik daarom nu naar McKinley, pa. Misschien is er niet zoveel tijd meer.’ Hij wilde naar bed gaan

maar hij realiseerde zich dat hij zijn vader een soort excuus verschuldigd was voor het gestencilde essay dat een storm had ontketend die hij, de schrijver, niet had voorzien. ‘Die foto van u, pa .. ik bedoel: als ik schrijver word, wil ik een goede worden.’ En hij strompelde naar bed. In 1941 was de rugbywedstrijd op *Thanksgiving Day* voor het grootste een herhaling van de klassieke wedstrijd van 1938 Punahou tegen McKinley, maar deze keer speelden beide jongens Sakagawa voor Punahou. Hoxworth Hale en zijn oudleerlingencomité waren namelijk zo ingenomen met Tadao’s prestaties dat zij automatisch ook een beurs aan de jongere zoons hadden verleend. Minoru speelde in de aanval en Shigeo op het middenveld. Daarom zat de vroegere toilettenschoonmaker Kamejiro in het stadion met zijn vrouw en zijn twee oudste jongens—Goro was in legeruniform—als supporters voor Punahou. Een verslaggever merkte op: ‘Het betekent een revolutie op Hawaï dat kapper Sakagawa en Hoxworth Hale voor hetzelfde team zijn.’ Overal op Hawaï vonden dit soort kleine wonderen van aanpassing plaats. Wanneer een kind pijn had, zei het: ‘Itai, itai!’ wat Japans is. Wanneer hij klaar was met zijn werk, was dat pauhana. Hij had aloha voor zijn vrienden. Hij probeerde pilikia te vermijden en als hij meisjes wilde vleien, was het hoomalimaü—allemaal Hawaïaanse woorden. Hij at zelden snoepgoed maar hij had zijn zakken vol met een heerlijke Chinese lekkernij die smaakte als drop, suiker en zout tegelijk en die van gedroogde kersen of pruimen werd gemaakt. Na het dansen at hij geen hotdogs maar een kom saimin, Japanse noedels, met geroosterde teriyaki. Of hij ging tjam-tjam eten. Als dessert at hij een Portugese malasada, een zoete, kleverige gebakken oliebol met suiker. Hawaï was een eilandengemeenschap geworden en had van vele beschavingen het beste overgenomen. Op de dag waarop Punahou McKinley versloeg, in een wedstrijd die voor Honoloeloe veel belangrijker is dan de wedstrijd om de Rose

Bowl is voor Californië, bracht Punahou—het haole bolwerk—een team in het veld dat twee Sakagawa's, een Kee, twee Kalanianaoles, een Rodriques en verschillende Hales, Hewletts, Jandersen en Hoxworths telde. Dat jaar won Punahou met 27-6 en Shigeo Sakagawa maakte twee doelpunten, zodat hij, toen hij door de straten van de Kakaakowijk naar huis terugliep, de eeuwige straatjongens hem uitmaakten voor 'haole vriendje.' Ze probeerden de jongens van de familie Sakagawa niet meer aan te vallen: ze hadden hun lesje geleerd. Het zou logisch zijn geweest als de Sakagawa's—nu drie van de jongens een beurs hadden—Reiko-chan in staat hadden gesteld ontslag te nemen uit de kapperswinkel waardoor ze zich zou kunnen inschrijven aan de universiteit. Maar juist toen het gezin het hiervoor benodigde geld bij elkaar had gebracht, riep het consulaat in de Nuuanustraats de Japanse kolonie bij elkaar en deelde hun mee: 'De oorlog in China wordt kostbaarder dan ooit. We moeten ons vaderland nu te hulp komen. Wilt u alstublieft, alstublieft denken aan uw belofte van trouw aan de keizer.' En het geld voor de universiteit was naar Japan gegaan om het te helpen zich tegen de agressie van China teweer te stellen hoewel Goro zijn vrienden nog had gevraagd: 'Hoe kan China nu de agressor zijn als Japan het land is binnengevallen?' Hij wilde zijn vader daar naar vragen, maar Kamejiro had in die moeilijke tijd, eind 1941, dringende problemen die hij niet met zijn kinderen kon delen, noch met iemand anders behalve Ishii. De problemen begonnen toen er op Hawaï een comité van Amerikaanse burgers werd opgericht dat tot taak had alle Japanse gezinnen te bezoeken en de ouders te vragen naar Japan te schrijven de namen van hun kinderen uit de registers van de burgerlijke stand daar te schrappen waardoor zij dus niet langer Japans staatsburger zouden zijn. Hoxworth Hale bracht als lid van het comité een bezoek aan de Sakagawa's op de dag na *Thanksgiving Day*. Met Reiko als tolk zei hij:

‘Meneer Sakagawa, Japan is een natie die op dubbele nationaliteit aandringt. Aangezien uw vijf aardige kinderen echter hier geboren zijn, zijn zij op grond van onze wet Amerikanen. Voor hun gevoel zijn ze ook Amerikanen. Maar omdat u hun namen jaren geleden ook in uw dorp in Hirosjima hebt laten inschrijven, zijn zij ook Japanse staatsburgers. Neem eens aan dat de oorlog in Europa zich verder uitbreidt. Wat dan als Japan en Amerika tegenover elkaar komen te staan? Uw zoons krijgen er wellicht grote problemen mee als u ze twee nationaliteiten laat behouden. Los die zaak om hunnentwille op.’ De vijf kinderen vielen hem daarin bij. ‘Kijk, pap,’ zeiden ze. ‘We hebben respect voor Japan maar we worden Amerikanen.’ Hun vader was het daarmee eens. Hij knikte. Hij zei Hale dat het zo maar moest gebeuren, maar zoals altijd weigerde hij formulieren te ondertekenen. Zijn kinderen konden dat niet begrijpen en zij waren het met Hale eens toen hij zei: ‘Het is gewoon niet juist, meneer Sakagawa dat u uw zoons zo straft, zeker nu er drie van hen op Punahou zijn.’ Maar Sakagawa-san hield voet bij stuk. Toen Hale weg was en zijn gezin hem met hun argumenten begon te bekogelen, voelde hij zich in het nauw gedreven. Tenslotte schopte hij een stoel omver en riep: ‘Ik ga ergens heen waar iemand met rust gelaten wordt.’ Hij zocht Ishii op en ging somber bij hem zitten. ‘Onze zonden komen over onze hoofden, goede vriend,’ zei hij. ‘Vroeg of laat moest het gebeuren,’ peinsde Ishii bedroefd. ‘De kinderen dringen erop aan dat ik naar Hirosjima schrijf om ze daar uit de registers van de burgerlijke stand te laten uitschrijven.’ ‘Dat doe je toch zeker niet?’ vroeg Ishii hoopvol. ‘Hoe kan ik dat nu? En daarmee ongeluk brengen over ons allemaal?’ De twee mannen, nu eind vijftig en met grijzend haar, zaten triest voor zich uit te kijken en dachten aan de schande die hun overkwam. In hun dorp was Kamejiro met de handschoen getrouwd met het knappe meisje Sumiko bij wie hij vijf

kinderen had gehad die allemaal keurig stonden ingeschreven. En Ishii was wettig gehuwd met Mori Yoriko; uit hun huwelijk stonden geen kinderen ingeschreven. In onderling overleg hadden ze echter gewisseld: Kamejiro was op z'n Amerikaans getrouwd met Yoriko en zij was de moeder van zijn kinderen. Ishii was op dezelfde manier met Sumiko getrouwd en zij was een prostituée gebleken. Hoe moesten ze dat allemaal uitleggen aan het Japanse consulaat aan de Nuuanustraart? Hoe moesten ze deze bigamie-bij-toeval uitleggen aan de vijf kinderen? En vooral: hoe moesten ze dat uitleggen aan het gemeentebestuur in Hirosjima? 'Heel Japan zou zich schamen,' zei Ishii somber. 'Kamejiro, we kunnen de dingen maar beter laten zoals ze zijn.' 'Maar de kinderen zitten me op de huid. Vandaag is meneer Hale zelfs bij ons thuis geweest. Hij had de papieren bij zich.' 'Natuurlijk had hij de papieren klaar,' zei Ishii. 'Maar je moet hem zien kijken als je hem probeert uit te leggen wie je vrouw is. Beste Kamejiro, laat die zaak rusten.' Op zaterdag zes december kwam Hale echter weer naar het hutje en zei: 'U bent de enige nog op mijn lijst, meneer Sakagawa. Maak alstublieft een eind aan de dubbele nationaliteit van uw zoons. Nu Goro hier in het leger is en Tadao en Minoru op het opleidingscentrum voor reserve-officieren zitten, moet u dit gewoon doen.' 'Ik kan het niet,' zei Kamejiro via zijn tolk Goro, die weekendverlof uit de Schofieldkazerne had. 'Ik begrijp vader niet,' zei Goro, zijn uniform—waarop hij zichtbaar trots was—gladstrijkend. 'Hij is trouw ten opzichte van Japan maar hij is geen fanaticus. Ik zal nog eens met hem praten als u weg bent, meneer Hale.' 'Die koppigheid maakt een slechte indruk,' waarschuwde Hale. 'Zeker nu jij in het leger bent. Ik moet dat natuurlijk melden.' Goro haalde zijn schouders op. 'Hebt u ooit geprobeerd te redeneren met een Japanse papa-san? Mijn vader heeft een of ander idioot idee-fixe. Maar ik zal zien wat ik bereiken kan.' Die zaterdagavond vocht het gehele gezin

Sakagawa dit probleem rond de dubbele nationaliteit in het Japans uit. ‘Ik heb respect voor uw land, pap,’ zei Goro. ‘Ik weet nog dat ik ruzie had met de priester over het teruggaan naar Japan. Toen ik tenslotte toegaf, was ik werkelijk van plan terug te gaan. Maar u weet wat er gebeurd is, pap. Rugby .. en nu het leger. Laten we het feit onder ogen zien, pap, ik ben Amerikaan.’ ‘Ik ook,’ zei Tadao. De zoons bleven aandringen en “Tenslotte zei Kamejiro: ‘Ik wil dat jullie Amerikanen zijn. Wanneer ik zo’n foto uit de krant “Vier Sakagawa Sterren” boven de gootsteen hang, denken jullie dan niet dat ik trots op jullie ben? Ik heb me er allang bij neergelegd dat jullie nooit meer Japanners worden.’ ‘Laat ons dan uitschrijven bij de burgerlijke stand in Japan.’ ‘Dat kan ik niet,’ zei hij voor de vijfde keer. ‘Verdomme, pap, soms maakt u me razend!’ riep Goro uit. Kamejiro stond op. Hij keek zijn zoons aan en zei: ‘Er wordt hier niet geschreeuwd. Denk eraan dat jullie fatsoenlijke Japanse jongens zijn.’ Ze hielden zich in en hij zei bedroefd: ‘Er is een goede reden waardoor ik de inschrijving bij de burgerlijke stand niet kan veranderen.’ ‘Welke reden dan?’ drongen de jongens aan. De discussie duurde de hele avond en de koppige Kamejiro was niet in staat duidelijk te maken waarom hij niets kon doen: want ook al waren zijn zoons Amerikanen, hij was voor altijd Japanner en hij verwachtte dat hij eens naar Hirosjima terug zou keren. Als hij daar was, kon hij zijn vrienden rustig vertellen over de verwickelingen op Hawaï, maar dat kon hij niet in een brief. Zelf kon hij niet schrijven en anderen laten schrijven in zijn plaats kon hij niet. Het was twee uur in de morgen toen hij naar bed ging. Toen hij de dekens over zijn schouders trok, maakte een Japanse luchtgevechtseenheid—waaronder veel mensen uit Hirosjima—zich op een groep vliegdekschepen, negenhonderd kilometers verder, gereed Pearl Harbor te bombarderen.

Shigeo, de jongste van de Sakagawa's, stond de volgende morgen vroeg op en peddelde op zijn fiets naar het telegraafkantoor, waar hij op zondag werkte. Hij bezorgde de telegrammen die 's nachts waren binnengekomen en ook die stukken die in de loop van de dag binnenkwamen. Om half acht kreeg hij het eerste stapeltje; alle telegrammen waren geadresseerd aan mensen die op Kaap Diamant woonden zoals de Hales en de Whipples in hun grote huizen met uitzicht over de stad. Toen hij bij Waikiki kwam, hoorde hij uit de buurt van Pearl Harbor een aantal doffe explosies en hij dacht: 'Alweer vlootoefeningen. Wat zou dat te betekenen hebben?' Hij keerde Pearl Harbor de rug toe en fietste een prachtige laan in die naar het landhuis van Hoxworth Hale leidde. Toen hij in de inrijpoort stond te wachten, keek hij om naar de marinebasis en zag dikke, zwarte rookkolommen opstijgen in de morgenzon. Er volgden nog meer ontploffingen en hij zag een aantal vliegtuigen door de heldere blauwe hemel schieten en zigzaggen. 'Een indrukwekkend schouwspel,' dacht hij. Hij belde opnieuw bij Hale aan en even later verscheen Hoxworth Hale in een donker zakenkostuum met boord en das alsof zo'n leider van de gemeenschap zich nooit mocht ontspannen. Shig zag dat de man doodsbleek was en dat zijn handen trilden. In een kamer die Shig niet zien kon, stond de radio aan, maar wat er gezegd werd, kon hij niet verstaan. Zo nerveus als voor een Hale beslist niet normaal was, duwde Hoxworth de gaasdeur open en zei tegen de ster van het Punahou elftal: 'Mijn God, Shig, jouw land heeft het mijne de oorlog verklaard.' Even drong het niet tot Shig door wat er gezegd werd. Hij wees naar Pearl Harbor en vroeg: 'Voeren ze daar een schijninvasie uit?' 'Nee,' antwoordde Hoxworth Hale met een holle, dodelijk ontstelde stem: 'Japan bombardeert Honoloeloe.' 'Japan?' Shig keek naar de schietende vliegtuigen en zag dat overal waar zij overheen vlogen, ontploffingen volgden en dat als de vliegtuigen in de richting van de bergen koersten, de

luchtafweer ze beschoot. ‘O mijn hemel,’ kreunde de jongen. ‘Wat is er gebeurd?’ Hoxworth hield de deur open zonder naar het telegram te kijken en beduidde dat Shig binnen mocht komen. Ze liepen naar de radio waar de omroeper woedend maar pogend paniek te voorkomen telkens opnieuw zei: ‘Ik herhaal. Dit is geen militaire oefening. Japanse vliegtuigen bombarderen Honoloeloe. Ik herhaal. Dit is geen grap. Het is oorlog.’ Hoxworth Hale bedekte zijn gezicht met zijn handen en mompelde: ‘Dit wordt verschrikkelijk.’ Hij keek naar de slimme Shig, die maar een jaar ouder was dan zijn eigen zoon, en zei: ‘Je zult al je moed nodig hebben, jongen.’ Shig antwoordde: ‘Daarbuiten hebt u gezegd: “Jouw land heeft het mijne de oorlog verklaard.” Maar uw land en mijn land zijn hetzelfde, meneer Hale. Ik ben Amerikaan.’ ‘Neem me niet kwalijk, Shig. Dat is een fout die velen van ons de eerstkomende dagen zullen maken. Mijn God, wat een ontploffing!’ De twee toeschouwers huiverden toen een donderende klap klonk, die gevolgd werd door een langzaam opstijgende kolom vettig zwarte rook die opsteeg uit de ruïnes van Pearl Harbor. ‘Daar gebeurt iets vreselijks,’ mompelde Hale. Toen klonk van een trap achter hen een gejaagde stem, zachtjes en hoog als van een kind; Hoxworth maakte een gebaar alsof hij Shigeo de deur uit wilde duwen, maar voordat hij dat had kunnen doen was de vrouw al van de trap de kamer binnengelopen en stond tegenover haar man en zijn bezoeker. Het was mevrouw Hale, een tengere, heel mooie vrouw van achtendertig jaar. Zij had licht kastanjebruin haar en grote, nietszeggende ogen die moeite hadden zich op één punt te richten. Ze droeg een dunne peignoir zoals Shig tot dan toe alleen in de bioscoop had gezien en ze liep moeilijk. ‘Wat hoor ik toch voor een vreselijk lawaai, Hoxworth?’ vroeg ze. ‘Malama, je had niet naar beneden moeten komen,’ zei haar man vermanend. ‘Maar ik hoorde schieten,’ legde zij zachtjes uit, ‘en ik was bang dat je in moeilijkheden zat.’ Op dit

moment werd een van de bommenwerpers door een onverwacht salvo luchtafweergeschut uit zijn koers gedreven. Het toestel week van zijn geplande ontsnappingsroute af en vloog met grote snelheid over het gebied bij Kaap Diamant. Toen het overvloog, konden Hale en Shig onder op de romp van het toestel de rode cirkel van Japan zien. ‘Je kunt maar beter gaan,’ zei Hale. ‘U hebt nog niet getekend voor het telegram,’ zei Shig. Toen Hoxworth het telegram pakte en het ontvangstbewijs aftekende, liep zijn vrouw als een geest naar de deur en keek naar Pearl Harbor waar nog altijd bommen ontploften. ‘Ahhhhh!’ schreeuwde ze met een vreemde keelklank. ‘Er is oorlog en mijn zoon zal sneuvelen.’ Ze hield de dunne mouwen van haar peignoir voor het gezicht en liep snikkend naar haar man: ‘Er is oorlog en Bromley zal niet levend terugkomen.’ Hale sloeg zijn rechterarm om zijn vrouw heen, gaf met zijn linkerhand het ontvangstbewijs aan Shig terug en pakte hem bij de schouder. ‘Je mag hier nooit over praten,’ zei hij. ‘Dat zal ik niet doen,’ beloofde Shigeo, maar hij begreep niet precies wat hij nu eigenlijk geheim moest houden.

Kamejiro was die morgen om zes uur opgestaan en was naar de kapperswinkel gegaan om alles nog eens schoon te maken. Het succes van zijn zaak was namelijk ten dele te danken aan zijn schoonmaak manie. Nu wachtte hij thuis op zijn ontbijt. Zijn vrouw Yoriko, die nooit op zondag de was deed voor haar klanten, was op haar gemak bezig het eten klaar te maken, nadat ze al voor het ontbijt van Shigeo had gezorgd. Goro profiteerde van zijn verlof om uit te slapen, maar Tadao, die op het opleidingscentrum voor reserve-officieren van de universiteit zat, was al op. Reiko-chan was al aangekleed en stond klaar om naar een vroege kerkdienst in Moiliili te gaan. Minoru, negentien jaar en al in training voor het basketbalteam

op Punahou, sliep nog. De eerste die begreep wat er aan de hand was was Goro: toen de bommen insloegen, sprong hij uit bed, rende in zijn onderbroek de tuin in en riep: 'Dat is geen spelletje. Iemand heeft ons de oorlog verklaard!' Hij liep naar de radio die hij voor het gezin gebouwd had en hoorde de officiële bevestiging van zijn vermoedens: 'Vijandelijke vliegtuigen van onbekende herkomst bombarderen Pearl Harbor en Hickam Field.' Hij draaide zich naar zijn huisgenoten om en zei in het Japans: 'Ik denk dat Japan ons de oorlog verklaard heeft.' De ontsnappingsroute van die bommenwerpers die het oostelijk deel van Pearl Harbor hadden gebombardeerd, leidde over de Kakaakowijk. En toen zij in triomf over de familie Sakagawa op hun met bloemen omzoomde grasveldje heenflitsten, zag die de helrode rijzende zon van Japan voorbijschieten. Zodra Goro zag wie de vijand was, riep hij: 'Tad! Laten we ons maar meteen gaan melden!' Hij trok snel zijn legeruniform aan en lifte naar de Schofieldkazerne, terwijl Tadao en Minoru hun reserve-officiersuniform aantrokken. Tadao meldde zich bij de universiteit en Minoru bij Punahou. Voordat de jongens echter weggingen, bogen zij plechtig voor hun hevig geschrokken vader. Deze plotselinge gebeurtenissen troffen Kamejiro als een donderslag bij heldere hemel. Versuft zat hij op de treden van zijn huisje en staarde niet-begrijpend naar de hemel waar dof geratel het vertrek van de Japanse vliegtuigen begeleidde: Drie maal zag hij de rode zon van zijn vaderland voorbij flitsen en een maal zag hij de venijnige snuit van een laagvliegende Japanse jager zinloos met machinegeweren de baai beschieten. Hij trachtte zijn gedachten te concentreren op wat er aan de hand was en op het feit dat zijn zoons meteen vertrokken waren naar het Amerikaanse leger. De verwarde gedachten die bij hem opkwamen, konden zich echter niet in woorden omzetten. Japan moest wel in grote moeilijkheden zijn geweest dat het zoiets had gedaan. De jongens moesten

wel in grote moeilijkheden hebben gezeten dat zij zo plotseling vertrokken waren om Amerika te verdedigen. Verder kwam hij niet. Die zondagmorgen stormde er om elf uur een groep van vier gewapende mannen van de geheime politie met een zwarte overvalwagen die in de Kakaakostraat bleef wachten, het huis van de familie Sakagawa binnen en arresteerde Kamejiro. ‘Sakagawa,’ zei een van hen die Japans kende. ‘We houden u al lang in het oog. U bent een dynamiet expert en u gaat een concentratiekamp in.’ ‘Wacht eens even!’ riep Reiko. ‘U weet toch wel wie de jongens Sakagawa zijn. Op Punahou. Wat betekent dat gepraat over een concentratiekamp?’ ‘Hij is een dynamiet expert, juffrouw Sakagawa. Hij heeft geld aan Japan gegeven. En hij heeft geweigerd jullie nationaliteit te veranderen. Daarom draait-ie de bak in.’ Het efficiënt werkende groepje duwde de ontstelde Kamejiro de overvalwagen in en reed weg om andere van opstandige activiteiten verdachte personen op te halen. Om half twaalf fietste Shigeo van het telegraafkantoor langs huis om daar de vreselijke dingen die hij gezien had te vertellen aan de rest van het gezin. Hij repte er echter met geen woord over want hij schrok ontzettend van Reiko’s mededeling dat hun vader naar een concentratiekamp was overgebracht. Dit was echt oorlog en alle andere Japanners waren er direct bij betrokken. ‘Pap kan toch niets verkeers hebben gedaan?’ Broer en zus keken elkaar aan en Shigeo bracht hun twijfel onder woorden: ‘Aan de andere kant zwierf pap elke avond overal rond.’ ‘Shigeo!’ riep Reiko-chan uit. ‘Dat is een onwaardige opmerking.’ ‘Ik probeer alleen te denken zoals de F.B.I. gedaan moet hebben,’ rechtvaardigde Shig zich. Ze raakten nog meer van hun stuk toen Ishii in opperste verwarring binnenholde met het schokkende nieuws: ‘Het Japanse leger landt aan de andere kant van het eiland. Ze hebben Maui en Kauai al veroverd.’ ‘Dat kan niet!’ riep Shigeo. ‘Ik ben vanmorgen heel Honolulu doorgereden en ik

heb daar niets van gehoord.’ ‘Je zult het zien!’ verzekerde het kwieke mannetje hen. ‘Vóór morgenavond heeft Japan alles volledig onder controle.’ Tot verbazing van de kinderen Sakagawa scheen Ishii zich bij dat vooruitzicht buitengewoon te verheugen. Shigeo greep hem bij de arm. ‘Wees voorzichtig met wat u zegt, meneer Ishii! De F.B.I heeft pap daarnet gearresteerd.’ ‘Als de Japanners winnen, is hij een held,’ juichte het mannetje. ‘Nu zal iedereen die om de Japanners lacht, wel inbinden. Wacht maar eens wat er gebeurt als de troepen Honoloeloe binnentrekken.’ Hij zwaaide met een waarschuwende vinger naar hen en rende de straat op. ‘Volgens mij is hij gek,’ zei Shigeo triest toen hij de roddelaar zag weglopen. Toen Ishii de hoek om was, reed er een patrouille door de Kakaakowijk die per luidspreker omriep: ‘Alle Japanners hebben huisarrest. Verlaat uw huizen niet. Ik herhaal: Verlaat uw huizen niet.’ Shigeo ging naar de mannen toe en zei: ‘Ik heb zondagsdienst voor het telegraafkantoor.’ Even aarzelden de patrouilleleden, toen namen ze een besluit zoals die dag over heel Hawaï menigmaal zou worden genomen: de Japanners zijn allemaal spionnen en ze zijn allemaal onbetrouwbaar. Ze moeten allemaal huisarrest hebben; maar déze Japanner kennen we en het werk dat hij doet is van belang en daarom wordt hij vrijgesteld. De patrouilleleden keken naar de fiets van Shig met duidelijk het teken van het telegraafkantoor erop, en een van de mannen vroeg: ‘Ben jij die knaap die voor Punahou speelt?’ ‘Ja,’ antwoordde Shig. ‘Mooi. Dan kun je verder gaan.’ ‘Heeft u een pasje voor me?’ vroeg Shig. ‘Ik heb geen zin om neergeschoten te worden.’ ‘Natuurlijk. Als jeblieft.’ Die middag begaf Shig zich om twee uur voor de vierde maal naar het hoofdkantoor om een aantal telegrammen op te halen; hij kreeg er een dat bestemd was voor generaal Lansing Hommer. Aangezien Shig echter wist dat de generaal helemaal aan het einde van zijn route woonde, legde hij dat telegram onder op

zijn stapeltje. Toen hij door het westelijk deel van Honolulu in de richting van Pearl Harbor fietste en de verwoesting zag, begreep hij beter dan de meeste mensen wat er gebeurd was en wat er nog stond te gebeuren. Vanaf het bordes van een huis waar hij een telegram had bezorgd, kon hij de aanlegsteigers van Pearl Harbor zien. Langs de kaden kon hij de getroffen schepen zien liggen, gekapseisd en fel brandend. De man bij wie hij het telegram had bezorgd zei: ‘Die verdomde Jappen hebben alles geraakt wat ze wilden raken. Er stond in de krant dat de Jappen vanwege hun scheve ogen niet konden vliegen. Als je het mij vraagt, kunnen wij ook maar beter piloten zien te vinden met scheve ogen. En een paar boordschutters ook. Ik heb hier drie uur op dit bordes gestaan en ik heb onze mensen geen één verdomde Jappenkist zien raken. Wat vind jij ervan?’ ‘Zijn ze allemaal ontkomen?’ ‘Allemaal, de rotzakken.’ ‘Een of andere idioot vertelde me dat de Japanners al geland zijn,’ zei Shig. ‘Dat zal ze nooit lukken,’ antwoordde de man. ‘Tot nu toe hebben de Jappen alleen de marine te pakken gehad en dat is toch een stel luilakken. Wanneer ze aan land proberen te komen, hollen ze recht in de armen van de commando’s. Dat wordt heel anders. Ik heb twee zoons bij de infanterie. Flinkke knapen. Heb je ook familie in het leger?’ ‘Twee broers.’ ‘Infanterie, hoop ik?’ ‘Ja. Die zijn ook niet voor een kleintje vervaard.’ ‘Ik denk niet dat het die gele hufters zal lukken,’ zei de man terwijl hij zijn telegram openscheurde. Op die warme, verschrikkelijke middag, om een minuut over half vijf, kwam Shigeo Sakagawa aan het einde van zijn route en peddelde op de fiets van het telegraafkantoor de lange oprit in naar het huis van generaal Hommer. Daar nam de asgrauwe officier het telegram in ontvangst en krabbelde met potlood zijn naam op het ontvangstbewijs. Zijn legereenheid was praktisch vernietigd. De eilanden die hij verondersteld werd te beschermen waren aan de genade van de vijand overgeleverd. Zelfs zijn eigen hoofdkwartier was straffeloos beschoten. Tot

overmaat van ramp kreeg hij nu ook nog telegrammen uit Washington maar dit ene was meer dan hij kon verdragen. Hij las het, vloekte, verfrommelde het en gooide het op de grond. Toen het weer langzaam wat openging, kon Shig lezen dat het van het Ministerie van Oorlog kwam. Het waarschuwde generaal Hommer dat Washington op grond van geheime inlichtingen tot de conclusie was gekomen dat Japan Pearl Harbor misschien zou aanvallen. Met alle snelle communicatiesystemen die de regering ter beschikking stonden had Washington de boodschap tijdig genoeg kunnen doorgeven om de slachting te voorkomen; zij had echter voor dit meest urgente telegram van allemaal gebruik gemaakt van de normale telegraafdienst. Het telegram arriveerde tien uur te laat en werd bezorgd door een Japanse boodschappenjongen op de fiets.

De snelheid waarmee Goro en Tadao hun diensten aan Amerika aanboden werd door Amerika bij het aanvaarden daarvan niet geëvenaard. Het tweehonderdachtennegentigste regiment infanterie waarbij Goro zich in de Schofieldkazerne meldde bestond grotendeels uit Japanse dienstplichtigen onder aanvoering van niet-Japanse officieren. Deze eenheid kreeg opdracht de bij het bombardement aangerichte ravage bij het vliegveld Hickam op te ruimen; daar waren tientallen Amerikaanse vliegtuigen door Japanse bommenwerpers vernietigd. Toen de mannen van de luchtmacht de vrachtwagens met Japanse jongens het gehavende landingsterrein zagen oprijden, gilden ze: ‘Ze landen!’ En een paar bange wachtposten begonnen te schieten. ‘Hou op!’ schreeuwden de mannen van het tweehonderdachtennegentigste. ‘We zijn Amerikanen.’ En in de daaropvolgende drie dagen van spanning leverde de ploeg een opmerkelijke prestatie. Er werd achttien tot twintig uur per

dag gewerkt om het vliegveld weer bruikbaar te maken. ‘De beste ploeg van het eiland,’ zei een haole overste bewonderend. ‘Je hoeft niet lang te twijfelen aan wiens kant zij staan.’ In de nacht van tien december kreeg iemand op het hoofdkwartier in Honoloeloe echter een bericht binnen uit Californië over de energieke manier waarop men in Californië met misdadige Japanners omsprong en iemand van de legerleiding drukte op de paniekknop. In de stille uren vóór de dag aanbrak werden drie compagnieën betrouwbare haole soldaten met extra machinegeweren op weg gestuurd om een van de vreemdste oorlogsopdrachten uit te voeren. Toen het dag werd, was Goro de eerste Japanse jongen van het tweehonderdachtennegentigste die zijn tent uit keek en riep: ‘Grote God! We zijn omsingeld!’ Zijn kameraden kropen uit hun slaapzakken en wilden naar de appèlplaats rennen toen er een strenge stem door een onpersoonlijke, metaalachtige luidspreker klonk: ‘Japanse soldaten! Luister naar me. Blijf waar je bent. Maak geen enkele verkeerde beweging. Jullie zijn door machinegeweren omsingeld. Blijf waar je bent!’ Toen riep een andere stem: ‘Japanse soldaten! Ik wil dat jullie één man per tent aanwijzen om naar buiten te komen. Vlug!’ Goro stapte uit zijn tent het sterker wordende daglicht in terwijl hij niet méér aan had dan een onderbroek. Toen ging de stem verder: ‘Japanse soldaten in de tenten. Geef je geweren, je revolvers en je handgranaten door naar buiten. Vlug! Mannen buiten de tent, gooi ze op een hoop.’ Toen dit gebeurd was, beval de stem: ‘Als er niet-Japanse soldaten in dit kamp zijn, kunnen zij het nu verlaten. Jullie hebben vijf minuten. Vlug!’ Vrienden die niet in staat waren hun Japanse collega’s aan te kijken, sloften weg: en toen de vijf minuten verstreken waren, zaten er alleen nog Japanse jongens verbijsterd in de tenten. ‘Betekent dit een ge-gevangenkamp?’ fluisterde er een. ‘Wie weet?’ zei zijn kameraad schouderophalend. Wat het betekende zouden de Japanse jongens nu ontdekken.

‘Aantreden!’ beval de blikken stem. ‘Zoals je bent. Zoals je bent!’ En toen de ontstelde manschappen in het gelid stonden, deelde de kolonel die het eerst gesproken had hun mee: ‘Jullie zijn ontwapend bij wijze van voorzorgsmaatregel. We kunnen niet zeggen wanneer jullie landgenoten ons opnieuw zullen trachten aan te vallen en we kunnen ons achterland niet in gevaar brengen door jullie in ons midden wapens te laten dragen. Jullie blijven binnen deze prikkeldraadomheining totdat jullie nadere orders krijgen. Mijn mannen hebben maar één duidelijk bevel: Als er één Jap buiten deze omheining komt, schieten!’ Drie vernederende dagen lang, vol geruchten en angst, keken de jongens van het tweehonderdachtennegentigste in de loop van machinegeweren. Toen werd de bewaking versoepeld en kregen ze te horen: ‘Jullie mogen werken: latrines schoonmaken, aardappels schillen of rommel opruimen. Maar wapens zullen jullie niet meer aanraken. Aan de slag!’ Goro wist wat hem te doen stond: hij ging permanent de latrines schoonmaken. Toen Tadao op zeven december van huis ging, legde hij de hele weg naar de universiteit hollend af. Daar stond zijn eenheid van het opleidingscentrum al aangetreden met de mannen die op het terrein bleven slapen. Buiten adem arriveerde hij nog net op tijd om met zijn eenheid een landing van Japanse parachutisten af te slaan waarvan gemeld was dat die ten noorden van Kaap Diamant had plaatsgehad. Er was geen enkele vijand geland, maar het hoofdkwartier had vergeten het centrum hiervan op de hoogte te brengen. De Japanse jongens patrouilleerden vier dagen lang zonder rusten door het terrein. Japanse gezinnen in de buurt gaven hun ballen rijst met ingemaakte zoute pruimen. En de jongens bleven op hun eenzame post. Tijdens die stille wacht bedacht Tadao Sakagawa precies wat hij zou doen als er Japanse keizerlijke soldaten over de heuvels op hem af zouden komen. ‘Ik zou schieten,’ zei hij eenvoudig. ‘Ze zijn vijanden, dus zou

ik schieten.’ Bij het waterreservoir kwam Minoru Sakagawa van het opleidingscentrum van Punahou tot dezelfde conclusie: ‘Ik zou schieten.’ Op Hawaiï stelden zo’n veertienduizend jonge Japanse Amerikanen in de dienstplichtige leeftijd zich in die dreigende, angstige dagen dezelfde moeilijke vraag en zij kwamen allemaal tot hetzelfde antwoord: ‘Zij zijn duidelijk de vijand, dus zou ik duidelijk schieten.’ Toen kregen alle Japanse jongens van het opleidingscentrum voor reserve-officieren, na enige weken waarin ze hun plicht voortreffelijk hadden gedaan, te horen: ‘We hebben geen plaats meer voor jullie in de eenheid. Lever je uniformen in.’ Er werd geen reden opgegeven en geen alternatief geboden, zodat Tadao en Minoru hun zuurverdiende Amerikaanse uniform inleverden en de volgende dag in burger verschenen. Een haole soldaat uit Arkansas zag hen op straat lopen en riep: ‘Waarom lopen jullie hufterige geelhuiden niet in uniform zoals ik? Waarom moet ik vechten om jullie spleetogen te verdedigen?’ Minoru die in het Punahou team een vrij gespierde aanvaller was, stond altijd klaar voor een robbertje. Hij wilde op de jongen uit Arkansas afgaan, maar Tadao, die kalmer was, pakte hem bij de arm en trok hem mee. ‘Als je een soldaat slaat, lynchen ze je.’ ‘Ik pik veel,’ mompelde Minoru, ‘maar dan krijgt iemand er toch eens goed van langs.’ Ze zouden echter juist die dag merken hoeveel ze zouden moeten accepteren. Toen ze terugkwamen van het hoofdkwartier van de opleidingscentra voor reserve-officieren, waar hun verzoek weer in dienst te mogen was afgewezen, zagen ze hun moeder, in haar zwarte kimono en met haar strooien geta op, op haar tenen door de Kakaakowijk lopen, schuifelend op haar boerse manier en enigszins voorovergebogen. Minoru moest toegeven dat zij er heel vreemd uitzag en hij was dan ook niet verbaasd toen een groep mensen om haar heen ging staan, tegen haar begon te schreeuwen en haar in een taal die zij kon verstaan vertelden

dat die spleetogige Japanners in hun smerige kimono's in de straten van Honolulu niet gewenst waren. Voordat de jongens bij hun moeder konden komen, begonnen kwajongens haar de kimono van het lichaam te scheuren. 'Waarom draag je geen schoenen, zoals fatsoenlijke Amerikanen?' riepen de kwajongens. Ze joegen haar een hoek in maar ze begreep helemaal niet wat er gebeurde; een grote man bleef naar haar aanstootgevende zori schoppen: 'Trek ze uit, verdomme. Trek ze uit.' Vlug sprongen Minoru en Tadao tussen de mensen om hun moeder te beschermen. Enkele sportenthousiasten herkenden hen en riepen: 'Het zijn de jongens van Sakagawa.' Het incident liep verder met een sisser af maar Tadao, die een diplomaat was, fluisterde zijn verschrikte moeder in het oor: 'Schop uw zori uit. Die maken hen zo kwaad.' Snel schopte zij haar Japanse pantoffels uit en de menigte juichte. Op weg naar huis waarschuwde Tadao haar: 'U moet niet meer naar buiten gaan met uw kimono aan.' 'En koop een paar schoenen!' snauwde Minoru, want net als alle jongens van zijn leeftijd kon hij niet begrijpen waarom zijn ouders vasthielden aan hun oude gewoonten. De dagen daarna werden Minoru en Tadao herhaaldelijk op de proef gesteld. Omdat ze in Amerika geboren waren, waren ze staatsburgers in juridische zin en waren ze zelfs verkiesbaar voor het presidentschap, maar ze waren ook Japanners—en daarom kregen ze ergere vernederingen te verduren dan vreemdelingen. Ze werden verschillende malen door dronken soldaten bedreigd en uit voorzichtigheid bleven ze van de straat. Ondanks dat namen de vijandelijke gevoelens tegen alles wat Japans was toe toen de mensen op Hawaï—verbijsterd over de grondigheid waarmee Japan de plaatselijke strijdkrachten verslagen had—begrijpelijkerwijze naar elke voor de hand liggende redenering grepen. 'Jullie kunnen me niet wijsmaken dat de Jappen onze schepen hadden kunnen bombarderen als de spleetogen hier niet gespioneerd hebben,' riep een man in een bar. 'Ik weet

zeker dat plantage arbeiders op de Malama Suikerplantage pijlen in de rietvelden geknipt hebben om de Jappenvliegers de weg naar Pearl Harbor te wijzen,' zei een luna. 'De F.B.I. heeft aangetoond dat vrijwel elke Jappenwerkster die voor het leger werkte een betaalde agente van de Mikado was,' beweerde een ambtenaar. En de staatssecretaris voor marinezaken zei na een inspectie van het rampgebied openhartig tegen de pers: 'Hawaiï is het slachtoffer geworden van de geraffineerdste vijfde colonne actie na die in Noorwegen.' Het was daarom geen wonder dat vele Japanners gearresteerd en in haastig geïmproviseerde gevangenissen geworpen werden. Daarna waren degenen die nog niet waren opgepakt bereid geloof te hechten aan het gerucht dat alle Japanners op Hawaiï geëvacueerd zouden worden naar een tentenkamp op Molokai. Maar toen de gevangenissen vol zaten en er inderdaad schepen in de haven verschenen om de al gearresteerde mensen naar concentratiekampen in Nevada te brengen gebeurde er iets heel merkwaardigs, iets wat meer dan iets anders bijdroeg de wonden te helen die door de aanval op Pearl Harbor waren geslagen. Hoxworth Hale, mevrouw Hewlett Janders, mevrouw John Whipple Hoxworth en een ongetrouwde bibliothecaresse die Lucinda Whipple heette gingen eigener beweging, en niet als gevolg van een gezamenlijke actie, naar de gevangenissen waarin de Japanners zaten opgesloten. Omdat ze vooraanstaande burgers waren, kregen ze toegang; als ze door de gangen liepen, zeiden ze tegen de cipiers: 'Ik ken die man goed. Hij kan onmogelijk een spion zijn. Laat hem vrij.' Mevrouw Hewlett Janders ging zelfs zo ver dat zij haar man, dikke Hewie, in marine-uniform mee naar de gevangenis nam; hij zag er een stuk of zes voortreffelijke burgers die hij al jaren kende. 'Het is belachelijk dergelijke mensen in een concentratiekamp op te sluiten. Zij zijn even goede Amerikanen als ik.' 'Bent u bereid borg voor hen te staan als wij ze vrijlaten?' vroeg de F.B.I.-man. 'Ik voor Ichiro

Ogawa borg staan? Het zal een eer voor me zijn als ik borg voor hem mag staan. Kom eruit, Ichiro. Ga maar weer aan je werk.’ Ongeveer driehonderd vooraanstaande Japanse burgers werden door deze vriendendienst van de nakomelingen van de zendelingen uit de gevangenis gehaald. Niet dat zij de Japanners zo graag mochten of dat zij minder bang waren voor het keizerlijk Japan dan hun burens, maar omdat zij het als christenen niet passief konden aanzien dat onschuldige mensen slecht werden behandeld. In Californië, waar het denkbeeldige gevaar van een mogelijke vijfde colonne nog geen fractie was van het reële gevaar op Hawaï, werden wrede, zinloze maatregelen genomen die voor altijd een smet op Amerika zouden werpen: gezinnen die door en door rechtschapen en vaderlandslievend waren werden uit elkaar gerukt; hun eigendommen werden gestolen; hun privacy werd geschonden en hun trots als volwaardige Amerikanen gekrenkt. Dergelijke dingen gebeurden op Hawaï niet. Mannen als Hoxworth Hale en Hewlett Janders duldden dat niet; vrouwen als juffrouw Whipple en mevrouw Hoxworth gingen persoonlijk naar de gevangnissen om de onschuldigen in bescherming te nemen. Toen Hoxworth Hale echter bij de cel kwam waarin Kamejiro Sakagawa zat opgesloten, deed zich een vrij ernstig probleem voor: voor het eerst stond Hale niet meteen klaar de F.B.I.-mannen te bezweren: ‘Ik weet dat deze knaap onschuldig is.’ Hale wist: Kamejiro was een bekende dynamiteur die tijdens de staking op de Malama Suikerplantages in moeilijkheden gekomen was; hij had koppig geweigerd een einde te maken aan de Japanse nationaliteit van zijn kinderen; hij had een paar jaar vóór Pearl Harbor ‘s nachts heel Honoloeloe doorgezworven; nu exploiteerde hij een kapperswinkel met zijn eigen dochter als lokaas om matrozen en soldaten binnen te halen. Dat was de debetzijde. Maar Hale wist ook dat “van alle jonge Japanners in Honoloeloe er geen betere Amerikanen waren dan de zoons van Kamejiro. In plaats van de cel voorbij

te gaan, bleef Hale daarom staan en vroeg toestemming met deze Sakagawa te mogen praten. Nadat de celdeur was opengemaakt en hij bij Kamejiro zat, zei hij de tolk te vragen: ‘Meneer Sakagawa, waarom weigerde u me een einde te laten maken aan de dubbele nationaliteit van uw zoons?’ De oude koppige glans blonk weer in Kamejiro’s ogen, maar toen hij zich realiseerde dat hij misschien zijn zoons nooit meer terug zou zien als hij niet de waarheid sprak, werd hij milder gestemd en zei: ‘Belooft u dat u het nooit aan mijn jongens vertelt?’ ‘Ja,’ zei Hale, want hij had zelf gezinsproblemen en hij gaf de tolk de opdracht dit te beloven. ‘Mijn vrouw en ik zijn niet getrouwd,’ begon Kamejiro. ‘Maar ik heb de huwelijksakte toch gezien!’ onderbrak Hale hem. ‘Ja, de Amerikaanse. Maar die geldt niet,’ legde Kamejiro uit. ‘Toen ik mijn foto stuurde om vanuit Hirosjima-ken een bruid te krijgen, werd er een meisje uitgezocht; zij trouwde daar met mij zoals dat hoort in Japan en zij werd in het dorpsboek als mijn vrouw ingeschreven.’ ‘Wat is dan het probleem?’ vroeg Hale. Kamejiro bloosde over zijn vroegere onbezonnenheid en verklaarde: ‘Toen zij hier aankwam, wilde ik haar liever niet en er was een andere man die zijn vrouw liever niet wilde.’ ‘Dus toen hebben jullie geruild?’ vroeg Hale met een glimlach op de lippen. Het leek nogal eenvoudig. ‘Ja. Nu ben ik in elk land met een andere vrouw getrouwd.’ ‘Maar hier is natuurlijk je echte land en dat telt,’ zei Hale. ‘Nee,’ verbeterde Kamejiro geduldig. ‘Japan is mijn echte thuis en ik zou me schamen als mijn dorp te weten zou komen wat ik verkeerd gedaan heb.’ Hale kwam onder de indruk van ‘s mans oprechte verdediging van Japan, zelfs onder deze moeilijke omstandigheden en hij zei minzaam: ‘Ik denk niet dat dit na verloop van zoveel tijd van belang is.’ ‘O, toch wel!’ waarschuwde Kamejiro. En wat hij zei raakte een gevoelige snaar in Hales eigen herinnering. ‘Omdat de vrouw die ik in ruil kreeg, de beste vrouw bleek die een man had kunnen vinden. Maar de vrouw die ik aan mijn

vriend afstond, bleek een heel slechte; zijn leven werd geruïneerd en ik moest toezien zonder dat ik iets kon doen. Mijn geluk ging ten koste van hem en ik wil niets doen dat hem nog verder zou kunnen treffen. In ons dorp denken ze in elk geval dat hij een eerzaam man is en zo zal ik het laten.’ Hale balde zijn vuisten en dacht aan zijn eigen reactie op precies identieke problemen; aan de vasthoudendheid waarmee hij tegen de aandrang van zijn vrienden in zijn vrouw Malama bij zich had gehouden, hoewel ze eigenlijk zo gek was dat ze al lang naar een inrichting had gemoeten. En op dat ogenblik voelde Hale liefde voor zijn vrouw, bezorgdheid om het lot van zijn zoon in tijden van oorlog en een diepe verwantschap met de kleine Japanner met de kromme benen vóór hem. Tegen de F.B.I.-man zei hij: ‘Die kun je zeker vrijlaten.’ En Kamejiro keerde naar zijn gezin terug. Toen tuinman Ichiro Ogawa, die door Hewlett Janders van internering was gered later aandrang op een verhoging van zijn loon van een dollar veertig per dag dat Janders hem betaalde, vloog dikke Hewie op de kast en beschuldigde hij de kleine Japanner er van dat deze onvaderlandslievend was door op zo’n kritiek moment in de geschiedenis van Amerika loonsverhoging te vragen. ‘Ik denk altijd aan je welzijn,’ verklaarde Hewie. ‘Je moet zulke zaken aan mij overlaten.’ ‘Maar ik kan niet meer leven van een dollar veertig per dag. Leven duur.’ ‘Bedreig je me?’ stoof Janders op. ‘Ik moet meer verdienen,’ hield Ichiro vol. Zodra de Japanner weg was, belde Janders de veiligheidsdienst in Pearl Harbor op: ‘Lemuel,’ sputterde hij, ‘ik heb hier een arbeider van wiens betrouwbaarheid ik niet zeker ben. Ik denk dat het het beste is hem meteen af te voeren.’ ‘Hoe heet hij?’ ‘Ichiro Ogawa, een echte onruststoker.’ En die avond verdween Ichiro Ogawa en werd naar een concentratiekamp op het vasteland gebracht. Daarna ontstonden er heel wat minder problemen over loonsverhoging.

Geen mens op Hawaï kon aan de gevolgen van Pearl Harbor ontsnappen en in de morgen van de achtste december kon bijna niemand ook maar enigszins vermoeden welke veranderingen hij zou beleven. De norske Hewlett Janders werd bijvoorbeeld tot zijn verbazing kapitein bij de marine; hij werd met het toezicht over de haven belast. Hij droeg een duur kakiuniform met het mooiste goudgalon van de Stille Oceaan en uiteindelijk kreeg hij een compliment van de president omdat hij de haven had opengehouden voor de aanvoer van oorlogsmaterieel. De vrouw van John Whipple Hewlett was op het vasteland toen de oorlog uitbrak en moest daar driejaar blijven. Negentien afstammelingen van de oude zee kapitein Rafer Hoxworth uit New Bedford dienden bij het leger, met inbegrip van twee meisjes die bij het vrouwelijk hulpcorps gingen. Anderzijds trouwden in totaal negen vrouwelijke afstammelingen van de oude dr. John Whipple met officieren die zij in Honoloeloe ontmoet hadden. De meest dramatische gevolgen had de oorlog echter voor de Sakagawa's; daarop kom ik echter later terug want het is van belang dat iedereen begrijpt hoe dit grote Japanse gezin onder invloed van de oorlog volwaardige Amerikanen werden. De ironie wilde dat het jarenlang vragen om het staatsburgerschap de Japanners niets geholpen had—goed gedrag baatte hun niets—maar nauwelijks had de Japanse regering Pearl Harbor verwoest en meer dan vierduizend man gedood of alles wat de Japanners op Hawaï hadden gewenst werd hun prompt toegestaan. Maar, zoals ik zei, ik wil die ironische geschiedenis nog even uitstellen. Afgezien van de Sakagawa's waren de gevolgen van die verschrikkelijke dag het zwaarst voor de uitgebreide Kee-hui. Twee dagen na het bombardement maakte Nyuk Tsin, toen vierennegentig, een ritje door de stad met haar kleinzoon Hong Kong; en toen zij de verwarring zag waaraan de blanke bewoners van Honoloeloe ten prooi waren, kwam zij tot de

conclusie dat de Kee-hui het eerste halfjaar een beslissende kans zou krijgen om te groeien en dat de hui, als hij deze zeldzame kans voorbij liet gaan, zijn betekenis zou verliezen. Die avond riep Nyuk Tsin haar zoons en de bekwaamste kleinzoons bij zich. Toen haar kleine huis aan de Nuuanustraat vol was en de verduisteringsgordijnen dichtgeschoven waren, zei ze: ‘Overal in Honoloeloe treffen de haoles voorbereidingen om er vandoor te gaan. Azië, denk jij dat de Japanners een invasie op Hawaï zullen doen?’ ‘Nee.’ ‘Waarom rennen de haoles dan weg?’ ‘Misschien hebben ze betere inlichtingen dan ik,’ antwoordde Azië voorzichtig. ‘Komen de Japanse vliegtuigen terug?’ hield Nyuk Tsin aan. ‘Ik hoor dat onze vliegvelden bij Wheeler en Hickam verwoest zijn,’ vertelde Azië, ‘maar een marineofficier zei in het restaurant tegen me dat wij de volgende keer de vijandelijke vliegtuigen toch zouden verdrijven.’ Nyuk Tsin dacht hier even over na, duwde haar oude gerimpelde handen tegen haar ingevallen wangen en streek ze toen door haar vrijwel verdwenen haar. ‘Hong Kong, denk jij dat de Japanners terugkomen?’ ‘Ze zullen het misschien proberen, maar ik denk niet dat het hun zal lukken.’ ‘Denk jij dat Honoloeloe voor ons een veilige plaats is om te speculeren met onze investeringen?’ vroeg Nyuk Tsin. ‘Ik bedoel: zullen de Japanners hier vandaan kunnen worden gehouden?’ ‘Ja,’ zei Azië. ‘Is dat belangrijk?’ vroeg Hong Kong. Hij was achtenveertig, een harde, rechtschapen man die van zijn vader, advocaat Afrika Kee, alles geleerd had waardoor hij het hoofd boven water zou kunnen houden. Nu hem een normale opleiding op Punahou was ontzegd—die zijn houding milder zou hebben gemaakt—had hij van zijn vader het feilloze instinct geërfd te leven terwijl hem het mes op de keel werd gezet. Hij was op Hawaï niet zo erg bekend omdat hij zijn populaire ooms altijd als vertegenwoordigers van de grote Kee-hui naar buiten had laten optreden. Nyuk Tsin, die de leiding had van de hui, wist echter

dat zij in Hong Kong een opvolger had die even slim en zorgvuldig was als zij. Daarom luisterde zij, toen hij vroeg: ‘Is dat belangrijk?’ ‘Als Japan Hawaï veroverd,’ betoogde Hong Kong, ‘worden wij als vooraanstaande Chinezen neergeschoten. Daarover hoeven we ons dus geen zorgen te maken. De F.B.I. zal ons geen gelegenheid geven naar het vasteland te ontsnappen, daarover hoeven we ons dus ook geen zorgen te maken. We moeten blijven waar we zijn, bidden dat de Japanners niet zullen winnen en nog harder werken dan vroeger.’ Nyuk Tsin luisterde en liet toen haar magere handen in haar schoot vallen. ‘Onze tegenspoed is onze kans,’ fluisterde ze. ‘Wij kunnen niet weglopen, maar de haoles wel. Als bange hazen zullen ze vertrekken met elk beschikbaar schip. En als zij gaan, komen er soldaten en matrozen hierheen met zakken vol geld. Als die komen, zijn wij er. Deze oorlog zal lang duren; als we hard werken, kan onze hui sterker worden dan ooit.’ ‘En waaraan moeten wij werken?’ vroeg Azië. ‘Grond,’ antwoordde Nyuk Tsin met de verbijsterende vasthoudendheid van een Hakka boerin die nooit genoeg grond heeft. ‘Als de bange haoles weglopen, moeten wij al het land kopen dat zij achterlaten.’ ‘Daar hebben we niet genoeg geld voor,’ protesteerde Hong Kong. ‘Neem me niet kwalijk,’ zei Nyuk Tsin verontschuldigend. ‘Ik heb me niet duidelijk uitgedrukt. Natuurlijk kunnen we het niet kopen. Maar we kunnen kleine voorschotten geven en beloven later te betalen. Dan kunnen we de grond bewerken en het geld verdienen om de schulden af te betalen.’ ‘Maar hoe komen we aan genoeg geld om te beginnen?’ vroeg Hong Kong. ‘We moeten elke beschikbare cent van ons contant geld besteden,’ antwoordde Nyuk Tsin. ‘Azië, zorg jij daarvoor. Maak zoveel mogelijk geld vrij. Laten wij de winkels in de Hotelstraat exploiteren omdat daar de soldaten zullen komen. Zet al onze meisjes aan het werk. Australië, kunnen je kleindochters geen hotdogkraam in Waikiki beginnen?’ De hui smeedde plannen

om passerende militairen elke cent uit de zak te kloppen, maar de belangrijkste tactiek moest nog besproken worden.

‘Morgenochtend moet elke man die kan werken naar Pearl Harbor gaan,’ commandeerde Nyuk Tsin. ‘Als de haven zo zwaar beschadigd is als ze beweren, zullen er veel mannen nodig zijn. Ze zullen bang zijn om Japanners te gebruiken, dus zullen onze mensen goed werk krijgen. Maar elke cent die verdiend wordt moet bij Azië worden afgedragen.’ De familie was het erover eens dat dit de juiste methode was. Daarom richtte Nyuk Tsin zich nu tot Hong Kong: ‘Jouw taak zal de moeilijkste zijn. Jij moet land kopen voor het geld dat Azië je verschaft. Dat wil zeggen: je betaalt net genoeg om er het beheer over te krijgen. En denk erom: als mensen er in angst vandoor gaan, accepteren ze vrijwel elk bod in contanten en vertrouwen er dan op de rest later te krijgen.’ Hong Kong luisterde en vroeg toen: ‘Moet ik zakenpanden kopen of huizen?’ Hier werd even over gepraat, maar Nyuk Tsin besliste tenslotte: ‘Later, als de oorlog voorbij is, zal het meeste geld met grond voor industrie te verdienen zijn. Maar nu het eiland vol mensen loopt, zal iedereen huizen willen hebben.’ ‘Wat moet ik dus doen?’ vroeg Hong Kong. ‘Nu huizen kopen en als die huur opbrengen, het geld aan industriegronden besteden,’ adviseerde Nyuk Tsin. Toen keek ze de oudere leden van de hui aan en zei: ‘De komende jaren zullen moed van ons vragen. Als de oorlog afloopt, zullen de mensen zich naar Hawaï terughasten en zeggen: “Die verdomde Chinezen hebben ons ons land afgepikt.” Ze vergeten dan dat zij bang weggelopen zijn en wij niet. Maar wat ze dan zeggen telt niet.’ Zij lachte fijntjes en verweet haar mensen: ‘Ik heb nooit zo’n stel volwassen angsthazen gezien als jullie vanavond. Als jullie konden weglopen, zouden jullie het doen— allemaal. Maar gelukkig geeft de F.B.I. je geen kans. Dus zijn we wel gedwongen hier te blijven en te werken.’ Sedert deze avondlijke bijeenkomst achter bomvrije

vensters veranderden er in Honoloeloe drie dingen. In de eerste plaats kwam een groot aantal winkeltjes die aan de soldaten vet eten, alcoholvrije dranken en snoepgoed verkochten in handen van leden van de Kee-hui. De prijzen bleven redelijk, de winkels werden goed schoongehouden en elke zaak maakte winst. In de tweede plaats droegen op Pearl Harbor, toen de wederopbouw van de vernielde basis in versneld tempo begon, verbluffend veel accountants, boekhouders, schrijvers en directie-assistenten de naam Kee. Zij verdienden goed, hun werk was feilloos en hun gedrag onopvallend. Als de wervingsbureaus aan de marine vroegen: ‘Sparen jullie mensen daar op Pearl?’ ontsloeg de marine—zich hevig verontschuldigend—Mendonca’s of Guerrero’s, maar nooit een Kee want die waren onmisbaar voor de oorlogvoering. In de derde plaats, toen het leger honderden mannen burgerpersoneel begon over te vliegen en, als het hogere ambtenaren betrof, ook hun gezinnen, ontdekten al deze mensen dat zij zich voor het huren van een huis tot Hong Kong Kee moesten wenden. Zelfs tegen generaals en admiraals werd gezegd: ‘Praat maar eens met Hong Kong.’ Toen de oorlog voortduurde en Hawaï schandalig overbevolkt raakte—voor elk huis werd een driedubbele huur gevraagd en elke winkel stond propvol klanten—wisten alleen Nyuk Tsin en Hong Kong dat de Kees onopvallend hun huurgelden in industriegrond aan het omzetten waren.

Met het meest subtiele gevolg van de oorlog kreeg Hoxworth Hale te maken die bij het uitbreken ervan pas drieënveertig was. Hij meldde zich natuurlijk onmiddellijk aan als vrijwilliger en wees de plaatselijke generaals op zijn ervaring in de eerste wereldoorlog, maar zij antwoordden dat hij bij H&H, dat ook vele militaire diensten verrichtte, niet kon worden gemist. Hij mocht daarom niet bij het leger. Toen hij

later hoorde dat een groep mensen van Yale een duikbootbemanning ging vormen, deed hij zijn best daarbij te komen omdat hij dacht dat hij voor de dienst op een duikboot uitstekend geschikt was. De marine wees hem er echter vrij koel op dat de betrokken mensen meer van de leeftijd van zijn zoon waren dan van de zijne. Hij moest daarom in Honolulu blijven, waar hij nauw samenwerkte met admiraal Nimitz en generaal Richardson en een belangrijke bijdrage leverde aan de oorlogsinspanning. Naast andere taken was hij hoofd van het wervingsbureau en voorzitter van de Bescherming Bevolking. In de eerste hoedanigheid stelde hij tot zijn genoegen vast dat jonge Japanners op Hawaï zonder bedenken vrijwillig dienst namen en hij was van mening dat de afwijzing van de jongens door het leger niet gerechtvaardigd was. Hij schreef aan president Roosevelt: ‘Ik kan u uit persoonlijke ervaring verzekeren dat deze Japanse jongens tot de meest loyale burgers van de natie behoren. Waarom kunt u uw mensen geen opdracht geven een gevechtseenheid samen te stellen die uit Japanners bestaat en die alleen in Europa wordt ingezet?’ Aan de andere kant stelde het hem teleur dat er zo weinig Chinezen meer waren om ter verdediging van Amerika de wapens op te nemen. ‘Als ze niet vrijwillig komen,’ raasde hij eens, ‘zal ik onze wervingsbureaus opdracht geven ze met cyaankali op te jagen. Waar zitten ze allemaal?’ Toen de burgerlijke autoriteiten dit onderzochten, kwam hij erachter dat de meeste Chinezen op Pearl Harbor zaten. Hij vroeg admiraal Nimitz: ‘Wilde je soms beweren dat al die Chinezen onmisbaar zijn voor de oorlogvoering?’ Hij stond verbaasd toen Nimitz de zaak bekeek en hem kortaf meldde: ‘Ja, we hebben daar mensen nodig die met een rekenliniaal kunnen omgaan.’ Begin 1942 vroeg de luchtmacht Hoxworth zich aan te sluiten bij een groep hoge officieren die naar verschillende eilanden in de Stille Oceaan zou vliegen om de mogelijkheden voor nieuwe landingsstrips te onderzoeken. Natuurlijk ging hij

daar gretig op in want nu zijn vrouw weer in een van haar depressies verkeerde, was er met haar geen verstandig woord te wisselen. Omdat zijn dochter op een school op het vasteland en zijn zoon bij de luchtmacht zat, had hij dus geen enkele reden om thuis te blijven; hij vond het erg prettig weer een uniform te kunnen aantrekken met de tijdelijke rang van kolonel. Zijn militaire bijdrage aan de inspectiereis was niet van veel betekenis maar zijn sociologische waarnemingen waren erg belangrijk. Steeds wanneer hun vliegtuig op bases als Johnston Island, Kanton of Nukufetau landde, zag hij door de kleine raampjes het kristalheldere water van de lagunes en de brede zandstrook langs het rif en hij dacht terug aan alles wat een van zijn voorvaderen, dr. John Whipple, over de tropen geschreven had; daardoor kon hij de mannen over veel dingen inlichten. Toen hij voor het eerst op een atolrif stapte, had hij het merkwaardige gevoel dat hij naar huis was teruggekeerd. Hoewel hij zich jarenlang niet gerealiseerd had dat hij gedeeltelijk Polynesiër was, begon die oude afstamming bij hem te herleven. Als de andere officieren mogelijke landingsterreinen onderzochten, bleef hij dikwijls op het rif staan en tuurde uit over de zee. Wat lang in hem onderdrukt was kwam nu boven; en hij kon kano's en reizigers onderscheiden.

Dit waren niet de subtiele gevolgen waarover ik sprak. Die begonnen zich af te tekenen toen het vliegtuig bij Suva op de Fidzji Eilanden neerstreek. Hoxworth klom daar aan boord van een kleine Engelse boot en voer naar de kust om een bezoek te brengen aan de gouverneur, een echte Engelsman met een Amerikaanse vrouw. Het bezoek begon zoals elke andere reis in oorlogstijd naar een eiland dat wellicht spoedig door de vijand onder de voet zou worden gelopen. Toen de groep zich wat intensiever met de Verhoudingen op de Fidzji Eilanden bezig ging houden, begon Hoxworth dingen op te merken die hem diep verontrustten.

‘Waarom worden de Indiërs hier apart gehouden?’ vroeg hij.

‘O, met een Indiër kun je niets beginnen!’ antwoordde de Engelse secretaris van de gouverneur.

‘Waarom niet?’ vroeg Hoxworth.

‘Hebt u wel eens geprobeerd met een oosterling te werken?’ vroeg de Engelsman op zijn beurt. Hale ging er niet verder op in maar toen hij de suikervelden op de Fidzji Eilanden bekeek, zag hij dat ze er precies hetzelfde uitzagen als de suikervelden op Hawaï; hij had in precies dezelfde omstandigheden en zonder al te veel moeilijkheden met Japanners gewerkt. Hij peinsde: ‘Er werden Indiërs naar de Fidzji Eilanden gebracht en Japanners naar Hawaï voor hetzelfde doel, rond dezelfde tijd. Maar wat verschillen de resultaten! Op Hawaï zijn de Japanners redelijk goede Amerikanen. Hier worden de Indiërs helemaal niet geaccepteerd. Wat is er hier mis gegaan?’

‘Er zit toch één goede kant aan,’ merkte de Engelsman op.’ Als jullie land willen hebben voor je landingsstrips hoef je je tenminste niet om die verdomde Indiërs te bekommeren. Die mogen helemaal geen land bezitten.’

‘Waarom niet?’ vroeg Hoxworth.

‘Oosterlingen die land bezitten?’ vroeg de knappe jongeman retorisch, maar Hoxworth zei in zichzelf: ‘Verdorie, waarom niet? Als ik het goed heb, bezitten de Kees momenteel de helft van de huizen op Hawaï. Het beste dat een Japanner kan overkomen is dat hij een stukje grond krijgt en dat begint op te knappen. Dat maakt hem minder radicaal en houdt hem van de vakbonden af.’

‘Dus de Indiërs bezitten helemaal geen land?’ vroeg Hoxworth hardop.

‘Nee. Daar houden we streng de hand aan,’ verzekerde de jongeman hem. ‘En ze kunnen ook niet stemmen, dus we

zullen ook geen last met ze krijgen.’

‘Je bedoelt dat de mensen die in India geboren zijn niet kunnen stemmen?’ ging Hoxworth door.

‘Ook niet de mensen die hier geboren zijn,’ legde de adjudant uit. En Hoxworth dacht: ‘Wat hebben wij de zaken op Hawaï dan heel anders aangepakt.’ Hoe meer hij van de Fidzji Eilanden zag, des te gelukkiger was hij met de manier waarop de oosterlingen op Hawaï volwaardige staatsburgers waren geworden wie eigenlijk niets in de weg stond. Gingen de Indiërs naar middelbare scholen? Er waren geen middelbare scholen; maar op Hawaï waren die er wel en de Japanners gingen er naar toe ook. Bezaten de Indiërs de grond waarop hun overvolle winkels stonden? Nee, maar op Hawaï bezaten de Chinezen en de Japanners wat zij wilden. Namen de Indiërs deel aan het bestuur? Lieve hemel nee, maar op Hawaï begonnen hun oosterse neven langzamerhand bepaalde sectoren over te nemen. Konden Indiërs gouvernementsambtenaren worden? Nee, maar op Hawaï waren de Chinezen als ambtenaren zeer gezocht.

Op alle punten van die vergelijking tussen de Fidzji Eilanden en Hawaï zag Hoxworth Hale dat het streven de oosterlingen in de Hawaïaanse gemeenschap op te nemen juist was geweest en dat de gedragslijn van de Engelsen op de Fidzji Eilanden de Indiërs tot een domme, haatdragende bevolkingsgroep te maken fout was. Op de Fidzji Eilanden kwam Hale voor het eerst tot het inzicht dat de werkwijze van de afstammelingen van de zendelingen fundamenteel juist was geweest want zijn conclusie was: ‘Op Hawaï hebben wij een gezonde basis op grond waarvan onze eilanden een goede toekomst kunnen opbouwen: Japanners, Chinezen, Filippino’s, blanken en Hawaïanen werken er samen. Ik begrijp alleen niet hoe er op de Fidzji Eilanden met de haat die ik tussen de rassen bespeur ooit een redelijke oplossing te vinden zal zijn.’ En hij dacht

grimmig, maar met enige humor: ‘Als ik verdomme de volgende keer een Japanse arbeider van de suikerplantages over een vakbond tekeer hoor gaan, zal ik tegen hem zeggen: “Watanabe-san, het is misschien het beste dat je eens een tijdje naar de Fidzji Eilanden gaat om te kijken hoe de Indiërs het daar hebben.” Hij zou dan naar Honolulu[^]-terugkomen en op de kade al roepen: “Als jeblijft, meneer Hale, laat me weer aan wal komen. Ik wil op Hawaï werken, daar is het goed.”’

Terwijl hij zichzelf gelukwenste met het voortreffelijke systeem dat zijn voorvaderen, de zendelingen, hadden ontwikkeld, woonde hij een banket bij dat gegeven werd door sir Ratu Salaka, een indrukwekkend zwart Fidzji opperhoofd, die in Cambridge en München gestudeerd had. Toen deze afstammeling van een vooraanstaande Fidzji familie verscheen in een inlandse lava-lava, een westers overhemd en colbert, met enorme bruine leren schoenen aan en onderscheidingsteken uit de eerste wereldoorlog op, voelde Hale intuïtief: ‘Op Hawaï hebben we onder de oorspronkelijke bewoners niemand als deze man.’

Sir Ratu Salaka was een zeer ontwikkeld man. Hij sprak Engels foutloos, kende het oorlogsverloop en, hoewel hij al in de vijftig was, stond hij klaar een expeditieleger van de Fidzji tegen de Japanners te leiden.

‘Denk eraan, goede vrienden van de luchtmacht,’ zei hij profetisch; ‘wanneer jullie landen op eilanden als Guadalcanal en Bougainville waar ik op etnologische expedities heen ben geweest, hebben jullie verkenners zoals ik nodig. Onze donkere huid is bij het verkennen een pluspunt, onze kennis van de jungle stelt ons in staat daarheen te gaan waar jullie mannen nooit zouden kunnen doordringen en onze geruisloze manier van voortbewegen maakt het ons mogelijk op onze tegenstanders af te kruipen en ze geruisloos te doden terwijl

hun kameraden nog geen tien meter verderop zitten. Als jullie ons nodig hebben, vraag ons maar want we staan klaar.’

‘Neemt u dan ook troepen met Indiërs mee?’ vroeg Hale.

Bij die vraag barstte de gastheer in lachen uit. ‘Indiërs?’ snoof hij verachtelijk. ‘We hebben een oproep gedaan om vrijwilligers en weet u hoeveel mannen op een bevolking van meer dan honderdduizend Indiërs zich meldden? Twee, en die deden dat dan nog onder het strikte voorbehoud dat zij nooit de Fidzji Eilanden zouden behoeven te verlaten. Als ik me goed herinner, waren ze zelfs niet bereid naar de andere eilanden van deze groep te gaan. Nee, meneer Hale, Indiërs kunnen wij niet gebruiken. Zij melden zich niet en wij verwachten dat ook niet van hen.’

Hale dacht: ‘Op Hawaï konden we uit hetzelfde aantal Japanners vijftienduizend vrijwilligers halen ... en dan zelfs om tegen Japan te vechten. Maar hier willen de Indiërs zelfs niet vechten tegen een vijand met wie ze helemaal geen emotionele bindingen hebben.’ En weer voelde hij zich de meerdere.

Toen sir Ratu Salaka als een echte Engelse landheer zijn glas cognac op had, merkte hij op: ‘Wij zijn er op de Fidzji Eilanden niet trots op, dat kan ik u verzekeren, dat wij er niet in geslaagd zijn onze Indische arbeiders op de suikerplantages te laten assimileren. Eens zullen we voor deze fout een verschrikkelijke prijs moeten betalen—opstootjes, wellicht zelfs bloedvergieten—en ik als een van de leiders van de Fidzji Eilanden ben me van dit tragisch feit terdege bewust. Maar wanneer ik op Hawaï kom en zie hoe treurig de Polynesiërs daar zijn behandeld, hoe hun land hun is ontstolen, hoe Japanners alle goede overheidsfuncties bekleden en hoe de gehele cultuur van een groot volk volkomen is vernietigd, moet ik toch zeggen dat onze Indiërs het weliswaar minder

goed hebben dan jullie Japanners maar dat wij Fidzji er oneindig veel beter aan toe zijn dan jullie Hawaïanen. Wij bezitten ons eigen land. Ik denk dat negen tiende van het bouwland dat u vandaag hebt gezien aan Fidzji toebehoort. Wij bekleden ook de bestuursposten die niet door de Engelsen worden ingenomen. Ons oude levenspatroon is heden ten dage sterker dan vijftig jaar geleden. Wij maken het in alle opzichten goed en ik kan mij geen Fidzji voorstellen die zichzelf respecteert en die zich bewust is van het paradijs dat wij hier hebben, die zou willen ruilen met een arme Hawaïaan die niets meer van zichzelf heeft. Jullie Amerikanen hebben de Hawaïanen verschrikkelijk slecht behandeld.’

Iedereen in de groep zweeg, en tenslotte zei Hoxworth: ‘Het zal u misschien verwonderen, sir Ratu—en ik neem aan dat dat ook geldt voor de officieren hier—maar ik ben gedeeltelijk Hawaïaan en ik kan uw mening niet delen.’

Sir Ratu was een doorgewinterde parlementariër die zich niet gauw gewonnen gaf. Hij keek daarom zijn gast onderzoekend aan en zei alleen: ‘Naar uw uiterlijk te oordelen heeft de Amerikaanse helpt in u het heel wat beter gemaakt dan de Hawaïaanse.’ Hij lachte hoffelijk, bood een tweede glas cognac aan en zei tegen Hale: ‘We praten hier over vrij ernstige zaken, meneer Hale, maar ik denk dat het werkelijk van belang is de volgende kwestie aan de orde te stellen: voor wie beheren bezetters een eiland eigenlijk? De Engelsen hier hebben gezegd: “Wij beheren deze eilanden voor de Fidzji” en door dat te doen hebben zij de Indiërs die zij hierheen hebben gehaald om op de suikervelden te werken een zeer slechte dienst bewezen, zo ze hun geen onrecht hebben aangedaan. Maar op Hawaï hebben uw zendelingen blijkbaar gezegd: “Wij beheren deze eilanden terwille van degenen die wij hierheen halen om op de suikervelden te werken.” Door ze te bewaren voor de Chinezen, deden zij de Hawaïanen groot onrecht. Ik

denk dat, als uw voorouders alwetend geweest waren, zij een tussenoplossing zouden hebben verzonnen die iedereen beviel. Maar, mijne heren, u gaat nu oostwaarts naar Tahiti. Bekijk het probleem daar ook eens. U zult ontdekken dat de Fransen het geen haar beter hebben gedaan dan de Engelsen hier of de Amerikanen op Hawaï.’ Hale reageerde hierop met: ‘In elk geval zullen wij op Hawaï nooit een burgeroorlog beleven. Er zal bij ons nooit bloed worden vergoten.’ Sir Ratu, in alle opzichten een groot man, kon dit niet over zijn kant laten gaan en zei nog: ‘En over een paar jaar hebben jullie verdorie helemaal geen Hawaïanen meer.’ Toen ging het gezelschap uiteen.

Hoxworth Hale verliet de Fidzji Eilanden met zeer gemengde gevoelens, maar toen zijn vliegtuig het inspectieteam op Amerikaans Samoa afzette, werd hij met nog veel verwarrender dingen geconfronteerd. Hij kwam op Pago Pago aan op de dag voor die waarop de inlanders hun inlijving bij Amerika—die in 1900 had plaatsgehad—zouden vieren. Er werd hem verteld dat de inlanders dit jaar op heel speciale wijze hun trouw aan Amerika wilden betuigen omdat een Japanse duikboot onlangs Samoa had beschoten. Toen Hale echter de volgende morgen opstond, zag hij dat er zich boven de ruige bergtoppen die Pago Pago omringden grote wolkenmassa’s hadden samengepakt die op het punt stonden zich op het eiland te ontladen. Hij vermoedde dat de plechtigheden zouden worden afgelast.

Maar dan kende hij de Samoanen niet. Bij het aanbreken van de dag vuurden inlandse mariniers in de regen saluutschoten af. Om acht uur marcheerde de Fita Fita fanfare in prachtige uniformen op de klanken van het Amerikaanse volkslied door de straten en om tien uur stonden alle inwoners die lopen konden rond het drassige paradeterrein waar Samoanse

troepen feestelijke manoeuvres uitvoerden. Toen liep een heel grote, bruine hoofdman met een gezicht als de rijzende zon en dik als twee man, naar een vlaggenstok en hield in het Samoaans een vurige speech waarin hij van zijn trouw aan Amerika getuigde. Na hem kwamen nog anderen en Hoxworth Hale begon langzamerhand woorden en tenslotte hele zinnen op te vangen die hij begrijpen kon. En terwijl die Polynesische klanken herinneringen wekten, voelde hij zich erg verward zodat hij—toen de fanfare het volkslied speelde en het kanon schoten afvuurde—het wilde gejuich van de menigte niet hoorde. Wat hij in Samoa te zien had gekregen vergeleek hij met wat hij zich herinnerde van de manier waarop Hawaï zijn inlijving vierde; hij stond versteld van het verschil. Op Samoa dreunden de kanonnen; op Hawaï bewaarden fatsoenlijke mensen het stilzwijgen. Op Samoa juichten de mensen; op Hawaï weenden velen. Op Samoa konden zelfs stortbuien de mensen niet ontmoedigen: ze wilden hun geliefde nieuwe vlag weer eens in de symbolische top van het eiland zien hijsen; maar op Hawaï werd de nieuwe vlag in het geheel niet gehesen want de Hawaïanen wisten te goed dat de aansluiting van hun eilanden bij Amerika op een gemene, onrechtvaardige manier tot stand was gekomen. Door de onvermijdelijke zegetocht in naam van de vooruitgang was een volk overweldigd; een minder sterke samenleving was van de kaart geveegd. Het was te begrijpen dat op Samoa de Polynesiërs juichten op de inlijvingsdag, maar op Hawaï deden ze dat niet. Deze overwegingen waren voor Hoxworth Hale bijzonder droevig want de inlijving van Hawaï was door zijn overgrootvader Micah tot stand gebracht en Hoxworth werd er door zijn familie altijd aan herinnerd dat die gebeurtenis was samengevallen met zijn geboorte zodat vrienden wel eens zeiden: ‘Hawaï is even oud als Hoxworth.’ Zo maakten ze in de familie een grapje met wat velen als een misdaad beschouwden. Hij kon zich echter ook herinneren dat zijn

overgrootmoeder, de Hawaïaanse dame Malama, hem vóór ze stierf had verteld: ‘Mijn man liet mij de plechtigheden meemaken toen de Hawaïaanse vlag werd neergehaald. En weet je wat de haoles met die vlag deden, Hoxy? Ze sneden die in kleine stukjes en deelden die uit.’ ‘Waarom?’ had hij gevraagd. ‘Ter herinnering aan die dag,’ had de oude dame geantwoord. ‘Maar waarom ze die dag niet wilden vergeten heb ik nooit begrepen.’ Er waren zelfs in 1942 nog vele Hawaïanen die liever niet met een Hale praatten en die weigerden met een van hen aan dezelfde tafel te eten. Maar anderen dachten niet terug aan de strenge Micah die hun hun eilanden had ontroofd, maar aan zijn moeder Jerusha die van de Hawaïanen had gehouden; de mensen die aan haar teruggedachten aten wél met de Hales, terwijl de anderen dat niet deden. En nu op Samoa, waar de regen neerstroomde, voelde Hoxworth Hale, de afstammeling van zowel Micah als Jerusha, in zijn hart beider naturen om de voorrang strijden. Hij wilde dat er iets aan kon worden gedaan om de onrechtvaardigheden bij de inlijving van Hawaï goed te maken zodat zijn Polynesiërs even trots zouden zijn op hun nieuwe vlag als de Samoanen op die van hen. Hij wist echter dat dit niet mogelijk was en het oude verdriet dat hij op Yale gevoeld had toen hij de gestolen schilderijen van Jarves bekeek, kwam weer boven en hij dacht: ‘Wie kan nu vermoeden welke gevolgen een bepaalde daad heeft?’ En hij had geen plezier meer in zijn verblijf op Samoa.

Toen hij echter op Tahiti kwam, dat Mekka van de zuidelijke Stille Oceaan, en zijn watervliegtuig landde in de kleine baai bij Papeete, tussen het eiland Moorea en de Diadeem van Tahiti, de mooiste basis voor watervliegtuigen ter wereld, raakte hij opnieuw opgewonden: dit waren de eilanden waar zijn volk vandaan gekomen was. Dit was de legendarische

hoofdstad van de oceaan en die was mooier dan hij zich had voorgesteld. Hij was er trots op dat hij afstamde van een geslacht zijn oorsprong had gevonden op Tahiti. Hij was teleurgesteld in de legendarische meisjes van het eiland want slechts weinigen van hen bezaten nog tanden. Het Australische blikvoedsel en het opgeven van de traditionele visvoeding beroofden de meisjes al tussen hun tiende en twintigste jaar van hun tanden, maar zoals een majoor van de luchtmacht zei: ‘Als een man mooie tanden wil zien, moet hij niet naar Tahiti gaan.’ Wat Hoxworth echter in de eerste plaats interesseerde waren niet de meisjes maar de Chinezen. De Franse gouverneur zei dat de Amerikanen op Tahiti een veilige basis zouden vinden, omdat de Chinezen er goed in de hand gehouden werden. Die mochten geen land in eigendom bezitten, vele soorten economische activiteiten waren voor hen verboden, zij werden door de deviezencontrole streng in de gaten gehouden; in het algemeen: ze werden dermate onder de duim gehouden dat de Amerikanen er zeker van konden zijn dat er geen problemen zouden rijzen. Hoxworth wilde zeggen: ‘Op Hawaï wordt de rijkdom van ons eiland door de Chinezen jaarlijks een paar maal verveelvoudigd: zij bezitten eigen grond en doen veel zaken. De enige deviezencontrole die wij kennen is dat al onze banken dolgraag zouden willen hebben wat er op de eigen banken van de Chinezen staat. Maar hij was gast en hield daarom zijn mond dicht, maar zijn ogen open. Hij kreeg de indruk dat het Tahiti in alle opzichten ongeveer tien keer zo goed zou gaan als het de Chinezen niet alleen werd toegestaan een zekere welvaart te genieten maar als zij daartoe zouden worden aangemoedigd. ‘Je hoort zoveel over Tahiti,’ zei hij wat teleurgesteld tegen de generaal die de delegatie leidde, ‘maar vergelijk hun wegen eens met die op Hawaï.’ ‘Heel erg,’ gaf de generaal toe. ‘Of hun gezondheidszorg, hun winkels of hun kerken.’ ‘Nogal groezelig vergeleken met wat jullie op Hawaï gedaan hebben,’ gaf de generaal toe. ‘Waar

zijn de scholen op Tahiti? Waar is de universiteit? Of het vliegveld of de keurige ziekenhuizen? Weet u, generaal, hoe meer ik van de rest van Polynesië te zien krijg, des te meer ben ik onder de indruk van Hawaï.’ De generaal had andere zorgen en op de derde dag deelde hij zijn groep mee: ‘Het klinkt ongelooflijk maar er is hier op Tahiti nergens plaats voor een landingsstrip. Wat noordelijker schijnt echter een eiland te liggen waar we misschien een van de riffen kunnen egaliseren en er een mooie landingsstrip van maken.’ ‘Welk eiland?’ vroeg Hale. ‘Het heet Bora Bora,’ zei de generaal. De volgende morgen vroeg vloog hij het vliegtuig erheen en zo werd Hoxworth Hale de eerste man met ten dele Hawaïaans bloed die het eiland van zijn voorvaderen Bora Bora, vanuit de lucht te zien kreeg. Hij zag het op een heldere, zonnige dag terwijl een onafgebroken aanrollende zee op het buitenste rif liep. De lagune lag zachtblauw rond het donkere eiland waaruit de hoge bergen oprezen met het zware, scherpe brok basalt in het midden. Hij verbaasde zich over het puur fysiek genoeg bij het zien van dit legendarische eiland met zijn diep insnijdende baaien, zijn ruisende branding, de dubbele kano’s die naar de landingsplek roeiden, en hij dacht: ‘Geen wonder dat wij nog altijd gedichten en liederen over dit eiland kennen,’ en hij begon stukken te citeren die zijn over-over-overgrootvader Abner Hale over Bora Bora op schrift gezet had:

‘Onder de klare rode sterren ligt het land verscholen,
Doorsneden door prachtige baaien en met hoge bergen,
Omgeven door het rif van spattend schuim,
Bora Bora van de omfloerste peddels!
Bora Bora van de grote zeevaarders.’

De andere inzittenden van het vliegtuig waren evenzeer onder de indruk van het eiland, zij het om andere redenen. Het eiland bezat een reusachtige ankerplaats en zo nodig zou een hele invasievloot in de lagune een toevluchtsoord kunnen vinden. Belangrijker was echter dat de kleine eilanden langs het buitenrif lang, vlak en glad waren. ‘Stuur er drie dagen lang een stel bulldozers heen en er kan een vliegtuig landen,’ merkte een ingenieur op. ‘Wij zullen er nog een keer omheen vliegen,’ zei de generaal, ‘om te kijken of we het erover eens kunnen worden welk van die eilandjes langs het buitenrif het meest geschikt is.’ En terwijl de militairen naar buiten keken om de buitenrand van het rif te bestuderen, keek Hoxworth Hale naar het binnenland om de rotspunten en de fonkelende baaien te bewonderen die diep in het land doordrongen zodat elk huis op Bora Bora dat hij kon ontwaren vlak bij zee lag. Wat een prachtig eiland was dat, net een heiligdom in een woelige oceaan! Het vliegtuig minderde snelheid en begon in de richting van de lagune te dalen. Hoxworth realiseerde zich hoe opwindend het was in een vliegtuig te zitten dat op het water kon landen: dit moeten de eerste grote dieren op aarde die hadden leren vliegen ook zo ervaren hebben. Ze moeten van zee zijn opgestegen en er weer op zijn geland net zoals het watervliegtuig nu ging doen. Toen het vlak boven het water scheerde met een snelheid van zo’n honderdvijftig kilometer per uur, besepte Hoxworth voor de eerste maal hoe snel deze vogel vloog. Toen het vliegtuig daalde om een buiklanding te maken op de golven, merkte hij dat hij zijn billen samenkneep alsof hij het toestel zelf moest afvangen en langzaam in de golven moest zetten. En hij deed dat zo goed dat het vliegtuig spoedig door de toppen van de golven sneed, half vogel half vis; toen verloor het hoogte en daalde in het oerelement —een vliegtuig dat de oceaan had overwonnen en er tenslotte op tot rust kwam. ‘Hallo Joe,’ riep een inboorling aan de deur en

even later was het vliegtuig omringd door bewoners van Bora Bora in hun snelle, kleine kano's. Hale ging als een van de eersten aan land, omdat hij een paar woorden Polynesisch kende en vrij goed Frans sprak. En toen hij wankel op de dwarsbalk van een van de kano's zat en zich door het heldere water van de lagune naar een ruim, met kokospalmen omzoomd dorp met daken van gras zag gevoerd, dacht hij: 'Hawaï heeft niets wat hiermee vergeleken kan worden.' In zeker opzicht had hij gelijk, want nadat de generaal en zijn staf heerlijke vis uit de lagune en rode wijn uit Parijs waren voorgeschoteld, verscheen, enigszins verlegen, de hoofdman van het dorp. In het Frans—Hale moest vertalen—zei hij: 'Generaal, wij mannen van Bora Bora weten dat u gekomen bent om ons te redden. God weet dat de Fransen niets zouden doen om ons te beschermen omdat zij de mensen van Bora Bora haten. En weet u waarom? Omdat wij nooit in de geschiedenis veroverd zijn, zelfs niet door de Fransen, en officieel zijn wij toch vrijwillig een deel van hun rijk. Ze hebben ons nooit vergeven dat we ons niet vreedzaam hebben overgegeven zoals de anderen, maar de Fransen kunnen van ons naar de pomp lopen.' 'Laat hem opvliegen!' zei de generaal. 'De Fransen hebben zich verduiveld goed tegenover ons gedragen en ik wil die opruiende taal niet meer horen.' Maar de hoofdman had zijn inleiding nu gehouden en werd zakelijker: 'Wij bewoners van Bora Bora willen u dus op alle mogelijke manieren helpen. U zegt dat u een landingsstrip wilt inrichten. Goed! Wij helpen. U zegt dat u water en voedsel nodig zult hebben. Daar helpen we ook mee. Maar er is één ding waaraan u niet schijnt te hebben gedacht en daarmee willen we ook helpen. Terwijl uw vliegboot in de lagune overnacht, zult u aan land een slaapgelegenheid moeten hebben. Wij zullen zeven huizen voor u reserveren.' 'Zeg hem dat we er maar twee nodig hebben,' viel de generaal hem in de rede. 'Wij willen het dorpsleven niet verstoren.' De trotse

hoofdman, gekleed in een bruine lava-lava en met een bloemkrans om zijn slapen, liet zich door die onderbreking niet van de wijs brengen: ‘Het grootste huis is voor de generaal, de rest heeft ongeveer gelijke afmetingen. Omdat het niet gerieflijk is als een man alleen in zo’n huis slaapt, hebben we zeven van onze jonge meisjes gevraagd voor alles te willen zorgen.’ Hoxworth Hale, de zoon van de zendelingen, begon daarop te blozen; en toen de meisjes te voorschijn kwamen, fris, fraai gevormd, met donker haar, op blote voeten, in sarongs en met bloemen in het haar begon hij te protesteren, maar toen de hoofdman daadwerkelijk de meisjes begon in te delen, de grootste en knapste bij de generaal en een slank, schuw wezentje van vijftien bij hem, hield Hale maar op en vertaalde niet verder. ‘Wat moet dit verdomme?’ vroeg de generaal; maar toen nam het grote, knappe meisje van zeventien jaar dat hem was toegewezen hem vriendelijk bij de hand en bracht hem naar het voor hem bestemde huis. ‘Goeie God,’ riep de majoor onbeschaamd: ‘Ze hebben tanden op Bora Bora!’ Een van de meisjes moet een beetje Engels gekend hebben, want zij lachte vrolijk. Omdat deze eilandbewoners primitiever waren en meer vis aten, waren hun tanden sterk en blank. De majoor pakte de hand van zijn meisje en beiden verdwenen zonder ook nog maar naar de generaal te kijken. ‘Dit kunnen we toch niet goedvinden!’ protesteerde de generaal. ‘Vertel ze dat maar.’ Toen Hale echter deze beslissing aan de hoofdman mededeelde, zei deze: ‘Wij zijn niet bang voor blanke baby’s. Wij hebben die graag op het eiland.’ En na korte tijd stond Hoxworth Hale als enige in de ontvangstruimte. Hij keek naar zijn vijftienjarige Polynesische gids met haar lange lokken. Ze was een jaar ouder dan zijn eigen dochter, niet zo lang, maar even mooi; hij was helemaal van zijn stuk gebracht. Toen greep ze hem bij de hand en zei in het Frans: ‘Monsieur le Colonel, uw huis staat klaar. Laten we er maar heen gaan.’ Zij leidde hem langs

donkere kiezelpaden onder broodbomen door, waarvan de grote bladeren bescherming gaven tegen de hete zon. Ze liepen langs een rij kokospalmen die naar de lagune gebogen stonden zoals ze duizend jaar geleden al hadden gestaan. Na korte tijd kwamen ze bij een klein huisje dat op enige afstand lag van de andere. Hier bleef zij staan bij de gebruikelijke omheining die loslopende varkens en kippen buiten het huis hield; zij zei: ‘Dit is mijn huis.’ Zij wachtte totdat hij naar binnen was gegaan, toen volgde ze hem en maakte een stuk sennit los dat de gevlochten deur openhield. Toen de deur dichtviel waren zij alleen Stokstijf en in de war stond hij daar met een stapel papieren in de hand alsof hij een schooljongen was. Die nam ze hem af en duwde hem zachtjes achteruit totdat hij op een houten bed met een gevlochten touwmatras zat; hij was zo bang als hij nooit in zijn leven was geweest. Toen ze de papieren in een hoek geworpen had, zei ze: ‘Ik heet Tehani. Dit is het huis dat mijn vader voor me gebouwd heeft toen ik vijftien werd. Ik bedekte het dak met pandanus, maar hij heeft de rest gemaakt.’ Hoxworth Hale, die toen vierenveertig jaar was, schaamde zich dat hij in gezelschap was van een meisje van vijftien; maar toen zij langs hem liep, streek haar lange, zwarte haar langs zijn gezicht en rook hij de geur van de heerlijkste van alle bloemen, de taire Tahiti. Die geur had hij nooit eerder geroken, en automatisch stak hij zijn hand uit om de hare te pakken, maar zij bewoog zich snel en hij greep mis. Maar hij pakte wel nog haar rechterbeen boven de knie en hij voelde heel haar lichaam op dit bevel tot stilstand komen en zich langzaam maar gewillig in zijn richting bewegen. Hij hield haar aan haar been vast, en trok haar op het bed; tevreden liet ze zich achterover vallen en glimlachte naar hem—de tairebloemen om haar slapen. Hij deed haar sarong af en toen ze naakt bij hem lag, fluisterde ze: ‘Ik heb mijn vader om jou gevraagd want jij was rustiger dan de anderen.’ Toen de inspectiegroep aan het einde van die middag rond een

geïmproviseerde tafel onder de broodbomen bijeenkwam, sprak niemand—als bij stilzwijgende afspraak—over wat er was gebeurd. Ze praatten over de plaats waar de landingsstrip moest komen alsof er niets ongewoons had plaatsgehad. Maar toen de avond viel en de meisjes met het avondeten kwamen, nam iedere officier intuïtief zijn eigen meisje naast zich aan tafel en er lag een ongebruikelijke tederheid in de wijze waarop de oudere mannen erop toezagen dat hun jonge gezellinnen goed te eten kregen. Zij waren nog niet klaar met eten toen een groep jongemannen met lang, over hun ogen hangend haar verscheen met gitaren en trommels. Al spoedig was de nacht van Bora Bora van geluiden vervuld. De aanwezigen wachtten totdat het grote, slanke, knappe meisje van de generaal de dansplek op sprong en de wilde, hartstochtelijke dans van het eiland ten beste gaf. Dit was het teken voor de andere meisjes hetzelfde te doen en al snel had er een de vrijmoedige majoor de dansplek op getrokken en probeerde met hem een versie van de dans uit te voeren. Hij werd gevolgd door een kolonel en toen door de generaal zelf. Het werd een wilde, razende, heerlijke dans onder de sterren en alle ouderen die toekeken klaptten in de handen. Het meisje van Hoxworth Hale, Tehani, vroeg hem niet ten dans omdat ze door wat in de grashut was gebeurd wist dat hij verlegen was. Daarom baande zich tenslotte een oude vrouw zonder tanden door de menigte naar voren, ging voor Hale staan en deed een paar wellustige passen. Tot ieders verrassing sprong Hale op en begon de Hawaïaanse hula te dansen, wat hij—zoals de meesten van zijn tijdgenoten in Honoloeloe—heel goed kon. De omstanders maakten geen lawaai meer en de militaire bezoekers, moe van hun eigen pogingen, gingen zitten terwijl Hale en de oude vrouw een prachtige dans uitvoerden. Toen de toeschouwers van hun verbazing begonnen te bekomen, riep de majoor: ‘Leve Hale!’ en Hoxworth ging over op een snellere versie terwijl de oude vrouw onder het gebrul van de

menigte een ronduit scabreuze beweging maakte. Daarop kwam Tehani naar voren. Zij duwde de oude feeks met kracht aan de kant en nam haar plaats in. Even brachten Hale en het welgevormde meisje met bloemenkransen in haar lokken de oude gratie terug op het strand van Bora Bora. Hij voelde zich in de ban van hartstochtelijke gevoelens die hij al lang dood gewaand had. Het meisje glimlachte bij zichzelf want ze wist dat alle anderen jaloers op haar waren, omdat zij een man had die dansen kon. En ze dacht: 'Ik heb de beste van de hele groep en ik ben verstandig geweest om hem te vragen.'

De inspectiegroep bleef negen dagen op Bora Bora en gedurende die tijd hield de gehele gemeenschap elke avond een feest dat de gehele nacht duurde. Van het nabijgelegen eiland Raiatea, dat in vroeger tijden Havaiki had geheten, het heilige eiland van de Polynesiërs, kwam een jonge Franse gouvernementsambtenaar met een fust rode wijn dat de generaal beslist wilde kopen hoewel de aardige jongeman het als een geschenk had bedoeld. Elke dag werd tegen de schemering dit fust klaargezet; iedereen die ervan wilde drinken kon dat doen. Het orkest speelde zonder ophouden: hielden mannen van uitputting op met spelen, dan gingen anderen verder. De zeven meisjes die de eregasten verzorgden weken nauwelijks van hun zijde, zodat tenslotte de Polynesische meisjes zelfs bij besprekingen van de inspectiegroep aanwezig waren. Ze verstonden geen woord van wat er werd gezegd, maar elk meisje was trots als haar man over een of ander punt een krachtig betoog hield. Tijdens die negen dagen werd er over seks met geen woord gerept, behalve één keer toen de generaal peinzend opmerkte: 'Ik sta er verbaasd over wat een man van negenenveertig nog voor elkaar krijgt.' Maar hij ging 's morgens, 's middags en 's avonds twee uur slapen. Hoxworth stelde zich Tehani zelfs

liever niet voor als een echt levend wezen. Zij was iets wat gebeurde, een droom waarvan je de grenzen nooit goed zou kennen. Na een normale opleiding op Puna-hou en Yale wist hij wel in grote lijnen wat seks was, maar nooit zó precies. Zijn huwelijk was een familieaangelegenheid geweest; een tijdje liep het voor de buitenwereld wel aardig alsof je eindeloos ging picknicken met je volledig aangeklede zus, maar zelfs dat was vrij gauw afgelopen geweest en wanneer hij de laatste paar jaar nog wel eens aan seks had gedacht, had hij de indruk gehad dat die, althans voor hem, rond zijn vijfendertigste afgelopen was geweest. Tehani Vahine, want dat was haar volledige naam, juffrouw Tehani van Bora

Bora, had heel andere bedoelingen. Ze had geleerd dat mannen van kolonel Hales leeftijd het meest van seks genoten en dikwijls ook het best in bed waren. En hoewel ze zich bij Hale in beide opzichten had vergist, want hij was angstig en onervaren, had zij nooit een man ontmoet die zo snel leerde. Dit was een tijd van loom, ontspannen genot. Hij zag haar het liefst met haar sarong zorgvuldig om haar heupen geplooid, met blote borsten en met bloemen in haar lange haar. Hij lag eindeloos op het bed te kijken naar haar bewegingen alsof hij nog nooit tevoren een meisje had gezien. En soms sprong hij met een kreet van vreugde op haar af, nam haar in zijn armen en droeg haar naar het bed onder een storm van kussen. Eens vroeg hij haar: ‘Gaat het altijd zo op Bora Bora?’ En zij antwoordde: ‘Meestal hebben we niet zoveel goede wijn.’ En hij dacht: ‘In andere delen van de wereld wordt oorlog gevoerd, op Hawaï zitten opgewonden mensen met elkaar te redeneren en in New York zitten meisjes te rekenen: “Zou ik hem vanavond...?”’ Maar op Bora Bora is Tehani.’ Evenals de generaal stond hij verbaasd over wat een man van vierenvestig kon presteren...als hij maar op een goede manier werd aangemoedigd.

Op de voorlaatste dag fluisterde Tehani: ‘Zeg tegen de anderen dat je er morgen niet bent.’ Bij zonsopgang sprenkelde zij water over zijn gezicht en riep: ‘Je moet opstaan om de vissen te zien.’ Ze bracht Hoxworth, die nog wat slaperig was, naar een plek ver van haar huis waar zij een verse tonijn had opgesprietst en schoongemaakt. ‘Dit wordt het lekkerste dat je ooit in je leven gegeten hebt,’ verzekerde ze hem, ‘want dit wordt *poisson cru* van Bora Bora. Kijk goed hoe ik het klaarmaak zodat je het, als je ver weg bent, en aan me wilt terugdenken, zelf kunt maken en mij erin proeven.’ Ze sneed de verse tonijn in smalle reepjes van ongeveer vijf centimeter lengte en een halve centimeter dik. Die legde ze in een grote kalebas waarmee ze naar de lagune liep waar nooit een mens kwam; ze schepte een paar kokosnoten vers zout water op dat zij over de reepjes uitgoot. Toen pakte ze een stok, sloeg drie limoenen van de boom; die sneed ze door en kneep ze uit in de kalebas. Zij zocht zorgvuldig een plekje uit waar de zon het warmst was en zette de vis daar neer om er de hele, hete morgen lang in het limoensap en het zeewater te smoren. ‘Nu komt het gedeelte waarbij je me moet helpen,’ riep ze vrolijk. Ze wees naar een palm die over het water hing en die in zijn kruin een tros rijpe noten droeg. ‘Ik zal erin klimmen maar jij moet de noten voor me opvangen,’ en voordat hij haar kon tegenhouden had zij haar sarong om haar heupen gebonden, had met handen en voeten de stam gegrepen en was in de boom geklommen tot waar de noten hingen. Ze hield zich met haar linkerhand vast en gebruikte haar rechter om een prachtige noot te plukken. Met een weids armgebaar wierp ze die wat landinwaarts waar Hoxworth hem ving. ‘Hoera!’ riep ze opgewekt en greep er nog een. Toen ze weer op de grond stond, zocht zij een sterke stok, plantte die in de grond en liet haar partner zien hoe je een kokosnoot van zijn bast ontdoet. Daarna sloeg ze de twee noten tegen elkaar totdat ze

opensprongen en het vocht eruit in een tweede kalebas liep. Toen sloeg zij een tweede stok de grond in, ditmaal in een hoek, en met de botte punt ervan begon ze de kokosnoot langzaam en ritmisch af te schrapen tot het witte vruchtvlees druipend van de nectar in stukken op de op de grond neergelegde tarobladeren begon te vallen. Haar gouden schouders bewogen heen en weer in de zon terwijl ze zong:

‘Ik schraap de kokosnoot af voor mijn geliefde,
ik snijd het zoete vlees aan stukken,
ik zout de vis;
onder de wuivende broodbomen,
onder de wolkeloze hemel
snijd ik het zoete vlees voor mijn geliefde.’

Toen ze klaar was met schrapen deed ze of Hoxworth er niet was. Ze pakte zorgvuldig de stukken kokosnoot bij elkaar, deed de helft ervan in de kalebas bij het kokoswater en de andere helft in een zeef van de bruine draden van de bast van een kokosnoot. Ze pakte de stukken in haar slanke handen en perste die uit boven een derde kalebas. Zo perste ze een heerlijk, rijk vocht uit en dat was de zoete kokosmelk die de maaltijd die ze bereidde compleet zou maken. Steeds opnieuw perste Tehani een stuk kokosvlees uit en zong zachtjes haar lied. Nu had ze het alleen over het uitpersen van het vlees in plaats van over het schrapen van de noot. En terwijl de palmen bijna het water van de lagune raakten, kreeg Hoxworth Hale een heel duidelijke ingeving: ‘Wanneer ik van nu af aan aan een vrouw denk, als iets abstracts...als vrouwelijkheid, dan... zal ik dit bruine meisje van Bora Bora zien, haar sarong losjes

om haar heupen, bezig met een kokosnoot en zachtjes neuriënd in het zonlicht. Is zij altijd hier geweest, onder deze broodbomen, al die lege jaren?’ En hij bedacht nog iets: dat zij gedurende de komende, nog legere jaren daar nog steeds zou zijn, een blijvend visioen van de andere helft van het leven: de vrouwelijkheid, het symbool van de zorgzaamheid, de vorstelijke, mooie, ontvankelijke andere helft. Overweldigd door dat visioen van verleden en toekomst wilde hij weer ontwaken in het hier en nu: hij stak zijn hand uit vanuit het hoekje in de schaduw waar zij hem had neergezet en probeerde haar been weer te pakken. Ze ontweek hem echter behendig en liep naar een kuiltje waarin broodwortel en taro waren geroosterd. De laatste brak ze in purperen stukjes die rijk aan zetmeel waren; de broodwortels hield ze even in haar hand om ze te laten zien aan haar minnaar: ‘Die noemen onze zeelieden de Kleine Ogen van de Hemel,’ lachte ze en wees hem op de pitjes in de wortel die op dezelfde manier bij elkaar stonden als het sterrenbeeld dat, als het opkomt in het oosten, het Polynesische nieuwjaar aankondigt. Tenslotte sneed Tehani de uien fijn en mengde alle groenten dooreen in de dikke, rijke kokosmelk. Nadat ze haar handen had gewassen in de lagune, kwam ze terug en ging met gekruiste benen vóór Hale zitten. Ze trok haar sarong hoog op om hem behalve haar blote borsten ook haar zachte, bruine dijen te laten zien. ‘Nu doen we een spelletje,’ legde ze uit; en terwijl hij in de schaduw zat en zij in de zon, begon ze hem op de schouders te tikken. Onder het neuriën van haar kokosnootlied beduidde ze hem dat hij haar op de schouders moest tikken. En zo ging ze van zijn schouders tot zijn onderarmen, tot zijn zijden, tot zijn heupen en tenslotte tot zijn dijen. Toen het spelletje vuriger werd, werd het tikken vriendelijker en het zingen trager, totdat Hale in een gebaar dat als een zacht tikje begon maar dat eindigde als een omhelzing, haar sarong pakte en die uit wilde doen. Maar in haar eigen taal riep ze zachtjes: ‘Niet in de zon,

Hale-tane,' en hij begreep haar. Hij nam haar in zijn armen en droeg haar de grashut binnen waar het spel tot het gewenste einde kwam. Tegen het middaguur vroeg zij hem in het Frans: 'Houd je van de manier waarop wij op Bora Borapoisson cru maken?' En zij bracht de vis binnen, helemaal doortrokken van zon en limoensap. Hale zag dat de tonijn er niet langer rood uitzag maar lekker grijs-wit geworden was. Ze vermengde de tonijn met de kokosmelk waar de taro, de uien en de broodwortel bij waren gevoegd. Ze deed er voor de smaak een paar schaaldieren in en het geheel belegde ze met de vers geschraapte sappige kokosnoot. Met haar blote rechterhand roerde ze alle ingrediënten dooreen en bood haar gast daarna drie vingers vol rauwe vis van Bora Bora aan. 'Zo geven wij onze mannen op dit eiland te eten,' plaagde ze. 'Kunnen jullie meisjes dat ook?' Toen Hale lachte, stopte zij de druipende vis in zijn mond en grinnikte toen de witte melk langs zijn kin over zijn blote borst drupte. 'Je knoeit zo!' zei ze bestraffend. 'Maar je bent zo'n heerlijke man, Hale-tane. Je kunt lachen. Je bent teder. Je danst als een engel. En je bent vurig in bed. Je bent een man van wie elk meisje zou kunnen houden. Vertel eens,' vroeg ze, 'houden de meisjes thuis ook van je?' 'Ja,' zei hij naar waarheid, 'dat doen ze.' 'Doen ze ook soms spelletjes zoals het tikspelletje met je en zitten ze je ook om het huis achterna, zomaar omdat ze blij zijn dat ze bij je zijn?' 'Nee,' antwoordde hij. 'Dat is jammer, Hale-tane,' zei zij. 'De jaren gaan zo vlug voorbij...' Ze wees op een oude vrouw die langs het strand schaaldieren liep te zoeken: 'Dan doen we geen spelletjes meer.' En met de droefheid van de aarde die rondwentelt in het heelal of van het universum dat voortraast door de duisternis zei ze in het eiland Frans: 'Et bientot c'est tout fini et nous ne jouons plus.' 'Bouwt daarom je vader een huisje voor je als je vijftig bent?' vroeg Hale. 'Zodat je goede spelletjes kunt leren?' 'Ja,' antwoordde ze. 'Geen verstandig man zou met me willen trouwen als hij niet

wist dat ik verstand had van de liefde. Mannen zijn het gelukkigst als een meisje bewezen heeft dat ze een baby kan krijgen. En weet je wat ik hoop, Hale-tane? Ik hoop dat als je morgen weer vertrekt, je een baby hierbinnen voor me achterlaat.’ Zij klopte op haar platte bruine buik die eruit zag alsof er nooit een kind in zou kunnen. ‘Dat wens ik.’ Zo luierden ze de hele dag en aten *poisson cru*, het beste eten dat ooit op een eiland is uitgevonden. En ze speelden de dwaze liefdesspelletjes die de bewoners van Bora Bora hun dochters al bijna tweeduizend jaar lang hadden geleerd. Na een tijdje kropen de schaduwen over de lagune en de avond viel. En nadat de trommels op de dansplek in het dorp een paar uur hadden geroffeld, hulde Tehani zich in een sarong en zei: ‘Kom, Hale-tane, ik wil graag dat het volk van Bora Bora me nog één keer ziet dansen met jou. Als ik dan een baby van je krijg, zullen zij zich herinneren dat jij van alle Amerikanen de beste danser was.’

Toen de inspectiegroep ‘s morgens aan boord van het vliegtuig klom om op weg te gaan naar Hawaï, zei niemand iets over de meisjes van Bora Bora met hun lange haren, over hun blinkende tanden of over de spelletjes die zij konden spelen. Als iemand immers iets gezegd had, hadden ze allemaal nog een dag, nog een week op Bora Bora willen blijven; maar toen het vliegtuig loskwam uit het water van de lagune en nog even over de toppen van de golven scheerde kreeg Hale weer het heerlijke gevoel half oceaán, half lucht te zijn. Zo snelde het vliegtuig over de lagune tot het uiteindelijk het luchtruim koos en iedereen helemaal tot de hemel hoorde. Toen Bora Bora in de schitterende morgenzon verdween, zei de majoor bitter: ‘En dan te bedenken dat wij brave Amerikaanse knullen oproepen, hen uit de armen van hun moeders rukken, hen een uniform aantrekken en hen dan naar Bora Bora sturen. Mijn God, het is

onmenselijk.’ En voor de rest van de oorlog en voor vele jaren daarna bestond er een band tussen mannen die elkaar soms ontmoetten in bars, op cocktailpartijen of op zakenlunches: als dan de een zei: ‘Ze schrijven meestal flauwekul over de Stille Oceaan, maar er is één eiland...’ onderbrak de ander hem: ‘Bedoel je Bora Bora?’ ‘Ja. Heb je daar ook in dienst gezeten?’ ‘Tja.’ Gewoonlijk werd er dan niets meer gezegd omdat, als een man op Bora Bora zijn dienstdienst had volbracht, je niets meer behoefde te zeggen. Wanneer Hoxworth Hale deze mannen ontmoette, ging hij echter altijd één stap verder: ‘Heb je daar ooit een slank meisje van vijftien, zestien jaar gezien met lang haar? Ze woonde bij de berg. Heette Tehani.’ Eens ontmoette hij een kapitein-luitenant ter zee van een torpedojager-eenheid die Tehani gekend had en de man zei: ‘Een prachtig meisje. Ze danste als een engel. Zij was de eerste op het eiland die een Amerikaanse baby kreeg.’ ‘Was het een jongen?’ vroeg Hale. ‘Ja, maar ze gaf hem aan een gezin op Maupiti. De meisjes daar hadden geen mogelijkheid baby’s van Amerikanen te krijgen en ze wilden graag zo’n kind op het eiland.’ En plotseling zag Hoxworth Hale in de rokerige bar een meisje dansen aan een lagune, en op het blauwe water zag hij een oude dubbele kano en hij dacht: ‘Ik ben voor altijd een deel van Bora Bora en mijn zoon leeft op de eilanden.’ Toen vervaagde het herinneringsbeeld en hij hoorde een klagende meisjesstem: ‘De jaren gaan zo vlug voorbij en al snel is alles afgelopen en spelen we niet meer.’ Na verloop van tijd bleef van Hales bezoek aan de Stille Zuidzee méér over dan zijn herinnering aan Tehani Vahine, want behalve aan haar melodieuze lied bij het kokosnootschrapen moest hij steeds denken aan zijn gesprek met sir Ratu Salaka op de Fidzji Eilanden. Hij begon alle aspecten van Hawaï te vergelijken met identieke zaken op de Fidzji Eilanden en Tahiti en hij kwam tot de volgende rotsvaste overtuiging: ‘In alle opzichten behalve één hebben

wij Amerikanen het op Hawaï beter gedaan dan de Engelsen op de Fidzji Eilanden of de Fransen op Tahiti. Gezondheidszorg, onderwijs, huizenbouw, het scheppen van nieuwe welvaart... wij liggen daarin werkelijk ver vóór. En in de manier waarop we de oosterlingen in onze samenleving hebben geïntegreerd liggen we zo ver voor dat een vergelijking zelfs niet mogelijk is. Maar in de manier waarop we hebben toegelaten dat de Hawaïanen hun land, hun taal en hun cultuur hebben verloren zijn we verschrikkelijk tekort geschoten. We zouden alles goed hebben kunnen doen en tegelijkertijd toch de Hawaïanen hebben kunnen beschermen.’ Steeds wanneer hij tot deze conclusie kwam, dacht hij aan Joe Tom Char die nu voorzitter van de senaat was en die half Hawaïaan, half Chinees was; of aan de schoonheidskoningin van dat jaar, Helen Fukuda, die half Hawaïaanse, half Japanse was; of aan de talloze leden van de familie Kee die op Pearl Harbor de leiding schenen te hebben en van wie velen half Hawaïaan, half Chinees waren. ‘Misschien bouwen we op Hawaï iets op wat oneindig veel beter is dan wat er ooit op de Fidzji Eilanden of op Tahiti tot stand zal worden gebracht.’ In elk geval keerde Hale van zijn reis terug zonder zich langer te schamen voor wat de zendelingen hadden bereikt.

Toen Japanse jongens op Hawaï in de eerste dagen van de oorlog uit de gevechtseenheden gezet werden en van de opleidingscentra voor reserve-officieren verdreven werden, dachten de mensen op de eilanden dat de zaak hiermee afgelopen was. ‘Geen Jap is te vertrouwen, daarom hebben we ze er allemaal uitgeknikkerd,’ zei een generaal. Tot ieders verbazing weigerden de Japanse jongens koppig deze beslissing te accepteren. Bescheiden, rustig maar met een bijna verbijsterende moed begonnen deze jongens erop aan te dringen dat ze hun volledige rechten als Amerikaanse staatsburgers zouden mogen uitoefenen. ‘Wij eisen het onvervreemdbaar recht op te mogen sterven voor het land dat wij liefhebben,’ zeiden ze; en als iemand de jongens van de familie Sakagawa gevraagd zou hebben waarom zij dat zeiden, zouden zij hebben geantwoord: ‘We zijn op McKinley en Punahou goed behandeld. We hebben er geleerd wat democratie betekent en we staan op ons recht die te mogen verdedigen.’ Groepen Japanse jongens begonnen de officiële instanties met verzoekschriften te overladen. Een van die petitie’s, opgesteld door Goro Sakagawa, luidde: ‘Wij zijn trouwe Amerikaanse staatsburgers en wij verzoeken u nederig om het recht ons land in deze crisistijd te mogen dienen. Als u meent dat u het ons niet kunt toevertrouwen tegen Japan te vechten, stuur ons dan naar Europa waar dit probleem niet speelt.’ De comités gingen op bezoek bij generaals en admiraals, gouverneurs en rechters: ‘Wij willen elk werk voor de natie verrichten dat u ons opdraagt. Wij vragen geen loon. Wij moeten de gelegenheid krijgen te bewijzen dat wij Amerikanen zijn.’ Elf moeilijke weken kregen de Japanse jongens geen voet aan de grond. Toen kregen de drie jonge Sakagawa’s omdat zij op Punahou geweest waren, de kans een van de uitzonderlijkste mannen te ontmoeten die Hawaï in de

twintigste eeuw heeft voortgebracht. Hij heette Mark Whipple en was geboren in 1900; hij was de zoon van de dokter die bevel had gegeven de Chinezenwijk plat te branden en hij was de achter-achterkleinzoon van John Whipple die Hawaï had helpen kerstenen. Deze Mark Whipple was een militair: hij was kolonel in het leger van de Verenigde Staten. Het grootste deel van zijn dienstitijd was hij niet op Hawaï gelegerd geweest maar onlangs had hij opdracht gekregen het opperbevel te helpen de Japanse kwestie op te lossen. In Washington had men aangenomen dat hij op Hawaï spoedig alle Japanners bevel zou geven te evacueren—geen van hen was te vertrouwen—naar een concentratiekamp in Nevada of op het eiland Molokai: ‘Dat gaat natuurlijk ook gelden voor al die gele spleetogjes die zich in eenheden als het tweehonderdachtennegentig-ste infanteriebataljon en in de plaatselijke opleidingscentra voor reserve-officieren hebben weten in te dringen.’ Kolonel Mark Whipple stelde bijna iedereen teleur. Toen hij namelijk op Hawaï aankwam met zeer ruime bevoegdheden die hem persoonlijk waren meegedeeld door president Roosevelt (die zijn familie kende) gaf hij niet meteen orders, gedroeg zich niet onbeschaafd maar ging snel aan het werk. De eerste man die hij liet komen vooreen gesprek was het hoofd van de F.B.I. in Honolulu die hem, zoals Whipple al had verwacht, vertelde: ‘Voor zover ons op dit moment bekend is, is er geen enkel geval van spionage door een Japanner voorgekomen behalve door de bekende, speciaal daartoe aangewezen agenten van het Japanse consulaat die allemaal Japans staatsburger waren.’ ‘De haastige mededeling van de Minister van Marine dat Pearl Harbor door Japanners daar verraden was, was dus allemaal kletspraat?’ vroeg Whipple. ‘Ja, maar dat was niet zijn schuld. Opgewonden admirals hebben hem dat ingeblazen. Nu weten ze wel beter.’ ‘Constaert u op dit moment enige ontrouw?’ vroeg Whipple. ‘Eerder het omgekeerde. De jonge Japanners

schijnen te staan trappelen van verlangen om bij het leger te mogen. Gisteren zijn er hier een paar bij me geweest. Fijne knullen. Ze zijn de opleidingscentra voor reserve-officieren afgetrapt en willen nu dat wij hen als een soort arbeidsbataljon inschakelen. Ze bieden aan te dienen zonder dat ze betaald worden.’ ‘Kent u hun namen?’ ‘Hier zijn ze.’ Kolonel Whipple aarzelde even vóór hij het papier aanpakte. ‘Ik beloof u dat ik uw antwoord op de volgende vraag niet zal opschrijven. Maar ik heb informatie nodig. Bent u bereid met zoveel woorden te verklaren dat de Japanners hier nooit bij enig geval van sabotage betrokken zijn geweest?’ ‘Ik ben bereid met zoveel woorden te verklaren dat er nooit één geval van sabotage heeft plaatsgehad,’ zei de F.B.I.-man. Whipple trommelde met zijn vingers op tafel. ‘Ik zou graag met deze jongens willen praten. Kunt u ze eens hier laten komen?’ Als gevolg van dat gesprek werd het Universiteits Vrijwilligers Korps opgericht met Tadao en Minoru Sakagawa als eerste leden. De U.V.K. bestond helemaal uit Japanners, allemaal uiterst intelligente en vaderlandslievende knapen. Zij voorzagen dat de hele toekomst van hun volk in Amerika afhing van wat zij in deze oorlog tegen Japan zouden doen en zij waren van mening dat ze, als ze door hysterie geen wapens zouden mogen hanteren, de spade zouden hanteren. Dan zouden ze latrines graven, blanke soldaten vervoeren en bruggen bouwen. Geen werk zou hun te min zijn; alles zouden ze doen voor negentig dollar per maand terwijl hun haole en Chinese klasgenoten die als burger voor de regering op Pearl Harbor werkten tien keer zoveel verdienden. Maar Tadao zei tegen kolonel Whipple: ‘We willen alles doen om te bewijzen dat we Amerikanen zijn.’ Toen kolonel Whipple de oprichting van de U.V.K. aanbeval, kreeg hij van zijn collega-officieren nogal wat kritiek te verduren, maar hij wees erop dat hij een speciale opdracht van Roosevelt had om precies te bekijken wat er met de Japanners kon worden gedaan en dat hij alle

mogelijkheden zou onderzoeken; maar toen hij vervolgens voorstelde geen enkele Japanner naar gevangenkampen over te brengen—noch op Molokai, noch ergens anders—was de boot aan. ‘Bedoel je daarmee...’ brulde een admiraal uit South Carolina. ‘Ik bedoel daarmee dat deze mensen trouwe Amerikanen zijn en dat het geen enkele zin heeft hen in gevangenkampen te stoppen.’ ‘Wel verdomme, Californië heeft ons laten zien hoe we deze verraders moeten behandelen.’ ‘Wat ze in Californië hebben gedaan is hun zaak. Hier op Hawaï doen we het zo niet.’ ‘Verdomme Whipple, daarmee zet je alles op losse schroeven!’ Mark Whipple week echter geen duimbreed van de koers die hij had uitgestippeld. Toen hij op een bijeenkomst van zijn familie de waarschuwing kreeg: ‘We maken ons nogal zorgen over je, Mark. Militairen zeggen dat je je hele carrière op het spel zet,’ antwoordde hij: ‘In deze zaak heb ik een speciale opdracht waarvoor ik alleen de verantwoordelijkheid draag. Ik zou het erg plezierig vinden als ik daar geen geklets meer over hoorde. Want wat ik ga voorstellen zal grote verdeeldheid zaaien in deze hele militaire kliek. Bereiden jullie je daar maar op voor.’ Zijn voorstel luidde als volgt: ‘Ik ben van mening dat wij nu—deze week nog—een speciale eenheid binnen het leger van de Verenigde Staten moeten vormen die uitsluitend uit Japanse jongens uit Hawaï bestaat. Zet hen in Europa in. Laat hen tegen de Duitsers vechten en wanneer zij zich zullen gedragen zoals ik verwacht, zullen ze niet alleen hier maar ook in Amerika hun goede naam terugkrijgen. Ze zullen alle vrije mensen op heel de wereld een lichtend voorbeeld geven in de strijd tegen het nazisme. Door hun moed zullen ze bewijzen dat Hitlers filosofie op alle punten fout is.’ Iedereen schrok en dit werd plichtsgetrouw per telegram aan Washington doorgegeven. Daar werd er nog aan toegevoegd: ‘Japanse troepen in het Amerikaanse leger? Als een speciale eenheid? Belachelijk.’ Eén man vond het niet belachelijk: de president van de

Verenigde Staten. Toen hij het rapport van kolonel Whipple had bestudeerd, gaf hij een verklaring uit waarin stond: ‘Vaderlandsliefde is geen kwestie van huidskleur. Het is een kwestie van het hart.’ Op Hawaï bestond nog steeds krachtige oppositie tegen de vorming van een dergelijke eenheid, maar toen medio mei 1942 het bevel van de president Honoloeloe bereikte, moest men er zich wel morrend bij neerleggen. Een norse generaal stelde de vraag: ‘Wie wil er nu ten strijde trekken met een regiment Jappen in zijn rug?’ ‘Ik,’ antwoordde kolonel Whipple. ‘U bedoelt...dat u zich hiervoor aanbiedt?’ ‘Inderdaad.’ ‘U kunt deze taak krijgen en ik hoop dat u niet in de rug geschoten wordt.’ Kolonel Whipple salueerde en nam onmiddellijk maatregelen om alle Japanse jongens die al in het leger zaten—mannen als Goro Sakagawa van het tweehonderdachtennegentigste regiment Infanterie—in één eenheid samen te brengen en de weg vrij te maken waardoor later andere jongens opgenomen konden worden zoals de mensen die nu in het U.V.K. zaten of zoals de jonge Shigeo die bijna op moest komen om zijn dienstplicht te vervullen. Het deed de familie Whipple verdriet dat haar briljantste zoon zijn loopbaan door zo’n onvoorzichtige onderneming op het spel zette, maar hij had hun al eens eerder gezegd dat hij in deze zaak een speciale verantwoordelijkheid had.

Die verantwoordelijkheid steunde op het feit dat in zijn jeugd in Honoloeloe geen Chinees met hem wilde praten omdat hij de zoon was van de man die de Chinezenwijk had laten afbranden op instigatie van de haole kooplieden. Hij had nooit kunnen geloven dat zijn vriendelijke, moedige vader, dr. Whipple zoiets gedaan had maar de Chinezen waren daar nu eenmaal vast van overtuigd. Voor hen had de naam Whipple een onaangename klank en zij zagen er niet tegen op de jonge

Mark dit te laten merken. Toen tenslotte ook zijn eigen haole kameraden hem ermee begonnen te sarren, sprak hij er zijn vader over aan; hij vroeg hem ronduit: ‘Pap, hebt u de Chinezenwijk laten platbranden?’ ‘Ja, in zekere zin wel.’ ‘Om de Chinese kooplui zakelijk uit te schakelen?’ Zijn vader bleef staan met gebogen hoofd. ‘Zo...heb je dat gehoord? Wat zeiden ze?’ ‘Zij zeggen dat er wat ziekte heerste en dat de haole winkeliers u hebben bepraat de Chinezenwijk te laten afbranden om alle Chinezen zakelijk uit te schakelen.’ ‘En wie zei dat precies, jongen?’ ‘De haoles. De Chinezen hebben het niet gezegd omdat die zelfs niet eens tegen me praten. Maar ik weet dat ze zo denken.’ Dr. Hewlett Whipple was toen een man van veertig jaar en hij had als huisarts in Honoloeloe zoveel succes gehad als hij maar had kunnen hopen, maar de zware beschuldiging van zijn zoon kon hij moeilijk verwerken. Hij nam zijn twaalfjarige zoon mee naar een met gras begroeid plekje onder een boom op het gazon van zijn huis op de Punchbowl en zei: ‘Nu moet je me alles vragen waar je je zorgen over maakt, Mark. En nooit vergeten wat ik erop antwoord.’ ‘Hebt u de Chinezenwijk laten afbranden?’ ‘En raakten de Chinezen toen al hun winkels kwijt?’ Verdere vragen had Mark niet, daarom haalde hij zijn schouders op. Zijn vader lachte en zei: ‘Dit zijn toch niet al je vragen?’ ‘U hebt me verteld wat ik wilde weten,’ antwoordde de jongen. ‘Maar interesseert het je dan niet wat werkelijk waar is? Wat er werkelijk gebeurd is?’ ‘Nou ja—net als de jongens zeggen: u hebt toestemming gegeven de boel in brand te steken.’ ‘Mark, waarheid is: verder kijken dan je neus lang is! Honderd vragen stellen totdat je op grond van echte bewijzen je eigen mening kunt vormen. Laat mij nu eens de vragen stellen die jij had moeten stellen. Goed?’ ‘Goed.’ *‘Dr. Whipple, waarom hebt u de Chinezenwijk laten afbranden? Omdat een verschrikkelijke epidemie de stad bedreigde. Hielp het afbranden van de Chinezenwijk mee de stad te redden? Dat*

spaarde tienduizend mensenlevens. *Was het uw bedoeling de Chinese winkels te laten afbranden?* Nee, het vuur liep uit de hand. Het ontsnapte aan onze controle. *Heeft u iets gedaan om de Chinezen te helpen?* Ik ben persoonlijk het vuur ingerend om hen in veiligheid te brengen. *Vond u het erg dat het vuur uit de hand liep?* Toen ik thuis kwam en van daar de verwoesting zag, heb ik zitten huilen. *Zou u onder dezelfde omstandigheden de wijk weer laten afbranden?* Ja..’ Beide Whipples zwegen en keken uit over hun stad. Voor de jonge Mark werd op dat moment een tip van de sluier opgelicht maar op grond van wat zijn vader daarna zei drong de volle waarheid tot hem door. Deze zei: ‘Er moeten nog twee andere vragen worden gesteld en die vereisen uitvoeriger antwoord. Wil je ze horen?’ *Dr. Whipple, zeg eens eerlijk: waren er niet een paar haoles die blij waren de Chinezenwijk te zien afbranden?* Natuurlijk waren die er. En sommige Chinezen ook. Elke goede daad in de wereld wordt door sommigen tot hun eigen economisch voordeel gebruikt. Elke verkeerde ook. Het was dus te verwachten dat sommigen van de brand zouden profiteren en dat ze blij waren toen die plaatsvond. Na de brand herbouwden diezelfde mensen de Chinezenwijk precies zo als hij er tevoren had uitgezien om aan die krotten nog wat te blijven verdienen. Als je Chinese vrienden dus zeggen dat er mensen waren die blij waren de Chinese winkels verwoest te zien, dan hebben ze gelijk. Maar ik behoorde daar niet toe. *Dr. Whipple, kunt u enigszins begrijpen waarom de Chinezen u haten?* Natuurlijk begrijp ik dat. Ze geloven leugens en het is altijd gemakkelijker een leugen te geloven dan de waarheid te achterhalen. Wanneer ik door Honoloeloe loop, is dit een van de lasten die ik moet dragen. De Chinezen haten me. Maar als ze de waarheid kenden, zouden ze dat niet doen.’

Toen Mark Whipple kolonel was in het Amerikaanse leger, dacht hij dikwijls aan dat gesprek met zijn vader terug en soms wanneer hij zijn mannen zwaar of onaangenaam werk moest laten doen, wist hij dat ze hem haatten omdat ze niet beter wisten terwijl ze dat niet zouden doen als ze de waarheid kenden. Toen hij dus naar Hawaï terugkwam om zich met het probleem van de Japanners bezig te houden, werd hij gedreven door het verlangen dat hij, Mark Whipple, door de Japanners eerlijk te behandelen iets zou uitwissen van het stempel dat de Chinezen zijn vader Hewlett Whipple hadden opgedrukt. In zekere zin aanvaardde hij daarom het commando over de Japanse troepen niet vrijwillig: hij werd ertoe gedwongen door de gehele geschiedenis van zijn familie: de Whipples op Hawaï waren mensen die altijd probeerden de geschiedenis recht te trekken. Zijn volledig Japanse eenheid, onder commando van haole officieren, stond bekend als de tweehonderdtweeëntwintigste Gevechtseenheid; het werd een vast grapje in de troep dat veteranen aan nieuwelingen vroegen: 'Bij welke eenheid ben je, jochie?' En als de rekrut dan antwoordde: 'De Twee-twee-twee,' riepen de veteranen: 'Moet je horen, die vent stottert.' Het wapen van de Twee-twee-twee toonde een blauwe hemel waartegen Kaap Diamant bruin afstak. Aan de voet daarvan stond een palmboom; drie witte strepen stelden de branding voor. Daaronder stond in blokletters de wapenspreuk in slecht Engels: 'Mo Bettah.' Het was een mooi wapen dat zij op hun mouw droegen; het was kenmerkend voor Hawaï, maar de eenheid ging pas begrijpen dat *Mo Bettah* méér hun thuis was dan ergens anders toen zij hun eerste kamp opsloegen in Camp Bulwer, in de binnenlanden van Mississippi. Toen Goro Sakagawa de eerste dag in de stad rondliep moest hij naar het toilet en uit onwetendheid liep hij het 'blanke' toilet binnen. 'Eruit, verdomde gele spleetoog!' snauwde een bewoner van de stad en Goro droop af. Anderen deden soortgelijke ervaringen op

zodat er moeilijkheden dreigden te komen, maar die avond toonde kolonel Mark Whipple wat voor soort man hij was. Hij liet de hele troep aantreden en riep: ‘Jullie hebben maar één ding te doen. En laat niets, wat dan ook, dood, vernedering, angst of honger je daarvan afhouden. Jullie zijn hier om Amerika te bewijzen dat jullie trouwe staatsburgers zijn. Dat kun je alleen maar bereiken door de beste soldaten van het Amerikaanse leger en de beste vechters te worden. Als de mensen hier in Mississippi jullie willen uitschelden, moeten ze dat maar doen. Jullie houden je grote waffel dicht en slikken het. Want als iemand in deze eenheid ook maar het geringste probleem veroorzaakt, zal ik hem persoonlijk mores leren. Nog vragen?’ ‘Als een of andere pummel hier me een gele spleetog noemt, moet ik dat pikken?’ ‘Ja,’ raasde Whipple. ‘Godverdomme, ja. Want als je zo fijngevoelig bent dat je de toekomst van alle Japanners in Amerika om zoiets in gevaar wilt brengen, Hashimoto, ben je verdomme ook een gele spleetog. Dan ben je een aardworm. Dan ben je een verdomde Jap. Dan ben je wat iedereen van jullie zegt en in mijn ogen ben je dan geen vent.’ ‘Moeten we dat allemaal pikken?’ vroeg Goro ziedend van woede. ‘Wat ze ook tegen ons zeggen?’ ‘Je pikt het,’ snauwde Whipple. ‘Snappen jullie dat dan niet, verdomde, koppige boeddhahoofden?’ Toen hij dat zei, lachte hij en de spanning was gebroken. ‘Willen jullie soms voor de beledigingen die de een of ander je naar het hoofd gooit de toekomst van driehonderdduizend Japanners op het spel zetten? Doe niet zo idioot. Verdomme, doe niet zo idioot.’ Vanuit de achterhoede bromde een sergeant: ‘Dan moeten we het maar slikken.’ Toen zei kolonel Whipple: ‘Houd dit goed voor ogen, mannen. Jullie zullen eens als eenheid tegen het Duitse leger ten strijde trekken. En als jullie dat doen, zullen jullie winnen. Daar is geen twijfel aan, want ik heb nooit fijnere kerels onder commando gehad. En wanneer jullie winnen, overwin je ook alle beuzelarij thuis, het

Hitlerdom in het buitenland en alle beledigingen die jullie ooit hebben moeten verdragen. Jullie moeders, jullie vaders en jullie kinderen na jullie zullen het beter krijgen door wat jullie nu doen. En is dat niet de moeite waard om voor te vechten?’ Kolonel Whipple vaardigde de strengste voorschriften uit en handhaafde die krachtig: ‘Er wordt in deze eenheid geen woord Japans gesproken. Jullie zijn Amerikanen. Onder geen beding maken jullie een afspraakje met een blank meisje. Dat maakt de mensen hier razend. Het is ook absoluut verboden een afspraakje te maken met een kleurlinge. Dat maakt ze nog razender. Elke week komen vier lange treinen met bier deze staat binnen. Jullie kunnen dat onmogelijk allemaal opdrinken.’ Kolonel Whipple dwong zijn mannen meedogenloos zich te gedragen naar de regels van de militaire academie van West Point en zijn eigen familietraditie van burgerlijk fatsoen. In heel Amerika leed geen enkele eenheid in opleiding zo onder de krijgstucht als de Twee-twee-twee want hun kolonel stelde hen aansprakelijk voor alles wat er in het kamp of daarbuiten gebeurde; bij de geringste overtreding strafte hij hen. Er ontstond maar één maal een fikse ruzie. Na lang en diepgaand overleg besloten de goede mensen van Mississippi dat de Japanse soldaten wat het gebruik van de openbare toiletten en de bussen betrof als blanken zouden worden beschouwd en dat ze dus verplicht waren van de toiletten van de blanken gebruik te maken. Waar echter de omgang met de bevolking in het geding was, konden ze zich beter beschouwen als mensen die tussen de blanken en de negers in stonden en die zich van beide groepen afzijdig moesten houden. Dit was te veel en Goro stapte naar kolonel Whipple toe. ‘Ik waardeer wat u gezegd hebt, kolonel, en we houden ons aan uw regels. Maar die richtlijn over de toiletten gaat echt te ver. Ik kan pissen alsof ik een blanke ben, maar ik moet met de mensen omgaan alsof ik een neger was. We vechten in wezen voor menselijkheid. Onze mannen willen het

soort concessies niet doen waartoe Mississippi bereid is. We willen behandeld worden als negers.’ Kolonel Whipple wond zich niet op: Hij zei rustig: ‘Ik ben het met je eens, Sakagawa. Menselijkheid is iets uit één stuk en heeft geen begin of einde. Logisch gesproken kan niemand vechten voor de rechten van de Japanners en terzelfder tijd de rechten van de negers verwaarlozen. Logisch gesproken kan dat niet maar soms moet het wel. En dit is nu één van die gevallen.’ ‘U bedoelt dat we moeten accepteren wat Mississippi zegt, ook al weten we dat ze ons slechter zouden behandelen dan de negers als ze de kans zouden krijgen?’ ‘Ja, dat is de tactische situatie, waarin je momenteel zit.’ ‘Het is zo onlogisch dat onze mannen dat misschien niet kunnen accepteren.’ Opnieuw hield kolonel Whipple zich kalm. Hij pakte een dagorder, wuifde ermee naar Goro en zei: ‘De reden waarom je het moet accepteren is dit papier. Het leger heeft toestemming gegeven om alle Japanse jongens die vrijwillig willen dienst nemen, in te lijven. Vanavond komen jouw twee broers van het U.V.K. naar onze eenheid. Als er nu in Mississippi problemen zouden komen, is alles wat ik voor jullie gedaan heb kunnen krijgen voor niets geweest. Dus, Goro, je pist waar de blanken zeggen dat je moet pissen.’ Overeenkomstig de nieuwe richtlijn berichtte het leger dat de Twee-twee-twee met vijftienhonderd vrijwilligers uit Hawaï en vijftienhonderd van het vasteland zou worden versterkt. Het plan mislukte omdat de wervingsbureaus op Hawaï door 11.800 vrijwilligers onder de voet werden gelopen. Zeven van de acht moesten worden afgewezen, ook Shigeo Sakagawa die hilde toen hij dat vernam. Op het vasteland meldden zich echter maar vijfhonderd vrijwilligers zodat er duizend plaatsen open bleven. Het leger schakelde snel naar Hawaï over en vulde de plaatsen op die door de slechte opkomst van de Japanners op het vasteland waren opengelaten. Bij die tweede lichterding werd ook de jonge Shig aangenomen. Toen President Roosevelt de geheel

tegengestelde reacties van de beide groepen vergeleken had, gaf hij kolonel Whipple opdracht een verklaring te geven van wat er gebeurd was. En Whipple schreef: ‘In plaats van ons reden tot bezorgdheid te geven zou dit verschil ons integendeel moeten aansporen de doeltreffendheid van de democratie voortdurend te verbeteren. Als het resultaat anders zou zijn geweest, zou ik mij zorgen hebben gemaakt. Dat de Japanners van Hawaï goed gereageerd hebben en die van het vasteland niet is voor mij, en ik denk ook voor Amerika, een geruststelling. Op Hawaï mochten de Japanners grond bezitten. In Californië niet. Op Hawaï konden ze onderwijzer en rijksambtenaar worden. In Californië niet. Op Hawaï werden ze op onze beste scholen toegelaten maar in Californië niet. Op Hawaï werden ze in onze samenleving opgenomen en gingen deel van ons uitmaken, maar in Californië werden ze uitgestoten. Wat nog belangrijker is: toen de oorlog uitbrak, werden de Japanners op het vasteland in concentratiekampen gestopt en hun bezittingen werden hun voor een habbekrats meedogenloos afgepakt. Op Hawaï is daar wel even sprake van geweest, maar men heeft het er nooit zover laten komen. Onmiddellijk na Pearl Harbor werden op Hawaï een vrij groot aantal Japanners opgepakt om naar een concentratiekamp te worden gebracht, maar mijn tante heeft mij verteld dat zij met nog andere vooraanstaande blanken naar de gevangenis is gegaan en de vrijlating heeft bewerkstelligd van die mensen van wie ze wist dat ze Amerika trouw waren. Kortom: de Japanners op Hawaï hadden alle reden voor Amerika te gaan vechten, maar die op het vasteland hadden geen enkele reden. Het wezenlijke verschil ligt dus niet bij de Japanners maar in de manier waarop zij door hun medeburgers zijn behandeld. Is het daarom niet logisch dat als je tegen een groep Japanners van Hawaï, die niet in kampen gestopt en die niet van hun bezittingen zijn beroofd zegt: “Je kunt je als vrijwilliger melden om ons te helpen tegen onderdrukking te vechten,”

zich 11.800 man melden? En is het niet logisch dat als je door de concentratiekampen loopt en tegen de broeders van diezelfde mensen zegt: “We hebben je uitgescholden, opgesloten, vernederd en van je bezittingen beroofd, maar nu willen we graag dat je je als vrijwilliger meldt om voor ons te vechten,” dat die mensen dan antwoorden: “Loop naar de pomp!” Ik sta er verbaasd over dat zich nog zoveel Japanners van het vasteland als vrijwilliger gemeld hebben. Dat moeten geweldige mensen zijn; ik zal ze met genoeg in mijn eenheid opnemen.’ Toen president Roosevelt het rapport las, vroeg hij zijn adjudant: ‘Wie is die Mark Whipple ook weer?’ ‘U hebt zijn vader gekend, dr. Hewlett Whipple.’ ‘Lijkt me een verstandige knaap. Is hij de man die het bevel voert over de Japanners?’ ‘Ja. Ze zijn nu op weg naar Italië.’ ‘Ik denk dat we over die eenheid goede berichten zullen krijgen,’ zei de president.

Op een avond in september 1943 vroeg Nyuk Tsin aan haar kleinzoon Hong Kong: ‘Hebben we te hoog gegrepen?’ ‘Ja’ ‘Als de oorlog morgen zou aflopen, zouden we dan ons bezit kunnen behouden?’ ‘Nee.’ ‘Wat vind je dat we moeten doen?’ vroeg de oude dame. ‘Ik schijn uw moed geërfd te hebben,’ antwoordde Hong Kong. ‘Ik vind dat we de grond moeten vasthouden. We zullen onze schulden zoveel mogelijk betalen en wanneer de oorlog afgelopen is, zullen we de buikriem aanhalen en van rijst leven tot de grote bloei begint.’ ‘Hoeveel slechte jaren moeten we verwachten?’ vroeg de oude matriarch. ‘Twee heel moeilijke jaren. Twee vrij gevaarlijke jaren. Als we daar doorheen komen, zal het de hui heel goed gaan.’ ‘Ik maak me er zorgen over,’ bekende de oude vrouw, ‘maar ik ben het met je eens dat we moeten doorzetten. Maar ik heb erover nagedacht of we niet een paar huizen zouden moeten verkopen om de druk wat te verlichten.’ ‘Die druk rust

alleen op u en mij,' zei Hong Kong. 'De anderen weten van niets. Als u niet bang bent, ik ben het niet.' Het was merkwaardig dat een oude vrouw van zesennegentig zich zorgen maakte over de toekomst, maar ze deed het. Niet haar toekomst baarde haar zorgen maar die van haar grote familie, de blijvende instelling die zij gesticht had en die nu sterker was dan zij. Daarom zei ze: 'We gokken niet alleen met ons geld, Hong Kong, maar met dat van alle Kees: van de werkende mannen, van de winkelmeisjes en van de oude mensen. Als je aan hen denkt, wil je dan nog alles vasthouden?' 'Ik doe het juist voor hen,' antwoordde Hong Kong. 'Ik ken het wankel bouwsel dat we hebben opgezet. Een huis op een winkel, dat weer op een baan op Pearl Harbor, dat weer op een stukje land, dat weer op het spaargeld van een oude man. Misschien stort alles in elkaar, maar ik ben bereid erop te gokken dat, als het begint te wankelen, u en ik slim genoeg zullen zijn de brokken op te vangen.' 'Ik denk dat het al begint te wankelen, Hong Kong,' waarschuwde de oude vrouw. 'Ik denk van niet,' antwoordde haar kleinzoon en voor één keer sloeg hij het advies van zijn grootmoeder in de wind; ze zei: 'Dit is jouw beslissing, Hong Kong.' En hij antwoordde: 'We zijn met ons avontuur begonnen toen de haales uit angst voor de oorlog vluchtten en ik ben niet van plan er nu vandoor te gaan.' En zij beloofde: 'Ik zal in elk geval met niemand over mijn angst praten.' Hij behield daarom het fantastische, wankel bouwsel dat helemaal steunde op zijn moed. En toen de huren in Honoloeloe stegen, de lonen op Pearl Harbor werden verhoogd en de winkels meer winst opleverden, gebruikte hij al het geld dat Azië hem gaf om dóór te gokken: het bouwsel werd hoger en nog wankeler maar hij was nooit bang voor zijn wankel constructie. Zijn grootmoeder ging steeds meer beseffen dat zij in Hong Kong de kleinzoon had gevonden die ze echt kon bewonderen. 'In vele opzichten,' dacht ze—toen ze terugdacht

aan het Hoge Dorp en aan de warme dagen van haar jeugd —‘lijkt hij op mijn vader. Hij is moedig en hij is bereid hard te vechten. Waarschijnlijk zal hij eindigen met zijn hoofd in een kooi in het centrum van Honoloeloe.’ Toen dacht ze aan haar vaders griezelig gezicht dat zonder nek en met dichtgevallen ogen op de jaren neerzag en ze zei bij zichzelf: ‘Was dat zo’n slechte dood?’ En het gevaarlijke gokken van de Kee-hui ging voort.

Terwijl de vier jongens Sakagawa in dienst vochten voor een onvoorwaardelijk burgerschap, raakten hun ouders en hun zusje Reiko in de war omdat ze dingen wensten die tegenstrijdig waren. Aan de ene kant baden de Sakagawa’s dat hun zoons veilig zouden terugkeren—en dat betekende een Amerikaanse overwinning, althans een overwinning op de Duitsers—en zij luisterden dan ook dankbaar wanneer Reiko-chan hun uit de plaatselijke Japanse krant, de *Nippu Jiji* voorlas, waarin over de overwinning in Europa geschreven werd. Aan de andere kant baden zij echter om een Japanse overwinning in Azië, want hun vaderland verkeerde in moeilijkheden en zij hoopten dat het winnen zou. Zij gaven zichzelf nooit toe dat een Amerikaanse overwinning in Europa en een Japanse overwinning in Azië nooit samen konden gaan. Op een dag kwam Ishii wat geheimzinnig de kapperszaak binnenlopen en hij fluisterde: ‘Geweldig nieuws! Ik kom vanavond bij je langs.’ Voordat Sakagawa-san de kleine man kon tegenhouden, was hij alweer in een andere Japanse winkel verdwenen. Toen Sakagawa die avond de kapperswinkel gesloten en de kapsters veilig naar huis had gebracht zonder zich iets aan te trekken van het gefluit van de Amerikaanse matrozen die in de Hotelstraat slenterden zei Kamejiro tegen Reiko: ‘Je kunt er zeker van zijn dat Ishii iets heel belangrijks voor ons heeft,’ en de twee haastten zich door de donkere

straten naar het huisje in de Kakaakowijk. Daar zat Ishii al te wachten. En toen het gezin bij elkaar zat en de luiken waren gesloten, liep hij op dramatische wijze naar de tafel waarop het nummer van *Nippu Jiji* van die dag lag, scheurde het woedend aan stukken, smet die op de vloer en spuugde erop. ‘Zo behandel ik de vijanden van Japan!’ riep hij uit. ‘Ik heb de krant nog niet gelezen ...’ klaagde Reiko die hem probeerde tegen te houden. ‘Nooit zul je die smerige propaganda meer lezen!’ zei Ishii met een weids gebaar. ‘Heb ik je niet verteld dat het allemaal Amerikaanse leugens zijn? Je hebt me uitgelachen en gezegd: “Wat weet Ishii nu van de oorlog af?” Beste vrienden, ik zal jullie vertellen wat ik weet. Ik weet wat er werkelijk in de wereld gebeurt. Alle goede Japanners in Amerika weten het. Alleen jullie dwazen die zo nodig de Hawaïaanse kranten moeten lezen, weten het niet.’ Met een zwierig gebaar haalde hij een Japanse krant uit zijn jaszak die in Wyoming gedrukt werd: de *Prairie Shinbun*, en daarin kon Reiko de opwindende koppen lezen: ‘Japanse keizerlijke troepen verslaan Amerikanen op Bougainville’, ‘Grote Japanse overwinning op Guadalcanal.’ ‘President Roosevelt geeft toe dat Japan oorlog zal winnen.’ De meeste verhalen op de voorpagina kwamen van Japanse nieuwsuitzendingen op de ultrakorte golf die door het militaire hoofdkwartier in Tokio werden verzorgd; alle berichten gaven louter Japanse propaganda. Vooral één verhaal maakte de stille groep in de huiskamer van Sakagawa woedend: ‘Amerikaanse mariniers bekennen hulpeloze Japanse soldaten met bajonet te hebben neergestoken.’ Het verhaal kwam uit Tokio en er mocht niet aan getwijfeld worden. Toen de ontzetting over de Amerikaanse wreedheid wat bedaard was, kwam Ishii met het belangrijke nieuws. De redacteurs in Wyoming gaven op grond van keizerlijke mededelingen een samenvatting van het verloop van de oorlog; het was iedereen in de kleine kamer volkomen duidelijk dat Japan niet alleen overal in de Stille

Oceaan aan de winnende hand was, maar ook dat het spoedig een invasie op Hawaï zou uitvoeren. ‘En dan Sakagawa-san, wat zegje dan tegen de keizerlijke generaal wanneer die in Honoloeloe aan wal stapt en je vraagt: “Sakagawa, was u een goed Japanner?” Jij met je vier zoons die tegen de keizer vechten. En weet je wat de generaal dan zal zeggen als hij je antwoord hoort? Hij zal zeggen: “Sakagawa, buig je hoofd.” En als je dat dan gedaan hebt, zal de generaal zijn zwaard uit de schede trekken en je onthoofden.’ Niemand van de Sakagawa’s zei een woord. Zij keken zwijgend naar de krant en Reiko las de koppen nog eens. Het was een krant die openlijk in Wyoming verscheen en de Amerikaanse censuur was gepasseerd; wat Ishii eruit had voorgelezen was waar. Japan was bezig de oorlog te winnen en het zou spoedig een invasie doen op Hawaï. In grote gewetensnood keek Sakagawa-san naar de krant die hij niet kon lezen en hij vroeg Reiko-chan: ‘Is dat waar?’ En zijn dochter zei: ‘Ja.’ Een van de ergerlijkste dwaasheden van de oorlog was dat, terwijl de F.B.I. en de veiligheidsdienst van de marine streng toezicht hielden op de Japanse kranten op Hawaï om ervoor te zorgen dat zij slechts de zuivere waarheid publiceerden en niet de verhalen uit Tokio, de Japanse kranten in de staten Utah en Wyoming alles mochten drukken wat zij wilden. De plaatselijke militaire autoriteiten waren tot de conclusie gekomen dat officiële Japanse communiqués zo belachelijk waren dat die hun doel op den duur zouden voorbijstreven—hetgeen ook gebeurde. De Japanse pers op het vasteland werd dikwijls door keiharde samurai-types geredigeerd die een ongelooflijke hoop propaganda, geruchten, anti-Amerikaanse uitlatingen en regelrecht opruiende leugens over de lezers uitstortten. Wanneer de kranten terechtkwamen in Honoloeloe waar geruchten nogal hardnekkig waren, waren de gevolgen verbijsterend. ‘Ik zou tegen de generaal van de keizer zeggen,’ verklaarde Sakagawa-san tenslotte, ‘dat mijn zoons alleen in

Europa hebben gevochten. Nooit tegen Japan.’ ‘Dat helpt je niet,’ zei Ishii bedroefd. ‘De keizer zal je nooit vergeven wat je hebt gedaan.’ Sakagawa-san voelde zich ellendig. Hij had altijd bedenkingen gehad zijn zoons de oorlog in te sturen en nu had de krant uit Wyoming zijn twijfels nog versterkt. Zwijgend keek hij zijn oude leermeester aan; Ishii genoot even van dit moment van vernedering, maar zei tenslotte: ‘Ik zal een goed woordje voor je doen bij de generaal. Ik zal hem zeggen dat je altijd een goede Japanner bent geweest.’ ‘Dank je, Ishii!’ riep de dynamiteur. ‘Jij bent de enige vriend die ik kan vertrouwen.’ De Sakagawa’s gingen die avond zeer bezorgd naar bed. De volgende dag wachtte Reiko totdat er een jonge, intelligent uitziende marineofficier bij haar in de stoel zat. Toen vroeg ze rustig: ‘Kunt u mij alstublieft ergens mee helpen?’ ‘Zeker,’ zei de officier. ‘Ik heet Jackson en kom uit Seattle.’ ‘Iemand heeft mij gisteravond verteld dat Japan elk ogenblik een invasie kan doen op Hawaï. Is dat waar?’ De mond van de marineman viel open. Hij trok de handdoek rond zijn hals weg en draaide zich om om Reiko aan te kijken, die toen zesentwintig en op haar mooist was. Hij glimlachte naar haar en vroeg: ‘Goeie God, mevrouw. Hoe komt u daarbij?’ ‘Ik hoorde uit betrouwbare bron dat Japanse schepen elk ogenblik zouden kunnen aanvallen.’ ‘Luister eens, dame,’ bromde de officier, ‘als u een spionne bent die geheimen probeert te ontfutselen...’ ‘O nee!’ bloosde Reiko. Toen zag ze haar vader naderbij komen, omdat het verboden was met klanten te praten. Zij bond de officier de handdoek weer om, trok die wat omhoog om hem de mond te snoeren en begon te knippen. ‘We mogen niet praten,’ fluisterde ze. ‘Waar luncht u?’ vroeg de officier. ‘Bij Senaga,’ fluisterde zij. ‘Dan tref ik u daar en vertel ik u over de oorlog.’ ‘O, dat mag ik niet!’ bloosde Reiko. ‘Hoor eens, ik kom uit Seattle. Ik heb met veel Japanse meisjes omgegaan. Senaga dus.’ Aan het buffet van het restaurant dat door de varkensfokker Senaga uit Okinawa

geëxploiteerd werd, verraste luitenant Jackson Reiko door sushi en sashimi te bestellen die hij met eetstokjes begon te eten. ‘Ik heb in Japan dienst gedaan,’ zei hij. ‘Als de schipper me met eetstokjes zag eten, werd ik voor de krijgsraad gebracht. Dat is niet vaderlandslievend.’ ‘Wij proberen allemaal met een vork te eten,’ zei Reiko. ‘Wat nu die Jappen invasie betreft,’ zei Jackson. ‘Wilt u ons alstublieft geen Jappen noemen?’ vroeg Reiko. ‘Jij bent een Japanse,’ lachte Jackson vriendelijk. ‘De vijanden zijn Jappen. Hoe heet je van je voornaam? Reiko, leuk. Nu, Reiko-chan...’ ‘Waar heb je dat geleerd: Reiko-chan?’ ‘In Japan,’ antwoordde hij eenvoudig. ‘Heb je ooit een Reiko-chan gekend?’ ‘Ik heb een Kioko-chan gekend.’ Het was lang stil toen ze sushi aten. Reiko wilde veel vragen en luitenant Jackson wilde veel antwoorden, maar geen van beiden zei iets. Reiko zette op hetzelfde moment haar vork in de sashimi als de officier zijn eetstokjes onder de rauwe vis schoof. Er klonk een tikkend geluid, ze lachten en Jackson zei: ‘Ik was smoorverliefd op Kioko-chan; en zij heeft me wat Japans geleerd. En daardoor heb ik mijn huidige baan gekregen.’ ‘Wat voor een baan?’ vroeg Reiko langzaam; ze bloosde. ‘Omdat ik jullie taal een beetje spreek... Kijk eens, ik ben eigenlijk geen marineofficier. Ik ben een advocaat uit Seattle. Ik ben toegevoegd aan de souschef van de staf en mijn werk bestaat uit het bezoeken van Japanse gezinnen om hen te vertellen dat hun dochters niet met Amerikaanse soldaten moeten trouwen. Ik bezoek ongeveer twintig gezinnen per week. Je weet hoe Amerikaanse mannen zijn: ze zien een leuk meisje en willen met haar trouwen. Mijn taak is ervoor te zorgen dat ze dat niet doen.’ Hij brak plotseling zijn eetstokjes in tweeën en zijn knokkels werden wit van kwaadheid. ‘Elke week, Reiko-chan, bezoek ik ongeveer twintig Japanse meisjes om met hen te praten. En elk meisje doet me verdomme aan Kioko-chan denken. Binnenkort word ik stapelgek.’ Hij keek strak voor zich uit: een man die erg in de knoop zat. Hij had

geen trek meer; Reiko was praktisch ingesteld. Ze at de sashimi op en zei: ‘Ik moet weer aan het werk.’ ‘Lunch je morgen weer met me?’ vroeg de officier. ‘Ja,’ zei ze, maar toen hij haar op straat wilde begeleiden, zei ze verschrikt: ‘Het zou mijn vader zijn leven kosten.’ ‘Gelooft hij dat de Japanse vloot spoedig komt?’ ‘Hij niet,’ loog ze, ‘maar zijn vriend. Wat is er van waar?’ ‘Over een jaar of twee verslaan wij Japan.’ Die avond vertelde Reiko-chan haar vader dat er iets niet pluis moest zijn met de krant uit Wyoming omdat Japan niet bezig was de oorlog te winnen. Dat maakte Sakagawa-san echter woedend, want hij had een tweede exemplaar van de *Prairie Shinbun* meegebracht, nog opruiender dan het eerste nummer. En toen Reiko hem geduldig de krant voorlas, begon zij zich af te vragen: ‘Wie spreekt er nu de waarheid?’

Toen werd het bewijs geleverd. President Roosevelt kwam aan boord van een oorlogsschip in Honoloeloe aan. De Sakagawa’s zagen hem met eigen ogen toen zij langs de weg stonden die hij in Honoloeloe volgde, beschermd door tientallen mannen van de geheime dienst. Voor Sakagawa-san was dit een bewijs dat Amerika sterk was, maar hij had geen rekening gehouden met Ishii’s superieure verstand: nauwelijks was de lange rij zwarte auto’s voorbij gereden of het opgewonden mannetje holde met verbluffend nieuws de kapperswinkel binnen. ‘Heb ik het je niet gezegd?’ fluisterde hij. ‘O, vreselijk! Kom meteen naar de winkel van Sakai.’ Sakagawa liet de kapperswinkel aan zijn dochter over en glipte via een zijstraat naar de winkel van Sakai. Hij ging, om geen aandacht te trekken door een achterdeur naar binnen, want voor Japanners gold nog steeds een samscholingsverbod. In de ruimte achter de winkel stonden Sakai, Ishii en verscheidene opgewonden oudere mannen het schokkende nieuws te bepraten. Eerst kon Sakagawa niet begrijpen waar het allemaal

over ging, maar Ishii legde snel alles uit. ‘President Roosevelt heeft Hawaï bezocht op weg naar Tokio. Hij gaat zich daar zonder bloedvergieten overgeven, hij zal als een gewone oorlogsmisdadiger in het Yasukuni Heiligdom worden geëxecuteerd en de Japanse marine zal over drie dagen hier zijn.’ De verhalen van Ishii gaven altijd speciale details en gegevens. Verwacht mocht worden dat zijn toehoorders zich na een tijdje zouden herinneren dat drie jaar lang niet één van zijn voorspellingen was uitgekomen. De hoop op de overwinning was bij velen van zijn toehoorders zó sterk dat hij nooit voor zijn vergissingen ter verantwoording werd geroepen. ‘Over drie dagen,’ zei hij, ‘stomen schepen van de keizerlijke marine Pearl Harbor binnen. Maar ik zal je beschermen, Sakagawa-san en ik zal de keizer vragen je te vergeven dat je je zoons de oorlog in hebt laten gaan.’ Toen president Roosevelt Honolulu verliet om in Tokio te worden geëxecuteerd, wachtte Ishii in een roes op de komst van de oorlogsschepen van zijn vaderland die uit westelijke richting zouden opstomen. Drie nachten lang sliep hij op zijn dak en wachtte, wachtte, en in het huisje in de Kakaakowijk wachtte zijn vriend Sakagawa ook, bevend van de zenuwen. Op de vierde dag, toen duidelijk werd dat de komst van de keizerlijke marine tijdelijk was uitgesteld, liet Ishii het hele onderwerp vallen en verbreidde het gerucht dat in de *Prairie Shinbun* had gestaan: de Japanners hadden Australië en Nieuw Zeeland veroverd. Hij dacht, zei hij tegen de Sakagawa’s, dat het misschien een goed idee was naar Australië te emigreren, want onder Japanse heerschappij zou daar voor iedereen goede grond te krijgen zijn. Reiko-chan besprak al die geruchten met luitenant Jackson die geduldig luisterde als de kapster met de grote ogen hem haar zorgen vertelde. Hij lachte altijd, maar op een keer merkte hij op: ‘Die Ishii moet een rare druif zijn.’ Reiko nam het op voor het mannetje: ‘Hij is lang geleden uit Hirosjima hierheen gekomen en hij is nooit goed op de hoogte

geweest.’ De marineofficier zei daarop: ‘Hij kan maar beter uitkijken met wat hij zegt. Hij zou er door in moeilijkheden kunnen komen.’ Daarom moest Reiko-chan lachen en ze zei: ‘Geen mens neemt Ishii ooit serieus. Het is zo’n aardig, ongevaarlijk mannetje.’ Een reeks ontmoetingen in een kapperswinkel onder het spiedend oog van Kamejiro Sakagawa en in een vol restaurant dat door de familie Senaga uit Okinawa geëxploiteerd werd, zal moeilijk een liefdesverhouding genoemd kunnen worden: Reiko-chan en luitenant Jackson wisselden geen hartstochtelijke kussen of namen niet hartroerend afscheid. Toch was er een liefdesverhouding: op een dinsdag rekte Reiko haar lunch tot vier uur ‘s middags en op die zonnige dag werd er zowel gekust als hartstochtelijk omhelsd. Op een woensdagavond glipte zij het huis uit en wachtte op de Chevrolet van luitenant Jackson. Ze reden naar buiten, naar Kaap Diamant, en stopten in een liefdeslaantje. De mensen daar noemden dit: ‘de middernacht atleten kijken bij volle maan naar de duikbootwedstrijden.’ Een kustpatrouille die de auto’s inspecteerde noemde het evenwel ‘openlucht naaien.’ Toen de mannen bij de Chevrolet kwamen, stonden zij verstomd. ‘Wat moet u met een Jap, luitenant?’ ‘Praten.’ ‘Met een Jap?’ ‘Ja, met een Japanse.’ ‘Laat uw papieren maar eens zien.’ ‘Die anderen heb je hun papieren ook niet gevraagd.’ ‘Die zijn met blanke meisjes.’ Duidelijk geprikkeld liet luitenant Jackson zijn papieren zien en de mannen van de kustpatrouille schudden het hoofd. ‘Dit slaat alles,’ zei een van hen. ‘Komt ze hier uit de stad?’ ‘Natuurlijk.’ ‘Spreekt u Engels, dame?’ ‘Zeker.’ ‘Nou, het zal wel goed zijn. Als het een marineofficier niet kan schelen of hij een Jap naait.’ ‘Nu moet je eens goed luisteren, vrind...’ ‘Wilt u moeilijkheden?’ Luitenant Jackson keek de beide grote kustwachten eens aan en zei: ‘Nee.’ ‘Dat dachten we ook. Goeienavond, Jappenvriend.’ Luitenant Jackson zweeg een paar minuten, toen zei hij: ‘Oorlog is iets

onbegrijpelijk. Als deze twee knapen nog leven tegen de tijd dat we naar Tokio gaan, worden ze waarschijnlijk verliefd op een Japans meisje en trouwen ze met haar. Ze zullen dan wat verward aan deze avond terugdenken.’ ‘Zullen onze mensen al snel naar Tokio gaan?’ vroeg Reiko-chan. De luitenant kwam onder de indruk van de manier waarop ze ‘onze mensen’ zei en hij vroeg: ‘Waarom zei je dat zo?’ Ze antwoordde: ‘Ik heb vier broers die in Europa vechten.’ ‘Heb jij...’ Hij zweeg, sprong in een opwelling de auto uit en riep: ‘Hé, kustwacht! Kustwacht!’ De twee jonge politiemannen haastten zich terug en vroegen: ‘Wat is er, luitenant? Bleek ze een spionne?’ ‘Jongens, ik wil dat jullie kennismaken met juffrouw Reiko Sakagawa. Ze heeft vier broers die in het Amerikaanse leger in Italië vechten. En dat terwijl jullie en ik hier op ons luie gat op Hawaï zitten. Toen jullie daarnet hier waren wist ik dat nog niet.’ ‘U hebt vier broers in de oorlog?’ ‘Ja,’ antwoordde zij rustig. ‘Allemaal bij de landmacht?’ ‘Ja, Japanners mogen niet bij de marine.’ ‘Mevrouw,’ zei een van de kustwachten, een jongen uit Georgia: ‘Ik hoop echt dat uw broers veilig thuis zullen komen.’ ‘Goedenavond, juffrouw,’ zei de andere jongen. ‘Goedenavond jongens,’ mompelde Jackson. En toen de kustwachten de weg afreden, stamelde hij: ‘Reiko-chan, ik vind dat we moeten trouwen.’ Ze zuchtte en zei: ‘Ik dacht dat het jouw taak was mannen zoals jij af te houden van een huwelijk met meisjes zoals ik.’ ‘Dat is ook zo, maar heb je nooit gemerkt dat mensen met zo’n baan dikwijls het slachtoffer worden van precies datgene waartegen zij vechten? Het is gewoon eng: ik heb in zo’n driehonderd gevallen als dit bemiddeld en bijna altijd kwam de man uit het zuiden van de Verenigde Staten.’ ‘Wat heeft dat met ons te maken?’ vroeg Reiko-chan. ‘Die jongens uit het zuiden wordt thuis van jongs af aan geleerd dat iedereen met een andere huidskleur slecht en verachtelijk is. In hun hart weten ze dat dit niet waar kan zijn. Dus wanneer ze een goede gelegenheid krijgen met een

meisje met een andere huidskleur kennis te maken, merken ze dat ze een menselijk wezen is en voelen zich verplicht verliefd op haar te worden en met haar te trouwen.’ ‘Kom jij ook uit het zuiden, luitenant? Handel jij ook vanuit een dergelijke verplichting?’ ‘Ik kom uit Seattle, maar bij mij is de verplichting groter dan bij wie ook. Na Pearl Harbor was mijn vader, overigens een heel aardige man, een van de eersten die er op aandrong alle Japanners in een concentratiekamp te stoppen. Hij wist dat hij daarmee verkeerd deed. Hij wist dat hij een valse getuigenis aflegde en dat hij handelde uit eigen economisch voordeel. Desondanks ging hij door. Op de avond dat hij zijn opruiende toespraak voor de radio hield, heb ik hem gezegd: “U weet, vader, dat het niet waar is wat u zegt?” en hij antwoordde: “Het is oorlog, jongen.” ‘Je zou dus met me willen trouwen om het hem betaald te zetten?’ vroeg Reiko. ‘Op zo’n basis zou ik niet met je kunnen trouwen.’ ‘Mijn verplichting heeft een veel diepere basis, Reiko-chan. Vergeet niet dat ik in Japan gewoond heb. Hoe oud we beiden ook zullen worden, Reiko, vergeet nooit dat ik je op het hoogtepunt van de oorlog gezegd heb: “Als er vrede komt, zullen Japan en Amerika vrienden worden.” Daar ben ik zeker van. Ik ben er ook zeker van dat mijn vader, omdat hij in wezen een goed mens is, jou met vreugde als zijn dochter zou verwelkomen: de mensen moeten de fouten uit het verleden vergeten en moeten kijken naar wat hen bindt.’ ‘Je doet alsof het probleem bij jouw vader ligt,’ zei Reiko rustig. ‘Bedoel je dat het bij de jouwe ligt?’ ‘Wij zullen nooit trouwen,’ zei Reiko verdrietig. ‘Mijn vader vindt het nooit goed.’ ‘Zeg dan tegen je vader dat hij naar de pomp kan lopen. Dat heb ik tegen de mijne ook gezegd.’ ‘Maar ik ben een Japanse,’ zei ze en kuste hem op de lippen. Kamejiro Sakagawa kwam er als eerste achter dat zijn dochter met een haole vrijde toen zijn goede vriend Sakai op een morgen in de kapperswinkel kwam en zei: ‘Het spijt me, Kamejiro, maar mijn dochter kan hier

niet blijven werken.’ Sakagawa vroeg verbaasd: ‘Waarom niet? Ik betaal haar toch goed.’ ‘Ja, en we hebben het geld nodig ook, maar ik kan niet het risico lopen dat zij hier nog maar een dag langer werkt. Het kan haar ook overkomen. Er komen hier zoveel haoles.’ ‘Wat kan haar overkomen?’ stamelde Sakagawa. ‘Wij liever naar buiten gaan,’ zei Sakai. Daar, bij de goot van de Hotelstraat, zei hij bedroefd: ‘Je bent een goede vriend geweest, Kamejiro, en je hebt onze dochter goed betaald, maar we kunnen niet het risico lopen dat ze verliefd wordt op een haole zoals jouw Reiko.’ De nekspieren van kleine Kamejiro spanden zich. Hij greep zijn vriend bij de schouders—om dat te kunnen doen moest hij op zijn tenen gaan staan—en brulde: ‘Wat zeg je?’ ‘Kamejiro,’ protesteerde zijn vriend die zich tevergeefs probeerde uit de worgende greep los te rukken. ‘Je kunt het iedereen vragen. Je dochter luncht elke dag met de Amerikaan... bij Senaga.’ Geschokt duwde de kleine Kamejiro Sakagawa zijn vriend van zich af en stuurde de Hotelstraat in naar het restaurant dat door de varkensboer Senaga uit Okinawa werd geleid. Hij zag die sluwe Senaga juist met een haole vriend het restaurant binnengaan. En dit simpele teken was voor Kamejiro een bewijs dat wat zijn landgenoot Sakai beweerd had, op waarheid berustte. Reiko-chan, de beste dochter die een man zich kon wensen, sterk, plichtsgetrouw, was samen met een haole man in een restaurant van een man uit Okinawa geweest. Het sterke mannetje, nu eenenzestig jaar, leunde diep geschokt tegen een deurpost, zich niet bewust van de stroom matrozen en soldaten om hem heen. Het was de ironie van het lot, dacht hij, dat de oorlog de twee groepen die hij het meest haatte zoveel voordeel had gebracht. Die verdomde Chinezen hadden alle goede banen op Pearl Harbor; met het geld dat zij daar verdienden kochten zij het grootste deel van Honolouloe op. Hun zoons zaten niet in het leger en ze gedroegen zich heel verwaand. Als geallieerden, volgelingen van de vervloekte

Tsjang Kai Sjek die zich tegen behoorlijke voorstellen van Japan in China had verzet, verschenen zij bij alle parades en hielden zij toespraken over de radio. De Chinezen, bedacht Sakagawa die afschuwelijke morgen, maakten het heel goed. Wat echter bijzonder triest was, was dat de mensen uit Okinawa het nog beter maakten. En iemand uit Okinawa, dacht Sakagawa terwijl hij in stomme woede naar het restaurant van Senaga keek, is om te beginnen al een zielig mens: hij is niet helemaal een Japanner en niet helemaal een Chinees, maar hij doet alsof hij het eerste is. Iemand uit Okinawa is niet te vertrouwen, hij moet elke minuut in de gaten worden gehouden om te voorkomen dat hij met zijn dochters iemands zoons verleidt, en hij is iemand die de ware Japanse geest mist. Sakagawa vond dat er maar weinig mensen op de wereld minder waren dan iemand uit Okinawa. Maar wat was er tijdens de oorlog met hen gebeurd? Omdat zij vóór het jaar 1941 in de Japanse maatschappij niet werden geaccepteerd hadden zij aan elkaar geklit. Het meeste huisvuil werd in Honoloeloe door mensen uit Okinawa opgehaald. Om dat weer kwijt te raken hielden zij varkens, honderden en nog eens honderden varkens. En toen de oorlog kwam en er geen vrachtschepen meer waren om vers vlees van Californië naar Hawaï aan te voeren—naar wie moest toen iedereen voor zijn vlees? Naar de mensen uit Okinawa! Wie openden het ene restaurant na het andere omdat zij vlees hadden? De mensen uit Okinawa! Wie zouden er zelfs rijker uit de oorlog komen dan de blanken? De mensen uit Okinawa! Het was een gemene grap dat iemand uit Okinawa rijk, machtig en gerespecteerd zou worden, alleen omdat hij toevallig alle varkens bezat. Deze gedachten speelden de kleine dynamiteur Kamejiro Sakagawa door het hoofd toen hij tussen de menigte in de Hotelstraat stond om zijn dochter Reiko te bespioneren. Onder het wachten mompelde hij in zichzelf: ‘Met een haole in een restaurant van iemand uit Okinawa!’ Het was echt meer dan

hij kon vatten. Vijf minuten over twaalf ging luitenant Jackson het restaurant binnen en ging aan een tafeltje zitten dat de glimlachende Senaga-san voor hem gereserveerd had. De officier bestelde een kleine schotel radijsjes uit het zuur die hij handig met eetstokjes opat; Sakagawa dacht: ‘Waarom eet hij tsukemono? Met hashi?’ Om tien over twaalf holde Reiko Sakagawa het restaurant binnen en zelfs een blinde zou uit de manier waarop zij glimlachte en waarop ze zich gretig naar hem boog hebben kunnen zien dat zij verliefd was. Ze raakte de marine-officier niet aan maar haar stralend gezicht en haar glanzende ogen kwamen vlak bij het zijne helemaal tot rust. Zij begon met een vork een paar stukjes radijs op te prikken en haar vader, die haar van de straat af gadesloeg, dacht: ‘Allemaal erg verwarrend. Waarom eet ze met een vork?’ De hele maaltijd lang bleef de kleine Japanner kijken naar het treurige schouwspel: zijn dochter had een afspraakje met een haole. Lang voordat zij aanstalten maakte weg te gaan, liep Kamejiro haastig de Hotelstraat uit naar de winkel van zijn vriend Sakai. Hij vroeg: ‘Sakai, wat zal ik doen?’ ‘Heb je het nu zelf gezien?’ ‘Ja. Het is waar wat je gezegd hebt.’ ‘Hasegawa trekt zijn dochter ook uit de kapperszaak terug.’ ‘Naar de bliksem met de kapperszaak! Wat moet ik met Reiko?’ ‘Wat je moet doen, Kamejiro, is uitzoeken wie die haole is. Dan naar de marine gaan en vragen om hem over te plaatsen.’ ‘Zouden ze bij de marine wel naar me luisteren?’ vroeg Kamejiro. ‘In zo’n aangelegenheid wel,’ zei Sakai beslist. Toen zei hij: ‘Maar het belangrijkste is, Kamejiro, dat je een man voor je dochter vindt.’ ‘Daar kijk ik al jaren naar uit,’ zei de kleine dynamiteur. ‘Ik wil wel als tussenpersoon optreden,’ beloofde Sakai. ‘Maar het zal niet gemakkelijk zijn nu ze verleid is door een haole.’ ‘Nee, dat mag je niet zeggen! Reiko-chan is een keurig meisje.’ ‘Maar iedereen weet nu al dat ze is omgegaan met een haole. Welke Japanse familie die zichzelf respecteert zal haar nu nog willen accepteren,

Kamejiro?’ ‘Zul je je best doen te bemiddelen, Sakai?’ ‘Ik zal een man voor je dochter vinden. Een goede Japanse man.’ ‘Je bent mijn vriend,’ zei Sakagawa met tranen in zijn ogen; maar voordat hij wegging, zei hij voorzichtigheidshalve: ‘Sakai, zou je als jeblieft willen proberen een man uit Hiroshima te vinden? Dat zou het beste zijn.’ Mevrouw Sakagawa had de ochtend thuis besteed aan het inmaken van kool en de middag bij mevrouw Mark Whipple aan het oprollen van verband voor het Rode Kruis. Dit laatste was een zware bezigheid geweest want iedere vrouw in de kamer had minstens één zoon in de Twee-twee-twee behalve mevrouw Whipple—en haar echtgenoot voerde het bevel over deze eenheid. Het gesprek, waaraan de meeste Japanse vrouwen niet konden deelnemen, ging natuurlijk over de oorlog in Italië en over de zware verliezen die de Japanse jongens leden. Maar steeds wanneer de stemming in de kamer verdrietig begon te worden, kwam mevrouw Whipple, een van de dochters van Hale, strijk en zet met iets nieuws en iets opwekkends. Eerst zei ze: ‘President Roosevelt heeft zelf gezegd dat onze jongens tot de dapperste behoren die ooit onder de Amerikaanse vlag gevochten hebben.’ Later zei ze: ‘In *Time Magazine* van deze week staat dat toen onze jongens op verlof naar Salerno kwamen, de andere troepen op het station juichten toen zij uit de trein stapten.’ Mevrouw Whipple sprak altijd over de Japanse soldaten als over ‘onze jongens’ en andere haoles op Hawaï begonnen hetzelfde te doen. De middag was er dus een vol emoties geweest, nog afgezien van het feit of er over overwinningen of over verliezen was gesproken en mevrouw Sakagawa die pijn in haar voeten had van de Amerikaanse schoenen die ze zich verplicht voelde te dragen, snakte naar een ogenblik rust thuis. Ze vond echter haar man thuis in plaats van in de kapperswinkel en ze wist meteen dat er iets ergs was gebeurd. Voordat zij iets vragen kon, riep Kamejiro uit: ‘Een mooie dochter heb jij. Ze is verliefd op een haole!’

Dit was het ergste dat mevrouw Sakagawa te horen kon krijgen. Ze moest toegeven dat er wel Japanse meisjes openlijk met haoles omgingen, maar die kwamen niet uit fatsoenlijke families. Een paar waren er onder druk van de oorlog tot prostitutie vervallen; zij had echter altijd gedacht dat die óf uit Eta óf uit Okinawa kwamen. Het was onwaarschijnlijk dat een Japans meisje, zich bewust van het trotse bloed dat door haar aderen vloeide... ‘Sakai heeft zijn dochter uit de kapperszaak teruggetrokken en Hasegawa haalt zijn dochter morgen terug.’ Hij stond op het punt in tranen uit te barsten en te roepen: ‘We zijn geruïneerd,’ maar hij had een nog veel groter verdriet. Hij liet zich in een stoel zakken, ging met zijn hoofd in zijn handen zitten en snikte: ‘Zo’n schande heeft onze familie nooit gekend.’ Mevrouw Sakagawa weigerde te geloven dat haar dochter schande over de familie kon hebben gebracht. Zij trapte haar Amerikaanse schoenen uit, ze kon haar tenen nu weer vrij bewegen, en knielde naast haar bedroefde echtgenoot neer. ‘Kamejiro,’ fluisterde ze, ‘we hebben Reiko toch geleerd hoe ze zich als een goede Japanse moet gedragen. Ze zal ons niet te schande maken. Iemand heeft je een grote leugen verteld.’ De kleine dynamiteur duwde zijn vrouw ruw terzijde en beende door de kamer. ‘Ik heb ze gezien! Zij zoende hem bijna in het openbaar. En ik heb erover nagedacht: waar is ze die middag geweest toen ze zei dat ze zich niet goed voelde? Uit met een haole. En waar was ze toen ze zei dat ze naar de bioscoop ging? Uit rijden in een zwarte auto met een haole. Ik hoorde die avond een auto stoppen, maar ik was te stom om het te begrijpen.’ Op dat ogenblik kwam Reiko-chan binnen met op haar wangen een blos van liefde en van de frisse wandeling naar huis; ze zag direct aan het gezicht van haar ouders dat haar geheim ontdekt was. Haar vader zei alleen met een diepe zucht: ‘Mijn eigen dochter! Met een haole!’ Haar moeder hoopte nog altijd dat het hele schandaal uit de lucht gegrepen was en vroeg: ‘Het is toch niet waar hè?’ Reiko-

chans donkere ogen gloeiden van de innerlijke overtuiging waarmee ze deze discussie begon en ze antwoordde: 'Ik ben verliefd en ik wil trouwen.' Niemand zei iets. Kamejiro viel in een stoel en begroef zijn gezicht in zijn handen. Mevrouw Sakagawa keek haar dochter ongelovig aan en begon haar toen met overdreven zorg te bejegenen alsof ze al zwanger was. Reiko glimlachte vriendelijk geamuseerd maar toen haar verbijsterde vader een vreselijke zucht slaakte en zij naast hem knielde, zei ze vlug: 'Luitenant Jackson is een geweldige man, vader. Hij heeft begrip, en hij heeft in Japan gewoond. Hij heeft een goede baan in Seattle maar hij gaat zich na de oorlog misschien hier vestigen.' Ze aarzelde, want hij hoorde niet wat ze zei. Toen voegde ze eraan toe: 'Waar hij ook heengaat, ik wil met hem mee.' Langzaam duwde haar vader zijn stoel van de tafel weg, maakte zich los van zijn dochter en keek haar ontzet en ongelovig aan. 'Maar je bent een Japanse!' riep hij in opperste ellende. 'Ik ga met hem trouwen, vader,' zei zijn dochter op besliste toon. 'Maar je bent een Japanse,' herhaalde hij. Hij pakte haar hand en zei: 'Jij hebt Japans bloed in je aderen, de kracht van een groot volk, alles...' Hij probeerde haar uit te leggen hoe onmogelijk haar voornemen was, maar hij kwam niet verder dan dat éne beslissende feit: 'Je bent een Japanse!' Reiko legde geduldig uit: 'Luitenant Jackson is een achtenswaardig man. Hij heeft een betere baan dan elke andere man hier met wie ik zou kunnen trouwen. Hij heeft gestudeerd en heeft vrij veel geld op de bank. Zijn familie staat in Seattle in aanzien. Dat is allemaal niet zo erg belangrijk maar ik vertel u dit om u te laten begrijpen dat hij geen gewone man is.'

Kamejiro luisterde met afkeer naar het gepraat en toen het er naar uitzag dat Reiko nog meer wilde zeggen, gaf hij haar hard een slag tegen haar wang. 'Het zou een vernedering zijn,' riep hij uit. 'Een blijvende schande. Alleen al het gerucht van jouw gedrag heeft de kapperswinkel geruïneerd. Sakai's dochter is weggelopen. Die van Hasegawa ook. Geen enkele Japanse

familie die zichzelf respecteert wil nog met ons samenwerken na wat jij hebt gedaan.’ Reiko drukte haar hand tegen haar gloeiende wang en zei rustig: ‘Vader, honderden fatsoenlijke Japanse meisjes zijn verliefd geworden op Amerikanen.’ ‘Hoeren—allemaal!’ brulde Kamejiro. Reiko deed alsof zij niets gehoord had en zei: ‘Ik weet het omdat het Luitenant Jacksons werk is. Praten met ouders zoals u. En de meisjes zijn helemaal geen...’ ‘Aha!’ riep Kamejiro. ‘Dat doet hij dus! Ik ga morgen naar admiraal Nimitz.’ ‘Vader, ik waarschuw u. Als u dat...’ ‘Admiraal Nimitz zal dit te horen krijgen.’

De kleine dynamiteur drong echter niet tot Nimitz door. Hij kwam eerst bij een luitenant ter zee derde klas die de stoere Japanner met de kromme armen zo’n grappig mannetje vond dat hij hem doorstuurde naar een luitenant eerste klas. Die stuurde hem weer naar een commodore die op zijn beurt het kantoor van een schout-bij-nacht binnenviel met de kreet: ‘Jezus, Jack. Ik heb hier een Japannertje met het mooiste verhaal dat ik ooit gehoord heb. Moet je horen.’ Zo onderbrak een hele rij kapiteins, commodores en admiraals hun werk om naar het gemakkelijke Engels van Kamejiro te luisteren toen hij de marine verweet dat een van haar officieren zijn kapperswinkel geruïneerd en zijn dochter verleid had. ‘Is ze zwanger?’ vroeg een schout-bij-nacht. ‘Komt u bij?’ riep Kamejiro. ‘U beter weten Reiko een goede wahine!’ ‘Neem me niet kwalijk, meneer Sakagawa. In onze taal betekent “verleid...” nou ja, *verleid*.’ Toen de officieren hoorden wie het meisje Reiko verleid had (of hoe dat dan ook heten mocht), sprongen ze bijna uit hun vel. ‘Die verdomde Jackson, sputterde een van hen. ‘Zijn werk is juist zoiets te voorkomen.’ ‘Ik heb je al tien keer gezegd,’ zei een ander, ‘als je een burger een uniform aantrekt, krijg je nog geen officier.’ ‘Dat heeft er niets mee te maken,’ zei de bevelvoerende

admiraal. ‘Wat ik zou willen weten, meneer Sakagawa, is het volgende. Als de jongen een goede naam heeft, een goede baan, een goed inkomen en een goede familie daar in Seattle... ik bedoel dit: uw dochter is kapster. Ik zou denken dat u een gat in de lucht sprong bij de kans op zo’n huwelijk.’ De kleine Kamejiro, die twintig centimeter kleiner was dan alle anderen in de kamer, staarde hen in opperste verbazing aan. ‘Ze is een Japanse!’ zei hij tegen de tolk. ‘Het zou een schande zijn als ze met een haole trouwde.’ ‘Hoe bedoelt u dat?’ vroeg de commodore. ‘Het zou schande brengen over onze familie...’ ‘Wel verdomme...’ brulde de commodore. ‘Sedert wanneer is het een schande als een Jap met een fatsoenlijke Amerikaan trouwt... voor die Jap dan.’ ‘Het zou voor haar broers in Italië tegenover al hun kameraden een vernedering zijn,’ zei Kamejiro koppig. ‘Waar slaat dat nu weer op?’ vroeg de bevelvoerend officier. ‘Heeft ze broers in Italië?’ ‘Mijn vier jongens vechten in Italië,’ zei Kamejiro bescheiden. Een schout-bij-nacht stond op en ging naar de kleine dynamiteur toe. ‘Hebt u vier zoons in de Twee-twee-twee?’ ‘Ja.’ ‘Allemaal in Italië?’ ‘Ja.’ Er viel een lange stilte die door de admiraal werd doorbroken. Hij zei: ‘Ik heb daar ook een zoon. Ik zit voortdurend over hem in angst.’ ‘Ik zit in angst over mijn dochter,’ antwoordde de kleine man koppig. ‘En als zij met een blanke trouwt, kunnen haar vier broers die schande dan niet meer te boven komen?’ ‘Nooit.’ ‘Wat wilt u dat admiraal Nimitz doet?’ ‘Luitenant Jackson wegsturen.’ ‘Hij vertrekt vanmiddag,’ zei de admiraal. ‘God zegene admiraal Nimitz,’ zei Kamejiro. ‘Dat is een vreemd gezegde,’ zei de admiraal. ‘Bent u christen?’ ‘Ik ben boeddhist. Maar al mijn kinderen zijn christen.’ Toen Kamejiro uitgeleide was gedaan, blij om de gemakkelijke manier waarop hij een oplossing voor zijn ernstige probleem gevonden had, haalde de admiraal zijn schouders op en zei: ‘We zullen die scheefoogjes wél verslaan, maar begrijpen zullen we ze nooit.’ Reiko-chan zag luitenant

Jackson nooit meer terug. Wegens een geheime, zeer urgente opdracht vertrok hij die avond per vliegtuig van Hawaï: verbannen naar Bougainville. Daar sloop nog geen week later een groep Japanse infiltranten door de jungle, viel het hoofdkwartier aan waaraan hij verbonden was en bedreigde hem met de bajonet op het geweer. De jonge advocaat had helemaal geen verstand van wapens en probeerde hen met een stoel van zich af te houden. Een Japanse officier ontweek de stoel, doorstak de borst van de luitenant met zijn bajonet en liet hem zieltoegend in het zand liggen. Niemand heeft Reiko ooit verteld dat haar advocaat dood was—daar zou ook geen reden toe zijn geweest—en zij dacht dat hij haar voor de gek gehouden had, zoals mannen kunnen doen, en dat hij ergens anders werkte. Toen de kapperswinkel van haar vader gesloten moest worden omdat voorzichtige Japanse families hun dochters niet bij een man wilden laten werken die zijn eigen dochter zelfs niet tegen de schande van een liefdesaffaire met een haole kon beschermen, ging Reiko in een andere kapperswinkel werken. En als er soms een marineofficier zijn haar kwam laten knippen en zij hem de handdoek om de hals knoopte en het bekende insigne op zijn hemd zag, voelde ze zich een ogenblik duizelig. En als bij andere gelegenheden brutale dienstplichtigen haar benen betastten als zij hun haar knipte, gaf ze hun met de schaar een steek in hun hand zoals haar vader het haar had geleerd—maar als zij dat deed, voelde ze toch de verwarring van de grote hartstocht die er tussen man en vrouw kan bestaan.

De gedwongen sluiting van de kapperswinkel van Kamejiro Sakagawa was voor het gezin eigenlijk een grote zegen hoewel dat toen nog niet direct duidelijk was. In de eerste week kon de stoere, kleine dynamiteur geen ander werk krijgen dan het onderhoud van grasperken, werk waar hij niet van hield. Toen

stuurde Senaga, de restaurateur uit Okinawa, bericht dat hij een nieuw restaurant in Waikiki had geopend, waar veel soldaten en matrozen kwamen, en dat hij daar een hulpkelner nodig had. Hij bood Sakagawa-san dat baantje aan. Kamejiro's ogen schoten vuur toen hij het bericht las. Hij staarde de man die het bericht overbracht aan en zei: 'Als Senaga een vriend was geweest, zou hij nooit hebben toegelaten dat een Japans meisje in zijn restaurant met een haole zat te praten. Zeg hem dat ik het niet doe.' Maar tegen zijn vrouw zei Kamejiro: 'Ik sterf liever van de honger dan dat ik voor iemand uit Okinawa werk.' Toen kregen de Sakagawa's uit een volkomen onverwachte hoek de financiële steun die hen tot een van de sterkste en welvarendste Japanse families op Hawaï zou maken. Dat gebeurde allemaal omdat Hong Kong Kee begin 1943 een toespraak had gehouden. De vlamme redevoering die de geldlening tot gevolg had, werd gehouden vóóordat de Japanse jongens van de Twee-twee-twee de populaire helden geworden waren die zij later zouden zijn. Toen Hong Kong het woord voerde, waren Japanners nog altijd verdachte personen. En een comité van haoles dat terwille van de oorlogsobligaties de vaderlandsliefde wilde aanwakkeren koos hem uit om een korte toespraak te houden om uit te leggen waarom de Chinezen te vertrouwen waren en de Japanners niet. Aangezien er in het patriotten comité heel wat vooraanstaande mensen uit Honoloeloe zaten, was Hong Kong door die uitnodiging natuurlijk gevleid. Hij besteedde nogal wat tijd aan het uitwerken van een vrij harde vergelijking tussen de Chinese deugden en de Japanse dubbelhartigheid. Toen hij eenmaal op het spreekgestoelte stond, raakte hij onder invloed van zijn toehoorders en week van zijn tekst af. Zijn opmerkingen gingen veel verder dan hij van plan was geweest. 'De grote Japanse krijgsheren hebben China vele jaren onderdrukt,' riep hij uit, 'en het stemt ons tot grote vreugde te zien dat de Amerikaanse strijdkrachten de gemene Japanners

verdrijven van plaatsen waar zij niet thuishoren.’ Hij stond verbaasd over het herhaalde applaus dat uit de grote mensenmassa opklonk. Daardoor aangemoedigd trok hij zijn uitlatingen ook door tot de Japanners op Hawaï. Het was een heel succesvolle toespraak: er werden veel oorlogsobligaties door verkocht en er stond een foto van Hong Kong in de kranten onder de kop: ‘Vaderlandslievende Chinese leider geeft Jappen er van langs.’ Iedereen vond de actie een groot succes behalve één familielid. In haar lelijke houten huisje aan de Nuuanustraart luisterde de grootmoeder van Hong Kong, toen zesennegentig jaar oud, verbijsterd toe toen een van haar achterkleindochters het verslag van Hong Kongs redevoering voorlas. ‘Laat hem onmiddellijk hier komen!’ raasde ze. Toen de machtige bankier in haar kamer stond, stuurde ze de anderen weg. Zodra de deur dicht was, stond ze op, beende naar haar kleinzoon toe en sloeg hem vier keer in het gezicht. ‘Idioot!’ riep ze, ‘idioot! Verdomde, verdomde idioot!’ Hong Kong deed een stap achteruit en bedekte zijn gezicht met zijn handen om verdere klappen te voorkomen. Daarop begon zijn woedende grootmoeder hem in zijn borst te porren. Ze noemde hem ‘idioot’ totdat hij tegen een stoel liep en er in neer viel. Toen hield zij op, wachtte tot hij zijn handen liet zakken en keek hem bedroefd aan. ‘Hong Kong,’ zei ze, ‘gisteren heb je je als een idioot gedragen.’ ‘Waarom?’ vroeg hij zwakjes. Ze liet hem de krant zien waarin hij grijnzend tussen een kring haole gezichten op de foto stond. En hoewel ze niet kon lezen, kon ze zich heel goed herinneren wat haar achterkleindochter haar had voorgelezen. Nu herhaalde ze zinnen uit het verslag met ijszig sarcasme: ‘We kunnen de Japanners niet vertrouwen!’ Ze spuugde op de vloer van haar eigen kamer. ‘Het zijn bedriegers en misdadigers.’ Weer spuwde ze op de vloer. Toen gooide ze de krant op de grond en schopte die weg want ze was heel kwaad. Daarna schreeuwde ze haar kleinzoon toe: ‘Wat voor roem heeft het je opgeleverd dat je

daar een paar minuten tussen de haoles mocht staan?’ ‘Ik ben gevraagd de Chinese gemeenschap te vertegenwoordigen,’ mompelde Hong Kong. ‘Wie heeft jou tot vertegenwoordiger benoemd, ezelsveulen?’ ‘Ik dacht, omdat we tegen Japan vechten, dat er iemand...’ ‘Je dacht helemaal niet,’ tierde Nyuk Tsin. ‘Je hebt niet eens de hersens om te denken. Voor de roem om één minuut tussen de haoles te mogen staan, heb je alle kansen verspeeld die de Chinezen in Honoloeloe zich met zoveel moeite hebben verworven.’ ‘Wacht even, tante,’ protesteerde Hong Kong. ‘Dat is precies mijn overweging geweest toen ik erin toestemde die rede te houden. Het was een mogelijkheid de indruk die de vooraanstaande haoles op het eiland van de Chinezen hebben te verbeteren.’ Nyuk Tsin keek haar kleinzoon verbaasd aan. ‘Hong Kong,’ bracht ze uit, ‘Denk je echt dat de haoles als de oorlog voorbij is, nog de toon zullen aangeven op Hawaï?’ ‘Zij hebben de banken, de kranten...’ ‘Hong Kong! Wie vecht er eigenlijk? Wie zijn er in het leger? Wie komen er straks naar de eilanden terug om de politieke macht over te nemen? Nu, Hong Kong?’ ‘Bedoel je de Japanners?’ vroeg hij zwakjes. ‘Ja!’ schreeuwde zij in haar grote Hakka woede. ‘Dat is precies wat ik bedoel. Zij zijn degenen die deze oorlog zullen winnen en, geloof me, Hong Kong, als zij de macht in handen hebben, zullen ze zich de gemene dingen herinneren die jij gisteren gezegd hebt. Elke Kee zal het door jouw stommiteit een beetje moeilijker in Honoloeloe krijgen.’ ‘Het was niet mijn bedoeling ...’ ‘Hou je mond, stommeling. Wanneer Sam na de oorlog een winkel wil openen, wie ondertekent dan de vergunning? Een Japanner. Als de man van Ruth een bus wil laten rijden, wie geeft dan de vergunning af? Een Japanner. Ze zullen je haten om wat je gisteren hebt gezegd. Jouw woorden staan al in hun herinnering gegrift.’ Met het idee van een gouvernementsgebouw waarin alle mensen die vergunningen mochten ondertekenen Japanners zouden zijn, had Hong Kong

het moeilijk. Hij vroeg: ‘Wat moeten we doen?’ Het was symptomatisch voor de leden van de familie Kee dat wanneer iemand een gewaagde stap had gezet, hij zei: ‘Dat heb ik gedaan,’ maar dat hij, wanneer er iets moest worden gecorrigeerd, altijd de Tante van Wu Chow raadpleegde en vroeg: ‘Wat moeten we doen?’ De oude vrouw zei: ‘Je moet Honoloeloe doorlopen en je tegenover elke Japanner die je ooit hebt leren kennen, verontschuldigen. Verneder jezelf als het nodig is. Zoek dan minstens twintig man die geld nodig hebben en leen het hun. Help hen nieuwe zaken op te zetten.’ Ze zweeg en zei toen voorzichtig: ‘Het zou het beste zijn als je geld zou lenen aan mensen die veel zoons in de oorlog hebben want dat zijn de mensen die het later in Honoloeloe voor het zeggen zullen krijgen.’ Tijdens zijn tocht om de Japanse gemeenschap zijn verontschuldigen aan te bieden kwam Hong Kong na enige tijd bij winkelier Sakai. Die zei in het Engels: ‘Nee, ik heb geen geld nodig maar mijn goede vriend Sakagawa, de dynamiteur, is zijn kapperswinkel kwijt en hij heeft geld nodig om een nieuwe zaak te beginnen.’ ‘Waar kan ik hem vinden?’ vroeg Hong Kong. ‘Hij woont in de Kakaakowijk.’ ‘Zit een van zijn jongens soms in de Twee-twee-twee?’ ‘Vier,’ antwoordde Sakai. ‘Ik zal eens naar hem toe gaan,’ antwoordde Hong Kong en die middag zei hij tegen Kamejiro: ‘Ik kom mijn verontschuldigen aanbieden voor wat ik op de bijeenkomst heb gezegd.’ ‘Je moet schamen,’ zei Kamejiro kortaf. ‘Ja, en jij hebt nog wel vier zoons in de oorlog.’ ‘Andere Japanners ook.’ ‘Kamejiro, het spijt me.’ ‘Het spijt me voor jou,’ zei de stevige kleine Japanner, want hij was niet erg op Chinezen gesteld. ‘En ik ben gekomen om je geld te lenen om een winkel hier in de Kakaakowijk te openen.’ Kamejiro werd achterdochtig want hij had geleerd dat er altijd wat achter zat als een Chinees of iemand uit Okinawa iets deed. Hij keek Hong Kong onderzoekend aan en vroeg: ‘Waarom wil je me geld lenen?’ Nederig antwoordde

Hong Kong: ‘Omdat ik wil bewijzen dat het me echt spijt.’ Zo opende Kamejiro Sakagawa zijn kruidenierswinkel. Omdat hij een zuinig man was en ongelooflijk hard werkte en omdat zijn vrouw er slag van had Japanse klanten te helpen en zijn dochter, de kapster, goed kon boekhouden, floreerde de zaak. Toen, alsof het geluk niet op kon, kwam Sakai-san op nieuwjaarsdag 1944 met adembenemend nieuws bij hem binnenhollen. ‘Pssst!’ riep hij Sakagawa toen deze zijn groenten besprenkelde. ‘Kom eens.’ ‘Wat is er?’ riep de kruidenier. ‘Kom eens naar buiten.’ Sakagawa liep de winkel uit en liet zich door Sakai-san meetronen naar een zijstraat; daar zei de laatste op plechtige toon: ‘Ik heb een echtgenoot voor je dochter gevonden!’ ‘Ja?’ riep Sakagawa uit. ‘Ja! Een prachtige partij.’ ‘Een Japanner toch zeker?’ Sakai keek zijn oude vriend minachtend aan: ‘Wat zou ik voor een baishakunin zijn als ik er zelfs maar aan zou denken geen Japanner voor te stellen?’ ‘Neem me niet kwalijk,’ zei Sakagawa. ‘Je begrijpt het wel—nu we door het oog van de naald gekropen zijn . . .’ ‘Op deze man is niets aan te merken. Heeft een huisje. Aardig wat geld. Een echte Japanner. Wat wil je nog meer?’ ‘Komt hij . . .’ Sakagawa durfde het niet te vragen, want dat zou te mooi zijn om waar te zijn. ‘Ja . . . hij komt ook nog uit Hirosjima!’ De twee fluisterende mannen waren dolblij, want Sakai als tussenpersoon was net zo blij als Sakagawa dat een lief Japans meisje tenslotte een goede echtgenoot gevonden had die dan ook nog uit Hirosjima kwam. Tenslotte kwam Sakagawa tot een punt van ondergeschikter belang: ‘Wie is het?’ ‘Ishii!’ riep Sakai verrukt. ‘Is hij bereid met mijn dochter te trouwen?’ vroeg Kamejiro ongelovig. ‘Ja!’ riep baishakunin Sakai. ‘Weet hij van haar . . . de haole?’ ‘Natuurlijk. Dat moest ik hem wel vertellen.’ ‘En wil hij haar toch nog hebben?’ vroeg Kamejiro ongelovig. ‘Ja. Hij zegt dat het zijn plicht is haar te redden.’ ‘Die goede man,’ riep Sakagawa uit. Hij riep zijn vrouw en

vertelde haar: ‘Sakai heeft het klaargespeeld! Hij heeft een man voor Reiko-chan gevonden.’ ‘Wie is het?’ vroeg zijn praktisch ingestelde vrouw. ‘Ishii!’ ‘Een man uit Hirosjima!’ En voordat Reiko-chan iets afwist over haar toekomstig huwelijk, verbreidde zich het gerucht als een lopend vuurtje door de Japanse gemeenschap dat zij een man uit Hirosjima gevonden had. Bijna iedereen was opgelucht over het feit dat het meisje nu geluk had, vooral omdat ze zich met een haole man had afgegeven. Eén meisje, die de middelbare school had doorlopen, bedacht echter: ‘Ishii moet wel vijfendertig jaar ouder zijn dan Reiko.’ ‘Wat hindert dat?’ snauwde haar moeder. ‘Ze krijgt een man uit Hirosjima.’ Reiko was in de kapperswinkel in de Hotelstraat bezig een matroos te knippen toen het nieuws haar bereikte. Het meisje van de stoel naast haar fluisterde in het Japans: ‘Gefeliciteerd, lieve Reiko-chan.’ ‘Waarmee?’ vroeg Reiko. ‘Sakai-san heeft een man voor je gevonden.’ Die Japanse zin klonk Reiko vreemd in de oren want, hoewel ze al lang het vermoeden had gehad dat haar ouders een baishakunin hadden genomen om een man voor haar te vinden, ze had nooit gedacht dat daaruit een echte overeenkomst voort zou vloeien. Ze zocht steun tegen haar stoel en vroeg langs haar neus weg: ‘Zeiden ze wie het is?’ ‘Ishii! Geweldig.’ Reiko-chan knipte mechanisch door en de man in de stoel waarschuwde: ‘Niet te veel van de zijkanten af, dame.’ ‘Neem me niet kwalijk,’ zei Reiko. Ze had het liefst de kapperswinkel uit willen lopen, ver weg van iedereen, maar ze bleef aan haar werk. Geduldig knipte zij het haar van de matroos bij, zeepte zijn kin en bakkebaarden in en vroeg: ‘Wilt u ze recht of een beetje schuin?’ ‘Maakt me niet veel uit,’ zei de jongeman. ‘U spreekt goed Engels. Beter als ik.’ ‘Ik ben op school geweest,’ zei Reiko rustig. ‘Dame, u voelt zich toch wel goed?’ vroeg de matroos. ‘Ja.’ ‘U ziet er niet goed uit. Zeg, dame ...’ Reiko stond op het punt flauw te vallen maar met geweldige inspanning wist ze zich te beheersen en het

inzepen af te maken. Maar toen ze het scheermes vastpakte, had ze er geen macht over en ze zag tot haar schrik dat de matroos bang was. Ze vroeg zachtjes: ‘Vindt u het erg als ik u dit keer niet scheer? Ik ben duizelig.’ ‘Dame, u moet even gaan liggen,’ zei de matroos en hij veegde de zeep van zijn bakkebaarden. Toen hij wegwas, hing Reiko haar schort op en zei: ‘Ik ga naar huis.’ Tijdens de lange wandeling naar de Kakaakowijk probeerde ze Ishii niet met luitenant Jackson te vergelijken maar ze kon het niet laten. Zodra ze echter bij de winkel van haar ouders kwam, vermande ze zich met de volgende troostende gedachte: ‘Hij is een dwaas mannetje, hij lijkt meer op mijn vader dan op een echtgenoot, maar hij is een echte Japanner en mijn vader zal er blij om zijn.’ Zij zette de gedachte aan haar afwezige advocaat uit Seattle die haar niet eens meer geschreven had, van zich af, liep de winkel van Sakagawa binnen, ging naar haar vader toe en boog. ‘Ik ben u dankbaar, vader.’ ‘Hij komt uit Hirosjima!’ benadrukte Sakagawa. Bij de huwelijksplechtigheid die in februari 1944 voor de Japanners tot de hoogtepunten hoorde, was baishakunin Sakai de man die over alles de leiding had. Hij zei tegen de familie waar zij moest gaan staan, tegen de priester wat hij moest doen en tegen de bruidegom hoe hij zich moest gedragen. De eerste helft van de middag had Ishii benut om de aanwezigen het laatste nummer van de *Prairie Shinbun* te laten zien waaruit bleek dat sterke keizerlijke troepen de laatste Amerikaanse mariniers uit Guadalcanal hadden verdreven en nu op het punt stonden een grote invasie op Hawaï te ondernemen. Een gast die twee zoons in Italië had fluisterde zijn vrouw toe: ‘Ik denk dat de ouwe gek is.’ ‘Ssst!’ zei zijn vrouw. ‘Hij trouwt vandaag.’ Toen het feest op het hoogtepunt was, keek Reiko-chan, gekleed in een traditioneel Japans gewaad, voor het eerst sinds de aankondiging van haar verloving naar haar echtgenoot. Ze kon niet anders zeggen dan dat hij een opgewonden, bekrompen oude man was. Door haar

Amerikaanse opleiding wilde ze die onwijze vertoning alleen maar ontvluchten; ze werd erg duizelig en zei tegen een van de meisjes in haar buurt: ‘Deze obi zit me te nauw. Ik moet even een luchtje scheppen.’ Ze stond op het punt weg te lopen toen baishakunin Sakai riep: ‘We gaan beginnen!’ en de ingewikkelde, prachtige Japanse huwelijksceremonie nam een aanvang. Na de plechtigheid kwamen de vrouwen om Reiko-chan heen staan en zeiden tegen haar: ‘Je zager mooi uit in je kimono. Een echte bruid, met een blos op de wangen en neergeslagen ogen.’ Anderen zeiden: ‘Het is zo’n heerlijke gedachte dat hij ook uit Hirosjima komt.’ Het gedrang benauwde haar zó, dat ze zei: ‘Deze obi zit me echt te nauw. Ik moet even een luchtje scheppen.’ Ze ging weg bij het huwelijksfeest en liep—alleen—het bordes op. Daar begon ze diep adem te halen en daar kwam ze ook precies op tijd om een telegrambesteller op een fiets te zien aankomen. Even later hoorden de gasten binnen een aantal kreten vanaf het bordes alsof daar een dier dodelijk gewond lag. Zij snelden naar buiten en vonden daar Reiko-chan, snikkend en huilend. Zij konden haar niet tot bedaren brengen. In haar hand had zij namelijk een telegram van het Ministerie van Oorlog waarin de familie Sakagawa op de hoogte werd gebracht van bepaalde gebeurtenissen die onlangs op de oever van een rivier in Italië hadden plaatsgehad.

Op tweeëntwintig september 1943 keken de Driemaal Twee mannen over de boeg van hun transportschip en zagen in de ochtendmist de heuvels van Italië voor zich opdoemen. Sergeant Goro Sakagawa dacht: ‘Ik durf te wedden dat er een Duitse divisie in hinderlaag ligt die wacht tot we aan land gaan.’ Hij had gelijk. Toen de Japanse jongens hun transportschepen uitklommen om op het strand van Salerno een landing uit te voeren, probeerden de Duitsers hen met

vliegtuigen en zware artillerie te bestoken, maar zij schoten in het wilde weg en alle eenheden kwamen zonder verliezen aan land. Alleen een kortgeknipte soldaat die Tashimoto heette verstuurde zijn enkel. De manschappen gaven elkaar het nieuws door met het zure commentaar: ‘Natuurlijk weer een knul uit Molokai.’ Salerno, ten zuidoosten van Napels, was uitgekozen omdat het een logisch beginpunt was voor een omsingelende beweging om Rome heen dat op ongeveer tweehonderd vijfenzeventig kilometer afstand lag. Op de dag van de landing begon de Twee-twee-twee aan de lange mars naar het noorden. De Duitsers, die wisten dat er troepen op komst waren en die de samenstelling daarvan kenden, waren vastbesloten hen tegen te houden. Door Hitler was een speciale order uitgevaardigd: ‘Het is absoluut noodzakelijk dat die gele kereltjes—die onze bondgenoot Japan hebben verraden en die door hun Joodse bazen in Amerika schandelijk als propaganda worden misbruikt—verslagen worden. Als deze misdadigertjes een overwinning zouden behalen, zou die hard tegen ons worden uitgespeeld. Zij moeten worden tegengehouden en worden uitgeroeid.’ De Japanse jongens uit Hawaï wisten van deze order niets af en nadat zij op de ene sterke Duitse weerstandslinie na de andere gestoten waren, zeiden ze: ‘Die zuurkoolvreter moeten de beste soldaten ter wereld zijn. Alles gaat veel moeizamer dan ze ons verteld hebben.’ Alleen na zeer zwaar Duits verzet kon de Twee-twee-twee vijf kilometer vooruit komen: jongens uit Maui werden door mijnen gedood, knapen uit Molokai door tanks overreden; enorme granaten ontploften tussen manschappen uit Kauai. En koppige sterke grondtroepen streden om elke heuvel. De verliezen waren groot en in de *Honoloeloe Post* begonnen verlieslijsten te verschijnen met namen als Kubokawa, Higa en Moriguchi. De verwoede pogingen van de Duitsers de Japanse jongens tegen te houden en te vernederen had het tegenovergestelde resultaat van wat Hitler had beoogd.

De geallieerde oorlogscorrespondenten, zowel uit Europa als uit Amerika, merkten al gauw dat ze, als er aan andere fronten geen goede verhalen te vinden waren, bij de Twee-twee-twee altijd wel iets opwindends konden horen omdat die de beste mannen tegenover zich kregen die de vijand te bieden had. Ernie Pyle marcheerde onder anderen een paar dagen met de Hawaïaanse troepen mee en schreef daarover: 'Ik heb ervaren dat onze Amerikaanse jongens onder zeer moeilijke omstandigheden blijven vechten, maar deze kleine vechtjassen met hun zwarte ogen vestigen een nieuw record. Zij vechten door, zelfs als de dapperste mannen zich zouden ingraven of terugtrekken. Zij vormen een geweldige aanvulling van onze troepen en tientallen jongens uit Texas en Massachusetts hebben mij verzekerd dat zij blij zijn dat zij aan onze kant staan.' Zo had Hitlers besluit de Japanners zo hard te treffen dat ze gedwongen zouden worden zich diep beschaamd terug te trekken een averechts effect omdat ze tot eer van Amerika bleven vechten. Ernie Pyle vroeg eens aan Goro Sakagawa: 'Sergeant, waarom rukte u op naar dat groepje huizen? U wist toch dat dat vol Duitsers zat.' Goro gaf een antwoord dat zowel in Italië als in Amerika beroemd is geworden: 'We moesten wel. Wij voeren een dubbele oorlog. Tegen de Duitsers én voor iedere Japanner in Amerika.' En Pyle schreef: 'Die oorlogen winnen zij allebei.' September, oktober, november, december: de prachtige maanden, maanden vol poëzie en ritme, nachten die frisser worden en de zachte mist van Italië als rijp over de aarde leggen. Wat waren die maanden mooi toen de jongens van Hawaï gingen beseffen dat zij even goede soldaten waren als wie ook ter wereld. 'Wij voeren een dubbele oorlog,' zeiden ze bij zichzelf. Wanneer zij een Italiaanse stad naderden, badend in het licht van de zon die aan een wolkeloze hemel stond, als een ets afgetekend tegen de heuvels, elke toren scherp tegen de blauwe lucht, vielen zij fel en berekenend aan; en stap voor stap drongen zij de

Duitsers in de richting van Rome terug. Kolonel Whipple, die met de prestaties van zijn troepen bijzonder ingenomen was en zich verheugde over hun goede pers in Amerika, waarschuwde zijn mannen echter: 'Het kan niet zo gemakkelijk blijven gaan als tot nu toe. Ergens zullen de Duitsers zich echt grondig ingraven. Dan zullen we zien of we zo goed zijn als ze zeggen.' Begin december stuurde Hitler een fanatieke Pruisische kolonel naar het Italiaanse front die Sep Seigl heette. Hij was in zoverre een ongewoon man omdat hij de Pruisische traditie en trouw aan het nazisme combineerde. Hitler zei hem alleen maar: 'Vernietig de Japanners.' Seigl bestudeerde zijn kaarten en zei: 'Dat ga ik dan doen bij Monte Cassino.' Kolonel Seigl was een jongeman van zevenendertig jaar met een rond hoofd die door zijn opvallende trouw jegens Hitler snel in rang gestegen was en die op drie verschillende fronten had getoond wat hij waard was. Hij was vastbesloten bij Monte Cassino zijn eerdere prestaties te herhalen. De Japanners zouden diep vernederd worden. Toen december ten einde liep en de Twee-twee-twee mannen stug doorzwoegden, de laars van Italië uit, in de richting van Rome, maakten zij uit vele aanwijzingen op dat het beslissende gevecht ergens in de buurt van het oude klooster van Monte Cassino geleverd zou worden. En toen ze dat naderden, snoerden ze hun koppels vaster. Terzelfdertijd liet kolonel Sep Seigl enkele van de beste Duitse troepen oprukken naar Monte Cassino; het was echter niet zijn bedoeling de Japanners op de berghelling aan te vallen. Zijn troepen kregen geen toestemming op die enorme rots een vooruitgeschoven positie in te nemen. Hij hield ze beneden langs de oever van de rivier de Rapido die hier noord-zuid loopt. De Japanners naderden uit het oosten en de Duitsers groeven zich in aan de westzijde. Toen kolonel Seigl de Duitse strijdmacht langs de Rapido inspecteerde, zei hij: 'We houden ze tegen bij de rivier.' Op tweeëntwintig januari 1944 liet kolonel Whipple zijn Japanse troepen anderhalve

kilometer van de Rapido halt houden en hij zei hun: ‘Onze orders zijn eenvoudig en duidelijk. Steek de rivier over ... zodat de troepen achter ons die hoge rots daar kunnen veroveren. De Duitsers beweren dat geen hond de rivier kan oversteken zonder dat die van zes kanten wordt beschoten. Maar wij gaan eroverheen.’ Hij stuurde een verkenningspatrouille weg die bestond uit sergeant Goro Sakagawa, zijn broer Tadao—die goed kon schetsen—en vier soldaten. In de schemer van de tweeëntwintigste januari kwamen zij uit hun schuilplaats te voorschijn en kropen op hun buik over het moeilijkste gevechtsterrein dat de Amerikanen in de tweede wereldoorlog ooit hebben gezien. Heel zorgvuldig bracht Tadao de route in kaart. Tweehonderd meter ten westen van hun huidige positie zou de Twee-twee-twee op een irrigatiekanaaltje stoten van circa een meter breed en iets meer dan een meter diep. Als ze daaruit naar boven kropen, zouden ze tegenover de Duitse machinegeweren staan in een moerassig terrein van zo’n dertig meter breed waarachter een tweede kanaaltje liep. Weer een dertig meter verder lag een derde kanaaltje verscholen dat twee keer zo diep en twee keer zo breed was. Als de mannen daaruit omhoog klauterden, zouden zij een muur van een machinegeweervuur tegenover zich krijgen. Toen ze in het donker zover gekomen waren, likte Goro Sakagawa zijn droge lippen af en vroeg aan zijn mannen: ‘Wat is dat daar vóór ons?’ ‘Lijkt wel een stenen muur.’ ‘Jezus,’ fluisterde Goro. ‘Je kunt toch niet verwachten dat onze jongens eerst over die drie kanaaltjes heen komen en dan nog eens tegen een muur op klimmen. Hoe hoog is die eigenlijk?’ ‘Een meter of drieëneenhalf.’ ‘Dat is onmogelijk,’ antwoordde Goro. ‘Jongens, we splitsen ons. Jullie gaan die kant uit, wij deze. Laten we eens kijken of er een bres in de muur zit.’ In het donker vonden ze geen enkele bres, alleen een stevige, gevaarlijke stenen muur, drieëneenhalve meter hoog, met

glasscherven langs de bovenrand. Toen ze weer bij elkaar kwamen, zei Goro met een hese fluisterstem: ‘Christus, hoe moet iemand daar verdomme overheen komen? Overal machinegeweren. Ssst.’ Plotseling ratelden er Duitse geweren, maar de mannen die schoten hoorden blijkbaar uit een andere richting een geluid want het vuur kwam niet in de buurt van Goro en zijn mannen. ‘Kom,’ zei hij toen het schieten ophield, ‘eroverheen.’ Geduldig en handig hielpen de zes Japanse jongens elkaar in het donker over de verschrikkelijke muur heen. Van daar afsprongen ze in de oostelijke helft van de droge rivierbedding van de Rapido. Die was ongeveer vijfentwintig meter breed en viereneenhalve meter diep en ieder stukje van de oversteekplaats werd door Duitse machinegeweren bestreken. De zes soldaten kropen op hun buik door de droge rivierbedding in de hoop dat er geen zoeklichten zouden worden ontstoken. Zij zweetten van angst in de koele nacht. Maar toen zij aan de andere kant van de Rapido gekomen waren, merkten zij pas wat echte angst was: machinegeweren begonnen te ratelen, zoeklichten flitsten aan, maar de jonge Japanners slaagden erin zich in spleten aan de voet van de westelijke oever te verbergen. Wat hun echter schrik aanjoeg was niet het nijldige staccato van de machinegeweren of de tastende vingers van de zoeklichten, maar de aard van de westelijke rivieroever. Een rotswand rees steil omhoog uit de rivierbedding, meer dan vijf meter hoog, met daarboven op een dubbele haag van prikkeldraad waartussen elke halve meter mijnen te verwachten waren. ‘Krijg je dit op papier?’ fluisterde Goro Tadao in het oor. ‘Want als ze dit zien, waagt geen generaal het zijn mannen deze rivier over te sturen.’ Een lichtstraal liep over het gemene, verschrikkelijke prikkeldraad en draaide toen verder. ‘Heb je het?’ vroeg Goro. ‘Goed. Geef me eens een zet je. Ik ga er doorheen.’ Tadao greep zijn oudere broer bij de hand. ‘Ik heb genoeg in kaart gebracht,’ waarschuwde hij. ‘Iemand moet

toch gaan kijken hoe het er daar uitziet.’ De mannen gaven hem een zet je de westoever op. Daar bleef hij vijftien gevaarlijke minuten en zocht centimeter voor centimeter zijn weg door het verstrikkende prikkeldraad. Hij wist dat hij elk ogenblik een mijn tot ontploffing kon brengen waardoor niet alleen hijzelf zou worden gedood maar waardoor ook zijn vijf kameraden ten dode waren opgeschreven. Hij zweette nu niet meer. Hij was niet bang meer. Hij was nu in een stemming die soldaten alleen kennen in de nacht of in de hitte van een moordend gevecht. Hij was een dik Japans ventje met een ronde kop uit de Kakaakowijk van Honoloeloe; en hoeveel moed hij in die hoogst belangrijke minuten toonde zou niemand op Hawaï hebben kunnen geloven. Hij werkte zich door het prikkeldraad heen; aan de prikkels bevestigde hij kleine stukjes stof die hem een veilige weg terug moesten wijzen. In het donker zag hij dat hij aan de oostkant van een stoffige weg stond die langs de voet van de Monte Cassino liep. Hij dook in de greppel langs de weg en ademde diep in, in een poging weer mens te zijn en geen automaat. Toen hij daar lag, met zijn gezicht omhoog, veegde er een zoeklicht over het terrein, misschien op zoek naar hem, maar het draaide verder en verlichtte de rotsen boven hem. Hoewel hij die al uit de verte gezien had en de afmetingen kende, riep hij nu verschrikt uit: ‘O Jezus Christus, nee!’ Want boven hem rees een onbedwingbare rots op, hoog, hoog de hemel in en op de top daarvan stond een oud klooster. Goro beseftte, toen hij daar lag, dat er van hem en van zijn mannen verwacht werd dat zij het hele terrein dat hij vannacht gezien had zouden oversteken en dat andere jongens uit Hawaï, nadat zij de weg waarlangs hij zich nu verborg hadden bereikt, geacht werden verder op te rukken en die overweldigende rotsen boven hem te beklimmen. In het eenzame duister rilde hij van angst. Toen, zoals mannen in dergelijke omstandigheden doen, zette hij zich de gedachten uit het hoofd waar het innemen van Monte

Cassino werkelijk op leek. Het was geen ongenaakbare hoogte. Er lagen geen mijnen en het terrein werd niet door machinegeweren bestreken. Het werd niet beschermd door de verdedigingswerken aan de rivier de Rapido en er werd niet van een stel Japanse jongens gevraagd het klooster te bestormen waarbij de verliezen tot vijftig of zelfs tachtig procent zouden oplopen. Goro Sakagawa, een harde soldaat, zette dit alles uit zijn hoofd, kroop terug naar zijn mannen en toen terug naar zijn commandant. 'Het zal zwaar zijn,' meldde hij, 'maar het kan.' Toen hij dat zei, keek kolonel Sep Seigl uit over hetzelfde terrein en hij wist er heel wat meer over dan Goro Sakagawa: hij had kaarten laten maken door de beruchte Organisation Todt die dit laatste verdedigingswerk vóór Rome gebouwd had. Hij kon zien dat de eerste drie kanaaltjes die de Japanners zouden moeten oversteken overal door mijnen en machinegeweervuur gedekt werden. Hij zei tegen zijn mannen: 'Ik denk dat er nu wel verkenningsstroepjes onderweg zullen zijn, maar als ze niet op een mijn lopen hebben ze geluk gehad.' Hij bekeek de verdedigingsplannen van de rivier die een van de geduchtste hindernissen was die een leger op zijn weg kon tegenkomen. En terwijl Goro een paar minuten tevoren vermoed had waar de mijnen en de machinegeweren lagen, wist Seigl het zeker. Hij wist ook zeker dat zelfs zijn eigen troepen, de beste ter wereld, niet door deze verdedigingsgordel konden heen breken. Ten westen van de rivier lag de weg die met mortiervuur kapot kon worden geschoten, en daarboven de rotsen van Monte Cassino die door geen legermacht kon worden weggeschoven. Tegen middernacht besloot kolonel Seigl: 'Ze zullen het proberen maar ze zullen het nooit redden. Hier zullen we de Japanse verraders een bloedneus bezorgen. Morgen zullen we ze in het vuur zien kronkelen.' De nacht van de vierentwintigste januari 1944 was koud en helder. Die nacht begonnen de Amerikanen een zware artilleriebeschieting die de sombere rivier in een

helder licht zette maar die de Duitsers niet uit hun stellingen verdreef. Veertig minuten lang duurde de beschieting, en iemand die van oorlogvoeren weinig verstand had zou misschien opgelucht adem gehaald hebben en gedacht hebben: ‘Dat kan niemand hebben overleefd.’ Maar de donkere mannen van de Twee-twee-twee wisten beter: ze wisten dat de Duitsers zich zouden ingraven en zouden wachten. Om tien over half een eindigde de beschieting en werd het sein voor de aanval gegeven. Goro greep zijn broer bij de arm en fluisterde: ‘Het gaat erop of eronder. Kijk goed uit.’ Het oprukken naar het eerste kanaaltje was moeilijk want de Duitsers begonnen een tegenoffensief van artillerievuur; de eerste doden van Monte Cassino vielen. Goro en Tadao drongen in het donker gestadig op; en toen zij hun eenheid over het gevaarlijke kanaaltje tot aan de rand van het moerassige terrein hadden gebracht, zeiden ze tegen hun kapitein: ‘Wij zullen wel voor de mijnen zorgen.’ Ze kropen op hun buik vooruit, twee broers die in een gemeen spelletje rugby verwickeld konden zijn. Ze kropen door het moerassige terrein en knipten handig de struikeldraden door waardoor anders de landmijnen ontploft zouden zijn en hun kameraden zouden zijn gedood. Toen ze bij het tweede kanaaltje waren gekomen, stond Goro op in de nacht en schreeuwde: ‘Jullie beter hierheen komen. Alle mijnen pau.’ Maar toen hij het nieuws doorgaf, stapte Tadao—een van de fijnste jongens die ooit op Punahou had gestudeerd, op een magnesiummijn die met een felle lichtflits ontplofte en hem in duizend stukken bot en vlees uiteen scheurde. ‘O Jezus!’ schreeuwde Goro, en hij begroef zijn gezicht in zijn handen. Niemand hoefde iets te doen. Er kon niets gedaan worden. Tadao Sakagawa bestond niet meer in een herkenbare vorm. Zelfs zijn schoenen waren niet terug te vinden, maar waar hij had gestaan stormden andere Japanse jongens over het moerasland en sprongen met oorlogskreten het volgende kanaaltje in en in het daarop volgende. De Japanse troepen

hadden vijf uur van de zwaarst denkbare strijd nodig om de dichtstbijzijnde oever van de Rapido te bereiken. Toen het dag werd, was kolonel Sep Seigl lichtelijk ongerust: ‘Ze hadden niet in staat mogen zijn dit terrein over te steken. Ze schijnen nogal wat te kunnen, maar het gevecht begint nu pas echt.’ Hij legde een bijna ongelooflijke muur van artillerievuur voor de troepen waartegen hij een speciale haat koesterde en hij zag tot zijn opluchting dat de aanval stakte. Geen mens kon door dat eerste, afschuwelijke gordijn van granaten heendringen waarmee de Twee-twee-twee aan de Rapido ontvangen werd. ‘Nou,’ zuchtte kolonel Seigl, ‘het zijn tenminste mensen. Ze zijn tegen te houden. Nu moeten we ze op hun plaats houden. De Japanners kunnen hun verliezen niet opvangen. Als de helft van hen dood is, gaat de andere helft er van door.’ Maar daarin had kolonel Seigl ongelijk. De helft van Goro Sakagawa was al dood. Hij had zijn begaafde broer Tadao liefgehad zoals alleen jongens kunnen liefhebben die samen armoede en uitstoting door de samenleving gekend hebben. En nu was Tadao dood. Daarom zei Goro tegen zijn kapitein toen het artillerievuur het hevigst was: ‘Laten we die rivier oversteken. Ik weet hoe we dat kunnen doen.’ ‘We graven ons in,’ beval de kapitein echter. Maar toen kolonel Whipple kwam kijken hoe zijn gehavende manschappen ervoor stonden, zei Goro opnieuw met nadruk dat ze de rivier zouden kunnen oversteken en Whipple zei: ‘Vooruit, probeer het maar.’ Toen zei een van de officieren, Goro’s compagniescommandant, een fijne, jonge officier uit Kansas: ‘Als mijn mannen gaan, ga ik mee.’ ‘Goed, luitenant Shelly,’ zei Whipple. ‘We moeten de rivier over.’ Zo ging luitenant Shelly met veertig manschappen en met sergeant Sakagawa als gids op een heldere morgen om negen uur door de bedding van de Rapido. Toen ze op zo’n zes meter na over waren, doodde een reusachtig geconcentreerd Duits vuur de halve eenheid, inclusief luitenant Shelly. De twintig mannen die over waren

raakten in paniek, maar Goro beval streng: ‘Die oever op en dat prikkeldraad door!’ Het was een volmaakt waanzinnige onderneming. De rivier de Rapido gaf die dag geen enkele troep, of hij nu door Goro Sakagawa of door een ander geleid werd, enige kans en toen Goro koppig zijn bemodderde vingers naar de prikkeldraadversperring op de oever uitstak, daalde er zo’n hagel van lood op hem neer dat hij weer terug moest naar de rivier. Drie maal probeerde hij tevergeefs door de prikkeldraadversperring heen te komen, en elke keer schreeuwde kolonel Seigl zijn mannen toe: ‘Knal hem neer! Knal hem neer! Geef ze geen kans!’ En hoewel er tonnen munitie in de richting van Sakagawa en zijn vastberaden mannen werden afgeschoten, werden zij niet gedood. Het dappere twintigtal verschool zich in de spleten van de andere oever, wachtte tot hun kameraden zich bij hen zouden voegen en ze samen een kans zouden hebben het prikkeldraad uit de weg te ruimen. De vuurkracht van de Duitsers was echter zo sterk dat de Japanse jongens die nog op de oostoever zaten met geen mogelijkheid vooruit konden komen. De muur van granaten leek soms gewoon massief, het zou compleet zelfmoord zijn geweest daar iemand doorheen te sturen. ‘We zullen moeten blijven waar we zitten.’ beval kolonel Whipple met spijt in zijn stem. ‘Wat moeten we met die twintig daar in de rivier?’ ‘Wie heeft daar de leiding? Luitenant Shelly?’ ‘Die is gesneuveld. Sergeant Sakagawa.’ ‘Goro?’ ‘Ja, kolonel.’ ‘Die haalt zijn mannen er wel uit,’ zei Whipple gerustgesteld. En toen het donker werd, na een helse dag, deed Goro Sakagawa dat ook. Hij bracht zijn twintig man allemaal weer over de rivier, de gevaarlijke oostoever op, terug door de mijnevelden en veilig naar de commandopost. ‘De kolonel wil u spreken,’ zei een majoor. ‘We konden het niet redden,’ meldde Goro grimmig. ‘Nooit heeft iemand zo zijn best gedaan, luitenant Sakagawa.’ Goro toonde geen verrassing bij zijn bevordering te velde. Hij voelde geen vrees, geen verdriet en zeker geen

vreugde. Maar toen de kolonel zelf hem de officierstekenen op zijn tuniek speldde, barstte de stoere sergeant in tranen uit; die drupten uit zijn donkere ogen over zijn tanige, geelbruine huid. ‘Morgen steken we de rivier over,’ zwoer hij. ‘Dat zullen we zeker proberen,’ zei kolonel Whipple. Op zesentwintig januari probeerden de Japanse troepen het weer maar opnieuw dreven de uitstekende schutters van kolonel Sep Seigl hen met verschrikkelijke verliezen terug. Op zevenentwintig januari probeerden de Japanners het voor de derde maal; en hoewel luitenant Goro Sakagawa met zijn mannen de weg aan de overkant van de rivier bereikte, werden zij onder zo’n verpletterend vuur genomen dat zij na drie kwartier moesten terugtrekken. Die avond schreef een correspondent van Associated Press een van de beroemde oorlogstelegrammen: ‘Als tranen per telegram konden worden overgebracht en gedrukt, zou dit verhaal nat van de tranen zijn: ik heb nu eindelijk begrepen wat er bedoeld wordt met: “moed die verder gaat dan plicht.” Ik heb een ploeg Japanse jongens met o-benen, afkomstig uit Hawaï, de rivier de Rapido zien oversteken en de oever aan de overkant meer dan veertig minuten bezet zien houden. Toen trokken zij terug, volkomen verslagen, teruggedreven door de totale gevechtskracht van het Duitse leger. Nooit heb ik troepen groter roem zien behalen; als hierna nog ooit een Amerikaan de trouw van onze Japanners in twijfel waagt te trekken, zal ik niet met hem in discussie treden: ik zal hem de tanden uit de mond slaan.’ Op achtentwintig januari probeerde luitenant Sakagawa voor de vierde keer de Rapido over te trekken en voor de vierde keer maaiden de mannen van kolonel Sep Seigl de Japanners neer. Van de dertienhonderd man met wie kolonel Whipple vier dagen tevoren begonnen was, waren er nu 779 gesneuveld. De fatale rivier lag bezaaid met Japanse lijken; mannen met afgeschoten armen en benen werden afgevoerd. Het werd tenslotte duidelijk dat de Duitsers de opmars van de gehate

Twee-twee-twee tot staan hadden gebracht. Die avond gaf de inlichtingendienst van kolonel Seigl het bericht uit: ‘Wij hebben gewonnen! De Japanners zijn teruggeslagen. Zij trekken weg en schijnen de frontlinie te verlaten.’ Het bericht was ten dele juist. De compagnie van luitenant Sakagawa en het onderdeel waarvan die deel uitmaakte, werd teruggetrokken. De jongens wilden het wel opnieuw proberen maar er waren geen mannen genoeg meer om een volledige compagnie te vormen; ze moesten terug om hun wonden te verzorgen. Toen zij op hun terugweg een eenheid uit Minnesota ontmoetten die hen kwam vervangen, juichten de Zweden, die van hun geweldige prestatie hadden gehoord, hen toe en groetten hen. En iemand uit St. Paul riep: ‘We hopen het even goed te doen als jullie.’ ‘Dat zullen jullie zeker,’ mompelde een jongen uit Lahaina. De Duitsers hielden dus de Twee-twee-twee tegen ... een paar uur tenminste, want op een ander deel van de frontlinie verzamelden andere Hawaïaanse eenheden een sterke strijdmacht en op acht februari berichtte de inlichtingenofficier van kolonel Sep Seigl buiten adem: ‘Die verdomde Japanners zijn de rivier overgestoken en vallen nu de berg aan.’ In een enorme aanval drongen de Japanse aanvalsspitsen bijna tot op de top van de berg door. Zij namen hoogten in die hun eigen officieren zelfs onneembaar achtten en zij ruimden meer dan tweehonderd machinegeweerposten op. Hun heldhaftigheid bij deze ongelooflijke aanval werd in de tweede wereldoorlog niet geëvenaard; een paar adembenemende uren hielden zij stand op de top van de berg. ‘Stuur ons versterkingen,’ smeekten zij over de radio. ‘We hebben ze te grazen.’ De versterkingen slaagden er echter niet in de rotsen te beklimmen en de Japanse overwinnaars werden één voor één van de hoge toppen verdreven. Toen ze de steile hellingen van de Monte Cassino afstompelden, namen de Duitsers hen genadeloos onder vuur, maar tenslotte wankelden de resten van de eenheid het kamp binnen met de boodschap:

‘De Duitsers zijn er niet uit te krijgen.’ Maar één triomfantelijk feit stond vast: de commandopost was nu op de westelijke oever van de Rapido. De rivier was overgestoken. De weg naar Rome lag open. Juist door de verpletterende nederlaag die de Twee-twee-twee bij Monte Cassino leed werd zij een van de beroemdste gevechtseenheden van de oorlog. Het bataljon werd ‘het purperen hart bataljon’ genoemd want het had in de oorlog meer verliezen geleden dan welke andere eenheid van dezelfde grootte ook. De *Mo Bettah*’s kregen meer onderscheidingen en eervolle vermeldingen van de president en van de generaals dan enige andere eenheid. Maar boven alles verwierven zij in Amerika diep respect. Blanken die met hen vochten schreven naar huis: ‘Ze zijn betere Amerikanen dan ik. Ik zou het lef niet hebben te doen wat zij doen.’ En op Hawaï, die gouden eilandén waarvan de Japanse jongens die in Italië stierven zo veel hadden gehouden, stelden de mensen de kwellende oude vraag niet eens meer: ‘Zijn de Japanners trouw?’ Nu vroegen mensen van een ander ras zich af: ‘Zou ik even dapper zijn?’ Hoewel de Pruisische nazi, kolonel Sep Seigl, precies deed wat hij Hitler had beloofd—hij bracht de Japanners bij Monte Cassino een verpletterende nederlaag toe—bereikte noch hij noch Hitler wat eigenlijk de bedoeling was geweest: want juist in de nederlaag toonden de Japanse jongens hun grootste moed en verkregen zij het applaus van de wereld. Het is daarom vreemd te moeten zeggen dat de Twee-twee-twee zijn rijkste lauweren niet bij Monte Cassino oogstte. Dat gebeurde bij toeval in een afgelegen hoek van Frankrijk. Nadat de Driemaal Twee in Italië naar de achterhoede was teruggetrokken om weer op verhaal te komen en nieuwe versterkingen uit de Verenigde Staten te krijgen—waaronder Eerste Luitenant Goro Sakagawa’s jongere broers Minoru en Shigeo—werd het *Mo Bettah* bataljon per schip van Italië naar zuid-Frankrijk overgebracht waar het rustig door het Rhönedal kon oprukken. Het ontmoette niet veel Duitse tegenstand en

dat was ook niet de bedoeling want de generaals waren van mening dat de Japanse jongens na hun heldhaftige prestatie bij Monte Cassino wel wat rust verdiend hadden en aanvankelijk verliep alles volgens plan. Toen zwenkte de Twee-twee-twee samen met een eenheid uit Texas, die zich ook de naam van een agressief vechtende eenheid had verworven, van de Rhône af en begon een aantal routine zuiveringsacties uit te voeren in de Vogezes waar het oostelijkste deel van Frankrijk aan het zuidelijkste van Duitsland grenst. De Driemaal Twee mannen en de Texanen rukten behoedzaam maar gestadig op totdat zij de Duitsers voor zich uit dreven in wat een definitieve vlucht leek. Luitenant Sakagawa spoorde zijn mannen aan de rondzwervende Duitse eenheden op te rollen met de doeltreffende woorden: ‘Denk aan wat ze ons bij Cassino geleverd hebben.’ Honderden verbijsterde Duitsers gaven zich aan hem over en vroegen verdrietig: ‘Hebben de Japanners zich uiteindelijk tegen ons gekeerd. Net als de Italianen?’ Op zulke vragen gaf Goro een onbewogen antwoord: ‘Wij zijn Amerikanen. Ga opzij en loop door.’ Maar ook al droeg zijn hard gezicht een masker van onverschilligheid, in zijn hart juichte hij van vreugde wanneer zich eenheden van Hitlers Herrenvolk aan hem overgaven. Het was daarom begrijpelijk dat Goro Sakagawa, evenals zijn superieuren, de actie in de Vogezes als het begin van Hitlers einde beschouwde. Maar dit was een trieste misrekening, want de jonge, ongeofende Duitse troepen hadden dan misschien gefaald, de slimme Pruisische generaals beslist niet. Zij werden nu met de verdediging van het Duitse vaderland belast en na zijn geweldige succes bij Monte Cassino was kolonel Sep Seigl, nu generaal Seigl, naar de Vogezes gekomen om in dat natuurlijk bastion het verzet te organiseren. Als hij zijn slechtste troepen zich dan ook in paniek aan de Driemaal Twee liet overgeven, had hij daar een reden voor. Eind oktober 1944 werd duidelijk welke die reden was want op de vierentwintigste van die

maand schenen de troepen van generaal Seigl plotseling hun heil te zoeken in een overhaaste vlucht: ze trokken hals over kop terug door het moeilijke terrein van de Vogezen. Daarmee lokten ze de vechtlustige Texanen achter zich aan die ver voor de Amerikaanse tanks uit, de knapste hinderlaag van de oorlog in, stormden. Generaal Seigl leidde het dichtklappen van zijn val in met een spervuur dat de geschrokken Texanen in een door bergen omringde vlakte insloot. ‘We gaan ze één voor één overhoop schieten,’ beval Seigl en hij rukte met zijn troepen op. ‘We zullen de Amerikanen laten zien wat het zeggen wil Duits grondgebied aan te vallen.’ En hij richtte zijn van tevoren in stelling gebracht geschut in positie en begon het Texaanse kamp met een regen van kogels te bestoken. Zonder eten en drinken en zonder voldoende munitie groeven de moedige Texanen zich in en zagen zich voortdurend van dichterbij beschoten. Toen verzoon een Amerikaanse journalist de kreet: ‘Het verloren bataljon’ en bij iedereen in Texas bleef de radio vierentwintig uur aan staan. Hele dorpen luisterden naar adembenemende bijzonderheden toen de zonen van die trotse staat zich erop voorbereidden zo dapper mogelijk te sterven. Een snik klonk over de prairies en de Texanen begonnen te roepen: ‘Haal onze jongens eruit! In Godsnaam, doe wat!’ Wat dus voor de mannen van Driemaal Twee als een rustperiode bedoeld was, werd plotseling het dramatische hoogtepunt van de oorlog. Een koerier werd van de senaat naar het Pentagon gestuurd met de waarschuwing: ‘Haal die Texanen eruit of anders ...’ Het Pentagon seinde aan het geallieerde hoofdkwartier in Europa: ‘Zorg onmiddellijk voor reddingsactie. Allerhoogste prioriteit.’ Dit hoofdkwartier gaf het weer door aan het hoofdkwartier in Parijs en dat stuurde een telegram aan generaal McLarney aan de rand van de Vogezen. Hij was de man die tegen kolonel Mark Whipple zei: ‘Je moet die Duitse ring doorbreken en die knapen uit Texas redden.’ Om ieder misverstand te voorkomen was er nog een

generaal met een rood hoofd uit Parijs overgevlogen en die zei: ‘We worden afgetuigd als we die jongens dood laten gaan. Haal ze eruit, verdomme, haal ze eruit.’ Kolonel Whipple liet luitenant Goro Sakagawa komen en zei: ‘Je moet die bergketen op, Goro. En kom niet zonder ze terug.’ ‘We halen ze eruit,’ antwoordde Goro. Toen hij op het punt stond te vertrekken gaf Mark Whipple hem een hand met die rustige hartstocht die soldaten kennen vlak vóór de slag. ‘Dit is het einde van onze tocht, Goro. De president heeft dit zelf bevolen. Als je deze keer wint, heb je de oorlog gewonnen.’ Het was een moordende, helse opdracht. De koude Vogezes lagen in een dikke mist en niemand had meer dan vijf meter zicht. Toen de compagnie in de ochtendschemer oprukte, moest de ene Japanse soldaat zich aan de bepakking van de jongen vóór hem vasthouden: alleen zo kon de eenheid bij elkaar gehouden worden. Duitse scherpschutters schoten vanuit de grote bemoste bomen de ene Hawaïaanse jongen na de andere neer, totdat een Japanner nu en dan in wanhoop wijdbeens ging staan en in het wilde weg de mist in schoot. Dan weer braakten Duitse machinegeweren hun moordend vuur uit op een afstand van zes meter. Goro merkte echter één ding: het vuur dat een uur geleden op de ten dode gedoemde Texanen werd gericht was nu verlegd. Om het ‘verloren bataljon’ te redden behoefde de Driemaal Twee slechts anderhalve kilometer af te leggen. Maar dat was dan wel de ergste anderhalve kilometer ter wereld. Voor het overbruggen van die afstand zouden vier onmenselijke dagen nodig zijn, zonder voldoende drinken of eten en zonder hulp. De Japanners leden ontzettende verliezen en Goro had het gevoel dat het een wonder zou zijn als hij zijn twee jongere broers veilig door deze aanval zou halen. Hij waarschuwde hen daarom: ‘Jongens, blijf dicht onder de bomen. Als we van de ene naar de andere lopen, ren dan zo hard mogelijk de open plek over. En wanneer je bij je boom gekomen bent, draai je

dan onmiddellijk om, om een Duitser die misschien doorgelopen is neer te schieten.’ Op het einde van de eerste dag was de Driemaal Twee maar driehonderd meter vooruitgekomen en in de ring van staal begonnen gewonde Texanen aan gangreen te sterven. De volgende morgen vochten de Japanse jongens verder, meter voor meter, verloren in de kille mist, tussen grote bemoste bomen en puntige rotsen. Bijna overal hadden de schutters van generaal Seigl een ideale dekking en die benutten ze volledig. Methodisch en weloverwogen vuurden ze alleen als er een Japanner recht voor hun loop kwam; ze schoten de mannen van de Driemaal Twee met dodelijke nauwgezetheid neer. Op die koude, regenachtige tweede dag kwamen de Japanse troepen slechts tweehonderd meter vooruit en bijna honderd van de ingesloten Texanen stierven aan hun wonden en nieuw artillerievuur. Een merkwaardig punt bij het gevecht was dat heel de wereld kon toekijken. Het was bekend dat de Texanen in de val zaten; het was bekend dat de Driemaal Twee op weg was om hen te ontzetten en het spel met de dood fascineerde de pers. Een korporaal uit Minnesota die met de Driemaal Twee in Italië gevochten had, zei tegen een verslaggever: ‘Als iemand ze eruit krijgt, zijn het de scheefogen wel.’ In de kranten van Honoloeloe werd die zin geschrapt, maar de hele gemeenschap voelde tegen welk een zware overmacht hun zonen vochten en bad. Op de derde dag van deze waanzinnige poging om door de ring van artillerievuur heen te breken zag de compagnie tot haar verbazing de vertrouwde figuur van kolonel Mark Whipple de heuvel op komen die zij juist genomen hadden. De mannen kenden heel goed de grondregel van de oorlog: ‘Luitenants leiden de pelotons naar de vijand. Kapiteins blijven achter en spreken de gehele compagnie moed in. Majoors vormen de schakel tussen het hoofdkwartier en de compagnieën, maar kolonels blijven zitten waar ze zitten.’ Kolonel Mark Whipple, een kolonel van de militaire

academie, brak met die regel en begaf zich de frontlinie in. Instinctief salueerden de Japanse jongens toen hij voorbij kwam. Zodra hij bij Goro kwam, zei hij eenvoudig: ‘Vandaag gaan we die heuvelrug op en ontzetten we de Texanen.’ Dit was een zelfmoordaanval en niemand wist dat beter dan Whipple. Het hoofdkwartier had het echter bevolen. ‘Ik kan mijn jongens geen nieuw Cassino insturen,’ had hij geprotesteerd. ‘Dit is erger dan Cassino,’ had het hoofdkwartier toegegeven, ‘maar het moet gebeuren.’ Whipple had gesalueerd en gezegd: ‘Dan moet ik de jongens zelf aanvoeren.’ En nu was hij er. Zijn stimulerend voorbeeld gaf de Japanners het laatste beetje moed dat ze nodig hadden. Uiterst gespannen trokken de mannen van de Twee-twee-twee de heuvelrug op. Het was een moordend gevecht en de Duitsers vuurden op korte afstand. Salvo’s van gecamoufleerde kanonnen die weken tevoren door generaal Seigl in stelling waren gebracht, decimeerden de mannen van de Driemaal Twee grondig. Even aarzelde Goro en dacht: ‘Waarom moeten we door zulk zwaar vuur heen? We verliezen meer mensen dan we proberen te redden.’ Alsof kolonel Whipple voelde dat zijn troepen door dergelijke vragen gekweld werden en dat hun daardoor de moed in de schoenen zonk, liep hij hen langs en riep: ‘Soms doe je iets als een gebaar. Dit is het laatste gebaar. Daar achter die heuvelrug wachten ze ons op.’ Maar de mannen van Driemaal Twee konden de afschuwelijke gedachte die hun door het hoofd speelde niet van zich afzetten: ‘Texanen zijn belangrijk en moeten gered worden. Japanners mogen opgeofferd worden.’ Niemand zei dat echter, want ieder wist dat de Texaanse soldaten niets behoeften te bewijzen; de Japanners wel. Toen de nacht van de negenentwintigste oktober inviel, waren de Japanse troepen nog vierhonderd meter van hun doel verwijderd. Zij sliepen staande of leunend tegen bevroren bomen. Er was geen water, geen eten, geen warmte. Als een

wachtpost werd afgelost, mompelde hij: ‘Ik kan net zo goed hier bij je blijven.’ Er was geen bed. De mannen leden pijn en de licht gewonden voelden het bloed in hun aderen bonzen. Honderden waren er al gesneuveld. Toen het dag werd, vuurde een Duitse sluipschutter, die met Duitse grondigheid was gecamoufleerd, op het armzalige kampement en doodde soldaat Minoru Sakagawa. Een paar minuten had zijn broer Goro niet in de gaten wat er was gebeurd, maar toen riep de jonge Shigeo: ‘Jezus! Ze hebben Minoru doodgeschoten!’ Goro hoorde de hartverscheurende kreet van zijn broer, rende naar hem toe en zag Minoru dood op de bevroren grond liggen. Dit was te veel voor hem en hij dreigde zijn zelfbeheersing te verliezen. ‘Achhhh!’ klaagde hij met een schor keelgeluid. Er waren nu twee van zijn broers onder zijn commando gesneuveld en de rest van zijn manschappen scheen ten dode gedoemd. Zijn rechterhand begon te beven en zijn stem bleef het zinneloze ‘achhh’ laten horen. Kolonel Whipple, die wist wat er aan de hand was, kwam aanlopen en sloeg de jonge luitenant met kracht in het gezicht. ‘Nu niet, Goro!’ beval hij—een vreemd gezegde *nu niet*, alsof iedereen, met inbegrip van Whipple, later wél zijn zelfbeheersing zou mogen verliezen. Goro tuimelde achterover en zijn hand beefde niet meer. Verdoofd en in paniek staarde hij zijn kolonel aan en probeerde zich tevergeefs op de toenmalige problemen te concentreren, maar hij slaagde daar niet in. Hij kon alleen zijn broer zien, gesneuveld onder de sparrenbomen van de Vogezes. Toen kwam zijn koele bezinning weer terug en hij trok zijn revolver. Hij pakte Shigeo bij de schouder en zei: ‘Jij loopt hier.’ Toen schreeuwde hij in het Japans tegen zijn mannen: ‘We stoppen niet!’ En met verbijsterende felheid rukte hij met zijn mannen tussen de grote bomen op. De laatste driehonderd meter van de heuvel werd een wanhopig, verschrikkelijk handgemeen. Shigeo volgde de bijna blinde razernij van zijn broer en toonde een moed die hij van zichzelf

niet kende. Hij liep recht op de Duitse stellingen af en reet ze met handgranaten aan stukken. Hij dook achter bomen weg als een veteraan en toen hij bij de laatste versperring kwam, dreigend, vuurspuwend, ging de zachtaardige Shigeo, de stilste van de jongens Sakagawa—hoewel er nu nog maar twee over waren—er met duivelse behendigheid op af. Hij trok het vuur van de vijand aan zodat hij wist welke wapens de Duitsers hadden en sprong toen met handgranaten en met een machinepistool tussen hen in. Hij doodde elf Duitsers en toen zijn kameraden hem voorbijliepen om de Texanen te ontzetten, leunde hij over de rand van de Duitse stelling en juichte als een schooljongen. ‘Jij bent luitenant!’ snauwde kolonel Whipple toen hij voortsnelde om zich bij de Texanen te voegen; en een jongen uit Maui keek Shig aan en zei: ‘Jezus, alle zuurkoolvreters pau.’ In een losse formatie met luitenant Goro Sakagawa aan het hoofd, marcheerden de Japanse jongens naar de Texanen toe om hen te begroeten. Een grote man, majoor Burns uit Houston, strompelde naar voren: zijn enkel was er niet best aan toe. Hij probeerde te salueren maar de emotie van het moment was te groot. Hij was uitgehongerd en had een brandende dorst en voordat hij bij Goro was, viel hij op de grond. Hij ging op zijn knieën zitten en zei vanuit die houding: ‘Goddank. Zijn jullie jongens van de Jappen eenheid?’ ‘Japanse,’ antwoordde Goro afgemeten. Hij bukte om de Texaan op de been te helpen en zag dat de man minstens dertig centimeter groter was dan hij. Alle Texanen, ook al stierven ze bijna van hongeren dorst, waren reusachtige knapen en het leek bijna onbehoorlijk dat ze door een stel rijstetertjes gered waren. Zonder dat majoor Burns, de grote Texaan, het wilde—want hij was heel dapper en hij had zijn troepen voornamelijk door zijn buitengewoon sterke karakter op de been gehouden—begon hij te huilen. Hij schaamde zich, beet op zijn lip tot bijna bloedens toe en vroeg: ‘Kunnen mijn mannen misschien wat water krijgen?’ Hij wendde zich tot

zijn manschappen en schreeuwde: ‘Geef die Jappen eens een applaus.’ Goro pakte de majoor vast alsof ze twee straatjongens uit de Kakaakowijk waren en zei met plotseling opkomende woede: ‘Noem ons geen Jappen.’ ‘Goro!’ riep kolonel Whipple. ‘Wat is er, kolonel?’ Hij wist niet meer wat hij zoeven had gezegd. ‘Laat maar,’ snauwde Whipple. ‘Laten we de heuvel afdalen.’ De Japanse troepen vormden een haag bij de ingang van de vallei waarin de Texanen hadden opgesloten gezeten. En toen de grote kerels de weg naar de vrijheid insloegen tussen de propjes van de Driemaal Twee door, begonnen sommige Texanen te lachen en spoedig was de vallei een en al vrolijkheid. Grote Texanen begonnen hun redders te omhelzen en te kussen en gooiden ze de lucht in. ‘Jullie, kereltjes hebben lef,’ riep een grote vent uit Abilene. ‘Ik dacht dat het met ons gedaan was.’ Luitenant Sakagawa nam niet deel aan het feest. Hij keek naar zijn mannen en schatte bedroefd dat van de twaalfhonderd Japanse jongens die de bestorming van de heuvelrug begonnen waren meer dan twee derde nu dood of zwaar gewond was. Deze verschrikkelijke tol, met inbegrip van zijn broer Minoru, was bijna meer dan hij kon dragen, en hij begon te mompelen: ‘Waarom moesten wij zoveel kleine knapen verliezen om zo weinig groten te redden?’ Het had achthonderd Japanners gekost om 341 Texanen te ontzetten. Maar toen vermande en beheerste hij zich weer en hij hield appèl voor de compagnie. Hij ontdekte dat er van de 183 man die in september 1943 met hem bij Salerno naar het strand gewaad waren, er slechts zeven in geslaagd waren tot oktober 1944 bij de eenheid te blijven. De rest—176 man—was gedood of gewond. Shigeo kwam aanrennen om zijn broer te vertellen dat kolonel Whipple hem te velde bevorderd had, de mooiste overwinning voor een soldaat. De jongen met de mooie, heldere ogen riep: ‘Goro, ik denk dat we het de wereld nu wel echt bewezen hebben.’ Maar Goro telde de doden en vroeg zich af: ‘Wat

moeten we allemaal nog bewijzen?’ En uit de manier waarop zijn gedachten van het ene beeld op het andere oversprongen beseftte hij dat hij overspannen begon te raken. Bij de Texanen liep een hysterische arts rond die zijn verstand had verloren toen er drie granaten bij hem ontploften terwijl hij poogde een verbrijzeld been te amputeren. Hij liep van de ene Japanner naar de andere, en mompelde: ‘Er is geen groter liefde dan zijn leven te geven voor zijn broeder.’ Majoor Burns hoorde dat en brulde: ‘Daar heb je die verdomde idioot weer. Asjeblijft, asjeblijft, laat hem zijn bek houden.’ Maar de arts was nu bij Goro gekomen. Tegen hem mompelde hij: ‘Luitenant, het is waar. Er is geen groter liefde dan die van een man die deze verdomde helling opklautert om een klootzak als majoor Burns te redden.’ De dokter keerde zich razend naar Burns en schreeuwde hysterisch: ‘Ik haat je! Ik haat je! Jij hebt ons in deze val gebracht, smerig, smerig rotbeest!’ Majoor Burns draaide zich bijna bedroefd op zijn goede been om, haalde uit naar de arts en sloeg hem neer. ‘Hij gaf meer problemen dan de Duitsers,’ verontschuldigde hij zich. ‘Laat iemand zich over de arme kerel ontfermen’ Voordat een van de Texanen bij de gevallen dokter kon komen, had Goro de bewusteloze man al medelijdend in zijn armen genomen. Een grote Texaan kwam hem helpen en het vreemde trio begon de bloedige helling af te dalen. Voordat zij echter al halfweg waren op hun tocht naar de veiligheid, werden zij verrast door een laatste woedende salvo van generaal Seigls artillerie. Twee granaten sloegen in bij kolonel Whipple en doodden hem op slag. Goro, die zag hoe hij gedood werd, liet de dokter los en rende naar de man die zoveel voor de Japanners had gedaan, maar toen was hij zijn zenuwen niet de baas. Een vreselijk ‘achhhh’ bracht hij uit; zijn handen begonnen te beven. Hij schudde wild met zijn hoofd alsof hij aan vallende ziekte leed en zijn ogen waren uitdrukkingloos als die van een imbeciel. ‘Achhhh! Achhhh!’ begon hij hysterisch te schreeuwen. Hij dreigde op zijn

rechterzij te vallen maar hij hield zich op de been door een maaiende armbeweging. Zijn stem werd helderder en hij begon te schreeuwen: ‘Noem me geen Jap! Jullie verdomde grote, blonde Texanen, jullie moeten ons geen gelen noemen.’ Hij begon als een razende op zijn kwelgeesten in te slaan, dwaas en onbeheerst. Hij bleef de Texanen die hij net gered had loze bedreigingen toeroepen en hij zou zelfs de grootsten onder hen te lijf zijn gegaan. Iemand uit Dallas hield hem rustig tegen zoals een volwassene dat een kind zou doen. Het was een dwaas gezicht de gedrongen Japanner wild in de lucht te zien slaan omdat hij niet meer bij zijn grote tegenstander kon komen. Tenslotte verviel hij weer in het vreselijk achhh geroep en op dat moment kwam zijn broer Shigeo aanlopen om het bevel over te nemen. Hij pakte Goro onder de arm en toen deze zich opnieuw probeerde los te rukken, gaf Shigeo hem een harde rechtse op zijn kaak en sloeg hem neer. Goro begon nu te jammeren als een kind. Twee mannen van zijn eenheid waren zo attent een deken over hem heen te gooien zodat zijn eigen manschappen niet zouden zien hoe slecht hij eraan toe was. Zo brachten zij hem bibberend en huiverend de Vogezen uit waar de Texanen hadden opgesloten gezeten. Aan de voet van de heuvels passeerden zij een wachtpost van hun eigen bataljon en een jonge luitenant, een blanke jongen uit Princetown, vroeg: ‘Wie hebben jullie onder de deken?’ En Shigeo antwoordde: ‘Luitenant Sakagawa.’ ‘Was hij de man die de Texanen bereikte?’ ‘Wie anders?’ antwoordde Shig. En toen de stoet gewonde, bijna krankzinnige, uitgehongerde en invalide soldaten voorbijtrok, keek de man uit Princetown naar de mechanisch schuifelende voeten van Goro Sakagawa en mompelde: ‘Daar loopt een Amerikaan.’

Zesde deel

De gouden mensen

In 1946, toen Nyuk Tsin negenennegentig jaar oud was, formuleerde een groep sociologen op Hawaï een begrip aan de ontwikkeling waarvan zij een paar jaar gewerkt hadden. Langzamerhand waren zij tot de overtuiging gekomen dat er op Hawaï een nieuw type mens tot ontwikkeling was gekomen: een mens die zowel de invloeden van het westen als die van het oosten had ondergaan, een mens die zowel thuis was in de zakenkringen van New York als in de filosofische centra van Kyoto, een mens die ten volle modern en Amerikaans was maar die toch in harmonie leefde met het oude en het oosterse. De naam die zij voor hem bedachten was: 'de gouden mens.' Aanvankelijk meende ik ten onrechte dat zowel het begrip als de naam steunden op het feit dat als mensen van verschillend ras met elkaar sliepen het gevolg daarvan een mensentype was dat noch helemaal blank, noch helemaal bruin, noch helemaal geel was, maar iets daartussen in. Ik dacht dat het begrip *gouden mens* samenhang met de huidskleur van dit nieuwe mensentype: een combinatie van Chinees, Polynesisch en blank (want in die tijd sloten de Japanners nauwelijks huwelijken met mensen van een ander ras). Ik zocht in de straten van Hawaï naar de gouden mens over wie de sociologen spraken. Al spoedig merkte ik dat dit pientere, veelbelovende mensentype, deze unieke bijdrage van Hawaï tot de rest van de wereld, zijn ontstaan niet te danken had aan rassenvermenging. Dit mensentype was een geestesprodukt, een manier van denken, geen kwestie van geboorte. Ik ontdekte op zekere dag—met enige vreugde mag ik wel zeggen—dat ik de oertypes van de gouden mens al een paar jaar kende en als de lezer mijn verhaal tot nog toe heeft gevolgd, kent hij drie ervan eveneens goed en zal hij spoedig een vierde ontmoeten. En het is belangwekkend te constateren dat geen van hen zijn gulden kwaliteiten aan rassenvermenging te danken had. Zijn begrip voor de toekomst

en zijn zeldzaam vermogen zich te handhaven op het punt waar de lijnen van de wereld samenkomen is te danken aan zijn begrip voor wat er om hem heen gebeurt. Ik ken vele gouden mensen in de tweede, minder belangrijke zin van het woord: prachtige Chinees-Hawaïanen, voortreffelijke Portugees-Chinezen en bekwame blank-Hawaïanen. Maar de meesten van hen hadden weinig begrip voor wat zich op Hawaï of elders in de wereld afspeelde. De vier mensen over wie ik nu wil vertellen wisten dat wel, en ik wil mijn boek over Hawaï besluiten met over hun begrip en inzicht te spreken want zij zijn inderdaad de ‘gouden mensen.’ Toen in 1946 de oorlog voorbij was en Hawaï zich rijkelijk laat in de twintigste eeuw stortte, was Hoxworth Hale achtenveertig jaar oud. Op een morgen toen de passaatwinden waren gaan liggen en het weer ondraaglijk broeierig was, keek hij bij het scheren in de spiegel en dacht: ‘Dit jaar tel ik als man nog helemaal mee. Ik heb mijn tanden nog grotendeels, heb nog aardig wat haar, ik ben niet te zwaar en mijn ogen zijn nog goed genoeg om zonder bril in de verte te kijken hoewel ik met dichtbij een beetje moeite heb. Ik denk dat ik eens naar de oogarts moet. Ik kan mij nog op een probleem concentreren en ik heb nog plezier in het leiden van mijn zaken. Ik ga graag naar mijn werk, zelfs op een morgen als deze.’ Hij trommelde op zijn middenrif om te gaan zweten vóór zijn douche. Toen hij de hete, benauwde dag inging, moest hij twee dingen onder ogen zien waarin hij niet meer helemaal meetelde. In de eerste plaats was er het knagende, nooit wijkende verdriet dat begonnen was toen zijn zoon Bromley was neergeschoten tijdens de grote aanval op Tokio in 1945 toen de luchtmacht de stad vrijwel verwoestte. Meer dan zeventigduizend Japanners vonden bij die grote aanvallen de dood. Ook een stad stierf zodat in zekere zin de dood van Bromley positieve gevolgen had gehad want na zijn aanvallen stond onze overwinning vast. Bromley Hale was echter een bijzondere jongeman. Dat

vond iedereen, en zijn verlies sloeg een gat, zowel in de familie Hale als op Hawaï, dat nooit zou worden gedicht. In zijn laatste brieven naar huis, toen de grillige dood zo gewoon was geworden in zijn B-29-squadron dat alle vliegers eronder leden, had hij heel vertrouwelijk verteld wat hij na de afloop van de oorlog zo gauw mogelijk wilde doen. Vanuit een keet op Iwo Jima had hij geschreven: ‘We moesten die rotkist van ons hier in de buurt op het water neerzetten en goddank werden wij allemaal gered, maar toen ik bij het dalen aan de knuppel zat, hield ik me niet zozeer bezig met een perfecte landing op het water als wel met het besluit dat ik jaren geleden in de hoogste klas van Punahou genomen had. Ik heb besloten een roman te schrijven over —misschien schrik je maar laat me maar—tante Lucinda Whipple. Ik zie haar nog zitten in de late namiddag in haar huis in het Nuuanudal. Elke dag als de middagregens van de Pali zwiepen en de meeldauw overal op groeit, amuseert zij de verschillende leden van de familie. Ik vond altijd dat tante Lucinda de tante van iedereen was: iedereen komt naar haar monotoon gebabbel over vroeger luisteren. Wat ik schrijf zal pas iets betekenen—iets wat meer is dan de onuitputtelijke ijdelheid van een oude vrouw—als er een betovering omheen begint te groeien, een soort betovering waarin jullie en ik altijd hebben geleefd. Ik zal tante Lucinda precies zo laten zien als ze is: godsdienstig, familieziek; een niets ziende, niets begrijpende kletskaus maar ongelooflijk aardig. Zij is voor mij een web geworden waarin ik verstrikt ben geraakt: zij legde beslag op mijn denken en mijn dromen. Toen ons vliegtuig het water raakte, luisterde ik helemaal niet naar mijn tweede piloot die zat te tieren maar naar mijn lieve oude tante Lucinda. Wat had ze een hekel aan vliegtuigen, snelle auto’s en Japanners. Als je alles nog eens goed overdenkt, geloof ik dat ze een hekel had aan iedereen, behalve aan de Whipples, de Jandersen, de Hales, de Hewletts en de Hoxworths. Maar zelfs die berokkenden haar een hoop

problemen want ze deed altijd haar uiterste best bezoekers uit te leggen dat zij van de tak van de familie Whipple afstamde die nog nooit één druppel Hawaïaans bloed in zijn aderen had gekregen. De mensen in haar grote familie van wie dit niet gezegd kon worden hield zij in gedachten altijd wat apart. Zij bekeek jullie en mij met achterdocht want wij waren niet helemaal puur Engels. En natuurlijk waren alle Hoxworths en de helft van de Hewletts ook besmet. Dikwijls als ik met haar praatte, merkte ik dat ze aarzelde en dacht: ‘Dat kan ik hem maar beter niet vertellen: tenslotte is hij ook een van de besmetten.’ En op het eindeloos gebabbel van tante Lucinda wil ik een beeld van heel Hawaï opbouwen en van de mensen die het hebben gemaakt. Ik wil me bezig houden met de eerste vulkaan en met de laatste suikerstaking. Je zult mijn roman misschien niet waarderen, maar hij zal wel nauwkeurig zijn en ik denk dat dat ook wat waard is. Het is gek: ik schrijf over tante Lucinda alsof ze dood is maar ze leeft nog; misschien ben ik wel degene die dood gaat.’ Dit verschrikkelijke verdriet week nooit uit het hart van Hoxworth Hale en hij begon naar de uitweidingen van tante Lucinda te luisteren; hij nam de gedachten weer op die zijn zoon had moeten laten liggen: ‘We leven in een web: suikerriet, Hawaïaanse geesten, ananas, schepen, tramlijnen, Japanse vakbondsleiders, de verhalen van tante Lucinda.’ Het web werd heel dun en tegelijkertijd vreselijk benauwend toen het zich ook uitstreckte tot de bovenkamers waar verscheidene mannen van de grote families hun tere vrouwen hadden opgesloten die de zaken niet meer zo goed—zelfs minder dan aanvaardbaar was—op een rijtje konden houden. In een van die kamers sleet ook Hoxworths vrouw haar dagen. In de jaren 1920 was Malama Janders op Punahou een lachende, poëtische jonge vrouw geweest met veel belangstelling voor muziek en voor jongens, maar met het verstrijken van de jaren, en vooral na de jaren 1940, raakte ze van de wijs en wilde ze liever niet meer trachten te begrijpen

wat er met haar zoon Bromley was gebeurd of wat haar onstuimige dochter Noelani deed. Haar enig pleziertje was wanneer iemand haar naar het Nuuanudal reed, naar het huis van tante Lucinda. Daar zaten de twee vrouwen dan op de regenachtige middagen te praten over dingen die helemaal geen verband met elkaar hadden, maar het kon geen van beiden iets schelen. Generaties lang waren de zendelingen tegen de Hawaïanen te keer gegaan omdat zij broers en zusters met elkaar lieten trouwen. Niets van het Hawaïaanse leven veroordeelde New England strenger dan dit. ‘Dit plaatst de Hawaïaan buiten de kring van de beschaafde volken,’ hadden de voorvaderen van Lucinda Whipple, en vooral haar overgrootvader Abner Hale getierd. Nu was diezelfde vloek over haar grote, nauw met elkaar verweven familie gekomen. Whipples trouwden met Jandersen en Jandersen huwden Hewletts; en ook al trouwden er geen broers en zusters in lichamelijke zin, intellectueel en emotioneel gebeurde dat wel, zodat een meisje dat Jerusha Hewlett Hoxworth heette in genen of in denkbeelden nauwelijks te onderscheiden was van Malama Janders Hale; elk van deze meisjes woonde het grootste deel van hun leven in een bovenkamer. Afgezien van de dood van zijn zoon en de geleidelijke geestelijke aftakeling van zijn beminde vrouw was Hoxworth Hale in 1946 dus werkelijk een man die meetelde, maar die twee verliezen drukten hem. Zij bedierven voor hem het plezier in de laatste sterke opflakking van zijn talenten. Hij legde zich daarom helemaal toe op de leiding van het Hoxworth & Hale imperium. Aan het begin van dit kritieke jaar steunde hij steeds meer op twee strak volgehouden principes: ‘Ik wijk geen duimbreed voor de vakbonden, echt geen duimbreed, zeker niet als er Japanners aan het hoofd staan: die begrijpen van de Amerikaanse manier van denken toch niets. En we moeten Hawaï houden zoals het is. Ik wil hier geen bedrijven van het vasteland zoals de firma Gregory zich hier bij ons zien

binnendringen en onze Hawaïaanse economie zien verstoren.’ Achter hem—om deze krachtige principes te ondersteunen—stond heel het vermogen van H&H, in totaal ongeveer tweehonderdzesstig miljoen dollar, en heel de bedrijfsleiding van J & W die nu meer dan honderdvijfentachtig miljoen dollar waard was. Kleinere bedrijven als Hewlett en Zoon moesten zichzelf maar redden want iedereen zag in Hoxworth Hale een koele, kundige man, iemand die zich niet liet meeslepen en op wie men kon vertrouwen als het erom ging hun levenswijze te handhaven. Hoxworth Hale mocht alleen als een gouden mens beschouwd worden om zijn begrip voor wat er aan de hand was. Rassenkundig gesproken was hij grotendeels een blanke. Zijn gevoelens waren helemaal die van een blanke en zo zag hij zichzelf ook. In feite was hij natuurlijk voor een zestiende Hawaïaan door zijn afstamming van Alii Nui Noelani, die zijn over-overgrootmoeder was. Hij had ook wat Arabisch bloed want een van zijn voorouders in Europa was tijdens de Kruistochten getrouwd; verder had hij nog iets Afrikaans door een Romeinse voorvader van nog langer geleden; iets midden-Aziatisch door een Oostenrijkse vrouw die in 1603 met een Hongaar was getrouwd; en wat Indiaans door een poets die een vrouw uit de familie Hale hem lang geleden in het verre Massachusetts gebakken had. Maar hij stond bekend als een volbloed blanke, wat dat ook betekenen mag.

In 1946 was Hong Kong Kee vijf jaar ouder dan Hoxworth Hale: hij was precies drieënvijftig; zijn grootmoeder Nyuk Tsin was negenennegentig. Het was geen bijzonder goed jaar voor Hong Kong, want overeenkomstig het dringende advies van zijn grootmoeder—‘Koop elk stuk land dat bange blanken verkopen willen’—had hij wat te hoog gegrepen en eerlijk gezegd wist hij niet waar hij belastinggeld vandaan moest

halen voor de grote stukken terrein die hij in eigendom had. Het onroerend goed had nog niet veel opgeleverd; de verwachte stroom toeristen was nog niet gekomen; bovendien dreigden er langdurige stakingen, zowel op de suiker- als op de ananasplantages. Hij had zeven kinderen op school: vijf op colleges op het vasteland en twee op Punahou, en hij speelde enige tijd met de gedachte hun toelagen zonder meer in te trekken en tegen de jongens te zeggen dat zij moesten gaan werken om te helpen de belasting te betalen. Nyuk Tsin wilde daar echter niet van horen. Haar raad was eenvoudig: ‘Elk kind moet de best mogelijke opleiding krijgen. Elk stuk land moet zo lang mogelijk vastgehouden worden. Als dat betekent dat we ons geen auto en geen duur voedsel kunnen permitteren, best! Dan rijden we niet en dan eten we niet!’ De Kee-hui werd daarom heel kort gehouden en Hong Kong schreef een brief aan alle Kees die op het vasteland studeerden, zowel aan zijn eigen kinderen als aan de andere: ‘Ik kan alleen je studie en je boeken betalen. Als je auto rijdt, verkoop hem dan en ga werken. Als je nog twee of zelfs nog driejaar moet studeren, moet je jezelf redden, want méér geld uit Hawaï mag je voorlopig niet verwachten!’ De beslissing die hem het meeste pijn deed betrof zijn jongste dochter Judy. ‘Je zult met je privéanglessen moeten ophouden,’ zei hij; het deed pijn haar te zien gehoorzamen. En terwijl alles toch al zo moeilijk was, hoorde Hong Kong langs allerlei omwegen dat een bekende detectivefirma van het vasteland met een onderzoek naar hem bezig was. Hij kreeg een tip van een van de Chings aan wie een groot aantal vragen over de handel in onroerend goed gesteld was. Hij had aan die vragen niet veel aandacht geschonken, maar een paar dagen later dacht Lew Ching plotseling: ‘Hemel, bij al die transacties was Hong Kong Kee betrokken!’ En hij voelde zich verplicht die aanwijzingen uitgebreid aan zijn vriend voor te leggen. De eerste reactie van Hong Kong was: ‘Die mensen van de

inkomstenbelasting zitten achter me aan!’ Maar na enig nadenken kwam hij tot de conclusie dat dit dwaasheid was, want de overheid zou zeker nooit privédetectives gebruiken als ze zelf over zulke goede beschikte. Van die conclusie schrok hij echter zelf ontzettend want hij ging langzamerhand vermoeden dat het Fort er achter gekomen was dat hij misschien wat te hoog gegrepen had en dat het nu gegevens verzamelde om hem eens en voor altijd de nek om te draaien. Hij dacht dat waarschijnlijk Hoxworth Hale er achter zat. Het eerste duidelijke stukje bewijs kwam merkwaardigerwijze niet uit de kring der Chinezen—die erg handig waren in het oplossen van puzzels—maar van zijn vriend Kamejiro Sakagawa, die hij bij het opzetten van een supermarkt had geholpen. De gedrongen Kamejiro was op een middag in grote haast binnengekomen en had hem botweg gezegd: ‘Hong Kong, beter goed uitkijken. Ik denk jij in problemen. Detectives van vasteland zijn naar me toe gekomen, hebben me gevraagd over jou, over hoe ik aan mijn grond gekomen ben. Wat later ging hij het gebouw van H&H binnen.’ ‘Over die detective behoef jij je geen zorgen te maken, Kamejiro,’ verzekerde Hong Kong hem. ‘Onze transactie is volkomen in orde.’ ‘Wat dan aan de hand? Zitten de mannen van de belasting achter je aan?’ ‘De mijne is in orde. En die van jou?’ ‘De mijne is ook in orde,’ verzekerde Kamejiro hem. ‘Dan hoef je je geen zorgen te maken, Kamejiro. Laat de zorgen maar voor mij. Dit gaat alleen om mij.’ ‘Heb jij speciale moeilijkheden?’ vroeg de Japanner. ‘Iedereen zit altijd in moeilijkheden,’ zei Hong Kong. Maar in wat voor moeilijkheden hij precies zat kon Hong Kong niet achterhalen. In de dagen hierna bereikten hem verschillende berichten over de detectives en hun werk; alle aspecten van zijn uiteenlopende zaken werden bekeken. Zelf zag hij nooit een van de detectives, en toen verdwenen ze plotseling en hij hoorde niets meer van hen. Het enige dat hij wist was:

‘Iemand weet bijna evenveel van mijn zaken als ik. En alles wordt doorgegeven aan Hoxworth Hale.’ Hij sliep niet rustig. Ook in ander opzicht waren het opwindende tijden. Behalve als alles wat Hong Kong en zijn grootmoeder uit hun onderzoek hadden geconcludeerd onjuist zou blijken, moest Hawaï wel aan het begin van een verbluffende expansie staan. Vliegtuigen, die voor de oorlogvoering niet meer nodig waren, zouden duizenden toeristen naar Hawaï brengen en er zou een groot aantal nieuwe hotels nodig zijn. Op de dag waarop die explosieve groei zou beginnen, zouden de mensen die voorzieningen wilden bouwen naar Hong Kong moeten komen want hij had de grond. Hij voelde zich als een voortreffelijke hardloper aan de vooravond van de Olympische Spelen waarin hij het moest opnemen tegen lopers die hij nog nooit had ontmoet. Hij was een goed loper, hij was in uitstekende conditie en hij was bereid op zijn goed geluk te vertrouwen. Ondanks dat besprak hij uit voorzorg het raadsel van de detectives met zijn grootmoeder en zij zei tegen Hong Kong: ‘Dit zijn de jaren waarin we onze tijd moeten afwachten. Wachten, wachten. Dat is altijd heel moeilijk. Elke dwaas kan in actie komen, maar alleen een wijs man kan wachten. Ik heb de indruk dat iemand die zoveel geld uitgeeft om een onderzoek naar je in te stellen ofwel erg bang voor je is, en dat is goed, ofwel er over denkt met je samen te werken, en dat is nog beter. Daarom moet je wachten, wachten. Laat hem de eerste stap doen. Als hij tegen je gaat vechten, maakt elke dag die verstrijkt je sterker. Als hij met je gaat samenwerken, betekent elke dag een verhoging van de prijs. Wacht!’ Het grootste gedeelte van 1946 wachtte Hong Kong dus, maar zonder het vertrouwen dat zijn grootmoeder van hem vroeg. Elke dag was de post een kwelling voor hem want hij zat naar de lange enveloppen te kijken en vroeg zich af wat voor slecht nieuws die zouden brengen; hij was doodsbang voor telegrammen. Maar onder het wachten verzamelde hij weer

kracht. Toen het jaar ten einde liep, zijn denken helderder en zijn financiële positie sterker werd, begon hij steeds meer op de gouden mens te lijken over wie de sociologen hadden gesproken. Hong Kong beschouwde zich als een volbloed Chinees, want zijn tak van de familie was alleen met Hakkameisjes getrouwd; en terwijl er een groot aantal leden van de familie Kee met Hawaïaans, Portugees en Filippijns bloed was, had hij daar geen druppel van—iets waarop hij erg trots was. Uit vroegere avonturen van de Kee-hui hadden de voorvaderen van Hong Kong natuurlijk heel wat Mongools, Mantsjoerijns en Tartaars bloed in de aderen; verder wat Japans bloed van de oorlog in het begin van de zeventiende eeuw, plus wat Koreaans via een voorvader die in 814 op dat schiereiland had rondgereisd, aangevuld met vrij veel onduidelijke invloeden van stammen die vanaf het jaar 4000 vóór Christus door Zuid-China gezworven hadden. Desondanks beschouwde hij zichzelf als een volbloed Chinees, wat dat ook betekenen mag.

In 1946 was de jonge Shigeo Sakagawa drieëntwintig jaar oud en nu kapitein in het Amerikaanse leger. Hij was ruim een meter zestig lang en woog bijna achtenzestig kilo. Hij droeg geen bril en hij had een heel wat beter figuur dan zijn gedrongen en nogal onaantrekkelijk boers uitziende vader. Hij had een knap gezicht, een gezonde gelaatskleur en een heel goed gebit; zijn opvallendste eigenschap was echter zijn snel verstand waarvan hij bij alle militaire opdrachten die hij had gekregen blijk gegeven had. Drie maal was hij onderscheiden voor moedige prestaties die zijn plicht ver te boven gingen. Eigenlijk waren zijn medailles een beloning voor zijn buitengewoon vermogen te voorzien wat er ging gebeuren. In de gedenkwaardige overwinningsparade op de Kapiolaniboulevard marcheerde kapitein Shigeo Sakagawa op de derde rij: achter de vaandel dragers en de kolonel. Hij stapte met zijn door het militaire leven geharde voeten flink over het asfalt; zijn schouders, die gewend waren zware lasten te dragen, naar achteren. Daardoor stak zijn kin in de lucht zodat hij met zijn schuin staande Japanse ogen wel naar de menigte moest kijken waarin hij voordien niet welkom was geweest. Toen hij het daverend applaus hoorde en vanuit zijn ooghoek zijn gebogen moeder en zijn eerbare, kleine gedrongen vader zag die uiteindelijk waren geaccepteerd, voelde hij dat hij een goede strijd gestreden had. Tadao was gesneuveld in Italië en Minoru, de stoere aanvaller, lag in Frankrijk begraven. Goro was afwezig: hij gaf in Japan leiding aan de bezettingstroepen; het gezin zou nooit meer bij elkaar zijn. De Sakagawa's hadden een verschrikkelijke prijs betaald om hun trouw te bewijzen maar het was de moeite waard geweest. Toen de paraderende troepen de plaats voorbij waren waar de oude Sakagawa's en de andere Japanners stonden te huilen van vreugde, kwamen zij bij het oude Iolanipaleis, de zetel van het Hawaïaans bestuur. Voor de eerste keer vond Shig Sakagawa het een gebouw waarin een Japanner kon binnengaan, net als

ieder ander. ‘Dit is mijn stad,’ dacht hij tijdens de mars. Toen hij echter na de parade thuiskwam en de foto’s van de dode Tadao en Minoru aan de muur zag hangen, bedekte hij zijn gezicht met zijn handen en mompelde: ‘Als wij Japanners tenslotte vrije mensen zijn geworden, is dat aan jullie te danken. Hemel, tot wat een prijs.’ Hij schrok daarom een beetje toen zijn vader, nog onder de indruk van het militaire gebeuren, zijn medailles aanraakte en in het Engels zei: ‘Ik heb altijd al gezegd: ze hebben geen betere soldaten dan de Japanners.’ ‘Ik was helemaal niet dapper, pap. Ik voorzag alleen wat er ging gebeuren.’ ‘Maar als je het zag, waarom liep je dan niet weg?’ vroeg Kamejiro. ‘Ik ben Japanner en dus moest ik blijven staan,’ legde Shig uit. ‘Er stond te veel op het spel. Ik slikte mijn angst weg en daarom gaven ze mij medailles.’ ‘Heel Japan is trots op je,’ zei Kamejiro in het Japans. ‘Ik ben blij dat de keizer er zo over denkt,’ lachte Shig, ‘want ik ben van plan hem te helpen Japan te regeren.’ De moeder van Shigeo riep in het Japans: ‘Je gaat toch niet wéér de oorlog in? Goro is ook al in Japan en ik bid iedere avond.’ ‘De oorlog is voorbij!’ zei haar zoon hartelijk en hij pakte haar liefderijk bij haar arm. ‘Ik loop geen gevaar meer. En Goro ook niet.’ ‘Geen oorlog meer?’ vroeg mevrouw Sakagawa verbijsterd. ‘O Shigeo, heb je het dan niet gehoord? Ishii zegt ...’ ‘Moeder, bespaar me de fantasieën van die rare Ishii.’ Toch liet mevrouw Sakagawa haar dochter en Ishii komen en nadat de tanige kleine voorman van de arbeiders zorgvuldig had nagezien of er geen blanke aan een der deuren meeluisterde, trok hij de rolluiken naar beneden en fluisterde in het Japans: ‘Wat ik je vorige week heb verteld, is waar, Kamejiro-san. Je mag onder geen voorwaarde een tweede zoon naar Japan laten gaan. Hij zal, net als Goro, gedood worden. Alles wat we horen is een leugen: Japan is de oorlog aan het winnen en het kan elk moment een invasie doen op Hawai.’ Shigeo dacht dat hij gek geworden was, hij greep zijn

zus Reiko bij de hand en vroeg: ‘Zusje, geloof je die onzin van je man?’

‘Noem dat geen onzin!’ schreeuwde Ishii in het Japans. ‘Ze hebben jullie een hoop leugens op je mouw gespeld. Japan wint de oorlog en vergaart nu zijn krachten.’ ‘Reiko,’ drong haar broer aan, ‘geloof jij die onzin?’ ‘Je moet het mijn man niet kwalijk nemen,’ legde de plichtsgetrouwe echtgenote uit. ‘Hij hoort dergelijke vreemde berichten op de bijeenkomsten .. .’ ‘Wat voor bijeenkomsten?’ vroeg Shigeo. Die avond lieten Ishii en zijn zuster hem zo’n bijeenkomst meemaken. Zij namen hem mee naar een klein huis ten westen van de Nuuanu. Daar werd een bijeenkomst gehouden die in hoofdzaak door oudere Japanners werd bezocht. Een fanatieke religieuze leider, die pas uit een concentratiekamp ontslagen was, riep in het Japans: ‘Wat ze jullie over Hiroshima vertellen, is louter leugen. De stad is niet eens geraakt. Tokio is niet afgebrand. Onze troepen staan in Singapore en in Australië. Japan is machtiger dan ooit.’ De toehoorders luisterden aandachtig en Shigeo zag zijn zwager Ishii instemmend knikken. Op dat ogenblik raakte Shigeo per ongeluk de mouw van zijn zus en de spreker zag hem zitten. ‘Aha!’ riep hij. ‘Ik zie dat we een spion in ons midden hebben. Een smerige hond van de vijand. Hoort hij bij u, mevrouw Ishii? Probeert hij u wijs te maken dat Japan de oorlog heeft verloren? Geloof hem niet! Hij is omgekocht door de Amerikanen! Ik zeg u: hij is een leugenaar en een spion. Japan heeft de oorlog gewonnen!’ Hoewel Shigeo er niets van begreep, moest hij erkennen dat velen uit het gehoor die religieuze maniak niet alleen geloofden maar ook wilden geloven. Toen de bijeenkomst afgelopen was, keken veel oude mensen Shigeo droef glimlachend aan want hij had als een misdadiger tegen Japan gevochten, en zij hoopten dat de troepen van de keizer, als zij waren geland, hem vriendelijk zouden behandelen. Waarschijnlijk was hij door misleiding tot zijn verraderlijke

handelwijze gekomen. Veel jongens op Hawaï waren op die manier bedrogen. Verbijsterd liep Shigeo naar huis. Hij wilde met Ishii en de oude gekken niets meer te maken hebben, maar toen hij een eindje gelopen had, veranderde hij van gedachte en nam een bus die hem naar het centrum van Honolulu bracht. Hij dacht even na wat hij doen zou, liep het politiebureau binnen en vroeg iemand van de recherche te spreken. De haole kende hem en wenste hem geluk met zijn medailles, maar Shig lachte en zei: 'Na wat ik je nu ga vertellen, kun je ze wel weer afnemen.' 'Wat is er aan de hand?' 'Heb je ooit gehoord van de Katta Gumigroep? De Groep van de Eeuwige Overwinning?' 'Je bedoelt die halve garen van "Japan overwint"?' Ja, we houden ze heel goed in de gaten.' 'Ik heb net een bijeenkomst van ze meegemaakt. Kapitein, ik ben er kapot van'. 'In die kleine hut achter de oude zendingsschool?' 'Ja.' 'We controleren ze voortdurend. Tony, hebben we vanavond iemand naar de zendingshut gestuurd?' 'Vanavond hebben we ze met rust gelaten,' antwoordde de assistent. 'Die mensen zijn gek,' wierp Shig op. 'Het is zielig,' gaf de rechercheur toe. 'Arme oude kerels, ze waren er zo van overtuigd dat Japan niet verslagen kon worden dat ze alles geloven wat die oproerkraaiers hun vertellen. Maar ze doen geen kwaad.' 'Arresteren jullie ze niet?' vroeg Shig. 'Hemeltje nee,' lachte de rechercheur. 'We hebben zes van die groepen in Honolulu die we regelmatig op hun vingers kijken en de "Japan Wint"-groep bezorgt ons nog de minste last. Een groep wil Syngman Rhee vermoorden. Een andere Tsjang-Kai-Sjek. Weer een andere troggelt oude vrouwen al hun geld af door op de eerste van elke maand het einde van de wereld te voorspellen. Verleden jaar hadden we een stel dat de wederkomst van Christus op de eerste dag van elf achtereenvolgende maanden voorbereidde. Tenslotte kwamen ze naar ons toe om te zeggen dat er misschien iets mis was. Die rare Japanners van jou zijn er maar een paar van

de vele.’ ‘Maar hoe kunnen ze nu geloven ... na alle krantenverhalen en nieuwsberichten? Na alle mensen die er geweest zijn?’ ‘Shig,’ zei de rechercheur en hij trommelde met zijn handen op het bureau, ‘hoe kun je nu elf achtereenvolgende maanden geloven dat Jezus Christus over de Nuuanu Pali zal komen lopen? Ze kunnen je één keer beetnemen, dat geef ik toe, maar toch geen elf keer.’ Toen voor Shigeo de tijd was aangebroken om naar zijn nieuwe baan onder generaal MacArthur in Japan te vertrekken, huilde zijn moeder en zei: ‘Als er bij je aankomst in Tokio gevochten wordt, ga dan niet van het schip af, Shigeo.’ Toen dacht ze aan belangrijker zaken en zei hem: ‘Trouw niet met een meisje uit het noorden, Shigeo. We willen geen zu-zu-ben in onze familie. En ik zou maar oppassen voor meisjes uit Tokio ook. Ze zijn erg duur. Je vader en ik zouden het heel onprettig vinden als je met een meisje uit Kioesjoe zou trouwen omdat die niet bij mensen uit Hirosjima passen. En trouw onder geen voorwaarde met een meisje uit Okinawa of van Eta. Het zou het beste zijn als je met een meisje uit Hirosjima zou trouwen. Die kun je vertrouwen. Maar neem geen meisje uit de stad Hirosjima.’ ‘Ik denk niet dat de Amerikanen erg welkom zullen zijn in Hirosjima,’ zei Shigeo rustig. ‘Waarom niet?’ protesteerde zijn moeder. ‘Na de bom?’ vroeg Shigeo. ‘Shigeo!’ antwoordde zijn moeder verbaasd. ‘Er is in Hirosjima niets gebeurd! Ishii heeft me verzekerd ...’ Toen Shig Sakagawa zich bij zijn voor Tokio bestemde onderdeel had gevoegd en door de straten van Honoloeloe liep op weg naar het transportvliegtuig dat hem naar Yokohama zou brengen, was hij zonder het te weten een opvallende jongeman. Zijn manier van denken was gehard in de strijd tegen de Duitsers en tegen de vooroordelen van zijn vaderland. Door zijn wilskracht was hij elke tegenstander de baas geworden en hij had zo vaak blijk moeten geven van zijn moed als maar van weinig anderen gevraagd wordt. Die dag

zag niemand dat nog, want Shig was pas drieëntwintig jaar oud en had nog geen rechten gestudeerd in Harvard, maar hij was als het ware het voorsnijmes voor een revolutie op Hawaï. Hij was streng, onomkoopbaar, fysiek gehard en niet bang. En wat nog belangrijker is voor het verloop van een revolutie: hij dacht helder en snel. Op zijn weg passeerde hij, zonder dat een van beiden het zich realiseerde, Hoxworth Hale die door de Bisschopsstraat wandelde op weg naar het Fort. En als Hoxworth op dat moment de vooruitziende blik had gehad de groep langslappende militairen tegen te houden en Shig Sakagawa voor zich te winnen, zou Het Fort zeker zijn vroegere positie hebben kunnen behouden. Als Hale bovendien, als belangrijk man in de Republikeinse Partij, Shig en een stuk of vijftig andere jonge Japanners zoals hij naar zijn partij had kunnen overhalen, zou de republikeinse idee op Hawaï voor altijd veilig zijn geweest. De Japanners met hun traditionele, conservatieve aard zouden namelijk ideale republikeinen zijn geweest: een combinatie van haole scherpzinnigheid in zaken en Japanse vlijt zou een kracht hebben betekend waar niemand tegen op kon. Maar Hoxworth Hale kon zich toen zo'n samenwerking zelfs niet voorstellen. Toen hij langs de groep militairen liep, kwam bij hem de onvriendelijke gedachte op: 'Als ik nu weer hoor praten over de dappere Japanse jongens die de oorlog voor ons gewonnen hebben, ga ik ervan kotsen. Waar is mijn zoon Bromley? Waar zijn Harry Janders en Jimmy Whipple? Zij hebben de oorlog ook gewonnen en zij zijn dood.' De mensen in de Bisschopsstraat juichten de Japanse jongens toe en het mogelijke keerpunt in de geschiedenis ging verloren. Hoxworth Hale ging naar Het Fort en Shig Sakagawa ging naar Japan. Hoxworth Hale liet de historische kans wel voorbij gaan maar iemand anders niet. Toen Hong Kong Kee in tegengestelde richting door de Bisschopsstraat liep, kwam hij Kamejiro Sakagawa tegen die trots naar zijn zoon wuifde.

Hong Kong vroeg: ‘Wie is nu jouw zoon, Kamejiro?’ ‘Die daar met de medailles,’ straalde Kamejiro. Omdat de meeste Japanners onderscheidingen droegen die zij in Europa gekregen hadden, kon Hong Kong niet uitmaken wie de zoon van Kamejiro was. ‘Die jongen met het rode insigne op de arm?’ vroeg Hong Kong. ‘Ja’, zei de oude Sakagawa. ‘Ik wil graag met je zoon kennismaken,’ zei Hong Kong. En nadat de groep bij de haven was ontbonden, zei Kamejiro tegen zijn zoon: ‘Dit Hong Kong Kee, heel goede vriend. Hij gaf mij geld voor de winkel.’ Dankbaar gaf kapitein Sakagawa hem een hand en zei: ‘Dat was heel moedig van u, meneer Kee, om terwille van mijn vader dit risico te nemen. Vooral tijdens de oorlog.’ Hong Kong kwam in de verleiding zich die lof te laten aanleunen, maar de voorzichtigheid had hem geleerd altijd rekening te houden met moeilijkheden en problemen van te voren te elimineren. Daarom zei hij ronduit: ‘Je hebt het misschien niet gehoord maar ik ben tijdens de oorlog zo dom geweest in een toespraak heel gemene dingen over de Japanners te zeggen. Later schaamde ik me en heb ik geprobeerd het goed te maken.’ ‘Ik weet het,’ zei Shig. ‘Mijn zus heeft mij over uw toespraak geschreven. Maar het was oorlog.’ ‘De zaken staan er nu beter voor,’ zei Hong Kong. ‘Maar waarover ik eigenlijk met je wilde praten, Shigeo, is het volgende. Als je terugkomt, moet je gaan studeren. Rechten bijvoorbeeld. Als je het goed doet, heb ik misschien een baan voor je.’ ‘U hebt een heel stel eigen zoons, Hong Kong.’ ‘Maar geen van de jongens is een Japanner,’ lachte Hong Kong. ‘Wilt u per se een Japanner?’ vroeg Shig verwonderd. ‘Natuurlijk,’ gromde Hong Kong. ‘Jullie gaan hier op de eilanden de dienst uitmaken.’ Shig spitste de oren. Hij keek Hong Kong recht in de koele ogen, keek de Chinees onderzoekend aan en vroeg: ‘Denkt u echt dat er veranderingen zullen komen?’ ‘Enorme veranderingen,’ antwoordde Hong Kong. ‘Ik wil graag dat zo’n slimme jongen

als jij voor mij werkt.’ ‘Ik werk niet voor iedereen,’ zei Shig langzaam. ‘Dat is ook goed,’ zei Hong Kong onbewogen. ‘Maar iedereen moet toch vrienden hebben.’ Toen kapitein Sakagawa aan boord van het transportvliegtuig stapte voelde hij zich helemaal Amerikaan. Hij had bewezen dat hij een moedig man was, hij was door Honoloeloe geaccepteerd en nu had iemand hem nodig. In zekere zin was hij al een gouden mens, goed op de hoogte met zowel de westerse als de oosterse waarden; want hoewel hij genoot van de Amerikaanse levensstijl die hij zich had eigen gemaakt, was hij er ook trots op een volbloed Japanner te zijn. Dat laatste was natuurlijk belachelijk want hij had van alle naamloze voorvaderen die ooit Japan hadden bewoond wel iets geërfd: sommige van zijn genen waren afkomstig van de harige Ainoe uit het noorden, van Siberische indringers, van Chinezen, van Koreanen tussen wie zijn voorouders geleefd hadden, en vooral van de avontuurlijke Indo-Maleise stam waarvan de helft oostwaarts gegaan en Hawaïaan geworden was terwijl hun broers via verschillende eilanden naar het noorden waren getrokken om op te gaan in het Japanse volk. Zo was van twee Maleise broers uit de buurt van Singapore lang geleden degene die noordwaarts getrokken was de voorvader van Shigeo Sakagawa geworden, terwijl de andere zich tot een verre voorouder had ontpopt van Kelly Kanakoa, de Hawaïaanse strandjongen die nu met een mooi meisje naar het vertrek van de troepen stond te kijken. Of, als iemand liever naar het noorden kijkt: van drie broers uit Siberië stak de een lang geleden de zee over naar Japan waar zijn genen uiteindelijk rust vonden in het lichaam van Shigeo Sakagawa. De tweede kwam via de Aleoeten naar Massachusetts waar zijn nakomelingen tenslotte de Indiaanse voorouders werden van Hoxworth Hale. De derde was minder avontuurlijk dan zijn broers. Hij trok langs oude routes over land naar China waar hij de Hakka hielp ontstaan zodat hij daardoor een voorvader

van Hong Kong Kee werd. Eigenlijk zijn alle mensen broers, maar met het voortgaan van de generaties tellen de verschillen en niet de punten van overeenkomst.

In de minder belangrijke zin van het woord was deze Kelly Kanakoa, die ik zojuist noemde, reeds een gouden mens. Op zijn eenentwintigste was hij al ruim een meter tachtig en woog hij al eenentachtig kilo. Zijn lichaam straalde kracht uit en zijn spieren glansden in de zon alsof hij zich met kokosolie had ingesmeerd. Zijn gestalte was kaarsrecht en hij had een bijzonder knap gezicht met diepliggende, donkere ogen, een kwajongensachtige lach en een bos gitzwart haar waarin hij graag een bloem droeg. Zijn optreden hield het midden tussen ontspannenheid en onbeschaamdheid, en hoewel het ruim twee jaar geleden was dat hij in de Hotelstraat twee matrozen had neergeslagen omdat ze hem voor nikker uitmaakten, maakte hij altijd een beetje de indruk dat hij graag een robbertje wilde vechten. Wanneer het zover kwam, probeerde hij echter altijd eraan te ontkomen: ‘Waarom zou je ruzie met me maken? Ik wil geen moeilijkheden. Laten we elkaar een hand geven en vrienden zijn.’ Kelly stond nu naar de vertrekkende troepen te kijken. Met zijn rechterhand hield hij de slanke, goed gemanicuurde vingers vast van een gescheiden vrouwtje uit Tulsa. Zij was uit Reno naar Honolulu gekomen om na haar moeilijke echtscheiding weer een beetje op verhaal te komen. Op de boerderij in Nevada waar ze een tijdje was geweest, had een andere gescheiden vrouw tegen haar gezegd: ‘Rennie, als je naar Hawaï gaat, moet je Kelly Kanakoa zien te vinden. Hij is zo’n schat.’ En zodra Rennie van het vlaggeschip van H&H, *Moarta Loa*, aan wal was gestapt, had ze het nummer gebeld dat haar vriendin haar had opgegeven en had gezegd: ‘Hallo Kelly, Maud Clemmens heeft me gezegd dat ik je moest zien te vinden.’ Hij was naar het luxueuze H&H hotel *De Lagune*

komen slenteren met een heel nauwsluitende broek aan, een wit kelnersjasje met maar één knoop dicht, op sandalen, met een zeilpet op en een bloem achter het oor. Toen ze in de enorme hal naar beneden kwam, blank en fris in een nieuw, met kant afgezet badpak, nam hij haar onbeschaamd op en dacht: ‘Die wahine wil meteen de eerste nacht al neuken.’ In zijn baan als strandjongen—werk dat hij bij toeval gekregen had omdat hij graag surfriding beoefende en omdat hij op een plezierige manier omging met rijke vrouwelijke klanten—was hij een expert geworden in het schatten van de tijd die hij nodig zou hebben om een pas aangekomen vrouw het bed in te krijgen. Gescheiden vrouwen waren het gemakkelijkst, had hij ontdekt; die waren in hun vrouwelijkheid teleurgesteld en waren vastbesloten te bewijzen dat het mislukken van hun huwelijk in geen geval aan haar gelegen had. Kelly had zelden méér dan twee avonden nodig. Wanneer de vrouwen hem voor het eerst ontmoetten, waren ze natuurlijk helemaal niet van plan met hem naar bed te gaan maar, zoals hij tegen de andere jongens zei die op het strand rondhingen: ‘Als de wahine nog niet kan surfriden, hoe weet ze dan wat ze werkelijk wil?’ Het was zijn werk, hij werd ervoor betaald gescheiden vrouwen en jonge weduwen surfriding te leren. Tien minuten nadat Rennie Kelly had ontmoet, was ze voor het eerst aan het surfriden, een eind de zee op, bij het rif waar zich grote golven vormden. De verkwikkende beweging van de zee wond haar op en ze had het gevoel dat ze er nooit in zou slagen op de plank omhoog te komen en erop te blijven staan als die haar naar de kust dreef. Maar wanneer ze dan de sterke armen van Kelly voelde die haar van achteren omvatten, voelde ze zich veilig. En als de plank vaart kreeg, liet ze zich overeind trekken, steeds in Kelly’s sterke armen, tot ze op de plank durfde staan. Even werd ze verblind door het schuim, maar ze leerde al gauw haar kin hoog in de wind te steken zodat ze spoedig over het rif rondraasde met een donderende golf aan haar voeten en het

machtige silhouet van Kaap Diamant aan de kust. ‘Geweldig!’ riep ze uit als de lange golf op de kust af rolde. Instinctief klemde ze Kelly’s arm vaster om zich heen, drukte zich tegen hem aan en genoot van zijn mannelijkheid. Als de golf dan tenslotte brak en zij de plank in de uitrollende golven voelde zinken en zijzelf meezonk totdat ze kopje-onder ging met Kelly’s armen nog om zich heen, keerde ze uit eigen beweging haar gezicht naar hem toe, ze kusten elkaar lange tijd onder water en kwamen dan langzaam weer boven. Nu klom ze weer op de plank en op aanwijzingen van Kelly begon ze de lange peddeltocht naar zee om de volgende golf te pakken, maar toen hun plank ver genoeg van de anderen af was, leunde ze naar achteren totdat ze de strandjongen weer tegen zich aan voelde. Zo bleef ze in zijn veilige armen liggen, doelloos peddelend toen zijn vaardige handen hun speurtocht begonnen onder haar nieuwe badpak. Zuchtend fluisterde ze: ‘Hoort dit ook tot het lesrooster?’ ‘Niet veel wahine’s lief als jij,’ antwoordde Kelly hoffelijk. Ze rilde van genoegen en drukte haar lichaam vaster tegen het zijne totdat ze de spieren van zijn borst in haar nek kon voelen. Het was een lange opwindende tocht naar de plek waar de golven ontstonden en terwijl zij op de goede wachtten, vroeg Kelly: ‘Zou je nu zelf op durven staan?’ ‘Met jou durf ik alles te proberen,’ zei Rennie. Ze bleek opmerkelijk handig om op de lange golf overeind te blijven. En toen de plank tenslotte in de uitrollende golf wegzonk en zij elkaar onder water kusten merkte ze tot haar verrassing dat haar handen in zijn zwembroekje grepen en hartstochtelijk, hongerig toetastten. Toen zij weer boven kwamen, hing zijn zwarte haar voor zijn ogen als bij een sater; hij lachte en zei goedkeurend: ‘Je wordt nog eens een topsurfer. Je zult nog prijzen winnen, Rennie.’ ‘Doe ik het goed?’ vroeg ze bescheiden. ‘Je doet het uitstekend,’ verzekerde hij haar. ‘Zullen we nog een golf nemen?’ stelde ze voor. ‘Waarom gaan we niet naar je kamer?’ vroeg hij ronduit

terwijl hij haar recht in haar ogen keek. ‘Dat kunnen we beter doen,’ zei ze, maar voegde daaraan toe: ‘Mag jij wel boven komen?’ ‘Als je je laualahoed op het strand laat liggen, moet iemand je die toch brengen,’ legde hij uit. ‘Gaat dat altijd zo?’ vroeg Rennie bedeesd. ‘Net zoals de meeste sporten,’ zei Kelly, ‘moet ook surfriding nu eenmaal zijn eigen regels hebben.’ ‘Dan zullen we ons aan de regels houden,’ zei ze en kneep even in zijn hand. Toen hij in haar kamer kwam met de zonnehoed in zijn sterke handen, zag hij dat ze al een van de miniemste bikini’s had aangetrokken die hij ooit had gezien en in al zijn jaren op het strand was hij er heel wat tegengekomen. ‘Hallo! Of je nu een jurk of een bikini of helemaal niets aan hebt, je bent altijd mooi,’ zei hij goedkeurend. Nog in de war door haar echtscheiding was dit precies wat ze wilde horen; ze liet de gewone formaliteiten van dergelijke ogenblikken achterwege en strekte haar armen naar de knappe strandjongen uit. ‘Meestal bestel ik een whisky-soda en praten wij een beetje . . . Laten we doorgaan bij waar we onder water gebleven zijn.’ Kelly bekeek haar een lang, heerlijk ogenblik en zei toen: ‘Vooruit, dit ding wordt veel te nat.’ Hij trok zijn zwembroekje uit en toen hij daar voor haar stond met zijn robuuste, donkere kracht, dacht zij: ‘Als ik met zo’n man getrouwd was, zou er niets aan de hand zijn geweest.’ Nu de laatste militairen door de Bisschopsstraat liepen, stond ze op het punt Hawaï te verlaten. Ze hield in die laatste minuten vóór ze zich zou inschepen op de *Moana Loa* zijn hand stijf vast. Negen dagen lang had ze zich vol hartstocht helemaal aan zijn verbazingwekkende mannelijkheid overgegeven. Op een keer had ze tegen hem gezegd: ‘Kelly, je had het aandoenlijke meisje eens moeten zien dat ik was toen ik trouwde. Mijn God, wat een tijdverspilling.’ Nu fluisterde ze hem in de blakerende zon in het oor: ‘Als we snel naar het schip gaan, hebben we dan nog tijd voor een vluggertje?’ ‘Natuurlijk wel, waarom niet?’ zei hij. Ze gingen aan boord

van het grote schip en zochten waar haar hut was. Haar toekomstige hutgenote, een grote, vrij goed uitziende jonge vrouw van achter in de twintig, was echter al aan het uitpakken. Aanvankelijk stonden ze elkaar wat verward aan te kijken; toen fluisterde Rennie tegen Kelly: ‘Wat heb ik te verliezen?’ Ze richtte zich rechtstreeks tot de jonge vrouw met de woorden: ‘Sorry, ik vind het jammer dat we elkaar nog niet kennen, maar zou je het heel erg vinden als ik je vroeg de hut even te mogen lenen?’ De grote jonge vrouw keek eerst naar Rennie, toen naar Kelly. Zij vormden een aantrekkelijk paar. Ze lachte: ‘Vakantie is vakantie. Hoeveel tijd hebben jullie nodig?’ ‘Een half uurtje,’ antwoordde Rennie. ‘Er speelt een band boven.’ ‘En hier een heel orkest,’ lachte de jonge vrouw. En voordat zij op het volgende dek was, had Rennie zich uitgetrokken en lag ze al in bed. Even later vertrouwde ze hem toe: ‘Ik heb er vijf dagen over lopen denken hoe het zou zijn als jij in New York bij me was. Hoe oud ben je, Kelly?’ ‘Eenentwintig.’ ‘Verdomme. Ik ben zevenentwintig.’ ‘Toch lijkt je geen zevenentwintig, zeker niet in bed,’ verzekerde de strandjongen haar. ‘Ben ik goed in bed?’ vroeg ze. ‘Echt goed?’ ‘Je bent een moord wahine.’ ‘Heb je veel meisjes gehad?’ ‘Surfriding is surfriding,’ antwoordde hij. ‘Maud Clemmens, bijvoorbeeld. Heb je met haar geslapen?’ ‘Hoe zou je het vinden als iemand me volgende week vroeg: “Hoe was Rennie? Kon die wahine lekker neuken?”’ ‘Kelly! Wat een woord!’ ‘De scheepsfluit gaat, Rennie,’ waarschuwde hij en hij trok zijn kleren weer aan. ‘Ik ben naar de bibliotheek geweest, Kelly,’ zei ze zacht. ‘En daar was, zoals je zei, het grote, dikke boek met alle namen die door de zendeling zijn opgeschreven. Er staat in dat jouw familie honderdvierendertig generaties te volgen is. Daar moet je wel trots op zijn.’ ‘Doet me niets,’ bromde Kelly. ‘Waarom heeft een Hawaïaan de naam Kelly?’ vroeg ze, toen ze haar kousen aantrok. ‘Mijn kanakanaam is Kelolo, maar niemand gebruikt die graag.’

‘Kelly is een leuke naam,’ zei ze goedkeurend. Toen kuste ze hem en vroeg: ‘Waarom heb je mij niet eens mee naar je huis genomen?’ ‘Dat is niets,’ zei hij schouderophalend. ‘Je bedoelt: je voorvaderen waren koningen en jij hebt niets meer?’ ‘Ik heb gitaar, plank voor surfriding en lieve wahine als jij.’ ‘Dat is verdorie heel erg,’ zei ze bedroefd en ze kuste hem nog een keer. ‘Kelly, jij bent het allerbeste van Hawaï.’ Ze gingen aan dek en zij knikte even naar haar hutgenote om haar te bedanken. Die lachte en gaf een knipoog terug. Toen de fluit voor de laatste maal klonk om de verschillende strandjongens te waarschuwen die van hun haole wahines afscheid waren komen nemen, vroeg Rennie aarzelend: ‘Als er eens een vriendin van mij naar Hawaï komt ...’ Ze zweeg. ‘Natuurlijk, ik zal naar hen uitkijken,’ antwoordde Kelly. ‘Je bent een schat!’ lachte ze en kuste hem nog een keer hartstochtelijk toen hij zich losrukte om de loopplank nog af te rennen. In de vertrekloods kwam een strandjongen—ze noemden hem Florsheim omdat hij soms schoenen van dat merk droeg—naast hem lopen en vroeg: ‘Kelly, dat aardige wahine, dat blonde wahine, kon lekker neuken?’ ‘Geweldig,’ zei Kelly flink, en als twee goede vrienden liepen de strandjongens terug naar *De Lagune*.

Terwijl het jaar 1946 verstreek, sprak Kelly tegenover Florsheim een of twee keer zijn twijfels uit: ‘Wat is er met me aan de hand? Ik pak hopen wahines. Waar moet het met me naar toe?’ Aan zo’n bespiegelende bui kwam echter altijd een einde wanneer er weer een gescheiden vrouw of een weduwe arriveerde. Het plezier om hen zo ver te krijgen dat ze met hem naar bed gingen terwijl zij de rekening van het hotel of het restaurant betaalden, was zo groot dat hij zich steeds weer bij Florsheims filosofie aansloot: ‘Veel beter nu lol maken, nu we nog jong zijn.’ Daarom bleef hij zo doorgaan: hij ging naar

het schip toe, zocht het meisje op over wie een telegram was gestuurd, ging met haar surfriden, leefde een week met haar samen, gaf haar een afscheidskus op de *Moana Loa*, nam wat rust en ging dan weer naar het volgende schip. Soms keek hij met bewondering naar Johnny Pupali die negenenveertig jaar oud was en die de wahines nog altijd gaf—wat hij noemde—: ‘dr. Pupali’s surfridingkuur tegen verdriet.’ Op een middag vroeg hij Pupali hoe hij zo verbazingwekkend energiek bleef, en de nestor van de strandjongens verklaarde: ‘Een man heeft energie voor vier dingen: eten, drinken, surfriding en de liefde bedrijven. Maar op een gegeven moment heeft hij nog maar energie voor twee dingen. Voor mij zijn dat surfriding en de liefde bedrijven.’ ‘Word je nooit moe?’ vroeg Kelly. ‘Van surfriding? Nee. Ik zal wel doodgaan op een aanrollende golf. Van wahines? Om je de waarheid te zeggen, Kelly, wil ik soms tot tien minuten na het vertrek van de *Moana Loa* geen wahine meer zien, maar wanneer de volgende dag weer een ander schip zijn fluit laat horen, nu jongen, dan sta ik al weer klaar om ze een beurt te geven.’ In de weken dat Kelly geen meisje had, vond hij het echt leuk over het strand te slenteren met Florsheim, een grote, nonchalante vent die een eigen manier van kleden had. Hij droeg een enorme, flodderige korte broek die eruit zag als een onderbroek en die een centimeter of vijf tot over zijn knieën reikte, een tentachtig aloha hemd dat hij met de uiteinden om zijn middel bond waardoor er een decimeter van zijn buik te zien was, Japanse sandalen met een riempje tussen de tenen, en een hoedje van kokosvezel met een smalle rand en twee lange stengels die omhoog staken en aan één kant over hingen. Florsheim zag er altijd slordig uit totdat hij zijn kleren uitgooiden en in zijn strakke zwembroek stond. Dan zag hij er uit als een heidense god: groot, bruin, met lang haar tot over zijn oren en een krans van geurig melia boven zijn wenkbrauwen. Ook de meest veeleisende vrouwen van het vasteland genoten van die gedaanteverandering en hielden

ervan naast hem in het zand te liggen terwijl ze met hun roodgelakte nagels zijn zwellende spieren aftastten. Kelly had het liefst Florsheim als gezelschap, omdat de grote strandjongen kon zingen met de vreemde kopstem waar de mensen op de eilanden zo van hielden. Samen vormden zij een begaafd stel want Kelly had een mooie bariton. Hij was ook zeer bedreven in het bespelen van de typisch Hawaïaanse gitaar. De snaren waren zo gestemd dat op de gitaar zowel een vloeiende melodie als een staccatoakkoord te spelen was. Veel mensen beschouwden de gitaar van Kelly echt als de stem van de eilanden, want wanneer hij in vorm was, gaf hij zijn muziek iets aangrijpends en lieflijks dat niemand anders kon nadoen. De melodieën waren snel en vol beweging als een eilandvogel, maar de akkoorden waren traag en zwaar zoals het donderen van de golven. Als de strandjongens niets te doen hadden, riepen zij dikwijls: 'Toe Kelly, speel nog eens op je gitaar.' Hij was hun troubadour, maar voor vreemden speelde hij zelden. 'Ik heb geen zin tijd aan haoles te verspillen,' gromde hij. 'Die hebben geen verstand van gitaar.' Een ander tijdverdrijf waar hij en Florsheim van hielden was sakura, een raar Japans kaartspel dat gespeeld wordt met kleine zwarte kaarten uit een houten doos met een plaatje van kersenbloesem op het deksel. Elke strandjongen werd als de held van de dag beschouwd als hij genoeg geld bijeen kon schrapen om een nieuwe doos sakurakaarten te kopen en tijdens de lange, hete dagen zat de groep onder kokosparasols het rare spel te spelen. Er mocht geen ander bij, en als iemand geen sakura kon spelen, kon hij geen strandjongen worden. Natuurlijk moest hij ook het verbasterde Engels kunnen spreken zoals Kelly dat deed op een middag toen hij in het restaurantje op de hoek protesteerde tegen de prijs van een biefstuk. 'Da's veels te duur, ditte is geen vijftig cente waard.' zei hij peinzend. 'Kelly, waar hejje 't over?' vroeg Florsheim traag. 'Ben je niet lekker, idioot? Ditte is toch veels te duur,' gromde Kelly terwijl hij met zijn

rechterhand een gebaar maakte alsof hij iets hakte. ‘Ze doen gewoon niks méér als vlees een beetje hakken, weet je wel?’ ‘Oh,’ zong Florsheim begrijpend. ‘Hejje ‘t daarover? Ja, da’s ook veels te duur. Vijftig cente is ook veels te veel, verdomme.’ En daarna gingen ze over op andere, even belangrijke gespreksonderwerpen. Toen Kelly de Amerikaanse meisjes beter leerde kennen, kreeg hij medelijden met hen. Steeds weer vertelden ze hem hoe ongelukkig hun leven was geweest toen ze nog bij hun haole mannen waren, hoe weinig belangstelling die voor hen hadden gehad en hoe onbevredigend hun seksuele relatie was geweest. Dat laatste verbaasde Kelly altijd want als de meisjes bij hem waren, dachten ze aan weinig anders. Als er op de wereld vrouwen waren die in bed beter waren dan de wahines die met de *Moana Loa* naar Hawaï overkwamen, dan moesten die, zo dacht hij, werkelijk tijgerinnen zijn. Op een dag zei hij tegen Florsheim: ‘Kan een wahine nog beter zijn dan de wahines die we hier krijgen? Wat denk jij dat er met die haole mannen aan de hand is?’ In 1947 kreeg hij ten dele een antwoord op zijn vraag omdat Florsheim met een van zijn jonge gescheiden vrouwen trouwde, een meisje dat veel geld had en dat hem een Chevrolet cabriolet gaf. Zolang zij op Hawaï bleven liep alles vrij goed, maar na drie maanden New York liep het uit op een fiasco en Florsheim kwam alleen terug om opnieuw strandjongen te worden. Op een dag, toen er wéinig te doen was, vertelde hij zijn collega’s: ‘Dat soort wahine is net twee verschillende mensen. Hier bij surfriding zijn ze ontspannen, ze neuken tegen de klippen op, ‘t kan ze geen moer schelen. Hier gooi ik mijn wahine in de ouwe kar en we gaan toeren.’ Hij deed net of hij een auto bestuurde. ‘Dan hebben we ‘t best.’ ‘Maar wat is er nu eigenlijk gebeurd?’ vroeg Kelly. ‘Dat zal ik je vertellen, Kelly,’ zei Florsheim lijsig. ‘Ze neemt me mee naar New York. Ze houdt niet van mijn manier van me te kleden, niet van de manier waarop ik praat enzo. Ze houdt

verdomme nergens van, denk ik. Geeft me de hele tijd om m'n lazer. Geen tijd meer 's middags, als het het lekkerste is naar bed te gaan. Dus na een tijdje zegt ze tegen me: "Florsheim, je moet naar de avondschoon gaan om haole te leren praten en geen kanaka meer." En ik zeg tegen d'r: "Loop naar de pomp. Ik pak het vliegtuig naar Hawaï." En zij zegt tegen me: "Hoe denk je aan het geld daarvoor te komen?" En ik zeg tegen d'r: "Die zevenhonderd dollar pik ik van jou." En zij zegt: "Rotzak, smerig varken!" En wat ik toen gezegd heb, wil ik niet herhalen.' 'Worden die wahines zo?' zei Johnny Pupali peinzend. 'Daarom zeg ik jullie altijd, jongens: "Neuk ze, maar trouw nooit met ze."' 'Florsheim mijmerde: 'Hier lijken ze goeie wahines, maar thuis zijn ze veel anders.' 'Jij houdt je dus maar bij je Chevrolet?' vroeg Kelly. 'Ja,' zei Florsheim en hij voegde eraan toe: 'Ik heb niet half meer zo met die wahines te doen als vroeger.' De heerlijke tijd duurde voort. Kelly ontdekte wat de oudere strandjongens al lang wisten: de beste wahines van allemaal kwamen diep uit het Zuiden. Zij waren vriendelijker, aardiger en opvallend veel amoreuzer. Zij schenen gefascineerd door Kelly's donkerbruine lichaam, en drie keer bleef Kelly dagen achtereen op een hotelkamer met zo'n verrukkelijk meisje uit het Zuiden zonder ook maar de kamer af te komen en dikwijls zonder zich aan te kleden. Bij de maaltijden bond hij een kleine handdoek om zijn middel—hij bond de uiteinden aan elkaar vast als een sarong—en de wahine uit Montgomery, Atlanta of Birmingham keek bewonderend naar hem als hij op de divan rondhing. Eens zei zo'n meisje tegen hem: 'Je lijkt verschrikkelijk veel op een neger, Kelly, en toch ben je dat niet. Dat is fascinerend.' 'Hawaïanen hebben een ontzettende hekel aan negers,' zei Kelly, en ze haalde verlicht adem. 'Hoe kom je aan de kost?' vroeg zij zachtjes; zij kwam naast hem liggen nadat ze het eten opzij had geschoven. 'Als ik jou surfriding leer, wordt dat betaald.' 'Word jij betaald voor wat je op die plank doet?'

vroeg ze verbaasd. ‘Kijk jij dan niet naar je rekening? De administratie zet het erop.’ ‘Krijg jij betaald ... voor dagen als deze?’ ‘De administratie zet het erop. Volgens de regels moet ik je wat leren.’ ‘Dat doe je ook,’ zei ze zachtjes en toen dutten ze weer in. Na verloop van tijd raakten de meisjes met wie hij geslapen had in zijn herinnering door elkaar, want de een stuurde een ander en die weer een ander, maar altijd leken ze weer hetzelfde meisje, een die hij voor het eerst in de oorlog ontmoet had. Een paar waren er echter die hij zich altijd bleef herinneren. Een jonge weduwe uit Baton Rouge was eens naar de eilanden gevlogen. Toen hij haar zag, schatte hij: ‘Deze wahine drie avonden, misschien vier.’ Hij had haar onderschat want de jonge vrouw was zo verdrietig dat ze geen man wilde zien, maar toen ze in haar hut stonden aan boord van de voor vertrek gereed liggende *Moana Loa*, zei zij met haar zachte, zuidelijke tongval: ‘Op de wereld ben je zo verduiveld eenzaam, Kelly.’ ‘Dat komt omdat je de man verloren hebt van wie je hield,’ zei hij. ‘Ik heb nooit van Charley gehouden,’ bekende zij, en snoot haar neus. ‘Maar hij was een fijne vent, een goed mens, en de wereld is erop achteruit gegaan nu hij weg is.’ ‘Wat ga je nu doen?’ vroeg hij, met een arm op de rand van het bed leunend. ‘Ik weet het niet,’ zei ze. ‘Hoe oud ben je, Kelly?’

‘Ik, tweeëntwintig, verleden week.’ ‘Jij hebt je leven nog voor je, Kelly. Dat moet heerlijk zijn. Maar houd jezelf niet voor de gek, Kelly. Op de wereld ben je erg eenzaam.’ ‘Mensen komen, mensen gaan,’ zei hij filosofisch. ‘Maar als er een goed mens komt, vergeet die dan niet. Ik denk dat de fluit direct zal gaan en ik vraag me af of ik iets mag doen voordat je weggaat.’ ‘Wat dan?’ vroeg hij wantrouwig. ‘Mag ik je een afscheidskus geven? Je bent zo aardig en zo begrijpend geweest.’ Ze wilde nog iets zeggen maar ze barstte in tranen uit en drukte haar mooie, blanke gezicht tegen het zijne. ‘Je bent zo’n verduiveld fijn mens,’ fluisterde ze. ‘Het meest in de

wereld heb ik iemand als jij nodig.’ Ze beet op haar lippen en slikte haar tranen weg, duwde hem naar de deur en zei: ‘Kelly, kun je ook maar enigszins begrijpen hoe vurig een vrouw als ik bid dat het een sterke jongeman als jou goed zal gaan? Ik zou willen dat de hemel kon opengaan en zijn zegen over je uitstorten. Kelly, maak iets van je leven. Maak er geen puinhoop van: jij bent een van de mensen die Jezus liefheeft.’ En ze stuurde hem weg. Hij dacht dikwijls na over haar woorden als de golven uitrolden en hij vroeg zich af hoe een man het moest aanleggen iets van zijn leven te maken. Hij had de indruk dat ‘iets van je leven maken’ niet betekende dat je een oude dekhengst werd zoals Johnny Pupali, hoe leuk het ook was, en ook niet dat je je tijd verspilde aan een haole vrouw zoals Florsheim had gedaan. Maar het enige dat hij kon was in de zon liggen, gitaar en sakura spelen, en wahines surfriding leren. Voorlopig moest dat maar volstaan. Eind 1947 kwam er echter een nachtclubzangeres uit New York naar de eilanden—ze bleek een twee avonden wahine—en zij had zo’n geweldig plezier in Kelly dat zij op een avond uitriep: ‘Lieve hemel, ze moesten een monument voor jou oprichten, strandjongen.’ Ze was woedend toen ze hoorde dat het populaire liedje ‘De rollende golf een melodietje was dat Kelly aan het strand gecomponeerd had en dat hij het gespeeld had voor wie het maar wilde. Een musicus van het vasteland had er zich op gestort, er een paar professionele draaien aan toegevoegd en er veel geld mee verdiend. ‘Je zou de smeerlap moeten aanklagen!’ riep ze. Later testte ze Kelly’s stem en die vond ze goed. ‘Morgenavond, Kelly Kanakoa, zing je met mij. In de eetzaal van *De Lagune*.’ ‘Ik hou niet van zingen,’ protesteerde Kelly, maar zij vroeg: ‘Hoe is dat leuke melodietje ook weer dat jij en de jongen met die kopstem op jullie ukelele speelden?’ ‘Je bedoelt dat Hawaïaanse bruidsliedje?’ vroeg hij. ‘Dat waarbij jij laag begint en hij hoog invalt.’ Kelly begon ‘Ke Kali Ne Au’ te zingen, het

belangrijkste van alle Hawaïaanse liederen, een heerlijk, aangrijpend beeld van de ziel van de eilanden. Hij droeg een handdoek van *De Lagune* als een sarong en een Chinese roos in zijn haar, en toen hij daar stond te zingen, besepte het meisje uit de nachtclub ten volle wat hij waard was en riep: ‘Kelly, geen mens kan je weerstaan.’ Na een dag oefenen—want het meisje was een echte beroepszangeres en leerde hem snel wat hij doen moest—kwam Kelly Kanakoa, gekleed in een rood-witte sarong, met een van de hangers van walvstand van zijn moeder aan een zilveren kettinkje om zijn hals en met een bloem in zijn haar, op het podium in *De Lagune* en begon hij te zingen met de stem die op de eilanden beroemd zou worden. Het bruidslied was in zoverre uitzonderlijk dat het een prachtige mogelijkheid bood voor een baritonsolo en een hoge, dromerige melodie gaf voor een sopraan. Het was een echt lied, Schubert of Hugo Wolf waardig, en hoewel de luisteraars van die avond in *De Lagune* het al dikwijls hadden horen zingen door warrige baritons en nog ergere sopranen, hadden ze nooit de volle majesteit van de lyrische expressie ervan gehoord. Kelly was een verliefde man, een gespierde, bronzen god; het slanke, blonde meisje uit New York was in alle opzichten zijn tegenpool. Het was een gedenkwaardige avond en aan het eind ervan riep de zangeres naar Kelly toen hij bij haar onder de douche stond: ‘Wil je niet met me mee naar New York?’ ‘Ik wil niet van het eiland weg,’ riep hij terug. ‘Je hoeft niet met me te trouwen,’ zei ze, omdat zij nog eerder dan hij in de gaten had waarvoor hij bang was. ‘Alleen maar zingen.’ ‘Ik hoor op het strand. Wij kunnen samen zingen,’ zei hij. En hoewel ze het hem nog verschillende malen vroeg als ze in bed lagen, bleef hij er bij dat zijn plaats op Hawaï was. ‘Kijk maar wat er met Florsheim is gebeurd,’ zei hij telkens. ‘Nu ja,’ zei ze toen zij zich aankleedde op de dag waarop haar vliegtuig vertrok, ‘we hebben elkaar in een paar dagen een hoop geleerd.’ ‘Daar heb je gelijk in,’ gaf Kelly toe. ‘Blijf je

met zingen doorgaan?’ vroeg zij. ‘Beetje zingen, beetje surfen.’ ‘Dat surfen moet je niet opgeven,’ zei ze spottend, ‘daar ben je echt goed in.’ ‘Wat dacht je, deze kanaka denkt er niet aan dat te laten varen,’ lachte Kelly. ‘Ik weet wel zeker dat je dat niet doet,’ kaatste zij terug. Haar huid was koperkleurig en haar haar was donker aan de wortels, maar ze was gewoon een fijne kameraad en Kelly mocht haar graag. ‘Ik kan niet mee naar het vliegveld,’ zei hij verontschuldigend. ‘Je hebt hier goed voor gezorgd,’ zei ze en klopte op het bed, ‘en daar komt het op aan.’

Toen het toerisme begin 1948 flink in omvang begon toe te nemen, kreeg Kelly een telegram van een wahine uit Boston die Rennie heette, maar hij kon zich niet meer herinneren wie zij was. Het telegram luidde: ‘KOM OP MOANA LOA NAAR MW DALE HENDERSON.’ En toen het schip binnenliep, stond Florsheim op blote voeten naar de mensen aan de reling te staren en vroeg: ‘Wie is jouw wahine, Kelly?’ ‘Misschien die daar,’ wees hij schouderophalend. ‘Denk je dat die op haar rug gaat liggen?’ vroeg Florsheim, en hij keek goedkeurend naar de slanke, keurig geklede jonge vrouw die begin dertig leek. ‘Ze ziet eruit als twee avonden, misschien vier,’ schatte Kelly, want hij had ontdekt dat vrouwen die opvallend veel zorg aan hun uiterlijk besteedden, dikwijls moeizamer het bed in te krijgen waren dan hun zusters die de wereld schenen toe te roepen: ‘Hier ben ik, wind doorwaaid en gelukkig.’ Kelly, die net als de andere strandjongens het recht had aan boord van de *Moana Loa* te gaan voordat de passagiers aan land mochten, baande zich een weg over het overvolle dek en tikte mevrouw Henderson op de arm. Zij draaide zich om en lachte hem ter begroeting onbekommerd toe. Toen hij haar een hand gaf, vroeg hij: ‘Heet je Dale of zoiets? Er wordt tegenwoordig zo met namen gegoocheld—en zeker met

vrouwennamen.’ ‘Mijn naam is mevrouw Henderson, Elinor Henderson,’ antwoordde zij op de pittige, zelfbewuste manier van iemand uit New England. ‘Ik kom uit Boston.’ Het lag Kelly op de lippen om te vragen: ‘Wie is die wahine Rennie die me dat telegram gestuurd heeft? Ik herinner mij niemand uit Boston.’ Maar hij zei niets. Eén regel had hij in het strandjongensvak geleerd: noem nooit de naam van de ene vrouw tegenover een ander. Hoewel de meeste van zijn klanten op aanbeveling van anderen, soms van heel goede vriendinnen kwamen, sprak hij daar nooit over. Hij piekerde zich suf maar hij kon zich niet herinneren wie Rennie was en hij zei niets over haar telegram. Maar mevrouw Henderson wel. ‘Een klasgenote van me van Smith ...’ ‘Dat klinkt niet als een wahineschool, Smith.’ ‘Rennie Blackwell; ze zei me dat ik je zeker moest zien te vinden.’ Kelly trok snel een gezicht alsof hij heel goed wist wie Rennie Blackwell was en mevrouw Henderson dacht precies even snel: ‘Ze heeft het me gezegd: hij herinnert zich zelfs mijn naam niet.’ En met een pervers genoegen voegde ze eraan toe: ‘Rennie was het meisje uit Tulsa.’ Kelly kon haar nog niet plaatsen tussen de naamloze meisjes die zijn leven bevolkten en nu merkte hij dat mevrouw Henderson een spelletje met hem speelde. Daarom verviel hij in het meest barbaarse dialect dat hij kende en sloeg zich met de hand tegen het hoofd. ‘Soms weet ik ze allemaal nog. Maar die wahine Rennie herinner ik me niet.’ Mevrouw Henderson glimlachte en zei: ‘Maar zij herinnert zich jou wél, Kelly.’ De zelfverzekerdheid van deze vrouw prikkelde hem en hij zei: ‘Over een jaar zeg ik misschien tegen Florsheim: “Hier is een telegram van Elinor Henderson. Wie was die wahine ook alweer?” Florsheim weet het niet meer, ik weet het niet meer.’ ‘Wie is Florsheim?’ vroeg Elinor. ‘Die aardige strandjongen naast die grote wahine,’ zei Kelly. Mevrouw Henderson lachte vrolijk en zei: ‘Rennie heeft me verteld dat jij de beste strandjongen bent van allemaal, maar je moet me

één ding beloven.’ ‘En dat is?’ ‘Je wordt vriendelijk verzocht geen dialect meer tegen me te spreken. Ik durf te wedden dat je met lof geslaagd bent op Hewlett Hall. Waarschijnlijk spreek je beter Engels dan ik.’ Zij glimlachte vriendelijk en vroeg: ‘Geef je me de lei niet?’ ‘Ik durf je niet te kussen,’ lachte hij en hij overhandigde haar de bloemen, maar Florsheim zag dat en rende protesterend op hen toe: ‘Jezus Christus! Geeft een kanaka een wahine bloemen zoals ze in New York doen?’ Hij pakte de lei, gooide die over Elinors hoofd en kustte haar vurig. ‘Florsheim is in New York geweest,’ schertste Kelly. ‘Hij weet hoe een Hawaïaan moet optreden.’ ‘Florsheim? In New York?’ zei mevrouw Henderson nadenkend en ze keek de grote strandjongen met het lange haar en met de krans van meliabladeren om onderzoekend aan. ‘Ik durf wedden dat hij de stad behoorlijk op stelten heeft gezet.’ ‘Hij was getrouwd met een rijk meisje,’ legde Kelly uit. ‘Hij bleef drie maanden bij haar en kwam toen terug. Hij hield er een Chevrolet cabriolet aan over. We rijden er nu mee naar het hotel.’ Op dat ogenblik dook het meisje van Florsheim uit Kansas City plotseling op; ze was met leis beladen en had zich rijkelijk met oogschaduw bewerkt. Ze giechelde: ‘Hemel, wat een goddelijke mannen.’ Ze betastte Florsheims donkerbruine arm, voelde bewonderend zijn spieren en vroeg: ‘Heb je een man met die vuist wel eens een klap gegeven, Florsheim?’ ‘Nooit,’ antwoordde de strandjongen, ‘alleen vrouwen.’ Zijn meisje lachte uitbundig; en toen de bagage in de Chevrolet gestouwd was, gingen de beide paren op weg naar *De Lagune*. Toen Florsheim de Koningsstraat indraaide en langs de oude zendelingenhuizen reed, vroeg Elinor Henderson plotseling of hij wilde stoppen. Zij bekeek de historische gebouwen aandachtig en zei tenslotte: ‘Mijn over-overgrootmoeder werd in dat huis geboren. Van oorsprong ben ik een Quigley.’ ‘Nooit van gehoord,’ zei Kelly eerlijk. ‘Ze bleven hier ook niet lang. Maar

ik ben met een levensbeschrijving van de leden van de familie bezig ... voor mijn dissertatie. Ik geef namelijk les op Smith.’ ‘Is jij zo’n vrouw die een boek schrijft?’ vroeg Florsheim toen hij weer wegreed. ‘Zeg hem eens dat hij geen dialect praat,’ vroeg Elinor. ‘Hij kan niet anders,’ lachte Kelly. ‘Ik vind dat dialect juist ontzettend leuk,’ zei het meisje op de voorbank, en Kelly dacht: ‘Het ziet ernaar uit dat ik op z’n best een vier-avonder heb opgepikt en misschien wel helemaal niet, maar die brave Florsheim moet wel opletten dat hij niet straks al in de hal met die griet ligt te wippen.’ Kelly’s vermoeden ten aanzien van Elinor Henderson bleek juist, want ze was geen vier- en zelfs geen zes-avonder. Ze vond surfriding heerlijk en voelde zich veilig in Kelly’s armen, maar dat was dan ook alles. Op een avond leende Kelly de cabriolet van Florsheim—want het meisje uit Kansas had gewoon gezegd: ‘Waarom gaan rijden als je in bed zoveel plezier kunt hebben?’—en reed naar Kaap Koko waar ze in het donker zaten te praten. ‘Hier op de eilanden noemen we zo’n tochtje: “Naar de duikbootwedstrijden kijken,”’ legde hij uit. ‘Grappig,’ vond ze. ‘Hoe gaat het met de levensbeschrijving?’ vroeg hij. ‘Ik ben helemaal in de war,’ bekende ze. ‘Gaat het niet goed?’ ‘Ik ben helaas in de verleiding gekomen die voorlopig aan de kant te schuiven, Kelly.’ ‘Waarom?’ Het bleef lang stil in het donker toen de late maan opkwam uit zee in de altijd geheimzinnige tropen. Langs het strand stond een palmboom naar het water gebogen; de nacht lag als een zware, drukkende last op de wereld. Plotseling wendde Elinor zich tot Kelly en greep hem bij de hand. ‘Ik word gek van het verlangen over jou te schrijven, Kelly,’ zei ze. De strandjongen was stomverbaasd. ‘Over mij?!’ riep hij uit. ‘Wat valt er over mij te schrijven?’ Helder en snel, zonder hem de kans te geven haar in de rede te vallen, zei ze: ‘Ik ben door Hawaï betoverd sinds ik het geheime dagboek van mijn over-over-overgrootvader gelezen heb. Hij is hier maar zeven jaar gebleven. Hij hield het

niet langer uit. En toen hij terugkwam in Boston, schreef hij heel eerlijk op waarvoor hij bang was. Ik zie nog zijn lieve, oude handschrift: “Ik zal schrijven alsof God over mijn schouder meekijkt, want aangezien Hij dit heeft verordend, moet Hij het ook begrijpen.” ‘ ‘Wat schreef hij dan?’ vroeg Kelly. ‘Hij zei dat wij christenen de eilanden waren binnengedrongen met de goede God, maar met een verkeerde waardenschaal. Hij was ervan overtuigd dat onze God de eilanden had gered, maar dat onze ideeën ze te gronde hadden gericht. Vooral de Hawaïanen. En ergens, Kelly, schreef hij een profetische passage over de Hawaïaan van de toekomst. Die heb ik overgeschreven. Gisteravond heb ik dat stukje nog eens overgelezen en het was een beschrijving van jou.’ ‘Een sombere profetie?’ vroeg Kelly. ‘De Hawaïaan is gedoemd jaar na jaar achteruit te gaan, misdeeld, verstrooid en verward te raken. Dat schreef de oude man. Hij moet jou in gedachten voor zich hebben gezien, Kelly.’ Kelly werd die avond drieëntwintig jaar, en hij beseftte dat hij in Elinor Henderson een heel ander soort vrouw had. Ze was eenendertig, vermoedde hij, eerlijk en erg aantrekkelijk. Haar haar was strak achterover gekamd en haar blanke kin had zowel iets krachtigs als iets uitnodigends. Hij legde zijn linkerhand onder haar kin en bracht die langzaam dicht bij de zijne. Er was maanlicht genoeg om haar ogen te kunnen zien en hij werd geboeid door de rustige zelfverzekerdheid ervan zodat de afstammelingen van de zendelingen en de misdeelde Hawaïaan elkaar lang aankeken. Tenslotte liet hij zijn hand zakken en liet hij haar kin los. Toen nam ze echter zijn stevige gezicht in haar zachte, blanke handen en bracht zijn hoofd naar het hare, kuste hem en zei: ‘Ik ben de oude zendelingen vergeten, Kelly. Wanneer ik begin te schrijven, zie ik alleen jou. Weet je hoe ik mijn nieuwe levensbeschrijving wil noemen? *De Misdeelden.*’ Lang zaten ze te praten terwijl er ondertussen andere auto’s naar de duikbootwedstrijden kwamen kijken en weer

verdwenen. Elinor vroeg Kelly op de man af: ‘Noem jij dit leven, Kelly? Met de ene neurotische gescheiden vrouw na de andere naar bed gaan?’ ‘Wie heeft je dat verteld?’ ‘Ik zie Florsheim toch.’ ‘Ik ben Florsheim niet.’ ‘Dat heeft Rennie Blackwell me niet verteld.’ ‘Wat vertelde ze je dan wel?’ vroeg Kelly. ‘Ze zei dat het de enige goede week van haar leven is geweest.’ ‘Wie was dat ook weer?’ vroeg hij nu eerlijk. ‘Ik weet dat je je haar niet meer herinnert. Zij was het meisje die haar hutgenote op de *Moana Loa* vroeg ...’ ‘Natuurlijk! Kijk eens, ik hoef me er niet voor te schamen als ik met een meisje als zij naar bed ga,’ hield Kelly vol. ‘Denk jij dat Florsheim zal trouwen met dat meisje uit Kansas City?’ vroeg Elinor. ‘Zij zal haar uiterste best doen hem zover te krijgen,’ lachte Kelly. ‘Hij blijft een maand of vier, vijf, bij haar en komt dan terug met een Buick.’ ‘Waarom heb jij dat nooit geprobeerd?’ viste Elinor. ‘Ik heb geen geld nodig. Ik zing wat, speel wat gitaar, verdien wat geld door meisjes als jij les te geven. En als ik een cabriolet nodig heb, kan ik er altijd wel een krijgen.’ ‘Noem je dat leven?’ vroeg Elinor. Kelly dacht lang na en vroeg toen: ‘Op grond waarvan denk je dat je een boek kunt schrijven?’ ‘Ik kan alles waar ik mijn zinnen op heb gezet,’ antwoordde Elinor. ‘Hoe komt het dat je gescheiden bent?’ ‘Dat ben ik niet.’ ‘Is je man dood?’ ‘Een van de besten, Kelly. Een van de mannen voor wie God speciaal zorgt.’ ‘Is hij in de oorlog gesneuveld?’ ‘Overladen met onderscheidingen. Jack zou jou aardig gevonden hebben, Kelly. Jullie zouden elkaar begrepen hebben. Hij wist wat geluk was. God, als de wereld eens wist wat die man van geluk af wist.’ Enige tijd zaten zij stil naast elkaar en Kelly vroeg: ‘Waarom wilde je je boek *De Misdeelden* noemen? Ik heb alles wat mijn hart begeert.’ ‘Jullie hebben je eilanden niet: de Japanners hebben ze. Jullie hebben het geld niet: de Chinezen hebben het. Jullie hebben het land niet: Het Fort heeft het. En jullie hebben je goden niet meer: daar hebben

mijn voorouders voor gezorgd. Wat heb je dan wel?’ Kelly lachte zenuwachtig. Hij wilde iets zeggen, maar hij slikte het in omdat hij wist dat het gevaarlijk was. In plaats daarvan streek hij met zijn vinger over Elinors gezicht en zei: ‘Je zou verbaasd staan als je zag wat wij Hawaïanen hebben. Echt, je zou staan te kijken.’ ‘Goed. Neem die vier knappe meisjes die de hula dansen in *De Lagune*... in die namaak cellofaan hemden. Hoe heten ze? Spreek de waarheid.’ ‘Nou, die ene met de mooie benen is Gloria Ching.’ ‘Een Chinese?’ ‘Plus misschien wat Hawaïaans bloed. Het meisje met die grote boezem, dat is Rachel Fernandez. En die heel mooie ... ik mag haar wel, behalve dat ze Japanse is ... dat is Helen Fukuda, en dat meisje achteraan is Norma Swenson.’ ‘Een Zweedse?’ ‘Plus misschien wat Hawaïaanse invloeden.’ ‘Dus wat wij de Hawaïaanse cultuur noemen bestaat eigenlijk uit een meisje dat van de Filippijnen komt, met een cellofaan hemd uit Tahiti aan, die speelt op een ukelele uit Portugal, die begeleid wordt door een elektrische gitaar uit New York en die een namaak ballade uit Hollywood zingt.’ ‘Ik ben geen namaak Hawaïaan,’ zei hij voorzichtig. ‘In de bibliotheek staat een boek over mij. Meer dan honderd generaties staan erin. En wanneer ik een Hawaïaans lied zing, komt het uit de grond van mijn hart. Je weet nog heel veel niet, Elinor.’ ‘Vertel het me dan,’ drong ze aan. ‘Nee,’ zei hij. Toen gaf hij plotseling toe aan wat hij een paar minuten tevoren gevaarlijk had gevonden. ‘Ik kan veel beter ... iets doen wat ik nog nooit gedaan heb.’ ‘Wat?’ vroeg ze. ‘Dat zul je wel zien. Trek iets aan wat niet te bloot is. Ik kom je morgen om drie uur afhalen.’ ‘Is het spannend?’ ‘Je zult het nooit vergeten.’

De volgende dag reed hij om drie uur in een geleende auto naar *De Lagune* en wachtte geduldig op de inrit tot ze tevoorschijn kwam. Toen ze in de Pontiac stapte, keurig en fris

in een witte jurk, reed hij in de richting van de bergen landinwaarts totdat hij bij een hoog houten hek kwam waarachter kokospalmen zich verhieven in al hun lelijke majesteit. Hij reed langs het hek totdat hij bij een haveloos hek kwam dat hij opende, door er met de neus van de auto tegenaan te rijden. Toen hij het terrein op was, reed hij de auto handig achteruit tegen het hek aan en sloot het zo. Toen gaf hij vol gas, liet de banden in de gravel rondtollen en reed naar een schaduwrijk, door palmen beschut, verweerd oud houten huis van drie verdiepingen met puntgevels, grote veranda's, houtsnijwerk en glas-in-loodramen. 'Hier woon ik,' zei hij eenvoudig. 'Hier is nog nooit een meisje geweest.' Hij drukte op de toeter en in de gammele gaasdeur verscheen een geweldige vrouw, een meter vijftientig lang en bijna zo breed als de deur. Ze had zilvergrijs haar, een statige gestalte en als ze lachte, vulde een grote, bruine glimlach haar levendig gezicht 'Ben jij het, Kelolo?' vroeg zij met een welluidende stem die een enigszins New Englands accent verried. 'Hallo moeder. Schrik niet! 'k Heb een haole wahine meegebracht.' Om zijn moeder niet te laten merken dat hij zich aan deze vrouw had aangepast, verviel Kelly in zijn afgrijselijkste dialect. Zijn moeder kwam uit de deuropening naar voren, wandelde statig naar de rand van het bordes en stak haar hand uit: 'We zijn erg blij u hier welkom te mogen heten.' 'Moeder, deze wahine is Elinor Henderson van Smith. Dit is mijn moeder.' De verzorgde vrouw uit Boston en de grote Hawaïaanse gaven elkaar een hand, vol ontzag voor elkaar. En de laatste zei met haar zachte stem: 'Ik ben Malama Kanakoa en jij bent de eerste haole vriendin van Kelolo die hij mee naar huis neemt. Jij moet heel bijzonder zijn.' 'Hé moeder, kijk uit!' waarschuwde Kelly. 'We zijn niet verliefd op mekaar. Deze wahine is meer dan acht jaar ouder als ik. Zij heeft betere lui in Boston.' 'Maar ze is heel bijzonder,' hield Malama vol. 'Veel te bijzonder! Zij heeft hersens, veels te goed.' Alle drie

lachten ze en ze voelden zich intuïtief bij elkaar op hun gemak. Kelly droeg daartoe bij door te vertellen: ‘Moeder, deze wahine stamt van oude zendelingenfamilie Quigley. Mij zegt die familie niets, maar misschien u wel.’ ‘Immanuel Quigley!’ riep Malama en ze greep haar bezoekerster bij beide handen. ‘Hij was de beste zending. Hij was de enige die van de Hawaïanen hield. Alleen bleef hij maar kort.’ ‘Ik denk dat hij alle liefde die hij voor Hawaï koesterde op zijn kinderen heeft overgedragen en dat ik die geërfd heb.’ zei Elinor. Ze zag dat zij in een negentiende-eeuwse salon waren binnengegaan, compleet met een kroonluchter, een rij kristallen doosjes, een orgel, een Steinway piano en een bruine mezzotint van Rafaels ‘Maria-ten-hemel-opneming’ in een zware bewerkte lijst. Het plafond was enorm hoog, wat de kamer onverwacht koel maakte, maar Elinors aandacht werd hiervan afgeleid en getrokken door een voorwerp dat in een omgekeerde glazen schaal hing met een mahoniehouten voet. ‘Wat is dat?’ riep ze. ‘Dat is een walvistan,’ vertelde Malama, ‘in de vorm van een haak.’ ‘Maar waar hangt hij aan?’ vroeg zij. ‘Aan mensenhaar,’ zei Kelly. Malama mengde zich in het gesprek, tilde de glazen stolp op en overhandigde haar bezoekerster het kostbare relikwie. ‘Mijn voorvader, de koning van Kona, droeg dit toen hij vocht als generaal van Kamehameha. Later droeg hij het toen het eerste schip met zendingen op Lahaina aanlegde. Ik denk dat elke haar van dit enorme koord komt van het hoofd van iemand die mijn familie dierbaar was.’ Zij zette de stolp weer terug. Toen zei ze: ‘Kelly, terwijl jij mevrouw Henderson laat zien waarom wij dit “het moeras” noemen, ga ik thee zetten. Ik zie al een paar van de dames komen.’ Daarom nam Kelly Elinor mee naar de achterkant van het huis, via een keuken waar eens tweehonderd diners voor koning Kalakaua waren klaargemaakt, en spoedig bevonden zij zich in een sprookjesland van bomen en bloemen langs een met biezen omzoomd, moerassig water waarvan het oppervlak

met lelies bedekt was. Met enige ironie—nu hij weer met Elinor alleen was, sprak hij niet meer in dialect—zei Kelly: ‘Dit is het enige stuk grond dat de haoles niet hebben genomen. Nu is het twee miljoen dollar waard. Maar moeder zorgt natuurlijk voor zo’n honderd arme Hawaïanen en zit tot haar nek in de schulden.’ Voor Elinor was dit een aangrijpend beeld van verval van het oude. En terwijl rood-gevekte vogels over het moeras scheerden en de toppen van het wuivend riet raakten, zag zij het motief van haar biografie helemaal voor zich. ‘Jullie zijn echt *De Misdeelden*,’ zei ze peinzend; de werkelijkheid en haar visie daarop versmolten. ‘Nee, ik denk dat je het mis hebt,’ protesteerde Kelly. ‘Dit is de ommuurde tuin die iedere Hawaïaan kent, want hij draagt er een in zijn eigen hart. Hier komt geen mens binnen.’ ‘Dan kijkje dus neer op de haole meisjes met wie je naar bed gaat?’ vroeg zij. ‘O nee! Naar bed gaan is leuk, Elinor. Dat heeft niets te maken met waar we nu over praten.’ ‘Je hebt gelijk, neem me niet kwalijk. Wat ik bedoelde was: kijkje op ze neer omdat zij haoles zijn?’ Kelly dacht hier lang over na, gooide een steentje naar een vogel in glijvlucht en zei: ‘Ik geloof niet dat ik daar “ja” op kan zeggen. Ik ben niet zo onverdraagzaam als de zendelingen waren.’ ‘Immanuel Quigley zei bijna hetzelfde.’ ‘Ik denk dat ik de oude Quigley wel gemogen zou hebben,’ zei Kelly. ‘Hij was jong toen hij hier werkte. Tot op hoge leeftijd woonde hij in Ohio. Hij was een zeer gevoelig man.’ ‘Moeder is waarschijnlijk nu wel klaar,’ merkte Kelly op. Hij ging Elinor vóór vanaf het moeras terug naar de ruime salon waar vier enorme Hawaïaanse vrouwen, met grijs haar en statig van postuur wachtten. ‘Dit is mevrouw Leon Choy,’ zei Malama zacht. ‘En dit is mevrouw Hideo Fukuda.’ ‘‘Heb ik uw knappe dochter in *De Lagune* zien dansen?’ informeerde Elinor. ‘Ja,’ antwoordde de grote vrouw en stralend van genoegen boog zij even. ‘Helen is dol op dansen, net als ik toen ik jonger was.’ ‘En dit is mevrouw Liliha Mendonca,’ ging Malama verder.

‘Haar man was de eigenaar van het taxibedrijf. En dit arme dwergje is mevrouw Jesus Rodriques,’ lachte Malama. Mevrouw Rodriques was slechts ruim een meter zeventig lang en woog nog geen zesentachtig kilo. ‘Ik heb de dames verteld dat mevrouw Henderson afstamt van die goede, oude Immanuel Quigley. Hij heeft nog altijd een warm plekje in ons hart, Elinor.’ ‘Ik sta er verbaasd over dat u niet bij de Hales of de Whipples logeert,’ zei mevrouw Mendonca. ‘Zij kwamen met hetzelfde schip als uw grootvader of wat hij van u mag zijn.’ ‘Onze families waren nooit zo erg bevriend,’ legde Elinor uit. Alle vijf Hawaïaanse vrouwen wilden daar dolgraag wat meer van weten maar ze waren te goed opgevoed om ernaar te informeren, en na een tijdje zei Malama: ‘Mevrouw Henderson wil vast graag een paar oude liederen horen.’ Na korte tijd had ze een paar ukeleles en twee gitaren gevonden. De statige Hawaïaanse vrouwen stonden liever als ze zongen. Langs een kant van de kamer vormden zij nu een fries van reuzinnen en na wat getokkel op hun instrumenten begonnen zij een aantal van de geliefdste Hawaïaanse liederen te zingen. Zij leken wel een beroepskoor, zo harmonisch klonken hun stemmen. Mevrouw Choy zong met fonkelende ogen en op een wat ondeugende manier de hoge partijen terwijl mevrouw Rodriques en mevrouw Mendonca de lage akkoorden ondersteunden die de structuur van de muziek onderbouwden. Elk lied had tientallen coupletten en als de laatste akkoorden van het ene couplet wegstierven, gaf mevrouw Fukuda met een kopstem de eerste woorden van het volgende. Zij bezat een verbazingwekkend geheugen: de andere dames zongen niet graag als zij er niet bij was, want haar op één toon aangeven van de volgende woorden vonden zij erg leuk. De duisternis viel over het moeras en de lichten werden aangestoken. De grote vrouwen bleven nog en spraken over de roemrijke dagen van weleer. Elinor luisterde gefascineerd naar hun zacht gesprek totdat Kelly plotseling zei: ‘k heb een

kanaka beloofd da'k vanavond nog wat gitaar zou spelen. De wahine en ik moeten nu weg.' Maar toen de vrouwen zagen dat hij aanstalten maakte om weg te gaan, begon mevrouw Choy als terloops de eerste klanken van het Hawaïaanse bruiloftsliedje te neuriën. Daardoor bleef Kelly bij de deur staan; en terwijl het licht van de lichter in allerlei tinten op hem viel, begon hij zachtjes de grote ode aan de liefde te zingen. Hij was uitstekend bij stem en hij benutte alle mogelijkheden ervan. Toen het moment kwam waarop hij zou moeten zwijgen, vroeg Elinor zich af wie van de vijf vrouwen de tekst van het meisje voor haar rekening zou nemen; het was Malama. Breed als een monument stond ze daar met haar zilveren haar toen ze het slepende, lyrische gedeelte van het lied hoog inzette. Daarna zongen moeder en zoon samen het meeslepende slotduet. Het was een opvallend fraaie vertolking. Toen de laatste tonen waren weggestorven, sloeg mevrouw Choy een paar akkoorden aan op haar ukelele en riep: 'Zo zou ik de hele nacht door kunnen zingen.' Toen Kelly en Elinor weer in de geleende auto zaten, zei hij: 'Dat zullen ze wel doen ook.' Elinor vroeg: 'Wat heeft jouw moeder vroeger gedaan?' 'Op warme middagen zong ze, was goed voor de Hawaïanen en gooide haar geld over de balk. Wat moest ze anders?' Elinor begon te snikken en zei na een tijdje: 'Ik ben hopeloos in de war. Ik kan zo niet terug naar het hotel.' 'Maar ik moet zingen,' zei hij koppig. 'Krijg je er geld voor?' vroeg ze tussen twee snikken door. 'Vanavond niet. Het is voor een vriend.' 'Jullie raar, onder de voet gelopen, wonderlijk volkje,' zei ze. 'Goed dan, breng me maar weg. Voor een vriend moet je alles over hebben.' Ze liet zich tegen het portier aanglijden maar viel meteen weer naast Kelly terug. 'Vertel eens, heeft die vriend, zoals je hem noemt, ooit wel eens wat voor jou gedaan?' 'Nou ... nee.' 'Zo verdoe je dus je leven met zingen? Voor niets?' 'Wie is gelukkiger?' riposteerde hij. 'Moeder of de vrouwen die jij thuis kent?'

De volgende morgen vroeg ging Elinor Henderson naar de bibliotheek en vroeg juffrouw Lucinda Whipple om ‘dat boek met de stamboom van de Kanakoa’s.’ Bij die vraag liet juffrouw Whipple niets van haar verachting blijken, maar zij keek de laatste bedgenote van Kelly onderzoekend aan; ze had namelijk gemerkt dat in de loop van een jaar minstens een stuk of zes haole vrouwen, die door hun onbekendheid met een kaartsysteem blijk gaven maar zelden in een bibliotheek te komen, bedeesd waren komen vragen naar ‘dat boek over Kelly Kanakoa.’ Juffrouw Whipple vermoedde dat het ene meisje het wellicht aan het volgende doorgaf, want ze kwamen met regelmatige tussenpozen; en als ze dan diep onder de indruk het boek terugbrachten, fluisterden ze soms: ‘Tjonge, zijn grootvader was een echte koning.’ Juffrouw Whipple gaf nooit commentaar, maar zij merkte wel dat de fantasie van zulke vrouwen niet verder ging dan een grootvader. Verder terug bleef alles duister. Dit meisje bleek echter anders. Toen zij de lange tabellen in de publikatie van het zendelingenmuseum had bestudeerd, vroeg zij juffrouw Whipple: ‘Op wiens gezag steunt dit?’ Juffrouw Whipple antwoordde: ‘Mijn grootvader, Abner Hale, heeft dit merkwaardige document opgetekend uit mondelinge overlevering van een kahuna nui op Maui. Er is veel onderzoek verricht, zowel op Tahiti als op Hawaï, en het schijnt op de meeste punten te kloppen.’ ‘Hoeveel jaar rekent u voor één generatie?’ vroeg mevrouw Henderson. ‘Eigenlijk moeten we het woordenboek volgen en elke generatie dertig jaar toemeten, maar uit wat we nu zeker weten lijkt ons in een tropisch klimaat tweeëntwintig jaar een zuiverder schatting. Bovendien zult u merken dat wat voor de stamboom als twee opeenvolgende generaties geldt, er in feite vaak slechts één is; dan volgde namelijk een broer een broer op in plaats van een zoon zijn vader. U schijnt overigens nogal wat van Hawaï af te

weten. Mag ik u vragen waarom u zich daarvoor interesseert?’

‘Ik ben de achter-achter-achterkleindochter van Immanuel Quigley,’ zei Elinor. ‘Gunst,’ zei juffrouw Whipple zenuwachtig, ‘Een Quigley is hier nooit meer geweest.’ ‘Nee,’ zei Elinor droog. ‘Zoals u weet, had mijn voorvader nogal wat moeilijkheden.’ De gedachte aan oude, bittere gebeurtenissen kon Lucinda Whipples enthousiasme niet temperen want haar belangstelling voor sibbekunde was groter dan voor wat ook; ze vroeg opgewonden: ‘Bent u zaterdag nog in Honoloeloe?’

‘Ja,’ antwoordde Elinor. ‘Gunst, dat is prachtig!’ zei juffrouw Whipple. ‘Jaarlijks wordt dan de aankomst van de zendelingen gevierd. Ik zou het zeer op prijs stellen als u met me mee zou willen gaan. Hoe bestaat het! Een Quigley!’ Ze vertelde verder dat ze heel haar leven lang elke lente de bijeenkomst had bijgewoond van de Vereniging van Zendingkinderen en dat ze steeds als de lijst werd afgelezen, zoals het behoorde, trots was opgestaan bij het noemen van John Whipple, Abner Hale en Abraham Hewlett van wie ze allemaal afstamde, en ook bij het noemen van de zijtak van Retire Janders; die was wel geen zendingeling geweest, maar had toch samen met hen daar gewerkt. ‘Maar we hebben nooit iemand gehad die kon opstaan ter ere van Quigley. Komt u als jeblijft!’ Daarom zat Elinor Henderson op een warme zaterdag in april tussen de nakomelingen van de zendelingen en zong het openingslied ‘Van Groenlands IJzige Bergen’ mee. Toen het spannende moment kwam waarop de lijst werd afgelezen van die al lang overleden eerzame mannen en vrouwen die God op de eilanden hadden gediend, raakte zij steeds opgewondener toen de afstammelingen van elk paar opstonden. ‘Abner Hale en zijn vrouw Jerusha, brik *Thetis*, 1822,’ las de secretaris voor; er klonk een geraas van stoelen die achteruit geschoven werden toen allerlei Hales opstonden terwijl de rest applaudisseerde. ‘Dr. John Whipple en zijn vrouw Amanda, brik *Thetis*, 1822,’ zei de secretaris; en uit het schuiven maakte

Elinor op dat dr. John Whipple een bijzonder vruchtbare jonge dokter moest zijn geweest want er stonden veel mensen op om hem te eren. ‘Immanuel Quigley en zijn vrouw Jeptha, brik *Thetis*, 1822,’ las de secretaris; vol hartstocht, historisch besef en verwarrende liefde tot God stond Elinor Henderson op; de eerste Quigley die dat in dit gezelschap ooit had gedaan. Het feit dat zij opstond moest bittere herinneringen wekken in de harten van de Hales, de Hewletts en de Whipples, want hoewel de onhandelbare Immanuel Quigley zijn geheime memoires die Elinor zo vernietigend had gevonden, niet had uitgegeven, was er toch genoeg van zijn ideeën uitgelekt waardoor zijn naam in de families van de zendelingen een minder prettige klank had. Aller blikken trotserend keek zijn achter-achter-achterkleindochter strak voor zich uit—toen hoorde zij de aanwezigen enthousiast klappen, wat uitgroeide tot een wild applaus. Zij bleef voor zich uitstaren want zij was niet vergevingsgezinder dan haar lastige voorvader was geweest. Zij ging weer zitten toen de secretaris somber voorlas: ‘Abraham en Urania Hewlett, brik *Thetis*, 1822.’ Weer was er luid geraas van stoelen; nu stonden er veel Hawaïanen op want Abraham had van zijn tweede vrouw Malia heel wat nakomelingen. Velen die van de zendelingen afstamden vonden het niet gepast dat deze mensen opstonden alsof zij echte afstammelingen van de godzalige Urania Hewlett waren, maar de Hawaïanen stonden nu eenmaal op en daar was niets aan te doen. Die avond zei Elinor tegen Kelly: ‘Iemand die naar Hawaï gaat, loopt een groot risico. Je weet nooit of de hartstochtelijkheid van de eilanden je niet overweldigen zal.’ ‘Denk je dat je nu genoeg weet om je biografie te schrijven?’ vroeg Kelly langs zijn neus weg. ‘Ja’ ‘En blijf je er bij die *De Misdeelden* te noemen?’ ‘Meer dan ooit.’ ‘En wie denk je dat *De Misdeelden* zijn?’ vroeg Kelly spottend. ‘Jullie. Wie anders?’ ‘Ik dacht dat je op de zendingsvereniging misschien ontdekt had dat zij de echte misdeelden zijn,’ zei hij. ‘Hoe

bedoel je dat?’ ‘Zij zijn hier gekomen om het congregationalisme te brengen, maar wij moesten van hun vorm van christendom niets hebben. De meesten van ons zijn nu katholiek of mormoon. Tegenwoordig hebben wij op de eilanden bijna evenveel boeddhisten als congregationalisten. Zij kwamen ook met een God in wie ze geloofden. Hoeveel geloven er nu nog? En zij hadden grootse ideeën. Nu hebben ze alleen nog geld.’ ‘Dat klinkt erg bitter, Kelly.’ ‘Weet je waarom de mormonen zoveel succes hebben gehad op deze eilanden? Zij zeggen eerlijk: “In de hemel zijn alleen maar blanken.” Je weet natuurlijk dat een neger in Salt Lake geen slaappleats kan krijgen. Dus zeggen zij tegen ons dat, als wij echt goed leven op aarde en Godvrezend zijn, God ons blank zal maken als we dood gaan, dat we dan naar de hemel zullen gaan en dat dan alles okido is.’ ‘Ik geloof niet dat de mormonen dat denken, Kelly,’ protesteerde ze. ‘Toch klopt het met de feiten,’ zei hij bedachtzaam, maar hij voelde zich woedend worden en hij was bang voor wat hij nu misschien zou gaan zeggen. Hij probeerde niets te zeggen maar zonder het te willen flapte hij eruit: ‘Natuurlijk, de andere christenen vertellen ons dat God alle mensen liefheeft, maar wij weten dat het flauwekul is.’ ‘Kelly!’ ‘Dat weten we! Dat weten we!’ raasde hij. ‘Het is zonneklaar. God houdt eerst van de blanke, dan van de Chinezen, dan van de Japanners en dan na een hele tijd duldt Hij de Hawaïanen nog.’ ‘Kelly, lieve jongen, als jeblieft!’ ‘Maar weet je wat onze enige troost is? Heb je enig idee? Wij weten verdomd zeker dat Hij meer van ons houdt dan van nikkers. God, wat zou ik het erg vinden een nikker te zijn.’

Aangezien Elinor Henderson meer tot emotie dan tot logisch denken in staat was, slaagde zij er natuurlijk niet in haar boek te schrijven. Ze kon het zelfs niet eens proberen te schrijven

als gevolg van een van die vreemde, wilde gebeurtenissen die kenmerkend zijn voor de tropen. Om achttien minuten over zes lag ze de morgen na haar bezoek aan de zendingsvereniging nog te slapen, maar in de diepe wateren van de Stille Oceaan, bijna drieduizend mijl verder naar het noorden, gebeurde iets verschrikkelijks. De grote aardchol die langs de Aleoeten loopt werd door een enorme onderzeese aardbeving in stukken gebroken. Binnen enkele minuten tuimelden miljoenen tonnen oceaansrots de hellingen onder water af om op een nieuwe plek op de oceaانبodem weer tot rust te komen. Het was een titanische verandering in de aardkorst; en de oceaan in wiens diepten zich dit afspeelde werd zo hevig in beroering gebracht dat er een reusachtige golf met onbegrijpelijke snelheid zuidwaarts werd gejaagd. Hoewel hierbij zo'n zeven procent van de totale oceaan betrokken was, zag de golf die eruit ontstond er weinig opvallend uit en werd nooit hoger dan tien tot vijftien centimeter. Een schip vol zeelieden voer door de golf zonder het te merken; om achttien minuten over zeven tilde een lichte rimpeling een Japanse tanker namelijk een centimeter of zeven hoger dan een moment tevoren, maar niemand had dat in de gaten en het werd niet in het logboek opgetekend. Als de kapitein echter goed opgelet had en als hij geweten had waar de golf een uur tevoren was ontstaan, had hij kunnen opschrijven: 'Tsunami veroorzaakt door een aardbeving onder water ging onder ons schip door. Snelheid in zuidwaartse richting vijfhonderdwaalf mijl per uur.' En als hij eraan gedacht had via de radio een waarschuwing uit te zenden over de Stille Oceaan, zouden er heel wat mensenlevens gespaard zijn. Maar hij merkte de golf niet op en dacht er niet aan zodat de machtige tsunami onaangekondigd voortraasde met een snelheid welke die van het geluid benaderde. Als de vloedgolf geen vaste obstakels als eilanden op haar weg ontmoette, dan zou zij uiteindelijk rustig in de! Zuidelijke IJszee uitstromen.

Wanneer de golf echter op een eiland stootte, zou de kinetische energie waterkolommen van meer dan twintig meter hoog het land op stuwen en die dan met demonische kracht terug de zee inzuigen. Het binnendringen van het water zou niet veel schade veroorzaken, maar de verschrikkelijke terugtocht ervan zou alles meesleuren. Op hetzelfde moment dat de tsunami onopgemerkt onder de Japanse tanker doorging, stond Elinor Henderson op om te genieten van de laatste restjes van het zachte morgenlicht boven de Stille Oceaan. Om negen uur ging ze naar het strand om de strandjongens sakura zien spelen. Ze vond het heerlijk hen in hun dialect te horen vloeken als ze ongunstige kaarten gekregen hadden. Deze morgen had echter als bijzondere attractie dat Florsheim in confectiekleding bij de jongens verscheen: met lichtbruine, gepoetste schoenen aan, in een pak dat net niet groot genoeg was voor zijn grote lichaam, met een overhemd aan dat trok bij de boord, met een gebreide das om die scheet zat en met een strooien tropenhoed op. Naast hem stond het rijke meisje uit Kansas City dat nauwelijks van hem afkon blijven en dat tegen de ene groep mensen na de andere zei: 'Mijn God, is hij geen stuk? We gaan trouwen in St. Louis.' Florsheim grinnikte en gaf de sleutels van zijn Chevrolet aan Elinor: 'Zeg, luister es. Vraag die goeie Kelly of hij op m'n kar wil passen.' Dat beloofde ze; en toen ze Kelly zag, vroeg ze: 'Hoe lang denk je dat Florsheim deze keer getrouwd zal zijn?' 'Ik denk dat die goeie Florsheim Kansas City eens op zijn gemak zal bekijken. In die tussentijd vindt die wahine dat hij niet zo netjes praat en zij zal hem een hele hoop wahine pilikia zeggen. Zo tegen eind oktober zie je Florsheim hier weer terug aan het strand met een Buick cabriolet.' 'Dit keer wordt het een Cadillac. Wedden?' Ze lachte. Toen stelde ze voor: 'Kelly! Waarom gaan we niet picknicken nu wij de auto hebben?' Zij wilde beslist al het eten betalen en om tien uur, toen de tsunami nog geen zeshonderd mijl van Oahu verwijderd was, wees zij naar een

knus klein dal aan de noordkust van het eiland en riep: ‘Dit zandstrandje is voor ons gemaakt!’ En Kelly spreidde hun reisdekens uit onder een palmboom. Ze gingen zwemmen. En toen ze in de zon lagen te drogen, zei Elinor: ‘Ik ga weg van Hawaï, Kelly. Nee, zeg even niets. Ik word verliefd op je en ik behoor niet tot het type vrouwen dat er op uit is jonge jongens aan de haak te slaan.’ ‘Ik ben oud genoeg om je een hoop te leren,’ protesteerde Kelly. ‘Ik zou nooit met je trouwen, Kelly ... je bent acht jaar jonger dan ik. En ik wil je deugnieterij niet in de hand werken.’ ‘We zouden een heerlijke tijd kunnen hebben,’ hield hij vol en hij trok haar naar zich toe. ‘Ik vind het immoreel wanneer een vrouw met een man omgaat zonder dat ze met hem kan trouwen. Ik vind het schandalig zoals meisjes jou gebruiken, Kelly.’ Hij zweeg, toen begon hij steentjes naar een nabij gelegen rots te gooien. Tenslotte zei hij: ‘Als je nog eens ooit naar een ander eiland gaat, mevrouw Henderson, moet je niet van die moeilijke vragen stellen. Neem het zoals het is.’ ‘Ik zal mij verre houden van eilanden,’ beloofde ze. ‘Ik wilde alleen graag weten waarom mijn voorouders dit eiland niet konden verdragen.’ ‘En ben je er nu achter?’ vroeg hij. ‘Ja, en ik kan het ook niet.’ ‘Waarom niet?’ vroeg hij slaperig. ‘Ik kies altijd partij voor de misdeelden. Immanuel Quigley kwam in Ohio in grote moeilijkheden omdat hij voor de Indianen opkwam.’ ‘Het spijt me dat ik je boek over Quigley heb laten mislukken. Zullen ze boos zijn ... op Smith?’ ‘De levensbeschrijving van één mens is die van alle mensen,’ zei ze ‘Na verloop van tijd, Kelly, zullen we allemaal een en dezelfde persoon worden.’ ‘Geloof je echt dat een kanaka als ik evengoed is als een haole als jij?’ vroeg hij. ‘Vroeger is me geleerd dat als er een steentje valt in de Arabische woestijn, het mij en Massachusetts raakt. En dat geloof ik, Kelly. We zijn voor altijd met de rest van de wereld verbonden.’ Ze zag dat hij slaap had en daarom liet ze hem met zijn zongebruinde schouders in haar schoot rusten. Hij

vroeg om zijn gitaar zodat hij wat kon spelen. Hij koos liedjes die gingen over de zonnige kusten waarvan hij hield. Na een tijdje gleed de gitaar uit zijn handen en dommelde hij in. Elinor keek naar het panorama van het zandstrand met de palmbomen en keek belangstellend naar wat zij als een verandering van het getij beschouwde: het water van de oceaan scheen zich terug te trekken van de kust tot ver in zee, daarmee een kaal rif blootleggend dat zij nooit eerder had gezien. En zij zag in een paar plassen dicht bij de kust een paar plotseling gestrande grote vissen met hun staarten slaan in een poging te ontsnappen. Zij begon te lachen en Kelly, die helemaal niet meer wist waar hij was, vroeg slaperig: ‘Wat is er, liefje?’ Zij zei: ‘Daar ligt een vis opgesloten in een poel.’ En hij vroeg: ‘Hoe komt dat beest verdomme ...?’ Verbijsterd sprong hij op, zag het kale rif en het teruggestroomde water. ‘Christus!’ riep hij verschrikt. ‘Da’s een grote!’ Hij nam haar in zijn sterke armen en begon over het strand te rennen, langs de nu onbruikbare Chevrolet cabriolet naar een hoger gelegen gedeelte. Tevergeefs, want uit de kolkende zee raasde de grote tsunami voort, die het water had weggezogen om haar onverzadigbare golf te voeden, met een snelheid van ruim vijfhonderd mijl per uur. Het was geen torenhoge golf, maar de kracht waarmee zij het land in stroomde was ongelooflijk. Ze spoelde over het rif, ging onweerstaanbaar door over strand, over wegen, over velden. In laaggelegen gebieden zette de vloedgolf hele dorpen onder water; als zij echter gelijkmatig kon uitstromen, bleef de schade beperkt. Maar wanneer ze samengeperst werd door een smalle spleet, zoals aan de ingang van een dal, raasde ze daar binnen met alle kracht die ze verzameld had zodat het water tenslotte twintig meter hoger stond dan gewoonlijk aan de kust. Bij haar eerste verschrikkelijke aanval overviel de vloedgolf Kelly Kanakoa en mevrouw Henderson in hun knusse, kleine dal. Zij sloeg hen niet heen en weer, zoals een gewone roller—zo’n golf was

ze niet. Ze golfde alleen maar verder en verder en sleurde hen snel landinwaarts totdat Kelly—die wist hoe verschrikkelijk het terugvloeien van het water zou zijn—schreeuwde: ‘Elinor, grijp je aan iets vast!’ Tevergeefs probeerde ze zich vast te grijpen aan struiken, aan bomen, aan hoeken van huizen, maar de meedogenloze golf sleepte haar mee; ze slaagde er niet in zich aan iets vast te grijpen. ‘Pak iets vast,’ smeekte hij. ‘Wanneer de golf terug gaat zuigen ...’ Hij werd in zijn nek geraakt door een stuk hout en dreigde te zinken, maar zij greep hem vast en hield zijn hoofd boven het kolkende water. Wat was dat water angstwekkend toen het met weergalozе kracht het land binnenstroomde! Mevrouw Henderson werd langs het laatste huis van het dorp gespoeld, tot in het smalste gedeelte van het dal; de gevaarlijkste plek op het hele eiland om zich tegen een tsunami te verweren. Nu begon het water namelijk terug te stromen, eerst langzaam, daarna sneller en tenslotte met onbeheerst geweld. Het laatste zag zij Kelly, bijna bewusteloos, zich instinctief vasthoudend aan een kouboom: zij had zijn vingers om een paar takken daarvan vastgeklemd. Ze had tevens getracht zelf ook iets te grijpen waaraan ze zich kon vasthouden, maar het water was te sterk. Met steeds grotere snelheid werd zij teruggezogen via de weg waarlangs zij gekomen was: langs de verwoeste huizen en de gekraakte Chevrolet en het rif dat er zo vreemd kaal had uitgezien. Toen de laatste stenen voorbijzweepten, dacht ze: ‘Dit vervloekte eiland!’ En toen dacht ze niet meer.

Het saaie leven van de strandjongen sukkelde voort van dag tot dag, van week tot week, en verder tot slaperige, zondoorzinderde maanden; de jaren van zand en zee verstreken. Toen Florsheim eind november in zijn Pontiac cabriolet van de *Moana Loa* afreed naar zijn oude plekje bij *De Lagune*, dacht Kelly: ‘Ik wilde dat ik mevrouw Henderson

kon vertellen dat het noch een Buick, nog een Cadillac geworden is'—en het oude verdriet keerde terug. In het huis bij het moeras zong zijn moeder Malama in de middag met haar Hawaïaanse vriendinnen: mevrouw Choy, mevrouw Fukuda, mevrouw Mendonca en mevrouw Rodriques, maar ze werden nooit meer gestoord door Kelly met zijn haole meisjes. Meestal kwam hij niet verder dan *De Lagune*. Daar zong hij wat, speelde wat gitaar en kreeg veel telegrammen. Soms vond hij veel troost in Johnny Pupali's definitie van seks: 'Het is het geweldigste dat er ter wereld bestaat. Je krijgt er nooit genoeg van, behalve als je het net gehad hebt.' Florsheim zei eens: 'Kelly, ik vind één ding hartstikke geinig.' 'Wat dan?' vroeg Kelly. 'De hele tijd zie je in New York gekleurde platen met: "Kom naar Hawaï!" En daar staat dan dit eiland op met wahines, grasrokjes, bloemen in hun haar en heupwiegend alsof ze willen zeggen: "Kom naar Hawaï, meneer, en we zullen neuken tot je niet meer kan." 'Nou, dat kan toch?' zei Kelly. 'Maar het geinige is, Kelly, dat het helemaal niet zo gemakkelijk is op dit eiland een wahine te pakken. Niet de kanaka's van het vasteland, maar de wahines hebben het hier zo goed, snap je wat ik bedoel?' 'Je hebt gelijk.' 'Ze konden veel beter jou of mij op de plaatjes zetten.' Hij nam een overdreven houding aan: hij liet zijn spieren opzwellen en keek met zijn donkere ogen uit over de zee voorbij Kaap Diamant. Hij zag eruit als een ideaal reisaffiche. Ontspannen lachend schreeuwde hij: 'Kelly, de ware attractie, dat zijn wij!' Later, toen Kelly met de deur dicht bij een zeer hitsige gescheiden vrouw uit Los Angeles in bed lag, arriveerde onverwacht haar vader. Hij bonsde op de deur en brulde: 'Betty, ik wil niet dat je je leven vergooit met een of andere strandschooier!' Kelly glipte echter via een zijgang weg, dus er gebeurde niets ernstigs.

Toen Shig Sakagawa eind 1946 in Yokohama was geland, keek hij met zorg naar het land van zijn voorvaderen. Toen hij de hongerende mensen, de platgebombardeerde steden en de droevige materiële basis zag van waaruit de Japanners de wereld hadden willen veroveren, dacht hij: ‘Pap heeft misschien wel gelijk als hij zegt dat dit het geweldigste land op aarde is, maar het ziet er niet naar uit.’ In zijn eerste brief naar huis trachtte hij naar waarheid weer te geven wat hij gezien had, maar toen Kamejiro de brief had horen voorlezen, liet hij zijn zoon een streng antwoord sturen dat luidde: ‘Denk erom dat je een goede Japanner moet zijn, Shigeo, en zeg zulke dingen over je vaderland niet.’ Daarna schreef Shig meestal slechts algemeenheden. De eerste tijd in Japan vond Shigeo bijzonder opwindend, want het jachtige leven van Tokio kwam weer op gang; hele hordes kleine werklui die er allemaal net zo uitzagen als zijn vader, kropen over de gebombardeerde ruïnes om alles op te ruimen. Shig had nog nooit zo’n nationale vitaliteit gezien en na enige tijd kwam hij diep onder de indruk van Japans onoverwinnelijk incasseringsvermogen. Langs de straten zag hij talloze oudere vrouwen zoals zijn eigen moeder, gekleed in vormeloze linnen broeken; zij sleepten met grote manden puin en werkten harder dan de mannen. Bijna onder zijn ogen werd Tokio opgeruimd en voorbereid op een nieuw leven. ‘Ik moet zulke mensen bewonderen,’ schreef hij zijn vader, en de oude Kamejiro waardeerde die brief meer dan de oneerbiedige, die sprak over Japans nederlaag. Shig had veel belangstelling voor zijn werk als vertaler voor de professor uit Harvard die in opdracht van generaal MacArthur was overgekomen om de bezettingsmacht van advies te dienen inzake de landhervorming. Dr. Abernethy was een merkwaardige, wat slungelachtige man met een verbluffend scherp inzicht. Hoewel hij voor de vertaling van de gegevens die de Japanse boeren hem verstrekten afhankelijk was van kapitein Sakagawa, ging hij uiteindelijk

toch op zijn eigen waarnemingen af. Voor de eerste keer in zijn leven kon Shig van nabij een verfijnd mens meemaken. Een rijstboer zei bijvoorbeeld tegen Shig: ‘Ik haal hierop tweehonderdveertig tsubo rijst.’ Shig vertaalde dat voor dr. Abernethy, maar die leek dan nauwelijks te luisteren; hij bekeek het land zelf en kwam tot een eigen productieschatting. Voordat Shig of de boer dus meestal iets hadden gezegd, wist dr. Abernethy al wat het land waard was. Weken de door Shig vertaalde gegevens daarvan af, dan moest Shig de opgaven met elkaar in overeenstemming zien te brengen. Gewoonlijk had Abernethy gelijk. Op lange tochten per jeep over het platteland zette Abernethy, terwijl Shig reed, zijn theorieën over landhervorming uiteen. ‘Waar generaal MacArthur hier tegen vecht, Shig, is het klassieke middeleeuwse begrip van landeigendom. In iedere streek beheren een stuk of zes rijkelui alle grond en geven daarvan stukjes uit, lettend op hun eigen economische belangen. Het is eigenlijk niet zo’n slecht systeem. Het is in ieder geval heel wat beter dan het communisme. Maar het wordt moeilijk als het economisch eigenbelang, de oorsprong is vaak nogal willekeurig, in strijd komt met vitale nationale belangen.’ ‘Zoals bijvoorbeeld?’ vroeg Shig die het erg prettig vond dat Abernethy op zo’n volwassen niveau met hem praten wilde. Het was vervelend als goedbedoelende kolonels erop stonden dialect met hem te spreken. ‘Bijvoorbeeld wanneer een grootgrondbezitter in een gebied waar meer voedsel nodig is zijn land vasthoudt om speculatieve redenen of het helemaal niet gebruikt.’ ‘Gebeurt dat dan?’ ‘Kijk maar eens om je heen! Het is duidelijk dat deze landeigenaar zijn land heeft achtergehouden terwijl Japan in de oorlog om zijn bestaan vocht. Wanneer zoiets gebeurt, moet je een revolutie ontketenen om je volk te redden. Door heel de geschiedenis heen is de revolutie onvermijdelijk samengegaan met misbruik van landeigendom. Gelukkig kan een revolutie van het grondbezit op twee manieren

plaatsvinden. In Frankrijk was de grond zo onlogisch verdeeld dat de Franse Revolutie nodig was om het hele rotte systeem op te ruimen ... en dat kostte heel wat mensenlevens. Dat is de slechtste vorm van revolutie. In Engeland werd hetzelfde resultaat bereikt door de belastingwetgeving. Na enige tijd konden de grootgrondbezitters hun land gewoon niet meer vasthouden. De belasting werd te hoog. Dus waren ze wel gedwongen land te verkopen; voor zover ik weet heeft dat geen enkel mensenleven gekost. Dat is de logische manier om een landhervorming te bereiken.’ ‘Denkt u dat het probleem in Japan hetzelfde ligt als in Frankrijk en Engeland?’ ‘Zo is het in alle landen,’ zei Abernethy, terwijl ze over een rotsweg in de prefectuur van Shiba reden. ‘De relatie van de mens tot zijn grond is eenvoudig en universeel. Elk volk begon met een gelijke verdeling van de grond tussen de landbouwers. Als gevolg van groter verstand of meer vakmanschap begonnen handige landbouwers grotere terreinen te kopen en de maatschappij accepteerde dat. Zolang de bevolkingsdruk niet erg groot werd, konden die grootgrondbezitters zo ongeveer doen waar ze zin in hadden. Maar toen de gezinnen groter werden, begonnen de huwbare zonen begerige blikken op braakliggend land te werpen. Aanvankelijk stonden alle maatschappelijke krachten—godsdienst, politiek en gewoonten—achter de grootgrondbezitters. In de meeste landen werden de boeren die het eerst protesteerden opgehangen. Toen hier in Japan de eerste oproerkraaiers om land vroegen, werden zij met het hoofd naar beneden aan het kruis genageld. Later wordt de druk dan groter en krijg je een bloedige revolutie ... tenzij je zo slim bent als de Engelsen en dan bereik je hetzelfde doel door handig toegepaste belastingwetten.’ ‘En u denkt dat die cyclus voor alle landen opgaat?’ vroeg Shig nog eens. ‘Ik heb zelf van dichtbij vijf van dergelijke revoluties meegemaakt. In Mexico was het niet normaal meer, werkelijk ongelooflijk—en de bloedige

vergeldingsacties waren er dan ook naar. In Engeland bracht een aantal slimme wetgevers de verandering op wonderlijk eenvoudige wijze tot stand. In Roemenië vloede het bloed bij stromen. In Spanje ook. In het westen van de Verenigde Staten begonnen de veehouders hun schandalig grote stukken grond met wapengeweld te verdedigen maar na enige tijd bracht het gezond verstand van de stadsbevolking hen via de belasting op de knieën. Geen volk kan aan landhervorming ontkomen. Alleen de manier waaróp kan het zelf bepalen: bloedige revolutie of belastingmaatregelen.’ ‘Ik heb de indruk dat wij hier in Japan nog een derde keuze hebben: landhervorming door overeenstemming.’ ‘Natuurlijk,’ gaf Abernethy snel toe, ‘wat jij en ik uiteindelijk beslissen zal door generaal MacArthur worden uitgevoerd. Blijken zal dat het zijn grootste prestatie in Japan is. Hierdoor zal de grond namelijk rechtvaardig worden verdeeld en tegelijkertijd zal een bloedige revolutie worden voorkomen.’ ‘Dan is er dus echt een derde alternatief?’ vroeg Shig nog een keer. ‘Zeker,’ antwoordde Abernethy, ‘maar er zijn maar weinig volken zo gelukkig dat ze een oorlog tegen de Verenigde Staten verliezen.’ Ruim drie kilometer reden ze zwijgend verder en zij keken uit naar een weg door de velden. Die weg leidde naar een van de meest onlogisch opgebouwde landgoederen die Japan in gevaar had gebracht. Toen zij de bocht zagen, keek Shig naar het betrekkelijk kleine gebied—dat wil zeggen: klein in vergelijking tot Hawaï—en hij begon te lachen. ‘Waarom lach je?’ vroeg zijn wat slungelige passagier streng. ‘Ik bedacht hoe ironisch het is!’ ‘Wat?’ vroeg Abernethy want hij hield van de ironie van de geschiedenis. ‘U en ik zitten hier al dit werk te doen om bouwland in het verslagen Japan te herverdelen terwijl in mijn eigen land, op Hawaï, de situatie nog veel erger is.’ Dr. Abernethy zat met zijn knieën opgetrokken tegen zijn kin en wachtte zwijgend totdat Shig hem aankeek. Toen glimlachte hij schalks en vroeg: ‘Waarover denk je eigenlijk

dat ik met je heb zitten praten?’ Shig schrok zó dat hij remde, de jeep stilzette en zich helemaal omdraaide om zijn commandant aan te kijken. ‘Wilt u zeggen dat u het met mij over Hawaï had?’ ‘Natuurlijk. Ik wil dat je begrijpt welke alternatieven er zijn.’ ‘Hoe komt het dat u iets van Hawaï afweet?’ ‘Iedereen die zich voor landhervorming interesseert, kent Hawaï. Nu Hongarije en Japan hun revoluties achter de rug hebben, zijn Hawaï en China nog de enige landen ter wereld met iets middeleeuws.’ ‘Zal in allebei revolutie komen?’ vroeg Shig. ‘Natuurlijk,’ antwoordde Abernethy eenvoudig. ‘De moeilijkste les in de gehele geschiedenis is te moeten leren dat geen volk zich aan de geschiedenis kan onttrekken. De revolutie in China zal waarschijnlijk op een bloedige confiscatie uitlopen. Hawaï zal het waarschijnlijk klaarspelen door vreedzame belastingwetten.’ Hij zweeg en zei toen: ‘Dat wil zeggen: als verstandige knapen zoals jij hun hersens gebruiken.’ ‘Ik vind het nog steeds dwaas dat ik hier Japan help redden,’ dacht Shig, ‘ik zou ditzelfde werk thuis moeten doen.’ Hij schakelde de jeep in de eerste versnelling en reed naar het kleine huis waar de zenuwachtige Japanse landeigenaren al op hen wachtten. ‘Zoals ik al zei,’ herhaalde dr. Abernethy streng: ‘Er zijn maar weinig volken zo gelukkig dat ze op het juiste moment een oorlog verliezen. Japan was zo gelukkig.’ Dit feit werd nog eens benadrukt toen Shig zijn oudere broer Goro ontmoette die als vertaler werkte bij de arbeidersorganisatie van generaal MacArthur. Hij bevond zich in Nagoya toen Shig landde, waar hij bezig was met een programma om op lange termijn de vakbonden in de Japanse industrie toe te laten. In plaats van met een rustige intellectueel als dr. Abernethy uit Harvard werkte hij echter met een groep heetgebakerde vakbondsleiders. ‘Ik word gek van deze baan!’ riep de stevige Goro terwijl hij over zijn kortgeknipte stoppelhaar wreef. ‘Zijn het stomme kerels voor wie je werkt?’ vroeg Shig. ‘Stom? Ze zijn de slimste lui die ik ooit ben

tegengekomen! Waar ik wild van word is dat ik vijftien uur per dag bezig ben Japanners te dwingen zich bij een vakbond aan te sluiten. Ik lees ze de verklaring van generaal MacArthur voor: dat een van de hechtste fundamenten van de democratie een georganiseerde arbeidersklasse is die zeker is van haar rechten. En zoals je weet vind ik dat MacArthur gelijk heeft. Het is voor Japan de enige manier om ooit de zaibatsu te overwinnen. Sterke, vastbesloten vakbonden. Maar je wordt wel razend als je bedenkt dat je in Japan de Japanners opdringt wat de Japanners op Hawaï verboden wordt.’ ‘Je bedoelt vakbonden?’ vroeg Shig terwijl ze Japans bier dronken in het Dai Ichihotel waar ze waren ondergebracht. ‘Ja, natuurlijk bedoel ik vakbonden!’ tierde Goro. ‘Laten we eerlijk zijn, Shig. We hebben een oorlog gevoerd om de zaibatsu in Japan uit te schakelen. Maar de grote bedrijven hier hebben nooit half zo veel macht gehad als die op Hawaï. Het is een rare wereld, Shig, als je vecht om de overwonnenen te geven wat je je eigen volk thuis weigert toe te staan.’ Shig nam zijn toevlucht tot een trucje dat hij dikwijls gebruikte als hij goed wilde nadenken. Hij zweeg en hield zijn bierpul lange tijd aan de lippen; Goro maakte echter van deze pauze gebruik om op te merken: ‘Als vakbonden goed zijn in Japan, zijn ze ook goed op Hawaï. Toch ben ik hier gedwongen de Japanners lid te maken van een vakbond, en als ik datzelfde op Hawaï tracht te doen, word ik gearresteerd, geslagen en in de gevangenis gegooid. Kan het nog gekker?’ ‘Het is heel boeiend wat je zegt,’ zei Shig langzaam. ‘De man voor wie ik werk, die dr. Abernethy, zegt precies hetzelfde over de grondproblemen. Alleen voegt hij er altijd aan toe: “Een land is gelukkig als het op het juiste tijdstip een oorlog verliest.” Hoe meer ik zie waar we voor Japan mee bezig zijn, des te meer geloof ik hem.’ Goro zette zijn bierpul neer en zei plechtig: ‘Wanneer ik terug ben in Honoloeloe, ga ik een nieuwe leuze verkondigen.’ ‘Wat bedoel je?’ ‘Wat goed genoeg is voor de overwonnenen, is ook

goed genoeg voor de overwinnaar. Ik ga ervoor zorgen dat iemand op Hawaï ook het recht krijgt lid van een vakbond te worden. Net als iemand in Tokio. En als ik begin, kan Hoxworth Hale beter een stapje terug doen. De laatste keer heeft hij gewonnen omdat de arbeiders dom gedaan hebben. De volgende keer win ik op grond van wat ik in Japan heb geleerd.’ ‘Haal je geen moeilijkheden op de hals,’ waarschuwde Shig. ‘Als jij niet hetzelfde doet,’ antwoordde Goro, ‘zal ik me voor je moeten schamen. Dan heb jij jouw oorlog verknoeid.’ Dit was de eerste keer dat Shig hoorde zeggen wat de eerstvolgende paar jaar zijn handelwijze zou bepalen. ‘Verknoei je oorlog niet!’ Toen zijn broer die grondwet van zijn leven voor het eerst uitsprak, zei hij: ‘Ik heb me afgevraagd wat ik moet doen, Goro. Mijn lange gesprekken met dr. Abernethy hebben me van één ding overtuigd: er is geen één Japanner op Hawaï met een goede opleiding. Er zijn wel slimme mensen zoals pap en doktoren als dr. Takanaga, maar die zijn niet echt ontwikkeld.’ ‘Je hebt volkomen gelijk,’ zei Goro droevig en hij dronk zijn bier uit. ‘Heb jij ooit met een echt slimme vakbondsleider uit New York gepraat?’ ‘Daarom dacht ik dat ik misschien naar Harvard zou moeten gaan om rechten te studeren.’ ‘Een uitstekend idee!’ riep Goro. ‘Maar pas op, jongen, ik vind dat je er niet alleen heen moet gaan om te studeren.’ ‘Dat ben ik ook niet van plan,’ antwoordde Shig voorzichtig. ‘Dr. Abernethy heeft gevraagd of ik er niet voor zou voelen bij hem te komen wonen. Zijn vrouw heeft rechten gestudeerd.’ Goro werd helemaal enthousiast. ‘Dan zou je ‘s avonds met haar kunnen praten, wat algemene ontwikkeling opdoen en wat over de wereldgeschiedenis kunnen praten. Doe het, Shig! Ik wil je ook graag helpen met geld.’ ‘Ben jij niet van plan naar de universiteit te gaan?’ vroeg Shig. Goro bloosde, speelde wat met zijn bierpul en keek toen op zijn horloge. ‘Ik heb

andere plannen,' bekende hij. 'Ik wil graag dat je kennis met haar maakt.'

Het Dai Ichihotel stond dicht bij de hooggelegen rondweg die om het midden van de stad liep, niet ver van het Shimbashistation. In 1946 zat die wijk elke avond vol zielige, ondervoede Japanse meisjes, de meest verbijsterende prostituées die Azië ooit had opgeleverd. De tragedie van hun leven bestond vooral hierin dat ze, toen ze fysiek weer wat sterker werden en vollere wangen kregen, zo aan het tippelen gewend waren dat ze niet gemakkelijk meer tot andere bezigheden te krijgen waren. Ze bleven doorgaan met hun oude 'beroep', leerden wat Engels spreken en drongen soms met hun Amerikaanse minnaars in het geheim de legerkwartieren binnen. Toen Shig en Goro in de bittere kou op een avond in januari door Tokio liepen, spraken hele hordes meisjes hen in het Japans aan: 'Lieve Nisei, soldaat, wil je vannacht met een lekker warm meisje slapen?' Shig werd er misselijk van en probeerde niet naar de griezelig uitgemergelde gezichten te kijken, maar ze drukten zich tegen hem aan en smeekten: 'Asjeblijft, Nisei, ik zal je een nacht heel gelukkig maken. Ik ben een goed meisje.' Ze leken precies op de wat aantrekkelijker Japanse meisjes op Hawaï, en als ze hem hongerig aan zijn mouw trokken, dacht hij: 'Misschien zit er in het verliezen van een oorlog toch iets wat dr. Abernethy niet zo goed begrijpt. Misschien is verliezen toch niet zo goed.' Na een tijdje maakten de gebroeders zich los van de Shimbashimeisjes en ze sloegen linksaf in de richting van de Ginza. Ze meden echter die brede straat waar de militaire politie patrouilleerde en gingen de kant van de Nishi, dat wil zeggen: West-Ginza, uit waar zij in een ingewikkelde wirwar van steegjes terechtkwamen. In één daarvan was een heel kleine bar, niet veel groter dan een

slaapkamer, die *Le Jazz Bleu* heette. Zij doken er snel naar binnen en kwamen toen in de kleine ruimte die blauw was van de rook, waar barluchtjes hingen en waar een dure grammofoon muziek van Louis Armstrong speelde. Er zaten drie klanten op heel kleine barkrukken; van achteren kwam een bijzonder knap meisje in westerse kleren naar voren. Ze was niet ouder dan twintig, lang, mager door ondervoeding en ze had een onvergetelijk levendig gezicht. Ze stak Goro een slanke hand toe en riep in het Japans: ‘Welkom in ons centrum voor cultuur en opstand!’ En met deze woorden liet ze Shig kennismaken met een van de fascinerendste aspecten van het naoorlogse Japan: de intellectuele revolutie. Als Akemi pech had gehad zou ze een meisje in de Hersheybar geworden zijn en bij soldaten die op het Shimbashistation aankwamen om nylons en vlees in blik gebedeld hebben. En dat besepte ze heel goed. Ze had echter het geluk gehad in het allereerste begin van de bezetting Goro Sakagawa te ontmoeten en hij was niet het type jongen ‘oor de Hersheybar. Hij gaf haar weliswaar wat hij aan eten en geld maai kon missen, maar zij gaf hem er weinig voor terug, behalve verhalen, kennis van Japan en meer geestelijke liefde dan hij ter wereld ooit voor mogelijk had gehouden. Shig had ongeveer twee minuten nodig om door te krijgen dat dit paar van plan was te trouwen. ‘Waarom werkt zij in een bar?’ vroeg hij Goro toen Akemi even wegging om klanten te bedienen. ‘Ze wil werken en ze houdt van muziek,’ verklaarde Goro. ‘Komt ze uit Edo?’ vroeg Shig, de oude naam voor Tokio gebruikend. ‘Ze is je reinste modenne,’ lachte Goro. De naoorlogse Japanse jeugd ging er prat op dat zij Frans sprak. Modenne—modern—zijn ging boven alles. ‘Dit meisje heeft een fantastisch stel hersens,’ zei Goro. ‘Ik durf wedden dat ze geen Hirosjima-ken is,’ plaagde Shig. ‘Heb jij Hirosjima gezien?’ vroeg Goro. ‘Pfff,’ deed hij en hij veegde met zijn hand over de grond. ‘Ik wil met Hirosjima niets te maken hebben.’ ‘Moeder zal dat helemaal niet leuk

vinden,' waarschuwde Shig. 'Je gaat helemaal naar Japan en je ziet nog geen kans een meisje uit Hirosjima te krijgen.' 'Dit is het meisje dat ik hebben moet,' zei Goro toen Akemi zich weer bij hen voegde. Wanneer ze naar een tafeltje liep, hetzij naar het zijne, hetzij naar dat van een ander, gaf ze dat een nieuwe dimensie, want in haar slanke lichaam had zij een elektriserende levenskracht die veel mensen in het nieuwe Japan kenmerkte. Tegen middernacht fluisterde zij: 'De klanten gaan nu gauw weg en dan wordt het pas echt fijn.' Geduldig wachtte ze tot de nog hier en daar zittende klanten hun glas leeg hadden en ieder van die achterblijvers wenste ze vriendelijk goedenacht; daardoor zorgde ze ervoor dat zij spoedig weer terug zouden komen. Maar toen de laatste vertrokken was en de eigenaar de lichten uitdraaide, zuchtte ze en zei: 'Ik zou willen dat die drankjes wat minder kostten. Dan zouden ze die sneller opdrinken.' Ze deed de verduisterde deur op een kier en fluisterde: 'Geen M.P.'s.' Het drietal sloop een stel van de smalste steegjes ter wereld door—ze waren nauwelijks breed genoeg om twee mensen elkaar te laten passeren, tenzij een van hen zich tegen de kant drukte—en kwamen tenslotte bij een verduisterde deur die Akemi-san zachtjes openduwde. Ze zagen een vrij grote kamer waarin zeker twaalf jonge mannen en vrouwen doodstil zaten te luisteren: uit een geïmporteerde grammofoon kwam muziek die Shig noch Goro wisten te herkennen. De titel ervan was echter duidelijk, want op een muziekstandaard waar een lichtstraaltje op viel, lag de hoes waarin de platen gezeten hadden: de *Kindertotenlieder* van Mahler, gezongen door een Duitse groep. Zachtjes gingen de nieuw aangekomenen op de grond zitten. Toen de muziek afgelopen was en er meer licht aangestoken werd, zagen zij dat zij bij een aantal knappe jonge Japanse mannen en mooie meisjes zaten. Toen er gesprekken ontstonden, werd er alleen maar gepraat over Parijs, over André Gide en Dostojewski. Er werd veel Frans gesproken en

omdat Shig die taal een klein beetje kende, werd hij direct geaccepteerd. Het gesprek ging vervolgens over het nieuwe Japan: vrijheid voor de vrouwen, afschaffing van het grootgrondbezit, een nieuwe plaats in de samenleving voor de arbeid, en zowel Shig als Goro konden veel aan de gesprekken bijdragen. Maar juist toen het leek alsof het oude Japan voor altijd dood was, kwam Akemi te voorschijn in een dunne, haveloze kimono die zij bij de grammofoon had liggen. Het werd nu doodstil in de kamer; ieder ging in de oude, voorgeschreven houding zitten toen Akemi de theeceremonie begon. En toen zij voortging met het merkwaardige, oude ritueel van het thee zetten op een vaste wijze en die ook op de eeuwenoude manier serveerde, kreeg Shig het gevoel dat die jonge Japanners net zo waren als hij: ze waren bij een historische omwenteling betrokken, ze waren dol op Franse woorden en alles wat ‘moderne’ was, terwijl ze diep in hun hart vasthielden aan Japans meest onuitsprekelijke geheimen. ‘Hawaï en Japan staan voor dezelfde problemen,’ peinsde Shig toen de slanke Akemi knikte dat het zijn beurt was. Een ander meisje kroop op haar knieën naar hem toe om hem een kop bittere thee aan te bieden. Hij nam die met beide handen aan zoals hij geleerd had, draaide de oude kop zo dat de mooiste kant het verst van zijn onwaardige lippen verwijderd was, en dronk. Toen de ceremonie was afgelopen, werden de gesprekken hervat. Het meisje dat hem zijn bittere thee had gebracht zei: ‘De Amerikaanse M.P.’s kunnen alles stuk maken behalve de theeceremonie. Al sla je nog zo hard op onze ziel, het lijkt wel of je altijd mist.’ Deze opmerking ergerde Shig en hij zei: ‘Daar heb ik geen mening over want ik ben geen M.P. Wat mijzelf betreft: ik breng vrijheid.’ ‘Wat voor vrijheid?’ vroeg het meisje boos. ‘Land voor de boeren,’ zei Shig. Een paar minuten lang was hij een held, maar toen de lichten werden uitgedaan en er één enkele lichtstraal op de standaard viel, las Shig: Bruckner, *Eerste Symfonie*. Deze plaat

was in Londen opgenomen en de muziek sprak hem wel aan. Toen zij die nacht terugliepen langs de Shimbashimeisjes die nog over waren omdat ze geen man voor de nacht hadden kunnen krijgen, maar die nog steeds hoopten er een uit een late fuif te kunnen oppikken, zei Shig: 'Ik zou met haar trouwen Goro. Ze is geweldig.' 'Dat doe ik ook,' antwoordde zijn broer. En op deze vreemde manieren ontdekten de gebroeders Sakagawa het land van hun voorvaderen en zagen ze hoezeer het verschilde van wat hun ouders zich herinnerden, maar ze ontdekten ook Hawaiï, zodat op een avond Goro in het Dai Ichihotel zijn bierglas hard op tafel neerzette en woedend uitriep: 'Het is belachelijk dat we hier zitten, Shig. We zouden hetzelfde werk thuis moeten doen.' En terwijl zij werkten in Japan, dachten zij aan Hawaiï.

1947 was een gedenkwaardig en opwindend jaar voor de grote Kee-hui want Nyuk Tsin werd honderd jaar oud en haar familie organiseerde allerlei feestelijkheden om dat heuglijke feit te vieren; het hoogtepunt werd een groot diner van veertien gangen in het luxe restaurant van Azië. De kleine, oude matriarch die nu nog maar eenenveertig kilo woog, kwam bij alle feestelijkheden in het zwart, haar weinige grijze haar strak achterovergekamd. Ze praatte gezellig met haar reusachtige familie en was trots op wat zij hadden bereikt. Ze was heel blij toen de jongste dochter van Hong Kong, Judy, een pianist van de universiteit waar zij studeerde had meegenomen om een aantal liederen in het Chinees te zingen. Nyuk Tsin keek naar Judy's levendige gezichtje en dacht: 'Zij zou een meisje uit het Hoge Dorp kunnen zijn. Hoe zou het daar nu gaan?' Honderdeenveertig achterachterkleinkinderen waren bij de festiviteiten aanwezig en Nyuk Tsins liefde ging in het bijzonder naar hen uit. Wanneer er een aan haar werd voorgesteld, vroeg zij aan het kind in het

Hakka: ‘En hoe heet jij, lieve kind?’ De moeder van het kind gaf haar spruit een por en zei in het Engels: ‘Vertel tante eens hoe je heet.’ Maar als het kind antwoordde: ‘Harry Rodrigues,’ wees Nyuk Tsin het terecht en stond erop zijn ware naam te horen. Als het kind dan antwoordde ‘Kee Doh Kong’ wist Nyuk Tsin op grond van de uitleg van het familiegedicht dan wie er vóór haar stond. Zij had het ook moeilijk met haar eigen naam, want er was nu geen mens meer die wist hoe die luidde. Zelfs haar nog levende zoons, die nu allemaal in de zeventig en de tachtig waren, hadden haar naam nooit geweten, want zij had haar persoonlijkheid altijd geheel ondergeschikt gemaakt aan de machtige hui waarvan zij nu het hoofd was. Zij was tevreden met haar rol als ‘Tante van Wu Chow’, de concubine zonder naam, maar als zij aan zichzelf dacht, deed ze dat altijd als Char Nyuk Tsin, de dochter van een moedige boer die het tot generaal had gebracht. Zij was daarom diep ontroerd toen de feestelijkheden voorbij waren en haar zoons Azië en Europa tegen haar zeiden: ‘Tante van Wu Chow, ik zie geen reden om nog langer geld te sturen aan onze moeder in het Lage Dorp. Zij moet nu zeer zeker overleden zijn en haar familie heeft nooit iets voor ons gedaan.’ ‘Aan de andere kant,’ redeneerde Nyuk Tsin, ‘leeft ze misschien nog wel. Kijk maar naar mij. En dan zou zij het geld wel eens méér nodig kunnen hebben dan ooit. Per slot van rekening is zij jullie moeder en jullie zijn haar eerbied verschuldigd.’ Er viel maar één schaduw over haar honderdste verjaardag: haar voornaamste kleinzoon Hong Kong had kennelijk problemen want hij was niet op zijn gemak, zenuwachtig en prikkelbaar. Nyuk Tsin vermoedde dat hij betalingsmoeilijkheden had in de verschillende ondernemingen waartoe zij hem had aangezet. Ze vond het vervelend dat hij de last van die moeilijke dagen moest dragen en niet zij. Toen het mammoetdiner bij Azië was afgelopen, zei het oude dametje daarom tegen de vrouwen in haar omgeving dat ze met Hong Kong wilde praten. Nadat ze

naar huis gebracht was, nadat ze haar lichaam op melaatsheid had gecontroleerd, en haar grote, onelegante voeten had bekeken, verscheen ze in een zwarte jurk met knoopjes aan de rechterzijde en vroeg in het Hakka: ‘Hong Kong, gaan de zaken zo slecht?’ ‘Tante van Wu Chow, de detectives zijn er weer,’ zei hij. ‘Maar je weet niet of dat een goed of een slecht teken is,’ zei ze. ‘Detectives zijn nooit goed,’ antwoordde hij haar. ‘Hoe weet je dat ze terug zijn?’ ‘Kamejiro Sakagawa vertelde dat ze weer zitten te wroeten in zijn grondaankoop. Ze stelden ook sluwe vragen bij Australië in de zaak.’ ‘Hoe staan we met de belastingbetalingen en de aflossingen?’ vroeg ze. Dit was het enige lichtpuntje, en enigszins opgelucht zei hij: ‘Niet zo slecht. Met het geld dat we vorig jaar hebben overgehouden, zijn we uit de problemen.’ ‘Dan moeten we verstandig zijn en wachten,’ vond zij. ‘Als iemand je schade wil berokkenen, Hong Kong, houd hem dan in onzekerheid. Laat hem de eerste stap doen, want dan kun je hem zien aankomen en je maatregelen nemen.’ Vier dagen later kwam de eerste stap in de persoon van een potige, rustig pratende Ier uit Boston met grote, ruige, donkere wenkbrauwen. Hij zei dat hij McLafferty heette. In Hong Kongs kantoor kwam hij een paar onnozele vragen over onroerend goed stellen maar uit de zelfverzekerde manier waarop de bezoeker zich gedroeg maakte Hong Kong op: ‘Die vent heeft de rapporten van de detectives in zijn zak. Hij weet alles.’ Die eerste dag gebeurde er niet veel. Hong Kong probeerde uit te zoeken wat hij wilde: ‘Zoekt u naar een plaats vooreen hotel? Of dacht u aan iets anders?’ ‘Wat voor terreinen voor een hotel hebt u?’ vroeg McLafferty ontwijkend, maar het was duidelijk dat dat hem niet interesseerde. ‘Ik kom terug,’ zei hij. Zodra hij weg was, stuurde Hong Kong een aantal leden van de familie Kee achter hem aan, maar het enige dat zij te weten kwamen was dat hij echt McLafferty heette, dat hij advocaat was in Boston en dat hij in *De Lagune* logeerde. Hong Kong ging met die gegevens

naar zijn grootmoeder en samen wogen zij zorgvuldig de verschillende mogelijkheden af waarom een advocaat uit Boston naar Hawaï zou kunnen komen. Hong Kong voelde er veel voor een telegram te sturen naar iemand van de Kees die in Harvard studeerde en die te vragen nadere informatie over McLafferty in te winnen. Zijn grootmoeder zei echter dat hij moest wachten. ‘Je moet je niet opwinden zolang hij geen duidelijke zet doet,’ waarschuwde ze hem. Twee dagen later kwam McLafferty terug en zei langs zijn neus weg: ‘Als mijn consortium een beslissing zou nemen omtrent een van de grote hotelterreinen ... tegen de door u bepaalde prijs, kunt u dan de grond in eigendom leveren?’ Hong Kong begreep dat deze schijnbaar heel gewone vraag, gezien het ingewikkelde grondeigendomssysteem op Hawaï, een valstrik was; daarom antwoordde hij traag en behoedzaam: ‘Ik kan u beter meteen vertellen, meneer McLafferty, dat we hier geen grond in onbeperkte eigendom verkopen. Ik ben wél bereid u een pachtcontract voor vijftig jaar te garanderen.’ ‘U kunt ons dus geen grond zonder meer verkopen?’ probeerde McLafferty voorzichtig. ‘Mijn hui—weet u wat een hui is?—mijn hui dus heeft wat grond in onbeperkte eigendom, maar dat is geen grond om een hotel op te zetten. We beheren wél enkele van de beste pachtgronden in Honoloeloe.’ ‘Waarom verkopen jullie niet in onbeperkte eigendom?’ vroeg McLafferty op de man af, maar niet onbeleefd. Hij ging voorzichtig te werk. Hong Kong besloot geen tijd te verspillen. ‘Meneer McLafferty, ik denk dat u niet op de hoogte bent van de grondproblematiek hier. Als u inderdaad van plan bent serieus te praten over een plek om een hotel te bouwen, moet u weten dat hier nooit grond verkocht wordt. Die wordt verpacht.’ McLafferty waardeerde dit rechtstreekse antwoord zoals hij alles waardeerde wat hij van Hong Kong af wist—en dat was heel veel. Hij meende dat het goede moment was aangebroken. ‘Zou uw secretaresse misschien even de kamer uit mogen?’

Voor een uurtje of zo?’ ‘Natuurlijk,’ antwoordde Hong Kong; zijn hart bonsde. Hij had geleerd dat hij, wanneer dit gebeurde, de onderhandelingen moest vertragen...onmiddellijk. Daarom nam hij een paar minuten om het meisje uitgebreide instructies te geven. McLafferty herkende dit als een verdragingsstaktiek. Toen sloot de pezige Chinese bankier zorgvuldig de deur, draaide de sleutel om en ging aan zijn bureau zitten. Zijn hartslag was weer normaal. Om zijn bezoeker de indruk te geven dat hij verder wilde doorgaan met het gesprek over het hotel, zei hij: ‘We hebben drie prachtige plekjes voor een hotel.’ ‘Ik interesseer me niet voor hotels,’ zei de bezoeker. ‘Wat interesseert u dan?’ vroeg Hong Kong effen. ‘Ik vertegenwoordig de firma Gregory.’ De naam ontplofte letterlijk in het rustige kantoor, echode in Hong Kongs oren na en deed hem versteld achter zijn bureau zitten. Tenslotte vroeg hij: ‘U wilt zich hier op de eilanden indringen?’ ‘U hebt het juiste woord gebruikt,’ zei McLafferty koel. ‘Over zes maanden, meneer Kee, zullen we ons hebben ingedrongen’— en hij haalde een geheime kaart van het zuidelijk deel van Honoloeloe te voorschijn—‘met de allergrootste winkel die u zich denken kunt, en wel hier.’ En hij wees met zijn vinger naar een van de beste plekken. Toen Hong Kong die plek zag, stond hij verbaasd. ‘Het Fort zal u kapotmaken, meneer McLafferty,’ waarschuwde hij. ‘Heus niet, we zijn te sterk. We zijn bereid er de eerste driejaar vijf miljoen dollar op toe te leggen. We hebben reserves van bijna een half miljard. Het Fort kan ons niet kapot krijgen.’ ‘Maar Het Fort zal u de grond niet laten kopen en evenmin laten pachten. U komt hier gewoon niet binnen.’ ‘U koopt het voor ons, meneer Kee.’ ‘Het is niet te koop,’ wierp Hong Kong tegen. ‘Ik bedoel: u pacht het. U gebruikt een schuilnaam...tien schuilnamen desnoods. Na vandaag ziet u me niet meer maar we zullen een methode bedenken om contact met u te houden. Gregory dringt zich in Honoloeloe in, daar hoeft u niet aan te

twijfelen.’ ‘Maar als Het Fort u niet kapotmaakt, zal het iedereen kapotmaken die het land voor u koopt. Het Fort heeft veel macht om terug te slaan.’ ‘Daar hebben we over nagedacht... veel over nagedacht, meneer Kee.’ ‘Waarom noemt u mij geen Hong Kong?’ ‘We zijn meer dan een jaar bezig geweest uw positie hier te analyseren. Als u zorgt dat u solvabel blijft, Hong Kong, kan geen mens iets tegen u ondernemen. En als ze het proberen, zijn wij bereid een groot deel van de vijf miljoen die we kwijt zijn te besteden om u te steunen.’ Hong Kong mocht deze ondernemende, koelbloedige Ier uit Boston wel. Hij dacht even na en vroeg toen: ‘Wilt u beslist die bepaalde plek hebben?’ ‘Die en geen ander,’ zei de advocaat. ‘Hoeveel tijd krijg ik ervoor?’ ‘Zes maanden.’ ‘Bent u bereid vijftig procent meer te betalen dan het normale tarief?’ ‘We zullen het nog beter met u maken. U geeft ons een nauwkeurige opgave van de werkelijke kosten en wij geven u honderd procent commissie.’ ‘U weet dat als Het Fort dit ter ore komt...’ ‘Dat weten we. Daarom kozen wij u uit om over de pacht te onderhandelen.’ Hong Kong leunde achterover. ‘U weet ongetwijfeld, meneer McLafferty dat de winst voor mij niet bijzonder groot is. Toch vraagt u van mij mijn hele zaak op het spel te zetten in een keiharde botsing met Het Fort. Wat zijn uw overwegingen hierbij?’ ‘Wij redeneren aldus: O.C.Clemmons wil op deze eilanden beginnen, maar Het Fort laat hen niet toe. Die mensen willen geen grond verkopen. Willen geen transport verzorgen. Willen niets doen. Hetzelfde geldt voor Shea & Horner, hetzelfde voor California Fruit. Het Fort heeft heel hardvochtig besloten dat geen bedrijf van het vasteland vaste voet op Hawaï mag krijgen. Ze willen per se hun eigen prijzen bepalen, concurrentie uitschakelen en alle winst voor de mensen van Het Fort vergaren.’ ‘Dat weet ik allemaal wel,’ zei Hong Kong nuchter, ‘misschien nog wel beter dan u. Maar waarom zou ik voor u de kastanjes uit het vuur halen?’ ‘Eenvoudig om twee redenen,’ zei de advocaat.

‘U hebt gelijk dat wij er niet aan kunnen beginnen u te betalen voor de risico’s die u loopt wanneer Het Fort besluit u uit te schakelen—wat ze waarschijnlijk wel zullen proberen. Maar u moet één ding goed voor ogen houden, Hong Kong. Het gaat om het onroerend goed dat u in handen hebt.’ En op zijn kaart wees McLafferty vrijwel elk perceel aan dat Hong Kong op dat moment bezat. Het was verbluffend zoveel als de man wist. ‘Als Gregory nu hier begint en O.C. Clemmons en Shea & Horner ook, krijgt het gehele economische leven van Hawaï een enorme stimulans. Land is schaars. Ze moeten het van u kopen en elke vierkante centimeter zal twee- of driemaal zoveel waard worden. Hong Kong, u moet geloven dat een groeiende economie goed is voor iedereen en dat een stagnerende economie slecht is voor ons allemaal. Uw winst komt langs indirecte weg. De ironie wil dat als Het Fort ons tien jaar geleden, toen we het voor het eerst probeerden, had toegelaten, het voor elke dollar winst bij ons zelf zes dollar zou hebben verdiend omdat wij de gehele economie ten behoeve van hen een impuls zouden hebben gegeven.’ ‘Het Fort wil helemaal niet dat de economie impulsen krijgt,’ bracht Hong Kong naar voren. ‘En dat brengt me bij de tweede reden, Hong Kong: alles wat Gregory of California in de kaart speelt, speelt uw mensen in de kaart, en met “uw mensen” bedoel ik de Japanners en de Chinezen. Hebben uw verspieders achterhaald wie mijn oude heer was? Ik weet dat u telegrammen naar Boston hebt gestuurd om inlichtingen over mij in te winnen. Nu, mijn oude heer was Zwarte Jim McLafferty, een Ier met een stierennek uit Boston, met van die woeste wenkbrauwen zoals ik. En als jullie Chinezen op Hawaï moesten vechten, moesten wij Ieren dat in Boston nog twee keer zo hard. Maar mijn oude heer... Hong Kong, hij was een bullebak. Hij jende de gouverneur net zo lang tot het plaatselijke Fort hem in de gevangenis stopte. Toen werd hij burgemeester op grond van een programma dat zuiveringen

bepleitte. Ik ben de zoon van Zwarte Jim en ik ben niet gauw bang. Geloof me maar als ik zeg dat u met Het Fort hetzelfde moet doen als mijn oude heer met die stijfkoppige protestanten in Boston.’ De wending die het gesprek had genomen beviel Hong Kong niet; daarom bracht hij het op een ander plan door te zeggen: ‘Mij lijkt dat u vroeg of laat een groter stuk land moet kopen aan de rand van de stad: daar heeft u veel parkeerruimte.’ ‘Dat zijn we ook van plan, nadat we eerst de beginfase op gang gebracht hebben.’ ‘Maar als u verstandig bent, koopt u het tweede stuk nu, vóór dat de prijzen oplopen.’ ‘Dat was precies waar ik het nu met u over wilde hebben. We hebben de plek daarvoor al bepaald en we willen graag dat u dat stuk aan de zuidkant van de stad op hetzelfde moment pacht.’ ‘Waar ligt het?’ vroeg Hong Kong. ‘Aan de andere kant van de stad ligt een mooi stuk grond achter een omheining. Het wordt wel “het moeras” genoemd...’ ‘O nee!’ lachte Hong Kong. ‘Daar is niet aan te komen.’ ‘We zouden er twee miljoen voor geven.’ ‘U zou twee miljoen geven... Ik zou er twee miljoen voor geven... iedereen zou het ervoor geven. Maar het is niet te koop.’ ‘De eigenares is een al wat oudere Hawaïaanse dame, ze heet...’ Hij pakte een vel papier. ‘Malama Kanakoa, ze heeft één zoon die Kelly genoemd wordt. Hij is strandjongen.’ ‘Meneer McLafferty, u heeft een bijzonder goede neus als het om grond gaat, maar dit stuk land is in handen van een stichting. Om die grond in handen te krijgen moet u drie door de rechtbank benoemde bestuursleden uitschakelen. Weet u wie dat zijn in dit geval? Ten eerste: Hewlett Janders, van Het Fort. Ten tweede: John Whipple Hoxworth, van het Fort. En ten derde: Harry Helmore, getrouwd met Abigail Hewlett, van Het Fort. Denkt u dat zij u de gelegenheid zullen geven dat stuk grond te pakken te krijgen?’ ‘Dan brengen we het voor de rechtbank!’ stoof McLafferty op. Hong Kong zag tot zijn genoegen dat de Ier in dit opzicht met de rug tegen de muur stond. ‘Goed idee!’

stemde de Chinees hartelijk in. ‘En wie denkt u dat de rechters zijn die in deze zaak zullen oordelen? Dezelfde mensen als degenen die het stichtingsbestuur benoemden. En hoe heten die rechters? Rechter Clements, getrouwd met een Whipple. Rechter Harper uit Texas, hij werd weduwnaar en trouwde met een Hoxworth. En rechter McClendin uit Tennessee. Hij is niet met een van de groep getrouwd, maar zijn zoon wel: met een Hale. Hoe denkt u dat hun beslissing zal uitvallen in een zaak tegen Het Fort?’ ‘Zijn ze allemaal oplichters?’ vroeg McLafferty dom. ‘Niemand van hen,’ antwoordde Hong Kong. ‘Ik heb de mensen van Het Fort nu vijftig jaar vrij zorgvuldig gadeslagen, maar ik heb hen nog nooit op een onfaire handelwijze kunnen betrappen. Ze zijn uiterst eerbare, eerlijke en betrouwbare mensen. Alleen zijn ze er diep van overtuigd dat alleen zij weten wat het beste voor Hawaï is. Geen enkele rechter velst ooit een oneerlijk vonnis. Nooit! Zij kijken wie er precies bij de zaak betrokken is; en als het om Hong Kong Kee tegen Hoxworth Hale gaat, tja, dan moet ik gewoon ongelijk hebben, omdat Hoxworth Hale bekend staat als een eerzaam man. Alles wat hij wil doen, is ongetwijfeld in het belang van Hawaï.’ ‘Ze vormen dus een gesloten front?’ bromde McLafferty. ‘Maar het knapste dat zij gepresteerd hebben is het foefje met die stichting,’ vervolgde Hong Kong. ‘Neem die Malama Kanakoa. Zij heeft grond ter waarde van tien miljoen... op zijn minst. De rechters zeggen: “Malama, je bent een aardige Hawaïaanse maar veel verstand heb je niet. We gaan jouw bezit in een stichting onderbrengen. Drie keurige haoles zullen voor je belangen opkomen, je beschermen. Alles wat we je daarvoor in rekening brengen is vijftigduizend dollar per jaar. Wat overblijft is voor jou.” Het door de rechter benoemde stichtingsbestuur redeneert: “De beste manier om een Hawaïaan in toom te houden is er voor te zorgen dat hij schulden houdt.” Binnen een jaar zit de arme Malama dus zo diep in de schuld bij de door Het Fort

gecontroleerde bedrijven en heeft ze zoveel belastingschuld, dat ze er nooit meer bovenop kan komen. Jaar na jaar strijken de bestuursleden hun honorarium op, vóór de bedrijven, vóór de regering en vóór Malama. Ze geven haar een beetje geld en zo gaat het jaar najaar maar door.’ ‘Dus door niets te doen en te wachten stelen ze de eilanden leeg... maar op een keurige manier.’ Hong Kong dacht over deze korte samenvatting van het probleem na en zei toen voorzichtig: ‘Ik vermoed dat Het Fort ons tot nu toe twee hele generaties achterstand bezorgd heeft. Als we twintig jaar geleden de arbeiders een behoorlijk loon zouden hebben betaald, zou het bruto nationaal produkt van de eilanden naar mijn mening met een half miljard dollar per jaar toegenomen zijn.’ ‘En dat noemt u geen stelen?’ vroeg McLafferty. ‘Technisch gesproken kun je het geen stelen noemen als ze eerlijke bedoelingen hebben. Ze mogen dan stom zijn, maar ze zijn geen schurken.’ ‘U kunt dus de grond voor ons regelen?’ vroeg McLafferty. ‘Ik moet overleg plegen met mijn hui,’ antwoordde Hong Kong. Hij nam zijn toevlucht tot dat woord omdat hij wist dat McLafferty het niet zou begrijpen als hij zei: ‘Ik moet eerst met mijn grootmoeder van honderd praten.’ ‘Ik behoef u er nauwelijks op te wijzen,’ zei de man uit Boston, ‘dat als iemand van uw hui hier ook maar één woord over loslaat...’ ‘Mijn hui heeft al bijna een eeuw geheimen bewaard,’ zei Hong Kong geheimzinnig. De volgende dag meldde hij hem: ‘Mijn hui vindt dat het nu het moment is om toe te slaan. Ik heb vier Japanners, twee Chinezen en een Filippino erop uitgestuurd om uw land in handen te krijgen. Binnen zes maanden heeft u de grond. Hoe kan ik boodschappen aan u doorgeven als u in Boston bent.’ McLafferty keek hem verwonderd aan. ‘Boston?’ herhaalde hij. ‘Heb ik u dat niet verteld? Van nu af woon ik hier. Ik maak deel uit van de revolutie die deze eilanden zal treffen. Aangezien ik de wenkbrauwen van mijn oude heer heb geërfd,

zal ik bij de verkiezingen denk ik wel Zwarte Jim McLafferty genoemd worden. U ziet: ik ben een actief Democraat.’

Toen Hoxworth Hale er in 1946 in geslaagd was de poging van California Fruit een keten van supermarkten op Hawaï te openen te verijdelen, rapporteerde hij aan de mensen van Het Fort: ‘Het afgelopen jaar moesten we geweldige gevaren van de kant van het vasteland het hoofd bieden. Na de ontwrichting die de oorlog heeft teweeggebracht was dat ook te verwachten en het heeft er enige tijd naar uitgezien dat de gevaarlijke radicale stromingen die we onder de bevolking hebben ontdekt zouden leiden tot het succes van California Fruit. Deze niet-eilandbewoners waren er namelijk bijna in geslaagd een paar stukken grond te pachten. Eén moment ben ik bang geweest dat ze erin zouden slagen Kamejiro Sakagawa uit te kopen. We hebben echter wat druk op de kleine Japanner uitgeoefend en hebben het kunnen verhinderen. Zo hebben we althans voor enige tijd de aanval van een heel gevaarlijke vijand afgeslagen. Maar ik heb de indruk dat het werkelijke gevaar van de kant van Gregory komt. Zij hebben nu tweemaal geprobeerd op onze markt binnen te dringen en alleen door zeer doelbewust optreden hebben we dat kunnen voorkomen. Wij moeten er bijzonder op bedacht zijn hen buiten Hawaï te houden en ik zal het van elk lid van onze groep als een grote nalatigheid beschouwen als hij ons niet op de hoogte houdt van een nieuwe zet van Gregory. Wat O.C. Clemmons en Shea & Horner betreft ben ik er zeker van dat we hen hebben afgeschrikt zodat we, onvoorziene omstandigheden voorbehouden, weinig meer van hen hebben te vrezen.’ Hoxworth keek zijn collega’s strak aan alsof hij ieder van hen moed wilde inblazen Hawaï vrij van vreemde invloeden te houden en de aanwezigen verlieten die vergadering vastberadener. In 1947 moest Hale zijn confraters echter

opnieuw bijeen roepen en deze keer rapporteerde hij: ‘Er gebeurt hier iets wat ik niet graag zie en wat ik ook niet begrijp. Ik werd een tijdje geleden door de kantoorbediende van *De Lagune* gewaarschuwd dat een advocaat uit Boston die James McLafferty heette, bij ons in de stad was en dat die zich nogal verdacht gedroeg. Hij werd bijvoorbeeld er op betrapt dat hij een hele tijd heeft gepraat met de strandjongen Kelly Kanakoa, dat is die nogal verlopen zoon van Malama. We stuurden een paar mensen op Kelly af en we kwamen er achter dat McLafferty met hem had gepraat over—en hier laste Hoxworth even een dramatische pauze in—“het moeras.”’ Er ging een golf van opwinding door de kamer; aller ogen sperden zich wijd open. Hale vervolgde: voor zover we dat uit wat Kelly ons kon vertellen hebben kunnen opmaken, bekeek McLafferty de mogelijkheden voor’—en opnieuw liet hij zijn stem dalen om de betekenis van wat er aan de hand was te benadrukken—‘een hotel.’ Weer sperde ieder in de kamer de ogen wijd open want de eigenaars van vrijwel elk belangrijk hotel zaten die dag in Het Fort. ‘Ik heb een onderzoek naar die McLafferty laten instellen, maar er is niet veel uit gekomen. Hewlett, wil je ons eens voorlezen wat we tot nu toe hebben ontdekt?’ Hewlett Janders kuchte, pakte een vel papier en las: ‘James McLafferty studeerde af aan Holy Cross in 1921 en werd meester in de rechten aan de universiteit van Harvard in 1926. Hij heeft een advocatenpraktijk in Boston. Hij was kolonel bij de luchtmacht van 1941 tot 1945 met als opdracht te zorgen voor landingsstrips in Afrika, Italië en Engeland. Hij heeft samen met professor Harold Abernethy van de universiteit van Harvard het boek *Grondaankooppolitiek van de Amerikaanse luchtmacht* geschreven. Hij is een zoon van de beruchte Zwarte Jim McLafferty die lang geleden een politicus van de democratische partij was en die in de gevangenis heeft gezeten wegens malversaties tijdens zijn gouverneurschap. Hij is rooms-katholiek en bezocht tijdens

zijn diensttijd Rome tweemaal waardoor hij bij de kiezers van zijn vader in een goed blaadje kwam. Zelf heeft hij nooit naar een overheidsfunctie gestreefd.’ De grote Hewlett Janders zweeg even en zei toen: ‘We hebben nog geen enkele aanwijzing voor wie hij werkt en wat hij op Hawaï doet.’ Hewlett gooide het papier op tafel alsof hij zeggen wilde: ‘Als jullie denken dat jullie hieruit iets kunnen opmaken, probeer het dan maar.’ Hoxworth Hale zei: ‘Waar komt het nu allemaal op neer? We weten dat een vreemdeling, die veel van landaankoop afweet, die kennelijk zo’n radicaal van Harvard is, belangstelling heeft voor “het moeras”...om er een hotel neer te zetten. Ik ben ervan overtuigd dat dit het soort man is dat we hier uit de stad moeten zien weg te houden.’ De mannen om de tafel knikten, dus vervolgde Hale: ‘Hebben we hier iemand van de Kanakoastichting?’ Hewlett Janders antwoordde: ‘Ik zit in het bestuur en John Whipple Hoxworth ook. Het derde bestuurslid is Harry Helmore en die is beslist te vertrouwen.’ ‘Sta jij in voor Helmore?’ vroeg Hale. ‘Ach, hij is met mijn nicht Abigail getrouwd,’ zei Hewlett. ‘Ik geloof dat ik wel voor hem kan instaan.’ ‘Zijn we het erover eens dat Malama Kanakoa onder geen beding het moeras aan McLafferty mag verkopen?’ ‘Wat mij betreft niet,’ antwoordde Hewlett. ‘En jij, John Hoxworth?’ ‘Het zou misdadig zijn iemand als hij in onze stad toe te laten.’ ‘Dan zijn we het eens,’ zei Hoxworth; toch was hij nog niet tevreden, daarom vroeg hij voorzichtigheidshalve: ‘Laten we eens aannemen dat dat gepraat over een hotel een smoes was. Als McLafferty nu eens voor heel iemand anders optreedt? Heren, ik denk dat een dergelijke veronderstelling gerechtvaardigd is. Wie vertegenwoordigt die man werkelijk?’ De sluwe, ervaren mensen van Het Fort richtten nu al hun aandacht op dit probleem. Langzaam zei John Whipple Hoxworth, een magere, intelligente man, in zijn denken typisch een Whipple: ‘De groep die het kwaadst was toen we ze afwezen was

California Fruit, maar ik denk dat zij uit natuurlijke ijdelheid geen agent uit Boston zouden nemen. Dat doet een Californiër gewoon niet. Ik denk dat O.C. Clemmons het gevecht niet opnieuw zal beginnen en na twee harde klappen betwijfel ik ook dat Gregory nog terugkomt. Daaruit moet ik dus concluderen dat Shea & Horner hierachter zit. Dit is een soort truc dat van hen te verwachten is, en vergeet ook niet dat Shea een vooraanstaand katholiek is.’ ‘Ik vraag me toch af of Gregory er niet achter zit,’ peinsde Hoxworth. ‘Heeft iemand van jullie die McLafferty al eens ontmoet?’ Niemand kende hem en de vergadering ging uiteen met een laatste waarschuwing van Hale: ‘Ik veronderstel dat jullie allemaal gelezen hebben dat California Fruit een contract met de vakbonden gesloten heeft? Gregory heeft dat driejaar geleden al gedaan en jullie weten dat Shea & Horner op het punt staat dat te doen. Als jullie nog een aanmoediging nodig hebben mannen als McLafferty buiten onze stad te houden, denk dan maar aan de vakbonden.’ Nadat de anderen Het Fort verlaten hadden, zat Hoxworth nog wat na te denken over wat er besproken was; hij kon niet begrijpen hoe een zinnig mens die van Hawaï hield er ook maar aan wilde denken een zaak als Gregory op de eilanden toe te laten. ‘Verdorie! Verdomme!’ bromde hij. ‘Ze komen niet van de eilanden. Ze ondergraven de gevestigde beginselen, en als ze wat verdienen, wat doen ze er dan mee? Dan hevelen ze het over naar New York. Wint Hawaï daar ooit iets bij? Geen cent!’ Hij keek uit het raam naar de Openbare Zendingsbibliotheek, die met geld van de familie was opgericht, en naar het Zendingsmuseum voor Schone Kunsten waaraan zijn grootvader Ezra een half miljoen dollar plus een Rembrandt had geschonken. In de verte lag het Zendings Volkenkundig Museum waar een ongeëvenaarde collectie Hawaïaanse volkskunst stond. Daarachter stond het reusachtige, prachtige gedenkteken van Abraham Hewletts liefde voor het Hawaïaanse volk: Hewlett

Hall; daar kregen Hawaïaanse jongens en meisjes gratis een eersteklas opleiding. Wat onzichtbaar was, was nog belangrijker: de professoraten van de familie aan de universiteit, de Zendingsstichting voor Oceaanonderzoek, het Zendingsfonds voor emeritus-predikanten. Er was nauwelijks één aspect van Hawaï te noemen dat niet door iemand van Het Fort was verbeterd of in ere gehouden. ‘Neem nu eens aan dat we Gregory zouden laten komen en ze lieten werken als zij wilden,’ peinsde Hoxworth. ‘Laten we dan eens kijken hoe Honolulu er over vijftig jaar uitziet. Zal er dan een Gregorymuseum zijn of een Gregoryschool voor Hawaïanen? Ze stelen ons geld en we krijgen er niets voor terug behalve korte tijd wat lagere prijzen. Zullen hun medewerkers hier grote gezinnen stichten en hun kinderen op de eilanden laten werken? Nee. We zullen harteloze herenboeren krijgen van het ergste soort die hier niet eens wonen. Als Gregory zich ooit probeert in te dringen op de eilanden... naar ik hoop na mijn dood...zullen ze ons niets goeds brengen...helemaal niets.’ Hij liep werkelijk van zijn stuk gebracht heen en weer en kwam tenslotte tot de kern van de zaak: ‘Nee, dat is niet waar. Ze zullen twee dingen brengen: politieke onrust omdat de helft van hen uit radicale Democraten zal bestaan; en ze zullen ons vakbonden brengen.’ Deze twee mogelijkheden vond hij zo verschrikkelijk dat hij niet langer uitkeek over het Honolulu waar hij zo van hield. ‘Waarom geloven de mensen hier niet dat wij weten wat het beste is voor deze eilanden?’ vroeg hij zich enigszins verbijsterd af. ‘Je zou verwachten dat ze weten wat wij allemaal voor Hawaï hebben gedaan. Ze zouden eigenlijk als één man moeten opstaan en bedrijven als Gregory en California Fruit zó de oceaan in moeten trappen. Maar ze schijnen nooit te weten wat het beste voor hen is.’ Zijn secretaresse onderbrak zijn gedachtegang toen ze zei: ‘Die jonge Japanner probeert u weer te spreken te krijgen,’ en Hale schudde woedend het hoofd. ‘Niet met mij! Onderhandelen

met arbeiders is Hewies werk!’ Hij liep weg door een zijdeur om Hewlett Janders te roepen. Toen de grote man binnenkwam, droeg Hale hem op: ‘Probeer die jonge onruststoker eens voor altijd af te poeieren.’ Hij voelde zich wat geruster toen dikke Hewie zijn broek optrok en ten strijde trok. Toen Janders de directiekamer binnenkwam, zag hij daar een zelfbewuste, glimlachende jongeman met kortgeknipt haar die hem over de tafel heen zijn rechterhand toestak en zei: ‘Ik ben Goro Sakagawa. Ik weet nog hoe aardig u voor mijn broers bent geweest.’ Zijn optreden overrompelde de dikke Hewie Janders en in een flits dacht hij: ‘Dat is de broer die we niet op Punahou hebben genomen. Als we dat wel gedaan hadden, zou hij nooit arbeidsleider geworden zijn.’ Toen zette hij die gedachte van zich af en zei streng: ‘Waarover wilde je me spreken, jongeman?’ Met opzet vroeg hij Goro niet te gaan zitten. Met de welgemanierdheid die hij tijdens de dienst bij generaal MacArthur in Japan had opgedaan deed Goro net of hij niet merkte dat hij moest blijven staan en zei: ‘Ik heb gehoord dat uw zoon Harry is gesneuveld op Bougainville.’ ‘Inderdaad,’ antwoordde Janders en daardoor moest hij wel vragen: ‘Sneuvelde een van jouw broers niet in Italië?’ ‘Twee,’ antwoordde Goro en op een of andere manier beseften beide gesprekspartners dat Hewlett Janders van Het Fort op een subtiele manier op het niveau van Goro Sakagawa was gebracht. Ze waren gelijken en Goro zei: ‘U vroeg me waarom ik u wilde spreken. Ik ben door de mannen op de Malama Suikerplantage aangewezen...’ ‘Ik praat niet over vakbonden.’ ‘Ik heb niets over vakbonden gezegd,’ zei Goro en hij ging van de ene voet op de andere staan terwijl Hewlett in zijn stoel achterover leunde. ‘Waar wilde je dan over praten?’ snauwde Janders. ‘Goed, omdat u er zelf over begonnen bent, meneer Janders: de Malama Suikerplantage wil zich or...’ ‘Eruit!’ zei Janders plotseling met stemverheffing, maar hij bleef zitten. Goro antwoordde rustig: ‘De Malama Suikerplantage wil zich

organiseren, meneer Janders. Op grond van de federale wet hebben we het recht...' 'Eruit!' schreeuwde Janders. Hij sprong naar de deur en riep zijn assistenten; toen die in de kamer stonden, beval hij: 'Gooi die communist eruit!' Goro, die nu zelfs nog koppiger was dan vroeger op school, hield zich aan de tafel vast en zei vlug: 'Meneer Janders, ik ben geen communist en ik laat uw mensen me er niet uit gooien. Want als ze dat zouden doen zou ik u voor het gerecht dagen. Dan zou uw standpunt inzake de vakbonden nog onbuigzamer worden en zouden we nog meer moeite krijgen dit als verstandige mensen te bespreken. Stuur die lui dus maar weg.' 'Ik zal nooit een vakbond accepteren,' riep Janders. 'En waag het niet ooit nog dit kantoor binnen te stappen.' 'Meneer Janders, ik beloof u dat de eerste plantage waar we een vakbond zullen oprichten de Malama Suikerplantage zal zijn. En bij de laatste onderhandelingen zal ik in deze stoel zitten...' Goro greep een stoel, tilde die voorzichtig op en zette hem weer op zijn plaats. 'Deze stoel. Reserveert u die maar voor mij, meneer Janders. De volgende keer dat wij elkaar hier zullen ontmoeten, zal het zijn om afspraken te ondertekenen. Onthoud de naam: Goro Sakagawa.' Hij liep rustig de kamer uit en Janders stuurde zijn helpers weg. Hij liet zich in zijn stoel zakken en probeerde te begrijpen wat er gebeurd was: 'Een Japanse landarbeider stapte mijn kantoor binnen en zei me...' 'Hij kon het niet geloven en riep Hoxworth Hale. 'Hoe ging het?' vroeg Hale. 'Een Japanse landarbeider stapte mijn kantoor binnen en zei me...' 'Laat alle dramatiek maar achterwege, Hewie. Wat gebeurde er?' 'Ze gaan een vakbond stichten op de Malama Suikerplantage.' 'Dat lukt ze nooit,' zei Hale flink. Hij riep de mensen van Het Fort bijeen en zei tegen hen: 'Hewie heeft een beroerd kwartiertje gehad. De jonge Sakagawa heeft hem op de tenen getrapt...' 'Hij stapte hier binnen en probeerde me te vertellen ...' 'Hewie,' viel Hale hem in de rede, 'hij probeerde je 't niet te vertellen, maar hij

vertelde 't je verdomme.' 'Ze gaan een vakbond stichten op de Malama Suikerplantage,' zei Janders. 'En als het hun daar lukt...dan zullen ze het overal proberen.' 'Het gebeurt eerder dan ik verwacht had,' merkte Hale op. 'Toen we in de stakingen van 1939 en 1946 onze Russische communisten verslagen hadden, dacht ik dat we ze definitief hadden gevloerd. Maar het afschuwelijke Roosevelt-virus heeft blijkbaar onze hele samenleving aangetast.' 'Maar ik had nooit gedacht dat ik het zou beleven,' mompelde Janders, 'dat een Japanse landarbeider mijn kantoor kon binnenstappen...' De harde, bekwame Hoxworth Hale, die de beide vorige malen de strijd tegen de vakbonden achter de schermen had geleid, begon nu zijn krachten te mobiliseren. Hij klopte op de tafel en zei: 'We treden in een gesloten front tegen hen op; als iemand van jullie in deze kamer aarzelt, kennen we geen genade. Aan de ene kant zullen de Japanse radicalen jullie onder de voet lopen en aan de andere kant zullen wij jullie ruïneren. Geen vertrouwen, geen handeltjes onderling en niet naar de rechter lopen. Heren, jullie doen met ons mee of jullie gaan er onderdoor.' Hij zweeg, keek de mannen aan en vroeg: 'Is dat afgesproken?' 'Afgesproken,' mompelden de plantagemensen en daarmee was de staking een feit. Toen de te volgen koers was afgesproken, werd de vergadering gesloten, maar de plantage-eigenaars bleven zenuwachtig in de kamer staan en wilden niet weggaan. Hale vroeg; 'Hoe is een keurige jongeman als Goro Sakagawa met drie broers op Punahou een communist geworden?' 'Ik denk,' zei Janders, 'omdat hij in Japan als assistent was aangewezen aan Amerikaanse vakbondsmensen.' Droefheid maakte zich van de mensen van Het Fort meester. John Whipple Hoxworth peinsde: 'En dan te bedenken dat onze regering een nette Japanse jongen in de vakbondstaktieken heeft opgeleid!' Er sloop iets van de waanzinnige contradictie van deze wereld de kamer binnen en het nam een loopje met deze leidende

figuren. Hoxworth Hale vroeg somber: ‘Je bedoelt dat een jongen die naar Punahou had kunnen gaan door onze eigen regering is bedorven?’ En met deze sombere noot eindigde de eerste bijeenkomst van het anti-stakingscomité van Het Fort.

Toen Hewlett Janders Goro Sakagawa ervan beschuldigde dat hij een communist was, was hij eigenlijk niet ver bezijden de waarheid. Toen Het Fort in 1916, 1923, 1928, 1936, 1939 en 1946 botweg weigerde zelfs maar over het vakbondswezen te praten en alle middelen aanwendde, inclusief geweld en revolutie, om de arbeiders al hun toekomstige rechten te onthouden, maakte het aldus een normale ontwikkeling van het vakbondswezen op de eilanden onmogelijk. De agressieve maar uiterst Amerikaans denkende vakbondsleiders van het vasteland, bemerkten dat langs de normale wegen op Hawaï niets te bereiken was. Zelfs het woord 'vakbond' werd niet begrepen en als het werd begrepen, werd het niet geaccepteerd zodat zowel Het Fort als de *Honoloeloe Post* over elke vakbondsactie spraken als over een daad van communisten. Het gevolg was dat men op Hawaï in de loop der jaren termen die op het vasteland begrepen en als een logisch onderdeel van het moderne industriële leven aanvaard werden, op een eigen, vrij merkwaardige manier omschreef. Kort en goed: vakbonden betekenden revolutie. Er werden ook fysieke maatregelen genomen. Mensen van het vasteland die in de loop der tijd bewezen hadden tamelijk gematigde arbeidersleiders te zijn werd dikwijls de toegang tot de eilanden ontzegd. Als zij probeerden de plantagearbeiders toe te spreken werden zij letterlijk de bedrijven afgesmeten. Als zij probeerden ergens een kantoor te openen, kregen zij niets. Zij werden geïntimideerd, vernederd, uitgescholden en opgejaagd onder het mom van strijd tegen het communisme. Op grond van de wet van Gresham betreffende veranderingen in de maatschappij werden de gematigden aan de kant gezet en kregen de radicalen het heft in handen. Vanaf 1944 drong een groep keiharde vakbondsmensen stilletjes de eilanden binnen. Onder hen bevonden zich vele communisten want zij hadden al van verre gezien dat de situatie op Hawaï een vruchtbare voedingsbodem voor het communisme was. Onder de leiders

bevond zich een stoere, lelijke Ierse katholiek uit New York die Rod Burke heette. Hij had zich in 1927 bij de partij aangesloten en was daarin rustig opgeklommen tot hij een uitstekende positie bereikt had op grond waarvan hem de leiding kon worden toevertrouwd van een serieuze aanval op Hawaï. Zijn eerste stap was met een Nisei uit Baltimore te trouwen en dit Japanse meisje, dat al communiste was, zou voor zijn veroveringsplannen van de eilanden heel belangrijk voor hem blijken. Toen Rod Burke bijvoorbeeld Goro Sakagawa ontmoette, die na zijn leerzame vakbondservaringen in Japan naar Hawaï was teruggekeerd, zag Burke in de bekwame, jonge landmacht kapitein meteen de man die hij voor de opbouw van het vakbondswezen en vervolgens voor de opbouw van het communisme op Hawaï nodig had. Burke zei dus tegen zijn Japanse vrouw: ‘Zorg dat die jonge Sakawaga zich bij ons aansluit,’ en het toegewijde meisje slaagde erin Goro aan haar kant te krijgen, niet als communist maar als arbeidsleider. Door hem kreeg Burke andere Japanners en Filippino’s als medestanders maar hij vertelde hun nooit dat hij lid van de communistische partij was. Op deze manier ontstond een harde vakbondskern die in 1947 klaar stond om Het Fort het hoofd te bieden en door te vechten tot het bittere, desnoods eiland verscheurende einde. Later besprak Goro Sakagawa deze beginperiode menigmaal met zijn broer, advocaat Shigeo, die in Harvard had gestudeerd; hij liet Shig zijn motieven en overwegingen toetsen zoals die in begin 1947 waren. ‘Wist jij toen dat Rod Burke communist was?’ vroeg Shigeo. ‘Nu, zeker heb ik het nooit geweten, maar ik vermoedde van wel,’ zei Goro. ‘Hij heeft er nooit duidelijk blijk van gegeven. Maar ik zag in hem een harde agitator.’ ‘Als je dat vermoedde, Goro, waarom was je dan toch bereid met hem samen te werken?’ ‘Uit ervaring zag ik wel dat je met de oude methoden Het Fort nooit op de knieën zou krijgen. Wij streefden naar een redelijke vorm van vakbondswezen en

wij bereikten niets. Burke wist hoe je macht moest gebruiken. Dat was het enige dat Het Fort begreep.’ ‘Probeerde Burke ooitje over te halen lid te worden van de partij?’ ‘Nee, hij ging ervan uit dat hij me kon gebruiken en dat hij me daarna kon laten vallen ten gunste van minder intelligente Japanners en Filippino’s die hij lid had gemaakt van de partij,’ legde Goro uit. ‘Hoe koos hij zijn mannen uit?’ ‘Hij pikte ze op waar hij kon. Hij begon met niet al te snuggere Japanners . . en ook wat Filippino’s. Maar die speelden maar een helpersrol. De echte kern van de partij bestond uit Rod Burke en zijn vrouw.’ ‘En wat was jouw positie?’ vroeg Shig. ‘Ik redeneerde net als Burke,’ verklaarde Goro. ‘Ik dacht dat ik slim genoeg was om hem te gebruiken en hem dan te laten vallen.’ ‘Moet een heel interessante tijd geweest zijn,’ zei Shig droog. ‘Er bestonden aan beide zijden geen illusies,’ erkende Goro. ‘Het grappige is dat mijn vrouw Akemi de Burkes van het eerste ogenblik af dóór had. Ze had in Japan nogal wat communisten ontmoet en ze zag bij mevrouw Burke onmiddellijk wat voor vlees ze in de kuip had. En ik denk dat mevrouw Burke dat ook wist, zodat niemand voor de gek gehouden werd,’ verzekerde Goro zijn broer. ‘Spande Burke eigenlijk ook echt goede mensen voor zijn karretje?’ vroeg Shig. ‘De meeste Japanners waren doodgewoon uilskuikens, maar Harry Azechi was een van de bekwaamste mannen die we ooit op de eilanden hebben gehad.’ ‘Als je er nu op terugziet, Goro, denk je dan dat die samenwerking nodig was?’ Goro had daar veel over nagedacht, vooral omdat hij in het team van generaal MacArthur de gematigde Amerikaanse vakbondsleiders zo goed had leren kennen. Concluderend zei hij: ‘Als je nog weet welk standpunt Het Fort toen innam . . . dat zelfs een gesprek over het vakbondswezen met communisme gelijk stond . . Hemel, Shig, ik heb je verteld over die keer toen ik bij Hewlett Janders geweest ben. Hij liet me staan als een boer met mijn pet in de hand. Hij schold me uit, maakte me belachelijk, nee

Shig, er was geen alternatief.’ ‘Geen enkel?’ vroeg zijn broer. ‘Nee. Hawaï had nooit de twintigste eeuw kunnen ingaan als de macht van Het Fort niet gebroken was. Alleen had ik het niet klaargespeeld. De Amerikaanse vakbondsleiders die ik in Japan heb leren kennen, hadden het evenmin gered. Dat kon alleen een straatvechter als Rod Burke.’ Toen Hewlett Janders dan ook aan de *Honoloeloe Post* doorgaf dat communisten van het vasteland de eilanden probeerden te veroveren, had hij gelijk. En toen hij de beschuldiging uitte dat er Japanners lid waren geworden van Rod Burkes communistische partij, had hij het ook bij het rechte eind. Toen hij echter beweerde dat de leider van de plantagestaking Goro Sakagawa, ook communist was, had hij geen gelijk, maar in die jaren van spanning was de haat tegen de vakbonden zo sterk dat een betrekkelijk kleine vergissing als die er eigenlijk niet toe deed.

De staking was ruw, meedogenloos en verwoestend. Zij boezemde Hawaï een vrees in als tevoren nooit was voorgekomen, zelfs niet bij het bombardement op Pearl Harbor. Rod Burke liet ook snel een havenstaking uitbreken zodat er in vijfeneenhalve bange, hongerige maand niet één H&H schip Hawaï binnenliep. Het Fort sloeg terug door geen krediet meer te geven zodat iedereen op de eilanden de gevolgen aan den lijve ondervond. Goro Sakagawa zette zijn arbeiders op de suikerplantages tot staking aan. Het Fort sloeg terug door allerlei voordelen op te schorten zodat al spoedig niet de arbeiders de bittere gevolgen van het sociale conflict voelden, maar hun gezinnen. Rod Burke liet geen schepen met suiker of ananas van de eilanden vertrekken en geen toeristen binnenkomen. Het Fort sloeg terug door twee van zijn hotels te sluiten; de daardoor ontslagen kamermeisjes en kelners konden zich slechter tegen de staking verweren dan de hoteleigenaars. Goro Sakagawa wist ook de arbeiders op de

ananasplantages over te halen aan de staking deel te nemen. Het Fort deelde koel mee dat de levensmiddelenmagazijnen bijna leeg waren en dat winkels als die van Kamejiro Sakagawa niet langer bevoorrad konden worden. De ene winkelier na de andere stond dus voor een bankroet. Niemand kan Hawaï begrijpen als hij de grote staking niet begrijpt. De eilanden werden erdoor op de rand van de wanhoop gebracht. De oplage van de kranten daalde; het voortbestaan van de kranten liep gevaar. Er was nog slechts eten voor één week en in vele gezinnen werd honger geleden. Op de suikerplantages stónd de oogst te rotten in de verzengende zon. De ananasvelden lagen er verwaarloosd bij en er werd voor miljoenen en miljoenen onherstelbaar verlies geleden. Banken zagen hun normale bedrijvigheid ophouden. Grote winkels hadden geen nieuwe voorraden en geen oude klanten. Doktoren kregen hun geld niet en tandartsen zagen geen patiënten meer. In de grote hotels was geen behoorlijke maaltijd meer te krijgen en het leven op de eilanden kwam langzaam maar zeker tot stilstand. Een staking op Hawaï leek namelijk niet op een staking in Florida. Het leek op niets wat de mensen op het vasteland kenden, want als er in Florida een havenstaking was, kon er voedsel per trein worden aangevoerd. En als de treinen werden stilgelegd, kon men vrachtauto's gebruiken. En als die stakten, konden hongerige gezinnen een autokaravaan organiseren. En als ook dat niet lukte, kon een wanhopig mens altijd nog gaan lopen. Als op Hawaï echter de haven werd stilgelegd, bestonden er geen alternatieven en waren de eilanden vrijwel machteloos. Toen het onmogelijk was gebleken redelijke industriële verhoudingen te scheppen, gingen de eilanden bijna te gronde, zowel door dwaasheden van de kant van de kapitalisten als van de arbeiders. Tegen het begin van de zesde maand stapte Goro Sakagawa met vier medewerkers de directiekamer van Het Fort binnen, wachtte tot de directeuren van de grote

plantages aanwezig waren, en ging toen precies in die stoel zitten waarvan hij Hewlett Janders beloofd had dat hij er eens in zou plaatsnemen. Op dat symbolische moment werd hij minder hardnekkig. Het was merkwaardig dat alleen het zitten in een stoel die hem vroeger onbeschaamd was geweigerd, iemand iets deed—alsof er verborgen gevoelskanalen van zijn achterste naar zijn hersenen liepen. Maar toch gebeurde dat. Toen Goro eenmaal goed in zijn stoel zat, zei hij op verzoenende toon: ‘Wij vinden dat de staking lang genoeg geduurd heeft. Wij zijn ervan overtuigd dat u er net zo over denkt. Kunnen we er niet op een of andere wijze nu een einde aan maken?’ ‘Ik wil niet hebben dat een Japanse landarbeider mijn kantoor binnenstapt . . .’ begon Hewlett Janders, maar Hoxworth Hale keek hem medelijdend aan alsof de verschrikkingen van zes maanden voor niets waren geweest: Janders gebruikte dezelfde woorden als toen de staking begon. Goro deed alsof hij hem niet gehoord had en wendde zich tot Hale, een taaie onderhandelaar: ‘Meneer Hale, mijn comité neemt geen nota van het feit dat uw onderhandelaar, de heer Hewlett Janders, ons heeft aangevallen omdat we Japanners zijn, omdat we weten dat uw neef, kolonel Mark Whipple er zijn leven voor gegeven heeft dat wij vrije burgers zouden zijn. Wij handelen hier als vrije burgers en ik denk dat u dat op prijs stelt.’ Dit hoffelijk eerbetoon aan kolonel Whipple stemde de vergadering milder en iedereen herinnerde zich wat diezelfde Goro Sakagawa, indertijd kapitein bij het leger, had gezegd toen voorgesteld was het lijk van Mark Whipple uit de Vogezen naar huis te vervoeren: ‘Laat ze mijn broeders naar huis terugbrengen, maar kolonel Whipple moet rusten in het hart van de wereld, waar hij gestorven is. Geen eiland is groot genoeg om zijn geest te begraven.’ ‘Wat had u voor nieuwe voorstellen in gedachten, meneer Sakagawa?’ vroeg Hale. ‘Wij zullen de staking niet beëindigen zolang de vakbond niet volledig erkend wordt,’ antwoordde Goro, en Hewlett Janders

schoof achteruit op zijn stoel. Hij kon het al zien gebeuren: de anderen waren bereid toe te geven. De communisten stonden op het punt te winnen. Voordat Hewie echter iets kon zeggen, voegde Goro er snel aan toe: ‘Maar om daar iets tegenover te stellen zullen wij met tien cent per uur minder genoeg nemen.’ ‘Heren,’ zei Hoxworth Hale met nieuwe hoop, ‘ik vermoed dat het voorstel van de heer Sakagawa ons wel enige gespreksstof geeft.’ Bijna onmerkbaar kwam de geest van kolonel Mark Whipple, die voor deze Japanse jongens was gestorven, in de kamer; Hale vroeg rustig: ‘Goro, wil je met je mensen over een uur of drie terugkomen?’ ‘Ja meneer Hale,’ zei de vakbondsleider, maar toen de groep op het punt stond te vertrekken, vroeg Hewie Janders scherp: ‘Hoe weten we of die communist Rod Burke ons de haven weer zal laten openstellen?’ ‘Daarover onderhandelen we nu juist meneer Janders,’ antwoordde Goro. ‘Wanneer ik met uw mensen tot overeenstemming kom, gaat de haven open. Dat is de zin van onderhandelen.’ Toen de delegatie weg was—drie Japanners, een haole en twee Filippino’s—stond Hewlett Janders op uit zijn stoel aan het hoofd van de tafel en zei: ‘Ik kan niet meedoen met wat jullie van plan zijn.’ ‘Ik respecteer je standpunt,’ zei Hale koel. ‘Maar ben je bereid je bij onze beslissing neer te leggen?’ Bij die vraag keek iedereen Janders aan. Als hij weigerde, uit naam van J & W, de voornaamste plantagebezitter, wist niemand wat daarvan de gevolgen konden zijn. Het was heel goed mogelijk dat hij sterk genoeg was om zowel de vakbond als zijn mededirecteuren van Het Fort te weerstaan. Hij kwam zwaar in de verleiding dit conflict tot het alleruiterste uit te vechten, maar hij werd daarvan afgehouden door de voorzichtige woorden van de man die twintig jaar geleden de leiding over Het Fort van hem had overgenomen. Hoxworth Hale zei langzaam: ‘Hewie, jouw familie en die van mij hebben van deze eilanden gehouden. We kunnen niet werkeloos naar hun lijden blijven kijken.’ De

dikke man keek zijn meerdere onthutst aan en stond op het punt de voorstellen af te wijzen. Hale zei echter: ‘Als we met arbeidersorganisaties moeten leven—en dat schijnt tot de geest van deze tijd te horen—laten we dat dan met een zekere gratie doen. Ik zal Sakagawa terug laten komen en er het beste van maken.’ ‘Ik wens daar niet bij te zijn,’ zei Janders kortaf. Hij wilde door de achterdeur de kamer uitgaan, maar hij bleef staan om zijn mededirecteuren waarschuwend te zeggen: ‘Jullie leveren deze eilanden aan de communisten over. Ik weiger te aanvaarden dat een Japanse landarbeider mijn bureau binnenstapt om zijn eisen ...’ ‘Maar je zult je wel door onze beslissingen gebonden achten?’ viel Hale hem in de rede. ‘Ja,’ snauwde Janders, en toen Goro terugkeerde om de wederzijdse capitulatie vast te leggen, was Hewlett Janders daar niet bij.

Toen de grote staking ten einde was namen drie van Hales plantagebazen, mannen die ouder waren dan hij, hun ontslag met de woorden: ‘We hebben te lang op onze eigen manier gewerkt om ons door een stel Japanse spleetogen te laten vertellen hoe we suiker moeten verbouwen. Jongere mannen namen hun plaats in en Hale had het even erg moeilijk toen hij merkte dat hij twee van de vervangers niet eens kende. Vóór het einde van het jaar meldden de nieuwe opzichters echter al: ‘We kunnen met het nieuwe systeem werken. Het ziet ernaar uit dat we meer suiker produceren dan vroeger.’ Hewie Janders sneerde: ‘Er is iets mis met Amerika wanneer jonge mensen zo graag vrede sluiten met den boze.’ En toen bewees Hewie dat hij gelijk had. Op een vergadering van Het Fort kwam hij binnenrennen met het nieuws dat een van de minder vooraanstaande communisten met Rod Burke gebroken had en zich bereid had verklaard in het openbaar te verklaren dat zowel Rod Burke als zijn vrouw actief lid waren van de

communistische partij. Dit veroorzaakte algemene opwinding en er werden driftig telefoongesprekken gevoerd om de juistheid van die bewering na te trekken. ‘Ik wist wel dat ze allemaal communisten waren!’ riep Hewie triomfantelijk. ‘En dan te denken dat we Goro Sakagawa dit kantoor lieten binnenkomen ...’ ‘Ik geloof niet dat je hem daarvan kunt beschuldigen,’ waarschuwde Hale. ‘Tenminste, toen ik Jasper belde, zei hij niet ...’ ‘Het zijn allemaal communisten,’ zei Hewie. ‘Ik heb je al een jaar geleden gezegd dat Rod Burke een rode was. En dat blijkt waar te zijn. Nu zeg ik je dat Goro Sakagawa een rode is. En dat zal ook blijken.’ John Whipple Hoxworth antwoordde ijzig: ‘Laten we maar afwachten tot ze aangeklaagd worden en dan onze uiterste best doen ze te laten veroordelen.’ ‘Heeft iemand de gouverneur al gebeld?’ vroeg Janders. ‘Nog niet,’ antwoordde John Whipple. ‘Dat zal ik dan graag doen!’ glunderde Janders. ‘De laatste keer dat ik met hem over het communisme gesproken heb, zei hij ...’ ‘Niemand belt iemand op,’ viel Hale hem in de rede. ‘Er is iets belangrijks gebeurd ten gunste van ons. Niemand mag dat bederven.’ En de mensen van Het Fort bestudeerden zorgvuldig hoe de nieuwe ontwikkelingen tot hun voordeel konden worden gebruikt. De overwinning van die dag werd echter ten dele teniet gedaan door het bericht van een assistent dat er, terwijl aller aandacht op de staking gericht was, iets merkwaardigs gebeurd scheen te zijn, iets wat hij niet kon verklaren. Hij pakte een kaart van Zuid-Honoloeloe, wees op bepaalde rood gearceerde stukken en zei: ‘Dit is het Rafer Hoxworth-gebouw; de begane grond is verpacht aan een Japanner die Fujimoto heet. Daar is niets verdachts aan. Hij heeft de grote manufacturenzaak in Kaimuki. Nu is dit stuk het restaurant waarvan het gebouw eigendom is van Ed Hewletts weduwe. Dat is verpacht aan een Filippino die een restaurant in Wahiawa exploiteert.’ ‘Waar wil je naar toe, Charley?’ vroeg Hale ongeduldig. ‘Kijk,’ riep de assistent, ‘in het

afgelopen halfjaar is iedere winkel in dit blok verhuurd behalve het grote stuk dat van Joe Janders is. Begrijpt u wat dat betekent?’ Er viel een stilte in Het Fort toen de directeuren de kaart bekeken. Tenslotte zei Hoxworth: ‘Zou iemand die percelen onder een andere naam gehuurd hebben?’ Ieder dacht over dit boze vermoeden na, maar de forse Hewlett Janders maakte daar spoedig een einde aan en zei bars: ‘Hemel, waar maken jullie je zorgen over? Ik heb neef Joe wel honderd keer gezegd dat hij zijn gebouw niet mocht verhuren zonder het met mij te bespreken. Zolang hij het in handen heeft, is er niets aan de hand. Wat zou iemand moeten beginnen met alleen dat kleine ...’ ‘Bel Joe op,’ zei Hoxworth gebiedend. Er viel een dreigende stilte toen de joviale Hewlett vriendelijk door de telefoon riep: ‘Hallo Joe. Met Hewie. Joe, je hebt je grote winkelruimte toch niet verhuurd, hè?’ De stilte werd angstwekkend; Hewlett Janders legde—volkomen van zijn stuk gebracht—de hoorn op de haak. Het was niet nodig te vragen wat er gebeurd was, want het nieuws was van zijn bedroefde gezicht af te lezen. ‘Verdomme!’ schreeuwde Hoxworth en sloeg met zijn vuist op tafel. ‘Ze zijn ons te slim af geweest. Wie heeft dat gedaan?’ tierde hij. ‘Hewlett, wie heeft die winkel gehuurd?’ De dikke Hewlett Janders bleef met neergeslagen ogen naar de tafel staren en zei: ‘Ik schaam me het te moeten zeggen: Kamejiro Sakagawa.’ ‘We maken hem kapot!’ raasde Hoxworth. ‘We laten geen lading meer voor hem Honoloeloe binnen. Die man zal kapot gaan van ...’ De ijzige John Whipple Hoxworth zei: ‘Het probleem is tweeledig. Wie zette dit verdomde zaakje op touw? En voor wie deed hij dat?’ Er werd lang over gepraat wie er genoeg geld en verstand zou kunnen hebben om een dergelijke slag te slaan. Door langzamerhand iedereen uit te schiften waren allen het er over eens dat alleen Hong Kong Kee dat kon hebben klaargespeeld. ‘Ik ga het hem nu meteen vragen,’ riep Hoxworth. Hij greep onmiddellijk de telefoon en vroeg Hong

Kong: ‘Hebt u al die panden gehuurd?’ Toen de Chinese bankier antwoord gaf, knikte Hoxworth naar zijn mededirecteuren. ‘Wie vertegenwoordigt u, Hong Kong?’ Deze keer bewoog Hoxworth zijn hoofd niet, maar luisterde zwijgend, verbijsterd. ‘Dank u, Hong Kong,’ zei hij en legde de hoorn op de haak. ‘California Fruit?’ vroeg Janders. ‘Gregory,’ antwoordde Hale. Er viel een pijnlijke doffe stilte: een tijdperk werd afgesloten. Tenslotte vroeg een van de Hoxworths: ‘Kunnen we dit nog voor de rechtbank uitvechten?’ ‘Ik denk het niet,’ antwoordde Hale. ‘We zouden van rechter Harper zeker een gerechtelijk bevel los kunnen krijgen tegen een van die huurcontracten. Hij is met mijn nicht getrouwd en ik zou hem kunnen vertellen ...’ ‘Als Hong Kong die huurcontracten geregeld heeft ...’ Hale kon niet verder. Hij liet zijn hoofd in zijn handen zakken, dacht lang na, en vroeg toen aan zijn mededirecteuren: ‘Hoe hebben die mensen ons dit aan kunnen doen? Wat heeft jouw familie, Whipple, niet voor de Kees gezorgd. De hele Kee-hui heeft verdomme zijn ontstaan te danken aan het stuk land dat de oude dokter hun gegeven heeft. En dan die vervloekte Sakagawa’s. Hoe is het mogelijk dat Kamejiro zo ondankbaar is? Achter onze rug om panden huren. Hoe is het mogelijk? Je zou toch mogen denken dat ze zich ten opzichte van ons enigszins loyaal zouden tonen. We hebben ze hierheen gehaald, ze land gegeven, voor ze gezorgd toen ze zó verrekt arm waren dat ze lezen noch schrijven konden. Wat is er in de wereld aan de hand als zulke mensen zich tegen je keren?’ ‘Daarom was McLafferty hier!’ riep Janders. ‘Hij heeft ons om de tuin geleid met zijn praatjes over dat hotel.’ Hale had zichzelf nu weer in de hand en zei: ‘Heren, dit is het begin van een gevecht zonder einde. Ik zelf ben van plan Gregory en McLafferty de voet dwars te zetten waar ik kan. Niet om ze van de eilanden weg te houden, want als Hong Kong de huurcontracten geregeld heeft, zal een proces niet helpen ...’ Een van de Hoxworths viel hem in de

rede: ‘Gezien alles wat wij voor rechter Harper gedaan hebben, zouden we toch minstens van hem mogen verwachten dat hij een van de huurcontracten nietig verklaart.’ Hale deed net of hij die domme, onwaardige opmerking niet had gehoord en vervolgde: ‘We moeten tijd zien te winnen. Wij gaan overal filialen stichten van onze eigen bedrijven: in Waikiki, in Waialae en aan de andere kant van de Pali. Ieder van jullie die een goed lopende zaak heeft, zet filialen op in de voorsteden. Breid zoveel mogelijk uit. Tegen de tijd dat Gregory hier is, draaien onze bedrijven zo goed dat we Gregory in de kiem smoren.’ Aldus gaf, net als wanneer een gevaarlijke zeewolf in een forellenvijver gegooid wordt, een paar van de meest luie vissen opeet maar de andere tot grotere krachtsinspanningen prikkelt zodat er tenslotte meer (en betere) forellen overblijven, de komst van Gregory op Hawaï — gevolgd door California Fruit en Shea & Horner — de Hawaïaanse economie dergelijke impulsen dat het Het Fort spoedig beter ging dan tevoren. Op dezelfde vreemde manier maakten de verhoogde lonen die de vakbond van Goro Sakagawa Het Fort had afgedwongen dat dit bedrijf in feite nog rijker werd dan ooit tevoren: veel van het geld keerde immers weer in dat bedrijf terug. De welvaart van de eilanden nam in het algemeen sterk toe. Het feit dat Hale vastbesloten was de indringers van het vasteland met een toegenomen economische activiteit van zijn kant te bestrijden had voor Hawaï één onvoorzien gevolg. Later werd dit dikwijls de echte revolutie van die moeilijke periode genoemd: als Het Fort met bedrijven als Gregory op voet van gelijkheid wilde concurreren, kon het zich niet langer veroorloven ongeschikte neefjes en futloze zoontjes op topposities te benoemen. Daarom werden onder het scherpziend oog van Hale heel wat Hales, Hoxworths, Jandersen en Hewletts aan de kant gezet. Hales stelregel was duidelijk: ‘Of we geven hun ondergeschikte baantjes waar ze geen kwaad kunnen óf we geven hun flink wat aandelen; van

het dividend daarvan kunnen ze leven, en de bedrijven worden dan tenminste door echte kerels geleid.’ Het gevolg was dat de ‘ruggegraatloze nietsnutten’ (zoals de ruige Hewlett Janders hen noemde) een pak aandelen, een behoorlijk jaarinkomen en de vrijheid kregen in Frankrijk of in Havanna te gaan wonen, terwijl in hun plaats een aantal intelligente jonge afgestudeerden kwamen van de Whartonschool, en van de Stanford- en de Harvarduniversiteit. Sommigen trouwden uit pure voorzichtigheid meisjes uit de familie Whipple, Hale of Hewlett, maar de meesten kwamen met hun vrouwen van het vasteland. En heel Hawaï voer er wel bij. Van de mannen die in Het Fort de leiding hadden, zag alleen de schrandere, bezorgde, nu eens vechtende, dan weer wijkende Hoxworth Hale waar in die tijd de werkelijke dreiging lag. Die lag niet in de komst van Gregory, hoe vervelend ook, noch in de overwinning van de vakbonden, hoe revolutionair die ook waren, maar in het feit dat Zwarte Jim McLafferty Democraat was. Hij had zich nu op wettige wijze op Hawaï gevestigd. Hij werkte niet meer voor Gregory, maar hij had een kleine eigen advocatenpraktijk die hij met politieke activiteiten combineerde. Telkens als Hoxworth Hale langs het kantoor van McLafferty kwam, keek hij met sombere voorgevoelens naar de deur want hij wist dat de Democraten op den duur erger waren dan Gregory, de vakbonden of de communisten. Hij stond dan ook perplex toen hij op een morgen zag dat er op de deur van McLafferty een nieuw bordje zat: McLafferty en Sakagawa. Shigeo was terug uit Harvard; hij was een expert op het gebied van de landhervormingen, een briljant jurist en —dank zij de vooruitziende blik van Zwarte Jim McLafferty— een vooraanstaand Democraat.

Na de grote staking verdwenen twee van de belangrijkste voormannen ervan door familieproblemen uit het openbare

leven. Een tijd lang werd er noch van Goro Sakagawa, noch van Hoxworth Hale veel gehoord. Aanvankelijk zag het er naar uit dat de problemen van de eerstgenoemde het grootst waren. Vanaf de dag, eind 1945, waarop Goro voor het eerst Akemi-san, de slanke, pittige, jonge modenne uit Tokio had ontmoet, was hun leven steeds ingewikkelder geworden. Eerst kregen zij last met de militaire politie die naleving van het verbod van de bezettingsmacht had trachten af te dwingen. Het was erg vervelend geweest een afspraakje te maken met een meisje van wie je hield als de militaire politie het recht had op elk moment tussenbeide te komen.

Vervolgens hadden ze te maken gekregen met het belachelijke probleem waarmee iedere Amerikaanse soldaat die met een Japans meisje wilde trouwen te maken kreeg, zodat Goro eens bitter had opgemerkt: ‘Als het om iets prettigs gaat, beschouwen ze me nooit als een Amerikaan, maar als er vervelende dingen zijn, ben ik een van de beste Amerikanen die er bestaan.’ De jonge geliefden hadden de anti-huwelijkswet omzeild door een Shintohuwelijk te regelen in een tempel aan de rand van Tokio. Later kwamen ze echter tot de ontdekking dat Goro een Shintobruidegom niet naar Amerika mee mocht nemen. Dat had weer nieuwe vernederingen op het consulaat tot gevolg, maar in die moeilijke periode was Akemi-san een dapper meisje gebleven dat steeds haar gevoel voor humor bewaarde. In hoofdzaak omdat zij zo aardig tegen de ambtenaren was, waren haar papieren uiteindelijk in orde gekomen en was zij erin geslaagd met speciale permissie Hawaï binnen te komen. Toen het troepentransportschip in 1946 Honolulu naderde, was Akemi-san een van de meest nuchtere bruidjes aan boord; zij had niet veel illusies die de bodem werden ingeslagen en die voor veel meisjes de eerste dagen in Amerika bedierven. Zij had zich niet door haar jonge Amerikaan Goro Sakagawa laten verblinden. Zij wist heel goed dat hij—wat de modennes noemden—een boers type

was: koppig, niet erg ontwikkeld en lomp. Ook toen er honger werd geleden en hij toegang had tot de reusachtige Amerikaanse legerwinkels die overal in Japan als paddenstoelen uit de grond waren geschoten en waar hij met zijn soldij, vergeleken met de Japanners, een miljonair was geweest had ze geweten dat hij geen rijk man was. Bovendien hadden vrienden haar speciaal gewaarschuwd, omdat zij anderen kenden die op Hawaï hadden gewoond, dat de meeste Japanners op de eilanden uit Hirosjima-ken kwamen, familieziek en niet helemaal bij de tijd waren. Een vlot meisje uit Tokio had haar in het oor gefluisterd: 'Ik ben op Hawaï geweest. In het hele land is geen modenne te vinden.' Akemi koesterde geen enkele illusie aangaande haar nieuwe thuis, maar desondanks was ze toch niet voorbereid op wat haar te wachten stond. Aan de haven werd ze opgewacht door Sakawaga en zijn schoonzoon Ishii; hun vrouwen stonden stokstijf achter de gedrongen mannetjes, en ze dacht: 'Zo zagen de families in Japan er dertig jaar geleden uit.' Ze voelde zich echter onmiddellijk aangetrokken tot de stevige kleine Sakagawa-san met zijn van zijn lichaam afstaande armen. En toen ze naar hem keek, dacht ze: 'Hij is net mijn vader.' Maar toen zag ze het grimmige gezicht van mevrouw Sakagawa, een vrouw met een ijzeren wil en conservatief in hart en nieren; ze huiverde en dacht: 'Zij is iemand om bang voor te zijn. Tegen dat soort mensen moesten we in Tokio vechten.' Ze had gelijk. Mevrouw Sakagawa ontdooide nooit. Ze was aardig voor haar man, maar voor haar schoondochter was zij een verschrikking. Als in Hirosjima lang geleden een zoon een vrouw mee naar huis nam om op de rijstvelden te werken, was het de taak van zijn moeder ervoor te zorgen dat het meisje snel een goede boerenvrouw werd. Mevrouw Sakagawa nam zich voor dit voor Goro op zich te nemen. Zodra zij Akemi aan de reling van het schip zag staan, wist zij dat Goro een slechte keuze had gedaan; zij fluisterde dan ook

verachtelijk tegen haar dochter Reiko: ‘Ze ziet eruit als een stadsmisje en je weet dat die op grote voet plegen te leven.’ Als Goro een goed betaalde baan had gehad die hem in staat had gesteld op zichzelf te wonen, zou er wederzijds een sluimerend gevoel van afkeuring ontstaan zijn, waardoor de vrouwen elkaar zo weinig mogelijk zouden zien en terwille van Goro geforceerd beleefd tegen elkaar zouden zijn. Dat was echter niet het geval: Goro’s salaris bij de vakbond stelde hem niet in staat een eigen huis te bewonen, daarom woonde hij bij zijn ouders in. Al in het begin van haar gevecht Akemi de wet voor te schrijven had mevrouw Sakagawa haar thema gevonden: ‘Toen ik op Hawaï kwam, was het leven erg moeilijk. Er is geen enkele reden om je te vertroetelen.’ ‘Verwacht ze eigenlijk van me dat ik elke middag een paar suikervelden ga oogsten?’ vroeg Akemi op een avond aan Goro; en hij kreeg er langzamerhand een hekel aan thuis te komen, want beide vrouwen namen hem ieder op hun beurt terzijde om de fouten van de ander en de verwickelingen van die dag te vertellen. Wat Akemi het meest hinderde was een kleinigheid; toch had ze daar zo vaak last van dat het aan haar geluk met Goro afbreuk begon te doen. De Sakagawa’s hadden ook tijdens hun jeugd in Hiroshima al niet zo best Japans gesproken en nu ze al zo lang op Hawaï woonden was hun taal helemaal achteruit gegaan, zodat ze nu een mengsel spraken van Japans, Hawaïaans, Chinees, haole en Filippijns terwijl ze hun zangerige manier van spreken aan het Mexicaans ontleenden. Veel van hun manier van zich uitdrukken begreep Akemi niet, maar ze zei er niets van en ze was ook beleefd genoeg om er tegen de Sakagawa’s nooit iets over te zeggen. Tegen een ander oorlogsbruidje dat ze in een winkel tegenkwam, zei ze: ‘Ik vind dat afschuwelijke taaltje van hen wel grappig,’ en de beide meisjes hadden er samen smakelijk om gelachen. De Sakagawa’s waren niet zo attent. Zij vonden het zorgvuldige Japans dat Akemi sprak, met de juiste

stembuigingen en zorgvuldig uitgesproken, beledigend. ‘Ze denkt dat zij beter is dan wij,’ zei mevrouw Sakagawa op een avond woedend tegen Goro. ‘Ze praat altijd of ze een mond vol bonen heeft die ze niet wil opkauwen.’ Dikwijls als de familie voor het avondeten bij elkaar zat, maakte Akemi terloops een opmerking en mevrouw Sakagawa herhaalde dan een of twee woorden daarvan en sprak die op de barbaarse Hawaïaanse manier uit. Dan lachte iedereen Akemi uit en zij bloosde. Ze wende er zich aan op de markt net zo lang te wachten totdat er een andere oorlogsbruid kwam. Dan praatten zij begerig met elkaar als vluchtelingen in een vreemd land, in keurig Japans zonder dat zij bang hoefden te zijn belachelijk te worden gemaakt. ‘Het is net of je in het Japan van honderd jaar geleden leeft,’ zei Akemi een keer boos. Ze brak in tranen uit, en toen het andere meisje haar een spiegeltje gaf zodat ze haar gezicht weer op kon maken en zodat ze er weer goed uitzag, keek ze zichzelf lange tijd aan en zei: ‘Fukimo, kun jij je voorstellen dat ik eens de belangrijkste modenne ben geweest? Ik ben dol op Bruckner en Brahms. Ik heb ervoor gevochten de Japanse meisjes hun vrijheid te geven. En nu zit ik in een zwaardere gevangenis dan alle anderen. En weet je waarom het zwaarder is? Omdat het allemaal zo vreselijk lelijk is. Lelijke huizen, een lelijke taal, lelijke gedachten. Fumiko, ik ben al meer dan een jaar niet naar een concert of toneelstuk geweest. Niemand die ik ken, behalve jij, heeft zelfs ooit maar van André Gide gehoord. Ik denk dat we een verschrikkelijke vergissing hebben begaan.’ En later toen ze weer alleen in het huis van de Sakagawa’s zat dacht ze: ‘Ik leef voor de paar minuten waarin ik met een zinnig menselijk wezen kan praten. Maar elke keer als ik dat doe, voel ik me ellendiger dan daarvoor.’ Op een avond zei ze vastbesloten: ‘Goro, er is een concert vanavond en ik wil er graag met je naar toe.’ Onwennig gingen ze er heen, maar Akemi amuseerde zich niet omdat Goro zich niet op zijn gemak voelde en omdat het

gehele publiek, een paar studenten uitgezonderd, uit haoles bestond. ‘Gaan de Japanners nooit naar een toneelstuk of naar een concert?’ vroeg ze, maar hij vatte dit op als de aanhef van een klacht, dus mompelde hij: ‘We hebben het druk met werken.’ ‘Waarvoor werken jullie dan?’ snauwde ze, maar hij antwoordde niet. Toen Akemi de volgende keer Fumiko op de markt tegenkwam, vroeg ze: ‘Waar werken ze toch voor? In Japan werken man en vrouw als razenden om kaarten te kunnen kopen voor een toneelstuk of om een mooi stuk keramiek te kunnen aanschaffen. Maar waarvoor werken ze hier? Ik zal je eens wat zeggen. Om een grote zwarte auto te kopen, de oude mama-san achterin te zetten, door Honolulu rond te rijden en te zeggen: “Nu ben ik net een haole.” Ik schaam me telkens weer als ik Japanse dokters en advocaten in hun grote, zwarte auto’s zie rijden.’ ‘Ik ook,’ bekende Fumiko. ‘En dan te bedenken dat ze voor zoiets alles overboord gooien wat Japans is.’ Het ging een beetje beter toen Shigeo na zijn rechtenstudie van Harvard terugkwam: nu had Akemi een intelligent iemand om mee te praten. Ze spraken veel over politiek en kunst. Akemi merkte tot haar verbazing dat Shig de museums in Boston had bezocht, maar hij verklaarde: ‘Ik zou er nooit uit mezelf naar toe zijn gegaan, maar ik woonde in bij dr. Abernethy en zijn vrouw en zij zeiden dat elke zondag waarop je niet iets aan je algemene ontwikkeling deed een verloren zondag was. Ik heb een geweldige tijd bij hen gehad.’ ‘Vertel eens wat over het symfonie-orkest van Boston,’ vroeg Akemi. ‘In Japan vinden we dat een van de beste orkesten.’ Toen nam de sluwe mevrouw Sakagawa Shigeo echter apart en zei: ‘Je moet niet meer praten met Akemi-san. Ze is de vrouw van je broer maar ze deugt niet. Ze probeertje verliefd op haar te laten worden— en dan krijgen we een familiedrama. Ik heb zowel tegen jou als tegen Goro gezegd dat jullie stadsmeisjes uit de weg moesten gaan, maar jullie hebben geen van beiden willen

luisteren. Nu zie je wat er van komt.’ ‘Wat komt er dan van?’ vroeg Shigeo. ‘Goro is er bij een ijdel, dom meisje ingetrapt,’ verklaarde zijn moeder. ‘Muziek, boeken, toneel—de hele dag lang. Ze wil over politiek praten. Die meid deugt niet.’ De redenen die zijn moeder gaf maakten op Shigeo geen indruk, maar dat Akemi met haar zachte, Japanse manieren verleidelijk mooi was had wèl effect. Hij zat nu niet langer alleen bij haar, zodat haar leven nog verschrikkelijker werd dan vroeger. Haar leven kreeg pas weer zin toen er op een dag een jonge sociologe van de universiteit van Hawaï op bezoek kwam, een zekere dr. Sumi Yamazaki, wier ouders ook uit Hirosjima kwamen. Dr. Yamazaki was een begaafd meisje dat met driehonderd Japanse vrouwen sprak die met Amerikaanse soldaten waren getrouwd. Op het eind van haar onderzoek, toen haar conclusies zich al begonnen af te tekenen, kwam ze ook bij Akemi. Akemi, die hoopte dat haar bezoeker een verfijnde, intelligente vrouw zou zijn, had zich eerst in haar meest moderne kleding uit Tokio gestoken zodat het bijna leek of ze uit Parijs kwam. Toen ze zichzelf echter in de spiegel bekeek, had ze gezegd: ‘Vandaag wil ik er echt Japans uitzien.’ Ze had vervolgens een zwoele, zachtblauw met witte shantoeng kimono aangetrokken en zilverkleurige zori. Toen ze dr. Yamazaki ontmoette, merkte ze dat de aantrekkelijke, jonge sociologe gekleed was als een echte moderne; ze had heldere ogen en een scherp verstand. De twee vrouwen mochten elkaar direct en dr. Yamazaki maakte in gedachten een aantekening die ze later zou formuleren als: ‘Akemi Sakagawa verscheen in traditionele kimono, heeft dus waarschijnlijk erg veel heimwee.’ En na twee verkennende vragen kon de sociologe haar gastvrouw precies indelen. ‘Uw kimono heeft me alles over u verteld, mevrouw Sakawaga,’ schertste ze in keurig Japans. ‘Noemt u me alstublieft Akemi.’ ‘Je hebt de volgende problemen,’ zei de slimme, jonge sociologe. ‘In Tokio wasje een moderne die opkwam voor de

rechten van de vrouw. Hier zit je weer in oud Japan dat zelfs je ouders niet meer hebben gekend. Je vindt de taal die ze hier spreken barbaars, het intellectuele leven onbeduidend, terwijl er van enig gevoel voor schoonheid geen sprake is.' Dr. Yamazaki aarzelde even en zei toen: 'Je vindt dat je, als dit Amerika is, beter ergens heen kan gaan waar het beter is.' Akemi-san schrok, want die bittere conclusie had ze zelf nog niet onder woorden gebracht hoewel ze al enige tijd had vermoed dat die onvermijdelijk getrokken moest worden. Nu was, in de verzorgde bewoordingen van iemand anders, het schrikwekkende woord uitgesproken. 'Zijn er veel meisjes die denken zoals ik, Yamazaki-sensei?' 'Zou het helpen als je dat wist?' vroeg de jonge vrouw. 'Nou en of,' riep Akemi nieuwsgierig. 'Je begrijpt wel dat mijn cijfers slechts approximatief zijn...' Akemi lachte zenuwachtig en zei: 'Heerlijk om weer eens iemand een woord als "approximatief" te horen gebruiken.' 'Je bent nogal verbitterd,' zei dr. Yamazaki verwijtend. 'Erger dan de anderen?' vroeg Akemi. 'Nee.' 'U bent, geloof ik, precies op het juiste moment gekomen,' zei Akemi enthousiast. 'Je ziet vaak het volgende patroon,' zei dr. Yamazaki, maar vóór ze verder kon gaan, viel Akemi haar in de rede met de vraag: 'Vindt u mij een erg dwaas meisje, Yamazaki-sensei, als ik u een kopje thee zou aanbieden? Ik heb erg veel heimwee.' De twee vrouwen zaten zwijgend bij elkaar toen Akemi op de ceremoniële wijze thee zette. Na het ritueel ging dr. Yamazaki voort: 'Van zo'n honderd soldaten die met Japanse meisjes trouwden, waren er zestig Japanners, dertig blanken en tien Chinezen.' 'Hoe zijn die huwelijken gelopen?' vroeg Akemi-san. 'Als je de dertig gelukkige meisjes neemt die met blanke mannen zijn getrouwd, zijn er ongeveer achtentwintig gelukkig. Sommige meisjes zeggen dat ze dolgelukkig zijn. Ze zeggen dat ze niet meer naar Japan terug zouden willen, al gaf ik hun het hele Hibiyapark cadeau.' 'Zouden ze niet meer naar Japan terug

willen?’ vroeg Akemi verbijsterd. ‘Waren dat meisjes die belangstelling hadden voor boeken, toneel of muziek?’ ‘Vaak waren het meisjes zoals jij. Maar zie je, als een haole man met een Japans meisje trouwt, zijn zijn ouders zó geschokt dat zij hun uiterste best doen het meisje aardig te gaan vinden. En wanneer zij dan iemand treffen zoals jij, vriendelijk, welopgevoed en lief voor hun zoon, gaan zij overcompenseren. Zij houden dan méér van haar dan nodig is. Zij maken haar leven tot een hemel op aarde.’ ‘Luisteren zulke mensen naar muziek?’ vroeg Akemi. ‘Gewoonlijk durft een haole man niet met een Japanse te trouwen als hij cultureel niet op een zeker peil staat. Dergelijke paren ontwikkelen zich veelzijdig.’ Bedroefd keek Akemi naar de kale wanden van het Sakagawahuis met een ouderwetse radio, die altijd afgestemd stond op een zender die afwisselend Amerikaanse jazz en zouteloze Japanse deuntjes uitzond. Wanneer zij met Goro naar een film ging, was dat altijd een chanbara, een Japanse western waarin de samoeraiheld vecht tegen zestig gewapende schurken zonder een schrammetje op te lopen. ‘De Japanse meisjes die met Chinese soldaten trouwen, zijn een probleem apart,’ zei dr. Yamazaki. ‘De Chinese ouders walgen van de schoondochter die ze nog nooit gezien hebben, ze zijn er van overtuigd dat ze haar nooit zullen mogen. Totdat ze komt hebben ze zo’n hekel aan haar dat ze als ze er eenmaal is, merken dat zij helemaal niet zo erg is als ze gevreesd hadden. Wanneer dan blijkt dat zij echt van hun zoon houdt, respecteren ze elkaar tot op zekere hoogte al gauw en gaat alles vrij goed.’ ‘Maar de Japanse huwelijken?’ vroeg Akemi. ‘U durft toch niet te zeggen dat die ook goed gaan?’ ‘Sommige wel,’ verzekerde dr. Yamazaki haar. ‘Als boerenjongens van hier met boerenmeisjes uit Hirosjima-ken trouwen, gaat het vrij goed. Maar in een opvallend groot aantal gevallen gaat het huwelijk tussen de Japanners onderling niet goed. Ik denk dat uit onze cijfers zal blijken dat meer dan vijftig procent van die

huwelijken mis gaat.’ ‘Waarom?’ vroeg Akemi. ‘Ik ben zelf op Hawaï geboren,’ zei dr. Yamazaki. ‘Uit eenzelfde soort gezin als waarin jij nu ingetrouwd bent. Stoere Hirosjima boeren— en bedenk wel dat onze mensen op Hawaï ook in het moderne Hirosjima heel ouderwets gevonden zouden worden. Maar goed ik heb nu eenmaal een zwak voor die mensen hier. Nu doet zich het volgende merkwaardige feit voor: de blanke en de Chinese schoonmoeders zien in dat ze zich bijzonder moeten inspannen om hun vreemde nieuwe dochters te begrijpen en van hen te gaan houden. Dat doen ze dan ook, en ze worden gelukkig. De stugge Japanse schoonmoeders... de hemel beware het Japanse meisje dat met mijn broer trouwt en dat met mijn moeder te maken krijgt... Het is duidelijk: ze denken allemaal dat ze het soort Japanse bruidje krijgen dat veertig jaar geleden in Zuid-Japan zo welig tierde. Ze doen geen enkele poging zo’n meisje te begrijpen, dus hebben ze ook niet de geringste kans met hun nieuwe dochters op goede voet te komen.’ ‘Weet u wat mijn huwelijk kapotmaakt?’ vroeg Akemi ronduit. Dr. Yamazaki stond niet verbaasd over die rechtstreekse vraag want ze had verschillende van dergelijke huwelijken mis zien gaan; nu zweeg Akemi echter en dr. Yamazaki begreep dat ze verondersteld werd een vermoeden te uiten; daarom opperde ze: ‘In Japan leren jongemannen een nieuwe levenswijze te accepteren, maar op Hawaï hebben ze nog niets geleerd.’ ‘Ja,’ zei Akemi. ‘Zeggen de andere meisjes dat ook?’ ‘Ze zeggen allemaal hetzelfde,’ verzekerde dr. Yamazaki haar. ‘Maar veel meisjes groeien over hun afkeer heen of slagen erin in hun echtgenoot wat te veranderen.’ ‘Weet u wat me daarvan weerhoudt?’ vroeg Akemi. ‘Wat me dag na dag door de ziel snijdt?’ ‘Wat dan?’ vroeg de sociologe beroepshalve. ‘Dat ze me om mijn verzorgde taalgebruik uitlachen. Dat kan ik niet langer verdragen!’ Dr. Yamazaki dacht aan haar eigen familie en glimlachte bitter. ‘Ik heb hetzelfde probleem,’ lachte ze. ‘Ik

heb een doctorstitel.’ Toen deed ze haar moeder na en vroeg: “Denk je soms dat je beter bent als wij met je mooie taaltje?” Daarom praat ik thuis uit zelfbehoud maar dialect.’ ‘Dat vertik ik,’ zei Akemi. ‘Ik ben een ontwikkelde Japanse die voor bepaalde dingen lang gevochten heeft.’ ‘Als je van je man houdt,’ zei dr. Yamazaki, ‘zul je je leren aanpassen.’ ‘Aan bepaalde dingen nooit,’ zei Akemi. Toen vroeg ze plotseling: ‘Bent u ooit getrouwd geweest, Yamazaki-sensei?’ ‘Ik ben verloofd,’ antwoordde de sociologe. ‘Met een jongen van het eiland?’ ‘Nee, met een haole van de universiteit van Chicago.’ ‘Oh. U zou niet met een jongen van hier durven trouwen?’ ‘Nee,’ antwoordde dr. Yamazaki behoedzaam. Akemi tikte op het notitieboekje van de sociologe en lachte. ‘Nu zit ik hierin opgeborgen.’ ‘Een van de velen,’ zei dr. Yamazaki. ‘Maar kunt u raden waar ik zou willen zijn?’ ‘In een kleine koffiebar op de Nishi-Ginza te midden van opgewonden gesprekken over boeken, politiek en muziek.’ ‘Hoe kon u dat zo precies raden?’ vroeg Akemi. ‘Omdat ik daar ook zou willen zijn,’ bekende dr. Yamazaki. ‘Daar heb ik mijn verloofde ontmoet, dus ik weet hoe fijn Japan kan zijn. Maar ik zou toch ook dit willen zegen: Hawaï kan even opwindend zijn. Hier te leven als Japanner is misschien een van de heerlijkste ervaringen ter wereld.’ ‘Maar u zei dat u niet met een van hen zou willen trouwen,’ merkte Akemi-san op. ‘Als iemand die haar geluk zoekt in een rustig thuis houd ik het bij mijn haole uit Chicago. Maar zuiver intellectueel gesproken, als ik geen vrouw was, zou ik er verre de voorkeur aan geven op Hawaï te blijven.’ ‘Zeg eens eerlijk, Yamazaki-sensei, denkt u dat een samenleving die als ideaal een lange, zwarte auto heeft, ooit goed kan zijn om in te leven?’ Dr. Yamazaki dacht een ogenblik over de vraag na en antwoordde: ‘Je moet goed begrijpen dat de zichtbare symbolen voor succes die onze Japanners hier op Hawaï najagen, ontleend zijn aan de haole samenleving. Een groot huis, een enorme auto, een zoon op Yale—of hij nu iets leert

of niet... dat zijn de symbolen die mensen op Hawaï moeten aanvaarden. Je kunt niet verwachten dat de Japanners meteen uitstijgen boven de symbolen waarmee ze opgevoed zijn.’ ‘Driejaar geleden hoopte ik dat mijn man dat doen zou,’ zei Akemi bitter. ‘Heb geduld,’ ried dr. Yamazaki, ‘en je zult zien dat het op Hawaï beter wordt.’ ‘Ik geloof het niet,’ zei Akemi langzaam. ‘Het is een dom, stom eiland. Er verandert nooit iets.’ De twee jonge vrouwen namen afscheid, maar die avond ging dr. Yamazaki naar Shig Sakagawa toe, die ze nog kende van Punahou en zei: ‘Shig, het gaat mij niet aan, maar je broer Goro raakt zijn vrouw kwijt.’ ‘Denk je dat?’ ‘Ik weet het. Ze gebruikte dezelfde bewoordingen die alle meisjes gebruiken voordat ze de boot terug naar Japan nemen. Ik heb tot nu toe negentien meisjes terug zien gaan.’ ‘Wat zou hij eraan kunnen doen?’ vroeg Shig. ‘Drie symfonieën van Beethoven voor haar kopen,’ zei dr. Yamazaki, maar ze wist dat zoiets het voorstellingsvermogen van de domme Goro te boven ging. Bovendien zou mevrouw Sakagawa senior zulke muziek nooit in haar huis dulden.

Terwijl vakbondsleider Goro Sakagawa voor deze problemen stond—maar ze niet onderkende—maakte Hoxworth Hale zich vooral zorgen over het aanstaande huwelijk van zijn dochter Noelani met haar achter-achterneef Whipple Janders, de zoon van de doortastende Hewlett Janders, van wie Hoxworth Hale de laatste jaren veel steun gekregen had. Vroeger, toen Noelani jonger was, had Hoxworth gehoopt dat zij misschien buiten de families van Het Fort een heel nieuw soort echtgenoot zou vinden... iemand van Yale natuurlijk, maar misschien iemand van de oostkust die Hawaï nog nooit gezien had. Noelani was in haar laatste jaren op Wellesley een tijdje omgegaan met een jongen van Amherst—en dat was bijna even goed als Yale — maar het was op niets uitgelopen. En toen de jonge Whip

Janders, die laat aan Yale afgestudeerd was, haar vroeg mee te gaan naar een lentebal in New Haven, voelden zij beiden instinctief dat zij met elkaar moesten trouwen. Zij kenden elkaar tenslotte al van Punahou; zij hoorden tot families die goed met elkaar konden opschieten; en Whip was een goede vriend geweest van Noelani's broer die bij Tokio was gesneuveld. In hun verloving was er echter één moment geweest waarop Noelani hevig getwijfeld had aan de juistheid van haar beslissing met Whipple te trouwen. Hij was namelijk enigszins veranderd uit de oorlog teruggekomen. Hij was magerder geworden en uit zijn kort modekapsel bleek dat hij allerm minst van individualistische neigingen gespeend was. Hij was op een bal in Vassar verschenen in een keurig pak, maar met een opzichtig vest van Hong Kong zijde dat geborduurd was met purperen draken. Hij had daarmee nogal wat opschudding veroorzaakt maar hij had het nog erger gemaakt door tegen een van de professorsvrouwen te zeggen: 'Thorstein Veblen zou dit een prachtig vest gevonden hebben.' Zij had gestameld: 'Wat?' waarop hij een stervende tuberculosepatiënt had nagedaan en gezegd had: 'Als je een teringleider bent, moet je er maar duidelijk voor uitkomen.' Het was een uiting van zwarte humor, maar de professorsvrouw had er helaas niets van begrepen. Nu liep Whip met zijn kortgeknipte hoofd weer op Hawaï rond in de saaiste kleding die er maar te vinden was. Het huwelijk zou binnenkort plaatsvinden. Kort daarvóór vroeg Noelani aan haar vader—want haar moeder had weer een aanval en kon geen vraag begrijpen—: 'Denkt u eigenlijk dat het juist is als kinderen zoals wij onder elkaar blijven trouwen, papa? Ik bedoel eigenlijk: hoe groot is de kans dat onze kinderen meer op moeder zullen lijken dan op u?' Hoxworth schrok erg van die vraag want die knagende vrees had 'iem juist doen hopen dat Noelani iemand van de oostkust zou trouwen; hij ontweek de vraag door voor te stellen : 'Waarom bespreken we dat niet

eens met tante Lucinda? In familiekwesies vragen wij haar altijd om raad.’ ‘Welke familie?’ vroeg Noelani. ‘De familie... de hele familie,’ antwoordde Hoxworth, en hij reed met zijn dochter naar tante Lucinda in het huis in het Nuuanudal. Toen zij daar aankwamen, bleek dat zij een aantal dames van haar leeftijd op bezoek had. De meesten van hen dronken jenever zodat de gesprekken niet al te helder waren, maar er heerste een vriendelijke, ontspannen sfeer. ‘Dit is mijn achternicht, van grootmoeders zijde, Noelani Hale,’ legde Lucinda hoffelijk uit en ze wees met haar lichtblauwe kanten zakdoekje in de richting van het meisje. ‘Zij is de dochter van Malama Janders en zaterdag trouwt zij met die aardige Whipple Janders die de achterkleinzoon is van Clement en Jerusha Hewlett.’ Noelani’s plaats in de opeenvolging der geslachten was hiermee bepaald en de vrouwen glimlachten haar bewonderend toe. Een van hen zei: ‘Ik heb de overgrootmoeder van je man, Jerusha, heel goed gekend, Noelani. Zij was een bijzondere vrouw, en zij kon beter polo spelen dan een man. Als de jonge Whipple op haar lijkt, zal hij een man uit één stuk zijn. Dat kan ik je verzekeren.’ ‘Waarover Noelani komt praten,’ legde tante Lucinda uit, ‘is de mate waarin zij met Whip geparenteerd is. Ik wil wel meteen zeggen dat het volgens mij heel wat veiliger is te trouwen met iemand uit een vooraanstaande familie op het eiland van wie de afstamming bekend is, dan met iemand uit een onbekende familie van het vasteland die God weet waar vandaan komt.’ De vrouwen waren het hier allemaal over eens en een Japans dienstmeisje in kraakheldere kleding, schonk hen nog eens thee of jenever in. ‘De enig mogelijke vraag die je bij het huwelijk tussen Noelani en Whip zou kunnen stellen,’ begon tante Lucinda, ‘is dat zij allebei—ze begon zachter te praten—‘wat Hawaïaans bloed in de aderen hebben. Als je tot haar over-overgrootmoeder aan vaders zijde teruggaat, vind je Malama Hoxworth. Zij was de dochter van

kapitein Rafer Hoxworth die geen zendeling was maar een heel bijzondere hoffelijke man; echt een heer. Natuurlijk trouwde hij met Noelani Kanakoa, de laatste Alii Nui, maar ik denk dat we rustig kunnen zeggen dat de Malama over wie wij het hebben..., degene die trouwde met die geweldige Micah Hale, dat die... nou ja...' en met een luchtig gebaar liet ze het hele onderwerp rusten. Een van de prettigste aspecten van een gesprek met tante Lucinda was dat zij zoveel namen noemde dat je beslist niet moest luisteren, want wanneer zij merkte dat zij in al die familieverhoudingen hopeloos was vastgelopen, hield ze op en begon opnieuw. Nu veranderde zij plotseling van onderwerp—en niemand kon ook maar raden hoe zij tot die conclusie was gekomen—door te zeggen: 'Nu ja, er heeft geen grotere heer op Hawaï geleefd dan kapitein Rafer Hoxworth.' De Japanse dienstbode kwam terug met de drankjes en tante Lucinda vroeg: 'Waar was ik ook al weer? O ja. Bij dat ongelukkige huwelijk van Micah met het halfbloed meisje Malama... Jullie weten dat ik me dikwijls heb afgevraagd waar Micah de moed vandaan haalde zoveel in het openbaar te verschijnen nu hij met zo'n vrouw zat opgescheept. In elk geval heeft onze kleine Noelani hier ook dat tikkeltje Hawaïaans bloed, maar dat zal wel ruimschoots gecompenseerd worden door het bloed van de Hales en de Whipples. Alleen trouwde haar overgrootvader met een meisje van Whipple dat nu niet hoorde tot wat ik graag zuivere Whipples noem tot wie ik behoor, maar tot de tak waarvan mensen met Hewletts trouwden die—zoals jullie weten—halfbloeden waren; alleen de eerste jongen niet die met Lucy Hale trouwde en van wie ik afstam.' De nevels van de Pali kwamen nu in het dal te hangen en een waterval ruiste droevig toen tante Lucinda doorging met de analyse van de familierelaties. Het meeste van de grillige commentaren die ze gaf zei haar toehoorders weinig, maar aangezien allen afstamden van die vroegere voorouders die zoveel voor de

opbouw van Hawaï hadden gedaan, had ieder van hen drie of vier bijzonder vereerde voorvaderen in het hoofd aan wie zij hun aard en karakter toeschreven. En telkens als tante Lucinda een van die namen noemde, leefde die dame uit haar gehoor—ondanks de jenever—op en knikte zeer instemmend. In de loop der jaren had Lucinda gemerkt dat vooral drie namen met veel eerbied werden aangehoord: iemand kon het beste afstammen van Jerusha Bromley Hale, de grote zendelingenmoeder; of van Rafer Hoxworth, de hoffelijke knappe kapitein; of van dr. John Whipple, de aristocratische intellectueel. Tante Lucinda kon er zich in alle bescheidenheid op beroemen dat ze van twee van die drie afstamde. In zekere zin was ze er blij om dat ze niet tot de tak van kapitein Hoxworth hoorde, want al zijn nakomelingen hadden natuurlijk iets Hawaïaans. ‘Ik heb niets tegen Hawaïanen,’ verzekerde zij haar toehoorders, ‘ik erger me alleen groen en geel aan de heldenverering die hier de zogenaamde Hawaïaanse koningen ten deel blijft vallen. Ik zit in de bibliotheek en heb ieder malihini meisje direct in de gaten dat me zal vragen: “Heeft u dat boek over Kelly Kanakoa?” Ik moet me inhouden om niet te zeggen: “Doe je kauwgom weg als je naar de plaatjes kijkt. “En als ze me dan het boek eerbiedig teruggeeft, zegt elk meisje altijd: “Tjonge, zijn grootvader was een koning.” Alsof dat wat te betekenen had. Ik heb altijd een van de belachelijkste punten van het leven op Hawaï gevonden dat ze die gekke oude koningslijst uit hun hoofd leren alsof zo’n litanie van verzonnen namen iets te betekenen heeft. Jullie weten wat Abner Hale—mijn overgrootvader—over dat soort voorvaderverering geschreven heeft: “Ik geloof dat dit voor Hawaï de grootste hinderpaal is in zijn ontwikkeling; de arme drommels houden zich namelijk zo intens met hun verleden bezig dat ze voor de eeuwigheid helemaal geen tijd hebben.” Niets irriteert me méér dan als een Hawaïaan op een paar zielige hoopjes mens wijst en

beschuldigend zegt: “Als de zendelingen er niet tussen waren gekomen, zou die daar nu onze koning zijn,” alsof we hun iets moois en goeds hebben afgenomen. Weten jullie wie er nu koning zou zijn als de zendelingen geen einde hadden gemaakt aan die onzin? De strandjongen Kelly Kanakoa! Hebben jullie hem wel eens horen praten? Hij gebruikt niet veel meer dan zo’n negentig woorden.’ Hoxworth kuchte en zijn tante ordende haar gedachten weer. ‘O ja, nu over Whipple Janders. Hij ging naar Punahou en naar Yale, zoals jullie weten, en hij was heel dapper in de oorlog. Hij is wel een knappe jongen maar niet zo’n dikkerd als zijn vader, en dat is ook wel te begrijpen omdat Hewlett op de Hewlettkant van de familie lijkt en dat waren altijd minder innemende types, als ik dat zo mag zeggen. Abigail, want zoals jullie weten, trouwde Abraham met een Hawaïaanse... dat wil zeggen: hij nam een Hawaïaanse wahine na de dood van Urania—maar dat doet er nu niet toe. Waar het jullie—denk ik—om gaat is de relatie die er bestaat tussen de aanstaande bruidegom Whipple en de Hales. Als je teruggaat tot Micah die met het halfbloedmeisje Malama Hoxworth trouwde, weten jullie nog wel dat hij twee kinderen had: Ezra en Mary; en Ezra, Noelani, was jouw overgrootvader.’ Het Japanse meisje kwam weer binnen en serveerde heerlijke, lichtbruin geroosterde, zoute kokoschips. “Je mag ook nog eens inschenken, Kimiko,” zei tante Lucinda. Zij noemde Mary Hale, de dochter van Micah, nooit, maar iedereen begreep dat er op een of andere maniereen verwantschap tussen Mary en Whipple Janders moest bestaan. Wat tante Lucinda echter wél zei was misschien belangrijker: ‘Zo kunnen jullie dus zien dat Whipple een van de beste stambomen van de eilanden heeft. Drie generaties lang zijn Whipplés met Jandersen getrouwd, en ik denk dat het ten dele daaraan is toe te schrijven dat hun familiefortuin intact gebleven is.’ Lucinda wendde zich rechtstreeks tot Noelani, het mooie meisje dat binnenkort zou trouwen en zei: ‘Ik denk

dat je geen betere keuze had kunnen doen dan Whipple Janders; ik ben erg blij voor je, Noelani. Wanneer ik naar je lieve gezichtje kijk, zie ik je over-overgrootvader Micah Hale, de redder van deze eilanden, vóór me. Je hebt hetzelfde hoge voorhoofd, dezelfde moed en hetzelfde sterke karakter. Maar je schoonheid komt van de Whipples. Is het niet merkwaardig,' vroeg zij de zwijgende groep, 'dat het zaad van één knappe man zoveel schoonheid op deze eilanden heeft kunnen scheppen? Ik weet dat het gebruikelijk is te lachen om ongetrouwde oude dames en ik weet zeker dat jullie me ijdel zullen vinden als ik zeg dat ik in mijn jeugd ook zo'n typische Whipple schoonheid ben geweest. Kimiko, haal dat portret uit de slaapkamer eens!' En het Japanse dienstmeisje bracht zwijgend een van de laatste grote portretten van Sargent binnen. Het was het portret van een stralend mooi meisje in het wit, met kant en met kammen in het haar, en Lucinda zei: 'Dat bedoel ik nu met het Whipple uiterlijk. Dat heb jij ook, Noelani, en ik vind het een troostrijke gedachte dat dat met het mannelijke van de familie Whipple verenigd zal worden. Wat zullen jullie een knappe kinderen krijgen!' Het dienstmeisje stond onhandig met het zware schilderij in haar handen en juffrouw Lucinda zei: 'Breng het maar weer terug, Kimiko.' En toen het meisje weg was, zei ze op vertrouwelijke toon: 'Sargent maakte het toen ik verloofd was met een Engelsman, maar vader vond dat ik beter een jongen dichterbij huis kon zoeken. Zoals jullie weten verloofde ik me toen met mijn neef Horace Whipple, maar hij...' Ze aarzelde; toen realiseerde ze zich dat iedereen in haar gehoor, behalve Noelani misschien, het verhaal kende en daarom zei ze: 'Vóór het huwelijk schoot Horace zich dood. Eerst dacht men dat hij misschien geld van J & W gestolen had, maar natuurlijk bleek al spoedig dat dat niet waar was, want er is nog nooit diefstal in de familie voorgekomen.' 'In welke familie?' vroeg Noelani. 'In de hele familie... wij allemaal,' antwoordde tante Lucinda. En toen

haar neef Hoxworth met zijn aantrekkelijke dochter was vertrokken, liet ze Kimiko de glazen nog eens vullen en zei: ‘Die Noelani is een van de mooiste meisjes die ooit op de eilanden hebben geleefd. Zij heeft het op Wellesley uitstekend gedaan en ik geloof dat we blij mogen zijn dat zij naar huis is teruggekomen om met iemand van haar soort te trouwen. Ze komt tenslotte uit een uitstekende familie.’ Een van de typische kenmerken van Hawaïanen was dat iedereen zich beroemde op voorouders van naam. In 1949 waren er geen Hawaïanen die niet van koningen afstamden. De Hales hadden het verhaal verzonnen dat de chagrijnige, oude Abner uit de armzalige boerderij bij Marlboro in werkelijkheid afstamde van ridders uit de vroege Engelse geschiedenis. De Kees spraken nooit over het feit dat hun voorvader een sluwe, kleine gokker was die zijn bijzit in een bordeel in Macao had gekocht; als je goed luisterde was hij zoiets als een confucianistische geleerde. En zelfs mevrouw Yoriko Sakagawa hield haar kinderen altijd voor: ‘Vergeet nooit dat je van moederszijde van samoerai’s afstamt.’ Van al die mooie verhaaltjes was alleen dat van mevrouw Sakagawa waar. In 1703 was een van de lakeien van de Heer van Hirosjima een houderige pummel wiens voornaamste taak het was met een gevederde staf op wacht te staan en die toevallig binnenkomende mensen moest zeggen dat ze moesten vertrekken wanneer zijn heer naar het toilet ging. Formeel gesproken was deze mannelijke dienstbode een samoerai, maar hij was nog te stom geweest om zijn taak bij de toiletgang goed te vervullen. Na een tijdje was hij daarom ontslagen en naar zijn dorp teruggestuurd. Daar trouwde hij met een meisje uit het dorp en werd de voorvader van Yoriko Sakagawa. En als zij, zoals de anderen op Hawaï, troost putte uit haar zogenaamde luisterrijke afstamming, deed dat geen mens kwaad. Het Hale-Janders huwelijk was een schitterende gebeurtenis. Het werd ingezegend in de met bloemen

overladen oude zendelingenkerk; dominee Timothy Hewlett ging voor. Zoals ik al gezegd heb, was het slechts schijn dat Goro Sakagawa méér huiselijke problemen had dan zijn tegenstander Hoxworth Hale; Noelani en Whipple waren namelijk pas vier maanden getrouwd toen Whipple plotseling —als een donderslag bij heldere hemel—zei: ‘Ik houd niet van je, Noelani.’ ‘Wat?’ vroeg zij, volkomen verbijsterd. ‘Ik ga in San Francisco wonen,’ zei hij alleen. ‘Is er een ander meisje?’ vroeg Noelani zonder er omheen te draaien. ‘Nee. Ik denk dat ik helemaal niet van meisjes houd,’ verklaarde hij. ‘Whip!’ ‘Het ligt niet aan jou, Noe, maar Eddie Shane en ik gaan een flat huren. Hij is de jongen met wie ik bij de luchtmacht gezeten heb.’ ‘O mijn God, Whip! Heb je hier met iemand over gepraat?’ ‘Asjeblieft, Noe! Maak er geen rechtszaak van. Het huwelijk is niets voor mij. Dat is alles.’ ‘Maar je wilt wel met Eddie Shane trouwen. Komt het daarop neer?’ ‘Als je het zo wilt stellen, ja.’ Hij verliet Hawaï en het gerucht ging dat hij en Eddie Shane een grote flat in de North Beachwijk van San Francisco bewoonden. Eddie maakte daar keramiek dat in kleur in het tijdschrift *Life* werd gepubliceerd. Tante Lucinda vertelde dolgraag wat er gebeurd was. Ze zei, terwijl Kimiko de jenever inschonk: ‘Denk maar eens aan Micah Hales dochter Mary. Dat meisje was voor een achtste Hawaïaans door haar moeder Malama Hoxworth; die was weer de dochter van Noelani Kanakoa, de laatste Alii Nui. Nu is dat al erg genoeg, maar zoals jullie weten trouwde Mary Hale met een Janders. Je zou verwachten dat het sterke bloed een tegenwicht zou vormen tegen het Hawaïaanse, maar helaas trouwde ze met iemand uit de Janders-tak waarin mensen met meisjes van Hewlett waren getrouwd en die waren weer Hawaïaans zoals jullie weten. Dus toen die arme Whipple Janders er met die jongen van de luchtmacht vandoor ging, deed hij eigenlijk slechts wat er van hem verwacht kon worden omdat hij van twee kanten Hawaïaans bloed had.’ Hoxworth Hale, die de

gevolgen zag die dit dramatische huwelijk op zijn opgewonden dochter Noelani had, dacht echter bij zichzelf: ‘Als ik niet iets doe, krijgen we nóg een vrouw die in de namiddag boven op haar kamer gaat zitten.’ Maar wat hij zou moeten doen, wist hij niet.

In 1951 sloeg Nyuk Tsin haar laatste grote slag voor de Kee-hui. In veel opzichten was het haar meest kenmerkende prestatie, want voor het idee was intelligentie nodig en voor de uitvoering ervan moed. Nyuk Tsin was nu honderdvier jaar oud. Ze zat in haar lelijke huis aan de Nuuanustraart te luisteren naar haar kleinzoon Harvey die haar de krant voorlas, toen ze hem met een stem die beefde van ouderdom in de rede viel en vroeg: ‘Wat is dat nu weer?’ Aangezien Harvey de krant in het Engels las en die in het Hakka moest vertalen, was hij er niet zeker van of hij het verbijsterende bericht zelf wel begreep. Daarom herhaalde hij zin voor zin: ‘In het Amerikaanse zakenleven is het tegenwoordig mogelijk dat een maatschappij die verlies lijdt méér waard is dan toen dat bedrijf een paar jaar geleden nog winst maakte.’ Opgewonden dwong de oude matriarch haar kleinzoon het vreemde bericht drie keer te lezen; en toen ze het begrepen had, zei ze met haar piepstem: ‘Echt het soort truc dat slimme haoles voor zichzelf bedenken en dat wij, stomme Chinezen, nooit dóór hebben vóór het te laat is.’ Ze liet meteen haar achterkleinzoon Eddie komen, de zoon van Hong Kong die ze op Harvard rechten had laten studeren, en zei: ‘Ik wil precies weten hoe dit werkt.’ In die tijd was er op Hawaï nog weinig bekend over dit samengaan van verliesgevende met goed lopende maatschappijen, maar Eddie begon uitspraken te verzamelen van beroepszaken tegen de belastingdiensten op het vasteland en binnen twee maanden kende hij alle mogelijkheden. Zodra hij per luchtpost een aantal uitspraken uit New York ontvangen had, ging hij zijn

overgrootmoeder in haar huisje verslag uitbrengen. Toen hij bij haar kwam, zat zij pluisjes van een sjaal te plukken en hij dacht: ‘Hoe kan ze zo oud zijn en toch nog zo veel belangstelling voor de zaken opbrengen?’ ‘Kun je het nu uitleggen?’ vroeg ze met haar hoge stemmetje. ‘In wezen,’ begon Eddie beroepsmatig, ‘is het een oude, goede wet.’ ‘Het kan me niet schelen of die wet goed of slecht is,’ viel Nyuk Tsin hem in de rede, ‘maar’—ze sprak nu plotseling zachter—‘ik wil weten hoe die werkt.’ ‘Kijk bijvoorbeeld eens naar de Jandersbrouwerij. Jarenlang is daar verlies geleden. Neem nu eens aan dat er volgend jaar winst gemaakt wordt. Dan hoeft de brouwerij geen cent belasting te betalen omdat de verliezen van de afgelopen jaren met de winst van het volgend jaar mogen worden gecompenseerd.’ ‘Niet gek,’ knikte Nyuk Tsin. ‘Maar let nu eens op wat we nog méér kunnen doen,’ doceerde Eddie onverstaanbaar verder alsof hij voor een klas studenten in de rechten stond: ‘Als de Kee-hui de brouwerij koopt, kunnen we daar al ons oude ananasland in onderbrengen. Wanneer de brouwerij dan het land verkoopt, wordt de daarmee behaalde winst door de verliezen van de brouwerij in het verleden gecompenseerd. Begrijpt u wat dat betekent, Tante van Wu Chow?’ De kleine Nyuk Tsin antwoordde niet. Ze zat in de namiddagzon als een innemend oud vrouwtje, geborduurd op Chinese zij. Ze glimlachte, en als iemand die haar niet kende haar verzaligd, gerimpeld gezicht zou hebben gezien, zou hij misschien gedacht hebben: ‘Ze droomt van een oude liefde.’ Maar dan had hij het mis gehad. Zij droomde van de Jandersbrouwerij en ze zei: ‘Wat geweldig! We kunnen de verliezen van Janders gebruiken om de winst van de Kee-hui te compenseren!’ ‘Tante van Wu Chow,’ riep Eddie uit, ‘u begrijpt precies waar ik het over heb.’ ‘Maar ik ben bang dat jij niet begrijpt waar ik het over heb,’ antwoordde Nyuk Tsin. ‘Wat wilt u daarmee zeggen?’ vroeg Eddie. ‘Als wij de Jandersbrouwerij zouden kopen en

ons ananasland daarin onder zouden brengen...' begon ze. 'Dat heb ik u nu net gezegd,' zei Eddie vriendelijk. Het was het eerste teken die dag dat de Tante van Wu Chow niet zo scherpzinnig meer was. 'Maar wat ik zeg,' zei Nyuk Tsin gedecideerd, 'is dat we, als we dat slimme stukje hebben uitgehaald, iemand van onze familie aan het hoofd van de brouwerij moeten zetten. Als hij die goed leidt, zal hij het vroegere verlies in winst omzetten.' Nu gleed er een gelukzalige glimlach over Eddies gezicht en hij zei: 'Als u dat kon klaarspelen, Tante van Wu Chow, zouden we een vermogen verdienen.' 'Dat was ik van plan,' antwoordde de oude vrouw. 'Deze wet schijnt speciaal voor de Kee-hui gemaakt te zijn. Het is onze plicht er een verstandig gebruik van te maken.' Ze liet Hong Kong komen en na de opzet van de wet te hebben besproken, zei ze kort: 'Maak een lijst van alle verliesgevende bedrijven in Honoloeloe en schrijf dan achter elk daarvan de naam van iemand in onze hui die dat verlies in winst kan veranderen.' 'Waar halen we het geld vandaan om de noodlijdende bedrijven op te kopen?' vroeg Hong Kong, op zijn beurt. 'We moeten ze niet in contanten betalen,' antwoordde Nyuk Tsin, 'maar we moeten alleen geld hebben voor de aanbetaling. We moeten dus nu wat van ons bezit verkopen en de belasting betalen over de winst die we maken, maar als het plan werkt, zullen we uiteindelijk die belastingen ruimschoots terugverdienen.' 'Weet u zeker dat u door wilt gaan met zo'n wild plan?' vroeg Hong Kong. 'Winstgevende bedrijven kwijtraken terwille van een grote gok?' Nyuk Tsin dacht een ogenblik na en vroeg Eddie toen: 'Zijn er nog meer mensen in Honoloeloe die begrijpen hoe deze wet werkt?' 'Ze moeten het wel weten,' antwoordde hij, 'maar ze doen er niets mee.' Nyuk Tsin nam haar besluit. Ze klapte in haar handen en zei: 'Vooruit! Over een halfjaar weet iedereen wat we doen, maar dan zal er niets meer te koop zijn.' En toen Hong Kong met zijn zoon wegging keek Nyuk

Tsin de laatste na en dacht: ‘Ik vraag me af wat zijn opleiding in Harvard ons heeft gekost. Die is robijnen en jade waard.’ De volgende dag kwam Hong Kong weer naar het verweerde oude huis aan de Nuuanustraart; hij had zijn huiswerk goed gedaan. Hij liet papieren zien die Nyuk Tsin niet lezen kon en wees alle bedrijven aan die al lang grote verliezen hadden geleden: de brouwerij, een taxibedrijf, een bakkerijketen, een paar oude kantoorgebouwen en wat winkels. Nu bleek Nyuk Tsins voortvarendheid echter weer eens duidelijk: bij elk bedrijf vroeg ze alleen maar: ‘Hoeveel grond in erfpacht is erbij?’ En als Hong Kong dan zei dat het bedrijf geen eigen grond bezat, bromde ze: ‘Streep maar door! Grond is nog beter dan onverrekenbare verliezen.’ Daarom stonden er op de definitieve lijst van firma’s die de familie Kee ging kopen alleen bedrijven met grote verliezen en nog veel grotere stukken grond. Toen Nyuk Tsin echter de tweede lijst van Hong Kong hoorde—de bezittingen die de familie Kee te gelde moest maken om de nieuwe aankopen te kunnen financieren—bemerkte ze tot haar ongenoegen dat de grootste van allemaal ontbrak en ze vroeg zich af waarom. Klagerig zei ze met haar piepstem: ‘Dat is een goede lijst, Hong Kong.’ Hong Kong glimlachte en zei eerlijk: ‘Tja, ik dacht dat wij er ook goed aan zouden doen de oude projecten af te stoten.’ ‘Maar als ik goed naar je lijst geluisterd heb,’ vervolgde Nyuk Tsin zachtjes, ‘heb je niet voorgesteld de grond te verkopen waar we nu op zitten.’ Hong Kong keek wat verlegen naar zijn zoon Eddie. Geen van beiden zei echter iets, daarom ging Nyuk Tsin voort: ‘Als we geld nodig hebben voor nieuwe bedrijven, moeten we natuurlijk eerst en vooral dit oude taroveld verkopen. Met alles wat erop staat. Heb je daar niet aan gedacht?’ Even werd Hong Kong vertrouwelijk; hij zei: ‘Natuurlijk hebben we daaraan gedacht, Tante van Wu Chow. Maar we dachten dat dit stuk grond u te dierbaar zou zijn. We kunnen het niet verkopen zolang u leeft.’ ‘Dank je, Hong

Kong,' antwoordde de oude vrouw en boog haar magere grijze hoofd. 'Een van de redenen waarom dit idee, oude zaken te verkopen om nieuwe te beginnen, mij zo aanspreekt, is dat we niet alleen geld zullen verdienen, maar dat we ook tot allerlei nieuwe ondernemingen gedwongen zullen worden. We zullen ervoor moeten werken en we zullen geen kans krijgen lui en dik te worden.' Zij vouwde haar handen, glimlachte haar slimme mannen toe en zei: 'Heb je wel eens opgemerkt, Hong Kong, dat iedere Chinese familie die het oude probeert vast te houden op den duur alles verliest?' 'Maar u hebt ons toch altijd voorgehouden: "Houd de grond vast!"' wierp Hong Kong tegen. 'O ja,' erkende Nyuk Tsin. 'Maar niet altijd dezelfde grond!' En ze voegde eraan toe: 'Oude grond en oude ideeën moeten voortdurend ingewisseld worden.' Een nieuw begrip had zijn intrede in de kamer gedaan, een begrip van verandering en van vooruitstrevendheid. Even dachten Hong Kong en zijn zoon na over het visioen van de oude vrouw die een grote familie voortdurend in beweging zag en steeds hard zag werken om winst te behalen. De stilte werd verbroken door Nyuk Tsin die zei: 'We moeten dus dit kostbare oude land verkopen, Hong Kong; laten we het maar het eerst verkopen van alles.' 'De grond verkopen we,' zei Hong Kong rustig, 'maar het oude huis houden we nog een tijdje. Ik kan me u niet ergens anders voorstellen.' 'Dank je wel, goede kleinzoon,' antwoordde Nyuk Tsin. Toen zei ze kwiek: 'We moeten dus vandaag beginnen Bill te leren hoe een brouwerij geleid moet worden. Sam moet bestuderen hoe je met bakkerijen geld kunt verdienen en ik wil dat Tom zich inwerkt op het gebied van nieuwe ideeën in de architectuur van oude gebouwen.' Ze deed voorstellen over de manier waarop elk verliesgevend bedrijf dat zij wilden kopen in een winstgevende onderneming kon worden omgezet, en ze waarschuwde: 'Hong Kong, je moet er zorgvuldig op toezien dat we alleen de beste grond kopen. Eddie, organiseer alles op

wat zakelijk de beste manier is. Ik moet erop kunnen rekenen dat jullie tweeën alles in de gaten houden.’ Toen de bespreking ten einde liep, zei de oude matriarch: ‘Het is heel spannend een familie aan nieuwe, gedurfde plannen te zien beginnen. Jullie zullen met trots terugzien op deze dag, maar denk er wel aan, Hong Kong: als je koopt, doe het in het geheim en koop alles tegelijk. Laat je maar dwingen een beetje meer te betalen dan de verkoper zou mogen verwachten. Wanneer iedereen je plan dóór heeft, moet niemand zich benadeeld voelen.’ Ze zweeg en zei toen: ‘Maar betaal niet te veel meer.’

Drie weken later lachte de rondborstige Hewlett Janders op een vergadering van Het Fort en zei: ‘Als we ons niet aan het oude voorschrift van de zendelingen hielden betreffende het niet gebruiken van alcohol, zou ik hier een rondje geven.’ ‘Goed nieuws?’ vroeg John Whipple Hoxworth. ‘Best. Ik ben er net in geslaagd de brouwerij af te stoten. Dat is een blok aan het been geweest. Mijn vereerde grootmoeder heeft me wel honderd keer gezegd: “Als een Hale in de brouwerij gaat, komt er niets van terecht.” En ze heeft groot gelijk gekregen.’ ‘Heb je er een goede prijs voor gemaakt?’ vroeg Hoxworth Hale. ‘Ik heb er vijfendertigduizend méér voor gemaakt dan ik ooit had durven hopen,’ antwoordde Janders. ‘Ik heb altijd naar een kans uitgezien Hong Kong Kee terug te pakken, sinds hij ons met de huurcontracten voor Gregory te slim af is geweest.’ ‘Hong Kong, zei je?’ vroeg Hoxworth. ‘Ja. Deze keer trapte hij erin. Geen mens kan geld verdienen met die brouwerij.’ ‘Dat is vreemd,’ zei Hale. ‘Ik heb net aan Hong Kong het oude Bromley gebouw verkocht. Het was al jaren een verliespost.’ Toen kwam een van de Hewletts met het goede nieuws dat hij het taxibedrijf had afgestoten. ‘Aan Hong Kong Kee?’ vroeg het hele koor. ‘Ja! En vooreen goede prijs,’ antwoordde de jonge Hewlett. Het werd angstig stil in de

directiekamer, terwijl Hale naar Janders en Janders naar Hewlett keek. ‘Zijn we beetgenomen?’ vroeg Hoxworth langzaam. Tenslotte zei de harde John Whipple Hoxworth nors: ‘Dan is het nu mijn beurt om te bekennen. Ik heb net aan Hong Kong die bakkerijketen verkocht waarmee we voor de oorlog begonnen zijn. Ook een verliespost.’ ‘Wat voert hij in zijn schild?’ riep Hewlett Janders uit. ‘Wat voert die slimme Chinees in zijn schild?’ ‘Het gaat om het onroerend goed. Hij koopt om onroerend goed te krijgen.’ ‘Nee,’ viel een van de jonge Hewletts hem in de rede, ‘want hij heeft net het oude taroveld van de Kees verkocht. Voor een miljoen of vijf.’ ‘Mijn God!’ zei Janders moeilijk. ‘Hij verkoopt en hij koopt. Wat wil die gluiperd?’ De mannen keken elkaar geërgerd aan, niet zozeer omdat zij kwaad waren op Hong Kong, als wel omdat zij vermoedden dat hij iets slims aan het uithalen was, iets waar ze eigenlijk op verdacht hadden moeten zijn. Het was inderdaad iets slims, maar alleen de eerste helft was dat. Verliesgevende firma’s opkopen en daar munt uit slaan, had iedereen met het advies van een hardwerkende advocaat als Eddy Kee kunnen doen. Dat was slim. Maar belangrijk was dat Bill Kee, gesteund door zijn vader Hong Kong en zijn handige broer Eddie, vrij goed bier leerde brouwen. Gemakkelijk was het niet, en het eerste brouwsel, dat met een daverende advertentiecampagne onder de leuze ‘Kee-bier geeft plezier’ werd geïntroduceerd, was bocht dat door de plaatselijke bevolking ‘Chinees arsenicum’ werd gedoopt. Met de hulp van een Duitssprekende Zwitser die de Kee-hui uit St. Louis liet overvliegen, begon het bier al spoedig redelijk te smaken. En omdat het een stuiver per fles goedkoper werd verkocht dan andere merken, leerden de arbeiders het drinken. Nog afgezien van de waarde van het onroerend goed van de oude Jandersbrouwerij (1,8 miljoen dollar), maakte de Kee-hui op die manier uit deze aankoop dus een zeer grote winst. Tot ieders verbazing bleken de bakkerijen echter de grootste winst

op te leveren. Bij de aankoop van elke winkel was een behoorlijk stuk grond inbegrepen zodat de transactie op zich al voordelig was, maar Sam Kee, vierenzestig jaar oud, bleek bijzonder goed cake te kunnen verkopen en hij maakte met elke winkel van de keten winst. Niet alle projecten liepen zo goed. Het taxibedrijf bijvoorbeeld leverde ondanks alle inspanningen geen winst op en tenslotte berichtte Hong Kong zijn grootmoeder: ‘Die zaak loopt niet.’ ‘Doe het weg,’ antwoordde Nyuk Tsin. ‘Ik capituleer niet graag zo gauw,’ wierp Hong Kong tegen. ‘Er moet toch een manier zijn om met taxi’s geld te verdienen.’ ‘Misschien kan iemand anders dat,’ gaf Nyuk Tsin toe. ‘Maar de Kees niet. Bovendien houd ik niet van taxi’s. Wanneer ik uitga, hebben ze het altijd op mij voorzien. Ik heb overigens gezien wat Tom met het oude Bromley gebouw aan het doen is. Hij maakt er iets erg aardigs van. Als we quitte gespeeld hadden en het taroveld voor het Bromley gebouw hadden geruild, zouden we er nog op vooruitgegaan zijn. Ik zie de familie graag werken,’ zei zij. Tegen het einde van het jaar, haar honderdvierde, zat ze om middernacht in haar huisje. Bij het licht van een flakkerende olielamp kleepte ze zich uit totdat zij helemaal naakt was— een uiterst broos, oud vrouwtje, vel over been, dat met de lamp haar lichaam zorgvuldig afzocht om te kijken of ze niet melaats was. Er zaten geen vlekjes op haar handen, niet op haar lichaam en niet op haar benen. Toen ging ze zitten en tilde haar lelijke grote voeten een voor een op. Er zaten geen vlekjes op haar tenen, niet op haar hielen en niet op haar enkels. Ze was weer voor een nacht gerust, trok haar flanellen nachtpon aan, blies de lamp uit en ging slapen.

De grote slag die Nyuk Tsin had bedacht, had een onverwacht gevolg. Nadat Het Fort de mogelijkheid had gegrepen te bestuderen wat Hong Kong met zijn revolutionaire

manipulaties nu precies had gedaan, werd—zoals Hoxworth Hale het formuleerde—het volgende besloten: ‘We zouden iemand als hij in enkele van onze directies kunnen gebruiken,’ en iedereen was het erover eens dat hij geniaal was. Na een vergadering bij Whipple Olie-import N.V. vroeg Hoxworth bij wijze van grap aan zijn mededirecteur: ‘Hong Kong, nu die affaire met Gregory achter de rug is en iedereen er zonder veel kleerscheuren vanaf gekomen is, ben jij nu nog altijd blij dat je dat bedrijf Hawaï hebt binnengesmokkeld?’ ‘Wat bedoel je daarmee?’ vroeg Hong Kong. ‘Nou,’ zei Hoxworth vriendelijk, want hij kreeg steeds meer sympathie voor de slimme Chinees die het in zaken meestal bij het rechte einde had. ‘Gregory zit hier nu bijna vijf jaar. Ze hebben enorme bedragen de eilanden afgesleept, maar wat hebben ze voor Hawaï eigenlijk gedaan?’ ‘Bijvoorbeeld?’ vroeg Hong Kong. ‘Bijvoorbeeld museums, scholen, bibliotheken, medische bureaus.’ Hong Kong dacht even na en zei schijnbaar serieus: ‘Elk jaar staat er een foto in de krant van de directeur van Gregory die een cheque van driehonderd dollar voor liefdadigheid overhandigt.’ Hale keek zijn nieuwe vriend verbaasd aan, maar hij zag dat Hong Kong lachte. ‘Ze doen voor Hawaï niet veel,’ gaf de Chinees toe. ‘En met het verstrijken van de jaren zul je zien dat ze nog minder gaan doen, Hong Kong. Er zijn veel Kees op Hawaï, Hong Kong. Hoeveel?’ ‘We hebben uitgerekend dat de oude grootmoeder meer dan tweehonderd achter-achterkleinkinderen heeft, maar niet allemaal op Hawaï.’ ‘Heb je er wel eens over nagedacht dat elk van hen een beetje bedrogen wordt als er geen nieuwe museums en geen nieuwe orkesten komen? Stel het eens anders: gaat niet ieder van jouw familieleden die hier opgroeit en wat beter onderlegd is naar de universiteit op het vasteland op grond van wat de oude families voor de eilanden hebben gedaan?’ ‘Je hebt gelijk!’ gaf Hong Kong meteen toe. ‘En niemand verwacht van Gregory dat ze het jullie zullen nadoen.

Maar ik heb de indruk, Hoxworth, dat we aan het begin staan van een nieuw tijdperk. We hebben geen aalmoezen van bovenaf meer nodig. We betalen een goed loon. We betalen belasting. We laten het geld rollen. Iedereen is er zo beter aan toe. Ook jullie.’ ‘Heb je wel eens gehoord van een schilderijmuseum dat gefinancierd wordt uit belastinggeld? Denk je dat de slimme jonge Japanners die zo snel opkomen, één cent opzij zullen leggen voor een goede universiteit of voor een orkest? Zal een dozijn Gregory’s ooit voor een goede samenleving zorgen?’ ‘Hoxworth, je zult grote ogen opzetten,’ zei Hong Kong beslist. ‘Als de democratie hier goed gaat functioneren, zullen onze jongens stemmen voor museums, universiteiten en ziekenhuizen. En ze zullen hun eigen mensen daar verdomd veel belasting voor laten betalen. Hawaï wordt het paradijs waarover de mensen altijd praatten.’ ‘Dat kan ik eenvoudig niet geloven,’ zei Hoxworth. ‘Een goede samenleving is altijd de neerslag van wat een paar mensen hebben bedacht die dan ook nog de moed hebben het juiste te doen. Uit verkiezingen is nog nooit een goede maatschappij voortgekomen. En als het aan de Gregory’s van de wereld wordt overgelaten, komt er ook nooit iets van terecht.’ ‘Toen ze afscheid namen, zei hij iets wat twee jaar geleden ondenkbaar zou zijn geweest: ‘Hong Kong, als je overigens eens een intelligente jonge Japanner tegenkomt, laat het me dan even weten.’ ‘Wat ben je van plan?’ vroeg Hong Kong. ‘Je doet het zo goed in onze directies dat we dachten dat het een goed idee zou zijn...’ ‘Dat zou het zeker zijn,’ zei Hong Kong meteen. ‘Als je de jonge Shigeo Sakagawa neemt, wed je zeker op het goede paard.’ ‘Heeft hij zich niet kandidaat gesteld voor de senaat...bij de Democraten?’ ‘Hoe zou ik zo iemand nu in een van onze directies kunnen opnemen?’ vroeg Hoxworth. ‘Je vindt geen enkele goede jonge Japanner aan de republikeinse kant,’ zei Hong Kong effen. ‘Wat ben jij, Hong Kong?’ vroeg Hale. ‘Toen ik arm was, was ik Democraat. Nu ik

verantwoordelijkheid draag, ben ik Republikein. Maar mijn verkiezingsbijdragen geef ik alleen aan verstandige jonge mensen als Shigeo... en die schijnen altijd Democraat te zijn.’ ‘Laten we er nog maar eens over praten, na de verkiezingen,’ zei Hoxworth en voor het eerst begon hij naar de verkiezingstoespraken van Shigeo Sakagawa te luisteren. Maar toen de verkiezingsstrijd feller werd, hoorde hij Shigeo op een avond zeggen: ‘In de hele wereld hebben de volken voor de landhervorming moeten vechten. In Engeland is dat door verkiezingen gelukt, en daar ging het goed. In Frankrijk was er een bloedige revolutie voor nodig, en daar liep het slecht af. Ik heb in Japan voor generaal MacArthur gewerkt; die gaf grote stukken grond aan de boeren. En al die tijd dat ik daar heb gewerkt heb ik bij mijzelf gezegd: “Ik zou bij ons op Hawaï hetzelfde moeten doen.” Omdat ik weet wat u allemaal weet: Hawaï loopt generaties achter. Onze grond is in handen van een paar grote families en die verhuren het aan ons bij karige beetjes, naar gelang het hun uitkomt...’ ‘Die idioot is een communist,’ gromde Hale en hij zette de radio uit. Over een uitnodiging aan Shigeo Sakagawa om bij Het Fort te komen werd niet meer gesproken.

Na de presidentsverkiezingen van 1952 benoemde congreslid Clyde V. Carter uit het negenendertigste district in Texas zichzelf tot een eenmanscommissie om—voor de veertiende keer—te onderzoeken of Hawaï rijp was om als staat te worden erkend. Hij kwam medio december in Honoloeloe aan met slechts drie kleine vooroordelen: hij walgde van iedereen die geen blanke was; hij wist uit ervaring dat de rijke mensen de redders van de staat waren; en hij verfoeide Republikeinen. Hij voelde zich dan ook niet helemaal gelukkig op Hawaï, waar de rijken altijd Republikein waren en waar zestig procent van de mensen die hij ontmoette beslist geen blanken waren.

In de eerste vijf minuten besloot hij: ‘Dit land mag nooit een van de Verenigde Staten worden.’ Hij was daarom verbaasd toen het ontvangstcomité, bestaande uit Hoxworth Hale, Whipple Janders en Zwarte Jim McLafferty, het hoofd van de Democratische partij op de eilanden, enthousiast en krachtig pleitten vóór de erkenning als staat. Hij kwam vooral onder de indruk van wat Hoxworth Hale door de luidspreker uitriep: ‘Wij zijn hier een Amerikaanse gemeenschap, met Amerikaanse idealen, Amerikaanse maatstaven en een echt Amerikaans opleidingssysteem. Congreslid Carter, wij burgers van Hawaï vragen u als een broer met ons om te gaan. Houd iedereen staande die u wenst. Vraag ons wat u vragen wilt. Wij zijn hier ter inspectie. Wij hebben geen geheimen.’ De menigte klapte. Ook de woorden van Zwarte Jim McLafferty maakten indruk. Hij zei met een zangerig accent: ‘Vandaag verwelkomen wij, de bewoners van Gods mooiste eilandengroep, een vooraanstaand congreslid uit de grote staat Texas. Wij weten, meneer Carter, dat ons eiland, hoe geweldig het ook is, in uw grote koninkrijk Texas zou verdrinken. Ik herinner me een verhaal dat ik hoorde tijdens mijn diensttijd bij de luchtmacht in Engeland dat een toegewijde zoon van Texas, enigermate onder invloed van Schotse whisky, die heerlijke drank, in een café uitriep: “Texas is zo groot dat je per trein kunt vertrekken uit El Paso en een hele dag, een hele nacht, de hele volgende dag en de hele volgende nacht kunt reizen, en als je dan de volgende morgen wakker wordt, waar ben je dan? Nog steeds in Texas!” En de Engelsman antwoordde: “Ik ken dat, Jack. Zulke treinen hebben wij in Engeland ook.” ‘ Toen de menigte grinnikte, boog het congreslid minzaam en gebaarde naar Zwarte Jim waarna de Democraat vervolgde: ‘Maar wat u van Hawaï misschien zal verbazen, meneer, is dat u weliswaar altijd gehoord heeft dat deze eilanden verstokt Republikeins zijn—en dat is waarschijnlijk de reden dat u de twee laatste keren tegen

opneming als staat hebt gestemd—maar dat ik u bij deze kan mededelen dat ze Democratisch zullen worden. Ook al doet mijn goede vriend Hoxworth Hale zijn uiterste best om ze Republikeins te houden, ik doe precies het omgekeerde om ze Democratisch te maken. Als u ons dan tenslotte tot de Verenigde Staten zult toelaten, zult u uw kiezers met trots kunnen vertellen: “Ik heb ervoor gezorgd dat Hawaï bij de Verenigde Staten kwam; de beste Democratische staat in Amerika na Texas.” ‘Dit vooruitzicht intrigeerde het congreslid dermate dat hij vroeg of hij McLafferty eens kon ontmoeten; daarom stelde de Ier, die nooit het geschikte moment liet voorbijgaan, voor: ‘Rijd met mij de stad in, dan kunnen we praten.’ Tot ongenoegen van het ontvangstcomité dat heel andere plannen had gehad ging de forse, welgedane volksvertegenwoordiger Carter naast Zwarte Jim zitten toen deze achter het stuur van zijn Pontiac 1949 kroop—‘Rijd nooit een betere auto dan vijftig procent van de mensen die op je moeten stemmen zich kan veroorloven,’ was de stelregel van zijn vader geweest, en Zwarte Jim had dat een goede regel gevonden. ‘Willen de eilanden werkelijk als staat tot de Verenigde Staten worden toegelaten?’ vroeg Carter die blij was vertrouwelijk te kunnen praten met een actief politicus. ‘Neemt u maar van mij aan: de eilanden willen een staat worden.’ ‘Maar waarom?’ vroeg Carter. ‘Ze worden door het Congres toch niet achtergesteld?’ ‘Precies wat George III over de koloniën zei: “Het parlement behandelt ze toch als gelijkwaardig? Waarom willen ze dan zelfbestuur?” Daarom zijn we juist een revolutie begonnen.’ Dit fraaie sofisme was aan Carter niet besteed, want als jongen had hij vlak bij de Mexicaanse grens gewoond; het woord ‘revolutie’ betekende niets voor hem. Als hij de Amerikaanse geschiedenis had kunnen terugdraaien, zou hij dat gedaan hebben. ‘Wat zouden jullie als staat hebben dat je nu niet hebt?’ vroeg hij koel. ‘Die vraag wordt gewoonlijk beantwoord met een opmerking over

het feit dat we wél belasting betalen, maar geen vertegenwoordiger in het parlement krijgen of dat we dan als staat onze eigen gouverneur zouden mogen kiezen. Ik heb maar één argument. Als wij een staat waren, zouden we onze eigen rechters mogen kiezen of benoemen.’ ‘Doen jullie dat nu dan niet?’ vroeg Carter die, evenals de meeste bezoekers van het eiland, het gebied helemaal niet kende. ‘Nee, dat doen we niet,’ zei Zwarte Jim fel. ‘Ze worden vanuit Washington benoemd; en zelfs als we een Democratische president hebben, benoemt hij gewoonlijk aftandse Republikeinen van het vasteland.’ ‘Wat kan u dat schelen?’ vroeg Carter die vroeger ook rechter was geweest. ‘We leven hier in een feodale samenleving...’ begon McLafferty, maar hij gebruikte weer het verkeerde woord want Zuid-Texas, waarvan Carter de vertegenwoordiger was, was ook feodaal; en als hij aan zijn gelukkige jeugd terugdacht, had hij het gevoel dat dit een van de betere levensstijlen was geweest. Toen McLafferty doorzeurde, dacht het congreslid: ‘Hemel, onder een vriendelijk feodalisme heb je tenminste geen Mexicanen die een fatsoenlijk man proberen te vertellen...’ ‘Het is daarom werkelijk belangrijk,’ concludeerde McLafferty, ‘dat we rechters van de eilanden zelf krijgen. Want in ons speciale wereldje hier op Hawaï wordt wat echt van belang is door de rechters beslist.’ ‘Wat is daar voor verkeers aan?’ vroeg Carter. ‘Maar meneer!’ riep Zwarte Jim terwijl hij een vrachtwagen ontweek. ‘Hé, Manuelo!’ schreeuwde hij tegen de Filippino aan het stuur. ‘Kijk de volgende keer een beetje uit, hè?’ Het bruine mannetje schreeuwde iets terug—heel vergenoegd, want hij zou die avond tegen zijn vrienden op de suikerplantage kunnen zeggen: ‘Ik heb vanmiddag met Zwarte Jim McLafferty gepraat.’ Alle plantage arbeiders kenden hem. ‘Wat ik zeggen wilde,’ vervolgde de Ier, ‘zolang de rechters van het vasteland hier toezicht houden op de grote bedrijven en de grondwetgeving, is het voor de Republikeinen

gemakkelijk toezicht te houden op de keuze van de rechters. Nu, toezicht houden—onze rechters zijn in het handhaven van de wet vrij rechtschapen mensen geweest, maar de rijke Republikeinen lijken veel op hen en de beslissingen van de rechtbank zijn over het algemeen in hun belang.’ Hoe meer Carter over Hawaï hoorde, des te minder zag hij de noodzaak van een verandering in. In Texas werd ook in de samenleving op een subtiele wijze gemanipuleerd zodat rijke Democraten met de rechters en de wetgevers onder één hoedje speelden en ervoor zorgden dat alles in hun voordeel uitviel. Carter dacht: ‘Wat is daar eigenlijk tegen?’ Hij was daarom niet al te zeer met McLafferty ingenomen—hij bestempelde hem als een van die radicale noorderlingen die zichzelf Democraat noemen—maar toen kwam de grote klap van de dag. Zwarte Jim had zijn kantoor op de begane grond van een gebouw aan de Hotelstraat, aan de rand van de Chinezenwijk; daar waren Japanse en Filippijnse arbeiders niet bang naar hem toe te komen. Toen hij zijn auto langs de trottoirrand parkeerde, vroeg Carter verschrikt: ‘Hebben alle mensen hier scheve ogen?’ ‘Bijna de helft van de eilandbevolking,’ antwoordde McLafferty. ‘De beste burgers die je hebben kunt. Ik vind het alleen vervelend dat de meesten van die verdomde Chinezen Republikein zijn. Maar ik probeer daar verandering in te brengen.’ ‘Zijn ze te vertrouwen?’ vroeg Carter, echt bang. ‘Het beste is dat u er eens een ontmoet,’ lachte McLafferty. ‘En dan kunt u niemand beter dan mijn partner...’ Carter luisterde niet verder want hij merkte tot zijn ontzetting dat McLafferty, het hoofd van de Democratische partij op Hawaï, een Japanner tot compagnon had: McLafferty & Sakagawa. En toen Zwarte Jim de deur opengeduwde had, zag het congreslid aan het grote aanplakbiljet dat binnen hing dat die Japanner zich kandidaat had gesteld: ‘Sakagawa in de senaat.’ Daarna zag hij onder het aanplakbiljet de Japanner zelf staan: een keurige, kortgeknipte jongeman met beschaafde manieren en

beheerst in zijn optreden. Shigeo Sakagawa stak zijn hand uit en zei met een licht Bostons accent: ‘Meneer Carter, we zijn er echt trots op u op Hawaï te mogen ontvangen.’ Het volgende ogenblik was bijzonder pijnlijk, want Shig bleef met uitgestoken hand staan. Het congreslid dat nog nooit oog in oog met een Japanner had gestaan, kon de hand gewoon niet grijpen. Zijn mond viel open alsof hij een boortoren op zijn hoofd gekregen had en hij staaarde de vreeswekkende, merkwaardige man vóór hem aan. De uitdrukking op Shigs knappe gezicht veranderde niet toen hij zijn hand liet zakken. Carter maakte een verlaat gebaar om Shigs groet te beantwoorden maar zag toen dat die zijn hand had laten zakken. McLafferty liet zich niet van de wijs brengen en zei opgewekt: ‘De jonge Shig wordt onze eerste Democratische senator. Hij gaat de verkiezingen in het negentiende district winnen.’ ‘Veel succes,’ zei Carter onhandig. ‘We hebben Democraten hard nodig.’ Hij liep het kantoor uit en de straat op, waar de voorbijlopende oosterlingen hem de schrik van zijn leven gaven. Toen zag hij tot zijn grote opluchting de zwarte auto’s van Hoxworth Hale en van Hewlett Janders de Hotelstraat indraaien en hij rende op de wagens af alsof de inzittenden broers van hem waren. ‘Ik moet nu gaan,’ bracht hij uit. Hij sprong vlug naast Hale in de auto en voelde zich in de Cadillac eindelijk veilig. Beroepsmatig wuifde hij nog even naar McLafferty en riep: ‘Veel succes bij de verkiezingscampagne!’ Toen de zwarte auto’s waren weggereden, barstte Zwarte Jim in lachen uit. Hij sloeg zich op de knieën en liep, nog steeds lachend, naar zijn kantoor. ‘Shig,’ riep hij, ‘steekje hand nog eens uit!’ En toen Shig dat deed, gaf zijn partner een schitterende parodie van een Amerikaans congreslid, de vriend van het volk, te bang om iemand uit het volk een hand te geven. ‘Shig,’ lachte hij, ‘op één stem hoeven we niet te rekenen als het er om gaat een staat te worden. Maar maak je er geen zorgen over. Weet je waarom

ik die vette druilloor mee naar ons kantoor gesleept heb? Niet om hem aan te zetten Hawaï als staat te erkennen want wat hij denkt interesseert me geen zier. Kijk eens naar al die mensen buiten! Die zijn onder de indruk dat een Amerikaans congreslid naar de Hotelstraat is gekomen om jou een bezoek te brengen. Loop nu naar buiten, wandel—alsof er niets aan de hand is—naar de brievenbus en doe wat op de post.’ ‘Wat?’ vroeg Shig. ‘Kan me verdomme niet schelen wat! Vouw een stuk papier samen en gooi het op de post alsof je elk ogenblik congresleden op bezoek hebt. En zeg tegen iedereen wat aardigs.’ Dus liep Shig naar buiten, naar zijn kiezers, en hij won zeer in aanzien.

In die tussentijd gebeurde weer een van die wonderen die steeds op Hawaï plaatsvinden. In de jaren dat Roosevelt en Truman president waren, van 1932 tot 1952, kwamen er duizenden vooraanstaande Democratische politici en ambtenaren naar de eilanden, maar andere Democraten zagen zij zelden of nooit. Zij werden op het vliegveld of in de haven opgewacht door Hoxworth Hale, Hewlett Janders of door de keurige John Whipple Hoxworth en meteen meegenomen naar de grote gebouwen van Het Fort. Zij kregen uitstekend te eten, dronken voortreffelijke wijn en hoorden wat zij denken moesten. Als de Japanse dienststers met hun gesteven witte schortjes de kamer uit waren, vroeg een Roosevelt aanhanger soms wel eens wat bevreesd: ‘Zijn die Japanners te vertrouwen?’ En de mensen van Het Fort antwoordden onveranderlijk: ‘We hebben Sumiko al achttien jaar en we hebben nooit een beter en toegewijder meisje gehad.’ Bij dergelijke gelegenheden ontmoetten de Roosevelt aanhangers ook militaire autoriteiten, resolute rechters van het eiland en de koele slimme Hoxworth Hale. Al die mensen gaven de indruk dat ze gedegen burgers waren die schandalen trachtten

te vermijden, die oprecht hun best deden eerlijk te zijn en die zeker tevreden waren met de situatie zoals die was. Op openbare bijeenkomsten kon men altijd rekenen op opzweepende toespraken ten gunste van de erkenning als staat van Hoxworth Hale en John Whipple Hoxworth. De bezoekende politici kwamen onder de indruk van de argumenten van die twee voorstanders van Hawaï als staat. Binnenskamers in Het Fort slaagden diezelfde twee mannen er echter zonder iets te zeggen in precies een tegengestelde indruk te wekken van wat zij in hun toespraken hadden gezegd. Hoxworth greep elke gelegenheid aan om te betogen: ‘Er is één punt dat u op de eilanden niet over het hoofd mag zien. We hebben de beste rechters van Amerika.’ Dan zweeg hij even en zei: ‘We zullen de dag betreuren waarop oosterse juristen die niet vertrouwd zijn met de Amerikaanse waarden de rechterstoelen zullen bezetten. We zijn bang dat er dan direct een einde komt aan de Amerikaanse levensstijl.’ ‘Dat wil niet zeggen dat die oosterlingen niet begaafd zijn,’ merkte John Whipple Hoxworth dan meestal op, ‘misschien is “intelligent” een beter woord. Ze zijn bekwaam en intelligent, maar ze missen de kennis van de Amerikaanse waarden.’ Negen rustige, plezierige dagen lang kreeg congreslid Clyde V. Carter de standaard Fort behandeling zonder te weten dat ieder onderdeel van zijn programma afgestemd was op de twee beslissende ervaringen voor alle hooggeplaatste bezoekers. Op de ochtend van de laatste dag zei Hoxworth Hale opgewekt: ‘Meneer Carter, we hebben nu ruim een week beslag op u gelegd, maar de eilanden zelf hebt u nog niet echt gezien. Daarom wijken we vandaag van het programma af. We hebben een autorit voor u georganiseerd en we zullen het op prijs stellen als u er op uit trekt.’ Een lange, zwarte auto stond al op de oprit te wachten en Hoxworth stelde de chauffeur voor: ‘Dit is Tom Kahuikahela. Hij weet méér van Hawaï dan alle andere mensen die u tot nog toe ontmoet hebt. Tom, dit is een heel

belangrijke bezoeker, congreslid Carter. Zorg heel erg goed voor hem.’ Toen Carter later uit de auto stapte om de prachtige Pali te bewonderen, zag hij Tom Kahuikahela plotseling naast zich; die fluisterde: ‘Van mannen als u verwachten wij de redding van Hawaï.’ ‘Wat bedoel je daarmee?’ vroeg Carter. ‘Zorg dat we geen staat worden, alstublieft.’ De grote Hawaïaan smeekte bijna. ‘Ik dacht dat iedereen er vóór was,’ bracht Carter verbaasd uit. ‘O, nee! De Hawaïanen zijn doodsbang dat u vóór stemt dat wij een staat worden.’ ‘Waarom?’ vroeg Carter. ‘Op de dag waarop wij een staat worden, zullen de Japanners de macht over de eilanden grijpen.’ De rest van die dag luisterde een verbaasd congreslid toen zijn chauffeur hem de waarheid over Hawaï vertelde: dat de Japanners hadden samengespannen om Pearl Harbor te verwoesten; dat ze probeerden met alle Hawaïaanse meisjes te trouwen om het ras uit te roeien; dat ze handig alle grond opkochten; dat ze de detailhandel beheersten en de Hawaïanen geen krediet wilden geven; dat de jonge Japanse advocaten plannen beraamden en het bestuur over de eilanden in handen te krijgen; en dat alles er werkelijk heel slecht voor stond. ‘Het enige dat ons redden kan, is een benoemde gouverneur en benoemde rechters.’ Carter viel hem verschillende malen in de rede. ‘Ik dacht dat de Chinezen de grond in handen hadden,’ bracht hij naar voren. ‘Die kopen alleen land voor die sluwe Japanners,’ verzekerde de chauffeur hem. ‘Ik kreeg de indruk dat Zwarte Jim McLafferty hier aan het hoofd stond van de Democratische partij, maar jij zegt dat de Japanners...’ ‘Ze gebruiken hem als stroman... voor een tijdje... en dan nemen zij de macht over.’ ‘Maar waarom heeft iemand als Hoxworth Hale... Hij weet toch zeker alles wat jij me nu vertelt. Waarom heeft hij mij dat niet gezegd?’ ‘Dat durft hij niet,’ fluisterde de chauffeur onheilspellend. ‘Iedereen is bang voor wat er gebeuren gaat, en daarom zijn we afhankelijk van goede mensen zoals u om ons te redden.’ ‘Denken alle Hawaïanen er

zo over?’ vroeg Carter. ‘Iedereen,’ antwoordde Tom Kahuikahela. ‘We zijn doodsbang dat we een staat worden.’ Congreslid Carter had echter niet voor niets vierentwintig jaar aan de top van de politieke activiteit in Texas gestaan om niet te weten dat je alleen achter iemands ware bedoelingen kon komen als hij zijn verhaal gedaan had en zich weer wat had ontspannen. Dan kon je soms snel een vraag stellen en de waarheid loskrijgen. Dat probeerde Carter: ‘Wat voor soort bestuur zou jij dan graag op de eilanden willen, Tom?’ ‘Dat zal ik u vertellen, meneer,’ antwoordde de grote man, en hij ging nog wat verder dan waarvoor hij door zijn opdrachtgevers Janders en Hale werd betaald. ‘Ik streef naar de terugkeer van de monarchie.’ ‘Hoe stel je je dat voor?’ vroeg Carter op vertrouwelijke toon. ‘Ik zou weer een koning op de troon willen zien, en een Hawaïaanse senaat willen hebben en de oude adel dan weer aan de leiding. De belangrijke wetten zouden in Washington kunnen worden gemaakt, omdat we niet echt een wetgevende vergadering met een boel eeuwig kletsende juristen nodig hebben. De koning zou grote ontvangsten geven en het paleis zou worden herbouwd.’ ‘En wat zou de rol van de Verenigde Staten zijn?’ vroeg Carter. En tot zijn verbazing had Tom een goed antwoord op die vraag. ‘Nu, zoals ik zei, zouden wij willen dat jullie de belangrijke wetten maakten, geld voor ons sloegen en de hele buitenlandse politiek verzorgden. Onze minister van Buitenlandse Zaken zou door uw president worden benoemd en die benoeming zou door jullie senaat moeten worden bekrachtigd.’ ‘Je hebt het over “uw” president. Is hij ook niet die van jullie?’ ‘Om u de waarheid te zeggen: nee, dat is hij niet. Mijn familie was tegen de inlijving bij de Verenigde Staten. Wij hebben thuis nog een Hawaïaanse vlag. Wij bidden voor de dag dat de alii terug zullen komen.’ ‘Behoorde jouw familie tot de alii?’ vroeg Carter. ‘Ja meneer,’ antwoordde Tom. En Carter mompelde: ‘Ik geloof dat ik iets van Hawaï begin te begrijpen.’ De meeste

mensen op de eilanden wisten vrij goed wat er gebeurde als er congresleden Oahu werden rondgereden, en zij noemden deze slimme methode: ‘regeren per taxichauffeur.’ Ze accepteerden dit echter als de doeltreffendste manier om de mening van politici te beïnvloeden. Die dag belde een spion van de Democraten Zwarte Jim McLafferty vanaf een benzinestation op en meldde: ‘Ze rijden vandaag met dat congreslid Carter over het eiland. Ze geven hem de taxichauffeur behandeling.’ McLafferty smeedde de hoorn op de haak en keek zijn compagnon aan. ‘Shig,’ vertrouwde hij hem toe, ‘onze vriend krijgt de oude taxichauffeur methode. Dat kan vervelend worden.’ ‘Wat kunnen we eraan doen?’ vroeg Shig. De twee tactici dachten een tijd over het probleem na en tenslotte snauwde de Ier: ‘Shig, op de een of andere manier krijg ik dat congreslid van ons te pakken. Dan sleep ik hem mee hierheen en daarna neem jij hem mee naar huis. Laat hem maar eens zien hoe een gewoon Japans gezin leeft. Maar, Shig, ga nu meteen naar huis en zorg ervoor dat de Amerikaanse legervlag van je vader in de voorkamer aan de muur hangt. Je weet wel: die met die twee gouden sterren. En pak het kistje van je moeder met het glazen deksel en alle medailles; zorg dat al die dingen prachtig gepoetst zijn en dat ze zó liggen dat onze vriend ze goed kan bekijken. Schiet nu maar gauw op en zorg ervoor dat je hier over een half uur terug bent. Want ik kom hier met congreslid Carter, dood of levend.’

Zo kwam het dat congreslid Clyde V. Carter uit Texas een van de weinige Democraten was die tijdens een bezoek aan Hawaï een Democratisch gezin leerde kennen. Zwarte Jim vond de auto langs de Nimitzweg, op de weg terug naar Honolulu. Hij zei tegen Carter: ‘Ik heb net een verdraaid interessant telegram gekregen van het hoofdkwartier van de Democraten in Washington. Ik zou graag uw advies willen hebben wat ik

moet antwoorden.’ McLafferty had de datum weggekrast in het vertrouwen dat Carter dit niet zou merken. Zijn opzet slaagde. Terwijl Carter het ingewikkelde bericht las, loodste Zwarte Jim hem zoetjes de taxi uit en de oude Pontiac in. ‘We kunnen beter op mijn kantoor een antwoord opstellen,’ zei hij. Toen Carter het kantoor van McLafferty & Sakagawa binnenkwam, stond Shigeo daar al te wachten. De jongeman zei direct: ‘Ik dacht dat u het misschien leuk zou vinden eens een Japans huis te zien. Ondertussen bereidt McLafferty dan een antwoord voor op het telegram. Het is natuurlijk maar een heel gewoon huis.’ Hoewel deze tocht het laatste was wat in Carters hoofd zou opkomen, kon hij geen geschikte uitvlucht bedenken, en een paar minuten later zat hij in het huis van de Sakagawa’s. ‘Dit is duidelijk een truc,’ dacht hij. Aan de voordeur werd hij ontvangen door de oude, gebogen mevrouw Sakagawa die weinig Engels kende en die grappige Japanse sandalen droeg met dingetjes tussen haar tenen. Shig deed de vertaling en zei: ‘Moeder, dit is een beroemd lid van het Amerikaanse congres.’ Mevrouw Sakagawa hield hoorbaar haar adem in en boog. ‘En dit,’ zei Shig trots, ‘is mijn kromme, maar sterke kleine vader Kamejiro Sakagawa.’ De oude man hield de adem in en boog. ‘Is hij Amerikaans staatsburger?’ vroeg Carter. ‘Ik kan geen staatsburger worden,’ zei Kamejiro agressief. ‘Dat is zo,’ zei Shig. ‘Ik wel, omdat ik hier geboren ben. Maar mensen als mijn vader en moeder zijn in Japan geboren.’ ‘En zij kunnen geen Amerikaans staatsburger worden?’ vroeg Carter verbaasd. ‘Mexicanen wel.’ De kleine Kamejiro stak zijn kin naar voren en zwaaide met zijn vinger naar het congreslid: ‘Mexicanen goed. Kleurlingen goed. Iedereen goed, maar Japanners niet. Wat vindt u daarvan?’ Congreslid Carter keek niet naar het agressieve mannetje en zag de legervlag met de twee blauwe en de twee gouden sterren. Als beroepspoliticus reageerde hij automatisch eerbiedig en vroeg rustig: ‘Bent u in dienst

geweest, meneer...’ Hij was de naam vergeten. ‘Mijn drie broers en ik,’ zei Shig. ‘En twee gaven hun leven voor Amerika?’ vroeg Carter. Shigeo vroeg in het Japans: ‘Moeder, waar is die foto van ons vieren met onze rugbykleden aan?’ Zijn moeder, die dit de mooiste foto van allemaal vond, pakte die en duwde Carter de afdruk in de handen. ‘Dit is Tadao,’ zei Shigeo en wees op de snelle jonge middenveldspeler. ‘Hij sneuvelde in Italië. Dit is Minoru,’ vervolgde hij. ‘Hij sneuvelde in Frankrijk. Dit is mijn broer Goro, een vakbondsman ...’ Toen was de betovering verbroken. Dat was alles wat congreslid Carter wilde horen en hij wendde zich af van de foto van vier gewone Amerikaanse jongens. Hij had tegen de wet gestemd die door Norrisen La Guardia was ingediend, en tegen alle wetten daarna. Hij vond dat het in veel gevallen erger was als iemand een vakbondsman was dan dat hij een Russische communist was, omdat de Russen—God vergeve het hun—niet beter wisten terwijl een fatsoenlijke, Godvrezende Amerikaan die ...’ Woorden schoten hier te kort en Shig wist dat hij dit dacht. De twee mannen deden een stap bij elkaar vandaan. En toen, door zo’n stom toeval waardoor sommige ontmoetingen een succes worden en andere volledig mislukken, stopte mevrouw Sakagawa het congreslid het kistje met de medailles in handen en zei in het Japans: ‘Die zijn van Minoru. Deze van Tadao. Die van Goro en deze vijf van Shigeo.’ Bij die laatste woorden tikte ze haar zoon even op de arm, en het contact was hersteld. Carter bekeek de medailles en zei: ‘Uw gezin heeft heel wat gepresteerd.’ ‘Meneer Carter,’ begon Shig rustig, ‘wij hebben als jongens allemaal moeten vechten om in dienst te mogen. We moesten betere soldaten zijn dan wie ook ter wereld.’ Hij voelde de woorden in zich opwellen waarover hij zich later zou schamen, maar hij moest ze uitspreken: ‘Wij hebben misschien méér gedaan dan welk ander gezin met jongens ook. Wij zijn keer op keer gewond en hebben steeds opnieuw roem vergaard; en ik zweer

u: toen u mij gisteren weigerde een hand te geven, moest ik bijna huilen. Want of u het weet of niet: ik ben een van uw kiezers; en ik zweer u: ik zal een dergelijke behandeling van u nooit meer accepteren.’ ‘Kiezer?’ bracht Carter met moeite uit. ‘Jazeker. Heeft u wel eens gehoord van het verloren bataljon?’ Carter had er niet alleen over gehoord, hij had er toespraken over gehouden. Wat hij gezegd had stond hem duidelijk voor de geest: ‘Het was een van de hoogtepunten der Texaanse dapperheid.’ ‘Hoeveel van uw mannen sneuvelden daar?’ hield Shigeo aan. ‘Teveel,’ antwoordde Carter bedroefd. ‘In Texas zijn de littekens daarvan nog niet verdwenen.’ ‘Weet u waarom er een paar mensen ontkomen zijn?’ Het was even stil, en Shig vroeg scherp: ‘Weet u dat?’ ‘Ik denk dat de dappere soldaten van Texas ... ‘Flauwekul!’ snauwde Shig. ‘Uw mannen uit Texas leven nu nog meneer, omdat mijn gesneuvelde broer Minoru, een van de fijnste kerels die ooit heeft bestaan, Goro en ik met een aantal Japanse jongens hen zijn komen ontzetten. Wij verloren achthonderd man om driehonderd Texanen te redden.’ Hij riep bitter: ‘Leest u dit maar.’ Uit zijn portefeuille haalde hij een kaart te voorschijn; Carter pakte die aan en las. Hij zag dat de kaart ondertekend was door de gouverneur van Texas, een vriend van hem; er stond dat Shigeo Sakagawa als dank voor de heldenmoed die hij had betoond die zijn plicht verre te boven ging voor het leven tot ereburger van de staat Texas werd benoemd. Op de kaart stond: ‘In onze bittere nood kwam u ons te hulp.’ Onder de indruk gaf Carter de kaart terug, maar hij bleef met uitgestoken hand staan en zei: ‘In alle nederigheid, meneer Sakagawa, wil ik u graag de hand schudden.’ ‘En ik de uwe,’ zei Shig, en het moment zou uiterst belangrijk kunnen zijn geweest voor de erkenning van Hawaï als staat, als Ishii niet precies dit moment had uitgekozen het huis van zijn schoonvader binnen te vallen met belangrijk nieuws. Het tanige mannetje keek met grote, verschrikte ogen de lange

vreemdeling aan, aarzelde en deinsde achteruit, maar zijn vrouw Reiko-chan versperde de deuropening; en Carter, die graag naar een knap meisje keek, boog hoffelijk en zei: ‘Bent u met uw vader gekomen?’ ‘Hij is mijn man,’ zei Reiko-chan in perfect Engels. ‘Dit is een lid van het congres uit Texas,’ deelde Shig trots mee. Toen Reiko-chan, die wist wat haar man van plan was, dit hoorde, probeerde zij hem het huis uit te werken; hij had echter het woord ‘congres’ opgevangen en hij vroeg nu vol medelijden: ‘Bent u gekomen om de overgave te regelen?’ ‘Welke overgave?’ vroeg Carter. Reiko-chan trok Ishii wanhopig aan zijn mouw, maar zij kon hem niet tot zwijgen brengen. ‘De overgave van Hawaï aan Japan,’ verklaarde Ishii. ‘Wat bedoelt u?’ vroeg Carter. ‘Kijk dan wat er in de krant staat!’ riep Ishii vrolijk. Hij haalde de *Honoloeloe Post* te voorschijn waarin met grote koppen stond: ‘Japanse vloot op beleefdheidsbezoek bij eilanden.’ Toen de krant van hand tot hand gegaan was, ratelde het opgewonden mannetje: ‘Een hele tijd geleden heb ik hun verteld dat Japan de oorlog gewonnen heeft. Maar niemand wil luisteren. Nu vraag ik u: als Japan verloren had, hoe kan zijn vloot dan naar Hawaï komen?’ ‘Begrijp ik hem goed?’ vroeg Carter. ‘Hij is een arme, oude man,’ zei Reiko-chan zachtjes. ‘Luister maar niet naar hem, meneer.’ Nu haalde Ishii echter een verkreukelde foto te voorschijn van de Japanse overgave aan boord van de *Missouri*. ‘U kunt zien wie er gewonnen heeft,’ verklaarde hij. ‘De Amerikanen moesten naar Tokio. U kunt zien dat alle Amerikaanse admiraals geen stropdas om hebben terwijl de Japanners hun zwaard dragen. Natuurlijk heeft Japan gewonnen.’ ‘En wat gaat er gebeuren nu uw vloot hier is?’ vroeg Carter. ‘Japanners zijn zeer achtenswaardige mensen, meneer. U zult dat vanavond wel zien als zij aan wal komen. Ze gedragen zich keurig.’ Hij liep naar de deur, gooide die open en wees naar de blauwe wateren van de Stille Oceaan waar een eskader van vijf oorlogsschepen opstoomde onder de

trotse rode vlag van het nieuwe Japan. Ishii's hart zwol van trots en hij vergaf zijn vrouw dat zij hem jarenlang had tegengesproken. Hij haalde een Japanse vlag die hij lang verborgen had gehouden uit zijn jas en wuifde de veroveraars die Pearl Harbor in bezit kwamen nemen bemoedigend toe. 'We moeten langzamerhand weg,' zei Carter. 'Ik moet het vliegtuig halen.' Hij liet zich door de gekke, oude Ishii echter niet misleiden. Hij wist dat hij in de Sakagawa's, zoals hij hen noemde, een geweldig Amerikaans gezin had leren kennen en hij was dermate onder de indruk dat hij, toen hij van McLafferty hoorde dat de Hales hem op de hoek van de Fort- en de Hotelstraat zouden ophalen om hem naar het vliegveld te brengen, reageerde met de opmerking: 'Ik ga nu maar vast buiten staan om nog even naar de mensen te kijken.'

En toen hij daar in de namiddag in het hartje van Honolulu stond te kijken naar al die verschillende eilandbewoners die langs hem liepen, kreeg hij een vaag idee van de broederschap waarin de wereld eens moest gaan leven: Koreanen kwamen voorbij in gezelschap van Japanners die zij in hun vaderland haatten, terwijl de Japanners de Chinezen accepteerden, en de Filippino's beide bevolkingsgroepen vriendelijk bejegenden—iets wat op de Filippijnen ongehoord was. Een neger kwam voorbij; ook liepen er veel Hawaïanen langs die iets Chinees, Portugees of Portoricaans hadden. Het was een merkwaardig, nieuw soort mensen dat congreslid Carter te zien kreeg. Met tegenzin dacht hij: 'Misschien hebben ze iets bereikt. Misschien heb ik mijn tijd op Hawaï verdaan door in de grote huizen van de blanken te wonen. Misschien is dit de levensstijl van de toekomst. Die Japanse knaap, vandaag, hij is even goed als ... Kijk dat stel daar. Ik vraag me af wie ze zijn. Als ik ze eens ...' Maar voordat hij hen kon aanspreken, kwam een lange, zwarte auto aanrijden, niet bestuurd door een chauffeur,

maar door Hewlett Janders. Hoxworth Hale sprong eruit om het congreslid weer in de werkelijkheid terug te brengen. De koele John Whipple Hoxworth ging voorin zitten; en toen de auto langzaam uit het gewoel van de Hotelstraat wegreed, zorgden de drie meest vooraanstaande burgers van Hawaï voor het tweede hoogtepunt van elk officieel bezoek aan de eilanden. Koel, zonder enige emotie in zijn stem, zei Hoxworth Hale nu meteen waar het hem om ging. Hij sprak snel en keek het congreslid strak aan. ‘Meneer Carter,’ zei hij, ‘U hebt de eilanden gezien en u hebt iedereen in deze auto in het openbaar ten gunste van de erkenning als staat horen pleiten. Maar nu moeten we tot de kern van de zaak komen. Als u dom genoeg bent ons als staat te erkennen, zult u Hawaï te gronde richten en de Verenigde Staten onherstelbare schade toebrengen. Red ons van onszelf, meneer.’ Carter stond verbaasd. ‘Meent u dat werkelijk, meneer Hale?’ ‘Zo denkt bijna iedereen op Hawaï erover.’ ‘Maar waarom heeft u dan niet ...’ ‘Dat durven we niet. Represaillemaatregelen ... of zo.’ ‘Geef me nu gewoon de feiten,’ zei Carter. ‘Wat is er tegen Hawaï als staat te erkennen?’ ‘Dat blijft onder ons?’ vroeg Hale. ‘U begrijpt,’ zei Janders over zijn schouder, ‘dat u als u zich zou laten ontvallen hoe wij hierover denken, ons in grote moeilijkheden brengt.’ ‘Dat begrijp ik,’ zei Carter. ‘Dat gebeurt dikwijls in een democratie.’ ‘Dit zijn de feiten,’ zei Hale eenvoudig. ‘De blanke wordt op Hawaï onder de voet gelopen. Hij heeft nog wat financiële macht over, een vrij aanzienlijke, denk ik. Hij heeft de rechtbanken om hem te beschermen en een benoemde gouverneur op wie hij kan steunen. Als u een van die factoren verandert, meneer, wordt Hawaï een speelbal van de Japanners. Zij zullen dan invloed krijgen bij de rechtbank en gerechtelijke maatregelen in ons nadeel gaan nemen. Zij zullen ons systeem van grondbezit volkomen veranderen. Zij zullen hun eigen gouverneur kiezen en Japanners naar het congres sturen. Wilt u daar met een Jap

zitten?’ Het was lang stil in de auto, en eerder om nog meer te horen dan zijn eigen conclusies prijs te geven, antwoordde Carter: ‘Ik heb vanmiddag een Japanner ontmoet, een jongeman die Shig Sakagawa heet, en ik heb toen even gedacht dat ... ‘ Janders zei: ‘Heeft hij u verteld dat zijn broer Goro de belangrijkste communist op Hawaï is? Een actieve, revolutionaire, smerige communist. Dat is de broer van de man die kandidaat staat voor de senaat in dit district. Dat is het beeld van Hawaï onder Japans bestuur.’ ‘Ik moet toegeven dat niemand me over zijn broer verteld heeft,’ zei Carter. ‘De leider van de communistische beweging op Hawaï,’ zei Janders nog eens. Carter was enigszins geschokt toen hij bedacht dat hij door de jonge Japanse advocaat met zijn radde tong bijna was ingepalmd; daarom besloot hij nog wat informatie te controleren. ‘Hoe staat men hier overigens,’ vroeg hij langs z’n neus weg, ‘tegenover een herstel van de monarchie?’ Hewie Janders en John Whipple Hoxworth keken elkaar voorin de auto verbaasd aan en mompelden: ‘Monarchie?’ terwijl achterin Hoxworth Hale naar adem snakte. Toen zei hij: ‘Maar meneer ...’. Hewie herstelde zich en lachte: ‘Jezus Christus, geen zinnig mens besteedt nog enige aandacht aan die monarchistische zotten.’ ‘Wat wilde u zeggen, meneer Hale?’ drong Carter aan. ‘Zoals u misschien weet stam ik af van de koninklijke alii van Hawaï en mijn over-over-overgrootmoeder was een van de edelste vrouwen van wie ik ooit heb gehoord. Haar dochter was ook een voortreffelijk meisje. Geweldig. Maar als een van die zielige, onbekwame alii het ooit zou proberen weer op Hawaï op de troon te komen, zou ik in hoogst eigen persoon mijn geweer pakken en hem voor z’n kop schieten.’ ‘Ik zou hem vóór zijn,’ viel Hewie Janders hem in de rede. ‘U weet dat de overgrootvader van Hale Hawaï bij Amerika gebracht heeft?’ ‘O, ja?’ vroeg Carter. ‘Ja,’ zei Hale eenvoudig. ‘Min of meer gedwongen door zijn karakter. Maar ik zou nog iets willen

opmerken. Ik stam ook af van de zendelingen. En als een van hen proberen zou terug te komen en op de gemene, kwezelachtige manier van vroeger de scepter zou proberen te zwaaien, zou ik hem ook neerknallen.’ ‘Weest u nu eens duidelijk: wat wilt u precies?’ ‘We willen geen monarchie, we willen geen zendelingen en we willen geen Japanners,’ zei Hale kort. ‘We willen dat alles blijft zoals het is.’ Een heel somber gezelschap stopte uiteindelijk op de luchthaven, en Zwarte Jim McLafferty dacht toen hij hen zag uitstappen: ‘Ik durf wedden dat ze die vent volkomen vergiftigd hebben.’ Hij liep op het congreslid toe, maar toen Carter hem zag aankomen, trok hij zich veilig terug bij Hewlett Janders want hij wilde niet gefotografeerd worden met iemand—ook al was hij dan het hoofd van de Democratische partij—die een Japanner als compagnon had en wiens broer aan het hoofd stond van de communistische partij op de eilanden. ‘Eigenlijk,’ peinsde hij bij de controle van zijn ticket, ‘heeft Hawaï veel gemeen met veel staten in het noorden. Je kunt van staat naar staat reizen en nooit een Democraat vinden die je echt graag mag. Ze neigen allemaal naar de vakbonden, het communisme, het atheïsme of het katholicisme. Ik ben blij dat ik naar Texas terugga.’ En toen hij aan boord ging van de Stratoclipper en zich in zijn comfortabele stoel liet zakken, dacht hij: ‘In wezen is het overal hetzelfde. Een handvol solide, eerlijke mensen hebben het heft in handen en proberen zich het gepeupel van het lijf te houden. Als je een beetje met die mensen kunt opschieten, kun je gewoonlijk wel ontdekken hoe de vork in de steel zit.’ Hij staaarde somber uit het raampje toen Japanse arbeiders de trap wegroiden, terwijl andere Japanners het grote vliegtuig naar de juiste baan leidden. Hij deed zijn ogen dicht en dacht: ‘Nu, ik weet in elk geval wat ik weten wilde. De eerste honderd jaar zijn deze eilanden niet geschikt als staat te worden erkend.’ Dat gebeurde allemaal op Hawaï in de achtendertigste zittingsperiode van het congres.

In 1952 werd het feit dat de door McCarran en Waker ingediende immigratiewet werd aangenomen op Hawaï met vreugde begroet. Op grond van de nieuwe wet konden mensen die in het oosten geboren waren onmiddellijk Amerikaans staatsburger worden. Onmiddellijk werden er scholen geopend waarin oudere Chinezen en Japanners les kregen in de Amerikaanse staatsinrichting en het was in die tijd heel gewoon oudere mensen, die hun leven als landarbeider hadden gewerkt, stug te horen prevelen: ‘Wetgevende macht, uitvoerende macht, rechterlijke macht.’ Begin 1953 vroegen honderden oosterlingen het staatsburgerschap aan dat hun zolang was ontzegd. En toen Zwarte Jim McLafferty die grote stroom potentiële Democratische kiezers zag, riep hij in een toespraak uit: ‘Zij hebben de eilanden opgebouwd, maar ze werden buitengesloten.’ Veel aanvragers wisten weliswaar niet precies wat het staatsburgerschap inhield, maar aan de andere kant was het toch ook indrukwekkend blijdschap te zien op oude, verweerde gezichten als door de federale rechter plechtig werd gezegd: ‘U bent nu staatsburger van de Verenigde Staten van Amerika.’ Het was niet ongebruikelijk dat een gezeten zakenman plotseling zijn oude moeder vastgreep en haar hoog de lucht in tilde onder de juichkreet: ‘Ik wist wel dat je het zou redden, mam!’ De echte helden in die opwindende dagen waren de oude mensen die nooit Engels hadden willen leren maar die nu wel moesten of anders de hoop op het Amerikaanse staatsburgerschap moesten opgeven. Hun kinderen riepen: ‘Pap, ik heb u twintig jaar lang gezegd: “Leer Engels.” Maar nee hoor, u peinsde er niet over! Nu kunt u niet eens staatsburger worden.’ ‘Maar waarom zou ik nu nog staatsburger worden?’ vroegen de oude mensen, ‘voor die paar jaar?’ Dan barstten de kinderen dikwijls in tranen uit en snikten: ‘U moet Engels leren, pap, omdat ik altijd heb gewild dat u Amerikaan zou worden.’ ‘Mij zegt het niets,’ zeiden de

oude mensen dan, ‘maar als ik jullie er een plezier mee doe.’
‘Ja, pap, dat is het laatste wat ons nog van andere mensen onderscheidt. Leer alstublieft Engels.’ Met een nauwelijks te geloven geestkracht gingen deze koppige, oude oosterlingen naar de taalscholen. De hele middag oefenden zij: ‘I see the man,’ en het grootste deel van de avond prevelden zij: ‘Wetgevende, uitvoerende en rechterlijke macht.’ Dat zoveel mensen de twee moeilijke vakken onder de knie kregen, was te danken aan hun vasthoudendheid; en toen zij tenslotte hun getuigschrift kregen, waren zij zich bewust van de waarde ervan. Toen er in de jaren daarna op het vasteland verkiezingen werden gehouden, namen slechts ongeveer zestig procent van de kiesgerechtigden de moeite te gaan stemmen, maar in Hawaï was dat meer dan negentig procent. Zij wisten wat democratie betekende. In twee gezinnen in Honolulu had de wet van McCarran en Walter een tegengesteld effect. Toen Goro en Shigeo Sakagawa hun lastige, oude vader voorstelden zich aan de Engelse school in te schrijven en een boek te kopen waarin alles stond over de wetgevende, de uitvoerende en de rechterlijke macht, verraste hij hen door in ongewoon plechtstatig Japans te zeggen: ‘Ik ben niet voornemens staatsburger te worden.’ Goro protesteerde: ‘Dit is de kans van uw leven!’ Kamejiro vervolgde in zijn keurig Japans: ‘Men had mij dit aanbod vijftig jaar geleden moeten doen toen ik hier kwam.’ ‘Vader,’ betoogde Shigeo, ‘we leven vandaag in een heel andere wereld. Kom niet terug op wat er vijftig jaar geleden is gebeurd.’ ‘Vijftig jaar geleden kregen we te horen: “Jullie, smerige Jappen, zullen nooit Amerikanen kunnen worden.” Vijftig jaar geleden werd tegen ons gezegd: “Ga terug naar Japan.” Nu komt men naar me toe en zegt: “Je bent een fijne, ouwe kerel, Kamejiro, en uiteindelijk zijn we wel bereid je Amerikaan te laten worden.” Weten jullie wat ik dan tegen hen zeg? “Jullie zijn vijftig jaar te laat.” ‘ Zijn zoons waren verbaasd toen ze merkten dat hun vader dit ernstig

meende; daarom gingen ze naar hun moeder en probeerden ze haar te overreden. Voordat ze echter op hun aandrang kon reageren, zei de oude Kamejiro kort: ‘Yoriko, je gaat dat examen niet doen. We zijn ons hele leven goede burgers geweest en we hebben nu geen stuk papier nodig om dat te bewijzen.’ Toen bracht Shigeo twee andere argumenten naar voren die een geheel nieuw licht op de zaak wierpen. Eerst zei hij: ‘Vader, de laatste keer heb ik bijna de verkiezingen verloren, omdat de mensen met die nonsens over Ishii en zijn idiote gedrag met de Japanse vlag bij het vlootbezoek kwamen aandragen. Ze wezen erop dat ik zijn zwager was en dat ik misschien net zo zou denken als hij. Als u nu het staatsburgerschap afwijst, gaan ze schreeuwen :“Daar heb je het bewijs! Die hele verdomde familie is nog pro Japan!” ‘ De oude Kamejiro dacht hierover na en Shig kon zien dat zijn vader ermee inzat; niemand van de oude Japanners had bij de verkiezingen namelijk méér genoten dan Kamejiro. Urenlang had hij in zijn winkel naar de grote affiche van zijn zoon staan staren. ‘Daar stond onze jongen,’ vertelde hij trots aan zijn vrouw, ‘en hij vroeg de mensen op hem te stemmen.’ Toen Shig gewonnen had, was de oude man de hele Kakaakowijk rondgelopen om dit heuglijke feit aan alle Japanse families te melden en hun te verzekeren dat zij nu eindelijk een persoonlijke voorspreker in het Iolanipaleis hadden. Terwijl Kamejiro het eerste argument nog verwerkte, kwam Shig al al met een tweede, nog verleidelijker dan het eerste: ‘Vader, als moeder en u staatsburgers worden, kunt u in 1954 ook naar het stembureau gaan en zeggen: “Geef ons onze stembiljetten,” het stemhokje ingaan en mij twee stemmen méér geven.’ Shig kon zien dat zijn vader zich nu de dag van de verkiezingen voorstelde: hij zag zich naar de stembus lopen met zijn vrouw een meter achter hem. De oude man vond pracht en praal in het leven het allermooiste. Shig herinnerde zich nog van lang geleden hoe trots zijn vader was geweest toen hij in het

uniform van kolonel Ito naast de verteller had gestaan. Dit was het hoogtepunt in Kamejiro's leven geweest, het werd alleen geëvenaard toen hij tijdens de tweede wereldoorlog zijn zoons zag wegmarcheren naar hun eigen oorlog. Shig was dan ook niet voorbereid op wat er nu gebeurde. 'Ik zal het staatsburgerschap niet aanvaarden,' zei de oude man vastbesloten. 'Als dat je kwetst, Shigeo, spijt het me. Als mijn stem en die van moeder er de oorzaak van zijn dat je de verkiezingen verliest, dan vind ik dat erg. Maar er is nu eenmaal een bepaalde tijd om een ananas te eten; als die tijd verstreken is, smaakt hij bitter. Vijftig jaar lang ben ik een van de beste burgers van Hawaï geweest. Geen jongens die moeilijkheden veroorzaakten. Geen belastingschulden. Dus als de Amerikanen mij nu op het einde van mijn leven komen vertellen dat ik staatsburger mag worden, is dat een belediging. Amerika kan naar de pomp lopen.' Hij wilde er niet meer over praten. Op een keer kwamen Shig en Goro met het nieuws dat een nieuwe bepaling in de immigratiewet was gekomen: 'Mensen die al lang op de eilanden woonden, behoeften hun examen niet in het Engels af te leggen. Dat betekent, vader, dat moeder en u nu staatsburgers kunnen worden zonder de rompslomp met de taalschool.' 'Dat zou beledigend zijn,' zei Kamejiro, en de jongens dropen af. Shig besprak het probleem met McLafferty en zijn compagnon zei: 'Verdorie, je ouwe heer heeft gelijk. Net alsof ze tegen onze mensen in Massachusetts zouden zeggen: "We hebben jullie, katholieken, twee generaties lang vervolgd. Nu kunnen jullie allemaal protestant worden en aan de verkiezingen meedoen." Zoals hij zegt: dat zou beledigend zijn.' 'Ik geloof niet dat je dit met elkaar kunt vergelijken,' zei Shig koel. 'Daar heb je misschien wel gelijk in,' gaf de Ier toe, 'maar het klinkt goed als je tegenstander niet al te best luistert.' 'Misschien werkt dit wel in mijn nadeel bij de volgende verkiezingen,' zei Shig bedachtzaam. McLafferty raasde: 'Shig, als jouw ouwe heer

niet altijd zo geweest was als hij nu is, was jij niet de vent geweest die je nu bent. En als je dat soort kerel niet was, zou ik je niet als compagnon willen. Wat hij je gegeven heeft, kan niemand je meer afnemen.’ ‘Ja, maar hij is hierdoor zo geïrriteerd dat hij zegt dat hij teruggaat naar Japan om daar te gaan wonen.’ ‘Dat zal hem niet bevallen,’ voorspelde McLafferty. ‘Werkt dit bij de verkiezingen dan niet in mijn nadeel?’ vroeg Shig nog eens. ‘Mijn vader was van mening,’ zei McLafferty, ‘dat een schandaaltje juist eerder baat dan schaadt. De kiezers hebben dan het gevoel dat de kandidaat ook een mens is. Daarom heb ik je gewaarschuwd in een proces nooit te onthullen dat een getuige er een maîtresse op na houdt. Want zonder enige twijfel is er iemand in de jury die een maîtresse heeft gehad of, als het een vrouw is, is geweest; dan is je bewijsvoering gedoemd te mislukken omdat het jurylid bij zichzelf denkt: “Verdorie, ik had ook een maîtresse en ik ben toch ook geen schurk.” Dus als jouw ouwe heer, Shig, herrie maakt, werkt dat niet in je nadeel ... niet bij de mensen wier stem wij willen hebben ... omdat hun ouwelui ook herrie maken.’ Zo eindigden de problemen met het staatsburgerschap van Kamejiro Sakagawa.

Bij Nyuk Tsin lag de zaak heel anders. Van de dag af waarop zij achtentachtig jaar geleden in Honoloeloe aan wal was gestapt, had zij de hongerende dorpen van China voor altijd afgezworen en was zij vastbesloten inwoner van Hawaï te worden voor het leven. Toen de Verenigde Staten de eilanden annexeerden, had zij wanhopige pogingen gedaan het Amerikaans staatsburgerschap te verkrijgen, maar zonder resultaat. Het magere vrouwtje was de stammoeder van zo'n zeventien Amerikaanse staatsburgers en tot dan toe had daar nog niemand van in de gevangenis gezeten. In een geldkistje bewaarde ze nog haar belastingkwitanties van bijna

een eeuw. Toen ze hoorde dat er misschien een kans bestond dat ze Amerikaans staatsburgeres zou worden, volwaardig en zonder beperkingen, vond ze dat het beste nieuws dat ze kon krijgen. Ze liet daarom haar in Harvard opgeleide achterkleinzoon Eddie Kee de nieuwe wet bestuderen en de immigratie ambtenaren lastige vragen stellen totdat ze elke nuance ervan begrepen had. Toen de eerste taalklas werd gevormd, was zij erbij; en hoewel ze toen over de honderd was, pijnigde ze haar leergierige hersens tot het uiterste af om de lesstof op te nemen, 's Avonds luisterde ze naar de Engelse radio. Ze was echter zo vertrouwd met het Chinees dat het Engels haar ontging. Op een avond zag ze zelf ook dat het haar niet lukte. Ze zei tegen Hong Kong: 'Ik kan die taal nu niet meer leren. Waarom heeft iemand me niet jaren geleden gedwongen Engels te leren? Nu zal ik nooit Amerikaans staatsburgeres worden.' En ze keek haar kleinzoon bedroefd aan. Maar toen kwam Eddie met het opwindende nieuws dat bepaalde oudere oosterlingen het examen in hun eigen taal zouden mogen afleggen, mits zij konden lezen en schrijven. Toen Nyuk Tsin dat hoorde, bedekte ze haar oude ogen een ogenblik met de handen, keek toen opgewekt op en zei: 'Ik ga leren schrijven.' Hong Kong nam een ontwikkelde Chinees in dienst om de oude vrouw de zonder twijfel moeilijkste taal ter wereld te leren schrijven, maar na enige tijd bleek dat ze gewoon te oud was om te leren. Daarom ging Eddie naar de immigratie autoriteiten en zei eerlijk: 'Mijn overgrootmoeder is honderdzes jaar oud en ze wil niets liever dan Amerikaans staatsburgeres worden. Maar ze kent geen Engels...' 'Geen probleem!' zei de examiner. 'Ze kan nu toch in het Chinees worden geëxamineerd.' 'Maar ze kan geen Chinees lezen en schrijven,' vervolgde Eddie. 'Tja!' De examiner dacht even na en liep toen naar een verder gelegen kantoor. Even later verscheen een ambtenaar uit Washington, Brimstead, en hij stelde slechts één vraag: 'U zegt dat deze oude vrouw

honderdzes is?’ ‘Ja, meneer.’ ‘Heeft zij familie?’

‘Waarschijnlijk de grootste van Hawaï.’ ‘Goed zo! We zoeken namelijk iets spectaculairs. Foto’s die we voor publiciteitsdoeleinden in Azië kunnen gebruiken. Haalt u uw familie bij elkaar. Ik zal haar zelf het examen afnemen en dan zien we van lezen en schrijven af. Maar wacht eens. Kan zij wel vragen beantwoorden? Ik bedoel: is ze nog flink genoeg?’

‘De Tante van Wu Chow is heel flink,’ verzekerde haar achterkleinzoon hem. ‘Omdat ik met de vragen niet kan smokkelen. U weet het: wetgevende, uitvoerende en rechterlijke macht.’ ‘Mag ik erbij aanwezig zijn om haar moreel wat steun te geven?’ ‘Zeker, maar onze tolken zullen haar antwoorden vertalen en die moeten juist zijn.’ ‘Die zullen juist zijn,’ garandeerde de jonge advocaat. Daarom begon hij zijn overgrootmoeder in een lange serie lessen in het Hakka de fijne kneepjes van de Amerikaanse staatsinrichting in te pompen. Met het Amerikaanse staatsburgerschap als een glanzend lokaas voor ogen verzamelde zij al haar verbluffende energie en leerde het hele boekje van buiten. ‘De vader van ons land?’ riep Eddie haar toe. ‘George Washington.’ ‘Wie liet de slaven vrij?’ vroeg Hong Kong. ‘Abraham Lincoln,’ antwoordde het oude vrouwtje en Eddie dacht: ‘Het is nauwelijks te geloven, maar zij is op Hawaï gekomen in het jaar waarin Lincoln stierf.’ Op de dag van haar examen had de immigratie afdeling een aantal mensen van verschillende bioscoopjournaals bij elkaar gehaald, stonden er ambtenaren in witte jassen en waren er ongeveer tweehonderd leden van de Kee-hui bij elkaar gebracht aan wie gevraagd werd te juichen als de oude dame in de Buick van Hong Kong arriveerde. Toen ze uitstapte, duwde ze Eddies arm opzij. Ze was heel klein, woog iets meer dan veertig kilo en droeg een ouderwets, zwart, Chinees gewaad waarboven haar bijna kaal hoofd met de diepliggende ogen, legendarische rimpeltjes en bezorgde glimlach nauwelijks te zien was. Ze zei geen woord tegen de

bijengekomen familieleden want ze repeteerde in gedachten vele lange reeksen die met het oude China niets uitstaande hadden: ‘De hoofdstad van Alabama is Montgomery; van Arizona: Phoenix; van Arkansas: Little Rock; van Californië: Sacramento.’ De camera’s werden overgebracht naar de ruimte waar het examen plaats zou vinden. Een commentator zei met gedempte stem: ‘Wij gaan nu luisteren naar iets wat overal in de Verenigde Staten dagelijks voorkomt. Een vooraanstaande oudere Chinese dame, mevrouw Kee, die bijna negentig jaar in Amerika heeft gewoond, gaat proberen het examen voor het Amerikaans staatsburgerschap met goed gevolg af te leggen. Mevrouw Kee, veel succes.’ Bij het noemen van haar naam, die zij in deze vorm niet herkende, keek Nyuk Tsin naar de camera’s, maar haar achterkleinzoon zei snel: ‘Dit is de examiner, meneer Brimstead,’ en de commentator verklaarde wie die belangrijke bezoeker uit Washington was. De kamer werd uitgelicht; Nyuk Tsin begon van nervositeit te transpireren; en Brimstead, die bij zijn eerste optreden voor de camera een nogal onbeholpen indruk maakte, vroeg vriendelijk neerbuigend: ‘Wilt u ons eens vertellen, mevrouw Kee: wie was de vader van ons land?’ De officiële tolk vuurde de vraag in het Hakka op de oude dame af. Zowel Hong Kong als Eddie glimlachte uit de hoogte omdat ze wisten dat de Tante van Wu Chow het antwoord op die vraag kende. Maar het bleef stil. De camera’s snorden. Brimstead keek schaapachtig en de officiële Hakkatolk haalde zijn schouders op. ‘Tante van Wu Chow!’ fluisterde Eddie hees. ‘U weet het wel. De vader van ons land?’ ‘Hé, niet voorzegen!’ zei Brimstead berispelend. ‘Dit moet een eerlijk examen zijn.’ ‘Ik zei niet voor,’ verweerde Eddie zich. ‘Hij zei niets,’ zei de tolk in het Engels. ‘Oké,’ snauwde Brimstead. ‘Er is niet voorgezegd. Wel, mevrouw Kee,’ en zijn stem was weer een en al vriendelijkheid, ‘wie was de vader van ons land?’ Opnieuw baste de tolk de vraag in het Hakka en opnieuw was

het stil. Doodsbang staarde Hong Kong zijn grootmoeder aan, opende en sloot zijn vingers bij zijn mond om te beduiden: ‘In godsnaam, zeg iets.’ Maar de gebeurtenis was te belangrijk voor de oude Nyuk Tsin om die zo maar te verwerken. Heel haar leven had ze steeds ergens bij willen horen: eerst bij haar dappere vader wiens hoofd was opgespietst op het dorpsplein; toen bij haar Puntiman die haar om haar grote voeten had bespot; vervolgens bij haar kinderen die bang waren dat ze misschien melaats was; daarna bij Amerika dat haar had afgewezen zoals alle oosterlingen. Nu, nu alles wat ze gehoopt had binnen haar bereik lag, bleef ze zwijgen. Ze hoorde geen vragen, ze zag geen mensen, ze voelde niets. Maar ze merkte dat er een gouden moment, een kostbare gelegenheid die nooit meer terug zou komen, verstreek, en in stomme angst keek ze naar de mensen om haar heen. Ze zag de vriendelijke meneer Brimstead die het bijna in zijn broek deed—zo vurig verlangde hij dat ze iets zou zeggen, zodat hij op de film kon komen. Ze zag de pientere, jonge Eddie die haar les gegeven had. Ze zag de flinke Hong Kong die nu wel schietgebedjes voor haar zou doen dat zij de goede naam van de familie hoog zou houden. En toen, boven Hong Kongs schouder, zag ze een staatsieportret van een allang gestorven held met een krachtige kin en een driekantige hoed op. Als van heel ver hoorde ze de Hakkatolk voor het laatst smekend vragen: ‘Mevrouw Kee, wilt u tegen deze meneer zeggen wie de stichter van ons land is?’ In een opwelling stond ze op, wees op het portret van George Washington en riep uit: ‘Hij daar.’ En toen begon ze: ‘De hoofdstad van Alabama is Montgomery; van Arizona: Phoenix; van Arkansas: Little Rock; van Californië: Sacramento...’ ‘Zeg haar dat het genoeg is!’ riep Brimstead. ‘Ik heb die vraag nog niet gesteld.’ ‘Laat die camera’s lopen,’ riep de regisseur. ‘Hé jij,’ riep Hong Kong tegen de tolk, ‘ga door met vertalen.’ ‘De wetgevende macht maakt de wetten,’ riep Nyuk Tsin, ‘en de uitvoerende macht zorgt ervoor dat ze

nageleefd worden en de rechterlijke macht toetst ze aan de grondwet.’ ‘Genoeg!’ riep Brimstead. ‘Zeg haar dat het allemaal in orde is.’ ‘En in de eerste aanvullende wetten op de grondwet staat dat er vrijheid van godsdienst en vrijheid van meningsuiting zal bestaan,’ vervolgde Nyuk Tsin. ‘Soldaten mogen mijn huis niet doorzoeken. En ik mag niet wreed worden gestraft.’ Ze was vastbesloten niets na te laten wat de beslissing in haar voordeel kon doen uitvallen. ‘Het parlement bestaat uit twee kamers,’ zei ze met nadruk: ‘de senaat en...’ Toen ze het gebouw van de immigratiedienst verliet met het bewijs van staatsburgerschap in de hand begonnen de Kees die buiten hadden staan wachten te juichen. Nyuk Tsin liep heel gelukkig langs allemaal en zei tegen ieder iets: ze vroeg: ‘Hoe heet je?’ En als ze hun naam noemden, kon zij elk van hen plaatsen. En toen zij langs haar vele familieleden liep, beseftte ze voor het eerst dat zij geen Hakka waren en geen Punti, want op Hawaï bestond die oude vijandschap niet meer. Alle mensen die met de *Carthagiman* waren meegekomen waren vernieuwd. Eigenlijk waren de Kees zelfs geen Chinezen meer; zij waren Amerikanen, en nu was Nyuk Tsin Amerikaanse. Toen ze bij de auto van Hong Kong stond, fluisterde ze: ‘Als je staatsburgeres bent, lijkt alles anders.’ Maar deze mooie woorden konden bij Hong Kong niet de herinnering aan de angst wegnemen die hij in de examenruimte had uitgestaan, toen zijn tante als een Chinese boerin koppig had zitten zwijgen. Nu hij het document van staatsburgerschap bekeek, kwam de irritatie van daarvoor terug en hij zei kribbig: ‘O Tante van Wu Chow! Nu hebt u niet eens het goede papier.’ Hij pakte het document uit haar handen en liet haar zien waar de vreemde naam geschreven was: Char Nyuk Tsin. Maar toen hij haar naam hardop had voorgelezen, zei ze rustig maar toch heel koppig: ‘Ik heb tegen de behulpzame meneer gezegd: nu ik Amerikaanse ben, moet u mijn echte naam op dit papier zetten.’ Zelfbewust stapte ze

in de auto, een oud vrouwtje dat een geweldige dag achter zich had. Die avond, doodmoe na de vuurproef om haar staatsburgerschap te verkrijgen, stak ze haar olielamp aan, kleepte zich uit en onderzocht zichzelf op melaatsheid. Er zaten geen knobbels onder haar armen; haar vingers zagen er nog steeds goed uit; haar gezicht was niet misvormd en haar benen waren glad. Opgelucht zette ze de lamp op de grond zodat zij haar grote voeten kon bekijken; en 's morgens vond Hong Kong haar daar, een mager, naakt, oud lijfje naast een flakkerende lamp.

Toen duizenden eens rechteloze oosterlingen het staatsburgerschap en 1974 het stemrecht kregen, en de vakbonden nieuwe aanhang vonden, kregen de haoles het sombere voor gevoel dat er aan hun positie op Hawaï een einde was gekomen. Niemand had dat gevoel sterker dan Hoxworth Hale: hij had het in die tijd erg moeilijk en hij gedroeg zich erg onzeker. Hij kon zijn levendige dochter niet meer begrijpen en hij had geen contact meer met zijn vrouw die voortdurend in de war was en die van het ene onsamenhangende onderwerp op het andere oversprong. IJverig trachtte hij zowel H & H als Hawaï te blijven besturen, maar hij kreeg de indruk dat allebei hem ontglipten. Tenslotte trof de grote ananascrisis van 1953 de eilanden en het leek wel alsof Hawaï ineens stortte. De ramp werd pas bekend toen een luna op Kauai een van de afgelegen velden inspecteerde en ontdekte dat alle planten die prachtig blauwgroen hadden moeten zijn, nu akelig geel waren. Hij dacht onmiddellijk: 'een of andere idioot heeft vergeten ze tegen rondwormen te bespuiten.' Maar toen hij in de rapporten keek, zag hij dat het veld wél tegen de wormpjes was bespoten. Daarom vloog een ananasdeskundige, in dienst van Het Fort, over om de kwijnende planten te bestuderen, en hij zei: 'Dit komt niet door rondwormen. Maar waar het wél door

komt weet ik eigenlijk ook niet.’ “In de tweede week van de ziekte vielen de eerst zo stevige planten om alsof een vijand van binnen uit hun sappen had opgezogen, maar er waren geen lelijke plekken, er waren geen insecten, er was niets te zien. De botanicus schrok en belde op naar Honoloeloe. Hij hoorde toen dat planten op heel verschillende plekken op het eiland dezelfde symptomen begonnen te vertonen. Zeggen dat er paniek uitbrak in de ananasindustrie zou nog zacht uitgedrukt zijn; een wilde angst raasde over de rode velden en drong ook door tot de kantoren in de Fortstraat. Hoxworth Hale kreeg het het hardst te verduren omdat H & H een groot deel van zijn rijkdom aan de ananas te danken had, terwijl bedrijven als dat van de Hewletts en J & W—die van hem verwachtten dat hij de leiding op zich zou nemen—zelfs nog kwetsbaarder waren. Het verlies dreigde in één jaar al tot ruim honderdvijftig miljoen dollar op te lopen en nog steeds hadden de botanici geen idee wat er met hun kostbare planten aan de hand was. De beroemde Engelsman Schilling, die met succes schildluizen en rondwormen bestreden had, was inmiddels overleden. Geleerden werkten echter zijn rapporten door om te zien of hij nog aanwijzingen voor de bestrijding van andere ziekten had nagelaten. Dat klinkt fraaier dan het in werkelijkheid was: de dronken geleerde had namelijk helemaal geen ordelijke rapporten en geen enkele aanwijzing achtergelaten. Hij was op een avond gestorven aan een aanval van delirium tremens in een armenhuis op het eiland Kauai; de verpleegsters hadden pas toen hij dood was ontdekt wie hij was. Toch deden de botanici alle proeven na die Schilling met ananas had gedaan en kwamen tot de conclusie dat de fout niet bij te veel of te weinig ijzer lag, of bij luizen of wormen. Zij konden echter niets over de heersende ziekte vinden, behalve het feit dat duizenden planten gedoemd waren te sterven. Wanhopig zei Hoxworth Hale: ‘We weten dat we door een of ander onzichtbaar virus worden belaagd of dat er chemisch iets

mis is. Het eerste schijnt niet het geval te zijn. Daarom moet het wel het tweede wezen. Ik ben bereid elke plant op de eilanden te bespuiten. Maar waarmee?’ Een jonge chemicus uit Yale kwam met het voorstel: ‘We kennen chemisch gezien de hele samenstelling van de ananasplant. Laten we een spuitmiddel maken dat alles bevat wat mogelijk ontbreekt. Dan gaan we lukraak spuiten. Ondertussen analyseert u honderd dode planten en vergelijkt die met honderd onaangetaste. Op die manier kunt u misschien achterhalen wat er ontbreekt.’ De jongeman mengde een fantastisch brouwsel. Hij deed er zo’n beetje van alles in, en bespoot met het mengsel de afstervende planten op de velden. Bijna als bij toverslag slokten de hongerige planten een klein, onbepaald element uit het mengsel op, en binnen twee dagen stonden de planten weer rechtop en hadden ze hun goede kleur terug. Het was een van de meest dramatische ontdekkingen in de geschiedenis van de ananasteelt; die nacht sliep Hoxworth Hale voor het eerst in maanden weer rustig, ‘s Morgens werd hem in de directievergadering gevraagd: ‘Waardoor werd de oogst gered?’ ‘Dat weet niemand! Nu gaan we het uitzoeken.’ Hij spoorde de wetenschapsmensen aan nu eens het ene, dan weer het andere element uit het magische brouwsel weg te laten, maar de velden reageerden uitstekend, met welk mengsel ze ook werden bespoten. Toen werd op een dag het zink weggelaten, en die dag bleven de planten kwijnen. ‘Zink!’ riep Hale. ‘Wie heeft er nu ooit van zinktoevoeging aan ananasgrond gehoord?’ Dat had niemand, maar het jarenlang achtereen uitlogen van de grond en de invoering van kunstmest had langzamerhand het zink aan de grond onttrokken. Aanvankelijk had geen mens geweten dat het zink er was, maar toen het kritieke moment gekomen was, kwijnen de planten bij gebrek aan zink een voor een weg. ‘Welke andere chemicaliën dreigen er nu te gaan ontbreken?’ vroeg Hoxworth Hale. ‘Dat weten we niet,’ antwoordden de

wetenschapsmensen, maar de voorzichtigheid waarschuwde hen dat, als het zink onmerkbaar uit de velden verdwenen was, ook andere sporen mineralen dat zouden doen. Hij bracht iets op gang wat misschien de belangrijkste ontwikkeling in de hele landbouwgeschiedenis zou worden: ‘We beschouwen onze befaamde rode Hawaïaanse grond in het vervolg als een bank. We halen er enorme voorraden calcium, nitraat en ijzer uit en die kunnen we gemakkelijk vervangen. Maar we schijnen er ook voortdurend—zij het kleine—hoeveelheden van stoffen zoals zink aan te onttrekken; die hebben we er niet weer in teruggebracht. Ik wil dat vanaf vandaag de samenstelling van alles wat op onze ananasvelden geoogst wordt aan een chemische analyse wordt onderworpen en dat het totale gewicht van de elementen wordt berekend. Als we een ton nitraat uit de grond halen, stoppen we weer een ton terug. En als we er één miljoenste gram zink aan onttrekken, zullen we dezelfde hoeveelheid er weer aan toevoegen. Deze prachtige grond is onze bank. Nooit zullen we meer overdisponeren.’ Het was merkwaardig wat er volgens de wetenschapsmensen allemaal aan de grond werd onttrokken: zink, titanium, borium, kobalt en vele andere elementen. Deze waren slechts in zeer kleine hoeveelheden in de grond aanwezig, maar als er een aan zou ontbreken, zouden de ananasplanten wegkwijnen. Op een avond, toen het evenwicht op de grote plantages was hersteld en de economie van Hawaï was gered, had Hoxworth Hale—die noch voor rondwormen, noch voor ontbrekende mineralen had willen wijken—plotseling een visioen van Hawaï als een groot ananasveld: niemand zou zomaar kunnen uitmaken welke bijdrage de Filippino’s of de Koreanen of de Noren hadden geleverd, maar als iemand aan Hawaï die dingen onttrok welke het kleinste element inbrachten aan de samenleving, zouden ook misschien de menselijke ananasplanten wegkwijnen. Hale stond aan de rand van zijn velden een hele tijd over deze nieuwe gedachte

te veinzen; en daarna bezag hij de Filippino's en de Portugezen met heel andere ogen: 'Welk wezenlijk element brengen zij in om onze samenleving gezond te houden?' vroeg hij zich dikwijls af.

Toen Hong Kong als proef in verschillende directies van Het Fort zitting had gehad, gebeurde het ongelooflijke. Hij werd naar de kamer van rechter Harper geroepen, de man die met een van de meisjes uit de familie Hoxworth getrouwd was; door deze behoedzame Texaan werd hem meegedeeld: 'Hong Kong, de rechters hebben besloten u te benoemen in het bestuur van de Malama Kanakoastichting.' Hong Kong deinsde achteruit alsof de rechter hem met een zweep over het gezicht geranseld had. 'U bedoelt dat ik benoemd ben zonder mij kandidaat te hebben gesteld?' 'Ja. We vonden dat, nu handel en politiek van Hawaï steeds meer in handen van onze oosterse broeders komen, er ook bepaalde maatregelen moesten worden genomen om dat feit te erkennen.' Hoewel Hong Kong heel goed wist hoe Het Fort en de vertakkingen ervan werkten, was hij toch zichtbaar van die benoeming onder de indruk want hij wist dat, als de avondbladen dit zouden onthullen, niet meer ontkend kon worden welk een grote revolutie zich op Hawaï voltrok. Nu jonge Japanse politici de wetgevende macht overnamen, waren de grote stichtingen het enig overblijvende bolwerk van het oude bestel. Dat Het Fort vrijwillig afstand deed van een bestuursfunctie, was een bijzonder belangrijke gebeurtenis. Hong Kong wilde daarom volkomen eerlijk zijn want hij wilde er zeker van zijn dat rechter Harper wist wat hij deed. 'Ik ben diep onder de indruk van dit gebaar, rechter Harper,' zei hij oprecht bescheiden. 'Ik denk dat u beseft wat het betekent de eerste Chinees te zijn in zo'n bestuur. U als rechter geeft me hiermee een bewijs van erkenning dat ik nooit zal vergeten.'

Maar kent u mijn standpunt omtrent het grootgrondbezit, omtrent pacht, omtrent het opdelen van grote landgoederen die hun grond niet nuttig gebruiken? Weet u dat allemaal, edelachtbare?’ De grote rechter Harper lachte en wees op een papier op zijn bureau. ‘Hong Kong, u vergeet kennelijk wie uw medebestuurders zullen zijn: Hewlett Janders en John Whipple Hoxworth. U denkt toch niet dat zij u op hol zullen laten slaan met een of ander idioot idee?’ ‘Maar ook bij dergelijke mensen, edelachtbare, blijft er soms van ideeën—mits ze vaak genoeg worden herhaald—iets hangen tot dat opduikt wanneer je het het minst verwacht.’ ‘Wij als rechters zijn van mening dat u het soort man bent dat goede, nieuwe ideeën aanbrengt, maar we zullen u zeker niet steunen tegen uw beide medebestuurders.’ ‘Ik ben niet uit op een conflict, edelachtbare.’ ‘Dat weten we. Daarom hebben we u benoemd. Maar voordat u deze taak op u neemt, Hong Kong—en ik weet nog beter dan u hoe groot die eer is, want er is ons jarenlang gevraagd een oosterling te benoemen—wil ik dat u precies weet welke taak u wacht.’ De grote man ging behaaglijk in zijn rechtersstoel zitten en zei zijn secretaresse dat hij niet gestoord wenste te worden. ‘Het bestaan van Hawaï, Hong Kong, hangt niet af van wat buitenstaanders cynisch “Het Fort” noemen. De buitenstaanders hebben ongelijk. Niet Het Fort bestuurt Hawaï, maar door de onaantastbaarheid van de grote stichtingen wordt alles onder controle gehouden. Zij vormen de stevige ruggengraat van onze maatschappij. Het Fort vormt slechts de ribben en de mensen zijn het vlees. Maar de ruggengraat moet sterk blijven en het is aan ons, rechters, daarvoor te waken. De stichtingen beheren de grond en bepalen de pachtsystemen. Zij beheersen de suiker- en ananasvelden. Zij blijven bestaan terwijl bedrijven opkomen en ten onder gaan. Zij blijven profijt opleveren terwijl de families die er profijt van trekken in verval raken. Kijk maar eens naar de stichting waar u in het bestuur komt. Deze

beheert miljoenen dollars in het centrum van Hawaï. Voor wie? Voor een aardige, oude Hawaïaanse dame en haar zoon die niet wil deugen en die strandjongen is. Wij rechters verspillen onze tijd niet aan die stichting omdat we belang stellen in twee arme Hawaïanen. Dat zijn ze niet waard. Maar de gedachte dat Malama Kanakoa en haar zoon Kelly door toedoen van de rechtbank verzekerd zijn van een eerlijk aandeel in de opbrengst is verschrikkelijk belangrijk.’ ‘Wat ik nu ga zeggen, Hong Kong, wil ik niet zittend uitspreken.’ De zware man stond op, streek zijn donkerbruin pak glad en wees op zijn Chinese bezoeker. ‘In de geschiedenis van onze grote stichtingen is nog nooit een schandaal ontstaan omdat een lid van het bestuur geld stal. Er heeft nooit verduistering, nooit een onregelmatigheid, nooit geknoei om persoonlijk voordeel, nooit diefstal plaatsgehad. De bestuursleden is dikwijls verweten dat zij te conservatief waren, maar in een stichting is dat niet slecht, het is een deugd. Hong Kong, zolang wij ermee tevreden waren onze bestuursleden te kiezen uit de zendelingenfamilies, mochten onze besturen zich verheugen in een vlekkeloze reputatie. Wij gaan nu buiten de vertrouwde kring en in zekere zin nemen we daarmee een risico. Als u een fout begaat, zal ik u persoonlijk de eilanden afjagen. De rechtbank zal niet rusten tot u achter de tralies zit. Als u iets wilt doen waardoor de positie van de oosterlingen op Hawaï drie generaties wordt teruggedraaid, misbruik dan de Malama Kanakoastichting.’ Hij ging weer zitten, glimlachte Hong Kong toe en vervolgde: ‘Natuurlijk, als u onze hele gemeenschap wilt bewijzen dat oosterlingen evenveel verantwoordelijkheidsgevoel bezitten als de zendelingen altijd hebben getoond, dan hebt u die mogelijkheid ook.’ Hong Kong wenste dat zijn grootmoeder nog leefde om hem raad te geven op dit ogenblik, maar hij had het gevoel dat zij hem zou hebben gezegd moed te tonen; daarom zei hij onomwonden: ‘Wat zou u als rechter zeggen als ik zou adviseren dat Malama

Kanako een aantal vrij radicale investeringen moet doen?’ Rechter Harper dacht hier lang over na en zei tenslotte: ‘Een van de redenen waarom wij besloten hebben u in de Malamastichting te benoemen is dat Hoxworth Hale ons verteld heeft over uw investeringsideeën. Hij zei dat die eens bekeken moesten worden en dat die misschien een oplossing waren voor sommige stichtingen met gigantische belastingschulden.’ ‘Dus Hoxworth Hale heeft me deze functie bezorgd?’ vroeg Hong Kong. ‘Dan begrijpt u me verkeerd, Hong Kong. Ik heb u benoemd.’ De Chinees boog even, maar hij kon een glimlach niet onderdrukken en rechter Harper al spoedig evenmin. Hij stond op, kwam achter zijn bureau vandaan, sloeg zijn arm om Hong Kongs schouders en zei: ‘Laten we het zó stellen: als u het niet goed doet, krijgt Hoxworth geen verwijten. Die krijg ik. Hong Kong, u zult echt in de gaten gehouden worden. Door mij.’ ‘Wat wordt er ook weer van negers gezegd die als eersten in een wijk met blanken komen wonen?’ Hong Kong lachte. ‘Wordt daarvan niet beweerd dat zij de wijk opblazen? Net alsof ik nu de stichtingen op ga blazen.’ ‘Dit is toch wel iets heel anders,’ zei rechter Harper vriendelijk, maar toen de bekwame Chinees weg was, verviel de rechter een ogenblik in een weemoedig gepeins en dacht bij zichzelf: ‘Hij heeft waarschijnlijk gelijk. Grote kans dat zijn benoeming het begin van het einde is. . . tenminste: van het veilige, behaaglijke, keurige systeem dat wij altijd hebben gehad.’

Hong Kong reed onmiddellijk naar huis en vroeg aan de kok: ‘Waar is Judy?’ En toen hij hoorde dat ze les gaf op het conservatorium, reed hij erheen om haar af te halen. Sinds de dood van Nyuk Tsin, de oudste vrouw van zijn familie, had hij zich opvallend veel meer tot Judy, zijn jongste dochter, aangetrokken gevoeld. Hij hield van de manier van denken

van een vrouw en hij waardeerde Judy's koele, heldere redeneertrant bijzonder. Na een paar minuten kwam zij naar buiten, een stralend, innemend Chinees meisje van zesentwintig jaar, met twee vlechten op haar rug, een gesteven roze jurk aan en grote, heldere ogen. Ze sprong de Buick in en vroeg: 'Wat is er aan de hand, pappa?' 'Ik wil dat je meegaat naar een heel belangrijke ontmoeting. Ik ben zojuist tot bestuurslid van de Malama Kanakoastichting benoemd.' 'Is het die rechters in hun bol geslagen?' schaterde Judy. 'De mensen van Het Fort bezitten het vermogen te zien wat onvermijdelijk is,' zei haar vader. 'Waar gaan we naar toe?' vroeg Judy. 'Ik wil Malama spreken. Ik wil weten wat ze wil, wat zij verwacht van het land dat zij bezit en tegelijkertijd niet bezit.' 'Pappa! U weet dat Malama helemaal niet weet wat ze wil.' 'Dat heeft iedereen jarenlang gezegd. Maar ik denk dat zij even verstandig is als jij of ik en dat wil ik nu eens uitzoeken.' Hij reed de richting van Kaap Diamant op totdat hij het Ala Waikanaal over was; toen draaide hij de poort in van het hek dat het moerasgebied omringde. Hij reed naar het huis met het grote bordes en Malama zwaaide de deur open, breed glimlachend, haar zilveren haar in de war en haar kleren schots en scheef. 'Hong Kong, de verdediger van mijn belangen, kom binnen! De rechters hebben het me gisteravond verteld!' Zij verwelkomde hem enthousiast en Judy zag met enige verbazing dat haar vader de vooruitziende blik had gehad een bloemenlei bij zijn eerste bezoek aan haar te kopen. Elegante overhandigde hij die aan de vrouw die boven hem uittorende en ging op zijn tenen staan om haar twee kussen te geven. Ze straalde. 'Kom binnen, lieve vrienden!' zei ze hartelijk en, met de intuïtie die de Hawaïanen kenmerkt, zei ze: 'Ik had niet gedacht ooit de dag te zullen beleven dat een vooraanstaande Chinese bankier tot een van mijn beschermers zou worden benoemd. Dit is voor mij een gelukkige dag, Hong Kong. Uw volk en het mijne hebben zich in het verleden sterk

met elkaar vermengd en ik hoop dat dit een goed voorteken is voor de toekomst.’ ‘Het betekent een nieuwe dag voor Hawaï, Malama,’ antwoordde hij. ‘En dit is uw charmante dochter?’ vroeg Malama. Toen Hong Kong dat beaamde, lachte ze en zei: ‘Als ik vroeger een rijke Chinees met een jong meisje zag, kon ik nooit zeggen of zij zijn dochter was of zijn vierde vrouw.’ ‘Ik heb hetzelfde wanneer ik naar een nachtclub in New York ga en de haole bankiers en hun gezellinnen zie,’ antwoordde Hong Kong vrolijk. ‘Wij, arme Chinezen, mogen tegenwoordig niet meer een paar vrouwen hebben ... alleen de haoles.’ ‘Ik wil u graag mijn vriendinnen voorstellen,’ lachte Malama. ‘Af en toe komen we bij elkaar om wat Hawaïaanse muziek te maken. Dit is mevrouw Choy, dit mevrouw Fukuda, dit mevrouw Mendonca en dit mevrouw Rodriques.’ Hong Kong boog voor ieder van de reusachtige dames en wendde zich toen tot mevrouw Choy. ‘U bent het knappe meisje dat naar het renpaard genoemd is?’ ‘Ja,’ lachte mevrouw Choy opgewekt. ‘Ik heet Carry-the-Mail. Vader heeft namelijk veel geld met dat paard gewonnen.’ ‘Dat weet ik! Mijn grootmoeder ontdekte dat mijn vader veel geld had ingezet op Carry-the-Mail en ze maakte een geweldige ruzie met hem. Maar het paard won. Dus hebben uw vader en mijn vader waarschijnlijk samen een borrel genomen, mevrouw Choy,’ zei Hong Kong luchtig, en de vrouwen lachten. ‘Dit is mijn dochter Judy, de muziklerares. Ze heeft een baan bij het conservatorium.’ ‘Wat leuk!’ riep Malama. Ze reikte het knappe Chinese meisje een ukelele aan. Zonder aarzelen nam die plaats tussen de rij Hawaïaanse vrouwen die zich langs de muur van de door de lichter verlichte salon opstelde. ‘Je kent de woorden misschien niet, maar je kunt meeneuriën.’ De zes vrouwen begonnen een oud Hawaïaans lied te zingen uit de tijd toen de koningen in Lahaina op Maui woonden. Weliswaar kende Judy Kee de woorden niet, maar ze begeleidde goed. En toen de anderen op een gegeven ogenblik met zingen

ophielden, neuriede zij verder; mevrouw Choy riep: ‘Als we iets aan die scheve ogen konden doen, zouden we een uitstekende Hawaïaanse van haar kunnen maken.’ Iedereen lachte en Hong Kong vroeg: ‘Wat ik zou willen weten, Malama, is: wat denkt een Hawaïaanse wanneer zij onder curatele wordt gesteld?’ De vraag stond ongeveer gelijk aan bij de paus informeren wat hij over Maarten Luther denkt, maar de rechtstreekse manier van vragen van Hong Kong bleek dikwijls de beste. Ook nu was dat het geval, want alle Hawaïaanse dames waren in dit probleem geïnteresseerd en velen van hun vrienden en vriendinnen waren erbij betrokken. ‘Ik moet u zeggen, Hong Kong,’ bekende Malama nadat ze Judy had gevraagd haar met theeschenken te willen helpen, ‘ik ben met heel goede cijfers van Vassar gekomen en ik was diep geschokt toen de rechtbank zei: “U bent niet in staat voor uw eigen zaken te zorgen. We zullen drie blanke mannen hoge salarissen betalen om dat voor u te doen.” Dat was grievend en ik probeerde me hiertegen te verzetten. Maar toen dacht ik weer aan wat de aardige haole leraren ons op Hewlett Hall hadden geleerd. Ik was een Hawaïaanse. Ik was anders. Ik werd niet bekwaam geacht, dus legde ik me erbij neer en schaamde me er niet voor onder curatele gesteld te zijn. Ik houd van mijn vrienden en vriendinnen, ik houd van goed gitaarspel, ik houd van het moeras hier, daarom laat ik de tijd gewoon verstrijken. Wat vriendschap, de vogels in het moerasgebied ... zolang ik leef. Ik ben verkwistend, daarom denk ik dat ik het verdienen gestraft te worden door onder curatele te worden gesteld.’ Mevrouw Fukuda zei: ‘Wat blanken en ook zuinige Japanse mannen als die van mij altijd kwaad maakt is dat een vrouw als Malama dingen weggeeft aan haar vrienden. Dat kunnen ze niet begrijpen. Ze kunnen daar in hun gierige, zielige harten niet bij.’ ‘Wat betekent geld?’ vroeg Malama. ‘Hoeveel geeft de stichting u?’ vroeg Hong Kong. ‘Ik maak het bestuur geen verwijten,’ zei Malama

ontwijkend. ‘Toen de rechtbank ingreep, had ik het zover laten komen dat ik een belastingschuld had van driehonderdvijftigduizend dollar. Er moest iets gebeuren. Daarom krijg ik nu maar tweeëntwintigduizend dollar per jaar voor mezelf.’ ‘En voor al haar vrienden en vriendinnen,’ zei mevrouw Mendonca. ‘Per slot van rekening is ze een Alii Nui en dat brengt bepaalde verplichtingen met zich.’ ‘Wat vindt u van het systeem?’ vroeg Hong Kong nog eens. ‘Ik begrijp het niet en ik vind het vervelend,’ antwoordde Malama. ‘Malama,’ zei Hong Kong eerlijk, ‘ik ga een paar goede beleggingen voor u regelen. U zult twee heel magere jaren krijgen en u zult met de regering een regeling moeten treffen, maar als u zich goed houdt, bent u over een jaar of drie van die curatele af.’ De gezichten van de vijf Hawaïaanse vrouwen glansden als bloemen na een lang verwachte regenbui en Hong Kong kon zien dat ze aan eindeloze feesten dachten, aan lekker eten, aan nieuwe auto’s en aan reizen naar Europa, net als vroeger, maar Hong Kong waarschuwde nuchter: ‘En als u niet meer onder curatele staat, zult u onder mijn toezicht staan en u weet: een Chinees is tien keer erger dan een haole rechter.’ De Hawaïaanse vrouwen lachten, want dit was waar, en Malama riep: ‘Ik hoop dat het lukt, Hong Kong.’ Ze kuste hem op beide wangen en legde hem de lei die hij haar gegeven had over de schouders. ‘Ik maakte geen grapje toen ik zei dat Hawaïanen en Chinezen altijd goed voor elkaar zijn geweest.’ Ze stond op het punt daar enige voorbeelden van te geven toen ze door het opengooien van de deur plotseling onderbroken werd. Daarna sloeg de deur weer dicht toen iemand terugliep naar het bordes. ‘Kelly!’ riep Malama. ‘Vooruit, kom binnen. Het is Hong Kong maar.’ De lange strandjongen schuifelde de kamer binnen, op blote voeten, in een nauwe broek met pijpen tot de knie en een kelnersjasje aan dat zijn ruige borst bloot liet. Hij had een zeilpet achter op het hoofd en

zijn zwarte haar was niet gekamd. ‘G’middag, Hong Kong,’ bromde hij. ‘We hebben het juist over plannen voor de stichting gehad,’ zei Malama vriendelijk, terwijl ze haar zoon een kop thee gaf. Die schoof hij opzij en tokkelde een paar akkoorden op de ukelele van zijn moeder. ‘Ben u ‘t nieuwe bestuurslid?’ vroeg Kelly. ‘Ja,’ zei Hong Kong, duidelijk met afkeer van zijn dialect. ‘k Meen ‘t. Als u aan die stichting een eind kunt maken, ben u een verdomd goeie kerel.’ Hij sloeg op de ukelele, wees op zijn moeder en zei: ‘Want deze wahine geeft een hoop geld uit, een hoop geld.’ Hij maakte met zijn ukelele een beweging in de richting van mevrouw Fukuda die op die van haar begon te tokkelen. Al snel zongen de vrouwen uit volle borst, maar toen ze aan een van hun geliefdste liederen begonnen, hoorde Kelly de stem van een Chinese, hoog en lyrisch, en terwijl hij op zijn ukelele bleef spelen keek hij goedkeurend naar de ontspannen manier waarop de dochter van Hong Kong zong. Daarna schonk hij geen aandacht meer aan haar, maar op het eind van het lied greep hij een gitaar en gaf een geweldige solo, langzamerhand vielen de andere instrumenten ter begeleiding in. Tenslotte, toen de laatste lastige akkoorden nog naklonken, sloeg Kelly de eerste noten aan van het Hawaïaanse bruiloftsliedje. Hij wierp mevrouw Fukuda zijn gitaar toe en stond op om de indrukwekkende mannen solo te zingen. Toen de sopraan moest invallen, duwde hij zijn moeder wat naar achteren, greep Judy met zijn rechterhand vast en liet haar opstaan. Op het moment dat zij moest invallen, gaf hij haar een teken; en voor de eerste maal kwamen er een aantal mensen op Hawaï diep onder de indruk toen ze het Chinese meisje de hartstochtelijke verklanking van de eilanden hoorden zingen. Haar stem leek een heldere klok in een eilandkerkje waar in werkelijkheid een huwelijk werd gesloten. Toen Kelly moest invallen voor het duet, omspeelde hij de melodie niet met zijn kopstem of met effecten, maar liet hij zijn mooie bariton klinken totdat die de oude kamer vulde

en de lichter deed trillen. Bij de laatste maten neurieden Malama en de vier grote Hawaïaanse vrouwen zachtjes mee, zodat Hong Kong als enige toehoorder overbleef. Tegen zijn zin, want hij hoorde zijn dochter niet graag Hawaïaanse liederen zingen, moest hij applaudisseren; de vier bezoeksters juichten, Kelly holde naar een andere kamer en kwam terug met een stuk tapa dat hij om Judy's middel bond. Hij stak drie bloemen in haar vlechten en gebruikte zijn rechtersvvinger als een make-up penseeltje toen hij zacht even over haar oogleden veegde. 'Ze gaat er nog Hawaïaanse uitzien dan ik,' riep hij. Toen wendde hij zich tot ieder van de gasten van zijn moeder. 'Choy!' riep hij, 'Fukuda, Mendonca, Rodriquesen Malama!' Hij deed een stap achteruit om hen op te nemen. 'Morgenavond. Met lang haar. Bloemen. Drie ukeleles, twee gitaren. *De Lagune* zal 'ns Hawaïaanse muziek horen as nooit tevoren.' Hij maakte een buiging voor Judy en vroeg: 'Wil jij met me zingen?' 'Ja,' zei ze eenvoudig. Malama was voor een Hawaïaanse een bijzonder openhartige vrouw en ze vroeg: 'Zou het wel in de smaak vallen als een Chinees meisje juist dit lied zingt? Het is zo typisch Hawaïaanse.' 'Dan kunnen de mensen er maar beter aan wennen,' merkte Kelly korzelig op, 'want deze wahine ... is een echte leeuwerik.' 'Wat vindt u ervan Hong Kong?' vroeg Malama. Uit zijn dreigende blik was duidelijk af te leiden dat hij zijn negatieve reactie wilde bewaren voor het moment waarop hij met Judy alleen was, maar zijn dochter zei in zijn plaats: 'Hij zal er zijn en ik ook.' Toen ze weer in de Buick zaten, tierde Hong Kong: 'Ik wil niet dat mijn dochter in een nachtclub zingt!' 'Maar ik wil graag zingen,' zei Judy ferm. 'De mensen lachen je uit, Judy. Mijn dochter ... zingen in een nachtclub. Jij, een Chinese die net doet of ze Hawaïaanse is.' 'Vader ik heb al zolang eens willen zingen ...' 'Maar met Kelly Kanakoa. Zo'n nietsnut, zo'n verlopen Hawaïaan!' 'Ik heb je niet als een fatsoenlijk Chinees meisje opgevoed om met een Hawaïaan aan te pappen!' 'U

papt, zoals u dat noemt, met Malama aan.’ ‘Zaken zijn zaken, Judy. Je vraagt om moeilijkheden, meisje.’ ‘U moet er morgenavond ook zijn, vader. Ik wil in elk geval één vriendelijk gezicht zien.’

In meer dan één opzicht werd het gezamenlijk optreden van Kelly en Judy een sensatie. Voor de toeristen van het vasteland waren zij het eerste paar op de eilanden dat van echt vakmanschap getuigde; en de vijf grote grijze vrouwen die hen die eerste avond vergezelden waren opvallend, omdat die een prachtig contrast vormden met de broze schoonheid van het meisje en de lenige jonge, mannelijke bariton. Alleen vanuit de toeristen gezien was de samenwerking zowel artistiek als financieel een succes. Voor de bewoners van Hawaï echter was het voor twee bevolkingsgroepen schokkend. Voor de Chinezen was het onbegrijpelijk dat uitgerekend op de dag waarop Hong Kongs benoeming tot lid van het bestuur van de Malama Kanakoastichting werd bekendgemaakt, waardoor zijn aanzien in de gemeenschap als het ware werd bevestigd, zijn welopgevoede dochter in een niet-besloten nachtclub optrad, met haar navel bloot, zingend en de hula dansend met iemand als Kelly Kanakoa. In minstens vier families waar een zoon wel eens aan een huwelijk met de aantrekkelijke muziklerares had gedacht, werd ronduit gezegd: ‘We zullen haar nooit als schoondochter accepteren.’ Voor de Hawaïanen was het een onbegrijpelijke belediging dat een alii familie als de Kanakoa’s een volbloed Chinees meisje als partner voor Kelly had uitgekozen om met hem te zingen. Het was bovendien onaanvaardbaar dat zij het waagde zich als een echte Hawaïaanse te kleden en zich als zodanig aan het publiek te presenteren. Daarom boycotten de Chinezen Judy en de Hawaïanen Kelly, maar Manny Fineberg van de grammofoonplatenmaatschappij Cla-rity Records hoorde hen

de tweede avond zingen en sloot met hen een gunstig contract af. Hij bedong echter: ‘Op de hoes van de plaat moeten we een echt Hawaïaans meisje hebben. Judy kan dan wel zingen als een engel, maar die spleetogen raakt ze niet kwijt.’ Toen de jonge zangers die avond naar huis reden, zei Judy: ‘Kelly, voor onze volgende plaat zullen we onze eigen maatschappij stichten, hier op Hawaï.’ En dat was het begin van Island Records welke maatschappij door Judy met ijzeren hand werd geleid. Ze ging op zoek naar nieuw talent om beroemde oude liederen te zingen, en het duurde niet lang of de helft van alle Hawaïaanse muziek die in Amerika gedraaid werd, werd door dit slimme Chinese meisje uitgebracht. Zij ontwierp ook het kostuum waardoor Kelly in de nachtclubs van het eiland beroemd werd. Ze liet door een kleermaker een nauwsluitende broek maken met een blauwe en een rode pijp en met rafelige uiteinden tot onder de knie. Als bovenkleding vond ze een stemmige, tapa achtige stof uit Java, daarvan liet ze een nauw jasje maken met lange panden die om zijn middel geknoopt werden. Hij bleef een zeilpet dragen, achter op zijn hoofd, maar als schoeisel droeg hij zware leren sandalen die zij ontworpen had en die hij uit kon schoppen als hij wilde dansen. ‘Je moet een duidelijk symbool worden,’ zei ze steeds; dat wilde ze zelf ook door haar exotisch gezichtje met bloemen te omkransen en door haar twee vlechten goed uit te laten komen boven een inlandse sarong. Maar wat de toeristen zich het langste herinnerden was de vreemde walvstand die Kelly aan een zilveren kettinkje om de hals droeg. Dat werd zijn handelsmerk. Judy veranderde nog meer bij Kelly. Wanneer hij met haar praatte, moest hij Engels spreken, maar ze moedigde hem aan om zich, als hij op het toneel stond, te uiten in onbeschaafd dialect. Midden onder de voorstelling liet hij Florsheim soms plotseling diens gitaarsolo onderbreken en hij riep dan: ‘Hé, Florsheim, gisteravond zat ik te denken: meer als honderd jaar geleden kwamen de zendelingen naar dit

eiland en vonden jouw en mijn grootvader; die hadden niks aan, deden niks, lagen onder een palmboom te slapen en zaten okolehau te drinken. En ze maakten zich verdomd nijdig, die zendelingen. Nog geen honderd jaar later doen jij en ik al het werk terwijl de kinderen van de zendelingen onder een palmboom liggen te slapen, jenever drinken, zowat niks aan hebben en niks doen. Florsheim, wat is er toch gebeurd?’ Judy drong er verder op aan dat Florsheim een elektrische gitaar leerde bespelen en ook spoorde ze de grote sloddervos aan zich haveloos te kleden om daardoor Kelly’s grandeur des te beter te laten uitkomen. Er waren echter twee problemen met de grote Hawaïaan die zelfs Judy niet kon oplossen. Als lid van een groep sprak iedereen, zelfs Judy, onbewust dialect; en niemand kon de meisjes bij de grote man uit de buurt houden. Na een tijdje legde Judy zich hierbij neer maar ze bereikte toch iets: ze drong erop aan dat, als Kelly telegrammen kreeg van gescheiden vrouwen op het vasteland, hij er geen aandacht aan zou besteden. ‘Je bent een belangrijk artiest, Kelly!’ prentte ze hem elke dag in. ‘Je moet je niet afgeven met de eerste de beste neurotische juffrouw die je een noodsignaal stuurt.’ ‘Het zijn vriendinnen van mijn vriendinnen,’ verklaarde hij. ‘Hebben ze wel eens iets voor jou gedaan?’ vroeg ze zonder omwegen. ‘Nee,’ zei hij. ‘Laat ze dan vallen,’ zei ze alleen en na enige tijd slaagde ze er zelfs in Florsheim af te leren ademloos te komen binnenlopen met het bericht: ‘Kelly, nou zit ik met twee wahines, een heeft een cabriolet. Kelly, help je me?’

In één opzicht maakte Judy zich nooit iets wijs. Weliswaar was financieel het succes van haar trio te danken aan haar leidinggevende capaciteiten, maar artistiek steunde de erkenning uitsluitend op de aantrekkelijke Polynesische charme van haar twee collega’s. Wanneer de toeristen de

knappe Kelly en de zware Florsheim zagen, raakten ze instinctief op hen gesteld: de Hawaïanen herinnerden hen aan een periode waarin het leven eenvoudig was, waarin er gemakkelijker gelachen werd en waarin de wereld vol plezier was. Niemand van de vreemdelingen hield van de eilanden omdat Judy Kee en haar slimme vader Hong Kong diepgaande veranderingen in de maatschappijstructuur teweegbrachten; ze hielden van Hawaï omwille van de Polynesiërs. Judy maakte het alleen maar mogelijk dat haar twee strandjongens konden leven, want onder haar leiding verdienden ze ongeveer zeventigduizend dollar per jaar. Ze hadden zoveel vrije tijd dat ze bijna elke middag konden gaan zwemmen. Twee oudere mensen volgden het nieuwe leven van Kelly en Florsheim met belangstelling. Voor Malama was de komst van het wilskrachtige Chinese meisje een geschenk van de oude goden die zich het lot van de Hawaïanen hadden aangetrokken. Zij vertelde haar vriendinnen toen die kwamen theedrinken: ‘Ik heb getracht hem netjes op te voeden maar ik ben er niet in geslaagd. En nu zegt die kleine Pake: “Spring” en hij springt. En altijd de goede kant uit.’ ‘Ik heb gehoord dat die grammofoonplatenmaatschappij op haar naam staat,’ zei mevrouw Rodriques. ‘Dat is zo,’ gaf Malama toe. ‘Maar dat heb ik voorgesteld. Ik wil niet dat Kelly de gelegenheid krijgt zich aan zijn afspraken te onttrekken.’ ‘Dus als hij zijn aandeel in de firma wil hebben, moet hij met haar trouwen, hè?’ ‘Ik zou niets liever willen,’ zei Malama eerlijk. Toen keek ze bedroefd uit over het moeras, waar de alii van vroeger tijden hadden gespelevaard, en ze zei zacht: ‘Op eigen kracht kunnen wij Hawaïanen ons niet handhaven in de nieuwe wereld om ons heen. Ik ging gebukt onder vreselijke lasten, totdat Hong Kong kwam. Hij heeft zo’n primitieve, aardgebonden kracht dat de planken van het bordes steviger lijken als hij eroverheen loopt.’ Mevrouw Mendonca zei: ‘Ik had nooit gedacht dat ik het zou beleven dat jij ermee zou instemmen dat je zoon met

een Chinese trouwt.’ Malama bleef naar buiten kijken en zei ernstig: ‘Je vergeet, Liliha, dat zij niet zomaar een Chinees meisje is. Ze is de achterkleindochter van de Pake Kokua. Toen niemand op deze wereld de moed had de melaatsen van Hawaï te helpen, deed deze vrouw het. Elk lid van haar familie verdient onze speciale genegenheid.’ Vervolgens keek ze de kamer in en vroeg: ‘Hoe zou het nu met Kelly gesteld zijn als het Pake meisje er niet zou zijn? Denken jullie dat ik blij was met de manier waarop hij leefde? De ene gescheiden vrouw na de andere? Ik wilde dat er in de wereld ergens een klein hoekje was waar Hawaïanen konden leven en gedijen zoals zij dat zelf willen, maar aangezien de wereld zo niet in elkaar steekt, is het op een na beste door een Chinees te worden geholpen. Die kunnen ons niet meer kwaad berokkenen dan de haoles ons hebben gedaan.’ ‘Denk je dat ze gaan trouwen?’ vroeg mevrouw Mendonca. Malama ontweek deze vraag door een korte monoloog: ‘Ik weet nog, Carry-the-Mail, toen je met Leon Choy trouwde. Alle alii huilden, ik ook, omdat een mooi Hawaïaans meisje met een Chinees in het huwelijk trad. Maar ik weet ook nog wel dat mijn vader jouw vader verzekerde dat dit goed was en dat de Chinezen soms goede mensen waren. Wat is de situatie tegenwoordig volkomen anders: nu speelt het helemaal geen rol meer wat wij als vijf oudere Hawaïaanse dames van zo’n huwelijk denken. Het probleem is: zal een toonaangevende familie als die van Hong Kong Kee haar dochter toestaan met een Hawaïaan te trouwen? We zijn in de stroomversnelling van de geschiedenis terecht gekomen.’ Ze tokkelde gedachteloos op haar ukelele terwijl haar gasten een oud lied inzetten dat uit betere tijden stamde.

De tweede oudere die de nieuwe positie van Kelly zorgvuldig in het oog hield was Hong Kong Kee. Op een dag wachtte hij tot drie uur ‘s nachts tot zijn mooie bekwame dochter

thuis kwam. ‘Zat jij hem daar in de auto te zoenen?’ vroeg hij woedend. ‘Wat de haoles vrijen noemen?’ ... ‘Laat ik je niet opnieuw betrappen.’ ‘Dan moet u maar niet gluren!’ En ze stootte de trap op, maar hij liep achter haar aan en beweerde dat de hele Chinese gemeenschap zich zorgen over haar maakte. In een hotel zingen was al erg genoeg, maar nu het ernaar uit begon te zien dat ze ... ‘Dat ik wat?’ vroeg ze strak en draaide zich naar haar woedende vader om. ‘Het begint erop te lijken dat je van plan bent met hem te trouwen,’ stamelde Hong Kong. ‘Dat ben ik ook,’ zei Judy. ‘O Judy!’ zei haar vader verbijsterd, en tot haar verwondering barstte de stoere oude strijder in tranen uit. ‘Dat moet je niet doen!’ zei hij. ‘Je bent een mooi Chinees meisje. Je moet aan je positie in de gemeenschap denken.’ ‘Vader!’ riep Judy, en ze trok zijn handen voor zijn rode ogen weg: ‘Kelly is een lieve jongen. Ik houd van hem en ik ben van plan met hem te trouwen.’ ‘Judy!’ snikte haar vader. ‘Doe dat niet.’ Door het lawaai werd de rest van de familie wakker en de hal stond al snel vol met Kees. En toen zij Hong Kongs onheilspellende woorden hoorden dat Judy erop stond met die Hawaïaan te trouwen, begonnen haar broers ook te huilen en een van hen zei: ‘Judy, die schande kun je ons toch niet aandoen.’ Judy was zich er al een tijdje van bewust dat haar familieleden zich zorgen maakten over haar toenemende vriendschap met Kelly, maar ze had dat als een gewone uiting van familiebezorgdheid beschouwd. Nu haar mannelijke familieleden huilend vóór haar stonden, beseftte ze dat dit veel dieper ging. ‘Je bent een Chinees meisje!’ stamelde haar broer Eddie. ‘Dacht je niet dat ik op Harvard een heleboel aantrekkelijke haole meisjes ontmoet had? Ook een paar met wie ik best had willen trouwen? Maar dat heb ik niet gedaan omdat ik aan de familie hier op Hawaï dacht. Dan kun jij het toch ook niet doen!’ ‘Maar Kelly leidt een geregeld leven,’ zei Judy koppig. ‘Hij verdient meer geld dan een van jullie en als vader die stichting kan laten ontbinden ...’ ‘Hij is

een Hawaïaan,' zei Mike. 'Dacht jij dat ik mijn mooie dochter wil laten trouwen met een man die niet meer dan zevenhonderd woorden kent?' vroeg Hong Kong. 'Kelly is een keurig opgevoede jongeman,' hield Judy vol. 'Uitstekend,' snauwde Hong Kong. 'Als je met hem trouwt ...' 'Vader,' smeekte Judy, zeg dat niet.' 'Als jij beslist schande wilt brengen over de hele Chinese gemeenschap,' zei Hong Kong dreigend, 'willen we niets meer met je te maken hebben. Dan trekken wij onze handen van je af.' De Kees gingen zogenaamd weer naar bed, maar in de loop van de nacht sloop de een na de ander naar Judy's kamer om te vertellen hoe erg ze zo'n huwelijk zouden vinden. 'Niet omdat Kelly maar zevenhonderd woorden kent,' fluisterde een van haar zussen, 'maar omdat jij een lief Chinees meisje bent en hij een Hawaïaan.' 'Er zijn zoveel Chinezen met Hawaïanen getrouwd,' betoogde Judy. 'Kijk maar naar Leon Choy.' 'En elke keer,' zei haar zuster, 'hadden we er allemaal verdriet van. Je bent een Chinese, Judy. Dit kun je niet doen.' 'Zou je er ook zo over denken als Kelly een haole was?' vroeg Judy. 'Precies zo,' verzekerde haar zus haar. 'Je bent een Chinese. Trouw met een Chinees.' Judy was echter een erg koppig meisje en ondanks blijvend uitgeoefende druk van haar familieleden, kwam ze op een nacht om vier uur thuis en kondigde aan: 'Luister goed! Luister goed! Wordt allemaal eens wakker! De kostbaarste bloem van het Hemelse Rijk gaat trouwen met Kelly Kanakoa. En wat willen jullie daaraan doen?' Ze stommelde naar haar kamer en wachtte tot haar familieleden een voor een kwamen kijken of ze wel nuchter en bij zinnen was. Aanvankelijk weigerde Hong Kong zonder meer het huwelijk bij te wonen evenals vele vooraanstaande Chinezen en enkele nog overgebleven Hawaïaanse alii. Judy zei echter dapper: 'Vanavond zullen we in *De Lagune*, Kelly, onze verloving bekend maken en dan zullen we het bruidsliedje voor onszelf zingen.' Dat deden ze. De toeristen

wenden al gauw aan het idee dat Kelly en Judy gingen trouwen, maar de meelevende bewoners van Hawaï vonden het een ramp. Op het laatste moment bedacht Hong Kong dat hij verplichtingen had ten opzichte van Malama Kanakoa en om haar woonde hij de plechtigheid bij; hij wilde echter niet met zijn dochter aan de arm door de kerk lopen. Hong Kong merkte echter dat de schande die hij voelde door het huwelijk van zijn koppige dochter hem dichter bij zijn mededirecteuren van Het Fort bracht. Hewlett Janders wiens zoon Whip nog steeds in Francisco samenwoonde met de employé van de luchtmacht, zei alleen maar: ‘Je weet het nooit met kinderen, Hong Kong.’ En Hoxworth Hale, wiens dochter Noelani nog altijd in huis rondtobde en echtscheiding probeerde te krijgen zonder dat het in de publiciteit kwam, klopte zijn Chinese vriend op de schouder en vertrouwde hem toe: ‘We moeten er allemaal doorheen, maar ik zweer je: ik wilde dat het niet nodig was.’ ‘Vind je dat ik juist gehandeld heb?’ vroeg Hong Kong die plotseling graag wilde praten. ‘Ik zou naar het huwelijk van mijn dochter gaan, onverschillig met wie ze trouwt,’ zei Hoxworth eerlijk. ‘Ik ben blij dat ik er geweest ben,’ bekende Hong Kong. ‘Maar ik kan er niet toe komen bij hen op bezoek te gaan.’ ‘Wacht tot de eerste baby geboren is,’ raadde Hoxworth hem wijs. ‘Dan heb je een excuus met ere op je standpunt terug te komen.’ Hong Kong knikte, maar hij had het gevoel dat hij misschien helemaal niet naar een kleinkind wilde kijken dat maar voor de helft Chinees was.

Voor de familie Sakagawa was het jaar 1954 er een van ontwrichting en teleurstelling. Het begon al in januari toen de koppige Kamejiro, wiens dreigementen Amerika te verlaten door niemand ernstig genomen waren, onverwacht meedeelde dat hij de vrijdag daarop zou vertrekken om de rest van zijn leven in Hirosjima-ken te slijten. Daarom ging hij die vrijdag

met zijn kromgegroeide vrouw aan boord van een Japans vrachtschip en vertrok naar Japan zonder zelfs een afscheidsdiner te geven. Hij zei tegen zijn zoons: ‘De winkel brengt genoeg op om me in Hirosjima te onderhouden. Ik heb in Amerika hard gewerkt en Japan kan er trots op zijn dat ik zo keurig heb geleefd. Ik hoop dat jullie hetzelfde kunnen zeggen als jullie oud zijn.’ Hij was nooit erg sentimenteel geweest en hij bleef dan ook niet aan dek naar de bergen staan staren die hij had doorboord of naar de akkers staan turen die hij had helpen maken. Hij bracht zijn vrouw benedendeks, daar aten zij een sober maal, bestaande uit rijst en vis, want daar hielden ze van. Zowel op Hawaï als op het vasteland wordt meestal over het hoofd gezien dat van de vele oosterlingen die naar Amerika waren gebracht een aanzienlijk aantal er de voorkeur aan gaf naar hun vaderland terug te keren. In de jaren na de tweede wereldoorlog ging er een grote stroom mensen van Amerika naar Japan en daarvan vormden de Sakagawa’s een onaanzienlijk onderdeelje. Die emigranten waren in staat met hun gespaarde dollars in een verarmde economie aanzienlijke bezittingen te kopen in de afgelegen landbouwgebieden van Japan. Ook Kamejiro was dit van plan. Hij wilde voor zijn Japanse verwanten een flink stuk grond aan de Binnenzee kopen; daar zou de familiehofstede komen, in Hirosjima-ken, voor het geval dat zijn zoons Goro en Shigeo ooit zouden besluiten naar hun vaderland terug te keren. Het vertrek van hun vader en moeder deed Shigeo veel verdriet, want hoe meer hij Amerikaan werd — hij had nu een zetel in de senaat en een verstandig man als Zwarte Jim McLafferty als compagnon — des te meer waardeerde hij de deugden waarvan Kamejiro zijn zoons had doordrongen. Goro had dat gevoel niet. Hoewel ook hij de lessen van zijn vader zeer waardeerde, was hij blij zijn strenge, onverzettelijke moeder naar Japan te zien vertrekken, want hij had de indruk dat hij daardoor misschien zijn vrouw Akemi-san in Amerika kon houden. Shigeo en hij gaven

Akemi dan ook een behoorlijke toelage, vertrouwden haar de leiding over het huis van de Sakagawa's toe en bevrijdden haar zo van de tirannie die de oude vrouw had uitgeoefend. De broers lachten nooit om Akemi's keurige uitspraak en lieten duidelijk merken dat ze graag wilden dat ze bleef. 'Maar het was te laat. Op een morgen zei ze aan het ontbijt: 'Ik ga terug naar Japan.' 'Waarom?' vroeg Goro verbijsterd. 'Waar wil je het geld vandaan halen?' vroeg Shigeo. 'Ik heb het gespaard. Een jaar lang heb ik niets voor mezelf gekocht en bijna alleen rijst gegeten. Ik heb jullie niet bedrogen,' zei ze met nadruk. 'Niemand beweert dat je ons bedrogen hebt, lieve Akemi,' verzekerde Goro haar. 'Maar waarom ga je weg?' 'Omdat Hawaï te vervelend is om op te blijven wonen,' antwoordde ze. 'Akemi!' smeekte Goro. Ze schoof haar stoel achteruit en keek de hardwerkende broers aan. 'Op Hawaï ben ik intellectueel gesproken dood ... in staat van ontbinding.' 'Hoe kun je dat zeggen?' viel Shig haar in de rede. 'Omdat het zo is ... en voor iedereen uit Japan is dit helaas erg duidelijk.' 'Maar merkje dan niet hoe spannend het hier is?' vroeg Shig. 'Wij Japanners komen nu aan de macht.' 'Weten jullie wel wat echt spannend is?' zei ze bedroefd. 'Zit er spanning in jullie ideeën? In jullie zoeken? Ik ben bang dat Hawaï nooit echt intellectuele spanning zal leren begrijpen en ik vertik het hier mijn leven te verspillen.' 'Maar vind je het dan niet spannend wat wij als bevolkingsgroep hier bereiken?' hield Shig aan. 'Ja,' zei ze, 'als jullie iets werkelijk belangrijks zouden bereiken, zou het spannend zijn. Maar weten jullie wat jullie doel is? Een grote, glanzend zwarte auto. Jullie zullen er nooit toe komen naar muziek te luisteren, naar een toneelstuk te gaan of boeken te lezen. Jullie waardenschaal is maar goedkoop en ik vertik het langer aan die waarden vast te houden.' 'Akemi!' vroeg Goro doodsbang. 'Ga niet weg, asjeblijft.' 'Wat wil je gaan doen?' vroeg Shig. 'Werk zoeken in een bar aan de Nishi-Ginza waar de mensen over echte

ideeën praten,’ zei ze toonloos, en die dag begon zij in te pakken. Toen het duidelijk werd dat haar besluit Hawaï te verlaten, vaststond, kwam Goro dagenlang niet meer op zijn kantoor bij de vakbond; Shigeo vond hem thuis, hij zat dof voor zich uit te staren en wachtte tot Akemi terugkwam van de markt waar ze haar afgunstige oorlogsbruid vriendinnen van haar vertrek naar Japan op de hoogte bracht. Goro’s ogen waren rood en zijn handen beefden. ‘Denk je dat al ons werk voor niets is geweest, Shig?’ vroeg hij ‘Geloof niet wat die vrouw zegt,’ antwoordde Shig en ging naast zijn broer zitten. ‘Maar ik houd van haar. Ik kan haar niet laten gaan!’ ‘Goro,’ zei Shig rustig, ‘ik houd bijna even veel van Akemi-san als jij, en als zij er vandoor gaat, is het voor mij ook een slag. Maar ik ben van één ding overtuigd: jij en ik werken aan zo iets groots dat zij zich daar zelfs geen vage voorstelling van kan maken. Geef ons nog twintig jaar en we maken van Hawaï een wonderland.’ Goro wist waarop zijn broer doelde maar hij vroeg: ‘Denk je dat wij in die tussentijd zo saai zijn als zij zegt?’ Shig dacht een paar minuten na; hij dacht aan Boston op vrijdagavond, aan Harvard met zijn levendige discussies en aan de zondagen in de grote museums. ‘Hawaï is niet zo leuk,’ erkende hij. ‘Dus je vindt dat Akemi-chan gelijk heeft?’ vroeg Goro; zijn stem klonk verdrietig. ‘Zij is niet groot genoeg om over het feit heen te kijken dat wij in wezen boeren zijn,’ antwoordde Shig. ‘Wat bedoel je daarmee?’ vroeg Goro fel. ‘We hebben toch een goede opleiding gehad.’ ‘Maar in wezen zijn wij boeren,’ betoogde Shig. ‘Iedereen die naar deze eilanden kwam, kwam hier als een ongeletterde boer: de Chinezen, de Portugezen, de Koreanen en nu de Filippino’s. We waren allemaal eerbare, hardwerkende mensen, maar we waren wel een stel boerenpummels.’ Goro werd verteerd door het dreigende vertrek van zijn vrouw en deze opmerking wilde hij niet accepteren. Hij riep: ‘Pummels of niet, onze mensen verdienen een behoorlijk loon op de suikerplantages en onze

juristen worden in de kamer gekozen. Dat noem ik toch iets.’
‘Dat is zeker iets,’ beaamde Shig; hij legde zijn arm om de schouders van zijn broer. ‘De rest die Akemi-chan mist, ... dat komt later. Onze kinderen zullen boeken lezen en naar muziek luisteren. Zij zullen geen boeren zijn.’ Goro was nu niet verdrietig meer, maar werd vechtlustig en riep:
‘Wilverdomme, over vijftig jaar richten ze voor kerels als jij en ik standbeelden op!’ En hij dacht aan veel wat hij zijn vrouw wilde zeggen als zij terugkwam, maar toen hij haar de kamer zag binnenkomen—nadat ze met zorg bij de deur haar geta had uitgedaan en als een tere Japanse dame op haar tenen door de kamer was gelopen—zonk hem de moed in de schoenen en hij smeekte: ‘Akemi-chan asjeblijft, asjeblijft, ga niet weg.’ Zij liep langs hem heen haar kamer in. Daar pakte zij het laatste in. En toen ze klaarstond om naar de boot te gaan, zei ze zacht: ‘Ik loop niet bij je weg, Goro-san. Je bent goed en teder voor me geweest. Maar een vrouw heeft maar één leven en ik wil het mijne niet op Hawaï slijten.’ ‘Het wordt beter!’ verzekerde hij haar. In zorgvuldig Japans antwoordde het meisje gedecideerd: ‘Ik zou hier te gronde gaan.’ En die middag vertrok ze naar Japan.

Ishii schreef natuurlijk een lange brief in het Japans naar de Sakagawa’s in Hirosjima-ken. En toen de man die daar de brieven voorlas mevrouw Sakagawa de inhoud had verteld, kreeg Goro een hele serie opgewekte brieven van zijn moeder. Ishii-san las die aan de jongens voor want ze konden wel Japans spreken maar ze konden het niet lezen: ‘Ik ben erg blij te horen dat de verwaande jongedame uit Tokio naar huis is teruggekeerd. Het is voor iedereen het beste, Goro; ik heb in het dorp naar geschikte meisjes geïnformeerd en ik heb er een paar gevonden die bereid zouden zijn naar Amerika te komen. Jullie moeten me echter een recente foto van jullie sturen

omdat jullie op de foto die ik heb, te jong zijn en de betere meisjes zijn bang dat jullie je brood niet behoorlijk verdienen. Met deze brief stuur ik jullie foto's van drie erg lieve meisjes. Fumiko-san is heel sterk en komt uit een familie die ik mijn hele leven ken. Chieko-san komt uit een heel betrouwbare familie, en als ze zich wat opmaakt, ziet ze er erg lief uit. Yuri-san is nogal klein maar ze is erg zorgzaam. Haar moeder, die ik al kende toen ik nog een meisje was, heeft me namelijk verteld dat Yuri als het om het huishouden gaat het beste meisje van het dorp is. En omdat Shigeo nu ook een goede baan heeft en naar een vrouw moet uitzien, stuur ik hem twee foto's van de onderwijzeres van het dorp. Ze is erg ontwikkeld en ze zou een geweldige vrouw voor een advocaat zijn omdat ze—hoewel ze gestudeerd heeft—toch oorspronkelijk uit het dorp komt. Na de ernstige vergissing die Goro met het meisje uit Tokio heeft begaan, ben ik ervan overtuigd dat het het beste zou zijn jullie vrouwen in je eigen omgeving te zoeken.' De broers legden de vijf foto's op tafel en bekeken ze somber. 'Jammer dat we geen suiker verbouwen,' gromde Goro. 'Dat kwartet zou alle velden tussen hier en Waihapu kunnen bewerken.' Met de volgende post kwamen er nog eens drie kandidates, stoere meisjes met een breed zitvlak, stralende tanden en een sterke rug. Ishii las de broers de brieven voor en had er plezier in de foto's te bekijken en op grond daarvan advies te geven. 'Van alles wat ik in mijn leven gedaan heb,' zei hij, 'ben ik het meest blij dat ik met een meisje uit Hirosjima getrouwd ben. Als jullie verstandig zijn, doen jullie dat ook.' Toen kwam de brief met de twee foto's van wat betere meisjes. De afdrukken dwarrelden uit de envelop, Ishii bekeek ze zorgvuldig en zei: 'Dit zouden ze wel eens kunnen zijn.' Zijn enthousiasme verdween echter snel toen hij in de brief van mevrouw Sakagawa bij een alinea kwam die hij de jongens niet helemaal voor durfde lezen. De alinea begon met: 'Vorige week zijn Donna-san en ik voor het eerst naar

Hiroshima stad geweest. Ik schaam me dat ik moet zeggen dat het waar is wat de Amerikanen hebben verteld: de stad is gebombardeerd en is grotendeels verwoest. De zwarte plekken zijn nog steeds te zien. Ishii-san, die deze brief aan jullie voorleest, moet weten dat de schade heel groot is geweest. Als je deze stad ziet, begrijp je niet dat iemand nog kan geloven dat Japan de oorlog heeft ge ...' Ishii's stem stokte. Een tijdlang zat hij naar de fatale velletjes papier te staren. Die kwamen van zijn schoonmoeder, een vrouw uit Hiroshima. Aan wat daar stond viel dus niet te twijfelen. Maar als hij ervan uitging dat het waar was wat ze schreef, zou dat betekenen dat alles wat hij de laatste dertien jaar na Pearl Harbor gedacht had, onjuist was geweest en dat zijn leven een aanfluiting was geworden. De jongens leefden genoeg met hem mee om niet met hem te spreken over de feiten die hun moeder had geschreven. Toen het voor hen tijd werd naar hun werk te gaan, zeiden ze het oude mannetje, hun zwager, goedendag en lieten hem naar de brief starend achter. Om een uur of elf die ochtend kwam een Japanner het kantoor van McLafferty & Sakagawa binnenrennen en riep in het Engels: 'Lieve hemel, op de trap van het Japanse consulaat is het gebeurd.' Shig voelde zijn hart in zijn keel bonzen en zei zacht: 'Ishii-san?' en de man riep: 'Ja, hij pleegde harakiri.' 'Ik ga met je mee,' zei McLafferty. De beide compagnons stoven de Nuuanustraat door tot de plaats waar, vanaf de komst van de eerste Japanners op Hawaï, de kleine arbeiders met hun zorgen naartoe gekomen waren. Bij het consulaat stond een groepje politieagenten op een ambulance te wachten die al snel met gillende sirene kwam aanrijden. Shig zei: 'Ik ben familie van hem. Ik ga mee.' Maar de kleine oude voorman was dood. Hij vond dat, als zijn vaderland de oorlog echt verloren had, het enige eervolle dat hij zou kunnen doen was: de keizer zijn verdriet te kennen te geven. Daarom was hij naar het gebouw van de keizer gegaan en had, met de

keizerlijke vlag in de linkerhand, gehandeld zoals de traditie het wilde. Met zijn dood stierf ook de groep 'Japan Wint' uit; de droeve mare van de nederlaag van het land was tenslotte tot de verste uithoeken van de Japanse gemeenschap doorgedrongen.

Na de begrafenis kwam Shigeo voor de eerste moeilijke beslissing van dat jaar te staan, want Goro kwam laat op een middag haastig naar huis met het ontzettende bericht: 'De communistenprocessen beginnen volgende maand en Rod Burke zou willen dat jij hem verdedigt.' Shig liet het hoofd hangen. 'Ik wist dat dit zou komen ... vroeg of laat,' zei hij. 'Maar waarom moet hij me uitgerekend vragen op het moment dat ik me weer kandidaat heb gesteld voor de senaat?' Goro antwoordde: 'Daarom komt de zaak juist nu voor. Doe je het?' Shig had voelen aankomen dat de communisten hem als verdediger zouden uitkiezen en hij had geprobeerd een bevredigend antwoord op de uitnodiging te formuleren, maar terwijl het gemakkelijk is van tevoren een antwoord te bedenken op een verwachte vraag als: 'Zullen we volgende week naar Lahaina gaan?', is het niet zo eenvoudig de morele en emotionele haken en ogen van een ingewikkelder kwestie als: 'Ben ik als advocaat verplicht rechtsbijstand te verlenen aan een communist?' van tevoren te bekijken. 'Ik wilde dat je het me niet gevraagd had,' zei Shig ontwijkend. 'Ik wilde dat Rod het mij niet gevraagd had,' reageerde Goro. 'Ben je van plan hem te helpen?' vroeg Shig. 'Ja. Zonder hem zou ik niets bereikt hebben.' 'Maar denk jij dat hij schuldig is?' 'Ik denk van wel,' gaf Goro toe. 'Maar ook een communist heeft recht op een eerlijk proces ... en op een verdediger.' 'Waarom ik?' 'Omdat jij mijn broer bent.' 'Hier heb ik niet meteen een antwoord op, Goro.' 'Dat had ik aanvankelijk ook niet,' zei Goro. 'Bekijk het op je gemak.' Shigeo dwaalde daarom

urenlang door de straten van de Kakaakowijk en vroeg zich af wat hij moest doen. Hij redeneerde: ‘Op Hawaï heb ik vooral de verantwoording voor de landhervormingswetten. Om daar iets aan te doen, moet ik herkozen worden. Als ik Rod Burke verdedig, verlies ik zeker alle haole stemmen die ik de laatste tijd waarschijnlijk heb gewonnen, en dat zou betekenen dat ik in november verlies. Vanuit dat standpunt bekeken zou ik dus nee moeten zeggen. Rod Burke is echter niet de enige aangeklaagde. Ook zijn Japanse vrouw en twee andere Japanners komen voor de rechter. Als ik deze mensen met verve verdedig, bind ik de Japanse kiezers voor altijd aan me, alleen al omdat ik de moed gehad heb voor de zwakkeren op te komen. Ik verlies dan dus misschien deze verkiezingen, maar ik sta de volgende keren waarschijnlijk sterker. Maar zijn mijn persoonlijke belangen in dit geval doorslaggevend? Iemand die van een misdrijf wordt beschuldigd, heeft recht op een verdediger; en wanneer hij de maatschappij grotendeels tegen zich heeft, is zijn recht daarop nog veel groter. Iemand moet Rod Burke toch verdedigen, en ik geloof eigenlijk dat ik dat zou moeten doen.’ Maar ik ben nu eenmaal niet de gemiddelde advocaat uit de jurisprudentie, niet iemand die nergens bindingen mee heeft. Ik ben de eerste Japanner uit het negentiende district die in de senaat gekomen is en ik maak een kans er wéér in te komen. Als mijn broer Goro de arbeiders vertegenwoordigt, vertegenwoordig ik de Japanners in het algemeen. Dat is een grote verantwoordelijkheid en daarmee mag ik niet lichtvaardig omspringen. Maar er zijn in mijn familie nog andere mensen dan Goro en ik. Tadao en Minoru bijvoorbeeld. Zij gaven hun leven om een ideaal Amerika te verdedigen. Voor zichzelf hebben zij dat niet kunnen opbouwen ... zeker niet hier op Hawaï. Maar in Italië en Frankrijk wél. Net als Goro en ik. En wat wij opgebouwd hebben wordt nu duidelijk door een communistische samenzwering bedreigd. Hoe kan ik dan de verdediging van

overtuigde communisten op me nemen?’ En toen stelde hij zich de vraag van de eeuw. Shigeo dacht, toen hij langs een sashimisalon in de Kakaakostraat liep, net zoals honderden Amerikanen in een garage, in de bioscoop of in de kerk: ‘Als ik een zogenaamde communist de rug toekeer, hoe weet ik dan dat ik me niet afwend van het vrijheidsbegrip dat ik tracht te beschermen? Fatsoenlijke mensen kunnen altijd wel iemand vinden om hen te verdedigen. Maar wat betekent “gerechtigheid” als kennelijk onfatsoenlijke mensen geen verdediger kunnen vinden?’ Omdat zijn gedachten telkens weer op hetzelfde punt uitkwamen, weifelde Shigeo dagenlang. Tenslotte sprak hij over zijn onzekerheid met Zwarte Jim McLafferty en hij vroeg hem: ‘Wat vind jij ervan Jim, in de eerste plaats als hoofd van de Democratische partij en in de tweede plaats als directeur van McLafferty & Sakagawa, als je compagnon de verdediging van de communisten op zich neemt?’ Nu was de beurt aan Zwarte Jim om de kronkelwegen van logica, gevoel, politiek, vaderlandsliefde en eigenbelang te bewandelen. Zijn twee interessantste opmerkingen ontleende hij direct aan de ervaringen van zijn vader in Boston: ‘Het schaadt een Democratische advocaat nooit de verdediging van de zwakkere op zich te nemen,’ en: ‘Zolang mijn helft in ons bedrijf als katholiek bekend staat, staat het jou vrij te verdedigen wie je wilt.’ En op grond van zijn ervaring op Hawaï zei hij: ‘Het zou toch wel verdomd zonde zijn als de eerste Japanse senator uit het negentiende district zijn zetel zou kwijtraken om zo’n kleinigheid.’ Maar een concreet advies wilde hij voorzichtigheidshalve niet geven. Nu door McLafferty’s kijk op de zaak Shigeo’s verwarring alleen maar groter geworden was, liep hij nog kilometers méér rond. De overweging die uiteindelijk doorslaggevend voor hem zou worden, leek aanvankelijk van geen enkele betekenis. Hij dacht aan Akemi-san, zijn vroegere schoonzuster, die op de

dag waarop zij Hawaï verliet, gezegd had: ‘Ik ben in de hele Japanse gemeenschap nog nooit ook maar één man met een idee tegengekomen.’ En Shig dacht: ‘Ik heb een idee. Ik heb een visie die de gehele gemeenschap vooruit kan helpen.’ Hij besloot zijn streven naar landhervorming niet in gevaar te brengen en daarom reageerde hij negatief op het verzoek van zijn broer. ‘Ik verdedig de communisten niet,’ zei hij, ‘en moge God het me vergeven als ik dit uit lafheid doe.’ ‘Ik vergeef het je in elk geval,’ zei Goro. Deze langdurige overwegingen vormden de verklaring voor het feit dat senator Shigeo Sakagawa bij het begin van de verkiezingsstrijd met opvallende felheid en ernst sprak over het probleem van de landhervorming. Hij kwam met kaarten die aantoonde dat Het Fort en de mensen die daarbij hoorden door het feit dat zij zitting hadden in de besturen van de grote stichtingen die de landgoederen beheerden de grond op Hawaï in handen hadden. Hij wees erop hoe zij die grond in heel kleine stukjes uitgaven, niet uit sociale overwegingen, maar om de waarde van de grond hoog te houden, ‘net zoals de diamantkooplieden in Zuid-Afrika elk jaar maar een bepaald aantal diamanten te koop aanbieden om de prijs hoog te houden. Dat is gewettigd bij diamanten, want iemand kan die al dan niet kopen.’ Maar is het juist ook zo te redeneren bij de grond waarmee ons bestaan staat of valt?’ Zijn meest vernietigende kaart was de kaart die toonde dat bepaalde families erin geslaagd waren hun grond, die zij vasthielden om mee te speculeren, door een meegaand bestuurder te laten taxeren op twee procent van de werkelijke waarde, terwijl de stukjes grond van driehonderd kleine winkeliers—grond waar zij van leven moesten—tegen eenenvijftig procent van de werkelijke waarde werden aangeslagen. ‘U en ik,’ riep Shigeo tegen zijn toehoorders, ‘subsidiëren de eigenaars van grote landgoederen. We laten toe dat ze geen belasting betalen. We werken in de hand dat ze hun grond niet verkopen. We geven hun een middel waarmee

ze de belasting kunnen ontduiken en waardoor ze kunnen speculeren. Ik maak me niet kwaad op die families. Ik zou willen dat ik even slim was als zij schijnen te zijn. U en ik weten immers dat zij, toen zij laatst een stuk grond aan de firma Gregory verkochten voor de grote nieuwe winkel, daarvoor drie miljoen dollar ontvingen. En over welke waarde was belasting betaald? Over eenenzeventigduizend dollar. Omdat u en ik slordig zijn geweest, hebben we de Hewletts de kans gegeven waardevolle grond niet te verkopen en belasting te betalen over een veertigste van de werkelijke waarde.’ Op straat, over de radio en voor de televisie kwam Shigeo Sakagawa steeds weer terug op zijn hoofdthema. En wanneer er burgers waren die hem vroegen of hij een revolutionair was die de vernietiging van het grootgrondbezit wilde verdedigen zoals dat in Rusland had plaatsgevonden, bleef hij kalm en antwoordde: ‘Nee, ik ben een conservatieve Engelse parlementariër. Ik probeer op Hawaï door te voeren wat mensen als ik in Engeland honderd jaar geleden al bereikt hebben. Onthoud goed: ik ben conservatief. De revolutionairen zijn de mensen die denken dat dit probleem eindeloos kan worden uitgesteld. Wat zij doen leidt tot een drama, wat ik doe tot democratie.’ Op iedere vergadering kwam echter vroeg of laat iemand met de vraag: ‘Bent u geen communist, net als uw broer Goro?’ Shigeo had een goed antwoord op die vraag bedacht. Hij liet de armen zakken, keek in de verte en zei dan rustig: ‘Dit is een gerechtvaardigde vraag bij alle Amerikaanse verkiezingen en de kiezers hebben het recht op een eerlijk antwoord. Ik vraag me af hoe ik uw vraag het beste kan beantwoorden.’ Hij leek dan even na te denken, en na enkele ogenblikken begon hij ontspannen te spreken. ‘Bent u oud genoeg om u de wedstrijd McKinley—Punahou uit 1938 te herinneren? U zult zich herinneren dat Punahou in de laatste vijftien seconden van de wedstrijd met vier punten vóór stond: 18 tegen 14. Toen brak na een vrij ruw gevecht om de bal de

ster van Punahou door—ik zie hem nog langs de zijlijn rennen ... tien, twintig, veertig meter. Hij stond op het punt een prachtig doelpunt te scoren en daarmee het spel definitief te beslissen, ik weet nu nog hoe geboeid ik naar die doorbraak heb staan kijken. De jongen die dat deed was mijn broer Tadao Sakagawa, de eerste gewone Japanner die ooit op Punahou is gekomen en een van de beste spelers die Punahou ooit heeft gehad. Maar herinnert u zich nog wat er toen gebeurde? Uit de McKinley spelers stond een aanvaller die op zijn knieën lag op en stoof als een pijl uit de boog achter mijn broer aan. Tadao kon hard lopen maar die jongen van McKinley rende nog harder en vlak voor het doel bracht hij mijn broer ten val en redde hij de wedstrijd. U weet allemaal wie hij was: mijn tweede broer, Goro, de jongen die naar de Jefferson school wilde, maar niet mocht. Wat ik hiermee zeggen wil is het volgende. Goro had zich afzijdig kunnen houden en zijn broer Tad het winnende punt laten scoren, waardoor deze de held van het jaar zou zijn geweest. Maar wanneer het zijn plicht betrof aarzelde hij nooit. Hij tackelde zijn eigen broer vlak voor het doel en was de held van de dag. Zo zijn wij Sakagawa's door onze ouders opgevoed: plicht, plicht en nog eens plicht. Maar wat in mijn verhaal nog belangrijker is, is dit: weet u waar die grote middenveldspeler Tadao Sakagawa nu is? Begraven in een oorlogsgraf in de Punchbowl. Hij gaf zijn leven voor Amerika. En weet u waar zijn broer Minoru Sakagawa is? Begraven in een oorlogsgraf in de Punchbowl. Ook hij gaf zijn leven voor zijn land. Dat soort knapen zijn wij, Sakagawa's. Stugge, vastbesloten, compromisloze vechters. Ik wil u nog wél vertellen dat als mijn broer Goro Sakagawa een communist was zoals u beweert, ik hem hoogst persoonlijk van deze eilanden zou jagen. Ik zou hem zonder ophouden bestrijden. Ik zou hem tackelen zoals hij Tadao ten val heeft gebracht, want met het communisme sluit ik geen compromissen.' Zijn stem werd harder als hij zei: 'Maar Goro

Sakagawa is geen communist. Hij is een voortreffelijk vakbondsman en de verdiensten welke hij heeft voor de arbeidersbevolking van Hawaï zijn onschatbaar. Ik sta achter dergelijke vakbondsmensen en ik wil dat iedereen dat weet. Goro en ik zijn twee kanten van hetzelfde zwaard: hij werkt op het gebied van de arbeid en ik op dat van de politiek. Wij roeien oude, onrechtvaardige praktijken uit. Wij vernietigen de resten van het feodalisme.’ Aan het eind kreeg zijn stem een vermanende klank: ‘Goro noch ik zullen ons laten tegenhouden omdat we ons nog de dag herinneren waarop onze vader ons meenam naar het oude plantagekamp op Kauai en ons de barakken liet zien waar de luna’s altijd met zweepen doorheen liepen om de landarbeiders af te ranselen; wij zwoeren dat daar een einde aan zou komen. Nu, meneer—ja, u die de vraag over het communisme hebt gesteld—u wil ik graag een paar wedervragen stellen: waar was u toen mijn broers Tadao en Minoru hun leven voor de Amerikaanse democratie gaven? Wat hebt u gedaan om de democratie te verbeteren die zij hebben gered en dat vergeleken kan worden met wat Goro en ik hebben gedaan? Komt u na de vergadering maar naar me toe; en als u de helft hebt gedaan van wat wij gepresteerd hebben, zal ik u als een verduiveld goed Amerikaan in mijn armen sluiten omdat u, broeder, beslist geen communist bent; net zomin als ik.’ Als hij dit zei applaudisseerden de toehoorders altijd enthousiast. En toen Zwarte Jim het antwoord voor het eerst hoorde, riep hij uit: ‘Hemel, wij moeten iemand onder de mensen neerzetten om die vraag elke avond te stellen. Nog nooit heb ik zo’n goed antwoord gehoord. Demagogie op haar best—en je weet natuurlijk hoe dat genoemd wordt? Welsprekendheid.’ Maar Shig wilde niet dat er iemand onder zijn toehoorders werd neergezet: hij was bang dat zijn antwoord dan minder overtuigend zou klinken. Het had nu in elk geval het voordeel dat in meer dan de helft van de gevallen waarin hij dit

antwoord gegeven had de vraagsteller na afloop met hem kwam praten over de tijd die hij in dienst had gezeten of over trieste plantage-ervaringen van zijn familie. Door Shigs antwoord werden tegenstanders aanhangers, en dat was—zoals McLafferty het formuleerde—zo ongeveer het beste dat je van een antwoord kon verwachten. Iets in wat McLafferty gezegd had zat Shig dwars: het woord demagogie. ‘Maak ik me daar schuldig aan?’ vroeg hij zichzelf af. En als hij elk stukje van zijn bekende antwoord naging, kon hij alles verantwoorden tot hij bij de passage over de luna’s kwam. Dan aarzelde hij altijd. ‘Wat is er werkelijk gebeurd?’ vroeg hij zich af. ‘Op een dag heeft een luna mijn vader één keer geslagen. De eerste keer dat vader daarover vertelde, sprak hij de waarheid. “Hier heeft die luna me toen geslagen.” Toen maakte onze familie ervan: “Hier sloegen de luna’s ons altijd.” En uiteindelijk werd het: “Hier sloegen de luna’s alle Japanners altijd.” En hij zag duidelijk in dat deze verdraaiing van de waarheid inderdaad demagogie van de kwalijkste soort was omdat daardoor haatgevoelens in de gemeenschap levend werden gehouden die, ook al waren zij gerechtvaardigd geweest, beter vergeten konden worden; het verhaal bezorgde hem echter stemmen. Op een avond, na een bijzonder opgewonden vergadering, legde hij het probleem eerlijk aan Zwarte Jim voor: ‘Dat stuk over de luna’s die Japanners afranselen—vind je dat ik dat moet blijven vertellen?’ Zwarte Jim draaide zijn ouwe Pontiac de Kapiolaniboulevard op en zei even niets. Toen gaf hij grommend toe: ‘Het levert stemmen op.’ ‘Maar wat vind je ervan?’ zei Shig nog eens. ‘Ach als ik weet dat het komt, loop ik meestal de gang op,’ bekende Zwarte Jim. ‘Anders werd ik er misschien misselijk van.’ Daarom liet Shig het demagogische stuk weg. Hij zag echter dat, toen Goro de wandschilderingen in het nieuwe hoofdkantoor van de vakbond onthulde, een van de schilderingen een plantagekamp uitbeeldde waar luna’s de arbeiders met bullenpezen

afranselden. En Shigeo dacht: ‘Dit is het ergste kwaad dat uit iets verkeerd ontstaat. Altijd denkt er nog wel iemand aan ... op de verkeerde manier.’

Toen de verkiezingscampagne op haar hoogtepunt kwam en de situatie nog gecompliceerder werd door de processen tegen de communisten, kreeg Shigeo een bezoeker op zijn kantoor van wie hij nooit had gehoord en wier bestaan voor hem een verrassing was. Het was een jonge haole vrouw, zesentwintig jaar oud, opvallend bleek en erg mooi. Ze zei zenuwachtig: ‘Ik heet Noelani Hale-Janders. Ik ben gescheiden, maar ik gebruik mijn meisjesnaam niet meer. Ik ben het wel eens met wat u op de radio hebt gezegd en ik wil graag meewerken in uw campagne.’ ‘Hoe heet u ook weer?’ ‘Eigenlijk heet ik Noelani Hale,’ zei ze. ‘Welke Hale is dat?’ vroeg Shig. ‘Hoxworth Hale is mijn vader.’ ‘Gaat u zitten,’ zei Shig zwakjes. Toen hij zichzelf weer onder controle had, vroeg hij: ‘Weet u zeker dat u goed begrepen hebt wat ik heb gezegd, mevrouw Hale?’ ‘Mevrouw Janders,’ verbeterde Noelani. ‘Hebt u niet gelezen dat ik gescheiden ben? Het heeft nogal wat opschudding veroorzaakt.’ ‘Nee,’ zei Shig verontschuldigend. ‘Ik heb heel goed begrepen wat u gezegd hebt, senator Sakagawa, en mijn ideeën komen overeen met die van u.’ ‘Maar hebt u gehoord wat ik over landhervorming heb gezegd?’ vroeg hij met nadruk. ‘Daar hebben we het toch over,’ zei Noelani met haar zorgvuldig Bostonaccent. ‘U zou uw vader ten zeerste benadelen als u actief aan mijn campagne ging meewerken,’ waarschuwde Shigeo. ‘En, eerlijk gezegd, zou u mij waarschijnlijk ook nadeel berokkenen.’ ‘Ik heb politicologie gestudeerd op Wellesley,’ antwoordde ze ferm. ‘Bent u op Wellesley geweest?’ vroeg hij. ‘Terwijl u op Harvard was,’ zei ze. ‘Tijdens een concert heeft Amy Fukugawa u eens aangewezen.’ ‘Hoe is het met Amy?’ vroeg hij. ‘Ze is met een

Chinees getrouwd. Zowel haar ouders als die van hem willen niets met hen te maken hebben; ze wonen nu heel gelukkig in New York. Hij is advocaat.’ ‘Begrijpt u wat ik wil met landhervorming, mevrouw Janders? Begrijpt u wel dat mijn woorden voor uw vader en zijn vrienden consequenties hebben?’ ‘Ik wil graag één ding weten,’ zei Noelani. ‘Wanneer u spreekt over het vernietigen van het grootgrondbezit...’ ‘Ik geloof niet dat ik dat ooit zo gezegd heb,’ zei hij. ‘Ik beweer dat het de bezitters van grote stukken grond niet moet worden toegestaan land dat zij zelf niet werkelijk voor landbouw benutten, buiten de markt te houden.’ Noelani zuchtte opgelucht en zei: ‘Maar zou in uw systeem grond die echt voor suiker- en ananasteelt gebruikt wordt, een soort voorkeursbehandeling krijgen?’ ‘Kijk eens, mevrouw Janders,’ zei Shig. ‘Blijkbaar heb ik me op dit punt niet duidelijk uitgedrukt.’ ‘Inderdaad,’ zei ze, ‘en daarom wilde ik u graag helpen; ik wist wel dat u te verstandig bent om niet te hebben nagedacht over het wezenlijke probleem rond de grond op Hawaï.’ ‘Welk probleem bedoelt u?’ vroeg de expert. Ze pakte twee boeken en legde ze op het bureau. ‘Laten we dit boek Hawaï noemen,’ zei ze, ‘en dat Californië. Ons probleem is nu alles wat we nodig hebben—zoals voedsel, bouwmaterialen en luxeartikelen—van Californië naar Hawaï te krijgen en ze te betalen nadat we ze ontvangen hebben. Laten we deze inktpot ons schip noemen. We kunnen het elke dag van het jaar in Californië vullen en wat we nodig hebben naar Hawaï overbrengen. Maar hoe betalen we daarvoor? En wat brengt het schip weer van Hawaï naar Californië zodat het niet leeg terug hoeft te varen omdat dat de vrachtkosten op alles dubbel zo hoog zou maken?’ Ze zweeg; Shigeo plantte de inktpot op het boek dat Hawaï voorstelde en zei: ‘Ik weet heel goed dat het schip een lading suiker of ananas mee terug moet nemen. De verkoop van de landbouwproducten verschaft ons het geld om van te leven. En het geld dat het vervoer van

suiker en ananas naar het vasteland oplevert betekent een verlichting van de vrachtkosten voor het voedsel en het hout dat hierheen komt. Dat weet ik heel goed.’ ‘Maar dat hebt u de mensen niet uitgelegd,’ zei Noelani kritisch. ‘Want belangrijk is dat jullie, jonge agressieve Japanners, Hawaï moeten verzekeren dat echte landbouwgronden tot welzijn van iedereen zullen worden beschermd. En wat de grond betreft die met het oog op belastingvrije speculatiewinst is achtergehouden—ik denk dat zelfs mijn vader beseft dat dit land aan de mensen moet worden verkocht.’ ‘U had het over mij helpen,’ zei Shig. ‘Wat had u zich daarbij voorgesteld?’ ‘Ik zou u zowel voor de radio als voor de televisie willen helpen verwoorden wat wij zojuist besproken hebben. Dat zal uw verkiezingskansen verhogen.’ ‘Maar waarom zou een dochter van Hoxworth Hale een Japanner willen helpen gekozen te worden?’ vroeg Shig behoedzaam. ‘Omdat ik van deze eilanden houd, senator. Mijn volk was hier allang voordat het uwe kwam; daarom heb ik vanzelf belangstelling voor wat er met Hawaï gebeurt.’ ‘U zou een Republikeinse moeten zijn,’ zei Shig. ‘Dat zijn op het ogenblik afgeleefde mensen,’ antwoordde Noelani. ‘Ik ga al een hele tijd met afgeleefde mensen om, daarom ben ik bereid nieuwe ideeën te accepteren.’ Shig was er zeker van dat, als Hoxworth Hale zou zien dat er op de bumper van de auto van zijn dochter de felrode sticker zat ‘Herkies Senator Shigeo Sakagawa,’ de belangrijkste man van Het Fort zou springen van woede. Er gebeurde echter iets volkomen onverwachts, want op een middag stapte Hong Kong Kee het kantoor van McLafferty en Sakagawa binnen en vroeg Shig te spreken. ‘Ik krijg ontzettende problemen als mijn Republikeinse vrienden me hier zien zitten,’ zei de Chinees. ‘Wat is er aan de hand?’ vroeg Shig. ‘Ik heb een grote verrassing voor je, Shigeo,’ zei Hong Kong op vertrouwelijke toon. ‘Een onaangename?’ vroeg Shig, want in de verkiezingstijd betekent elk bezoek

nieuwe spanning. ‘In zekere zin,’ bekende Hong Kong. ‘Hoxworth Hale en zijn jongens hebben me verzocht je te vragen wat je ervan denkt in de directie te komen van Whipple Olie-import n.v. Ze denken dat een pientere, jonge Japanner in de directie de verkoop aan Japanse klanten zal bevorderen.’ Op een dergelijk verzoek was Shig allerminst voorbereid en hij keek Hong Kong onderzoekend aan. Hij mocht de slimme Chinees wel en hij waardeerde wat deze voor de Sakagawa’s had gedaan, uit welke motieven hij ook mocht hebben gehandeld. Hij stond er echter van versteld dat Hong Kong zich zo grof door Het Fort liet misbruiken voor een politieke chantagepoging. Met moeite hield hij zich in en antwoordde koel: ‘Het Fort kan me niet met geld van mijn landhervormingsstreven afbrengen en u kunt hun die boodschap overbrengen.’ Hong Kong merkte hierdoor meteen dat hij zich in de ongunstigste positie bevond; hij liet echter niet merken dat hij zich hierover zorgen maakte en zei rustig: ‘Niemand van Het Fort verlangt dat van je, Shigeo, als je niet méér vraagt. Ze weten dat jij dit gevecht om de landhervorming tot het einde toe zult uitvechten. Maar wat jij niet weet, is dat zij er zich niet al te veel zorgen om maken. Ze weten dat het niet anders kan.’ ‘En daarom bieden ze me nu maar een directiebaantje aan! Het is verachtelijk.’ ‘Nee, Shigeo, het is begrijpelijk. Twee jaar geleden hebben ze me gevraagd een veelbelovende jonge Japanner te noemen. Ik heb “Shigeo” gezegd. Vorig jaar hebben ze het opnieuw gevraagd. Ik heb weer “Shigeo” gezegd. Dit is geen overijld plan. Het Fort denkt al heel lang aan jou.’ ‘Het zou ontrouw zijn ten opzichte van mijn volk als ik me bij hun voornaamste vijand aansloot,’ zei Shig koppig. ‘Als je nu herkozen wordt, Shigeo, houd je er misschien mee op over “mijn volk” te praten. Alle mensen op Hawaï behoren tot jouw volk en je zou er goed aan doen er langzamerhand ook zo over te gaan denken.’ ‘Als ik een baan van Het Fort aannam, zouden alle Japanners op

Hawaï zeggen dat ik een verrader ben geworden,’ antwoordde Shigeo. ‘Ik zal je eens wat zeggen, Shigeo,’ reageerde de gevatte Chinees. ‘Zolang je niet—op je eigen voorwaarden—een baan van Het Fort accepteert, ben je een verrader van je volk. De enige reden waarom jullie jonge Japanners herkozen willen worden—en je weet hoezeer ik me voor jullie inzet—is dat jullie ten volle tot de Hawaïaanse samenleving zullen gaan behoren. Jullie zullen in de directies van bedrijven zitting moeten nemen, jullie zullen benoemd moeten worden in de besturen van de stichtingen die de grote landgoederen beheren.’ ‘Bij de landgoederen?’ lachte Shig. ‘Na wat ik allemaal over de stichtingen heb gezegd?’ ‘Inderdaad,’ antwoordde Hong Kong. ‘Als je laat merken dat je daarvoor belangstelling hebt, word je vóór het einde van het jaar voor een bestuursfunctie voorgedragen.’ ‘Door wie?’ vroeg de jonge senator verachtelijk. ‘Door Hoxworth Hale en mij,’ snauwde Hong Kong. En toen de jonge Japanner zweeg, vertelde de Chinese bankier hoe hij Hawaï zag. Hij zei: ‘De haoles zijn slimmer dan ik had gedacht, Shigeo. Eerst werkten ze met de Hawaïanen samen en toen gooiden ze hen eruit. Vervolgens haalden ze mijn grootmoeder binnen en zetten haar weer aan de kant. Toen haalden ze jouw vader erbij en lieten hem vallen toen de Filippino’s beter leken. Ze kiezen altijd de winnende partij en dat respecteer ik in hen. Ik heb bijvoorbeeld hard gewerkt en hun laten zien dat ik beter in onroerend goed kan handelen dan zij. Daarom maken ze mij tot partner. Ook andere ontwikkelde Chinezen gaan deel uitmaken van Het Fort. Als jullie, slimme Japanners niet heel gauw aan het werkelijke bestuur van Hawaï gaan deelnemen, bewijst dat alleen maar dat jullie niet verstandig genoeg zijn en dat niemand jullie hebben wil. Gekozen worden is de gemakkelijkste manier, Shigeo, omdat je steunen kunt op het domme volk om dat te bereiken, maar zitting nemen in de directies van bedrijven, in de leiding van scholen en in het

bestuur van stichtingen betekent pas werkelijk iets. Dan moet je namelijk door de verstandigste mensen van Hawaï gekozen worden Shigeo, ik wil graag dat je deze directiefunctie aanvaardt.’ De jonge Japanner dacht lang na. Als hij de aanbieding zou aannemen, zou hij in wezen zijn familie en zijn klasse verraden. Hij zou nooit meer tegen zijn Japanse vrienden kunnen zeggen: ‘In de velden van Kauai ranselden de luna’s onze vaders altijd af. Welnu, die tijd is voorbij.’ Hij zou het heerlijke solidariteitsgevoel verliezen dat hij ervoer als Goro en hij en de andere Japanners zwoeren: ‘Wij zijn even goed als de haoles.’ Hij zou veel verliezen van de dingen waardoor hij was blijven vechten. Hij hield een slag om de arm: ‘Je moet weten, Hong Kong, dat ik voor die landhervorming zal blijven vechten, wat Het Fort me ook biedt.’ ‘Verdorie!’ riep Hong Kong. ‘Juist omdat je ervoor zult vechten, willen ze je hebben. Ze weten dat je gelijk hebt, Shigeo.’ ‘Goed dan!’ gromde de jonge senator. ‘Zeg hun maar dat ik na de verkiezingen de functie zal aanvaarden.’ ‘Na de verkiezingen heeft het geen morele betekenis meer,’ merkte Hong Kong op. ‘Na de verkiezingen,’ herhaalde Shigeo. Hij zette zich met nog meer toewijding aan de campagne die het leven op Hawaï zou veranderen, want Zwarte Jim McLafferty en hij hadden een prachtige lijst met kandidaten uit de kringen van de Japanse oorlogsveteranen gevormd. Alle jongens hadden hun opleiding op het vasteland gehad. Sommigen misten een arm—verloren tijdens de oorlog in Italië—of een been—afgeschoten in Frankrijk—en als zij gewild hadden, hadden zij hun hele borst met medailles kunnen bedekken. In tegenstelling tot vroegere verkiezingen spraken deze serieuze jonge mensen over echte problemen en legden zij sterk de nadruk op de cijfers die senator Shigeo Sakagawa over het grootgrondbezit verzameld had. De spanning was voelbaar alsof die oktobermaand een intellectuele lente was waarin ideeën ontkiemden. Op een avond zei Noelani Janders toen zij

Shig na vier verkiezingsbijeenkomsten buiten de stad naar huis terugreed: ‘Vanavond dacht ik even, Shig, dat we zowel in de kamer als in de senaat een meerderheid zullen krijgen. Er bestaat een goede kans dat er een verdraaide hoop Japanners gekozen gaat worden. Het is verschrikkelijk spannend.’

Maar toen verloor de campagne plotseling, voor zover het Shigeo Sakagawa betrof alle betekenis, omdat op een dag, zonder enig bericht vooraf, de oude Kamejiro en zijn vrouw van een Japans vrachtschip van boord stapten, de bus naar de Kakaakowijk namen en zeiden: ‘We hebben besloten in Amerika te blijven.’ Goro en Shig omhelsden hen zo hartelijk als hun stugge vader toeliet en zij probeerden de redenen van deze plotselinge verandering in hun plannen te achterhalen. Alles wat ze uit Kamejiro konden krijgen was: ‘Ik ben te oud om die verdomde Japanse w.c.’s te leren gebruiken. Ik kan niet zo lang gebukt staan.’ Meer wilde hij niet zeggen. Mevrouw Sakagawa liet wat meer los. Op een keer zei ze: ‘De oude man zei dat hij in Amerika zo zachtaardig was geworden dat hij geen echte Japanner meer kon zijn. Een andere keer zei ze bedroefd: ‘Als je tweeënvijftig jaar van een boerderij weg bent geweest, lijken de akkers kleiner als je terugkomt.’ En wat haarzelf betrof, zei ze alleen: ‘De Binnensee is zo vreselijk koud in de winter.’ Op een dag, eind oktober, toen Shigeo erg gespannen was over de verkiezingen, snauwde hij zijn vader toe: ‘Ik heb wel honderd man zoals u Hawaï zien verlaten die zeiden: “Ik ga terug naar het geweldigste land ter wereld!” Maar wanneer je daar eenmaal bent, bevalt het niet zo erg, hè?’ Tot zijn verbazing liep de oude Kamejiro op hem toe, haalde uit en sloeg hem hard in het gezicht. ‘Je bent een Japanner!’ zei hij woedend. ‘Wees daar trots op.’ Mevrouw Sakagawa had verschillende foto’s van meisjes uit Hirosjimaken meegebracht en die legde ze bewonderend op de

keukentafel naast elkaar. Haar zoons toonden er echter geen belangstelling voor en daarom legde zij ze bedroefd weer weg. Toen ze op een avond niet kon slapen, zag ze haar jongste zoon met een haole meisje thuiskomen. Ze kreeg de indruk dat hij haar gekust had, riep haar man en zij vroegen Shigeo verschrikt: 'Kwam jij thuis met een haole meisje?' 'Ja,' antwoordde de jonge senator. 'O nee!' kreunde zijn moeder. 'Kamejiro, je moet met hem praten.' Het verbitterde gesprek duurde een paar uur en de oude Kamejiro riep steeds weer: 'Als jij je inlaat met een haole vrouw, schaamt heel Japan zich voor je.' Mevrouw Sakagawa was van mening dat de goden zelf hun de terugkeer naar Amerika hadden ingeblazen om haar zoon voor een dergelijke onherstelbare schande te behoeden. Huilend zei ze: 'Er zijn zoveel aardige meisjes in Hirosjima over wie ik je verteld heb. Waarom kom je dan toch thuis met een haole?' Er werden forse dreigementen geuit en in de loop van het gesprek riep Shigeo's moeder uit: 'Het is bijna even erg als trouwen met een Koreaanse.' Goro die wakker geworden was, vroeg: 'Wie zei er iets over trouwen?' En mevrouw Sakagawa antwoordde: 'Het is overal hetzelfde. Haole meisjes, Koreaanse meisjes, meisjes uit Okinawa, meisjes uit Eta. Ze proberen allemaal keurige Japanse jongens in de val te laten lopen!' Dat was te veel voor Goro en hij zei: 'Moeder, ga naar bed.' En omdat zij in Goro het duidelijke bewijs zag dat hij van zijn leven een janboel had gemaakt, begon zij opnieuw te huilen en te klagen: 'Je hebt niet naar me willen luisteren. Je bent je eigen gang gegaan en met een meisje uit Tokio getrouwd. En je weet wat er gebeurd is. Ik waarschuw je, Shigeo, haole meisjes zijn zelfs nog erger dan meisjes uit Tokio. Veel erger.' Goro vroeg tevergeefs: 'Shig, zeg haar dat je helemaal niet van plan bent met het meisje te trouwen.' 'Ik zag dat hij haar kuste!' riep zijn moeder. 'Moeder,' riep Goro, 'ik heb gisteravond een Filippijns meisje gekust. Toch trouw ik niet met haar.' Mevrouw Sakagawa

hield op met jammeren. Ze liet haar armen langs haar lichaam vallen, staarde haar zoon aan en herhaalde dof: ‘Een Filippijns meisje?’ Dit idee vond ze zo walgelijk dat ze geen woorden kon vinden om het te veroordelen. Ze draaide zich daarom meteen om en ging naar bed. Tegen Chinese meisjes, meisjes uit Okinawa, zelfs uit Korea kon je vechten. Maar tegen een Filippijnse! Toen hun ouders weg waren, vroeg Goro rustig: ‘Er is toch niets tussen die haole en jou, hè?’ ‘Ik geloof van niet,’ zei Shig. ‘Denk erom,’ zei Goro, ‘ze is een Hale, een Janders, een haole en ze is gescheiden, alles in één persoon verenigd. Probeer het niet. Je bent wel sterk, maar toch niet zó sterk.’

De dag waarop in 1954 de verkiezingen werden gehouden was er een die Hawaï nooit zou vergeten. Bij de stemlokalen werd de hula gedanst, de kandidaten droegen reusachtige bloemenleis en deelden sandwiches uit aan haole stemmers en sushi aan de Japanners. De hele dag tetterde de muziek van de bands en werkten vrachtauto's met grote leuzen erop zich met moeite door de straten. Het was een lawaaiige, feestelijke, prachtige dag; en toen die avond de stemmen geteld werden, merkten de Hawaïanen tot hun verbazing dat de Democraten voor de eerste keer sinds de eilanden bij Amerika waren gekomen zowel in de kamer als in de senaat een meerderheid zouden krijgen. De tijd waarin de Republikeinen onder leiding van Het Fort de eilanden straffeloos konden regeren was voor altijd voorbij. Toen tegen middernacht vrijwel alle stemmen definitief geteld waren, deed men nog een, zelfs ontzuender, ontdekking: de meeste Democraten waren jonge Japanners. In de senaat kregen de Japanners zeven van de vijftien zetels, in de kamer veertien van de dertig. In de gemeenteraad van Honolulu zouden de Japanners vier van de zeven zetels gaan innemen. Om twaalf uur zei Hewie

Janders—die somber bij John Wipple Hoxworth en de jonge Hewletts zat—toen hij met deze voor hem onaangename feiten werd geconfronteerd: ‘Heren, vanaf nu zullen we vanuit Tokio worden bestuurd. Moge God ons bijstaan.’ De groep uitstekende Japanse oorlogsveteranen van Zwarte Jim McLafferty was in één slag aan de macht gekomen. Hun gemiddelde leeftijd was eenendertig jaar. Het gemiddelde aantal belangrijke verwondingen dat zij in de oorlog hadden opgelopen bedroeg twee. Gemiddeld bezaten zij vier onderscheidingen. Zij waren afgestudeerd aan universiteiten op het vasteland als Harvard, Columbia, Michigan en Stanford. Samen vormden zij de best opgeleide en meest onderscheiden groep parlementariërs die toen in een van de achtenveertig Amerikaanse staten was gekozen. Er was geen betere kamer denkbaar dan die van de serieuze jonge Japanse juristen op Hawaï. Eerder in dit boek heb ik—toen de dronken luna von Schlemm in 1916 de zieke Japanse landarbeider Kamejiro Sakagawa mishandelde—voorspeld dat deze daad grote historische consequenties zou hebben. Welke dat waren werd pas bijna veertig jaar later duidelijk. Op de dag van de verkiezingen van 1954 werd die oude, vrijwel vergeten gebeurtenis gewroken. De Japanners, ervan overtuigd dat hun hardwerkende ouders door de luna’s waren misbruikt, stemden tegen de Republikeinen die voor die mishandeling verantwoordelijk waren geweest. Die ene klap van von Schlemm was in de redevoeringen een dagelijks pak slaag geworden. In het begin van de campagne gebruikte senator Sakagawa, die beter had moeten weten, dit incident om de Japanse stemmers op zijn hand te krijgen, maar later was hij zo fatsoenlijk die opruiende taal achterwege te laten. Bij de arbeidsonlusten die onze eilanden plaagden, gebruikte Goro Sakagawa aanvankelijk hetzelfde incident om zijn arbeiders aan te vuren, maar ook hij herzag later zijn onverantwoordelijk gepraat en kwam er niet meer op terug. Toch zag het er in

1954 nog een paar maanden naar uit alsof er een diepe kloof dwars door onze gemeenschap was gekomen; even leek het dat de Japanners het tegen de haoles gingen opnemen. De jongens van de familie Sakagawa hadden echter de moed die verleidelijke, gevaarlijke koers niet te volgen. Zij verzoenden haoles en Japanners, en het is aan hen te danken dat dit lukte. Als er iemand in de geschiedenis van Hawaï was die ik had willen wurgen, was het die onnadenkende luna von Schlemm. Goddank bezwoeren onze eilanden uiteindelijk het gevaar dat hij zo onbewust had veroorzaakt. Toen tegen twee uur in de morgen alle verkiezingsresultaten definitief waren en de Democratische overwinnaars onder gelukwensen werden bedolven, leunde Zwarte Jim McLafferty op het hoofdkwartier in zijn stoel achterover en zei tegen senator Sakagawa: ‘Deze overwinning betekent uitstel van de erkenning als staat. Verleden jaar hebben onze tegenstanders erkenning verworpen op grond van de redenering dat Hawaï daar nog niet rijp voor was, omdat de Japanners nog niet voldoende veramerikaniseerd waren. Wanneer zij deze resultaten horen, zullen ze ons wéér afwijzen omdat jullie oosterlingen veel te goed veramerikaniseerd zijn. Maar of we nu ooit een Amerikaanse staat worden of niet, we gaan aan de opbouw van een geweldig Hawaï werken.’ Zijn bespiegelingen werden onderbroken, doordat een man het hoofdkwartier binnenkwam die niemand daar had verwacht: de strenge in het zwart geklede Hoxworth Hale verscheen daar met een melialei die sterk geurde. De belangrijkste man van Het Fort keek somber op dit voor hem onbekende terrein om zich heen en ontdekte toen Shigeo Sakagawa tussen een groep juichende vrienden. Hij zag de helderrode lippenstift op zijn gele wang alsof onbekenden hem hadden gekust. Hij liep naar de voornaamste overwinnaar in de senaatsverkiezingen, stak zijn hand uit en zei: ‘Gefeliciteerd.’ Toen legde hij de meliakrans om de schouders van de jonge Japanner en zei: ‘Je zult het me niet

kwelijk nemen als ik je niet kus.’ ‘Dan zal ik het voor jou doen, vader,’ zei Noelani en zij voegde haar lippenstift aan de collectie toe. Hoxworth keek de zegevierende senator een ogenblik aan en vroeg toen wat zuur: ‘Hoe komt het toch dat geen enkele van jullie intelligente jongens Republikein is?’ ‘U hebt ons nooit gevraagd,’ antwoordde Shig met een zenuwachtig lachje. Duidelijk, voor veel mensen te horen, zei Hoxworth: ‘Goed, senator Sakagawa, dan wil ik nu duidelijk vastgelegd zien dat ik u uitnodig in de directie van Whipple Olie-import zitting te nemen. Ik zal er trots op zijn met een man als u samen te mogen werken.’ De mensen om hem heen stonden perplex. Shigeo antwoordde: ‘Op de dag na die waarop ik mijn wet op de landhervorming zal hebben ingediend, ben ik bereid uw uitnodiging te aanvaarden. Dat wil zeggen: als u me dan nog wilt hebben.’ ‘Het zou niet verstandig zijn het aanbod eerder te aanvaarden,’ zei Hoxworth. En met deze woorden trok de trotse, eenzame man, de afstammeling van de zendelingen en de heerser over de eilanden, zich terug uit een overwinningsfeest waarin hij zich niet helemaal op zijn gemak voelde. Toen hij weg was, riepen de vrienden van Shig: ‘Lieve hemel! Hij heeft een Japanner gevraagd in zijn directie te komen,’ maar Noelani zei: ‘Dat is niet belangrijk. Maar hij heeft Shig een melialei gegeven. En als mijn vader dat doet, is dat meer waard dan een kroon.’ Ik kan met een zeker gezag hierover spreken want ik heb aan deze gebeurtenissen deel gehad. Ik ken deze gouden mensen: de zingende strandjongen Kelly Kanakoa; de energieke Chinese bankier Hong Kong Kee en de toegewijde Japanse politicus Shigeo Sakagawa. Ik was erbij toen zij een wezenlijk onderdeel gingen uitmaken van het nieuwe Hawaï. Ik heb de coalitie bijeengebracht waardoor de radicale landhervormingsvoorstellen van senator Sakagawa werden weggestemd. Ik heb Noelani Janders gewaarschuwd voor de onnodige dwaasheid verliefd te worden op een Japanse jongen

en ik heb Shigeo Sakagawa eerlijk gezegd dat hij zijn carrière zou schaden als hij op haar avances in zou gaan. In een eeuw met gouden mensen is het helemaal niet nodig dat hun bloed zich mengt, alleen dat hun ideeën botsen op een gelijk niveau, elkaar wederzijds beïnvloeden en nieuwe vruchten afwerpen. Op de leeftijd van zesenvijftig jaar heb ik, Hoxworth Hale, ontdekt dat ook ik een van die gouden mensen ben die zowel het westen als het oosten zien, die het verleden koesteren en die gevoelig zijn voor de duistere toekomst. En wat ik in dit boek beschreven heb ligt mij erg na aan het hart.